DPN 6070

Title : हरिवंश महात्म्य / HARIVAṄSA MAHĀTMYA

Run. No. 6761 Cat. No. Micro. No.

Subject महात्म्य /

Religion : Hindu / Bauddha

Language : Skt. / New. / Nep. / Skt.- New. / Maith.- New. / New.- Nep. /

Size in cms. 15·5 X 36·0 Folios 298 Lines (in a page) 11

Compl. / Incompl.

Chapt. / act /

Author / translator

Scribe / donor पद्मुपतिमान पः माय्

Date: NS / SS / VS / KS . 1871

Ruler / place Scribe - नीलकण्ठ
Nīlakantha

Script : New. / Dev. / Bhuj. / Ran. /

Illus. :

Material : palmleaf / paper / thyasaphu / one side yellow

Condition : fine / damaged by worms, rats, water /

Beginning, colophon, post-colophon :

* श्रीमन्मंगल मूर्त्तये नमः ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ यद् वक्त्रं मुकुरा इवेन्द्रिय मनो मायाः पराग् दृश्यतां
नि न्युस्तस्थ विमादिनापि च विराट् सूत्रेक्षभावं गतं ॥

≡ इति चरितमिदं महात्मना मुषिकृतमद्भुत वीर्य कर्मणा ॥ कथितमिह समास विस्तरैः किमपरमिच्छसि यद्ब्रवीमिते ॥ ॥
इति श्री हरिवंशे भविष्य समाप्त ॥ ॥

⊙ इति श्री मत्पदवाक्यप्रमाणा मर्यादा धुरंधर चतुर्भुज वंशावतन्स गोविन्द सूरि सूनो नीलकण्ठस्य कृतौ भारत भाव दीपे हरिवंशार्थ प्रकाशे हरिवंशान्तर्गत भविष्यान्त ग्रन्थार्थ प्रकाशः॥ १८६॥
विक्रमीय गते ऋद्धि द्विरद क्षमामिते शके। हेतौ ककुद्मति गते भाव दीप मतीलिखत्॥ नमोस्तु कृष्णाय १८७१.

15
10
5
0
CMS
5
10
15

[illegible] आदौ [illegible] मंगलं शिष्यशिक्षार्थं [illegible] पुनः स्मारयति नारायणं [illegible] अनाद्यविद्यावृता जीवेन स्वकर्मधारा [illegible] नारं शरीरं [illegible]
[illegible] जीवानि [illegible] अंतः प्रविष्टं शास्तारं तथा च श्रुतिः अन्तः प्रविष्टः शास्ता [illegible] जीवं हिरण्यगर्भं तत उत्तमं हिरण्यगर्भं [illegible]
[illegible] तनिति [illegible] नमस्कार्यत्वमाह [illegible] सरस्वती [illegible]
[illegible] आविष्टा जयत्य [illegible] [illegible] पुष्टे दिति [illegible] १ द्वैपायनेति [illegible] बहुश्लोका [illegible]
[illegible] अप्रमेयं [illegible] पुण्यं धर्म [illegible] पवित्रं [illegible] पापहरं [illegible] शिवं सुख [illegible] आदित्तीर्थं ततोपि पावनं [illegible] २ ३ ४ शताद्यानि [illegible]
[illegible] सहस्रस्य [illegible] शास्त्रेन्द्र [illegible] [illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय॥ नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम्। देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत्॥१॥ द्वैपायनौष्ठपुटनिःसृत
मप्रमेयं पुण्यं पवित्रमथ पापहरं शिवं च। यो भारतं समधिगच्छति वाच्यमानं किं तस्य पुष्करजलैरभिषेचनेन॥२॥ जयति पराशरसूनुः
सत्यवतीहृदयनन्दनो व्यासः। यस्यास्यकमलगलितं वाङ्मयममृतं जगत्पिबति॥३॥ योगे [illegible] मध्यदर्शाति [illegible] वेदविदुषे
[illegible] पुण्यां [illegible] कथां [illegible] भवति [illegible] [illegible] पुण्यं [illegible] स्य [illegible]
[illegible] भवेदनन्तं हरिवंशदाभात्स [illegible] कीर्त्तिः [illegible] [illegible] [illegible] तत्रैव [illegible] सवक
प्रमाणं [illegible] वाल्मीकिमहर्षिणा [illegible] [illegible] [illegible] हरि [illegible] कर्मकं [illegible]
रमेन संलब्धः ७ पितामहाद्यं प्रवरान्नि [illegible] [illegible] नारायण [illegible] महानिधानम्॥ ८

पाठात् [illegible] हस्तिरथेन [illegible] [illegible] [illegible] मासे [illegible] पितामह [illegible] मिति अर्थं द्वैपाय
ने व्यासे वेदव्यासे [illegible] [illegible] अस्मिन्नेवमर्थं जानाति [illegible] निधानं वेद इश्वरो [illegible]
[illegible] [illegible] पितामहस्य [illegible] [illegible] क्रमेण व्यास पराशर शक्ति वशिष्ठ ब्रह्म [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] पितामहपदेन [illegible] महर्षि [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] श्रेष्ठ [illegible] यथा व्यास एव अहं [illegible] भवं [illegible]
[illegible] स्वात्मानमेव नमस्करोति [illegible] अस्मिन् [illegible] निधानं [illegible] जानाति [illegible] अनुवादेन [illegible] धीयते ७

नेसा ३॥ सप्तब्रह्मर्षयश्चैव पुराणानि श्रुतयश्च ताः ॥ ३ ॥ नारायणात्मको नाम्ना योऽसौ जन्म गतः प्रभुः ॥ सृष्टिं विधास्यन्पुनश्च संहरन्यदचिन्तयत् ॥ ४ ॥ ऋषिणा सृज्यमानासु प्रजासु प्रजापतिम् ॥ वामाङ्गुष्ठात्तदा पत्नी ब्रह्मलोकपितामहम् ॥ ५ ॥ तां सृजन्तु नरेत्याह ततो घोरं भवं सनत्कुमारं चैवाग्रे सर्वेषामग्रजं प्रभुम् ॥ ६ ॥ सोऽपि तेजनयत्तस्मिन्प्रजासर्गे सनत्कुमारस्तेजसा ऋषिर्निष्कृतः ॥ ७ ॥ तेनासृष्टं महादेवं दिव्यं देवविदूजितम् ॥ क्रियावन्तं प्रजावन्तमृषिभिरलंकृतम् ॥ ८ ॥ विद्युन्निर्मेघो ह्यशनिर्हिनस्ति बहूंश्च वै ॥ वयांसि वसमज्रोऽपर्जन्यवसमर्जत ॥ ९ ॥ ऋचो यजूंषि सामानि निर्मेध्यं यज्ञसिद्धये ॥ मुखाद्देवानजनयत्पितॄंश्चैवोपवस्वसः ॥ १० ॥ प्रजानां मनुष्यांश्च रक्षांसि निर्मेध्यं सुरान् ॥ साध्यानजनयद्देवान्इत्येवमनुशुश्रुम ॥ ११ ॥ उच्छ्वासान्निःश्वसन्तश्च निर्मेध्यं भूतानि गात्रेभ्यस्तस्य जज्ञिरे ॥ आपवस्य प्रजासर्गं सृजतो हि प्रजापतेः ॥ १२ ॥ सृज्यमानाः प्रजाश्चैव विवर्धन्ते यदा तदा ॥ द्विधाकृत्वात्मनो देहमर्धेन पुरुषोऽभवत् ॥ १३ ॥ अर्धेन नारी तस्यां स ससर्ज विविधाः प्रजाः ॥ दिवं पृथिवीं चैवमहिम्नाव्याप्य तिष्ठति ॥ १४ ॥ विराजमसृजद्विष्णुः सोऽसृजत्पुरुषं विराट् ॥ पुरुषेण तमनुविद्धि तेऽसृजन्मनुमन्तरम् ॥ १५ ॥ द्वितीयमापवस्येतन्मनोरन्तरमुच्यते ॥ सर्वे राजप्रजासर्गे ससृजे पुरुषप्रभुः ॥ १६ ॥ नारायणो विसर्गस्य प्रजास्तस्याप्ययोनिजाः ॥ आयुष्मान्कीर्तिमान्धन्यः प्रजावान्सुकृतवाञ्छुचिः ॥ १७ ॥ आदिसर्गविधिर्ह्येष यथैवाप्नुयादनिम् ॥ १८ ॥

॥ इति महाभारते खिलेषु हरिवंशे भविष्ये सर्गः प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ ससृष्टे तु प्रजासर्गे स्वयमापवो वै प्रजापतिः ॥ लेभे वैप्रथमः पत्नीं शतरूपां प्रियां निजां

वसिष्ठापरनाम्नः
प्रजापतेः

म्॥ आपवस्यमहिम्नातु स्विमार्त्यतिष्ठतः॥ धर्मेणैवमहाराजजातरूप्यजायत॥ सानुवर्षायुतंतप्त्वातपः परमदुःकरम्॥ भर्तारंदीप्ततपसंपुरुषंप्रत्यपद्यत॥
सवेरुथांमनुवरानपुरुषान्मनुरुच्यते॥ तस्यैकसप्ततियुगंमन्वन्तरमिहोच्यते॥ वैराजात्पुरुषाद्रोचनरूप्यजायतस्त्रियंवेतांतानपादीवीराकाम्यजाय
त॥ काम्यानामसहोवोढ्रेकर्मस्वप्रजापतेः॥ काम्यापुत्रान्सुचत्वारःसंभावृक्षविरोचप्रभुः॥ प्रियव्रतंसमासाद्यपतिंसासुषुवेसुतान्॥ उत्तानपादंप्रथमं
मत्रिंप्रजापतिं॥ उत्तानपादाच्चवरःसुनृताजनयत्सुतान्॥ धर्मस्यकन्यासुश्रोणीसूनृतानामविश्रुता॥ उत्पन्नावाजिमेधेनधर्मवत्सजननीपरा॥ ध्रु
वंचैकीर्तिमन्तंचैशिवंशान्तंमयस्यतिम्॥ उत्तानपादोजनयत्सूनृतायांप्र जापतिः॥ ध्रुवोवर्षसहस्राणित्रीणिदिव्यानिभारत॥ तपस्तेपेमहा
राजप्रार्थयन्सुमहद्यशः॥ तस्मैब्रह्मादरोप्रीतःस्थानमप्रतिमंप्रभुः॥ अहोस्यतपसोवीर्यमेतावन्नहिव्रतम्॥ यदेनंपुरतःकृत्वाध्रुवंसप्तर्षयः
स्थिताः॥ तस्मात्सर्वंचभव्यंचध्रुवेवाङ्मुखीजायत॥ सेधराधरसूक्ष्मायांपंचपुत्रान्कलमषान्॥ रिपुंरिपुंजयंपुष्पंवृकंचैकंतेजसम्॥ रिपोराध
तद्दृत्तीचाक्षुषंसर्वतेजसम्॥ अजीजनत्पुष्करिणयांवीरिणंपाचाक्षुषंमनुम्॥ प्रजापतेरात्मजायांवीरणस्यमहात्मनः॥ मनोरजायंतदशनद्वला
यांमहौजसः॥ कन्यायांभरतश्रेष्ठवैराजस्यप्रजायते॥ उरुंपुरुंशतद्युम्नंतपस्विंसत्यवाक्कविं॥ अग्निष्टुदतिरात्रंचसुद्युम्नंचैवतेनव॥ अभिमन्यु
श्चयोमानहविर्धानाद्याःस्मृताः॥ वैराजनप्रजापुत्रान्षडाग्नेयीमहाप्रभान्॥ २०॥ अंगंसुमनसंख्यातिंक्रतुमंगिरसंजयम्॥ अगात्सुनीथापत्यंवे
वेणंमेकमजायत॥ २१॥ अपचारान्वेणस्यप्रकोपःसुमहानभूत॥ प्रजार्थंमथ्योयस्यमंथुर्दक्षिणंकरम्॥ वैणस्यमथितेपाणौस्वभा

तरेवभुवोजातः॥ २॥ आद्यंतंवेदशब्देनस्थापित्वनो॥ १८ सर्वतेजसंसर्वदेवतेजोमयंयथा॥ इत्यग्निभुत्वंन्यलनात्प्रतापंकोवंयमाद्भवणंकृतेः॥ आयुःश्रीयासुत
सत्यवाक्॥ पिपठंति॥ + अचलंसेवपुरतःसप्तर्षीणांप्रजापतिः॥ तस्यातिमानमृद्धिंचमहिमानंनिरीश्वरः॥ देवासुराणामाचार्यः॥ लोकमप्युशनाजगौ॥ १८॥ महोनसः महोजःसंज्ञस्यास्यैवविशेषणं॥ राजस्यनि॥ १७॥ ३
सत्यवाक्॥ पिपठंति॥ ८ पाठान्तरे॥ महेजसः कन्यायामिति॥ ९ आग्नेयीअग्निकन्या॥ आंगिरसेति॥ विमित्यपिपठंति॥ १६ सुनीथाःअंगभार्यामृत्योःपुत्रीअजायत॥ अजमायत॥ अथवाहवतादिद्रोहात्प्रकोपोपुनिनामनिरोधः॥ ७ प्रजार्थ
सन्तानार्थंयस्यसुनिप्रकोपहेतवः॥ २१

षः॥ दक्षाकन्या प्रदास्यंति शान्येतामग्निमारुतौ ॥ २ त्वष्टृतीचकन्येयंदक्षाणांवरवर्णिनी॥ भविष्यंजानतातंवृतागर्भेतवेमया ॥४॥ मारिषानामकन्ये
यंवृक्षाणामितिनिर्मिता ॥ भार्यीवोसुमहाभागाःसोमवंशविवर्द्धिनी॥ युष्माकंतेजसोर्द्धेनममचार्द्धंतेजसः॥ अस्यामुत्पत्स्यतेपुत्रोदक्षोनामप्रजापतिः
॥ सदुमादग्रभूरिष्ठायुक्ततेजोमयेनवै॥ अग्निनाग्निसमोभूयःप्रजाःसंवर्द्धयिष्यति॥ ततसोमस्यवचनाज्जगृहुस्तेप्रचेतसः॥ संहृत्यकोपंतेभ्यःपर्व
धर्मेणमारिषाम् ॥५॥ मारिषायांततस्तेवैप्रचेतसोदशधर्मादधुः॥ दशभ्यस्तुप्रचेतोभ्योमारिषायांप्रजापतिः॥ दक्षोजज्ञेमहातेजाःसोमस्यांशेनभा
रत ॥ पुत्रानुत्पादयामाससोमवंशविवृद्धनान् ॥ अवरांश्चचरांश्चैवद्विपदेथचतुष्पदः॥ ससृष्ट्वामनसादक्षःपञ्चाशदसृजत्स्त्रियः॥ दशसद
श्रधर्मोयकस्यापत्नयोदश ॥ शिष्टाःसोमायराजेन्द्रनक्षत्राख्यादशप्रभुः॥ तास्तुदेवाःखगागावोनागादितिजदानवाः॥ गन्धर्वाःसुरसश्चैवजा
रिन्याश्चजानयः॥५॥ ततःप्रभृतिराजेन्द्रप्रजानांमैथुनंभवः॥ संकल्पाद्धीनात्सर्गाःसूर्यवंशाःसृष्टिरुच्यते॥ जनमेजयउवाच॥ ॥देवानांसनवानांचगं
न्धर्वैरिगरक्षसाम्॥ संभवंकथितंपूर्वंदक्षस्यचमहात्मनः॥ अंशाद्बाहुस्तणोजातोदक्षोकल्पेयानघ॥ वैराजोदक्षतस्यापिवत्तस्यपत्नीव्यजायत ॥
कथंप्रोवेतसंचैवपुनर्लेभेमहातपाः॥ एतन्मेसंशयंविप्रशाम्यमाख्यातुमर्हसि॥ दौहित्रश्चैवसोमस्यकथंभ्यभ्रुरतांगतः॥५५॥ वैशंपायनउवाच॥
उत्पत्तिश्चनिरोधश्चस्थितोभूतेषुपार्थिव॥ अत्रयोजनमुद्दंतिविद्वांसश्चैवजनाः॥ युगेयुगेभवन्तीतेसर्वेदक्षादयोनृपाः॥ पुनश्चैवनिरुध्यंतेवि
द्वांसत्वनमुद्यति॥ येचंकानिचनाम्नापिवापूर्वेनासीज्जगत्पतिः॥ तएवसरितोभूत्वाभावश्चैवकारणात्॥ मानिसृष्टिरसत्स्योविधासचरच

देवासुरपितॄणां। प्रजापतेर्दिजश्रेष्ठ आकूत्यां रुचिरात्मजौ॥ यज्ञो दक्षिणया पत्न्या लेभे पुत्रान्सुदक्षिणान्॥ दक्षस्य दुहितॄणां वै द्वादशासीत्सुमध्यमे॥ तासु पुत्रानजनयद्भगवान्कश्यपः पुरा॥ अदितिर्दितिर्दनुः काष्ठा अरिष्टा सुरसा इला॥ मुनिः क्रोधवशा ताम्रा सुरभिः सरमा तिमिः॥ अदितेर्द्वादशादित्या दितेर्दैत्या बभूविरे॥ दनोः पुत्राः स्मृता विप्र चत्वारिंशत्तु विश्रुताः॥ काष्ठायाः सर्वगा जज्ञिरे पुत्रा नित्यं दुर्गविहारिणः॥ अरिष्टायाश्च गन्धर्वा सुरसायास्तु राक्षसाः॥ इलायाः पादपाः सर्वे सर्पाः क्रोधवशात्मजाः॥ ताम्रायाः पक्षिणः सर्वे गावः सुरभिसंभवाः॥ सरमायाः श्वापदाः सर्वे दनायाः पुत्रा महाबलाः॥ तिमेस्तु यादसां योनिर्मुनेः सर्वे वयोऽभवन्॥ एवं प्रजाः प्रजानाथ कश्यपात्तु प्रजज्ञिरे॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्पृष्टोऽहं त्वयानघ॥ किमन्यत्कथयामीह तद्वदस्व महामुने॥

॥ और्व उवाच॥

॥ दक्षस्य पुत्रा ह्यर्ष्याश्वा विवर्द्धिषवः प्रजाः॥ सना गता महाविप्र
नारदस्यानुवाचतः॥ वासिष्ठायतयूयंवै नाशायाजनीथवै भुवः॥ प्रमाणं स्वसृकामोवै गताः प्राचेतसात्मजाः॥ शृणुतद्वै मधुच्छंदः कथंस्त्रक्ष्यथवै प्रजाः
तेनुनद्वचनंश्रुत्वाप्रयाताः सर्वतोदिशम्॥ वीरणस्तनयाश्चाप्यगतास्तेवैपराभवम्॥ प्रमाणंदस्यकामावैगताप्राचेतसात्मजाः॥ यद्यपिननिवर्तन्तेसमुद्रंप्रवरापगाः॥ हर्यश्वेवृथनेदक्षःप्राचेतसंपुनः॥ वीरणोमेवपुत्राणांसहस्रमसृजत्प्रभुः॥ विवर्द्धिषवस्ते तुशबलाश्वाःप्रजास्तथाः
दर्वीक्रवचनंतातनारदेनैवचोदिताः॥ अन्योन्यमूचुस्ते सर्वे सम्यगाहमहामुनिः॥ भ्रातृणांपदवीवैवगन्तव्यानात्रसंशयः॥ ज्ञात्वाप्रमाणंपृथ्व्याश्चसुखंस्त्रक्ष्यामहेप्रजाः॥ तेपितेनैवमार्गेणप्रयाताःसर्वतोदिशम्॥ अद्यापिननिवर्तन्तेतत्रैवनिधनंगताः॥ नष्टेषुशबलाश्वेषुदक्षःक्रुद्धोद्वितीयवः॥
नारदंनाशमेतेतिगर्भेवासमवेतिच॥ तदाप्रभृतिवभ्रातॄन्वेषणेरतः॥ प्रयातोनरपतिर्हिप्रुतन्त्रकाष्ठांयथाविधि॥ तांश्चनष्टान्सविज्ञायपुनरुद्वेःप्रजापतिः॥ षष्टिंदक्षोऽसृजत्कन्यावीरणाद्यितिनःक्रमेतः॥ तासुदाक्षायणीर्दक्षःपुत्रिकाधर्मसंहिताः॥ सोमोजग्राहसप्तत्रिंशतंकश्यपश्चकौरयतथैवा
ऽन्यत्रहर्षयन्॥ देवोसत्रंधर्मोयत्रकस्यायत्रयाशया॥ सप्तविंशतिसोमायचतस्रोरिष्टनेमिनेदुर्वेचभ्यःसुतायेदुवेवांगिरसेतथा॥ देवहूत्यांयकिंचेतासानामानिमेशृणु॥ अरुंधतीवसुर्जामिर्लंबाभानुर्मरुत्वती॥ संकल्पायंचमुहूर्तावैसाध्यानिश्चैवभारती॥ धर्मपत्न्यादशैवैतास्तासुपुत्रानिमेशृणु॥ विश्वेदेवास्तुविश्वायासाध्यासाध्यान्वजायत॥ मरुत्वतीजामहत्वंतोसोऽनुवसवस्तथा॥ भानोस्तुभानवस्तात मुहूर्तस्य

इतिशेषः ५८ ९०

हरश्चबहुरूपश्चत्र्यंबकश्चापराजितः ॥ वृषाकपिश्चशंभुश्चकपर्दीरैवतस्तथा ॥ मृगव्याधश्चसर्पश्चनिर्ऋतिश्चाकपालीचविशाख्येते । एकादशैतेकथिताः
द्वादित्यवनेश्वराः ॥ धातातेततत्समाख्यातःरुद्राणामग्रिमोमतः । पुराणंभरतश्रेष्ठयेर्व्याप्तास्सचराचराः ॥ लोकाभरतशार्दूलकल्पस्य
निवासधर्मेणयदितोदितैर्दैवैश्चैवऋषिभिस्तथा ॥ ५९ ॥ सुरभिर्विनतातेवैतासांपुत्रीयशस्विनी ॥ कद्रूर्मुनिस्तथैवैतस्त्रयः
निमेश्वराः ॥ पूर्वमन्वंतरेतातहृदशास्सुरसत्तमाः ॥ तुषिता नामतेन्योन्यमूचुर्वैवस्वतेंतरे ॥ उपस्थितेतियशसिचाक्षुषस्यांतरेम
नोः ॥ हितार्थंसर्वलोकानांसमागम्यपरस्परम् ॥ अदितिंतुतसर्वेऽअगतिंसंप्रविश्यवै ॥ मन्वंतरेप्रसूयास्तेनःश्रेयोभविष्यति
॥ देवाऊचुरुवाच ॥ ॥ एवमुक्तातुतेसर्वेचाक्षुषस्यांतरेमनोः ॥ मारिचात्कश्यपाज्जाताऽदित्यादक्षकन्यया ॥ ६० ॥ तत्रविष्णु
श्चेंद्रश्चाजातेपुनरेवह ॥ अर्यमाचैवधाताचत्वष्टापूषार्कएवच ॥ विवस्वान्सवितैवैमित्रोवरुणएवच । अंशोभगश्चातितेजा
अदितेद्वादशस्मृताः ॥ चाक्षुषस्यांतरेपूर्वमासन्नेषुतिषाःसुराःवैवस्वतांतरेचैवमाहात्म्याद्दादशास्मृताः ॥ ६१ ॥ पूर्वविश्वेतियाःप्रो
क्ताःसाध्यपत्न्योसुव्रताः ॥ तासाध्यत्वान्नेभवनरोप्राणमिनतेजसः ॥ अरिष्टनेमिप्रपत्नीनपत्यानीषोडश ॥ बहुपुत्रस्मृतिः
उपश्चतलोकविश्रुताः ॥ ६२ ॥ पत्न्यंगिरसजाःश्रेष्ठाश्चत्वारश्चर्षिसत्तमाः ॥ कृत्वाश्वस्वप्नेवर्षेदेवप्रहरणायुधः

जक्षतेः पुनर्तिकरणादितिरदितिः मृतपः सृष्टिसंज्ञयोरुदरे जातत्वात् ६५ ... मयूखिनः ... विभिन्नोऽपार्थः अमितंतेजसोमासः अमितंतेजसावासोमेन ६४
विष्णुः विष्णुपत्न्यः विष्णोरित्यादयः ... रोहिणेऽथमृगशिरसः पूर्वोक्ताः कान्तयः ... रुद्रपुत्रस्य प्रजापतिविशेषस्य ६५ ... रस्ताः अंगिरसोपत्नीषु तासपत्न्यश्चत्वारः सोमपत्न्यश्चत्वारः
सोमकन्याश्च ... भूत्वाभार्गवः शानकेत्यादिनिमित्तेः तस्मा ... तासामनसूयाऽत्रेः पत्न्यंगिरसजाः अथ विदधिरेदानीं गाथाप्रसिद्धत्वात्तत्रप्रथमं ... समंत्राःशोणिकाः प्रहिताः देव
प्रहरणायुधाः ... स्मादिमाःदेवताः ६७

केतुश्चकेतुवीर्यश्चतृतीयोऽरुजिस्तथाजिश्चवपुनर्जनाभस्तथैववामहानभूच्चविक्रांतेःकालनाभस्तथैवच॥१८॥चक्रोमतावृत्रस्तथा
श्चमहाबलः॥वैश्वानरःपुलोमाचविश्ववशोमरासुरौ॥स्वर्भानुर्वृषपर्वाचवृषपर्वसुरः॥सुरभीचविचित्तिश्चपुलोमाचमहाभिषः
+२३ व्याघ्रसिंहोमांसकेशीचतथैवलवलोमहः॥नथागणश्चहीचैवकम्पनाभोमहासुरः॥प्रह्लादोमयश्चैवकुरभोऽयंत्रीवश्चवीर्यवान्॥येचान्येवै
त्यपुत्राःकुपथोपहरोहरः॥तिरश्चकिरपुंश्चैवसतनायश्चशंवरः॥सरभःशलभश्चैवविप्रचित्तिश्चवीर्यवान्॥एतेसर्वेदनो
नोःपुत्राःकश्यपादभिजज्ञिरेविप्रचित्तिप्रधानास्तेदानवाःक्रूरमहाबलाः॥एतेचायत्यतुतेनरकानरांश्चिपा॥प्रसिद्धाःतुम ही
यांतपुत्रपौत्राश्चनत्तकम्॥८॥स्वर्भानोस्तुप्रभाकन्यापुलोम्नस्तुसुतासरा॥चीउपदानवोहयशिरसाभिष्ठावाषपर्वणी॥पुलोमा
कालकोचैवपौलोम्यानरकेउभे॥वृषपर्वणोमहावीर्यमारीचेस्तुपरिग्रहः॥तयोःपुत्रसहस्राणिषष्टिर्दानवनंदनाः॥चतुस्रिंशतांनाम्नां
चहिरण्यपुरवासिनः॥मारीचिर्जनयामासमहतातपसान्वितः॥पौलोमाःकालकेयाश्चदानवास्तेमहाबलाः॥अवध्यादेवतानांव
हिरण्यपुरवासिनः॥ततःपितामहेनाजौनिहतासचसाचिना॥प्रभायांनहुषःपुत्रोजयंत्यांशचीसुतः॥पुरुजन्मेथशर्मिष्ठादु
ष्यंतमुपदानवी॥९॥ततोऽपरेमहावीर्यादानवास्तेतिदारुणाः॥सिंहिकायामथोत्पन्नाविप्रचित्तेःसुतासदा॥दैत्यदानवसंयो
गाज्ज्ञातासौब्रह्मरक्षसा॥सिंहिकेयइतिख्यातास्त्रयोऽद्राक्षीमहाबलाः॥योरोल्यश्चवातापिर्नामचैवमहाबलः॥ब्रह्मापिनेमु

चिरं चैव बलं स्मरंस्तथा ॥ ... नैरकैश्चैवकालनाभस्तथैव वा तस्मादेकश्चैवसुरश्रेष्ठो वीर्यवान् ॥ ९० ॥ रोहेर्ज्यष्ठस्तु ... वस्यैव
दुर्विनीतः ॥ शरभोनरतश्चैव ... श्चैवमेघवान् ॥ एकश्चैकशृङ्गश्चहरदपुश्चैव ... श्चैवसुन्द ... श्चैवैकायाधजायत ॥ चरमाश्चास्तथा
चैवसारकश्चश्वेतोयवान् ॥ ९१ ॥ ... नवाक्षष्ठानुवंशविवर्द्धनाते पांडुश्चाश्वेतो ... ॥ संहादस्यतुदैत्यस्य निवातकवचाकु
लाः ॥ ... कृतयत्नानहताभिनात्मनातिशक्तयस्तेषांमणिभत्वंलिखासिनातिष्ठद्धा केदयानामजेननिपातितः ॥ षट्सुता
स्तमहासत्वास्तात्रायाःपरिकीर्तिताः ॥ काकीश्येनीचभासीचशुचीधृचिंगृध्रिकाः काकीकाकीकाकानज्ञनयतउलूकपुलूलकाना
१०५ ॥ श्येनीश्येनास्तथाभासिभासान्गृध्रांश्चगृध्रपि ॥ भूतेशदक्षाप्रसूतिरगात्स्त्रीतुपरंतपाश्चश्चानुष्णगर्भाश्चतास्ववंशप्र
कीर्तिताः ॥ विनतानागपुत्रीद्वेरुणोगरुडस्तथा ॥ सरसोपंततोश्रेष्ठाहरुणस्त्वेनकर्मणा । सुरसायांसहस्रंतुसर्पाणामितिनोजसाम
ऋनेकशिरसांतातस्तिरश्चेवरागणानाम् ॥ कद्रवेयाश्चबलिनस्तुल्यमितिनोजसः ॥ सरसीवरागानागाजज्ञिरेनवतेकाः ॥ तेषां
प्रधानासप्ततयोरक्षवासकृतस्मिकाः ॥ ९० ॥ एरावतोमहापद्मः कम्बलाश्वतरावुभौ । एलापत्रस्तथाशंखः कर्कोटकधनंजयौ । महानीलस्तथा
शीघ्रतराष्टवलेकोटरः पुष्पदंष्ट्रश्चतुर्मुखस्तथा । एलश्चशरारवपालश्चकपिलोवामनस्तथा । नहुषःशंखरोमाचमणिरित्येवमादयः । तेषां
पुत्राश्चपौत्राश्चगरुडेननिपातिताः । चतुर्दशसहस्राणिक्रूराणामुरगामिनाम् । गणाकोधवशंविद्धितस्यसर्वेचदंष्ट्रिनः ॥ स्थजलाःपक्षिणो

क्रोधवशानांसप्तकन्यानांउत्पन्नानांगणःक्रोधवशागणस्तासिसः १

स्वारोचिषमन्वन्तरेऽपएवंविधएवसर्गः यथास्वायंभुवेऽभूत्तथैः। वैवस्वतेविशेषमाह। वैवस्वतेतुविततेनक्रतूनांशतेनवै। इष्ट्वाज्ञानेप्रजासर्गउच्यतेऽस्मन्वयः
अग्निकुर्ऐपतितान्ब्रह्मणोरेतसःसमुत्पन्नानित्यर्थः

ब्राह्मधरायाःप्रसवाःस्मृताः॥१५॥गास्तेवैजनयामासुरभिर्महिषीस्तथा। हरींश्चजनयामासयेपुरापरिकीर्तिताः॥१६॥हलतावद्भ्रीस्तरा तीक्ष्णदंष्ट्रीस्तथा
वर्शः॥रक्षसानुचरांसिमुनिरप्सरसस्तथा॥१७॥अरिष्टायुमहासत्वागंधर्वानभितोजसः॥एतेकश्यपदायादाःकीर्तिताःस्थाणुजंगमाः॥१८॥तेषांर
पुत्राश्चपौत्राश्चशतशोथसहस्रशः॥एषमन्वंतरेतातसर्गःस्वारोचिषेस्मृतः॥वैवस्वतेतुसंप्राप्तेवारुणेविततेक्रतौ॥इष्ट्वाज्ञानस्यवक्ष्यामो वैप्रजास
र्गमिहोच्यते॥२०॥पूर्वंयत्रतुब्रह्मर्षीनुत्पन्नान्सप्तमानसान्॥पुत्रत्वेकल्पयामासस्वयंमेपितामहः॥ततोविरोधेदेवानांदानवानांचभारत॥दि
तिर्विनष्टपुत्रातोषयामासकश्यपम्॥तंकश्यपःप्रसन्नात्मासत्यगाधितस्तया॥वरेणतोषयामासासाचवव्रेवरंततः॥पुत्रमिन्द्रवधार्थं
यसमर्थमभितोजसम्॥सचतस्यैवरंप्रादात्प्रार्थितंसमहातपाः॥दत्त्वाचवरमव्ययोमारीचस्तामभाषत॥भविष्यतिसुतस्तेयंयत्तेवंवा
रयिष्यसि॥२१॥इन्द्रंसुतोनिहंतातगर्भंविशारदांशम्॥यदिधारयसेशौचंतत्तथाव्रतमास्थिता॥तथेत्यभिहितोभर्त्रातयादेव्याप्रहर्षितया॥
धारयामासगर्भंतुशुचिसावसुधाधिपः॥ततोभूयोमहादेवागर्भमाधायकश्यपः॥रेचयन्वेगवान्वायुंदेवानामभितोजसम्॥तेजःसंहरत्यदु
र्धर्षंवैधमत्तरुषाजगामपर्वतांश्चवनपर्वसंज्ञितव्रतः॥तस्यैवंवर्तमानस्यवर्षाणामयुतंशतम्॥उनेवर्षशतेचास्यादक्षोनिरमथुतः॥अथ
त्वाघस्यशौचंदितिश्शयनमाविशत्॥निशांचात्रयामासतस्याकुक्षिंप्रविश्यह॥१९॥वज्रपाणिस्ततोगर्भसप्तधात्वकृततासयाथमांनवं
त्रेणागर्भस्तुपुरुरोदह्यमाणोरुरितिशक्रःपुनःपुनरथाब्रवीत्॥सोवत्सप्तधागर्भस्तमिंद्रोरुषितःपुनः॥एकैकंसप्तधाचैकंवज्रेणोवारिकर्शनः॥

अत्रकर्तोरुद्रस्तथाहत्यःइंद्रःनिर्देशाद्भूतनामनित्यर्थः॥

रोम
८

+ सप्तविंशत्याणांसप्तसंख्या
ज्ञानंवाततत्कर्म

थादिशत उदीचः अवंश्चानोगरुत्वतश्चपतत्रिणाम् मृगाणामथभूतेशोहयंचचतुष्पदाम् वनस्पतीनांराजानंपुरुषमेवादिशत्प्रभुः स
देवदेवोनोराजानमभिषिक्तवान् सर्वौषधीनांचकामेश्वरंतथाप्रभुम् ऋतूनामथमासानांवासराणांतथैवच पक्षाणांचप्र
णानांभूतानांतिथिपर्वणाम् कलाकाष्ठामुहूर्तानांगतेरयनयोस्तथा गणितस्याथयोगस्यचक्रेसम्वत्सरंप्रभुम् एवंविभज्यराज्ञा निक्रं
णप्रपितामहः दिशांपालानथततःस्थापयामासभारत एवंस्यादिशिपुत्रंतुवैराजस्यप्रजापतेः दिशांपालंसुधन्वानंराजानंसोभ्यषेचयत्
न दक्षिणस्यांमरीचानंकर्दमस्यप्रजापतेः पुत्रंशीरध्वजंराजानंसोभ्यषेचयत् पश्चिमायांदिशितथाराजसंपुत्रमच्युतम् केतु
मंतंमहात्मानंराजानंसोभ्यषेचयत् तथात्रिणयेरोमाणंपर्जन्यस्यप्रजापतेः उदीच्यांदिशिदुर्धर्षंराजानंसोभ्यषेचयत् तेरियंपृथिवीस
वीसप्तद्वीपासपत्तना यथाप्रदेशमद्यापिधर्मेणपरिपाल्यते राजसूयाभिषिक्तश्चपृथुरग्निर्राधिपैः वेददृष्टेनविधिनाराज
राजेतुराजभिः ततोमन्वन्तरेतीतेचाक्षुषमितेजसि वैवस्वतायमनवेपृथ्वीराज्यमथादिशत् पुराणंयत्रास्यमानुषास्वर ब्रह्म ४
र्गवासकरंप्रभम् जनमेजयउवाच विस्तरेणापृथोर्जन्मवैशंपायनकीर्तय यथामहात्मातेनदुग्धाचेयंवसुंधरा यथा
चपितृभिर्दुग्धायथादेवैर्यथर्षिभिः यथादैत्यैश्चनागैश्चयथायक्षैर्महाद्रुमैः पर्वतैश्चैवशैलैश्चपिशाचैश्चगंधर्वैश्चद्विजोत्तमैः राक्षसैश्च राम
महासत्वैर्यथादुग्धासुंधरा तेषांपात्रविशेषंचवत्सान्क्षीरविशेषांश्चसर्वेषांमनुजर्षभाः यस्मिंश्चकालेपृथोपारि ९०

४ + तस्यविस्तारमाख्यास्यामनोर्वैवस्वतस्यतु वानुत्पत्तिप्रजानांतुव्यतिक्रमसंचयौ महदेतत्पवित्रंपुराणंपारंपर्यकीर्तितम् +

नस्तेषांवित्कालात्कृतमिनिर्मलापापोनंधर्मोनदुःखीपश्चात्तापेनशानोभवति एतत्श्रवणंसर्वपापहरंसर्वजंतुफलदंवेत्यर्थः

वैराजस्यमथितःपुरा ऊर्वैर्महर्षिभिस्तात कारणंतद्वदस्वमे कीर्तय २९ वैशंपायनउवाच कीर्तयिष्यामिराजन्पृथोर्वैराजसंभवम् एरं
काग्र्यःप्रयतश्चैवशृणुजनमेजय॥नाभुचेःपुत्रनप्तृस्यात्रेतस्यचाकीर्तयेतिहराजन्कुलघ्नस्यहितस्यच।स्वर्ग्यंय
शस्यमायुष्यंधन्यंवेदनस्मिंतमाहरःसर्वमृषिभिःप्रोक्तंशृणुराजन्यथातथम्।यश्चेमंकथयेन्नित्यंपृथोर्वैराजसंभवम्।ब्राह्मणोभो
जनंदत्वनंसरोचेत्कृताकृतम्॥३१॥ इतिहरिवंशेचतुर्थोध्यायः॥४॥ वैशंपायनउवाच॥ आसिद्धर्मस्यगोप्तावैपूर्वमंगमःप्रभुः
अत्रिवंशसमुत्पन्नस्त्वंगोनामप्रजापतिः॥तस्यपुत्रोभवद्वेनोनात्यर्थंधर्मकोविदः॥जातोमृत्युसुतायांवैसुनीथांप्रजापतिः
सनाताद्रहोमृत्यवेनंकालात्मजाप्रजाः।स्वधर्मेप्रेषतःसर्वाकामान्लोकेप्रवर्तताम्॥पीडांस्थापयामासधर्मोपेतांसप्रार्थि
वःविदधर्मानविनयस्योधर्मनिरतोभवत्॥निस्वाध्यायवषट्कारास्तस्मिन्राजनिरासतिःप्रहृतंनपुरोमंत्रैर्ने
ष्वेवताः॥कोहसर्वान्निस्वधानयज्ञेषुचैवेतारःनयष्टव्यानहोतव्यमितिस्मप्रजापतेःआसीत्प्रतिज्ञाक्रूरेवंविनाशेप्रपन्ने
ते॥अहमिज्यश्चवेद्यश्चयज्ञैर्नित्यंकृतेहमयिहोतव्यमितिप्रतिजानतेमयिहोतव्यमितिप्रतिजानतेमर्यादमादायनमस्यंप्रजंजघ्नुर्म
यःसर्वेमरीचिप्रमुखास्तदावयंवीरोत्पादयिष्यामःसंवत्सरगणंबहून्फलदायीसवास्माकंयज्ञेचापिनश्रद्धा।अथनै
कृतमावेननेषधर्मःसनातनः॥२०॥ ऋषयोनेत्रेःपरास्तेप्रजापतिरसंशयम्।प्रजाश्चपालयिष्येहमितिते समयकृतः॥

कालात्मजायाआत्मजः ३ प्रकृतेदेवतादेशान्तरंनीतेअन्योप्रतिनिधिर्मंत्रःपपुःयेनेत्यनेनाध्याहारःयथाकाग्र्यःप्रयतश्चैवशृणुजनमेजयेतिकर्मदक्षरागिणोहिपुरुषाःकर्मफलंभुंजतेइतिन्यायः मयिदेवतास्ते
वेमन्निमित्तोनत्वन्यदेवतार्थमयिअग्नित्वेनहोतव्यमितिस्तः २ ऋषिवंशोनिधनंकुलनाशायाभवत्

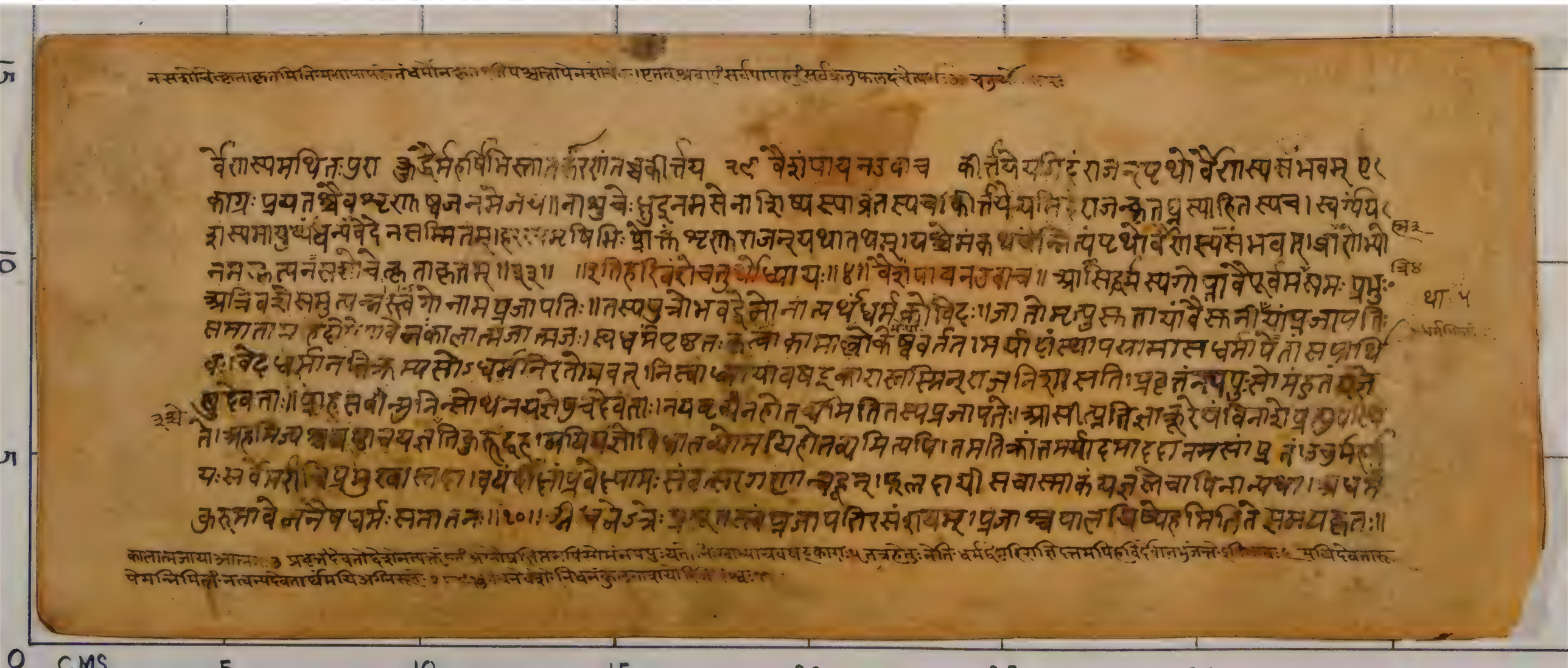

पाशान्नरे अपनेतु अधर्मादपाक्रामुं २५ निगृह्य जीवनाम्नि पिपालयिषवः १९) १८ वीरान्नाविकान् १२ तुषाराः तुंगुरा अप्रान्तदेशीयाः म्लेच्छविशेषाः विंध्यनिलयाः गोंड इति कोलइति निषादजातिविशेषाः मध्यदेशीयाः २० गुप्त-गोपीनां रक्षार्थं प्राणांस्थितइतिशेषः २२ २३

हवं १०

तोक्तथा ब्रुवतःसर्वान्महर्षीन्प्राब्रवीत्ततः वेणःप्रहस्यदुर्बुद्धिरिदमर्थनमर्थवत्॥ वेरुवाच॥ ॥तत्रधर्मस्यकोन्वर्थःश्रोतव्यंकस्यकामया। ऋतवीयंतपःसत्यंमयाकःसर्वमुर्विप्रभवंसर्वभूतानांधर्मोगवांवाशोषतः।संमूढानविजुर्नेभवन्तोमांविचेतसः।इच्छन्दहेयंपृथिवींप्लावयेयंजलैरपि। घोभुवंवैवहंधर्यंनात्रकार्यविचारणाँयदानयाकतेमानाद्वलेपाज्जपार्थिवः।अनुनेतुंतदावेणंततःकुद्धामहर्षयः नेगुस्तेमहात्मानोविस्फुरंतंमहाबलम्।ततोस्यसव्यमूरुंतेममंथुर्जातमन्यवः॥तस्मिंस्ममथमानेवैरासुरोप्रजज्ञिवान्।ह्रस्वोजातोमहाः पुरुषः कृष्णश्चातिवलवान्।सभीतःप्राञ्जलिर्भूत्वास्थितवान्जननेजयातमत्रिर्विहुलंदृष्ट्वानिषीदेत्यब्रवीत्ततः।निषादवंशकर्तासवः भूववंतामरःश्रीमान्वेराल्लज्जाधिवेणकल्मषसंभवान्।२०।येचान्येविंध्यनिलयास्तुषारासक्रमुरुंडाम्लेच्छाधर्मेरुचयोयेचदुष्टाम्लेच्छाःकल्माषान्ध्रतःपुनर्मरीमात्मनःपाणिवेणास्परक्षितान्।अरणीमिवतंरुद्धामंथुस्तमृषयः।एवमस्मात्ततस्तस्यवेरराजस्यतेजसेनसंनिभः।दक्षिणात्मनःस्वयंपुत्रासाक्षादग्निरिवज्वलन्।आधमाज्जगृहेतामधनुर्दिव्यमहारवौशरंश्चदिव्यान्।२१।धर्मकंचमहाप्रभमात्मिन्जातेभ्रुतानिसंप्रहृष्टानिसर्वशःसत्यंचेतुर्मुनिराजवेणश्चनिर्दहंगतः॥समुत्पन्नेनवीर्यवसुतेनमहात्मनाततःसप्तर्षयोघ्रपुत्राश्चनरकात्तदा।तेसमुद्रंसमागम्यतान्पादाःसर्वेसमागम्यतदावेरायमभ्यषिंचन्नराधिपम्।मरतीराजराजेंद्रजनयज्ञाजनेजयात्।महाहुतिश्चाभिषेकोमहातेजाविवर्द्धनः।दिराज्येतर

एम १०

२+ तोयानितानिवेकायसर्वेषांचनिर्ममेपितामहश्चभगवान्देवैरेतैःसहत्वाद्यस्मिन्भूतानिजंगमानिचसर्वशः २+

धीरा जाः पृथुर्वैरूपः प्रतापवान्नृपि-ताऽपि नितास्तस्य प्रजास्तेनानुरंजिताः अनुरागात्ततस्तस्य नामराजेति प्रजायत। आपस्तंभिरेचास्य
समुद्रमभियास्यतः पर्वताश्चददौ ध्वजभंगश्च नाभवत्। अदृष्टपूर्वा पृथिवी सिद्धस्यन्नानिचिंतया। सर्वकामदुघा गावः पुटकेपुट
केमधु। एतस्मिन्नेव काले तयज्ञे पितामहभुवः। सूतस्तस्यसमभवत्तोत्पेदानम् इतिः। तस्मिन्नेवक्षणे राज्ञो
सत्कर्मतत्रसूतोमहर्षिभिः। ताद्वुचैरयः सर्वस्तूयतामेषपार्थिवः कर्मैतदनुरूपंवा पार्थवायनराधिपः। तावूचतुस्तथासर्वोस्तान्ऋषी
सूतमागधौ। ऊचुर्देवान्ऋषिश्चैवपौराणावःस्वकर्मभिः। नैवास्यहीवैकमैनतथालक्षणयशःस्तोत्रेणास्यवैराजस्तिनास्तिनोहि
जोऽर्थभिस्तोनिंदतोनुभविष्येसूयतामिति। यान्निकर्मणिरूढवान्पृथुःपश्चान्महामतिः। स्तूयमानस्तदान्वीलोयेसत्यसंधोनरेश्व
रःधीमांश्चैवप्रजालोकेकोतोदुष्टजनः४०। धर्मज्ञश्चदयावांश्चप्रियभाषकःमान्यमानयितायज्ञोबलरूपःसाधुवत्सलासत्य
शीलोयमित्येवव्यवहारान्तितोन्यः। ततःप्रभृतिलोकस्मिंस्तेषुजनमेजय। आशीर्वादाःप्रयुज्यन्तेसूतमागधवंदिभिः। नयेस्तवांस
तेसप्रीतःपृथुःप्रादात्प्रजेश्वरः। तेनूपेऽस्मिन्प्रतायमागधंमागधायच। तंदृष्ट्वापरमप्रीताःप्रजाःप्राहुर्महर्षयः। वृत्तिनोमेषकोदाताभविष्यति
नरेश्वरः। ततोवैएवमहाराजप्रजाःसमभिदुद्रुवुः। तंनोवृत्तिंविधत्स्वेतिमहर्षिवचनात्तदा। सोभिद्रुतःप्रजाहितचिकीर्षया। धनुरुद्यम्यघोरं
चरथेनोप्राद्रवद्दीप्तेतोवैराधमयात्रस्ताभूमिंत्वाप्राद्रवन्मही।पृथुर्धनुराधायरथेनोमहीमन्वधावत॥सालोकान्म्लेच्छलोकान्दीप्यतो

+ अकृतज्ञ ५ + प्रजाभिस्तु २

वेरूपभया ततः प्रदक्षीयतो वैरूपं समादत्ते गारुडमस्त्रं ज्वलद्भिर्नेत्रैर्दीप्तेजसमुद्वहमानं योगमहात्मानं दुर्धर्षमरैरपि अतर्भयंती
तु सा नारी वैरूपमेवान्वपद्यत ॥ ॥ ततो जलिपुटा भूत्वा पद्मपत्रनेत्रे विमिश्रं उवाच वैरूपं नाधर्मेस्त्रीवधं कर्तुमर्हसि माकृथा धारय
तावासिमयाराजन्निनाप्रजाःपिता वाःस्थिताराजन्मयेदधार्यतजगन्महिनोविनश्येपुःप्रजाःपार्थिवविहितात्तनाम
हिंसिहन्तुवैश्रेयश्चेत्त्वंचिकीर्षसिप्रजानांपृथिवीपालरक्षणेत्वंमेउपायतःसमादाःसर्वेसिध्यंत्युपक्रमाःउपायंप
श्येनत्वंधारयेमाःप्रजाःमाःहत्वापिनामसत्त्वस्त्रीप्रजानांपोषणेरताअनुभूताभविष्यामित्यजकोपंमहाद्युतेक्ष
ध्वाश्चत्रियःप्राहुरिदंप्रियंनिगतेषपिसत्वंचपृथिवीपालधर्मनकुमर्हसिएवंबहुविधंवाक्यंश्रुत्वाराजामहामना॥
कोपंनिगृह्यधर्मात्मावैरूपमिदमब्रवीत्॥ ॥ इतिश्रीमहाभारतेवनपर्वणिआरण्येपंचदशोध्यायः ॥ ॥ ॥ ॥
एकस्यापिवधोहन्यादात्मनोवापरस्यवा बहूनांप्राणिनांचैवकिंभूयस्तत्रकारणं ॥ १ ॥ सत्यंसर्वमिदंवीरयोयंमांपरिपृच्छसि
पातकंनोपयानंवासोहंप्रजानिमित्तंत्वांहनिष्यामिवत्सधेरेएकस्मिन्यत्रनिधनेप्राप्तेतुहरिणेतव ॥ ॥ नूनंभवतिसंमत्तपुरुषपशु
पोवधः यदिमेवचनंनाद्यकरिष्यसिजगद्धितं लोभेहत्वापशूंस्तेनसंसारेनरकंव्रज ॥ ॥ आत्मानंदर्शयित्वाहंप्रजाधारयितास्वयम्
सत्वंशासनमास्थायधर्मभृत्वंस्मरेःसंजीवयप्रजाःसर्वाःसमर्थाह्यसिधारणे ॥ दुहितृत्वेनमेगच्छतपसामहतानिच्छेयंत्वद्विधो

भिः श्रूयतेवापिपुनर्दुग्धावसंधरा राजतेयात्रमादायस्थामभिविश्रोमयोवैवस्वतस्तेषामासीद्वत्सः पृथायवान्। अंतकश्चाभवद्दोग्ध्री
कालोलोकप्रकालनः। नोगेश्चभ्रूयतेदुग्धावत्सेकृत्वातुसकम्। अत्रापृथायात्रमादायविश्वेदेवाःसमेतादोग्ध्रीधृतयशूः
पृथायवान्नागानांकोरव्यश्रेष्ठसर्वेषांचमहात्मनां। उग्रास्तेनेववर्त्तन्तेमहाकायामहाबलाः। तदाहारास्तदाचारास्तदार्यास्त
दुपाश्रयाः। अस्मेरभ्रूयतेचापिपुनर्दुग्धावसंधरा। अर्यमासंवात्रमादायमायाराजनिवर्त्तिनी। विरोचनसुधाहारिवत्सोवा
नभस्तदा। अरिष्टिंदुर्हृदित्यानांसपुर्दोग्धामहाबलाः। एतेयामामयाऽधारिसर्वेमायाविदोऽसुराः। वर्त्तयन्त्वमितप्रज्ञास्तेषा
ममितंबलम्। अस्तेश्चभ्रूयतेराजन्पुनर्दुग्धावसंधरा। आमपात्रंमहाराजपुराणेहीनसंयमाः। वत्सेनैश्रवणेहूतेनेतेवर्त्तयंती
हपरमार्षिरुचहारासेश्चपित्रेचभ्रूयतेपुनर्दुग्धावसंधरा। शावंकपालमादायपुण्यंभोक्तुंनरर्षभाः। दोग्धारंजतनाभक्तेषामा
सीत्सुनीथोनृपोवत्सः सनाभोकोरवसत्तमः। क्षीरंक्षीरमितिप्रोक्तंवचनंनीरमासीत्प्रभाश्चैवाप्रमेयमाः। वर्त्तयन्तिपितॄंश्चाऽमृतसंधा
स्तेदिवःशापंत्रेपुनर्दुग्धागंधर्वाश्चाप्सरोगणाः। एतेचित्ररथंहत्वाभुवीनगेधान्नरर्षभाः। तेषांतुरुचिरत्वासीदोग्ध्रीभद्रतरा
सतामागंधर्वराजोतिबलोमहात्मासूर्यसन्निभः। शैलेश्चभ्रूयतेदुग्धापृथेदेवसंधरा। अत्रैवधर्वेमूर्त्तिमतिरत्नानिविविधानि
चावत्सस्तुहिमवानासीदोग्ध्रीमेरुर्महागिरिः। पात्रंतुशैलमवासीत्तन्नैशेलाःवर्द्धिताश्च। दुग्धंयत्रस्रवतीतद्धिःश्रूयतेचवसंधरा॥ राम
१२

ओषधीजातिरित्यादिकाः[illegible]शैलंशिलामयं॥

+सर्वेऽधिगणेते[illegible]ग्धाजतनानस्तुतिमतिरत्नवनायधामजोमहानेजास्त्रीर्षिःसुमहातपाः॥

मेरुसावर्णिश्च ब्रह्मसावर्णिरुद्रसावर्णिमेरुसावर्णिर्दक्षसावर्णिश्च एतेमेरोस्तपः कृत्वासिद्धिं प्राप्ताः इतिसर्वसावर्णेषु मन्वन्तरेषु ७ एषामप्यतीतानागतपुत्रान्प्रथममन्वन्तरगतान् ७ मन्वादीनाह मरीचि रित्यष्टभिः ८ अत्रेमरीच्यादिभ्योयेपुत्रइतिनामः १०

मेरुसावर्णिर्ब्रह्मसावर्णिर्मूर्यसावर्णिर्दक्षसावर्णिरित्येते चत्वारः

स्वायंभुवो मनुस्तातमनुस्तोरुचिषेस्तथा। औत्तमैस्तामसश्चैवरैवतश्चाक्षुषस्तथा। वैवस्वतश्च कौरव्यसंप्रतंमनुरुच्यते। सा
वर्णिस्तमनुस्तातभौत्योरौच्यस्तथैवच। रुद्रश्चब्रह्मसावर्णिरुत्तरेचतथैवमेरुसावर्णिश्चतोमनवस्मृताः। अतीतावर्तमानाश्च
तथैवानागताश्चये। कीर्तितामन्वन्तातमयेतेतुयथाक्रमम्। ऋषिदेवाश्च पुत्राश्च देवगणास्तथा। मरिचिरत्रिर्भृगवांस्तेगिराः
देवानांशोतरजसस्तथाप्रकृतयोऽपरे
पुलहः क्रतुःपुलस्त्यश्चवशिष्ठश्चसप्तैतेब्रह्मणाःसुताः। उत्तरस्यांदिशितथाराजन्सप्तर्षयःस्थिताः। याम्यानामतथादेवाश्चास्वायंभुवान
रान्ग्नीध्रेचाग्निबाहुंचमेधातिथिंवसुं। ज्योतिष्मन्तंद्युतिमन्तंहव्यंचतनंपुत्रंएवच। मनोःस्वायंभुवस्यैतेदशपुत्राःसुतेजसः।
दयुपुराणेऽप्यायुना स्वयमेवोक्तं एतेषांप्रथमंराजन्मन्वन्तरमुदाहृतम्। ओर्वोर्वशिष्ठश्चपुत्रश्चस्तम्बएकस्यएवच। प्राणोहविष्यश्चैवद्युतिश्चैवनलस्तथा। २३।
एतेमहर्षयश्चातश्चापि प्रोक्तामहाव्रता देवाश्चतुषिता नामस्मृताःस्वारोचिषेन्तरे। हविर्धामस्कृतिर्ज्योतिरापोमूर्तिरथस्मृतः। प्रथिते
तेषांचनामभिःसर्वेतेथैवचास्वारोचिषस्यपुत्रास्तमनोस्तातमहात्मनः। कीर्तिताःपृथिवीपालमहावीर्यपराक्रमाहोत्रंयमतत्वधिर
तेतवमन्वन्तरमयाइदंतत्रैवाभ्यमितौजसः। वशिष्ठपुत्रास्सप्तासन्दात्रिद्याइतिविश्रुताः। हिरण्यगर्भस्यसुताउर्जानाम
सुतेजसः। अत्रचात्रमयाप्रोक्तावर्तमानानिबोधमे। औत्तमस्यान्महाराजशृणुदेवपुत्रान्मनोरिमान्। ईषेऊर्जेस्तनूजश्चमधुर्माधवएवच।
शुचिश्चुक्रोऽहश्चैवनभस्येनभस्यएवच। भानवस्तत्रदेवाश्चमन्वन्तरतातम। मन्वंतरंचतुर्थेकीर्तियेष्यामितच्छृणु २०१। ॥

ओर्वइतिसप्तर्षिनुतीयमन्वन्तरगता मन्वन्तरेवशिष्ठपुत्रऔर्वनामा १२ वशिष्ठेति यवशिष्ठपुत्राः औत्तमपूर्वेतेनतृतीयमन्वन्तरेहिरण्यगर्भपुत्राः ओर्वसंज्ञाः सप्तर्षयोमयाप्रोक्तास्ते
पूर्वान्वयी ऽतीतमानः औत्तमेयान्निबोधसुरेणान्वयः १९ ३ चतुर्थमाह मन्वन्तरमिति २०

रुद्रसावर्णयश्चैव सप्त सप्तका ॥ लोकधर्मव्यवस्थार्थं लोकसंरक्षणाय च ॥ मन्वंतरेषु तिष्ठंति लोकानेते चतुर्दश ॥ सप्त कागणाः ॥ ६ ॥ धर्मं दिव्यं तिवल्लो
कमनामयं ॥ ततोन्येन तपसा पुण्याः स्थानमाप्नुयुः ॥ अतीतावर्तमानाश्च मेरौ नैते न भारत ॥ अनागताश्च सप्तैते स्मृता दिवि महर्षयः ॥ मनोरत
रमासाद्य सावर्णिस्तेहना ऋणात् ॥ रामो व्यासस्तथा त्रेयो दीप्तिमानिति विश्रुतः ॥ भारद्वाजस्तथाऽऽरिष्टश्चत्थामा मतामुनिः ॥ गौतमश्चात्मजश्चैव कक्ष
द्वान्नामगौतमः ॥ कौशिकोगालवश्चैव रुष्यशृंगोऽथ पर्वतः ॥ एते सप्त महात्मानो भविष्यामुनिसत्तमाः ॥ ७ ॥ जलदाः सदृशाश्चैते धन्याः सप्त वयः स्मृ
ताः ॥ अभिजान्याथतपसा मंत्र व्याकरणोस्त्थाऽऽ ॥ लोकप्रतिष्ठास्तुस्मृताः सप्तर्षयोमलाः ॥ भूतभव्यभवेष्वंचज्ञानं बुद्ध्यथवेत्थ यात्तपसा वेप
स्सिद्धाये संगताः पृथिवितलकाः मंत्रव्याकरणेषुवेत्थ्यर्यास्तवंशश्चये ॥ एतान्भावान्विदुः ज्ञात्वा तेषुकारिवना प्रवः ॥ सप्तसप्तभिश्चैवऋषिः सप्तर्ष
यःस्मृताः ॥ ८ ॥ ऋषयोमंत्रकृत्तरश्वरादीर्घचक्षुषः ॥ ऊर्ध्वाप्रत्यक्षधर्मीणोगोत्रावर्तकास्तथा ॥ प्रावर्तयंतितेवर्णानाश्रमांश्चैवसर्वशः ॥ सप्त
र्षयोमहाभागाः सत्यधर्मपरायणाः ॥ ९ ॥ हृताद्विपुणारक्षांसि सर्वेषैवपुनःपुनः ॥ मंत्रब्राह्मणकर्त्तारोधर्मैप्रशिषिलेतथा ॥ तस्माद्वरदासप्तर्षे
भ्यश्चैवपादनाः ॥ तस्मान्नकालोनवयःप्रमाणमृषिभावने ॥ एषसप्तर्षिकोद्देशोव्याख्यातस्तेमयाऽनघ ॥ सावर्णिस्त्वमनोःपुत्रोभविष्यत्यृक्षसं
क्षय ॥ अनागताश्चसप्तैतेस्मृताः दिविमहर्षयः ॥ वरिवश्चवरियांश्च संमतोधृतिमान्वसुः ॥ वरिष्ठुराणोधृष्णुश्चवज्रश्चसुमतिरेवच ॥ सावर्णिस्यम
नोःपुत्राभविष्यदृक्षभारत ॥ १० ॥ इंद्रोनामसुसावर्णेः प्रवक्ष्यामिसुतान्हरान् ॥ मेधातिथिस्तोलस्त्यःसोकश्यपएवच ॥ ज्योतिष्मान्भार्गवश्

सप्तर्षिसंचन्नो
काध्याय
समाप्तिरेष
अग्निपुराणे
प्राचीनसंप्रदा
यात्

अष्टमनाहः मनोरिति दीप्तिमान्हतीयः ४८ अध्यथ [illegible] ५७ गालवश्चः ५८ मरुत्सप्तमन्वंतरेषिदानितयोमेव विशेषाणि ५९ ५६ प्रथममेकसावर्णेरत्रे नवमे ५७ मेधातिथ्यादीनांगोत्राणिपौलस्त्या
दीनिरोहितंइत्यस्येवमनोर्मन्वंतरं ५८

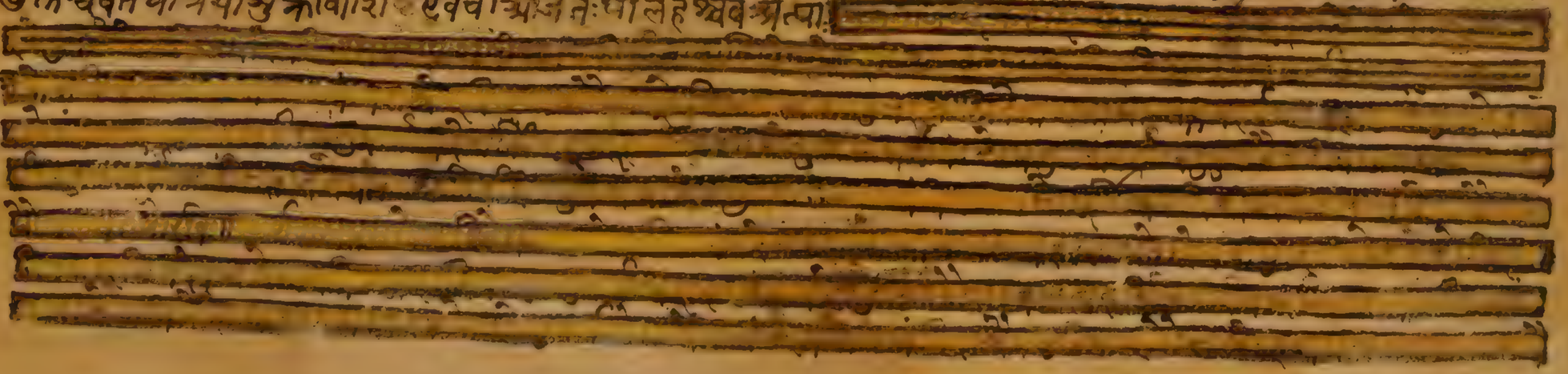

सप्तमोऽध्यायः 7 सर्वकालपरिच्छेदप्रतिपादनम्

विश्वजीतिनाम्नि नरिष्यन्तनभाग्मनोः पंचमेऽतिथौ पुत्रेऽह्यतनीवस्य ७ ७ आनर्तविषयो द्वारकादेशः कुशस्थलीद्वारवती ७२ युवेधनत्रजरादिपरिणामनाथान ७७ दृगा... नाथः ७१ कथमि
ति जन्मजनः परिणामादरूपनाथात् कथंनयोऽरया अप्रातिलोम्यं ब्रह्मः १ शार्यातः शर्यातिप्रयोत्रस्येवतः ७ उत्तरस्मात् नजरेति जाठराग्निप्रभवे प्रवर्त्तते क्षुधादयो वेति तत्पाचिनान्न परिणामान्तरं

चरिवंयातेऽलमुत्थाथभारत ॥मानवेयोमहातेजः स्त्रीपुंसोलेनरीर्यते॥ इतकालमिलेऽपेक्षुकन्धेतिविश्रुतः॥ नरिष्यन्तःशकापुत्रो नाभागस्यतभारत ॥ अं
करिषोभवतुत्रोयोविर्वर्यसत्रयज्ञेऽस्यधार्मिकंसमंरणादेवंवरवर॥ कवृत्स्यतुकाकुत्स्थासचियापुद्वार्मरीः॥ नभोनेदिष्टपुत्राश्चनाभिषेशतांगताः॥
ओशोरेकोभवत्पुत्रःसत्रोयतिरितिस्मृतः॥ मतिर्मित्रेनयोदर्नोनाभिकृतः॥ प्रकन्यासुकन्याचयापत्नीच्यवनस्यह॥ अनर्तस्यसुतस्यादीरेवोनाम
महाबलः॥ आनर्तविषयश्चासीत्पुरीचासत्कुशस्थलीरेवत्यैरेवंपुरःकृतो नामधार्मिकोज्येष्ठपुत्रस्तस्यासीद्राज्यंप्राप्यकुशस्थलीम्॥ सकन्यासमुद्रस्य
तागंधर्वैरतीवनिकरःछूतेभ्रतंदेवस्यमर्त्यंवहुगंप्रभो॥ आजगामसुतेवाथ त्वापरीयादवेर्हताम्॥ रेवतीनामवहुरेवतोनामतोरसाम्॥ भोज
ऋक्षोधर्केईप्सांजसुदेवपरोगमेः॥ततस्तरेवतोनात्वापातालतमरिंदम॥ कन्यांतावनदेवायसुतांनामरेवतीम्॥ दत्वाजगामशिखरंमेरोस्तम्भसिसंके
तारिमेरामोपिधर्मात्मारेवत्यास्तांतसालो॥३८॥ ॥शतेषुविंशेषुहरेर्वीरोलोत्पत्तिः॥१०॥ ॥अनेजन्मजरावाच॥ कर्वंवृत्तेयुगेकालेकस्मी
तेहिजोसमा॥ नजरारेवतिंप्राप्तारेवतंचकुद्विनक्षयम्॥ कुरुगतस्यैवतिसतिकथम्॥ विरएथिपामधापिश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः॥ वैशंपायन
उवाच॥ ॥नजरासुरेत्येषासाचनमतुर्भरतर्षभ॥ भरतुचक्रेप्रभवतीजलोकेसदानघ॥ कुद्विनक्षतेलोकेरैवतस्यगतस्यहा
ह्यानमनेस्नातराजसेकुशस्थली॥ तस्यभ्रातरतंत्रासीद्धार्मिकस्यमहात्मनः॥ तद्वामानरतोमिर्दिशःप्राद्रवच्युतः॥ विद्रुतस्यचरामेन्द्रुतस्यभारत॥
तस्यवैतेभयात्तस्यनाशःकृतिरासत्रतत्रह॥ अन्वयायस्कसुमहीस्तत्रतत्रविशांपते॥ येषामेतेमहाराजशार्यातेइतिविश्रुताः॥ सत्रि

जायते अर्थपरिणामश्चनपतिर्ननोजरा अग्निमुपवर्त्तकः कालःसूर्यादिनिर्वर्तितःश्लोको वातत्वात् केतुसूर्यादिभावान्तन्मूलकाःकालाग्निरुद्राद्याः ३४५

यानरत्नश्रेष्ठदिक्षुसर्वोत्तधार्मिकाः॥सर्वेशःपर्वतग्रामान्प्रविष्टाःकुरुनन्दन॥नाभागस्यनृपतेर्द्वौवैश्योब्राह्मणतांगतौ।कर्कूरस्यतुकाकूषाःक्षत्रियायुद्ध
दुर्मदाः॥प्रांशोरेकोभवत्पुत्रंप्रजापतिरिति श्रुतः॥एषधोरंहिंसयित्वाजुरोगंजनमेजय॥शापाच्छूद्रत्वमापन्नोनवेतपरिकीर्त्तिता॥वैवस्वतस्यतनयाः
मनोर्वैभरतर्षभ॥इक्ष्वाकुर्मनोत्तानरिष्टाकुरभवत्सुतः॥तस्यपुत्रशतंत्वासीद्विख्यातोर्म्मरिदक्षिणम्॥तेषांविकुक्षिर्ज्येष्ठस्तुविकुक्षीत्वादयोधता
म्॥प्राप्तःपरमधर्मज्ञस्तेषांध्याधिपतिर्वभौ॥शकुनिप्रमुखास्तस्यपुत्राःपंचाशदुत्तमाः॥उत्तरापथदेशस्यरक्षितारोरणोत्कटाः॥चत्वारिंशत्तथाष्टौच
रक्षितारस्तथादिशि॥शशादप्रमुखाश्चान्येरक्षितारोविशांपतेरिक्ष्वाकुस्तुविकुक्षिर्वैअष्टकायामथादिशत्॥मांसमानयश्राद्धार्थंमृगोहत्वामहावल॥श्राद्धकर्मणिचोद्दिष्टेवत्सतेश्राद्धकर्मणि॥भक्षयित्वाशशंतातशशादोमृगयांगतः॥इक्ष्वाकुरपरित्यक्तोवशिष्ठवचनात्प्रभुः॥इक्ष्वाकोःसर
स्थितेराजन्शशादःप्रथमाविशत्॥शशादस्यतुदायादःककुत्स्थोनामवीर्यवान्॥इन्द्रस्यवृषभूतस्यककुत्स्थोजयतांवरान्॥पूर्वदेवासुरेयुद्धे
ककुत्स्थस्तेनसस्मृतः॥अनेनास्तककुत्स्यस्यपृथुश्चानेनसस्मृतः॥विश्वाश्वःपृथोःपुत्रस्तस्माद्र्ईस्त्वजायत॥आर्द्रस्यपुत्रनाश्वस्तकाद्रस्य
स्तस्यचात्मजः॥जज्ञेश्रावस्तकोराजास्त्रावस्तीयेननिर्मिता॥श्रावस्तस्यतुदायादोबृहदश्वोमहायशाः॥कुवलाश्वसुतस्तस्यराजन्धुंधुरितिक
॥यंतंधुंधुवधाराजाधुंधुमारत्वमागतः॥जनमेजयउवाच॥॥कोवैब्रह्मंब्रह्मन्श्रोतुमिच्छामितत्वतः॥यदर्थंकुवलाश्वःसधुंधुमारत्वमा
गतःवैशंपायनउवाच॥॥ककुत्स्थस्यपुत्राणांशतंतुत्तमधन्विनाम्॥सर्वेविद्यास्ववित्माताबलवंतोदुरासदाः॥धर्मात्मानोमहात्मानःसर्वे

ज्ञानोवहृदश्विरणाः॥कुवलाश्वंसुतंराजन्हृदश्वोन्यपीजयत्॥पुत्रस्नेहाभिसंतप्तश्चकारराजासमाविशत्॥तमुत्तंकोथविप्रर्षिर्वाक्यमत्यद्भुतम्
उत्तंकउवाच॥ ॥भवतारक्षणंकार्यंनतावत्कूमर्हसिनिरूद्धिनस्तपश्चर्तुनाद्दष्टोपिभार्थिव॥त्वयाहिपृथिवीराजन्रक्ष्यमाणाद्दतात्मना॥भविष्यति
निरूद्धिनानारक्षंपुरुन्तुमर्हसि॥पालनेहिमहान्धर्मःप्रजानामिहदृश्यते॥तपश्चर्तुंमहाराजेमातेभ्रुद्धिरादरा॥ईदृशोनहिराजेन्द्रधर्मोपिहिदृश्यते॥
प्रजानांपालनेयोवैपुराराजर्षिभिःकृतः॥रक्षितव्याःप्रजाराज्ञातास्त्वंरक्षितुमर्हसि॥मन्नाश्रमसमीपेहिसमेमरुधन्वनि॥समुद्रोवालुकापूर्णएकोनकश्चि
स्मृतःदेवतानामवध्यश्चमहाकायोमहाबलः॥अंतर्भूमिगतस्तत्रवालुकांतर्गतोभवत्॥तपसस्यमहोग्रोधुंधुनाम्नासदासुरः॥सेतेल्पेकेविनाशा
यतपआस्थायदारुणम्॥संवत्सरस्यपर्यंतेसनिश्वासंप्रमुंचति॥यदातदाभूश्चलतिसशैलवनकानना॥तस्यनिःश्वासवातेनरजउद्धूयतेमहत्॥आदित्य
पथमाहत्यसन्नाहंभूमिकंपनम्॥सविष्णुलिंगंसाक्षात्सशंखचक्रगदाधरम्॥तेनतातेनयज्ञेनतस्मिन्स्थातुंत्वआश्रमे॥तंमारयमहाबाहोलोकानांहि
ताकाम्यया॥लोकाःस्वस्थाभवंत्वत्तस्तस्मिन्निहतेऽसुरे॥त्वंहितत्तपसोधर्तैकःसमर्थःक्षितिपालने॥विप्रनाशवरोदग्रोमहत्सर्वजुगुप्सितः॥यस्तंमहासुरंरौ
द्रंजघानिष्यतिमानवेत्॥तस्यत्वंवरदानेननेनआप्यायिष्यसिनाहुंधुंहतंतेजसास्त्येनशत्रुंते॥निर्धुंधुंक्षितिपालनेवर्षशतेरपि॥वीर्यंहि
क्षमरत्नस्यदेवरर्षिवरासदम्॥सदेवदानवोराजन्वीरत्वंकेनमहात्मना॥कुवलाश्वंसुतंआदात्सेधुंधुनेवारिणा॥हृदश्वउवाच॥ ॥भगवन्यत्तशरी
रोहमयंतुतनयोमम॥भवतिहिजश्रेष्ठधुंधुर्मेनाशंहत्या॥सतेवादिश्यतनयंराजर्षिधुंधुमारयत्॥जगामपर्वतायैवतपसेशंसितव्रतः॥कु

वताश्वस्कुत्रा णांशतेनसत्पार्थिव॥आपाडुतंकसहितंधुंधोस्तस्यविनिग्रहे॥तमाविशत्तदाविष्णुर्भगवांस्तेजसाविभुः॥उतंकस्यनियोगाद्वैलोकानांहितः
काम्यया॥तस्मिंश्चयातेदुर्धर्षेदिशंदीप्तानलद्युतिं॥एवश्रीमानुपस्कृतोपुंभमोभविष्यति॥दित्यैर्मत्यैश्चतेदेवासमंतात्समवाकिरन्॥देवदुंदुभयश्चापिपपुर्भरतसभ॥सैन्यानयनांश्रेष्ठस्तनयेसत्वीर्यवान्॥सधुरंवानयामासवालुकार्णवमव्ययं॥नारायणोनकोरव्यतेजसाव्याप्तिमस्तथै॥बभूवक्षमतांतजा
पोवृत्तमभिचिंतनः॥तस्यपुत्रेणनरवैद्विस्कंधालुकानहिंतस्तदा॥धुंधुरासादितोराजन्दिशमाश्रित्यपश्चिमां॥मुखजेनाग्निनाक्रोधाल्लोकानुद्वर्तयन्निव॥वारिस्कंत्रावयेनमहोदधिरवोदये॥सोमस्यभरतश्रेष्ठधारोर्मिकलिलंमहत्॥तस्यपुत्रशतंदग्धंत्रिभिस्तंतुरक्षसा॥ततःसराजाकौरव्यरक्षसंतं
महाबलं॥आससादमहातेजाधुंधुंधुंधुनिवर्हणं॥तस्यवारिमयंवेगमापिबत्सनराधिपः॥योगीयोगेनवह्निंचशमयामासवारिणा॥निहत्यतंमहा
कायंवलेनोदकरक्षसम्॥उतंकंदर्शयामासरूपंकर्मीमहायशाः॥उतंकस्यवरंप्रादात्तस्मैराजेमहात्मने॥ददौचाभयंवित्तंशत्रुभिश्चापराजयम्॥धर्मर
तिंचसततंस्वर्गेवासंतथाक्षयम्॥प्रजानांचाक्षयालोकास्यर्योयेरक्षसाहताः॥एषाउतिश्रीखिलेहरिवंशे॥ ॥९५॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥
तस्यपुत्रास्त्रयःश्रेष्ठादृढाश्वोज्येष्ठउच्यते॥चंद्राश्वकपिलाश्वोजुकुमारोकन्यसोस्मृतः॥यौधुमारिर्दृढाश्वस्यचात्मजाहर्यश्वस्यनिकुं
भोभूत्तत्रधर्मरतस्यदासंहताश्वोनिकुंभस्यपुत्रोरणविशारदः॥अकृशाश्वःकृशाश्वश्चसंहताश्वसुतोत्रय॥तस्यहेमवतीकन्यासनाम्मा
न्यादृषद्वती॥विख्यातात्रिषुलोकेषुपञ्चभ्यस्त्वासुतानृप॥प्रसेनजितंयौवनाश्वंप्रसेनजितंयंगोरिनामपतिव्रताम्॥अभिशप्तानृताभर्त्रानदीवैनाद्द

+सुहृद्यंनाश

तस्यपुत्रशतंधुंधोर्बभूवुर्भरतर्षभ॥तस्यसंहताश्वमहायोगीवरिष्ठः॥कन्याअसांप्रसेनजित्जातनिश्चयः॥२९॥

महर्षिकौशिकस्तातेनविरेणमासितः॥२८॥ ॥इतिश्रीखिलेबृहरिवंशेत्रिशंकुचरिते॥ ॥ऋषिरुवाचायनउवाच॥ ॥सत्यव्रतस्यभगवन्कथंचक्रुपथाप्रभो॥
तयाविश्वामित्रकलत्रंतदारविनेयेस्थितः॥हत्वामृगान्वराहांश्चमहिषांश्चवनेचरान्॥विश्वामित्राश्रमाभ्यासमासेदेवबंधवोपो
ऽव्रतमास्थायदीक्षांद्वादशवार्षिकीम्॥पितुर्नियोगादवसन्तस्मिन्वनगतेनृप॥अयोध्यांवैवराङ्गत्वंपैतृकंतुपुरंमुनिः॥याज्योयाज्या
यसंयोन्यद्दशिष्टःपर्यरक्षत॥सत्यव्रतस्तवाप्यस्मभाविनोर्थस्यबावलात्॥वशिष्ठेभ्यधिकंमन्युंधारयामासवैतदा॥पितरंहितंतदाराज्या
त्प्रच्यमानंम्रियंतंतम्॥नवारयामासमुनिर्वशिष्ठःकरुणंनृप॥दारिग्रहणमंत्राणांनिष्ठास्यात्तेनमेपदे॥नचसत्यव्रतस्तस्माद्गुरुवान्सत्र
मेपदे॥जानन्नपिवशिष्ठस्तंनमांजातीतिभारत॥सत्यव्रतस्तदारोषंवशिष्ठेमनसाकरात्॥गुरुंब्रह्मातुभगवान्वशिष्ठंतेवोत्सदा॥नः
चसत्यव्रतस्त्यतमुपोषमध्यत॥तस्मिन्नुपरितेपोयःपितुरासीन्महात्मनः॥तेनद्वादशवर्षाणिनावर्षदेवःकृशासनः॥तेनत्विदानींवहतांदी
क्षांतांदुर्वांभुवि॥कुलस्यनिःकृतिस्तातहतावैसार्ववर्षितेनतवशिष्ठेभगवान्गुरुर्ब्रह्मान्यवारयत्॥अभिषेक्ष्याम्यहंपुत्रमस्यत्वेवंनृपा
नेः॥सतुद्वादशवर्षाणिदीक्षांतामुद्वहन्नली॥उपोषुव्रतमास्थायसतुसत्यव्रतोन्नृप॥अविद्यमानेमोसेतुवशिष्ठस्यमहात्मनः॥सर्वेकामदुघो
गोर्ग्रीददर्शसनृपात्मजः॥तांवैकोधात्मकोगत्वाश्रमाद्वैवबुभुक्षितः॥दस्कंधर्मगतोराजाजघानजनमेजय॥सतन्मांसंभक्षयित्वैवविश्वामित्र
स्यचात्मजान्॥भोजयामासतत्कृत्वाशेषंप्रास्यत्सुकेधे॥कुरुक्षेभगवान्कामिदमाहनृपात्मजम्॥ववि[illegible]॥ ॥पाते[illegible]

यमहंकूरतवशंकुनसंशयः॥ यदितेहाविमोक्षःकृतस्यात्तावेकतोपुनः॥ पितुश्चपरितोषाच्छरीरंदीर्घंवचेनच॥ अथोक्तिनादंगांगेयश्चित्रिविधंसंवा
नित्रमः॥ वैशंपायनउवाच॥ ॥एवंत्रीरायस्यशंतनोस्तानिहाभलतपाविदुंकुरितिसस्मृतःविश्वामित्रकुलाराणामागताभद्र
राणकुले॥ सतुतस्मेवरंप्रादात्मुनिस्तस्मैचहर्षवान्॥ मृत्युनोरेरणाथवरंवेनत्यामज॥ सशरीरंजगेस्वर्गंचित्यंवंशरचितानुनिः॥ अनाहि
भयेतस्मीक्ष्णतेहादृश्तादिकोपेत्रभिषिच्यराज्येतंयानयामासेवेसुनिःभिषतोदेवतानंचवशिष्ठस्यचकोशिकःदिवमारोपयामाससशरीरंमहातप॥
तस्यसुतस्यनाम्नापतेःकेयवंशजःकुमारंजनयामासहरिश्चंद्रमकल्मषम्॥ सवैराजाहरिश्चंद्रस्त्रैशंकवइतिस्मृत॥ अहोराजस्तयस्यसमस्त
क्षितिविक्रांतं॥ हरिश्चंद्रस्यपुत्रोभूद्रोहितोनामवीर्यवान्॥ येनेदंरोहितपुरंकारितंराज्यसिद्धये॥ तंवाराज्येसराजर्षिपालयित्वातथाभुजं॥ संसारासा
रतांज्ञात्वाद्विजेभ्यस्तृणंददौ॥ रोहितोरोहितस्याथचंचूर्हरितउच्यते॥ विनयश्चसुदेवश्चचंचुपुत्रौबभूवतुः॥ जितक्षत्रस्यसर्वस्वंविषयेतेनसम्र
तं॥ हरूकस्तनयस्तस्यराजधर्मार्थकोविदः॥ रुरुकस्यसुकर्मात्माहरूकाद्धाहुकोभवत्॥ हुकेर्यवनकांबोजाःपारदाःपह्लवैसह॥ हैहयास्तालजंघाश्च
एसेतिसमंतनंपम्॥ नात्यर्थंधार्मिकस्तातसहिधर्मपुरंगभवत्॥ सरंगेस्तसुतोवीरोजसेसहरंतिदे॥ श्रीवेत्स्याश्रममासाद्यमोदेवाभिरक्षित॥ श्री
क्षेयमस्त्रंतथाचाग्नेवारुणंनरपुंगवः॥ जिगायसप्तधिर्वीसर्वोतालजंघान्हैहयान्॥ शकानीवल्लवानांचसोवीरसदचुतः॥ तेजयाद्यान्यभेषज्य
रक्षणंचधनंवित॥३५॥ ॥इतिश्रीमन्महाभारतेखिलेहरिवंशेभविष्यपर्वणिहरिश्चंद्रचरितेत्रयोदशोऽध्यायः॥ १३॥ ॥जनमेजयउवाच॥ ॥ब्रह्मर्षिसमोजज्ञेगोत्रेवसतांवर॥

कीमर्थं चह्वकादीनां क्षत्रियाणां महौजसां ॥ धर्मान्कुलोचितान्राजन्हीनैरसद्भिरुत्तमैः ॥ एतन्मे सर्वमाचक्ष्व विस्तरेणानघाधुना ॥ वैशंपायन उवाच ॥
वीर्यार्थं सनिनस्तातहैहयानां प्रमर्दनं ॥ हैहयैस्तालजंघैश्च शकैः साहाय्यमीप्सितं ॥ यवनाः पारदाश्चैव कांबोजाः पह्लवास्तथा ॥ एतेक्षत्रियगणाश्चैव
हैहयार्थे पराक्रमन् ॥ तैरावृत्तो राजा सर्वैर्बाहुवीर्यमदैर्नयैः ॥ पत्न्यावानुचितोवृत्तो वनेत्राणमवाप्तवान् ॥ पत्नीतुयादवीतस्यसगर्भाष्टच्छतेप्रजां ॥
सपुत्र्यातुगरस्तस्यादत्तःपूर्वमरिर्किल ॥ सातुभर्तुश्चितिंकृत्वावनेतमधिरोहत ॥ और्वस्तौभार्गवस्तातकुक्षौसमवारयत् ॥ तस्याश्चैतं
भेत्तारंशैवंतंतमचुतं ॥ व्यजायतमहाभागःसगरोनाम पार्थिवः ॥ और्वस्यजातकर्मादितस्यकृत्वामहात्मनः ॥ आप्यवेदानखिलान्तांस्त्रीन्प्रत्य
पादयत् ॥ आग्नेयंतंमहावाहमेरेरपिदुःसहम् ॥ सतेनास्त्रबलेनाजौबलेनचसमन्वितः ॥ हैहयौस्तालजंघौश्चजघ्नेरुद्यम्यपश्चिमान् ॥ आजहारचलोकेषु
र्निकीर्तिमतांश्वरः ॥ ततोयवनकांबोजपारदांस्तथा ॥ पह्लवांश्चैवनिःशेषान्कर्तुव्यवसितोन्यपैः ॥ तेवध्यमानावीरेणसगरेणमहात्मना
वशिष्ठंसरणंप्राप्ताःप्रणिपत्यतुतंमुनिं ॥ वशिष्ठस्त्वथतान्दृष्ट्वासगरेणमरक्षितान् ॥ सगरंवारयामासतेषांदत्त्वाभयंतदा ॥ सगरस्तुप्रतिज्ञांचगुरोर्ज्ञ
प्रशाम्यच ॥ धर्मज्ञयाननेषांवैवेषान्तत्रैवकारह ॥ अर्द्धशकानांशिरसोमुंडयित्वाव्यसर्जयत् ॥ यवनानांशिरःसर्वंकांबोजानांतथैवच ॥ पारदामुक्तकेश
रांश्चयह्लवाश्मश्रुधारिणः ॥ निःस्वाध्यायावषट्काराःकृतास्तेनमहात्मना ॥ शकायवनकांबोजाःपारदाःपह्लवास्तथा ॥ लोकास्सर्वास्तमाश्रित्या
चाश्चोलाःसकेरलाः ॥ सर्वेतेक्षत्रियास्तातधर्मस्तेषांनिराकृतः ॥ वशिष्ठवचनाद्राजन्सगरेणमहात्मना ॥ रवसोत्कुशराश्चोलाश्चमरःकिंकिधकाय

धर्मज्ञयाननत्रधर्मतः यावितत्तयतोवेषाःसर्वतेषांचकार [illegible] वसुधा अत्योभूविअर्धं प्रकारयामासेतिहसो सर्वं २०

कश्चिन्नैस्ततस्तस्य दस्मेनसमात्मजम्॥ राजा पंचजनो नाम सर्वभूतभयावहः॥ इतरासुतेनुर्वीवीजयत्नीमितिश्रुतिः॥ तत्रर्षिसत्तमा
गर्भीस्तिलसंमिताः॥ एवमुक्त्वयथाकालंवद्धुश्चयथासुखम्॥ घृतंकुंभेषुपत्नीषुतान्गर्भान्निदधुस्तथा॥ धात्रिकैकैकशःपादात्तावतीः
पोषणेनृप॥ ततोदशसुमासेषुसुतास्तस्यर्यथासुखम्॥ मारास्तथाकालसगरप्रीतिवर्द्धनाः॥ ऋषिपुत्रसस्तासिंस्तेवमभवन्नृप॥ शुक्रा
लाजुमध्योदेजानानिरथिवीपतेपितेवोनारायणंतेजःप्रविष्टानामराःनामहाकःपंचजनोनामपुत्रोराजभवत्॥ सुतःपंचजनस्यासीद
शुमान्नामवीर्यवान्॥ दिलीपस्तनयस्तस्यरक्षागुप्तिविश्रुतः॥ पितास्यादिवमागत्यमुहूर्तंजाप्यजीवितम्॥ तेषामिसंपितालोकाबुध्यास्तेनचा
नघो॥ दिलीपस्यतुदायादमहानराजाभगीरथः॥ यःस्वर्गंसरिच्छ्रेष्ठामवतारयतत्प्रभुः॥ कीर्तिमान्समहाभागःसकुत्स्थपराक्रमः॥ समुद्रस्य
नयत्नेनोद्धरित्वेप्रकल्पयन्॥ तस्माद्भागीरथीगंगाकथ्यतेवंशकोविदैः॥ भगीरथस्तोराजाऋतइत्यभिविश्रुतः॥ नाभागस्तुसुतस्तस्यासी
त्पुत्रःपरमधार्मिकः॥ अम्बरीषस्तनाभागःसिंधुद्वीपपिताभवत्॥ अयुताजिनुदायादःसिंधुद्वीपस्यधीमतः॥ अयुताजित्सुतस्तस्यासीद
नुपतिर्महायशाः॥ दियाहृदयोवैराजानलसखोबली॥ ऋतुपर्णस्तुतस्त्वासीदार्तपर्णिर्महायशाः॥ सुदासस्तस्यतनयोराजाद्यूतस
खोभवत्॥ सुदासस्यसुतोवीरःसौदासोनामपार्थिवः॥ ख्यातःकल्माषपादोवैराजामित्रसहोभवत्॥ कल्माषपादस्यसुतःसर्वकर्मेति
विश्रुतः॥ अनरण्यस्तुपुत्रोभूद्विश्रुतःसर्वकर्मणा॥ अनरण्यसुतोनिघ्नोनिघ्नपुत्रोवभूवहः॥ अनमित्रोरघुश्चैवपार्थिवेनतमो॥ अनमि

सगरः
पंचजनः
अंशुमान्
दिलीपःखट्वांगः
भगीरथः गंगानेता
श्रुतः
नाभागः
अंबरीषः
सिंधुद्वीपः
अयुतायुः
ऋतुपर्णः
सुदासः
सौदासः
कल्माषपादः
अनरण्यः
अनमित्रः
रघुः

त्रस्यधर्मात्माविद्वानुलिङ्गोभवत्॥वीरकस्तुमहोत्तेजाःक्षेत्रेकात्मापपारके॥अश्मकंजनयामासऋक्षाकुकुलदुर्ग्ये॥ऋक्षस्यकन्या
पोपुलकस्तत्सुतोभवत्॥पुलकस्यापिधर्मात्मानाम्नातरथोभवत्॥तस्माच्चतरथाज्जेतेराजोऽतिविलोवली॥अदितिर्बलिहन्त्रेमान्
दृढरथर्मीप्रतापवान्॥दृढस्यसुतश्चापितेजःशीलोन्नतः॥उरथोनामसधर्मात्माशीलपुत्रोवभूवह॥विश्वकर्मासुतस्तस्यनरण्य
स्तत्सुतः॥अनरण्यस्यनिघ्नोभून्निघ्नतोदेवभूवतु॥अनमित्रोरघुश्चैवपार्थिवर्षभसत्तमौ॥अनमित्रसुतस्तस्माच्छकुनिस्तस्यचात्मजः॥
शकुनात्सुतोविद्वान्कृषिताश्वइतिस्मृतः॥कृषिताश्वसुतोविद्वान्राजाविश्वसहःकिल॥हिरण्यनाभःकोशल्योऽतिबलस्तस्यचात्मजः॥
उग्रायुधस्तस्यसुतोविद्वान्कालसधिस्तुतस्तुतः॥सुदर्शनसुतोऽग्निवर्णःसुदर्शनात्॥अग्निवर्णस्यतुसुतःशीघ्रःसुमरुधन्वसुतम
रुस्तुयोगमास्थायकलापग्राममास्थितः॥एषःश्रुतोमरोपुत्रस्तस्यसंधिस्तुतस्यचात्मजः॥सहदेवसुतोमणिर्देवजान्नामनामतः॥
आसीन्महत्वतोराजानाम्नाविक्रान्तदानिनि॥तस्यासीदृक्षवतःपुत्रोराजाहरबलः॥पुत्रोविधिर्घ्रीघ्रस्यतस्मादुग्रोव्यजायत॥विधा
त्माविरजाश्चैवभ्राजिष्णुश्चभवत्सुतः॥कलाषपादस्यसुतेसर्वकर्मेतिविश्रुते॥अनरण्यसुतश्चाभूद्दृक्षकर्मेतिअनरण्यसुतो
निघ्नोनिघ्नेत्रोवभूवतु॥अनमित्रोरघुश्चैवपार्थिवर्षभसत्तमौ॥अनमित्रस्यधर्मात्माविद्वानुलिङ्गोभवत्॥दिलीपस्तस्यतनयोराम
स्यप्रपितामहः॥दीर्घबाहुर्दिलीपस्तुरघुर्नामभवत्सुतः॥अयोध्यायांमहाराजरघुरासीन्महाबलः॥अजस्तुरघुतोजज्ञेअजादशरथो

हरिवंश
२५

भवत॥ रामो दाशरथीर्जज्ञे धर्मात्मा सुमहायशाः॥ रामस्य तनयो जज्ञे कुश इत्यभिविश्रुतः॥ अतिथिस्तु कुशाज्जज्ञे निषधस्तस्य चात्मजः॥ निषधस्य नलः पुत्रो नभः पु
त्रो नलस्य तु॥ नभसः पुंडरीकस्तु क्षेमधन्वा ततः स्मृतः॥ क्षेमधन्वसुतस्त्वासीद्देवानीकः प्रतापवान्॥ आसीदहीनगुर्नाम देवानीकात्मजः प्रभुः॥ अहीनगो
स्तु दायादः सुधन्वा नाम पार्थिवः॥ सुधन्वनस्ततश्चैव ततो जज्ञे शलो नृपः॥ उक्थो नाम स धर्मात्मा शलपुत्रो बभूव ह॥ वज्रनाभः स्मृतस्तस्य शंखणस्तस्य
च महात्मनः॥ शंखणस्य सुतो विद्वान्व्युषिताश्व इति श्रुतः॥ पुष्यस्तस्य सुतो विद्वानर्थसिद्धिस्ततः सुतः॥ सुदर्शनः सुतस्तस्य अग्निवर्णः सुदर्श
नात्। अग्निवर्णस्य शीघ्रस्तु शीघ्रस्य च मरुः स्मृतः॥ मरुस्तु योगमास्थाय कलापद्वीपमास्थितः॥ तस्यासीद्विश्रुतवत्पुत्रो राजा बृहद्बलः॥ नलौ द्वावे
व विख्यातौ पुराणे भरतर्षभ॥ वीरसेनात्मजश्चैव यश्चेक्ष्वाकुकुलोद्वहः॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवाः प्राधान्येनैव कीर्तिताः॥ एते विवस्वतो वंशे राजानो भूरित
जसः॥ पठन्सम्यगिमां सृष्टिमादित्यस्य विवस्वतः॥ श्राद्धदेवस्य प्रजानां पुष्टिदस्य ह॥ प्रजावानेति सालोक्यमादित्यस्य विवस्वतः॥ विपाप्मा विरजा
श्चैव आयुष्मांश्च भवत्युत॥ ५४॥ ॥ इति श्रीमहाभारते खिले हरिवंशे आदित्यवंशकीर्तनं॥ ॥ १५॥ ॥ ॥ जनमेजय उवाच॥ ॥
कथं वै श्राद्धदेवत्वमादित्यस्य विवस्वतः॥ श्रोतुमिच्छामि विप्राग्र्य श्राद्धस्य च परं विधिम्॥ पितॄणामादिसर्गं च कथं ते पितरः स्मृताः॥ एवं विश्रुतमस्मा
भिः पुराणे मुनिसत्तम॥ स्वर्गस्थाः पितरोन्येषां देवानामपि देवताः॥ इति देवविदः प्राहुरेतदिच्छामि वेदितुं॥ यच्च वित्तश्च गणाः प्रोक्ता यज्ञे तपोप
रं वरम्॥ यथा च तेऽगमन्नस्माभिः श्राद्धं प्रीता [illegible] प्रीताश्च पितरो ये च श्रेयसा योजयंति ह॥ एतदिच्छाम्यहं [illegible] पितॄणां सर्गमुत्तमं॥

[illegible]

हरि
२५

वैशंपायनउवाच॥ ॥हन्तेतेकथयिष्यामि पुराणंसमुत्तमंयथाबहुतमस्माभिःश्राद्धेषुराणानिर्वपितृन्॥श्रोताश्चपितरोयस्मा
च्छ्रेयसेयोजयंतिहि॥मार्कंडेयेनकथितंभोभ्रायपरिपृच्छते॥अपृच्छद्भरतोजाह्निरतत्प्रगतंयथा॥एवमेवपुराप्रश्नंयन्मांत्वंप
रिपृच्छसी॥तंतेनुपूर्व्योवक्ष्यामिभरतेनाहृतंपुरा॥तंतसनकुमारेणमार्कंडेयायपृच्छते॥युधिष्ठिरउवाच॥ ॥युधिष्ठिरोमुने
धर्मज्ञकथंपुष्टिरवाप्यते॥स्तंद्वेश्रोतुमिच्छामिकिंकुर्वाणोनशोचति॥मीनउवाच॥ ॥श्राद्धैःप्रीणातिपुरुषःसर्वकामफलेनय
तेपरंत्रयतःश्राद्धंप्रत्यक्षंहवमोदृतेपितरोधर्मकामस्यप्रजाकामस्यचप्रजा॥पुष्टिकामस्यपुष्टिंचप्रयच्छंतियुधिष्ठिरयुधि
ष्ठिरउवाच॥ ॥कस्तेषांपितरःस्वर्गेकेवाचिन्नरकेपुनः॥प्राणिनांनियतंयुक्तेकर्मजंफलमुच्यते॥श्राद्धानिचेहकुर्वंतिफलकामास
दानराः॥अभिसंधायपितरंपितुश्चपितरंतथा॥पितुःपितामहंचैवत्रिषुपिंडेषुनित्यदा॥तानिश्राद्धानिदत्तानिकथंगच्छंतिवैपि
तृन्॥कथंचशक्तास्तेदातुंनिरयस्थाःफलंपुनः॥केचतेपितरोन्येचयानन्यजामोवयंपुनर्यंदाश्चापिहितृस्वर्गेयजन्तीतिचनः
कृतम्॥एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंविस्तरेणमहामते॥भगवन्कथयस्वेतंकथामित्तवुद्धिमन्॥यथादत्तेपितृणांवैकारणंयत्कल्पते॥भीष्मउवा
च॥ ॥अत्रतेवरयिष्यामियथाकृतमरिंदमं॥यत्रतेपितरोन्येचयान्यजामोवयंपुनः॥पित्राममपुरागीतंलोकांतरगतेनवै॥श्राद्ध का
लेममपितामहैःसमुदाहृतं॥तंपितामहहस्तेनमित्वाभ्रमिमयाचत॥हस्ताभरणयुक्तेनकेयूराभ्यांनचांगुलितलेना

हवी
२९०

कले

यथाहं पुरामया॥ नेषकर्मविधिर्दृष्टइतिनिश्चित्यचाप्यहम्॥ कुशेश्वेवतदाधिष्ठदत्तवांश्चाविचारयन्॥ ततःपितामेप्रीतोवा
चामप्रत्यादिशद्विभुः॥ उवाचभरतश्रेष्ठप्रीयमाणोमयानघ॥ त्वयादत्तावरान्सर्वान्कृतार्थोऽमुत्रचेहच॥ यथाचतुर्थधर्मस्यरक्षितालभतेफलम्॥ पापस्यरितथामूढःफलंप्राप्नोत्यरक्षिता॥ सत्वंत्रिणात्वयापुत्रधर्मज्ञेनविजानता॥ मयाचतवजिज्ञासाप्रत्यक्षादृष्टव्रतो॥ व्यवस्थानेचधर्मेषुकर्तृलोकस्यचाघने॥ प्रमाणंयद्धिकुरुतेधर्मोचारिणाथार्थिवः॥ प्रजास्तदनुवर्तन्तेप्रमाणंचारितंसदा
त्वयाचभरतश्रेष्ठवेदधर्माश्चरक्षिताःहृताःप्रमाणंप्रीतिश्चममनिर्वर्तितातुला॥ तस्मात्तवाहंसकृतःप्रत्यावरमनुत्तमम्॥ दिग्धमित्वंप्रतीच्छस्वत्रिपुलोकेषुदुर्लभम्॥ नेतेप्रभवितास्तुयावज्जीवितुमिच्छसि॥ त्वत्तोभ्यनुज्ञांसंप्राप्यस्तुःप्रभवितातव॥ किंवा
तेप्रार्थितंभूयोदास्यामिवरमुत्तमम्॥ तद्ब्रूहिभरतश्रेष्ठयत्तेमनसिवर्तते॥ एवमुक्तेवचंतस्यप्रणिपत्यकृताञ्जलिः॥ अब्रवंकृतकृत्योहंप्र
सन्नेत्वयिसत्तम॥ यदित्वनुग्रहंभूयस्त्वंमेमहाक्रतोप्रयच्छसि॥ प्रश्नमिच्छाम्यहंकंचिद्वाहंतुभवतास्वयम्॥ समासमुवाचधर्मात्माब्रूहिभा
मयथेच्छसिहितास्मिसंश्रायंतातयन्मांपृच्छसिभारत॥ अएवंतमहंतातनयोतंप्रतिमवच॥ गतंसुकृतिनोलोकंजातंकोतृहलस्तदा॥ ॥भीष्मउवाच॥ ॥श्रूयंतेपितरस्तातदेवानामपिदेवताः॥ देवाश्चपितरोन्येचकाश्यपाःसोमपायुनः॥ कथंचदत्तमस्माभिः
श्राद्धेप्रीणात्यथोपितॄन्॥ लोकांतरगतांस्तातःकिंनुश्राद्धेषुफलम्॥ यान्यजंतिस्मलोकांस्तेदेवनरदानवाःसनोयस्तां

ॐ॥ अथातःपितृकल्पंव्याख्यास्यामः॥ देवयानंपितृयाणंचेत्येतद्वेदवचनं॥ ब्रह्मलोकादक्षिणोलोकःपितृलोकोऽन्तर्यत्रदेवलोकः॥ देवलोकश्चदक्षिणतोलोकःस्वधाभूतमयोलोकोमनोजवित्वंपितृमानदेवयानोनेत्रस्थानेकेस्थानांदेवतांतनूर्लोकनयतीति॥ पितरोदेवतादिनमात्मानंमन्यंतेदेवाःपितरःपितरोदेवाइतिपितरश्चामेदोमांसंतेऽन्नंतत्कादशीम्
नालेभ्योनिरुक्तःपितरइत्युच्यन्तइतिनेधासंज्ञावेदयंकाव्यासइतिप्रभाः॥ तत्रपित्रादीनांदेवताभावंप्राप्यस्थानेस्थितत्वेऽन्नाद्यंप्राप्तेकालेतत्कालेतत्

धर्वाः सकिन्नरमहोरगाः ॥ ब्रूहि मे संशयस्यास्य त्रिषु लोकेषु मानद ॥ महत्कौतूहलं यस्मात्तस्मात्तद्वक्तुमर्हसि ॥ ३ ॥
॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ संशयोयं पुरा नारदेन पृष्टः पितामहः ॥ पितॄणां कारणं श्रोतुं फलं दत्तस्य चानघ ॥ पितरश्चयथोद्भूताः सुरगंधर्वदानवाः
सर्वसमाहितः ॥ आदिदेवसुतास्तात पितरोदिविदेवताः ॥ तान्जगत्स्थलोकावैसदेवगंधर्वदानवाः ॥ सरसोयक्षगंधर्वाः सकिन्नरमहोरगाः ॥ आप्यायिताश्चते श्राद्धैः पुनरायांतिनोजगत् सदेवगंधर्वमिति ब्रह्मानुशासनम् ॥ तान्यजस्वमहाभागा
अध्यायः ५ श्राद्धैः श्राद्धैरतंद्रितः ॥ तेतेभ्योभिप्रयंतिसर्वकामफलप्रदाः ॥ त्वयेवाराधमानास्तु नामगोत्रादिकीर्तनैः ॥ अस्मानाप्याययिष्यंतिस्वर्गस्थानपितामह ॥ मार्कंडेयस्तुतेशेषमेतत्सर्वंवदिष्यति ॥ एवमेषितुमक्तोविदितात्मा च भार्गवः ॥ उवाचस्थितश्च
श्राद्धैर्यथाम चानुग्रहायच ॥ एनंपृच्छमहाभागमित्युक्तोतर्षयेत ॥ [illegible] ॥ ५ ॥
॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ ततोतितस्यवचनान्मार्कंडेयसमाहितः ॥ ऊचेतेवानुपूर्व्येण यथाएतत्पुरापितोसमासुवाचधर्मोत्मा
मार्कंडेयोमहातपाः ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ श्रीभगवान्भगवान्तेन श्रद्धाश्च प्रयतेनवै ॥ अतःपितृप्रसादेहधर्मायुरयशोबलं
नरः ॥ पितृभक्तोवलंलोकेलोकेवैपरमंयशः ॥ अहंपुरास्यपर्यंतेवहुवर्षसहस्रके ॥ अधिरुह्यगिरिंमेरुंतपोतप्यंसुदुष्करम् ॥
ततःकदाचित्स्यपाप्तिदिनेश्लोप्तेतनस्मा ॥ विमानेमरुतांयांतमंतरेणगिरंस्तदा ॥ तस्मिन्विमानेपर्यंकेउच्चलनादि

त्यसेनिभम्॥ अपश्यत्तत्रवैकंहंसानांरौप्यवर्णिनम्॥ अंगुष्ठमात्रंपुरुषमग्निमिवाहितम्॥ साहतेसेनमस्कृत्यप्रणम्यशिरसाप्रभुम्॥ सन्निविष्टंविमानेचपद्मपद्मेरपूजयम्॥ अहोबतबहुर्द्धर्षिविद्यामस्वाकथंप्रभो॥ तपोवीर्योत्समुत्पन्नंनारायणगुणात्मकम्॥ देवतायसिदेवानामितिमेवर्त्ततेमति॥ समामुवाचधर्मात्मासमयमानश्चखानघ॥ नेतत्तपःसुचरितंयेनमांनावबुद्धसे॥ सरोनैवप्रमाणंसविद्यतेन्यद्दनुत्तमम्॥ रूपेणाचप्रमांस्तद्दिष्टस्तूर्वीनमेकचित्॥ ॥सनत्कुमारउवाच॥ ॥विद्धिमांब्रह्मणःपुत्रंमानसंपूर्वजंप्रभो॥ तपोवीर्योत्समुत्पन्नंनारायणगुणात्मकम्॥ सनत्कुमारइतियःश्रुतोदेवेषुवैपुरा॥ सोस्मिभार्गवमद्यतेकंकामंकरवाणितेत्॥ येत्वन्येब्रह्मणःपुत्राःपरीयांसस्तुतेमम॥ भ्रातरःसप्तदुर्धर्षास्तेवैवंशाःप्रतिष्ठिताः॥ कर्त्तवःसिद्धपुलहपुलस्त्याक्रिस्तथांगिराः॥ मरीचिस्तुतथाविद्वान्देवगंधर्वसेवितान्॥ त्रींल्लोकान्धारयतीमान्देवदानवपूजितान्॥ वयंतुयत्तिधर्माणःसमाराध्यात्मनोमनः॥ प्रजाधर्मंचकामंचव्यवहायमहामुने॥ यथात्वन्तस्तथैवाहंकुमारइतिविद्धिमाम्॥ तस्मात्सनत्कुमारेतिनामेतन्मेप्रतिष्ठितम्॥ मद्भक्त्यातेतपश्चीर्णंममदर्शनकांक्षया॥ एवंदृष्टोस्मिभवताकंकामंचदिशामितं॥ इत्युक्त्वातंततमहंप्रत्यवोचंसनातनम्॥ अनुज्ञातोभगवताप्रीयतात्तेनभारत॥ ततोहंतमथर्षितमष्टच्छंसनंतनम्॥ ब्रह्मर्षिगणसंघैर्वैफलंश्राद्धस्यचानघ॥ विच्छदसेशयेभीष्मसदैवश्चरामम॥ समामुवाचधर्मात्माकथान्तवहुविधैकुरे॥ मेत्यप्राहविप्रेंद्रो राजसर्वंयथातथम्॥ देवानसज्जनवेलामांपृच्छंतीतिभार्गव॥ तमुत्सृज्यतदात्मानमयजंस्तेफलार्थिनोतेह्याश्रयोरक्षतानर्ह

संज्ञाविचेतसः॥ नस्मकिंचित्प्रजानंतिततोन्योकोप्यसुप्तेतेभ्यः प्रणताःसवेप्रयाचंतपितामहम्॥ अनुग्रहायनोनाथतत्सान
ब्रवीत्प्रभुः॥ प्रायश्चितंचरध्वंवैयभिचारोहिवःकृतः॥ पुत्रोश्वपरिपूर्णेचततोज्ञानमवाप्स्यथ॥ प्रायश्चितेकियार्थेतेपुत्रान्यत्र
रात्रिवत्॥ तेभ्यस्तंप्रयत्नानःराशंकस्तनयास्तदा॥ प्रायश्चितानिधर्मेज्ञावाङ्मनंकायजानिह॥ शास्त्रेतिकरलानित्यंचकुर्ज्ञान्यपित
त्वतः॥ प्रायश्चितार्थतत्त्वज्ञालब्धसंज्ञादिवौकसः॥ गम्यतांपुत्रकाश्चेतिपुत्रैरुक्ताश्चेततदा॥ आमेज्ञास्तास्तेदेवाःपुत्रवाक्यं
नेतेनेवे॥ पितामहमुपागच्छ॥ संशयच्छेदनायेवंततस्तानवदद्विभुः॥ यूयंवेदविदोब्रह्मवादिनः॥ तस्माद्यद्वःक्रियतेतत्तथानतदन्य
था॥ क्रियशरीरकर्त्तारस्तेषांदेवाभवध्वथ॥ तेतुज्ञानप्रदातारःपितरोनसंशयः॥ अन्योन्यपितरःक्रियंतेचैवंतिनिर्वर्तनंदि
वाश्चपितरश्चैवंतद्भवध्वंदिवौकसः॥ ततस्तेपुनरागम्यपुत्रान्वैदिवौकसः॥ ऊचुरतिहर्षेसंदेहात्रीतिमंतःपरस्परम्॥ स्वयं
वैपितरोस्माकंयैर्वयंप्रतिबोधिताः॥ धूमेशाःकश्चवःकामःकावेराःप्रदीयताम्॥ यद्वःकृत्यंवयंभिस्तत्तथानतदन्यथा॥ उक्ता
श्चयस्मात्पुत्रकाइतितेवचः॥ तस्माद्भवंतःपितरोभविष्यंतिनसंशयः॥ योनिद्वात्पितृन्श्राद्धैःक्रियाःकाश्चित्करिष्य
ति॥ रात्तसाःपुनर्वाणाःफलेभ्योप्येतत्तयततः॥ श्रीराप्यायिताश्चैवपितरःसोममव्ययम्॥ आप्यायमानंयुष्माभिर्वह्निष्व
तिनिदा॥ श्रीरेराप्यायितःसोमोलोकानाप्यायिष्यति॥ समुद्रपर्वतवनंजगमाजगमेहितम्॥ श्राद्धानिपृच्छिकामाश्च

संनदग्निनाःतत्रयेभ्योजन्मविधायतत्पतिर्वाङ्मनःकर्मभिर्येवाद्वतिरुगमनाभिपुत्कामेपितामहउपागच्छन्नीतिसंबंधः। अभिप्रायाःपुत्रकाइतिवदतिपुत्रैःपराभूताःग्रामयमुः
कथमस्मत्सुताःसंतीत्यजाइतिसंबोधयन्नीतिएतदुक्तमथकेनेवंरूपमस्यज्ञेयमत्राहदेवलादिनःयस्मात्तानिविज्ञानात्पितृपितामहादितिमंत्रार्थज्ञाभवंतःअतीयतेरंतर्नेत
थैवननंसंदायःकार्यःयःपुमान्तानीतिश्रुतिस्मृतिभ्यांविज्ञानीयात्मनःपितरंपितामहंदीयतइतिमंत्रपदानामर्थज्ञोदद्यादितिस्त्रीकंत्रयोदेवाःपितरःपितरोदेवाइतिमंत्रपदानामर्थज्ञ

विज्ञानात्

पेकरिष्यंतिमानवाःतिभ्यःपुत्रेभ्यश्चैवदास्यंतिपितरःसदा॥३७॥ऊर्ध्वंचैवत्रयस्यांतेत्रीन्पिंडान्नामगोत्रतः॥सर्वत्रवर्तमानास्ते
पितरःसपितामहाःभविष्यंतिसनातनाःदातृनेनसमेताःस्युःसर्वमाप्नोत्यसंशयं॥४०॥ऊर्ध्वंतृतीयात्पुरुषात्पितरःपरमेष्ठिना॥
त्यक्तसंज्ञायपुत्राश्चपितरश्चैवयेतरेवैपरस्परम्॥४१॥सनत्कुमारउवाच॥ ॥तृप्तवपितरोदेवदेवाश्चपितरस्तथा॥अन्यो
न्यपितरोह्येतेदेवाश्चपितरश्चह॥४२॥ इतिश्रीविष्णुधर्मोत्तरेद्वितीयेकल्पे॥ ॥७॥ ॐमार्कंडेयउवाच॥ ॥
दुष्करोभगवन्देवदेवेनभास्वता॥सनत्कुमारेणपुनःपृच्छानंदेवमव्ययं॥संदेहममरश्रेष्ठंभगवंस्तन्निरूपय॥तन्मेनिगद
गुह्यंनिखिलंसर्वमादितः॥कियंतोवैपितृगणाःकस्मिंल्लोकेचतेगणाः॥वर्तंतेदेवप्रवरदेवनोसोमवर्हिषः॥२॥सनत्कुमारउवाच॥
सप्तैतेजयतांश्रेष्ठाःस्वर्गेपितृगणास्थिताःचत्वारोऽमूर्तयोवेत्रयस्तेषाममूर्तयःप्रकीर्तिताःसप्तलोकेषुविख्याताःपितृगणा
प्रभावेचमहत्त्वंचविस्तरेणतथोच्यतां॥चर्मभूर्तिधरास्तेवैत्रयोयेपरमागणाः॥तेषांनामानिलोकांश्चकीर्तयिष्यामितच्छृणु॥६
लोकाःसनातनानामयत्रतिष्ठंतिभास्वराः॥अमूर्तयःपितृगणास्तेवैपुत्राःप्रजापतेः॥विराजस्यद्विजश्रेष्ठंवैराजाइतिविश्रुताः॥जैये
तिनादेवगणाविधिदृष्टेनकर्मणा॥तेवैयोगविभ्रष्टालोकान्प्राप्यसनातनान्॥पुनर्युगसहस्रांतेजायंतेब्रह्मवादिनां॥तेषा
मेतांस्मृतिंभूयःसाध्ययोगमनुत्तमं॥यांतियोगगतिंसिद्धाःपुनरावृत्तिदुर्लभां॥एतेसुपितृस्तातेषांनीयो

॥सोमपानोसोमंपाययेति वर्धयतितेसोमपास्तथाऽऽहुर्निदेत तत्सोमलोकप्राप्तनदेवमुक्ति प्राप्तोतीत्यर्थ ॥ एव ...योपिअधिकारसतिआद्धदेयं पितृकन्यावत् उत्तरोत्तरमृतमेस्थानं प्राप्यमृतेता... तेन तर्षापितृगणानांप्रत्येकंकन्यानांत्रिभाह एतेयानीति ३९ पादलाघा: पुष्पएकमेधादधोस्त्रीहतवती ३७ उक्तमिमनुप्रार्थ ... तुमित्र: ... रहि कुमारीकंयथासनकुमारादयोऽर्ध्वरेतस एवंस्तताऽग्नीत्यर्थ: २८ पुलस्त्यविरक्तीत्तमूर्ध्वेतमामूर्तिमुत्पाद्यतेनोनास्तीतितासांदिवंयोनदृश्यतिउभ... हितीया

आप्यायपंतियूवंसोनंयागबलनचोत्तमा ब्राह्मनेदेयानेया ॥ नोद्विजसत्तम ॥ एवंवंशमृषेकथ्यसोमपानामनुत्तमं ...तपामानेकंन्यामं ना
ममहाग्नेरू ॥ पत्नीहिमवतश्रेष्ठापस्यैमेनाकउच्यतेमेनाकस्यसुतश्रीमान्क्रौंचोनामगिरिश्रेष्ठवतप्रभुर्धनानांधनसंमतिप्रति
श्रुकन्यास्तेनायोजनयामासकैलासंचयरीचेकुमारीचतनीयांचेकमाद्लामतपश्चरन्तसुमहत्कुरुदेवनवेलोकान्सतांपयामा
सुस्तास्तिस्रस्थाराजेंगमान्ना आहारमेकपरीनसुकपरीसमाचरत ॥ पाद्लापुष्पमेकंचविदधेचैकपाद्लाएकातत्रनिरा
हारातोमातापत्यपेक्षयतउमाद्वितीयेनिषेधनीमातस्नेहनदुःखिताः ॥ सातपोक्तातपामाद्वोदुश्चरंचारिणी ॥ उमेत्यभवत्पा
तानित्रिलोकेषुसुंदरीजयेवनाम्नातेलेहविक्रतातपश्चारिणी ॥ एतत्तुत्रिकुमारीकंजगत्स्थानंत्रिभागेवंतेयःशरारास्तासांसि
लोयोगबलान्विताः ॥ सर्वेब्रह्मवादिन्यःसर्वेचैवोर्द्धरेतसः ॥ उमातासांवरिष्ठाचवरस्त्रीवरवर्णिनी ॥ उमायोगबलोपेतामहादे
वपरिस्थिता ॥ ऋषितस्थेकपरोतुदेवस्यमहात्मनः ॥ पत्नीदत्तामहाबलनयोगाचायोधीमतेजेष्ठेषत्स्यतुतथाविद्धितामेए
कपाटनाम ॥ एतेचापिमहाभागेयोगाचायानुपास्यते ॥ लोकासोमपदानामरीचेयेप्रकीर्तिताः ॥ पितरोदिविवर्तन्तेदेवास्ता
न्भावयंत्युतेग्राम्याश्चान्याःस्थिताःसर्वेवामितौजसः ॥ एतेषामानसीकन्याअयोनिदानामनिष्मा ॥ अयोनिदानामत्रिय + सभ्रातामनसमंपो
सरोवरस्याःसमुत्थितमृ ॥ तयानदृष्टपूर्वोसौकस्तेपिरुक्मकदाचन ॥ प्राहुर्नपितरन्दृष्टोसाशुचिस्मिताब्रह्मि पितृत्वान्नाभिमानेन

त्रिषात्तारंव्यरणाभारूलोकास्तेसोमपदाः सोमयाजिश्रोत्रियाः मरीचेःप्रजापतिपुत्रस्यलोकाः २९अग्नि...अग्निसाध्येषुकर्मसुआज्ञाः गृहीताः पित्राद्यधिष्ठितेषु २८
अमूर्त्तास्तेनमापितरइतिनज्ञातवती २९
नपितृन्दृष्टिगोचरा ... दृष्टवति

दीक्षितानेधांवदेवैश्चनः स्वरूपज्ञानान् २८ ३० यभिवारेणस्वपितृतिक्रमेण ३१ ३२ सुसूक्ष्मान्त्रसरेणुप्रमाणानामपिविमानानामेकदेशेस्थितत्वात् अनश्वअपरि
यक्तान् अग्नीन्निर्मथ्यान् अग्नियआहवनेषुयेआहितान् सानुमीषुसोमेआतिथ्येषुच ३३ ३४ ३५ ३६ सद्यः संकल्पमात्रात्कर्मणियोगजधर्मणिदेव

तांतनडुःखनवन्धुवरवर्णिनी॥साद्यूपितरंवव्रवसुनामांतरिक्षगम्॥अमावसुमितिख्यातमापोःपुत्रंयशस्विनम्॥अद्रिकास्मापु
कविमानेधिष्ठितेदिवि॥सातेनव्यभिचारेणमनसःकामचारिणी॥पितरंप्रार्थयित्वान्यंयोगभ्रष्टापपातह॥तांरुषपश्यदिमा
नानिपात्यमानादिवच्युता॥त्रसरेणुप्रमाणानिसापश्यतेषुतान्यहन्॥सुसूक्ष्मानपरित्यक्तानग्निषग्निनिवारितान्॥त्रायध्वमितु
वाचाहीपुत्रांतानवाकशिराःतेरुक्तासानुमोमेपरितिष्ठतेम्बरस्थिता॥ततःप्रसादयामासस्वान्पितॄन्नयाचिता॥उचुस्तेपित
रःकन्याम्नेष्टश्चयोव्यतिक्रमात्॥म्नेष्टश्चयास्वदोषेणपतसिलंभुचेस्मिते॥यैःक्रियंतेहिकर्माणिशरीरेदिदेवते॥तैरेवतत्कर्मफलं
प्राप्नुवंतिहिदेवताः॥सद्यःफलंतिकर्माणिदेवत्वेप्रेत्यमानुषे॥तस्मात्वंतपसःपुत्रिप्रेत्येत्प्राप्यसेफलम्॥इत्फलापितृभिःसानुपितृ
स्वान्सत्रसादयत्॥धात्राप्रसादंतेचक्रुस्तस्यासर्वेनुकंपया॥अवश्यंभाविनंज्ञात्वातेर्थमूचुस्तत्कृतात्तस्यराज्ञोवसोःकन्या
त्वमपत्यंभविष्यसि॥उत्पन्नस्यपृथिव्यांतुमानुषेमहतांकुले॥कन्येवभूत्वालोकान्त्वानुपुनःप्राप्स्यसिदुर्लभान्॥पराशरस्यदा
यादस्त्वंविप्रजनयिष्यसि॥सवेदमेकंविप्रर्षिश्चतुर्वेदंकरिष्यति॥महाभिषस्यपुत्रोदेवव्रतोनःकीर्तिवर्धनः॥विचित्रवीर्यधर्मज्ञ
स्तथाचित्रांगदःप्रभुः॥एतानुत्पाद्यपुत्रांस्त्वंपुनर्लोकानवाप्स्यसि॥प्राप्येतत्सुमहाभागकुत्सितेनस्वकर्मणा॥व्रतिक्रमात्पितृ
णांचजन्मप्राप्स्यसिकुत्सितम्॥प्राप्यचैतन्महाभागेकुत्सितेनस्वकर्मणा॥तस्यैवराज्ञस्त्वंकन्याअद्रिकायांभविष्यसि॥

त्वनेनैर्देवदेहात्तोसत्यांभानुयेतुकर्मानंतरंक्लेन्त्वाकर्मणांफलंति ३७ ३९ ४० ४१ मत्साभिषस्यप्राग्जन्मनिनस्पेदंतनुरूपेणावतीर्णस्य ४२

वैश्रेगणाः

सु२ अष्टाविंशे भविष्ये तु द्वापरे मत्स्योनिजाँऽसवसुः कानुदोसेयीजज्ञेसत्यवतीजदा॥मत्स्योनासमुत्पन्नासुतारानुस्तमावसोः
वभ्राजानामलोकेस्तिविमानिँस्त्रीनाऽपत्रबर्हिषदोनामपितरोदिविविश्रुताँस्तान्दानवगणासर्वेयक्षगंधर्वराक्षसानागसर्पाःस्वपत्नीष्वभावय
न्त्यमितोजसःएतेपुत्रामहात्मानःपुलस्त्यप्रजापतेःमहात्मानोमहाभागास्तेजायुक्तासपत्निनाःएतेषामानसिकन्यापीवरीनामविश्रुता॥दो
गाचयोगपत्नीचयोगमातातथैवच॥भविष्येद्वापरप्राप्यपुरुषंधर्मभृतांवरं॥पराशरकुलोद्भूतंशुकोनाममहातपाः॥भविष्यतियुगेतस्मिन्म
हायोगीद्विजर्षभः॥व्यासादरण्यासम्भूतोविश्वमग्निरिवज्वलन्॥ततस्तंपितरंकन्यायोगीवृयोजनविष्यति॥कन्यातुपुरुषंप्राप्यचतुरोयोगचारिणं
हाकलानाम्नेगैरत्रभुशंकन्याहृतीतथैवच॥अनङ्वत्तस्यजननीमहिषीलक्षणाह्वया॥एतानुत्पाद्यधर्मात्मायोगाचायोमहाव्रतः॥श्रुता
सज्जनकाद्धर्मान्व्यासाच्चामिततद्धिमान्॥महायोगीतदागत्यापुनरावर्त्तिनींगतिं॥यत्तत्पदमनुद्विग्नंयंप्राप्यशाश्वतम्॥अमूर्त्तिमंतपित मन्
रोधर्ममूर्त्तिधरामुनेः॥लोकपादविवर्त्तन्तेकालेऽविरतमाः॥भव्यएतेगणाःप्रोक्ताश्चत्वारःप्रनिबोधतान्॥यान्वक्ष्यामिद्विजश्रेष्ठभूत
र्त्तिधरान्गणान्॥सुमुत्पन्नास्वयंभूतकाव्यस्यैकेसुताःकथायत्रेयमुत्पन्नाहृद्यंधकुलाश्रयाः॥सुकालानामपितरोवशिष्ठस्यप्र
जापतेःनिरताःदिविदेवज्योतिर्भासिभार्गव॥सर्वकामसमृद्धाद्विजास्तान्भावयन्तितेतेषांवैमानसीकन्याश्रेष्ठादानामविश्रुता ३१ गोनाम्नी
नववंशोयादत्ताभूकस्यमहिषीद्विजाःसकश्यंगेतिविख्याताःसाध्यानांकीर्त्तिवर्द्धनः॥मरीचिगर्भास्तेलोकान्समाश्रित्यव्यवस्थिताः

अमूर्त्तीतिदेवयज्ञाख्यीनगणानुत्थाप्यमनुष्यपूर्व्येषुमूर्त्तिमंतंपुनर्गणंयुगेतोपुत्रवचनाद्सुकालाइतिद्विजाजातानांभावयंतितंपर्यायेणेदंनवंवंशइतिमानेडीयनीमप्रतिवचनंशुक्रस्यैवंअवरोभार्याद्वि
तीयंगणमाहमरीचीति गणीनसूर्यरश्मिव्रकाश्यान ५८

येतयोगिरसःपुत्राःसाध्यसंज्ञाःपुरातनाःतानक्षोनैयगणस्तानभावयतिफल्गुनिःसतेषांमानसीकन्यायांदानामावश्यकृताःपत्नीनामवेश्वसतः
लुप्तवेदद्रुशमणाराजर्षेर्जननीतातदिलीपस्यमरात्मनःतत्स्यपुराणाथागीताग्नीनेर्महर्षिभिःतदादेवगणेनातत्रजिमेधमहामखेत्रैयजा
नथाश्रुत्वाशक्तिसुसमात्मनादिलीपंयजमानंयेपश्यंतिसुसमाहिताःसत्यवेनंमरात्मानंतेपिस्वर्गजितोनराःसुस्वधानामपितृकन्यस्य
प्रजापतेःसमुत्पन्नासुपुत्रानमहात्मानोद्विजर्षभाःलोकेपुदिविवर्तन्तेकामगेषुविहंगमाःताश्चवैश्वपगणास्तानभावयतिफल्गुनिःतत्र
वैमानसीकन्याविरजानामदिक्षुताःयायातेर्जननीपुत्रमहिषीनहुषस्यचकीर्त्यतेयमुत्पन्नाहव्यकव्यानांवहनायएतेगणाःशुक्लाश्चतु
र्थंतुनिवोधमेलोकेपुदिविवर्तन्तेकामगेषुविहंगमाःउत्पन्नायेस्वधार्यंतुसोमपावेदवेदसुताःहिरण्यगर्भस्यसुताःश्रद्धास्तान्भावयंसुताः
मानसानामतेलोकायत्रवर्तन्तिदेविताःतांवैमानसीकन्यानर्मदारिनानरोभावयतिभूतानिदक्षिणापथगामिनीःजननीतस्य
स्याश्चपुरुकुत्सपरिग्रहातेषांतथाभूपगमानुसातयुगेयुगेःजावन्तपितरोह्यानिनेष्टेधर्मेप्रजापतिंपितरोमारिसंज्ञा
वैषांद्विजसत्तमातत्स्योद्वेस्वधर्मेणश्राद्धदेववदंतितेवैसर्वेषांराजतंपात्रमथाराजान्वितमुदत्तंस्वधांपुरोधायश्राद्धेश्रीणातितेपि
तॄंसोमस्यप्यायनंकृत्वावैदेवैर्वैस्वतस्यचाउदगायनमप्यनाद्यभावेकृतेपुनर्नोअजेषुश्रवणेपुंगवावाकपिलासुचशृंगाभः
परिषिच्यासुउक्तासुचमनोषिभिःअन्नजासुस्वधासुदानव्याभुविपिण्डकांपितॄंश्रीणातियोभक्त्यापितरंश्रीणातिनित्यम

नेतत्वमार्कंडेयस्य ईयोगोयोगसिद्धिव्यसनेमृगयादिषि कृतोक्तं पूर्वं इतिप्राप्ताः गृहस्थोहिणश्चैनं योगीप्राप्यापि नाशयतीति संबंधः ये अन्यानि तरादीनि नयाचीनेते योगघ्ना इतिनिषेधमस्येनान्वयः
एवंसर्वत्रियोज्यं ११ नष्टानुगवेषिणः नष्टद्रव्यादिसाधनार्थं चोरान्वेषणपराः १२ १३ अनर्थसंकथाग्राम्यगोष्ठीगोष्ठीषुग्रामणीकथासु १४ १५ एवंविधा उक्तप्रकाशा १६ १७ १८

मेंचेतेबुद्धिर्भविष्यतिनसंशयः॥योगधर्मेचनिरतःप्राप्स्यसेसिद्धिमुत्तमाम्॥योगाद्धिदुर्लभोनित्यमल्पश्चेतनचेतसा॥लब्धायनाशयंत्यन्येसेनेकुलाः
मिताः॥स्वधर्मेषेवर्त्तमानोआर्द्रियेतुत्सदा॥याचंतेनत्वयाख्यानिरस्तंतिशरणागतान्॥नावमन्यंतिकृपणान्माद्यंतेनधनोद्भवैः॥युक्ता
रविहाराश्चयुक्तचेष्टास्वकर्मसु॥ध्यानाध्ययनयुक्तास्तेननष्टानुगवेषिणः॥नोपभोगरतानित्यंनमांसमद्यभक्षिणः॥नकार्यमेरमानित्यं
नविभ्रांसविनस्तथा॥नानार्यसंकथासक्तानालस्योपहतस्तथा॥नात्यंतमानसक्तोवेगोष्ठीषुनिरतास्तथा॥आप्तवंतिनरायोगंया
गोवेदुर्लभोभुवि॥अशांताजितकोपाश्चमानाहंकारवर्जिताः॥न्यायभाजनमेतेतुभवंतिव्रतवत्तया॥एवंविधाकृतेतात्रह्मणाश्चभवंत
था॥स्मरंतिह्यात्मनोदोषंनमादात्कृतमेवतु॥ध्यानाध्ययनयुक्तास्तेशांतेवर्त्मनिसंस्थिताः॥प्राप्नुवंतिपरमांसुलभंनेनात्रसंशयः॥
स्मात्वमपिधर्मज्ञयोगधर्मपरोभव॥योगधर्मंचविरतःप्राप्स्यसेसिद्धिमुत्तमाम्॥योगधर्माद्धिधर्मज्ञनधर्मोस्तिविशेषवान्॥वरिष्ठस्ववव
क्ष्यामिराजंस्तंसमाचरभार्गव॥कालस्यपरिमाणेनलक्ष्यतेहारोजितेंद्रियः॥तत्यरंप्रयतःप्राप्तियोगधर्मंनवाप्स्यसि॥इत्युक्तोभार्गवस्तेन
न्तरधीयत॥अहंदशानांवर्षाणामेकाहमितिचोपवासंव्यतेनेवर्षाणांषष्टयोवमे॥अहंसादात्मतेत्रैवनस्थानिरभवंतदा॥नदुःखंनासो
कोकालंवाप्यत्यजानंतदानघ॥पश्चाच्छिष्यसकाशात्तुकालसंविदितोमया॥२८॥ इतश्रीनैलदेविदेवोत्तरकल्पे॥
मार्कंडेयउवाच॥॥तस्मिन्नंतर्हितेदेवेकथंनात्तस्यवैविभो॥चक्षुर्दिव्यंसदिव्यंत्रंजुरीसोत्तमम्॥तंदृष्ट्वानमश्चक्रेवेदाक्षोशि

कालस्यपरिणामेनकल्पमेणआर्द्रीआर्द्रमन्यर्थ इतिमार्कंडेयवाक्यंउपासततत्रदेवशीतिपाठःपूर्वस्मिंश्चवयतेअष्टादश॥नेतरोभवदितिपुत्रेणन्यय
तस्मात्वं २१ २२ एकानविंश १९ तस्मिन्पूर्वभरद्वाजजन्मादानमतःद्वितीयेजन्मनिक्रतंत्रंकोकिलात्मनोऽप्रश्नंवेआवयेयोभीष्मनिर्मुक्तसंशयः

शिलाः
३१

तेषांकथिकात्मनानांयस्यसमोदिनःपितर्वो ... हृद्यमन्त्रमेतन्मानिद्रुह्यदनोऽभवत्रे ॥ ... तेषांभारद्वा ... ॥ ... प्रतिपत्तिथियोस्यवं ... ॥ ... सावाआसेतिपदच्छेदः ... थिकांगकमांहिंसायाःपदानांपसहउः ... नाद्धकामोनिर्जुग्रोत्वंकामः ... मधकाद्धिः ... नरदेवेति

कामजानाम्रापगेचकुरुक्षेत्रेपानुवाचविभुर्ममोव्रह्मदत्तोभवद्राजायस्तेषांसप्तमोद्विज ... तिविख्यातानाम्नाऽतिनकर्मणा ... कृतीर्जनयामासपार्थिवम्॥ अराहात्पार्थिवश्रेष्ठात्कोपिल्येनगोत्रतः॥भीष्मउवाच॥ ... थावाच्यभागोमाकण्डेयमहात्मनः॥तस्यवंशम ... हंब्रह्मदत्तोतेयिष्यामितच्छृणु॥युधिष्ठिरउवाच॥ ॥अराहःकस्यवंपुत्रःकस्मिन्कालेबभूवह॥राजन्ब्रह्मदत्तोवेष्टोयस्यपुत्रोनलायनः॥ ब्रह्मदत्तोथवापतिःकिंवीर्यश्चबभूवह॥कथंचसप्तमस्तेषांबभूवनरपिनहत्यवीर्यायुकोगवाजिनः॥कस्माद्रदत्तो गात्माहुत्वाकीर्त्तिमतीत्रभुः॥एतदिच्छाम्यहंश्रोतुविस्तरेणमहाकथं॥ब्रह्मदत्तस्यचरितंब्रह्मन्कुरुमहत्तमं॥यथावर्त्तमानास्तसंसार पुद्विजा तयः॥मार्कण्डेयेनकथितास्तद्ववास्त्रवीद्भुर्मः ॥भीष्मउवाच॥ ॥अतीतस्यतुराजर्षेस्तस्यकालेनराधिपा॥पितामहस्यमेरा जन्ब्रह्मदत्तेतिमयाश्रुतम्॥ब्रह्मदत्तोमहाराजयोगीराजर्षिसत्तमः॥रूपज्ञःसर्वभूतानांसर्वभूतहितेरतः॥स्वरंसंगालवोयस्यवेद॥ चार्यामहायशाःशिक्षामुत्पाद्यतपसाक्रमोयेनप्रवर्त्तितः॥कंडरीकयोगात्मातस्यवत्सचिवोभवत॥जात्यंतेरुसर्वेषुसखायःसर्वएवते॥ सप्तजातिष्वसंभवन्परस्परमितोजन्मु॥यथोवाचमहाभागोमार्कण्डेयोमहातपाः॥तस्यवंशमहंराजन्कीर्त्तयिष्यामितच्छृणु॥ब्रह्मद त्तस्यपारावतोरवस्यमहात्मनोबभूवतस्यदायादःसुहोत्रोनामधार्मिकः॥सुहोत्रस्यापिदायादोहस्तिनामबभूवह॥तेनेदंनिर्मि तंपुरंवैहस्तिनाहस्तिनःपुरम्॥हस्तिनश्चापिदायादास्त्रयःपरमधार्मिकाः॥अजमीढोद्विमीढश्चपुरुमीढस्तथैवच॥पुरुमीढस्यदायादो

अतिथिमिरस्यपूर्वस्यानाःप्रवर्तितंस्यगालवेनपूर्ववर्तिनइत्यर्थः॥तस्यवृत्तंतस्य ... सप्तजातिष्वसप्तपुरुषेषु ... सप्तमहायावमुकारतिसंबंधः ॥ ...

राजाहृदिकुर्यंपाहृदुरुहृदिंया पुत्रस्तस्यमहायशाँ॥ हृदिकेनतिविख्यातोराजापरमधार्मिक॥ सत्यजित्तस्यतनयोविश्वजित्तस्यचात्मजोँ॥ पुत्रोवि
श्वजितश्चापिसेनजित्पृथिवीपतिँ॥ पुत्रासेनजितश्चासंश्चत्वारोलोकविश्रुताँ॥ रुचिरांशुकेतुश्चमहिलारत्नथैवच॥ वत्सश्चावंतिकोराजायस्यै
तेपरिवत्सकाँ॥ रुचिरस्यतुदायादः पृथुसेणोमहायशा॥ पृथुषेणस्यपारस्कपारान्नीपोथजज्ञिवान्नीँ॥ नीपस्यैकशतंतातपुत्राणाममितौजसाम्
महारथानोराजेन्द्रशूरसेणबाहुलिनामोँ॥ नीपादितिसमाख्याताराजानःसर्वएवतेँ॥ तेषांवंशकरोराजानीपानांकीर्तिवर्द्धनः॥ कोल्यसमरोनामसचेष्टसमरोभ
वत्ँ॥ समरस्यपरःपारःसत्यरुचितत्रयः॥ पुत्रापरमधर्मज्ञापरपुत्रःपृथुर्वभोँ॥ पृथोस्तस्यसुतोनानस्कृतेनेहकर्मणा॥ जज्ञेसर्वगुणोयोगीविभ्राजस्तस्य
चात्मजोँ॥ विभ्राजस्यतुपुत्रोभूदनघोनामपार्थिवः॥ वभोयुक्तस्यजायातानघोनाम्नीमहायशाँ॥ अनघस्यसुतोराजाबलदत्तोबभूवहः॥ योगात्मा
तस्यतनयोविंध्यकेतुनरंतपोँ॥ विभ्राजपुनरायातस्कृतेनेहकर्मणा॥ बलदत्तस्यपुत्रोन्यःसर्वसेनइतिश्रुतोँ॥ चतुर्थीतस्यनिर्भिन्नेपार्थिवाः
प्रजनिष्यथा॥ सुचिरायितयाराजन्बलदत्तस्यवेश्मनिँ॥ अथास्यपुत्रस्यपरोबलदत्तस्यजज्ञिवान्॥ विंध्यकसेनइतिख्यातोमहाबलपराक्रमोँ॥
विंध्यकसेनस्यपुत्रोभूद्रुद्रसेनोमहीपतिँ॥ भद्राश्वोस्यकुमारोभूद्राधेयेनततःपुरीँ॥ रुद्रसेनात्मजःश्रीमान्पुत्राकुलवर्द्धनः॥ भद्राश्वपुत्रोयुधिष्ठिर
वश्चयुधिष्ठिरोँ॥ संतेयोमभवद्राजानामानन्तरुन्तपः॥ उग्रायुधेनयस्यार्थेसर्वेनीपाविनाशिताँ॥ पृथोमदोक्षितोमयाविनिहतोयुधि
दर्पान्वितोदर्परुचिःसतांचानयेरतः॥ युधिष्ठिरउवाच॥ उग्रायुधःकस्यसुतःकिंवंशोथजज्ञिवान्॥ किमर्थंचबलाज्जितस्तस्य

सर्वयोगात्मायोगीनघनाम्नीपृथ्वदेवन्याद्वैधिनइतिविख्यातो बलदत्तस्यविनामतःस्वकीनवस्यमार्जितवंशमार्गनवनीतिपृथुंचपिनृप्रभृत्
दिमंशोकंबलदत्तस्यपुत्रोभूत्वाआयतश्चमहाबलः॥ एतन्नीपंयःपितृचटकया २८।२८।३०।३१।३२॥ ॥ॐ॥ परमपुरुष

सेम॥ ॥भीष्म उवाच॥ ॥अजमीढस्य दायादो विद्वान्राजा जवीनरः॥धृतिमांस्तस्य पुत्रस्तु तस्य सत्यधृतिः स्मृतः॥ जज्ञे पार्थात्पृथोर्दर्वी मिश्र
तापवान्॥दृढनेमिस्ततश्चापि सुधर्मा नाम पार्थिवः॥आसीत्सुधर्मणः पुत्रः सार्वभौमः प्रजेश्वरः॥सार्वभौमस्ततो ख्यातः पृथिव्यामेकराड्विभुः॥तस्य
चवायेमहतिमहान्पौरवनन्दनः॥महतश्चापि पुत्रस्तु नाम्नारुक्मरथः स्मृतः॥पुत्रोरुक्मरथस्यापि सुपार्श्वो नाम पार्थिवः॥सुपार्श्वतनयश्चापि
सुनतिर्नाम धार्मिकः॥सुमतेरपि धर्मात्मा सन्नतिर्नाम वीर्यवान्॥तस्यैव सन्नतेः पुत्रः कृतो नाम महाबलः॥शिबेर्हिरण्यनाभस्य कौशल्यस्य
हात्मनः॥चतुर्विंशतिकं तेन प्राच्यानां साम संहिताः॥ततस्तेप्राच्यसामानः कौतीनाम्नातु सामगाः॥कार्तिरुग्रायुधः सोथवीरः पौरवनन्दनः॥
वस्त्रयेनविक्रम्यपृषतस्यपितामहः॥नीपानाममहाराजपंचालाधिपतिर्हतः॥उग्रायुधस्यदायादः क्षेम्यो नाममहायशाः॥क्षेम्यात्सुवीरः सुवीरा
तुनृपंजयाद्बृहत्क्षत्रस्ततोपौरवास्मृताः॥सचाप्युग्रायुधस्तातदुर्बुद्धिर्वैरकृत्सदा॥व्रीड्नचक्रावलवान्नीपानकरोन्महत्तदप
रोहतजोनिधानन्याश्चपार्थिवान्॥पितर्युपरतेमह्यंश्रावयामासकिल्बिषम्॥मामप्यस्यैपरिहृतशयानंधरणीतले॥उग्रायुधस्तराजेन्द्र
तोम्येत्यब्रवीद्वचो॥अद्यत्वंजननीभोगंचकालीयशस्विनीम्॥स्त्रीरत्नंममभार्यार्थेप्रयच्छकुरुनन्दन॥सवैराज्यंचतेस्फीतंबलंचैवनसं
शय॥प्रदास्यामिप्रियथाकाममहंवैरंनभाग्भुवि॥मनश्चज्वलितंचक्रेनिशम्यैदस्युजीवितम्॥शत्रवोविद्रवंत्याजौदृष्ट्वानोदेवभारत॥राजस्व
रूपंचैवास्तिप्राणानांवाकुलस्यवा॥शासनंममतिष्ठस्वनहितेशांतिरन्यथा॥अथःप्रस्तारशयनेशयानस्तेनचोदितःहृतांतहि

श्रीह
३३

नेमेतेदेवाक्यमग्निशिखोपमास्तेतोहंतस्यदुर्द्धर्षंजायमतमक्षत ॥ आसन्नवोन्येसंग्रामेसेनाध्यक्षोसर्वशः ॥ विचित्रवीर्यबालंचमदुपाश्र
यमेवच ॥ दृष्ट्वाक्रोधपरीतात्मायुद्धायैवमनोदधे ॥ निश्चित्यतत्तदाहंतैः सचिवैर्मंत्रकोविदैः ॥ ऋलिभिर्देवकल्पैश्चसृद्भिश्चार्थदर्शिभिः ॥ नि
श्चैक्यमंत्रविद्भिश्चसंप्रगस्यनिवर्त्तनं ॥ कारणाश्रावितश्चास्त्रियुक्तरूपंतदानघ ॥ ॥ मैत्रिरामुवु ॥ ॥ जवद्दचक्रःपापोसौत्वंचाशीव
गतःप्रभो ॥ नत्वेवप्रथमःकल्पायुद्धंनामकदाचन ॥ तेवयंसामदंडेदानंभेदंतथैवच ॥ त्रयोस्त्रमस्ततःयुद्धोदेवतान्यभिवाद्यच ॥ कृतस्व
स्त्ययनोविप्रैर्हुत्वाग्नीनर्च्यचद्विजान ॥ आसनोरभ्यनुज्ञातःत्रयास्त्रंजयायवै ॥ अस्त्रागानत्रयोज्ञानिनश्चसंगरः ॥ अशेषेव
र्तमानेचदृष्टानामितिशासनम् ॥ सामदानादिभिर्दंडंविभेदेनचांतत ॥ तंहनिष्यसिविक्रम्यशम्बरंयथा ॥ ॥ आज्ञानांवचनंतस्य
लेहद्धानाचविशेषतः ॥ श्रोतव्यमितितच्छ्रुत्वानिहतोस्मिनराधिपः ॥ तत्रैकमिश्रसेवैःप्रयुक्तःशास्त्रकोविदैः ॥ तस्मिन्कालेकुरुश्रेष्ठकलेचा
रथमुत्तमम् ॥ ससामादिभिरप्यादावुपायैःप्राप्तचिंतितैः ॥ अनुनायमानोऽवृद्धिरनुनेतुंनशक्यते ॥ अहंतंतस्यतच्चक्रमधृष्यंनिरतस्त्रं ॥ घोरदा
भिलाषेणसद्यस्तान्निवर्त्तितुम् ॥ नचवंतस्यजानेतान्हंतुंचक्रमुद्यतम् ॥ तस्यकर्मरणातेनदुर्द्धर्षंसद्भिश्चनिंदितम् ॥ हतशेषारीचापि
रथीनिष्क्रम्यवैपुरात् ॥ कृत्वास्वस्त्ययनोविप्रैर्न्यायोधयमरिंपुम् ॥ ततःसंसर्गमागम्यबलेनबलेनच ॥ अमुञ्चत्तद्युद्धंदेवासुरमिवाभवत्
समयास्त्रप्रतापेनदिव्यैरस्त्रैर्दुरासदैः ॥ पपातभिमुखःशस्त्रंप्राणान्संत्यजतोरणे ॥ तस्मान्नंतरंतातःपित्यरंचतोमम ॥ ॥

अहंतस्यचक्रमास्त्रानिवर्त्तंभग्नमितिजानेदृष्ट्वाचैकमरणंहतंजानेदृष्ट्वाकांक्षितंदक्षिणायांवाहनेनीतंतातंपितामहंउग्रायुधेन
हनेवउग्रायुधेवमीक्षेदहंतमितिविवेकः ॥ ॥ नमःकालीयगंजनाय ॥ ॥ ॥

देतनीपश्चरेवैवरेतेचाप्यायुधनेपो॥ आहिछत्रेसकाप्यपित्र्यप्राणमहाकृतिं हुपहस्यपितारंजनमेजेवाचुनेतदोंतोमहुपदेशानाद्दोर्ण्यानिवारितंतोचुं
नेननरसानिर्जित्यदुपदंरणे॥ आहिछत्रेसकोपिन्यद्देशायाथोपवर्जितम्॥ प्रतिगृह्यतुतंदेशोऽभवंजयतांवरं॥ कोपिल्यद्रुपदोयेदनायक्षाद्दिजतवां॥ एवंनदुपक्षा
दोब्रह्मदत्तस्युचैवहिंवद्वान्कालेनवेदोक्तोवीर्योआयुधस्यवे॥ युधिष्ठिरउवाच॥ कमर्थंब्रह्मदत्तस्यजनमेजयपितामही॥ पाञ्चालीकृष्णा॥ अथंचकारणंयत्रयेक
त्रपुराकिभो॥ किरोषितापद्दचापिकिमर्थंचिवतस्यसा॥ चकारविप्रियंतस्यराज्ञोमहात्मनो॥ एजनीपाञ्चकारसाकिंसख्यतेनदेवरा॥ तन्मेसर्वंयथास्वभी
ब्रूहियथातथम्॥ भीष्मउवाच॥ शृणुराजन्महाराजयथाहृतमयातुब्रह्मदत्तस्यभगवानजनमेजयधुधिष्ठिरकाचित्सकुलिकाराज॥ ब्रह्मदत्तस्य
वैसखा॥ सितपत्तोशोणशिराःसितेक्षासितोदरी॥ सखासाब्रह्मदत्तस्यसकृच्चसौदद्दा॥ तस्याकुलीयमभवद्देवीसर्वगुणान्विता॥ सासाहनिनि
र्गत्यतस्यराज्ञोगृहोत्तमात्॥ चचारावितीरेषुपल्वलेषुसरस्सुच॥ नदीपर्वतकुंजेषुवनेषुविविधेषुच॥ प्रफुल्लेषुनगेषुकल्हारेषुसरोरुहेषुपु
॥ कुमुदोत्पलकिंजल्कसुरभीष्वनवायुषु॥ हंससारसघुष्टेषुकारंडकरुतेषुच॥ चरित्वातेषुसाराजन्निशिकांपिल्यमागमत्॥ तत्रतेभेन
पांथेब्रह्मदत्तस्यधीमतः॥ राज्ञोतेनसदाराजन्कथायोगंचकारसा॥ आश्वयोगिचसर्वज्ञायानिरत्नानिकानिचि॥ चरंतीविविधान्देशान्क
थयामाससानिशि॥ कदाचित्तत्रपतेर्ब्रह्मदत्तस्यकौरवी॥ पुत्रोभद्राजशार्दूलसर्वसेनइतिश्रुतः॥ एजनीपाथसातस्मिन्सस्तंडमथा
पिच॥ तस्मिन्नीडपुराहोकेसकालान्नास्फुटत्तदा॥ स्फुटितोमांसपिंडस्तुबाहुपादास्यसंयुतः॥ बभूवकश्चक्षुहीनोबभूवपृथिवीपते॥ चक्रु

मानप्यभृत्यश्चादीघत्यशोत्थितश्चह॥ अथसापूजनीयांवैराजपुत्रस्वपुत्रयो॥तुल्यस्नेहात्प्रीतिमतीदिवसेदिवसेतथा॥ जा
फलद्वयम्॥ अमृतास्वादसदृशंसर्वेसेनस्वपुत्रयो॥ सदालोब्रह्मदत्तस्यपूजनीयासकाशह॥तेफलेभक्षितेतातुष्टकोतोमुदायुतो॥ अह
तानित्यनेवहस्तादित्यांचवेतेफले॥तस्यांगतायामथचदूजन्यांवैसदाहनि॥शिशुनाचटकेनाथधात्रीतंतुरिशुन्यया॥तेनप्रक्रीडयामासबाल
दत्तात्मजंतदा॥नीडात्तमाहृष्यतदापूजनीयागतायदा॥क्रीडनाराजपुत्रेणाकदाचिच्चटकःस्तनु॥निग्रहात्केधरायांशिशुंदृष्ट्वासुदुःखिना॥
दुर्भगमुष्टिनाराजन्सूनुस्तवत्वजिजहत्॥ततुपंचत्वमापन्नंबालंतंवीक्ष्यतत्क्षणात्॥कथंचिन्नोचितंह्यत्यनिर्वृतिर्नोभवत्॥धात्रि
तस्यजगौतीतदाश्रुपरमोनृप॥तस्योशीनरान्विनोराजाशोचत्कटकंनृप॥पूजनीयाततःकालंस्थित्वातुफलहस्यम्॥बलदत्तस्यबा
वनमाजगामवनेचरी॥अथायश्चतदागम्यगृहेतस्मिन्नराधिप॥पंचभूतपरिक्षीणंशोचंतंस्वतनूद्भवम्॥सुमाहदृष्ट्वातंपुत्रंपुत्र
संज्ञामथालपत्॥लब्धसंज्ञाचसाराजन्विललापततःपरम्॥ ॥पूजनीयोवाच॥ ॥नतत्वमागतापुत्रकासतोपरिसर्पी॥ वैश्वादुम
स्तात्॥अयंकेवलयागिरावादितास्यःसुधानेश्वपीतेनाथेनपुत्रकाशोरोगनाशन॥कस्मादवनसर्पसिपसाम्यापरिवज्य
नतुवासमिचाप्यहम्॥चीचीकूचीतिवासंतेकामघन्परोगाःकिम्॥मनोरथोयस्त॥नेयंपुत्रकंतदा॥व्यात्तास्यपूयाचंतेसु
रत्यक्षममाग्नतःसमेमनोरथोऽस्तुस्वयिपंचत्वमागते॥विलप्येवंबहुविधंराजानंपरिसान्त्यवात्॥ततुदृष्ट्वाविक्लवंतंतथेवं

आह

ग्रन्थ

त्मीकउवाच॥ तस्यपश्चान्मूलान्निहनति॥ अथैहिसमयंकृत्वामुनिनामग्रतोहरि॥ जघान नमुचिंपश्चादपांफेनेनपार्थिव॥ सक्लेमनंत्र
मन्त्रंवाघातयंतिरिपुंनराः॥ विषेणवह्निनावापि शस्त्रेणाप्यथमायया॥ नचशेषंप्रकुर्वंतिपुनर्वैरभयान्नराः॥ घातयंतिसमूलंहिशत्रुमा
पन्नान्पा॥ शत्रुशेषमृणंचैवशेषमग्नेश्चमन्यिषा॥ पुनर्वर्द्धतसंभूयतस्माच्छेषंनशेषयेत्॥ हसतेनल्पतेवैरीसकपत्रेभुनक्तिच॥ एका
सनेचारोहतिस्मरेत्तच्चकिल्बिषम्॥ कृत्वासेवधंकंचापिविश्वसेच्चुरणंनहि॥ पुलोमानंजघानाजौजामाताशतक्रतुं॥ विधायम
नसावैरंप्रवक्तीहयोनरः॥ उपसर्पेन्नतेत्रासात्कुरंगश्चलजंकमौ॥ नवासन्नेनवत्सेनसवैरंवर्द्धतेरिपौ॥ घातयेत्तंसमूलंहिनरीतीरवदुमम्॥ २५।५
अमित्रादुन्नतिंप्राप्यनोन्नतोस्मीतिविश्वसेत्॥ तस्मात्प्राप्योन्नतिंनेयात्प्रावाहवकीटकः॥ इत्यतात्पुत्रनीतीनांगणआधार्यविपश्चिता
॥ कुर्वतावात्मरक्षांवैनेरंगपृथिवीपते॥ मयाचकिंचिदेतुभ्यंप्रयुक्तमविदारणम्॥ पुत्रमेवंप्रकुर्वन्त्यातस्मान्नोत्पसेभयं॥ एवमुक्त्वा
मदुद्वाहनदुःखोपतप्तिनी॥ इत्येतत्तुमयाख्यातंपुराभूतंमिदंनृप॥ वृत्रस्यसमरेजेतुंदुष्टेदेवजनीयया॥ आद्रैःकंसियदाभ्येषुधि
ष्ठिरमहामते॥ तत्तस्यवचनंथिष्ठेहिनिहासंपुरातनम्॥ गीतंसनत्कुमारेणकथयापरमेष्ठिनः॥ आद्रस्यफलमुद्दिश्यनियतंकृतस्य
चात्तन्निबोधमहाराजसप्तजातिष्वमत्पुरा॥ सगालवस्यचरितंकथ्यतेकस्यचेवहि॥ कृतघ्नतीर्थानांयोगिनांजलचारिणाम्॥
॥१४१॥ ॥७॥इतिश्रीमहाभारतेखिलेहरिवंशेनवमोध्यायः॥ ॥२०॥ ७ ॥॥ ॥॥ ॥मार्कण्डेयउवाच॥ ॥अथैवमुक्तोलोकः॥ ॥

१४१

इतिनीलकण्ठीयेभारतभावदीपेहरिवंशनवमोध्यायः॥ ॥८७॥ ॥नमोगोपीजनमनोहरायकृष्णायपरमात्मने॥ ॥

प्रासंगिकं परिसमाप्य प्रकृतं श्राद्धमाहात्म्येनानुसरन्नत्रि प्रतिष्ठीतः श्रुतधनकुलपश्वादिवृद्ध्येतन्महत्त्वं प्रत्ययोगः योगमाधीतोऽधत्त ॥ ४ ॥ यत्कर्तव्यं श्राद्धमिति संबन्धः सप्तऋषिषु सप्तऋषिजनासु भारद्वाजस्तैत्तिरिकश्च ॥ ५ ॥ वत्सो नाकं दंसश्रोत्रियदायादत्वेषु भारद्वाजपुत्रः नरो ऽचिष्मासादित्वात्तदारभ्यगोत्रमनाततः ॥ ६ ॥ अधः निवर्तते मंधपाद्धिरिनिमूर्

ऽयोगः प्रवर्तते ॥ स्तेनेवर्णीय यामि श्राद्धस्यविधिमुत्तमम् ॥ ब्रह्मदत्तेन यत्प्राप्तं श्राद्धं पुराभारत ॥ ततः एवहि धर्मस्तैर्नुविवित्ते
नेऽपीडयाप्यथधर्मस्यकृतेश्राद्धपुराभवत् ॥ यत्प्राप्तंब्राह्मणैःश्वेतात्त्विवोधद्विजोत्तम ॥ ततोधर्मिष्ठानृपतिरुसेनेपितृव्रतान् ॥ स
नत्कुमारनिर्दिष्टानपश्यत्सप्तवेदिजान् ॥ दिव्येनचक्षुषातेनयानुवाचपुराविभुः ॥ वाग्दुष्टः कोपनोहिंस्रः पिशुनः कविरेवच ॥ एतस्मिन्
स्वतीचेनामभिकर्मभिरुत्तथा ॥ कौशिकस्यसुतास्तातशिष्यागार्ग्यस्यभारत ॥ पितुर्यज्ञेसर्ववेदवेत्तस्तदाभवत् ॥ शिष्यास्तेयुर
रोत्तस्यगादाग्नेयसमकालवत् ॥ समानवत्सःकपिलासर्वन्यायागतोतदा ॥ तेषांयज्ञेब्राह्मणानांवाक्यान्माहाभारतकुरुषु
द्वेसमभवत्तागोर्वैहिंसितुंतदा ॥ तान्कविःखस्यमश्चैवयाचितोनेतिवेतदा ॥ नचाशकत्तेतेतांस्तदावारयितुंद्विजाः ॥ पितृव्यतीतु
यस्तेषांनित्यश्राद्धादिकोद्विजः ॥ ससर्वान्प्रोवदोह्यत्रकोयाद्धंसमाहितः ॥ यत्रस्यप्रवर्तेवापितृतुष्टिस्यसापुना ॥ नकुर्वीमहितोस
म्यक्सर्वस्वसमाहिताः ॥ एवमेषाचगोधर्मःप्राप्तेनात्रसंशयः ॥ पितृनभ्यर्चधर्मेणानाधर्मोवोभविष्यति ॥ तथेत्युक्त्वाचतेसर्वेत्रोक्ष्य
त्वाचगांततः ॥ पितृभ्यःकल्पयित्वैनामुपयुंजतभारत ॥ उपयुज्यचगांसर्वेगुरोस्तस्यन्यवेदयन् ॥ शालिनहतांधेनुवत्सोयत्रतिरक्षता ॥
आर्जवात्सचवत्सेनप्रतिजग्राहवैद्विजः ॥ मिथोपचर्यतेततगुरुमन्यायतोद्विजाः ॥ कालेनसमयुज्यंतसर्वएवायुषःक्षयः ॥ ततोवैहिंस्रतयाकृ
राअनार्यतामुरोतथा ॥ क्रूराहिंस्राविगर्ह्यश्चसंपन्नाजायतेसदा ॥ लुब्धकस्यात्मजास्तातबलवंतोमनीषिणः ॥ पितृनभ्यर्चधर्मेणाप्नोत्ये

पीड्याजीहिंसया ३ ॥ ४ तथानानानुरूपैः कर्मभिः कविः परलोकभयदर्शीस्वस्मः खेदियतिसंतप्तीतमस्तेनेयरलोकार्थी ॥ ५ कौशिकस्याविश्वामित्रस्यसुतायेपूर्वंविश्वामि
त्रेणाप्राप्ताः अंतीवृःप्रजामाहिंसीतित्रयेपंचानांतेषांमध्येवाग्दुष्टादयःसप्तयेषांसंतानिरन्धाःपुंड्राऽन्ध्रादिः अतिप्रसिद्धाः ६ उपवर्तेरागंपत्नीदासीनेसन्निवर्तनवत्नोगार्ग्य
स्यहैवलवर्यार्थिकतनवत्नः ७ समकालंयत्रदनमनयन्समानवत्सांकपिलवत्सांन्यायागतांमनिविद्वेषांक्षीरद्व्यापहारित्वादोषइतिगम्यते ॥ ८ ॥ श्राद्धादिकानि
त्यश्राद्धकर्तृ १० प्रकुर्वीमहिंसयासाध्येमहिंकहिंसायामित्यस्यरूपम् ॥ ११ ॥ १२ उपायुंजतअभक्षयन् ॥ १४ उपवर्ण्यवंचयित्वाकालेनमनुना ॥ १५ ॥ १६

त्वाचगांतदीस्मृतिःप्रत्यवमर्थश्चेतोजातेनेरभवत्॥जातव्याधादशरीरेघुसत्तधर्मविचक्षणांस्वधर्मनिरतासर्वलोकाचारविवर्जिताःता
वन्मात्रेकुवेनिषादतापाणधारणमोहेनजानपदःकालमनुप्रायेणिकमेतारनामधेयानिचाप्येषामिमान्यासन्विशांपतेनिवरोनिर्हृतिः
कोनिर्मन्युःकुलेरवचावेशसोमातवनीचव्याधापरमधार्मिकोतेरवमुषितेस्नातहिंसाधर्मरतेतदामातानुपूजितापितापरितोषि
तोयदामातापितावेवसंयुक्तोकालधर्मणातदाधनंधितेत्यक्तवनेप्राणान्वासज्यशुभेनकर्मणातेनजातोजातिस्मरामृगाजासमु
त्पादसंविग्नारम्येकालेजरेगिरौउन्मुखोनित्यविचरन्सकुरंगविलोचनंपडितोघुस्मरोदोनोनामभिस्तभवन्मृगोतमेवार्थमनु
ध्यातोजातिस्मरणसभवम्॥शशन्वनेचरादीनिर्हृतानिपरिग्रहोनिमेनशुभकर्मणासधर्मोवनेचरन्॥जरुजाराक्षसंकाचन्नष्टोहारास्पचिर
कालतेषामरुसाधयनोपदस्थानानिभारतोतथैवाविदूरेदृश्यतेमृगाकालेजरेचुनाकर्मणातेनतेतातशुभेनाऽनवर्जिताशुभाऽशुभतरोयो
निंचकुवाकुलमागताशुभेदेशेस्वरूपेसंन्नवासंचलोकसाक्षात्कासरचरोधर्मनुनोजलचारिणांनिःस्पृहोनिर्ममोनोनिर्हृतो
निपरिग्रहोनिर्हृतिर्निर्भृतश्चैवशकुनोमृतस्तातिलचारिणांसवैशकुनाधर्मचारिणांद्विजातिजुष्टाप्रोक्तचरितेहेमे
तेसोदराजानाहंसामानेसचारिणांविप्रयोनोयतोमोहान्मिथ्योपचरितोगुरुणातियंग्योनोजातासंसारेपरिवभ्रमुर्यतश्चापिलब्धाक्षा
र्थकृतस्वार्थव्यवस्थितेतोजातिंचज्ञानंचतेहिआयुर्गणातरम्समनासाचिवाकेऽपंचमरेक्षिदृश्यनोसतेनेत्रेसतेनेयशकुना

नामतः स्मृताः ॥ पंचमः पंचिकरत्नत्रयसंपन्नजातिर्द्विजोपतप्तरक्तकेसरीकामूलदरक्तमक्षिकोपतापतप्तेन संपन्नजातिरत्नत्रयेणैवायोगस्य वाधिनिर्दैत्यात्प्रतिभानाच्च सोभनात्पूर्वजातिषु बहुलमभ्यस्तेनुरुकुलेषुवै ॥ तथैवावस्थाबुद्धिसंसारे चपक्षीतार्यो तेब्रह्मचारिणा सदेविहंगाः कामचारिणः योगधर्ममनुष्ठानोविहरंतिस्मतत्रहौतेषांतत्रविहंगानांचरतांसहचारिणाम् ॥ नीपानामीश्वरोराजाविभ्रान्तपौरवान्वयोविप्रजमानोवदान्यभावेनासमन्वितः ॥ श्रीमानंतःपुरस्तोवनंतत्रविवेशहौकृतंचश्वकावाकस्तस्यहयामासतेन्यम् ॥ हद्यांतश्रियोपतंभवनमनोज्ञयद्यस्तिसुकृतंकिंचित्तपोवानियमोपिवा ॥ खिन्नोपवासेनतपसानिःफलेनच ॥ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ततस्तौचक्रवाकौद्वावूचतुःसहचारिणौ ॥ आवांतेसचिवौस्यावस्तवप्रियहितैषिणौतदुत्कंठातुरस्यास्तीव्रदोषशांतिकामितेः ॥ एवंतस्मयंचक्रुःस्मवाकृतमभावतोतस्माकामप्रधानस्त्वंयोगधर्ममवाप्स्यसि ॥ अवरंवरंप्रार्थयसेतस्माद्यत्नेनवोधर्मेणराजंस्त्वंभविताततःकांक्षितंत्वमनुगरोतमः ॥ भविष्यतःसखायौचद्वावितौसचिवौतथा ॥ मत्प्रातानभिभाष्याथचत्वारश्चकुरंडजाः ॥ तौस्त्रीनभीप्सोराज्यंवयंचिरप्रवर्धितानोद्यात्रवंतस्त्वयस्तुयोगभ्रष्टाविचेतसः ॥ तानयाचेतचतुरस्त्वयस्तसहचारिणः तिवाप्रसादंचक्रुस्तेत्रथेतासुमनात्रवीत् ॥ सर्वेषामेववचनात्सादानुगतंतदा ॥ अंतवानभविताप्योयुष्माकंनात्रसंशयोहंसत्वंनामानुष्यंप्राप्ययोगमवाप्स्यथा ॥ सर्वसत्त्वरुतज्ञश्चत्वंतेनोपभविष्यति ॥ पितृप्रसादोयुष्माभिरस्यप्राप्तःकृतेनवोगिनोपथत्वाधर्मेणपितृभ्योयकल्पेन मा अस्माकंज्ञानसंपो

तस्य विशेषणं योगसाधन इति । १० इमेति । इमं वक्ष्यमाणं संप्रयोगसाधनवाक्यं सर्वेभ्यो योगिभ्यो योगदर्शनं पुरुषाणां हितं पुरुषार्थं समुपधाय तेनोक्तम् इति भुत्वा ॥ ११ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ इति श्री हरिवंशटीकायां
श्रीभावदीपिकायां विंशोऽध्यायः ॥ ॥ २० ॥ । ते योगेति । ते हंसा उपरोधयन्तः शोभितवन्तः अदभाव आर्ष । १ वपुषो वसवारणतु यानेन । २ ॥ अपरपदेकाग्रादिनाबालतद्वर्तीन

हरिवंशः

गः सर्वेषां योगसाधनः ॥ १० इमं वै वाक्यसंदर्भं लोकेभ्यः कमुदाहृतम् ॥ पुरुषाणां हितं कृत्वा ततो योगमवाप्स्यथः ॥ ११ ॥ ॥ ॥ इति श्रीखिले हरिवं
(२९) शे पितृकल्पे ॥ ॥ २० ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ते योगधर्मनिरताः सप्तमानसचारिणः ॥ हंसा जाता महात्मानो मानसे पुष्करे सुमनाः
शुचिर्वाक्छुद्धश्छिद्रदर्शी सुतन्त्रस्तथैव च ॥ सुतन्त्रश्च द्विजा नामभिरेव च ॥ ते ब्रह्मचारिणः सर्वे विहंगाः कामचारिणः ॥ वा[illegible]मानसात् [illegible]रिराश्रयः प
शोषयन्तो गजा विभ्राजमानस्य वपुषा तद्वनं तदा ॥ चचार तत्र पुरवृन्दा ने इन्द्रं मघवानिवासितानपश्यत्ततः तरान्योगधर्मात्मकान्बुधः ॥ निर्वेदात्तु ततो
वार्थमनुध्यायन्पुरं ययौ ॥ अणुहो नाम तस्यासीत्पुत्रः परमधार्मिकः ॥ अणुराट् धर्मरतिर्नित्यं मनसा ध्यानमाप्तवान् ॥ पादाल्कन्यां शुकस्य सुतां कीर्त
जितलक्षणां ॥ मन्तशीलगुणोपेतां योगधर्मरतां सदा ॥ सा ह्युदिष्टा पुरा भीष्म पितृकन्या मनीषिणी ॥ सनत्कुमारेण तदा सा विनिःप्रेमसमनसा ॥ सत्य
धर्मरतां श्रेष्ठां दुर्विज्ञेयां कृतात्मभिः ॥ योगा च योगपत्नी च योगमाता तथैव च ॥ यथा तत्कथितं सर्वं पितृसर्गेषु वै मया ॥ [illegible]ह्णस्तु राजेन्द्र गज्येष्ठा
प्रथितावनेश्वरः ॥ आमन्त्र्य पौरान्प्रीतात्मा ब्राह्मणान्स्वस्ति वाच्य च ॥ अपास्य राज्यं [illegible] यत्रेते सहचारिणः ॥ स देवाननिराहारो वायुभक्षो महा
पाः ॥ ... प्रकाकामांस्तत्पसे पेसर स तस्य पार्श्वतः ॥ नस्य स कृत्य आसीच्च तेषामन्यतरस्य वै ॥ उत्तमं प्राप्य योगेन युज्यर्थी माति भारत ॥ केशला
भिसंधितपसा महतासमन्वितः ॥ महातपाः सविभ्राजो दिवेचारी शुभानि वै ॥ ततो विभ्राजितं तेन वैभ्राजं नाम तद्वनम् ॥ सरस्वतीकुसुमं श्रेष्ठं वैभ्राज
मिति विश्रुतम् ॥ यत्र ते शकुना राजंश्चत्वारो योगधर्मिणः ॥ योगनष्टास्त्रयश्चैव दस्यारसंज्ञानामवन्ती ॥ कोऽपि स्यन्नगरं तनुब्रह्मदत्त[illegible]ताः

योगधर्मिकान्ह्नातवानित्वेदितात्पद्भि[illegible] भानुर्वेदिमतिनाम्नी तिथिइलाक्षित्यात्मनन्योदासीन्यात् । अरण्यं स्म धान[illegible]प्रा[illegible] पदं निर्वि[illegible] ३ राज
धर्मेति । भाप पितृणां वर्हि[illegible] योगात्स्वयं योगवती १८ यत्र ते हंसाः ९ । १० तत इति योगिनः पुरुषो[illegible]प्रानिदनानि यातीः ॥ ३ । ११ । ४ । ब्रह्म तेमानस[illegible]
२२।४।१९२

३८परोक्षनिरूपितमोक्षधर्मनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥ इतीतिहासपुराणसंहितायां वैयासिक्यां सर्वशास्त्रविशारदायां
अजायतेत्यन्तयः श्रीमद्देवव्याकरणेन कर्तरीति दिवादिना दिवादेः श्यनि तस्य नंद्रादेः ॥४॥ इतिदेवनन्दनश्रीहरिलालस्य योगाचार्यसेवकस्य बडनिवासिनः कृतौ

लान्॥ कामानभीप्सितान्सर्वान्कृत्वा तपथमाप्नुयात्॥ एतावदुक्तमसकृते पूजयित्वानुनेमुरुम्॥ योगधर्ममनुप्राप्यपरांनिर्वृतिमाययुः॥
३७ ॥ इतिश्रीविलेपुरवरोपाख्यानकथ्यं ॥३॥ ॥ मार्कंडेयउवाच॥ ब्रह्मदत्तस्तुदायादःसर्वान्राज्यजयत्ततः योगान्मातपसाप्राप्तोविधूतेः
नशिश्रियत्॥ कदाचिद्बुल्लनत्तस्कभार्यायासहितोवने॥ विनिष्क्रम्यमहाराजयथाशास्त्रंशतक्रतुः॥ पिपीलकस्तंश्रावसनराधिपः॥ कामिनीकामिनस्तस्य
५ माना- याचतःकोशतोभरात्॥ कृत्वासयाचमानातांब्रह्मदत्तस्तुपिपीलिकाम्॥ब्रह्मदत्तोमहाराजसमुत्सृज्यचाहसत्॥ ततःपप्रच्छनिर्दोषांस्त्रीं डि
नवाभवत्तदा॥ निराहारावदतिपतिव्रतवरवर्णिनी॥ अत्राधर्मःकथंतातवाचंशंसमेत्वया॥ चक्रमिताराजन्नारीवितनुमुत्सृजेत्॥ सतत्र
कारणमाचख्यौनचेत्सुश्रूयतांततः॥ उवाचचेचनकुपितोनेषभोक्तिपार्थिवः॥ कीटोपिपीलिकरूपेमानुषेणतनाभवेत्॥ देवव्रतादेव
देवर्षिजातिरूपेनवेतपोवेलनवाराजन्विघ्नयंवनेविघ्नयंघवेप्रभावस्तेसर्वसत्तत्तज्ञातियथाहमेतज्ञो॥ तथाप्रत्यायकस्त्वमा
मन्त्राणानहंपरित्यक्तेराजन्त्सत्येनतेशपेतत्तस्यावचनश्रुत्वामहिष्यपुत्रवत्सभः॥ सराजापरमापन्नोदेवंनेदंत्रपयतः॥ सर्वत्रे
भक्त्यानारायणंप्रभुम्॥ समाहितोनिराहारःषड्वेरामहायशाः॥ दर्शदर्शेनराजादेवनारायणंप्रभुम्॥ उवाचेचनभगवान्सुभद्रंब्रह्म
कोब्रह्मदत्तप्रभातेचेकल्याणंसमवाप्स्यसि॥ इत्युक्तोभगवान्देवस्तत्रैवान्तरधीयत॥ चतुर्णांतुपितायोसौब्रह्मणांनामहात्मनां
धीत्यपुत्रेभ्यः॥ तत्रापदृष्टमभवत्॥ सराजानमथाब्रह्मसहमानंरामच्युतं॥ नदर्शतेरकिंचक्षुकेश्रावयितुंतदा॥ ॥ दंगा॥

नमिनिर्दोषः ४ । ६ । ७ । ८ विद्याध्ययोगवन्नेन ६ मांप्रन्यायपादः ममप्रीतिमुत्पाद्य १० परमतन्मोक्षनाम ११ ब्रह्मदत्तभूत १२ ॥ लक्ष्मणः
अन्तरमनसारम् १३ ॥ ॥ इतिश्रीब्रह्मदत्तकथानुवृत्तांध्रसमीरहनुमत्प्रसादेनिरामयं ॥ ॥ नमोरामचन्द्रायनमः ॥ १४ ॥ नमः

वैशंपायन उवाच॥ एवमेतत्तु रागीतमार्कंडेयेन धीमता॥ श्राद्धस्य फलमुद्दिश्य सोमाप्यायनाय वै॥ सोमाधिगमनं देवो लोकस्याप्या-
यनं परम्॥ हिंस्रवंशप्रसंगेन तत्स्ववंशनिवेशमात्॥ ॥इति श्रीखिलेवुर्हरिवंशे पित्तृकल्पः समाप्तः॥ ॥२५॥ ॥वैशंपायन उवाच॥
पितोसोमस्यवैराजन्नजेचिभगवाप्रभुः॥ त्रैलोक्यामानतासूर्वेप्रजासर्गेविनिस्मृतः॥ तत्रचिंतयभूतानांतस्योत्पत्तनेयेहतः॥ कर्मणाम
नसावाचाशुभान्येववचचारसः॥ अहिंसासर्वभूतेषुधर्मात्माशोभितव्रतः॥ काष्ठकुड्यशिलाभूतउर्ध्वबाहुर्महातपाः॥ अतुलंनामतपोघो
रंतप्तवान्नृपसत्तमः॥ त्रीणिवर्षसहस्राणिदिव्यानितिहनक्षतम्॥ ततोहैरण्यसस्त्रस्यस्थितस्यनिमिषेस्वयं॥ सोमवेनृपंदेवमासत्यभाषं
मुनिंचतांसमराजेवनेसतांप्रसादार्थंस्वयंभ्रमान्वितः॥ पपातमासयेलोकान्शीतांस्तुसर्वभावनः॥ ॥पदानधारणेशा
कोत्लागर्भस्यदेहोदरात्तस्यांसोहेवाथनिपपातसंधरां॥ पतंतंसोममालोक्यत्रैलोक्यपितामहः॥ स्थमारोपयामासलोकानां
हितकाम्यया॥ संहिवेदमयस्तातधर्मात्मासत्यसागरः॥ युक्तोवाजिसहस्रेणसोमेनतिहनक्षतम्॥ तस्मिन्विमानेदेवाद्यैः
त्मनैव॥ तुष्टुवुर्वेदनगपुराणसास्सपूर्वेस्तुतैः॥ तथैवोगरसस्तत्रभृगोरात्मजसुहृत्॥ ऋग्भिर्यजुर्भिसामभिरथर्वांगिरसैस्तथा॥
स्तूयमानस्ततेजःसोमस्यभास्वतः॥ श्राप्यायमानोलोकोत्स्नान्भावयामासतंनृपं॥ मनोरथपथंचनसागरांतरमाश्रितं॥

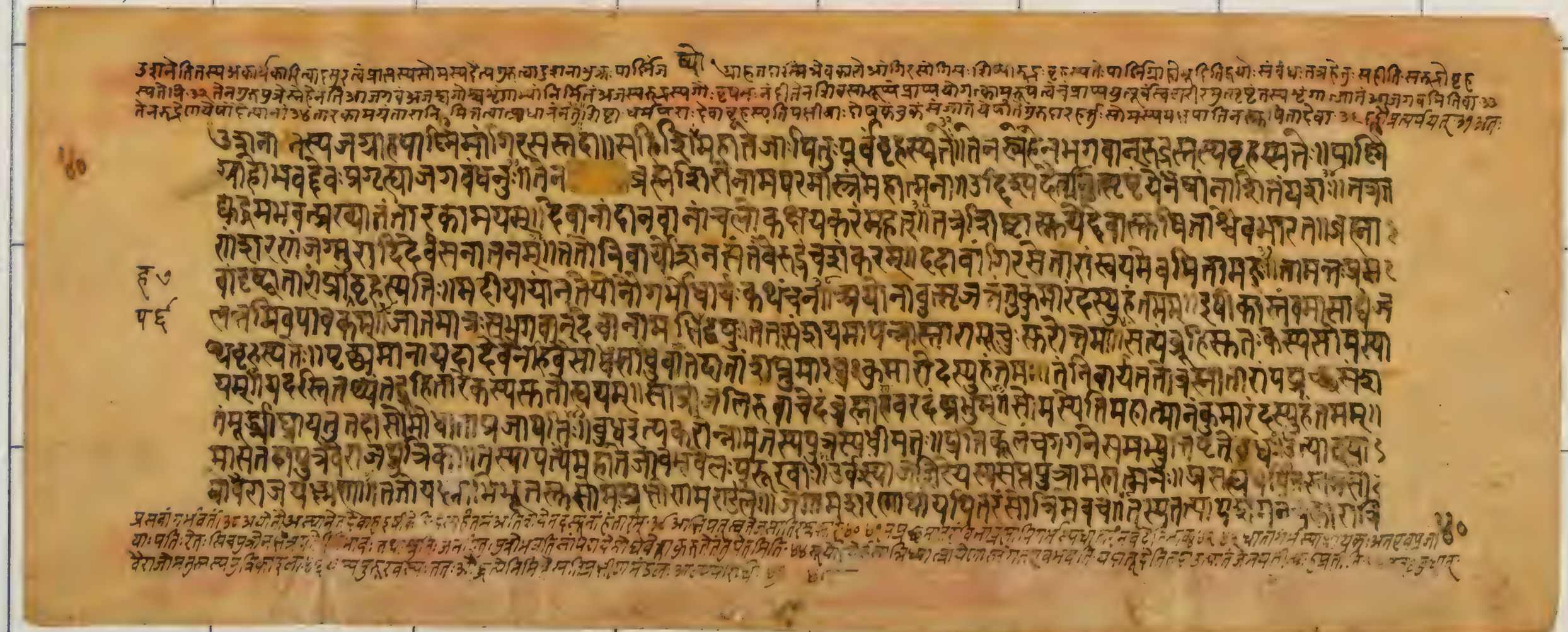

मिदायशा ॥ सराजयत्प्रणतुन्प्रियाजज्वालसर्वदा ॥ एतत्सोमस्यजन्मर्क्षंकीर्त्तितंवंशवर्द्धनम् ॥ वंशमस्यमहाराजसोमस्यसुमहात्मनः
णांधन्यमायुष्यमारोग्यंपुत्रपशुप्रदंसकल्यसावकर्म ॥ सोमस्यजन्मऋक्षेवपठेत्स्थिरविभमुच्यते ॥ ॥ इतिश्रीकेरलभुरिवंशेसोमा
॥ ३५ ॥ वैशंपायनउवाच ॥ ॥ बुधस्यामहाराजविद्धिपुत्रंपुरूरवा ॥ तेजसीदानशीलश्चयज्ञीविपुलदक्षिणः ॥ पुत्रवान्दर्शनीयश्चरूपवान्
नक्षत्रभिर्बुधिर्जयाः ॥ आत्मीयाग्निहोत्रस्यपत्नीनाम ह्रीमतिस्मृतः ॥ तस्यपत्नीतुदुर्धर्षाकाम्यसेहेमधुना ॥ अतीवसुन्दरीकन्यादर्शनात्
मनुष्यानंवत्सवादिनंदोधर्मेसत्यवादिनम् ॥ उर्वशीवरयामासदिव्यामानेयशस्विनीतयातंवसहजाद्दशनष्टेचपंचवर्षसप्त
चाष्टौचदशचोक्तेचभारतावनेचैत्ररथेरम्येनंदनेकनकोतटे ॥ अलकावाविशालायांनन्दनेचवनोत्तमे ॥ ॥ रंस्यन्त्याप्रमनारथफ
न५ लमुत्तमा ॥ गंधमादनपादेषुमेरुश्रृंगेतथोत्तरे ॥ सप्तवर्षसहस्राणिरतेनतुमुमुदेसुरा ॥ रतेनचोर्वश्यासहितोराजोरमपरमात्मवान् ॥ दशपुत्यान्तमेवंमहा
भिरभिवृतः ॥ राज्यंप्रशासयामासत्रयोगएथिवीपतिः ॥ तस्यपुत्राबभूवुस्तेसप्तदेवसतोपमाः ॥ दिविजातामहाभागाआयुर्वानमावसुः
विश्वायुश्चैवधर्मात्माश्रुतायुश्चतथापरः ॥ वनायुश्चशतायुश्चदृढायुश्चैववीर्यवान् ॥ ॥ जनमेजयउवाच ॥ ॥ ब्रह्मन्वेदविदांश्रेष्ठराजान
मानुषंकथंवादेवानुत्सृज्यसमानन्दोबुहवृक्षे ॥ ॥ वैशंपायनउवाच ॥ ॥ अलकायामिहतासोमानवसमुपस्थिता ॥ ऐले
नुसोदरीरोगसमयात्समुपस्थिता ॥ आत्मनेशापोक्षायसमयसाचकारह ॥ अनग्नदर्शनंचवसकामायांमैथुनमाहोमेषाश

अत्रोक्ताः
तिस्रः
ऋचः
पुरूरवा-अप्सरसः ॥
आयुः १
मायवसुः २
विश्वायुः ३
अमायुः ४
धनायुः ५
शतायुः ६
दृढायुः ७

षट्कंक्रमात् चैत्ररथादिस्थानाष्टकेनान्वीतं ॥ विद्यानायांवदर्यां ६।७।८।९ दिशिरक्षंगेजाताः १०।११।१२।१३ घनमात्राघनस्थलेद्रोः स्कंकात्संस्कृतेन्यर्थः ॥ ७ ॥

पनाभ्यासस्तवेद्रोचतिष्ठत[14]घृतमात्रंतथात्रः कालेमकेतुपार्थिव॥येद्यपसमयोराजन्यावत्कालंनतेहृत[15]तावत्कालंतुवत्स्या
मित्वंतसमयुरुष्यनंतस्यांतसमयंसवेसराजासमपालयत्[16]स्वसावसंततंत्वपुरुरवसंभाविनी वधूरंधेकानघहिचंतइत्याशाप
मोक्षिता उर्वशीमानुषस्त्रीधर्मंगंधर्वाश्चिन्तयाचिताः॥गंधर्वाऊचुः॥चिन्तयधुंमनाभागायासातवरोगना समागछेत्युनर्वानुव
स्त्रीस्वर्गभूवरामः॥ततोविचारयुर्नीमतत्राःवदतान्तरंमयातुसमयस्तास्याक्रियमाणाश्रुतपुरायुक्तोनसमयस्तेवराजानंत्यतो
नदातद्रंवेभिरोचणयथाभेत्स्यत्यसौनयोससहयोगंमयामिथुनाभवंकायसिद्ध्यस्वनुक्तागतस्तत्रनाशंनमरुष्यतः॥नि
शायामथचागम्यमवमेकजहारसःमात्रवद्वस्तेसानुमषयोश्चाहसिनी॥गंधर्वागमनंज्ञात्वाशपंतेचयशस्विनी॥राजानमत्रः
शीतेनपुत्रोमेक्रियतेतिसा[17]एवमुक्तावनिश्चित्यनग्नोनेवोदतिष्ठत॥नग्नमादस्ततेदेवीसमयोवितथोभवेत्[18]तोभूयस्तगंधर्वाद्धितो
मषमादुःहितोयुगतमेवेत्यदध्यत्र वैदिम[19]पुत्रोमेपतितोराजन्ममनाथायाइवप्रभो एवमुक्तस्ततःस्थायनग्नोराजामथाति
तेसमयोपदमन्विछन्गंधर्वानिदुरथाउत्सादितास्तमहतीयथातद्वनमस्तु॥त्रैकाशितेवसहस्रांततोनग्नमवेक्षतेतनयंदृष्ट्वा
तिरोभूतागंधर्वीयुगमाद्यंवम[20]तिरोभूतोतुतादृग्गंधर्वस्तत्रतावुभौ उत्क्ष्यमेषौशीघ्रंतुयथामयुस्ततः उत्क्षेपोत्थारणाद्द
ष्ट्वाराजाग्रहागतोगरुत्[21]अपश्यन्तुर्वशीतत्रविललापसदुःखितः॥[22]चचारपृथिवीचेवमागमाणइतस्ततः अथापश्यत्तटेजाग

हैमवत्यां हैमानि सौवर्णानि पद्मादीनि तद्वां हैमवतीसंज्ञायामिति वा ३१।३२।३३ समाधिना एकाग्रतया मनसंकल्पनाद्वा हेत्वर्थे मनसा निष्पादनीयेऽग्नौ रेतसि रेतोरूपे अथनिः पद्धतिर्जाये इत्यस्य व्याख्यानेन सन्तानिः सुतो निर्देशेन रेतसंधारणं जायेदित्यस्यां संबुद्धेः पादादित्वात्पादुपधात्वम् ३५ सगर्भहिंसित्युपगमनाद्विच्मुक्तम् ३४।३५।३६

रक्षसेत्यमङ्गलं क्षत्तर्थेषुकारणाद्धिमवत्यांसमाप्लुताम् किंनीमसेरभिश्चपंचभिःसरोभवनैर्नीतोदृष्टिंतनुखि
नासाद्यापतत्तनेदृराजानमपिदूरतोऽवशीताःसखीग्राहस्यवपुरुद्वोनमायस्मिन्नाममात्संवदधीयामासतेनत्यम् समाविग्नानु
नासनीपुनरेवनराधिपाजायेहतिष्टमनसिधोरेवचासितिष्टस्वेमादीनिसूक्तानिपरस्परमाषतऽशीघ्राजगरलेसगर्भानयाम्भो ३४
संवत्सरकुमारास्तमविध्यतिनसंशयम्भिक्षोमकोवत्यपतेनिवत्स्यसिमयासहदेवोजगामराजाघस्वपुरंतमरायशागतेसंवत्सरभूय
उवशीपुनरागतोऽपतच्छुतयासार्द्धमकुरुतंमनायशाऽवश्यभाव्यंदेवंगधर्वावरस्त्रियंतावत्तरीघ्रमहाराजमबूहित्वेतांस्तेभवरि
ष्टाघ्रसमतोराजनगधर्वोणमात्मनाम्नेथंसुकावरंत्रेगधर्वंतथाग्निंपूरयित्वाग्निनास्तोमेपचेनंत्रुवंत्रेनंजुहु
सलोकतांप्राप्स्यसित्वंनराधिपनमादायकुमारंचगमनायोपचक्रमेनाग्निमरणकुमंपुत्रंस्वस्त्रियोतंनाग्नितेनाप
रुद्यस्थानेनदृष्टानासमीजानेतंतंदृष्ट्वाश्वत्थंनिर्मथ्यतस्मात्तंनगधर्वेभ्यस्तदाग्निनाशतातेसंकल्पानमथमाबलमरणीतु
तस्माद्दिशमश्वत्थादरणीकृत्वामथित्वाग्नियथाविधिमथित्वाग्निंत्रेधाकृत्वात्रेयजत्सनराधिपइत्यंतेवहुवचनंतत्संपा
सलोकतांगेधर्वीवावरंलब्ध्वाचेताग्निंसमकारयतएकोग्निपूर्वमवासीदित्येतामकल्पयत्स्वयंभावोराजासौरिलस्तेनरसत्तम॥
देशेपुण्यतमेचेवमत्रर्षिभिरभिप्लुतेगत्वंसकारयामासत्रयोग्न्यथवीर्यवानुत्तरेजाह्नवीतीरेजातेनमहायशाः॥ ४७॥ ७॥

③समतांसारूप्यंसालोक्यंवा ३८।३९।४०।तिथित्वेत्यनेनपुत्रानग्निंवसहपुरंनप्रेरयेदितिदर्शितम् मत्रेताग्निंग्रामाद्विग्रामाद्वहिर्वादूरेहितंतत्रग
त्वास्थानेनापद्यतइत्यर्थः अश्वत्थंदत्तवान् तत्राग्निस्थानेअभेत्याग्निमित्यधिष्ठानेत्यर्थः ४१ तमश्वत्थंरामीजातंरामीगर्भोत्पन्नंनाशमदर्शनम् ४२ अरणीमंथनेना
ग्न्युत्पादनार्थम् काश्यपंनतीर्थान्तरंद्रष्टुंगमिनिसमादेशात् ४३ नेतांगंधर्वराजं ४४ नेतात्रित्वनेतीक्ष्णंगुणाआर्षः एतेदशादित्वाद्विकारः अग्नित्रयमकल्पयत्
किंनु ×

इतिश्रीभावदीपेहरिवंशप्रकाशेषड्विंशोध्यायः॥२६॥ ॥ऐलेति १ अथतन्नानिदिति द्वितीयपुत्रः २ विदुषः पुत्रः सुहोत्रः ३ महत्सत्रं अन्नदानंयत्रतंमखं सर्वमेधसंज्ञम् ४ पतिलोभेन
पतिगुणलोभेन ५।६।७।८ जह्नोर्भार्यात्वमिच्छन्त्या गंगायाः दुहितृत्वर्थं बंधसंकल्पत्वंजातमित्याशंक्याह युवनाश्वेति केनाविन्नामिति नेनयुवनाश्वो गंगामानुषीभवेतिशा
शाप सा तत्स्यैव दुहितृत्वं प्राप्यसंकल्पमपि सत्यंचकारेति भाइस्यार्थः। गंगा स्वाह्नेन कावेरीति भे पाठान्तरे गंगाया अर्द्धेन निर्मितां कावेरीं जह्नोर्भार्यां विद्यादित्यन्वयः ९।११

इतिश्रीहरिवंशेहरिवंशपर्वणि षड्विंशोऽध्यायः॥ ॥२६॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ऐलपुत्रा बभूवुस्ते सर्वे देवसुतोपमाः॥ दिविजाता महात्मान आयुर्धी
४२ मानमावसुः॥ विश्वायुश्चैव धर्मात्मा श्रुतायुश्च तथापरः॥ दृढायुश्च वनायुश्च शतायुश्चोर्वशीसुताः॥ अमावसोस्तु दायादो भीमो राजाथ
राजराट्॥ श्रीमान्भीमस्य दायादो राजासीत्काञ्चनप्रभः॥ विद्वांस्काञ्चनस्यापि सुहोत्रोभून्महाबलः॥ सुहोत्रस्याभवज्जह्नुः केशिन्या गर्भसंभवः॥
आजह्रे यो महत्सत्रं सर्वमेधं महामखम्॥ पतिलोभेन यं गंगा पतित्वे भिससार ह॥ नेच्छतः प्लावयामास तस्य गंगा च तत्सदः॥ स तया प्लावितं दृष्ट्वा
यज्ञवाटं समन्ततः॥ सौहोत्रिरशपद्विप्र क्रुद्धो भरतसत्तम॥ एष ते विफलो योगः पिबाम्यहम्॥ अस्य गंगेवलेपस्य सद्यः फलमवाप्नु
हि॥ राजर्षिणा ततः पीतां दृष्ट्वा गंगां महर्षयः॥ उपनिन्युर्महाभागां दुहितृत्वेन जाह्नवीम्॥ युवनाश्वस्य पुत्री तु कावेरीं जह्नुरावहत्॥ युवना
श्वस्य शापेन गंगार्धेन विनिर्मिताम्॥ कावेरीं सरितां श्रेष्ठां जह्नोर्भार्यामनिन्दिताम्॥ जह्नुस्तु दयितं पुत्रं सुनहं नाम धार्मिकम्॥ कावेर्यां जनयामास अजकस्तस्य चात्मजः॥ अजकस्य तु दायादो बलाकाश्वो महीपतिः॥ बभूव मृगयाशीलः कुशस्तस्यात्मजोभवत्॥ कुशपुत्रा बभूवुश्च चत्वारो देववर्चसः॥ कुशिकः कुशनाभश्च कुशाम्बो मूर्तिमांस्तथा॥ पल्हवैः सह संवृद्धो राजा वनचरैस्तदा॥ कुशिकस्तु तपस्तेपे पुत्रमि
च्छन्समं प्रभुः॥ लभेयमिति तं शक्रस्त्रासादभ्येत्य जज्ञिवान्॥ पूर्णे वर्षसहस्रे वै तं ततो शक्रो ह्यपश्यत॥ अत्युग्रतपसं दृष्ट्वा सहस्राक्षः पुर
न २ दरः॥ समर्थः पुत्रजनने स्वमेवांशमवासत॥ पुत्रत्वं कल्पयामास देवेन्द्रः सुरसत्तमः॥ स गाधिरभवद्राजा मघवान्कौशिकः स्वयम्॥
१०।११ जह्नुः कुशिकः कुलिकः समं पुत्रं लभेत ... तपसेपे ... वयः। शक्रश्च मासमेन्यो भविष्यामीति त्रासादभ्येत्य तस्य ... जज्ञिवान् ... ततः ... ८२
स्वमंशं अवासत ... ततः मघविनं पुत्रत्वेन कल्पयामास ... कुशीपुत्र कौशिकस्य पुत्र ... कौशिकः ... १

अमावसुः
भीमः
काञ्चनप्रभः
सुहोत्रः
सौहोत्रिः
जह्नुः अस्य कन्या गंगा
सुनहः
अजकः
बलाकाश्वः
कुशः अस्य चत्वारः पुत्राः
कुशिकः १
कुशनाभः २
कुशाम्बः ३
मूर्तिमान् ४
कौशिकपुत्रो गाधिः

३१ शमात्मकी सुतं स ते यथा इति किं पुनरिति संबंधः ३२ कामामिति आत्मा वै पुत्रनामासीति श्रुतेः पुत्रस्य मत्रभिन्नत्वात् तवमत्सख्या स्वसपत्नी तुल्यत्वेन तस्या एवं विधः पुत्रो यदि एतदस्यया कर्तुं न शक्नोषि तत्स्याम पितामहशाः पुत्रोपमान् इति भावः ३३ ३४ तवैव मम पौत्रे विशेषो नास्ति तस्यापि परंपरया मम आत्मजत्वादिति भावः ३५ ३६ भृगोः भार्गवस्य ऋचीकस्य यजनात् देवताराधनात् वैष्णवः पालन

४३

तुर्मतुश्च कारणात् ॥ ३० ॥ पुनः सत्यवती वाक्यमेवमुक्ताब्रवीदिदम् ॥ ३१ ॥ ऋचीकोऽनपि मुनेस्तेजो यः किं पुनः क्षात्रधर्मात्मकमस्तु ते मेघुः
त्रे दातुमीशोऽसि कामम् एवं विधः पात्रो मम स्यात्तवैव च प्रभो ॥ यद्यन्यथा न स्यात् कथं वै कर्तुमितीहि जो तम ॥ ततः प्रसादमकरोत्स तस्यास्तपसो बलात् ॥
त ॥ भद्रे नास्ति विशेषो मे पौत्रे वा वरवर्णिनि ॥ त्वया यथोक्तं वचनं तथा भद्रे भविष्यति ॥ ततः सत्यवती पुत्रं जनयामास भार्गवम् ॥ तपस्य
भिरतं दान्तं जमदग्निं शमात्मकम् ॥ भृगोश्चरुविपर्यासे रौद्रवैष्णवयोः पुरा ॥ जमनाद्वैष्णवांशस्य जमदग्निरजायत ॥ सा हि सत्यवती पु
ण्या सत्यधर्मपरायणा ॥ कौशिकीति समाख्याता प्रवृत्तेयं महानदी ॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवो रेणुर्नाम नराधिपः ॥ तस्य कन्या महाभागा कामली
नाम रेणुका ॥ रेणुकायां तु कामल्यां तपोविद्यासमन्वितः ॥ आर्चीको जनयामास जामदग्न्यं सुदारुणम् ॥ सर्वविद्यान्तगं श्रेष्ठं धनुर्वेद
स्य पारगम् ॥ रामं क्षत्रियहन्तारं प्रदीप्तमिव पावकम् ॥ और्वस्यैवमृचीकस्य सत्यवत्यां महायशाः ॥ जमदग्निस्तपोवीर्याज्जज्ञे ब्रह्मवि
दांवरः ॥ मध्यमश्च शुनःशेपः शुनःपुच्छः कनिष्ठकः ॥ विश्वामित्रं च दायादं गाधिः कुशिकनन्दनः ॥ जनयामास पुत्रं तु तपोविद्याशमा
त्मकम् ॥ प्राप्य ब्रह्मर्षिसमतां योऽयं सप्तर्षितां गतः ॥ विश्वामित्रस्तु धर्मात्मा नाम्ना विश्वरथः स्मृतः ॥ जज्ञे भृगुप्रसादेन कौशि
कादृंशवर्द्धनः ॥ विश्वामित्रस्य तु सुता देवरातादयः स्मृताः ॥ प्रख्यातास्त्रिषु लोकेषु तेषां नामानि मे शृणु ॥ देवश्रवाः कतिश्चैव यस्मात्का

भृगुः
ऋचीकः
जमदग्निः
जामदग्न्यः परशुरामः १
शुनःशेपः अयमेव देवरातः
शुनःपुच्छः

गाधिः कुशिकपुत्रः कौशिकः
विश्वामित्रः अस्य पुत्राः
देवश्रवाः
कतिः
हिरण्याक्षः १
रेणुः २
सांकृतिः ३
गालवः ४
मुद्गलः ५
मधुच्छन्दः ६
जयः ७
देवलः ८
अष्टक ९
हरितः १०

कर्माच्चंशाः शमात्मको जमदग्निरजायत ३७ ३८ आर्चीको जमदग्निः जामदग्न्यं परशुरामं क्षत्रियहन्तारं ३९ ४० ४१ ४२ ४३ भृगोः ऋचीकस्य प्रसादेन ४४ ४५ देवश्रवाः कतिः ... श्रमात्कात्यायनाः
प्रख्याता ... ४६

४३

४४

थाब्रुवन्॥ श्रावयाभगवान्युद्धेकोविजेतामविष्यति॥ ब्रूहिनःसर्वभूतेशश्रोतुमिच्छामतंतव॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ येषामर्थायसंग्रामेराजा
राज्ञांवरःप्रभुः॥ योस्मानेतेविजेष्यन्तीत्रीँल्लोकान्नात्रसंशयः॥ यतोराजिश्चनिस्तत्रश्रीश्चतत्रयतोधृतिः॥ यतोधृतिश्चश्रीश्चैवतत्रधर्मोजय
स्तथा॥ तेरवदानवाश्रीतादेवानाक्रारजेजयः॥ अभ्ययुर्जेयमिच्छन्तोहरावानाभरतर्षभ॥ सत्स्वभानुरहिंत्रमायासमपद्यत॥ राजापरमेत
जस्वीसामवेदविदव्रतः॥ तेह्यमनसःसर्वराजिरतंदेवतादनुः॥ उत्तरस्मैजयस्यार्थंरहोवरकामुकम्॥ अथाचरजिसत्रतयोर्देवदैत्ययोः॥ ३ होदेव
स्वार्थंस्वार्थमुरूपयत्रःस्वचित्रकाश्यन॥ ॥राजोवाच॥ योदैत्यगणान्सर्वान्जित्वासर्वरणावसून्॥ इंद्रोभवामिधर्मेणतन्नायोशीमस्तु
गोदेवाःअथमतोभूयःप्रतीहृच्छमानसाः॥ स्वयंथेष्वपतेकामःसपद्यानंतवं॥ कृत्वासुरगणानानुवाकांराजारजित्वा॥ पत्रंचासुरे
स्वाश्चयादेवानएंचनोदनवदयपरणं॥ स्वार्थमवाग्म्यहं॥ प्रत्यूचुस्तन्नयवरसामिमान॥ मेदवचोअस्माकमिन्द्रःप्रभुरस्या
र्थेविजयामहे॥ तस्मिंस्तुसमयेराजंस्त्वमिनोन्नेतरंततः॥ सतथेतिचवन्नवंदवरयतिदक्षिन॥ भविष्यसिन्नोजित्वादैत्येरुक्तस्तथाथिव॥ ३
घानदानवान्सवनियंवृत्रंवज्रपाणिनं॥ सविघ्नयोदवानांवरमश्रीश्रियंवशी॥ निहंतवान्सवान्त्राजहारराजिःप्रभुः॥ ततोराजिमरावाद्यं
देवेसहशतक्रतोः॥ राजिपुत्रोमित्रसुत्कापुनरेवाब्रवीद्वचः॥ मेवदोसिभूतानासर्वेषानानसंशयः॥ यस्यात्मिन्पुत्रस्त्वयातियास्यामिक
र्मभिः॥ सतथेत्यब्रवीद्वाक्यंत्वाचितस्तेनमायया॥ तथेत्यवाब्रवीद्राजंश्रीयमाणःशतक्रतुः॥ तस्मिन्क्षदवसहस्रेद्विग्राप्तमरणेपतौ॥ दाक्षा ५५

रूपेणातिष्ठेथाःचंदेवानांमेवइन्द्रोभवनान्नोकान्वदयेथास्तिभावःपद्मवज्रपाणिनःवज्रपाणीः ७।१८।१९।२०।२१॥ ॥नारायणनुपालनते॥ 卐 रामः रामः रामः हरिहरेः॥

दिवंगतानोकंप्राप्नेसत्यवतीसुतः ॥ ... तेन व्यवहार ... मतौ ... तत्थोनिर्दुर्वतिरुपदिशन्यदि ... तूष्णीवस्तदंशो
दितस्यांतर्हितस्त्रियार्थमिमअकर्त ... नियोगंकुरुशास्त्रप्रशायनंकर्तयोनाभविष्यत्र ॥ ४९ ॥ नास्तिधर्मस्थिरस्त्रीणांदायतन्त्रास्त्रियोयतः ... स्त्रीधर्मप्रश्न-द्रौपदी

धर्मिष्ठोराजदुराचारानयारजे ... तानिपुत्रानान्यस्तेहस्थानेशतक्रतोः ॥ समाक्रमंतवस्कोस्कलाकेत्रिदशप्रभो ॥ ततोवृत्तिंकालस
मतीमुहावलःहतराज्योबलाच्छक्रोत्तभीगाहस्यतिं ॥ इंद्रउवाच ॥ वदरीफलमात्रेवैपुराडाशोविधत्स्वमे ॥ बलंवर्धयतेज्यज
सापायितस्तस्त्रीब्रह्मन्शोहंवमनाहतराज्योहताशनः ॥ ततोजाडुबलामूढोराजपुत्रेहतेत्रभो ॥ हस्यतिरुवाच ॥ ॥ अधरवीर्य
नःशक्रत्वयास्यापूर्वमवहि ॥ नाभीवेष्यत्वंत्रियार्थमकर्तव्यममानघ ॥ श्रुतागस्यभिशस्तेचसहचारपराङ्मुखे ॥ त्रिनाजवत्याज्ये
वनधर्मनाशयेन्नृप ॥ त्रासुःपुत्रप्रभुत्वाच्चक्रियेतेतत्परिस्त्रियः ॥ तस्मादाशाश्रियंरक्षन्तेदारान्वृत्तिंमम ॥ भजुभावंक्लिशेरः
जाधर्मकार्येनियोजयेत्तांजयंतिष्यामिदेवेन्त्वत्रियार्थनसंशयः ॥ यथाभर्गंचराङ्चनचिरात्तिलस्यसे ॥ तथातंकरिष्या
मिमोतेभूहिलवमनः ॥ ततःकर्मचकारास्यतेजसोवर्हनंदनः ॥ तेषांवृद्धेक्षसंमोत्मकरोद्विजसत्तमः ॥ नास्तिवादाथशास्त्रेभ्यवि
हेषणापरम् ॥ परमंतर्कशास्त्राणमसतांतन्मनोनुगम् ॥ नहिधर्मंत्रवानानोरोचतेवेकथांतरे ॥ तद्धस्यतिकंतेशास्त्रंकांस्त्वंतम् ॥ पूः
वोक्तधर्मशास्त्राणमभवन्नृषिसत्तमाः ॥ पुत्रंचुन्यायरहितंतमतेवमनिरातिनाधर्मणतेपादास्वर्गस्थमकुर्वतो ॥ नेतोकुरान्यंशक्रस्त
प्राप्यदुःखमवहृहस्पतिप्रसादपरानृतंमन्यगान् ॥ तेयदातुस्कसेमूढारागोन्मत्ताविधर्मिणः ॥ धर्मंहित्वासमत्तास्तवीर्यपरा
क्रमाः ॥ ततोलेभिरेभ्यर्यंद्रस्थानंत्रथातमम् ॥ हत्वारिंजक्रतासर्वंक्रोधवशएवनरस्थानाप्तिस्थानशत

स्त्रीधर्मप्रश्नादौपदी

स्त्रीधर्मादाथशास्त्रम् ३० कथान्तरेधर्मप्रसंगोपि ३१ ॥ ३२ ॥ प्रवक्तुमुपदेष्टुः ३३ निर्दृत्तिंमुरवम् ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ १३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ इतिस्त्री भावदीपेहरिवंशप्रकाशे

४५

कृतो ॥ ष्टकयाहाचयेद्दापितासोदोरात्ममापुयात् ॥ ५ ॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ श्रीविष्णुपुराणे द्वितीयांशे पंचमोऽध्यायः ॥ १ ॥ मैत्रेयउवाच ॥ ॥ संभोनपत्यस्त्रासीद्दीर्घदृष्यम्यनेनसः ॥ ऋनेनसःसुतोराजन्नतिरथोमहायशाः ॥ ३ ॥ प्रतिरथस्यकृत्वाऽपिसंजयोनामविश्रुतः ॥ संजयस्यजयःपुत्रोविजयस्तस्यचात्मजः ॥ ३ ॥ विजयस्यकृतिःपुत्रस्तस्यहर्यस्वनःसुतः ॥ हर्यस्वनस्यसहदेवःसहदेवस्यधर्मीमानहीनरस्तितुःश्रुतधानस्तस्यजयत्सेनोजयत्सेनस्यसंकृतिः संकृतेरपिधर्मीमानत्रयश्चाः ॥ ऋनेनसःसुताः ख्याताःशुद्धस्यमरुतः ॥ शुद्धस्यजज्ञेत्रिसुनोहोत्रामहायशाः ॥ ६ ॥ सुनोत्रस्यदायादास्त्रयपरमधार्मिकाः ॥ काश्यःशलश्चहीनेतो जातो नेथागृत्समदःप्रभुःपुत्रोगृत्समदस्यापिशुनकोयस्यशौनक ॥ ७ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियाश्चैववैश्याश्शूद्रास्तथैवच ॥ शुद्धात्मजाश्चार्षिषेण स्तनयस्तस्यकाश्यक ॥ ८ ॥ काश्यस्यकाश्यपोराजन्पुत्रोदीर्घतपास्तथा ॥ धन्वस्तदीर्घतपसोविद्धिधन्वन्तरिंसुतं ॥ ९ ॥ तयसोतिमहतोना जोधन्वन्तरीमतः ॥ पुनर्धन्वन्तरिंविद्धिमानुषेषवजन्मिवान् ॥ १० ॥ ॥ जनमेजयउवाच ॥ ॥ कथंधन्वन्तरिर्द्वीमानुषेषुजन्मिवान् ॥ ११ ॥ तद्वदि तुमिच्छामितन्मेब्रह्मन्यथातथं ॥ १२ ॥ वैशंपायनउवाच ॥ ॥ धन्वन्तरेःसंभवोयंश्रूयतांभरतर्षभ ॥ ससंभूतःसमुद्रान्तुमथ्यमानेमहार्णवे ॥ १३ ॥ उत्पन्नःकलशात्पूर्वंसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ अभ्युत्थितोहिविबुधान्दृष्ट्वाहृतसुधान्स्वकान् ॥ १४ ॥ अजत्वमितिसोवाचतस्माद्वैरूक्षसंभवः ॥ अजःप्रोवाचविबुधान्सुतान्वपुरुषर्षभ ॥ १५ ॥ विधत्तभागंयज्ञेषुममलोकेषुसत्तमाः ॥ एवमुक्तःसहस्रवैतथ्यंप्राहानदेप्रभुर्हितो

जातो

सुनोत्रस्यः पुत्रसुताः ३ काश्यः १ शलः २ दलसमतः ३ [illegible] ४ जनकः धन्वन्तरिः ५ दीर्घतपसः ६ दीर्घतपः ७ धन्वः ८ धन्वन्तरिः

द्वितीयवारंजन्मिवान्जातः ॥ कलशात्समुद्रमन्थनसमुत्पन्नत्वात् ॥ अजनाभत्वादजइतिहोपरविष्णुरितिशेषः ॥ १४ ॥ १५ तन्मन्महेकीमन्तद्वरीमानेः ॥ १६ ॥

धन्वन्तरिः पाः ५

रूपस्य पुत्रस्य शतमुत्तमधनिनाम् ॥ हत्वा निवेशयामास दिवोदासं नरेश्वरः ॥ भद्रश्रेण्यस्य तद्राज्यं प्रतिपन्नं तेन बलीयसा ॥ जनमेजय उवाच ॥ वाराणसीं निकुंभस्तु किमर्थं शप्तवान् प्रभुः ॥ निकुंभः स च धर्मात्मा सिद्धिक्षेत्रेश्वरः पुरा ॥ वैशंपायन उवाच ॥ दिवोदासः पुरा राजर्षिर्नगरं प्राप्य पार्थिवः ॥ वसति स्म महातेजा स्फीतायां नरपो वृतः ॥ तस्मिन्नेव काले तु दत्ता दाशमहेश्वरः ॥ देव्या सह क्रियाकामार्थन्यवसच्छुरान्तिके ॥ दिवाजयाप्रदोषेषु पुरुषास्तपोधनाः ॥ पूर्वोक्तरूपवेषाश्च तोषयंति स्म यावगीम् ॥ श्रूयंते हि सदा देवमनाने वसतः किल ॥ जयप्रत्यक्षतेवर्षी देवतथैव च ॥ सपार्षदस्त्वनाचारस्तेषु नित्यं महेश्वरः ॥ दृष्ट्वा सर्वं दिवोदासो नीलतस्यनवर्तते ॥ नाशातथो क्वचिद्दाशो स्वभावाच्चुकोप ॥ स्मितकृत्वाचवरदो भवपार्श्वसमागमनं ॥ विवर्णवदनो देवमहादेवमभाषत ॥ नेहवत्स्याम्यहं देवनयमोस्वनिवेशन ॥ तथाकर्तुमहादेवः सर्वलोकाननेष्यत ॥ वासार्थंरोचयामास पृथिव्यांकुरुनंदन ॥ वाराणस्यांमहातेजा सहसैन्यमहेश्वरः ॥ दिवोदासं ततोज्ञात्वा निर्विण्णं नगरीं भवः ॥ पार्श्वेतिष्ठंतमाहूयनिकुंभमिदमब्रवीत् ॥ गणेश्वरपुरीं गत्वा भूम्यां वाराणसीं कुरु ॥ मद्भक्तेनाभयायेन महाबाधेसपार्थिवः ॥ ततोगत्वानिकुंभस्तु पुरीं वाराणसीं तदा ॥ सप्रेतैस्तर्पयामास केदुकैर्नामनापितम् ॥ स्त्रियः सहकरिष्यामिस्थानमेरचयाम्यहं ॥ मद्भक्तिमाश्रितानेनयतेनत्वेवचोततः ॥ स्वप्नेयथोक्तसर्वंकारितवान्नृपतेरसौ ॥ राजानंचयथाविधं ॥ पूजांतुमहतींतस्मिन्नित्यमेवप्रयोजयन् ॥ गंधधूपैश्चमाल्यैश्चनोपसर्गाश्चकेचन ॥ अनयत्रयोनेश्चत्र

उन्मिषामभवत्तस्यैवंसंपूज्यतेनचनित्यमेवगणाधरः॥ततोवरसहस्रंतुनागराणांपुरंचकेपुत्रार्थिरूपमायुःसर्वकामो
त्थंधनंचराज्यंसमृद्धिरिष्टंचसुकृतंयशोनामविक्रांतपुत्रार्थमागतादेवीसाधीराजानमब्रवीत्॥पूजांतुविपुलांकृत्वाराजोपुत्रम
याचतसावैवरमागत्यवृतःपुत्रकारणात्॥तत्रयत्नंनिपुत्रैर्हिनिकुंभःकारणंनहिधनराज्यादयःकार्यसिद्धेर्मतोभ
वेत्॥अथरोषेणकालेनकोराजानमाविशत्तंतंतथानगरंनागराणांपुरंचकेपुत्रंकिंनवरंपुरंचकेमामेवंपूज्यतेनि
त्यंनेयंममचवहिर्विनापितमर्थंदास्यतिपुत्रकारणात्॥नदत्तंचपुत्रंमहत्पुण्यकेनहेतुना॥ततोनहिसत्कारमन्यंकाशाहिशोभते॥
तस्मात्तुनाशयिष्यामिस्थानमस्यदुरात्मनः॥एवंसंचिंतयंतीयंराजानंकल्पिषीस्थानेगणपतेस्तस्यनाशमानासदुमतिः॥भग्नमायतनं
दृष्ट्वाराजानमब्रवीत्॥यस्मादनपराधस्यत्वयास्थानंविनाशितम्॥यथकस्मादियंस्त्रीत्वंविष्यति॥ततस्तेनतथापेनभूत्यावाः
राणसीतदा॥शप्तापुरीनिकुंभस्यहरिंवमुपागमत्॥अकस्मात्तुपरीसर्वतोदिशमुत्सृज्यतेतोदेवनिर्ममेपरमात्मनः॥
रमेतत्रवैदेवोरमाराणगिरेस्तथा॥नरंतंत्रदेवंतुलभतेगृहविस्मयात्॥साभ्यत्रनपुरीतत्रोत्स्वमयाब्रवीत्॥देवउवाच॥
नाहंवत्सवमोस्थामिअविमुक्तेहिमंत्वया॥नाहंतत्रगमिष्यामिगच्छदेवीयदिंप्रति॥स्त्रीत्वंवाचभगवंस्त्वंकस्मिंश्चित्पुराकृतं॥तस्मात्तत्रविमु
क्तेहरोरुद्रेणेवस्वयमाएववाराणसीक्षेत्रंअविमुक्तंचकीर्तितम्॥यस्मिंश्चसंतिवैदेवःसर्वदेवनमस्कृतः॥पुराणंत्रपुरुषोमात्मासद्

वैशंपायन उवाच ॥ उत्पन्नापित्कन्यायांगिरिजायांमहौजसः ॥ बृहद्रथस्यतुदायादःकुशाग्र इतिश्रुतः ॥ यतियोनेस्सयातेरयानेरवच ॥ सुया
तिर्यष्ठस्तेषांतुययातेःपार्थिवोभवत् ॥ यतिर्ज्येष्ठस्तेनवैवयातिस्तातःपरम् ॥ ककुत्स्थकन्यांगांनामलेभेपरमधार्मिकः ॥ यतिस्तुमाक्षमा २
स्थायजन्नभूत्तोभवन्मुनिः ॥ तेषांययातिःपंचानांविजित्यवसुधामिमाम् ॥ देवयानीमुशनसःसुतांभार्यामवापह ॥ शर्मिष्ठामासुरीचैवतन
यांवृषपर्वणः ॥ यदुंचतुर्वसुंचैवदेवयानीव्यजायत ॥ द्रुह्यंचानुंचपूरुंचशर्मिष्ठावार्षपर्वणी ॥ तस्यशुक्रोददौप्रीतोरथंपरमभास्वरम् ॥ ऋसंगको आश्वमेधिक ४
वनेदिव्यैर्दिव्यैःपरमवाजिभिःयुक्तमनोजवैर्भ्रियनिकायसमुद्यतम् ॥ तेनरथप्रवरेणनगरेचैत्रराजयन्महीम् ॥ ययातिर्युद्धदुर्वस्तथादेवास्त्रवा
स्त्रवान् ॥ सरथःपौरवाणांतुसर्वेषामभवन्नृपः ॥ यावद्ववर्षमानोवैकौरवोजनमेजयः ॥ कुरोःपुत्रस्परान्तुराजःपारीक्षितस्तदा ॥ जगामसरथेना
शोशापाहर्तुंस्वधामतः ॥ गर्ग्यंचहिंसतंवालसराजानंजनमेजयः ॥ वाक्यैरहिंसयामासब्रह्महत्यामवाप्तवान् ॥ सलोहगंधिराजानंरोगभिभावचिंतयत्तदा ॥
योजानपदस्यक्तोनलेभेशर्मकर्हिचित् ॥ ततःसदुःखसंतप्तोनालभत्सविदंक्वचित् ॥ ऋद्धेतीनंकराजानंशरणंप्रत्यपद्यत ॥ याजयामासचैर
द्धेतःशोनकोजनमेजयम् ॥ अश्वमेधेनराजानंयावनाधिपजोत्तमः ॥ सलोहगंधोव्यनशत्तस्यैवभरथस्यह ॥ सचदिव्यैरपाराजन् वसोश्चै
दियेतस्तदादत्तःशक्रेणतुष्टेनलेभेतस्माद्बृहद्रथाक्रमेणावगतावादित्यवर्चसम् ॥ ततोरुचाजरासंधोभीमस्तस्मादवाप्तवान् ॥ ऋषभोवासुदे
वायश्रीत्याकौरवनंदनः ॥ सबृहद्रथायतस्मात्तुजित्वापृथिवींससागराम् ॥ व्यभजत्यंचधाराजन्पुत्राणांनाडयस्तदा ॥ दिशःप्रतीच्यांपूर्वस्यांतथैवं

१२ १४ तस्माद्वसोः १५ १६ १७ १८ दक्षिणापूर्वस्यांआग्नेयकोणे १९

४८

मीतिमान्नृपः॥ प्रतिच्यामुत्तरस्यां चदुह्यंचानुचनाहुषः॥ दिशि पूर्वोत्तरस्यान्तु यदुश्चैवंन्ययोजयत्॥ मध्ये पुरुं चराजानमर्धं चैवत्सनाहुषः॥
नरियंपृथिवीसर्वांमिन्द्रद्वीपासपत्नना॥ यथाप्रदेशमद्यापिधर्मेणप्रतिपाल्यते॥ ब्रजोमेज्यापुरस्तान्तुवक्ष्यामिनमसत्तमाधनुर्ग्रहप्रधान
कांश्चपंचभिःपुरुषर्षभैः॥ जरावानभवद्राजाभारमावह्यवंधुषु॥ नशिष्यस्तेपृथिवींनिरीक्षतपृथिवीपतिः॥ प्रीतिमानभवद्राजाययातिरपराजितः॥ एवंविन्यपृथिवींययातिर्यदुमब्रवीत्॥ जरामेप्रतिगृह्णीष्वयुवाकृत्वानरर्षभ॥ नरेणात्तवरूपेणचरेयंपृथिवीमिमाम्॥ जरात्वयिसमाधायनंदनयदुमब्रुवन्॥ अनिर्दिष्टाश्चमेभ्रातरस्तवसर्वेप्रतिश्रुता॥ नपाहत्यनोराजन्नयंष्यामितेजरां॥ जरायावद्दोषान्नभोजनः
कारितान्॥ तस्याज्ञरांनेतराजन्यदीतुमुहुर्मुहुस्तेः॥ संतितेवहवःपुत्रामत्तःप्रियतरानृप॥ प्रतीच्यांतुधर्मज्ञपुरुमन्येरतीश्वरं॥ एवमुक्तो
यदुनाराजाकोपसमन्वितः॥ उवाचवदतांश्रेष्ठोययातिर्नहुषात्मजः॥ कआर्थमस्तवान्योस्तिकोवाधर्मोविधीयते॥ मामनादृत्यदुर्बुद्धेयस्ते
नवदेशिकं॥ एवमुक्त्वायदुंतातःशशापेनंसमन्युमान्॥ अराज्यंतेप्रजामूढभविष्यतिनराधमः॥ सनुर्वसुंचदुह्यंचाप्यनुंचभरतर्षभ॥ एव
मेवाब्रवीद्राजाप्रत्यूच्यानस्फुतेरथीः॥ ज्ञापतानतिक्रुद्धोययातिरपराजितः॥ यथात्तकथितंपूर्वमयाराजर्षिसत्तमः॥ एवंश्रुत्वास्फुतो
सर्वीश्चतुरःपूरुपूर्वजान्॥ तदाववचनंराजापूरुमप्याहभारत॥ तत्रगत्वातुवक्ष्यामिपूरोपर्यचरन्महीं॥ समाप्तिमाप्तःकालोमेनमेमनसो
यदिमन्यसे॥ सज्जोभवतिजग्राहयतुःपूरुःप्रतापवान्॥ ययातेरपिस्थूणापूरोपर्यचरन्महीं॥ समाप्तिमाप्तःकालोमेनमेमनसो

४८

आत्मानंअनमाहृत्यक्रमागतं॥ अपरिहृत्यतातसेत्यत्रतिं॥ तेधायतदेजरांगृहीत्वंमम्यावकाशःस्यादितिभावः २६ ३० २८ २९ के इतिपितृवचनमुच्चैर्व्याहृत्यपर्यं साधनधर्मयो॥ देशिकंकृतः विंशः प्रदः ३०॥
३२ सर्वं आदिपर्वति॥ 33 34 35 36

म॥ विश्वाच्यासहितोरेमवनेचचरथेप्रभुः॥ यदावित्तप्रकामेषुभोगेषुचनराधिप॥ नरापूरोसकामोहेस्वंजरांप्रत्यपद्यत॥ वरंचास्मै ददौप्रीतोविपुलंवंशमीश्वरः॥ तत्रगाथामहाराजश्रूयतेगीतयायातिना॥ याभिःप्रत्याहरेत्कामान्सर्वशोंगानिकूर्मवत्॥ नजातुकामः कामानामुपभोगेनशाम्यति॥ हविषाकृष्णवर्त्मेवभूयएवाभिवर्द्धते॥ यत्पृथिव्यांव्रीहियवंहिरण्यंपशवस्त्रियः॥ नालमेकस्यतत्सर्वमिति पश्यन्प्रमुच्यति॥ यदाभावनकुरुतेसर्वभूतेषुपापकम्॥ कर्मणामनसावाचाब्रह्मसंपद्यतेतदा॥ यदैवेभ्योनबिभेतिनयदाचैभ्योनबिभ्यति॥ यदानेच्छतिनद्वेष्टिब्रह्मसंपद्यतेतदा॥ यदिस्वजातुमीहिभिर्यानजीर्यामोजीर्यतः॥ योसौप्राणांतिकोरोगस्तांत्यजंतंसुखंजीर्यतिनजीर्यतःकेशदंतानजीर्यंतिजीर्यतः॥ धनाशाजीविताशाचजीर्यतोपिनजीर्यति॥ यश्चैकमप्यकल्याणंकृतंसर्वात्मनाभवेत्॥ तस्यतत्सर्वमप्याशुनाशमायातिकस्यचित्॥ तस्मात्पापंनसेवेतस्वल्पमप्यविचक्षणः॥ अहन्यहनिसंपश्येत्कृतमस्यकृतंबहु॥ तस्यवैशेषिकाराजंश्चत्वारोविशदागमाः॥ तेषांयोनिधिमान्राजन्नाददीतमहतोपिच॥ चतुरोमेपुत्रकाञ्छ्रुत्वाराजपुत्रान्महायशाः॥ अब्रवीन्महतेजस्वीसर्वान्स्वर्गमुपागतान्॥ तस्यवंशेमहाराजपंचराजर्षिसत्तमाः॥ येषांप्रथितासर्वास्वर्यस्यवंशास्तिभिर्यदोः॥ यदोस्तुराजर्षेर्वंशोराजर्षिसत्तमः॥ यत्रनारायणोजज्ञेहरिर्लोकहितायवै॥ स्वस्त्यस्तुवोनमोभ्यस्तुवंशेवंशेचरक्षिते॥ यत्रेदंभूतंभुवनंचराधिप॥ इतिश्रीविष्णुहरिवंशेपुराणेहरिवंशेययातिचरितंनाम॥ ३०॥ ६॥ श्री॥ जनमेजयउवाच॥ पूरोर्वंशंमहाब्रह्मन्नृणांश्रोतुंकुतूहलं॥ तमिक्ष्वाकुमितत्वंनोब्रूहिभानोयदाश्रवत्॥ वंशाश्चयेयथूयंतेयथाकृतयुगेनृप॥ हरिवंशप्रमेयेनस्ववंशोपूर्वमेवहि॥ विस्तरेणानुपूर्व्यावैतद्वान्छामहेवयं॥

५० ५१ इतिश्रीविष्णुहरिवंशाख्यानेभानुप्रश्नेययातिचरितेत्रिंशोध्यायः॥ ३०॥ पुरोः १

उन्नमं उन्नतपोनुर्यंधम्म २ धनेयुक्तत्यत्रवनेनिरित्यपिपाठः १ स्त्रीरत्नकूटः स्त्रीरत्नान्युर्वश्यादीनि कूटानि हीनानि नियम्यन्ते अत्रेति ३ येन अत्रिणा १० अत्रिब्रह्मादीनि धर्मशास्त्रे आत्रेयीविधेर्नुसन्तत्यादनसोक्तानान्यत्रेत्र आत्रेयाय ब्राह्मणाय स्वातेवेणादक्षिणादिधानात् अत्रिणा समर्थयुगोत्रप्रवर्तकेनपुत्रेष्टः पुत्रिकासुतुर्यमंकन्यांददास्यामिदेवाग्निगुरुतन्निधौ अस्यांयाजायतेपुत्रःसमेपुत्रोभवेदिति पुत्रिकाकरणविधिनाप्राप्तासु ११ अनरवाह किंत्वत्रिधनवर्जिताइति १४

नि॥ ॐ वैशंपायनउवाच॥ शृणुपूरोर्महाराजवंशमुत्तमपौरुषम्॥ विस्तरेणानुपूर्व्याचयत्रजातोसिपार्थिव॥ १ नेतेवर्णाविद्यामिपूरोर्वंशमनुत्तमम्॥ दुष्मन्तोश्चाभवद्राजायतुर्वसोश्चनराधिप॥ पूरोः पुत्रःप्रवीरोभूत्तमनस्तस्यचात्मजः॥ राजाचाभयदोनाममनस्यासीत्सुधन्वाचमहीपतिः॥ सुधन्वनःसुवाहस्तेरौद्राश्वस्तस्यचात्मजः॥ रौद्राश्वस्यदशागोप्तुः कक्षेयुःप्रस्तथैवच॥ कक्षेयुस्यारिहेयुः कृकणेयुस्तथैवच॥ कृतेयुस्यस्थण्डिलेयुः वलाचराजेन्द्र वलसासुरसापिच॥ तथागोचपलाचत्रीरत्नकूटाचताद्दशा॥ ऋषिजज्ञेतिवंशेतुनासांभत्तीघ्रभाकरः॥ भद्रायोजनयामासतंसोमयशास्वनम्॥ स्वभोजनाद्धोत्रास्तुर्यपतमानेदिवोमहीम्॥ ततोभिभूतलोकेचप्रभायेननवर्त्तिता॥ स्वस्तिनेस्तिदिवंक्रोवेपतमानोदिवाकरः॥ वचनात्तस्यविप्रर्षेर्नपिपा
तदिवोमहीम्॥ यज्ञेचेर्धनंचैवसुरैर्यत्रप्रवर्त्तितम्॥ सतासूजनयामासपुत्रिकासूतनामकान्॥ दशपुत्रान्महात्मानस्तपस्युग्रेरतान्सदा॥ अत्रिर्नष्टोत्र
गोत्राणि॥ चश्वकारमहातपा॥ तेनुगोचकरारान्नन्नवर्गोवेदपारगः॥ स्वस्त्यात्रेयाइतिख्याताकित्वत्रिधनवर्जिताः॥ कृतेवास्तनवास्त्वात्रेयस्य
महारथाः॥ सभानरश्चानुषश्चपरमन्युस्तथैवच॥ सभानरस्यपुत्रस्तुविद्वान्कालानलोन्दपः॥ कालानलस्यधर्मज्ञःसृंजयोनामवैसुतः॥ सृंजयः
स्यभवत्पुत्रोवीरोराजापुरंजयः॥ जनमेजयोमहाराजपुरंजयसुतोभवत्॥ जनमेजयस्यराजर्षेर्महाशालोभवत्सुतः॥ दिवंपुरुषमाजातंप्रतिष्ठे
तयशाभुवि॥ महामनानामसुतोमहाशालस्यधार्मिकः॥ तेजोनरसुरश्रेष्ठोपूजितःसमहामनाः॥ महामनासुतोद्वौपुत्रौजनयदाशभाग॥ उशी

पटुगवः संयातिस्तस्यदा
मजः। संयातेस्तुरहयातिः
राद्राश्वस्तस्यचात्मजाः। रौद्र
श्वस्यघृताच्यांदशापत्य
मस्तूनवः। ऋचेयुःप्रभृतयः

अनिन्दनः पाठः।
पुरोः पुत्रोमहावीर्योरिजा
सीज्जनमनयः। प्रदिन्वांश्च
ततस्तस्यशार्वाभजनयद्दृ
ढम्॥

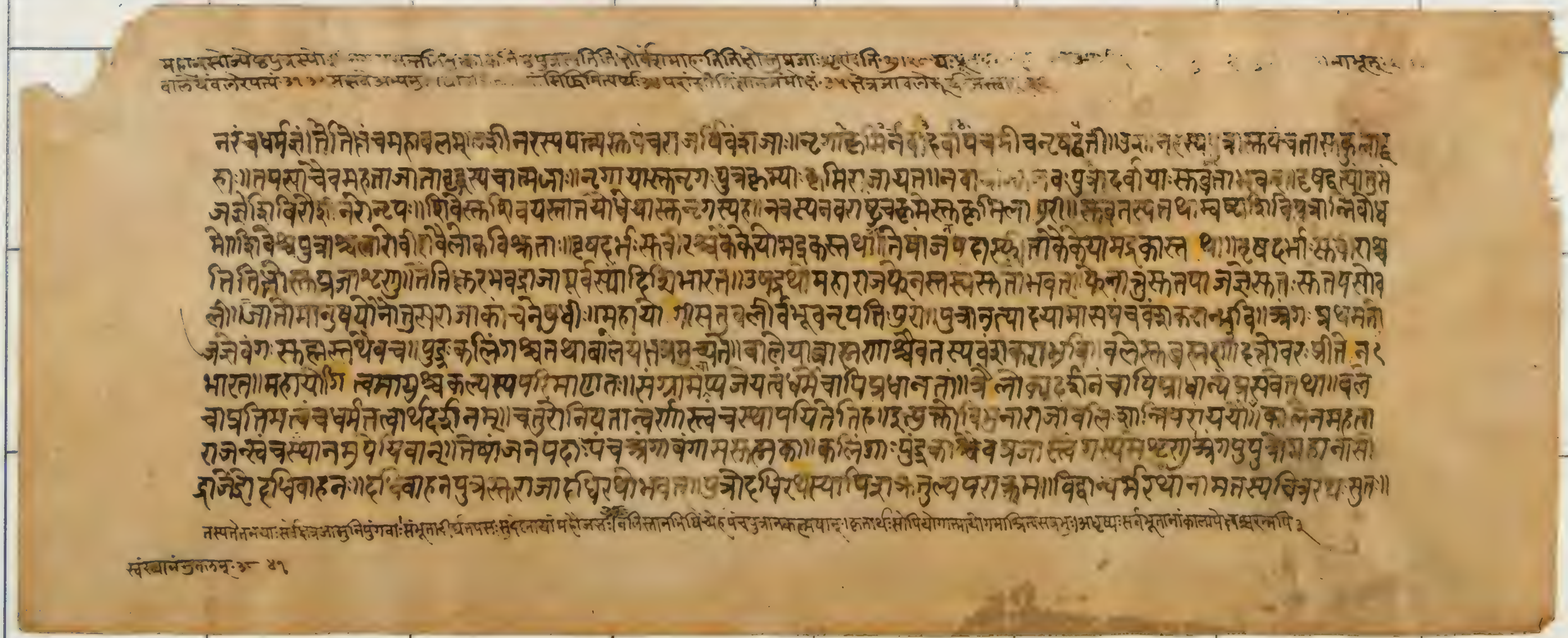

तेनधर्मरथेनाथतदाविष्ठ्यदक्षिरो॥यजतासहदक्षिकणसोमपीतामहात्मनाँ॥अथचित्ररथस्यापिपुत्रोदशरथोभवत्॥तोमयादत्तिस्यातो
यस्यशांतासुताभवत्॥यस्यदाशरथिर्वीरश्चतुरंगोमहायशाः॥अथयष्टंगप्रसादेनजज्ञेकुलविवर्द्धनः॥चतुरंगस्यपुत्रस्यपृथुलाक्षइतिस्मृ
तः॥पृथुलाक्षसुतोराजाचंपोनाममहायशाः॥चंपस्यतुपुरंचंपामालिनीयाभवत्पुरा॥हर्णोभद्रसहदेवहर्यंगोस्यसुतोभवत्॥
ततोवेभांडकित्तत्वंहरिणंशाकवारणम्॥अवतारयामासमहीमंत्रेवारणमुत्तमम्॥हर्यंगस्यतुदायादोयुजाभद्रथःस्मृतः॥पुत्रो
भद्रथस्यासीद्दृढकर्माप्रजेश्वरः॥दृढंदर्भसुतस्तस्यस्यस्माज्जज्ञेदृढव्रतः॥दृढव्रतात्सराजेन्द्रोजनयामासवैसुतम्॥नाम्नाजयद्रथं
नामयस्माद्दृढरथोन्वयः॥असौदृढरथस्यापिविभुजिज्जनमेजयः॥दायादस्तस्यकर्णस्तुविकर्णस्तस्यचात्मजः॥तस्यपुत्रशत
त्वासीदंगानांकुलवर्द्धनम्॥वृद्धकर्मसुतोयस्तुनाम्नाराजाबृहन्मनाः॥तस्यपत्नीहर्यक्षासीद्विदर्भस्यचसुतेउभे॥यज्ञसेनीचसत्याचताभ्यां
वेशस्कभिर्यतोजयद्रथंराजेंद्रयशोदर्व्योजायत॥बलसत्योरसत्यंविजयंनामविश्रुतम्॥विजयस्यधृतिःपुत्रस्तस्यपुत्रोधृत
व्रतः॥धृतव्रतस्यपुत्रस्तुसत्यकर्मामहारथः॥सत्यकर्मसुतश्चापिसत्तस्त्वधिरथस्तथा॥यकीर्तिजज्ञेतनयःकीर्तेस्तस्यजनः॥
तद्वत्कथितंसर्वंकर्णस्यतुमहात्मनः॥कर्णस्यवृषसेनस्तुस्मात्मजस्मृतः॥धार्मिकःसर्ववेदज्ञसत्यसंधोत्मजोभवत्॥एतंवंशं
जोःसर्वेराजानःकीर्तितामया॥सत्यव्रतामहात्मानःप्रजावंतोमहारथाः॥अथवेयोक्तमहाराजरोद्राश्वतनयस्यवंशः॥मनुष्यलोक

वृत्तम्

याज्ञानत्वात्॥एतावंतमध्यायं[illegible]

त्रजातासिपार्थिवात्मजा ॥इतिश्रीखिलेमहाविष्णोरंशकलेव्यासेनकृतेभरतवंशानुकीर्तनंनाम॥ ॥ ॥ वैशंपायनउवाच॥ ऋक्षाच्चापिकरोजर्विर्
चेदिश्चेदिकराट्स्मृतः॥ तंचेद्योर्ज्वलनानामभार्यावेतक्रतुत्रजा॥तस्यांसदेवोराजर्षिर्मतिनारोमहीपतिः॥मतिनारस्कृताश्चासन्त्रयःपरम
धार्मिकाः॥तंस्करोधःप्रतिरथस्तुराहश्चैवधार्मिकः॥गौरीकन्याचविख्यातामाधात्रजननीशुभा॥सर्वेवेदव्रतस्नाताब्रह्मण्याःसत्यवादिनः॥स
र्वेहतास्त्रकुशलिनःसर्वेयुद्धविशारदाः॥पुत्रोयतिरथस्यापिकरावःसमभवन्नृपः॥मेधातिथिंरुक्मरथंसुरथंरथसत्तमं॥ एवंभवोद्भवश्चैवनीलो
जयस्यासीत्कन्यावेतनमेजया॥ब्रह्मवादिन्यधिरूढंतंस्कन्दन्तमभ्यगच्छत॥तंसोमुनिर्महाराजर्षिर्धर्मनेत्रमतापवान्॥ऋतवाक्सत्यवाक्चैव परा
न्तस्तस्यभार्यापदानविप्रदानवीरुतान्लेभेचतुरस्तेरथान्॥दुष्यंतंप्रथमंरुक्मंप्रवीरमनघंतथा॥दुष्यंतस्यतदायादोभरतोनामवीर्यवान्॥
ससर्वदमनोनामनागायुतबलोमहान्॥चक्रवर्तीस्मृतोजज्ञेदुष्यंतस्यमहात्मनः॥शकुंतलायांभरतंयंस्वनाम्नाथभारतं॥घोषंतंप्र
तिराजानंवाग्वाचाशरीरिणी॥माताभरस्वापितुःपुत्रोयेनजातंसरस्वसः॥भरत्वंदुष्यंतमावमंस्थाःशकुंतलांभरतोवापुत्रउच्चय
तिनरदेवयमक्षयात्॥तंचास्मधातागर्भस्थंसत्यमाहशकुंतला॥भरतस्यविनष्टेषुतनयेषुमहीपतेः॥मात्रातातकोपेनमयानेकधि
तंयथा॥हस्तेरंगिरसःपुत्रोराजन्महानृषिः॥संकाम्योभरद्वाजोमरुद्भिःक्रतुभिर्विभुः॥तंचैवादरतोभरद्वाजस्त्वधिग्मं॥
धर्मसंक्रमणंचापिमरुद्भिर्भरतायवै॥ऋयाजयद्बरद्वाजोमरुद्भिःक्रतुभिर्वृतः॥सर्वंतुचिंतयंस्तेवैपुत्रजन्मनिसुतोथवितो

भरद्वाजः क्रतुभिः क्रतुरूपाभिर्मरुद्भिः संक्रामितः भरतपुत्रत्वंप्रापितः॥ १३ धर्मसंक्रमणेप्रकारः॥ अयाजयदिति वितथमातृभिः पुत्रघातनात्॥ १४

भरतायभरतपुत्रार्थं॥ क्रतुजधर्मेणाऽसंक्रमणेभरद्वाजस्य॥

कण्वायनाश्चिनोः पा

ऋक्षाच्चापिकरोजर्विर्
चेदिश्चेदिकराट्स्मृतः॥ तंचेद्योर्ज्वलनानामभार्यावेतक्रतुत्रजा॥तस्यांसदेवोराजर्षिर्मतिनारोमहीपतिः॥मतिनारस्कृताश्चासन्त्रयःपरम
धार्मिकाः॥तंस्करोधःप्रतिरथस्तुराहश्चैवधार्मिकः॥गौरीकन्याचविख्यातामाधात्रजननीशुभा॥सर्वेवेदव्रतस्नाताब्रह्मण्याःसत्यवादिनः॥स
र्वेहतास्त्रकुशलिनःसर्वेयुद्धविशारदाः॥पुत्रोयतिरथस्यापिकरावःसमभवन्नृपः॥मेधातिथिंरुक्मरथंसुरथंरथसत्तमं॥ एवंभवोद्भवश्चैवनीलो
जयस्यासीत्कन्यावेतनमेजया॥ब्रह्मवादिन्यधिरूढंतंस्कन्दन्तमभ्यगच्छत॥तंसोमुनिर्महाराजर्षिर्धर्मनेत्रमतापवान्॥ऋतवाक्सत्यवाक्चैव परा
न्तस्तस्यभार्यापदानविप्रदानवीरुतान्लेभेचतुरस्तेरथान्॥दुष्यंतंप्रथमंरुक्मंप्रवीरमनघंतथा॥दुष्यंतस्यतदायादोभरतोनामवीर्यवान्॥
ससर्वदमनोनामनागायुतबलोमहान्॥चक्रवर्तीस्मृतोजज्ञेदुष्यंतस्यमहात्मनः॥शकुंतलायांभरतंयंस्वनाम्नाथभारतं॥घोषंतंप्र
तिराजानंवाग्वाचाशरीरिणी॥माताभरस्वापितुःपुत्रोयेनजातंसरस्वसः॥भरत्वंदुष्यंतमावमंस्थाःशकुंतलांभरतोवापुत्रउच्चय
तिनरदेवयमक्षयात्॥तंचास्मधातागर्भस्थंसत्यमाहशकुंतला॥भरतस्यविनष्टेषुतनयेषुमहीपतेः॥मात्रातातकोपेनमयानेकधि
तंयथा॥हस्तेरंगिरसःपुत्रोराजन्महानृषिः॥संकाम्योभरद्वाजोमरुद्भिःक्रतुभिर्विभुः॥तंचैवादरतोभरद्वाजस्त्वधिग्मं॥
धर्मसंक्रमणंचापिमरुद्भिर्भरतायवै॥ऋयाजयद्बरद्वाजोमरुद्भिःक्रतुभिर्वृतः॥सर्वंतुचिंतयंस्तेवैपुत्रजन्मनिसुतोथवितो

भरद्वाजः क्रतुभिः क्रतुरूपाभिर्मरुद्भिः संक्रामितः भरतपुत्रत्वंप्रापितः॥ १३ धर्मसंक्रमणेप्रकारः॥ अयाजयदिति वितथमातृभिः पुत्रघातनात्॥ १४

भरतायभरतपुत्रार्थं॥ क्रतुजधर्मेणाऽसंक्रमणेभरद्वाजस्य॥

नाम भरद्वाजात्मजो भवत्॥ पौत्रैः परिवृतश्चैव जज्ञे दिवोदासो नृपः॥ वितत्यं चाभिविख्यातं भरद्वाजो जवनयोः॥ सर्वाधिपत्यं पुत्रान्तं जनयामास॥
नासत्यं चैव सुतं नारं गर्गं गर्गेण चैव तु॥ कपिलं चैव नरात्मानं सुतं चैश्वसुतद्वयं॥ एकाधिकशतं महासत्त्वं भरद्वाजोत्सवर्तिनं॥
तथा गर्गस्य तु गार्ग्यास्त्रयो विद्याः काशिकस्य तु काश्यः पुत्रो दीर्घतमास्तु॥ बभूव दीर्घतमसो विद्वान्धन्वन्तरिस्ततः॥ धन्वन्तरिस्तनः
यः केतुमान इति विश्रुतः॥ अथ दिवोदासः पुत्रो वीतहव्यस्य वा राज्यं॥ दिवोदास इति
ख्यातः सर्वरोगविनाशनः॥ एतस्मिन्नेव काले तु पुरीं वाराणसीं नृपः॥ सुन्यनिवेशयामास सुक्षेत्रकोनामराक्षसः॥ काशिरामतिमान्नि
क्षुभनमहात्मना॥ भूत्या वर्षसहस्रेण वै भवित्रितिनराधिपः॥ तस्यात्मजान्महावीर्यान्दिवोदासः प्रजेश्वरः॥ विषयान्पुरीं रम्यां गोमतीं
सर्वतः शुभां॥ भद्रश्रेण्यस्य पुत्रा वै शतमुत्तमधन्विनां॥ हत्वा निवेशयामास पुरीं तत्र महीपतिः॥ दिवोदासस्य पुत्रस्तु वीरो राजा प्रतर्दनः॥
प्रतर्दनस्य पुत्रो ह्यलर्कः सुमहाबलः॥ अलर्को राजपुत्रस्तु राजासन्नतिमान्भुवि॥ हैहयस्य तु यो वंशं हतवान्समहीपतिः॥ आजहे पितरं यो
द्यद्दिवोदासहतं बलात्॥ भरद्वाजस्य पुत्रेण दुर्मतेन महात्मना॥ दिवोदासेन वा लेभे पितरं यो वाराणसीं॥ अक्षारयोनामन्त्रं संस्तोभिः
मरथस्यैव॥ तेन पुत्रेण वा लब्ध्वा पितरं तस्य भारत॥ वैरस्तेन महाराज क्षत्रियान्विविधैस्तदा॥ अलर्कः काशिराजस्तु
षष्टिं वर्षसहस्राणि वर्षाणि च तथाशीतिं॥ तस्यासीत्सुमहद्राज्यं रूपयौवनशालिनः॥ पुत्रान्

CMS

सुद्युम्नसादनपरमायुरवापसः वयसा कृ महाराजः दिमकराक्षसमारस्यानिवेश्यामासपुरीं शरा ख्या अजकर्मा दायाद्यपो
नौमहायशाक्षीण्यपकेतुमान्पुत्रोवर्धकेतुस्ततोभवत्तावर्धकेतोस्तदाद्योविभुर्नीमाजनिष्टतस्माद्विभोः पुत्रः कुमारस्ततो
भवत्तस्कुमारस्यपुत्रस्तसकेतुमतारथ्यातोभवन्महातेजाराजापरमधार्मिकोवत्सस्वैवभूमिस्तस्माद्भार्गभूमिश्चभार्गवात्सतेते
गिरसःपुत्राजातावदेथभार्गवाद्वाजसाक्षियोवेश्याशूद्राश्चभरतर्षभौसहोत्रस्यहृहत्क्षत्रोवृहत्क्षत्रस्यसुहोत्रोहस्तिनस्तथास्त्रयाअजमीढोद्विमीढश्चपु
रुमीढश्चवीर्यवानाअजमीढस्यपत्यस्तिस्रोरूपसंमन्विताःनीलिनीकेशिनीचैवधूमिनीचवरांगनाअजमीढस्यैकेशिन्यांजह्नेज
हुःप्रतापवानाअजहोयोमहासत्रंसर्वमेधमहामखम्पतिर्लोभेनयंगंगाविनीतेवससारहानेहृतःप्रावयामासतस्यांगांचतत्सदासतथा
प्रविनद्यस्यजान्वाटंसभेनतः जह्नुरप्यबवीद्गंगांक्रुद्धोभरतसत्तमाएषतेत्रिदुलोकेषुसंनिष्पापपिबाम्यहम्अस्मंगेऽवलेपस्यसद्यःफलमवाप्नु
हीतनपितंमहात्मानोदृष्ट्वागंगांमहर्षयःऽपनिन्युर्मतांभागांदुहित्वेनजान्वीमायुवनाश्वस्यपुत्रीतुकावेरीजनुरावहत्तांगंगाशीघ्रनेदृ
हार्द्रश्वस्यपश्चान्नदीकृतम्जनोसूदयितःपुत्रोयजकोनामवीर्यवानाअजकस्यतुदायादोबलाकाश्वोमहीपतिःबभूवमृगयाशील
ऊशिकस्तस्यचात्मजःपद्मकेसतःसंरुद्धोराजावनचरस्तदाऊशिकस्ततस्तस्मिंपुत्रमिंद्रसमंभ्रमात्लभेयमितिशक्त्यासाद्येत्यज
स्विनाःसगाधिरभवद्राजामघवांकौशिकःस्वयम्विश्वामित्रस्ततोगाधेर्योराजाविश्वरथस्तथाविश्वजिद्विश्वरूपेवंतथासत्यवतिरुप

४९ ४८ ४७ ४६ ४५ ४४ ४३ सत्यवतीविश्वामित्रादानोकनीयसी ४३

॥५३॥

ऋचीकाज्जमदग्निस्तसत्यवत्यामजायत ॥ विश्वामित्रस्यतुस्तत्तोदेवरातादयःस्मृताःप्रख्यातास्त्रीषुलोकेषुतेषांनामानिमेशृणुदेवश्र
वाःकपिश्चेतयस्मात्कात्यायनास्मृतांश्चालावतोहिरण्याक्षीरण्यस्याथैरलुकाः ॥ सांकृत्योगालवोराजन्मुद्गलश्चेतिविश्रुताःगालवान्वया
तानिगोत्रिणोकौशिकानांमहात्मनांमयाणिनोवभ्रवश्चैवधानञ्जयास्तथैवच ॥ पार्थिवादेवरातांश्चशालंकायनसौश्रवाँलोहिता
यामदूत्याश्चतथाकारीषयःस्मृताः ॥ विश्रुतांकौशिकाराजंस्तथान्येसैंधवायनाःप्रत्यंतरविवाह्याश्चतथाकारीषयस्मृताः ॥ पौरव
स्यमहाराजमहैकौशिकस्यच ॥ संबंधोह्यस्यवंशेस्मिन्नेतन्नत्रस्यविश्रुतं ॥ विश्वामित्रात्मजानांतुभुनःशैकाग्रजःस्मृतः ॥ भार्गवैको
शिलंहित्वाततःसमंपुंगवःदेवरातस्यश्वानोविश्वामित्रस्यवैसकः ॥ हृषद्वतीसुतश्चापिविश्वामित्रादथाष्टकः ॥ अष्टकस्यसुतोलोहिः
त्रोकोजनुरगोमया ॥ अजमीढोवरोवंश्याःश्रूयंतांभरतर्षभाः ॥ ऋक्षोमीढात्सुनीलिन्यांसुशांतिरुदपद्यत ॥ पुरुजातिःसुशांतेस्तुवाह्याश्च
पुरुजातितः ॥ वाह्याश्वतनयायंचवभूवुरमरोपमाः ॥ मुद्गलस्संजयश्चैववराजाबृहदिषुस्तथा ॥ यवीनरःकांपिलश्चसृंचय
मगयंचैनरक्षरायोलंदेशानांप्रतिविश्रुताः ॥ पंचानांविद्धिपंचालान्स्फीतिंजनपदेदृढान्नात्रसंशयः ॥ मुद्गलस्यतुदायादोमौद्गल्यस्तुमहायशाः ॥ सर्वएतेमहात्मानःक्षत्रोपेताद्विजातयः ॥ एतेचोरसःपक्षेरन्नाकारेमौद्गलाःकुले
स्यसुतोजेष्ठोजस्तस्यर्षिसुमहायशाः ॥ इंद्रसेनायनागर्भेवध्र्यश्वत्वयपंचभिःपुत्रैर्ब्रह्मभूतंकुलोद्वहं ॥ मिथुनंजज्ञेतत्र

॥५२॥

तिनाम ६७ ६८ ६९ अयंदिवोदासोब्राह्मणः ७०

अरिमेजयः सुबलकन्यायां एजेः द्वयार्द्धपदं पञ्चमागमश्च ८८ ८९ कृतपुत्रोवेदश्रवोदिजावसुजनयामासेतिसार्द्धश्लोकोधिकौ ९० श्वेतश्चेदिदेशः सचासौऽपरिक्षीणेतिसप्तमः षट्पुत्रानार्यभावे एकां कन्यामन्त्रीभूत्वावजनयामासेत्यर्द्धमर्थः ९२ कुशाग्रनीयः ९३ मारुतश्चतुर्थः पंचमः मत्स्याः मत्स्यीमकाशात् कालीमत्यवतीवृद्धीसप्तमः सप्तमः पुत्रः पाठान्तरत्वेनादरणीयम् ९३ ९५ यस्मात्यस्मात् संभवात्त्वात् सः जरासंधः बृहद्रथाज्जरासंधश्चेत्यार्द्धं इतीतस्मात्बृहद्रथोभिधत्ते तत्राद्वितीयोबृहद्रथश्चसंभवात्वेतिवा कल्पभेदेनेतस्मात्साधयन् ९५ ९६ ९७ ९८

दोवभौ॥पुरंचरमणीं चपुरंयक्रुद्विर्निवेदितम्॥तस्यान्वयंप्रवक्ष्यामिवंशेह्यस्मिन्नराधिपाः॥
बृहद्रथात्तुमहाबाहुर्जरासंधोभवत्सुतः॥तस्यापिसुमहावीर्यः सहदेवोव्यजायत॥
सोमापिरिक्षितंमहाबाहुंश्रवरश्चारिमेजयं॥श्रुतवन्तंश्रुतायादंश्रुतसेनंमहाबलम्॥
उग्रसेनंभीमसेनंजनयामासपुत्रमिंद्रसमंततोजनमेजयं॥चेद्योपरिचरोवसुर्नामनरिष्यतश्चेद्योप
रिचराज्जेगिरिकासप्तमानवान्॥महारथोमगधराट्विश्रुतोयोबृहद्रथः॥प्रत्यग्रथःकुशाग्रश्चवयमाहुर्मणिवाहनम्॥ मारुत
दुर्मदश्चैवमत्स्यकौलिवेसप्तमः॥बृहद्रथस्यदायादःकुशाग्रोनामविश्रुतः॥कुशाग्रस्यात्मजोविद्वान् ऋषभोनामवीर्यवान्॥ऋषभस्या
पिदायादःपुष्पवानामधार्मिकः॥दायादस्तस्यविक्रांतोराजासत्यहितःस्मृतः॥तस्यपुत्रस्तधर्मात्मानाम्नासुर्जस्तुजज्ञिवान्॥सु
र्जस्यसंभवंपुत्रोयस्यजज्ञेसवीर्यवान्॥शाकलेह्यसेवाजातोजरयासंधितःसुतः॥जरयासंधितोयस्माज्जरासंधस्ततःस्मृतः॥सवैतत्र
जेतासोजरासंधोमहाबलः॥जरासंधस्यपुत्रोवैसहदेवःप्रतापवान्॥सहदेवात्मजःश्रीमानुदापुर्जनयामास
सुपुत्रंपरमधार्मिकम्॥श्रुतश्रवसिनामानंमगधान्पोवसिष्यति॥परीक्षितस्यदायादोधार्मिकोजनमेजयः॥ जनमेजयस्य
दायस्यसुतेमहारथाजनोत्कथयिष्यामियत्रजातोसिपार्थिवः॥जनुस्त्वजनयत्पुत्रंशतानीकंमहाबलम्॥शतानीकोयाज्ञवल्क्यात्
मसेनश्चनामतःशतेसैवमहाभागाविक्रांताबलशालिनः॥जनमेजयपुत्रोतुशतानीकोमहामतिः॥ ९३

परीक्षितःकुरोर्द्वितीयपुत्रस्य ९९ १०० जनमेजयस्यपुत्रौभीमसेनात्तानीतौ पूर्वेभ्योन्यौ १०१

१०१ द्वितीयः १०२ क्रोष्टुकः १०३ महादनाः १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८

ऐनिहरथः॥विदूरथस्यदायाद्यःसुकृत्यकमहारथः॥द्वितीयःसर्वभौराजानाम्नातेनेषुविक्रान्तोहार्दिक्यो
सेनाजित्योराजन्द्वावपिजनमेजयौ॥नरस्यतुद्वितीयस्यभीमसेनोभवत्सुतः॥धृतीपोभीमसेनस्यतुतस्यतु
लिकश्चैवत्रयएवमहारथाः॥शतनोःप्रसवस्त्वेषयुगजानोसिपार्थिव॥वाल्हिकस्यतुराजर्षेःप्रवक्ष्यामिवरान्वयान्
सुक्षत्रश्चैवसुमदत्तोमहायशाः॥जज्ञिरेसोमदत्तात्तुभूरिर्भूरिश्रवास्तथा॥उपाध्यायस्तुवेदानांवाल्हिकस्यबभूवह
जाकोरवाणांधुरंधरः॥शंतनोःसंप्रवक्ष्यामियत्रजातोसिपार्थिव॥गांगदेवव्रतंनामपुत्रंसोजनयत्प्रभुः॥सत्यव्रतंच
एवानांपिताप्रभुः॥कालेविचित्रवीर्यंतुजनयामासभारत॥शंतनोर्दयितंपुत्रंधर्मात्मानमकल्मषं॥कृष्णद्वैपायनंचैव
तेचैवचित्रवीर्यके॥धृतराष्ट्रंचपांडुंचविदुरंचाप्यजीजनत्॥धृतराष्ट्रस्तुगांधार्यांपुत्रानुत्पादयच्छतान्॥तेषांदुर्योधनज्येष्ठः सर्वेषांच
वसप्रभुः॥पांडोर्धनंजयःपुत्रस्तस्यभीमस्तथात्मजः॥अभिमन्योःपरीक्षितुपितातवजनेश्वर॥वंशेपौरवदेवानांयत्रजातोसिपा
र्थिव॥११९॥इतिश्रीखिलेहरिवंशेपुरुवंशानुकीर्तनंनाम॥१॥११९॥वैशंपायनउवाच॥यदुर्वसोश्चप्रवक्ष्यामिवं
शंद्रुह्यस्यचोत्तमं॥यदोस्तथानुतुर्वसोश्चसुतोवह्निर्गभानुस्तस्यचात्मजः॥गोभानोस्तुसुतोराजावैसानरपराजितः॥करंधमस्तत्रैसार
नामरुत्तस्तस्यचात्मजः॥अन्यस्त्वविक्षितोराजामरुत्तःकथितस्तव॥अनपत्योभवद्राजायज्ञ्वाचपुलदक्षिणः॥दुहितासम

मानंअहलः १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ अनपत्यःपुत्रापत्यरहितः ११८

भवनः पंक्तेः पुनः दृष्ट्वासी मलात्मनः +४

संवर्त्तयिष्यत्विजेदत्तासतीसंवर्त्तनेचदुष्यंतपित्रेपुरोधायदत्तासतीतस्मात्दुष्यंतपुत्रंलेभे ११८ अतएवपुरुवंशेवैराःपौरववंशःप्रविवेशाभसंक्रमणेनेतिहेतुः १२० दुष्यंतस्यराज्ञंतत्तायोभरतः अन्यस्यांभार्यायांकण्वाश्रमेसीद
तातस्य॥

"नामासीत्पृथिवीपतेः॥दक्षिणार्णेर्हिसादत्तासंवर्त्तोयमहात्मने॥दुष्कृतंपौरवंवापिलेभेपुत्रमकल्मषम्॥स्वयंयातेःशापेनजरा
संक्रमणेनतु॥पौरवंतुवसोर्वंशःप्रविवेशनृपोत्तम॥दुष्मंतस्यतुदायादःकरुर्णाभेःप्रजेश्वरः॥करुर्णाभादथाक्रीडश्चलाःस्त
स्यचात्मजाः॥पांड्याश्चकेरलश्चैवकोलश्चोलश्चपार्थिवः॥तेषांजनपदाःस्फीताःपांड्याश्चोलाःशकेरलाःदुष्मंतश्चतनयोरा
जन्वसुसेतुश्चपार्थिवः॥अंगारसेतुस्तत्पुत्रोमरुत्तांपतिरुच्यते॥योवनाश्वेनसमरेरुक्मेणनिहतोबली॥युवनाश्वस्तुरुक्मस्य
स्यासिन्मासान्यरिचतुर्दश॥अंगारसेतुदायादोगांधारोनामपार्थिवः॥ख्यायतेयस्यनाम्नावैगांधारविषयोमहान्॥गांधारदक्षजा
श्चैवतुरगावाजिनांवराः॥अनोस्तुपुत्रोधर्मात्मूधनस्तस्यात्मजोभवत्॥धृतायुर्दुर्मदोजज्ञेसचेतास्तस्यचात्मजः॥सचेतसःसुचेता
स्तुकीर्तिनाद्यनवोमयाःपरोवंशोभवद्व्याख्येष्वस्यान्तमेनृपः॥विस्तरेणानुपूर्व्याचिगदतोमेनिशामय॥१४॥ ॥
इतिश्रीविष्णुहरिवंशेहरिवंशानुकीर्त्तनंनाम॥२॥ वैशंपायनउवाच॥वभूवुस्तुयदोःपुत्राःपंचदेवसुतोपमाः
सहस्रदःपयोदश्चक्रोष्टानीलोंजिकस्तथा॥सहस्रस्यदायादास्त्रयएवमहाधार्मिकाः॥हैहयश्चहयश्चैवराजावेरायहयस्तथा॥है
हयस्याभवत्पुत्रोधर्मनेत्रइतिश्रुतः॥धर्मनेत्रस्यकौतत्सःसाहंजस्तस्यचात्मजः॥साहंजनोनामपुरीमनराजानिवेशितः॥सा
हंजस्यतुदायादोमहीष्मान्नामपार्थिवः॥माहिष्मतिनामपुरीयेनराजानिवेशिता॥आसिमेरुकल्पःप्रतापवान्॥

इतिश्रीविष्णुहरिवंशेभविष्यपर्वणिवैशंपायनकीर्तितेहरिवंशानुकीर्तिनामद्वितीयोध्यायः॥२॥ ॥१ २ ३

६ ७ ८ अग्निसंभवंदत्तंदत्तात्रेयतित्पर्थः १० पूर्वमित्यर्द्धेन एकोवरः ११ अर्धमेतिद्वौवरौ १२ संग्रामानिलिवनुर्द्धरः १ [illegible] १६ गंधर्वउपबर्हणात्त्रीवरौतस्य गंधर्वपतेः पुत्रः १८ २० योगी कार्यचूर्णेनपुरापतत्सप्तस्वपिद्वीपेषुदृश्यते- २१ २२ †ससप्तरत्नाकृसंग्राद्यक्रवर्त्तीविभूवह +१

वाराणस्यधिपोराजन्कथितंयद्भिवनु॥ दंभेरापस्यदायादोदुर्दमोनामविश्रुतः॥दुर्दमस्यसुतोधीमान्कनकेतनामतत्सुतः
दायादाश्चत्वारोऽभूवन्लोकविश्रुताः॥ कृतवीर्यःकृतौजाश्चकृतकर्मातृतीयकः॥कृताग्निस्तुचतुर्थोभूद्दृतवीर्यात्तथार्जुनः॥योसौबहु
सहस्रेणसप्तद्वीपाधिपोभवत्॥जिगायपृथिवींसर्वांरथेनादित्यवर्चसा॥सहिवर्षायुतंतप्त्वातपःपरमदुश्चरम्॥दत्तमाराधयामासको
र्त्तवीर्योऽग्निसंभवम्॥तस्मैदत्तोवरान्प्राद्दाच्चतुरोभूरितेजसः॥पूर्वंबाहुसहस्रंवैप्राथितंसुमहद्वरम्॥अधर्मेधीयमानस्यसद्भिस्त्रिवारणा
न्मामुद्वेजयेत्पृथिवींजित्वास्वधर्मेणानुरंजनम्॥संग्रामान्सुबहून्कृत्वात्वद्विधैरन्यैरजेयतांरणे॥संग्रामंवर्तमानस्यवधंचाभ्यधिकाद्रणे॥त
स्यबाहुसहस्रंतुयुध्यतःकिलभारत॥योगाद्योगेश्वरस्येवप्रादुर्भवतिमायया॥तेनेयंपृथिवीसर्वासप्तद्वीपासपत्तना॥ससमुद्रासनग
राऽग्रेरणविधिना जिता॥तिनसप्तसुद्वीपेषुसप्तयज्ञाआहृताविभो॥आहृतानिविधिनाराज्ञाऽभूयेतजनमेजय॥सर्वेयज्ञामहाबाहो
सहस्रशतदक्षिणाः॥सर्वेकांचनयूपास्तुसर्वेकांचनवेदयः॥सर्वेदेवैर्महाराजविमानस्थैरलंकृताः॥गंधर्वाप्सरोभिश्चनित्यमे
वोपशोभिताः॥यस्ययज्ञेजगौगाथांगंधर्वोनारदस्तदा॥वरदासात्मजोविद्वान्महीमानस्यविस्मितः॥ नारदउवाच॥ अनन्तं
कार्त्तवीर्यस्यगतिंयास्यतिपार्थिवः॥यज्ञैर्दानैस्तपोभिर्वाविक्रमेणाक्षतेनच॥सहिसप्तद्वियुच्चक्रीरथेनादित्यवर्चसा॥
चरंयोगीसदृश्यतेनृभिः॥अनष्टद्रव्यतोवेवनरोकानचविभ्रमः॥प्रभावान्महाराजप्रजाधर्मेणरक्षतः॥यंचाशीतिसहस्राणांव

र्वाणावेनराधिप॥ सनर्वरत्नभाक्सम्राट्सकर्वती बभूवह॥ सशैवपक्षपालोभूत्क्षत्रपालःसएवहि॥ सएवहृच्छायजन्योयोगिवा
दर्जुनोभवत्॥ सवैवाहुसहस्रेणज्याघातकठिनेनतु॥ भानिरश्मिसहस्रेणरारदीवचभास्कर॥ सहिनागान्मनुष्येषुर्मस्तंमिहाद्भु
तिःशकर्कोटकस्तक्षाजित्वापुरांतस्यान्यवेश्मयत्॥ सवैवेगंसमुद्रस्यप्राहृद्कालेसुजेक्षणा॥ क्रीडन्तेवभुजोर्द्वंजनितस्तोनश्चकारह
॥जुंठनाक्रीडतातेनफेनसंघाममालिनी॥ चलद्भिसहस्रेणशंकिताभ्येतिनर्मदा॥ तस्यबाहुसहस्रेणक्षुभ्यमाणोमहोदधो॥ भयान्निर
लोनानिश्चेष्टापातालस्थामहासुरा॥ चूर्णीकृतमहावेलिचलन्तीनमहातिमिंगा॥ मारुताविद्धफेनोघमावर्तीसोभदुःसहम्॥ प्रावर्तय
न्नदाराजासहस्रेणचबाहुनादिवाकरसमाशिप्रःक्षीरोदमिवमन्दरः॥ मंदरोभवचकिताम्रस्तोद्वंकिताग्रसहस्रेणातितोश्चैवभीमद्
र्शनोत्तमम्॥ ततोभिश्चलमूर्धानोबभूवुस्तेमहोरगा॥ सायोहकदलीस्तंभंकेपित्स्तस्यवायुना॥ सवैबद्धाधनुर्ज्याभिरुत्सिक्तंपंचभिःश
रैः॥ लंकेशोमोहयित्वातुसबलंरावणंबलात्॥ निर्जित्यवराभानीयमाहिष्मत्यांववंधतम्॥ श्रुत्वातुवदंपोलस्त्यंरावणंचार्जुनेनतु॥ ततो
गत्वापुलस्त्यस्तमर्जुनंदृष्टवान्स्वयम्॥ मोचयंवदंपोलस्त्यंपुलस्त्येनानुयाचितः॥ यस्यबाहुसहस्रस्यबभूवज्यातलस्वनः॥ युगांते
त्वंवदस्यवस्फूर्जितोद्यतानेरिव॥ सोऽयंतस्यवधेवीर्यंभार्गवस्यप्रदाक्षिणः॥ राजोबाहुसहस्रंतेमेनालवनंयथा॥ तस्यतेवदतश्चि
त्तंभिक्षितश्चमुनेः॥ [illegible]तामददाद्वीरःसप्तद्वीपानिभावसोः॥ पुराशिग्रामघोषांश्चविषयांश्चेव[illegible]ज्जुनस्यसवा

सप्त.

शिचित्रभानुर्विख्यातोसितस्यपुत्रोमहात्मनः॥ ददाहकार्त्तवीर्यस्यो लोकैकवनानिच॥ सितस्य ... त्मजस्यैवं ददाहवलवद्वीतश्चित्रभानुः सहैहयैः॥ यंलेभेवसुतः पुत्रं पुराभास्वंतमुत्तमम्॥ वह्निर्नामसमुद्भूतः ... न॥ यत्रापवस्कतेकोधाकृत्तवानर्जुनस्विभुम्॥ यस्मान्नवर्जितमिदंवनंतेनमहात्मना॥ तस्मात्तुकार्त्तवीर्यस्य ... ममहाबाहुर्जामदग्न्यः प्रतापवान्॥ छित्वाबाहुसहस्रंतत्प्रमथ्यतरसाबली॥ तपस्वीजातसाश्चर्यं वधित्वानिःसपत्नकं॥ ... देववभूवामित्रकर्षणः॥ प्रभावेणनरेंद्रस्यप्रजाधर्मेणरक्षितः॥ रामान्ततोस्मभ्यंवैनत्यशापान्महामुनेः॥ वरस्तथैवकोरव्यस्वयंवृ
हृतःपुराऽतस्यपुत्रशतस्यासन्पंचैवामहात्मनः॥ हतास्त्रावलिनःशूराधर्मात्मानोयज्ञशीलिनः॥ शूरसेनाश्चशूरश्चधृष्टःकृष्णश्चवाजयेद्वृष्णिः
श्चनाम्नासीदावंत्यानृपतिर्महान्॥ कार्त्तवीर्यस्यतनयावीर्यवंतौबलावलौ॥ जयध्वजस्यपुत्रस्तुतालजंघोमहाबलः॥ तस्यपुत्राःसंतरक्षा
तास्तालजंघाःप्रकीर्त्तिताः॥ तेषांकुलेमहाराजेहैहयानांमहात्मनाम्॥ वीतिहोत्राःसुजाताश्चभोजाश्चावंतयःस्मृताःतोंडिकेर्यश्चर
विरव्यातास्तालजंघास्तथैवच॥ भरताश्चसुजाताश्चवहवोनाऽकीर्त्तिताः॥ वृष्णयहृद्यसर्वेमधोस्तुमाधवास्मृताः॥ यादवायदुना
वंशेनिरुच्यंतेचहैहयाः॥ शूराश्चशूरवीराश्चशूरसेनास्तथानघ॥ शूरइतिख्यातोदेवक्षस्तस्यमहात्मनः॥ अनेनैवत्यताश्चैवंत
स्यराज्येबभूवुहः॥ प्रत्ययेननरेंद्रस्यप्रजाधर्मेणशासतः॥ ततस्यवित्तनाशःस्यान्नष्टंतिलमिवेक्षुसु॥ कार्त्तवीर्यस्ययोजन्मकथयेदिह

+ हयत्रभूतयोराजन्यादवाःपुण्यकीर्त्तिनः॥ हैहयवंशधरस्तत्रतस्यपुत्रोऽभवन्नृपः॥ मधोःपुत्रशतंह्यासीत्तदाएकस्तस्यवंशाक्षमः॥

प्राप्तकर्मणः प्राप्तकर्माणः ४३ ४४ शूराद्यर्द्धश्लोकः पुस्तकांतरेषुनास्ति ४५ ४६

भूतानेत्यधिक्याद्दिनि यथालोकान्धान्ययन्तितद्वत् ५७ पंचानांविसंगेविधेसर्गे वरी नियंता आत्मनांदेहानां इंद्रियाणामू५८ १५।६० कोवृर्यकीर्तनीयपुत्रस्य ध्रु
दमंवक्ष्यमाणा दूनिरोषः ६२ ॥ ॥६॥ ॥इतिश्रीभवदीपेहरिवंशप्रकाशेनयास्त्रिंशदध्यायः ॥ ॥३०॥ गांधारीति १ मोक्षापुत्रस्यधीमतः ३।१०।४ विवयेदेहोंध

कनीजात

नित्यस॥ सेनेयतिपुत्राणांपंचवंशाविशांपते॥ कीर्तितावीरलोकानांयेलोकाभारयंतिवै॥ भ्रतानीवमहाराजपंचस्थावरजंगमान॥ क्रो
त्वापंचविसर्गेनुराजाधर्मार्थकोविदावक्षीभवतिपंचानांमात्मजानांनरेश्वर॥ लभेत्यंचवरांश्चैवदुर्लभानिहलोकिकान॥ स्वायुकीर्तिं
नेपुत्रोनेश्चर्यभूतिमेवच॥ धारणंध्रुवणंचैवपंचवर्गस्यभारत॥ कोद्वास्तुश्रुफरोजंद्रवंशामुत्तमपौरुषम॥ यदोर्वंशावरस्थायश्चनः पुण्य
कर्मणा॥ कीर्तवंशंहिक्रत्वेमंसर्वयोपेसप्रभुच्यते॥ वस्याचवायजोविद्वुर्हरिर्हिम्कुलोद्वहः ६५॥ ॥०॥ इतिश्रीखिलेहरिवंशो
(धरेकार्त्तवीर्यार्जुनचरितंनाम॥ ॥३१॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥गांधारीचैवमाद्वीचकोद्वोभार्यैवभूवतु॥ गांधारीजनयामासशत
नमित्रंमहाबलम॥ माद्रीयुधाजितंपुत्रंततोन्यंदेवमीढुषम॥ तेषांवंशास्त्रिधाभूतोवृष्णिनांकुलवर्द्धनः॥ माद्र्याःपुत्रस्तुजज्ञातेस्मृतोद्व
ष्ण्यंधकावुभौ॥ जज्ञेतनयोहृस्यश्वकल्पश्चित्रकृतथा॥ श्वफल्कस्तुमहाराजधर्मात्मायत्रवर्तते॥ नाधिव्याधिभयंतत्रनावर्ष
जभयंक्वचित॥ कदाचित्तस्यराजस्यविभोर्भरतसत्तम॥ त्रिणीवर्षाणिविषयेनावर्षत्याकशासन॥ ततश्चयाचयामासश्वफल्क
कंपरमार्चितम॥ श्वफल्कपरिवेत्तेनववर्षहरिवाहनः॥ श्वफल्ककाशिराजस्यसुतांभार्यामविंदत॥ गांदिनीनामसागुरुदोवंशवर्धनी
त्यश्॥ सामानुरुहरस्यागृहेवर्षगणान्किल॥ निवसंतिनिवेजज्ञेगर्भस्थांतांपितावदीत्॥ जायस्वदुर्भद्रेतिकिमर्थंवासितेकणी
वाचचेनंगर्भस्थस्त्यागंकृत्वादिनेदिने॥ यदिदद्यास्तनंजोर्यैपितरंतिस्तुवाचह॥ तथेत्युवाचतंतस्यापिता कामं[illegible]

परिवेत्तेआगतमात्रे हरिवाहनः इन्द्र[illegible]नानामनिर्वृतिंगांतुददावितिशा ६ नायधिव्याधिजनकृ[illegible]नम[illegible]

"वाहंजायधिव्याधिनांवितां"

रश्चक्रतवानतिथिदिवं अक्रूरः सुषुवे सात्वात्कान्दूरिदक्षिणान्॥ उशमद्गुस्तथामद्गुर्मेदुरश्चारिमेजयः॥ अरिमेजयपक्षीविनाशनपुत्रो
थारिमर्दनः॥ धर्मधर्म्यनिघ्नश्चवृष्णिभोजस्तथांधकः॥ आवाहप्रतिवाहौचसुदूरेचवरांगनाः॥ अक्रूरान्नसेनासुतान्वांकुरुमृदुः॥ चसे
नश्चोग्रसेनश्चजज्ञातेदेवसुतौ॥ चित्रकस्याभवन्पुत्राःपृथुर्विपृथुरेवच॥ अश्वग्रीवश्चवाहुश्चसुपार्श्वकगवेषणाः॥ अरिष्टनेमिरश्व
श्चसुधर्माधर्मविन्नथा॥ सुवाहुकुंजादुश्चअविष्टश्चवरांस्त्रियः॥ अरमक्योजनयामासश्वफल्कंगांदिनीसुतां॥ श्वफल्कोगांदिनीपुत्रो
यांपुरुषादधः॥ वस्रुदेवोमहावाहुःपूर्वमानकदुंदुभिः॥ जज्ञेयस्यप्रसूतस्यदुंदुभ्याःप्राणदन्दिवि॥ आनकानांचसंहादःकृतमस्यभवद्दि
विपपातपुष्पवर्षंचश्वरस्यभवनेमहत्॥ मनुष्यलोकेकृत्स्नेस्मिन्रूपेणप्रतिमोभुवि॥ यस्यासीत्पुरुषस्यकीर्तिश्चरूपतोयथोदि
भागस्ततोजज्ञेनतोदेवश्रवाःपुनः॥ अनाधृष्टिःकनवकोवत्सवानथगृंजिमः॥ इषुःशमीकोगंडूषःपंचचास्यवरांगनाः॥ पृथुकीर्तिः
पृथोचैवश्वफल्कस्यचवाराजाधिदेवीचतथापंचैतावीरमातरः॥ चथांधुहितरंचैवकुंतिंतुकुरुनंदनाः॥ भूरपूज्यायवृद्धायकुंतिभो
जायतांददौ॥ तस्मात्कुंतीतिविख्याताकुंतिभोजात्मजापृथा॥ कुंतस्यश्वफल्कदेवीयोजगृहुःसुषुवेनृप॥ अनाधृष्टायांचैवसृंजयान्
लोमहावलान्॥ हिरण्यवाहिपुत्रोसौदेवराजोभवत्पुरा॥ पृथुकीर्त्यनुसंजज्ञेतनयोवृद्धशर्मणः॥ करूषाधिपतिर्वीरोदंतवक्त्रोमहावलः
पृथांधुहितरंचैवकुंतिस्तांपांडुरावहत्॥ भूरपूज्यायवृद्धायकुंतिभोजश्चतांददौ॥ तस्मात्कुंतीतिविख्याताकुंतिराजसुतांभवत्॥ यस्पा

तारस्यभार्यित्वात्॥ १८ आनकानांपटहानां १९ २० वसुदेवादयोगंडूषांताः दशशूरस्यपुत्राः पंचदुहितरश्चोक्ताः देवभागइत्यादिना २१ २२ २३ चैद्यस्यदमघोषस्य २४ २५ पृथांकुंतीकुंतिःकुंतिभोजः २६

२७ अनमित्राज्ज्येष्ठः प्रथमपुत्रात् वृष्णिनंदनात्सर्वयादवात्कादवात् २८ २९ देवभागस्य वसुदेवभ्रातुः देववत्रश्वः कीर्तिर्यस्यतंदेवश्रवसं ३० देवश्रवाः वसुदेवस्यतृतीयोभ्राता चानुर्नामपुत्रंच
जायत ३१ तए - वकेनाविभिन्नेनकाल एवपरित्यक्तोनिषादैः संवर्द्धितइतिनैषादिर्जातइत्याहुः देवश्रवाइति ३२ वत्सावान् गंडूषश्चवसुदेवानुजौ ३३ विष्वक्सेनः श्रीहरेः अनावृष्टिः शूरदेवान्नवनृपः
संरब्धान् ३४ बाहुदंतपंडितिवक्रिअसंग्रामेतिख्यातः ३५ कृतंजयोनाम्नाभद्रेभ्यान्दिशातिभातिस्मजनतीतिकृतदेवइत्यर्थः ३६ कनवकस्त्वेवंदेवभ्रातुः आवंतिर्नामयवृष्णिमपवसुदेवभ्रातुः पुत्रौ ३७ श्यामस्त्वेवसु

सधर्मविद्याधर्मज्ञेयुधिष्ठिरः॥भीमसेनःस्मृतोवातादिंद्रात्त्वेवधनंजयः॥लोकेऽप्रतिरथोवीरःशक्रतुल्यपराक्रमः॥अनमित्राच्छिनि
र्निर्जज्ञेकनिष्ठाद्वृष्णिनंदनात्॥शैनेयःसत्यकस्तस्माद्युयुधानश्चसात्यकिः॥असंगोयुयुधानस्यहृष्णिस्तस्याऽभवत्सुतः॥भूमेर्युगंधरःपुत्र
स्तेषांवंशःसमाप्यते॥उद्धवोदेवभागस्यमहाभागःसुतोभवत्॥अपरिष्वक्तानंपरंवाहुर्देवश्रवसमुद्धवम्॥अरिमेजयोऽन्वगान्मुञ्जनाधर
श्चियंशश्चिनमाहिनिर्हतश्चत्रुञ्जयश्चत्रुघ्नकृतेदेवाव्यजायत॥कृतेदेवाऽजातस्तेनेवादीर्घःपरिकृतः॥एकलव्यामहाराजनिषादैःपरिवर्द्धितः॥वत्सावतेत्वपुत्रायवसुदेवःप्रतापवान्॥अद्रिदंडोसकनंवीरंशत्रुकोशिकमोरसम्॥गंडूषायत्वपुत्रायविश्वक्सेनोददौसुतान्
वासुदेवंसुकक्षंचपंचालंसृञ्जयंतथा॥कंकंशमीकंसोमंचयशस्विनंतथापरम्॥शत्रुसंयमिनंयोधवीरिणावर्द्धनंतथा॥रोकिमरणोयोमहाबाहुःकनीयान्भरतर्षभः॥वाय्वसानांसहस्रा
ण्ययुतंपंचचत्वारिंशत्त्वश्वानांचतुरःस्मृतान्॥वीरश्चाप्रतिरथश्चैवपरिक्षेपश्चसप्तमः॥वीरोनावर्त्तनंजिग्येश्यामपुत्रःसुमित्रश्चैनेषादीर्घयशाःकृतः॥जज्ञेप्रद्योतनोभोजात्राजसूयमवाप्तवान्॥अजातशत्रुःशत्रूणांजज्ञेतत्रविनाशनः॥वसुदेवसुतान्वीरान्कीर्तयिष्यामितान्शृणु॥देवभागंदेवश्रवसमानकंसृञ्जयंतथा॥कंकंशमीकंवृकदेवंशतधनुविराजसम्॥धारयन्चतुलंवंशंनानर्थैरिहयुज्यते॥३७॥ ॥इतिश्रीखिलेहरिवंशे॥ ॥३८॥ वैशंपायनउवाच॥ पत्नीषुवसुदेवस्यचतुर्दशयशस्विनः॥पोरवीरोहिणीनामभद्रोचैवतथापरः॥वैशाखोचैवतथाभद्रौरुकनाम्नीचैवपंचमी॥सप्तदेवाऽजातिदेवाऽदितिर्देवकीदित्यसि[illegible]हकदेवंपंचवींचेद

देवभ्रातुःपुत्रश्चवसुश्चनृजश्चवसुश्चभूतश्चश्यामश्चकौभूदितिर्नामसुमित्रइतिपंचमेपुत्रस्यैवविशेषणंतौभोजसुमित्रत्वंभोजत्वात्एकदेशराजानौभोजाःतद्वाचकाःपुत्राःतस्मात्[illegible]तंदेवराजानमनुयंसम्राड्यदुभ
वापतत्रयोपंतांपद्मवर्षिणंतस्मैसुमित्रत्वंवाचष्टेअजातेनात्रदित्यद्वैनेयुधिष्ठिरमहायशःश्यामोवैएकोराजाऽभवदितिसाद्वर्षिः३८ ३९ ४० इति[illegible]॥३८॥ याः[illegible] सुनामानंपंचवीरंवः२

अनमित्रदेवश्रीदुषवंशयोरपिसुमित्रंराज्ञा[illegible]

देवकीचैव सप्तमः ॥ सप्तानुर्वत्नवोवैवहृष्टेतपरिचारिके ॥ यारवीरोहिणीनामवाल्लकस्यात्मजाभवत् ॥ यष्ठापतिमतांनष्ट्वियतानकदुंदुभेः ॥
लेभेज्येष्ठंसुतंरामंसारणंचाष्टमंवच ॥ दुर्दमंदमनंसुभ्रोंपिंडारकंसुवीरकम् ॥ चित्रोनामकुमारीचरोहिणीतनयानव ॥ चित्रासुभ्रूरिति
पुनर्विख्यातांकुलनन्दन ॥ वसुदेवाच्चदेवाकाजज्ञेसौरिर्महायशाः ॥ रामाच्चनिशठोजज्ञेरेवत्यांदयितःप्रभुः ॥ सप्तमद्वायोरथीपार्थाद्यमन्यु
रजायत ॥ अक्रूराल्लक्षिकन्यायांसत्यकेनुरजायत ॥ वसुदेवस्यभार्यासप्तमहाभागासुसत्रुसः ॥ येपुत्रान्जिरथूरानामतस्तान्निबोधमे ॥
भोजश्चविजयश्चैवरोचनोवर्धमानकः ॥ देवदेवसुनामावीगंधारीचास्यसप्तमी ॥ अश्मागावृकमहात्मानंचकदेवीव्यजायत ॥ कंन्याजिगर्ग
राजस्यभार्यावैशिखिरायणः ॥ जिज्ञासापोरुषंचक्रेकंनचस्कंदेवयोरुवं ॥ हत्वायक्षंसमग्रंवैवहृद्राजानंतथाग्निमथाग्निरोलोगार्ग्यस्तु
मन्युनाभिसमीरितः ॥ गोपकन्यामुपादायेमुनायोपचक्रमेगोपालीत्वप्सरास्तस्यगोपस्त्रीवेषधारिणी ॥ धारयामासगर्भंस्यगर्भंदुर्द
रमच्युतम् ॥ मानुष्यांगर्भभार्कायांतियोगाच्चूलयालिनः ॥ सकालयवनोनामजज्ञेराजामहाबलः ॥ कृष्णपूर्वाह्निकायास्तमवहन्बाजिनोरथी ॥ अथ
तस्यसराज्ञस्तुवहंतंचुरेहिणुः ॥ यवनस्यमहाराजसकालयवनोभवन् ॥ संयुद्धकामोन्ययतिःपर्यपृच्छद्विजोत्तमान् ॥ दृष्ट्वंधककुलंतस्य
नारदोकथयद्विभुः ॥ अस्तौहि राजभिःसैन्यस्यमथुरामभ्ययात्तदा ॥ दूतंचप्रेषयामासहृष्ट्वंधकनिवर्हणे ॥ ततोहृष्ट्वंधकाःहृष्टंपुरस्कृत्यमहा
मतिम् ॥ संप्रेषयामासुर्यवनस्यभर्यत्तदोहृलाचनिश्चयंसर्वेपलायनमरोचयन् ॥ विहायमथुरांरम्यांमानयंतोविनाकिनम् ॥ कुशस्थलिं

त्यावदनंनष्टीवणमिभूतेरितिः अन्यत्रहृदनिरुद्यतोमिथ्याभिवृत्तः मिथ्येवनपुंसकोयमिमिश्रमिश्रयंप्रापितःप्रत्यागिविस्थातःहृदयेहृदयेवेशंकोपः मन्युनादैत्यैतानिशाचरैनृपारिसूतः सभाभिरामपतिहृत्यर्थंपुरुषत्रसयत्रसत्रिष्यन्तोयकुलं
मुपादायमेघुनायोपवत्रमहतिस्माहुः ॥ कोसौगोपकन्याव्रतंचास्यतंसंयोगइत्याहुःसाहुनिगोपालीति अन्येतुहृलायसमयःप्रारब्धइतिपठित्वाहृलायसंतोहृदुर्गेअभक्षयत् अथःप्रारब्धोलोहवलीइतिव्याख्यायतत्रदैत्यलीलयातेन
कृःसुतमिदंहलमस्तेयदुवंशेभयावहंआराधयसमहादेवंतोषयश्चमभक्षयत् ॥ देवरंनुसीनुहृदवर्षेनृहृदयोरिवः तेषांत्रयोदशसास्त्वंयवनेनोधनाकजः ॥ तोधिलंगमाश्चैस्मप्रभोभूदतिमप्रभः ॥ तंकालयवनंनामतेसहितंकृष्णसंज्ञितं
मासस्यभार्यायेतिनोमः तत्रमातृभेदः कामभेदमिश्रायेणआत्रेयः तोषस्यहृं १२ १८ दृषस्यवभिरर्दस्येवहृद्वर्द्धिकायोनाभेःपरिदेहृदहृदेशोयेषांतेदृषद्वर्द्धिकायाः ॥ एतोतःपूरेवृधेइत्यनेनतोषात्यस्त्रत्यसद्वयंसंकृतंतावत्परि
त्यक्तंहतिगम्यते १६ ७ १८ १९ २०

द्वारवतीं निनेक्ष्यन्तुमिषवः सूनिरूत्स्यजन्मदंयः शुचिर्निजेतेंद्रियः पर्वस्वश्रावयेद्विद्वान्नरः सप्तविधंभवेत्॥ २९॥ ॥ ॥
इतिश्रीविष्णुपुराणेषष्ठांशेकृत्स्नाध्यायजन्मकीर्तननाम॥ ॥३५॥ ॥ विप्रउवाच॥ ॥कोष्टोरवामवत्पुत्रोहजिनीवान्महायशाः॥ वृजिनीवत्सुतश्चोषंस्वाहिस्वाहाकृताम्बरः॥ स्वाहिपुत्रोभवद्राजन्षट्पुत्रान्दुर्दमान्वरान्॥ महाक्रतुभिरीजेयोविविधैराप्तदक्षिणैः॥ ततःपुरुषसिंहस्यउषद्गोरग्यमान्नृजम्॥ जज्ञेचित्ररथस्तस्यपुत्रकर्मभिरन्वितः॥ शशबिंदुरितिख्यातश्चक्रवर्तीमहाबलः॥ महाविभूतिरतुलराजलक्ष्मीरितिश्रुतः॥ पृथुश्रवाःपृथुयशाराजासीच्छशबिंदुजः॥ शतंसहस्राणिचपरारोगाणांपार्थिवश्रियम्॥ स्त्रीरत्नस्यसतस्यासन्सुयज्ञतनयोभवत्॥ उशनोयज्ञमखिलंस्वधर्ममुशनांवरः॥ शिनेयुरभवत्पुत्रउशनःशत्रुतापनः॥ मरुत्तस्तस्यतनयोराजर्षिरभवन्नृप॥ मरुत्तोलभनज्येष्ठं
सकृत्तंकंवलबर्हिषम्॥ चचारविपुलंधर्ममनवीक्षित्यभागधिः॥ तत्प्रसूतिमिरुक्तेचसकृत्तंकंवलबर्हिषः॥ बभूवरुक्मकवचःशतजित्रसवतःसुतः॥ निहत्यरुक्मकवचःशतंकवचिनांरणे॥ धन्विनांनिखिलेवीरोरवाप्तश्रियमुत्तमाम्॥ जज्ञेचरुक्मकवचात्परावसुजितित्यरीरहत्॥ जज्ञिरेपंचपुत्रास्तंमहावीर्याःपराजितम्॥ रुक्मेषुपृथुरुक्मश्चज्यामघापालितोहरिः॥ पालितेवहरिंवेवविदेहेभ्यःपितादृढः॥ रुक्मेषुरभवद्राजापृथुरुक्मस्यसंश्रयात्॥ नाम्नाप्रजाजितोराजाज्यामघोवसकाश्रमे॥ प्रजान्तेःसवनस्थस्यस्वब्रह्मलोकश्चाविधितः॥ जगामधनुरादायदेशमन्यंधनुर्धरः॥ तत्रनारकूलमेकाकिनगरीमत्तिकावतीम्॥ अधवंगिरिंजित्वापुक्तिंतत्यागुरासहः॥ ज्यामघस्य

स्वधर्मयतंउशनोक्रियमाणानांवरःश्रेष्ठः ६ ७ मतंतः धर्मंददातः तत्रहेतुः प्रेत्यभागितिवरणानंतरंस्वफलप्रदानेनसेवतेअप्रेत्यविभाक्सेवनहेतुयज्ञेश्वरंसंतर्पयतीत्यर्थः ८ मरुतंतेभेइत्यनुषज्यते ९ १० ११ विदेहेभ्यः विदेहान्प्रतुतेः वैपतयेराज्ञेदधतीत्यर्थः १२ आश्रितःज्येष्ठंशूरमारीनाम्नः १३ प्रजानांत्यक्तेराज्यनिवेशः भवतीत्यर्थः १४ ॥

बलवती प्रगल्भा १६ १७ १८ तस्याः उपजननी संज्ञायाः कन्यायाः उग्रेण तपसा परिणता हृद्यापि शैब्या पुत्रं अजायत जनितवती १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ [illegible]

नाहं प्रसन्ना पुत्रेण ता भार्यायास्ति तेन च॥ भ्रूमासं वधकामा का कृतमेन सुते नते = पाठः३

भवद्भार्या शैब्या बलवती सती॥ अपुत्रोपि च राजा स नान्यां भार्यामविन्दत॥ तस्यासीद्विजयो युद्धे तत्र कन्यामवाप सः॥ रथमारोप्य तां नीत्वा पत्न्यै स्वगृहे
निवेशनम्॥ तां दृष्ट्वा रुषिता शैब्या भर्त्तारमिदमब्रवीत्॥ किमर्थमियमानीता सपत्नी मम दुर्नय॥ भार्या मे [illegible] संज्ञक स्तां स्नुषेति स जगदीश्वरः॥ श्रुत्वा तु
त्वाब्रवीदेनं कस्यचिद्यं स्नुषेति वै॥ अब्रवीत्तदुपश्रुत्य ज्यामघो राजसत्तमः॥ यस्ते जनिष्यते पुत्रस्तस्य भार्येति जानती॥ उग्रेण तपसा तस्याः क
न्यायाः सा व्यजायत॥ पुत्रं विदर्भं सुभगा शैब्या परिणता सती॥ राजपुत्र्यां तु विद्वांसौ स्नुषायां क्रथकैशिकौ पश्चाद्विदर्भो जनयच्छूरौ रणवि
शारदौ॥ लोमपादं तृतीयं तु पुत्रं परमधार्मिकम्॥ लोमपादात्मजो बभ्रुराहृतिस्तस्य चात्मजः॥ आहृतेः कौशिकः श्रेष्ठो विद्वान्परमधार्मिकः॥ चे
दिः पुत्रः कौशिकस्य तस्माच्चैद्यान्नृपाः स्मृताः॥ भीमो विदर्भस्य सुतः कुन्तिस्तस्यात्मजोभवत्॥ कुन्तेर्धृष्टः सुतो जज्ञे रणधृष्टः प्रतापवान्॥ धृष्ट
स्य जज्ञिरे शूरास्त्रयः परमधार्मिकाः॥ आवन्तश्च दशार्हश्च बली विषहरश्च यः॥ दशार्हस्य सुतो व्योमा व्योम्नो जीमूत उच्यते॥ जीमूतपुत्रो विकृतिस्तस्य
भीमरथः सुतः॥ अथ भीमरथस्यासीत्पुत्रो नवरथस्तथा॥ तस्य चासीद्दशरथः शकुनिस्तस्य चात्मजः॥ तस्मात्करम्भः कारम्भिर्देवरातोभवत्सुतः॥
देवक्षत्रोभवत्तस्य देवक्षत्रिर्महायशाः॥ देवगर्भसमो जज्ञे देवक्षत्रस्य नन्दनः॥ मधुर्नाम महातेजा [illegible] ॥ मधूनां वंशकृद्राजा
मधुर्मधुरवागपि॥ मधोर्जज्ञेऽथ वैदर्भ्यां पुत्रो मरुवसस्तथा॥ आसीन्मरुवसः पुत्रः पुरुद्वान्पुरुषोत्तमः॥ मधुर्जज्ञेऽथ वैदर्भ्यां भद्रवत्यां म.पार
कुरूद्वहात्॥ ऐक्ष्वाकी चाभवद्भार्या सत्वतस्तस्यां व्यजायत॥ सत्वतः सत्वसंपन्नः सात्वतान्कीर्तिवर्धनः॥ इमां विसृष्टिं विज्ञाय ज्यामघस्य महा

मद्रवती भार्या तस्यां मधुर्जातिः ३० तस्यैव ऐक्ष्वाकी सती नाम द्वितीया भार्या तस्यां सत्वान् जातः ३१ ३२

इतिषट्त्रिंशदध्यायः ३६ सात्वतात्भजमानदेवाहौनामानौ १ २ सृंजयोसृंजयपुत्रौ ३ ४ ५ ६ आत्मानंविनंसंपूज्यसमाधायस्मृत्वास्तवनादेरूपलक्षणमेतत् ७ एकाएकाकिनंवनिधर्मंअभिजगाम
वकारःतस्यतदीयहितस्यचिंतया ८ हंतेतिसत्तेहमालोचनेतत्प्रभृता धनंचंतं ९ ये १० इतिवान् १० ११ १२ अंतिकेदूराच्चयोगवेत्तानंकथामानंकृत्वासंचरंतंहत्यवत्यशमः १३ षट्त्रिंशदधिकशततमस्

त्मनः॥ युज्येनपरयाप्रीत्याजजाकोश्चभवत्सुतः॥ ३३॥ ॥इतिश्रीविष्णुपुराणेपंचमांशेत्रयोविंशोध्यायः॥ २३॥ ॥वंशोपायनउवाच॥ ॥सर्वेतासत्वसम्पन्नाकोशल्यास्तुवेसकृतान्॥ भजिनंभजमानंचदिव्यंदेवाश्चनःपरम्॥ ३॥ अंधकंचमहाबाहुंदेवनंदनमात्मजम्॥ ४॥ कपोतरोमाविष्वक्सेनंचसुतंनदनम्॥ ५॥ तोविसर्गाश्चचत्वारोविस्तरेणाभिकीर्तिताः॥ ६॥ भजमानस्यसृंजयीविद्वांकाचेमवाहका॥ ७॥ स्वात्मांभोर्यतयोस्तस्माज्जज्ञिरेकुकुरंसुताः॥ ८॥ धृष्णुश्चकपोतरोमाचविष्वक्सेनश्चनंदनः॥ ९॥ धृतेर्वाकुकुरंसृंजयेभजमानाद्विजज्ञिरे॥ १०॥ अयुतायुतजिल्लहस्राजिच्चताजिच्छतावधाः॥ ११॥ सकाउपवाहकुसृंजयीभजमानेहिजज्ञिरे॥ १२॥ यज्वादेवाहधोराजातनयोविदूरथः॥ १३॥ पुत्रंसदृशंलोकेतंमन्यादितिनिश्चितः॥ १४॥ संपुज्यात्मानमेवंतुपरमात्मानमच्युतम्॥ १५॥ स्मृत्वातत्पादपद्मंतत्सस्मारप्रियमात्मनः॥ १६॥ चिंतयाभिपरीतासाजगामैकंदिनिश्चयम्॥ १७॥ कंसारावान्नरंतस्यास्तिन्मनोतमानाध्यगच्छतोनाशयस्यैवंविधःकृतः॥ १८॥ जयेत्तमात्स्वयंगत्वाभवाम्यस्यसहव्रता॥ १९॥ अथभूत्वाकुमारीसाविन्नीपटमवपुर्वरा॥ २०॥ सस्मितामियसच्चप्रभुंतस्यामादत्तगर्भवोजस्विनमुदारधी॥ २१॥ अथसासुषुवेमासिदशमेसरितांवरा॥ २२॥ पुत्रंसर्वगुणोपेतंबभ्रुंदेवाहधान्यम॥ २३॥ अत्र
वंशेपुराणज्ञाःश्लोकान्यतीतिपठिष्यंतिगाथाश्चदृष्टवंशस्यचकीर्तयंतोमहात्मनः॥ २४॥ यथैवाश्रुतथादूरात्पश्यामस्तथानिकात॥ २५॥ वभ्रुःश्रेष्ठोमनुष्याणांदेवैर्देवधरःसमः॥ २६॥ षष्टिश्चषट्चपुत्रास्तस्यासन्नुग्रसेनश्चसप्तमः॥ २७॥ तेषांतेवंशाप्रवरास्त्रयोलोकेषुविश्रुताः॥ २८॥ यज्ञाकानकपत्नीनामुग्रसेनश्चपंचमः॥ २९॥ कंकनंन्यग्रोधकंचसुनामानंचकंकम्॥ ३०॥ शमीदाल्मुचिंचराजन्कंकायांसमजायत॥ ३१॥ चतुरोललनाल्लेभेकुकुरेभजनात्मजान्॥ ३२॥ कंबलर्हिषंचधृष्णुंचैवसमंकंबलबर्हिषम्॥ ३३॥ कुकुरस्यसुतोवह्निर्विलोमाकनिनस्तथा॥ ३४॥ कपोतरोमाणंतथातंनिरिंद्रतनयोभवत्॥ ३५॥ जज्ञेपुनर्वसुस्तस्मादभिजिच्चपुनर्वसोः॥ ३६॥ तस्यवैपुत्रमिथुनंबभूवाभिजितःकिल॥ ३७॥ ओतुक

त्मानिपुत्रकाः अनंतत्वंप्रहेनमनुमासाद्यवसतोकेगताइतिर्थः १४ यज्ञाकधुरेव १५ तस्यवश्रीः १६ अंधकातसनत्वःपुत्राकारसम्पदाश्चस्युहिताः १७ १८ १९

+ + कीर्तिमाश्चमहातेजाःपुत्राचतानांमहारथः ३

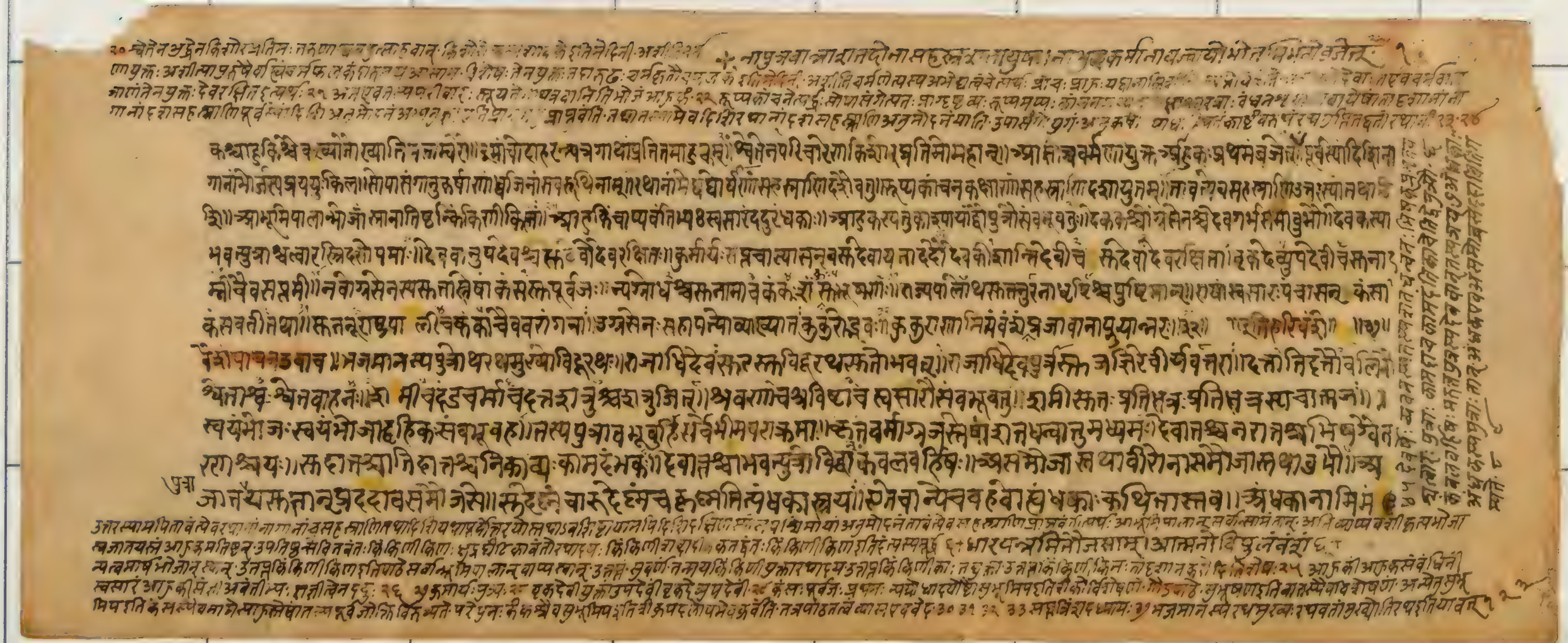

वंशोधारयेद्यस्मान्नित्यशौ॰ आत्मनोविपुलंवंशंनमेनात्रांशयः॥ गांधारीजनयामासात्रनमित्रंमहाबलम्॥ मा द्रीयुधाजिनेपुत्रौनतौ
वैदर्भीकुषभौ॰ अनमित्रमित्राणांजितारमपराजितंच॰ अनमित्रसुतोनिघ्नोनिघ्नतेद्वौबभूवतुः॥ अथसेनश्चयुधाजिच्चुसेनाजितावुभौ॥ अथसेनोहारवत्यांनुनिव
सत्यांमहामणिम्॥ दिव्यंस्यमंतकंनामसूर्यादुपलब्धवान्॥ तस्यसत्राजितंसूर्यःसखाप्रीतसमोभवत्॥ सकदाचिन्निशापाये रथेन रविनाव्रजन्॥ तेयकुल
सुपश्यदनुपस्थानेयोरक्ष्मांतस्थापितंतमः॥ सूर्यंविवस्वानयनेस्थितं॥ अस्यरूपंनिर्भगवंतेजोमंडलवान्प्रभुः॥ अथराजाविवस्वंतमुवाचस्मितमयन्॥ वैवस्व
तोभिपश्यामिसदात्वांज्योतिषांपतिं॥ तेजोमंडलिनंदेवंनैवंपूर्वंचपुरास्थितम्॥ कोविशेषोस्तिमेवंतः सत्येनाचक्ष्वमेपतिं॥ एतच्छ्रुत्वातुभगवान्मणिरत्नंस्यमं
तकम्॥ स्वकंगलदवमुच्यैवमेकांतेन्यस्तवान्विभुः॥ तेनाविग्नवपुस्तस्यनरपतिस्तदा॥ श्रीनिमानथतंदृष्वासुहृत्तेहृतवान्कथम्॥ नमभिद्रुह्यतेभूयाद्वि
त्तंससत्राजितोजगत्॥ तानुद्वासयतेतीव्रंतपनत्वंजनंविभो॥ नेदृतन्मणिरत्नंमेभगवन्दातुमर्हसि॥ ततःस्यमंतकमणिंदत्तवांस्तस्यसत्करः॥ ततमावधनगरींजविवेश
ग्रामहीपतिं॥ तेजनाःपर्यपृच्छंतंस्त्रीयंगच्छसीतिहृ॥ त्वांपुरीसविशत्साराजात्वंतःपुरंयथौ॥ तत्रसेनजितेरम्यमणिरत्नंस्यमंतकम्॥ दीप्त्रेशाससत्राजिदुत्तमम्॥ समणिःस्यंदतेरूपंनेहेबंधकनिवेशने॥ कालवीचपलंनूनंचक्षुषाविभयंभवेत्॥ लिप्सांचक्रेसेनाजुनमणिरत्नंस्यमंतकम्॥
गोविरोनचलेलेभेशक्तोपिजनजारहः॥ कदाचिन्मृगयांयातःप्रसेनस्तेनसत्रिणा॥ स्यमंतकहृतेसिंहोहयंप्रापवनेचरान्॥ अथसिंहंपृथिवंतमसत्राजाम
लवलः॥ निहत्यमणिरत्नंतदाददेविलमाविशत्॥ ततोहृस्पंधकाहत्यंप्रसेनवधकारणात्॥ आर्थिनोनतोवृष्णासर्वस्ववरदादिरे॥ सशोकमनोधर्मी राम
ह०

त्रियमात्रः २० २१ २२ २३ २४ स्यंतेप्रसेनमित्यंतकंदत्तवान् २५ २६ तिलेदेवतातेः तनुपभमात्रः तेनतादध्यालिधारिलोधर्मणयोगात् २७ भरतः [illegible]
नहत्यामणिरहंतइतिशंकांचक्रुः २८

वसुदेवापत्नीवानभद्रः

नानाकारीतस्यधर्मणः॥ ऋहरिरयमणिमिति ब्रुवन्नायवनंययौ॥ यत्रप्रसेनोमृगयांव्यचरत्तत्रपार्थिवः॥ प्रसेनस्यपरंहयपुत्रेषरापकारिभिः॥ भक्तवं
नंगिरिवरंविंध्यंचगिरिंसुचमसं॥ ऋक्षेवनन्परिश्रांतःसदृशीमगमनां॥ माश्वंहतंप्रसेनंचनाविंदेवनमाणं॥ अथसिंहः प्रसेनस्यशरिरस्याविदूर
नः॥ क्षेत्रानिहतोदृष्ट्वाहैरक्षस्यरुधिरंयादरन्वेक्षयामासहारक्षस्यमाधवं॥ तद्दृक्षविलेवाणीघुश्रावयमेदीरितां॥ धात्र्याकुमारमादाय
कृतंजाम्ववतोन्यपाः॥ क्रीडयंत्यामणिनाभीरीदित्यथेरितां॥ ॥ धात्र्युवाच॥ ॥ सिंहःप्रसेनमवधीत्सिंहोजाम्ववतोहतः॥ सुकुमारकमा
रोदीस्तवेषस्यमंतकः॥ ॥ व्रज क्रीडनकंचैवह्यतनूर्णंविलमाविसत्॥ ऋक्षस्यचापिभगवांस्तद्दृक्षविलमंजसा॥ ॥ म्याप्यविवाविलद्वारियद्दृक्षो
गलिनासह॥ शार्क्षंधन्वाविलस्थंतंजाम्ववंतंददर्शह॥ युयुधेवासुदेवस्तंविलेजांववतासह॥ वाहुभ्योमेवगोविंदोदिवसानेकविंशतिं॥ ॥ प्रविष्टंतु वि
लंरूक्षंवासुदेवपुरःसराः॥ पुरीद्वारवतीमेत्यहतंलक्ष्यंवेदयन्॥ ॥ वासुदेवस्तुनिर्जित्यजांववंतंमहावलं॥ ॥ मेनाजाम्ववतीकन्यामनु
राजस्यसंमतां॥ ॥ मणिंस्यमंतकंचैवजग्राहात्मविशुद्धये॥ ॥ स्वनिर्यातंराजानंनिर्यातंचतदाविदुः॥ ॥ द्वारकामगमत्कृष्णःसविनीतैःपुरःसरैः॥
एवंसमणिमाहत्यविशोध्यात्मानमच्युतः॥ ॥ दोसत्राजिनेतेवैसर्वतत्वंससंशयं॥ ॥ एवमिथ्याभिशप्तेनकृष्णेनामित्रघातिना॥ ॥ त्र्यात्माविशोधि
तःचायाहिनिर्जित्यस्यमंतकं॥ ॥ सत्राजितःस्वयंवासनभावीत्सासाक्षात्संकृतः॥ ॥ व्याप्तिमंतस्त्रयस्तेषांभगवत्सूर्वजोविरोचनपतिश्चैव
पत्नावांस्तथैवचकार्यश्चापितिस्त्रैवेदकृत्व्याप्तानराधिपः॥ ॥ सत्यभामोत्तमास्त्रीणांव्रतिनीचहृदयना॥ ॥ तथाप्रत्यापिनीचैवभाषेकृ

अन्यथातोउन्नमत्वेनरत्नांसत्यभामामेवेत्याधेयं ४१

हरिवंश
६१

ष्मायनांदेवाँसभाक्षेभोगकारिस्कनोरयश्वनेरोत्तमः॥जज्ञातेगुणसंपन्नोविश्रुतोरूपसंपदाँनाद्याःपुत्रश्चसंजज्ञेवृष्णिः पुत्रोयुधाजित्॥जज्ञातेननयोर्द्व
ष्मंश्चफल्गुश्चित्रकस्तथाँश्वफल्गुकाशिराजस्यकन्यांभार्यामविंदत॥गांदिनीनामतस्याथगांसदाजदधेपिताँतस्यांजज्ञेतदावीरःश्वफल्गानितिभारत॥अ
क्रूरोथमहाभोगायज्ञाविपुलदक्षिणाँउपमद्गुस्थामश्चजदरश्चारिमेजयः॥गिरिक्षिपस्तथोक्षेपःशत्रुघ्नश्चारिमेजयोँधर्मभृद्धर्मविधर्मान्माष्टभ्रमोनोवकस्तर
थाँसुवाहुश्चनिवाहुश्चसदरिश्चवरांगनाँविष्वक्सेनाश्चपत्न्यांमहिषीकन्याचास्यवरांगना॥सर्वेयौवनसंपन्नासर्वेसत्त्वमनोहराँश्वफल्कोग्र्यसेन्यांतुस्क
नोहोकुरुनंदना॥सदेववक्षोपदेवश्चजज्ञातेदेववर्चसोँचित्रकस्यासुतावीरपृथुर्विपृथुरेवच॥अश्वसेनोश्ववाहश्चसुपार्श्वकगवेषिणोँ॥
अरिष्टनेमिस्तुसुनाथर्मीवर्मभृद्वरुणश्च॥सुवाहुर्वहुवाहुश्चश्रविष्ठाश्रवणोस्त्रियोँदुमाँन्यामिश्रास्तिंयःकृत्स्नस्यसमुद्रहृतामिदमित्याशिशा
पास्तेनत्वशान्तिकदावनोँहरिः ॥इतिश्रीविष्णुहरिवंशेस्यमंतकोपाख्यानेः ॥३८॥वैशंपायनउवाच॥ ॥यत्तत्सत्राजितेहृष्टोभगवां
शिरत्नंस्यमंतकम्॥अदात्तेहारयामासवभ्रूंवैशनधन्वनो॥सेदेवत्रार्थयामाससत्यभामामनिंदिताम्॥अक्रूरोन्तरमन्विच्छन्मणिंचैवस्यमंतक
म्॥सत्राजितंततोहन्तुंधन्वानंहवलारीन्तेमणिमादायततोऽक्रूरायदत्तवान्॥अक्रूरस्तुतदारत्नमादायप्रततर्वभासमयंकार्यो
वधेनोवधोहत्वेतिस्मृतिश्चयमप्युपपत्स्यामःहत्वैनंत्वंअवधीतमणिमाहृतवान्॥सत्यभामाद्वारकासर्वंवैनतेयस्यसंशयम्॥हतेपितरिदुःखार्त्तीसत्यभा
मायशस्विनी॥अथयोरथमास्थायनगरंवारणावतम्॥सत्यनामाथतद्वृत्तंभोजस्यशतधन्वनः॥भर्तुर्निवेद्यदुःखार्त्तीपार्श्वस्थाश्रृण्वतस्तयो

कासेत्यन्वयः १ अंतरंतादृग्यंयदृग्यंमम[illegible] [illegible] ३ प्रमर्षत्रिहृतित्वदीयंअंतरमवकाशंविपरिधानंतंद्रभेदंतादृग्यंइतिनेदिनीरं ३ समयंशपथं ४ हत्वेत्यन्वयः [illegible] ट्टेनअस्मदपेक्षयात्मनः अनुकाम्यात्मनः
प्रवलीकृतमितिनेषः अथोपपत्तिमाहमन्येतिपदारभ्य [illegible] ६ ७

श्रुत्यर्थं अस्थां संस्कारार्थं कुरुष्वेत्यर्थः कर्ते इत्यनेनेति॥८।९०।११॥ भोज्यं रात्रयन्नं च॥ १२ रथाद्यारूढ प्रकाशनार्थं हार्दिकं हृदीक पुत्रं रात्रयन्नं च तानं नु [illegible] ह्यार्थनिमित्तं च॥ १३

पोडवानोनुदन्धानोदृढिरांदकंतथा॥कुल्यार्थेचापिपादूनंयोजयेनसारथेः॥१४॥
मानिदंवचनंसर्वेतेतथेतिप्रतिश्रुत्यसिंहेनसत्रानिहतधन्वना॥स्यंतकंसमागामीनस्यवैरंविमोक्षतोरथंक्षीघ्रंभोजंहत्वामहा
बलः॥स्यमंतकोनरव्याघ्रअस्माकंसंभविष्यति॥तेनंप्रवहतेयुद्धेनमुलंभोजकृष्णयोः॥१५॥रात्रयन्नंतदाकूरंवेक्षत्सर्वतोदिशः॥संरक्षो
तावुभौदृष्ट्वारात्रभोजनादेनोऽक्रूरोदिशाव्याहार्दिकंनाक्रूरोस्युपपद्यते॥अपयातेननोयुद्धिंभोजश्चैकोभयादितः॥१६॥भोजनानोग्रसेनो
घ्रमश्वयानप्रयातेविज्ञातेहृदयानामरातयोजनगामिनी॥भोजस्यवडवाराजन्नयाकृष्णमयोधयत्॥१७॥शीघ्राजवनहरयाम
धनश्चरातयोजने॥दृष्ट्वारथस्यतांदृष्टिंरातवन्वासमित्यजन्॥१८॥ततस्तस्माहयान्मुक्तश्रमान्वेदाश्वभारत॥स्वमुत्येनुरथंशीघ्रं
कृष्णोरामंतथाब्रवीत्॥निहत्यैवमहाबलंहत्वाहतंहरिंपापंतवापश्यंगत्वाहरिष्यामिमणिरत्नंस्यमंतकम्॥१९॥पद्भ्यामेवततोगत्वाशतधनु
नमच्युताभिथिलामभितोराजन्नुपवनंपरमास्त्रविन्॥२०॥स्यमंतकंचनापश्यद्वृत्वाभोजंमहाबलम्॥निहत्यंचाब्रवीत्कृष्णंरत्नंदेहीति
लोगुरो॥२१॥नास्तीतिहकृष्णश्चोवाचनतोरोमहर्षाच्चिनोधिक्कृष्णंपूर्वमहत्वात्वांचजनार्दनम्॥२२॥भ्रातरंत्वान्मर्षयाम्येषत्व
स्तिते॥स्कंदजाम्यहमित्युक्त्वनमेहारकयानंत्वयानंचहरिष्यसि॥२३॥अविवेशततोरामोमिथिलंरिपुदर्शनः॥सर्वकोमेरुपर्वतेमैथिले
नाभिपूजितः॥२४॥इतस्मिन्नेवकालेतुवभ्रुर्मन्त्रिमतांवरः॥नानारूपान्कनूसर्वान्जतारनिर्गलान्॥२५॥दीप्तामयंसकवचंरक्षार्थं

रक्षणार्थं अश्वयाः १४।१५ दृढदोषाः क्षीणागतयः निश्चेष्टावा १७।१९।२०।२१।२२।२३।२४॥

नमस्कृत्यं ह्व पाठः

दीक्षामयंकवचंदीक्षितस्य युद्धनिषेधादिनरैर्वेरोपप्रसक्तेस्तेनैवस्वशरीररक्षापिकृतेत्यर्थः।२४।२६।२७।२८।२९।३०।३१।३२कक्षेसन्नतेतिरप्रदेशे३३।३४योगेनवसुधनदानादि
नादिसंबन्धेनलिंगेन ३५अना

अविवेशह॥स्यमंनककण्ठेराजागां दीपुत्रोमहायशा॥२५॥अथरत्नानिवान्यानिद्रव्याणिविविधानिच॥वृष्णिवीरोधर्मात्मायज्ञेष्ववन्ययोजय
त्ता॥३६॥अक्रूरयज्ञइतिते ख्यातास्तस्यमहात्मनः॥बहून्दक्षिणाःसर्वेसर्वकामप्रदाविनः॥३७॥पदुर्योधनोराजासगत्वामिथिलोत्रतिगदा
शिक्षांततोहिध्यावलभद्रादवान्नवान्॥३८॥प्रसाद्यचनतोरामोवृष्ण्यंधकमहारथैः॥आगीतोहारकांतेवसुस्तेनचमहात्मनाभ्यक्रूरस्तंधक
सद्मप्रमायान्युरुषर्षभः॥हत्वासत्राजितंयुद्धेसहबंधुमहाबली॥३९॥शतधन्वाभयात्कृतवर्मणोपेक्षितवानथा॥अथयोतेनथाक्रूरेनवर्ष
त्वाकरान्नरान्॥४०॥अनावृष्ट्यातदाराष्ट्रमभवद्बहुधाकुलम्॥ततःप्रसाद्यामासुरक्रूरंकुकुरांधकाः॥४१॥पुनर्हीरवतीमाप्तांतस्मिन्दानपतौ
ततः॥प्रववर्षसहस्राक्षःकालेनलघियस्तथा॥४२॥कन्यांचवासुदेवायस्वसारंशीलसंमताम्॥अक्रूरःप्रददौधीमान्शीत्यर्थंकुरुनंदन॥४३॥अथ
विज्ञाययोगेनकृष्णोवभ्रूनवमणिम्॥समाप्तमथगतंप्राहतमक्रूरंजनार्दनः॥४४॥यन्नद्रव्यंमणिवरंतवहस्तागतंविभो॥तत्प्रयच्छस्वमानार्ह
मियमानार्थ कोलथा॥४५॥षष्टिवर्षगतेकालेयदोर्वोभ्रन्ममानघ॥ससंरुद्धोसकृत्प्राप्ततःकालात्ययोमहान्॥४६॥तानःसकृत्प्रवचनात्स
र्वसात्वतसंसदि॥ददौतंमणिवंकरत्नानामुत्तमंतदा॥४७॥ततस्तमादायमणिंवभ्रोर्हस्तादरिंदम॥ददौकृष्णमनाकृष्णस्तंमणिंबभ्रवेपु
नः॥४८॥सकृष्णदूरात्संप्राप्तंमणिरत्नंस्वनंतकम्॥अवध्यगादिनीपुत्रोदिरराजांशुमानिव॥४९॥ ॥इतिहरिवंशे॥ ॥ ॥
३६जनमेजयउवाच॥ ॥प्रादुर्भावंयुगेषुविष्णोरमिततेजसः॥संतंकथयतामेवकारहस्तेनकृतमोजसा॥

यत्किंचाद्यत्र३८यत्र्यतोहेतोरीशोभूत्संभूतसंभृता॥ ॥ एतंवंशमयायान्तिंयुविभूतिसमाहितः॥सुखानांतांतकानांतीफलभागभि
नात्ययप्राप्तविरक्तानांतीरोकःयदर्थंजानांतद्वत्पृथङ्नेतिपूर्ववेदान्वयः॥ आवल्लभवनाद्वापियत्रयत्रांतेसंश्रयोभविष्यतिनृणांहरसंनिधेनवृत्तिरिति॥
३७।३८।३९।४०।यत्किंचिदिहोक्तंविन्नपदेते ४१।४२॥ ॥छ॥ ॥इतिभावदीपेस्कोनचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ॥३९॥ ॥इतिश्रीहरिवंशेभविष्यपर्वणिसमाप्तः॥

लिकंचाक्रूरादीनामपराधान्क्षांतवानितिअत्राभागवतेषु

रितनविधिचनांवत्तरम्॥नकर्मणासंतानंनेतुंनमनिषितम्॥किमात्मकोवरःसकामूर्तिःकाचेदेवता॥किमाचारःप्रभावोवाकेनो
तेनपुराकृतम्॥यन्नार्थसमवेतानांमिषतांचद्विजन्मनाम्॥महावराहश्चरितंकृष्णेदीपायनेरितम्॥यथानारायणबलनवाराहंरूपमा
स्थितः॥दंष्ट्रयागांसमुद्धृत्योज्जघारारिसूदनः॥विस्तरेणवकर्माणिसर्वाणिरिपुघातिनः॥श्रोतुमिच्छाम्यशेषेणतत्रकुरुसत्तम
मतः॥कर्मणामानुपूर्व्यंचजन्मनोर्वाश्चयेविभो॥यावत्यश्चकृतिर्लोलीतांचव्याख्यातुमर्हसि॥कथंचभगवान्विष्णुःसुरेशोरिनिबर्हण
॥वसुदेवकुलेयोसौवासुदेवत्वमागतः॥अमरैरार्हतंपुराणंपुराणरूढिर्निषेवितम्॥देवलोकंसमुत्सृज्यमर्त्यलोकमिहागतः॥देव
मानुषयोर्नेतामूर्भुवःप्रभवोविभुः॥किमर्थंदिव्यमात्मानंमानुष्येसंन्ययोजयत्॥पञ्चकंवर्तयंतेकोमानुषाणामयंविभुःमा
नुष्येसकथंबुद्धिंचक्रेचक्रभृतांवरः॥गोपायनेयःकृतेजगतःसार्वलौकिकम्॥सकथंगांगतोदेवोविष्णुर्गोपत्वमा
गतः॥महाभूतानिभूतात्मायोदधारचकारच॥श्रीगर्भःसकथंगर्भेस्त्रियाभूच्चरयाहृतः॥येनलोकाक्रमेजित्वा
जिभिःस्त्रीस्त्रिदशेप्सया॥स्थापिताजगतांमार्गास्त्रिवर्गप्रभवास्त्रयः॥योतकालेजगत्त्रित्वाकृत्वातीमंमयंवपुः॥
लोकमेकार्णवंचक्रेहृग्रूपादृश्येनवर्त्मना॥यंपुराणंपुराणात्मावाराहंरूपमास्थितः॥विषाणाग्रेणवसुधामुज्जहारारिसू
दनः॥यंपुरापुरुहूतार्थेत्रैलोक्यमिदमव्ययम्॥जित्वाददौवसुमतीसुराणांकरसत्तमः॥येनसेहेवपुःकृत्वाहिवाकु

अयंलोकःकानेनानोलोकःतेषांमार्गाःस्त्रियःप्राप्यन्ते॥६॥जगत्संबभूतानामकारणंवीतरागेहत्यतोमयंनिर्विशतिमात्मरूपमत्रेतिगए कोऽर्थःसलिलपद्मयोगात्तादृशीकृत्वालोकंएकार्णवंचक्रेसर्वंविनानीतिभावः
नयानन्मात्रंअयंशेषयतीतिभावःतत्रत्यधनैर्दृश्यादृश्यैर्नानितज्ञोज्ञेनविष्णुहिरूपेणोवराहंरूपंअंगादःयोहंकारमात्रेतत्संबंधिजानितेनैवसत्त्वमात्रेनसंहरन्नमपिमार्गस्त्रियस्त्रिरूपेसंहरतीति॥विषाणाग्रेणदंष्ट्रायेणदंष्ट्रायोरित्यमरः॥६॥असुरेतिहेतुःसुराणांसुरेभ्यःस्वहितकरत्वेन॥८

त्वाचतत्सुनः॥१वैदेत्योमहावीर्योहिरण्यकशिपुर्हतः॥यंपुराघनलोभूत्वाब्रह्मोर्वसंवर्तको विभुः॥पातालस्थोर्णवरसंपर्योनोयमहर्दिवं॥सहस्रशिरसंजज्ञेसहस्रांशुसहस्रदृक्॥सहस्रचरणंदेवंयमाहुर्वैश्वयोनिं॥नाभ्यरण्यांसमुत्पन्नेयस्यपेतामहंगृहम्॥एकार्णवगतेलोकेन देस्थावरजंगमे॥चेननेनीहतादेत्याःसंग्रामेतारकामये॥सर्वदेवमयंकृत्वासर्वायुधमयंप्रभुं॥गरुडस्थंनवोत्सिक्तंकालमेघनिभंहरिं॥ निर्जिताश्चमहादेत्यास्तारकश्चमहासुरः॥उत्तरांतेसमुद्रस्यक्षीरोदस्यामृतोदधेः॥यंश्वेतर्क्षस्तंयोगमास्थायतिमिरंहरः॥सरा लीगर्भमधनद्दिव्यंतपत्रकर्षाद्दिनंपुरा॥यंकेचयोदेत्यगणावरुद्दंगर्भावधानेनिहनंचकार॥पदानियोलोकमया निक्रमत्वाचकारदैत्यान्सलिलेशयस्थान्॥कृत्वाचदेवोस्विदिवस्पदेवोवंकेसुरेशोत्रिदशाधिपत्वे॥पात्रोणिदक्षिणादो क्षावमसोल्लखलानिचगार्हपत्येनविधिनाश्वचाहर्येणकर्मणा॥॥त्र्यग्निमाहवनियंचवेदिंचवकुरुस्रुवम्॥ओसर लीयंकर्वांचैवस्रावभृथ्यंतथैवच॥सुधास्त्रीलीचजश्चकेहव्यकव्यवदान्मखे॥हव्यादाश्चसुराश्चकेकव्यादो श्चपितृनपि॥भागार्थेमंत्रविधिनायश्चकेयज्ञकर्मणि॥यूपान्समिक्रुशोमंपवित्रान्परिधीनपि॥चक्षिर यानिचद्रव्याणियज्ञाश्चसचयानलान्॥सदस्यान्सप्तमान्यज्ञान्यज्ञेश्वकृत्तमान्॥विवभाजपुरास वैपारमेष्ठ्यनकर्मणा॥युगानुत्पाद्यसकृत्वालोकाननुपरिक्रमन्॥क्षणलवाश्चकाष्ठाश्चकलास्त्रेकाः

नि॥ आवभृथ्यं यज्ञांतस्नानायहितंतुपनिक्रासमामलिसादिवं २८ सुधाजीलिसुधाघटभृतीनिविलिंदुर्मिथाधातीवैतामि २९ ३० सचयानलान्दक्षिणाग्नीन्गार्हपत्यंचाहवनीयंचसभ्यावसथ्यौचाग्नी ३१ पारमेष्ठ्येनपरमेष्ठिनाब्रह्मणेतिन ३२

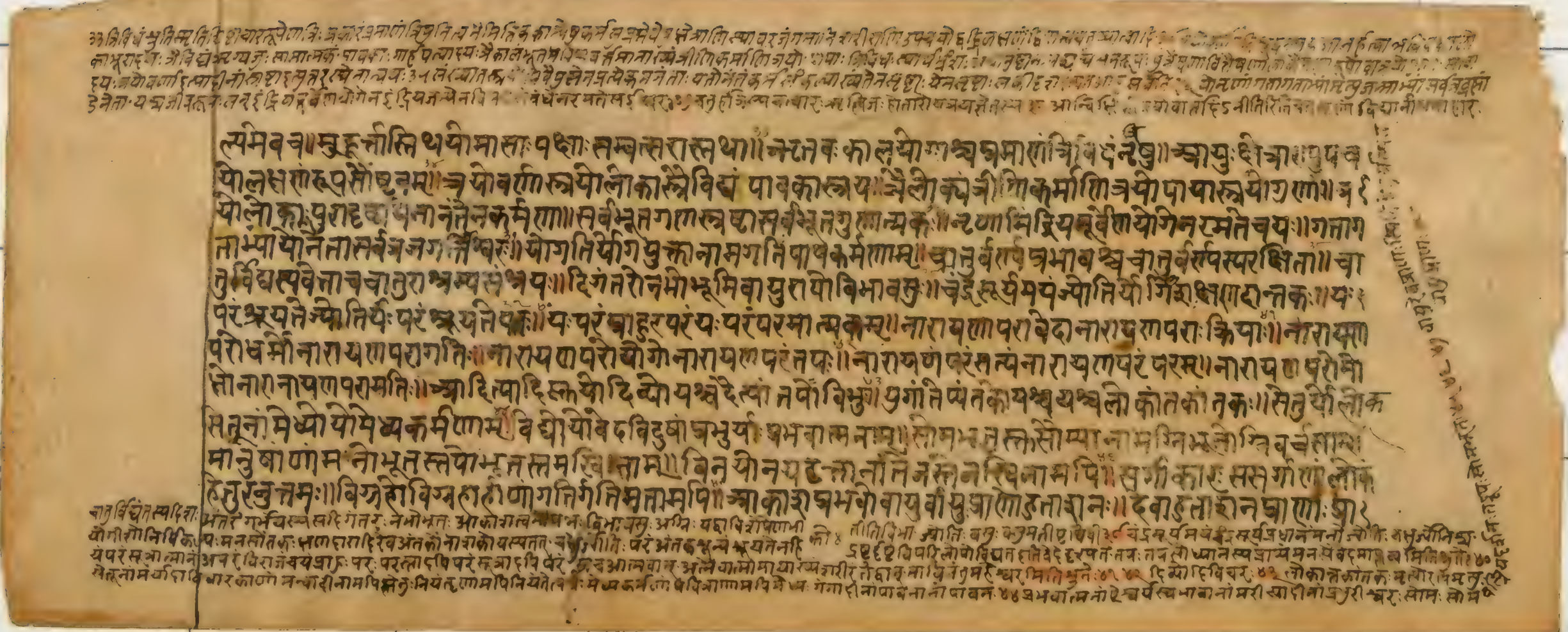

जाणोमधुसूदनोरसाच्छोणितसंभवोणितान्मांसमुच्यते॥मांसान्मेदोजन्मेदसोस्थिनिरुच्यते॥अस्थ्नोमज्जासंभवतिमज्जातशुक्रसं
भवः॥शुक्राद्गर्भसमभवःसमूलेनकर्मणा॥तत्रापांचथमोभागःसोम्योनिरुच्यते॥गर्भोचसंभवोग्नियोहितीयोराशिरुच्यते॥शुक्रेसोमात्मकंविद्या
द्रजोवैपावकात्मकम्॥भावोरसात्मकोज्ञेयोवीर्यंवैराशिपावकौ॥कफवर्गेभवेच्छुक्रंपित्तवर्गेणशोणितम्॥कफस्थानंहृदयंस्थानंतन्मनसःस्मृतम्॥नाभिकोष्ठान्तरंयत्तुतत्रैवोहुताशनः॥मनश्चनाम्नतिर्ज्ञेयःकफसोमोविभाव्यते॥पित्तमग्निस्मृतंतत्रैव
मग्नीषोमात्मकंजगत्॥एवंभवत्तिगर्भोहिदेहसंनिभः॥वायुस्त्वेवंसचक्रेसंगतःपरमात्मना॥ततोगात्राणिविसृजतिविभर्तिपतितंपुनः॥स
पंचधाशरीरस्थोभिद्यतेवर्हतेपुनः॥प्राणोपानःसमानश्चउदानोव्यानएवच॥प्राणःस्पृशथमंस्थानंवहतेपरिवर्हतो॥अपानःपथिमे
कायमुदानोहृदशरीरिणः॥व्यानोव्यायच्छतेयेनसमानःसंविवर्तते॥भक्ता वाप्यत्तमत्तस्यनायतेहिपंगवः॥पृथिवीकायुराकाशं
मापोज्योतिश्चपंचमम्॥तस्येहियानिविद्यानिस्वस्वेयोगेचकिरे॥पार्थिवंदेहमाहुस्तुप्राणात्मानंचमारुतम्॥हिरण्मयं
शरीरंतुयोनीनिजलास्रवः॥वर्तते॥ज्योतिश्चतुर्थितेषांपंचमंनाम॥ग्रामाश्चविषयाश्चैवव्यस्त्रीयंस्ववर्तिता॥इत्येवं
नपुरुषःसर्वान्सृजतेलोकान्सदेवतान्॥कर्मलोकेनेहनास्मिन्नरत्वंविद्युरागतम्॥एषमेतत्रयंप्रोक्तंषमंविस्मयोमहान्
निर्गतिमतामापन्नोमानसिनं॥मेस्वप्नेरस्मपर्वेषांचैवसंभवः॥श्रोतुमिच्छामि

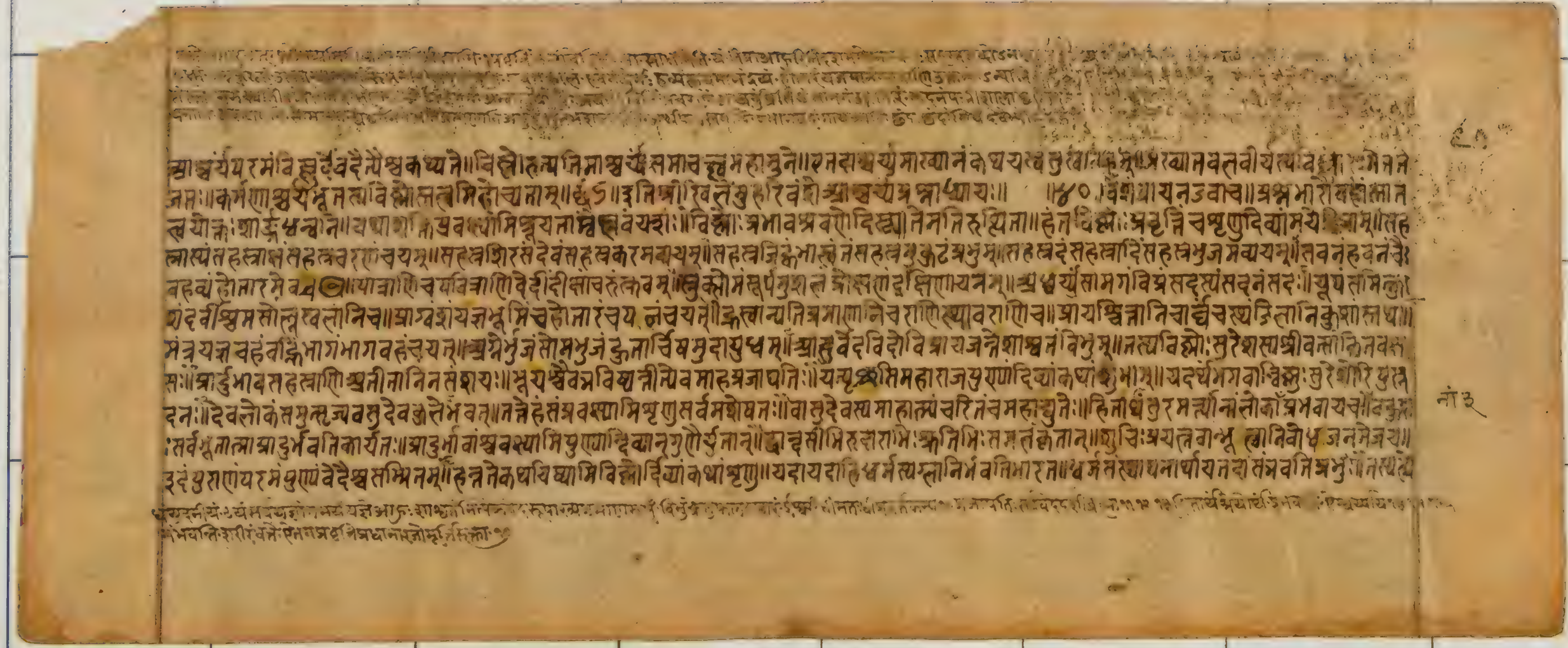

६५

ह.वं.पु०

६५

श्रुत्व

रा॥वराहरूपंकृत्वाथैनोनारसिंहमनःकृतं॥यत्रसूनाहतोदैत्यहिरण्यकशिपुर्हतः॥पुराकृतयुगेराजन्सुरारिर्वत्तदर्पितः॥दित्यानामादिपुरुषश्चारुतपसुदुश्चरं॥
हत्वाचैवदशवर्षशतानिच॥जलेपवासत्तत्रासीत्स्थानमोनदृढव्रतः॥ततःशमदमाभ्यांचबलवीर्यंचानघ॥बलाच्चीतमनालेनतपसानियमेनच॥तोषयत्रभगवं
स्वयमागत्यभूयतेविमानेनार्कवर्णेनहंसयानेनभास्वता॥आदित्यैर्वसुभिःसाध्यैर्मरुद्भिर्देवतैरपि॥रुद्रविश्वसहायैश्चयक्षराक्षसकिन्नरैः॥दिशाभिर्विदिशाभिश्चनदी
दीभिःसागरैस्तथा॥नक्षत्रैश्चयुतैर्देवैश्चरैश्चनहायहैः॥देवर्षिभिस्तथोदृद्धैःसिद्धैःसप्तर्षिभिस्तथा॥राजर्षिभिःपुण्यतमैर्गंधर्वैरप्सरोगणैः॥चराचरगुरुःश्रीमा
नःसर्वैस्तुरैस्तथा॥ब्रह्मावेदविदांश्रेष्ठोदैत्यवचनमब्रवीत्॥प्रीतोस्मितवभक्त्यातपसानेनसुव्रत॥वरंवरयभद्रंतेयथेष्टंकामसाप्नुहि॥४५॥हिरण्यकशिपुरुवाच॥
नदेवासुरगंधर्वानयक्षोरगराक्षसाः॥नमानुषापिशाचाश्चनिरुन्युर्मांकथंचन॥वधयोमानशायैवृद्धात्तोकथितामह॥घोरेयंतपसायुक्तावरमेनंवृणोम्यहम्॥न
त्वेणनत्वत्रेणगिरिणापादपेनवा॥नशुष्केणनचार्द्रेणस्यान्मेवधःसर्वसंचरेषुनदीषुदिशोदशा॥यानिप्रहारेणेकेनसप्तत्यवत्सवाहनं॥योमानाश
यितुंशक्तःसमेहन्तुर्भविष्यति॥भवेयंमहतेवार्कःसोमोवायुर्हुताशनः॥सत्तिंतंचान्तरिक्षंचनस्त्रादिशोदशः॥नहंक्रोधवशंकामंवरुणोवातवोयमः॥धनदस्त्र्यंबनाधक्षो
यक्षाश्चकिंपुरुषाधिपः॥ब्रुवतोवाच॥ ॥एतेदिव्यावरास्तातमयादत्तास्तवाऽनघ॥तथोक्तामातिमांस्तात प्राप्स्यसित्वंनसंशयः॥एवमुक्तानुभगवान्जगामाकाशमेवहि॥
वैराजंबलमास्थदंवृत्रर्षिगणसेवितं॥ऋत्वादिवोवरंनंवदत्तंसत्तियोनिना॥विधिंविज्ञाययामासुर्देवाःशक्रपुरोगमाः॥ततोदेवाश्चनागाश्चगंधर्वामुनयस्तथा॥वरप्रदानमु
त्तेवेयितामहमुपस्थिताः॥देवाऊचुः॥वरेणानेनभगवन्वाधयिष्यतिनोऽसुरः॥तन्नसीदस्तभगवन्वधोऽस्यविहितोभवेत्॥भगवान्सर्वभूतानांत्वंप्रभूरादिकृद्विभुः॥त्वंहाचै

३ एवमुक्तस्तुदैत्येनस्वयम्भूर्भगवांस्तथा॥उवाचदैत्यराजंतंप्रहसन्नृपसत्तम॥५२ श्लो४

हृषीकेशानामन्यत्रब्रह्मनिर्देवः॥ततोलोकहितंवाक्यंश्रुत्वादेवप्रजापतिः॥५८ प्रोवाचभगवान्वाक्यंसर्वान्देवगणांस्तदा॥ब्रवीम्यहंविदशास्तेनत्रायध्वंयतःकृतम्॥तयस्तेनैवभजवान्यंविष्णुःकरिष्यति॥एतच्छ्रुत्वासुराःसर्वेवाक्यंकृत्वातंभवान्॥स्थानिस्थानानिदिव्यानिजग्मुस्तेवैमुदान्विताः॥तत्रमायेवरेणाथितर्वोलोकाश्चतत्रजाःहिरण्यकशिपुर्दैत्येश्वरदानेनदर्पितः॥त्रायध्वमेतुमोभागान्मुनीन्वेशंसितव्रतान्॥सर्वेधर्मपरानूदांतान्सुराधर्षितवांस्तस॥देवांस्त्रिभुवनंचाधिराजित्यमसुरः॥त्रैलोक्यवशमानीयस्वर्गंवसतिदानवः॥यदावरमदोन्मत्तोन्यवसद्दानवोदिवि॥यज्ञियान्कालवादेत्यादेवांस्त्रैवाध्वयज्ञियान्॥आदित्याश्चतनोरुद्राविश्वेथवसवस्तथा॥शरण्यंशरणंविष्णुमुपतस्थुस्तवस्तुभिः॥दिवंयज्ञमयंवह्मवलदेवंसनातनम्॥भूतंभव्यंभविष्यंचप्रभुंलोकनमस्कृतम्॥नारायणंप्रभुंदेवाःशरण्यंशरणंगताः॥दिवाऽस्तु॥जायस्वनोद्यदेवेशहिरण्यकशिपोर्भयात्॥त्वंहिनःपरमोदेवस्त्वंहिनःपरमोगुरुः॥त्वंहिनःपरमोधाताब्रह्मादीनांसुरोत्तम॥उक्तुस्त्वान्तुजयत्वाक्षशत्रुपक्षक्षयावह॥क्षयायदितिपुत्रत्यशरणंत्वंभवस्वनः॥विष्णुरुवाच॥नयंयज्ञधर्मनराश्चभयंवोदास्यतेमम॥तथैवत्रिदिवंदेवाःप्रतियत्स्यथमाचिरम्॥एवंतेसगणाःसर्वेवरदानेनदर्पितम्॥अवध्यंममरेशानांदानवेंद्रंनिहन्यतम्॥१॥

वैशंपायनउवाच॥ ॥एवमुक्तास्तभगवान्त्रिदशेश्वरान्॥हिरण्यकशिपोराजोलोकगामहरिःसभाम्॥नरस्यकृत्वार्द्धतनुंसिंहस्यार्द्धतनुंप्रभुः॥नारसिंहेनवपुषाजघानेसंस्मृत्ययाचिना॥जीमूतघनसंकाशोजीमूतघननिस्वनः॥जीमूतघनदीप्तोजाजीमूतइववेगवान्॥दैत्यंतंतिवलंदृष्ट्वादृष्ट्वाशार्द्धंतविक्रमम्॥दृष्ट्वैदैत्यगणेयुद्धंहनवानेकयोधिना॥नृसिंहरूपकथितोभूयोयंभगवानहरः॥यत्रवाजनमाश्रित्यहृत्यदैत्यविनाशनम्॥वेतेर्वस्तवनोयज्ञेवस्तिनाविष्णुनासुराः॥विप्रचित्तिःशिबिःशंकुरयःशंकुशिरास्तथा॥अयंशिरास्तथाशिराहयग्रीवश्चवीर्यवान्॥वेगवाकेतुमानुग्रःसोग्रयग्रोमहासुरः॥पुष्करःपुष्कलश्चैवशरवोऽथयतिर्द्रुवः॥ब्रह्म

हारावलीसहितः

द्रुदोष्यशिराः कुंभः संक्रुदो गगनप्रियः॥ अनुद्रुदोहरिहरौवराहः सहरोहरः॥ शरभः शत्तमश्चैव वृषभः कोपनः क्रथः॥ वृहत्कीर्तिर्महाजिह्वः शंकुकर्णोमहाननः॥ दीर्घजिह्वोर्कनयनोमृदुवाग्वोमृदुप्रियः॥ वायुर्गविष्ठोनमुचिश्शंवरोविन्ध्यरोमहान्॥ चंद्रहंताक्रोधहंताक्रोधवर्द्धनएवच॥ कालवक्त्रःकालकोयश्चचक्रोक्रोधविवर्द्धनः॥ चक्रहस्तोगरिष्ठश्चप्रस्तवनरकानुगः॥ दृढहनुर्घनवातायीजेतुमान्चलदर्पितः॥ असितोमाधवोमाधवाक्षलःअमदोमदः॥ कौशिकश्शालवदनःकरालःकौशिकःशरः॥ स्कन्दस्कन्दारुजःसंक्रोदोग्दुरस्वनः॥ शतघ्नीचक्रहस्तश्चतथाधरिधयायुधः॥ अश्मयंत्रायुधोघेनाभिंदिपालायुधास्तथा॥ नृतोत्पलहस्तश्चयरश्चधरास्तथा॥ यशमुरहस्तश्चतथामुशलायुधः॥ मसाशिताग्रहरणाःभूतहस्तश्चदानवाः॥ नानाग्रहरणाघोरानानावेषामहाजवाः॥ कूर्मकुक्कुटवक्त्राश्चकाकोलूकमुखास्तथा॥ खरोष्ट्रवदनाश्चैवशरभाहवदनास्तथा॥ भीमाकरंवक्त्राश्चकोष्ठुवक्त्राश्चदानवाः॥ आखुदर्दुरवक्त्राश्चघोराश्वकमुखास्तथा॥ मार्जारगजवक्त्राश्चमहावक्त्रास्तथाघरेानक्रमेषाननाः॥ शूराःशोजाविमहिषाननाः॥ गोधाशल्यकवक्त्राश्चोलूकवक्त्रास्तथायरे॥ गरुडास्याःखड्गमुखावामशूरवदनास्तथा॥ गजेंद्रचर्मवसनास्तथाक्षाजिनान्वरा॥ चीरवल्कलगात्राश्चतथाकृत्तवाससः॥ उष्णीषिणोमुकुटिनस्तथाकुंडलिनोसुराः॥ किरीटिनोलंबशिखाःकक्षुग्रीवासुवर्चसः॥ नानावेषधरादैत्यानानानाम्न्यानुतेयनाः॥ खान्यायुधानिसंगृह्यप्रदीप्तानीवतेजसा॥ क्रमाणाहयकैशमुखावर्त्तनसर्वतः॥ अमर्षसर्वदैतेयानूषादहस्तलेःअभुः॥ रुयंक्षलामहाभीमंजहारक्षसमेदिनीम्॥ तत्पविक्रमतोभूमिंचंद्रादित्यौलनान्वरे॥ नभःक्रमाणत्यनाभ्यांकित्तमस्थितौ॥ थरमाक्रममाणत्यजानुदेशेव्यवस्थितौ॥ विष्णोरतुलवीर्यत्यवदन्तोवंद्विजातयः॥ हत्वातमेदिनीसर्वांहत्वावासुरपुंगवान्॥ ददौशक्रायत्रिदिवंविष्णुर्बलवतांवरः॥ एषतेवामनोनामआदुर्भावोमहात्मनः॥ वेदविद्भिर्द्विजैरेनंकथ्यतेवैष्णवंयशः॥ भूयोभूतात्मनोविष्णोःआदुर्भावोमहात्मनः॥ दत्तात्रेयइतिख्यातःस्व

१०१

अमृतात्मकाः अजुनरूपेण मपि प्रत्यक्षश्रुतिमूलः यंवैस्वर्ण्यस्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः अत्रयस्तमन्वविंदन्नघ्न्य अशुवन्निति सूर्यं आत्मानं स्वर्भानुमायातममावेपर्ययेणअविध्यत् जीवत्वमपनयन् अत्रयः अत्रेः अपत्यानि दत्तात्रेयकुंभयोनिप्रभृतयः परयाशमयाशांत्यातेनज्ञानमार्गप्रवर्तकोयमवतारः अतिज्ञेयम्॥ १०२

अन्यश्चावतारस्तस्मात् तेनेत्यादिना अक्रियासु अनुष्ठानप्रकर्षेषु शिथिलतां वैरलतां आकुलतां अधर्मप्रतिबन्धितां ४

मयायरत्यागुतः॥तेनतनष्टेषुदेहेषुक्रियासुचनखेषुच॥चातुर्वर्ण्यंतुसंकीर्णंधर्मेशिथिलतांगते॥ब्रह्मवद्भिश्चाधर्मेतत्रनष्टेऽग्नेत्रिषु॥ब्रह्मातुशीर्यमाणास्तधर्मेचाकु
लतांगते॥तदायज्ञक्रियावेदाःप्रत्यानीताहितेनवै॥चातुर्वर्ण्यंमतंकीर्णंकृतंतेनमहात्मना॥तेनहैहयराजत्वेकार्त्तवीर्यत्वधीमता॥व
रदेनवरोदत्तोदत्तात्रेयेणधीमता॥स
हस्रबाहुरव्ययोनतेनतेमनुजेषुच॥शस्त्रास्त्रेदशवर्षाणांभविष्यतिनसंशयः॥यास्यसिस्मृतस्तत्वंचवसुधांवसुधेश्वर॥दुर्निरीक्ष्योरिपक्षाणांधर्मस्यचभविष्यति॥एवंतेवैष्ण
वःश्रीमान्प्रादुर्भावोमहात्मनः॥कथितोवैमहाराजयथाश्रुतमरिन्दम॥भूयश्चजामदग्न्योयंप्रादुर्भावोमहात्मनः॥यत्रवाकुसहस्रेणविनिर्जित्यधरणी
धानन्नृपतिंप्रभुः॥रणेसप्तदशंपार्थिवंरामःपातयित्वार्जुनंभुवि॥धर्मंचित्वायथाकामंक्रोशमानंचमेचवत्॥हत्वंवाकुसहस्रंचविच्छेदभृगुनंदनः॥घरम्बधेनदीमेनज्ञातिभिः स
हितस्त्वयै॥कीर्णंक्षत्रियकोटीभिर्मेरुमंदरभूषणम्॥त्रिःसप्तकृत्वःपृथिवींतेनानिःक्षत्रियांकृताम्॥कृत्वानिःक्षत्रियांचैवभार्गवःसुमहावलः॥सर्वयज्ञविनाशायवाजिमेधेनचेष्ट
वान्॥तस्मिन्यज्ञेमहादानेदक्षिणांभृगुनंदनः॥मारीचायददौप्रीतःकश्यपायवसुंधराम्॥वारणांसुरगानूश्रीमान्रथंचरथिनांवरः॥हिरण्यमक्षयंचैवनृपजांश्चैवमहामनाः
॥ददौतस्मिन्महायज्ञेवाजिमेधेमहायशाः॥ब्रह्मणायत्तहितार्थायलोकानांभृगुनंदनः॥चरमाणास्तपोदीप्तंजामदग्न्यःपुनःपुनः॥निष्ठतेदेववच्छ्रीमान्महेन्द्रेपर्वतोत्तमे॥स्थ
विलोःपुरेरामश्रीवत्सांकत्यधीमतः॥जामदग्न्यइतिख्यातःप्रादुर्भावोमहात्मनः॥चतुर्विंशेयुगेचापिविश्वामित्रपुरःसरः॥जज्ञेदशरथत्याथपुत्रःयमदग्निसुतः॥कृत्वाकर्मनृ
णावाकुश्चतुर्द्वारेश्वरः॥लोकेरामइतिख्यातस्तेजसाभास्करोयमः॥त्रातादनार्थंलोकस्यरक्षसांनिग्रहायच॥धर्मस्यचविवृध्यर्थंजज्ञेतत्रप्रतापवान्॥तमस्कृत्वानृपंश्रे
ष्ठंसर्वभूतपतेःप्रभुम्॥यत्तोदत्तानिचात्राणिविश्वामित्रेणधीमता॥वध्यार्थंदेवशत्रूणांदुर्द्धरणिसुरेरपि॥यज्ञविघ्नकरोयेनमुनीनांभावितात्मनाम्॥मारीचश्चसुबाहुश्चयज्ञेतेन रामः

वस्तिनाम्नरो॥ निहतोवनिरशोचत्तोत्तनहालना॥ वर्त्तमानमत्रवेयेनजनकत्यमहात्मनः॥ मयंमाहेश्वरंलायंक्रीडतालीलयासुरा॥ यः तनाः तर्वधनं ... ...
शवनेनसत्॥ तक्षणानुगतोयश्चसर्वभूतहितःप्रभुः॥ चतुर्दशवनेनस्थानयोवर्षाणिराघवः॥ रुषितोयस्यवार्त्स्यासीतेनित्रार्थनाभुवि॥ पूर्वोचितानस्तत्स्मार्न्नारमनुगच्छति॥ जनस्थानेवसत्कार्यविदशानांचकारह॥ नामहरदणक्रूरःयोसत्यःक्रूलधानतः॥ तीतायाःपदमन्विछन्तस्मणानुचरोविभुः॥ विराधंचकबंधं चरासतोयोरविक्रमो॥ जघानसुरवव्याघ्रोगंधर्वंशापविक्षतो॥ कुमाशनाकोशिनत्रिंशुकाशैः मदोन्मत्तजाम्बुनदचित्रपत्रैः॥ महेन्द्रवज्राशनितुल्यसारैः शरैः
धारिरेणविमोजितोवलात्॥ सुग्रीवत्यक्तनेयेनवानरेंद्रोमहावलः॥ वालीविनिहतोसुद्वेसुग्रीवश्चाभिषेचितः॥ देवासुरगणानोवैयक्षरासतघसिणः॥ यद्यायुध्यराक्षसेंद्रोरावणंसुदुर्मदम्॥ सुप्तराक्षसकोटिभिर्नीलांजनचयोपमम्॥ त्रैलोक्यदावणक्रूरंदुरात्मानं महाबलम्॥ तमागस्कारिणंक्रूरंयोसत्यसुधिदुर्जयः
म्॥ सभ्रातृपुत्रसचिवंससैन्यंक्रूरनिश्चयम्॥ रावणंनिजघानाजौरामोधनुषिपांडुरा॥ मधोश्चतनयोद्वेतवणोनामराक्षसः॥ हतोमधुवनेभीमोवरदप्तोमहासुरः॥
जन्नविघ्नकरोयेनतपोनांभावितात्मनाम्॥ समरेयुद्धशौण्डेनतथान्येयेचराक्षसाः॥ तानिकृत्तानिनामानिरामोधर्मभृतांवरः॥ दशाश्वमेधाञ्जारेध्यानाजहारनिरर्गलान्॥ नाश्वयंनाप्तुभावाप्तोनुकूलंमारुतोववौ॥ नविन्नकररणंवासीद्रामेराज्यंप्रशासति॥ पर्यदेवन्विधवानानर्थाश्चाभवन्तचित्॥ तर्वमासीज्जगद्धानंरामेराज्यंप्रशासति॥ नवाग्निनाप्तयंवायुर्जन्तूनांविद्यातजम्॥ नचस्मवृद्धावालानांप्रेतकार्याणिकुर्वते॥ ब्रह्मचर्यंचरंस्तत्रविशेषत्तत्ननुव्रताः॥ शूद्राश्चैवहिवर्णास्त्रीवृद्धूमंत्यन

जन्मूयंगरुधर्गृणंतस्तुतिर्जनाएतीयास्कःइतिगृणंतेकृथनप्रत्ययेआदेःश्रुतामितितन्नालंन्यकृष्यानृपकर्मा ... ...
वत्यर्थः४० ४१ ४२ ४३ ४४

हतानाः ॥ नार्योनाम्यचरन्भर्तृभार्योनाम्यचरत्पतिः ॥ सर्वमासीज्जगद्धीनंनिर्दस्युरभवन्मही ॥ रामश्कोभवद्भर्तारामःपात्थिताभवत् ॥ आयुर्वर्षसहस्राणितथापुत्रसह
स्राणि ॥ न रोगाःप्राणिनश्चासन्नरामेराज्यंप्रशासति ॥ देवतानामृषीणांचमनुष्याणांचसर्वशः ॥ पृथिव्यांसहवासोभूद्रामेराज्यंप्रशासति ॥ गाथामप्यत्रगायन्तिचेपुरा
णविदोजनाः ॥ रामेनिवृत्तसंग्रामेहत्वारावणंतस्यधीमतः ॥ ध्यायतोयुवतीर्हिताक्षोदीन्नास्योमनाभवत् ॥ आजानुबाहुःसुमुखःसिंहस्कंधोमहाभुजः ॥ दशवर्षसह
स्राणिदशवर्षशतानिच ॥ अयोध्यायांपृथिवींभुक्त्वारामोराज्यमकारयत् ॥ रामशेऽश्वमेधानामेकोविंशतिमाहरत् ॥ चत्वारस्तुरोवर्णाजनकल्पनिवेशनाः ॥ युगवर्षम
योध्यायामुवासभरतार्चितः ॥ वनेचतुर्दशसमाःसलक्ष्मणसहायवान् ॥ त्रीणिवर्षसहस्राणिसीतयासहराघवः ॥ सराज्यमकरोन्नत्रनगरेपितुरेवच ॥ वाल्मीकेराश्रमे
सीतादशवर्षाण्यंचच ॥ तावत्स्थितःसशत्रुघ्नोलवणत्रासयावधे ॥ नभवेद्दृश्तोदुःखंपृथिव्यांजनमेजय ॥ सप्तवर्षसहस्राणियंचाशच्चनपार्थिव ॥ पृथिवीजानिरभवत्सी
तयारहितोवशी ॥ ततःपूर्णेनवशतेनवन्यूनेनराघवः ॥ वाजिमेधेसहस्राणामुवासमुनिभिःसह ॥ सुक्तामरुद्भयोवोजाद्योयश्चमनसात्मनः ॥ अविच्छिन्नोभवद्वा
हूदीयतांभुज्यतामिति ॥ तत्रवानरगुणसंपन्नोदीप्यमानःस्वतेजसा ॥ अनिच्छंश्चैवसर्वेषांराजादाशरथिर्बभौ ॥ ईजेक्रतुशतेःपुण्यैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ हित्वाचोध्यांदिवं
यातोसत्यवःसमहाबलः ॥ एवमेवमहाबाहुरित्वाक्रतुशतान्नृपः ॥ रावणंतुगणैर्हत्वादिवमाचक्रमेप्रभुः ॥ ५४ ॥ वैशंपायनउवाच ॥ ॥ अथरामोदाशरथ्यायप्राहभीमो
हाग्नयः ॥ विख्यातोमाथुरेकुलेसर्वलोकहिताय वै ॥ यत्रशास्त्रंचमेदंचधिविदंकंसनेचव ॥ अरिष्टमत्रभंकेशिंधूतनांदैत्यदारिकाम् ॥ नागंकुवलयापीडंचाणूरंमल्लसंमतं
॥ दैत्यान्मानुषदेहस्थान्दृप्तान्बलसमन्वितान् ॥ द्विविदंचाप्रतिद्वंद्वंवैवाख्यंकुजकर्मणा ॥ नरकंचहतःसंख्येयवनंचमहाबलः ॥ हृतानिचमणीनांसप्त

हस्तीनः तथावेदभाग्यं वेदशास्त्रं ब्रह्मेः [illegible] चोक्तम् ६०६)

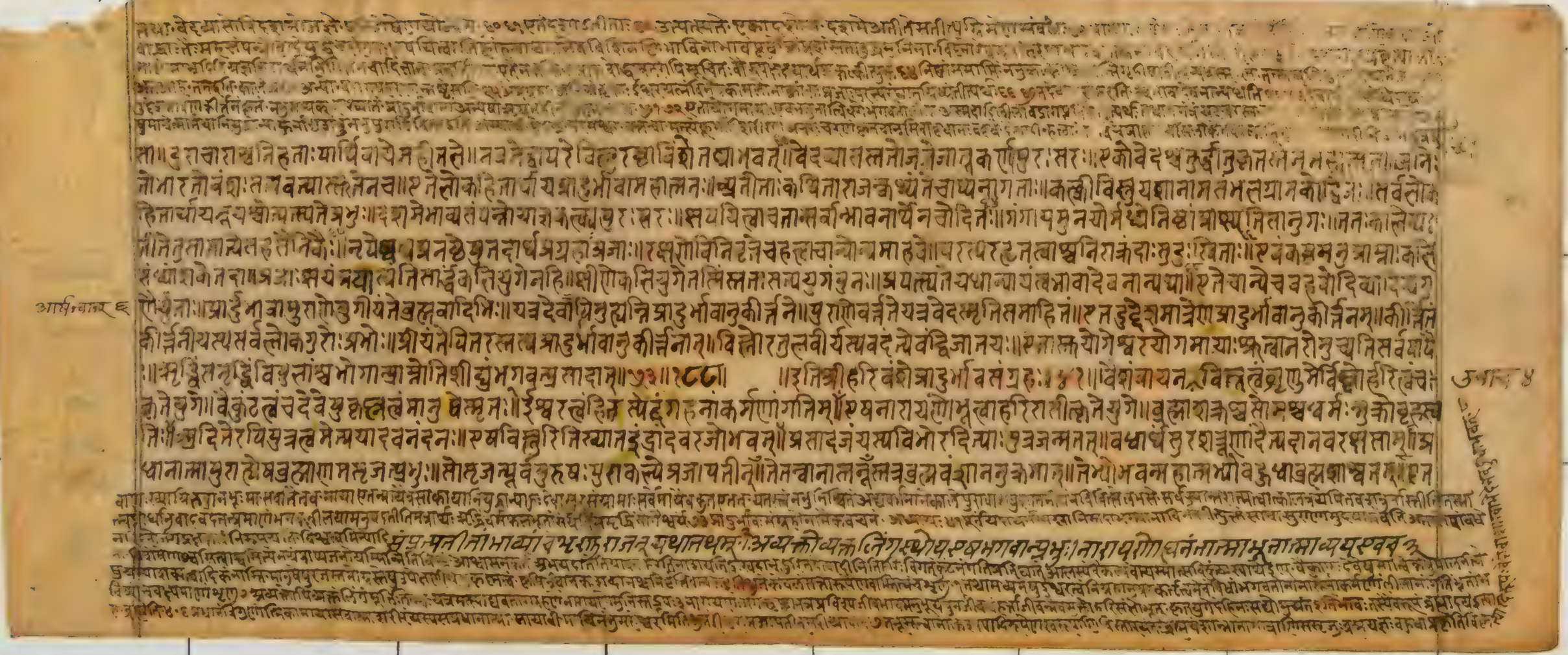

दाश्चर्यभूतस्यविष्णोःकर्मानुकीर्त्तनम्॥कीर्त्तिंकीर्त्तनीयस्यकीर्त्यमानांनिबोधमे॥इतेरत्रवधेतानवर्त्तमानेकृतेयुगे॥श्रुतीत्रैलोक्यविख्यातःसंग्रामस्तारकामयः॥न त्रात्
दानवाघोराःसर्वेसंग्रामदर्शिनः॥घ्नंतिदेवान्गंधर्वांसयक्षोरगराक्षसान्॥निवध्यमानाविबुरवाःक्षीणाश्चहरणारणे॥त्रातारंशरणंजग्मुर्देवानाथंप्रभुं॥श्रुत्वातेषांनिनादंतेदा
निर्वाणास्त्रवर्षिणः॥सार्कचंद्रग्रहगणंछादयंतोनभस्तलम्॥वस्तद्विपुलमाविद्योरानिर्ह्रादकारिणः॥तेनोन्मथितसंहृताःप्रवभुस्तन्नभस्तलाः॥दीप्तायाशनीपातैर्दह्यमा
नास्तलेजसैः॥ततस्तयोरुत्पातैर्दत्यमानमिवाम्बरम्॥पेतुरुल्काःसहस्राणिघनैरुपकाशगान्यपि॥नुन्नानिचविमानानिभ्रमंतुत्पतंतिचयोयेलोकानांचद्रुघंभदे
त्॥तादृशान्येवरूपाणितस्मिन्नुत्पातदर्शने॥तमसाविःप्रभूतेवैनप्रज्ञायतकिंचन॥निशिरोद्यपरिक्षिप्तानरेजुश्चादिशोदश॥निशेवरूपिणीकालीकालमेघावृतेनभा॥यो
निभाभिश्चतार्कोघोरेणतमसावृताः॥नान्यन्योज्ञान्तनिभिरंदोभिर्विक्षिप्यतप्रभुः॥ववुःसंदर्शयानास्तदिव्यंहस्तवपुर्हरिः॥वलाहकोजननिभंवलाहकनवरुहम्॥तमसाव
पुषावेष्टंकृत्तिवासमहौदीप्तंगौरंवरंदीप्तकांचनभूषणम्॥भूतांधकारवपुषंयुगांताग्निनिवोत्थितम्॥चतुर्दंष्ट्रंशुलपाणिंसकिरीटंचतूर्द्धजम्॥चामीरकायकारो
रायुधैरधिष्ठितम्॥चंद्रार्ककिरणोपेतंगिरिकूटनिभंस्थितम्॥चंद्रकानंदितकरंशशांकविभ्रमधारिणम्॥शशिकुंदमृणालेंदुशंखचक्रगदाधरम्॥विद्युत्सौदामसंकाशंतंश्रीवत्सं
शार्ङ्गलक्षणम्॥हर्यश्वरथसंयुक्तेनुवर्णध्वजशोभिते॥चंद्रार्कचक्रविन्यस्तेमन्दरास्थानांतरे॥अनंतरश्मितंचक्रेदुर्द्धर्षंमहदुत्तरे॥तारकाचित्रकुलेमेघहस्तवंधुरे॥तमेवंभय
दंयोनिंदेवादैत्यपराजिताः॥ददृशुस्तेस्थितंदेवंदिव्यंलोकनमस्कृतं॥तेदृष्ट्वानंजलयःसर्वेदेवाःशक्रपुरोगमाः॥जयशब्दंपुरस्कृत्यशरणंगताःतेनेशानंगिरःश्लक्ष्णाविद्धदेवंतदेवन
॥तनमस्कृत्यविनाशायदानवानांमहाद्युधे॥श्लोकेशंपुरुषंविष्णुंसोत्तमंपुरुषोत्तमं॥उवाचदेवताःसर्वाःसर्वज्ञःसर्वदर्शिवान्॥श्रूयतांमेवचोमानेहनरुतां

सिंहवाहनाः

रस्य नमस्कारः

नवाः सर्वे त्रैलोक्यं त्रिभिर्गृह्यतां॥ तेनस्यसत्यसंधस्यवेदोर्वध्येनतोषिताः॥ देवाः श्रीनियतांजग्मुः प्रार्थ्यान्मुक्तिवोषितम्॥ तत्तमःसंक्षयंतेविनेशुश्चवस्तु
भावाताःअसन्त्रास्वदिशोदश॥ ज्योतींषिचप्रभावंतिचक्रुश्चप्रदक्षिणम्॥ दीप्तिमत्तत्तेजासंचक्रुरंकेप्रदक्षिणम्॥ नविग्रहंग्रहाश्चक्रुःप्रसेदुश्चयिसिधयः॥ नीरजस्का
वसुर्मार्गोनाकपृष्ठादयत्वयः॥ यथार्थमवहुःसरितोनानिवस्तुभुर्णवाः॥ व्यासन्शुभानीन्द्रियाणिनराणांमनसात्मसु॥ महर्षयोवीतशोकावेदानुच्चैरधीयतयज्ञेशुव
हविःस्वाहुशिवमश्नातियावकंअवृत्तधर्मोत्तंवृत्तालोकामुदितमानताः॥ विस्तीर्णतत्रनिशत्यश्रुत्वास्तुतिनिधनेगिरम्॥३९॥ ॥ इतिश्रीहरिवंशेविष्णुत्रिशा॥
॥ ॥४२॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥ततोभयंविष्णुमयंचक्रुत्वादैत्ये यदानवाः॥ उद्योगंपरमंचक्रुर्युद्धायसुविदुर्जयाः॥ मयस्तुकांचनमयंत्रिनल्वान्तरमय
यम्॥ चारुचंद्रार्कवसुधंसुकल्पितमहाप्रभं॥ किंकिणीजालनिर्योधैर्हीयिचर्मपरिस्कृतम्॥ रविनंहेमजालैश्चरत्नजालैर्विभूषितं॥ ईहामृगगणाकीर्णंयक्षिभिश्चवि
राजितम्॥ दिव्यास्त्रशस्त्रीरथंरथयोधरनिनादितम्॥ ध्वंसध्वजधरंधुर्यैस्तपस्थानमगोपमम्॥ गदापरिघसंपूर्णंमूर्तिमंतमिवार्णवम्॥ हेमकेयूरवलयैर्खण्डस्कं
धरम्॥ सयंतारंध्वजोदग्रंसादित्यमिवमंदरम्॥ गजेंद्रांभोदविपुलंतलकेसरवर्चसम्॥ शुक्लमृक्षसहस्रेणसहस्रांबुदनादितं॥ दीप्तमाजौगदिवरंयंयुरारुरुहुःप्रभुम्
॥ अध्यासिष्टद्रुणाकांक्षीप्रेक्षंदीप्तमिवांशुमान्॥ तारक्षोशविस्तारमायतंचायतध्वजम्॥ शैलोत्कारसमाकीर्णंनीलांजनचयोपमम्॥ कालनेमिहाष्टचरणंतेहिमायु
गक्षवरम्॥ तिमिरोजारनिकरंगर्जंतमिवतोयदम्॥ तोहजास्तेन महतासगवाक्षेणदंशितम्॥ व्यायतैःपरिघैःश्लक्ष्णैःशोभणैर्बाहुभिर्वृतम्॥ शतैःपाशैश्चविततैरव
रोधैश्चसुऊरैः॥ शोभितंत्रासनीयैश्चतोमरैश्चवरप्रभैः॥ उद्यंतंद्विषतांहेतोर्द्वितीयमिवमंदरम्॥ युक्तंखरसहस्रेणसोष्ट्रोहदधोत्तमम्॥ विरोचनस्तंसंग्रहेदागदा

ईहामृगगणैः कृत्रिमसत्वसमूहैराकीर्णं व्याप्तं ४ यंरथंपुरुषैर्युद्धुमुद्यतैः श्रेष्ठत्वपरीक्षणार्थं शोभनानीडंगेषु पर्वतनृत्यं पर्वतप्रमाणानि केसरवत्तयसहशानि मेघवंदीप्तिः ध्वजायस्य ६ तंवकेसरवर्चसं मदकृत्कलंसिंहवत्तीव्रगतीं
त्वेनातितेजचिनं १० शैलोत्कारः पर्वतसंघातराशिः ८ कालनेमिहाष्टचरणंकृतोयस्यायसा अष्टौचरणाश्चक्राणि यस्यतं तिमिरोगारिः कृष्णारंगिलसहशिरकायस्य १० ११ १२ १३ १४

इतिनंवेहिनी

णिरदृश्यत॥ अनुखेनस्यसैन्यस्यदीप्तभृंगइवाचलः॥ सुक्रोहयसहस्रेणहयग्रीवस्यदानवः॥ त्यंदनंवाहयामाससघण्टानीकमर्दनः॥ व्याघ्रनंवाकुलाहस्तंधनुर्विस्फाय
रन्महत्॥ वाराहःअमुखेनस्योत्सावरोहइवाचलः॥ क्षरत्रविक्षरद्घनेत्राभ्यांरोषजंजनम्॥ क्षुरदंष्ठोष्ठवदनःसंग्रामंसोभ्यकांक्षत॥ अरिष्टोबादशहयंयानमा
स्थायदानवः॥ व्यूहितोदानवव्यूहैःपरिचक्रामवीर्यवान्॥ विप्रचित्तिस्ततःश्वेतःश्वेतकुराडलभूषणः॥ श्वेतशैलप्रतीकाशोयुद्धायाभिमुखेस्थितः॥ अरिष्टोवसिमु
त्सृज्यवरिष्ठोद्विपिनोत्तमः॥ युद्धायसमुखेनस्थोधराधरइवाधरः॥ किशोरस्तनितसहर्षीकिशोरइववेदितः॥ अश्वंवदैत्यसैन्यस्यमधोरविरिवोदितः॥ लंबस्त
तंबमेघाभःअस्तंवांवरभूषणः॥ दैत्यव्यूहगतोभातिसतोयहारइवांशुमान्॥ तुर्भानुर्वज्रयोधीचदशनोदक्षिणायुधः॥ अग्रेनिहन्तादैत्यानांअमुखेसुमहाबलः॥ अ
न्येहयगताभांतिनागस्कंधेषुचापरे॥ सिंहव्याघ्रगताश्चान्येवराहर्क्षेषुचापरे॥ केचित्खरोष्ट्रयानारःकेचिन्नोयदवाहनाः॥ नानायक्षिगताश्चान्येकेचित्पवनवाहनाः॥
यत्तिनस्तत्परेदैत्याभीषणाविकृताननाः॥ एकयादाद्वियादाश्चनदंतोयुद्धकांक्षिणः॥ अश्वेउमानावहवःस्फोटयंतश्चनेभुजान्॥ दृप्तशार्दूलनिर्घोषानेदुर्दानवयुंगवाः
॥ नेगदाधारिभिस्तैश्चधनुर्व्योयामशालिनः॥ वाजुभिःपरिघाकारैस्तर्जयंतिस्मदेवताः॥ प्रासैःपाशैश्चखड्गैश्चनोमरांकुशपट्टिशैः॥ चिक्रीडुलेशनशक्तिभिःशितधारैश्चः
मुद्गरैः॥ गंडशैलैश्चशैलैश्चपरिघैश्चान्नमायुधैः॥ चक्रेषुदैत्यप्रवराश्चक्रानंदितंबलम्॥ कांक्षंतोविजयंयुद्धेदानवायुद्धदुर्मदाः॥ एवंदानवसैन्यंतत्तवैयुद्धमदोद्ध
टम्॥ दिवताभिमुखंतस्थौमेघानीकमदोद्धतम्॥ ॥ तदद्भुतंदैत्यसहस्रगाढंवाय्वग्नियोयांवुदशैलकल्पम्॥ वलंरणायाभ्युदयाभ्युदीर्णंयुद्धायसंतस्थुरमित्रभावा
सेवैः॥ ॥ इतिश्रीहरिवंशेदेवासुरयुद्धेदैत्यसंनहनंनाम॥ ॥ ७३॥ वैशंपायनउवाचः॥ अनंतेदैत्यसैन्यस्यविस्तरस्यानिवर्तिते॥ सुराणांसर्वसैन्यानांबलंवर्धित रातः
७०

पवनवाहनावायुगतयः २५ २६ सु २८ २९ ३० ३१ गाढंसंकुलंरोषः संग्रामधारातस्याभ्युदयइवकर्मतस्मोअवकीर्णप्रहरणोरणः इतिनिव [illegible] अनंतरं

रंशृणु॥आदित्यावसवोरुद्राअश्विनौचमहाबलौ॥सवसवःसानुगाश्चैवसंनह्यंतुयथाक्रमम्॥पुरंदरस्यपुरतोलोकयात्रःसहस्रदृक्॥याम्यांदिशंसमाश्रित्यदंडपाणिःप्रतापवान्॥पितृभिर्बहुभिःसार्द्धंसंनद्धोनिर्ऋतिस्तथा॥खड्गीचर्मीधनुष्पाणिःपाशहस्तोमहाबलः॥पश्चिमांदिशमास्थायवरुणोहेमवज्रधृक्॥सर्वैःपरिवृतोनागैर्नागपाशैश्चसंवृतः॥देवगंधर्वयक्षौघैरनुयातःसहस्रशः॥दीप्तिमद्भिःसदश्वैश्चसंनद्धैर्विविधायुधैः॥वज्रविस्फूर्जितोद्भूतैर्विद्युद्दंडायुधार्चितैः॥पुष्पोत्कटसहस्राढ्यैर्वर्षद्भिरिवतोयदैः॥समारूढःसमग्रांश्चयंतारंसमुपस्थितम्॥रथंसर्वायुधोपेतंसर्वोपस्करसंयुतम्॥हविर्द्धानेषुगायंतिविप्राःसमरुतस्थिताः॥पूर्वेणशक्रोनुयातेतुदेवनृत्यैरणेवादयन्॥इंद्रंसमुपनृत्यंतिशतशोह्यप्सरोगणाः॥केचिन्नागराजेनध्वजमानोयथारविः॥युक्तोहयसहस्रेणमनोमारुतरंहसा॥तस्यदंडनवरोभानिसुक्तोमानलिनानदा॥क्षत्तःयरिवृतोमेरुर्भास्करस्यवनेजसा॥यमस्तदंडमुद्यम्यकालमुक्तंवसुंधरम्॥तस्योसुरगणानीकैर्दैत्यान्दानवभीषयन्॥चैतुर्भिःसागरैर्युक्तोसेनित्यद्विश्वयन्नरैः॥शंखमुक्तांगदधरोविध्रोयमयन्द्विषः॥कालयाशंतुतंदृष्ट्वाहृष्टैःशशिकरोपमैः॥यक्षैरिनजलोकारैःकुर्वद्भीतःसहस्रशः॥१३॥यादूरोद्भूतवसनःप्रवालरुचिरांबरः॥मणिश्यामोन्नमवपुर्हारोन्नमविभूषितः॥वरुणोयाशमृग्यंतेदेवसैन्यस्यनायकः॥सुद्वेलासमितंयन्भिन्नवेलद्वयोर्मिः॥यक्षराक्षससैन्येनमुख्यकानांगणेरयिः॥मणिश्यामोन्नमःवपुष्ठकुवेरोनरवाहनः॥युक्तश्चशंखवर्यभ्यांनिधीनामधिपःप्रभुः॥राजराजेश्वरःश्रीमान्गदायुधधरःकृपनः॥विमानयोधीधनदोविमानेपुष्पकेस्थितः॥सराजराजःप्रभुभेसुद्वार्थीनरवाहनः॥स्तूयमाणःशिवसखःसाक्षादिवोवत्सयर्षभः॥मूर्वयक्षसहस्राढ्यःपिंगराजत्कदंबकः॥वरुणोयश्चिमंयमसुत्तरंनरवाहनः॥चतुर्युक्तःश्वेतहयैरोतोकणावतोत्कटा॥त्वासुदिश्चस्थरक्षत्वैनत्यदेववत्तस्यतौ॥तूर्यैस्तमाश्वयुक्तेनरथेनोवरगामिना॥त्रियाजाजत्यमानेनरीष्यमानेश्वरश्मिभिः॥उदासंगवकेणमेरुपर्यंतगामिना॥त्रिदिवद्वारिचित्रेणनयतालोकमत्ययम्॥सहस्रशिरसंयुक्तेनध्राजमानेननेजता॥राज

क्रीडावधः अर्द्धशिलितस्यसर्पस्य[illegible]रत्नेनव[illegible]तगतेनभानापिनिदोषः भोगःवा[illegible]॥४४॥अंबरनाद्दत्यस्थितनिनिरोध[illegible]
शिलामेदिनी॰ आनुपूर्येणाप्रकटमित्यर्थः महाकायः[illegible]

आदित्यहृदिपाठः

नेनमणिरत्नेनभास्वता॥यस्मान्नोवातविघ्नाभ्यांक्षोदयेनंचलीलया॥युगांतेसंवर्तवाताभ्यांनोयदाभ्रमिवांबरम्॥नीलस्तो[illegible]तथीनाभिःसनाकोरसंवृतः॥के[illegible]राजते
छन्नंसनाकायनिकेतनं॥श्रेतःपावरजंश्रीमानहरोहरणोहरिः॥सदेवःस्वेनवपुषातुर्यारवेरुत्तमम्॥तमन्वयुर्देवगणाःमुनयश्चसमाहिताः॥गीर्भिःपरमसंस्तुभिःनु
वुश्चगदाधरम्॥तंदृष्ट्वावासंक्षिप्तंदेवत्वतपुरःसरम्॥वारिराजपरिक्षिप्तंदेवराजविराजितम्॥चंद्रःप्रभामिर्विमलंसुशुभस्तरवेगितम्॥पवनावेद्धनिर्घोषंसंग्रहीप्रद्रु
ताशनम्॥विद्योजिष्णोःसहिस्रोश्वंश्रीजिष्णोस्तेजसाचनम्॥वलंवलवदुद्भूतंयुद्धायसमवर्त्तत॥ख्यस्तदेवेभ्यइतिस्तवन्तंगिराजगौ॥ख्यस्तदैत्येभ्यइतिउशनावाक्य
मब्रवीत्॥४४॥ ॥इतिश्रीहरिवंशेनारजामयेविष्णोःसहस्रनाम॥ ॥४४॥वैशंपायनउवाच॥सर्वदेवमयोयस्मात्सर्वधर्ममयस्तथा॥तस्यविष्णोःसुरेशस्यतेजसा
विप्लुताःसुराः॥सवृत्रानुगाश्चैवत्रिदशाश्चसदोत्कटाः॥अहन्दुंदानवंसैन्यंतरसाहिसमन्ययुः॥ताभ्यांवज्राभ्यांसंजह्रेसुतोविग्रहस्तदा॥श्रेष्ठुराणांगुराणांचयस्यरजयेति
णम्॥दानवादैवतैःसार्द्धंनानाप्रहरणोद्यताः॥समीयुर्युध्यमानावैवर्षतोइवयवैनैःतत्सुरासुरसंयुक्तंयुद्धमत्यद्भुतम्॥धर्मोधर्मेतमासुरोदर्पणविनयेनच॥ततोरथै
रश्वजितैर्वाहनैश्चप्रचोदितैः॥उत्पतद्भिश्चगगनंसासिहस्तैःसमंततः॥विक्षिप्यमाणैःसुशतैःशरैर्यमाणैश्चसायकैः॥चापैर्विस्फार्यमाणैश्चयामानेश्चसुदारुणैः॥तयुद्धमभव
द्घोरंदेवदानवसंकुलम्॥जगत्संत्रासजननंयुगसंवर्तकोयथा॥खड्गशक्तिगदाभिंदिपालपरशुष्टिभिः॥दानवाःसमरेजघ्नुर्देवानिंद्रपुरोगमान्॥तैरवध्यमानास्तेभिर्दा
नवैर्जितकाशिभिः॥विषण्णमनसोदेवाजग्मुरार्त्तिंयतोगुरुं॥तेत्वजातेःअमथिताःपरिघैर्भग्नमस्तकाः॥भिन्नैश्चरत्नादिभिःसुतैर्वैदूर्यकोर्णकैः॥त्यदिनाःयाज्ञाजातश्चनिः
प्रयत्नाःसुराःकृताः॥अविष्ठादानवीमायांनशेकुस्तेविचेष्टितुं॥संलक्षितमिवाभातिनिःप्राणसदृशाकृतिः॥वलंसुराणामतुलैर्निःप्रयत्नास्थलेनतु॥नायायान्विद्

अंगिरादहस्पतिरुशनीदित्यजभावआर्क्षः५२॥ ॥इतिश्रीहरिवंशेप्रकाशीभाषाटीकेचतुश्चत्वारिंशदध्यायः॥ ॥४४॥४४॥ ॥समीपुअन्योन्यंमिश्रिताः२।३।४।५।६।७।८
स्यन्दिताःरुधिररत्नादिगुणाःकृताःपादाजानोर्नियंत्रिताःसन्तःद्वारैस्यन्दिनाइतियोजनाः१०।

[illegible] अनेन प्रकारेण [illegible] ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ [illegible]

ब्रह्मचर्यं तु चरितं ब्राह्मणमपि चारयेत् ॥ द्विजानां ब्रह्मचर्यस्तिष्ठो ये गृहाश्रमवासिनः ॥ अन्तःकर्तु चनेत्रैः त्रिवर्णाश्रमतिनास्ति नास्ति ॥ अ भक्षाणां तु भक्षा [illegible] नलक्षा
॥ अश्रमक्तु ह्याति रजनायं वा तयनयाश्च योः ॥ नेतयतितिष्ठंतो तु नैरयि सुशु श्रुरैः ॥ ब्रह्मचर्यं पुरस्कृत्य आचर्यन्ति परां गतिं ॥ ब्रह्मचर्योद्भुता ह्मणास्य ब्राह्मणं त्वो दिर्घायते ॥ एवमा
ऊपरे लोके ब्रह्मचर्यविशोजनात् ॥ ब्रह्मचर्ये स्थितं धैर्यं ब्रह्मचर्ये स्थितं तपः ॥ ये स्थिता ब्रह्मचर्ये तु ब्राह्मणास्ते दिवि स्थिताः ॥ नास्ति योगं विना सिद्धिर्नास्ति योगं विना यशः ॥
नास्ति लोके यशोमूलं ब्रह्मचर्यात्परं तपः ॥ तं निगृह्येंद्रियग्रामं भूतग्रामं च पंचकम् ॥ ब्रह्मचर्यं तमाधत्ते किमतः परमं तपः ॥ अयोगे केशधरणं मसंस्थेव्रतचिया ॥ अब्रह्मचर्यं
चर्या च त्रयं स्याद्दंभसंज्ञितं ॥ क्व दाराः क्व च संयोगः क्व च भावविपर्ययः ॥ यथेयं ब्रह्मणा सृष्टा मनसा मानसी प्रजा ॥ यद्यस्ति तपसो वीर्यं युष्माकं मजितात्मनाम् ॥ मुखनेत्रविकारे क ४
रास्पर्शनाभाषणेन च ॥ स्मरणं सुंदरीणां च मनसो विकृतिः परा ॥ तस्यां मुच्यन्ति मास्थाय तस्यां बीजं कथं वहेत् ॥ यथात्मा विद्यते नो [illegible] मवादृश इति श्रुतिः ॥ कथं ब्रह्म यदा
सर्वतो दृष्ट्वा पुत्रः [illegible] भवन्ति ॥ स्पृष्ट्वा विद्याव [illegible] तस्यां बीजं कथं वहेत् ॥ ब्रह्मचर्यं यदाभूतं ममवेद्यादि विनिश्चयः ॥ ॥ प्राणिनो दपतिके रमितं तमो या षिमं वसु बिनिर्द्धृ
तं श्रुतौ ॥ ब्रह्मचर्यं मतं परं तु निश्चितं कुर्महे यदभिकांक्षितं हृदि ॥ ॥ सृजध्वं मनसा नः पुत्रान् प्रजापत्येन कर्मणा ॥ मनसा निर्मिता योनिराधान व्यान यस्विनाम् ॥ नदार
योगो बीजवाव नमुक्तेन यस्विनाम् ॥ यदिदं लुप्तधर्मार्थं युष्माभिरिह निर्मितं ॥ ब्राह्मणं तत्सद्भिरन्यधर्मतद्भिरिवं समतन्म् ॥ वपुर्दीप्तं नरास्मान मेषद्व्रत्वा मनोमयम् ॥ दार
योगविनाभक्ष्ये सुत्रमात्मतन्त्ररुहम् ॥ एवमात्मानमात्मा मे द्वितीयं जनयिष्यति ॥ वन्येनान्येन विधिवद्दृष्टमानमिव प्रजाः ॥ ऊर्ध्वस्तान यसा विष्ठेति विरूपा तदु ताशने ॥ स
नंथे केन दर्भेण सुतस्य त्रमवारणि ॥ तस्योत्तरसहसामित्वा ज्वाला माली निरिंधनः ॥ जगतो दहनं काक्षीसुत्रोग्निः समयद्यतः ॥ ऊर्ध्वस्योत्त विनिर्मिथ चक्षुर्वेनामानकोनलः ॥ दिश्वह

[illegible] अध्ययनादभावे [illegible] ॥ पु ५ ॥ मविष्करणं ४७ यदा [illegible] सनत्कुमारादिका [illegible] ४९ [illegible] तत्संयोग [illegible]
[illegible] यत्वेति पाठे यदे [illegible] ४२ ४३ योनिः [illegible] ४६ [illegible]
[illegible] ४८ [illegible]
[illegible] स्वेन [illegible] ४७ ४८

वरुथिनीसेनावता १०।११।१२।१३।१४।१५ प्रवरैः प्रकटवर्त्मसंचरंतंयाप्रम १६ प्रमिताः वद्वा १८।१९।२० पाद्दहनेनवरुणेनग्रथितावद्धास्तूतान्मयीदद्दशिमायांदैवीनिशां

ददर्शनिधायाहस्तयोर्न्यस्य ॥

मा२ नू२

रघ्नस्त्रमस्त्रराट्नऊद्धृतंसहानेनवरुणेनवरुणेन॥शमयत्सर्वसुरीमायांदृष्ट्वा इमामसंयुगोसोऽवाच॥य
मोवहसियुद्धार्थेदेवराजजगत्पतेः॥एवंवदंतंनिशितैरेतैर्याबकर्षगमैः॥हत्वामच्छीघ्रतेदास्येयमस्यत्वहि
मवेष्टितान्॥विमाद्यान्विमदांश्चैवदानवान्रक्षसांगणान्॥वैशंपायनउवाच॥ततोदिव्यकोसस्त्रान्हिम
रश्मयः॥विस्रंयंतिस्मतान्घोरान्दैत्यानेवमनाइव॥तौपाशभृतांश्रेष्ठौवरुणोदूमहत्यथा॥पाशपाते
श्चदानवान्॥बंधतुर्वरुणोयोसमरेतौपाशहिमयौषधैः॥तेवेरतुरोभिःशुभाविवहार्दो॥भ्रमन्त्यंतर्धान
वनदृश्यान्॥जगत्संवर्तकोभीमैःप्रवर्तैरिवसंवृतम्॥तोयुद्धतोवृषाशीतुशशांकवरुणानुगौ॥समुद्रालयसं
निर्मितान्॥शीतांशुनलिनिर्दग्धाःपाशैश्चस्पंदितारणे॥नशेकुरुत्थितुंदैत्यानिशिरःस्वाद्रयः॥शीतांशुनिहतास्तेतु

प्रमिताःपाठः ५

त्यांहिमार्दिताः॥हिमच्छन्नविमानांगानिरूक्षाणश्चाभ्रयः॥तेषांतुदिविदैत्यानां॥विमानानिविचित्राणि
नियतंत्युत्पतंति॥तोयदैरतीतांशीतरश्मिना॥मेघदुर्दिनमायांवरुणोमायिनांवरः॥शमयामासतांसेनां
नींगंडगतेहसिना॥ग्रहीत्वेदंतीर्लोकानांमृत्युंचक्रगदांतथा॥नदंतोघोरसंकाशाःपुत्रेणांगिरसस्यवै॥
गगणेवैसुसंक्रुद्धाःसंपतंतोमहौजसः॥

समायांसप्तस

[illegible]
[illegible] वाँनानाहेतोश्म [illegible] नेभ्यनाडितानानिरुद्रेनगो [illegible]
ऊलमू॥निःप्रयत्नेशनीकै [illegible] र्वगाधरमौसहियुद्धमनाः श्रीमानीत [illegible] सन्नाजगत्स्वामीनसुकोपग
धरौकालसःकालमेघाभःसमीक्षकालमाहवे॥देवासुरविम [illegible]
॥मायया [illegible] ष्टायाःप्रव्रज्यायाःशमायवै॥तनप्रव्रज्यावन्योन्यंप्रवद्धजौलवेगिनौ॥वादितोविद्युदाकोननौ [illegible]
नलज्वालानिलाकुलः॥दैत्यसेनाग्रहोतुर्यगतेविमूर्छितौवायुःप्रधावितस्तत्रपश्चाद्विश्रम [illegible]
वनिलानलौभस्मावयवभूतेषुप्रपद्यतेत्यनुवा [illegible] नगानांविमानेषुकृतकर्मणिपवर्कमतः [illegible]
मायावधेवसंदृब्धेसूयमानेगदाधरौनिःप्रयत्नेदैत्यपुत्रेतोकप्रबंधने [illegible]
ताक्षस्यमयस्यवपराजये॥दिव्यसर्वायुधप्रवरेवर्मसंस्तरौशुभावहेचंद्रमरीचिसन्निभे [illegible]
+ ४ नाभ्यामुत्क्रान्तवेगाभ्यांप्रवृद्धाभ्यांमहामृधे।दग्धासापार्वतीमायाभस्मीभूतानगाह्वयैसोनिलोऽनलसंयुक्तसो +

द्वायाःशमायवाइत्येवंपदंक्रमेणपठितिः३२अपक्रमंतोद्दरीकृतवंतौअउभावआर्षः३३उड्डीतेपादेधृत्वारब्धखंडवत्शत्रोश्रमणेवेगोपयोताभ्यांअतएवप्रवृद्धाभ्यां३४ ३५ ३६भस्मावयवभूतेषुभस्मलेशात्मकेषु३७ [illegible] तिषु३८ ३९ ४०

७६ ॥ दीप्तदाक्षारपिनप्रवराविद्युतोनस्यांग्रवरेतियुक्तःपाठः। नीमिलितात्यन्तगातानितश्चत्रालिदेवतारूपातीयस्यां १५ वर्यसोत्यावर्त्तं १६।१७।१८।१९।२० दर्पनास्य
नदे ५ क्षमापराक्रममयं विनयस्य च क्षमापराक्रममयीमितियोजना ॥ दन्नेषु दैत्येषु दे
देषु देवानां क्षमापूर्वकः पराक्रमस्तदुद्योतः

हरिव
७६

तघ्नीभित्तयैवतु॥ युगैर्यंत्रैश्चनिर्मुक्तैरर्गलैश्चोग्रनादितैः॥ दीर्घैश्चायतपीनांसैः प्रासैः पाशैश्च मुद्गरैः॥ सर्पैस्तेलिह्यमानैश्च विसर्पि
द्भिश्च सायकैः॥ वज्रैः प्रहरणीयैश्च दीप्तिमद्भिश्च तोमरैः॥ वि[illegible] मिभिस्ती[illegible] शूलैश्च [illegible] समनि[illegible] नेते [illegible] प्रजन तःप्रग्य
हीतोत्तमायुधाः॥ कालनेमिं पुरस्कृत्य तस्थुः संग्राममूर्द्धनि॥ सा दानवशस्त्रप्रवरा दैत्यानां च नु चैव महः॥ यो [illegible] तन [illegible] र
वाम्बुदागमे॥ देवतानामपि च मूः तरु वेशकपालितः॥ दीप्ताशीनो ज्वलते जोभ्यां चंडभास्करवर्चसो [illegible] गदती [illegible] गताकि
नी॥ तोयस्य वि द्रुवसनाग्रहतस्त्रहासिनी॥ यमेंद्रवरुणैर्गुप्ता धनेशबीमता॥ संप्रदीप्ताग्निपवना नारायणपरायणा [illegible] सद
शीदिव्यादेवमूलबमूः॥ राजाख्यवती भीमायक्षगंधर्वशालिनी॥ तयो [illegible] तलं तुं वभूव समागमः॥ द्यावा [illegible] गोयथा
स्याद्युगपर्यये॥ तद्युद्धमभवद्घोरं देवदानवसंकुलं [illegible] विनयसत्त्वयोः॥ निश्चक्रमुर्वलाभ्यां तेतो [illegible] मा [illegible]
॥ पूर्वापराभ्यां संरब्धाः [illegible] यामिवाम्बुदौ [illegible] वदातवाः॥ दनाभ्यां पर्वतीयाभ्यां पुष्पिताभ्यां यथा [illegible]
माजघुस्तेभेरीः [illegible] नेकशः॥ स शब्दो [illegible] तिर्घी वाधर [illegible]
[illegible] तितेत्तमभिसंधितः [illegible]
भीनां [illegible]
[illegible] गन्धा [illegible]
[illegible]
ग

विनीतेषु देवेषु [illegible] देवानां [illegible]

७४ श्रो

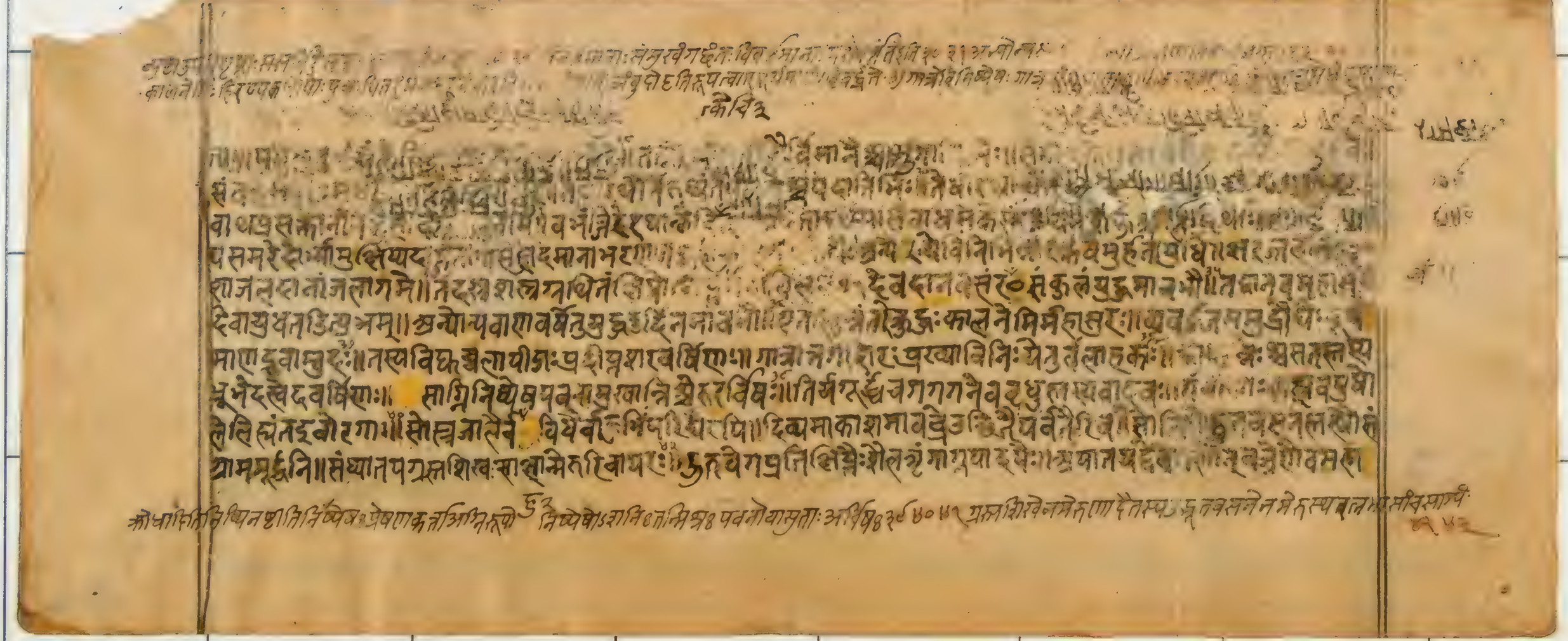

शस्त्रा: विशासनकर्तारः निस्त्रिंशाः खड्गायेषुतैः वासुभिः४४ ४५ ४६ स्पंदित४७ ४८ क्रियी युद्धादिरूपां४९ यामपीइतरेषांयमेनसंयादनीयौ अचेतनामितियावत् ५०तेषांतत्कर्मदि

गिरी न्॥६२॥वकुभिःशस्त्रनिस्त्रिंशैःछिन्नभिन्न॥ न्॥६३॥कुश्चलितुंदेवाःकालनेमिहतायुधाँमुष्टिभिर्निहताःकेचिःकेचिच्च
विदलीकृताः॥६४॥सगंधर्वयतयःपेतुस्तस्मिन्संग्रामेतेनविद्रावितादेवासमरेकालनेमिना॥६५॥नशेकुस्तेविनाविष्णुंपुनः
विवेशसैन्येनशक्रःसहस्राक्षःस्पंदिनःशत्रुसैन्यंहरिवलगतःसंख्येचलितुंनशशाकहाँनेर्जलाभ्रे॥६६॥दानवाःकालरूपिणः
सप्रभः॥६७॥निर्व्यापारकृतेसैन्येविषादोवरुथिनीरणेवज्रवलेनपरिघैःकालरूपिभिः॥६८॥विलयंत्रैलोक्यंनेशक्रजितोधनदक्षि
णाम्॥६९॥यमसर्वहरेणमृत्युप्रहरणेरणेसोम्यामवस्थांसमरेनीतःखंदिशमाविशन्॥७०॥लोकपालानुत्सार्यकृत्वानेष्यंवकृमतन्त्र॥
दिक्षुसर्वासुदेहंस्वंचतुर्द्धाविदधेनदा॥७१॥सनक्षत्रंपंचत्रिंशन्॥७२॥नहरालक्ष्मीसोमस्यतत्त्वास्यविषयंमहन्॥७३॥वाल्य
सदीप्तांशुंस्वर्गद्वारात्प्रकरम्॥७४॥शासनंवासवेहं॥७५॥मोक्तिंदेवन्स्वेदद्यावकारात्मुखेस्थितम्॥७६॥युंजनर
साजित्वावकारात्य॥७७॥समुद्रान्मानीयसर्व॥७८॥कारात्मनीयदेहं॥७९॥सिधवः॥८०॥स्वशा॥
दिग्जा॥८१॥मि॥८२॥सजगुप्तोधरे॥८३॥च॥८४॥महान्॥सर॥

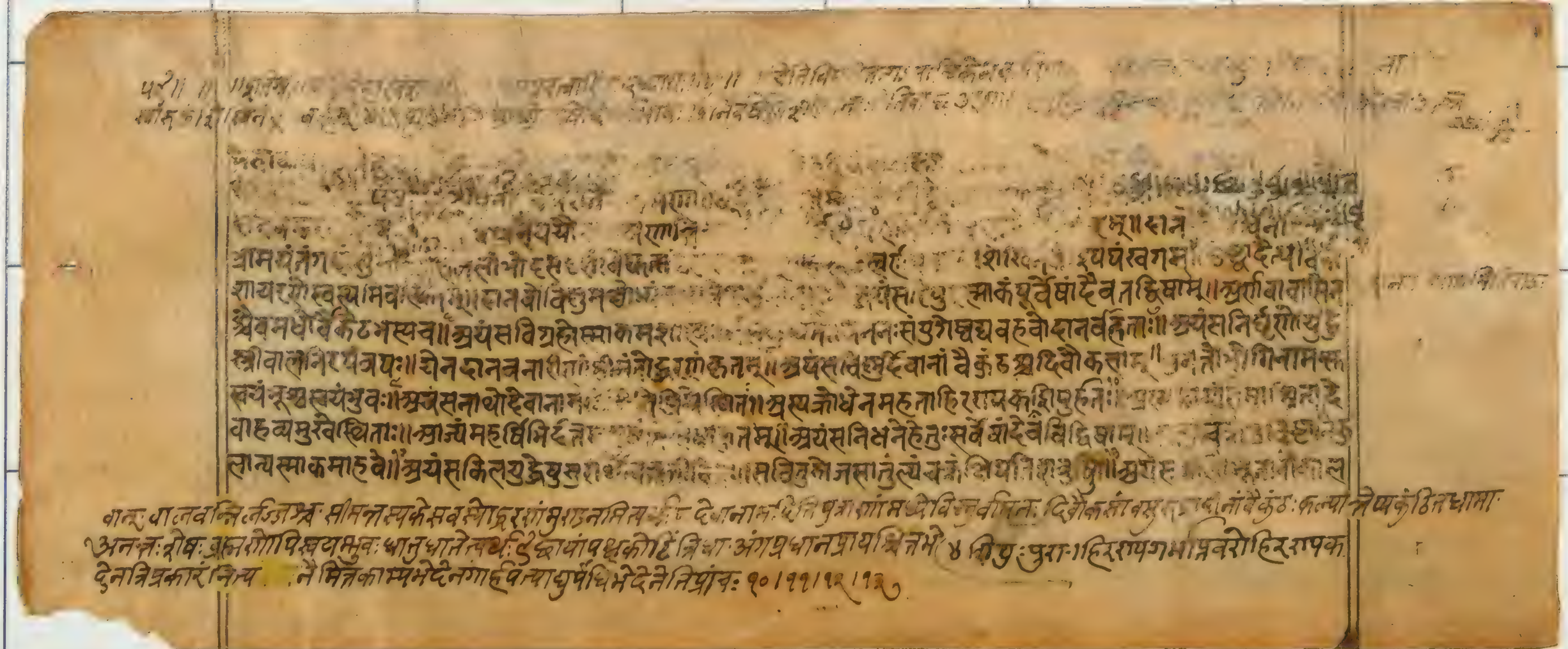

अतिक्रांतस्य कालस्य अतिक्रांते काले कृतस्य दैत्यवधस्य फलं आत्मवधं १४ १५ १६ नात्मानं मत्वा रिपूं ७ अनंत आकाशवत् व्याप्त को रहितो पि भूत्वा आविर्भूय पद्मनाभतेनरूपेणा तभाभूत्वात् इत्यर्थः १७ १८ देवतानी अरणिरिव मातेत्यर्थः २० विनीस्पति अदर्शनीगमिष्यति तथास जन्मांतरेप्येनेन सह वैरं मविष्यतेवेत्यर्थः २१ २२ २३ हेदेवत्वं अत्यद्

४८

भूतेमयिस्थिते॥ अतिक्रांतस्य कालस्य फलंप्राप्यनिर्मुनिः॥ दिष्टेदानिंसमस्तेवि देवसमागतः॥ हृषमद्राणिनिक्षिप्ते मामेवप्रेषणमिष्यतिं॥ यास्याम्युपचितिंदिव्यांपूर्वैरामयसंयुतो॥ इमंनारायणंहत्वाहतवानंभयावहं॥ त्रिभिर्विक्रमणैर्व्याप्ति या मिरणेनारायणाश्रया॥ जात्यंतरगतोह्येषवरेणवाधनिदानवान्॥ एषोनंतःपुराभूत्वायत्रनाभइतिस्मृतः॥ जगत्येकार्णवेघोरे तावुभौमधुकैटभौ॥ विनिवेशयतेजोनौनिहतौदानवेश्वरौ॥ द्विधाभूतेवपुःकृत्वासिंहाश्वनरसंस्थितम्॥ धिनेमजघनेकोरुरणपक्षि पुंगवं॥ शुभंगर्भमधत्तेनमक्षितिर्देवतारिणीः॥ यत्रकालेवलेर्यातेवैकृत्वावामनरूपताम्॥ त्रीन्हिक्रांस्तत्तोयेक्रममाणस्त्रिभिःक्रमै॥ नाभूयत्तिदानींसमरेसप्राप्तेतारकामयेमयासहसनात्यर्थंदेवैर्विनिर्जितः॥ स्वेमुक्तासवक्षभाक्षिपत्नाणैरणेवाजिभिरप्र निरूपाभियुद्धमेवाभ्यरोचयत्॥ क्षियमाणेसुरैःसर्वैर्गदाधरः॥ क्षमावलेनमहतासमेनंवाक्यमब्रवीत्॥ शृ पंचलोदैत्यःस्थितःक्रोधात्सहृदनाहतत्वमात्मनो [illegible] त्रपुरवासंतियत्रगर्जंतिमोदिताः॥ अहंत्वंदैत्यएवास्मि [illegible] प्रचरांसरिष्यामि [illegible]

राम४ ७८

पंचलोकोधात् [illegible] स्थितः क्षमामर्त [illegible] अतस्त्वं आत्मनोदोषैरेवहतो४२४ नात [illegible] स्तीतिभाव४२५ तत [illegible] अहमिनिदेव [illegible] मात्रवतीरद्व्यापार४ स्वात [illegible]

४० सुवर्णनेमिपर्यंतं सवर्णमयो नेमेश्चक्रधारायाः ४ पर्यंतः ४ प्रांत्यदेशोऽस्यतत् वज्रनाभं दृढमध्यं ४ सक्तसमालावितर्तं त्रयपार्णादाम्नोमालापरंपरातत्वितर्तं अलोपचक्रवदिति वेगेन प्रयोक्तृहस्तसंभवलक्ष्यप्रदेशपर्यंतं अविहिंसधारं विभातीत्यर्थः ४ कामरूपिणमितिसक्तत्रयक्रमपिप्रयोक्तृक्रियास्थूलसूक्ष्मऋजुतिर्यगादिरूपाणिदधानैवप्रस्तुतसर्वज्ञतदधिष्ठा

रामः
७९

स्मरिक्षयम् ॥ दीप्ताग्निसदृशंघोरंदर्शनीयंसुदर्शनम् ॥ सुवर्णनेमिपर्यंतंवज्रनाभंमयावहम् ॥ मेदोस्थिमज्जारुधिरैःसिक्तं
स्नायुसंभवैः ॥ सक्तिनीयप्रहारेषुद्रुतपर्वतमंडलम् ॥ सप्तसप्तालवितंतंकामगंकामरूपिणम् ॥ स्वयंस्वयंभुवासृष्टंभयदंसर्व
विद्विषाम् ॥ महर्षिरोद्वैरावित्रंनित्यमाहवदर्पितम् ॥ येपणायस्यमुह्यंतिलोकाः सस्थाणुजंगमाः ॥ क्रव्यादानिचभूतानिनत्रियंति
महाहवोत्तमप्रतिमकर्माणंसमानसूर्यवर्चसा ॥ वज्रमुद्यम्यसमरेक्रोधदीप्तोगदाधरः ॥ समुद्यन्दानवंतेजःसमरेस्वेनतेजसा ॥
चिच्छेदवज्रेणबलीधरःकालनेमिनं ॥ तंवज्रंशतधारंसाधिचूर्णंदहासिवै ॥ तस्यदैत्यस्यचक्रेणप्रमाथबलशालिना ॥ सक्तिनेवाहु
विशिरसप्राकंपतदानवः ॥ कबंधोवस्थितःसंख्येविशास्त्रइवादयः ॥ तंविनत्यमहाघोरोवायोःकृत्वासमंजवम् ॥ रसापानयामास
रुडःकालनेमिनम् ॥ सतस्यदेहोविमुखोविशास्त्रःस्वान्यरिंदम ॥ निपपातदिवंत्यक्त्वाक्षीरोदस्यतलम् ॥ तस्मिन्नेवंगतेदैत्ये
देवाःसर्षिगणास्तदा ॥ सप्तसाश्वानिवेकुंठंसमेताःप्रत्यपूजयन् ॥ एवंहतेदैत्यवरेयुद्धेदुष्प्रसहाःक्रमाः ॥ सर्वेवाकुर्भिर्ज्ञानशक्तयो
रणे ॥ कांश्चिकेशेषजग्राहजांघिकेत्वपरान्हरिः ॥ पाठयन्कक्षेमध्येकांश्चिदथ

दः ॥ गगनाद्भ्रष्टसर्वांगा ॥ सर्वेषुदैत्येषुहतेषु ॥ तानमः ॥ तस्यांकपियं

कृदभिप्रायेण ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ सन्निपूर्णानि आग्नेयौषधबलेन गोलकोत्सेधेपार्श्वयोः पतितेषामिवअट्टहासोमह
४८ ४९ ५० ५१ वाक्भिःप्रख्यावाग्भिरितिपाठः कलक्षणेरितिरोषः व्याप्ताः आक्रीर्णा ४२ ४३ ४४ ४५

निर्जरैसंग्रामेतारकामयेतंदेशमाद्यनामासुब्रह्मलोकपितुर्हरांसर्वैर्ब्रह्मर्षिभिःसार्द्धंगंधर्वैश्चास्मत्पुराणैः॥ देवदेवोहरिं देवंसृजयज्ञाक्यमब्रवीत्॥ ७१ ॥ब्रह्मोवाच॥ कर्तेदेवमहंजगत्सुराणांशत्रुमुद्भवम्॥ यथैनमेनंदैत्यानांवधंधरितोयतो योयत्यग्रहतोविष्णोकालनेमिर्महासुरः॥ त्वमेकोह्यस्यहंतानान्यःकश्चनविद्यतेस्वदेवानपरिभवंलोकाँश्चसचराचरान्॥ क्रीणंकदनंकृत्वामामपिप्रतिगर्जति॥ तदेनंतवोग्रेणपरिदोस्लि कर्मणा ॥ यदयंकालतुल्यंकालनेमिस्त्वयाहतः॥ तदागच्छत्वमद्यैनंगच्छावदिवमुत्तमम्॥ ७५ ॥ततस्तंतत्रस्थाःखनीर्शंतेसदोगताः॥ अंदनहर्षवशेवर्तत्रत्यांवदतामरा॥ विधिरुद्रार्थियाभोगीभिर्दिव्याभिरुतः॥ किंवाहंतवदास्यामिवरंवरभृतांवरं॥ ७८ ॥ देवासुरेषुपिसदैत्येषुरणावरोभवान्॥ निर्जीतयेनत्रैलोक्यंस्त्रीतेनिहतकंटकम्॥ ७९ ॥ अस्मिन्नेवमधेविष्णोशक्रायसुमहात्मने॥ देवीजगदुवाच॥ एवमुक्तोभगवतात्रह्मणाहरिरीश्वरः॥ देवान्शंसुखान्सर्वानुदात्तयुतयाशिरा॥ विष्णुरुवाच॥ ८३ ॥ श्रूयतांत्रिदशाःसर्वेयावंतःस्थसमागताः॥ श्रवणावनतैर्देहैःपुरस्कृत्यपुरंदरम्॥ ८४ ॥ अस्मिन्ब्रह्मनिसर्वेकालनेमिमुखाहताःदानवाःविक्रमोपेताःशक्रादयिमहत्तराः॥ ८५ ॥ अस्मिन्महतिसंग्रामेदेवावेवतुविनिःसृतौ॥ वैरोचनीस्वदेवस्यभीतुस्यमहाग्रहः॥ तस्मिंभजतांशक्रोदिशश्चरणएवच॥ यान्योयमःयो

लोद्रिंपुरस्कृत्यमद्वाक्यंश्रूयतामितिसन्नयः ६७ अस्मिन्नूनंः अस्माभिः ६८ वैरोचनिर्बलीः त्वंभूमिःराजः ६९ ७०

लयतामुत्तरेण वनाधिपः॥ ऋक्षैः सहगतो योगं कातेवरतु वंद्रमा॥ ब्रह्मन्तनुमुत्सृज्य योभजतामथनैः सहाँ आन्यभागाः प्रवर्त्तन्तांसर्
सोरभिपूजिताः॥ हूयंतामग्नयो विप्रैर्वेददृष्टेनकर्मणा॥ इहवाश्वलिहोमेनस्वाध्यायेनमहर्षयः॥ ब्रह्मन्नपिनरश्रेष्ठवह्निर्यांतुय
धासुखं॥ वायुश्चरतुमार्गस्थस्त्रिधादीव्यतुपावकः॥ त्रयोवर्णाश्चलोकांस्त्रीस्तर्पयंत्वामनोगुणैः॥ ऋतवःसंप्रवर्त्तन्तांदीप्तयोदंडजा
तिभिः॥ दक्षिणाश्चप्रवर्त्तन्तांयोगंसत्रमाजिनां॥ गावःसूर्यरसान्सोमोवायुःप्राणाँश्चप्राणिषु॥ तर्पयंतःप्रवर्त्तन्तांशिवैःसोम्यैश्च
कर्मभिः॥ यथावदनुपूर्वेणमहेंद्रसलिलोद्गताः॥ त्रैलोक्यंनगराःसर्वाःसागरंयांतुनिम्नगाः॥ दैत्येभ्यस्त्यज्यतांभीश्चशांतिंव्रजत
देवताः॥ स्वस्तिवोस्तुगमिष्यामिब्रह्मलोकंसनातनं॥ स्वग्रहंस्वर्गवासेवासंग्रामेवाविशेषतः॥ विघ्नंभवोत्तकर्त्तव्योनित्यंबुद्धाः
हिदानवाः॥ छिद्रेष्वप्रभवंत्येतेनचैषांसंस्थितिर्ध्रुवा॥ सोम्यानामनुभावोनोभवतांवर्जयामनिः॥ ब्रह्मन्नुत्तुष्टदैत्यानोयुष्मासुसुप्रीत
नाम॥ असम्यग्वर्त्तमानानांमोहंदास्यामिदेवताः॥ यदातुसुदुराधर्षंदानवैर्नोभयंभवेत्॥ तदासमुपगम्याहंधारयेवस्तनोभय
मूर्वैरंचयतोऽनघ॥ एवमुक्तास्तुताःसर्वेत्रिदशास्त्यक्तमन्यवः॥ नर्मिबुद्धाःसहाँवृद्धलोकंमनुजगामोत्तमाभवतांनमः॥ इति
रक्षामयेदानवानांवधिष्यामोवंरिष्यसि॥ ॥ इतिश्रीविष्णुपुराणेदेवानां

राम०
८०

वःयुष्माभिःक्षुद्राःवंचकाःजडाःमतिःमर्यादा८०मोहंविपर्ययबुद्धिंयाधर्मंमिथ्याधर्मंइतिइतिमत्वाधर्मंमिथ्याधर्मंमतंनाम
अनुवत्यांद्वादशोऽध्यायः८४

१६ र्यंतेईश्वरमात्मानंविग्रहांतरंध्यानं १७ १८ यत्तामप्यादिकंविद्वीतितेप्रत्यक्षमपिपरोक्षतेनजानंतःकथयंति १९ विदुषःसकाशाद्वेदभवतीतिशेष ७२ भूतेषुदेहेंद्रियादिषुमध्य
मानेषुध्यानबलेनप्रविलाप्यमानेषुसत्सुअंतर्ईक्षतेजनार्दनोदेवोयंलोकंभवतीतिगम्यतेईक्षामात्रनिर्वृत्तत्वाद्धोकस्यअत्रक्रमेणअव्याकृतईक्षणजगतीक्रमात्क्षीरदधिसर्पीविदृष्टांता ७३
ईंद्रियभूतैःतैवनाव्याप्तेपरमात्मस्वयंमनोवरोपिअभिधीयतेअक्षाव्याप्तेतथादेवादिभिरनुग्रहकर्तृभिःविष्णुभिरित्यर्थः चित्तमात्मनइवनित्यंतत्वविष्णोरेवेतिभावः ७४ अभिधीयतेविदितइति ७५

नृपाः श्रवणाग्रविभूषितान्॥ मेरुंवज्रसमाभिःशातशःकृतलक्षणान्॥ ब्राह्मधूमंसमाघ्राय ग्रावणेद्धिजैरितान्॥ य
सैरिज्यंतमात्मानंयशक्तित्रवारहा॥ तमूचुर्ऋषयोदेवाःसदस्याःसदसिस्थिताः॥ सर्वेयज्ञभुजाःसर्वेयज्ञांतरपाणयोवेदे
षुगतेनेयत्रतद्विसर्वेजनार्दनात्॥ यद्यत्रदत्तेदेवेशस्तद्धिमधुसूदनेतो॥ अग्नीषोममयंलोकंयेविदुर्विदुषोजनाः॥ तेसोमप्र
मिलोकंवेदविदुंप्रतानतर्मीलीतयथादधिभवेद्घृतःसर्पिर्यथाभवेत्॥ मथ्यमानेषुभूतेषुतथालोकोजनार्दनात्॥ यथेंद्रि
यैश्चभूतैश्चपरमात्माभिधीयते॥ तथावेदैश्चदेवैश्चलोकैस्त्वविदितोहरिः॥ यथाभूतेंद्रियाद्यास्तुविद्धिनामभि
॥तथाप्रोक्ष्यश्चरावाग्निर्दानादिविवेदवीसंत्रिणांसत्रफलदःयतित्रेयरमाप्नवान्॥ लोकंतत्रधरेत्यमंत्रैर्मंत्रइवोदाहृतः॥
ऋक्सामयजुःसागतेनसुरेश्वरयज्ञानामहाकृते॥ इदंयज्ञंममातिथ्यंमंत्रतःप्रतिगृह्यताम्॥ तमस्ययज्ञभूतस्यपात्रेपाद्यस्यपावन
॥ अनिधिरंहिमंत्रोक्तःसदृढःसततंमनैःत्वयिदृढंगतेविष्णोनप्रावर्तेतनःक्रियाः॥ अवेदस्यस्यज्ञस्यतद्विकर्मविधीयतेसं
सदक्षिणस्ययज्ञस्यावत्रुटिःफलंभवेत्॥ अद्यात्मानमिहात्मानमीज्यनाथंनिधीदसेतमक्षितंसर्वनागवाच्युत्यपूजयता॥
मुमुदेब्रह्मलोकस्थोब्रह्मेवर्षिपितामहः॥ ९८॥ फ॥ इतिश्रीहरिवंशेब्रह्मलोकगमनंनाम॥ ७७॥ ॥ वैशंपायनउवाच॥ अथ

लोकपा

पितरएवार्थः २२ यथेतिजीवानांभूतेंद्रियसंघोभविष्यतेभोयथादृष्टश्रवणादेवानांप्राणोवर्तेईश्वरश्चऐश्वर्यंतदुभयेनसंघोविष्णुतोभवतीत्यर्थः २३ आत्मतंत्रंमंत्रमंत्रइवोच्यतेईश
यज्ञाकारोमाधुर्यंवाचेवबलंनीयंएवंविष्णोस्त्वंपरंदिष्ट्यानैवबलंनीयमित्यर्थः २४ २५ मतःतात७६ त्वयीतिअंतरात्मनिअन्यत्रव्याप्तेक्रतोपिपुरुषोत्तमे७७ सत्रेदीक्षितोकःतत्रत्य
समाधिस्थइत्यर्थः समाहितश्चापितोभूद्देइत्यर्थः ब्रह्मलोकसदृशापितामहेब्रह्मलोकपितामहः ७८ ब्रह्मलोकस्थाआपिविष्णुंभजंतिनतुहतकत्वाचेतिमानाद्दुःखइति ७९ इतिहरिवंशभाषा
यांषट्षष्टितमोऽध्यायः ६८

वान्को रुनिमा कृष्णा कल्पनरचकः॥ विमृशंतिस्मतंदेवंदिव्याभिरुपयत्तिभिः॥ नचैनंशेकुरेवंकर्मतोजन्मतोपिवा॥ गा
भिस्त्यंतिछाभियैतस्यचरितंविदुः॥ पुराणंसिपुराणेषुकथ्यतेप्रथमेनृप॥ श्रूयतेवास्यचरितंदेवैरपिपुरानघ॥ मह
पुराणात्यद्भुतिपरंतस्यनविद्यतेयशास्यदेवदेवस्यचरितंस्वप्नभावजम्॥ तेनेमाः ऋतयोयान्तिवेधिलोकिकाश्चयाः॥ भव
कालेभवन्त्येषलोकानांभूतभावनः॥ दानवानामभावायजागर्त्तिमधुसूदनः॥ यदैनंवीक्षितुंदेवनशकुःसुमहत्तपः॥ तत्रस्थपि
तिधर्मोतेजागर्तिजलदस्थये॥ सहियज्ञश्चवेदाश्चयज्ञांगानिचसर्वशः॥ वाहियज्ञगतिःप्रोक्तास्वयंभुस्तोत्रनामभिः॥ तस्मिन्सुप्तेजगन्नाथे
वर्त्तन्तेमेत्रपूर्वाः क्रतुक्रियाः॥ शरत्प्रवर्त्तयोहिजागर्त्तिमधुसूदनः॥ तदिदंवार्षिकंचक्रेकारणंवुद्धिस्थरः॥ वैष्णवंकर्मकुर्वा
णःसुप्तेविष्णौपुरंदरः॥ वाहेवाग्रुरीमायानिद्रेतिजगतिस्थिता॥ सादक्षाद्विगुणोघोराकालरात्रिर्महीपतिः॥ तस्यात्रनुसमा
रात्रिदिवसनाशिनी॥ जीवितंदुर्हराघोरासर्वप्राणभृतांभुवि॥ नेतराकाश्चरात्रेजंमारोमुकुमुकैः॥ तस्मिंस्तुप्रसुप्तेवै
गंमज्जन्तिवमहार्णवे॥ नजायुविमर्त्यानोश्रमजावाकथंचन॥ निशाभवतिलोकस्यनिद्रासर्वस्यलोकिनः॥ रामः
प्रसोभविदेहिनामृत्युकालेवभूतानोप्राणान्नाशयतेभृशम्॥ देवेचपिदधारेनोनान्योनाद्यरणादिवं॥ ८२

महास्तितोयसंज्ञोन्योन्यंयुद्धनाद्यरविनाशः॥ तदाविनाशःतदाविप्लवःस्वपितिहिंसादिदोषोदयादित्यर्थः॥ ध्येयंवतामसीनिशारूपेणचसर्वान्मोहयतीतिनिशारूपःतस्यादित्या
सरवी ३२

३३ एवमेति हितेभुक्त्वान्नादेसन्दकवाक्यः अथपरिहारश्चेत्यादि तत्रार्थयतेवनीयाय दर्शनवर्तमनाशमोर्गणि परमेश्वरेणाधिवासेन [illegible] तथोतिः पत्या पतिव्रतेवसुखार्थिनासेवनीया ३४ एवंचहानिद्राप्रसंगाद्यार्थिकीदेनंदिनेचईशस्यजीवस्यनिद्राप्रपंचमतामेवमहादि [illegible]

हि कृ पा

३२

विष्णोःशरीरजाःसैवानारायणमुवेदृशाकमललोचना॥लोकानत्यंतजातेनग्रस्तेभूतमोहिनी॥३३एवमेवं[illegible]
लवर्तमना॥धियतेसेवनीयाहिपत्येवंचपतिव्रता॥३४तत्यानिद्रयाचन्नलक्ष्मिनारायणाग्रमे॥सर्पिणि[illegible]
दंशयमौतस्यवर्षसहस्राणिशयानस्यमहात्मनः॥जग्मुःकृतयुगंत्रेतावेवंयुगंतमम्॥मनुष्यपरयर्यन्नेदृष्टोवै[illegible]
॥प्रबुध्यतमहातेजाःलूयमानोमहर्षिभिः॥३५॥ऋषयऊचुः॥जगत्प्रहिद्रासहजोभुक्तपूर्वमिवत्वजम्॥इमेत्वंखलुविष्णोसाङ्ग
वादशनकांक्षिताः॥इमेत्वंखलुविष्णोखलसंस्तववादिनः॥३६यंतिहरीकेशंऋषयः[illegible]शंसितव्रताः॥एतेषामोत्तमभूतानांभूतानांम
त्तमभावन॥३७विष्णोस्तुभावोभूयोमाग्ग्निलोभसाम्॥इमेत्वांमुनयःसप्तसंस्तुतामुनिमाडलैः॥३८वंतिदेवदिवाभिर्गेयाभिर्गी
र्भिरंजसा॥३९तिष्टशतपत्राक्षपद्मनाभमहाद्युते॥४०कारणंकिंविबुद्धत्वंदेवानांकार्यगौरवात्॥४१वैरंधाताचनउत्पन्नं[illegible]
निमिरौघंवहारयन्॥४२उदतिष्ठद्धरीकेशःश्रियायुक्तयाजलात्॥४३ददर्शसुरान्सर्वान्नमतान्पितामहान्॥४४विस्मयंश्रवहुमिता
नूजगदर्थेसमागतान्॥४५नानुवाचहरिर्देवोनिद्राविभ्रांतलोचनः॥४६तत्वदृष्ट्वार्थयावावाधर्महित्वर्थयुक्तया॥४७॥श्रीविष्णुरुवाच॥कुतो
वोविग्रहोदेवाःकुतोभयमुपागतम्॥४८कस्यवाकेनवाकार्यंकिंवामथिनिवर्त्तते॥४९निस्वलकुस्तंलोकेवर्त्ततेदानवोत्थीतम्॥५०मायां

४२ज्ञात्वा अखलतानन्दं संक्षिप्य उपाधावेशेन अल्पीकृत्य तिमिराघंशरीरभासाविदारयन्॥४३ ४४ ४५ कस्यदेवस्यकेनअर्थेन कार्यंप्रयोजनंकिंवासाप्रार्थ्यते॥४६ ४७ ४८

सुजननंशीघ्रमिक्ष्वाकुमिवेदितुमर्हथ ॥ एवमुक्तवितंमध्येविहायशयनोत्तमम् ॥ शिवायभवतामध्येस्थितःकिंकरवाणिवः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीखिलेहरिवंशेविष्णोर्योगिशयनोत्थानम् ॥ ५० ॥ ॥ वैशंपायनउवाच ॥ तच्छ्रुत्वाविष्णुगदितंब्रह्मलोकपितामहः ॥ उवाचपरमंवाक्यंहितंसर्वदिवौकसाम् ॥ नास्तिकिंचिद्भयंविष्णोसुराणामसुरांतक ॥ येषांभवानभयदःकर्णधारोरणेस्थितः ॥ शक्रेजयतिदेवेशेचिरंवासुरसूदने ॥ धर्मेप्रयतमानानांमानवानांकृतोभयम् ॥ सत्येधर्मेचनिरतामानवाविगतज्वराः ॥ नाकालेधर्मिणांमृत्युःशक्तोनिष्प्रतिवीर्यवान् ॥ मानवानांसुतपसांपार्थिवैपरस्परम् ॥ षड्भागमुपभुंजानानभेदंकुर्वंतिमेधयाः ॥ तेप्रजानांशुभकरैःकरैरधिगर्हिताः ॥ शक्रेविप्रयुक्तार्थैःकेशनापूरयंतुतान् ॥ तेषांत्वन्नयदोषात्वान्नालयंतःक्षमाधराः ॥ स्तेनहिंसादंडश्चतुरोवर्णान्सुपुरुषंजगत् ॥ तेहेतनीयाभूतानांसविद्वैसाधुपूजिताः ॥ चतुरंगवलैर्युक्ताःशकुर्वाणुपभुंजते ॥ धनुर्वेदपराःसर्वेसर्वदेवेषुनिष्ठिताः ॥ यजंतिविधयज्ञैर्विविधदक्षिणैः ॥ वेदानधीत्यदीक्षाभिर्महर्षीन्दुर्निवर्तयन् ॥ ऋद्ध्यर्थमेवैःसततंतर्पयंतिपितामहान् ॥ नैषामविदितंकिंचित्रिविधंभुविविद्यते ॥ वेदिकंलौकिकंचैवधर्मशास्त्रोक्तमेवच ॥ नेषणयरहस्यार्थामहर्षिसमतेजसः ॥ भूमेरुपायुंकर्तुमुत्सहंते ॥ क्षमं ८२

सनत्वेधीभावस्यनाश्रयत्वात्तदुपभुंजतीसेवतेत ॥ ३ ॥ वेदानधीत्यब्रह्मर्षीन्दीक्षाभिर्नियमग्रहैः ॥ वर्धयायज्ञक्रिययाचब्रह्महिरण्याभिर्विबुधान्दिवौकसःतर्पयंतिः एवानयणं ॥ ११ ॥ परेअपरेचवेदास्तेषांतत्त्वप्रकाशया ॥ कृतयुगंपश्यतेशेनाप्यनुविद्धंकलौधर्मैरयंपार्थिवप्रयोजनैः ॥ १२ ॥ १४

मनोनिम [illegible] सिनाख्यांस्थिमान्येतोत्थविचित्ररचनादतीम् ८ । ९ । १० कुथा [illegible] कुथः स्त्री पुंस [illegible] विले पुंसि [illegible] दिव्ये
कं १

[illegible] सैः सौल्यं [illegible] ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] पितोम् ॥ मेरोः शिखरविन्यस्तां तं युक्तां तूर्यवर्चसा ॥ कांचनतलं भरविताव्रत्रवैदूर्यतोरणमां ॥ मणिनिर्माणविमा मनोः पाठ १
नांविमानशतमालिनीम् ॥ रत्नजालांतरवतीं कामगां रतिभूषिताम् ॥ सर्वरत्नतमाकीर्णां सर्वर्तुकुसुमोत्कराम् ॥ देवनायाधरां दिव्यां
निर्मितां विश्वकर्मणा ॥ तां हृष्टमनसः सर्वे यथास्थानं यथाविधि ॥ यथानिवेशं त्रिदशा विविशुस्ते सभां शुभाम् ॥ निविष्टेषु यो [illegible]
विमानेष्वासनेषु च ॥ भद्रासनेषु पीठेषु कुशेष्वास्तरणेषु च ॥ ततः प्रभंजनो वायुर्बलेन साधु चोदितः ॥ माशब्द इति सर्वत्र प्रच
क्राम ऽ वर्ततां सभाम् ॥ निःशब्दस्तिमिते तस्मिन्समाजे त्रिदिवौकसाम् ॥ वभाषे धरणी वाक्यं खेदात्करुणभाषिणी ॥ [illegible] ॥ धरण्युवाच
॥ ॥ त्वया धार्याम्यहं देव त्वया वै धार्यते जगत् ॥ त्वं धारयसि भूतानि भुवनं त्वं बिभर्षि च ॥ यत्त्वया धार्यते किंचित्तेजसा च बलेन च ॥ त
त्तव प्रसादेन मया पश्चात्तु धार्यते ॥ त्वया धृतं धारयामि नाधृतं धारयाम्यहम् ॥ न हि तद्विद्यते भूतं यत्त्वया नानुधार्यते ॥ त्वमेव कुरु वै
१८

२२

माराचंद्र [illegible] मनोनिवदन्तीति टीका: १२ · १३ · १४ · १५ · १६
धारया पाठ २

भा.

धीरनारायणयुगेयुगे॥ महाँस्त्वनरणंजगतोहितकाम्यया॥ तवैवतेजसाकोतारसातलंगता॥ त्रायस्वनोसुरश्रेष्ठतवैव
शरणंगतान्॥ दानवैःपीड्यमानाहंराक्षसैश्चदुरात्मभिः॥ तूत्रशरणंनित्यमुपयास्येसनातन॥ नमोनावद्स्तिभयंभूयोजावन्न
वोश्रयाम्यहम्॥ शरणंयामिमनसाशरण्योपुरुषस्यवै॥ ब्रह्मादेवपुराणस्यसंक्षिप्तापप्रयोनिना॥ मांवक्त्वाऊनौपूर्वंत्वन्मयो
हौमहासुरौ॥ कर्णस्रोतोऽवैतोहिविष्णोरस्यमहात्मनः॥ महाणवेवशस्यंतःकाष्ठकुक्षसमौस्थितौ॥ प्रविवेशस्यंवायुर्ब्रह्मणासाधु
चोदितः॥ तोदिवंछादयंतोतुवर्धतेमहासुरौ॥ वायुप्राणोतुतोग्रस्यवक्त्रापरिमृशन्शनैः॥ एकंमहत्तरंमेनेकटिनंवैदचायरम्
नामतीतुनेयाश्चकेसविभुःसलिलोद्भवः॥ मदुत्थयंमधुनाभकटिनःकैटभोभवान्॥ तोदैत्यौबलनामानोरिक्तुर्वलगर्वितौ॥ सर्व
मेकार्णवेघोरेयोद्धुकामोसुनिर्भयौ॥ तावजानोसमालोक्यब्रह्मालोकपितामहः॥ एकार्णवंनिरीक्ष्यतत्रैनान्तरधीयत॥ सपद्मेपद्म
नाभस्यनाभिमध्यात्समुत्थितेतिरोदधेसर्व सलिलंशून्यंब्रह्मातदुर्खतोनाबुभौजलगर्भस्थोनारायणपितामहौ॥ बहूनवर्ष ग
णानस्कशयानोनवकंपेतुर्भीमपराक्रमौ॥ ततोदीर्घस्यकालस्यतावुभौमधुकैटभौ॥ आजग्मतुस्तमुद्देशंयत्रब्रह्मातेनस्थितोदृष्ट्वातावुभौ
घोरौमहाकायौतुसदोब्रह्मरतोतिनोविदुः यत्रनोतेनवैतत्रौ॥ उत्पपातोशयनात्यत्रनाभोमहाकपिः॥ तडुगभव

वोसधिरार्थः। विष्णुरा॥ मेलोभूत्वाविशन्नत्रदृढंकाष्ठकुक्षसमौ॥ अत्रेतनाविशन्तर्थः॥ वायुःप्राणात्मा॥ पर्यभवत्परस्परं॥ ॥॥ ॥॥ नारायणपितामहोयत्रौ॥ अधीमि॥ षष्ठम्॥ ३०॥ ३०॥ ॥नमःकमलनाभायनमोविष्णवेनमोनमः॥ नमोहृषीकनाथायपुरुषायमहात्मनेति॥ पुनः

वर्षाणांसंख्यायास्मिन्युद्धे महस्रैःमहस्रैःसंख्याहतिताःवर्षसंख्या
महस्रराः ॥ अथाऽनन्तरंअनःयुधनोसयोनिरियायास्यव
श्रमाभावःयुद्धान्तोविश्रांतोभानः ३४।३५ लोकेत्रै)दिहिनोद्वत्तयोगेतिदीर्घः ३८। ॥मनुष्येति ३।३८।३९ कुत्रप्रजाअमरादेवेद्यामाःदैत्यायेति ४०

२. नृःप्रीतमनसोदेवंनारायणंहरिम्॥प्रीतोस्त्वंनवधेनाश्वंप्रीतश्चाधत्स्वमत्पराद्वेः
+ आवांजहिनयज्ञोवीपत्नीलेनवैरिणा॥हतोयेनवपत्त्वंप्रा +

चोरंनयोत्सव्येतदा॥सवार्तीवैरंलोकजस्तांगतेः॥तदाभूत्तुमुलंयुद्धंवर्षसंख्यामहस्रशः॥नवतावसुरैर्युक्तंदर्शमन्वयु
तुः॥अथदीर्घस्यकालस्यतोदैत्योयुद्धदोजवैःप्रयावःसुरोत्तम॥योद्धावायुधिनिर्जेतास्यावोनिहतोसुतः॥सतुश्रुत्वा तद्घो
षोभ्यांदैत्योत्तमनिपीडयन्॥जग्मतुर्निधनंचैवतावुभौमधुकैटभौ॥तोहतावाहवेतोयैवपुर्भ्यांमेकतागतौ॥मेदसातुवपुस्तस्यां
प्लावानौजलोर्मिभिः॥मेदस्वीतज्जलंव्याप्तंताभ्यांप्रेतर्दधेततः॥नारायणश्चभगवान्सृजन्सृष्टःप्रजाः॥दैत्यौमेदसाछन्ना
मेदिनीतिपरिश्रुता॥प्रभावात्यत्नाभस्यशाश्वतीजगतीकृता॥वराहेणपुनर्भूत्वामार्कंडेयस्यपश्यतः॥विवाणेनात्मकेन
तोयमध्यात्समुद्धृता॥हताहंकमलाभूयस्तस्याःप्राकमुद्यतः॥वलेशक्तादेवस्यविष्णुनाप्रभविष्णुना॥ततश्चिंतयमानाहमेतमे
वगदाधरम्॥अनाथाजगतोनाथंशरण्यंशरणंगताः॥अनिसुर्वेणसंयुक्तंगदांसूर्योपमप्रभाम्॥नन्दकाख्यंगुरुःसोमोममनाशय
तोगुरुः॥यदहंधारयाम्येकाजगत्त्वावरजाममम्॥मयाधृतेधारयतेसर्वमेतज्जलाधरः॥जामदग्न्येनमेणभावतरोस्थाः॥रोषान्निः स ३२
क्षत्रोहंक्षत्रियैर्विप्रयोजिताः॥सास्मिवेधांसमारोप्यनिर्जिताःपशोणितैः॥भार्गवेणपितुःआज्ञैकेनयाचनिवेदिताः॥मांसमेदोस्थि
दुर्गंधादिग्धाक्षत्रियशोणितैः॥रजस्वलेवयुवतिःकस्यचंतमुपस्थिता॥मांवलुर्षिरुषाहकिमुर्वितनवाऽक्रवीः॥वीरपत्नीव्रतमि

४१।४२।४३ ४४ इतःसर्वमियात्साहितम्॥ ४५।४६ समारोप्यरणात्तमामितिदीर्घः ४७।४८ वीरणस्यहस्तेःहतास्यपत्नीतस्याव्रतंसधोहतभर्तृकास्यपामिति

यावन्नरः सुखंधारयितुमात्मानमितिश्लोकः ४१ १४२ मनवेश्राद्धदेवाय ४३ १४४ १४५ १४६ १४७ क्षुपेहेतुमितिश्लोकः ५० ५१

दंधारयंतीविदुषीं॥ साहंविज्ञापितवतीकथंलोकभावनम्॥ यतयोमेहनाबह्वभार्गवेणमहात्मना॥ साहंविहीनाविक्रांतैःक्षत्रियैःशस्त्रकर्तृभिः॥ विधवाशून्यनगरानधारयितुमुत्सहे॥ नमयंदीयतांभर्त्रीभगवंस्तत्समोनृपः॥ रक्षोसंग्रामनगरंयोमांसागरमालिनीम्॥ सक्रत्वाभगवान्काव्यंनाऽमित्यब्रवीत्पुनः॥ ततोमांमानवेंद्रायमनवेसंप्रदत्तवान्॥ मामनुप्रभवंपुण्यंप्राप्येक्षाकुकुलंमहत्॥ विपुलेनास्मिकालेनपार्थिवात्पार्थिवंगता॥ एवंदत्तास्मिमनवेमानवेंद्रायधीमते॥ सुक्षत्रराजसहदेवैश्चमहर्षिकुलसंभवैः॥ बहवःक्षत्रियाःशूरामांजित्वादिवमाश्रिताः॥ तेस्मकालवशंप्राप्यमर्त्यैवबलयंगताः॥ मत्कृतेविग्रहोलोकेरत्नावर्तनएवच॥ क्षत्रियाणांबलवतांसंग्रामेचनिवर्त्तिनाम्॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तेनदैवेनपरिणम्यते॥ जगद्धितार्थंकृतनरलोहेतुंरणेक्षयोयज्ञमिमंकारयैथिल्यकारणात्॥ एकश्चक्रधरःश्रीमान्भयंमेपरिकृन्तति॥ यमहंभारसंतप्तासंप्राप्तारक्षणार्थिनी॥ नारायणंवरेण्यंतंपुरुषंपुरुषोत्तमं॥ प्रपद्येशरणंदेवंविष्णुंजिष्णुंसनातनं॥ इतिश्रीहरिवंशेखिलेषुपर्वसुभविष्यपर्वणिवैशंपायनजनमेजयसंवादे॥ एवंदृष्टेः॥ [illegible] ॥ अवरोहपर्वउत्तरार्द्धंसमाप्तं ॥ ॥ ॥ ॥ इतिश्रीभावदीपेहरिवंशार्थप्रकाशेद्वितीयंत्रयोदशोध्यायः॥ ॥ ॥ ॥ श्रीरामायनमः

२।३।४ ५।६ ७ पार्थिवेनपृथिवीहितंकार्यंप्रयोजनं कार्यं अवश्यंकर्तव्यमूरु ८ १९ १०१११२ अवतीर्णः अवतारंकृतः भवयन्तः मातरिश्वनः 13
पार्थिवेपृथिवीस्थेनेशेः पृथिव्यांयन्मयाकृतंतत्क्षम्यतां कीदृशेनेमं संभ्रमंभूतेभ्यविज्ञानतेतिसंबंधः १४

लोकस्यवैश्वरेणकर्मनियमेनेश्वरेणनवकरोमिनवा॥ कार्यंधनेशेनस्वयंनायकेनवा॥यद्वाचन्द्रसूर्याग्न्यादिभिर्लोकपालैरेव
निलेनवा॥ आदित्यैर्वसुभिर्वापितद्वैर्वालोकभावनैरश्विभ्यांदेववैद्याभ्यांसाध्यैर्वात्रिदिवालयैरुद्रैस्तथा एतैर्मयाकृतं
नकलिनाविनामहेश्वरेणबालेनविशारदेनमुहूर्तेनवा॥यक्षराक्षसगंधर्वैश्चारणैर्वामहोरगैः॥पतत्रिभिश्चलमुख्यैर्वासागरै
र्वामहोर्मिभिः॥गुणागुरुत्वैर्दिग्याभिःसृष्टिभिर्वासुरेश्वर॥क्षिप्रमाशायथविभोकथमंशःप्रयुज्यताम्॥यदितेपार्थिवंकार्यंका
र्यंपार्थिवनिग्रहेकथमंशावतरणंकुर्मःसर्वेषितामहाःस्तेनदोषतायेचपृथिव्यांयेचपार्थिवाःसदस्यानांवविप्राणांपार्थिवानां
कुलेषुच॥अयोनिजास्त्वेवतनूःसृजामजगतीतलेसुराणामेककार्याणांश्रूयतेतन्निश्चयंमहत्॥देवैःपुरिश्रुतःप्राहुर्वाक्यंलोकपितामहोरोचतेमेसुरश्रेष्ठाधुवाकमपिनिश्चयः॥सत्यंह्यस्तेनसात्मसमान्भुविसर्वएवसुरश्रेष्ठास्तेजोभिरधरीकृताभा
वयंतोभुवंदेवीस्तत्रात्रिभुवनश्रियम्॥पार्थिवभारतेवंशेपूर्वंनेवविजानता॥पृथिव्यांसंभवमिमंक्षम्यतांयन्मयाकृतंमूर्खत्वेन
पुराणेवेलामासाद्यपश्चिमाम्॥आसेसहस्तनूजेनकश्यपेनमहात्मना॥कथाभिःपूर्ववृत्ताभिर्लोकवेदानुगामिभिःभूतिरेषाम
वर्धिभिःपुराणैःप्रभवैर्गुणैः॥कुर्वतस्तत्कथालाप्तामनुंसहगंगया॥समीयमाजगामाशुप्रयुक्तोयमारुतैःसर्वानिवर्तमानां

तनूजेनपौत्रेणासहकथाभिर्हेतुभूताभिःकथाप्रसंगानिमित्तमासेउषितोभवामितिक्रियोःसंबन्धः १५ इतिवचनेदितिहासेपुराणेपुराणवाचिभिः १६
समुद्रःस्वर्नदीमान् १७

स्थावरकूर्देशानि समांगानि कुर्वन् नोद्यतासमा नोद्यतवर्त्ते श्वेतेनवाससा यादोगणाकारं विरिञ्चं वित्रयस्मिन्नेन १८ चन्द्रमस्थावर
चक्रुपस्थविषमगतिनिमित्तेन १९ १२० शान्तोसीत्यशान्तोऽविरुद्धनथ्यगोपहासः २१ १२२ सकारणं भारावतारणवनं

र्वनूनानिवेगनतरंगिणीमुद्यादोगणविचित्रेणसंवृतेनोद्यतवाससा शंखमुक्ताप्रवालमणिभूषणः युक्तचंद्रम
सायूर्णाःसश्रृंगंभीरनिःस्वनंसमापिभवनेवखंवेलंक्षमतिक्रमन् क्षोदयामासचयसेलीवरोरुविस्तरैः नवदेशंयव
सितःसमुद्रोद्रिःप्रमर्दितुम् उक्तःसंस्तवावाधांनोशीतिमयातयौशांतोशीत्युक्तमात्रेक्षुतनुंवसागरेगतः संहतोर्मितरंगोद्य
:स्थितोराजश्रियाज्वलन्सूर्यश्चैवमयाशप्तःसमुद्रःसहगंगया सकारणंमतिंगत्वायुष्मद्धितकोद्यया यस्मात्वंराजतुल्येनवपु
षासमुद्यस्थितः गच्छार्णवमहीपालोराजात्वंभविष्यसिनावापिसहनांलीलांधारयन्त्वेतनेजसा भविष्यसिरणेभर्तीभर्तानांकुलो
द्वहोन्नांनोशीतिमयोक्तस्त्वयवासितनुतांगतः उतनुर्यशसालोकेशनेनुस्तंभविष्यसिदुष्प्रधार्षतायांभीरोगंगासर्वांगशोभना
क्षयिणीतुसरिद्भूत्वात्वत्तोयमनुयास्यति एवमुक्तस्तमोभुक्तःसोमिरीत्यार्णवोब्रवीत् मांपुनर्देवदेवानांकिमर्थंशप्तवानसिः
अहंनवोधेयात्मात्वद्भक्तत्वत्परायणः अशयोऽसद्शैलाक्षेरात्मजंमांकिमात्मनाभगवंस्त्वमुत्सृष्टेनवेतायवर्षिणावह्निना य
द्यहंचलितोद्युक्तःकोत्रदोषोयमात्मनः क्षिप्तानिःप्लवनेताद्रिःस्थेयंस्यात्सिधर्वणि तत्रमेभगवन्किंतुनेनेयंकारणंमू
उद्भूतैश्चमकारान्तैः पद्यैश्चवनाहकैः सर्वणाचेंदुकेनत्रिभिःश्लोकैरौरवंचपराक्रमैरुत्पत्तिनिधनं

२३ १२४ १२५ १२६ १२७ देवदेवानां रुद्रादीनां २८ विधेयात्मा आज्ञाकारी अशयेष्ठ रणपंडितवानसि २९ १३० १३१ १३२

प्रतापवान्[५५] वै विचित्रवीर्यो ऽवेक्ष्य पार्थिवौ भविष्यतो ॥ धृतराष्ट्रं पांडुं च विख्यातौ पुरुषर्षभौ ॥ तत्र पांडोः श्रियायुक्ते द्वे भार्ये यौवनस्थिते ॥ शुभे कुंती च माद्री च देवयोषोपमे भुवि ॥ धृतराष्ट्रस्य तत्कार्यं कानुल्बणधिषणा ॥ गांधारी सुविख्याता नित्यं भर्तृव्रते स्थिता ॥ तत्र वंशा विभज्यंते विपक्षः पक्षरक्षणाः ॥ पुत्राणां हितयोराज्ञो भविता विग्रहो [illegible] महान् ॥ तिष्यं विमर्दकायेन त्याणं भविता क्षयः ॥ युगं नृपतिमं चैव भविष्यति महद्भयम् ॥ सचैव नरेंद्रशतयत्तितुर्दशम् ॥ विविक्तपुरराष्ट्रेधाः तिश्रौथित्यमेष्यति द्वापरस्य युगं स्यात्तेमया दृष्टं पुरातने ॥ क्षयं यास्यंति शस्त्रेण पार्थिवाः सहबंधुभिः ॥ यत्रायशिरा मनुजानुग्रान्निशिवेनसः ॥ धक्ष्यते शंकरस्यांशः पावकेनाक्षतेजसा ॥ अंतकप्रतिमेनस्मिन्निवृत्ते क्रूरकर्मणि ॥ समाप्तमिदमाख्यानं तृतीयं नाम पुत्रक ॥ माहेश्वरं युगं ॥ तिष्यं प्रवर्त्स्यते यश्च युगं दारुण दर्शनम् ॥ अधर्मप्रायपुरुषं सत्यधर्मपरिग्रहम् ॥ उच्छिन्नसत्यमर्यादं वर्द्धितानृतसंचयम् ॥ माहेश्वरं कुमारं च द्वौ देवौ समाश्रितौ ॥ नविष्यंतिनराः सर्वे तेनस्थविरायुषः ॥ तदेव निर्णयः श्रेष्ठः पृथिव्यां पार्थिवांतकः ॥ शेषावतरणास्सर्वे नरः कृतमाचरन् ॥ धर्मसंशोधनार्थं वै मार्कंडेयविनियुज्यताम् ॥ विग्रहस्यकर्तिर्मूलं गांधार्यांविनियुज्यताम् ॥ स्त्रीपक्षौभविष्यंतिराजानः कालचोदिताः ॥ जातरूपरजतेसंगाल्लानसाः ॥ गिरिद्रुमनिवेशेषु कृमयोनिलोकधारिणी ॥ स्थलेष्वयंनेदिकोराज्ञां पुरायोलोकभावनः ॥ यैश्चाधिताम्रवर्णायः साज्ञाम [illegible] गानल

[५५] कुमारंस्कन्दं ६२ धर्मस्थिति धर्मपक्षीयाणांग्रहणांकर्तारोनितान्पक्षपातरक्षणम् ६२ ।६३ योनिंस्थानम् ६३ निशामरणांनन्नदर्धिः नैष्किः ६४

च्यः धर्मः छ घ सूर्यमादित्यवरिष्ठं स्थिरिकावश्यः राक्षीदक्षमक्षपुष्टाः वज्रसंहननाः दक्षांगाः २० ओघवन्तः महाप्रवाहवन्तः
२१ २२ २३ २४ ३५ नारायणो इति भगवन् लोकान् पाही पुक्तोपथः २६ हितेश्वरः हितेसमर्थः २७।२८ ॥ ॥८॥ ॥इतिश्रीमा

म॥ पृथिवीसहकालेनवधायपृथिवीक्षितामृदेवानवोदयकृतानिग्रलंर्वसुरद्विषाम॥ नरंचैवदुराधर्षंशेषंचधरणीधरम॥सनत्कुमारंमाया
श्रदेवांश्चाग्निपुरोगमान॥वरुणंधनदंचैवसूर्यंचंद्रमसंतथा॥नक्षत्रंवसवश्चैवसर्वेचरुद्रादित्यास्त्रयोदश॥ते तोशानतनीदेवाःसर्वएवसतो
रयन्॥यथानिकथितंपूर्वमंशावतरणंनघा॥स्वयोनिजायोनिजाश्चतेदेवाःपृथिवीमलेदैत्यदानवहंतारःसंभूताःपुरुषेश्वराः॥स्थिरिकावे
क्षसंकाशावज्रसंहननोबलैः॥नागायुतबलाःकेचिकेचिद्दशबलान्विताः॥गदापरिघशक्तीनांतलैःपरिघबाहवः॥गिरिशृंगप्रहरणाःस
र्वेपरिघयोधिनः॥रक्षिवंशेसमुत्पन्नाःशतशोवसहस्रशः॥कुरुवंशेवतेदेवाःपंचालेषुनरेश्वराः॥यज्ञिकांतसमुद्भानांब्राह्मणांचयोनि
र्युसर्वास्त्रतामहेष्वासावेदव्रतपरायणाः॥सर्वेहियुगसंयत्तायज्ञानःपुण्यकर्मिणः॥आवालेयुःशेतांसेकुरुभिर्युद्धीतलम॥उत्तोयेश्वर
चाकाशंशोभेयुर्महिदधिमौरवमादिशपतान्वुभाभूतभव्यभवत्प्रभुः॥नाराचेसमावेश्यलोकान्त्सान्समुपागमतभूयःशृंगयभाविक्ष
वतीरोमहीतलम॥प्रजानांवैहितार्थायप्रभुःप्राणंधनेश्वरः॥ययातिवंशजस्यथवसुदेवस्यधीमतः॥कुलेपूज्ययशःकर्मीजज्ञेनाराचण
प्रभुः॥२९॥ ॥इतिश्रीखिलेहरिवंशेदेवानामेशावतरणम॥पश॥ वैशंपायनउवाच॥कृतेवर्षयुगेतीतेकालेजगतोक्षयात्यम॥शेशावत
रोवृत्तेसुराणांभारतेकुले॥भागेवतीरोधर्मस्यशक्रस्यवनस्यच॥अश्विनोर्देवभिषजोभगेवैभास्करस्यच॥पूर्वनिवासतिगतेभगेदेवपुरोध
सः॥वसूनामष्टमेभागेप्रभवेवरणीगते॥मन्योभगेक्षितिगतेकालेयोगेतथैवच॥भागेसोमस्यशुक्रस्यवरुणस्यचयोगतः॥शंकरस्यगतेभागेमि

वदीवेहरिवंशपर्वणित्रिपंचाशदध्यायः॥ ॥कृतकार्यंयथानयंयथान्यायं अंशावतरणेवृत्तेसतिनारदः प्रत्यवदत्पतीतिवक्ष्य
स्थेनान्वयः १धर्मस्यभागेयुधिष्ठिरे वायुस्यार्जुने पवनस्यभीमसेने अश्विनोर्नकुलसहदेवरूपेभागे भास्करस्यकर्णेर देवपुरो
धसोदहस्पतेर्द्रौणौ वसूनामष्टमेभागे द्यौसंज्ञेयमस्यविदुरे कलेर्दुर्योधने सोमस्याभिमन्यु शुक्रस्यभूरिश्रवसि वरुणस्य

रांधर्वस्याअथान्यमित्रस्यकथितेधनदस्यधनदाहेगंधर्वादीनांदेवकाश्वसेनइःशस्त्रादिषु॥अंहोदेवनापथेः इत्यर्थः निश्चरःस्थि
निमान्॥ धूसव्यापदर्तम्॥अप्रदक्षिणावेष्टितम्॥ ३१८ ९ ग्रहोपमः सूर्यादिसमः धूमकेत्वादिसमउत्पातहेतुत्वादिनि॥ वेदिरंगंकेत्वा

त्रस्यधनदस्यच॥गंधर्वोणयक्षाणांभागांशेकुबेरेचयौभागेचेतेषुगगनाजेषुधरणीतलम्॥विष्णोरायुधस्यांशोनारदःघृतदण्ड
नाज्वलिताग्निघृतीकाशोवालार्कसदृशेक्षणा॥सव्यापदर्तेविपुलेजघनेमंडलमुच्छ्रितौचेशुभेकृशेवसनेवसानोरक्तभूषणाः॥
वीणांगृहीत्वामहतीकक्षासक्तांसखीमिवाकृष्यजीवनरागेणहेमयज्ञोपवीतवान्॥दंडीकमंडलुधरःसाक्षात्क्रतुरिवापरः॥भिन्ना
जगतिपुत्रानांविग्रहाणांतुहोयमः॥महर्षिविग्रहरुचिर्विद्वान्गांधर्वेवेदवित्तमः॥वैरकेलिकलोविप्रोबालःकलिरिवापरः॥दिवं
धर्वलोकानोमादिवक्रामतमुनिः॥गानतत्त्वेतुर्णावेदानोउक्तानाप्रथमर्त्विजामृषिनारदोथविप्रर्षिर्ब्रह्मलोकधरोव्ययः॥स्थितोदेव
सभामध्येसरक्तोविद्युमव्रतीम्॥शंशावतरणंविप्रोयदिदंत्रिदशैःकृतम्॥क्षयायपृथिवीशानोसर्वेतत्कारणामृषेदेतत्पार्थिवं
सर्वेकृतंत्वयियुधीश्वरा॥नानायगणयुक्तोयंकार्यार्थःप्रतिभातिमे॥नयुक्तंज्ञानतांवेत्तयातत्त्वार्थदर्शिना॥स्वदेवनगत्यर्थंत्र्योकुंका
र्यमीदृशम्॥तंद्विक्षुक्षतांत्वंसुश्राव्यःप्रभवतान्वरैः॥श्रेष्ठोयोगवतांयोगीगतिर्गतिमतामृषिः॥देवभागानृगतान्दृष्ट्वाकिंत्वंसर्वंत्रजोवि
भुः॥वसुंधरायाःसर्वार्थमीप्सितेनावयुंनसौत्वयासनाथादेवास्तेस्तवयात्यवोदिताः॥जगत्यांसंचरिष्यंतिकार्यात्कार्यांतरंगताः॥
नरहंत्वरयाविप्रार्थनःसुरसभामिमाम्॥तवसंवादनार्थायशृणुवाप्यत्रकारणम्॥यंत्वयानिहतादैत्याःसंग्रामेतारकामये॥तेषां
शृणुगतिंविप्रलोकेयेनाःपृथिवीतलम्॥पुरीदधिमुखीनामपुरानामनामतः॥निविष्टायनुनातीरेस्फीतानामजनपदावताम्॥मधु

संयतिर्णाकेतनक्रीडायस्मुसवैकेतीकेतंकेतनंगेत्यस्मात्क्रीडार्थाद्धातुरितिप्रत्ययः॥नीलाकेतिःकेतेतिविग्रहः॥ १७ अकारणा
कारणेनान्वयाहीनत्वान्निरुक्तम्॥ १८ यदर्थाःयत्प्रयोजनाःयत्प्रयोजनंयुद्धंचेयंस्मिंस्तेत्वदधीनमनःकार्यार्थःप्रयोजनमसिद्धिः॥नारायणा
भ्यांनरनारायणाभ्यांयुक्तइवप्रतिभातिःशोभतेनान्येषु॥ १४ दृष्टांतनारायणहीनम्॥ १५ अत्रहेतुमाहःवंहीतित्वामन्तर्या
मिणं॥विनासदेवेतेनिरर्थकोऽत्यर्थः॥ १६ अनुयुंक्षसेनानियोजयसि॥ १७ १८ १९ २० २१

यन्मांक्षिपसि दोषेण वैदेह्यामनवस्थिरम् ॥ यद्यहं सत्यधर्मेषु यदि वा रावणो हतः ॥ यदि वासि हता भार्या तत्रकापरिदेवना ॥ नवा
कूलात्रेणउक्तंतिसा भवःसत्यधर्षिताः ॥ जागर्त्तिवयथा देवंसदासत्तिनरेश्वरौ ॥ तेइतेनयन्कार्यंगच्छ त्वंइतमाचिर
मानात्मश्राक्षिपनीवेश्वयहंजीवमद्विधाः ॥ अयंमामनुजोभ्राताशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ तस्यदेह्यसदुर्बुद्धेर्मैथेप्रतिकृच्छ्र
तां ॥ त्वमुनःसदृशस्तस्ययोसौसौमित्रिणासहा ॥ शत्रुघ्नातोनरेंद्रेणराघवेणमहात्मना ॥

सर्ग २

शीघ्रं रथेनाभ्यगमन्महात्मनः पुरं सुमित्रासुतसौमित्रिवेशनं ते पुष्कलाः सत्यपराक्रमाः शुभाः ॥ ततोऽतिहर्षात्पुरुषर्षभस्य तस्य प्रवेशं नगरे निशम्य ।
निशम्य तस्यागमनं च रामः सौमित्रिणा सार्धमुवाच वाक्यम् ॥ उभौ धनुर्धारवरौ युवानौ सौमित्रिणा सार्धमुपागतौ हि ।
धनुर्निशैलोत्तममिन्द्रकल्पं सुमित्रपुत्रौ वरयन्त्रमेवाशु पश्यन्तु ॥ अथ सौमित्रिणा वाक्यं श्रुत्वा रामेण भाषितम् ॥ ततस्तत्सर्व
सारहितः पर्यहीयत दानवः ॥ सग्रहीत्वा कुशेशयं देवैर्दत्तवरो रणे ॥ कर्षणं सर्वभूतानां लवणो विरजा नृपः ॥ शूलहस्तो महाशैलशृङ्गाद्योऽग्रहे
सांकुरोऽनवकर्वरः ॥ प्रवेशयितुमारब्धो लवणो राघवानुजम् ॥ सुरक्तस्वङ्मुखनखः शत्रुघ्नः पुनः ॥ शिरश्चिक्षेप रक्षोऽन्तं लवणं त्वम
हामधीः ॥ सहस्वादानवं संख्ये सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ॥ तदन्तं तस्य दैत्यस्य विक्षेपास्त्रेण वीर्यवान् ॥ छित्त्वा नेतुं सौमित्रिर्निवेशमभि
रोचयन् ॥ भवायतस्य देशस्य पुर्यां परमधर्मवित् ॥ तस्मिन्मधुवने स्थाने मथुरा नाम सा पुरी ॥ शत्रुघ्नेन पुरा सा हि लवणं दानवं रणे
॥ सायुधी परमोदारा साट्टप्राकारतोरणा ॥ स्फीतारोद्यसमाकीर्णा समृद्धबलवाहना ॥ उद्यानवन संछन्ना मत्तीसंघनिषेविता ॥
प्रांशुप्राकारसंछन्ना परिखागूढमेखला ॥ चैत्याट्टलकसंयुक्ता राजमार्गसुविस्तरा ॥ सुसंस्कृतजलद्वारा वनराजविराजिता ॥ छेदा
रणीरघुनाथस्य रथसंकुला ॥ अट्टैश्चन्द्रवतीजाता यमुनातीरशोभिता ॥ पुरायाजगवतीदुर्गा रत्नसंचयगर्विता ॥

वर्ग २

द्वयेपुष्पनिगरस्यनिर्मालेयःपरोधर्मस्तिरस्य ५५ ५६ अहाः चतुष्काः ५७ ५८ ५९

पुष्पिः ३

शत्रुघ्नः ६

मार

सेनाग्निरसवत्यस्यां कालेदेवश्चवर्षति॥ नरनारीप्रमुदितानाथुरीसज्जकाशते॥ निविष्टविषयश्चैव शूरसेनस्ततोभवेत्॥
तत्रार्षुर्यीमहावीर्यो राजाभोजकुलोद्वहः॥ उग्रसेनइतिख्यातोमहासेनपराक्रमः॥ तस्यपुत्रस्तमाचक्रो योसौविष्णोस्तृतीयकः
नःकालनेमिर्महादैत्यःसंग्रामेनारकामये॥ कंसोनामविख्यातोभोजवंशविवर्द्धनः॥ राजाक्षितिपतीविख्यातःसिंहविक्रमविक्रमः॥ राज्ञोभयंकरोघोरःशंकनीयोमहीक्षिताम्॥ भयदःसर्वभूतानांसत्यधाङ्मसतांगतः॥ दारुणाभिनिवेशेनदारुणोनात्मरात्मना॥ युक्तस्तैर्वयस्यैश्चपुत्रानोरोमहर्षणः॥ नराजधर्मनिरतोनात्मपक्षानुरञ्जकः॥ नात्मराज्याभिषेकस्थंडःकरतविःसरा॥
संकंसलत्रसंभूतस्त्रयोयुद्धेपराजितः॥ क्रव्यादोबाधतेलोकानासुरोन्नरात्मना॥ सोवसोरुग्विकोनोहयग्रीवइतिस्मृतः॥ केशी
नामहयोजातःकंसस्यैवजघन्यजः॥ सउद्वेजयितापंडःकेसरीवत्तविक्रमः॥ वंशवैनतसत्वेकोनणांसानिभक्षयन्॥ अरि
ष्टोवलिपुत्रश्चकुक्षीरवरूपधृक्॥ गवामरित्वनाथनःकामरूपीमहासुरः॥ द्विविदोनामदैत्योपुत्रोवलिरिवदानवेषुयः॥ कुञ्जः
रत्वमगादैत्यःकंसस्यैवसवाहनः॥ धेनुकोनामदैत्योसौव ठंभाडीरमाश्रितः॥ खर
इत्युच्यतेलोकेनेतुकःसोसुरेश्वरः॥ घोरंतासतनंदैत्यंखरत्वमसयन्प्रजाः॥ वराहश्चकिशोरश्चनरसिंहोमहाबलो॥ मल्लोरंगप्रवेशेन

नन्दनस्य सुखिनस्य दुर्हृदस्य स्वर्गिणः सर्वदा साधारण्यपि कुतो भारकृत्त्वं कुतो वा निःस्वत्वं यदधिजाति यमरूपेण पातयितुं साधनमीति श्लोकद्वयार्थः तस्मात्तस्य काकुणिकत्वं नाद्यापि कंसादीनुद्दिश्य भ्रयत्व तारकृतेति भावः ॥ अनश्वरः तादिवादिना ॥ अथ लोकाः कृष्णं प्रति अस्यशः सुरातमेव पिबन्त्येन दशा अपि परवल्लभावेनादरणस्मरन्त्येव शरीरादिना सुन्दरपास्यत मूर्तिसंभोग

जानेवा एरमुं के को॥ यो तो मयश्चा रत्वदानवो दानव॥ वा॥ घ्राज्योतिषे तो भौमस्य नरकासुरस्तो॥ यो दित्या नि रुतान्वया
लो निरुतः॥ मानुषीं तनुमास्थाय वाधते भुवि मानवो॥ चिक थाडिभिः सर्वैर्जनमयानघ निमानवा॥ नन्दनं प्रसादनेषा स्वनवा॥
श्चयो भवेत्॥ तत्तस्मिन्विभ्यतिदिवि त्वत्तो विभ्यति सागराः ॥ दधिक्षा नवविभ्यति नान्यस्मादुरुजनार्दनात्॥ इत्तस्य हतस्यापि त्वयानाथेन
श्रीधर॥ दिवच्युतस्य दैत्यस्य गतिर्भूतिर्मदिनीयुधिष्ठिरस्यतु मेदिन्यो हतस्य शरीरिणः॥ इत्तेभं स्वर्गतमनेत्वयि जायतिकेशवे॥ इति
दागच्छ स्वयं विरुद्धागच्छा मरपृथिवीतलम्॥ दानवानोन्निताशाय धिस्त्रीजातानमानना॥ मूर्जयोहिनवात्मनाद्दश्यादृश्यासुरोत्तमैः॥
नासुरक्षात्स्मादेवाः संभविष्यन्ति भूतलेनिवावतरणेविरोधकंसःसविनशिष्यति॥ सत्यंतसर्वकार्यार्थो यस्यार्थे भूमिरागता॥ वंभारते कार्यगुरुः स्व
यंभुस्त्वंपरायणम्॥ तदागच्छहृषीकेशस्त्रितोत्राजहिदानवान्॥ ८॥ ॥ इतिस्त्रिते पुरुषविशेनारदासुरवत्संवादे॥ ॥ ५॥ ॥ त्रैलो
क्यानउवाच॥ नारदस्यवचः श्रुत्वासस्मितंमधुसूदनः॥ प्रत्युवाचसतेवाक्यंवाक्यज्ञः प्रभुरीश्वरः॥ त्रैलोक्यस्यहितार्थायत्वंमानरूपिनारद
॥ तस्यसम्यक्वचनस्य श्रूयतामुत्तरंवचः॥ विदितादेहिनोजातामयेनेभुविदानवाः॥ यांनयस्तनुमादायदैत्यमुख्यतिविग्रहम्॥ जानामिकं
संसंभूतमुग्रसेनसुतेभुवि॥ केशिनंवापिजानामिदैत्यंतमरूपिणं॥ नागंकुवलयापीडंमल्लौचाणूरमुष्टिकौ॥ अरिष्टंधेनुकंजानामि दे
त्यंचबलरूपिणम्॥ वैनतेयभयाद्यत्कालयमुनाह्रदमाविशत्॥ विदितोमेजरासंधःस्थितोमूर्ध्निमहीक्षिताम्॥ घ्राज्योतिषपुरेचापि

१ सावमोविदिताविप्र पूतनाकुहिनावतेः॥ विदितोवरश्चैवपूतनस्यश्चमहात्मनः॥ २ तियंधेनुकंजानामियमुनाह्रदगोचरम्॥ ३

नरकं साधुतर्कयो नाणंचशोणितपुरेषु रुग्रनिमनेजसम्॥ दृष्ट्वाऽसृक्सहसंक्षोणेदेवैरपिसुदुर्जयमौमयासक्रोधजानामिभारतीम
हतीधुरंयतश्चसर्वविज्ञानामियथायास्यन्तिनेत्रवाःौनयोभुविमयाऽनुशः शक्रलोकेवसक्रियाःनेयंपुरुषदेहनामपराहतवन्ति
नामौसंयवेत्तामहंयोगमात्मनश्चपरस्यवा॥संख्यायपार्थिवलोकंमानुषत्वमुपागतःौकंसादीश्चापितान्सर्वान्विधिमिमंहरु
रान्॥नेननेनविधानेनयेनयःशान्तिमेष्यतिौअनुप्रविश्ययोगेनतान्तंहिगतेयोमया॥श्रमोवोहिसुरेन्द्रारामंहंतव्याप्येवोदुरि
ौंजगत्यर्थेकृतोयोयमंशोत्सर्गोदिवौकसैः॥सुरर्षेवर्षिगंधर्वैरितश्चानुगतोममौविनिश्चयोहिंवनारब्धंकृतोमयाऽनिवा
संतत्त्वमेवब्रह्मविद्धातुपितामहःाऽयत्रवेदोयथाजातोयेनवेदेनवावसन्॥नानहंसमरेत्तोनमेवुद्धिपितामहौवुलोकान्॥ना
राचरोमंसिद्धार्थमुपायंशृणुमेविभो॥सुविज्ञातेजनयिताजननीमविचारितौनुदेवार्थिवलोकंमानुषत्वमुपागतश्चयत्तर
त्वंमहाबाहोजातःकुलकरेसुविौयास्वानौमहावेशमखिलंधारयिष्यसिौयासुरन्नुरार्थंवेशेकृत्वाऽनेनामहतास्यायुषक्ष
मर्यादांकुरुष्वनेनिशामयौंपुराहिकश्यपोविरिञ्चावरुणास्यमहात्मनःाजहारयज्ञियागावःपयोदत्तंवरुणौब्रह्मदत्तिः
भिश्चोभेदेवार्थकारणात्॥मदीयनानात्मानमात्मनेवौनतोमोवरुणस्यवौनतोमोवरुणायेनप्रणाद्यौ
नूगावोगुरुयेनेतिनैकुर्यौहिगालाश्चनानुजानातिमेगुरुःाचचनंतभावैकुरितिगुरौ

प्रागे ५

मवतीर्यमहीतले॥ देवकीरोहिणीचैवगर्भाभ्यांपरिनोदया॥ गोपकन्यासहस्राणिरमयँश्चरमेदिनीम्॥ गाश्चनेरक्षतोविष्णो
नानिपरिधावतः॥ वनमालापरिक्षिप्तंधन्याद्रक्ष्यंतिनेवपुः॥ विन्ध्योयत्रविशालाक्षेगोपालवसतिंगते॥ बालेत्वग्निमहोवा
होलोकोबालंग्रास्यतिवह्निवत्॥ जीवितेवसुदेवस्यभविष्यतिसुजीवितं॥ यस्यबालस्यानाद्यनुकस्सपुत्रइतिवक्ष्यति॥ अथवाकस्यः
पुत्रत्वंगतेऽोःकश्यपादतेकाचधारयितुंशक्तावेदोऽदितिंविना॥ योगेनात्मसमुत्थेनगच्छन्तंविजयायवै॥ वयमप्यात्मया
स्वान्स्वान्गच्छामोमधुसूदन॥ ॥ वैशंपायनउवाच॥ ॥ सदेवानभ्यनुज्ञायविविक्तेविदिवालयेजगामविष्णुंक्षीरोद
स्योत्तरंदिशम्॥ तत्रवैयावतीनामयुतमेरोस्तुदुर्गमा॥ त्रिभिस्तस्यैवविष्णोस्तेनित्यमेवसुपूजिता॥ पुरागंतत्रविन्यस्यदेहंहरि
रुदारधीः॥ आत्मानंयोजयामासवसुदेवगृहेप्रभुः॥ ५॥ ॥ इतिश्रीहरिवंशेहरिवंशोत्पत्तिमहात्म्यंनामैकोनविंशोऽध्यायः॥ १९॥ ॥ वै
शंपायनउवाच॥ ॥ ज्ञात्वाहरिंतेत्रिदिवंगतंभागंवत्रिदिवौकसाम्॥ विनाशंसोढुंसस्नाहोमपुरोयवौ॥ विधिदृष्टापतं
तोमधुरोयवनेश्वरः॥ त्रेयवानासहृतेमकंसागुनिडुनेनासहूतःकण्यामासमुनेरागमनेनच॥ मनादरंयत्नतश्चक्रे
चरिविक्रमः॥ निर्गतामासुरंकोपंवपुषीःप्रमलोचनः॥ सदृश्यनिर्विशाखेदेवर्षीन्कण्वनारदौ॥ ब्रह्मणाकोपि
पुत्राःसूर्यवर्चसोनिर्मितामेभूतोचनेयथाविधि॥ ज्ञात्वेन आग्निवरुणोगोवेद

सइतिशेषः २ ३ ४ ५ विसृज्यः विकल्पः ६

इतिश्रीमाहाभारतेखिलेषु

नृसवैशक्रसंस्तेमोनःभैंडवाच्य॥ प्रसीनस्तनंपरमकोमनमः॥ पूजितोहंतवावीरविष्णुंदेवमुखाःगत्वे वैम
ब्रूयतांगत्वतोवै॥ ब्रह्मस्त्यदिवोलोकानहंब्रह्मपुरोगमान्॥ गोलःसर्वसंवतानविपुलंमेतपवतम॥ तन्मेदत्तंवरं
दृष्ट्वानेत्रसंवनम॥ श्रुतंमेऽतीर्थमुत्तमंरिक्तमद्दिवतेनः॥ दिवात्रिभागदृश्यतेपापियपगानदी॥ सारणदेवसंवैधान
यसांमाविनेदिनी॥ उमस्कृष्टेवतीर्थेषुदिवेषुदुरत्रथाक्रनमोदृष्टंडलसदनंमहर्षिगणसंवितनु॥ देवगंधर्वविद्याधरस
निस्वनादिवसं॥ सोहंकदाचिद्देवानोसमाजेमेरुमूर्द्धनि॥ संपश्यवीणंहस्तकामगंब्रह्मणास्समासं॥ सोहंतत्रस्तिनोनीमचानाल
विभूषितान॥ दिव्यासनगतान्देवानंपश्यंसपितानहा॥ तत्रमन्त्रयतांमुनेदेवतानामचाक्रतम॥ भवतःसानुगस्यैवभोजयः
नदारुणाः॥ तेत्रेवादेवकीयाते मथुरायांपितुर्वसा॥ योस्याःगर्भोष्टमःकंसंसतेमृत्युर्भविष्यति॥ देवानोसतुसर्वेत्रिदिवस्थगतिवसम॥
परंहन्यैवतानांसतेमृत्युर्भविष्यति॥ परतोपिपरंतं यांस्वयंभूरदिवोकृतम॥ तोसेतमहंनेदिष्येतत्कथयाम्यहनृपाग्र्यविधिनो
मृत्युर्भूतपूर्ववैस्मरा॥ यनत्रकिंगतांकंस०गर्भोयदिशब्यते॥ एमेतदुक्तावीतिरित्यवैयाहमागतः॥ सुज्यतांसर्वकामार्थस
स्तिलोक्तवजाम्यहम॥ इत्युक्तानारदेयातेनस्ववाक्येविनिर्गतयन॥ अहंतोग्रैःततःकंसंप्रजासदशनेश्चिरम॥ तस्मिंतैवंप्रोक्ता
चेष्टयानानाव्रतःस्थितः॥ हास्यःसर्वजनस्तेषांनारदोनविशारदः॥ नातंभीमचितुंशक्तोदेवैरपि सवासवैः॥ अहवस्थःस

एतत्पर्यंतः— ५४ स्वस्ति श्रीभगी २१ २१ २२. २३

२३ २४ करनं पीडनं २५ २६ २७ २८ २९ ३० केलिकलो युद्धोत्सवः सुश्लिष्टान लिप्यान ३० कण्डूयमानः संघर्षणं जनयन तेनैः उपायैः ३१ ३२ ३३ षट्पदवारो भ्रमरः ७ आज्ञापयत आज्ञापितवान मंदस्वः
कुड्यः प्रथमात प्रथमं जन्म दिनं प्राप्येत्यर्थः सोऽहमेव मूला गर्भधारणादेव औषधाद्युपायैः नितरात्यर्थः ७ अच्छिन्नेरतं पुरं तं कः ३ परिणाम इदानीमासादितः ४ श्रीसतनाथात् अन्तःपुरभूमिषु वर्धिता निर्गुंसको मकुंदेव

ह० वं० टी०
२३

यानो वायुमत्तो मत्तरत्ववद्यौ योऽहं शेम्यासु सराम्यां सौ भयिष्ये सारामि मी॥ को गमिमं नारदे लोके यः सो भयितुमुत्सहेत॥२४॥ प्रत्य
तिदेवानामेवदेवानुवर्तिनाम्॥ नृपक्षिपशुसंघानां करोमि कदनं [illegible] त्या [illegible] प्यतो हया केशी प्रलम्बो धेनुकस्तथा अरिष्टो गजो
धेवपूतना कालियस्तथा ॥२८॥ पृथिवीं [illegible] कामरूपिणः [illegible] पेन्ना [illegible] कौ गर्भस्थानामपि गतिर्विज्ञेया
भूतिर्देहिनाम्॥ नारदेन हि गर्भस्थो भयेन [illegible] सुसाह [illegible] भ्रमतो [illegible] नामी [illegible] तावि [illegible] रा॥ मां [illegible] नाश्रितनालिंद्व [illegible]
भयम्॥ स तु केलिकरो विप्रो [illegible] शीलश्च नारदः॥ [illegible] नपिलो केलि [illegible] भ्रमते रति [illegible] नः सत ते लोका [illegible] तिव [illegible] ॥ घट्या नोन
रेन्द्राणां तत्रैव [illegible] वहि [illegible] विलपन्नेव वाक्यात्रेण तु केवलम्॥ विवश [illegible] नदलु [illegible] नता॥ ॥इति श्री [illegible] हरिवंशे
नारद [illegible] नं [illegible] म्॥ [illegible] संवाय [illegible] मोनायथनसंरब्धः सचिवो नाम मोहितान्नु [illegible] न भवत्सर्वे देवक्या गर्भ [illegible] ॥ [illegible]
देवकं [illegible] सान [illegible] संवथ [illegible] वाग्य [illegible] रामेर [illegible] गर्भकाले [illegible] मानात्तु [illegible] मायु
तुमनसि [illegible] गर्भ [illegible] वसुदेव [illegible] सन्नावसु [illegible] ॥ [illegible] तत्रावहति [illegible] स्त्री [illegible] धर्य
वक्तायं न तु कारणम्॥ [illegible] केयतो [illegible] वसाध्वना॥ [illegible] देवाहि [illegible] प्रति [illegible] रोषव [illegible] तु यो [illegible]
॥ [illegible] स [illegible] गर्भं [illegible] नार [illegible] सर्वे [illegible]

नैव

सन्निधो प्रसवे मा त सगर्भ [illegible] मान [illegible] पितरर्थः सापि [illegible] तयर्थः ५ द अनुलोम्यते अनुकूलं क्रियते ७ कृतार्थः ज्ञानप्रयोजनः ८

अस्मादारभ्यानिरंकरोतीत्यर्थः २८ सप्ताहमासान् २९ २७ देवीवृत्त्या ३० सप्तमइति सप्तमास्यगर्भस्य यद्यपिप्रसवेनीवनमधिकृतंतथापिगर्भाशयपरेप्रवेशःतस्यांगर्भसंकल्पनमाधायनादेवेतिहेत्वर्थः ३१ ३२ नवमंतं रुक्मनमुतस्यापिदेवकीपरेस्वल्पकालंप्रवेशोक्तोनिशिथेति नवम्यांगतत्वस्मात्कंसजन्मनक्षत्रदेव्याइतियुक्तमेकोनाधिपतात्कालिकतिथिभेदसंभवात् ३४ अभिजितोनिशायाः

प्रेरूपेणतेधांवैविश्वुद्देहनआविशत् ॥ प्राणेश्वरांश्चनिर्धूयनिश्चेयेप्रदहेतसौ ॥ तांजोवायनतोनिद्रांविष्णुःमत्यपराक्रमः गच्छनि
द्रेमयोक्तस्त्वंदेवकीभवनांतिकम् ॥ इमान्प्राणेश्वरान्त्वंवैवसुदेवभवान्नवेतान्सर्वप्राणेश्वरांश्चैववसुदेवभवान्नामदेहिनोंवसुदेवे
वकीगर्भेयोजयस्वयथाक्रमम् ॥ जातेचैतेसुगर्भेवुनातेवुवयमत्वयाकंशस्यविफलेयंतेदेवकाःसफलेकुरुप्रसादंतेकरि
ष्यामिमत्रभावसमंभुविपेनसर्वस्यतोकस्यहविदेवीभविष्यति ॥ तत्रमोदेवकीगर्भोयोदाःसोमयमाग्रजः ॥ संक्रामयित्वात्वंतत
त्तमेमासिरोहिणींतांसंकर्षणाद्गर्भस्थंतुसंकर्षणंवुधा ॥ भविष्यत्यग्रजोभ्रातामम शीतांउदरेनःपेयितोदेवकीगर्भःसप्तमो
यंमयादितिः ॥ ततस्तेमयिनर्भस्थेकंसोयत्नंकरिष्यति ॥ यानुसानन्दगोपस्यदयितांकंसगोपतेः ॥ यशोदानामभद्रंतेभार्यांगोपकुलोद्वह
तस्यास्त्वंनवमोगर्भःकुलेसाकंभविष्यसि ॥ नवम्यांनवजातेयाःकन्यकेत्वंवैनिशीथेअहंत्वभिजितेयोगेनिशायांवैवनेतनौ ॥ मुह
र्त्तेकरिष्यामिगर्भमोक्षंजातस्यतेसुतं ॥ अष्टमस्यतुमासस्यनाताचोनदशमस्तथा ॥ प्राप्यायोगर्भवित्यासंप्राप्तेकंसस्यशासने ॥ त्रिदंवशो
दांयास्यामित्वंदेवीत्रजदेवकीमात्रयोगर्भसंदेहेकंसोगर्हतुमूढनाम्नीतेत्वांदशवर्षाशिलायांयानविष्यति ॥ नेक्ष्यमाना
गगनेस्थानंप्राप्यसिद्धाभातमेवीक्षदीक्षनाकैर्वणासमानना ॥ विभ्रतीविपुलोवाहुममवाक्षमोदिनी ॥ त्रिशिखंशूलमुद्यम्य
वज्रंचकनकप्रभं ॥ वामेनपूर्णेमधुनाचषकंजंघानिर्मलनीलकोशसंवीताधीनेनोत्पलसस्रा ॥ शिरोरक्षत्यवैनत्रेयोरसिरा

सकरम

अहमष्टमुहूर्त्तस्यगर्भमोक्षंजातेगर्भः ३७ वयासमेयाहःअस्मिंतिःगर्भसंयोगेःसोन्यंयत्नासेवनिरस्यमानाआस्फालयमाना ३९ ४० कनकसदृशंसुवर्णमुद्दिश्य ४१ ४२

५७ ७८ ७९ अंगजेन ताविष्ठेन ... कौमारं कौमारीयापि ... शतहक सहस्राक्षः ४७ ८० ८१ सताः अवश्य फलाः उपयाचना भवेद् ईप्सितं कुरु अर्हतोपृज्ञयित्वा मीयितं रूपा प्रार्थना सा या उपयाचना
यस्यां सा तथा ५० ५१ ५२ प्रवृत्तः ५३ प्रवृत्तीयधः ५३ रात्रिः आपन्नि वारयित्री ५४ सिद्धिर्मुक्तिः वृत्तिर्जीवन मः ५५ अनेन वस्य माणेन तस्य सो ... प्रणस्यामि ... नित्यं ... नमति अ
+ भूषयन्ती दिद्योषदः २ ... वक्र

उपयाचना

जना ॥ दिव्यकुण्डलभूषिताङ्गी ... चन्द्रविता वद्द सा ... भूते न मुखेन त्वं विराजसि ॥ मुकुटेन विचित्रेण केशबन्धेन भास्वता ॥ भुजगा
भोगभीमेन ... श्रोणिसूत्रेण ... तेन समीपगः ॥ ध्वजेन मयूराणां मकुटेन ... भास्वता ... शोभसे देवि
त्रियोगानुवर्त्तिनी ॥ कौमारं व्रतमास्थाय ... त्रिदिवं ... भविष्यसि ... त्रैलोक्याराधनं कृत्वा शक्रेण प्रतिष्ठितेन कर्मणा ॥ आतिथ्येन ... देवतैः सह योत्स्यते
॥ तत्रैव त्वां भगिन्यर्थं ग्रहीष्यति स वासवः ॥ कुशिकस्य तु गोत्रेण कौशिकी त्वं भविष्यसि ॥ स ते विन्ध्ये नगश्रेष्ठे स्थानं दास्यति शाश्वतम् ॥ ततः स्थानसह
स्रैस्त्वं पृथिवीं शोभयिष्यसि ॥ त्रैलोक्यधारिणी सा त्वं भुवि मे त्रैलोक्य याचिता ॥ वरिष्ठा सिंह भागे वरदा कामरूपिणी ॥ तत्र शुम्भनिशुम्भौ द्वौ दानवौ न
गचारिणौ ॥ तौ च कृत्वा मनिसं ... नाशयिष्यसि ॥ कृतानुयात्रा भूतैस्त्वं नित्यं मांसबलिप्रिया ॥ तिथौ नवम्यां पूजां त्वं प्राप्स्यसे सपशुक्रियाम् ॥
ये च त्वां मत्प्रभावज्ञाः प्रणमिष्यन्ति मानवाः ॥ न तेषां दुर्लभं किंचित्पुत्रतो धनतोपि वा ॥ कान्तारेष्वपसन्नानां मग्नानां च महार्णवे ॥ दस्युभिर्वा निरुद्धानां
त्वं गतिः परमा नृणाम् ॥ त्वं सिद्धिः श्रीर्धृतिः कीर्तिः श्रीर्विद्या सन्नतिर्मतिः ॥ संध्या रात्रिः प्रभा निद्रा कालरात्रिस्तथैव च ॥ त्वां तु स्तोष्यन्ति ये भक्त्या त्वं वेना
तेन वै शुभे ॥ तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति ॥ ४२ ॥ इति हरिवंशे निद्राविधानो नाम ॥ ... ॥ वैशंपायन उवाच ॥ ॥ आर्यास्तवं प्रवक्ष्या
मि यथोक्तमृषिभिः पुरा ॥ नारायणीं नमस्यामि देवीं त्रिभुवनेश्वरीम् ॥ त्वं हि सिद्धिर्धृतिः कीर्तिः श्रीर्विद्या सन्नतिर्मतिः ॥ संध्या रात्रिः प्रभा नि
द्रा कालरात्रिस्तथैव च ॥ आर्या कात्यायनी देवी कौशिकी ब्रह्मचारिणी ॥ जननी सिद्धसेनस्य उग्रचारी महातपा ॥ जया च विजया चैव तुष्टिः सत्यं च न

देवतेनास्य जामि ... ५६ सप्तपंचाशोध्यायः ५७ आर्यास्तवं अनेनेति वाक्यप्रकृतं १ २ सिद्धसेनस्य स्कन्दस्य उग्रचारी उग्रेण कर्मणा चरतीत्युग्रचारिणी उग्रचारीति पुंस्त्वमार्षं ३

यमभगिनीमृत्यु४ ५ ६ छागलैर्मेषविशेषैः ८ त्रिभूलीत्यादिपुंस्त्वमार्ष ९ निष्कामरणं परमागतिर्मुक्ति ४ १० ११ १२ १३ सांयात्रिकाणांपोतवणिजांप्रथमा

रया॥ ज्येष्ठायमस्यभगिनीनीलकौशेयवासिनी॥ वक्रुरूपाविरूपाक्षीशूलहस्ताकचग्रहा॥ विरूपाक्षीविशालाक्षीभक्तानांपरिरक्षः
णी॥ पर्वताग्रेषुघोरेषुनदीकच्छेषुसर्वदा॥ वास स्तवमहादेविवनेषूपवनेषुच॥ शव
रैर्वरैश्चैवपुलिन्दैश्चसुपूजिता॥ मयूरपत्रध्वजिनीलोकान्कामानवाप्स्यसि॥ ऊलूकैश्छागलैर्मेषैःसिंहव्याघ्रैःसमाकुला॥ घण्टानि
नादबहुलाविंध्यपर्वतवासिनी॥ त्रिभूलीपट्टिशधरात्वंचबहुगताकिनी॥ नवमीकृष्णपक्षस्यभूतसेवैकादशीतथा॥ भगिनीवैतदि
वसस्यरजनीकलहप्रिया॥ श्रावस्तःसर्वभूतानांनिद्रायस्यागतिर्भवेत्॥ नन्दगोपसुतावेदेवानांविजयावहा॥ वीरवासाःसुवासाश्चरात्रि
संध्यालभेदवा॥ प्रकीर्णकेशीपृथुश्रोणीमांसरुधिरप्रिया॥ लक्ष्मीर्लक्ष्मीरुयेशयनवानीवधारयेत्॥ तोषितेचोषितदेवानांमाता
भूतगणेश्वरा॥ अनन्तेशीवरज्ञानामहिजोवैवदक्षिणा॥ सिद्धिर्लोकायात्रिकाणांचवेलासागरयायिनाम्॥ यहीनाप्रथमायहीनागणे
ऽस्मेतिचौकन्यानांबलवर्धनंसौभाग्यंचमहाऽसुख॥ बलवादित्यवोदीक्षाशोभायरमानथा॥ ज्योतिषांवपुरोदीनराजानंवरदि
णी॥ राजद्वारेपुरीयेतुनदीसंगमेषुच॥ पूर्णेचपूर्णिमाचन्द्रेकृत्तिकासहितेतथा॥ तिरश्चीवासौकिल्पतिर्दिपाचनेत्रा॥ कर्मणांफलदा
निभूतानांचरिणीतथा॥ धर्मबुद्धिस्त्वदेवानांवानसीतथा॥ ऽराद्देवीवभूतेऽस्तूयसेत्वंसर्वकर्मभिः॥ ऽऽस्यवाद्दक्षिणंहस्तंनय
तिजा॥ तायशानांवरिणीवैश्रवणीवाग्विहोत्रणा॥ सुधानसर्वभूतानांतृप्तिस्त्वंदेवेऽच॥ स्वाहानिर्ऋतिरमूर्तेरा

यक्षीकुबेरमाता १४ १५ राजलक्ष्मीरितिशेष ४ १६ मीनालोलगलपद्मनिभः धरित्रीधरणी ५ मानसीसत्यसंकल्पानिकावेतोदृतिह १८ वत्सम
नुशीवन २०

आपन्नदेवकीगर्भा योगमायां रोहिणीप्रतिनीतवती अथदेवक्यां सप्तमो गर्भो योगनिद्रयाहृतइति लोकप्रकाशिनीतरी २ रजस्वलानामोहिणीस्वदरे स्थितं गर्भपातयंतीपपात ३ पतितमात्रे गर्भे अपश्यंतीयोगमायया यात्रयोनिद्रयानिद्रितत्वात् ४ अथेतियोगनिद्रसमाश्वासयदिति हतोनिहतोरोहिणीवेशाद्वृद्धिकरीम् ५ कर्षणेनेतिपूर्वं देवक्यास्तेगर्भे आकर्षितस्यगर्भस्यसंप्रतिनाडदरंप्राप्तिं स्यगर्भस्यपर्यायेन आकर्षणद्वैतोक्तवर्षकालिनामपुत्रोभविष्यति ६ रोहिणीसोमपत्नीयथोदधेरोक्तेर्वत् ७ मार्गेणमार्गमिनसप्तमोगर्भोदेवक्याः कुक्षेगतः कक्षपतितः इतिमार्गभागवे

६ वं ५

न्नसप्तमेगर्भेसानिनायाथरोहिणीमू[2]सार्द्धरात्रेस्थितंगर्भंपातयंतीरजस्वलानिद्रयासहसाविलापपातधरणीतलेसासप्तमिव
नंदसूनेगर्भेगर्भमाद्यंतमश्रयत्तनीचैतंगर्भंदुरूनैर्व्याधितागवतीनामाहनिद्रासंविष्टांनैशेतमसिरोहिणीरोहिणीमित
लोमस्यवसुदेवस्यरोहिणीमूकर्षणोनास्यगर्भस्यसत्वन्नैर्वाहिनस्यवेसंकर्षणोनामसुभगेनवपुत्रोभविष्यतिसातेपुत्रमव
पैवंहृष्टाकिंचिदवाच्युत्वाविवेशरोहिणीचेयमसुत्वारोहिणीयथानेयगर्भस्यमार्गेणागर्भमाधत्तदेवकीमयदर्थंसप्तमे
गर्भःकंसेनविनिपातितःनैतंगर्भंपश्यतेनररक्षस्तस्यमन्त्रिणोसयत्नगर्भंसंविवेसत्यान्यंकक्षंरोहिणीयशोदामिसमाधत्त
गर्भंनरहरेतुविष्णोरंशोनिर्जोविधुनिर्देशकारोहिणीयोगर्भकालेत्वसंपूर्णेअष्टमेमासिनीतेशोदेवकीवयशोदा
चसुतोसमंतदाचानेरजनीकुलेपुमांसंनेरजनीकन्यांसाशोभनंपयंतीनिशोभनाकालस्य
सुतावरातुल्यकालंहिगर्भिण्योबभूवतुर्देवकीयशोदेवकीजनयद्विष्णुंयशोदानंदसुतांतुसारिकाम्
निशासागराःसमस्तंतेनेलुश्चराचराधरणीधराःअजनुश्चाद्यःशोजायमानेजनार्दनेशंखचक्रवरगदाजग
दिव्यघनश्यामजायमानेजनार्दनेश्रीवत्सांकेवनमालिनीनामनार्यौमुकुटांगदकटकनूपुरकुंडलहारकेयूरकौस्तुभ
पुरुषंदर्शद्रुदिव्यरूपंश्रीभिर्भूतिभिर्जुष्टांभिर्भुवनोमनुस्तदनुमेहर्षयःसंधावंतसुरसंघाः

वृ + नीविजयोनामयत्रजानोजनार्दनः[2]अथतत्रगर्भेतत्कक्षोहरिर्नारायणोभुजाभ्यांभगवान्रुद्यन्त्यर्थः २ 1
ऽवसिष्टप्रतिपयोपानात्कन्यासनंतनयंरोहिणीपर्यंअद्रेराजेजातंयविलोक्यसीवाणीअनयनंअद्यामम्राजातंतनयंतत्समकालमेवयशोदारिक्षप्रभृतआगत्यतत्रजन्मनंवन्यामितिवाग्भेरुंतो
समकंपंतउद्भिजलायत्रुत्रहेतुंवेसुरीतिधरणीधराःशोभादयश्चेजगतोभारेणेतिनामभिः १८-१९ १८ अवसरेदत्तेतमाहि २० २१

॥किंनुवक्ष्यतिते पुत्रपितापरमकोपनः॥वध्यः शकटसेनेव कस्माद्विलोडितो॥ किंमेतानेनदुःस्नानेनवाश्रमनेनकिम्
॥पर्युत्तेशकटंपुत्रयत्नोपश्याम्यपावृतम्॥स्तनन्धिन्नेरोगिभिराजगामवनेचरः॥कलायेवासीविप्रन्नहोयेजानन्तिकंमिद
दर्शविपर्यस्तंभिन्नभाण्डघटीघटम्॥श्रुत्वात्तूर्विनादंशकटंचक्रोलिमनोभीतस्त्वरितमागम्यमहत्तश्चक्रेनेत्रः॥मृग
मित्रक्षिप्तुंत्रैयेत्यस्कन्धेवदनंपिबन्तंस्तनमालक्ष्यपुत्रंत्वस्त्रोवदीतुनः॥ दयुकंविनाकेनपर्यस्तंशकटंमम॥घृत्युवाचय
शोदानेभीतागद्गदभाषिणी॥नविजानाम्यहंकेनशकटंभुविपातितम्॥अहंनदीगतासोम्यवैशघ्रालनार्थिनी॥आगतावि
पर्यस्तमपश्यंशकटंभुवि॥तयोःकथयतोरेवमवदत्कालकः॥ क्षेनशिशुनायानमेतत्यादेनलोडितम्॥श्रुत्वाभिःसंयत
श्रुदृश्यमेनयदृच्छया॥आश्चर्यमितिनेसर्वेविस्मयोत्फुल्ललोचनाः॥तथानेशकटंचाथजगृहुर्बन्धमथाकरोत॥ ॥२०॥ ॥इ
तिश्रीविष्णुपुराणेशकटभंगः॥ ॥६॥ ॥वैनतेयउवाच॥ ॥कस्यचित्त्वथकालस्यशकुनीनेशधारिणी॥धात्रीकंसस्य
भोजस्यपूतनेतिचविश्रुता॥पूतनानामशकुनीयोगाद्यंचरी॥ब्रजमानर्कतत्रैवयौकोधाद्विचेष्टती॥ह्यतत्रत्यजे
पूतनापुत्रमत्यजत॥पुत्रंगोपीनिधायाककरीपुनःपुनर्निधिंशकटासीत्रतोनीडवर्तिन

सर्वशक्तिनिवचनात्सेसाशब्दोयमतो/
नात्रसर्वनामसंज्ञा२०१२२वेषधार्य नन्दगोपस्तुनःतविस्मयंपरमंययौ॥प्रहृष्टश्चैवभीतश्चकिमेतदितिचिन्तयन्॥ नन्दतेगोपास्तेमानुषबु
रणकैरासधात्रीतिव्रजस्थैःश्रुता२२।२४ यस्त्रीवोत्पीडवर्षिणाप्रश्रवेनधरादाधिक्येनयःस्तनयोस्त्याजनेनवर्षिणी॥ ६६

जनेवविप्रकर्षाणांविकर्षतांकिंचित्तौतत्रकोदलितोनूखलमुलूखलाकर्षणेशौरेरनुभावज्ञस्तौतदाससर्व व
जविचारिणोनशकतोवारयितुंनदगोपःसुदुर्मदोनंदतायशोदासंकुजाहसंकमललोचनम्॥आनाययशकठीसूलभर्त्सयन्नी
पुनःपुनःदाम्नाचैवोदरेवधाप्रत्यवन्धउलूखलेयदिशक्तोसिगच्छेतिनटुत्काकर्मसाकरोतु॥॥व्यायातुयशोदाचानिर्ज
गामंतंतोगणात्॥शिशुलीलांतनुंकुर्वंकृष्णोविस्मापयन्जगतीसांगणान्निःसृतःकृष्णःकर्षमाणउलूखलम्॥यमाभ्यांसपद
वाभ्यामर्जुनाभ्योवदन्वनोमध्येनिःक्रामतशिशुःकर्षमाणउलूखलम्॥ततस्याकर्षतोबद्धंतिर्यग्गतमुलूखलम्॥लग्नेना
भ्यांसमूलाभ्यामर्जुनाभ्योचकर्षचांतमर्जुनौकृष्णानौतेनवालेनरहसा॥समूलविटपौनग्नौसतुमध्येजहासचांनिर्दयौनां
गोपानांदिव्यंबलमास्थितः॥यद्धामतस्यबालस्यप्रभावंदृष्टमूर्जयमुनातीरमागत्यगोप्योयशस्तंदद्युःशिशुमाक्रंदत्योवि
स्मयन्त्यश्चयशोदांचुरुरुनाम॥तास्तंभ्रांतंवदनायशोदामूचुरुरुना॥एह्यागच्छयशोदेचंभ्रमाद्विवनस्थेनौयौतावर्जु
नवृक्षौनुवजेमन्योयकारितौपुत्रेणार्थपितावेतौतेमहीरुहौदृष्ठेनदाम्नातेवेवत्सइवादेहि॥जगामदशगोर्मध्येनवृ
त्रेसवालकःकंठेनिबद्धमूर्ध्वेमूढेपण्डितमानिनि॥पुत्रेनानयजीवन्तंमुंचन्त्युत्सादितं॥॥भीतामहोत्थायहाहाक
एकदानि॥नेदशनवनेपतितौनावुभौदुमौतादृशौतयोर्मध्येदुर्मदोबालमर्जोशुभदाम्नाबद्धमुदरेकर्षमाणमुलूखल
सगोपीगोपरक्षकजनकाश्चपर्यगच्छन्नोदुमौपुमदृश्यनमौनिजलभुवथाजामिलोवनतिमाणः॥

२४ २५ २६ ३७ चरणोमः गाद्दीनि निरोधः २८ २९ ३० ३१ ३२ पंचवक्त्राः पंचादिसंख्यया संहताः ३३ ३४ ३५ ३६ अगाताः असेवाराः ३१

+निघंतेतिन्म वहवोब्रजस्योत्पादनायकं +६

वक्रा. पाठः
पृष्ठे ३

दृप्तसारंगनादेन मत्तभ्रमरधानिनादेन दुर्गाः भेकाः अवकीर्णव्याप्ताः १३ [illegible] तोयभारतारो भारसंघातसेन निर्यन्तः जडीकृताः नगाग्राणि १५ तोयेन गंभीरतरेण वीजानि [illegible] तेषानि [illegible] तानि वनेषु उद्वेष्ट १६ सहकूहे मर्गविकूजिताः रन्वेष्वोजलदस्तोगर्गीयस्मोत्सा १७ १८ पल्वलेषु उत्कीर्णतिसंकटो येतेन वर्षेण १९ हंसाः भंजातासहउ

[illegible] ज्ञा [illegible] नेवानुवेश्राशिरिभिस्तुहेरन्की तीवसंधरणेभ्रमन्तोगिरिकन्दरान्तरेषु याः [illegible] हलीरजान्पुलिनान्तरेषु यानोन्नि जगाँसंततासारनिपीताः क्लिन्नपक्षोतुरंगाः नत्यन्तनिरुद्यमाग्रन्थ पतन्निशाः य गम्भीरनादेनदुरुद्धरेणनवाभ्रगणमज्जनीवदिवाकरः तमसीरहस्यानिशिताभिवेद्यना णावसुधागातिशयदुर्ललनोवजेगवलनानानगशालिनानाशोभिभिःपरिकृतानिपतन्निशस्यशालिषुपतन्तमेघ ५ पल्वलोत्कि पाठ वर्षेणयथानिस्तानुसारिणाःपर्वतोकीर्णशिखेनसूर्यानेवनराजयःहिनोकिलनमुखावन्यमेघनादानुसारिणःनान्नोतिर ष्णमानकागकुनाइवनोयदोषात्पुरुषुनिसंपेक्षदृष्टजातसुधरान्धनोहिहिंसायामिथःकोलेकलंववनमब्रवीनाधिश्यकृष्णव नान्कृतान्चलाकाःकृष्णषण्णागगनेनवगात्रसंवर्णजोहाँसमुत्वेतानीलनिकाकरःकालत्सनवगात्रोघमंनुमःतमिवज्ञान वस्तडिंद्योवलनिवार्षिकीमाएवंनीलोत्पलश्यामेनीलोत्पलदृष्टभ्रमाःसंज्ञाःदुर्दिनेकालेउदिनेभातिवेनगोपगोकुलजनोद्र ष्टेकलैतकुधिनेधनैःगोवर्द्धनोजयारंभोभातिगोवर्द्धनोगिरिःगोपतिनेनोमसाधनेसमन्तान्मदहर्षिताःव्राजन्तेकृष्णसा रंगाःकाननेषुमदान्विताःस्तान्पुप्लवप्रहृष्टानिहरिणानिमृदुनिद्वात्रणानिशातयन्त्रास्त्रजेगृहन्तिमेदिनीमरुजलानांशोभा नोवनानोजलदागमेभात्तस्यानोचसीमानोलक्ष्मीर्नतिष्ठतेनोक्षीप्रवातसंभूताःप्रोषितोत्कंकाकारिणःसमोहरोघमरो

दिनंभवेयेषांते हलोद्धितमुखा २० २१ २२ वंद्रोनभोवसतिअभ्रालंकार्षिकीकार्षा ५ लभयाम २३ दुर्दिनेमेघाहूतेकालेप्रावृट्कालेदुर्दिनंमेघैराहूतं २४ गोवर्द्धनो नामाः गोवर्द्धनोगवांवर्द्धयिता २५ हलासारंगाभ्रमराः २६ यूहंत्याघ्रादयंतिः २७ सीमानंकृत्रिमभूमीनांत्रयाणामपिलक्ष्मीर्नत्यजतिरिक्ष्यतेनाधिकाभवत्यपितुसमानेवेत्यर्थः ४ २८

प्रोषितानां प्रवासिनां औत्सुक्यं गद्गदमनेतारः कारिणः २८ हर्यक्षचापेन इंद्रधनुषा रचितं विचित्रितं मध्यं यत्र पदम् ईतरि स्त्रैं ३० नभसि स्रावलेन नभः खञ्जः सूर्यः संत्याहिते वे ५ः स वप्रो घनैः
कलेऽरिपर्पः ३२ नीपाः कदंबा वांतरजातयः पृथिव्यां पृष्टैरित्यर्थः कोलाहलाः कलकलाः ३३ ३४ मेघवि[illegible] वैमेघे वर्मतां वर्मिता [illegible] मार्ष ३५ घने घने निविडैः मेघैः गजाः
जलगजाः तेषां मनीके ३७ उद्धृतं उद्धूननं कंपितं कंपहेतवः [illegible] सविंदवः उद्दाम [illegible] पृषतो दामे [illegible] ३८ [illegible] ४० [illegible] ३८ वेतनमिति [illegible] वृ

श्रीः
१०४
प्रागल्भ्यं यान्ति तोयदाः ॥२८॥ हरेर्हर्यक्षचापेन त्रिविक्रम [illegible] ॥ वितानता [illegible] मध्यमं पदम् ॥ नभस्येवन नभ
नेभात्यघनन [illegible] ॥ ३० [illegible] कर्तृ [illegible] ॥ [illegible] ततं प्रतनैः कृतः ॥ [illegible] धा
रा [illegible] ॥ नीपार्जुन [illegible] ॥ [illegible] नाः ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] धारा निर्मल [illegible] ॥
[illegible] ॥ प्रति [illegible] घने घनैः ॥ गजानीके
[illegible] ॥ [illegible] शार्दूल [illegible] ॥ श्री
न ५ नाः [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
वेतनं [illegible] विवेकं [illegible]
[illegible] कथयन्नेव [illegible] मर्ह [illegible]
[illegible] ॥ इति श्री [illegible] नेमि
॥ ॥ [illegible]
नेमि
१०८

नाइरितेः [illegible] अंक [illegible] वेतन [illegible] सर्वतः [illegible] रवमपि [illegible]
दिव [illegible] ४० ४१ ४२ [illegible]
पंचम [illegible] सर्गः ६५ [illegible]

श्रीवसेनउरस्याश्चतेनेतिशेषः तृतीयातानांपंचमत्यंतराजेत्यनेनाचयः हंसेनपंकजोद्भिन्नंविकसत्कमलंतनुल्यां जुसाकांतंदिनांतापर्यंतयस्यतादृशेनगमनस्वभावेनचदेन ३ । १ ६ मोकसेः ६ । ३ । ५ काव्येयोगंदद्यात्तथाधीतुकोयोगंडे अत्रार्थः नीपाः कदंबपुष्पाणिकेतकानवकुराःतैः रोमाणामानिपकंदलंतिनी-

नृत्यामः ग्रहवेश्मसुस्त्रीकेनेत्यनुवृत्तःमशीकरवलयेनेत्यनेनांकदेनंगृहलेनपक्षनोद्भिन्नवृक्षाःकुमारीतांकेगा
कोनविनांतगाःप्रोद्भूतानिकदंबपुष्पाणांसंघातोयस्यांतादृशीं वसाने उत्तरनेयचकिंजल्कंकेसरंउनेविसंमृणालंचदंतस्यतादृशी पु
ष्पाभरणरत्नानिःभूषाभ्यांसाधुवर्तीभीरूजेतिभ्यांदिवौकसः सहराजपुराद्दीकस्यगंधेकलस्यचारत्नानस्यतद्व
तावेरैकुर्युःमुखमोदीस्वानिनस्यपुत्रीभीरराजमुखयकंजमयत्नंबद्धरयकंजमयत्नंकीर्णिपासाधमराडलमोनस्यानुन
करंध्रा नीयमरत्नशालिनीरराजमानाशिरसिनभत्राणंचआहविःसेतापामासचावाःयुयुभेसवपुष्पयाभेघकालस्य
दृश्यामोनस्यइवमूर्तिमानाएकेनामलपत्रेणाकण्ठसूत्रावतम्बिनारराजवर्हिपत्रेणमदातनकम्पिनाकविक्वाप्यकविन्
क्रीडंवश्यूचुर्यस्वकचित्कचित्तापर्णवायंऋतिसुरतंवादयंश्चकविद्वनोगोपवेणुंसमधुरंकलंनमपिनाद्यनाप्रहादनार्थ
चगनांकविद्वनगतोपिवाणगोकुलेसुधरःश्रीमाश्रयारद्धनिमात्रभुःरेमेचनत्ररम्यासुविन्नासुवनराजिषुमरूद्रवबुद्धासु
मदनोद्दीपनीषुचमेघनादप्रतियुद्धनादितासुसमंततःशादूलाक्रान्तमार्गासुशिलीभ्रमाणासुचाकरूरामलपत्रानुसवनीषु
नवंजलमृकेसराणंनवैर्गंधैर्मदनिःसृतिनोयनिःअभीक्ष्णंनिच्चसनीषुकामिनीषुपिनीत्यशोसेवमानोनवैर्गीतैर्दुमसंघान
निःसृतैः।तासुकक्षोमुदलेमेसोम्यासुवनराजिषुसकरविद्धनेनसिंगोभिःसहपरिभ्रमन्नादर्शविपुलोरुशृंगशार्विनंशार्वि

अमलंदिव्यपत्रंयस्यतेनवर्हिपत्रेणमयूरपिच्छेनभृशंभेत्यनुषंगः १० ११ १२ १३ प्रतिध्वनिभिः १४ कंदलानिनवोद्गतानिअमलानिचपात्राणियासु
कंदलेषुकपालेस्याउपरागेनवोद्गतेइतिविश्वः १५ कामिनीष्विवेतितंवैतीनामुपमा १६ ५ गोविनंवटं १८

नाभरमूरुस्थितंधरण्यांमेघाभंनिविडंदलसंचयैः॥ गगनाद्रोच्छ्रिताकारंपवनाभोगकीरणम्॥ नीलविशंगवर्णैश्चसेवितं
वहुभिःखगैः॥ फलैःप्रवालैश्चघनैसंडनोवघनोपमम्॥ भवनाकारविटपंतापुच्छमण्डितम्॥ विशालमूलावृतंपवना
भोदभारिणम्॥ शिवप्रियत्वमिवान्येभोतस्यदेशस्यशाखिनम्॥ कर्णीसुमकर्णीणांनिरावर्षमिवानघम्॥ अभ्युद्योगंपवनाग्रनंभा
राडीरंनामनामतः॥ दृष्ट्वातत्रमतिंचक्रेनिवासायनमःप्रभुः॥ सतत्रवत्यसातुत्वैर्विस्मयात्यैःसहानघैः॥ रेमेवासंकुलःपुरस्य
जगतोयशाः॥ तेक्रीडनकैस्तथाश्चर्यैस्मयद्भिर्यत्रतत्रच॥ कुसुमावहवोवन्यैःक्रीडनकैस्तथाश्चर्यैस्मयद्भिर्यत्रतत्रच॥ कु
सुदितनानामः॥ गोपालाःकुसुमेवान्यैगायंतिस्मरतिप्रियाः॥ तेषांसंगायतामेववाद्यानासतांवितानात्॥ पर्णवाद्यान्रेवेणुंस्त्री
वीणांवनचरायकेचिद्वाद्यंतेवंगाःसगेरुमेक्षणाः॥ नगानद्यमुनातीरंतानंकुर्वतांदृष्ट्वामूर्तेरुद्यानकुटिलंवरिस्त्री
सुखानिलम्॥ नांचपश्यात्यचलतींदृष्ट्वायमुनांनदीम्॥ सुतीक्ष्णोत्तुलितोहृद्यैनीवगामिनीम्॥ तोयवानुद्यतैर्नैरुवना
दितवादर्यमाणैहंसकारंडवोद्धुरैःसारसैश्चनिनादितागुणात्यन्तमिष्टैश्चेवसेवितांमिथुनेचैर्जलजैःप्राणिभिःकीर्णांज
लजैःपुष्पितैर्गुणैःजलजैःकुमुदैश्चित्रांजलजैर्हृद्यैरुदकामोदसुरभिंतीरजैश्चवनैर्वृतांश्रोत्रमंडलाम्॥ आवर्तनाभिगंभी
रांदधतीस्त्रीगुणंजिनांश्रोणितटेदेवतीमातांनरैरुविलोभिरामाम्॥ कैनग्रहैरुदयेप्रसन्नैर्हंसगामिनीम्॥ रुविशेत्यलपत्रो

रामः
१०५

१ रोमनुः पाठः

एतौभा आर्षः॥ ३३ नटश्चेटः प्रवालस्यमध्येकार्षीनिस्तरंगाएवलतयः॥ तारंधरांत्रिनंगावतीधराम्॥ ३४॥ ॥नवमसर्गः॥ रामायणे॥ रामराम

२१ २२ पुत्रभोगेनसंभोगबंधेनसंदितंकिंविज्ञासितधैर्यादितिरोषः २३ २४ २५ २६ ३ २८ २९ परिदेवंतिरोवंति ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५

+केचित्पुत्रलाभेतिहाधिकमित्यपरेपुनः+१

कार्तिकपुत्रःपुनःशुभरोहतामःस्मतिकरतुभ्यंशर्तुःस्वितामौस्वियश्चैवयशोदांतांहतासीतिकुरुथः॥यापश्यसिप्रियंपुत्रं
सर्वरजवेशगतमौस्यस्वितंतथामोरेकुर्यमाणंयथामत्तमौश्रमस्तारमयंनतेहृदयंतेभिलदेतां॥पुत्रेकथमिमंहत्वा
शोदेतावदीजनेदुःस्वितंवनपश्यामोनंदगोपंकदांतिकांत्यस्पुत्रमुखेदृष्टिनिश्चेतसमनस्वितमौयशोदामनु
गच्छत्यःसर्वावासमिरंकृष्णमुविशामोयथास्मतत्वांरामोदंविनाऽदितसःकोविनासूर्यंविनाचन्द्रेणरात्रीशो
विनाहंसेनकागाकोविनाकेतनंकोवृजःविनाकृष्णनपश्यामोविवत्सावृषभेनवः॥तासांविलपितंश्रुत्वाजनेत्रांचव
जवासिनामूर्तिजयेनरोवत्यंयशोदांकंदतीमहा॥एकमानशरीरस्यस्कंदेहोद्विधाकृतः॥संकर्षणस्तसंकुद्धोबभो
वैकृष्णमबधमौरुक्मकृष्णमहोवाहेगोपानांनंदिवर्द्धनाद्यमानमेवेतिचेसर्वराजोविजायुधःइमेनोगाश्चवा
लातांस्तानानुवंतिनोगरिदेवंतिकृपणंसर्वेमानुषबंधवः॥तत्कृतारोहेगोपस्यबालंसंत्रासनीरितंयशिकी
दास्कोटयजर्जानेत्यातत्रागवेतनमौतेषणग्रामधाग्रस्यभोगसौजनस्यितमाशिरसाकृत्वाजग्राहत्वहस्तेन
नौचौतस्यहस्तेसमालभ्यतेनमहद्भिरोसोमूर्द्धिस्थितःकृतोनमस्तविराजदः॥बालंकृष्णमानसकृतेमन
शुद्धांबुजक्रमःश्रा[illegible]रेकानरोवाक्यमनौ[illegible]विलानाकंकलारोवेरेपरस्थिनेदामनोहरतेवे

३४ ३५ ३६ ३७ ३८ स्थानेऽवस्थि... ४० नन्वत्र गर्गऽडोमांहनिष्यति अत्रतुमुनिरुपाभ्यायातीतिवेतत्राहमत्यजानीति ४१ ४२ गिरिंतुतं तीरेऽवस्थिती ४३ ४४ ४५ ४६ ४७

अध्यायः ६७ दमितेइत्यध्यायेसमिद्गर्भमतोत्वेनमंत्रमुपदेक्ष्यति हेइंद्रगर्भसदृक्षमारयेतिमंत्रपादार्थः १ २ ३ ४

श्लोक २

[illegible] ३४ [illegible] ३५ [illegible] ३६ [illegible] ३७ [illegible] ३८ [illegible] ३९ [illegible] ४० [illegible] ४१ [illegible] ४२ [illegible] ४३ [illegible] ४४ [illegible] ४५ [illegible] ४६ [illegible] ४७

१ + गामिनौ॥ गिरिंगोवर्द्धनंरम्यंवसुदेवसुनाकुभौ॥ गोवर्द्धनस्योत्तरतोयमुनातीरमाश्रितम्॥ दृष्ट्वागतेथतौवीरौनमंतानतवनंमहत्

श्रीः

न४ ख३

सनुदेशःसमस्निग्धसुनरोकुलमूत्निकः॥दर्भप्रायस्थलीभूतोरेहपाषाणवर्जितः॥नोनातेनार्थपुलकंभैरुडेनेः
यामयर्तुनिः॥फलाग्रशारविभिर्भातिनागहस्तैरिवोद्धतैः॥तत्रदानोदरोनाकमुद्यानवदतास्वरः॥अहोताल
फलैःपक्वैर्वीसितेयंवनस्थली॥स्वादून्यार्यसुगंधिनिरूयानिरस्तनिम्ब॥पक्वतालानिसहितोयातयावोलघुक्र
मो॥यदेवमिदशोजंघोनाधुयेद्रीर्यएषः॥रसेनामृतकल्पेनभवितव्यंवनेमनि॥कामोदरवचःक्रत्वारोहितोयोहस्तिव
वा॥यातयनपक्वतालानिनालयामासतांतत्रतानुतालवनंरम्यंदुरिक्रमणानिर्माणभूतंहिणंपुरूषादालयोपमम्॥
॥दातरोवेनुकोनामदैत्योगर्दभरूपवान्॥खरयूथैर्वनमेतन्नोवलवन्नरणासवं॥तालवनंघोरगर्दभःपुरिहसन्निवयस्मि
पद्रगणंत्रासयानःसमंनिशानगर्दंतेक्रमसंचुष्टंफलपातने॥नामवैयनसेकुडुतालस्तनमिवक्रियः॥शाखामुत्तारीसंकुडोद
पविद्रसजननः॥तत्रशोकमितपटुःसुरैर्निर्वास्यतेमहीम्॥मविडपुत्रोवधितोयातानंतरक्षतेकः॥यापतेनरदीरोहितोमसुपस्थितुम्॥
तालानांतमथोद्दासंजातकारमयंयम॥होहिरोयंस्वरोदुष्टःसंरावदशनाक्षैःयोमुनाभांचदंष्ट्राग्रान्यैरुग्रस्वा॥
घोरसिद्धैर्मेदोहिरोयेनिरयुध्रमर्तान्योमेवमजग्राहघोरंदैत्यगर्दभं॥मर्वाजेनमेंकुंपोलमुद्यानं॥नगयो
कपिग्रीवोमन्मदोद्दामाकलिंःखरलोम्रःसैसाईंपाचतधरणीतलोतंगतासुगनश्रीकोयोनेदृगगर्दभस्तालीयाप

ख१ ख२

तालस्तंआस्फोटनध्वनिं १४ दर्पविद्रसजननःमदेनोविद्राभ्रांतिमाटकेसरासियंतिमत्तधाभूतंआननंयस्मे १५ आदिर्दंउर्ध्वीकृतंपुर्द्धयेन १६ १७
ताभ्यांतयोरेवपत्योर्जग्राहआवर्जितंश्रीमितंमुखस्तंधंयस्य १८ २० २१

यामनङ्वर्वतां युद्धमार्गश्चविविधैर्गोयाले सहितावुभौ॥ सृष्टौलिंहविक्रीतौ यथाकामेविचेरतुः॥ नगोरमणगोरेवनक्षि
प्तरोतमः॥ प्रलंबोभ्यागमत्तत्रकृष्णवेषीनगोपालवेषमास्थायवन्यवेषविभूषितः॥ गोभ्यानः ततोरोहि
ष्यैःक्रीडनकैस्तथा॥ गोवृषाहतनिःशंकस्तैर्गोभिर्मानुषैःसमं॥ मानुषंवपुरास्थायबलभद्रोजनैर्वृतः॥ गोपालवेषधृग्गो
पान्यत्नानः सर्वबलैर्वृतः॥ गोपालवपुषंगोपामन्यनानः सर्वबलैर्वृतः॥ गोपालवेषधृग्गोपान्यत्नानः सर्वबलैर्वृतः॥ गो
पैकरूपेहिगोपेयंकारणंगोषुविग्रहेतस्मात्कृष्णमकृतविक्रममद्यगोहिगोपनधेयत्वमकरोद्यतोनमः॥ क्रीड
नकीडनंनामयत्र क्रीडनकंतनुः॥ क्रीडितालनेसर्वैर्दुगपदुत्थानतोऽकरोत्॥ श्रीरामसहितःएतुवेगोचलत्वनो॥
संकर्षणकृतवाद्यसंवेनसहानघ॥ गोपालत्वंपरेद्युर्गोपालैरपरैःसह॥ प्रहसनालंघयतोवेनेनोवेलघुविक्रमौ॥ प्रोत्तम
जयकृत्सःपुलंचेरोहिणीसुतः॥ गोपालेकृतपक्षीयेगोपालत्वंपरेजितौ॥ तेवाहयन्तत्वन्योन्यंसहसंसहसाहसौ॥ भाण्ड
रक्षंवसुधिरयमकीर्णपुनरागमनौसंकर्षणंतुकृष्णंवेनरीवृद्धिप्रवृद्धिप्रानवः॥ पुनर्जगामविनुर्वैसचबुद्धेवेनोवसुः
संभारमसहेलस्रोहिणेयस्त्रधीमतः॥ बरुवेसमलकायश्चकृष्णोनमिगामुहुः॥ सभारतीरवरुचिंविभ्राणः
पमम्॥ लवणुदधीयानासप्रलम्बोजनवोनमः॥ यत्रतावकयुद्धेनमुकुटेनाकंवर्चसा॥ दीप्यमानननोदेवः

विष्टभानीभारवभवीतितेविष्टेभः क्विबंतस्येदितीयांबहुवचनंअत्यद्विताद्प्रलंबारी-न्हन्तेविभूत्यर्थः ईड्यायतद्धेनत्वंयंप्रदक्षयितुंपवते गच्छति किमस्यपर्यंतः
विश्वाइतिसर्वाक्षितयः नासत्साधनान्यायुधानिअस्यहलस्यएवसतीतिअतोमृष्टिमात्रेणजेघानेत्यर्थः सर्वदेवतामयत्वादत्रसोमरूपेणोक्तस्यस्फूर्तिर्वेद्याएवं
स्पष्टम्॥ 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26

२६ ३१२८।२९ 30 देहावंशाश्रमाद्यनीतिन्यायेनसूत्रांशेदिशमोमुमोहेत्यारभ्य सप्तदिग्धमिति ३१।३२।३३ श्लोकघटनेनपूर्वकृतस्मारणोद्योगमाह

२६ ॥ महानतोहं [illegible] कोयमः ॥ रौद्रःसकट्वकाशोनामयंश्रेष्ठोमलनाँस्तदामस्म [illegible] ः ॥ वोरःप्रलम्बःप्रयंधोःपलम्बहाबुद्धःसजगद्देववेगेनरौहिणेयंमहाबुरःसागरेयंबलंलोकमेवानकं
यमादाःपूर्वमेनसतुकर्षणोयुगाःकृष्णमानइवाकाशोकालमेघेनवर्द्धमाः ॥ ससंदिग्धमिदात्मानंमेनेसंकर्षणात्मदा
ब्धगतःश्रीमाकृष्णंवेदमुवाचहोक्रियामिहत्वदेतेनयदोत्तमवंशा ॥ प्रदर्शयिताहतीमायांमानुषरूपिणीं
मयमयाकार्यशासनंउद्धवेनतः ॥ प्रलंबघ्नपरब्रह्मस्वर्याद्विगुणवर्चसंतंमाहसन्निधंकृत्वतान्माहबलेनवोभिवे
णोयस्यवत्तस्यबलस्यचात्रहोयंमानुषोभावोयत्कृमेवानुयात्यते ॥ यत्तंजगत्योदेवगुह्यगुह्यतंजगतःस्तनाःयर
नंलोकानांतंविपर्ययेण ॥ ध्रुवगत्मानानामनेसमुद्राणांसमागमे ॥ पुराणनानांदेवानांबलानांसलिलस्यच ॥ आत्मवतंपर
त्रानांसंस्मराद्यंवदेवपुः ॥ शिरःखंतेज्वलंमूर्तिःक्षमाभूर्द्रुनेमुखम् ॥ वायुर्लोकपुरुषस्यनःप्रेक्षात्प्रवृत्तयः ॥ सहस्रांघ्रिभुजा
सहस्रपद्मनाभस्त्वंसुधरोद्विहाँस्त्रियाद्यदर्शितंलोकेनत्वयस्तिदिवौकसः ॥ यत्तद्यानोक्तपूर्वंहिकृत्स्नदेवमहर्षिभिर्यदेदि
तंलोकेसिंहत्वयासमुद्राहृतम् ॥ विदितंयत्तवैकस्यदेवस्यापिनतद्विदुः ॥ ज्ञानमेतावपुर्योत्रिपश्यपश्यात्मसंभवम् ॥ य
नुतेरूपमिमंरूपंतदर्चन्तिदिवौकसः ॥ देवैर्नदृष्टश्चान्तस्तेनानन्तइतिस्मृतः ॥ तंहिस्तोमहानेकःस्तूयेऽपिवृत्तदः ॥ इत्यंत्ये

सहस्रांघ्रि

सूत्रात्मत्वंविदुर्योगाः शिरः खमित्यादिना ३० ३२ प्रागस्यप्रागामुत्तरधुरित्यादि अतिप्रसिद्धमर्थं अंघ्रयोनियत्वयानो
क्तेत्यादिनास्यतेदर्कार्थमुक्तत्वात्
तमाहेत्यादिना ३४।३५।३६।३७ अस्मेन

वज्रनाभः सुमेधाश्वनीजगतीस्थिता॥ स्वेदजाण्डजजीवानां योनिर्भूरत्नसंस्थितेजगतांचतुस्सागरभोगत्वात्त्रातुर्वर्ण्यविभागतः॥ चतुर्युगेशोलोकानांत्रातुर्हेत्रकृताशनः॥ यथाहमपिलोकानांतथात्वंशाश्वतोगतः॥ उभावेकशरीरस्थौजगदर्थंधृताद्युतौ॥ लोकानांशाश्वतोदेवस्त्वंहिशाश्वसनातनः॥ ज्ञानंदेहमात्रेणद्विधेदंधार्यतेजगत्॥ शुद्धंयत्तंभवानेवयत्तत्सर्वंहि सनातनः॥ त्वमेवविदितोलोकानामेकोदेहीमहाबलैर्नैकः समूढबुद्धिर्न्नत्वंप्राप्तोनजहिदानवम्॥ मूढोनिदेवरिपुर्देववृन्दकः स्येनमुष्टिना॥ ४८॥ वैशंपायनउवाच॥ ॥संस्मरन्तत्कृतंकर्मनरोहिरोयुःपुरातनः॥ बलेनापूर्यतत्तत्रैलोक्यानरकारिणाततः पुलस्त्यंतुदृष्ट्वैनंस्ववैनमहासुजः॥ मुष्टिनावज्रकल्पेनमुष्टिंवैनंसमाहनत्॥ तस्योन्नमांगेत्विकायेविकपालेविवेशह॥ जानुभ्यांचहतःसेनेगतासुर्नगोत्तमः॥ जगत्यांविप्रकीर्णास्तेदेहमभूनदा॥ पुलस्त्यस्यवरस्यस्मैचस्थेवविदीर्यतगोत्तस्यमन्योत्तमा॥ ऊर्ध्वस्थदेहप्रह्लादोगिनम्॥ वज्रमैरिकसंयुक्तंशैलशृङ्गमिवोद्यतम्॥ सनिहत्यव्रतंत्वेनसंहत्यबलमात्मनः॥ यथ्यंजनदेहं हंसोहिरोयःपुलस्त्यवान्॥ तेनतुल्यश्चगोपाश्चद्विविधाश्चद्विजोत्तमाः॥ लोकानांहेनाक्लिष्टकर्मणाम्॥ विचारोऽशरीरस्यगावःसूरसमीरिताः॥ वज्रनद्वेतिनामास्यदेवैरुक्तंदिविस्थितैः॥ बलंतुवरदत्तस्य सायुदिजनाधिपः॥ पुलस्त्येनिहतेदैत्येदेवैर्विहतसंज्ञके॥ ४९॥ इतिश्रीहरिवंशेबलमनमोऽध्यायः॥ ॥ वैशंपायनउवाच॥

वंशपर्वणिद्वीपकोनसप्ततितमोऽध्यायः॥ ॥६७॥

शक्रस्तावविनीस्तवयित्री पूजाकाल इत्यर्थः महेः महैरुत्सवैः १ सप्तविंशतितमोऽध्यायः गोपवृद्धस्याक्रूरपरिग्रहे इन्द्रमहोत्सवस्वीकारे १ २ पूर्वापरविक्रेयम् द्रव्यं विक्रयाजीविनी वणिजो नैगमे विद्यो
वार्ताध्यायेऽयं विद्योपार्जनार्थं ३ ४ ५ तनवस्तः ६ एषावनाभोविकुर्वन्तिविकारंजनयन्ति वनालयाभिक्षाद्याः वनजीविनोगोपनक्षाद्याः ७ ८ कर्मस्वस्तिवाचनादिकं स

विंश २

+ सेवपूज्यार्चनीयाचसंवत्सरोपकारिका ४

[illegible] यस्मात्राद्यैः कृष्णशक्रस्यभविष्यविनीः १

[illegible]नस्पात्रावनिराजानः सर्वेशक्रंसुरप्रभुं ॥ नरवैः सुरैश्चनिर्वसनोवृत्तानना ॥ ३ ॥ इतिश्रीविष्णुपुराणे
द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ॥ श्रीपराशरउवाच ॥ ॥ गोपवृद्धस्यवचनंश्रुत्वाशक्रपरिग्रहेप्रभावज्ञोपिशक्रस्यवाक्यादामोदरोऽब्रवीत्तान्गोपान् व
र्षवनचरागोकुलगोधनजीविनः ॥ गावोस्मद्दैवतंयस्मात्तस्मात्कुरुतमखंद्विजाः ॥ गिरियज्ञवनानिचौषधयश्चकृषिर्वणिज्यंचेति त्रिःपर्यायेणोप
जीविनाम् ॥ गावोस्माकंपरादेवास्तेचत्रैविद्यउच्यते ॥ विद्ययायोयजेद्यज्ञैस्तस्यतद्दैवतंपरम् ॥ यैर्यस्यफलमज्ञातंकर्मणोऽस्यविदर्शनैः ॥ तत्तस्य
वस्यतद्भोग्यम् ॥ वनंचौषधयश्चैवसलभन्तेयतस्ततः ॥ ६ ॥ क्षयंनयतिसामग्रीमानंश्रुत्वेवनस्यवनानागिरयश्चनः ॥ ७
तेषामस्माकंपरमंगिरियज्ञोविधीयतेइत्येषामतिरत्रास्तुसर्वेषामेवनोमखः ॥ ८ ॥ इत्युक्तास्तेनगोपालाःपितरोमातरश्चतम् ॥ ९ ॥
णःसिंहाव्याघ्रश्वभिर्नाम्नेवनानिस्वानिरक्षंतिनासयन्तोवनंछिंदन्तिचैवंविकुर्वन्तिनेवनाश्रयजीविनः ॥ १० ॥ इत्युक्तोगोपतातेनतथेत्युक्त्वा
नानेतुर्हरिणा ॥ ११ ॥ ततोमाद्येनकर्मणामैत्रेयसमवर्तिषुः ॥ १२ ॥ विप्रास्तेसीतयाचक्रुर्जानपदंगिरियज्ञावयंगोपाइत्युक्त्वाभिरतिंगते ॥
तस्मैक्रोशतेगोपानिंद्रःप्रवर्तयिताभवत् ॥ १३ ॥ कर्मकृत्वातुतस्यानेयाद्ये० यावतिगोपानहत्वायज्ञेमेध्यानित्यमतो
ऽयंसर्वैरेवयज्ञस्तस्मैक्रियतांकिंविवादेन ॥ तेशरत्कुमुदोदीजाःपरिवार्यमहिद्विजाःगावोगिरिंदृश्यसीतोयानुपु

[illegible]
[illegible]

१ व्रजमपाठः
स्वस्थानेपाद्यादिसन्निधोसमेदशे० १० वितत्यकृत्वाएवमेवपादिकंविस्तार्य ११ अतोएकत्वेतिशेषः ११ १२ ऋतुदिनाःऋतुदिनजनत्वात् १३ प्रियेकेःकदम्बकेदः

प्रियंवदे कदंबमेदे वृणालनैः हिंदीपुष्पैः निर्यातर्तुवर्षाऽपगमात् १४ वलाकेववलाका आकस्मिकयाताऽशनिहतविवलाका १५ १६ सांप्रतं कविवपहासिषिकनृपतिवर्ण १७ १८
अभ्यर्त्यर्तीति गर्वभाँविष्कुर्वेनिवृत्तचमरैः २० केलमापक्वजंबूफलधान्यमेजरीपामर्पिगेषुनिर्विष्टैः कृतविवाहाःसद्मनलीयेषुकौंचपुत्रयोः धान्यवरोगनयोश्चसाम्पी २१ २२ २३

रात्रैः पूर्णेनुकर्ष १ [illegible] इवनिर्मयूरकुलैरनर्त्तीविनकावितमसाद्योनिशिविनाकाशि [illegible] वेनतेनेन [illegible] विकता
इवैकजेताः पटुनेमनादनमतोयातुकर्षिणा॥ पर्णोकरघनाःसवेपथुदंयाविधाद्यातेशीतवातानुरोधिभिः स्कंधै
रवीजनम्॥ पूर्णेंडजान्एवजेसाभिषेकनिवाम्बरम्॥ हंसैर्विहसितानीवसमुत्कूजनिभारतैः॥ मृदीतनुतोयानिजनाभे
नलदलग्रेवेनकवाकीनेनदाकुलेनश्रोणिमराऽलक्षा॥ हंसलक्षलक्षाण्यःपतिंयानिसमुद्गाः॥ कुमुदोत्तुल्यमुदंकेतां
विश्चित्रमम्बरम्॥ समापुत्तयनीवरावरिवितेनरमोनतकीवनपुष्पेषुकलमाषजमाराऽपु॥ निर्विरलनीयपुवप्रेपुरनिमनो
पुष्करिण्यलङ्गाणिचाप्य॥ विकोत्पलकिंजराःसारतश्चेवसरांसिचश्रियाकुलम्॥ पंकजानिचनाम्नाणिनधान्यानिसितानिवाऽत्यलंविव
लानिभेजिरेवारिजोश्रियम्॥ मदंजहुःसिताधाम्नमदंवहुधिरेनिलाः॥ अनवद्यभ्रमाकाशमभून्निर्मलोदयः॥ कनुपर्यायशिविलेनुदट
त्यसमुत्थितैः॥ मपूरयन्तरेभूमिर्वजनेत्रेवलत्पतोत्पक्वनलिनेनीलैः॥ कासपुष्पलताकुलैः॥ हंसमारसविन्यासैर्यमुनातीरशोभिना॥ कलमा
पक्वरम्येषुकेदारेषुतनेषुव॥ सस्यानाजनजातानाश्रमनाविनदुःखगाः॥ शिशरैर्यानिजनजनलेनजनसंगमे॥ तानिसस्यनिवालानिकृ
नवंगनानित्वोत्यक्तामेपमयेवासःदारुणादिरोपितम्॥ एववीतमलव्योम्निहंसेवतनिचंद्रमाः॥ क्षीरिणोदिदुरंगावःप्रमनोद्धिउ
एंवुमाः॥ वनानोद्विगुणालक्ष्मीः॥ पुनर्वनीमहींज्योतीर्विघनमुक्तानिपपवंनिजलानिवा॥ मनोसिचमनुष्याणंप्रसादमुपयांति

सितपांगाःत्रयुताः निभृतःपूर्णाः २४ ऋतुपर्यायोवर्षापगमस्तेनशिथिलैः हर्तसमासंपद्यमृत्यैतघनसमृद्धिभिः कुरैः इत्यपिपाठः कुलेवा ४
२५ विन्यासैः ३५ वेशनस्थलैः २६ जलाशयमत्स्यादीन ४ ३७ २८ २९ ३० ३१

निशो षयन्त साभिति शेष ३२ ३३ वेधजी वैः रक्तबस्थे अमित ताम्रा मुखे हितानु ३४ ३५ इष्टसाङ्गा: वाणासना ८ निकुंभाः दंति विटपा: स्वर्णका: स्वर्णपर्णाः प्रथिता इति वर्णान्वय ८
वित्रामु २

श्री ८
३ त्रै

वै ३१ ॥ अथ जलविता यो त्रि निर्धुतो जते देवेशिमम् ॥ शरदुन्नलितं तेन स्ती स्तारन्दिनिर्विशोष पन्नः ३३ ॥ नीरजन्धित्वा रेन्या निध्रया त्रिविजिगीषव
गः ॥ अन्योन्य राष्ट्राभिमर्षोः यादिवाः पृथिवी प्रिय ३३ नीचनुजीवा भिता प्रातु वक्र पङ्क्तीः रतीसत्ता ॥ मनन्ति इति कौताङ्गं वनराजे बुध वैनेजुनवि
राजैः पादपावनशोभितः ॥ असनाः सप्तपर्णाश्च काविदाराश्च पुष्पिताः ॥ इक्षुलता निकुम्भाश्च प्रियकाः स्वर्णकाल थाः ॥ तम रागे नो विकाश्च
वक्रोद्दनाश्च तमनन्तः ॥ बुजेषु वा वै शेषेण गर्भितो नार हासिषु ॥ शरत्सु काश शोभे जगी ३ वसति रुचि ती ॥ नूनं त्रिदश भूयिष्ठं मे पकालसु
यो वितनु ॥ पतन्त्रे केन नं देवावोधयन्निदिवौकसः ॥ नील वन्द्यार्क वर्णौ श्च खचितं वज्र मिर्दितै ॥ फलैः प्रवालै श्च घन मिंद्रचापप्रतोपमं ॥ भ
वनाकार विटपं लतापरमपरिगतम् ॥ विशाल मूलावनतं गुच्छाकार नवारं ॥ मृतं भानुरोरकेनाम नानं पश्यन्त गोपकाः ॥ यातं निकेतनं दे
वावोधयन्निदिवौकसः ॥ शरच्चैव सुसत्त्वायां प्राप्तोयां प्रावृष क्षये ॥ अर्चयामो गिरिं देवं गाश्चैव सुविशेषतः ॥ तां वनं से विधायो श्च वहीं पीडं
श्च दंशितैः ॥ घंटाभिश्च प्रलम्बिभिः पुष्पैः शारदिकैस्तथा ॥ शिवाय गावं पूज्यं तां गिरि यन्तः प्रवर्त्यं तां ॥ पूज्यतां त्रिदशैः शक्रो गिरिः रस्माभिरि
ज्यतां ॥ कारयिष्यामि गोयज्ञं बलादेतन्न तं शयः ॥ यदि त्विमम् प्रियं वः प्रीतिर्यदि वा सुहृदो वयम् ॥ गावो हि पूज्याः सततं सर्वे वां नात्र संशयः
॥ यदस्या तु मे मतं प्रीतिर्निवर्तां विमवामुखे ॥ एतन्मम मतं तथ्यं क्रियतामविचारितम् ॥ ४३ ॥ इति श्री खिलेषु हरिवंशे शरद्वर्णनो नाम ॥
॥ ग्रस्ता ॥ वैशंपायन उवाच ॥ दामोदरवचः श्रुत्वा तदा ते गोपजीविनः ॥ नदा गन्धेन मश्नानाः प्रत्यूचुः ॥ केशवा ॥ तं देवा वालमन्नृणी

यदि साम्नामवेत २

नाम:
२१२

सम मताम्रा विशेषाः ते षां शरदि दर्शनात् पेवकाः पकाः इति केसित ३६ ३७ ३८ ३९ सावतंसैः समकुटैः वर्हापिडैः मयूरपत्रभूषा भित्तंत्रै वश्यं गोपं पंक्ति ते वद्धैः ४० ४१ ४२ ४३ एकमपि नाम ४१
अविद्वीकराइ ज्ञात्मयी असीकमाना इत्यर्थ ४१ २

पानोद्यर्वर्द्धनीः श्रीमाचलेत्रनः [illegible] त्वंगनिर्वर्तितेवत्वंतेत्वंपरत्व [illegible] मुक्तमेनेकृत्वाधार्यसेमूर्द्धनगोकुलैः कृतोवसतिशास्त्रादिर्यथात्वंगतत्वथा जन्मक्रमेणकर्मनदेवसाकंभुवोगो
कथाभिमानाद्विनिवर्तनानिमनोनिनःवेतनयशस्विकनेत्रैः जनमत्वंहिनर्वुरेवेविदुरंदरः प्रतापेनत्वतीदो
नदीप्रवर्णनवापिवजनमत्वंहिनर्वुरेवेविदिवाकरः कोत्वालक्ष्मिप्रसादेनवदनेनलिनेनवा जनमत्वंहिमुरेवेविदुर्नि + नैं ४
शाकरः विनेनवपुषावेववाक्येनचरितेनवा [illegible] शाक्यादाकियरलुप्तोनतुकश्चनमानुषंयत्व
यामिहनंवाकंगिरियंतंप्रतिप्रभो कंतंलंघयितुंशक्तोवेलामिवमहोदधेः स्तनःशंकमलंतश्रीमान्गिरिमलंपयोत्व पद्य ४
त्वतीतोहिगोपानांगवांहितोपिवर्त्तनाम् भोजनानुपकल्पंतोपयशःयेशलानिवा कुंभाश्चविनिवेद्यंतामुद्यानेषुशोभनाःपूर्ण
नोविपुलानघोरूपाश्चविपुलायताः मलंभोजंतयेयंवनत्सर्वमुपनीयतां भोजनानिवमांसस्यपक्वंतामोदनंत्यवाग्निरंत्रे
वसंदोहःसर्वचोवस्यगृहंतामुविशस्यंतांवपरावोमध्यमिमहिवादयः पवर्त्यतांवयंतोयंसर्वगोपसंकुलः स्वानन्दजननोगोवो
मथुरानगरीकुलांतूर्यघोषाश्चदध्यमाणांवगर्जितैःहंभारवैश्चवत्सानांगोयानांहर्षवर्द्धनः द्रोणदुरःसुरावर्त्तःपयकुलस्तथा
नंमांलतांहिपूर्वकृत्वा घःवकारोदिनपर्वतः संप्रावर्तन [illegible] यशोयंगिरिगोभिःसमाकुलंगोपगणाकीर्णं

वा ताहेतभसंधाय इत्येवंरूपात्एकश्चकारः पादपूरणार्थः ५ ६ ७ तेत्वयाकृत्यःशक्तिधरःकार्तिकेयः ९ १० त्वप्रणीतंत्वयाप्रवर्तितः ११ १२ नद्यःसुधामयोदीर्घकल्पाः दोषसाहसानि
क्रूराणि १३ संदोहःपयआदिःयस्यतांनवविक्रीयंते १४ १५ १६ द्रोणैःघृतावतैःसारूपेणाचतैयत्रोपर्यावर्त्तितेसतथा प्रभूतधातोआदश्चभूयान्संस्कारःकर्मसंज्ञकयस्मिन्
मित्यर्थः ८

१ भक्षणांदारायस्तत्रत्रानन्दः श्रीपर्वकल्पितानिगन्धमाल्यैश्चविविधैर्धूपैर्धूपितानिभिस्तथा

१८ अधिष्ठितानिवहिस्थानिचत्वारिंशत्पर्यंतानिपक्षीणिआसादितानियस्मिन् २० २१ २२ २३ जंघानन्दः मुख्यास्तत्रत्याः जग्मुः दूरगमिनिशोषः २४ २५ तंगिरिंशिखरस्थंरुरुजुः २७ २८
३० पर्यन्तंवृंदशिलांकुर्वंतु ३१ ३२ नानाधातुसंचितेरूषणाःताश्चताश्चसर्वकोणाःपृथग्पृथक्कारोणिवाहभरणानियासांतान्तत्रा उत्तमे च आपीडभृंगाश्चभूषणानितैश्चसहितानिस्त्रजा

श्रीः
११२

गोधनादिमनोहरः॥ अथाधिमृत्यपर्यंतंपर्वाणेयत्तत्सन्निधौ॥ गिरियत्नंनिवोसोम्येवकुर्गोपाडिनैःसह॥ यत्नंनांतनरत्नंतत्
तत्पयोदधिनोन्नमम्॥ नांसंचमांसयाकुजोगिरिर्भूत्वासमश्नेनांतर्वितात्रापिविजाम्राःसंतुष्टःपूर्णमानसाःउत्तस्थुःप्रीत
मनसःसन्निवाक्यंप्रथासुखम्॥ भुक्त्वाचभक्षंकल्पःयथःपीत्वाचकामतः॥ तत्रोसीनिदिवैतत्पेणप्रत्नसवैनैगोपाः
पर्वनाकादिवंतत्रगतुंतेपनम्॥ गिरिमूर्द्धिस्थितंदृष्ट्वाकुंचकुःप्रदक्षिणांगगनाप्तिनेत्रयेणाकादितःप्रभासंहतो
सहितोगोपैर्ववंदात्मानमानतान्॥ नमस्तुविप्लितागोपादेवंगिरिवरस्थितम्॥ भूगनंत्वद्दशेयुक्तास्तांःकिंकर्मिकरोमस
इतीवतंतोगोपानूगिरिर्नवयामिरा॥ अघघ्न्यतियाजोहंगोवृषघ्नियोदयोग्रहंदःप्रथमोदेवःसर्वकामकरःशुभः॥म
मप्रभावाद्भगवामपुनस्त्वेवमोक्ष्यथा॥ शिवश्चवोभविष्यामिनक्रूरानांवनेवने॥ रक्षेहंसहपुत्रानिर्यथादिविगतस्तथा॥
येयेमद्भक्तिगोपानद्गोषुरोगमाःएवंप्रीतःप्रगर्द्धिगोपानांवैपुलेधनम्॥ पर्वाणवृंतमांसिद्रंगावोदत्तसमाकुलाः
॥ एवंमयराप्रीतिर्भविष्यतिनसंशयः॥ वैनीराजनार्थंवैवृंदशोगोकुलानिवैपरिवेवृंगिरिरंसवृषाणिसमन्ततः॥
नाःगावपुत्राहरुपीअतवकुंदः॥तत्रनागोऽश्वाग्राःशतशोसहस्रशः॥ अनुजग्मुश्चगोपालाःकालयंतोधनानिच॥ स
लिछेदानुलिप्तांकुरं[illegible]नाचगानंमपूरयंतःकंदिनोहर्षै[illegible]मपूरयत्रविनेकंशवेषुयेनिनो

वीजानिचैगव्यानियासांतान्३३ कालयंतोनियतंयंतः धनानिगोधनानिभक्षितेदैर्विभागधे | प्रहरणाद्यनेः | वैअनुलिप्तांगा४ नानावर्णैरनुलेपितानिपृथक्पृथगंगानियैस्ताद
शाइत्यर्थः ३४ प्रहरणाद्यनेः सायुधैः ३५

स्थावरात्मवानर्कपरत्वपर्यः ६८ द्विपद्मतिमम ४१ धर्मी १२ ३४ पर्यघ्ननयनः सप्रघ्ननेत्रकलः ५६ लोकहतांतत्परलोकव्यवहारकृततरः ८ ९ १०

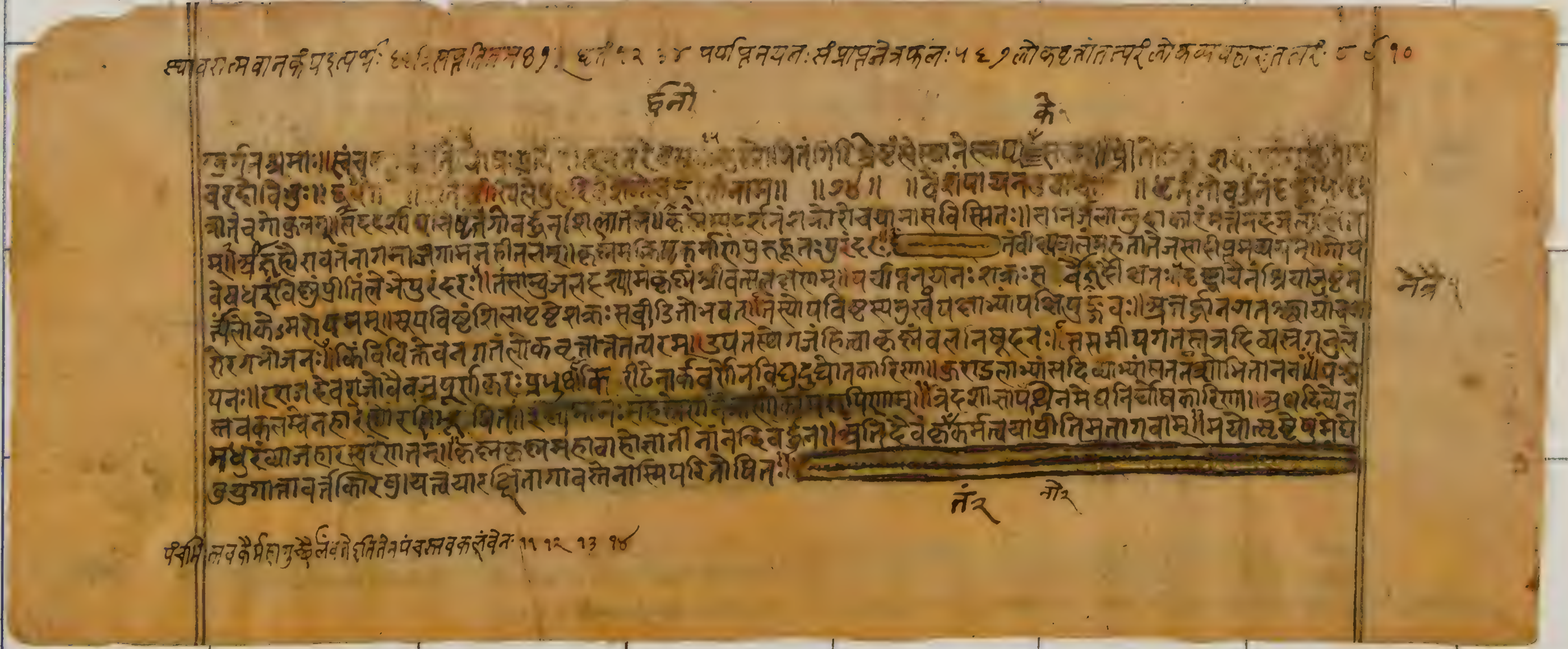

पंचमीलवकैर्महानुकैर्लवनेहतितेनपंचमलवकलंवेनः ११ १२ १३ १४

स्वयंभुवेनयोगेनहैरण्यगर्भधारणायातस्यांक्रियमाणायांगुरुत्वगौरवलघुभवितिरुन्धतीवद्वनिताबन्धुत्वंविपत्तनेपत्योभर्तुः अस्तस्वपीतसमुद्रवत् तोयितःव्रजपक्षपातेनमाधुक्रुद्धः सन्पूर्तिंस्वस्याहार्यसीत्यर्थः १८ १९ २० २१ पुंगवः महीक्षः २२ चक्रकरणंप्रकर्षेणगरुत्वन्पार्श्वंतरेप्रवहणंवृष्टिप्रवाहः २३ २४ त्याकृष्यः

स्वयंभुवेनयोगेनचाद्यंपर्वतोत्तमः॥ धनोवेलात्वयाप्रतिविधेयंचयद्विदुरासदादेवैसदानवृगणैरीर्नार्यामधिष्ठितेनवै॥ मतिर्दृष्टिःकृतेरुग्गवांवैमघरात्रिकी॥ वान्॥ समग्रैर्वैरुवंतेनोविनिगुह्यसिरोवितः॥ साधितेदेवनानोहिमत्येहंकार्यमव्ययम्॥ नवीमानुष्यमाघनेयुनैचैव

नांचवसनात्मनाधिनीयंनानुपस्थामिधुरंयंत्तसमुद्रहेनौंचयाहिपुंगवश्रेष्ठोसद्यःपुरिनियोज्यते॥ एवंत्वमसिदेवानोद्विजवरमग्नानांद्व हनौंचशरीरगतंकृत्स्नंजगत्रकरणेविदंवुलगणसाधुनिर्दिष्टंभानुभ्यइवकश्चनम्॥ स्वयंस्वयम्भूर्भगवानुर्ध्वंचस्वंसृष्टि वा॥ नत्यानुगच्छेशकोतियद्दुनगतिंयथा॥ स्यांक्षुभ्योहिमवाद्वेष्टोरुणानोवरुणालयः॥ गरुत्मानुपक्षिणांश्रेष्ठोदेवानांचभवान्वरः॥ अयामधक्षाद्योकोवैनयोपरिमहीधराः॥ नगानांमुपरिष्ठाद्वृष्टिंयुपरिनानुवाः॥ मिनुष्यलोकादृष्टिनु गानांगतिरुच्यते॥ गाढः ग्रसोपरिगतिर्दीर्घंस्वर्गस्यभानुमान्॥ देवलोकपरंस्मादिमानगानोमहान्यु स्वानामेदेतिने गोदृष्टिलोकोगणेविनः॥ तत्रसोमगतिंवेदन्योपिधर्मज्ञानात्मनां

पर्वतेभ्यः २५ सोलोकस्यश्रेष्ठत्वंवर्तुलपीठिकामात्रःअयमितिअयंलोकोधर्मज्ञानंतत्सोमपर्यन्तंसमुद्रेतोमहीधराःपर्वताःसमुद्रेमग्नाःसुपरिदंडानिलोहलांगलानिनावःनवमहीभादत्तेतः अत एवनगानामुपरिष्ठाद्वृष्टःस्मृताभवश्रीपरिनगाद्दृश्यंतेइत्यर्थः २६ ३० २८ सोमगतिंसाधनवतीत्यर्थः कर्मफलंतावद्देवत्वमित्यर्थः २९

११६

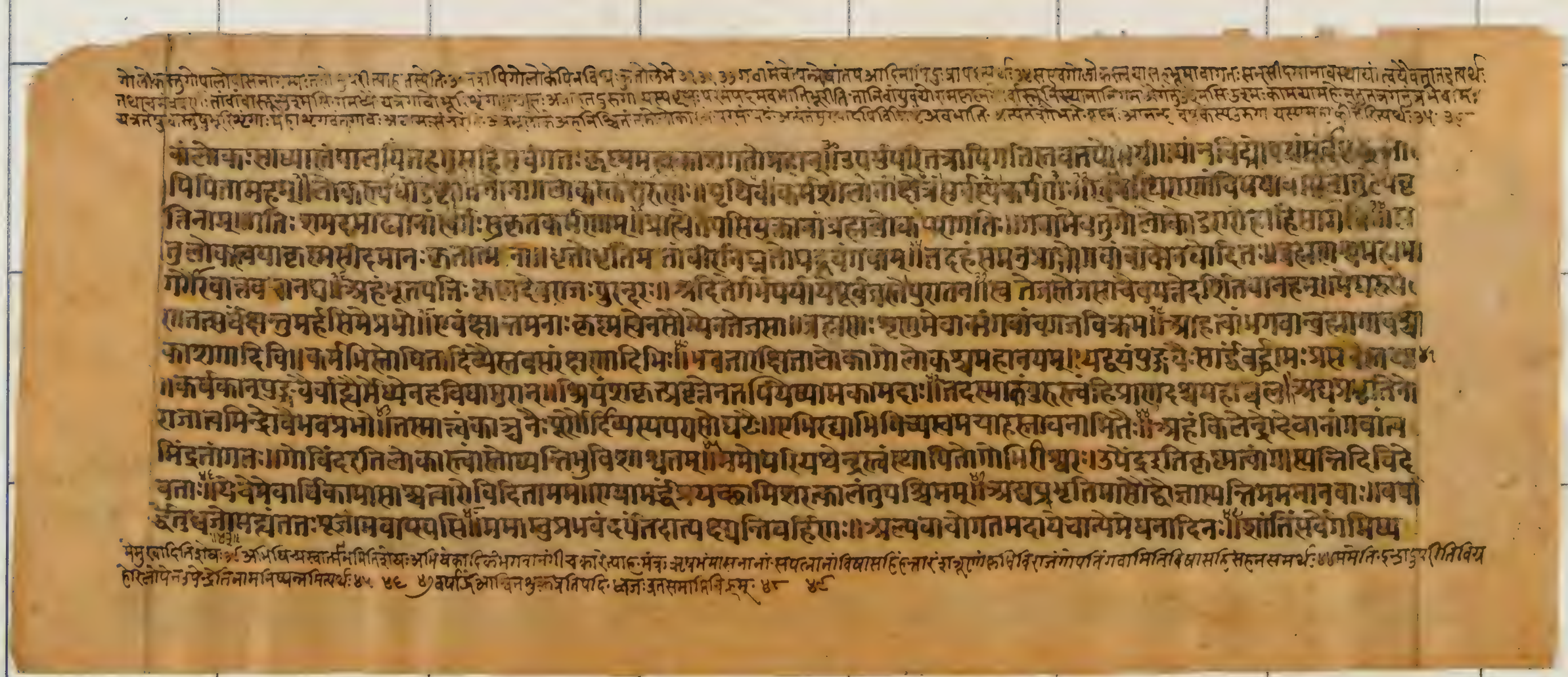

न्तिममकालविचारिणः॥ निशङ्कचारिनामाशामगत्या विचरिष्यन्ति॥ महस्रराश्मिरादित्यस्तापयन्स्वेनतेजसा॥ ततः शरदि शुक्लायां मौनकार्
त्तिकपौर्णमास्यां पञ्चमेहनि पुष्येनर्क्षेणोदयमानेरवौ तिष्ये पुनर्वसावेवोच्चैर्ग्रहसमाहारेषूदयमानेषु रवेर्मघासु॥ गोपु चैवं
ग्रहेषूत्सर्पन्तीषूपयोवहं॥ निर्दहेत्तु दमघेषु निर्यान्निर्गतो नलमौ आकाशे शब्दसंकाशेहंसेषु विनदत्सु च॥ नातयश्चेत्तायेयुर्वापी
पुष्करसंस्थाः॥ ततोऽवकाशेषु तोयेषु विमलेषु च॥ कलमावनतायासु पक्वकेदारपंक्तिषु॥ मध्यस्थं तिलकं कुर्वन्नीषन्नदासु च॥ रेणु
मत्यरेणुप्रवृत्तेषु मखेषु च॥ ततः प्रवर्त्तमानेषु पाशरज्जुर्न्यस्तेषु॥ शुश्रूषामार्यामनोहार्यां पुनरपि॥ शस्यिन्यां पृथुरुरु
र्यां पायां वर्षसंज्ञायां॥ श्रीमत्क्षत्रियमार्गोपि फलवत्कर्तृगोचरः॥ लोकेस्मिन्क्षत्रमखिलमेवमेव विदिष्यति॥ तथा
रुक्षयाधिपः॥ ग्रहेन्द्रश्चापदेंद्रश्च सूनयन्नुमरीचयः॥ येचावयोः स्थितेहेहेपेरसंज्ञिताः॥ मानवाः प्रणमिष्यन्तेते वानल्पनपागमः॥ त
तः शक्रकृतान्मृत्युभयादिव्यपथाधरात्॥ अभिषेकेण गोविंदं योजयामास योगवित्॥ दृष्ट्वाभिषिच्यमानं तं गोवत्सास्तृप्तयेपेः॥ तत्ते
ः प्रहृष्टवत्सैः सिषिचुः कृत्स्नम् पयमोंमेघाश्चादिविषक्ताभिः सामृताभिः समंततः॥ सिषिचुस्तोयधाराभिः सिध्यर्थं नन्दमव्ययम्॥ ते
दनस्यतानांसवैभोगुस्तोवेडनिर्मपयः॥ ववर्षुः पुष्पवर्षंच नेडत्स्यो॥ चाम्बोनुवन्तिमुनयः सर्वेवाभिर्मंत्रपूतयणाः॥ एकार्णवावि
पुष्करंवदभावत्तधावसुः॥ प्रमादंसागराजग्मुर्ववुर्वाताजगद्विजाः॥ मार्गस्थोविवभोभानुः सोमोनक्षत्रसंयुतः॥ दीप्तयः प्रशमंजग्मुर्निर्मुनेर्वे
तांनृपाः॥ प्रवालपत्रशबलाः पुष्पवन्तश्चपादपाः॥ मदप्रस्रुवुर्नागायातास्तोयंवनेगजाः॥ अलंकृतागात्रहेहेधातमिथी... वेता॥ ६—

तेमांन्दवीरणामतिमानुषकर्मणाम्॥विजयस्यार्जुनोभोक्तायशसांचयोह्यसौ॥एतत्तेकथितंसर्वंकार्त्स्न्येनकर्तुमर्हसि॥भाषितम्॥यद्यहंतेसुरश्रेष्ठवरःप्रियमनुत्तमः॥शक्रस्यवचनंश्रुत्वाकृष्णोगोविन्दतांगतः॥प्रीतेनमनसायुक्तःप्रतिवाक्यमुवाचह॥प्रीतोस्मिदर्शनादेवतवशक्रशचीपते॥यत्त्वयाभिहितंचेदंनकिंचित्परिहास्यते॥ज्ञानामिभवतोभावंज्ञानाप्यर्जुनसंभवम्॥जानेपितृष्वसारंपृथांदेवांशेनदत्तांमहात्मना॥युधिष्ठिरंजानामिकुमारंधर्मनिर्मितम्॥भीमसेनंचजानामिवायोस्सुतानंदनम्॥श्वेतवाहनंजानामिशिबेस्सुतम्॥श्वेतंनरेन्द्रंजानामिसिबेस्तुपथमंसुतम्॥पितृष्वसारंकांतेवैशत्रुतंत्वत्तोगतम्॥भ्रातरोष्टौश्रमेसर्वेविदिताःयदूत्तमाक्षिणाः॥पाण्डवेरूपरमंचैवशाश्वतंनियतंजगत्॥तद्भवान्त्रिदिवंशक्रसुखायत्रिदिवौकसाम्॥नार्जुनस्यक्षितिःकार्श्न्यमायेप्रभविष्यति॥अर्जुनोर्थेचतानसर्वान्याम्यानक्षतानपुनरुधिरकुल्यानियोतयिष्यामिनिहत्तेभारतेमृधे॥एवंवक्ष्यतिमांशक्रःतन्नःश्रुत्वमार्जुनः॥भूत्यवन्मांकरिष्यामितवहेतोर्नयन्त्रितः॥॥वैशम्पायनउवाच॥॥सत्यसन्धस्यतत्कृष्णाप्रियंप्रीतस्यभाषितम्॥श्रुत्वासप्तर्षयस्त्रिदिवंजग्मुस्त्रिदिवेश्वराः॥१०३॥॥इतिश्रीखिलेहरिवंशेगोविन्दाभिषेकःश्लोकाः॥७५॥॥वैशम्पायनउवाच॥॥गतेशक्रेततःकृष्णःपूज्यमानोव्रजालयैः॥गोवर्द्धनंययौश्रीमान्जगामव्रजमेवह॥तंसमृद्धाभिनन्दंतिज्ञातयश्चसुहृत्पिताः॥धन्याःस्मोनगृहीताःस्मोत्वद्दृष्टेनचक्षुषा॥गावोवत्सैर्भयातीर्णावर्धंतीर्णमहाभयात्॥तवप्रसादाद्गोविन्ददेवतुल्यपराक्रमाः॥श्रमानजानीमकंसोहितवपश्यामिगोपते॥धारणानाम्यदोलाख्यंविद्मस्त्वाकृष्णदेवतम्॥कस्तंभवतिहंडाणंमरुतांवामहाबल॥वरंनाम्वाकिमर्थंवसुदेवःपितातवावलंचबालेत्यकोजानन्॥चामानुग्राहितमाकृष्णदिव्यावतेचेष्टाशङ्कितानिमनांसिनः॥किमर्थंगोपवेषेणास्मासुरामः १८

पिबन्तः कुरिता चानङ्कर्वन्तः कीर्तनोज्ज्वलाः। वावदिषुर्यथा मधुरंगाम्यन्तः पत्नीवराङ्गनाः॥ ३३ जंगताः कुर्वन्तोमोदरपरायणाः॥ कपिवां
श्चिदुपुतः कलमनवन्निरेरमयन्नेयुवानांगंप्रमदकोरणकः॥ तमन्यभावविकवैर्नेत्रैः प्रहसिताननाः॥ पिबन्यत्सावनिताः कलंकलम्
गेलाणः॥ कमस्पाशंकाशंतः पिताःपकन्यकाः॥ स्यन्नारगलनेत्रोपिवन्निलनिलालसाः॥ हाहेतिकुर्वतस्तस्यप्रहृष्टाला वराङ्गनाः॥ गृ
ङ्निस्तांवाणीवाचावगोदोहितमौनांसंथितसीमन्तिनीव्याकुलीकृताः॥ वाहविस्रंसिकेशाःकवाचेगोपयोषितामौएवंसहस्रोगो
पीनांकृ वोलेरलङ्कृताः॥ शादाशनंदाशनिशासुमपदेमुखा॥ ३४॥ ॥इतिश्रीलिंगपुराणेवंशेगोपकीर्तनाम॥ ॥३६॥ ॥वैशम्पायनउवाच
॥ ॥प्रदोषेहैककदाचिन्नकुलेतिपरायणे॥ चारुयन्त्रमदोगोपानगोष्ठेप्रत्यपद्यत॥ निर्वाणाङ्गारमेघाभलक्ष्याक्षोर्कलोचनः॥ खुरोत्क्षा
तचरणःकालःकालइवापरः॥ लेलिहानःसनिष्पेषंनिर्दहोपिपनःपनः॥ गर्वितावित्रुलाङ्गूलःकटिनकुर्धनैः॥ ककुदोद्वयनिर्माणःप्रमाणा वन्ध ६
दुरनिक्रमः॥ शक्रनूत्रोपलिप्ताङ्गोवापद्वजनोद्भवः॥ महाकटिःस्थूलमुखोदृढजत्रुर्महोदरः॥ विषाणतलितग्लिनलम्बताकण्ठचर्मणी॥ गा
वारूढेवचपलेनरुधाताङ्गितानने॥ पुरुसज्जविषाणोद्योक्षिप्तदृषभहृदने॥ श्रोष्ठोनासहिगवामिष्टोदारुणकृतिः॥ देवोवृषभरूपेणगोषा
निर्णधावति॥ पातयन्गणुवोगर्भान्हतोगजइवनर्तवम्॥ भ्रमानश्चचपलोगोष्ठीःसंगवचारुः॥ रुद्रःप्रहरणोरौद्रःप्रहरणोपुरुमर्दः॥ गोष्ठेषन
रतिलेभेविनायुद्धेनगोवृषः॥ ततस्तालःप्रसभंनाधृगोनंदोत्कटः॥ वचानिर्हवंगोष्ठंनिर्यत्तशिथुपुङ्गवः॥ एतस्मिन्नेवकालेतुगवांरुक्षसमी एगः
पगाः॥ त्रासयामासदुष्टात्मावैवस्वतवशेस्थितः॥ सेन्द्राशनिरिवाम्भोदोनर्दमानोमहावृषः॥ तालशब्दनतरुक्षः सिंहनादेधमोहयन्॥ अपधावत

प्रेतोद्धेर्निर्वाणंगारईगालःमेघश्यामःकालःकृतवर्णःकातयितासंकर्षितव्यर्थः गर्वितेदर्पितेन आविद्धंभ्रामितंलांगूलंयेनसः कटिनेकंधवन्धनं ककुदियस्य ३ककुदाककुदा घातेनउपत्रःअग्रहस्तेनकृतेनिर्माणंमहद्वा सादि
रचनंयेनमतथा ककुदाघातेननाडितेदृप्तत्रासादिमूलेसर्वमिपितन्नन्यतइत्यर्थः ४ ५ ६ गृहिःसक्तप्रसृताःगाःसंप्रचचारुर्नगमनेतासेकायेत्यर्थः ८ ९ १० गावः गाःवेवकृतवशेस्थितः आसन्नमुखः ११ १२

दृष्ट्वा अस्फालितं ला[illegible]लेनेन सुयेनतः १३ १४ स [illegible]कालनि[illegible] नमुरेनुमुखाये अस्य योरित्यर्थः ॥ [illegible] ५ नस्क नासिकातः [illegible] अयं चार्थो [illegible] ततत्यां मनेन [illegible] मर्मा [illegible] दृष्ट्वा [illegible] तीक्ष्णशृंगी
[illegible] पृथुलत्व [illegible] स्योव [illegible] अन्तर्गतिनिमं [illegible] पदं [illegible] मंत्रार्थस्तु अन्तर्गोपिताः अंतः स्थित्वा गोपायन् अन्तर्यामी ॥ नेमस्मिन् [illegible] स्यावे सोमः [illegible] प्रकर्षेण दृष्टः नेमं अर्धप्रपदं [illegible] अस्थिरं जंगमं [illegible]

९८:२

गोपिंदोदे संदपमः पिपासा ॥ कृष्णो दृष्ट्वा हृष्टलांगूललोचनः ॥ ओपितत्वाल शृंगेन युद्धाकांक्षी ननर्द ह ॥१३॥ तमापतंतं दर्पेण [illegible] हृतपभर्गणासः ॥ तत्स्या
त्स्यानान्वचलत्कृष्णो गिरिरिवाचलः ॥ ॐतकुक्षौ वृषभो दृष्टिं प्रणिधाय सुताननः ॥ कृष्णस्य निधनाकांक्षी तूर्णमभ्युत्पपात ह ॥ तमापतंतं [illegible] नतं तग
ग्राह्य [illegible] कृष्णः कृष्णाञ्जननिभं तं प्रतिद्विपोपमः ॥ ससंसक्तः कृष्णेन वृषभेण महाद्युतिः ॥ [illegible] चलज्जपतनं [illegible] तापन् [illegible]
[illegible] पुदेह [illegible] रेजतुर्मेघसमये संसक्ता [illegible] विवृतायदं ॥ तस्य दर्पबलं हित्वा कृत्वा शृंगान्तरे पदम् ॥ आपीडयद्गरिष्टस्य कण्ठं हित्वामिवाम्ब
रम् ॥ शृंगं चास्य पुनः सव्यमुत्पाट्य यमदण्डवत् ॥ तेनैव प्राहरद्धृत्तो स मुखे [illegible] स भिन्नशृंगो भग्नास्यो भग्नस्कंधश्च दानवः ॥ पपात रुधिरोद्गारी साम्बु
धार इवाम्बुदः ॥ गोविंदेन हतं दृष्ट्वा दृप्तं वृषभदानवम् ॥ साधु साध्विति भूतानि तत्कर्माण्याभितुष्टुवुः ॥ स चोपेन्द्रो वृषं हत्वा कान्तवन्द्रे निशामुखे ॥ आविन्द
मनयनः पुनरेव वराम् ॥ ते तु गोवृन्दयः सर्वे कृष्णकमललोचनम् ॥ उपासांचक्रिरे हृष्टाः स्वर्गे शक्रमिवामराः ॥२४॥ ॥इति श्रीखिलेषु हरिवंशे रिष्टवध
॥२२॥ ॥वैशंपायन उवाच ॥ ॥कृष्णे व्रजगते शुत्वा वर्द्धमानमिवानलम् ॥ उद्वेगमगमत्कंसः शंकमानस्ततो भयम् ॥ पूतनायां हतायां च कालिये च
पराजिते ॥ धेनुके प्रलयं नीते प्रलम्बे विनिपातिते ॥ धृते गोवर्द्धने शैले विफले शक्रशासने ॥ गोषु त्रातासु वत्सेन सुहृदेवेन कर्मणा ॥ ककुद्मिनि हते
रिष्टे गोपेषु मुदितेषु च ॥ दृश्यमाने विनाशे च कंसस्य च महाभये ॥ वृक्षयोः कर्षणेनापि शकटस्य तथैव च ॥ अचिन्त्यकर्मणि तदा कृष्णे वर्द्धमाने तु शत्रुषु
॥ प्राप्तारिष्टमिवात्मानं मेने स मथुरेश्वरः ॥ विसंज्ञेन्द्रियभूतात्मा गतासुप्रतिमोऽभवत् ॥ ततो ज्ञातीन्समानाय्य पितरं चोग्रशासनः ॥ निशि स्तिमितमूका
यां मथुरायां जनाधिपः ॥ वसुदेवं च देवाभं कङ्कं चाह्वयद्यादवम् ॥ सत्यकं दारुकं चैव कङ्कं वैभ्राजमेव च ॥ भोजं वैतरणं चैव विकद्रुं च महाबलम् ॥ जयद्रथं च

तिरस्करीकरोति सतिलम्भं गंद वृषभं पृथुत्वं [illegible] इत्यर्थः [illegible] पतिलिप्यातेन सह युद्धत्वं [illegible] कृतवान् तं हृतवानित्यर्थः ततश्च वनुले व्रजे अन्तःशासन [illegible] ध्येव [illegible] जनेन प्रेमपाशेन व [illegible] सनतस्यो [illegible]
तिरोधः २४ इति षट्सप्ततितमोऽध्यायः ७६ कृष्णेति १ २ ३ ४ ५ प्राप्तारिष्टं प्राप्तमृत्युं अतएव विसंज्ञेन्द्रियाणि भूतात्मा जीवश्च यस्य [illegible] स्तिमितं निश्चलतया मूकाया मिव रात्रौ निःशब्दे काले इत्यर्थः ७ ८ ९

३३।३४ प्रबंधः घटना प्रकारः ३५ ३६ मृत्युर्दुर्बलं मृत्युयोगे दुर्बलं ३४ ३५ ३६ ३७ भवेनऽऽऽविष्णुना विष्णुनाऽऽऽ विष्णुं ब्रह्मणो वरदानादेष्यमासीत्तस्यार्थः ३८ बालित इति पुरुषेण कर्मणा भार्गवः शुक्रः बालितः मृत्युसंज्ञो विनीविद्यां क्रमेणाह पिनदास्यामीत्येतस्मात्तथा नियमात् भीतिः कथमित्यत आह गर्भेरी माया प्रविशेति मथा ४१ दुरात्मत्वा मृत्वा पुनः पुनर्जनिरिति एवंक्रमो विदानवेषु मकृष्यन्ते आसाद्य गुरुरूपं प्रवेशितात्तेषु रोसकाशात् विद्यां प्राप्य पुनर्देवीं चापुनरुत्थितान्

देनाणि ४० हितान्दारो वलान्चि शुक्र श्रुतोऽब्रवीत्॥ अवालोवात्यमास्थाय एतोशशलीलया॥ ४१ एवंबधः कर्मणामेवंनाम्नोगुणवाचिनः॥ निकृ
त्यैवंकोशेनिमगवक्रवर्मा॥ तत्पूर्वंप्रेमेमृतः सन्नूनंपौर्वदेहिकः॥ पड्राक्षोवामनयथा तिरोहमगमत्॥ चवेतायत्तमश्वंमानधांमृत्युरुवंतम्॥
कपर्दवप्रभावेणकल्पितव्रतेनमा॥ ग्रहेनीवेनवपुषा क्षादयित्वामनोवपुः॥ कोप्यपरमंतदेवःश्मशानस्थरवानलः॥ ग्रस्तोहिपुराविष्णुःगुणेन
कार्यगौरवे॥ वामनेननरूपेणनहा पृथिवीमिमाम्॥ कृत्वाकेसरिणोरूपंविष्णुनाभिवधुना॥ ततोहिरण्यकशिपुर्दानवानांपितामहः॥ अविनो
रसमास्थाय योतशैलासमूर्दनि॥ भवेनचाधितादेत्याःपुरातत्रिपुरंघनाः॥ चालितोगुरुपुत्रेणभार्गवोद्विरसेनवै॥ प्रविश्यदाऽऽमायांमनाहपिंच
कग्रहः॥ अनन्तःपाश्वतोदेवःसहस्रशिरोऽव्ययः॥ वाराहंरूपमास्थायप्रोज्जहारमहीम्॥ अमृतेनिर्मितेपूर्वंविष्णुस्त्वारूपमास्थितः॥ सुर
णमसुरणांचपुरुषेणसुदारुणम्॥ अमृतार्थंपुराविदेवदैत्यसमागमे॥ दधारमन्दरंविष्णुरकूमारंतिश्रुतिः॥ वपुर्वामनमास्थायनिघ्नोनायंपुरा
वपुः॥ त्रिभिःक्रमैर्लोकान्जहारत्रिदिवालयम्॥ चतुर्थोतेजसोभागंरुनादाशरथेगृहे॥ ४२ एवमासंगोवेणोवेन्यशमन्तदा॥ एवमेवनिकृत्यावे
नतद्रूपमुपागतः॥ साधयत्यात्मनःकार्यंसुराणामर्थसिद्धये॥ तदेवनंविष्णुर्वाशक्रोवाप्रहनांपतिः॥ मत्साधनेपराप्राप्तोनारदोमायइत्युत॥
अत्रमेशङ्कतेवुद्धिर्बलदेवंप्रतिध्रुवम्॥ अथवाहिविशेषेणवयंकान्तरतांगताः अहंहिखद्राङ्गवनेनारदेनसमागतः॥ द्वितीयंसहिमांविप्रः पुनरेवाववी
दृतः॥ यत्त्वयाऽधितोयत्नःकंसगर्भक्षयेमहान्॥ वसुदेवनतेनैतत्कर्मविफलीकृतम्॥ सकिंकायात्वयाऽत्रोशिलायांकंसपातितः॥ तांयशोदा
सुतांविद्धिरुक्मंचवसुदेवनम॥ एतौगावर्द्धितावेतौगर्भौतवधायवै॥ वसुदेवेनसंधायमित्ररूपेणशत्रुणा॥ ४३ नन्दकन्यापशोदायांविन्धेपर्वतमस्तके॥

तेवसुदेवपुत्रौ ४४ वितवान् ततस्तांमेवदानवेः ४५ कृतांकृतघ्नांनिमित्तीकृत्यदानवेवसुदेवःमदवैर्यस्यार्थस्तएवदानवानांविनाशःऽऽवाविपुरस्यैवकवधाएतेनैवलक्षनेनेतिभावः ४६ सप्तसप्तशिरसऽऽऽतनत्वमार्षम् ४७ चक्रेकारितवान् ४८ अकूपारेसमुद्रे
कच्छपोभूत्वानिवासयः ४९ लोकान् आक्रममाणत्रिविक्रमोसत्यंमत्वजिघांसः ५० यत्नोमहान् विनाशितवान् ५१ विकृत्याछलेन ५२ मत्साधनेछद्मनाऽऽछद्मनाऽऽ ५३ द्वितीयंद्वितीयवारं ४८ ४९ ५० ५१

सर्वैरद्भुतरूपैर्नृणाम्॥ वंशुकंकंशलंश्वपुच्छावनवद्भक्तः॥ ७७ केवलंवयमादृष्टेयथा रंदेनोयदः॥ किंचनंसाधुजानीमोवसुदेवसुतंविभो॥ हतो
कंसोममसुतोमथुरांपालयत्यतः॥ किन्नाशास्त्वंवृथादृष्टोमिथ्याद्येवंविवादितम्॥ जिगीषयेहसंप्राप्तोयवनोनिरयोन्मायतः॥ अहत्वैनंकथंभोवि
क्षेयस्त्वंदृष्टेनचेतसा॥ ततोप्रतिकृतिंह्येषपुत्रयोस्तवपश्यतः॥ नोदृद्भुवधः कश्चिद्विजस्यावधएवच॥ कृतपूर्वंकरिष्यंवाविशेषेणतुवांबलौ॥ह
तंजातमंदृष्टोममपित्राविवर्द्धितः॥ पितरंवसुमेभर्त्तायदूनांप्रथमोगुरुः॥ ७९ कंसेमहतिविख्यातःप्रतिचक्रवर्तिनाम्॥ ८० गर्वेणपूरितःसद्भिर्यदुभिर्
धर्मवृद्धिभिः॥ किंकरिष्यामहेसर्वेयत्सुवक्तव्यतांगताः॥ यदूनांयूथपस्यास्यपयसेतत्तथादृशम्॥ मद्भोवानयोवायवसुदेवसुतंनयेः॥ सत्सभा
संतिपरुषायदूनामवगणिताः॥ त्वयाहिमद्भोपायंतर्कयानेनवैमृधे॥ अविश्वासंकृतंकंसंवाच्याश्चमादवाःकृताः॥ अशास्यंवैसुप्तनंतमक्ष
मयोभयोः॥ शान्तिमेकतरःशान्तिंगतेयास्यन्नियादवाः॥ ८८ हे दानपतेक्षिप्रंताविहानयितंव्रजात्॥ नन्दगोपंचगोपांश्चकरदान्मम शासनात्
॥ वाच्यश्चनन्दगोपोवैकरमादायवार्षिकम्॥ शीघ्रमागच्छनागंगोपैःसर्वैःसमन्वितः॥ क्षमंकर्षणोवैनवसुदेवसुतावुभौ॥ द्रष्टुमिच्छतिवैकंसः
सभृत्यःसपरिच्छदः॥ एतौपद्भविदोरङ्गेकालनिर्माणयोधिनौ॥ दृष्टेचक्षतिनैवेवशूरौमिथायतोद्यमौ॥ अस्माकमपिमल्लौद्वौसन्नोयद्भक्षतांत
वौ॥ ताभ्यांसहनियोत्स्यंतेनोयद्वकुशलावुभौ॥ दृष्टेवमयावश्यंवालोतावमरोपमौ॥ पितृष्वस्रसुतौवीरौव्रजवासोवनेचरौ॥ वंशुकंचव्रजेजातं
नस्मपित्रजवासिनम्॥ राजाधनुर्मदोनामकारयेष्यतिवेश्मसु॥ ९० सचिक्रुरेप्रजास्तत्रनिवसंतयथासुखम्॥ जनस्यामन्त्रितस्यार्थेयथास्यात्सर्वमव्य
थम्॥ पयसःसर्पिषश्चैवदध्नोदध्नुतस्यच॥ यथाकामंप्रदानायभोज्याधिश्रयणायच॥ अक्रूरंक्रूरकर्माणंतावानयममाज्ञया॥ संकर्षणंचकृष्णंच

धिभोः ब्रह्मयानुसारिसुहृदकुशलो- आयतोद्यमो- दीर्घयत्नो- ७७ मांसोचापरमुद्दिकोनानियोत्स्यतेयुद्धंकरिष्यतःन्यधिघसुरितिपित्वसंबंधिन्याःस्वसुरितिशेषः कल्पभेदेनयथाश्रुतमेवान्य ७९ ८० ८१ दध्नुत्तरस्यरधिमाड्
स्यतक्रस्यवाभोज्याधिश्रयणायचभोज्यंपायसवत्सृष्टंकर्तुयेऽधिश्रयणंदीरस्यतस्मै ८२

द्रष्टुंकौतूहलंहिमेतयोर्नामनेप्रीतिःपरामप्रकृतामवेत्॥दृष्ट्वोत्तमहावीर्यौतद्विधौमियद्भुतम्॥स्यान्नामवांश्चैवमप्रतोषिधिषितम्
॥नागकेतांयथाकालंनिमाद्यावपितोममा॥सन्त्वमेवतुवालेषुप्रधानंप्रथमोदयः॥मधुरोवेतोमक्षोत्वयमेवानयाशुवै॥अक्रूरकरमेप्रीतिमे
तांपामडलीभां॥यदिवानोपजेतासिवसुदेवेनसुव्रत॥तथाकर्तव्यमेतद्धियथातावाभिष्यतः॥एवमाक्रूयमानस्तुवसुदेवोवृषूपमः॥सा
णकारमात्मानंनिःप्रकम्पमधारयत्॥वाक्यैस्तैस्तायमानस्तुकंसेनादीर्घदर्शिना॥समामनसिसंधायनोत्तरंप्रत्यभाषत॥येतुतंदहपुत्रत्रमा वीर्य
णमनेकधा॥धिग्धिगात्मसहत्वेवंशनैरुच्चैर्वाक्रूवा॥अक्रूरस्तुमहातेजाजानन्दिव्येनचक्षुषा॥जलंदृष्ट्वेवतप्तिःप्रीतिमानभूत्तथैते
नैवमुदूर्नेतुमथुरायाःसनिर्ययौ॥प्रीतिमान्पुण्डरीकाक्षंदद्दंदानपतिःस्वयम्॥१०४॥ ॥इतिश्रीखिलेषुहरिवंशेऽक्रूरस्थापनंनाम॥१
च्या ॥वैशम्पायनउवाच॥ ॥क्षिप्तंयउदृवंदृष्ट्वासर्वेतेयउपद्रवाः॥निपीड्यश्रवणान्हस्तैर्मनोनेत्रगतायुषम्॥अधंकरुद्धिन्नमनाधैर्यादवि
लतंवचः॥प्रोवाचवदतांश्रेष्ठःसमाश्वेकंसमोजसा॥अहोध्योमहतःपुत्रतेवायंवाकृष्णमः॥अयुक्तोगर्हितःसद्भिर्वालभावेपुविशेषतः॥त्रै
यास्त्वायदिभवाक्रूरतावद्यइष्यते॥नहिनोयादवावीरवलाक्रवंतिपादवम्॥अहोध्याप्रत्ययःपुत्रयेषांत्वमनुशासिता॥ययातिवंश
जोराजाविनिकृत्तःस्वयंशक्रा॥मानोवायादवावासिकंसोकोहियथातथा॥सहजंतेशिरोलातजटीमुण्डोऽपिवाभव॥उग्रसेनात्वयंशोवो
योसाकंकुलपांशनः॥दुर्नीतोयेनयेनत्वमीदृशोजनितःसुतः॥नचात्मनोगुणांस्तात्प्रवदन्तिमनीषिणः॥परेगुणाःगुणोयेषांपरांतिस
वीर्यसंपिनाः॥१॥पितायदुवंशोयंनिहनोयोविपश्चिताम्॥बालःकुलांतकृन्मूढेयेषांत्वमनुशासिताएतेरसाधुमिवोग्रसेनाः॥मुनि

१ गोपेंसाफल्यं २ असाधुमद्भिर्निंदायुक्तैर्विदूषनास्पदीकृतः ३ इक्ष्वाकुवंशजोऽसिनोवासियादवोवावंशमानासिविशेषतस्तवचक्रूरस्यागमेकोपिनामिदुःकोकार्यात्तस्त्वमि
सुपालंभः २ अतःपरंकेचान्छधीमन्यासीभवन्ति ३

भाषितैः॥ नवाप्यवधितं कार्यमानावधिकृतः स्मृतः॥ उरोरनवधिः प्रणमान्पूर्णमहतामपि॥ दीर्घणैकः शुभमनेहिजस्येवधेस्तो॥ भाग्यापाण
मिगम्या अहङ्कारातयथाग्नयः॥ कोधोहितेषां प्रदहेल्लोकानन्तातितापि॥ बुधेनतानहो नेननिरमभ्युथितात्मना॥ धर्मस्यगतिरन्वेतामनए
यगतिश्चिवा॥ केवलंवसुदेवंतुदर्पाद्दुर्ज्ञानशिक्षमानिहा॥ वावातुदसिमर्मघ्राअमंत्रोक्तायथाङ्गितो॥ विमुदेवंवणत्रार्थेषदिमंपरिगृह्णसि॥ तत्रमि
थ्याप्रलापेतेनिर्नाभिरूपणवचः॥ दारुणेपितापुत्रेनेवदारुणतांव्रजेत्॥ पुत्रार्थेस्वापदःकृष्णःपितरःप्रायुवन्हितो॥ क्षादितोवसुदेवेनयदि
पत्रोवृजेशिशुः॥ मृन्यतेयद्यकर्तव्यंतत्पृच्छपितरंस्वकम्॥ गर्हतांवसुदेवंचयदुवंशंचनिन्दता॥ त्वयायादवपाणांवैरंविषमर्जितम्॥ अकर्त
व्येयरिक्षतंवसुदेवेनपुत्रजन्म॥ किमर्थमयतेनेनशिशुत्वेनविनाशितः॥ पुन्नाम्नोनरकात्पुत्रोयस्मात्रातापितरंसदा॥ तस्मात्पुत्रेतिपुत्रं
धर्मविदोजनाः॥ जातंहियादवकुलंसमुत्सर्पतोयथा॥ तंचापिविधृतस्ताभ्यांजातवैरेणचेतसा॥ उद्धृत्यनोहसर्वेषांयूनांहृदयानिवै॥
वसुदेवेतयाक्षिप्तेवासुदेवेचकोपिते॥ कस्मैवभवतोद्वेष्यो वसुदेवविगर्हणात्॥ शंसन्तिचेमानिभयंनिमित्तान्यशुभानिते॥ सर्वेषांदर्शनंती
क्ष्णमस्मानांवनिशाक्षये॥ पर्यावेधत्यशनीनिकारणेऽनुमीमहे॥ एषघोरोग्रहःस्कन्दनक्षत्रमभितोभिः॥ वक्रमङ्गारकश्चक्रेविजयोयोधदारु
णः॥ वुधेनपश्चिमासन्ध्यामाक्रान्ताघोरणतेजसा॥ वैश्वानरपथेशुक्रोद्यन्निवाचवाहह॥ केतुनाधूमकेतोक्रान्तंनक्षत्रंशौत्रयोदशः॥ मृगप्र
वृत्तिमिन्द्राग्निनानुयातिनिशाकरम्॥ प्राकलंध्रुवंपरिघस्तीव्रमभिवर्धतिभास्करम्॥ शिवाश्मशानान्निःक्रम्यनिःशासाऽरवविणो॥ उभसन्ध्यं
परीघोरेपर्यंतिवडवाशनी॥ उल्कानिर्घातनिर्दाहवज्रपातधरणीतलाविवर्तनम्॥ पर्वणिमहीगिरीणांशिखराणिच॥ प्रतिलोमंवजन्त्येतेव्याहरन्तो

लोभादिषु॥ तिदेहेनस्तुतीतिभाष्यः॥ एवंदक्षिमायासुद्रितोदुर्योधिराज्यंगकृतिवान्॥ दुर्योधनेनेतिः॥ अतिचारंसूर्यमुल्लंघ्यगमनंतथाचदुर्धसूर्यभुक्ताणः॥ अस्तंनंपृथक्कदर्शनमस्तेनाशास्यभवतीतिभाष्यः॥ केतुनापुच्छेन
धूमकेतोरुत्पातविशेषस्यभरणादीनिः॥ वस्तुस्वजन्मर्क्षमेनकेतुनाहन्यतेइत्यर्थः॥ नानुयातीतिनिशाकरमित्यनेननिशास्थराहुनिर्गतःउक्तगतिव्यतिरेकेणनिर्गतिर्नावधत्तेसंचरतीतिपूर्वार्धेनोक्तंतत्रोपपादनायाहुःतिमूलमारुते
पतितानिः अतस्तत्रतत्रदेशेविनतर्नदेशेकर्मफलकरत्वेनानुगम्यतइत्यर्थः॥ परिघादिभिरणडः॥ नीर्यकृतिरणडः॥ यादवितायातेः॥ वन्दर्शेतिः॥ परिक्रामतिः॥ वाशतीशब्दंकुर्वाणः॥ अपर्वणिः॥ अकाणेः॥ अकालादितियावत्॥

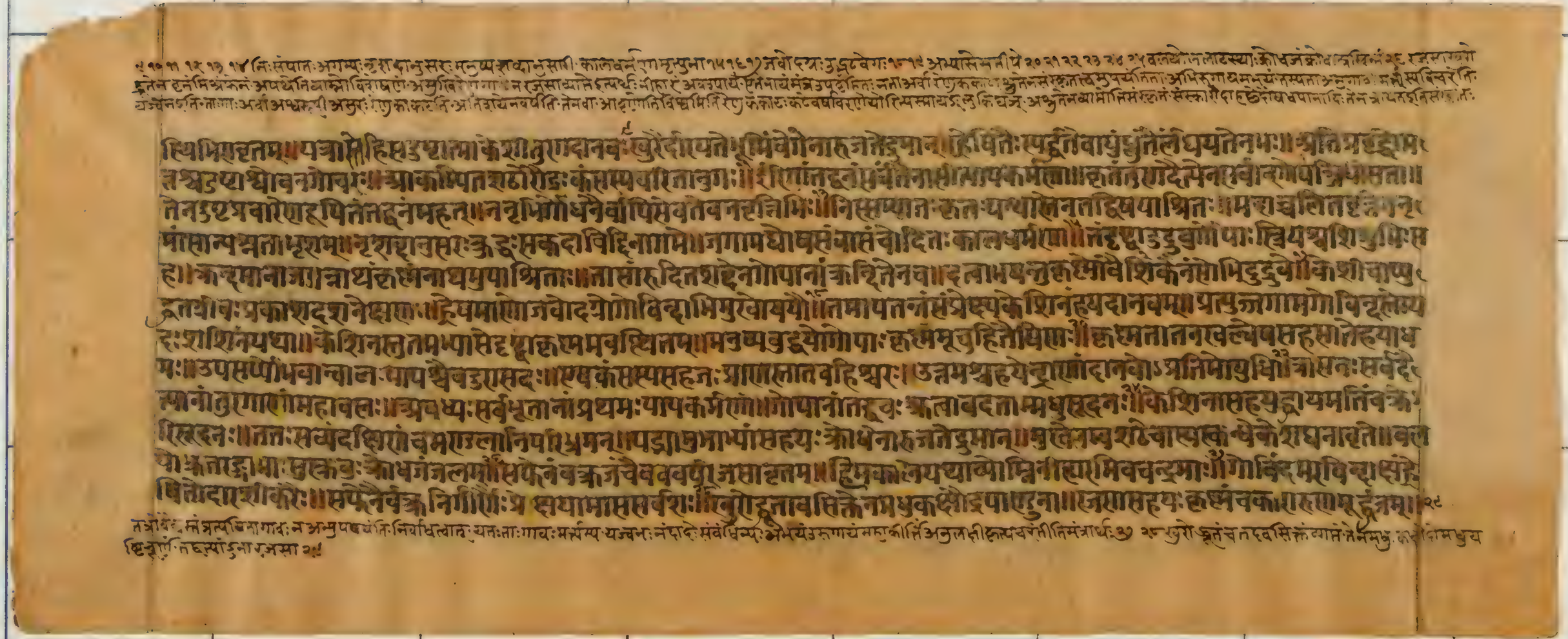

३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ नेत्रेनं अतिप्रवृद्धं ३६ ३७ कराभ्यां गणाभ्यां ३८ उत्कर्णं उत्क्षिप्तं इतिवा ३९ ४० व्याभुग्नं वक्रं गण्डलेनवेष्टितं ४१ ऊर्ध्वस्थं ४१ अवनतोन्नतेजाः ४२ ४३ स्थायनं अतियुक्तः ४५ ४६ ४७

द्रुतविलंबितपादसुतद्वयाः॥ धरंखरैः॥ दन्तानिर्दशमानलूकेशीहस्तमुपाद्रवतो॥ संस्मृत्यरक्तकुलंमनकेशीनृणसूनवः॥ एतौभ्यां चरणाभ्यां विकृतंवदनंताडयतः॥ पुनःपुनश्चसबलीग्राहिणौत्यार्थतःखरान्॥ क्रमप्रदानवोधांप्रहारमितोजसः॥ वक्रेणवास्यकोणौतीक्ष्णदंष्ट्रमुधेनवा॥ अदशद्भूडशिवंकुलस्यरुक्मिणोहयः॥ सलम्बकेसरशठंक्रमेणसहसंगतः॥ राजकेशीमेघनसंयुक्तः खरवोद्भुमानौउरश्चास्यसाहन्तमियेषवृत्तवाहयः॥ वेगनवासुदेवस्यकोधाद्विगणविक्रमः॥ ततोनिकृत्यबलवाँछरीरमाप्यमितविक्रमः॥ बाहुमाभोगिनंकृत्वामुखेनउद्वहसमादधत्॥ सतेवाद्रमशक्रोवैरवादितुंपेतुमेववा॥ दशनैर्मूलनिर्मुक्तैःसफेनंदूषितंवमन्॥ विपाटितःपाणिशाखाकृतीभ्यांविदलीकृतः॥ अक्षिणीविकृतेवक्रेनिःसृतेसक्तबन्धनौ॥ निरन्तरहनुर्विष्टःशोणितार्द्रविलोचनः॥ उल्कोणनष्टचेतासुरकेशीवद्भुवेषणा॥ उत्पतन्सकृत्पादैःशकृन्मूत्रंसमुत्सृजन्॥ विन्नाशीमाश्रानाकृतिर्यत्नवरणोभवत्॥ केशिवक्त्रविलग्नकक्रमबाहुरशोभत॥ व्याभुग्नरक्तधर्मांतेचंद्रार्ककिरणोर्ध्वगः॥ केशीवक्त्रसंसक्तःआननागोव्यरोचत॥ प्रभातावनतस्यन्दःआनोमेरुरिवाश्रितः॥ नरकेसभुजोद्भूताकेशिनोदशनाःमुखात्॥ पतुःशरदिनिलीयाःसिताभ्रावयवाइव॥ सतुकेशीहरेःआनःकृष्णेनाक्लिष्टकर्मणा॥ लघुनासपतंकृत्वापाठितोवलवत्तदा॥ सपाटितोभुजाभोगैःकृष्णेनविकृताननः॥ केशीनस्महानादंसनदव्यथितस्तदा॥ विघूर्णमानःसगजःगुरुवाद्धिगुहामुखा॥ धृतंव्यद्दीकृतनपुनिर्कृतंहरिवत्सलः॥ व्यदितास्योमहाशैलोगुरुःक्रमवाद्भुना॥ निपपातयथाकृतोनागोहिदलीकृतः॥ बाहुनाकृतदेहत्वंकेशिनोरुसमाधयोः॥ शोणितंमहाघोरंनिहतस्यमिनाकिना॥ हिपादशूरपुच्छांदूशवणेकासिनासिके॥ केशिनंहतंदृष्टाभूतेदेवर्षयोगतुःस्तुतोः॥ केशिदमनात्

कमहर्षिनाम॥ उग्रसेनसुतेशाने पञ्चहेतिपिकेश्वरः॥ अमितान्तमहद्युद्धंविष्यतिमहाक्षितम्॥ तांचाग्निमकर्मीणंसंग्रथिष्णिनिपा
ण्डवाः॥ मेदकालेनरेणांणसंग्रहोभविष्यति॥ तंहिएणाम्बरेहिरण्यश्रियमनन्तराम॥ एणभोक्ष्यन्तिराजा नहतप्रभावानसंशयः॥
एवमेवहतसंदेशः कृतिभिःएवानिमण्डलि॥ देवानांदिविदेवीनांजगामजगत्पतेः॥ एवंमेभवतःकर्मदृश्यतेसिमयाप्रभो॥ कंसेभयः
मेष्यामिसाधुतेसाधुयाम्यहम्॥ एवमुक्तातुसतदानारदंजगाम॥ नारदस्यवचःकृत्वादिव्यसंगीतयोनिनः॥ गोपान्कृष्णःसमाप्राप्य
विवेशजगमेवह॥ ॥ ॥ इतिश्रीलिंगेपूर्वविभागेवाराहेनारदवाक्यम्॥ ॥ ॥ वेदव्यासउवाच॥ ॥ अथासंगः
कृतिनदामहर्षेमोदिवाकरो॥ संध्यास्नानेवेणांसंग्रहोभविष्यति॥ वीरहेतिविरंगेषुसन्तुग्राहकृतांगिणः॥ एवंनमःसंवृत्तानु
दिक्षसर्वासुसर्वशः॥ घोषवत्सिपशुसेषवालवृद्धशिवानुवा॥ नक्तंचोदहरेद्विशितांमिनकांक्षिणः॥ शक्रोगोदूयामोदेप्रदोषेभ्या
सतकोसन्ध्यामयीनिद्रहांतंविशेदिवाकरो॥ अधिश्रयणवेलायांप्राप्तायांग्रहमेधिनाम॥ वर्त्मवैवानसेमन्त्रैर्ह्यमानेऽग्नाशने
॥ उपारक्तासवेगोदहमानासुचगजो॥ अग्रतद्वाहरन्तीषद्वतसामुपनेषुः॥ प्रकाशिदामनीफेणगन्धेवाहयनुच॥ सन्निनादेगणे
षुकल्पमानेषुगोयने॥ कपिलपक्षेषुदीप्यमानेषुसर्वशः॥ काष्ठभाजनतक्रपेगोपैरभ्यागतेतदा॥ किंचिदभ्युदितेसोमेमहद्रश
मिणजनि॥ हयहिगाहमानापांजन्यांदिवसंगते॥ प्रातिदिनयुपमेग्रहेसमं रात्रेवभाक्रोतेऽशितेसोमोजस्युपस्थिते॥ अथ
शिवाकुलकोलसोमेनक्षत्रेपरिस्थिते॥ अथवामाहकेसरीवर्तमेजगन्मयो॥ पश्चिमेनागिरौप्रेतपतेत्यलवर्चसा॥ ॥ ॥ रागः

१२५

कूणाणिअमुरांदकारणि अवातिरतनिरुक्तवान्॥ केन अग्निर्यतिषेतिअग्निनाज्योतिषेत्यर्थः स्वाहाग्रहे अग्निनाहेतेदक्षगार्हपत्येवेतद्वेरेणज्योतिषेति भादः ७३ साधिनेदक्ष ७४ संगीतयोनिर्गन्धारग्रामेणघनः दिव्यसंगीतयोनिना ७५
एकोनशीतितमोध्यायः ७ अथासंगेसन्तुवार्तिकपुत्रादुकृतान्विषुसायमग्निहोमार्थंप्रकल्पीकृतानिदुग्धोसवासिषुघोषगतेषुअन्यकरादेषुभुक्तवत्सकादिषु शक्रोगोदूयामोदेदुग्धेगोपानामातपतानांअर्चनं
मुखकरेअभ्यागतस्तोस्वाध्यायवर्तकेआसन्नोदुकारेधाम्नअधिश्रयणेअग्निहोत्रार्थस्यस्थालीपाकस्यवेलायांवन्दैमीवारादेःदेवतानामानिग्रस्थः ७८ त्रकोणादिरसनाः ७९ नन्दोदीपनंधनरञ्जनंवोसेषुकल्पमानेष्वे
नार्चनिचक्रमाने ७ करिषुभुक्तगोमयशूर्णेषु ८० सामगोधूमेसर्पिरसिक्तेदग्धनिकृत्तेसस्यजन्मनश्चरुकुलुञ्चनेभिक्षिताःस्थःग्रामुक्रीत्वासर्वतामःकविहंसाःवंद्रयोगेमृत्युहरणेनउत्सादितमसुयोगे

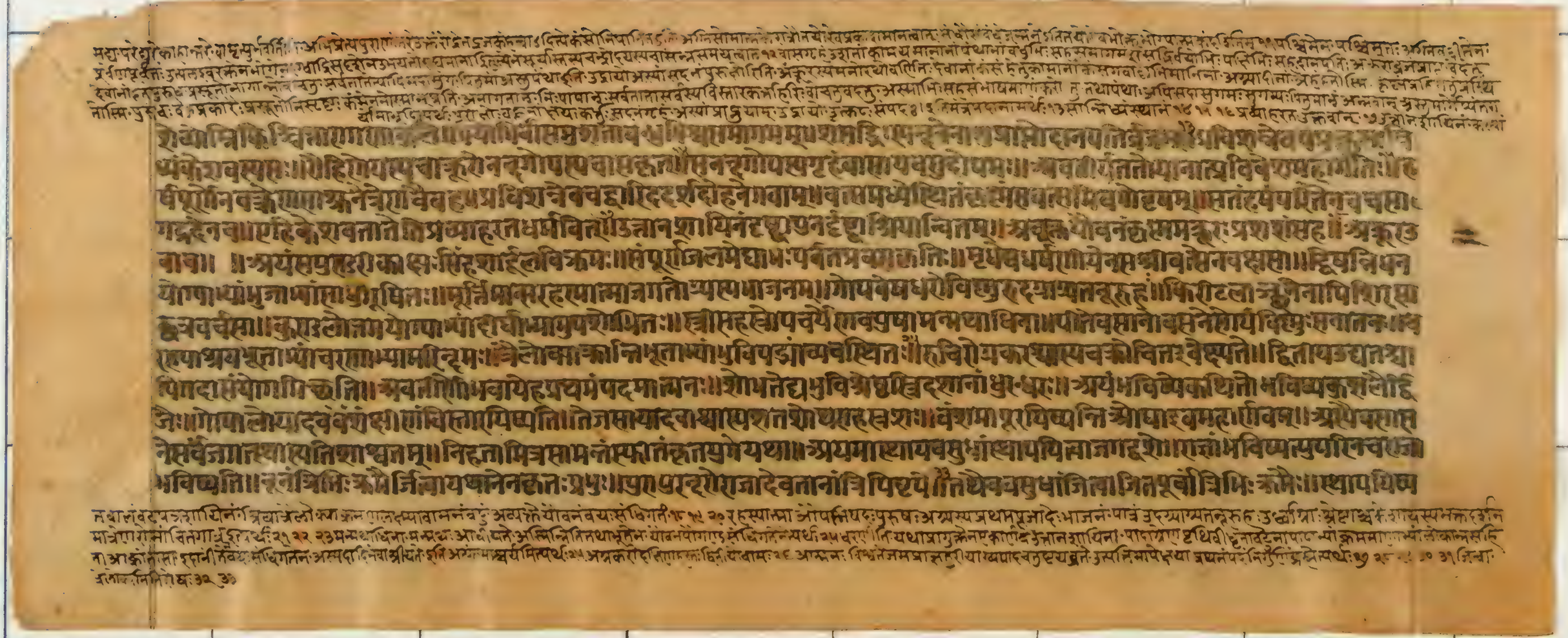

तिरज्ञानमयसेनंनसंशयो॥ श्रमृष्येवेणधोयंग्रहेश्वरः॥ नाःसौवेहाविड्विश्वपूर्णोयंहिगीयते॥ स्वहणोयोहितोकस्यभविष्यतिच॰
केशवः॥तथाद्यस्मायिताबुद्धिर्मानुष्यमुपजीवितम्॥ ग्रहमस्याद्यवसतिंपूजायिष्येयथाविधि॥विस्मृत्यमनसावेदपूजयिष्यामिमन्त्रवित्॥म
चज्ञातिपरिज्ञानंग्राडुर्भावाश्चवेनृप॥ श्रमानुषंवपुश्चेनंयेचान्येदिव्यचक्षुषः॥सोहंरूपेनवेणोसमन्त्रविदितात्मना॥सहानेनगमिष्यामि॰
मिसत्रजोवदिमन्यते॥एवंवद्भविधंरूपंदृष्ट्वेहतथकारणैः॥विवेशनृगोपस्यकृष्णेनसहसंसदम्॥५०॥ ॥इतिश्रीविश्वेश्वरहविरचितेभाषाटीकासमेतेश्रीविष्णुपुराणे पञ्चमांशे त्रयोविंशोऽध्यायः॥ २३॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥सनन्दगोपस्यगृहंप्रविष्टःसहकेशवः॥गोपद्वारिसमानीयगोवाचाभितदक्षिणाः॥कृष्णंचैवाब्रव॰
त्पीतोसौहितोयेनसंगतम्॥ यःपुरीमथुरांनीतामिष्यामःसुखायवै॥प्राणैस्तंचब्रजाःसर्वेगोपालाःसपरिग्रहाः॥कंसाद्भयात्समुचितंकरम॰
दायवार्षिकमावयंचैवप्रयांतोरथमास्थायसंगताः॥समृद्धंतत्रकंसस्यभविष्यतिधनंमहत्॥तंद्रष्टुंयतमृद्धंचव्रजंनेष्यसमेव्यथ॥पितरं
वसुदेवंवसन्तंतद्दुःखभाजनम्॥दानंपत्रंवथाद्यांतुवामयंतेषणंयथा॥सततंपीड्यमानंचकंसेनाशुभवह्निना॥दशनेनोपितंदुर्दुःखैःशिवि
लतांगतम्॥कंसस्यभयसंत्रस्तंप्रवद्धांचविनाकृतम्॥दह्यमानंदिवारात्रौमोत्कंठेनान्तरात्मना॥तांचदृष्ट्वासिगोविंदपुत्रेस्मृदितन्नतोम्॥
देवकीदेवसंकाशांहीनांविरहप्रभाम्॥पुत्रशोकेनदह्यंतींनदृशनपरायणाम्॥वियोगशोकसंतप्तांविवर्णामिवशोभनाम्॥उपसृतेस
णंदानांनिर्मलिनवासनाम्॥स्वर्भानुचंदनयतांग्रहग्रस्तप्रभामिव॥त्वदृशनपरांनित्यंतवागमनकांक्षिणीम्॥त्वत्प्रसंगेनशोकेनसी॰ गम४
दन्तींवेतपस्विनीम्॥तत्प्रलापैश्चकरुणंतत्प्रत्यक्षेत्वयात्यजि॰॥त्यक्तपुत्रांतवविभोनक्रूरास्तुवचोऽब्रुवन्॥यदित्वंजनयित्रीम्॥ ७६

दृष्ट्वेदृष्ट्वेतिवाक्यंशोणितंक्षीणरक्तमांसंयतोदृष्ट्वेजरयाग्रस्तं ६१ पुत्रैरमृदितस्तत्रीमितिकंसापराधंसद्योजातशिशुवधरूपंशोचयतिधीरीपतायः ८२ १० ११ १२

[illegible] ॥ ३५ ॥ [illegible] ॥ ३६ ॥ [illegible] ॥ ३७ ॥ [illegible] ॥ ३८ ॥ [illegible] ॥ ३९ ॥ [illegible] ॥ ४० ॥ [illegible] ॥ ४१ ॥ [illegible] ॥ ४२ ॥ [illegible] ॥ ४३ ॥ [illegible] ॥ ४४ ॥ [illegible] ॥

१२८

वाहवावर्णीमोधीतोऽनपतिस्तदा॥ ३ पत्नकाकानागमनेवसुदेवगृहेऽहनि॥ युवयोर्हिकृतेदूतंकंसेनसमिरेषतौ॥ भर्त्सयंतेवदिष्यंतीनेरुण्या
तत्रापित्यपितृतुल्याभ्यांहितंत्यौपतंवितुः॥ पुत्रमप्रीयथाबालकाशोतिहिकार्यहितान्वितम्॥ तमुवाचततःकृष्णोयाप्योवाग्मतांकि
तौ॥ तस्यैवनुगृहाणाधोरक्षोवोयदिमन्यसे॥ ४ ॥ वैशंपायनउवाच॥ अक्रूरेणिनमस्कृत्यमनसाकृतमन्यवः॥ जगामकंसपंतुग्रहेना
नागतम्॥ अनुशिष्टोऽवतोवीरोग्रथितोप्रेक्षकावुभौ॥ आलानाभ्यामिवोत्तंभेकुञ्जरौयुद्धकांक्षिणौ॥ तौतुमार्गातंदृष्ट्वाव्रजकंरुक्मकारकम्
॥ अब्रवीत्तांततोतुवासोमिदिविणिवेशजकः॥ तुतोषाहयुवांकस्मदनेवो॥ ततोवासांसियोग्यानिद्यावैतानिभक्षयावुभौ॥ अहंकंसस्य
वासांसिनान्येदुःखानिवोनाम॥ गणिकाशतमेकंतेवोऽयमिविशेषतः॥ युवांकस्मदनेजातौमोहःसहवर्द्धितौ॥ ज्ञातयोगाविदंहस्मत
यःक्षत्रवद्ध॥ ततोऽब्रवीद्वासुदेवोविहसन्तंवोगवांविहारोमूर्खोप्राकृतविज्ञानोनयाचितुमिच्छया॥ तेवैतुभ्यंवेत्स्यंतिव्रजकायाल्पमे
धसः॥ प्राप्तोहिषमकालीयमहतेवाद्यंविषयानेनाशनिकल्पेनहतंमृत्युन्याःयत॥ ततस्तुःपपातोर्व्यांव्रजकेवातमूर्तिकः॥ तंहतंप
रिदेवंतेभार्यास्तस्यविचुक्रुशुः॥ तेतंपरिवार्यकेशेरुदंतोजग्मुःकंसनिवेशनम्॥ तावप्युभौसुवसनौ॥ ग्रथनप्रीत्यकरणात्॥ नीलीमाल्यपरीधानौ
वेनश्चाद्यौहियाविव॥ गुणकोनामतत्रासीन्मालाकारःप्रियंवदः॥ मृदुपूर्वंतमालक्ष्यलक्ष्मीवान्त्रिगदर्शनः॥ तंकृष्णःप्राहरामोवा
माल्यार्थीमविलम्बताम्॥ देहीमेचतेकालोमालाकारमयंतदा॥ तौताभ्यांप्रीतिदोमाल्यंप्रभूतंमाल्यजीवनः॥ भवतोःसमरंसेतिप्रोवाचाभि
यदर्शनौ॥ प्रीतात्मातावुभौकृत्वाकृष्णरामौवरौदिवौ॥ आत्मनोमत्तसंभावौप्रोम्यभक्तौदृढंप्रियौ॥ मत्तस्त्रीणांप्रियौमाल्यैरलंकारैश्चशोभनैः॥

नष्टः १३ १४ व्यस्तःपृथक्भूतःनस्तकोयस्यः १५ परिदेवंतःस्मेत्यर्थः १६ ३ गुणकोग्रंथकोनानन्तस्तुश्रीरामाख्यः १७ १२ भवतोःसंभवतीत्यंवेत्तदनु २०मसेनवामश्रीणांप्रभवौ २१

१२८

वैः ॥ तद्दृष्ट्वा ततः क्षेमलोलयाभ्यर्चितानि दोर्भ्यां कमलपत्राक्षः प्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥ तोलयित्वा यथाकामं तद्भूतैरुपपूजितम् ॥ आरो
पयामास वलीनामयामास चासकृत् ॥ अनाम्यमानैकलीलं नभ एवोरुणोपमम् ॥ द्विधाभूतमभून्मध्ये धनुरायोगभूषितम् ॥ तत्क्षणात्तद्भुवः श्रेष्ठ
क्षेमत्वात्तद्विक्रमः ॥ निश्चक्राम महावाद्यसंघर्षेणोपवाँ ॥ धनुषोभङ्गनादेन वैयुनिर्घोषकारिणा ॥ ववाल गगनं पुंसंवर्दिशश्चैव प्रपू
रिते ॥ सतापधारानोभीतत्वात्तद्विक्रमः ॥ समीपं नृपतेर्गत्वा काकोक्षाण्यमावतां ॥ भूयतां मम विज्ञप्या श्चर्यं धनुषोगृहे ॥ निर्दग्धमह
र्निकालेयज्ञागतः तंश्रमोपममाँ ॥ नरोकस्यापि हि सुतो शिखावितत मूर्द्धजो ॥ नीलपीताम्बरधरोपीत श्वेतानुलेपनो ॥ तावन्नः प्रथमजातोय
विशेकामवेगिनो ॥ देवपत्नोपमोवीरोवालाविवद्भुताशनो ॥ स्थितोधनुर्गृहेसोप्यहस्तादिवागते ॥ मयाहृष्टोपरिष्टंहविरुक्षादनस्तदो ५
॥ तयोरेकतरपद्माक्षः श्यामःपीताम्बरस्वजः ॥ जग्राहतद्धनूरत्नंकंदर्पाद्यंदेवतेरणि ॥ तत्सकालोमहत्वापंवलाद्यत्रमिवायसम् ॥ आरोपयित्वा
वीर्येननामयामास लीलया ॥ आकृष्यमाणंतत्तेनविवाणंवाद्यशालिना ॥ स्थिरेशैवैकृज्याथद्विधाभूतमभज्यत ॥ ततःप्रचलिताभूमिर्नैव
भातिचभास्करः ॥ धनुषोभङ्गनादेनभ्रमतावनमण्डलम् ॥ तदद्भुतंमहद्दृष्ट्वाविस्मयंपरमंगतः ॥ भयाद्ययुर्दानवाणांतद्विहायात्तमागतः ॥ निजा
मिमरणंकोतावमितविक्रमो ॥ एकःकेलाशसंकाशएकोज्ञेनाग्निसंभवः ॥ सततंचापतंवेभंकालाग्निरिवदुर्द्धरः ॥ निःपपातानिलगतिः सा
गरोमितविक्रमः ॥ आगमत्तद्विधाकृत्वाननानेकायिनिर्गतः ॥ ऋत्वेवधनुषोभङ्गंकोविदत्तविस्तरः ॥ विहस्यापुधपालेवप्रविवेशगृहोत्तमम् २१मः
॥ ॥ इतिश्रीखिलेमहाविवेशेकालेचक्रितेधनुर्भङ्गोनामा ॥ विंशोपायनउवाच ॥ ॥ सचिन्तयित्वाधनुषोभङ्गंभोजविषद्दनः ॥ अभूत्यविमनाजा १२९

वसाधियुधाः युधयोःमंतवो मानयितारःमालाकारः ॥ ब्रह्मतयः सर्गः सर्जनिमाः ॥ अनुलेपनादिकंनेसर्गः अछिद्राःमीलत्वकृतादिरोगाभावंति अवातिरुक्षाणिविश्वस्तेनमित्रावरुणास्त्वेकेऽस्यस्योपदृष्टएवार्थ उक्तोग्रंथः
तत्र अग्यादोविकंसोयइत्यादिपत्यंतं ब्रह्मणः तेनपयुक्तानियंतेमत्कादीनि अन्यतानि सर्वाणिनानि अवातिरंतिरस्कृतवंतो अतेनसत्येनैवयाप्यत्वेनगोपत्वं छादितत्याग्रसिद्धेमित्रावरुणौसुज्ञानयोमिणोराभरुसा
स्त्रेयोसंगछेयःयुधांतत्रकंमस्याहृत्वंअवमहा ॥ कथयाउपदृष्टंते सदिंतचित्तेति ॥

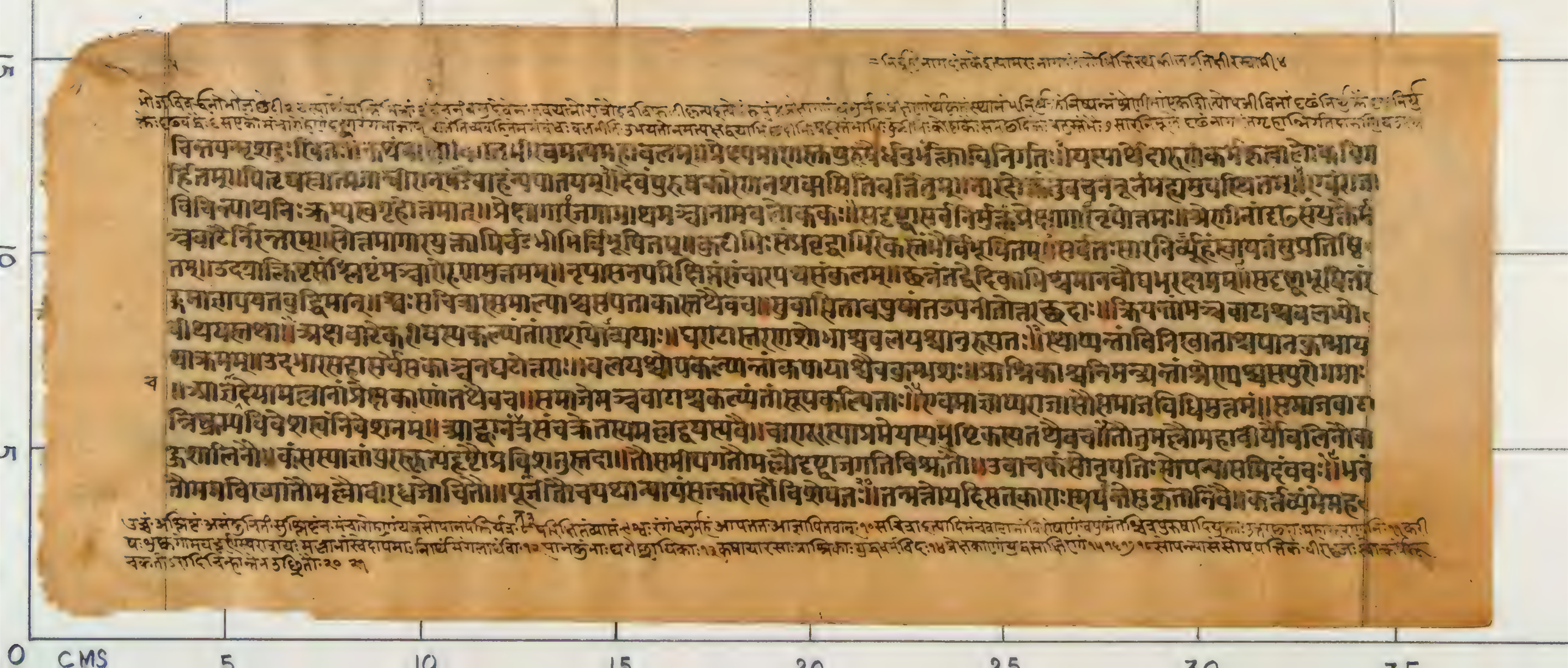

हत्कर्मभवद्भ्यांत्वनतेजसा॥ यावेतौममसंदृष्टौव्रजेगोपालकावुभौ॥ संकर्षणश्चकृष्णश्चबालावपिजितश्रमौ॥ ऐतौरङ्गतोपुरद्वारमानो
क्नेदौ॥ निपातानन्तरांशंग्रहनयोनाजसंशयः॥ गोपालविमोचपलकावत्रक्रियाविनिसर्वथा॥ नावज्ञातव्यकर्तव्याकर्तव्योयत्नएवहि॥ ४
नाभ्यांयुधिनिरस्ताभ्यांगोपाभ्यांरङ्गसंनिधौ॥ आयत्यांचतदात्वेचयेयाममगविष्यति॥ नृपतेःस्नेहसंयुक्तैर्वचोभिरहिष्टमानसैः॥ उच्चनुर्यद्
संप्रतोमल्लौवाराम्यष्टिकौ॥ यद्यावस्तौयोप्रमुखेष्यासेतेगोपकिल्बिषौ॥ हतावित्यवगंतव्यौप्रेतरूपोतपाविनौ॥ मद्यावांप्रतियोत्स्येतत्तावद्यद
परिप्लुतौ॥ आवाभ्यांरोषयुक्ताभ्यांप्रमुखेतावनाकुलौ॥ एवंवाग्विषमुत्सृज्यतावुभौमल्लपङ्क्तयौ॥ अवज्ञातोनरेंद्रेणसुगृहंप्रतिजग्मतुः॥ महामात्रंततः कं
सोवभाषेहस्तिजोविनम॥ हत्तीकुवलयापीडःसमाजद्वारिसंस्थितः॥ बलवान्मदलोलाक्षश्चपलक्रोधनोनृषु॥ दानोत्कटकटस्थाग्रैःप्रतिवारणवारणः॥ स
संचोदयितव्यस्तावुद्दिश्यवनोकसौ॥ वसुदेववसुतौवीरौयथास्यातांगतायुषौ॥ त्वयावेवाजिरेद्रेणयदितौगजजीविनौ॥ भवेतांपातितौरङ्गेपश्येयमहमब्रुवन्॥
ततस्तौपतितौदृष्ट्वावसुदेवसुतौसखा॥ किंन्वमूलानिरालंबःसभायोविनशिष्यति॥ येचेमेयादवाःसूरसेवकाःकृष्णपरायणाः॥ तेनशिष्यन्तिछिन्नाशर्हदृष्ट्वा
कृष्णंनिपातितम॥ हतोहत्वागजेंद्रेणामल्लेवीरेयमेवच॥ पुरोनिर्यादवीकृत्यावृष्णिप्रमुखोपितापिमेपरित्यक्तोयादवानांकृतोद्रुहः॥ शेषाश्चमे
परित्यक्तायादवाःकृष्णपक्षिणः॥ नचाहमयसेनेननजातःकिलसुतार्थिना॥ मानयेनोग्रसेनोयंयथामामाहनादरः॥ ॥ महामात्रउवाच॥ ॥ कथमक्रूरनादे
नराजन्देवर्षिणापुरा॥ आश्चर्यमेतत्कथितंततस्तैःश्रुतमात्मनःकथमन्येननजातस्त्वयैवापितुर्विना॥ तवमात्राकथंराजन्कृतंकर्मेदमीदृशम॥ अन्यापिप्रा
कृतानानिकर्माण्यद्भुतानिमतम॥ विस्तरंश्रोतुमिच्छामिपरंकौतूहलंहिमे॥ ॥ चंडउवाचायथाकथितवान्मेमहर्षिर्नारदःप्रभुः॥ तथाहंसंप्रवक्ष्यामिय

दितेअवणमिता॥ आगतः शक्रसदनात्सवेशक्रसमोमुनिः॥ वंद्योभुवंकवसनोनयमाणस्तमुद्वहन॥ कृष्णाजिनोत्तरीयेणरुक्मयज्ञोपवीतवान्॥ दण्डीकमण्डलु
धरः प्रजापतिरिवापरः॥ गातावतर्षिवेदानांविद्वानांधर्ववेदवित्॥ सनारदोथदेवर्षिर्ब्रह्मलोकचरोव्ययः॥ तमागतमृषिंदृष्ट्वापूजयित्वायथाविधि॥ पाद्यार्घ्यमा
सनंदत्वासंपवेश्योपवेश्यहसंस्कोपविष्टोथमुनिः पृष्ट्वावकुशलंमम॥ उवाचमांप्रीतमनादेवर्षिर्भवतात्मवान्॥ पूजितोहंत्वयावाविधिदृष्टेनकर्मणा॥ इष्टमे
कंममवचःश्रयतांप्रतिगृह्यताम्॥ गिरिंतोहंदेवसदनंसोवर्णंमेरुपर्वतम्॥ सोहंकदाचिद्देवानांसमाजेमेरुमूर्द्धनि॥ तत्रमंत्रयतांमेवैदेवतानांमयाश्रुतम्॥ भवत
ःसानुगस्यहवधोपायःसुदारुणः॥ तत्रैषादेवकीयातेमथुरायांपितृष्वसा॥ योस्यागर्भोष्टमःकंसंतेमृत्युर्भविष्यति॥ देवानांसतमर्वस्वंत्रिदिवस्यगतिश्चसः॥
परंहस्यंदेवानांसतेमृत्युर्भविष्यति॥ यत्नस्तत्रक्रियतांकंसगर्भाणांपातनंप्रति॥ नावज्ञारिपवेकार्याऽवलेस्वजनेपिवा॥ नचायमुपयेमेनंक्षपितातवमहाबल॥
दुर्मिलानामतेजस्वीसोमस्यपतिरर्जितः॥ श्रुताहंतद्ववचस्तस्यकिञ्चिद्रोषसमन्वितः॥ भूयोपृच्छंकथंब्रह्मन्दुर्मिलानामदानवः॥ ममप्रत्याकथंतस्यन्नूहिविप्र
समागमः॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुविस्तरेणतपोधन॥ नारदुवाच॥ हन्ततेकथयिष्यामिशृणुराजनयथार्थतः॥ दुर्मिलस्यवमात्रातेसम्बंधेवसमागमम॥ सु
यासनेनमगिरितवमातामजस्वला॥ शिक्षतंसहितास्त्रीभिर्गेतावनकुतूहलात॥ सातत्ररमणीयेषुविद्रुमसानुषुचचारगिरिशृङ्गेषुकन्दरेषुनदीषुच॥ कि
चेरुद्रीतमधुराःप्रतिऋत्वभिनादिताः॥ शृण्वतीकामजननावाचःश्रोत्रसुखावहाः॥ विहंगानांविवदितंवाणांनांचविकूजितम॥ श्रोतुंक्षणमभिशृण्वन्तीध्यै
र्मनसमोचयत॥ एतस्मिन्वनोद्देशेसर्वतोगन्धिनिःसृतः॥ हृद्यःकुसुमगन्धाढ्योववौमन्मथवोधनः॥ हिरण्मयाश्चैवकदम्बावासघटिताः॥ समुद्गर्गन्धमधिकं
संततासाप्रसूर्जितः॥ केसराःपद्मवर्णाश्चवप्रसमेदवोधिताः॥ नीपाशोकाश्चवांतिपुन्नागाटकधारिणः॥ महानवतृणरुचाशक्रोगपविभूषिता॥ येवनस्योववत

६० स्त्रीधर्मअष्टगुणकामत्वं ६१ ६२ ६३ ६४ ६५

नितासंस्थाराज्ञेवंवपः॥ अथसोऽपतिःश्रीमान्दुमिलोनामदानवः॥ मविव्यंदेवयोगेनविधात्रायत्रनीयते॥ कामगेनरथेनाथतरुणादित्यवर्चसा॥ पद्मच्छ
यागतलत्रसुयामुनदिद्दक्षुया॥ विहायसाकामगेनमनसोप्याशुगामिना॥ सतंप्राप्यपर्वतेरंद्युवतीर्यरथोत्तमात्॥ पर्वतोपवनेन्यस्यार्थंपरार्घारुजम्॥
अथामोदसुतयहिताश्चचारनगमूर्द्धनि॥ ततोवदन्त्यपश्यंतोकाननानिवनानिच॥ सर्वर्तुगणासम्पन्नमंदारस्यवकानने॥ वेरलतैगशृङ्गैश्युकन्दरेषुनदीषुच॥ना
नाधातुपिनद्धैश्चशृङ्गैर्वद्धभिरुच्छ्रितैः॥ नानावर्णविचित्रैश्चकाञ्चनाञ्जनराजतैः॥ नानाकुसुमगन्धाढ्यान्नानाप्तपगणैर्युतान्॥ नानाद्विजगणोद्घुष्टान्ना
पुष्पफलद्रुमान्॥ नानोषधिसमायुक्तान्नृपसिद्धाश्रयेवितान्॥ विद्याधरान्किंपुरुषान्नृक्षवानरराक्षसान्॥ सिंहान्व्याघ्रान्वराहाश्वर्पाहसाञ्ऋक्षशरभान्शु
॥ हमांश्चमरान्यद्दृन्मातङ्गान्यसरःक्षसान्॥ एवंवद्भविधान्यंश्चरमाणोनगोत्तमे॥ हादृदर्शनृपतिर्दंष्ट्रीमृगकृतोपमान्॥ क्रीडमानांसवि॥ श्वपुष्पा
णिचविचिन्वतीम्॥ ततश्चरन्तीमुग्रोणीसखीभिःपरिवारिताम्॥ दृष्ट्वोमापतिर्हर्षहिस्मयन्नृतमब्रवीत्॥ कस्येयंमृगशावाक्षापर्वतान्नस्वागता॥ रू
दार्यगुणोपेतामन्मथस्यातिरंयथा॥ शर्वावपरुद्धतस्यउतहोवातिलोतमा॥ नारायणोरुनिर्भिद्यसंभूतावरवर्णिनी॥ ऐलस्यदयितादेवीयाविद्वत्किम
र्वशी॥ हाणविपथप्राप्तेमृगमृगणोःसह॥ मन्थानंमन्दरंकृत्वाअमृतार्थेतिनःश्रुतम्॥ ततोमृतान्यमुत्तस्थेदनाश्रीर्लोकभाविनी॥ नारायणाद्रुलि
ताकिंश्रीरेषावरानना॥ नीलमेघान्तरगताद्योतयन्त्यचिरप्रभा॥ तथायोविद्रुणान्मध्येरूपंप्रद्योतयद्दृतम्॥ अतीवसुकुमाराङ्गी पद्मरुहसमानना॥ दृष्ट्वा
रूपमनिन्द्याङ्गीविभ्रान्तोव्याकुलेन्द्रियः॥ कामस्यवशमापन्नोमनोविद्रुलतीवमे॥ भृशंक्षत्तान्तिमेङ्गानिकुसुमायुधसायकाः॥ पितामहादिशंपञ्चनिर्दहंती
वमेतनुम्॥ हरुद्रयाग्निर्दहतिआज्यसिक्तरवानलः॥ कथमस्यभवेत्कार्यंणमार्थमन्मथाग्निना॥ कोनोपायेनकिंकुर्यांभजेनामत्तकाशिनम्॥ एवंवद्भविधा

राग
१२९

पुमान् ईश्वरः तेनैव तस्य पुत्रस्य तस्मिन् ज्ञातस्य ॥ २ १० वाद्यमानः वादयन् गन्धर्वः आलप्यविधौ ब्रह्मलोकमार्गे दिवायनं ॥ १२ १३ सदृशो नयेति त्रिशेषः १४ १५ १६ ॥ १८ इतिनेत्रकण्ठीयेभाषा टीकायां षष्ठोध्यायः ६ तस्मिन्निति १ यत्रमत्तेभानि समाजवाटाः प्राङ्मुखैर्नागवरैः शुभैरिति पंचमस्यार्धस्तृतीयस्थानानां पदानां संवेधः तत्र संवादः कीदृशा इत्यत आह द्वितीयेनश्लोकेन सचित्रैरिति चित्रसहिताः सचित्राः अहताअधौताः अक्षताः वरणाः येषांते

॥ उत्पत्स्यतिपुमान्वोवर्षतिपक्षेममाव्ययः ॥ भविष्यतिसतेभृत्यैर्यदत्तान्नयासुतः ॥ इमिलत्वेवमुक्तेजगामाकाशमेववा ॥ तेनैवाथमुखेनद्विजेनाकाश
गामिना ॥ जगामवपुरादीनामाततद्वेक्षते ॥ सएवमुक्तोभगवान्नारदोनिसतमः ॥ दीप्यमानस्तपोवीर्यात्साक्षादग्निरिवज्वलन् ॥ वल्लकींवाद्यमानस्तु
सप्तस्वरविमूर्छिताम् ॥ गायनोलक्षणवोथोवज्रगामब्रह्मणोन्तिकम् ॥ शृणुवेदंमहाभाग निबोधवचनंमम ॥ तत्तथ्यंनारदोक्तंत्रिकालज्ञेनधीमता ॥ अ
हंबलेनवीर्येणनयेनविनयेनवा ॥ प्रभावेनैश्वर्येणतेजसाविक्रमेणवा ॥ सत्येनचैवदानेननान्योस्तिसदृशःपुमान् ॥ विदित्वासर्वमात्मानंवचनंश्रद्धा
स्यहम् ॥ क्षत्रजोहंसुतस्तस्यउग्रसेनस्यहस्तिप ॥ मातापित्रोर्मयासंत्यक्तास्थितौस्वेनतेजसा ॥ उभाभ्यामपिविद्वेषोबान्धवेश्वविशेषतः ॥ तदि मौपाद ६५
पित्वाहंहस्तिनागेपकिल्बिषे ॥ एतानपिहनिष्यामियादवान्क्षत्रपक्षिणः ॥ तद्रथंगजमारुह्यसादुशस्त्रोशतोमरः ॥ स्थिरोभवमहाभाग तन्मजहा
रिमाचिरम् ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ इतिश्रीखिलेमहाखिलेशैवालचरितेकंसवधोनाम ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ वैशंपायनउवाच ॥ ॥ तस्मिन्नहनिनिर्वृत्तेहितायेसमुपस्थिते
॥ आपूर्यमाणमहाराजपौरयेद्वदिदृक्षभिः ॥ सचित्राश्चसवरणाःसागलिहावेदिकाः ॥ सगवाक्षाईचन्द्राश्चसतलोत्तमभूषिताः ॥ प्राङ्मुखैश्चाहतनिर्मु
क्तैर्मेघैरिवसमावृतंसितैः ॥ अलंकृतैर्विगजैश्चशोभितैरिवतोयदैः ॥ मत्तागौरैःसनिर्युक्तैर्यहार्थंसुविभूषितैः ॥ समानवाटःशुशुभेसमेघोधरवाणिवः ॥ ४
स्वकर्मद्रव्ययुक्ताभिःपताकाभिर्निरंतराम् ॥ श्रेणीनांवणानांचभक्त्याभान्त्यवलोपमाः ॥ अन्तःपुराततानांवेश्मागाराणिपूरितः ॥ रेजुःकाञ्चनचित्रा
णिरत्नजालावलानिचाँताभिरतोघर्कृत्तानिसमानुप्रयहाणिवा ॥ रेजुर्जवनिकाक्षेपैःसपक्षारवखेचनाः ॥ तत्रचामरहस्तैश्चभूषणानांचभक्तितः ॥ राजः
मणीनांचवासोभिर्विचित्राश्चरुविग्रहाः ॥ गणिकानांपृथक्चक्राःशुभेरात्तगणाम्बरैः ॥ शोभितावासलाभिर्विमानप्रतिमोजसः ॥ तत्रासनानिमाल्यानि १३२

सचित्रालाविचरणाः रनिर्मुक्तविरक्तनेतृभिः अंतःपटैः युक्तानिमंचागारणिषुस्थितानाराजदाराःसंवृतिस्थंपश्यंतीतिवाल्श्वानानपश्यंतीतिताद्दशैश्चाकनिर्मुक्तैः ३ सुनियुक्तैः शोभनाःनिर्युक्ताःमञ्चाख्याये षुतैः ४ स्वकर्म
द्रव्ययुक्ताभिःयस्मिन्नावसोपयुपकरणेद्रव्यंतेनविहिताभिः श्रेणीनांअनेकजातीनांअप्यन्योन्यंशिल्पोपजीविनांगणानांएकजातीनांच ५ तानिनिःनवनिकास्तूलएक्षेपैरन्तर्हितैकदेशैःतिरोहितार्थाभागानिरन्तरोद्यः कृतानि त्रेक्षा
गाराणि समानुप्रयहाणिः उपनिदेशसपताकानिरंतरमत्तपर्वतवद्वीतित्यर्थः ७ तत्रत्रेक्षागारेषु ८

+ प्रवकारोधिकंश्रियाःश्रेणीमितोमान्यदामोघैर्नियंसकृतन्नथशाःतांस्तिन्नानाजनाकीर्णेनिनोघप्रतिनादिते।समाजवाटेसंलब्धे॥

कुथाः आस्तरणविशेषाः १० फलावदंशाः जंबीरगुपदशाः तेषूपूर्णाः वांगेर्ग्यः वृक्षिकादिपानरसापानयोनिनाःपानार्थंस्थापिताः ११ प्रस्तरणाः प्रच्छदासस्तरणाः १२ उन्नमागारिकाः गृहोपरिगृहंयत्तदुन्नमागारं सत्रभवासूत्सवगोलेदुरावलोको यत्तदुक्तः ३ सगृहान्प्रेक्षार्थंगृहः १४ प्राप्तुखवेत्रसंगारुकंसस्त्रचकोरेतिद्व्योःसंबंधः १५ १६ राजाकंसः १७ १९ आत्मनिनाविन्द्रस्फूर्तिनानिः अंवरालियथा २० स्वेडितं कीडितंतद्विहितेन आस्फोटितेन आस्फालनेनः उपलक्षितौ २१ २२

पर्यङ्कान्त्रहणमयाः॥प्रकीर्णश्चकथाश्चित्राःसपद्मान्तवकद्रुमाः॥सोवर्णाःपानकुम्भाश्चपानभूम्यश्शोभिताः॥फलावदंशपूर्णाश्चचाङ्गेर्यःपानयोजिताः॥अन्येचमञ्चावहवःकाष्ठसंचयवन्धनाः॥नृप्रेक्षतारणास्तत्रशतसोथसहस्रशः॥उन्नमागारिकाश्चान्यास्सक्ष्मजालावलोकिनः॥ह्लादाणाःप्रेक्ष्यगृहाःशौंडिरजहंसारवाश्चरे॥प्राङ्मुखश्चारुनिर्ज्योमेरुशृंगसमप्रभः॥रुक्मपत्रनिभस्तम्भाश्चित्रनिर्योगशोभितः॥प्रेक्षागारस्तकंसस्यकम्पमानाविवप्रभे॥रेजेकुवलयापीडःसमाजद्वारिकुञ्जरः॥तिष्ठन्तितिसमाज्ञाप्यप्रेक्षागारमुपायथौ॥तंशुक्लेवाससीविप्रकुलव्यञ्जनचामराः॥शुशुभेचेतसकटःश्वेताम्बरवदभ्राभः॥तस्मिंहासनस्थस्यमुखासीनस्यधीमतः॥रूपमप्रतिमंदृष्ट्वापेपेप्रीवुनेयाशिवंगतः॥ततःप्रविविशुर्मल्लारङ्गमावलिताम्बराः॥तिस्रश्चभागशःकक्षाःप्रविश्यबलशालिनः॥ततस्तूर्यनिनादेनक्ष्वेडितास्फोटितेनच॥वसुदेवसुतोहृष्टोरङ्गद्वारमुपास्थितः॥तावापतन्तौसंप्रेक्ष्यविद्रुवाननेनो॥तेनमत्तेनभागेनकोद्यमानेनवेधसा॥समत्तहस्तीदुष्टात्माकृत्वाकारंलिनंकरम्॥चकारचोदितोयत्ननिहन्तुंबलकेशवौ॥ततःप्रहसितःकृष्णश्चाप्यमानोगजेनवै॥कंसस्यतन्मतंवैद्यज्ञोहंमुदितात्मनः॥त्वांतेखलुकंसोयंगन्तुंवैवस्वतक्षयम्॥योमाप्रेषनेनागेनप्रधर्षयितुमिच्छति॥सत्रिकृष्टेततोनागो॥नैमानेयथाघने॥सहसोत्पत्यविंदथ्वंकृत्तालस्वनंप्रभुः॥क्ष्वेडितास्फोटितरवंकृत्वानागस्यसोयतः॥करंशशाकांतस्यप्रतिजग्राहबलवान्॥विषाणनागेभूत्वापुनश्चरणमध्यगः॥ववाधतंगजंकृष्णःपवनस्तोयदंयथा॥सहस्तायादिनिःक्रांतोविषाणाघातदन्तिनः॥विप्रकृष्टःपादमथाचकर्षोद्विपमपोथयत्॥सोनिकायस्तसंमूढोहंतुंकृष्णमशक्नुवन्॥गजःखेदेवगात्रेषमथ्यमानोगतासहो॥पपातभूमौनाभ्यादशनाभ्यांतुतोदयन्॥मदंमुञ्चन्वाघर्मांपायेयथाघनः॥कृष्णस्तेनगजेनक्रीडित्वाशिशुलीलया॥निधनायमतिंचक्रेकंसहृष्टेनचेतसा॥ततस्यप्रमुखेपादंकृत्वाकुम्भादनन्तरं॥दोर्भ्यांविषाणमुत्पाट्यतेनैवप्राहरत्तदा॥३२

करेणुगणदलेश्वः २४ २५ तत्तस्वनंगजंकोपयितुंकरालिकाचनिं २६ २७ ववावव्याकुलंचकार २८ अपोथयत्पुष्पाकर्षणभूमोधर्षितवान् २९ संमूढःव्याकुलःरागसमूहंकृतवान् ३० हृतनाभ्यांमूलतोभग्नाभ्यांतुतोदयथो
त्राय ३१ ३२ ऋग्वेदऋक्संध्यदेशेविषाणेदन्तं ३३

३३ ३४ ३५ ३७ सोन्नतिसंवेशार्थं महत्त्वमहांतं ३८ नोरणस्यअंगनिःरत्नमाणिनिःतोरणंवाहलंगजतनस्थानीतंतद्व्यंहाभ्यांगृहीतमित्यन्वयः ३९ ४० ४१ ४२ भोजराजः कंसः विषसादविषादंप्राप्तःतत्रहेत्वन्तरं पौराणांअ

सतेनत्रैवकल्पेनखेनदन्तेनकुञ्जरः॥हन्यमानःशक्रसूनुंसमोचातोरणमहौ॥कृष्णजर्जीतांकृष्णकुञ्जरस्यार्त्तवेनसः॥कवाम्यामतिसुस्रावरुधिरं
णितम्॥लाङ्गूलंवास्यवेगेननिश्चक्रर्षहलायुधः॥शैलपृष्ठाद्दृढंलीनंवेनतेयइवोरगम्॥तेनैवागजदन्तेनकृष्णोहत्वातुकुंजरम्॥ ॥जघानैकप्रहारेण
गजारोहंतमच्युतम्॥सोऽतिनादंमहत्कृत्वाविदन्नोद्दंतिनाम्यहः॥पपातसमहामात्रोवज्रभिन्नइवाचलः॥ततस्तोरणाङ्गानिप्रगृह्यरणकर्कशौ॥ज
घ्नतुःपुरुषर्षभौतांश्चहत्वाविविशतुर्मध्यंद्विषतांवभौ॥नासन्पावधिनोत्सर्गादवनौविवेकयां॥दृष्ट्वंधकाश्चभोजाश्चददृशुर्व
नमालिनौ॥क्ष्वेडितोत्कृष्टनादेनवाहोरणस्फोटितेनच॥सिंहनादेश्चनालेश्चहर्षयामासतुर्जनम्॥तोदृष्ट्वाभोरानलंविषमादस्थामतिः॥योरणाणामनरा ५
गंवहंर्षंचालस्पभाषत॥तंहत्वापुराणकादोषानदत्तेदन्तिनाम्यहम्॥अवतांरणंणवाकारंसमानंमहपूर्वजः॥९५॥ ॥इतिश्रीविलेपहरिवंशेबालचरि
तेऽवलयापीडवधः॥९५॥ ॥वैशम्पायनउवाच॥ ॥प्रविशन्नन्तुवेगेनमारुतावधिताम्बरः॥पूर्वजंपुरतःकृत्वाकृष्णंकमललोचनम्॥गजदंतकृतो
ल्लासंकृष्णंदेवकीसुतं॥लीलाकृताङ्गदंवीरंमदेनरुधिरेणच॥वलामानंयथासिंहंव्यूहमानंपथाधनम्॥वाङ्मशब्दप्रहारेणवालयन्तंवसुंधराम्॥
आर्यहेनिःसमालोकदन्तिदन्तोद्यतायुधम्॥कृष्णंमृशायलमखःसरोषंसमदेक्षतः॥सजातक्रोधशुभेगजदन्तेनकेशवः॥चन्द्रार्द्धविम्बसंयुक्तोयथे
कशिखरोगिरिः॥वलामानेनतेनोविद्धेसक्तत्वोरंगसागरः॥जनोघप्रतिनादेनपूर्यमाणरवाबभौ॥ततःक्रोधाभिताम्राक्षःकंसःपरमकोपनः॥वारण
मादिशद्युद्धेकृष्णस्यसुमहाबलम्॥अश्वंप्रलंचिनंकृतिंमुष्टिकंचमहाबलम्॥वलदेवायसक्रोधोदिदेशाद्रिचयोपमम्॥कंसेनापिसमाज्ञप्तश्चाणू रामः
रःपूर्वमेववा॥योद्धव्यंसहकृष्णेनत्वयापत्नवतेतिवै॥सरोषेणतुचाणूरःकृपयाकृतलोचनः॥अभ्यवर्तततद्दायश्चापोपूर्णोयथाघनः॥अवधुरेस १३३

जुराणंकृष्णेनलक्षः ४४ चतुरशीतितमोध्यायः ७ प्रविशन्तंपूर्वजंपुरतःकृत्वाप्रविशंतमित्यन्वयः १ मदेनहस्तिसंबंधिनालिप्तत्वात्कृष्णमित्यर्थः २ व्यूहमानंकंसेनहंतुंरचयतःतत्कथंतं घनमिवसंचरंतंवापसं ३ ४ आसमंतात्
५ ६ ७ अभ्रं अंबुधिनारं चाणूरनामानं कृष्णायदिशेतिसंबंधः बलदेवायमुष्टिकमितिच निरुक्तिभिन्नमन्यत्रसंबंधनीयं ८ ९ १०

अवधुद्दो राजाज्ञया निःशङ्का भवेत्या ज्ञापिते ११ सप्राञ्जलिः सपौरदकं अकातरं भीरुरहितं निर्भीतं विधिना १२ विनयः परिहर्तव्यः १३ स्थितं स्थितेन संकल्पनीयं निपुणः १४ एवं बालो बालेनेत्यादिकं कान्तेरणं स्वस्वकं कामं अतएवेत्यर्थः १५ १६ क्रमेणेत्यर्थः १७ १८ एवमाह दानजनने यानाश्वास्यति अहनिनि १९ २० यद्दनिं करिष्यामहनं २१ जलेन धौतं कषायेणगैरिकेण लेपनं चेति मल्लानां संज्ञया इत्यर्थः २२ संयमः अन्योन्यं अयत्नारण स्थिरता अनपसरणं आयामः प्रहरत्यादिपालनं मल्लक्रियाकालनेपि नर्मस्पर्द्धित्वे सक्रियायामपि वलाधिक्येन रोगेनेयतासिद्धिर्नेयात्मासिद्धिः साचेन्भवतीत्यर्थः २३ यद्यपि रंगयुद्धं अवरं तथाप्यवं

माजेतनिःशङ्कमितिमितेजने।।यारवालत्रसहितादंवचनमब्रुवन्।।वाङ्मयुद्धमिदंरङ्गेसप्राश्निकमकातरम्।।क्रियावलाभ्यांज्ञातमशस्त्रंनिर्मितंपुरा।।अद्वि
श्वापिश्रमोनित्यंविनेद्यःकालदर्शिभिः।।करीषेणचमल्लस्यसंतनंतेक्रियास्मृता।।स्थितेा भूमिगतश्चैवयायथामार्गतःस्थितः।।नियुद्धातश्चपर्यायैःप्राश्निकैः
समुदाहृतः।।वालोवायदिवामध्यःस्थविरोवाङ्गशीपवा।।वलास्थोवा स्थितोरङ्गेयः कक्षान्तोगावौवलतश्चक्रियातश्चवाङ्मयुद्धविशारदैः।।निपातानन
रंकिञ्चिन्नकर्तव्यंकदाचन।।तदिदं प्रकृतंरङ्गेयुद्धंस्याच्छमलयोः।।वालःक्षमोमहानश्वःकथंनस्याद्विचक्षणैः।।ततः किलकिलाशब्दःसमाजेसमवर्तत
।।प्रावलातवगोविंदोवाकंवेदमवाचवह।।अहंवालोमहानश्वोवपुषापर्वतोपमः।।युद्धंसमानेनसहरोचतेवाङ्मशालिना।।युद्धव्यतिक्रमःकश्चिन्नभविष्यति
मत्कृतः।।नद्यहंवाङ्मयेधानोदूषयिष्यामियन्मतंमायायंकुरुयधर्मश्चतेापधर्मोरङ्गजः।।कषायस्यवसंसर्गःसमयोद्वेषकल्पितः।।संयमः स्थिरताशौर्यमा
यामःसक्रियावलम्।।रङ्गेचनियतासिद्धिर्हतद्युद्धविदांमतम्।।यदयंवाङ्मयुद्धेवैवैकर्तुमुद्यतः।।अत्रैवनियहःकार्यस्तोषयिष्याम्यहंजगत्।।कारूपेणप्रस
तोयंचाणूरेणनामनामतः।।वाङ्मयेधाशरीरेणकर्मभिश्चात्रविन्यताम्।।एतेनवहवोमल्लाःनिपातानन्नरंहताः।।रङ्गप्रतापकामेनमल्लमार्गश्चदूषितः।।शस्त्र
सिद्धिर्यथाधानांसंयमेशस्त्रयोधिनाम्।।रङ्गसिद्धिस्तथामल्लानांप्रतिमल्लनिपातजा।।एणेविजयमानुष्यकीर्तिर्भवतिशाश्वती।।हतापापिएणेशस्त्रेनाकपृष्ठं
विधायतेा।।एणेद्युभयतःसिद्धिर्हतस्येहघ्नतोपिवा।।साहिप्राणान्तिकायात्रामहद्भिःसाधुपूजिता।।अयंतुमोविलतःक्रियातश्चविनिःसृतः।।मृतस्यरङ्गे
कःस्वर्गेनियतोवाङ्गतोरनिः।।येतुकेचित्स्वदोषेणराज्ञःपाशितमानिनः।।प्रतापार्थंहतामल्लामल्लहंतृवधोहिसः।।एवंसंजल्पतस्तस्यतयोर्युद्धंसदाहृतं
।।उभाभ्यामप्रवद्याद्यंवाणाभ्यांयथावने।।रुतप्रतिरुतेश्चित्रैःवाङ्मिश्वसकङ्कैः।।संनिपातावहतेश्चप्रमाथोन्मथनेनतथा।।तावभावपिसंश्लिष्टोयया

अंङ्गकेसोवासंवेरंकर्तुमुद्यतोऽस्यवधेनेवजगत्तोषयामि मविषादंकुरुतेतिभावः २५ निपातानन्नरंनहंतुमितिनियमंअतिक्रम्यहताः २५ तदेवाह शरंगेति शरंशत्रोर्विदारणंतदेवमिद्धिःमल्लानांतु
पातनमात्रंसिद्धिर्नवधस्तस्यर्थः हंतुप्रयोज्यस्यप्रयोजकव्यापारेवधोवधजन्यःपंः ३० नाभ्यांतयोः ३१ कायकः आलिंगनंनावरोधःसन्निपातः ३२ आभ्यांवक्षःसंश्लेषेणावरोधः अवधूतंनयोर्वर्तनंता अन्यस्यकरणात्
प्रयोगेमोपातनंउन्माथःउद्धूतनिपातनं ३३

रौद्रमयो शैलमारोपमः कठिनैः सेपणेन गास्फालनैः मुष्टितांगुलिभिर्हतांगैः अरतोऽहृतः पादयोर्मध्ये निदिश्य नुक्षेपणेन निःस्वनः निरानः सनो बान्धकराणि ३३ कीलवज्रनिपातो कूर्परजानुभ्याम् अचलो न स्पृष्टः अन्यस्य मंगुलिभिर्हन्ने
हता कालेन रवणनाः तत्र दृष्टो अंगुष्ठेन कुंचितेर्थो इतरांगुलिभिः हस्तग्रहणं भाग्य यदा दूरं तोर्यक्पादस्य सेपणं गतो व्यालनं स्थानात् ३८ अवघट्टितैः चर्यगास्कालितैः ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ तावर्त्तन्यसेनाच्छन्नस्थानं नवनेत्रत्रीणि

१३४ शैलमयो नयाक्षेपाणां मुष्टिभिश्चैव वराहोद्धृतनिःस्वनैः ॥ कीलैर्वज्रनिपातैश्च प्रसृष्टाभिस्तथैव च ॥ शलाकानखपातैश्च पादोद्धूतैश्च दारुणैः ॥ जानुभिश्चा
श्मनिर्घोषैः शिरोभिश्चावघट्टितैः ॥ तद्युद्धमभवद्घोरमशस्त्रं बाहुतेजसा ॥ बाहुप्राणेन शूराणां समाजे तत्र सन्निधौ ॥ अरज्यत जनः सर्वः सोत्कृष्टनिनदो
त्थितः ॥ साधुवादांश्च मञ्चेषु घोषयन्त्यपरे जनाः ॥ ततः प्रस्विन्नवदनः कंसः प्रणिहितेक्षणः ॥ न्यवारयत तत्तूर्यं दक्षिणेन स्वपाणिना ॥ प्रतिषिद्धे तु
र्येषु मृदङ्गादिषु तेषु वै ॥ खे सङ्गतान्यवाद्यन्त देवतूर्याण्यनेकशः ॥ प्रहृष्टमानेहृषीकेशे पाण्डराकनिपेक्षणे ॥ स्वयमेवप्रवाद्यन्त तूर्यघोषाः सहस्रशः ॥ अ
तद्धीनाता देवा विमानैः कामरूपिभिः ॥ चिरं विद्याधरैः सार्द्धं कंसस्य जयकाङ्क्षिणः ॥ जयस्व कृष्ण चाणूरं दानवं मल्लरूपिणम् ॥ इति सप्तर्षयः सर्वे तु खेचरा
न्मोगताः ॥ चाणूरेण चिरं कालं क्रीडित्वा देवकीसुतः ॥ बलमाहारयामास कंसस्याभावदर्शिवान् ॥ ततश्चचाल वसुधा मञ्चाश्चैव तु घूर्णिरे ॥ मुकुटश्चापि
कंसस्य पपात मणिरत्नम ॥ दोर्भ्यां ममन्यकृष्णस्तु चाणूरं घूर्णिजीवितम् ॥ प्राहरन्मुष्टिना मूर्द्धिं वक्षस्याहत्य जानुना ॥ निःसृते ताक्ष्रुधिरे तस्य नेत्रे स्रवन्धने
॥ तापनीयेय घाघारे कक्षोपरि विलम्बिते ॥ पपात स च रङ्गस्य मध्ये निःसृतलोचनः चाणूरो विगतः प्राणो जीविता नो महीतले ॥ देहेन तस्य मल्लस्य चाणूरस्य
गता फव ॥ स निरुद्धो महारंगः शैलेनेव लक्ष्यते ॥ रौहिणेयो हतेतस्मिंश्चाणूरे बलदर्पिते ॥ जग्राह मुष्टिकं रङ्गे कृष्णश्च तोसलकं पुनः ॥ संनिपाते ततो मल्लौ
प्रथमे क्रोधमूर्च्छितौ ॥ समेयातां रामकृष्णौ कालस्य वशवर्तिनौ ॥ निर्घातावनतौ भूत्वा रङ्गमध्ये ववल्गतुः ॥ कृष्णस्तोसलमुद्यम्य पाणिना शृङ्गोपमं बली ॥ भ्रामयि
त्वा शतगुणं निष्पिपेष महीतले ॥ स कृष्णपाणिनिष्पिष्टः पिष्टस्य वली यथा ॥ मुखाद्रुधिरमत्यर्थमुद्गमन्मृत्युवश्यगः ॥ संकर्षणस्तु तु वीर्यो धर्षयित्वा महाबलः ॥ यापः
मुष्टिकं कराघ्देशे सविनिष्पाद्य विनाशयत् ॥ अथ मल्लमहामल्लो माण्डलानि प्रदर्शयन् ॥ तत्र योगस्व वधोद्धृतं मलंतो महर्षिणां ॥ मुष्टिनैकेन तेजस्वी साशनिरत १३४

४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ मुष्टि ... मल्लस्य सर्वमांसं विनिष्क्रम्य

५३ ५४ मस्तिष्कोगणप्रदेशस्थामांसपिण्डेन ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० भ्रूपेदेशदूष्यंतस्यान्तरंमध्यं तत्रोवरस्तत्रोद्भूतःरोषाग्नेर्नयसोन्यालाकलापइवेत्यर्थः ६१ मानसाग्निनाक्रोधाग्निनाकेशवायसधूमेनकेशवेद्यह्
सं आयकाष्ठियंअकरोत्करणेनदेवभूमवक्रमनकंयस्यतेनकेशवायसधूमेनरोषेहृदयेरूपकारूपकत्वेनयस्तापःसम्बन्धिसंतापवाचुयेस ६२ स्विन्नालिकातलस्यस्निग्धतलाटस्य ६३ यथाद्यधत्रगतःअवरुद्धाय बिन्दवोवालस्य

नयिलुना॥ शिरस्यम्यहनद्दीप्तवज्रोवमहाशिमौसनिष्पतितमग्निस्फोविस्फुलिंगनयनर्ननः॥ पपातनिहतस्तेनततोनादोमहानभूत॥ ६४ अश्रुतोसलकोहत्वा
कृष्णसंकर्षणावुभौ॥ क्रोधसंरक्तनयनोरक्तमध्येबबलातः॥ तमाजवारोनिर्मेहाःशमवद्दीमदर्शनः॥ श्येनेहतेमहत्तेसर्पेकंचनिपातितं॥ यिवसंप्रेक्ष्यकांशो
पाननृगोपपरोगमाः॥ भयक्षोभितसर्वाङ्गाःसर्वतत्रावतस्थिरे॥ हर्षजंवारिनेत्राभ्यांस्रुवमाणाप्रवेपतः॥ प्रहस्योत्पतितंकृष्णंदवकीहसमब्रवीत॥ कृष्णदर्शन
मुक्तेनवाप्येणाकलितेक्षणः॥ वसुदेवोजगांतत्रकाहिनेहनतरुणापतेः॥ वासुदेवाश्रुताःसर्वेःकृष्णस्यमुखपङ्कजम्॥ पपुर्हिनेत्रभ्रमरैर्निमेष्यान्तरणमिमिः॥ कंस
स्यापिसवेद्यदोधृपेदान्तरगोवरः॥ अभवद्रोषनिर्यासःकृष्णंदर्शनेतितः॥ केशवायासधूमेनरोषनिश्वासवायुना॥ दीप्तमन्तर्गतंतस्यहृदयंमनसाग्निना॥ तस्य
परुषितोरस्यस्विन्नालिकतलासये॥ कंसवक्त्रस्यरोषेणयेनाकंसूर्म्यायतेवपुः॥ क्रोधारक्तमुखात्तस्यनिःश्वसाःस्वेदबिंदवः॥ यथाविकास्यपद्मस्यावश्यायबि
न्दवः॥ होजापयतसंक्रुद्धःपरुषान्न्यायतान्वहून॥ गोपावेत्रसमाजोघान्निष्क्राम्यंतांवनेचरान्॥ नेवेत्तोदृष्टमिष्टंवाविक्लवोतापदर्शनः॥ गोपानामधिराजंपेमनक
श्चित्स्थातुमर्हतिनिन्द्यंगोपश्रेष्ठेमेधाःपापंविशेतमम॥ आयेहनिर्गताकोलोहपोरनिर्यातामौवसुदेवश्चउद्गतोनित्यंयज्ञचरोमम॥ अदृष्टोहीनदासो
नक्षिप्रमद्यैवजाय्यतामा॥ येवेमेप्राकृतागोपादामोदरपरायणाः॥ हिंयन्तांगावएतेयायज्ञानिवसकिंचुनाएवमाज्ञापयानन्तेकंसंपरुषभाषिणम्॥ ददृ
शीयतनयनःकृष्णःसत्यपराक्रमः॥ क्षिप्तेपितरिचक्रोधनृगोपनकेशवः॥ ज्ञातीनांचक्यथांदृष्ट्वाविहंतांवेवदेवकीम॥ सिंहइववेगेनकेशवोगततिक्र
मः॥ आरुरुक्षुर्महावाङ्कंसनाशार्थमच्युतः॥ रङ्गमध्याङ्गपपातकृष्णःकंसासनान्तिकम॥ आसज्जहायुनाक्षिप्तोयथाखस्थोघनाद्घनः॥ ददृशुर्निहतंसर्व
रङ्गमध्यास्वयंस्थितः॥ केवलंकंसपार्श्वस्थंददृशुःपुरुषाभिनः॥ तेपिकंसंततोयान्तःपरीतःकालधर्मणा॥ आकाशादिवोविन्दंनेनत्रागतंप्रभुम॥ तंकृष्णेनायतंक्रु

यंकरस्यहाभक्तिनहीत्यर्थः ६७ आज्ञापयतःआज्ञापितवान्संधिरार्षःव्यायतान्अतिघोरान् ६८ पादेकुर्यंतेनृगोडाकोरःपादशृंखलाहरेः ६९ ७० ७१ आयस्तनयनःक्रोधप्रसारितनेत्रः ७० ७१ ७२ घनाघनः
महामेघः ७३ ७४ आयस्तव्याकुलीकृतः ७५

तावाङ्कपरिघसंनिभम्॥ मूर्द्धजेषु परामृष्टः कंसो विरुद्धसंसदि॥ भ्रुकुट्यास्यापतन्नस्य कांचनोवज्रभूषितः॥ शिरस्तस्यकृष्णेनपाणिनाभृष्टश्चपाणिना॥ सहसैवतलेकृ
श्चकंसोनिर्यत्नतांगतः॥ तथैववक्षसंमर्दे विह्वलःसमपद्यत॥ निगृह्यतंचकेशेषुतापयन्विनिःश्वसन्॥ नशशाकमुखंदष्टुंकंसःकृष्णस्यवेगदा॥ वक्रहृ
म्पाकर्णम्पांछिन्नहारेणवक्षसा॥ प्रलम्बाम्पांववाङ्म्पांगतेविह्वलतांक्षणे॥ भ्रमितेनोत्तरीयेणसहसावलितानन॥ वेपमानःसमाक्षिपंकंसःकृष्णेनतेजसा
॥ वकर्षवमहाङ्गेमञ्चान्निष्क्रम्यकेशवः॥ केशेषुतंबलाद्गृह्यकंसंक्लेशहितंततः॥ क्षिप्यमाणःसकृष्णेनभोजराजोमहाद्युतिः॥ समाजवाट्यपर्षांदेहम
ष्टांचकारह्य॥ समाजवाटेविक्रीड्यविक्रिम्यगतसंधि॥ क्षेपोविसर्जयामासकंसंदेहमरूपतः॥ धरण्यांमृदितः शेतेकंसोदेहमरूखोचितः॥ क्रमेणविपरीतेन
यांशक्तिःपरुषीकृतः॥ तस्यतद्देनश्यामंरूपमाक्षिप्तकुंडलं॥ नविभातिविपर्यस्तंविपलाशंयथाबुजम्॥ असंयामेहतःकंसःसवाणैःपरिक्षतः॥ केशयहा
निरस्ताहुर्वीमार्गोत्रिरावृतः॥ तस्यदेहंप्रकाशन्तेसहसाकेशवार्पिताः॥ मांसछेदद्यनाःसर्वेनखाग्राविततिक्षुरः॥ तंहतापाहरीकाक्षःप्रहर्षोद्भूणा
भ्रमः॥ तंवदेवमदेवस्यपादौनिहतकाटकौ॥ मातुश्चशिरसापादौनिपीड्यययुनन्दनः॥ सासिञ्चत्स्वसुतंवात्पैःकृष्णमानन्दनिःसृतैः॥ पादवोश्चैवतान्सर्वा
न्यथास्थानंयथावयः॥ पश्यकृष्णशलंकृष्णोदीप्यमानःस्वतेजसा॥ बलदेवोपिधर्मात्माकंसभ्रातरमूर्जितम॥ बाहुभ्यामेवतरसाकृष्णमानम्रपोथयत्॥ तो
जितारीजितक्रोधौचिरविप्रोषितौ॥ स्वपितुर्भवनंवीरौजग्मतुर्हृष्टमानसौ॥ ६३॥ ॥इतिश्रीखिलेषुहरिवंशेकंशवधोनामअ॥ ॥८८॥ ॥वैशम्पायनउवाच॥
॥भर्तारंपतितंदृष्ट्वाकृष्णापाण्डवमब्रवीत्॥ कंसयन्त्याहतंकंसंसमंतात्पर्यवारयत्॥ तंमहीशयनेसुप्तंक्षितिनाथंगतायुषम्॥ भार्याःसमदृशुश्चैनंनृपामृ
गंतियथा॥ हाहतास्मगहावोहतास्महतावा॥ धवाः॥ वीरपत्न्याहतेवीरेविधिरत्रप्रियोऽमावस्थांपश्यन्नृपःपश्चिमांतवनेस्थितः॥ कृपणंराजशार्दूल

विलपामः सबांधवाः॥ छिन्नमूलाःस्मसंवृत्ताःपादपाःकल्पयाविभो॥ वयंपश्चात्समापन्नेनाथेःस्माकंमहाबले॥ कोनुःकोपपरीताद्यनिसंसर्गतालसाः॥ ल
तास्ववविचेष्टन्तीःशयनीयानिनेष्यति॥ रुदंतेमुदृशंसोम्पहृद्यनिश्वासमारुतम्॥ दहत्यर्कोमुखंकान्तंनिलीयप्रियपङ्कजम्॥ इमेतश्रवणेशृण्वेनशोमंतेविकाहले
॥ शिरोधरायांसंलीनेसततंकुण्डलप्रिये॥ कंतेसमुकयेवासर्वरत्नविभूषितः॥ अत्यर्थंशिरसोलक्ष्मीर्यादधारकसप्रभः॥ अनेनाद्यापहरणेनतवान्तःपुरा
मिना॥ कथंदीनेनकर्तव्यंत्वयिलोकान्तरंगते॥ ननुनामप्रियैःसाध्वःप्रिययोगेषवञ्चिताः॥ पतीनामपरित्याज्यास्त्वंचनत्यज्यागच्छसि॥ अहोकालोमहावीर्यो
येनपर्यायकर्मणा॥ कालतुल्यःसपत्नानांत्वंक्षिप्रमवनीयसे॥ वयंदुःखेनचिंताःसुखेघेवत्वयेधिताः॥ कथंवत्स्यामविधवानाथकार्पण्यमाश्रिताः॥ त्वं॥
णांचात्रिपलुप्तानांपतिरेकःपरागतिः॥ त्वंहिनःसागतिश्चैवाकृतान्तेनबलीयसा॥ वैधव्येनाभिभूताःशोककसंतप्तमानसाः॥ अहोकृतान्तस्यवशंगन्तव्यंसर्वजं
तुभिः॥ एवंदितेर्ध्रुवेमग्नःकगच्छामत्त्व याविना॥ त्वयासहगतःकालस्त्वदृक्षांहितंगतम॥ क्षीणनाद्यविहानःस्मअनित्याहिनृणांगतिः॥ अहोवतविपन्ना
स्मविपन्नेत्वयिमानदे॥ एतद्दुष्कृतकार्मिणःसर्वोवैधव्यलक्षणाः॥ त्वयासार्धंप्रतिच्छंदैर्दोलिताःस्मरतिप्रियाः॥ त्वयिकामवशाःसर्वाःमनाक्त्यज्यकगच्छसि॥ अ
स्माकंवमनाथानांनाथोह्यसिसुरोपमः॥ आसांविलपमानानांकरुणंमिवप्रभो॥ प्रतिवाक्यंजगन्नाथदातुमर्हसिमानद॥ एवमार्तंकलत्रंसआश्वासयमाणोबंधु
भिः॥ गमनंनेमहाराजदारुणंप्रतिभातिनः॥ नूनंकान्तगतेः कान्तपरलोकेवाद्वियः॥ यत्रत्वंप्रस्थितोवीरविहायेमंगृहेजनम्॥ किन्नुतेकरुणावीरभार्यासेवासुखी
या॥ आर्तनादंरुदन्तीपयन्मोहान्नावबुध्यसे॥ अहोनिःकरुणायात्राननुणोमोहदेहिका॥ पत्यात्पित्रपदाग्रन्थानिरपेक्षाव्रजन्तिहि॥ अपतित्वंखलुश्रेयान
वश्यंस्त्रियापतिः॥ सर्वस्त्रीणांप्रियाःश्वश्रूस्तेषामपिचताःप्रियाः॥ अहोक्षिप्रमदृश्यंननयतात्रारणंप्रिय॥ प्रहृतत्वंकृतान्तेनसर्वेषामन्तमस्यु॥ हेत्वाजगतं

५ स्वर्गसद्यौस्सुरैः पूर्वन्नपैवनोलिता

स्थितविनिद्रोषः २५

धवलंजितायक्षोधसंयुगे॥कथंमाउपप्रावेणहतहलंजगतीपतेः॥इंद्रेणासहसंगम्यहत्वासाधकविग्रहम्॥अमर्त्यैर्जितायुद्धेमर्त्येनासिकथंहतः॥४७॥तयामा
गमकोप्यविशेषप्रशावृष्टिभिः॥तत्सर्वंसहणंजितायाशधरंहतमोजितयापोजनाप्यर्थमनंवपीतिवासवः॥साधकेनैलदानिलावलादूसंप्रवर्तितम॥४८॥
मतापावनताःसर्वतवतिष्ठंतियार्थिवाः॥प्रेषयनावरार्हाणिरत्नान्याहुंदनानिचोंतर्थेवदृष्ट्वार्यस्यदेवकल्पस्यशत्रुभिः॥कथंप्राणानिकंघोरमीदृशंमृत्य
मागतम्॥प्रातास्म्याविधवाशद्दत्तयिनाथेनिपातिते॥अप्रपन्नाप्रमत्तेनहतानेननिराकृताः॥यिद्येवंनाथानत्वंयदिवाविप्रकृतावयम॥वाद्यात्रेणापियामी
निवक्ष्येकःपथिश्रमः॥प्रसादनाथभीतास्मपादोतेयाममूर्द्धनि॥अलंदूरप्रवासेननिवर्तेमथुराधिपः॥अहोतारकथंशेषेनिषण्णहरणांपशु॥शयानस्य
हिभूमोकणाकोहिजंतवः॥किनउत्प्रहरोयंदेनोमाकमंतकिंकृतः॥प्रहृतंकेनसर्वासुनाथवंसुदारणम्॥रुदितउशयानार्योजीवन्याःपरिदेवनम॥किं
वयंसतिगन्तव्येसहभर्त्तारुदामहे॥वैशंपायनउवाच॥॥एतस्मिन्नन्तरेदीनाकंसमाताप्रवेपती॥क्वेमवत्सःक्वेमपुत्रइतिरोरुदतीभृशम्॥सापश्यत्रिहतं
पुत्रंनिःप्रभंशशिनंयथा॥हृदयेनावदीर्णेनश्राम्यमाणापुनःपुनः॥पितरंमामिवाक्षन्तीहाहतास्मीतिवासती॥सुघाणामार्तनादेनविललापरुरोदसः॥सा
तस्यवदनंदीनमुत्सङ्गेपुत्रगृह्णिनः॥रुदतीपुत्रेतिकारुण्यंविललापतेयागिरा॥पुत्रशूरव्रतेयुद्धेज्ञातीनांनन्दिवर्द्धन॥किमिदंव्यसनंवत्सप्रस्थानंकृतवानसि॥४२
प्रसुप्तश्चाभिविद्धेतिकिंपुत्रनियमंविना॥वत्सेनैवंविधाभूमोशेतेकृतलक्षणाः॥गोधनउगणेतिःश्लोकोयंसाधुसंमतः॥बलेज्येष्ठेनलोकायाक्षमानांसमा
गमे॥एवमूर्जितवीर्येणममामरनिघातिनः॥बांधवेभ्योभयंघोरंदुर्निवार्यंभविष्यति॥तथैवज्ञातिलुब्धस्यममपुत्रस्यधीमतः॥ज्ञातिभ्योभयमुत्पन्नंरणान्तकं रामः
महन्तम्॥सापतिंनृपतिंदृष्ट्वासयसेनंविचेतनम्॥उवाचरुदतीवाक्यंविवत्साहरणंयथा॥एह्येहिराजन्युद्धात्मपश्यपुत्रंजनेश्वर॥शयानंवीरशयनेवज्राहतमिवाचल १३६

कविदन्येवाधायोतिपाठः पाठ मीरभीतिपाठः १

४८।४८।४०।५०।५२।५३।५४।५५।५६।५७।५८।५९॥ ॥७॥ ॥इतिश्रीभागवतदशमस्कंधेहरिवंशाध्यायेकंसवधोनामपंचत्रिंशोऽध्यायः॥ ॥७॥ ॥:०:॥

लम॥ अथऊर्मीमहाराजनिर्याणमदर्शक्रियाम॥ प्रेतलंबपपन्नस्यातस्यायमसादनम॥ वीरमोज्झनिगाजानिवृर्यचापराजिताः॥ ॥ऊचुर्विज्ञाप्यतांकृष्णमकंसस्यकारकारणात॥ विनयान्तानिवैराणिशान्तेशांतिर्भविष्यति॥ प्रेतकार्याणि॥ कार्याणिकृतःकिमपराध्यतो॥ एवमुक्तापतिंभोजंकोशानारुज्यदुःखिता॥ पुत्रस्यमुखवक्त्रांविललापवसाभृशम॥ हामातेकिंकरिष्यन्तिभार्यारानन्मुखावितः॥ तांपतिंसुपतिंप्राप्यविपन्नमनोरथा॥ इमंतेपितरंदृष्ट्वाकृष्णस्यवशवर्त्तिनम॥ कथंद्रक्ष्यामिशुष्यन्तंकासारसिलंयथा॥ अहंतेजननीपुत्रकिमर्थंनाभिभाषसे॥ प्रस्थितेदीर्घमध्वानंपरित्यज्यप्रियंजनम॥ अहोबालाल्पभाग्यापाःकृतांतेननिवर्त्तिना॥ आक्रिद्यममसंदायानीयतेनयकोविदैः॥ दानमानग्रहात्तानिदत्तान्येतानितेगृणेः॥ रुदन्तांतवशृण्वानांकुलानिकुलयूथप॥ उत्तिष्ठनृपशार्दूलदीर्घबाहोमहाबल॥ त्राहिसर्वजनंदीनंपरमन्तपरंयथा॥ एवंविलपतांतेषांकंसश्रुत्वाणांसुवित्तरम॥ जगामात्तेदिनकरःसंध्यारागेणरंजित॥ ॥ इतिश्रीविलेपहरिवंशेकंसश्रुतविलापोनाम॥ ॥८७॥ ॥वैशम्पायनउवाच॥ ॥उग्रसेनस्तुकृपयासमंपंडुरितायये॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तोविषपीतइवद्विपः॥ ॥ददर्शगृहेकृष्णंयादवैःपरिवारितम॥ पश्चात्तापाध्यायन्तंकंसस्यनिधनात॥ विलपन्॥ कंसनाशविनाशंश्चश्रुत्वासकरुणान्वहून॥ ॥हिमा
णांतथात्मानंतप्तायादवसंसदि॥ ॥कृष्णउवाच॥ ॥अहोमायातिबालेननरेणानवर्त्तिना॥ वैधव्यंत्वासहस्राणांकंसस्यासक्तेकृतम॥ कारुण्यंवलु
नाशप्राकृतस्यापिजायांएवमार्त्तेरुदन्तीमयाभर्त्तारंपातितं॥ परिदेवितमात्रेणशेकःखलुविधीयते॥ कृतान्तस्यानिवृत्तानांकारुण्यसंभव॥ ६
कंसस्यहिवधःश्रेयानप्राणकामितोमम॥ सतामुद्वेजनीयस्यपापेधर्मरतस्यवै॥ लोकेपतितरत्नस्यपरुषस्यालपमेधस॥ अक्लिष्टमरणंश्रेयोनविद्विष्टस्यजी
वितम॥ कंसःपापरुचिश्चैवसाधूनामप्यसंमतः॥ धिक्शब्दपतितश्चैवजीवितेचास्यकादया॥ सोतिपोभृतांवासःफलंपापस्यकर्मणः॥ इहाप्रेत्यसायुक्तत्र

नै३

उग्रसेनःविषंपीतःपीवविषंइतिपश्चात्तापात्कृंदनसत्कारलोपः४२ तस्मिंतस्मिं३ ४ ५ स्त्रीणांपरिदेवितमात्रेणकृतांतस्यापिनोकोविधीयतइतियोजना ६ ७ ८ स्वर्गस्थैस्तुकल्पइतिरूपं९ १०

त्रयीवधार्यते॥ यदि स्युर्निहताः लोकाः स्युः स्वकर्मपरायणाः॥ नराधर्मप्रहृत्याश्च नराज्ञामनयः स्मृताः॥ निग्रहेऽष्टगुणा नीतिः हताः कुरुतेवधम्॥ एष धर्मपरो
कोषु कर्तव्यपरिलोकिकम्॥ अतीवेदवासुरक्षन्तिनरं धर्मपरायणम्॥ कर्त्तारः सुलभालोकेऽकृतस्यैहकर्मणः॥ ततः कोयंमयाकंसः साधेतदवगम्यताम्॥ मूल
केदः कृतात्तस्यविपरीतस्यकर्मणः॥ तदेवशत्रुपतांसर्वेशोकार्त्तप्रमदाजनः॥ पिताश्वपुर्योश्रेष्ठश्वशत्रुत्वतांसर्वेवहि॥ एवंवदतिलोविंदविवेशवनात्
नः॥ उग्रसेनोनयदनृगृह्यपुत्रकिल्विषमङ्गिनः॥ सक्तस्यपणरोकाक्षमवाचयदसंसदि॥ वाप्पसंदिग्धयावाचादानयाप्तजनयाः॥ पित्रः निर्यातितः कोधो
तोयामोदिशरिपुः॥ स्वधर्मोधिगताकीर्त्तिनीमविश्रावितंभुवि॥ स्थापितंसत्पुमाहात्म्यंशङ्किताविपवःकृताः॥ स्थापितोयादवोवंशःगर्विताः सुहृदःहताः॥
सामनेपुनरेवेषुप्रतापेतप्रकाशितः॥ मित्राणिसंभविष्यन्तिसंश्रयिष्यन्तिपार्थिवाः॥ प्रकृतयोऽयास्यन्तिनोताप्यन्तिवद्विजातयः॥ संधिविग्रहमुख्यास्त्वांप्र
णमिष्यन्तिमन्त्रिणः॥ हत्वापश्चाथसंपूर्णेपदातिगणसंकुलम्॥ प्रतिपृष्ठाकुलंदंकंसस्यबलमक्षयम्॥ धनंधान्यंवयंकिञ्चिद्दत्वा न्याच्छादनानिवा॥ त्वि
योहिराज्यंवासांसियज्ञान्यद्यसुकिञ्चन॥ प्रतीच्छतुनियत्नोवत्वदीयाःकुलपुरुषाः॥ एवंसुविहितेयोगेपर्यासेकृष्णविग्रहे॥ प्रतिष्ठितायोमेदिन्यांयदूनांशत्रु
क्षयदनः॥ त्वंगतिश्चागतिश्चैवयदूनांयदुनंदन॥ शृणुष्वत्वंवतोश्रेष्ठकृपणानिमदम्ववः॥ अस्मत्तकोपदग्धस्यकंसस्याशुभकर्मणः॥ तव प्रसादाद्गोविन्दप्रेत
कार्यंक्रियेतद्वा॥ तस्यदानवेन्द्रस्यविपन्नस्यौर्द्धदेहिकम्॥ सहस्रुषादंसभार्यश्चरिष्यामिमृगोःसह॥ प्रेतसत्कारमात्रेणकृतेवाशुभकर्मणा॥ आनृण्यंलोकि
कंहत्वागताःकिलभवनिहि॥ अस्मानिंपश्चिमेकृत्वा चित्तिस्थानेविधानतः॥ तोयप्रदानपात्रांकंसस्यानृण्यमाप्नुयाम्॥ एतन्मेहृदयंविज्ञप्यंत्रेहात्रमधुस्व
तामः॥ प्रायोतद्गतिंतत्रकृपणाःपश्चिमांक्रियाम्॥ सदृशंनशनाद्दूत्वत्तप्तस्यकृतात्मनः॥ यत्नमेवंविधंब्रूयाद्गतेर्थेऽतिक्रमे॥ प्राप्तयेतेनृपसत्कारंकंसःप्रेतगतेः

राजः
१३१

१+ एतत्श्रुत्वाववचस्तस्यकृष्णपरमधिस्मितः॥ प्रत्युवाचोग्रसेनंवैसांत्वपूर्वमिदंवचः॥ २॥ कालेनैकाग्निरित्यादितत्त्वयेनेद्यदृष्टवान्॥ ३॥ +१

३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ दृश्यते भोगो नानुभूयते ३९ ४० ४१ ४२ प्रग्रहेनृप्रहः ४३ ४४ परायणापरः परस्परं कर्मलोऽयनं गमनं तत्परस्तदधीन४ कालोपि कर्माधीनः तेन कर्मणो कार्यं मतइत्यर्थः अहेतुनिमित्त
मत्रैवान्यदर्शनिमाहः यथो लूकस्य कर्नेवनरेंद्रेतिनजाद्रिपुमत्पक्षः नेनेऽपनवासम्पेचोरहत्वा बलंबतइति ४५ नागतिः याकालात्परासोऽहरूपा ४६ येनकर्मणातद्वधः ववनंप्रतिमार्थं कर्मानुष्ठीयतीः ४७

पितृन्॥ कालेमहतितेजन्मवेदाच्छिदितवानसि॥ कथंनज्ञायतेतातनिरतिर्ईरतिक्रमः॥ स्थावराणांचभूतानांजङ्गमानांचपार्थिव॥ पूर्वजन्मकृतंकर्मकालेनपरि
पच्यते॥ ऋतवेतार्थवन्तश्चसंतारःप्रियदर्शनाः॥ ब्रह्मण्यानयसंपन्नादानशीलाहकारिणः॥ लोकपालसमाःतातमहेन्द्रसमविक्रमाः॥ क्षितिपालाःकृतानेः
ननीयन्तेनृपसत्तम॥ धार्मिकाःसर्वधर्मज्ञाःप्रजापालनतत्पराः॥ क्षत्रधर्मरतादान्ताःकालेननिधनंगताः॥ क्षयमेवकृतंकर्मशुभंवायदिवाशुभम॥ प्राप्तकाल
यतत्सर्वंदृश्यतेसर्वदेहिनः॥ एषाह्युत्पत्तिनामायाऽविज्ञेयामुनेरपि॥ यथायंम्रियतेलोकोयत्रकर्मैवकारणम॥ कालेनाभिहतःकोसःपूर्वकर्मप्रचोदितः॥ नश्य
हंकारणंतत्रकालःकर्मचकारणम॥ सूर्यसोममयंतातकृत्स्नंस्थावरजङ्गमम॥ कालेननिधनंयातिकालेनैवचजायते॥ कालःसृजतिभूतानिनियंहप्रग्रहस्तथा॥ ए
ष्वात्मसंज्ञेषुभूतेषुकालस्यवशगानिवै॥ स्वदोषेणैवदग्धस्यमूलोत्तवनराधिप॥ नाहंवैकारणंतत्रकालस्तत्रतुकारणम॥ अथवाहमविज्ञानकारणंना
त्रसंशयः॥ परायणापरः कालःकिंकरिष्यत्यकारणः॥ कालस्तुबलवान्राजन्विज्ञेयाहिगतिः॥ पापापरिशयज्ञातास्यंतिसमदर्शिनः॥ गतिंकालस्यये
सिद्धामोक्षतत्रस्यपार्थिवः॥ एवमियदहंतातततदनुष्ठीयतांत्वचः॥ निहराज्यनमेकार्यंनाप्यहंकृतकोक्षितः॥ नचापिराज्यलुब्धेनमयाकोसोनिपातितः॥ कि
तुलोकहितार्थायकीर्त्यर्थंचमुतातत्व॥ वसुभूतःकुलस्यास्यत्राताजोविनिपातितः॥ अहंसएवगोमध्येगोभिःसहवनेचरः॥ प्रीतिमान्चिरंध्यामिकामवाप्य
यागजः॥ एतावत्कृतंशेष्वंसत्येनैवब्रवीमिते॥ नमेकार्यंनृपतेनविज्ञाप्यंकियतामिदम॥ भवानराजाकृमेमान्योपहूतामयाप्रभुः॥ विज्ञयायाचिविऽ
स्वराजेपराजसत्तम॥ यदितेमप्रियंकार्यंयदवानाम्तितेव्यथा॥ मयानिरहंराज्यंसंचिरायप्रतिगृह्यताम॥ वैशम्पायनउवाच॥ एतत्कृत्वातुवचनंने
तांप्रत्यनायत॥ ग्रीतिमान्सोमखंतंतुराजानंयइमेनदि॥ अभिषेकार्थंविदोयाजयामासधर्मवित॥ सवद्भःउकटःश्रीमान्यतेनेमहीपतिः॥ चक्रेसहकृ

कोक्षितः कोक्षा नैजातायस्यतादृशा४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ व्रीडितश्चासौ अधोमुखवर्ती ५४ ५५

तेनकांस्यनिधनंकिंनामेतिनंतर्वेयादवाप्रख्यातंजानंतःप्रशासनात॥ अनुजग्मुःपौरजानपदादिवारवशतक्रतुम॥ रेजन्पांडुनिहतायांततःसूर्येविराजति॥ प
श्चिमंकंसतत्कारंचक्रुर्यादवाःशिविकायामथारोप्यकंसदेहंयथाक्रमम॥ नैष्टिकेनविधानेनचक्रुस्तत्रौर्ध्वदैहिकम॥ संनीतोपमुनातीरंत
स्थतेःसुतः॥ सत्कृतश्चयथान्यायंधनेनचितामिनाततैवभ्रातरंचास्यसुनामंमहाभुजम॥ सत्कारंलभयामासुःसहकृष्णेनयादवाः॥ ताभ्यांतत्र
लिलंघकुर्हम्यध्वकयोगामाः॥ अक्षयंचापिप्रेताभ्यांभावमाणःपुनःपुनः॥ तेपांतेमलिलंदत्वायादवाःदीनमानसाः॥ पुरस्कृत्यायसेनंवैविविशुर्म
थुरांपुरम॥ ॥६३॥ ॥इतिश्रीखिलगुह्यांवंशेउग्रसेनाभिषेककंससंस्कारः॥ ॥८८॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥तस्कृत्वातत्रबलवान्देहंहित्वायेनतं
नः॥ मथुरांयादवाकीर्णांपुरंतांसुखमाविशत॥ प्राप्तयौवनदेहस्तुकृष्णोराज्यश्रियाज्वलन॥ चचारमथुरांवीरःसालंकारभूषणाम॥ कस्यचित्त्वथका
लस्यसहितोरामकेशवौ॥ गुरुंसान्दीपिनिंकाश्यमवन्तीपुरवासिनम॥ धनुर्वेदचिकीर्षार्थमुभौतावभिजग्मतुः॥ निवेद्यगोत्रंस्वाध्यायमाचारणाम्पलभू
तौ॥ युयूषूनिहकृत्स्नानभोगान्प्रजनार्दनौ॥ प्रीतिजग्राहतौनात्यर्थंविद्याःप्राप्यचकेवलाः॥ तोचक्रतिधीवीर्यंयथावत्प्रतिपद्यताम॥ अहोरात्रैश्चतुः
ष्यासाङ्गंवेदमधीयताम॥ चतुष्पादंधनुर्वेदंशस्त्रयामेसुसंयतौ॥ अविरोणैवकालेनगुरुस्तावप्यशिक्षयत॥ अतीवामानवंमेधांचिंतयित्वातयोर्गुरुः॥
मेनेतावाणतोवीरौदेवौचक्रुरिवाकोर्ऽदृश्यंवमहात्मानावुभौतावपिपर्वसु॥ पूजयन्तौमहादेवंमाक्षदाहृदमेव्यवस्थितम॥ गुरुंसान्दीपिनिंकृत्स्नःकृतक्र
त्योभ्यभाषताम॥ गुरोर्धनंददामीतिरोषणासहभारत॥ तंतयोःप्रभावंतुज्ञात्वागुरुःप्रोवाचहृष्टवत॥ पञ्चमिर्कृष्णपुत्रंदानंपोषृतोलवणाम्भसि॥ पुत्रंमेकोहिमे
ज्ञातःसचापिनिमिनाहृतः॥ प्रभासेतीर्थयात्रायांतस्मिंस्तंपुनरानय॥ तथेत्येवंतत्रवातरक्षोरामस्यानमतस्थितः॥ गत्वासमुद्रंतेनाथविशंवेक्रुर्जलहारिणो॥

कलीप्रत्यक्षलोकेवदतरचेति॰ ९० ११ तन्मेतन्मे १२ १३

३+ततोजगामभगवान्वैवस्वतयमक्षयं ४ संवर्तोकधनुर्भृतां ॥३७॥ततःसांदीपनेःपुत्रंतमुपवयसंतदा ॥ग्राह्य
कृत्स्नमुपतिष्ठतात्मासहस्तेनतद्धनुः ॥३८॥विरनेष्टेनपुत्रेण + ६
जन

समुद्रःप्रत्युवाचेदंदर्शयामासतंनदं ॥तमाहकृष्णःकोसौभोःपुत्रःसांदीपनेरिति ॥समुद्रःप्रत्युवाचेदंदैत्यःपञ्चजनोमहान् ॥तोयमध्यंगतंबालंगृह्य
वानितिभारत ॥सपञ्चजनसंज्ञोवैदानवाधमपूरुषोत्तमः ॥नचाससादतंबालंगृहीत्वैवतदाच्युतः ॥सपञ्चजनंहत्वाशङ्खंलोकेमनादिनः ॥यश्चासौदेव
मानुष्यंपाञ्चजन्यइतिस्मृतः ॥ततोविवेशतंदेवंनिर्जित्यपुरुषोत्तमः ॥आससादततंबालंगृहीत्वैवतदाच्युतः ॥आनिनायगुरोःपुत्रंविनष्टंयमक्षया
त् ॥ततःसांदीपनेःपुत्रःप्रसादादमितौजसः ॥दीर्घकालंगतःप्रेतःपुनरागाच्छरीरवान् ॥तदश्वमविनंपदृष्ट्वासुमहदद्भुतम् ॥सर्वेषामेवभूतानां
विस्मयंतमनाप्तवान् ॥सगुरोःपुत्रमादायपाञ्चजन्यंचमाधवः ॥रत्नानिचमहार्हाणिपुनरायाज्जगत्प्रभुः ॥गरुडेसंस्थितस्यात्मानमहार्हाणिमहाभुजः ॥
आनाय्यविद्यामासाद्यवेदवानवनः ॥गदापरिघयष्टीश्चसर्वाह्येवपुरुषोत्तमौ ॥अविघ्नंस्मरणेचैवमस्त्रिणःसर्वएवहि ॥सांदीपनिस्तदाप्रीतःकाश्यपःसांदीपिनिस्तदा ॥समेत्यपप्रच्छेदंराजन्पू
जयनामकंशनैः ॥कृतास्त्रौतावथोवीरौगुरुमामन्त्र्यतौ ॥आयातौमथुरांभूयोवसुदेवसुतावुभौ ॥ततःपुत्रंयुगःसर्वयादवायडनंदनः ॥सबालाद्द
ष्टमनसऽयंसनपेणमाः ॥आपःप्रकृतपथैवमस्त्रिणःसर्वएवहि ॥सबालदृष्ट्वाचैवपरीसमभिवर्तते ॥नदित्यंवाद्यंतत्तुडुश्वजनार्दनम् ॥ख्या
पतकामालिंग्याधाजनेत्रसमन्ततः ॥प्रहृष्टमुदितंसर्वमनःपरमशोभत ॥गोविन्दागमनेनत्यंयथैवदृसहेतथा ॥मुदिताश्चाप्यानयनराजमोषिणायना
॥ततवाशोःप्रथितागाथायादवानांप्रियंकरी ॥गोविंदरामोसंप्राप्तोभ्रातरोलोकविश्रुतौ ॥सपरीनिर्भयाःसर्वेक्रीडधंप्रहवाःस्वयं ॥ननत्रकश्चिद्दनोवामलि
नोवाविचेतनः ॥मथुरायामभूद्राजनोविदेसमुपस्थिते ॥वसंतिसाधवोयानिमहृष्टानोहयद्विषाः ॥नानारागगणःसर्वेभोजिमनमःसुखम् ॥शिवाश्चवातास
वसुविजस्कादिशोदशादिवतानिचहृष्टानिसर्वद्यायतनेषुच ॥यानिलिंगसलोकस्यवधःकृतयोपुराणतानिसर्वाणदृश्यन्तपरीप्रोक्षजनार्दने ॥ततःकं

14 15 16 17 18 19 20 रत्नानिसर्वेवैवस्वतेनदत्तानि 21 तत्सर्वेवैवस्वतस्यत्तसैतिशेषः 22 23 24 25 26 यदूनंदनौयदूनामानंदकर्तारौ 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36

१३९

वेशुभेशेषेस्यदृनेनाभिमर्दनः॥हरिवंशेनगोविंदोविवेशमथुरांपुरीम्॥विशन्तंमथुरांतम्यांतमपेक्ष्यहरिंहरम्॥अनुजग्मुर्यडुगणाःशक्रंदेवगणाइव॥८॥
॥वसुदेवस्यभवनंततोयडुनंदनौ॥प्रविश्यहृष्टवदनौचक्रतुर्दिव्याविवाचलम्॥पूरेणतेनसंपेतौमुदाविवहृषीकेशौतावाययुर्निविघ्नम्यगृहंस्वंह
रयःस्त्रियः॥मुमुदातेयडुवरौवसुदेवहतावुभौ॥उद्यानेषुविचित्रेषुफलपुष्पावनान्विधा॥चेरतुःसुमहात्मानौयादवेभ्यश्चिरंतौ॥रेवतस्यसुमध्यतस्थौ
तुविमलासुच॥पद्मपत्रसमृद्धाक्षीकृष्णवयुनाक्षचौ॥एवंतावेकमेकोणमथुरायांशुभाननौ॥उग्रसेनानुगैर्गुप्तावकिंचित्कालंततोधृतः॥ ॥४३॥ ॥
इतिश्रीविष्णुपर्वशेषाभाद्दकुलयोर्गृहकुलात्मत्यागमनंनाम॥ ॥८॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥सक्रुष्णस्तत्रबलवानोहिणेयेनसंगतः॥मथुरां
यादवाधीनांपुरींतांसुखमावसन्॥प्राप्तयौवनदेहस्तुकंसोराज्यश्रियामभुः॥चचारमथुरांप्रीतोवसनाकारभूषितान्॥कस्यचित्त्वथकालस्यराजा रा
जगृहेश्वरः॥सुश्रावनिहतंकंसंदुहितृभ्यांमहापतिं॥ततोनातिचिरात्कालाज्जरासन्धःप्रतापवान्॥आजगामबृहद्भृत्यबलेनमहताहतः॥जिघां
सुर्हियदूकुरूकंसस्यापचितिंस्मरन्॥अस्तिःप्राप्तिश्चनाम्नात्तांमागधस्यसुतेनृपौ॥जगृहतुश्चस्यकल्याणेपायीनश्रोणिपयोधरे॥उभेकंसस्यतेभा
र्येप्रादाद्बृहद्रथोनृपः॥हतान्भ्रांसमुदेरानावहूपितरमाहुकम्॥समाश्रित्यजरासन्धमनादृत्यचयादवान्॥शूरसेनेश्वरोराजायथातिबलशःक्रत
॥उग्रसेनिकार्यार्थसिद्ध्यर्थंभयसेनहितेरतः॥वसुदेवोऽथचक्रेतंकंसोनममृषेक्षतम्॥आमंत्र्यौग्रसेनिंतंकंसोदरात्मनि॥उग्रसेनोभवद्राजाभो
जवृष्ण्यन्धकेश्वरः॥दुहितृभ्यांजरासन्धःप्रियाभ्यांबलवान्नृपः॥चोदितोवीरपत्नीभ्यामयार्योमथुरांततः॥रुरोधसर्वसमवायांकोधादग्निसमज्वलन् रामः
॥प्रतापावननायेचराजेसन्धपार्थिवः॥मित्राणिज्ञातयश्चैवसंश्रिताःसहृदस्तथा॥तमेवाभ्ययुःसर्वेहैन्यैःसर्वदिशेनृपाः॥महेष्वासामहावीर्या १२९

लिप्सापित्रंशकाभ्यांकंसभार्याभ्यांनिवेदनं॥ २ वज्रेणनरथेगजेनुरगेगदेतिवराश्वधान्यापणिकाख्येः षड्भिर्गणैरूपेतेन॥ ४ अथविनिमानरापत्रं॥ ५ बाहद्रथोजरासंधः॥ ६
सकंसः आहुकः आहुकपुत्रमुग्रसेनमूः ३।८।१८।१०।१११।१२

४+ यवनाधिपतिश्चैव भगदत्तश्च वीर्यवान्। सौवीरराजः शैब्यश्च पांडवश्च बलिनां वरः॥१८॥ गोधारराजः सुबलो नग्नजिच्च महाबलः+४

राक्षसाधिपतिश्चैव विराजश्च वीर्यवान्॥ कालिङ्गाधिपतिश्चैव पौण्ड्रश्च बलिनां वरः॥ आहुतिः कैशिकश्चैव भीष्मकश्च महाबलः॥ ७ ॥ एते चान्ये च बहवो राजानो बलवत्तराः॥ अकस्मात्पिहिता नृत्यो धनुर्भृतां मुदे वरे॥ वैराटिः कृतवर्मा च केतुमांश्च महाबलः॥ अङ्गराजश्च बलवान् वङ्गानामधिपस्तथा॥ कोशलः कोसलराजश्च दृढक्षत्रो महाबलः॥ सौभे पार्थश्च विक्रान्तो विदेहाधिपतिस्तथा॥ मद्रराजश्च बलवान् त्रिगर्तो नामथेश्वरः॥ शाल्वराजश्च विक्रान्तो दाक्षिणात्यो महाबलः॥ काश्यो राजा नरेंद्राणामधिपतिर्नृपः॥ इत्येते धनदाद्यैश्च वर्धार्ता राष्ट्रमहाबलाः॥ एतैश्चान्यैश्च राजानो बलवद्भिर्महाबलैः॥ तैर्मन्त्रपूर्वं राजेन्द्र संविधित्सेत जार्दनम्॥ ते भूरसेनानाविश्य प्रभूतयवसेन्धनान्॥ उषः संरुध्य मथुरां पुरस्कृत्य बलं तदा॥ २३॥ ॥ इति श्रीविलेपर्वणि हरिवंशे मथुरोपरोधे ८० ॥ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ ॥ मथुरोपवनेगत्वा निविष्टांस्तान्नराधिपान्॥ अपश्यन्नृपतयः सर्वे पुरस्कृत्य जनार्दनम्॥ ततोहृष्टमनाः कृष्णो राममेवमथाब्रवीत्॥ त्वरतेबलकार्यार्थं देवतानामनुशयः॥ यथायं संनिकर्षो हि नरास्त्वेनरधिपः॥ लक्ष्यन्ते हि ध्वजाग्राणि रथानां वातरंहसाम्॥ एतानि शशिकल्पानि नृपाणां विनिषतां रुचाएषां विराजन्ते प्राक्चित्तानि सितानि च॥ अहोनृपबलोस्माभिर्विमलाश्चन्नपक्षयः॥ अपिवर्तेत नोऽभ्याय धावेहंसपक्षयः॥ कालेखलु नृपः प्राप्तो नाशस्त्वेमहीक्षितः॥ आवयोर्यद्धनिकषः प्रथमः समाः तिथिः॥ आर्यतिष्ठवमहिता वत्र प्राप्तेमहीपते॥ युद्धारम्भः प्रयोक्तव्यो बलंतावद्विमृश्यताम्॥ एवमुक्तातदाकृष्णः स्वस्थःसंग्रामलालसः॥ जगाम चवधं प्रेप्सुश्चकारबलदर्शनम्॥ वीक्ष्यमाणास्ततान्सर्वान्नृपान्नयइवोव्ययः॥ आत्मनैवात्मनोवाक्यमुवाचेदमब्रवीत्॥ इमेतेपृथिवीपालाः पार्थिवेवर्त्मनिस्थिताः॥ येविनाशंगमिष्यंतिशस्त्रदग्धैकमेणाः॥ क्षितावस्मिन्महीपालान्मन्येमृत्युनानृपपङ्क्तयान्॥ स्वर्गामीनिवाप्स्यंतोवशंधिक्षत्रकाशिराः॥ स्थानेभाग्यधियानावसुधेयंदिवंगता॥ एषांनृपतिमुख्यानांबलौघोमिपीडिता॥ महीनिरन्तरंचयंबलरत्नाभिसंवृता॥ स्वल्पेनखलुकालेनविविक्तं

क्षितिर्यतपभृवासभमरुन्नरुन् ८ १० ११ स्थानेयुक्तंभरुणः भारावतरणाभिप्रायः ६ यतः इयंदिवंगतादिवंस्थं ब्रह्माणंप्रतिशरणंगता १२ विविक्तं निर्जनं १३

पृथिवीतलम्॥ भविष्यतिनोद्वेधैः प्रातरेविनिपातितैः॥ वैशंपायनउवाच॥ जरासन्धसुतःक्रुद्धः प्रभुःसर्वमहीक्षिताम्॥ नराधिपसहस्रौघैरयातोमहाद्युतिः॥ व्यापतोदग्नयुगैः सुयोनैःसुसमाहितैः॥ रथैःसांग्रामिकैर्युक्तैःप्रेङ्खमाणैःप्रवलिते॥ हेमकक्षैर्महाघंटैर्वारणैर्विरोचमैः॥ महामात्रोन्नतारूढैःकल्पितैर्नरकोविदैः॥ सारूढैःसादिभिर्युक्तैःप्रेङ्खमाणैःप्रवलितैः॥ वाजिभिर्मेघसंकाशैःशुनवद्भिरिवपत्तिभिः॥ रक्तवर्मधरादेयैःपतिभिर्वलिनांवरैः॥ सहस्रसंख्यासंपूर्णैःरुग्णतद्भिरिवाणवैः॥ एवंचतुर्विधैःसैन्यैःकम्पमानेरिवाम्बुदैः॥ नृपोभियातोवलवान्जरासन्धोधृतव्रतः॥ सरथैर्मेघसंकाशैर्नियुक्तैर्मदसिञ्जितैः॥ हेषमाणैश्चतुरैःक्षरद्भिर्माणैश्चपत्तिभिः॥ नादयानोदिशःसर्वाःसपुर्यावनानिच॥ सराजसागराकारःसैन्यैःपत्यदृश्यत॥ तद्दृलंपृथिवीशानांहसन्योश्जनाकुलम्॥ क्षेपितासिकृतत्रेर्मघसंघमिवाचलैः॥ रथैःपवनसंपातैर्नियुजलदोपमैः॥ नगैश्चजवोपेतैःपत्तिभिःखगमोपमैः॥ विमिश्रंसर्वतोभातिपत्तद्दि पार्थाकुलम्॥ घर्मान्तेसागरांतंयथैवाभ्रवयंतथा॥ सबलास्तेमहीपालाजरासन्धपुरोगमाः॥ पौरवार्यपुरांसर्वान्निवेशायोपचक्रिरे॥ वर्मोत्तमनिविष्टस्यबलश्रीशिविरस्यवै॥ युक्तपर्यन्तपूर्णस्ययथारूपंमहोदधेः॥ वीतरात्रेततःकालेसमुत्तस्थुर्महीक्षितः॥ श्रीरहाणार्थपर्याप्तेसमायुर्दुर्नालसाः॥ समवार्यक्रताःसर्वेयमुनामनुतेनृपाः॥ निविष्टामत्रयामासुर्दूकालकृद्दहलाः॥ तेषांश्रुतुमुलःशब्दःश्रूयतेपृथिवीक्षिताम्॥ सागरस्तिमिवस्वनैः॥ तेषांसकक्षुकोक्षीषाःस्थविराःवेत्रपाणयः॥ विरुर्भीशद्दरेभवंशुवेलोराजशासनात्॥ तस्यरूपंबलस्यासीत्शब्दलिंगमितस्यवै॥ लोनमानभजंगस्यनिःशरस्यपयोनिधेः॥ निःशब्दितमितेतस्मिन्पाणादिवमहार्णवे॥ जरासन्धोवहद्वाकंवहस्तिरिवादरैः॥ शीघ्रंसमभिवर्त्तंतावर्लनिपृथिवीक्षिताम्॥ सर्वतोनगरीवेयंननोधैःपरिवारिताम्॥ अश्मयन्त्राणियुन्वन्तोदोषाणायश्मवद्भरुः॥ कार्यागृमिःसमास्सर्वेजनोधेश्चपरिप्लुताः॥ दुर्दुवा

जात्यभिप्रायमेकवचनं २६ ३७ २८ २९ सकंतुकोक्षीयाः प्रतीहारः ३० ३१ योगात्वृत्तिनिरोधात् ३२ ३३ प्रासाहतक्षेप्याः शलाः उद्दुर्दुर्गेप्राकारोपरिनिवासंतोप्रापर्वतुः ३४

पिनिवह्यन्तोग्रासंवेतोमणस्तथा॥ दार्ढ्यतांवापिपट्टोघैःसनित्रैश्चखनिद्रुतम॥ नृपाश्चयद्दमार्गेतावित्यस्यन्तामहूरतः॥ अद्यप्रभृतिसेन्येर्मेपुरोवःप्रवर्त्यताम॥
यावदेतोरणेगोपोवसुदेवसुतावुभौ॥ संकर्षणंवकृत्संघातयाभिशितैःशरैः॥ आकाशमपिपट्टोघैर्निःसंपातंयथाभवेत॥ मयानुशिष्टालिष्ठंतपुरीभूमिष
पार्थिवाः॥ तेषतेघवकाशेपुशीघ्रमारुह्यतांपुरी॥ मद्रःकलिङ्गाधिपतिश्चेकितानःसवाहिकः॥ काश्मीराजोगोनर्दःकरूषाधिपतिस्तथा॥ द्रुमःकिंपुरुषश्चै
वपार्वतीयश्चवामकः॥ नागर्याःपंचत्वानामधिपतिर्दुरुदोपिमहाबलः॥ विन्दानुविन्दावावन्त्यौ दन्तवक्रश्चवीर्यवान॥ छागलिःपुरुमित्रश्चविराटश्चमहाप
तिः॥ कोशल्योपालवश्चैवशतधन्वाविदूरथः॥ भूरिश्रवाह्यगर्त्तश्चवाणःपंचनदस्तदा॥ उत्तरानगरद्वारमेतेरुंधन्महानृपाः॥ आरुह्यवविमर्दन्तोवज्रप्रतिमतो॥
वाः॥ उलूकःकैतवेयश्चवीरःश्रुमतःसुतः॥ एकलव्योबृहत्क्षेत्रःक्षेत्रधर्माजयद्रथः॥ उत्तमौजाश्चशल्यश्चकौरव्यःकैकयास्तथा॥ वैदिशोवामदेवश्चसंकेत
श्चसिनापतिः॥ पूर्वेनगरनिर्यूहमेतेधास्यन्तमत्तकाः॥ दारन्तोयेपिधावन्तोवातास्ववलाहकान॥ अहंचदारदश्चैवचेदिराजेनसंगतः॥ दक्षिणंनगरद्वारंपालयिष्या
मदंशिताः॥ एवमेषापरीक्षिप्रंसमन्ताद्दृष्टितावलः॥ वज्रावपातविषमंप्राप्तोजविषमंभयम॥ गदिनोयेगदापिलेपाशैःपाशधराश्च॥ अपरेविविधैःशस्त्रैर्दार
यन्तुपुरीमिमाम॥ अद्यवनगरद्वेयाविषमोव्ययसंकया॥ कार्यीभूमिःसमासर्वीभवद्भिर्वसुधाधिपैः॥ चतुरङ्गबलंबृहज्जघान्धोव्यवस्थितः॥ अथाप्ययादवकु
द्रुःसहसर्वैर्नराधिपैः॥ प्रतिजग्मुर्दशार्हास्तंमूढानीकाःप्रहारिणः॥ तद्बभ्रुमभवद्घोरंतेषांदेवासुरोपमम॥ अल्पावशेषंसैन्यंतत्कृतंरथद्विपम॥ नगरान्नि
स्सृतोदृष्ट्वावसुदेवसुतावुभौ॥ क्षुभितंस्वबलानांकंत्वत्तसंमूढवाहनम॥ रथस्थोदंशितोवेवचेरतुस्तत्रयादवौ॥ मकराविवसंरब्धौसमुद्रेऽमृतमन्थने॥ तयोःप्रयु
ध्यतोःसाम्यमतिष्ठत्कृतात्मनोः॥ आयुधानांपरार्ध्यानामादानक्षतलक्षणाः॥ ततःखान्निपतेतिस्मदिव्यान्याहवसंज्ञवे॥ लेलिहानानिदिव्यानिमहान्तिसुदृढा

णश्चाऽऽक्रम्यादिरनुपातानिर्भूत्रिमत्रिरहन्निच॥हर्षितान्याहवेभोक्तुंरूपमांसानिवेधृशम्॥दिव्यास्त्रग्रामधारीणिचासयन्निचखेचरान्॥प्रभयाभासमानानि
पतमानानिचाम्बरात्॥हलंसं वर्त्तकंनामसोनंदंमशलंतथा॥धनुषांप्रवरंशार्ङ्गंगदांकौमोदकांतथा॥वितार्यतानितेजांतिविक्षुप्रहरणानिवै॥तांभ्यांसम
वर्तताणीनियादवाभ्यांमहाहवे॥जयाहप्रथमंरामोलंलांगलप्रतिमंहलम्॥सपन्नमिवसर्पेंद्रंदिव्यमालाकुलंशुभे॥तेनदंडेनतःक्रामन्निरानर्त्तकरंद्विषां
॥सव्यनसात्वतांश्रेष्ठोजघाहमुशलोत्तमम्॥दर्शनोपंचलोकेषुधनुर्जलदनिःस्वनम्॥नाम्नाशार्ङ्गंप्रतिख्यातंतेजसोजयाहवीर्यवान्॥देवैर्निगदितार्थंय
गरातापापरंकृते॥निःक्षिप्ताऽऽकुमुदाख्यस्यनाम्नाकौमोदकांतिमां॥तोमरप्रहरणोवीरोनाम्नाद्विषोन्तरूपमो॥समरेरामगोविंदोरिपूंस्तान्प्रत्ययुध्यताम्
साधुप्रयोहवीरोतावन्योन्यमयावुभौ॥पूर्वजातुजसंस्तौतोरामगोविरूक्षणौ॥द्विषत्सुप्रतिकुर्वाणोपराक्रान्तोयथेश्वरौ॥विवेशतुर्यथादेवौवसुदेवसु
तावुभौ॥हलमुद्यम्यरामस्तुसर्पेन्द्रमिवकोपितः॥चक्रेसमरेवीरोद्विषतामन्तकोयथा॥विकर्षन्रथरंदांनिक्षत्रियाणांमहात्मनां॥चकारोपंसुफलं
नांगेऽवहयेच्चवैऽक्रन्नरोलाङ्गलक्षिप्तान्मुशलेक्षपतान्रितान्॥एषोविराजतसमेनिर्मन्थ्यपथावलानांतिवद्यमानारामोणोक्षत्रियपङ्क्तवा॥जरा
संधान्तिकंभीताविरथाःप्रतिनाग्निरे॥नाऽवाचनाससंधःक्षत्रधर्मेव्यवस्थितः॥धिगेतांक्षत्रवृत्तिंवःसमरेकातरात्मनाम्॥परावृत्तंयसमरेविरथं
सपलायतः॥भ्रूणहत्यामिवासह्यांप्रवदन्तिमनीषिणः॥धार्ताःकामान्निवर्त्तंद्धंधिगेतांक्षत्रवृत्तिनाम्॥क्षिप्रंतेवैनिवर्त्तंध्वंममवाक्यंनचोदिताः॥अथवो
तिष्ठतरथैःप्रेक्षकाःसमवस्थिताः॥यावदेतोरणेगोपोप्रथयामिपमक्षयम्॥ततस्तेक्षत्रियातेनरामेणचोदिता॥हजनःशाजालानिहराःयोद्धुंसमव
स्थिताः॥तेहयेकाञ्चनापीरथश्चाम्बुदनादिभिः॥नागैश्चाम्बुदसंकाशैर्महामात्रप्रचोदितैः॥ततस्तेवाःसनिर्विशःसपताकासुधध्वजाः॥स्वागैपितधनुष्मन्त

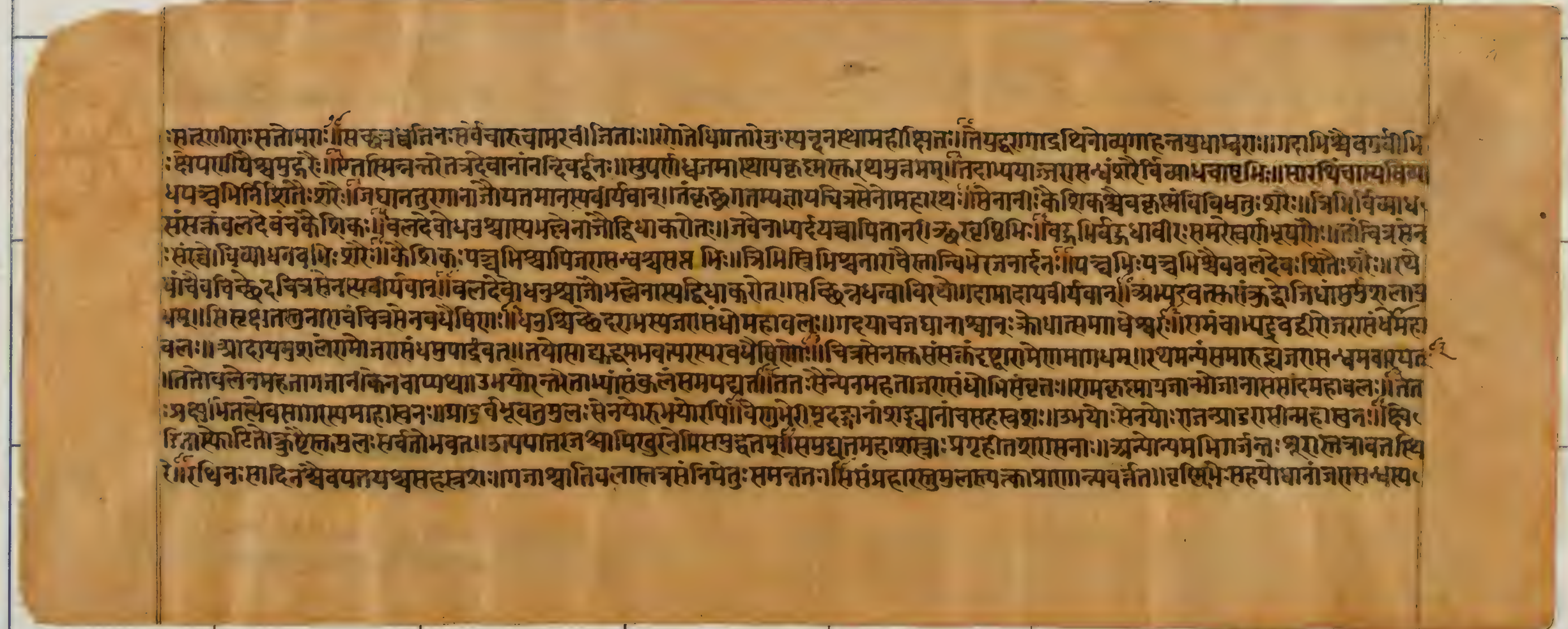

॥ १४४ ॥ ॥ इतिश्रीभावदीपेहरिवंशगणाधिकारेनवतितमः ॥ ९० ॥ १४५ ततोयुद्धानीति १२ । २ अहानिपंचेत्यादि सर्वसंख्यासंकलनेसप्तविंशतिदिनानि
पुष्पनामीत्यर्थः ४१ । १ ८ अनेश्वरुक्मिणीत्यनीद्रायतेद्रुतः प्रवर्दक्मिणीहरणमितिअनागतावेक्षणपरंवा इदम् ७ । ८ लक्षस्त्रवधेः ८

१४६ रारुणः ॥ ततःशिनिरनाधृष्टिर्युयुधानोमहाबलः ॥ बलदेवंपुरस्कृत्यसात्यकेर्दक्षिणांदिशं ॥ दक्षिणंपक्षमासेदुः शत्रुसैन्यस्यभारत ॥ पालितंवेदिराजेनजरासन्धेनवेविभो ॥ उदीच्यंश्वमहावीर्यैः शल्यशाल्वादिभिर्नृपैः ॥ हृष्टनन्तःशरवर्षाणिसमभित्यन्नजीविताः ॥ आजावहःपृथुकङ्कःशतघ्नोविदूरथः ॥ हृयीकेशंपुरस्कृत्यसात्यकेर्दक्षिणांदिशं ॥ भोजकेनाभिगुप्तस्यहरिणावप्रहात्मना ॥ देवकेनापिजंद्रतथाचेदीश्वरेणवा ॥ प्राच्यैःसदाक्षिणात्यैश्चगुप्तवीर्यबलान्वितैः ॥ तेषांचयुद्धमभवत्सप्तमित्यन्नजीवितम् ॥ शक्तर्ष्टिप्रासकाणांघोरसन्नतामशनिस्वनाम् ॥ सात्यकिश्चैवकृष्णश्चमेघपुष्पधानश्चवीर्यवान् ॥ नानाधिदेवोमृदरःशक्रकल्पश्चमहारथः ॥ सत्रानिचप्रसेनश्चबलेनमहतावृताः ॥ व्यूहस्यपक्षंतेसव्यंप्रतीयुर्हृषितांस्तथे ॥ व्यूहस्यार्द्धसमासेतुमृदरेणाभिरक्षितम् ॥ राजन्मिश्रापिवऋक्षैर्वेणुदारिभिरेकसहा ॥ १५ ॥ ॥ इतिश्रीविलेपहरिवंशेमथुरोत्पत्तौ ९१ ॥ ॥ वैशंपायनउवाच ॥ ततोयुद्धानिदृष्ट्वानांवभूवुःसुमहान्त्यथ ॥ मागधस्य
महामात्रैर्नृपैश्चैवानुगामिभिः ॥ रुक्मिणावासुदेवस्यमाम्मकेणाङ्गकस्यच ॥ कथस्यवसुदेवेनकैशिकस्यचवीर्यवान् ॥ गदेनचेदिराजस्यदन्तवक्रस्यशत्रुहा ॥
तथान्येर्हृष्टसेनाणांनृपाणांचमहात्मनाम् ॥ युद्धमासीत्ससैन्यानांनृपैर्भरतसत्तम ॥ अहानिपञ्चैवैकंचषट्सप्तैवदारुणम् ॥ राजन्नाहेयाश्वापदोत्तमैः ॥
यदातिभिः ॥ रथेरथाविमिश्राश्चयोधायुधिरेततः ॥ जरासन्धस्यनृपतेरभेद्यासात्यमागमागमम् ॥ महेन्द्रस्यवहृष्टेनदारुणेरोमहर्षणे ॥ अवेक्ष्यरुक्मिणं
रुक्मेरुक्मिणांनयोधयत् ॥ ज्वलनार्कीशुसंकाशानाशविषविषोपमान् ॥ वारयामासरुक्मोवैशरांस्तस्यशिक्षया ॥ अन्येषांतुमहासैन्यहतोधानांपरि
क्षयः ॥ उभयोःसेनयोःराजन्नासशोणितकर्दमः ॥ कबंधानिसमुत्तस्थुर्बहूनिसमन्ततः ॥ तस्मिंश्चिमर्दयोधानांसात्वतीकरणेवे ॥ रथीनांजराष्ठंधंश १४७
रणंविषापमैः ॥ अहतावन्त्यथाहीनलंघराजासमागधः ॥ अभ्यवर्तततवेगेनसंदनेनाशुगामिना ॥ अन्योन्यंविविधैश्चैवविद्धाविद्धाविनेदतुः ॥ दीप्तशर

एककबन्धसमुत्थानम् । अन्तर्संख्यायाः अवन्तिः कवन्धसंघैवकर्तृनद्राक्षीत् इत्यर्थः ९ । १० । ११ ॥ ॥ नमः कंसासुरमर्दनाय । रामः रामः

नरासंधसनृपतेलदर्थयाभ्समागताः॥ अल्पत्नादभिभूतात्तरत्नयोभातर्षभ। वाहद्रथेनराजेन्द्रराजभिःसहितेनवै॥ जित्वाचमागधंसंख्येनराजंधंमहीपतिं॥ विहरं
तिस्मक्रविनोदर्मिसिंहामहाबला॥४॥ ॥इतिश्रीविलेषद्हरिवंशेमथुरोपाख्यानसंधभङ्गः॥ ॥८२॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥ततश्चक्रुस्मस्तहितोराहि
णेयेनसंगतः॥ मथुरांयादवाकीर्णांपरांतांसुखमाविशत्॥ प्राप्तयौवनदेहस्तुयत्कोराजश्रियाविभः॥ वचारथपुरंप्रीतोसवनाकरभूषणाम्॥ कंसंचित्त्व
यकालस्मराजानंराजगृहेश्वरः॥ संग्रामानिहनंकंसंजरासन्धःप्रतापवान्॥ यद्यपोद्योजितोभूयोदुहित्रर्थंमहीपतिः॥ दशसप्तवसंग्रामान्राजासन्धस्यादा
वाःदद्धर्नवैनंसमोहंतशेकर्महात्मा॥ ततोमागधराट्श्रीमान्वलोन्नतिः॥ भूयोष्टादशमंकर्तुसंग्रामंसमुपाप्तवान्॥ ततोविलक्षपात्यनरेवासोराजाराजगृ
हेश्वरः॥ जरासंधोवलोश्रीमान्पाकशासनविक्रमः॥ समाधनेनमहताप्रतापोमितविक्रमः॥ हत्वासप्तदशसंग्रामान्यादवानांमहाबलः॥ तेश्चक्रुस्महिताःसर्वे
निहत्यंमगधेश्वरम्॥ यादवाभवयामासुर्नगरंधन्यर्धनंदिताः॥ ततःप्राहमहातेजाविकद्रुर्नयकोविदः॥ कृष्णंकमलपत्राक्षमुग्रसेनस्यशृण्वतः॥ श्रूयतां
तांतातोविंदकालस्यासमुद्भवम्॥ श्रूयतामभिधास्यामिप्राप्तकालमहंनृप॥ युक्तंवेन्मन्यसेसाधोकरिष्यसिवचोमम॥ यादवास्यास्यवंश्यास्यसमुद्भूतंनृ मन्त्रीपर्व ५
यथामेकथितंपूर्वव्यासेनविदितात्मना॥ आसीद्राजामनोर्वंशेश्रीमान्निष्वाकुसंभवः॥ हर्यश्वइतिविख्यातोमहेन्द्रसमविक्रमः॥ तस्यासादयित्वाभार्यांम
धोर्दैत्यस्यवैसुतां॥ देवांमकमतीनामयथेंद्रस्यशचीयथा॥ सायौवनगुणोपेतारूपेणाप्रतिमाभुवि॥ मनोरथकरारात्रःप्रोष्योर्व्यांपुरीपतिः॥ दानवेंद्रकुलेजा
तांसुश्रोणीकामरूपिणीं॥ एकपत्नीव्रतधरोवरारोहांयथाहितां॥ तांमिलाकुशार्दूलंकामयामासकामिनीं॥ सकदाचिच्चरंश्रेष्ठोधात्रेयेनमाधवीं॥ रागः
णानिरीक्ष्यविश्वस्तःसोयोध्यांपुरीमत्यजत्॥ ततदाल्पपरिवारःप्रिययासहितोवनं॥ रेमेसमेमनकालेतःप्रिययाकमलेक्षणः॥ धात्रावितिक्तंराज्यात्सोवाचक २५२

तरेअक्षादशमंअक्षादशमं॥ ४ वैतत्स्यान्नलजातः ६ न्यवर्तति॥ वराद्वृत्तः॥ ८ ९ ॥ श्रूयतांश्रवणंपुरः प्राप्तकालं॥ कालोवितम्॥ १० मेममायेः ११॥ १२
१३॥ १४॥ १५॥ १६ विश्वस्तेनेहंभ्रातरिप्रत्युद्धेऽपिश्रद्दधानः॥ परित्यजतः॥ पर्यत्यजतः १७॥ ॥नमःकमलनेत्रायश्रीकृष्णायेति॥ रामः रामः॥

+ मधुमत्यांसनेनस्तेषुनभिमहावरणाःसोवर्द्धनमहातेजायद्युद्धुभिनिस्वनः।राजतेश्वरुणासंपन्नसप्तनेर्दुरतिक्रमः॥येथास्पूर्वकोराजापुरूरवसुमहावरणाः।

४२।पावातंवैद्रोमि त्रेत्रसूचितनमेवैवृत्रोमितिःतस्मैवमितिः तस्यपुत्रकृमन्नामातेधूर्यधातोयदुःस्वयमेवतूर्यश्चिपुत्रोजसेनानोयोगवतान्यारिविनाजिज्ञोत्वाङ्ग ४४।४५।४६।४७।४८।४९।५०।५१।५२।५३।५४।५५।५६।५७।५८।५९।६०।६१।तयाऽन्ययाइतिमात्रेयाकर्दिदत्तनमेनियोवनाश्वस्यायाभगिनीसातकानिश्वस्यहर्यश्वस्यापिभगिनीतियदोःसावित्रस्वसातदीयाकुमारिकथंपरिणेतुंदुर्मितःसापिःशर्म्मा

१४४ पुराणेपुर्यते॥सहिराजास्थितोराज्यंप्राप्तनष्टेनशोपितः॥प्राप्तःकुलोचितांलक्ष्मीरुत्तेनचयेनच॥तस्यैवंसुप्रवृत्तस्यपुत्रकामस्यधर्मतः॥सएकएवतस्यासीत्सत्रंयाम
र्षिकः॥उर्जितःपृथिवीमर्त्तोहर्यश्वस्यमहात्मनः॥दशवर्षसहस्राणिसक्तानाराज्यमव्ययम्॥ज्ञाप्रविदिवंराजाधर्मेणप्रतिमोविभुः॥ततोयुवादानात्माप्रजा
स्वभिषिच्यत॥पितर्युपरतेश्रीमान्कर्मणाकर्दमोदितः॥शशासवेभांवसुधांप्रशान्तभयतस्करां॥यदाहिप्रतीकाशेनृपेपायेनसमादवा॥सकदाचिन्नृपश्चक्रे
जलक्रीडांमहोदधेः॥द्यौःसहगणेनादौरेसतारइवचंद्रमाः॥ततत्रसहसाक्षिप्तलिंगाघुस्सागरम्भसि॥धूमवर्णोनन्यतिःसर्पराजेनवार्यवान्॥सोपरूप्यतवेगेन
जलेसर्पपुरम्यहत॥मणिलंभमृहद्वांसुक्तादामविभूषितम्॥कांचीशोवकुलैःपुष्पैरत्नराशिविभूषितम्॥प्रवालोकरपत्रैश्चपादपैरुपशोभितम्॥कांचीपत्रानानार्यो
घैःसमुद्रादरवामिभिन्नाश्वेनमध्यमास्तंसहिकेनचुवर्चसा॥ततंददर्शराजेंद्रोविमलेसागरांभसि॥पत्नोन्द्रपुरतोयेनगत्वामिवनिर्मितम्॥सस्थश्चैवपतंत्रत्रप्र
विवेशनृपोयदः॥अगाधंतोयदाकांक्षंसर्पवधृगोः॥ततपद्मंमणिमयंजलजंपुरमासनम्॥सिलांगैपद्मपत्रैश्चपद्मपत्रोत्तरच्छदम्॥तमासीनंनृपंतत्रपरमंपत्र
गासने॥द्विनिरूपतिरव्ययोधूमवर्णोभ्यभाषत॥पितातेस्वर्गतिप्राप्तकृतावंशमिमंहर्तो॥भवन्तंतेजसायुक्तमुत्साद्यवसुधाधिपम्॥यादवानामवंशोयंतन्नाम्न
डुपद्रव॥पित्रातेमद्रलार्थायस्थापितःपार्थिवाकः॥वंशेवासिलवभविभोदवानांतनयाव्ययाः॥ऋषाणामुरणांवउत्पन्नंतेनयोनिजाः॥तन्मेमेमाःसुताः
पञ्चकामाप्योवृत्तसम्मताः॥उत्पन्नायौवनाश्चस्यभगिन्यांनृपसत्तम॥प्रतीछमाःस्वधर्मेणप्राजापत्येनकर्मणा॥वरंवतेप्रदास्यामिवरंहत्वमतोमम॥मेमाश्चको
रुणश्चैवभीनाश्चकसयादवाः॥दशार्हाहृदमयश्चेतिख्यातिंयास्यन्तिसप्तते॥ततस्तेधूमवर्णोवैकन्याःकन्याव्रतेस्थिताः॥जलपूर्णेनयोगेनददाविद्रुमाप्यवै॥व राजः
रांवोमिददोप्रातःसवैन्नेपेगपद्मवः॥श्रावयन्कन्यकाःसर्वायथाक्रममदानवत्॥एतासुतेसुताःपंचसुतासुममसानद॥उत्पत्स्यंतेतिपत्तलेजामातृश्चैवसमाश्रिताः॥ १५४

=स्पष्टोयोवनाश्वःकनिष्ठस्तवपिताततद्गर्भातवपितुश्चनाप्तत्यांमन्त्रःउत्पन्नाःएताः३

निवृत्तोतिनिःतथापिमातुलदुहित्रादेरगम्यत्वेनविगीतमपिवर्तोदेभाद्रःसर्यशब्देनेतत्कारिंवदुनार्यनंतदेजाभावाद्रःअभुक्तामानिनिमत्तंयदान्यस्वसयौवनाश्रयंति
दान्त्वाद्रःदत्त्वाचार्थेऽध्यावर्त्तेवेःप्राजापत्येनविधिनाःविवाहविधिनाःदशा६४जलप्रदोनयोगेनसंकल्पातसंकल्पेनःदद्युःदत्तएतासुममसुतासुजवपंचसुताउत्पत्स्यन्तेउत्पन्नेथः
ए अस्मात्समथदत्ताःअस्मद्वरदानेनगृहिताःदत्तदद्युःइ०

अस्मत्समयवद्ध्यस्मल्लिलाप्यन्नरेश्वराः॥तवंवंशेभविष्यन्तिपार्थिवाःकामरूपिणः॥सवंकन्यकाश्चैवलद्यायउवाचह॥उद्धरिष्यतवेगेनसलिलाद्वंदमाश्व॥
सपत्न्यकन्यामध्येदृश्यतेत्रपार्थिवः॥पंचतारेणसंयुक्तानक्षत्रेणेववन्नृभाः॥सप्तदंतःपुरंसर्वंददर्शनृपसत्तमः॥वेदाहिकेनचेपेणदिव्यास्त्रगनुलेपनः॥समा
श्वासवताःसर्वाःसपत्नीःपावकोपमाः॥जगामस्वपुरंराजाप्रीत्यापरमयायुतः॥ ॥इतिश्रीविलेशुहरिवंशेविकद्रुयाकम्॥ ॥१३॥ ॥वैशंपायनउवाच॥॥
सतासुनागकन्यासुकालेनमहतानृपः॥जनयामासविक्रान्तानपंचपुत्रान्कुलोद्वहान्॥मुचुकुंदंमहावाङ्मपद्मवर्णंतथैववा॥माधवंसागरंचैवह्यौतंचैवपार्थि
वं॥एतान्पंचसुतान्राजापंचभूतोपमान्प्रभुः॥रक्षमाणोनृपःप्रीतिंजगामातुलविक्रमः॥तेप्राप्तवयसःसर्वेस्थिताःपंचयथाद्रयः॥तेजितावलदर्पाभ्यामूचुः
पितरमग्रतः॥तातयक्ष्यामवयसावलेमहतिसंस्थिताः॥क्षिप्रमाज्ञापयभूमिंकामःकिंकरवामतवशासनात्॥सताःनृपतिश्चार्दूलःशार्दूलानिववेगिनात॥प्राहप्री
त्यापरमयाकृतान्वीर्यैकतद्बलात्॥विंध्यर्क्षवन्नावमितोहृपर्योपर्वताश्रये॥निवेशयतुयत्नेनमुचुकुंदःसुतोममा॥सह्यपवेवामश्चतुर्दक्षिणांदिशमाश्रि
तः॥पद्मवर्णोपिमेपुत्रोनिवेशयतमाचिरम्॥तेचैवपरतःकांतेदेशेवंपुकभूषिते॥सारसोमेपुरेरम्येनिवेशयतुपुत्रकः॥हरितोयंमहावाङ्मसागरेसलिलोद्
वाहंपन्नगराजसुतोमेपालयिष्यति॥माधवोपिमहावाङ्मज्येष्ठःश्रेष्ठश्चधर्मवित्॥यावराज्येनसंयुक्तःस्वपुंपालयिष्यति॥सर्वेनृपश्रियंप्राप्ताःअभिषिक्ते
सचमराः॥पित्राज्ञशिरश्चत्वारोलोकपालोपमानृपाः॥स्वंस्वंनिवेशनंसर्वेभजिरेनृपसत्तमाः॥पुरःस्थानानिरम्याणिमृगयन्नायथाक्रमं॥मुचुकुंदश्चरान्पि
र्विंध्यमध्येन्यवेशयत॥स्वस्थानंनर्मदातीरेहारुणेपलसंकरे॥सतुतंशोधयामासविविक्तंचचकारह॥सतंचैवसमंचक्रेपरयाश्रमितोदकः॥स्थापयामास
भोगेकंदेवतायतनान्यपि॥रथावीथीर्नगानांगीश्चत्वराणिवनानिच॥सतांपरीधनवतांपरहूतपुरीप्रभः॥नातिदीर्घेणकालेनचक्रेनृपसत्तमः॥गोमिधनिन

पद्मोत्पलसंकटेविषमाश्मसमुद्भवे॥१४ १५ १६ १७

मान्येनसंपूर्णंधनमालिनं॥नामचास्याःसुमंत्रेकेनिर्मितंखेचरेणतत्॥तस्याःपुरस्यानराश्रेष्ठोदेवश्रेष्ठपराक्रमः॥महात्मासंघातवतीमृक्षवंतमुपाश्रिता॥
माहिष्मतानामपुत्रकाशमुपयास्यति॥उभाभ्यामृक्षपादाभ्यांपर्वताभ्यांमहापुरी॥मध्येनिवेशयामासस्वपित्रापरयाहृता॥पुरीकांनामधर्मात्मापौरदेवपु
रप्रभां॥उद्यानशतसंवाधांसमृद्धापणवत्तरां॥ऋक्षवंतोमितश्चैवतीरेतत्रनिशमये॥निर्मितासापुरीराज्ञापुरिकानामनामतः॥सतेदेविपुलेपुर्योदिवः
पुर्यामिवेश्वरः॥पालयामासधर्मात्माराजाधर्मेणवीर्यवान्॥पित्र्यवर्णोपितर्यिःसदृष्टेष्टपुरोत्तमं॥चकारनद्यावेणायाहीरतहलनाकुले॥विषयस्यात्मतांज्ञा
त्वासंपूर्णंराष्ट्रमेववत्॥निवेशयामासनृपःसवप्रप्रायमुत्तमं॥पश्चावतंजनपदंकरवीरंचतत्पुरं॥निर्मितंयत्पुरावेनप्राजापत्यनकर्मणा॥सारसेनापिविहितं
रम्यंक्षेत्रंपरमहत्॥वंपकाशोकवकुलेविपुलंतामवृत्तिकं॥विनवासीतिविख्यातःस्फीतजनपदामहान्॥पुण्यतस्यचश्रीमानद्भैःसर्वर्तुकैर्वृतः॥हरीतो
पिसमद्रष्टापंसमभिपालयन्॥रत्नसंचयसंपूर्णानीरजनमनोहरं॥तस्यदाशाजलेप्राप्तामद्रुरानामविश्रुताः॥येहरंतिसदाशंखान्समुद्रोदरवासिनः॥त
सायोराशगणाःप्रवालाश्चजलसंभवान्॥संविन्वंतिमहायक्तानातरूपंवमौक्तिकं॥जलजानिवरत्नानिनिषादास्तस्यमानवाः॥प्रविन्वंतोर्णवंयक्तानौ
भिःसंयानगामिनः॥मत्स्यमांसेनतेसर्वेवर्तयंतेस्मतेनराः॥गृहीत्वास्वेरत्नानिरत्नद्वीपनिवासिनः॥तेःसंयानगैर्तर्द्वीपैःवणिजोहरणगामिनः॥हरितंतंपर्यंत्ये
कंयथैवधनदंतथा॥एवमिक्ष्वाकुवंशाद्विपडवंशेविनिःसृतः॥चतर्द्वीपडपैश्चैवतुर्भिर्विद्योतपुनः॥सयडभीधवेराज्यंविहस्यपडपंगवे॥त्रिविष्टपंगतोरा
जादेहंत्यक्त्वामहातले॥विप्रवमाधवकृतःसत्वतानामवीर्यवान्॥सत्वतवृत्तगुणोपेतोराजाराजगुणेस्थितः॥सतुतस्यकुलेराजाभीमोनाममहानभूत्॥येनभी
माःसमाख्यातःसत्वतात्सात्वताःस्मृताः॥राज्यंस्थेतुनृपेतस्मिन्राजमेराज्यंप्रशासति॥शत्रुघ्नोलवणंहत्वाचिच्छेदसमधोवनंतस्मिन्मधुवनस्थानेपुरंमधु

वतः २० प्रविन्वंतोन्वेषंतः नौभिः महानौकाभिश्च संयानगामिनः क्षुद्रनौकाभिः संयानगामिनः क्षुद्रनौकावलेनलब्धाएकत्रमहतीनौर्द्वीपांतरप्राप्तिर्भवतीत्यर्थः ३१ ३२ ३३ यक्षवक्त्रास्यद्विपाकारवत्त्वमुपलक्षितिएव
मितिचतुर्द्वीपेतिमा धवत्स्यमुख्यत्वंभरतपत्नात्मजारूपेणैवचतुर्भार्यावंशत्वेत्यर्थः ३४ ३५ ३६ ३७ तस्मिन्भीमे ३८ ३९

४८ पर्यये अवतारो पुरः सेवतिर्भीमेन वै सर्वे त्यानैः प्रजाः क्षीणाः प्राप्तमित्यु तु सहितत्वात्क्षयं राज्यस्य वैधकारणात्मधोः पुत्रे लवणे नष्टे मेघैः वा राज्यकारणं नो भवंतीति शास्त्रा यस्संबंधात्तद्धौ हित्र ज्ञा त्वा भीमस्येत्यर्थः ४१ राजे अयोध्यायामिति रोषः ४२ ४३ रेवतो रैवतो रैवताद्धिरागर्भ इत्यर्थः ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ वसोरिति वसोः भूरिपरनाम्नः सुतो बसुदेवो भवत् ततो बसुदेवः नंतरं

तमिमं निवेशयामास विभुः कुशस्थलीं पुरीं ॥ कुशस्थलीं पुरीं रम्यां रमयामास तत्पुरीं ॥ कुशस्थलीं पुरीं रम्यां रमयामास तत्पुरीं ॥ भीमेनेयं पुरीति नराज्यसंबंधकारणात् ॥ स्ववंशेस्थापितापूर्वं स्वयमध्यासितात्तथा ॥ ततः कुशस्थलीत्येवं बभूव भुवि विश्रुता ॥ अंधकानाम भीमस्य सुतानाम्नाभवत्पुरा ॥ अंधकस्य सुतो जज्ञे रेवतो नाम पार्थिवः ॥ रेवतीरेवताज्ज्येष्ठात्पर्वतमूर्द्धनि ॥ तत्तो रेवतऽभवत्पर्वतः सागरान्तिके ॥ नाम्नारेवतको नाम भूमेर्भूमिधरः स्मृतः ॥ रेवतस्यात्मजो नाना विश्वगर्भो महायशाः ॥ बभूव पृथिवीपालः पृथिव्यां प्रथितः प्रभुः ॥ तस्यानिरुद्धभार्यासुदिव्यरूपासुकेशवा ॥ चत्वारो जज्ञिरे पुत्रा लोकपालोपमाः शुभाः ॥ वसुर्वभ्रुः सुषेणश्चसभाक्षश्चेवचार्यवान् ॥ यदुः प्रवीरः प्रख्यातो लोकपालाद्वापरे तेयंयादवो वंशः पार्थिवैर्बहुलाहृतः ॥ येषामाकंक्ष्यलोकेस्मिन्यजावंतः प्रजेश्वराः ॥ वसोरुक्तिविषयेवसुदेवसुतो विभुः ॥ ततः सजनयामास सुप्रभेदेवकीकुंतीं चपांडोर्महिषींदेवतामिवपूजिताम् ॥ भार्यांचचेदिराजस्यदमघोषस्यसुप्रभाम् ॥ एषते स्वस्यवंशस्यसंभवः पार्थिवर्षभ ॥ ऋतोमयापुराकल्पकल्पज्ञेहेतुयोनिना ॥ निकांतिर्विदानोप्राणेस्मिन्वंशेवंशभृतांवर ॥ स्वंपभूमिवसंप्राप्तोभयात्सज्जगम्यचा ॥ नवतांपोमात्रेणशक्तागृहयितुंवयम् ॥ देवयज्ञेषुपिभवान्सर्वतः सर्वभावनः ॥ शक्रश्चाभिगतोधंधनंयोधयितुंविभुः ॥ तद्दृष्ट्वैवशराः सर्वेवयं योधव्रतेस्थिताः ॥ जरासंधबलंबलवान्नृपाणांमूर्द्धनिस्थितः ॥ अप्रमेयबलश्चैववयंचक्षशसाधनाः ॥ नैवेषमेकाहमपिपरिणेधंसहिष्यति ॥ कुशस्थलीं धनधान्यां उरोरपरिधिष्ठिताम् ॥ असंस्कृतामुपरिकाद्वारयंत्रविवर्जिताम् ॥ विप्रकोपोरमोगोप्तुंकर्तव्यावह्निसत्तमा ॥ संस्कर्तुंव्यवसायोगोरणयोरुव्यावेवृकावयेः ॥ कंसस्यचाति रामस्यतावन्नानिगमापुराजनेः ॥ संघोनिपतितेकंसराज्येप्राप्तेकंनवादये ॥ पुरा प्रत्ययोधेयंनोधंविसहिष्यति ॥ विलसन्मरेभग्नंचक्रुध्यमाणंपरेणह ॥ असंशयमिदं राष्ट्रंजनैः सहविनङ्क्ष्यति ॥ यादवानांविरोधेनयजितारात्रकाभुवेः ॥ तत्सर्वं दूषयिष्यंतियत्सेमंतद्विधायताम् ॥ विचनायाभूविष्यामोनृपाणांरूपकारणात् ॥ न

सर्वसंदेहरहितं जनयामासतेवद्यमश्रुतश्रवात्वेकुंतिविषयेकुंतिभोजस्यराज्ञोविषयेगोदरेतत्सेमंतद्विहितत्वेनदत्तत्वात्तद्धीनेइतियावत् ४९ व्रतेद्वेअभिभूते ५२ घोरमात्रेणपुरकासिलोकसाम्येन त्वांजेरासंधाद्रूहयितुंवयक्षमानएतंत्रसर्वतोत्वाद्रवानेवंदेत्याहःदेवेतिभावयतीतिःभावनस्तोता ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ अग्रेव्रतेतिव्रतस्यंराजभाग्यंतेधोवत्सा ४ सैव यथाहि कर्षकग्रामेकराघेरनभद्राभवद्धेतिनद्वत् ५८ ६० कामुकैरस्माभिः ६१

एसंधमयान्नीनांदवतांणप्रसंभ्रमं॥ आत्मविक्षेपतिनःसर्वेरुध्यमानाःपरेजनाः॥ पादवानांविरोधेनविनष्टाःस्थेतिकेशव॥एतन्नाममतंहृत्स्थंविश्वश्रात्सम
दाहृतश्॥तन्नविज्ञापितःपूर्वंनपनःसंप्रवोधितः॥यदत्रनःक्षमंकृष्णतत्सर्वंसंविधीयतां॥त्वमस्यनेतासेन्यस्यवयंत्वत्कृासनेस्थिताः॥त्वन्मूलश्चविरो
धोयंदाशार्हानात्मनासह॥ ॥इतिश्रीविलेउहरिवंशेविकद्रुवाकं॥९४॥ ॥वैशम्पायनउवाच॥ ॥विकद्रोहंतद्वचस्थंनिशम्यपरंतपः॥वासुः
त्तरेकाव्यवभाषेपरहपोत्तमः॥ब्रुवतांवःश्रुतंवाक्यंहेतुतःक्रमतस्तथा॥न्यायतःशास्त्रतश्चैवदैवंवैषानपश्यतां॥श्रयतांउत्तरंवाक्यंश्रुत्वाचप्रतिगृह्यतां
॥तंयंनव्यवहर्तव्यंपार्थिवेनयथाक्रमं॥संधिंवविग्रहंचैवयानमासनमेवच॥द्वैधीभावंसंश्रयंचषाड्गुण्यंचिंतयेत्तदा॥बलिनःसंनिकृष्टेनुनस्थेयंपंडितेन
ता॥अपकोविहिकालज्ञःसमर्थोयःप्रहीयते॥अहंतावत्तहार्यणमुद्यतेस्मिन्प्रकाशिते॥जीवितार्थीमिथ्याप्रिशंकमानप्यशंकवत्॥ततःशस्त्रावलप्र
तंसंहार्यतेगहमक्षयम्॥आत्महितोयःश्रीमंतंप्रवेशेदक्षिणापथं॥करवीरपुरंचैवप्रभोवपंतथा॥द्रक्षावस्तत्रसहितोगोप्रंतंवनगोत्तमं॥आवयोर्ग
मनंश्रुत्वाजित्वाकाशीसपार्थिवः॥अप्रविश्यपुरीदर्पादनुसारंकरिष्यति॥ततःसह्यवनेवेवराजायास्यतिसानुगः॥आवयोर्यहणेचैवदृप्तिःप्रयतिष्य
ति॥एकानश्रेयसीपात्रामविष्यतिकुलस्यवै॥पौरणामथपर्यायंदेशस्यवसुखावहं॥नवशत्रोःपरिक्षीणाजानोविजिगीषवः॥परराष्ट्रंहरिष्यंतिमृ
धेशत्रुक्षयंविना॥एवमुक्तातुतोवरिक्रमंकर्षणोऽब्रो॥प्रयेदतुरसंधांतोदक्षिणोदक्षिणापथं॥तोतुराष्ट्रंशतशश्चरंतौकामरूपिणौ॥दक्षिणादि
शमास्थायवेरतर्मीगिोरुखौसह्यपृष्ठमुपेयुषौ॥मोदमानावभीतथा॥दक्षिणायथंगावरावधानंसंप्रपेदतुः॥तोत्वल्पेनकालेनसह्यावलविभूषितं॥तांत
वगतावेणायानद्यालीनंतमाश्रितं॥आसेदतुःप्रहोढांन्यग्रोधंतरुपुंगवं॥अधत्तांतत्रसत्कृत्यसमुनिंदांप्रतपोधनं॥श्रेष्ठावसक्रपाश्रंजठावल्कलधारिणं॥ १४८

निकटेपरतरयोर्हेत्वोरुत्तरंचाह॥ अहमित्यादिना॥ ६।७।१८ अनुसारंपरतोऽवधानम्॥ ८ राजानरासंधः प्रतिष्ठतेवै (२ करवीरपुरंप्राप्तौस्वंराज्यविभूषितम्॥१८॥
गेनागमिष्यते॥ १०।११॥ प्रत्रीवरराज्यंप्राप्यपरिभ्रष्टाःस्वराष्ट्रात्॥ परराष्ट्रेषुस्थित्वापरतंतः॥ राजवधमेवकामयंतेनतु॥
स्वराष्ट्रदर्शनतत्रसुखार्थिनःपरस्याभिनिवेशाभावादित्यर्थः॥ ९ दक्षिणोसमर्थोवित्यर्थः॥ दक्षिणाश्वतरेधूर्तेसमर्थेदक्षिणोगोदक्षीतिविशेषः॥ १३।१४।१५।१६॥ १७।१८॥

हस्तवपन्ननिमेक्षणः ॥ रानवानांवधश्चापिकंसस्यचदुरात्मनः ॥ विग्रहंचजनासंधेविदित्वापरुषोत्तम ॥ तवसग्राद्कस्पेहसंप्राप्तोस्मिवाननः ॥ जानेत्वांरुक्मिणोप्राणं
गतःप्रभवाऽव्ययः ॥ देवकार्यार्थसिद्ध्यर्थमवालंबालतांगतम् ॥ नत्वयाविदितंकिंचित्त्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ तथापिभक्तिमात्रेण शृणुवक्ष्यामितेवचः ॥ पूर्वंनैरुत्तव
गोविंदपूर्वंपरमिदंश्रुतम् ॥ कखीरपुरानामराष्ट्रंवैवनिवेशितम् ॥ पुरेस्मिन्नृपतिःश्रुत्मवासुदेवोमहायशाः ॥ शृगालरतिविख्यातोनित्यंपरमकोपनः ॥ दृपेणतेन
गोविंदखवंशप्रवंवान्वपाः ॥ दायादाःनिहताःसर्वेवीरेहाजशायिना ॥ अहंकारपरोनित्यमनितात्मातिमत्सरी ॥ पुत्रैश्चमोशत्रुवाधनैः ॥ जानेधंधलोदयंभवंतोपो
धंपिष्यतः ॥ तार्त्यावेणामिमांपुण्यांनदामंथेवसंगता ॥ विषयान्तेनिवासायरिंगेछामडगंमम् ॥ रम्यंयुक्तगिरिंनामसह्यस्यप्रहृंगिणं ॥ निवासमांसभक्षाणांवो
राणांघोरदर्शिनां ॥ नानाद्रुमलतायुक्तंचित्रपुष्पितपादपं ॥ प्रोष्यतत्रनिशामेकांखड्गांनामनिम्नगां ॥ मदंतेसंतरिष्यामोनिकषोपलभूषणां ॥ गंगाप्रपातप्रति
मांथ्रोवमहतोगिरेः ॥ तस्याःप्रपातंद्रक्ष्यामस्तापसाराधभूषणं ॥ श्रमानकामान्यानार्हानगत्वात्यरणाधरैः ॥ इक्ष्वाकुमत्तत्रतान्विप्राशाप्स्यंतिवैतपोधनान् ॥ तां
तार्त्वानिम्नगांतत्रतांश्चदृष्ट्वातपोधनान् ॥ रम्यंकोच्चपुरंनामगमिष्यामःपुरोत्तमं ॥ वंशजातत्रतेराजाकुक्षधर्मरतःसदा ॥ महाकपिरितिख्यातोवनवास्यजनाधिपः ॥
तमदृष्ट्वाराजानंनिवासायगतेहनि ॥ तांस्तथामानदृहंनामतांमिष्यामःसनातनम् ॥ ततश्चुत्तागमिष्यामःसह्यस्यविवरेगिरिं ॥ गोमन्तमितिविख्यातंनेकशृंगविभूषितं
खगनेकमहाशृंगंडरोहंखगैरपि ॥ विश्रामभूतंदेवानांज्योतिषांरमिसंवृतं ॥ सोपानभूतंस्वर्गस्यगंगानाद्रेमवोच्छ्रितम् ॥ तंविमानावतरणंगिरिमेरुमिवापरं
॥ तस्योत्तमेमहाशृङ्गेभास्वंतोदेवरूपिणः ॥ उदयास्तमनेनित्यंसोमंवन्हेतियोपतिं ॥ तुर्मिमंतसमुद्रंवश्रयारहीपभूषणं ॥ प्रेक्षमाणोसुखंतत्रनगंयेविचरिष्यथः ॥ पं रामः
गस्थोतस्यशैलस्यगामंतस्यवनेचरैः ॥ दुर्गंयुद्धेनवाधनोजनासंधंविनेष्यथः ॥ तत्रशैलगतोदृष्टोभवंतोयुद्धदुर्मदः ॥ अशक्तःशैलयुद्धेनजनासंधोभविष्यति ॥ भवतोर १४७

७ ६८ ६९ दराधिष्यंतिप्रकटी भवेष्यंति १० ११ १२ भवत्सभत्व १३ १४ ३५ शूहनो वाद्रसौन्यानं १६ ११ ३८ ३९ दुर्जनवंतितम ४९४

७+ ततस्तोदानता हिनोप्रस्थिनोबहुदुःखभोगे। ७
४+ वधायसुरवाक्यंभजतोलोकभावनः॥१४+४

पियुद्धतमहत्ततत्रदारुणो॥आसवैःसहतेयोगंपश्यामिनचिरादिवं॥संग्रामश्चमहान्कल्किनिर्दिष्टस्तत्रदेवतैः॥यहनांपार्थिवानांचमांसशोणितकर्दमः॥तत्रचक्रंहलं
चैवपद्मंकौमोदकीतथा॥सौनंदमुशलंचैववैष्णवान्यायुधानिवै॥दर्शयिष्यन्तिसंग्रामेपास्यंतिचमहाद्विताम्॥हृषिंकालपक्वानांवर्षभिःकालसंज्ञितैः॥सचक्रमु
शलोनामसंग्रामःकल्किविष्कृतः॥दिवंतेहिनिर्दिष्टःकालस्यदेहसंज्ञितः॥तत्रतेकल्किसंग्रामेमुक्तंवैब्रह्मवंवपुः॥द्रक्ष्यंतिपिवःसर्वेसुराश्चसुरभावन॥तोभजन्तादं
कल्किचक्रंवरीविस्मृतम्॥भजन्वसेनरूपेणसुराणांविजयायवै॥बलश्चायंहलंघोरंमुशलंचारिमर्दनम्॥एवंतेप्रथमःकल्किसंग्रामोभविपार्थिवैः॥पृथिव्यर्थेसमा
ख्यातोभारावतरणैःपुरैः॥आयुधावाप्तिरत्रैववपुषोवैब्रह्मवस्यवै॥लक्ष्म्याश्चतेजसश्चैवव्यूहानांचविदारणम्॥ततःप्रभृतिसंग्रामोधरणीशस्त्रमूर्छितं॥भविष्यति
महान्कल्किभार्गवनामवैशसम्॥तद्भल्लकल्किशैलेंद्रेगोमंतंवनगोत्तमं॥जगंधोमृधेचापिविजयेनाभुपस्थितः॥इंद्रदेवामृतप्रख्यंहेमधेन्वापयोमृतं॥पीत्वागच्छ
तमद्रेवोमयोद्दिष्टेनवर्त्मना॥॥इतिश्रीविलेपर्वहरिवंशेपारशवाख्यानवाक्यम्॥९५॥॥वैशंपायनउवाच॥॥तत्रधेन्वाःपयःपीत्वाबलदर्पसमन्वितो॥ततस्तोरणसहि
तोप्रस्थितोयदुपुंगवो॥गोमंतंपर्वतंद्रष्टुमत्तनागेंद्रगामिनौ॥जामदग्न्यप्रदिष्टेनमार्गेणवदतांवरौ॥जामदग्न्यततोयात्रेत्रयस्त्रयस्वाग्नयः॥शो॥भयंतिस्मयेथानंत्रिदि
वंत्रिदशास्त्वंतिवाधविधिनासर्वेततोवैदिवमक्रमात्॥गोमंतमचलंप्राप्तामन्दरंत्रिदशास्त्वंलतावाहविचित्रंचनानाद्रुमविभूषितं॥गंधारुपिनद्धांचित्रंचित्रैर्मनो
रमैःगोहिषगणासंकीर्णंशिलासंकटपादपं॥मत्तचर्हिणनिर्घोषैर्नादितंमेघनादिभिः॥गगनालग्नशिखरंनलदासक्तपादपम्॥मत्तद्विपविषाणाग्रैःकंदरान्तरान्तरितभू
मिकूजद्विश्वंडजगणैःसंमत्तात्प्रतिनादितम्॥दरीप्रपातास्रुभीरुक्षैर्नेशद्भूलपत्त्रवैः॥नानाश्मकषसंघातैर्बुद्धवर्णंगयाघनम्॥धातुविश्रावदिग्धांगंसानप्रस्रवभूषितं
॥कीर्णसुरगणैःकांतंमेनाकमिवकामगं॥उद्धूतंसविशालायंमूलोवपरिस्रवम्॥सकाननदरीप्रस्थंश्वेताभ्रगणभूषितं॥पवनप्रमाथकाशैर्घेर्वेत्रस्यंदनवंदनैः॥तमा

ततः १२ अध्वविनामानुषगत्या ४ दिव्यैः मयूरैः ५ ६ ७ ८ ९ १० प्रत्यानिसान्वभिः ११

१२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ दरीकंदरयोः कृत्रिमाकृत्रिमत्वेनव्यवस्था २५ २६ गाहयंतं गाहमानं ३७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ सांपरायिकः परलोकहितइ ३४

परीक्षानंतरमुद्देशकारदृष्टांतोः संकलनं १

लेलावनयुतंमा[1]वक्षुपसंकुलम्॥पिप्पलावल्लिकलिलंवित्रमिद्रुमपादपैः॥२॥इमैः सर्जासनांवसर्वतः प्रतिशोभितम्॥ग्रंथुशालवनैर्युक्तं वहुचित्रवनैर्युतम्॥३॥
जीनिम्वार्जुनवनंकदलीकुलसंकुलम्॥हिन्तालैश्चतमालैश्चपद्मोपशोभितम्॥४॥जलेषुजलजेष्वंभोजेषुस्थलजेषुच॥पंकजैर्द्रुमवंदैश्चसर्वतः प्रतिभूषि
तं॥५॥जम्बूवञ्जुलवृक्षाढ्यंकंदुकंदलभूषितम्॥वम्पकाशोकवकुलैर्विल्वतिन्दुकशोभितं॥६॥कट्भेर्नागपुष्पैश्चसमंताद्पशोभितम्॥नागायूथसमाकीर्णंमृगसंघा
तशोभितम्॥७॥सिंहव्याघ्रर्क्षभिःसेवितवल्गनम्॥विद्याधरगणैर्नित्यमनुकीर्णशिलातलम्॥८॥सिंहशार्दूलसन्नादैःसततंप्रतिनादितम्॥सेवितंवारिवाणभि
श्चंद्रपादैश्चशोभितं॥९॥कृतंत्रिदशगंधर्वैरप्सरोभिरलंकृतम्॥वनस्पतीनांदिव्यानांपुष्पैरुच्चावचैःस्थितम्॥१०॥शक्रवज्रप्रहाणांगमनभित्तंकराचल॥दावाग्निभयनिर्भि
न्नदेवतासुखसंश्रयं॥११॥पपातप्रभयाभिश्चशरद्विरुपशोभितं॥जलशैवलशृंगाग्रैरुन्मिषंतमिवश्रिया॥१२॥स्थलाभिर्गगपद्माभिःकांताभिरुपशोभितम्॥पाटलैरुपलक
लमोघैरिवभूषितम्॥१३॥पादपकुलभूमिभिःसपुष्पाभिःसमंततः॥मंदरितंवनाताभिःप्रमदाभिःपतिंयथा॥१४॥दरीभिःसुंदराभिश्चकंदराभिःसमन्ततः॥तेषुतेषुवनोद्दे
शेषुसदामिवशोभितं॥१५॥औषधीरात्रिशिखंवानप्रस्थनिषेवितम्॥जातरूपैर्वनोद्देशैःरुचिरैरिवभूषितं॥१६॥मूलेनसुविशालेनशिरसात्युच्छ्रितेनच॥१७॥पृथिवीमंतरि
क्षंचगाहयंतमिवस्थितम्॥१८॥तेतमामाद्यगोमंतंरम्यंभूमिधरोत्तमं॥१९॥रुचिरंरुरुवःसर्वेवासायामरसन्निभाः॥२०॥रुरुडुरुक्षेणिलांखमृङ्गमिवपक्षिणः॥२१॥आसज्जमाना
वेगेनवैनतेयपथंक्रमाः॥२२॥तेततस्तोन्नमंशृंगमारुढाह्विशारव॥२३॥आगाहंरुचिरंवक्रमनसानिर्मितोपमं॥२४॥निर्झरोदारवोद्घुष्टाजगदश्रोमहाध्वनिः॥२५॥रोमोमिमतसं
ह्लिष्टमाप्लुतमपवत्रमे॥२६॥कृष्णयास्याम्परंतातपरंसूर्यार्कविभो॥२७॥यवयोर्नातिवेमुख्यंसंयोमेदेवतेरपि॥२८॥प्राप्नवानस्मियांप्रीतिमार्गानुगमनादपि॥२९॥मामेकस्मा
न्नरकात्तिशंकमिदमस्यमम॥३०॥दंतंतथानमुद्दिष्टंयत्नाधर्मसमागमः॥३१॥युवयोर्विहितोदेवैःसमस्तस्याप्यायिकः॥३२॥दिवानामुत्सवेकंठविलोदेवैरभिष्टुतः॥३३॥कृष्णसर्व

नैष्ठिकी कालिकी ३५ इदं भूमारहरणाख्यं प्रकरणं आरभ्य ३६ इदं प्रकरणं मुख्यकल्पप्रयोगः ३७ तत्रेति त्वमेवेतदायुधादिकं भवान्लौकिकेन सामर्थ्येन यदाहयात्कः ३८ त्रैधोरथो रथोभवत्वात्मा आत्मायुधमात्मैव आत्मा सर्वं दिव्यदेवत्येति ३९ चतुर्हिरण्मयीनांसंअहस्रमित्यर्थः एतेन कृत्स्नस्मात्साक्षाद्विष्णुत्वमुक्तं नतुदेशात्वैविद्यं कृत्स्नत्वेदमेवरूपैर्विभर्मीत्वविद्यं रूपमितिज्ञेयं ४० ४१ ४२ वैधवेन आगामिनाअधिकासिता...रेगृहीता अत

श्लोकस्यश्रुणमेनेष्टिकंवचः ॥ ३५ यदिदंमत्कृतंकर्मत्वयागोविंदलौकिकम्मानुषाणांहिताधीयंलोकेमानुषदेहिनां ॥ ३६ तस्यायंप्रथमःकल्पःकालेनन्तुनियोजितः ॥ नएषधनवैसाहंसंयामिसमुपस्थितो ॥ ३७ तत्रायुधंरथंचैवकृष्णंचक्रंचकार्कशम् ॥ स्वयमेवात्मनात्मानंचविधत्स्वहे ३८ चक्रोद्यतकरंदृष्ट्वात्वंगदापाणिमाहवे ॥ चक्रहिरण्मयानांसविष्पदिशतकृतः ॥ ३९ अद्यप्रभृतितेपद्मेस्वर्गद्वारमुपस्थितः ॥ पृथिव्यांयापथिवंद्राणांकृतास्त्वयिमानदे ॥ ४० वेनयंतेस्मवाक्यानंवाहनधनकृ
मणिकरुशीघ्रंमहावाहो ॥ विंदवदतांवरो ॥ ४१ यदूकामानपतयश्चिरिवाभिकरोद्यताः ॥ धार्तराष्ट्रस्यवशगाजिघृक्षंतिरणेहतयः ॥ ४२ ॥ तोनिधनदृष्टार्थीवैधवेनाधिवा
सिता ॥ एकवेणीधराचेयंवसुधाकृत्स्नक्षत्रंसंक्षिप्यविमर्दने ॥ त्वयिमानुष्यमापन्नेयदूवंशसमुपस्थिते ॥ ४३ ॥ त्वंस्वकृत्स्नंफल्गुदानवानांवधा
यवा ॥ स्वर्गायवनरेंद्राणांदेवतानांसुखायवा ॥ मुक्तोतहंत्वयाकृत्स्नंलोकैश्चैवसहामरैः ॥ ४४ ॥ त्वयासंस्कृतरूपेणयेनसंस्कृतवानहं ॥ ४५ ॥ साधयामिमहाबाहोभवतःकार्यसिद्ध
ये ॥ स्मर्तव्यश्चास्मियदूद्वंकांतारेषुमहीक्षितां ॥ ४६ ॥ रामस्यकामदग्न्यस्यकृत्स्नमक्षत्रंपृथूकृतं ॥ ४७ ॥ तयाशिष्यावहंदित्वाजगामाभीप्सितांदिशं ॥ ४८ ॥ इतिश्रीखिलेकृष्ण
वंशेगोमंतोद्दरणनामः ॥ ९६ ॥ ॥ वैशंपायनउवाच ॥ ॥ जामदग्न्यागतंरामंतोयादवकुलोद्वहो ॥ गोमंतशिखरेरम्येवासंतःकामरूपिणी ॥ १ ॥ वनमालाकुलोरक्तो
लपीतांबरावृतौ ॥ नीलश्वेतवपुर्मंतौगगनस्थाविवांबुदौ ॥ २ ॥ तौशैलधातुदिग्धांगौयुवानौशिखरेस्थितौ ॥ चेतश्चलत्रकांतेषुवनेषुतिलालसौ ॥ ३ ॥ उदयंतंनिरीक्षंतौश
शिनंज्योतिषांवरं ॥ ४ ॥ उदयास्तमनंचैवमहाधीरौधरोधरौ ॥ ५ ॥ अथसंकर्षणःश्रीमान्चिनाकुब्जेनवीर्यवान् ॥ ६ ॥ वचनंप्राहशिखेनगगनागसंनिभः ॥ ७ ॥ फुल्लपद्मकरंवस्यकृष्ण
येनिषसादह ॥ ८ ॥ वायुनामदगंधेनवीज्यमानःसुखेनवै ॥ ९ ॥ तेपतेनानिलोघेनसेव्यमानस्ततस्त्वेवै ॥ १० ॥ मद्यसंस्पर्शजोगंधःसंस्पृशन्घ्राणमागतः ॥ ११ ॥ तस्मात्वेनंविवेशाशुवात
णीतदा ॥ १२ ॥ शुशोचचमुखंतस्यमत्तेणवाऽपेहनिर्मलं ॥ १३ ॥ संस्मारितःपुराद्रामःममृतप्राशनंविभुः ॥ १४ ॥ तृषितोमदिरान्वेषात्ततस्तंतरुमैक्षत ॥ १५ ॥ तस्यप्रावृषिपुष्पस्यपद्मोज्ज्व

प्रभया

एवंएकवेणीधराभसंस्कृतेत्यादिभिः ४३ हेकृत्स्नक्षत्रंसंक्षिप्यनष्टप्रतीक्षताइतिपूर्वेणसंबंधः क्षत्रियाः मरणभयात्तीर्थेभ्यः प्राप्यकालावधिंनष्टप्रतीक्षंतेअपितूद्युद्धाभूत्वाशीघ्रमरणीकामयंतेयतः सद्यएकैरथैरेवहताःकौरवैक्षत्रम
स्मीत्यर्थः ४४ ४५ संस्कृतंसंस्कारःतदानहंत्वयाविद्यात्मनायतोस्मिअतःसर्वत्रसंस्कृतोस्मीत्यर्थः ४६ साधयामीतिएतेनयदूनयाधिक्षिप्तैःपरभूरामःकर्तव्यइतिविधीयतेइतिज्ञेयं ४७ ४८ वैश्वनवतितमःश्लोकः ९६ जामदग्न्ये १
२ ३ उदयंतं उदितं ४ ५ सुद्धायो शोभनायीछायायांद ६ ७ ८ ९ १०

रात्रिंतमा॥तंतंकाठस्थमदिरायानायतमनोहरं॥तंतुतस्माभिभूतात्मापिबन्नार्तस्वाःसक्तन॥मदाच्चचलिताकाःसमनायतसप्रभुः॥तस्यमत्तस्यवदनंकिंचिच्चलित
लोचनं॥घूर्णिताकारमभवच्छुक्लोलंडसप्रभं॥करंवकोटरंजानानाभ्राकादंबरीनिसा॥रूपिणीवारुणीतत्रदेवानामप्सरागणं॥कादंबरीमदकलंविदित्वाकुरु
पूर्वजं॥तित्वद्विदशनार्पितमुपतस्थुःप्रियंवदाः॥प्रिदारूपिणीभूताकांतिश्चशशिनःप्रिया॥श्वेतवेवाविष्ठाश्वीत्वयमेवांबुजालया॥सांजलिप्रग्रहादेवीहि
णीयमुपस्थिता॥वारुण्यात्महितंवाक्यमुवाचमदविह्वलं॥बलंनयच्छदैत्यानांबलदेवदिवीश्वर॥अहंतेदयिताकांतावारुणीसमुपस्थिता॥त्वामेवांतहितंश्रु
त्वाश्वतंवश्चामुखे॥क्षणंपूर्णेववक्त्रांभोरुहेविपुलानन॥पुष्पवक्त्रानुनिमेषकेसरेक्षितंप्रया॥अतिमुक्तेषुचाक्षोभ्यपुष्पस्तवकवत्मुखं॥सहकंदव
मालानांघकालेसुखप्रिया॥तत्रितंमार्गमाणंत्वांखेनरूपेणकांदिता॥साभिरूपेनियोगेनयंथेवामृतमंथने॥समापंप्रेषितापित्रावारुणीनंतवानघ॥घायर
वेणीवातंतथैववश्चामुखे॥त्वयोपभोक्तुमिच्छामिसंमतंहिमहाहः॥नंतानंतपरित्यक्ष्येभर्तारंतापित्वयानघ॥नाहंत्वयाविनालोकान्तुमहेदेवसेवितुं॥म
दिरानंतरंकांतिःसंकर्षणमुपस्थिता॥मदेनागलितश्रेणीकिंचिदाघूर्णितेक्षणा॥श्रोवाचप्रणयाकांतिर्वदंतंजलिपग्रहं॥नयपूर्णेनियोगेनसंश्रितंयोगमि
च्छुतां॥अहंचंद्रादपिवरंसहस्रशिरसंप्रभुम्॥हेमवर्णोरत्नरक्तांबरधरंवमदोत्तथा॥श्वेतपद्मालयादेवीविधेयावेश्मवारुणि॥एहिगेयोरुसुभगालेवामल
तांगना॥सामालामममलंगृह्यबलस्योहिदर्शना॥पद्मास्यापद्महस्तावैसंकर्षणमथाब्रवीत्॥रामरामामिरामस्त्वंवारुणास्यमलंकुरु॥कांत्यामयावरंदेवंशं
गतश्चंद्रमायथा॥एवंचेतमयामोलिहृतावरुणालयात्॥मूर्द्धिसहस्रशीर्षस्यातेमानालावयो॥नानारूपमयंचैकंकुंडलंवज्रभूषितम्॥आदिपद्मंपद्मास्यारत्नं
श्रवणभूषणम्॥कोशेयानिचनीलानिमहार्हाणिभावन॥हारश्चपानतरंसमुद्रापन्नोपितं॥देवमांप्रतिगृह्णीष्वेपोरणं॥भूषणंक्रियाम॥समयंजेमहाबाहो

११ १२ कृपिलंसृक्किणीमतीअमृतप्रसवाद्यावाजयेयसोमवत्तापादिसमुद्रगृहवसुकृतुआस्वादिताद्याःपुत्राः अमृतपानमिति ब्राह्मणं तिनादृशीमधेत्यर्थः१३ कादंबरीमदकलंपुरामदेनाघूर्णनशीलं १४ १५ १६ १७ वऽवाऽवेवऽवानिसंनिधौ
पातालेशेषरूपेणनित्यंस्थितंत्वांहलायुधंमतांहितंएतेनरामोपिपूर्णएवशेषावतारोनतुरोषांरावणादिदृप्तितिंपर्यालिपरिभ्रमंचित्तामन्वेषयतीतिशेषः१८ पुष्पवक्त्रैर्विकाशीसमुदायः केसराणामेवतेनोन्मेषेषुकेसरेषुकेसरवत्स्वप्य
आदिषुअतिमुक्तेषुवासंतंशातासु१९ २० पूर्णनयोगेनसर्वांगसंपत्सापृच्छतीति२१ त्वयाकांतिपयोरुमात्मानंभोक्तुंप्रतः त्वामीपाठांतरेप्रतोःचित्तःसंतः२२ २३ कांतीमूर्तिमतीरत्नजयपूर्वकंविधायोगेनरामसंवोधनंसंवं

धेनजयरामेतिशब्देनअमेमुखीकृतेत्यर्थः२५ २६ श्रीश्चवैलक्ष्यंपिरामंमेवानुगतेत्याहःश्रीश्चेति २७ दृंशिताबद्धभूषणादिभिःसंपन्नाः२८ २९ मौलिमुकुटः३० ३१ समुद्राहीलिसमुद्रमाश्रितोमित्रवर्णात्मनोरथानुरूपान्
त्यर्थः३२ आवतः आदरेणाऽतिगृह्णीष्वेतुत्तरेणान्वयः३२ भूषणानामेवत्वयालंक्रियाऽलंकरणंभवति नतुतैलवत्तापयितव्यतयोपमर्दकारंग्रहीत्यर्थः३३

भूषणानामलंक्रियाः॥संदृष्टतामलंकारंतत्रशक्तिस्तुरक्षियः॥तुष्टुभेवलदेवोपिशारदंडसमप्रभः॥ससमागम्यकक्षेनसत्रलाभोदकर्षणः॥शंदलेःद्युतिभांग्रहयु
क्तःशशीयथा॥तांध्यामध्यांसलापेवर्त्मनेगृहेपथा॥विनतेयानमोधानमतिवक्रमवेगितः॥संयामसक्तक्लेनसदित्यप्रहरणाद्भुतः॥दिनतानंनयश्नाथादिव्यस्त्र
गनुलेपनः॥सुप्तस्यशयनेदिव्यक्षीरेदेवगृहालये॥विघ्नोःकिरीटंदैत्येनहृतंवैरोचनेनवै॥तदर्थंतेनसंग्रामःकृतोगर्वार्थमोजसा॥किरीटार्थंसमुद्रस्थमथैदैत्यगणैः
सह॥मोक्षयित्वाकिरीटंतुवेघ्नवंपततांवरः॥व्यत्पत्रांप्रतवेगेनगगनंदेवतालयम्॥ददर्शगुहशैलेविघ्नंकार्यातरंगतं॥तेनकोपावलंबेनकिरीटेनविराजता॥द
ष्टवाभानुपंविघ्नंशैलराजशिरोगतम्॥प्रकाशवेषनिर्मुक्तंविघ्नोलिंविमानुषम्॥अपिनक्तंतमोभावानंगृहत्मान्यततान्धरः॥चिक्षेपखगतोघ्नोलिंविघ्नोःशिरसि
दृष्टवतांउपेंद्रमूर्द्धसोलिरपिनद्वारवापतत॥शिरसःस्थाननिर्मुक्तंक्षक्षंवेवाशेभयत्॥यथैवमेरुशिखरेभानर्मध्यंदिनेतथा॥विनतेयप्रयोगेणविदितोघ्नो
मातांतम्॥क्षुब्धःप्रहृष्टवदनेणमंवचनमब्रवीत्॥तरतेखलुकार्योर्थोदेवतानांनसंशयः॥यथेयमावयोःशैलेसंग्रामरचनाकृता॥शक्रास्यसदृशंक्षुंदिव्यमास्थाय
सागरतांममाहिशयनान्मोलिर्हृताक्षिप्तागहत्मता॥वैरोचनेनसंग्रामममंमोलिर्महोदधौ॥याहरूपेणयानीतातानोतामोगरुत्मता॥सुपक्षेनिकृष्टसमरेसंधो
नाधिपः॥लक्ष्मणेचधनाग्राणिरथानांवातरंहसाम्॥एतानिविजिगीषूणांशशिकल्पानिभूभृताम्॥छत्राणापार्थिवानंतदर्शितानिसितानिच॥ग्रहोनृपा
दयोदयातिमलाम्बुत्रपंकयः॥ग्रभिवर्तन्तिनःशुभायथाविहंसपंकयः॥ग्रहोद्यौविमलाभानांशस्त्राणांविमलानन॥प्रभामाक्षुभामिश्वयसंतोवदिशोदश॥
एतानिनूनंसमरेपार्थिवायुधानिच॥क्षिप्तानिविनशिष्यंतिमयिसर्वाणिसंयुगे॥कालेखलुनृपःप्राप्तोजनार्दनोनिपातितः॥ग्रावयोर्दूतनिकृयःप्रथमःसमरेतत
थिः॥ग्रार्यतिष्ठवसहिनोतस्मिन्मुक्त्वागतेनृपे॥पद्मांभःप्रयोक्ष्यामोवलंतावद्विमृश्यताम्॥एवमुक्त्वाततःकक्षेःस्वस्थःसंग्रामलालसः॥जनार्दनवसंप्रेक्ष्यका

एवतदर्शनम् ॥ वीप्समाणाश्चतान्सर्वान्नृपान्पप्रच्छयुः ॥ आत्मानमात्मनोवाचयत्पूर्वंहिविमंत्रितम् ॥ रमेतेपृथिवीपालाः पृथिवेवर्त्मनिस्थिताः ॥ येविनाशं
गमिष्यंतिशास्त्रदृष्टेनकर्मणा ॥ प्रेक्षितानवलिप्तान्नेपृच्छुनानृपसत्तमान् ॥ स्वर्गगामिनिसर्वेक्षंवपूंषिप्रवकाशिरे ॥ स्थानेभास्करिश्रान्तावसुधेयांदवंग
ता ॥ एवंनृपतिसिंहानांवलोघेरभिपादिता ॥ महानिरंतरश्चेयंवलेनदृप्तामिसंहता ॥ खेलनावलकालेनविविक्तंपृथिवीतले ॥ भविष्यतिनरेंद्रोघेरकीर्णेवन
मस्तलम् ॥ ४७ ॥ इतिश्रीविलेपहरिवंशेजरासंधाभिगमनंनाम ॥ ८७ ॥ वैशंपायनउवाच ॥ ॥ जरासंधस्ततःप्राप्तान्नृपःसर्वमहीक्षिताम् ॥ नरेंद्रविषयेवलपुरे रु
यातोमहाद्युतिःप्रणामपतदर्थेनविस्पष्टार्थमभाहितः ॥ स्थैर्यसंयामिकर्यैश्चसंगतानिभिरुचितैर्हेमकक्षैर्महाघंटैर्वारणैर्नीरदोपमैः ॥ महामात्रोन्नतमा
ढ्यैःकल्पितैरणगर्वितैर्नासाहृद्यैस्तादृशैर्युक्तैरेवमतोऽपरैर्नृपतिभिः ॥ यानिभिर्वायुसंकाशैरश्वद्विपतिभिर्युतैः ॥ एवद्रथैर्वरोदग्रैःपत्तिभिर्वलिनांवरैः ॥ त
हसप्तभिरक्षौहिण्यैर्निर्युक्तैरुपतस्थिरेनागरैः ॥ एवंचतुर्विधैःसैन्यैःप्रवलिद्भिरलंकृतैः ॥ नृपोभियातोवलवान्जरासंधोधृतव्रतः ॥ सरथेनाभिनिर्घोषैर्गजै श्चमदसिन्ध
जितैः ॥ हेमपट्टिश्चापिनद्धैःक्षेत्रितोयैश्चपत्तिभिः ॥ सन्नादयन्दिशःसर्वाःसर्वाश्चार्णवहाशयान् ॥ सागरानागराकारःसैन्यःप्रत्यदृश्यतः ॥ तद्बलंपृथिवी
शानांहृष्टपोधजनाकुलम् ॥ क्षेत्रितास्फोटितारावंमेघसैन्यमिवावभौ ॥ तथैःपवनसंघातैर्गजैश्चजलदोपमैः ॥ तरंगैश्चसिताभ्रैभैःपतिभिश्चार्णवंश्रितैः ॥
यामिश्रंतद्बलंभातियत्रादित्यपरायकलम् ॥ घर्मानोमागतंयथाप्रपटलंतथा ॥ सबलानेमहीपालाःजरासंधवशंगमाः ॥ पश्चिमायांगिरिंसर्वेनिवासायोपच
क्रमुः ॥ चर्मोत्तरास्तनिविष्टस्यबलस्यशिबिरास्यवै ॥ शक्रोपर्वणिपूर्णस्यथारूपंमहोदधेः ॥ वातरंगेथकालेनृपालोकृतकौतुकाः ॥ आरोहणार्थंशैलस्य
मभंतान्बृहतोबलात् ॥ समयापीडृताःसर्वेगिरिंप्रत्ययुतेनृपाः ॥ निविष्टमंत्रयामासुर्यदूकालकृतश्रमाः ॥ तेषांमतमुलःशब्दःश्रुत्वेवपृथिवीक्षिताम् ॥ सुगां

३।आरुढंसर्वत्रप्रसिद्धिकृद्धातोः साढेः प्रत्ययातेःसादिभिर्युक्ताःनियुक्तादानिनोः ४।५ धनवृतइत्यनौकिकमार्षंद्रष्टव्यं ६।७।८ १०।११।१२।१३ कृतकौतुकाः कृतकौतुकमंगलाः १४।१५

१६ १७ १८ २० २१ २२ नरपतिः विभुक्तो युद्धाभिज्ञात्वादिति शेषः नरपतिर्यंधविशेषो यत्रवाहनध्वजादीनीं सैत्कारउच्यते दृढयामलादिदृष्टमानः तत्र रथीति रथानविदुः नीतिशुक्रादिवत्तत्र यस्य यस्य यावृद्धि करीत्यादौ यावत्करीसतामाक्रयविक्रयः यथापतेति नोवालइतिपाठे तथाहिरिप्रोतोशिक्षयोपिकर्तव्योयथात्मकं वाहनत्वत्र इतिपर्यंतः २३ युद्धदुर्गतादुर्गरहस्यानाः २४ २५ निःसंयानैर्निरवकाशैर्भत एवर्ल्लंघनरहस्या

तेभिद्यमानानीकागणाश्चयोधनैतियांसकङ्कुकोस्त्रियाः स्थविरवेत्रपाणयः।विरूपाशदृश्यैवंवुवंतोराजशासनात्तेस्परुंवलमासीन्निःशब्दमितरं
खुवे॥लीनमीनग्रहस्थैवनिःशब्दस्यप्रदोदधेःतस्मिंस्तिमितनिःशब्दयोगादिवमहार्णवे॥जृंभांधोवृहद्वांवृहस्पतिवादद्दे॥शीघ्रंसमभिवर्तंतांवलानाद्द
महाक्षितांमू॥सर्वतःपर्वतश्चायंवलेर्घेःपरिवार्यतां॥अश्मपंत्राणियुज्यंतांक्षेपणीयाश्चदुर्मुराः॥उद्दंडैवप्रवाद्यंतांप्रासावेतोमणिवा॥उद्दंडप्रक्षेपणार्थो
यदृष्टानिवलघूनिच॥शस्त्रपातविघातानिक्रियंतांमायुशिल्पिभिः॥शूराणांयुद्धमानानांप्रमत्तानांपरस्परं॥यथानरपतिःप्राहतथाशीघ्रंविधीयतां॥
दार्यतांमेघदेघोसौनित्यंअनोन्तकः॥नृपाश्चयदृशाद्यत्ताविन्यस्यंतांमहारतः॥अद्यप्रभृतिसैन्येभ्योरिधमवर्त्मेतांमा॥पावदेतोयातयामोवसुदेवसुतावभौ
॥अचलेभ्यःशिलायोनिःक्षिपंतांनिश्चलाराजः॥आकाशमपिवाणोघैर्निःसंपातंयथाभवेत्॥मयानशिरसाक्षुण्णाक्षिप्रमिवभूमिपाः॥तेयुतेघवकाशेष
शीघ्रमारुह्यंतांगिरिः॥मद्रकलिंगाधिपतिश्चेकितानःसवाह्लिकः॥काश्मीराजोगोनर्दःकरुषाधिपतिस्तथा॥द्रुमःकिंपुरुषश्चैवपार्वतीयाश्चमानवाः॥पर्व
तस्यापरांपार्श्वंक्षिप्रमारोहयन्त्वमी॥पौरवोवेणुदारिश्चवेदर्भःसोमकस्तथा॥रुक्मांगदोभोजाधिपतिःसूर्याक्षश्चैवमाहवः॥पञ्चालानामधिपतिर्द्रुपदश्चनराधिपः
॥विन्दानुविन्दावावन्त्यौदन्तवक्रश्चवीर्यवान्॥क्षेमधूर्तिःपुरुमित्रश्चविराटश्चमहीपतिः॥कोशाम्बोमालवश्चैवशतधन्वाविरथः॥भूरिश्रवाश्चित्रसेनश्चवाणः
क्षेमदत्तया॥उन्नतंपर्वताग्रेहमेतेदुर्गसहानृपाः॥श्रीरेहंतुविमर्दंतोवज्रप्रतिमगौरवाः॥उलूकःकैतवेयश्चवाह्यांश्चमतःसुतः॥एकलव्योदृढक्षश्चक्षत्रधर्मान
यद्रथः॥उत्तमौजाजानयाश्चाल्वःकोलेयश्चैकशेरुगवेदिशोवामदेवश्चसुकेतश्चातिवीर्यवान्॥पूर्वेपर्वतनिर्यूहमेतेघायत्नमास्थिनः॥वारयंतोमिथावल्गुवाताह
तवलाहकान्॥अहंवदरदश्चैवचेदिराजश्चवीर्यवान्॥दक्षिणंशैलनिचयंदाशिषामर्दयिताः॥एवमेयगिरिःक्षिप्रंसमंताद्वेष्टितोबलैः॥वज्रप्रपातप्रतिमंप्राप्तो

नाभ्यघातनिश्चलोऽजात्वेयुज्यतेगिरेः २२ ३० २८ २९ ३० ३१ ३२ विमर्दनैः विमर्दयंतः ३४ ३५ ३६ ३७ ३८

३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ प्रतिबंधेनरोधमात्रेण अवस्कंदनकर्मणा उपर्युपरिवर्तनेन ४५ भक्तादिभिरिहतारक्षपात्रंतेनेत्यन्वयः ४८ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ पवनायत्तः वायुनाउद्धृतः ५५ ५६ ५७ ५८ रीतिःधातुरसानांधाराःनिवर्तियामासुःवर्तितवान् ५९ ६०

गुणमुत्तोभयांगदिनोयेगदाभिंतेपरिघैःपरिघायुधाः॥ अपरेविविधैःशस्त्रैर्दीर्यंतुनगोत्तमम्॥ एषभूमिधरोद्येवविषमोऽस्त्रशिलान्वितः॥ कार्योभूमिसमःसर्वैर्म
वद्भिर्वसुधाधिपैः॥ नराःसंधत्तयःक्रत्वापार्थिवेवशमागमन्॥ एमत्तंवेक्षमाणासुःसागरंपृथिवीमिव॥ उवाचराजावेदानांदेवानांमघवानिवाद्रुतंगेहावशिरव
रांश्चपादपसंकटान्॥ काष्ठैस्तृणैश्चवल्मीकैःपरिवार्यसमंततः॥ अद्येवादीप्यतांक्षिप्रमलमन्येनकर्मणा॥ क्षत्रियाःसकुमाराहिरणोसायकयोधिनः॥ नयक्ष्य
पर्वताग्रेहनियोक्तुंपादयोधिनः॥ ननामप्रतिबंधेनवावस्कंदकर्मणा॥ शक्याएषाःशिलारैतेवैरप्यवमर्दितुं॥ दुर्गायदेक्ष्वाकुभःश्रेयान्रोधयद्भूनपार्थिवाः॥ भक्ता
दर्केंधनक्षाणाःपात्यंतांगिरिसंस्थिताः॥ वलंवलिष्ठाइत्येवनाप्येषनिपुणोनपः॥ पादवोनावमंतव्याबद्धावप्येतरणोस्थिताः॥ अविज्ञातबलावेतेश्रूयंतेदेवसंमि
ताः॥ कर्मभिस्त्वमरोविद्यावालावतिबलान्विताः॥ इक्ष्वाकूणांहकर्मणिकृतवंतोयदूत्तमाः॥ शुष्ककाष्ठैस्तृणोर्वीभूसर्वतः पर्वतोत्तमं॥ अग्निनादीप्यतांक्षिप्रमाशुदह्य
तांगतवेतनः॥ यदित्वेविघ्नमिच्छंतेदह्यमानाविनंक्षंति॥ समेत्यपांतपिष्यामस्तपक्षेत्रंजीवितंतनः॥ वाक्यमेतन्नरुरुचेसबलानांमहाक्षितां॥ यऽक्ष्वाकवेदिरा
जेनृपाणांहितमंत्रिणः॥ ततःकाष्ठैस्तृणोर्वीशैःशुष्कशाखैश्चपादपैः॥ उपादीप्यतशैलेंद्रःसूर्यपादैरिवाम्बुदः॥ दह्यंतेसर्वतस्तत्रपर्वतस्तृणैरपावकंतत्रपार्थिवाः॥ यथो
देशंयथावातंशैलास्यलघविक्रमाः॥ सवायुरीपितोवह्निरुत्पपातसमंततः॥ सधूमज्वालमालाभिर्भीमाभिःखंदिपयन्निव॥ सानलःपवनायत्तःकाष्ठसंचयभूद
वान्॥ ददाहशैलंगोमंतंश्रमंतंकानपास्यमाः॥ सदह्यमानःशैलेंद्रोमुमोचविपुलाःशिलाः॥ शतशःशतशोभूत्वामहोल्काकादर्शनाः॥ सचित्रभानुःशैलेंद्रः
शाभिर्भानिरिवाम्बुदं॥ आलिप्यतावविधिवत्समंतादविदूरतः॥ यातुधिःपच्यमानेश्चज्वलद्भिश्चवपादपैः॥ उद्भ्रांतश्वापदोरेजेदह्यमानेवरद्विराट्॥ गतासाद
ह्यमानाक्षसशैलक्षयवर्तमना॥ रीतिर्विवर्तेषामासुकोचनंजनराजतः॥ वह्निनादोपितंगोपिगिरीनीतिविराजते॥ धूमोधकारोदूतनुर्नृत्यमानदवांबुदः॥ वि

६१ प्रयातानीप्रत्रैतान्त्रिंशत्रयुक्तिः भक्तांगतत्स्वर्थः ६२ ६३ रेमुः आर्तनादैकुः ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ दिरसंतीवर्कैतीद ७२ कोलीनीलोकापवाद ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ प्रक्षिभः ८४ सिंहस्यआसि
तैसराध्वनित्सहसिर्घोषोयत्पसः ८२

श्लिष्टोपलसंघातःकर्कशंगारवर्षणः॥ निर्मांसनिलाद्गोरुत्कादृष्टिर्वावदः॥ १ पातप्रस्रवोक्षिप्तोधूमसंवर्द्धितोदरः॥ सर्गाभिघातोजातोग्रगांताग्निहतोपमः॥ विद्रुताल्पपार्श्वेभ्यःसर्पादग्धाद्रदेहिनः॥ श्वसंतःपृथुमूर्द्धानोनिश्चेरुःशिवेक्षणाः॥ उत्पत्योत्पत्यगानातपनःपतुरवाङ्मुखाः॥ ग्रेरुश्चेद्दिजिताःसिंहाः शार्दूलाश्चानलाविलाः॥ मुमुचुःपादपादपाश्चवदाहनिर्यासजंजलं॥ वहत्यूर्द्धगतिवातोभस्मांगारमिषिंगलाः॥ धूमस्तायावगगनेदर्शयंतोभोदर्शनं॥ पक्षमा नोमहाप्राणुविहंगैःश्वापदैरपि॥ गिर्विकल्पमायातिप्रणाल्यालक्ष्यवर्त्मनः॥ समुमोचशिलाःशैलश्चलोदग्रशिलोच्चयः॥ वज्रेणपहरूतस्यपथाम्राद्या तिलतथा॥ आदिप्यंतंतुशैलेंद्रंक्षत्रियाव्यूहदर्शिताः॥ अर्द्धकोशमपक्रांताःपावकेनोपतापिताः॥ दह्यमानेनगश्रेष्ठशीर्यमाणोमहाद्रुमैः॥ धूमभौमेनाल क्षेमूलेशिथिलतांगते॥ मृगेषंहितदाभोववनंकेशिहृदनं॥ वभाषेपद्मपत्राक्षंसमाक्षान्धकहृदनं॥ दह्यतेयंगिरिस्तातसमानुशिखाद्रुमः॥ श्रावयोन्द्र स्यवैरेणविरूपिवसुधाधिपैः॥ पश्यपक्षत्समानलोप्राणांसधूमानांसमंततः॥ वनानांविरमंतीवनाभ्यासेद्विजोत्तमाः॥ अयंयद्यावयोर्थेगोमंतलातदह्यते॥ अ यशस्यमिदंलोकेकोलानंचभविष्यति॥ तदरण्यानृणंपक्षैर्हिनगस्यनगसंनिभः॥ क्षत्रियानिहनिष्यामोदोर्भ्यामेवयधावरं॥ एतेतेक्षत्रियाःसर्वेगिरिमादाप्य दंशिताः॥ स्थिनस्तातदृश्यंतेयथादेशंयकृत्सवः॥ एवमुक्तागिरेःशृंगान्मेरुशृंगादिवोरगाट्॥ निपपातबलःश्यामान्चनमाताधेयवा॥ कादंबरीमदक्षीबानी ल वासाःसितानन॥ सशारदेंदुसंकाशेवनमालाश्रितोदरः॥ कालेकजंघलधरश्चारुमौलिरवाङ्मुखः॥ निपपातनरेंद्राणांमध्येकेशवपूर्वजः॥ श्रवभुतेततोरामह्न ःक्षाम्चदोषमः॥ गोमंतशिखरंक्ष्मामाप्लुतोमितविक्रमः॥ ततस्तंपादयामासपद्मांगिरिवरंहरिः॥ सयादितोगिरिस्तेनन्निर्ममज्जसमंततः॥ जलाकुलोपमस्तत्रप्र प्लुतोहिदेवयाससंतेनवारिणावहिस्तत्क्षणात्प्रशमंययौ॥ कल्पांतेवाधाराभिर्मेघजालैरिवाप्लुतान्॥ सिंहाःसितनिर्घोषःपीतवासाघनाकृतिः॥ किरीटमूर्द्धो

सोम्यास्यः पुण्डरीकनिभेक्षणः॥ श्रीवत्सवक्षाः कमुखः सहस्रास्यसमद्युतिः॥ ततोमादनंतरंरूपमक्लेशवेवार्यवांस्ततः॥ ताभ्यामवभृताभ्यांवपुरणोःपीडितो गिरिः॥ समोवसहितोत्वीर्यंतोक्षयावकशान्तये॥ सलिलोत्पादनंदृष्टापार्थिवान्भयमाविशत्॥ इतिश्रीविलसद्वंशेगोमंतदहे॥९८॥ ॥विश्वामित्र उवाच॥ ॥तोनगादापुनोदृष्टावसुदेवसुतावुभौ॥ क्षुब्धनक्रझषानाकंत्रस्तसंसूदुवाहनम्॥ वारुप्रहरणोनेतुचेरतस्तत्रपादवौ॥ मकरविवसंक्षोभमुद्रक्षोभणावुभौ॥ ताभ्यांमृधेप्रतिष्ठाभ्यांयादवाभ्यांमतिस्तभृत॥ आसधानोपुराणानामादानकृतलक्षणः॥ ततोनवतलादूर्ध्वःपातंनिस्मप्रहात्मनोः॥ मधोरजन्सहस्रस्यसमरंप्रतिकांक्षिणौ॥ यानिवेमाथोपेद्रप्राप्तान्याहवशोभिनः॥ तान्यंवरात्पतंतिस्मदिव्यानाहवसंज्ञवे॥ लोहितहानिदिव्यानिदाप्राणि मदृशानिवै॥ निक्षिप्ययानितत्रैवतानिप्राप्तानियादवौ॥ ऊर्ध्वादेनयातानिपूर्तिमनिहन्निचात्पितान्याहवेभोक्रूरंरूपमांसानिसर्वशः॥ दिव्यस्रग्दामधाणित्रासयन्तिचखेचराः॥ प्रभयाभासमानानिदंशितानिदिशोदशः॥ हलंसंवर्त्तकंनामसौनन्दंमुशलंतथा॥ चिन्तार्यतानितेजांसिविष्णुप्रहरणानिवै॥ ताभ्यांसमवतीर्णौनियादवाभ्यांमहामृधे॥ नयाहप्रथमंरामोहलमप्रतिमंरणे॥ सर्पंतमिवसर्पेन्द्रंदिव्यमालाकुलंहलम्॥ सव्येनसातनोत्श्रेष्ठोजयाहमुलोत्तमः॥ सोनन्दंनामवलवान्निरानंदकरंद्विषाम्॥ दर्शनीयंचलोकेषुचक्रमादित्यवर्चसं॥ नात्राछुदर्शनंतत्त्वप्रोतोनयाहकेशवः॥ दर्शनीयंचलोकेषुधनुर्जलदनिःस्वनम्॥ नात्राशार्ङ्गमितिख्यातंकृष्णोजयाहवीर्यवान्॥ दिव्यंनिगदितार्थम्यादात्यापोकरे॥ नियुक्ताकुमुदाक्षस्यनाम्नाकौमोदकीतिसा॥ तोमहाग्रहणोवीरःसाक्षाद्विष्णुतनूपमौ॥ समरेणमेणविदोप्रेतान्यत्पद्यतामृ॥ सामुधोप्रथहोवीरौतावन्योन्यमयावुभौ॥ एवंनानुजमंसोनोरामोविंदलक्षणः॥ समोऽप्रतिरथोतोविस्मोकोहिधारुतः॥ हियत्तुप्रीतकुर्वाणोपराक्रान्तोयथेश्वरः॥ हलमद्यम्यरामस्तंसर्पेन्द्रमिवकोपितः॥ वचारसमरोवीरोहिवतामं

रामः १५८

ध्वजनृत्यंललामंतोक्षनेध्वजेइतिमेदिनी॥ १२ वर्चसमितिसमासांतष्टच्॥ १३ १४ विस्तृतनुर्व्रीतातनुर्योकनुमिदनुमित्यपाकनुर्वीकादित्यपः॥ १५ १६ अप्रतिरथोऽतुल्योः ५ १८

१८ २० २१ २२ पराक्रांतस्पराजृणवर्षीहतस्पर२३ पतिनः पद्मातेः २४ २५ २६ ३७ २८ २९ ३० ३१ अनीदितो यल्लितो ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०

तकोपमः॥विकर्षन्रथवृंदानिक्षत्रियाणांमहात्मनां॥चक्रारेषंसयूलेनागेषुचहयेषुच॥ऊरूंश्चैवांगलोक्षिप्रान्मुशलाक्षेपताडितान्॥रामोरामःसमो
निर्मन्थयथाचलौंतिवध्यमानागणेनसमेक्षत्रियर्षभाः॥जगाहेधेतिकंभीताविरथाःप्रतिजग्मिरे॥तानुवाचजरासंधःक्षत्रधर्मव्यवस्थितः॥धिगेतांक्षत्रवृत्ति
वःसमेकांतरात्मनाम्॥पराक्रान्तस्पसमरेविरथस्यपलायतः॥भ्रूणहत्यामिवासह्यांप्रवदन्निमनाधिपाः॥पतिनोभुविवैकाग्योपप्रात्यबलीयसः॥भीताः कं
विनिवर्तध्वंधिगेतांक्षत्रवृत्तिताम्॥क्षिप्रंसर्वेनिवर्तध्वंमम्रवाक्येनवादिताः॥अथवातिष्ठतारथैःप्रेक्षकाःसर्वसंस्थिताः॥यावदेनांरणेरामंपोप्रेषयामियमक्षय
म्॥तंतत्रक्षत्रियाःसर्वेजरासंधेनचोदिताः॥क्षिप्तंतःशरजालंहिदृष्ट्वायोद्धुमुपस्थिताः॥तेहयैःकांचनापीडैर्यंद्यसमप्रभैः॥नागैश्चामुरसंकाशैर्महाग
त्रप्रचोदितैः॥सतनत्राःसनिस्त्रिंशाःसायुधाभरणाम्बराः॥आरोपितःधनुष्मंतःसतूणाःपृतनायकाः॥सङ्घोत्तेधिनःसर्वेवारत्नामरजोविताः॥रणंवनिरा
तोरुःस्यंदनस्थामहीक्षितः॥तेयद्दूरंगपतितोविधावन्तोयुधाञ्चयः॥वसुदेवसुतोवीरोयुगान्तप्रत्यवेक्षताम्॥तद्युद्धमभवत्तत्रतयोस्तेषांतुसंयुगे॥सायको
त्सर्गवद्भलंगदानिर्घातदारुणम्॥ततःशस्त्रहस्ताणिप्रतीकूलोरणेविणे॥तस्थतुर्यद्धमत्तौतावभिसृष्टौयथाबलौ॥गदाभिश्चैवगर्वाभिःक्षेपणीयैश्चमद्र
रैः॥अर्चमानोमहेष्वासोयादवेनवकंपतुः॥ततःकृष्णोमुदाकारःशंखचक्रगदाधरः॥व्यवर्द्धतमहातेजावातपुक्तोयथानलः॥सचक्रेणार्ककल्पेनदीप्यमानेन
तेजसा॥चिच्छेदसमरेवीरोनृगजाश्वमहारथान्॥गदानिपातनिहतालंगलेनचकर्षिताः॥नशेकुरेणेस्थातुंपार्थिवानरुचेतसः॥चक्रक्षुरनिकृत्तानिविचिच
रणिमहीक्षिताम्॥रथयूथानिभग्नानिनशेकुश्चलितुंरणे॥मुशलाक्षेपभग्नाश्चकुंजराःपरिहायनाः॥घनारवघनापाये भग्नदंताविकुब्जुः॥चक्रानलज्वालहता
नसादिनःसपदातयः॥पेतुःशेषेसचक्रत्रयथावद्यहतास्तथा॥चक्रालंगलनिर्दग्धंतत्सैन्यंविस्लाकृतम्॥युगांतोपहतप्रख्यंसंबभूवतितद्भयम्॥श्वाकीर्णभूमि

४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ सपूर्वजः तम्प्राहुः क ४५२ सेवनं कर्षकः सेवनीसीवनोपात्ये हलेरामस्यकर्षणेइतिमेदिनी मन्त्रीवृषः कर्षकस्येवतद्वचनमगणार्थंतमित्यर्थः ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४

दिव्यानामायुधानांवपुषतां॥ वेल्लवानांनृपालेतुदृष्टुमप्यबलोमसः॥ केविद्रथाः संमृदिताःकेचिन्निहतयाधिवाः॥ भग्नैकचक्राक्षयुगैर्विकीर्णाधिरणीतले॥ तस्मिन्विशसनेघोरेचक्रलाङ्गलमंडवे॥ दारुणेनिप्रवृत्तानिरक्षांसेपातकानिच॥ आर्तानांक्रंजमानानांपतितानांचवेणुवत्॥ अन्योन्यशमतेन्यो ष्टंनृणांरथवाजिनां॥ सापातितनरेंद्राणांरुधिरार्द्रापृथिवी॥ योधवंदनादाढ्यैरेवाप्रतिभातिवै॥ नाकेशस्थिमज्जाश्रैःशातितानांचदंतिनाम्॥ रुधिरोधाप्लवत्तच्छादयामासमेदिनी॥ तस्मिन्महाप्रवाणकेनरवाहनसंक्षये॥ शिवानामशिवैःशब्दैर्नादितेघोरदर्शने॥ आर्त्तस्वनितसंवादैरुधिरोक्षहृदाकुले॥ अंतकाकाशसदृशेनागदेहैरमाहृते॥ अपोत्तवंद्रुमिर्यातेतुरगैश्चावदारितैः॥ कंकैश्चबलगृध्रैश्चनादितप्रतिनादिते॥ नियातेपृथिवीपा नांसत्यसंधारणेरते॥ कृष्णःशत्रुवधंकर्तुंवकाणंतकदर्शनः॥ युगांतार्कप्रभश्चक्रंकालंविवाग्यसंगदां॥ गृह्यसैन्यावनिगतावाधेकेशवोनृपान्॥ किंनपश्यतवैशूराहन्यमानरथंसयुतं॥ किमिदंगम्यतेशूराःकृताह्यादृङ्निश्चयाः॥ अहंसपूर्वजःसङ्ख्येपरांतिंप्रमुखेस्थितः॥ अदृष्टदोषेणगुणोभवन्तो येनपालिताः॥ सदृशोनोजरासंधःकिमर्थंनाभिवर्त्तते॥ एवमुक्तेनृपतिर्दरेशनामवार्यवान्॥ गंभीरलोलोयमजंप्रत्ययोसैन्यसैन्यमध्यगम्॥ यमायेसमुता आक्षपशारणमिवसेवनी॥ एद्येहिगम्युद्यतमयासार्द्धमिदंमतं॥ युद्धमभवतांगुणमस्यदरस्यच॥ पृथेलोकवरिष्ठाप्यंकुञ्जरंप्रोभिवोनसा॥ याधयि ष्यतितंकंसोदरमाहवे॥ हलेनबलिनांश्रेष्ठंशत्रुशलेनावपोथयत्॥ सकोपगतमूर्द्धानंशत्रुशलेनावपोथयत॥ पपातदरदोभूमौदारितार्द्रइवाचलः॥ गमे णनिहतेतस्मिन्दरेशनमसन्नमे॥ जरासंधस्यराज्ञस्तुरामेणामित्रसमागमः॥ महेंद्रप्रेषवज्रेणदारणेलोमहर्षणाः॥ दृष्ट्वाहतान्वि क्रान्तावन्योन्यमभिधावतः॥ भाकंपयंतोभुवंवीरौतावुभौमहाबलौ॥ दृष्टशांतमहात्मानोगिरिमिशिखराविव॥ युपाग्रमात्रपृहनिप्रेक्षंतोपरुषर्षभौ॥ संरब्धाविवधावन्तौगजेंद्रसदृशौयुधि॥

श्रुतो॥तावुभौपुरुषाचार्यौलोकेख्यातौमहाबलौ॥प्रसक्तावितिमहानागावन्योन्यंसमधावताम्॥ततोदेवागंधर्वाःसहाप्सरसश्चैवसमाजग्मुःसहस्रशः॥तेहृदयक्षगंधर्वमहर्षिभिरलंकृतम्॥शुभेभ्यधिकंराजन्त्रभोन्योतिर्गणैरिव॥अभिष्टुवन्वरगमनुजासंघोनमाधिपः॥सवंमंडलमाश्रित्यबलदेवंप्रदक्षिणम्॥तावन्योन्यंप्रजघ्नातेगदाभ्यांहविशारदौ॥दंताभ्यामिवमत्तेभौनादयंतौदिशोदश॥गदानिपातैरसमैश्शुभ्रवे श्मनिनिःस्वनः॥जगतेधस्यचरणोपर्वतस्येवदीर्यते॥नलकूबरयोर्युद्धंगदयोरभवत्तदा॥गदागदाभृतांश्रेष्ठं विस्मापयदिवानिलः॥रामस्यपुनरादायगदांसाजानमद्भुतम्॥धेष्वारः॥सेहेधैर्यंणमहताशिक्षयाचबलेनच॥पौरुषयतः॥एवंतौपुरुषश्रेष्ठौयुयुधातेमहाबलौ॥नवयुद्धेनसंयुक्तौभावेवप्रजगृहतुः॥अथापश्यद्बलोयुद्धेविशेषंतस्यवीर्यवान्॥रामःकरेणगदांत्यक्त्वाजगाहेभुशलोत्तमम्॥ततश्चतंतुदादृष्ट्वामुशलंघोरदर्शनम्॥अमोघंबलदेवेनक्रुद्धेनतुमहारणे॥ततोन्तरिक्षेवागासुस्वरालोकसाक्षिणी॥नैतयारामवध्योयमलंवैदनमाग्रथः॥विहितोस्यमहामृत्युस्तस्माद्युद्धाद्विरम॥अचिरेणैवकालेनप्राणांस्त्यक्ष्यतिसंगधः॥जरासंधसुतस्तत्रवाक्यमेनाःसमपद्यत॥नप्राहरत्ततस्तस्मैपुनरेवहलायुधः॥ततोनृपाप्रमुदितायुद्धहृष्टमयस्तदा॥दीर्घकालंमहाराजनिरघुस्तेतरं॥पराजितेतुपक्षान्तेजरासंधेमहापतौ॥विविक्तमभवत्तस्यपराहृतमहारथम्॥तेनृपाश्चोदितेनाथःस्यंदनेनुरोगतथा॥डडुवुर्भीतमनसाव्याघ्राघ्राताइवर्षभाः॥नेदुश्चपतित्यक्तेभयदर्पमहारथे॥घोरंकृत्वादवक्रंगोद्रमायोधनंवभौ॥दवत्सुरथमासेषुवेदिराजोमहाद्युतिः॥स्वसायादवसंघंतुसमेवान्ववर्तत॥हतःकाहूयसेत्यनवेदिभेत्यनवानघ॥संवधकामेणविंदमिवमेवाह्वेदिराट्॥अहंपितृवधुर्भीतवयादवनंदन॥सवलस्त्यापुपाहन्तंहिमेर्दयितःप्रभो॥ऊंकृत्यैवमयाजानंसंधोल्पचेतनः॥रूक्षाहिरमदुर्बुद्धेवियहाद्गाकर्मणि॥तेदेवाद्यमयापक्तो

१५४

ममवावास्यहृषकः॥ भमोयदूनांसंधत्स्वयादवतिसानुगः॥ निर्वैरोनेवसंयातिसपांशुथिवीपतिः॥ तर्ष्यतांसूयोप्यपरंदर्शयीष्यतिकिल्विषं॥ तदि
मांसंत्यजाशुत्वमहंहतनराकुलं॥ कव्यादगणसंकीर्णेसेवितयाममानघैः॥ कावीरपंकृष्णाश्चामःसवलानुगाः॥ मृगालंवाक्रदेवंवेदक्षाम
लत्रपार्थिवं॥ रिमोरथवोदयेकवयोःकीर्तिमया॥ योनितोशाघत्तगोःखांवक्षाक्रूरो॥ शाघ्रमाहृहभद्रंतेबलदेवमहायवान॥ नंगामकर
वोरथंदृष्टंतवमुखाधिपं॥ ॥ वैशंपायनउवाच॥ ॥ पितरंचमतंतेवोवसुदेवंचदेवकी॥ वावंदृष्टमनाःकृष्णोजगादजगतोगुरुः॥ अहोकृ
ष्णाभिसंतप्तोदेवकीलोचितात्वया॥ वांधवप्रतिरूपेणसंसिक्तोवचनांवुना॥ दिशकर्मविशेषेणहितप्रमर्षस्वच॥ वावासुदर्लभालोकेव
क्तारंवेदिसन्नमं॥ वेदिनाथस्वनाथोवःसंदर्शनातव॥ नावयोःकिंविदप्राप्यंययोस्त्वंवंधुरीदृशः॥ नशोकंकस्यनिधनंपेक्षान्यूतस्तमाद्दृ
पः॥ पयस्विन्यांतत्सनाथोवःकर्तुंचेदिक्षुलोहहि॥ परंनोप्रथमोवंधुस्त्वंवृत्तंवमहाक्षितौ॥ अतप्रभृतिसंग्रामानवेदिसन्नमंचाक्रमोशलंम द्रस्थले
त्यवंसंयामाणाहतयः॥ कथयिष्यंतिलोकेस्मिन्येधास्यंतिपार्थिवाः॥ राज्ञांपराजयंकृष्णेगमंतश्चलसत्तमे॥ श्रवणाहरणाच्चास्यसर्गतोके
जंतितोतक्रुद्धामहाराजकलापरोत्तमं॥ त्वयोदितेनमार्गेणवेदिराजशिवायवै॥ तिस्पंदनगताःसर्वेपवनोत्पातमिर्दहेः॥ मेजिरेदीर्घमधा
नंशृतिमंतरवामयः॥ तेत्रिणात्रोषिताःप्राप्ताःकरवीरपरोत्तमं॥ शिवायचशिवदेशेनिविष्टाहिदिशोपमाः॥ रन्तिनादितसरिवंशेकस्मीपु
णभिममनंगामः॥ ॥ वैशंपायनउवाच॥ ॥ तानागतान्विदित्वाथपृथागोपुरुषर्षभः॥ पप्रच्छधर्मराजानंनिगूढांगेंद्रविक्रमः॥ रथेनादित्यवर्णेनभा रामः
स्वतारणागमिना॥ आयुधप्रतिपूर्णेननेमिनिर्घोषवाहिना॥ मदस्रवलकल्पेनचित्रानालधूपिणा॥ अक्षयैःसायकैःपूर्णैनानावर्णैरणा २५४

।हर्म्यष्वेनाश्रुगतिनासक्तेकुशिखरेषपि।हेमकक्षवागर्पेणद्धाक्षेणातिश्लेष्मिना॥सुबंधुरेणादीप्तेनपत्तत्रिवरणामिना॥रेवगतेनेवशक्रस्यहर्म्यषे-
नाथादिणा॥तावित्रेनिपमपूरोयंददेसविनावयम्॥आदित्यरश्मिभिर्विरश्मिभिर्योनिगृह्यते॥तेनस्पंदनमुख्येनद्विषत्स्पंदनघातिना॥स
लोणोपयात्कृष्णशलभःपावकंयथा॥चापपाणिःस्रुतीक्षणेषुःकवचीहेममालिकः॥सिंतप्रावरणोष्णीषःपावकाकालोचनः॥युद्धसंक्रु
चपलंविक्षिपन्नुःसहंधनुः॥निर्वमन्रोषजंवायुंज्वानलज्वालमंडलं॥भामिर्भूषणपंक्तीनांदीप्तोमेरुरिवाचलः॥रथस्थस्त्रशैलेंद्रःशृगालःप्रत्य
दृश्यतातस्मात्सितशंखेनरथनेमिस्वनेनच॥युद्धेनवन्यन्तीवयालोवियथापरं॥तमापतंतंश्रीमन्तंधूम्रिमंतमिवाचलं॥शृगालंलोकपाला
भंदृष्ट्वाक्षोभनविव्यथे॥शृगालश्चापिसंरब्धःस्पंदनेनाश्रुगामिना॥सभीषेवासुदेवस्यपप्रथेतुःप्रत्यदृश्यतां॥वासुदेवंस्थितंदृष्ट्वाशृगालोमुद्दलालस
॥अभिद्रावदेनंमेघराशिरिवाचलम्॥वासुदेवःस्थितंरुक्मीप्रतियुद्धायतस्थिवान्॥तद्रुद्रमभवत्तांसमरंघोरदर्शनम्॥उभाभ्यामपिभग्ना
भ्यांकुंजराभ्यांयथावने॥शृगालस्त्वब्रवीत्कृष्णंसमरेसमुपस्थितम्॥युद्धंगोपेनतेनत्वंमोहाच्चलितोऽवगोगामनेयद्गमोविपत्त्वयाकृष्णचेष्टित
मृषाश्रनायकानांमूर्खाणांनृपाणांदुर्बलेबले॥हेमंतुविदितःकृष्णक्षत्रियाणांपराजयः॥रूपेणानामसत्त्वानामवुद्धीनांगणस्यवै॥दिष्टेदानीयया
कामांस्थितोहंपार्थिवेपदे॥कयास्मिन्मयाद्वारेणद्यपरिनिष्ठितः॥नवाहमेकंसबलोयुक्त्वापोढुमाहवे॥अहमेकत्वमप्येकोद्वयुद्धवारेणस्
थितो॥किंजनेननिरस्तेनतवाहंवरेणस्थितः॥धर्मंयदूनांनिधनंप्रजानन्नकातरेण॥लोकेस्मिन्काक्रदेवाहंभविष्याहतेत्वयि॥हतेमयित्वमप्येकोवा
स्कंदेवाभविष्यसि॥शृगालस्यवचःश्रुत्वावासुदेवश्चमापरः॥रथस्थःप्रहरंस्तिग्मंकृत्वाचक्रमाददे॥ततःसायकजालानिशृगालंक्रोधमूर्छितः॥वि

क्षेपक्ष्मे घोण॥ एकूम्पलघुविक्रमः॥ शत्रा णिया निचान्यानिमुशला घानिसंयुगे॥ पातयामासणे विंदेस शृगालप्रतापवान॥ शृगालप्रहि
तैरक्षैःपावकज्वालमालिभिः॥ निर्दयाभिहतःरुक्मःस्थितोगि॥ वाचलः॥ सोऽस्त्रप्रहाणभिहतःकिंविशेवसमीरितः॥ चक्रमध्यम्पगे विंदःशृगा
लस्यापा॥ क्षिपत॥ तांरथस्थंप्रमाणस्थंशृगालंयदूद्भवं॥ जघानसमरेचक्रंगातदर्पंमहाबलं॥ निहत्यसमरे शूरंशृगालंयदूकाग्रजं॥ ततः
रुक्मदर्शनंचक्रंपुनरायाद्गुरोःकरं॥ चक्राणोऽभिनिर्भिन्नःसगतासुःगतोऽसवः॥ पपातस्यंदनजस्त्रावीशृगालोद्विषवाहनः॥ निशम्यतंनिपतितंवज्र
पाताद्विवाचलं॥ ततस्तेमन्यान्यपथयुर्विमनोभिहतेनृपे॥ केचित्त्यविश्वनाशंकश्मलाभिहताभृशं॥ रुरुरुदुर्भृशसंतप्ताभर्तृशोकाभिपीडिताः॥
केचित्तत्रैवशोतंचुःस्मंतःरुक्मृतानिव॥ पतितंभूमिपंभूमौनत्यजंतिस्मदुःखिताः॥ ततोमेघनिनादेनस्वनेनारिविमर्दनः॥ रुक्मःकमलपत्राक्षो
जनानामभयंददौ॥ चक्रंकिंते नहस्तेनराजतांगुलिपर्वणा॥ नभेतव्यनभेतव्यमितिताभ्यभाषत॥ नास्यपापस्यदोषेणनिरावाधकरंजनं॥ घा
तयिष्यामिसमरेरुदंशूरजतंस्मृतं॥ घातितोयंशृगालश्वभ्रष्टसंदीनमानसः॥ अश्रूपूर्णमुखादीनाःक्रंदमानाभृशंवदन॥ तेस्मपश्यंतियतितंध
रणांधरितापतिं॥ चक्रनिर्दारितोरस्कंभिन्नशृंगमिवाचलम॥ विलपंतिस्मतेसर्वेसचिवाःसप्रजाभृशं॥ साश्रुपातेक्षणादीनाःशोकसंतप्त
मानसाः॥ तेषांहृदंतशब्देनपोरणांवित्रोःस्वः॥ महिप्यस्तत्रनिष्पेतुःसुतारुदितानना॥ तांतंनिपतितंदृष्ट्वाघ्नंभूमिपतिंपतिम॥ ना
नारूप्यकरैर्भृशंतीःपर्यदेवयन॥ उरस्युरसिजांश्चैवशिरोजान्याकुलानिवे॥ निर्दयंताड्यन्त्यस्ताविलपंरुरुदुःस्त्रियः॥ तस्यारिमुदुःखार्ता
मृदिताःकिंचलोचनाः॥ पेतुरुर्व्यांभुजाःसर्वेःकृतमूलालतारवा॥ तासांवाष्पांवुपूर्णानिनेत्राणिरुपयोधितां॥ वा॥ विप्रहतानावपंकजानिवक्त्र

रुमः
२५५

शिरोंऽतापतंपतितंभूमौरुदन्तेपादृदिपीडिताः॥लालप्यमानाकरुणंरोषितःपर्यदेवयन्॥पुत्रंवाष्पपुरस्कृत्यबालेप्रकृतलोचनम्॥शक्रदेवंपि
तुःपार्श्वेहिरण्यरुरुदुःस्त्रियः॥अयंतेवारविन्तोवातःपुत्रोनपीडितः॥तद्विहीनकथमयंपदेस्थास्यतियेत्वके॥किंकथमेकपदेत्यत्कागतोसंतःपर
लोकं॥अतएवात्तवशोच्यानांकिंकुमीदिधवावयम्॥तत्सपद्मावतीनाममहिषीप्रमदोत्तमा॥रुदंतीपुत्रमादायवासुदेवमुपस्थिता॥यत्त्वयापा
तितोवीरणाग्रेमेनकर्मणा॥तस्मात्पितापतत्स्यायंपुत्रंत्यक्त्वाशरणंगतः॥यदित्वाप्रणमेत्तातोशोकुर्याद्दाशार्हनंपुनः॥नायमेकप्रहारेणजनत्तप्यत
दाहिणा॥यदिकुर्यादयंभूलत्तपावांधवकेविधिं॥नैवंपरेतःकृपणःसेवेतधरणीतलम्॥अयमस्यविपन्नस्यबांधवायत्तवानघ॥सन्नं रक्ष्य
तांवापुत्रःपुत्रस्त्वात्मजः॥तस्मात्तद्रूपनंऋत्वामहिष्यापडनंदनः॥मृदुपूर्वमिदंवाक्यमुवाचवदतांवरः॥राजपत्न्याततोरोषःसहानेनडुरात्मना॥
प्रतिरूपस्त्वयंजातोदविषोम्योस्मिवान्धवः॥रोषेमेविगतःसाधुतववाक्यैरकिल्बिषैः॥योयंपुत्रःमृगालस्यममाप्येषनसंशयः॥अभयंवाभिदे
कंवददाम्येमेमुखायवै॥आहूयंतांप्रकृतयःपौरामात्रिणास्तथा॥पिताप्येतामहाज्येतदपुत्रोभिषिच्यताम्॥ततःप्रकृतयःसर्वाःपौरामात्रिणा
स्तथा॥अभिषेकार्थमानयुर्यत्रतोगमकेशवौ॥ततःसिंहासनस्थंतुराजपुत्रंजनार्दनः॥अभिषेकेणदिव्येनयोजयामासवीर्यवान्॥अभिषिच्यश्री
गात्रस्यकरवांपरमुत्तं॥ऋक्षत्तदहरेवाशुप्रस्थानमभ्यरोचयत्॥रथेनहरियुक्तेनतेनयुद्धार्जितेनवै॥केशवःप्रस्थितोधानंत्रयहात्रिदिवंयथा
॥शक्रदेवोपिधर्मात्मासहमात्रापरन्तपः॥सबालद्रुद्रायुक्तांमुख्याःप्रकृतयस्तथा॥शिबिकायामथारोप्यशरीरंतंपदूडमदम्॥संगतादूरमार्गेण
पश्चिमामिमुखायययुः॥निधनेनविधानेनचऋक्षतस्यसक्रियाम्॥मृतकांकायामाससपितुःपारलौकिकं॥ठदिश्यदिश्यराजानंआहूयऋक्षत्वासस्व

+ अथाश्वविधिनावीरौपंचयात्रोक्तिनोपथिदमघोषेणासंगत्यस्करात्रोक्तिनाविवानत्रमनुस्साहिनोवीरमुपापरमयायुनो २

६२६३ नवनवतितमोध्यायः ९९ तौतु १ २ श्रेष्ठः नानाजातीयाअपेक्षहित्योपजीवित ४३४५ ६ ७ ८ देवतानिप्रतिमा ९१० लिंगनिलक्षणानि ११ १२ १३ १४ १५ १६ प्रमोदनः आषौदुंबरौपद्मपीठ १८

शः॥ततस्तेसलिलंदत्त्वानामगोत्रादिकान्तैनैः[12]॥पित्र्यंपरत्रेघोरेशोकसंविग्नमानसः॥कृत्वोदकंतदाराजाप्रविवेशपुरोत्तमं॥[13] ॥इतिश्रीखिलेहरि
वंशेकृष्णालवधःशृगालपत्त्राभिषेकः॥१००॥ ॥वैशंपायनउवाच॥तोतुस्वल्पेनकालेनदमघोषेणसंगतौ॥नगरीमथुरांप्राप्तौवसुदेवसुतावुभौ
॥ततःप्रसन्नाःसर्वेयादवायेनंदने॥सवलाहृष्टमनसःउग्रसेनपुरोगमाः॥[3]श्वेष्ठःप्रकृत्यश्चैवमन्त्रिणश्चयथोचिताः॥सवालहृष्टास्त्रिवप
शसमभिवर्त्तन्तानन्दिनूर्याणपवायत्तान्त्येतांपुरुषोत्तमौ॥ध्यापनाकामालिंगोभासंनिस्मसमन्ततः॥हृष्टाःप्रमुदितास्तत्रोपरिपरमशोभिता
॥अक्रूरःसात्यकिश्चैवमन्त्रिणश्चयथोचिताः॥धात्रेयान्तयोरागमनेयथैवंहमहेतथा॥मुदितास्तत्रगायन्तिराजमार्गेषुगायनाः॥सवाशीर्व
क्तलागाथायादवानांप्रियङ्करा॥गोविदृगमौसंप्राप्तौभ्रातरौलोकविश्रुतौ॥स्वयंनिर्भयाःसर्वेकृष्णंयादवाःसुखं॥नकश्चित्तत्रदीनोवामः
लिनोवाविचेतनः॥मथुरायांमभूत्कश्चिद्रामकृष्णसमागमे॥वयांसिसाधुवाक्यानिप्रहृष्टागोहयद्विपाः॥नरनारीगणाश्चैवमेजिरेमानसंपुरं॥
शिवाश्चप्रववुर्वाताविजयाकादिशादशः॥[4]॥देवतानिचसर्वाणिहृष्टान्यायतनेतथा॥यानिलिंगानिलोकस्यदृतानीहपूजयन्॥ता
निसर्वाणिपहृष्टंतत्तयोरागमनेतथा॥ततःकालेशिवेपुण्येपस्यंदनेनाभिमर्दनौ॥हरिकृष्णौनतोवाणौप्रविष्टामथुरांपुरीं॥प्रविशन्पुरुषाग्र्यौगोवि
दंरामंचाब्रुवन्॥ततोयुयुर्यदुगणाःशक्रंदेवगणास्त्वि[13]वमुदेवस्यभवनंपितुस्तोयडनंदनौ॥प्रहृष्टोचंद्रवदनोवज्रादित्यविवानलौ॥ततोवसुदे
वस्यपादौशमभिवाद्यच॥ततोयमेनंराजानमुपास्पयडनंदनौ॥ययान्यायंभाजयित्वातौसर्वैश्चाभिनंदितौ॥जग्मतुर्हृष्टमनसौमातरंवनिवेशनं॥ राजः
तत्रापथानिसंन्यस्यगृहंस्वैरवारिणौ॥प्रमुदान्तेयडवरौवसुदेवसुतावुभौ॥एवंतावेककर्माणौमथुरायांशुभाननौ॥उग्रसेनोनृगोभूत्वाकश्चित्काले २५६

३ + तत्रायथानिसंन्यस्यगृहंस्वैरवारिणौ। प्रमुदान्तेयडवरौवसुदेवसुतावुभौ॥१॥ + ३

विश्वतनया ॥ इति श्रीविष्णुमहापुराणे पंचमांशे सप्ततितमोऽध्यायः ७० ॥ वैशंपायन उवाच ॥ ॥ कस्यचित्त्वथ कालस्य स्मृत्वा रागोपबृंहितं सौहृदं जगाम कोब्रवं रामः कृष्णमानमतां स्थितः ॥ गतास्तत्र रम्याणि ददर्शुः पल्वलानि वै ॥ भक्तपूर्वाण्यपाणानि सरांसि सुभृशं गवां संविहरंतु योनतंत्रं कृष्णपूर्वजः ॥ वत्सैर्नरमलीपैर्नवेषेगालेलुतः प्रभुः ॥ सतानमाषतं प्रीत्या पश्चात्पूर्वमिदं मः ॥ गोपालैर्नवविधिनाय धान्यायं यथावयः ॥ तथैवग्रहतान्सर्वान्तथैवपरिहर्षयन् ॥ तथैवसहगोपीभिर्यैजिपामाततः कथाः ॥ तमूचुः स्थविरागोपाः प्रियंमधुरमाविणं ॥ रामंरमयतां श्रेष्ठं नवासात्पुनरागतं ॥ तागतंतेमहाबाहोयदूनां श्रद्धाःस्मनिर्दृतास्तान्तपत्वांपश्यामहेवयं ॥ पीताश्चैवयंवीर्यत्वंपरिहागतं ॥ विव्यातस्त्रिपुलोकेषुरामः शत्रभयंकरः ॥ वर्द्धनायावयंनूनंत्वयायादवनंदन ॥ अथवाप्राणिनस्तान्तमन्नजन्मभूमिषु ॥ त्रिदशानांवयंमान्याक्रवमाद्याःमलानना ॥ पश्यदृष्ट्वात्वयातांस्तामाणान्तवागमं ॥ दिष्यातेनिहतामल्लाःकंसश्चविनिपातितः ॥ उग्रसेनोभिषिक्तश्चमाहात्म्यनानुजेनवै ॥ समुद्रंचक्रतोरत्नामिहिमिनातेहविग्रहं ॥ विधःपंचजनस्यवजातसंधेनविग्रहं ॥ गोमंतेवक्रतोस्माभिःक्षत्रियैःसहविग्रहः ॥ दरदस्यवधश्चैवजरासंधेनयागतिः ॥ तत्राकधावतरणंश्रुतंवैयमाहवे ॥ वधश्चैवनृगाजस्यकरवीरेोत्तमे ॥ तत्कृतर्षिभिश्च नागरणांवसंतनं ॥ म थुरायांप्रवेशश्चकंसकी
र्तनायकैरपि ॥ प्रतिपुतावबद्धापार्थिवाश्चवशीकृताः ॥ तववागमनंदृष्ट्वासभार्याःसमयथापुरा ॥ तेनत्वमपरित्यक्तोवेद्मिताश्रुसबांधवः ॥ प्रत्युद्यातंतोरामःसर्वोत्तानभिनंदितान् ॥ यादवेषपिसर्वेषुभवेतांममबांधवौ ॥ इहवोगंतवाल्यमिहैवावयोरतिः ॥ भवद्भिर्वहिताश्चैवयत्सामोविकृतिंकथां ॥ गेहेषुभवतांकृष्णगावश्चपरिरक्षिताः ॥ अस्माकंबांधवाःसर्वेभवंतोबद्धसौहृदाः ॥ ध्रुवंचैवंतथातत्तेगोपनंधेहलायवे ॥ संद्द

२७।२८।२७।२४ आदत्तेमौलिनावक्त्रीभूतकिरीटिन २५।२६।२७।२८। स्नातुंस्नानदर्वकिंचांपरिदोनुमिच्छे।इच्छामिभूपिणीभूर्तिमिनीभूचोनिरोषः ३० मन्नोक्तांमन्नेनोक्तामिनिहेतुना भारतीनदिभूस्नाभवन्ति ३१ कर्कशाधोमुखंकर्कशाधोमुखम् ३२ तस्मांहलालक्षयांयास्त्रजः येनुस्ताःपुष्पकोशैः करशोः वासरेरावरुणांसुगन्धिं परागरुणांमदिराक्षपादे नेत्रे मुमुः

१५१ प्रवरनाथोवभूवुर्गोपपोषितः॥तत्तोवनांतरणतोरमेणभोमहाबलः॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥एतस्मिंतरेप्राप्तेरमायाविदितात्मने।गोपा
वेदशकालेनेरुयानायतवारुणी॥सापिवत्संहरीधामत्तकालेत्रातिमिहृतः॥वनांतरातोरमःपानंमदसमारणी॥उपनिन्युस्तत्तस्मैवन्यानि
विविधानिवा।प्रत्पयरमाणीयानिपद्माणिवपुलानिवा॥मिंध्यांश्चविविधानांवा-मक्षांश्चद्रुदंगाप्रान्।।सद्योहृतानिपद्मानिविकचान्युत्प
लानिवा॥शिरसावारुकेशेनकिंचिदाद्रेत्रमोलिना॥श्रवणेकावलंवेनकुंडलेनविराजता॥वंदनाद्दीप्तयानिनवनमालावलंबिना॥विव्यभाव
रक्तारामःकेलाशनेतमंदरः॥नीलेवसानोवसनेप्रत्पग्रजलदप्रभे।।राजवपुषाशुभ्रतिमिरोघेयथाशशी॥लांगलेनावसक्तेनभुजगा।भोगवति
ना॥तथाभुजाग्रस्थितेनमुशलेनचभास्वता॥समनोवविनोत्रेष्टोराजापरिजनानतः॥शीशिरोद्वित्रिमायासुपथाखेदालसःशशीरामस्तुरुम्
नामाहलायीमिकेमहानदि।।इरमाभिगाहुंत्वरुपिणीसागरंणेसंकर्षणायमत्तोक्तभारतीपरिभूयसा॥नाभवन्ततंदेवीस्वभावनमो
हिता॥ततश्चुक्रोधबलवानणोमदसमन्वितः॥चकारसहलहंमुसंकर्षणोबली॥तस्यामपात्रेदिव्यापेतुस्तामरसस्रजः॥मुमुचुप
व्यकोशेष्ववासोरवरणंजलं॥तहलेनाननायेणकूलेरट्टमहानदी॥चकर्षयमुनांरणोद्यस्थितांवनितामिवा॥सविद्वल्लनलोलाताहृदप्रस्थि
तसंचया॥व्यावर्त्ततनदीभीताहलमाणीउपस्थिता॥लांगलादिष्टमार्गासावेगावक्रगामिनी॥संकर्षणभयत्रस्तायेमेवाकुलतांगता॥पुनि
नश्रोणिविम्बेष्टाप्रदिनेलायताक्षितेः॥फेनमेखलहस्तेवकिंनेत्तरंगभंगिनी॥तणंवियमपात्रावक्त्रवाकोवतत्तना॥वेगंभारवक्रांगात्र
लतीनविभूषणां॥ततहंसेक्षणांपांगाकृशंकाभांजिनांवरा॥तांजोहूतकेशांतांजलस्खलितगामिनी॥लांगलोल्लिखितांपांगाद्भुभंतासाग

रमः १५१

उच्छेनुरित्यर्थः ३३।३४ हृदप्रस्थितसंचयाहृदात्प्रस्थिताः प्रवर्तिताः संचयाः मत्स्यादयोयस्यांसा ३५ ३६ कर्कशाधोमुखम् ५ पुलिनंश्रोणीदिनास्याः विम्बंरक्तपद्ममरागतत्सदृशोष्ठोयस्याः अम्बुद
गामिनीसागरगामिनी ३७ ३८ १३८

वेगागाम्बुदगामिनीतिपाठः २

४०।४१।४२।४४।४५।४६।४७।४८।४९।५०।संदेश आस्ता ५१।५२।५३।५४।५५।५६।५७।५८।५९।६०॥

वनम् २.

रांगनामत्तेवकुटिलापांगैरजमार्गेणागच्छंतीं॥ रुद्ध्वनाणामवेगेनस्वांतसंक्षिप्तगामिनी॥ उन्मार्गनीतमार्गासायेनंदावनंवनंरंदावनस्यमध्येव
सानीतायकृलानदी॥ रोहपमाणेवरतेगेरहितातेपवासिभिः॥ सायदासमतिक्कंतानदीदंदावनंतदा॥ एणीभूत्वायमुनासममत्रयांतीप्रसाद
नाथभीतासिप्रतिलोमेनकर्मणा॥ विपरीतमिदंरूपंतायंचममजायते॥ असत्यहंनदामध्येहिणायतयारुता॥ कृष्णेनमहावाहोसमागय
मिचाणि॥ गतंमांसागरेनूनंसपत्न्यावेगगर्विता॥ पेतहोसेहसिप्पंतितोयव्याहृतागमिनी॥ प्रसादंकुरुमेवीरपाचेतोरुक्मभूषेणा॥ प्रसन्नम
नानित्यंभवसत्वंकरोत्तम॥ कर्षणायकरुक्षास्मिरोषोयंविनिवर्त्यतां॥ भूर्भुवःस्वःमिवर्णातेवपालंगालायध॥ मार्गमादिशगरुडामिकागरुडामि
हाभुज॥ प्रणामावनतांदृष्ट्वायमुनांलांगलायुधः॥ प्रत्युवाचार्णववधूंमदाकान्तस्ववोलाः॥ लादिष्टमार्गंतमिममेप्रियदर्शनी॥ देशमप्रदाने
नहावयस्वाविलेशुभम्॥ एषतेसुभ्रसंदेशःकथितःसागरेमम॥ शांतिव्रजमहाभागंगम्यतांचयथासुखं॥ यावत्स्थास्यतिलोकोयंतावत्स्थास्यतिर
मेयशः॥ एषनाकर्षणादृष्टासर्वतेजनवासिनः॥ साधुसाधुनिरायासप्रणामंवक्रिरेतदा॥ तंविसृज्यमहाभागंतांश्चसर्वान्जनौकसः॥ ततःसंचित्य
मनसारामःप्रहरतांवरः॥ पुनःप्रतिजगामाशुमथुरांहिणीसुतः॥ संगत्वामथुरांरामोभवनेमधुसूदनं॥ प्रत्युद्यवनमालेनवक्षसाभिविराजता॥ सद्
स्तूर्णमाप्यतेरामंलांगलधारिणं॥ सहसोत्थायगोविंददत्वासनमनुत्तमं॥ उपविष्टंतदारामंपप्रच्छकुशलंप्रभो॥ बांधवेषुचसर्वेषुगोपेवजना
दिनः॥ प्रत्युवाचततोरामोभ्रातरंसाधुभाषणं॥ सर्वत्रकुशलंकृष्णेयांकुशलमिच्छसि॥ ततस्तयोर्विचित्राश्चपौराणांपश्यकथाभवन्॥ वसुदेवायतः
पुराणमकथयेयातदा॥ इतिश्रीखिलेहरिवंशेभविष्यपर्वणिकर्षणनाम॥ २००॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥ततस्मिन्ननोमालोकप्राहुर्तिकानाथ॥

अवतर्मानंदहरोपथिव्यांसारमत्यागः ५५॥ थेनाघ्रवेवेगासोपश्रिष्ठोननादिनम्

इतिभवदीवेहरिवंशभाषाटीकायांद्वितीयतमोध्यायः॥ ॥ॐ॥ ॥ततस्मिन्नंद्र वृत्तिस्तवकाः१

प्रारंभिकाः

आत्माधिक्यदामीषु विरोधशंसि पु देर्घं छन्दोनुरोधात् २ पार्थिवान्पार्थिवं राज्ञांवेनाराकारयाम् ३।४ भोजपुत्रस्मरकिंनराः राजनात् निमन्त्रणात् ५ प्रथमामुख्याः घ्र १७१८।१९।११०
निरुद्यमाः किंनीतिसंयेनिरोधः। तत्रवयं किं भिन्नवदेकान्तरायेव। निरुत्साहाभविष्याम अपितु अतिप्रसिद्धाः सेनसोत्साहाः स्वतन्त्रगद्धाम् इतिपाठे श्लोकोवाक्यम् ११।१२।१३।१४।१५

सागतेषुसर्वेषु पृथुपुरुषेषु संसदि

१५८ चक्राणुधरहंसर्वलोकपालगृहोपमो। तेषांत्पथिकशंसाद्यलोकप्राहुनिकेविदः॥ ततसंरुद्धपद्मश्रेणाः समेताः क्रमसंसदि। प्रैषन्तिकाः नराः प्रा
ऊः पार्थिवात्पार्थिवंवचः जनार्दननरेंद्राणांपार्थिवानांसमागमः॥ अद्यास्यदार्ष्टिकानांसद्मनित्यनेकशः॥ भविष्यतिक्षितीशानांसुमद्यानित्य
नेकशः॥ तरितात्तत्रगरुत्तिनानाजनपदेश्वराः। कुंठिनेपुरीकाक्षः भोजपुत्रस्यशासनात्॥ प्रकाशंसक्थात्तत्र श्रूयन्तेमज्जनोक्तिनाः॥ किम
णाकिलनाम्नालिह्नितानाः प्रथमास्वसा॥ भावीक्षयंवरात्तत्रतस्याः किलजगद्गुरुः॥ रत्नपर्यंतेनृपवणाछत्तिसबलानुगाः॥ तस्याःत्रैलोक्यसुंद
र्याःक्षत्तियेहनिपादवः॥ रत्नभूषणभूषिण्याभविष्यतिस्वयंवरः॥ राज्ञांतत्रसमेतानांहस्त्यश्वरथगामिनां॥ दक्षामः शिविकात्तत्रशिविराणिम
हात्मनां। सिंहशार्दूलदर्पाणांमत्तद्विरदगामिनां॥ सदाकंदप्रियाणांहिपार्श्वरक्षमधीमहि॥ जयाशीर्घंसहितावलोधनसमन्विताः॥ निरुद्यमाः
पृथिवीपालाः किंकांतवरवर्णिनि। हत्साहाभविष्यामोगच्छामोयदनंदन॥ क्रोत्तत्रकंशवाक्यंहृदिशल्यमिवार्पितं॥ निर्नाशमयदश्रेयाद्य
नांसहितोबलैः॥ यादवास्तिबलोदग्रास्तेषांश्यामलालसाः॥ निर्ययुःस्यंदनवरैर्गर्विताविदशाद्वयैः॥ बलाधिष्ठितमिक्ष्वाकुनदीरोधानमाश्रितः॥
चक्राद्यतकरः क्रमेणादर्शनंव्योम्नोवतौ॥ यादवाश्रापरेतत्रवासुदेवानुयायिनः॥ रथैरादित्यसंकाशैः किंकिणीप्रतिनादितैः॥ उग्रसेनंलुतो
विंदः प्राहनिश्चितदर्शनः॥ निष्टप्तंनृपशार्दूलश्रात्रामेसहितानघौ॥ क्षत्रियाणिबलंभद्रः प्राहनिश्चितदर्शनः॥ पुरीशून्यामिमांवाजवन्प
राज्यंतिनः॥ श्रमाकंशंकिताःसर्वेनरासंधवशानुगाः॥ मोदंतेस्मविनक्षत्रदेवलोकेयथामराः॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वामोक्षणोमहायशाः॥ रामः
स्नेहेनाधिगतंवाक्यंववनाश्रुतं॥ क्षणंहस्समहायाहायदूनानंदिवर्द्धनः॥ यत्तायदहंतद्यवक्ष्यामिशिष्टदनः॥ तयाविहीनाःसर्वेमनश्चक्षुः १५८

१घ निकृतिप्रज्ञाःकपटबुद्धयः राज्ञांनिमित्तदर्शिनाः राजनीतिविदः जघन्येदक्षतः मूल्येइत्यर्थः ७ अस्माकमसम्मताः ८

को भीष्मकपितुस्तस्य ३२

श्रीः १५९

तत्रसर्वेनानांहस्त्यश्वरथगणिनाम्।दक्षामदृशतंक्षत्रसेनानांमहात्मनाम्॥ ९
वसुक्रामहाबाहुर्वैनतेयंमुहुर्वचनम्।जगामाथपुरींक्षु
द्रःकेशिकस्यमहात्मनः॥ वैनतेयसहायेनसंग्रामंदुष्करंकिल॥ १०
न्यादवेश्वमहारथैः॥ वैदर्भनगरीप्राप्तेक्षेदेवकीनन्दनेहृषाःप्रकृतिनास्तत्रवैनिवा
सार्थोपक्रमुः॥ सर्वेशस्त्रायुधधराराजानोवलनिर्गताः॥ ११
ध्यवेर्यंपथनउवाच॥ तान्क्षिप्रंवेकान्तेराजानथविशारदः॥ केशि
कस्तत्रउत्थायप्रहृष्टेनान्तरात्मना॥ अर्घ्यमावनंदत्वासराजाकेशिकस्यच॥ १२
सत्कृत्यविधिवत्क्षिप्रंस्वपुरंप्रत्यवेदयत्॥ एवमे
वंतुक्षत्रायकारितंदिव्यमन्दिरम्॥ विवेशसवलश्रीमान्केला संशंकरोयथा॥ १३
वानयनादिरत्नोघैरचितोवासवालयः॥ स
सुविनीतश्रीमान्त्सरात्रौनिवेदनेपूजितोवहुमानेनस्नेहपरीतेनचेतसा॥ ॐ इतिहरिवंशेहरिणाश्चयचरे॥ ॥ वैरा
पाथनउवाच॥ तेक्षमागतंदृष्ट्वावैनतेयंसहायुतम्॥ वभ्रुश्चित्रयाविष्टाःसर्वेनपतिसत्तमाः॥ १४
क्रमाःमक्षायमन्त्रकुशलानीतिशास्त्रार्थवित्तमाः॥ भीष्मकस्यसभांगत्वारम्यांहेमपरिच्छदाम्॥ सिंहासनेषुचित्रेषुविविक्तान्तर्
गेषुवै॥ निषेदुस्तेनरपतयदादेवादेवसभामिव॥ तेषांमध्येमहाबाहुर्जरासंधःप्रतापवान्॥ वभाषेसमहातेजादिवान्देवेश्वरोय
था॥ जरासन्धउवाच॥ ॥ श्रूयतांभोनरश्रेष्ठाभीष्मकश्चमहामतिः॥ कथ्यमानंमयाबुध्यावचनंवदतांवरः॥ योसोक्षत्रियसंघा रामः
तोवसुदेवसुतोबली॥ वैनतेयसहायेनसंग्रामंदुष्करंकिल॥ कन्याहेतोर्महातेजायादवैरभिसंवृतः॥ अवरूपंकृतेयत्तं १५
कन्यावाप्रियंथाभवेदिति॥ यदत्रकार्यंकार्यंसुनयोवेनवर्द्धितम्॥ कुरुध्वंपत्रमादूनाविनिश्चित्यवलावलम्॥ पश्चान्नोमन्युरी

४ ५ ६ ७ ८ अहिनं अहिंसंजायतेयेनतत्र ८

यौवसुदेवसुतावुभौवैनतेयंविनातस्मित्रगोमन्तेपर्वतोत्तमेयत्कृतंसुमहद्घोरंभवद्भिर्दितिहेतवःदक्षिमिर्यदवैश्चैवभोजांधकमहारथैः।समेत्यपृच्छमानस्यकीदृग्वैरंभवेत्।कन्यार्थेयंतमानेनगरुडस्थेनविष्णुना।कस्यास्यनिरयोनास्तिनापिराक्षसरेसह।पुरास्कारविधोरेश्रूयतेमेदितीत्रियम्।पातालस्थतलेमग्नाविष्णुनाप्रभविष्णुना।वाराहंरूपमास्थाय उद्धृतोजगदादिना।हिरण्याक्षश्चदैत्येन्द्रोवाराहेणनिपातितः।हिरण्यकशिपुश्चैवमहावलपराक्रमः।अवध्योमरदैत्यानामृषिगंधर्वकिन्नरैः।यक्षराक्षसनागानांनाकाद्रोनावनिस्थले।नराभ्यन्तरतत्यक्तोर्नभुक्तेरागार्द्रकेरगवैः।अवध्यस्त्रिभुलोकेषुदैत्येन्द्रोघपराजितः।नारसिंहेनरूपेणविष्णुनानिहतःपुरा।गमनेननुरूपेणकरूपस्यात्मनोवतीं।अदित्यागर्भसम्भूतोवटुंवधारुरोन्नमः।सत्यरज्जुमयैःपाशैःकृतयातालसंश्रयः।कार्तवीर्योमहावीर्यःसहस्रभुजमण्डितः।दत्तात्रेयप्रसादेनमन्त्रोवरमदेनवै।जामदग्न्योमहातेजारेणुकागर्भसम्भवः।त्रेतायांत्रिषुलोकेषुरामस्त्रास्त्रभृतांवरः।पर्शुनावज्रकल्पेनसप्तद्वीपेश्वरोन्तयः।निहतोविष्णुनाभूयश्चूक्रूपेणहैहयः।इक्ष्वाकुकुलसम्भूतोरामोदाशरथिःपुरा।त्रिलोकजयिनंवीरंरावणंव्यनियातयत्।पुराकृतयुगेविष्णुस्त्रंग्रामेनारकामये।क्रोडरूपंभुजीभूत्वागरुडस्थोहिवीर्यवान्।निजघानमुरान्युद्धेवरदानेनदर्पितान्।कालनेमिंचदैत्येन्द्रंदेवतानांभयंकरम्।सहस्रकिरणाभेनचक्रेणव्यहनद्धरिः।महायोगवतेनाजोविश्वरूपे

१६० णविष्णुना[२४] अनेनप्राप्तकालेनिहनावसुरावनेवनवरादैत्यामहाबलपराक्रमाः[२५] निहतावलभावेनपुत्रचारिष्
धेनुकाः राकुनीकेशिनंवैवयमर्जुनकावधिः[२६] नागंकुवलयापीडंरंगद्वारेमुष्टिकंतथाकंसंचवलिनांश्रेष्ठंसगणंदेवकीसु
नुः[२७] व्यहनज्जीपदेवेरंगक्रीडमानोहिकेशवः एवमादानिदीव्यानिकृष्णकर्माणिविष्णुनाकृतानितत्रतत्रैवविष्णुना
प्रभविष्णुनातेनाहंवप्रवक्ष्यामिभवतोहितकाम्यया तंमन्येकेशवंविष्णुंपुराद्यमृषिसत्तमं नारायणंजगद्योनिं पुरा
१६० णांपुरुषंप्रभुम्ः क्षरंक्षरं [redacted] सर्वभूतानांव्यक्ताव्यक्तंसनातनम्ः अधर्यंसर्वभूतानांसर्वलोकनमस्कृतम्ः अ
नादिमध्यनिधनंधरम०धरणाच्चतम्ः विश्वभुवमजंस्थाणुमजेयंसचराचरैः त्रिविक्रमंत्रिलोकेशंत्रिदशेन्द्रारिनाशन
म्ः इतिमेनिश्चितावृद्धिर्जानतोयंमथुरामनुः कृतेमहतिवैरंतांविपुत्रेचक्रवर्तिनाम्ः कथमन्यस्यपुंसाश्वगरुत्मान्वाहनं
भवेत्ः विरोधेशंगतुकन्यार्थेविक्रमस्थेजनार्दनेकः स्थास्यतिपुमानग्रगरुडस्याग्रतोवली स्वयंचरक्षतेनासौविष्णुस्व
यमिहागतः वैवस्वतागमनेवैमहान्दोषः प्रकीर्तितः भवद्भिरनुविन्येदंक्रियतांयदनन्तरम्ः ३८ वैशंपायनउवाच
एवंविब्रुवमाणंतमगधानांमहाबलम्ः मुनीथोधर्मतपसांइदंवचनंवेदमब्रवीत्ः १ मुनीथउवाच सम्यगाहमहाबाहु
मगधाधिपतेः समक्षंनरदेवानांयथावृत्तंमहाहवेः गोमन्तेरामकृष्णाभ्यांकृतंकर्मसुदुष्करम्ः गजाश्वरथसंबाधंप
रिघजसमाकुलंनिर्दिधायहलीसेनावक्त्रांगलवहिनाः तेनायंमागधःश्रीमान्नागतंविन्ययत्ः वृतेयंराजसेना

यतिः

यामनुस्मृत्यसुदारुणांऽयंपदान्पोर्युधनीत्तत्रवत्तकेराव योर्युधि।दुर्विद्योधनदोषीरोघभुवनेदिनीश्वयंऽविदितंवःसुय
त२ एस्यत्यागंयेनयेनमाः।यक्षवेगानितोहूनावभ्रमुरगिनेवराःसमुद्राश्चक्षुभुस्सर्वेचाद्रिमुडुमुडुः।वयंवृसर्वेसंत्रस्ताः
किमुत्यानेनविक्रवाःऽयदासन्नयुध्येनेघारूढःकेरावःखगैः।कथमस्मद्विधैर्वराकंप्रतिस्थानुंरणाजिरेंराशांत्वयंवदो
नामसुमहान्पर्वदुर्नयः।कतोनरवैराधैर्यद्रोधर्मस्यवैनिधिःऽइदंकुरिनगरमाप्तधमनुजेश्वराः।पुनरेवेष्यतिश्रीघ्रं
हापुरुषावग्रहःऽयदिसावरयेदन्यंराज्ञांमध्येनृपात्मजाःकृष्णस्यभुजयोर्वीर्यंकःपुमान्त्रसहिष्यतिऽविख्यापितसुदो
बोहंत्वयाचमहोत्सवेःनदत्थमागतःकृष्णोवयंवैवनराधिपाःऽकिंनुत्यागमनंवैवनराणामनिगर्हितम्।कन्याहेतोर्नरेन्द्रा
णांयथावदितिभागधः॥५५॥ ॥इतिहरिवंशेखिलभागेत्वयत्रेः १०५। ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥इत्येवमुक्तेवचने
सुनीथेनमहात्मना।कृष्णाधिपतिर्वीरोदन्तवक्त्रोभ्यभाषत॥ ॥दन्तवक्रउवाच॥ ॥यदुक्तंमागधेन्द्रेणसुनीथेननरा
धिपाः।युक्तपूर्वमिदंमन्येयदस्माकंवचोहितम्।नचविद्वेषणोनाहंनचाहंकारवादिना।नचात्मविजिगुंचादूषयामिवचो नी४
मतम्।वाक्यारंभंमहाराधंनिशम्यात्रार्थहितम्।कस्यनिर्विलंक्रुद्धोवेराजसंसदि।किन्त्वनुस्मरणार्थेहंब्रवीमि
केनि·पा श्रूयतांमे।आगतोवासुदेवोपिकिमाश्चर्यंनराधिपाःयथागतावयंसर्वेतथाकृष्णइहागतः।किमत्रदोषोगोरूपंवाकन्या
हेतोस्तनागतः।यदस्माभिस्समेत्यैवंकृतेगोमन्तरोधने।तत्रयुद्धंनदोषंकथंवाकर्तुमर्हथः।वनवासेस्थितोवीरोकंसवधा

इत्येवमिति १·२·३·४·वासुदेवोतिसान्धिरार्षः ५ औरगः पुराणः ६·७

८ नागेनकुबलयापीडेनोद्विषेनोकोपितोविवेशनुः ८ गतासुर्देवगसावधानत्वमुक्तमस्य १० येनकंसानेधृतावयोधिकेरस्माभिस्सहवैरंकृतं तस्योपरोधपरायणैर्वयंतदाकिमत्रदोषो
विहीनःनकोपीत्यर्थः ११।१२।१३ रथादिवलेनउपेतैरस्माभिस्सहनेनाविग्रहोयुक्तमकृतमत्र उपसंहारः अथापराधश्चकृतस्तत्रदण्डोदाहृतमेवयुक्तमित्याशयः १४ नवाधमधर्मइत्या
ह पावानीतिनयाच्चिनोदीवान्निमरणंश्रेयइतिस्तोचपुर्वंनीतिनपश्चिनौ अतस्तयोर्मुख्योर्विनिपातः सस्तेनमरणेनविनीनमुरधिनःस्यादितिमत्वामइतियोज

नाहृतेनुनाःदेवर्षिवचनाद्राजन्त्वत्प्रावनतटोस्थितोंतावाहृषवधार्थियुभोरामजनार्दनौ।नागेनोद्विषिनौवीरौहतनागोविवेश
नुःननःस्ववीर्यमाश्रित्यनिहतोरंगसागरेःगतासुरिवेवासीनोमथुरेशात्सहानुजः किमत्रविहीनोदोषोयेनास्माभिर्वयं
धिकःउपरोधपरोराजन्त्वयंमदेनिमागताःसेनानिवर्तनमात्रोक्तवन्नस्तोरामकेशवौ।पुरंवजंतंसमुत्सृज्यगोमन्तपर्व
तंगतौनित्याविगतमत्सराभिर्हतंनंमरयोधिभिः।अप्राप्तयौवनाभ्यांचपदातीभ्यांरणाजिरेरथाश्वनरनागेननत्रवैविग्रहः
कृतः।कृत्वोपरोधंतौतेनदुष्टत्वधर्मेगदीपनम् पावानिमुखमाश्रित्यमृतोयदिपश्चिनौ विनीतावितिपश्यामस्तवेश
नीयपुंगवाः प्रतियुद्धेकृतेत्वेवंदुष्कयामोजनार्दनम्।यत्रयत्रप्रयास्यामोवयंतत्रभवेत्कलिः।प्रीत्यर्थंप्रयतिष्यामःकृष्णेनस
हभूमिपाः इदंकृत्वापुरंकृष्णोनागतःकलिहेतुना।कन्यानिमित्तागमनेकस्यदुष्प्रधर्षणैः मर्त्यस्त्रिपुरुषेन्द्रोसोन
कश्चित्त्राकृतोजनः।देवलोकेचदेवेशःप्रवरःपुरुषोत्तमः।दिवानामपिकर्तासौलोकानांचविशेषतः।नदेवाःतिदृगवु
द्धिर्नवेधसोनापिमत्सरःनत्सब्धोनकृतघ्नोनार्तःप्रणतानतिहरःपदा।स्वविभुःप्रभुर्देवोदेवानामपियोनमः आगतोगरु
डेनेहक्षप्राकाम्यहेतुनाःनसेनासहितोयातिकृष्णःरात्रुविनाशने इमंयात्रांविनाधंप्रीत्यर्थंयागतोहरिः।सहि
तोयादवेंद्रैश्चभोजवृष्ण्यन्धकैरिहः अर्घ्यमावमनीयंचदत्वातिथंनराधिपाः।करिष्यामोवयंसर्वेकेशवायमहात्म
नेःस्वंसन्धानतःकृत्वाकृष्णेनसहितावयम्।वसामोविगतद्वेषानिर्भयाविगतज्वराःनित्यंतद्वचनंश्रुत्वादत्तवरंस्पर्धीमनः

नाःअथयुद्धंकुरुरणंश्रेयोविग्रहस्पृक्षरणमितिनीयार्द्धार्थःसार्द्धश्लोकवाक्यम् १५ स्वंस्वस्थानपरांधित्वमुक्तासंप्रतिविरोधेहेत्वभावमाह यत्रयत्रेत्यादिना १६
पूर्ववैरंस्मृत्वामुद्दीप्तमन्युरित्यादिनेत्याद्यादेनाह मर्त्येइति मनुष्यलोके १८ इर्ष्यी अक्षमा मत्सरःपरोत्कर्षासहनम् १९।२० छद्मप्राकाम्यहेतुनास्वयंवराऽऽगतत्वाज्ञेन
स्वरूपंप्रकाशनीयमितिहेतुः २१ यादवेंद्राणांमुख्यैर्भोजादिभिः २२ संधानतःसंधाविगतमुद्वेगोयेषांतेविगतोद्विग्नाः २३।

राज्यः प्रवदतां श्रेष्ठः प्रत्युवाचनराधिपान्॥ [24] ॥राज्यउवाच॥ ॥किंभयेनास्यतःसर्वेत्यक्त्वाशस्त्राभवामहे॥संधानकरणेहेतोःकृष्ण
स्यभयकंपिताः[25]परस्परेनकिंकार्यंनिन्दमानात्मनोव्रतम्॥नैवधर्मीनरेंद्राणांक्षात्रधर्मेव्यवस्थितः[26]॥महत्सुराजवंशेषुसंभूताः
कृतवर्ष्मणः॥तेषांकाँक्षुद्धिःकथंभवितुमर्हति[27]॥अहंजानामिवैकल्यमादिदेवंसनातनम्॥प्रभुंसर्वनरेन्द्राणांनारायण
राक्षणाम्[28]॥वैकुंठमजयंलोकंवराचरगुरुंहरिम्॥समभूनंदेवकीगर्भेविष्णुंलोकनमस्कृतम्[29]॥कंसराजवधार्थंयोभारावतर
णायच॥अस्माकंचविनाशायलोकसंरक्षणायच[30]॥अंधावृष्णयरंगे कृष्णंजानेविशेषतर्विशेषितम्॥संग्रामंमनुजेंद्रत्वंकृत्वाविष्णुना
सहभूमिपाः[31]॥क्रांतत्रिविक्रमंगत्वास्यामोयमसादनम्॥नत्वंजानासिराजेंद्रांकालेनायुःक्षयोभवेत्[32]॥नाकालेम्रियतेकश्चि
त्सायंप्रेकालेनजीवति॥स्वंविनिश्चयंबुद्धानकुर्यात्किस्यादिदृशम्[33]॥सत्यंभगवान्विदुरोलोकतत्त्वस्यपश्यति॥निहतादिति
जेंद्राणांयथाकालेनयोगवित्[34]॥वेत्तिवैरोचनिंवैरोचनिंबधायैवावधंमत्वत्वम्॥क्षत्रवान्देवदेवोवैयानात्तत्तत्वाग्निम्[35]॥स्वमादीनिवा
न्यानिविघ्नोश्रेष्ठानिवैनृपाः॥तस्मादयुक्तंभवतांविग्रहंतथेविधारितम्[36]॥नवसंग्रामहेतोर्हिक्षत्रस्यागमनंविदुः॥यस्यांतस्म वा
वाकृत्यावरयिष्यतितस्यसः[37]॥किमत्रविग्रहेतात्रांघ्रीनिभवतिवैध्रुवम्॥ ॥वैशंपायनउवाच॥स्वंकथयमानानांतत्रराज्ञां
बुद्धिरगतिनामनिकेंद्रवृद्धानामीश्वरः पुत्रकादशात्[38]महावीर्यमदोत्सिक्तंभागवित्राभिरक्षितम्॥रणेप्रवरादातिर्

31 यमसादनंमन्योमृत्युंविघ्नमित्यर्थः 33 "कस्माद्विदुरः 34·34।36·37।36-136
कस्मादित्?

४०कस्यचित्कस्माच्चित्र: ४१ ह्रियतेकन्येतिशेष: यथाऽपमेवह्रीयतेकान्तेनेतिशेष: ४२।४३ज्येष्ठंसुतंकेरावेनसह केरावंचपुत्रेणसहकथंकारयिष्येइतियोज्यम् ४४ उक्तवान् उक्तो ४५-१४८ ४७
४८
४९
५०
५१
५२
५३
५४
५५
५६

भीष्मउवाच:१

थंविचिन्यमनसाधुनम्[४०]कृतंनसहतेनित्यंपुत्रोमेवज्रदर्शिन:।नित्याभिमानीवरणोनविभेतिचकस्यचित्[४१]कृष्णस्यभुजवीर्येणाहृतोवै
नात्रसंशय:।भविष्यतिननोयुद्धंमहत्पुरुषविग्रहम्[४२]देवदैवाभिमानीदकुनोजीवतिमेसुत:।जीवितंनैवपद्मपामिममपुत्रस्यकेरा
वान्[४३]कन्याहेतो:सुतंज्येष्ठंपितृणांनन्दिवर्द्धनम्।कारयिष्येकथंयुद्धंसहपुत्रेणकेरावैन[४४]वनारायणांदेवंवरमिच्छन्तिकृष्ण
वान्।मृढभावोमदोन्मत्त:संग्रामेष्वनिवर्तक:।नियतंभस्मसाधानिनूनंराष्ट्रंयथानत्वान्[४५]करवीरेश्वर:भूर:अगात्तत्रित्र
योधक:।क्षणेनभस्मसान्नीत:केरावेनबलीयसा[४६]इन्द्रायनेवसक्रीमान्केरावोवृत्रिनांवर:।उद्यम्यैकेनहस्तेनसप्ताहंध
तवान्गिरिम्।उ:कृरंकर्मसंस्मृत्यमनस्तीदतिमेभृशम्[४७]इन्द्रस्तुत्वयमागत्यदेवतैस्सहवत्रहा।अभ्यषिंचाद्रवीत्कृष्ण
मुपेंद्रेतिशचीपति:[४८]यथावैदमितीनाग:कान्तीयोयमुनाह्रदे।विषाग्निज्वलितोकान्तान्नकस्तमप्रभ:[४९]केशवैवमहावीर्यो
दानवोहयविग्रह:।निहतोवासुदेवेदैवैरपिदुरासद:[५०]सांदीपनिसुतंवैवविरनष्टंहिसागरे।कृष्णपंचजनंहत्वाचानयद्धर्मम
न्दिरात्[५१]गोमन्तेसमयुद्धंवहुभिश्चैवनावुभौ।कृत्वाविनाशजननंगजाश्वरथसंकुलम्[५२]जनेनगजवन्द्यानिरथेनरथयो ४ क्षयम् पाठः
धिन:।सादिनश्चाश्वयोधेनचरणेनपदातिन[५३]जघ्नतुस्तोमहावीर्यौवसुदेवसुतावुभौ।नदेवासुरगंधर्वानयथोरगराक्ष
सा:।ननागानापिदैत्येन्द्रानपिशाचान्गुहकान्।कृतवंतौतथाचित्रंनाश्चरथसंक्षयम्।तुमनेस्मत्संग्रामेभृशंवीदति १६२
मेमन:[५४]नमथाश्रुतपूर्वंविदृष्टपूर्वंकुतोपिवा।नादशीभुविभर्त्तारंस्त्रीन्वासुदेवासुरोत्तमात्[५५]सम्प्रगाहमहंवाकुर्दन्तवक्त्रोमहा

२२४ ६+ वीसी ६

४

महावीर्यश्चिकल्पसूः ५१५८ नरेन्द्रोभीकवः ५९ ६० ६१ ६२ सेनानयमशास्त्री ६३ व्यतिक्रमंराजोऽनादृत्यकल्पसत्कारसूः ६४ ६५ दूताद्दत्त्वेतिद्रोषः नेवंराजेन्द्रसे सर्वैः कल्पोऽभि
विष्वनामित्येवंरूपमुक्त्वाकथकौशिकेसमर्पितवन्तइतिद्रोषः १ ॥६॥ ॥इतिश्रीनैलकण्ठीयेभावदीपेहरिवंशार्थप्रकाशेद्वितीयोध्यायः॥ ॥२॥ ॥हत्वाकंसमिति १ अतिथि

मतिः।संधयिष्यामहाबाहुंसंविधास्यामियत्नमम्॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ इतिसंचिन्त्यमनसावत्सावतविनिश्चयम्।गमन
यमासेवकेप्रसादयितुमच्युतम्॥चिन्त्यमानोनरेन्द्रैश्चवहुभिर्नृपतिभिः।स्तनमागधवान्दिभ्योवोधितःसुनिमंगलैः॥५
प्रभातेरजन्यांनुकृतपूर्वाह्णिकक्रियाः।उपविष्टान्यथास्तत्रवेदिष्वविश्रामवेश्मसुयेविद्वांश्चराजान्विदर्भियान
राधियेः।तैरागत्यस्वभूपेषुरहोगत्वानिवेदितम्॥श्रुत्वाकंसाभिषेकन्तुकेचिद्दृष्टानराधियाः।केचिद्दीनन्नराभीता
उदासीनास्तथापरे॥त्रिधाप्रवृत्तासासेनानरनागाश्वमालिनी।महतीवहुवाद्यघिषेकेनवालिताः॥नृपाणां
भेदमालोक्यभीष्मकोराजसत्तमः।व्यतिक्रममचिन्त्यंचकृतंनृपतिनास्वयम्॥विचिन्त्यमनसाराजादुःखमानेनचेतसा।
जगामनरदेवानांसमाजेप्रतिबोधितुम्॥तस्मिन्नन्तरेप्राप्तादूतास्तेकैशिकान्तिकात्।तेनैवमुक्त्वाशिरसाविवि
शुश्चनपारविम्॥ ॥इतिविंशेहरिवंशेद्वितीयोध्यायः॥ ॥जनमेजयउवाच॥हत्वाकंसंमहावीर्यंदेवैरपिदुरासदं
नाभिषिक्तस्वयंराज्येनोपविष्टेनपामनेः।कन्यार्थेवागतःकस्मात्रापिनकृतोतिथिः।अमानमतुलंप्राप्यथान्नकेनहेतु
नाविनतायासुतश्चैवमहावलपराक्रमः।सचापिश्वमयायुक्तःकारणंकिमुपेक्षितः।एतदाख्याहिभगवन्परंकौतूह
लंहिमे॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥विदर्भनिगरंप्राप्तेवैनतेयमहाद्युते।मनसाचिंतयामासवासुदेवायकैशिकः॥६श्वाश्चर्य

नलितः आतिथ्येनार्थितः अमानंअपमानम् २ कारणंनिमित्तं अपेक्षितः आश्रितः ३ कथकौशिकयोरित्यस्याहः विदर्भेति ४

धर्मोनि आश्चर्यं कृष्णाऽमेयैकं नोऽस्माकं पापक्षयइतिसर्वान्विभुत्वभाव आद्रियोदितिनिवाहत्यर्थोऽत्यम् आवयोःक्रथकैशिकयोः दक्षत्वः दक्षत्वात्रः कृष्णस्यत्वभावा
भांदक्षमस्तीत्यर्थः ५. द्र. ७-८-९ १० आवांआवयोःसुहितामुपकारत्वदीयैवेत्यर्थः ११ अभिषिक्तं अभिषेकस्तद्वान् पदा मित्रः १२ आवयोःआवाभ्यांजरासं
धोपिनाऽन्यथाकर्तुंनशक्तोतीतिविपरिणामेनयोज्यम् १३कार्यं १४ अनध्यास्यं अध्यासितुंयोग्यंनाऽस्ति १५. १२द्र आस्यते आसिष्यते उपवेक्ष्यतेनियावत्र

हिनःसर्वाधिक्वंपापक्षयोभवेत्। विशुद्धभावःकृष्णस्यआवयोर्दक्षत्वतः। अनंपात्रंपरंकोन्यस्त्रिषुलोकेषुविद्यते। कृष्णात्कमनंपत्ना
ह्याद्वेदेवाजुनार्दनात्। अस्मावांकिंप्रदास्यावआनिथ्यकरणेनह। पात्रमासाद्यवैराजन्। यथाधर्मेनितुष्यते। स्वमन्योन्यसंवि
त्यभ्रातरौक्रथकैशिकौ। स्वराज्यंद्रातुकामौतोजग्मतुःकेशवान्तिकम्। देवमासाद्यतौवीरौविदर्भनगराधिपौ। कृष्णस्तौ
महात्मानौप्रणम्यशिरसाहरिम्। अद्यावांसफलंजन्मलब्धावांसफलंतपः। अद्यावांपितरस्तृप्तादेवेत्वयिगृहागते। चामरंव्य
जनंछत्रंध्वजंसिंहासनंतथा। स्फीतश्रीकौपुरीवेयमावाभ्यांसहितानव। उपेन्द्रत्वंमहाबाहोदेवेन्द्रत्वमभिषिक्तवान्। आवामि
हस्थितान्त्वेवमभिध्यायवैविभो। आवयोर्यत्कृतंवैरंभिःपार्थिवैरपि। तत्क्षत्रेनान्यथाकर्तुंजरासन्धेनवास्वयम्। रात्रुक्षेमा
यधोराजाजरासन्धोमहाद्युतिः। कथंतेविदितेनेत्यंनपराणामभयप्रदम्। सिंहासनमनध्यास्यंपुरंवोस्यनविद्यते। कथंराज
समाजेस्मिन्नास्मनेदेवकीसुतः। क्षत्रोपिमुमहावीर्योघमिमानीमहाद्युतिः। नवागस्मिष्यतेवास्मिन्कन्यार्थेस्वयंवरे। पार्थिवै
र्भूवनिष्ठैर्भुक्तेषुसिंहासनेषुवै। कथमास्मनिनीवेषुक्षासनेषुमहाद्युतिः। इतिसंचिन्त्यमानस्तुभुत्वासोभीष्मकोनृपः। आवयोःस
हसंमन्त्र्यविग्रहोक्तामार्थिनः। तेनविश्रामहेनोहिकारितेदंगृहोत्तमम्। देवानामादिदेवोसिसर्वलोकनमस्कृतः। मानुषेमर्त्यलो
केस्मिन्राजेन्द्रत्वंसमाचर। समाजेमनुजेन्द्राणांमाभूदासनसंकटम्। विदर्भनगरेवेदंराजेन्द्रत्वंसमाचर। आस्यतामास्मनेभ्रेष्ठः

कारितः कारितम्। विभक्तिलोपआर्षः। नकेवलंराजत्वमपितु राजेन्द्रत्वं आसनसंकटमुपवेशनेसंशयः। अराजाकथमासनमारोक्ष्यतीत्येवरूपः २० एवंजरासन्धादीनां
तिरस्कृत्य विवाह्य २१॥

अधिवास्य पूर्वगिनसंस्कारणसंयोज्य देवशासनात् पूर्वाध्यायान्ते उक्तात् इन्द्राज्ञापवात् आगनिष्यंति अभिषेकार्थमित्यर्थः ॥ २२ प्रेषयामासतुः देवशासनमिति विपरिणामेनानुसंगः ॥ देवदूतस्य प्रवेशं भयं पत्रं लिखित्वा
लेखद्वारेणाह तथा शासनमाह देवेन्द्राज्ञापयन्नपि प्राह ॥ २३ तत्प्रसादि कुरु स्वहस्तेनावदाह विदितमिति ॥ २५ भूपतिः कायः ॥ २७ देवदूतवाक्यमाह ॥ देवदूतवाचनादिभाः ॥ २९ अभिषिंचयद्भिरभिषेकेणयोजयः ॥ ३० अन्यद्

प्रभानेमहाद्युतेः ॥ अधिवास्यात्मनात्मानं विधिदृष्टेनकर्मणा ॥ यथागमिष्यन्तिनृपाः करिष्येदेवशासनात् ॥ २२ ॥ इत्युक्त्वासुरश्रेष्ठं प्रेषयामासतुर्वीरौरंगमध्येनृपैर्वृतं ॥ देवदूतस्यदर्शनंयथोक्तंवज्रपाणिना ॥ तिरोदित्वासुमहानेजाः कौशिकस्तदा
पजाह्नयात् ॥ २४ ॥ कौशिकउवाच ॥ विदितंवोनृपास्सर्वैर्दैवतेयमहाद्युतेः ॥ आगतोनिधिरूपेणविदर्भनगरीहरिः ॥ प्राप्तमा
त्मोक्षपात्रोयमितिसंचिन्त्यभूपतिः ॥ प्रददौवासुदेवायस्वराज्यंधर्महेतुना ॥ इदमासनमास्थेतिभ्रात्रामेवोधितेतनः ॥ वासुवाच
दारिरेणाकेनापियोमरूपिणा ॥ देवदूतउवाच ॥ ॥ नयुक्तमासनंदातुंत्वयाहीनंनराधिप ॥ इदमस्यासनंदिव्यंसर्वरत्नविभूषि
तम् ॥ जाम्बूनदमयंशुभ्रंरचितंविश्वकर्मणा ॥ प्रेषितंदेवराजेनसिंहस्तधरणत्रिदशेतम् ॥ अत्रोपविष्टंदेवेंद्रंचराचरनमस्कृतम् ॥
अभिषिंच्यस्वराजानंवसुभिः पार्थिवैःसह ॥ आगताकुंडिनगरेकन्याहेतोर्नराधिपाः ॥ नागमिष्यतियःकश्चित्सोस्यवध्योभवि
ष्यति ॥ इमेचैवाष्टकत्नगनिधीनामंशसंभवाः ॥ अक्षयाराजराजस्यधनेशस्यमहात्मनः ॥ दिव्याःकांचनरत्नाढ्या दिव्याभरणयो
षितः ॥ राजेन्द्रत्वाभिषेकार्थमागतंतिनृपैर्वृताः ॥ स्वराज्यस्यसमन्देशः कथितोवोनराधिपाः ॥ तेनैवेनाद्यनान्सर्वानभिषिंचस्वकेवा
वम् ॥ कौशिकउवाच ॥ ॥ इतिसंचोद्यसंस्थोसौदेवदूतोगतोदिवम् ॥ दत्वासनंवज्रधरायवात्मकंसदराप्रभम् ॥ तेनाहंवोदयि
तामिभवतोवैसमागतान् ॥ दुर्निवार्यनरंधीरंरात्रौरागस्वयंवरम् ॥ युष्माभिर्दर्शनंयुक्तमद्यतंभुविदुर्लभम् ॥ कृत्स्नदोरभि
षिंचनंस्वयमेवनभस्थलात् ॥ दृष्ट्वाश्चर्यहिनःसर्वेध्रुवंपापक्षयोभवेत् ॥ इत्यनेनचलक्ष्मायदेवदेवायविष्णवे ॥ आगच्छ

३१ ३२ दिव्यानरगणः दिव्ययोनयो दिव्यासनाः ॥ ३३ ३४ ३५ तेसमागताः तैर्भवद्भिः शक्रस्यदूतेतिदुर्निवार्यैतरं इत्यनेन ॥ ३६ अभिषिंच्यतं अभिषिंच्यमानं तं कृत्स्नं युष्माभिर्दर्शनं युष्मत्कृतकदर्शनं युक्तमेक्षत्तनं मन्महे
शिवायः ॥ ३७ दृष्ट्वेतिप्राग्व्याख्यातम् ॥ ३८

१६४ धंनृपश्रेष्ठानभयंकर्तुमर्हथ।आवयोःकृतसन्धानोयुष्मदर्थेजनार्दनः।सर्वेषाम्मनुजेन्द्राणांनवैरंकुरुतेहरिः।विभुःप्रभावःकृत्स्नःसआ
वयोर्दृष्टतत्वतः।मागधस्यविशेषेणनवैरंहृदिकृष्णेः।यदत्रकारणंकार्यंतन्नःवक्तुंविचिन्त्यताम्॥४॥वैशम्पायनउवाच।एवंसंचिन्त्य
मानास्तुनृपाःशापभयार्दिताः।भूयःभुभुवुराजेन्द्रराजानःसर्वएवते।मेघगम्भीरनादेनस्वरेणापूरयन्नभः।वाणुवाचाशरीरेणदेवराजस्यशासं
नात्।अथविनाऽऽकाशेवाचः त्रैलोक्याधिपतिःशक्रःव्रजापालनहेतुना।आज्ञापयतियुष्माकंनृपाणांहितकाम्यया।नियुंक्तवसतान्योन्यंकृष्णे
नसहवैरतः।वसध्वंप्रीतिमुत्पाद्यस्वराष्ट्रेवसुधाधिपाः।एषतार्क्षिरिःकृष्णःप्रतिसेनानलोनलः।अनेनसहसंप्रीत्यामोदध्वंविगतज्वराः।मानु
षाणांनृपादेवानृपाणांदेवताःसुराः।सुराणांदेवताशक्रःशक्रस्यापिजनार्दनः।एषविष्णुःप्रभुर्देवोदेवानामपिदेवतम्।जातोयमानुषेलो
केनररूपेणकेशवः।अजेयःसर्वलोकेषुदेवदानवमानवैः।कार्तिकेयसहायस्यअपिशूलधरस्यच।नतस्मैदेवातिदेवायकेशवायमहात्मने।अ
भिविच्यसुरैःसार्द्धंकिमिच्छथमतःपरम्।नचाधिकारोदेवानांराजेन्द्रस्याभिषेचने।तेनाहंनाभिषिंचामिसर्वलोकनमस्कृतं।नृपाणामधिका
रोयंराजेन्द्रस्याभिषेचने।गत्वायूयंविदर्भेषुक्रथकौशिकयोःसहासंचिन्त्यविधिदृष्टेनकुरुध्वंनृपसत्तमाः।प्रीतिसन्धानकालोयमितिसं
चिन्यवासवः।बोधनार्थंविसृष्टोहंयुष्माकंमनुजेश्वराः।विदर्भनगरेकृत्स्नःआवितश्चाधिवासनं।राजेन्द्राभिषेकार्थंराजानौक्रथकौशिको
।नयोःसार्वनृपश्रेष्ठाःकृत्वासुमहदुत्सवं।अभिषेकेणसंस्कृत्यप्रतिगृह्यस्वदक्षिणां।आगमिष्यथसंहृष्टापुनरेवस्वयंवरम्।जरासन्धःसुनी १६४
थश्चरुक्मिणश्चमहारथः।शाल्वःसोभपतिश्चैवचत्वारोराजसत्तमाः।एंगस्याधिपतेर्हिनिष्ठन्विहत्यपार्थिवाःवैरोचनउवाचःएवमा
शांसुरेशस्यश्रुत्वाचित्रांगदेरितां।गमनायमतिंचक्रुःसर्वएवनृपोत्तमाः।अनुज्ञातानरेन्द्रेणजरासन्धेनधीमता।भीष्मकंपुरतःकृत्वा।यातः

त्यर्थः४७ अभिषेकंरक्षयतित्यपिःअपक्रम्ययोज्यं४८ ४९ ५० वदन्तामर्यवासवोदेवानांहतोस्मीत्यर्थः५१ ५२ ५३ ५४ निष्ठन्चत्वारःकृत्वाहत्वादित्याशयः५५ ५६

स्वर्वेलेवृताःभीष्मकश्चनरावरुःसवलेनसमन्वितःजगामपार्थिवैःसार्द्धंदद्यमानेनचेतसा॥यत्रकक्षोमहावरुःकैशिकस्यानंदवर्द्धनः
देवप्रकाशान्तीपताकाध्वजमालिनी॥शुभादेवसभारम्यारमानहेतोरिहागताःस्विरत्नप्रभाकीर्णादिव्यस्त्रगनुलेपनाःदिव्याम्बरधराः
काश्चादिव्याभरणभूषिताःदिव्यस्त्रीभिःकलिलादिव्यगन्धाधिवासिताःविमानयानैःश्रीमद्भिःसमन्तात्परिवारिताःदिव्याप्सरोग
सिद्धाश्चपरमर्षयः॥देवदुन्दुभयश्चैवस्वयमेवानदन्दिवि॥पञ्चयोनिसमुत्थानिगन्धवृक्षाण्यनेकशःसमंतात्पात्यमानानिआ
काशस्थैर्दिवौकसैः॥स्वयमागम्यदेवेन्द्रोदेवैःसहशचीपतिः॥विमानवरमारुह्यसप्रकाशास्थितोम्बरे॥अष्टभिर्लोकपालैश्चस्वदिग्भागेषु
संस्थितैः॥उपगायद्भिर्नृत्यद्भिःस्तुवद्भिश्चसमन्ततः॥श्रुत्वासतुमुलंनादंसर्वएवनराधिपाः॥विस्मयोत्फुल्लनयनाविविशुस्तेशुभां
सभाम्॥कैशिकश्चमहातेजाउपगम्यनराधिपान्॥प्रवेशयामासवलीप्रतिपूज्ययथाविधि॥निवेदितेसुरश्रेष्ठःपार्थिवानांसमागमे॥
निर्जगामहरिःश्रीमान्सर्वमंकलपूजितः॥ततोम्बरस्थास्तेदिव्याःकलशाश्चेलकर्दिनः॥सत्कारसमायुक्तावववर्षुर्जलदाइव॥दिव्यकां
चनरत्नौघैर्दिव्यपुष्पसमन्वितैः॥गन्धचूर्णैर्दिविश्रेष्ठैश्चराजेन्द्रस्याभिषेचने॥यथोक्तविधिपूर्वंणसोभिषिक्तोयथाविधिः॥दर्शयि
त्वानरेन्द्राणांदिव्यैराभरणैःशुभैः॥दिव्याम्बरविचित्रैश्चदिव्यमाल्यानुलेपनैः॥सत्कृत्यविधिवद्राज्ञासूपविष्टोजनार्दनः॥शुभेदेव
सभादेशेस्नानहेतोरिहागते॥उपास्यमानोयदुभिर्विप्रैश्चनराधिपैः॥वैनतेयश्चबलवान्कामरूपीनराकृतिः॥दक्षिणंपक्षमाश्रि
त्यआसनस्थोबभूवहः॥क्रथकैशिकोतोवीरोवामपार्श्वेस्वआसने॥उपविष्टोमहात्मानोदेवस्यानुमतेनृपाः॥तथैववामपार्श्वेतु-

जातकसंतानकल्पद्रुहरिश्चन्दनारव्यादेवतरवएवयोन्योयस्तेभ्यःसमुत्थितानि॥५६ ५७ ५८ ५९ सुरश्रेष्ठहरेः॥७२ दर्शयित्वादर्शनंकृत्वाऽलंकृत्वेत्यर्थः॥७३ राज्ञआगतान्सत्कृत्यमानयित्वातेषा
मासांग्रहीत्वेत्यर्थः॥देवसभेसिंहासनेउपविष्ट॥७४ ७५ ७६ ७७

१९५

वृष्ण्यन्धकमहारथाः। सात्यकिप्रमुखावीराउपतिष्ठामहाबलाः॥ भास्करप्रतिमेदिव्येदिव्यास्तरणसंवृते। सुखोपविं
ष्टंश्रीमन्तंदेवाश्चवशवर्तीपतिम्॥ सर्विवैःश्रावितापूर्वम्प्रविष्टास्तेनराधिपाः॥ यथा हैणेनुसंपूज्यराजानश्चसर्वऐवते॥
सुखोपविष्टास्तेस्वेषुआसनेषुनराधिपाः॥ कैशिकस्तुमहाप्राज्ञःसर्वशास्त्रार्थवित्तमः॥ पूजयित्वायथान्यायंमुवाच
वदतांवरः॥ ८१॥ कैशिकउवाच॥ ॥अविज्ञात्वान्नृपाःसर्वेमानुषोयमितिप्रभो॥ भवन्तमुपसन्धानादेवतान्क्षन्तु
मर्हसि॥ ८२॥ श्रीकृष्णउवाच॥ ॥नमेवैरंनिवसतेएकाहमपिकैशिक॥ विशेषेणनरेन्द्राणांक्षात्रधर्मेव्यवस्थिते
॥योऽवमन्यतिधर्मेण अधर्मेतिपराङ्मुखे। तेषांकोहन्तुनाकोपःकर्तव्यस्त्ववनीश्वरः॥ क्षन्तव्यंभवतोस्माकंवीतवैराभव
न्तुवै॥ ८३॥ वैशम्पायनउवाच॥ ॥एवमुक्तानरेन्द्राँस्तानाश्वास्यमधुसूदनः॥ कैशिकस्यमुखंवीक्ष्यविरा
ममहाद्युतिः॥ एतस्मिन्नेवकालेतुभीष्मकोयेनकोविदः॥ पूजयित्वायथान्यायमुवाचवदतांवरः॥ ८४॥ इतिति
लेषुनृपवंशे १०१ भीष्मउवाच॥ ॥पुत्रोमेबालभावेनभर्गेनीन्दातुमिच्छति। स्वयम्वरेनरेन्द्राणांनवाहन्दातुमुत्त
हे॥ अतीवबालभावत्वान्नदातुमिच्छेन्मतिर्मम॥ एकमेकंसमालोक्यवरयिष्यामिमेमतिः॥ आगत्यातेप्रसादिव्येपुरं १९५
दुर्नयहेतुना॥ प्रसादंकुरुदेवेशक्षन्तुमर्हसिमेप्रभो॥ ३॥ श्रीकृष्णउवाच॥ ॥बालभावेनपुत्रेणबालिशत्वंप्रदर्श
एफलम्॥ यदाभवतिवैप्रोढ४कीदृशोविनयोभवेत्॥ सूर्येनुसदृशाँल्लोकाँस्तपसोपार्जितान्॥ लोकेस्मिन्नरदेवानांमहाकुल

इतियुक्तमित्यर्थः २ अथममममनंनसिच्छतीत्याह अहमिति ३ चालितवान् कर्तरिक्तः अविनयशीलेछदः ४ ५ क्रियः

एवमुक्त्वाभ्यां हलगदाभ्यां कृतपूर्वमतिथ्यं कृष्णेनेति शेषः तत्तेनानुज्ञातः केशिकन्यमिति । न्वाद्यङ्गेनोक्तिरिति न्वाद्यङ्गेनेत्यनेन तं कृष्णमभिसृत्य सएवस्मितः शोभितः ॥ २० असम्प्रदिताः विपरीतज्ञानाः क्रियतां कुर्वतां २१ संपन्नानुसंपन्नाः
संकुः २२ उवाचेति वाचेतेमां २४ स्वयंवरणायद्वा क्रियायां तथास्वयंवरं मे कन्यामानुं न इच्छन् पुत्रइतिशेषः स्वयंवरोहिसतित्वामेवसादृश्यादित्यर्थः अभिप्रेत्यलक्ष्यागते पुत्रोमेस्वयंवरेन इछेदित्यर्थः नेतानियंता मेम्न

दूं १

गोरजं वलविश्रामहेतुना ॥ श्रावाभ्यांकृतमातिथ्यं केशिकन्यमितिश्रिया ॥ उक्तिनोचयथास्वो पुराणरुक्मेशवे ॥ १५ वैशंपायनउवाच ॥ एव
मेवमुवाणंतंकृष्णंवाग्वज्रेणोदितं ॥ श्लक्ष्णावाचाम्बुनासिच्यप्रमुद्योग्निरिवज्वलन् ॥ भाष्मकउवाच ॥ प्रमादादेवलोकेशमर्त्यलोकेशयाहिमां ॥
अज्ञानान्नमक्षाविदृष्टवानस्मिप्रदोमवा ॥ मानुष्यंमामकंपुत्रंदत्तंविदितावयं ॥ नभेद्यंतिकार्याणि ॥ क्रियतामविचारणात् ॥ भवंतंशरणं
प्राप्यदेवानामपिदेवतम् ॥ सम्पाभवतुमेहरिः संपत्स्यंतवमेक्रियाः ॥ अनिष्पन्नामपिक्रियांनयोपतांविलक्षणाः फलदोहिप्रकर्वंति महा
सेनापतिर्यथा ॥ भवंतंशरणंप्राप्यनातिवाधतिमेभयं ॥ यन्मयाविदितंकार्यंतदुवाक्रोतुमर्हति ॥ नदात्रुभिश्चेक्तन्यांवैपार्थिवप्रस्वयंवरे ॥
प्रसादंकुरुदेवेशनकोपंकर्तुमर्हसि ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ववनेनकिमुक्तेनत्वयाराजन्महामते ॥ स्वकन्यांदास्यसेनेतिकोत्रनेतातवामघा ॥ प्रादे
हीतिनचास्वंयूदत्तवेतिनमेवचः ॥ किंत्वणादिव्यमूर्तिनानाम्नाकरणंक्षमं ॥ मेरुकूटेपुरादेवैः कृतमंशावतारणं ॥ तदानिहशासापूर्वंगरु
त्मतिनासहः ॥ मानुषेकुक्षिनागोभीमकस्यांगनोदरे ॥ जायेयंविपुलश्रोणिप्रत्यवेक्षस्वमामिव ॥ तेनाहंवःप्रदर्शामिराजचक्रंतदंवचः ॥ अत्र
स्वयंविनिश्चित्ययद्युक्तंतत्कीर्ष्यसि ॥ रुक्मिणीनामतेकन्यानसाप्रकृतिमानुषी ॥ श्रीरेषाजन्मनाजेंद्रा
णांस्वयंवरविधिक्षमा ॥ एकाहेकावदातव्याक्षत्रियैर्व्यवस्थितः ॥ नन्वतांशक्रोरणंतत्रक्षमोदातुंस्वयंवरे ॥ तदश्वरामालोत्सादातुमर्हसिधर्मवि
त् ॥ अतोर्थेविनतेजोयंविघ्नकारणहेतुना ॥ आगतःकृष्णिनारेदवराजनेचादितः ॥ अहंचैवागतोरात्रावेकाभामहोत्सवे ॥ तांवकन्यांवरारोहं रागः
पचेनरहितांश्रियं ॥ क्षंतव्यमितियत्तेत्रकृतंवयाराजन्ममेक्षणं ॥ युक्तएवंमहंमन्यकलषायनपार्थिवं ॥ पूर्वमेवमयाक्षांतंयेनाहिन्विषयेतव ॥

मयाप्रादेकिमन्यत्तेदत्तस्वमुतइमुभयमविनारेक्ष्यं संबंधेस्मिंश्चयभविष्यमेवास्माकंकार्याणांविधानमित्यर्थः ॥ ३७ ॥ एतदेवाह मेरुकूटइत्यादिना कृतं स्त्रीकृतं निसृष्टा आज्ञाश्रीपतिनाविष्णुना २८ प्रत्यवेक्षस्वअनुकंप
वासवंइंद्रं ३० ३१ एकायएकस्मै ३२ ३३ ३४ ३५ ३६

सफलां
६५
उपदेशः

श्रागतंसोम्यरूपेणातेनैवक्षांतवान्त्रभो॥क्षांतेषुगुणवान्दोषापहरणंक्षमा॥कथमस्मद्विधेराजन्कलुषोवक्तेहृदि॥कुलजेसतसंपन्नेधर्मज्ञेसत्य
वादिनि॥मवाद्येकथंराजन्कलुषोहृदिवर्त्तते॥क्षांतोयमितिमंतव्येनतेनासहागतं॥नचाहंसेनयासार्द्धंयास्यामिपितृवाहिनी॥अक्षांतश्चारिसेना
यांयास्यामिद्विजवाहनः॥स्थितःसन्कक्षसेकाशान्यायधानिकरेवहन्॥मान्पित्रान्कंतयाराजन्वपश्यावपितामहः॥पालयपालपुत्रांस्त्वंकुरुषुपि
तृवद्भुवि॥कलुषोनामराजेंद्रवसेत्कापरुषेवने॥श्रेष्ठंयज्ञंभवेयंकलुषोवसतेकथं॥जानीध्वमेवमेवृत्तिंपुत्रेषुपितृवद्नृपाः॥श्रावयोरपिसंजातोवि
दर्भनाणाधिपो॥श्रातिथ्यकरणेस्माकंस्वराज्यंददतुःपरं॥तेनदानफलेनाथदशपूर्वादिवंगताः॥भोक्ष्यंत्यश्चैवराजेंद्रपुत्रपौत्रादशापरा॥तेपितृत्वे
वयासंतिदेवलोकंनराधिपाः॥अनयोःकविकालेभुक्तराज्यंकठंकं॥यदामिलाषोमोक्षस्यक्तंवयासंतिनिर्वृत्तिं॥नरेंद्राश्चमहाभागामेभिक्ष
वितुमागताः॥कालेनतेपिपास्यंतिदेवलोत्रिविष्टपं॥तिलिवाक्तगमिष्यामिवेनतेयसहायवान्॥नगरंमथुरांरम्यांभोजराजेनपालितां॥भोजेंद्र
पायनउवाच॥एवमुक्तात्तराजानंभाष्मकंयदुपुंगवः॥राजन्श्वेवमुपामंत्र्यवेश्मंयोविशेषतः॥तमाविक्रम्यदेवेशोनिजाग्राहपाणिकं॥ततःस
दृष्टराजर्षिभाष्मकः किलकेशवो॥तिपिसर्वेमहीपालाविषण्णवदनाःभवन्॥श्रोतोवायंभुवंहंसंराजानमलकंतथा॥सहस्रपात्सहस्राक्षंसहस्र
भुजमव्ययं॥सहस्रशिरसंदेवंसहस्रमुकुटोज्वलं॥दिव्यमाल्यांबराधरंदिव्यगंधानुलेपनं॥दिव्याभरणसंयुक्तंदिव्यानेकायुधायुधं॥रमारक्तारविंदा
क्षंचंद्रसूर्याग्निलोचनं॥दृष्ट्वासराजाराजेंद्रप्रणिपत्यकृतांजलिः॥वाङ्मनःकायसंयुक्तःस्तोतमारब्धवांस्तदा॥भाष्मकउवाच॥दिवंदेवनमस्कृत्यमनोवादि
निधनायवै॥शाश्वतायादिदेवायनारायणपरायण॥स्वयंभुवेचविश्वायस्थाणवेधसेनमः॥पद्मनाभायजटिनेदंडिनेपिंगलायच॥हंसश्रेष्ठायहंसा

यचक्रूरूपायवेनमः ॥ वेकंठायनमस्तेस्त्रीनायपरमात्मने ॥ सदसद्भावयक्तायपुराणायपरुषायवा ॥ पुरुषोत्तमाययक्तायनिर्गुणायनमोस्तुते ॥ वरदोभ
वमेनित्यंत्वद्भक्तापसरोत्तम ॥ लोकनाथोसिनाथस्त्वंविश्वस्त्वंविदितात्मनां ॥ वैशंपायनउवाच ॥ एवंस्तुत्वामहादेवंनृपाणांप्रयतोनृपः ॥ महाहि
गणिंयुक्तामिवंद्यवेदूर्ध्यहासिनं ॥ शातकुंभमणिचयंकुंभायप्रददोनृपः ॥ पुनश्चक्रेनमस्कारंवैनतेयेमहाबले ॥ भीष्मकउवाच ॥ नमस्तेखगेंद्रा
यनमामारुतरंहसे ॥ कामरूपायदिव्यायकाश्यपायचवैनमः ॥ वैशंपायनउवाच ॥ इतिसंक्षेपतः स्तुत्वासस्तुतोवाग्भृगोः ॥ ततोविसर्जयामासकृ
ष्णकमललोचनं ॥ अनुनम्मुर्नृपाश्चैवप्रस्थितंवासवानुजं ॥ प्रतिगृह्यनमस्कारंनृपानामंत्र्यवीर्यवान् ॥ जगामप्रथमंकृष्णोद्योतमानोदिशोदश ॥ वैन
तेयोपरुत्यसोप्यद्भुतंखगोत्तमं ॥ महताथरथेनाशुवार्यमंततः ॥ भेरीपटहनादेनशंखदुंदुभिनिःस्वनैः ॥ हेषितैरथनागानांहयानांहर्षितैरपि
॥ सिंहनादेनशूराणांरथनेमिस्वनेनच ॥ तुमुलःसुमहानासीन्महामेघरवोपमः ॥ ततःकृष्णोमहावीर्यआदायवरमासनं ॥ सभामादायदेवाश्चप्रययुस्त्रि
दशालयं ॥ महताचतुरंगेणबलेनपरिवारिताः ॥ क्रोशमात्रमनुव्रज्यपत्रुस्तेजनार्दनं ॥ प्रययुस्तेनृपाः सर्वेपुनोवास्वयंवरं ॥ ॥ इतिश्रीखिलेहरिवंशे
रुक्मिणीस्वयंवरेदशमोध्यायः ॥ १०अ ॥ ॥ वैशंपायनउवाच ॥ ॥ ततःप्रयातेवसुदेवपुत्रेनराधिपाभूषणभूषितांगाः ॥ सभीसमाजग्मुरुदारकल्पाःप्रवेपुनार्थंग
मनोत्सुकास्तेसुभागतान्सोमरविप्रकाशान्रुक्मोपविष्टान्विरासनेषु ॥ समीक्षराजाकनकार्थवादीनाद्यासनंराजसिंहः ॥ स्वयंवरकृतोद्यमंवि
दित्वोवाचनृपियाः ॥ क्षंतव्यंममदूषयंतुनृपयत्कोदर्यंवैशंपायनउवाच ॥ एवमाभाष्यतान्सर्वान्सत्यकृत्वयथाविधिः ॥ ततोविसर्जनीयामासनृ
पान्नानादेशजान् ॥ पूर्वपश्चिमजाश्चैवउत्तरापथिकानपि ॥ तेपिसर्वेमहीपालाःप्रहृष्टमनसोनृपाः ॥ यथोद्दिष्टावसंपूज्यजग्मुस्तेनरर्षभाः ॥ जरासं

यकोभविष्यतीतिमत्वास्वयंवरार्थंआहूतान्आगच्छंतिस्वयमितिः २ ४ ५

एवमुक्तानुराजासभीमकोनयकोविदः। उवाचसुतमुद्दिश्यजनंराजसंसदि। एभीमसेन। पुत्रयेषामाजोकात्रासाकुलिनलोचनः। मन्येवान्तानिमान्लोकान्हरः
पुरुषःप्रभुः। कीर्तिःकीर्तिमतांश्रेष्ठोयशश्चयशसांभवान्। स्थापितंभुविमर्त्येषुत्वयाबाहुबलंमहत्। धन्यास्त्वन्तुमहाभागादेवकीयोवितांवरा। पु
त्रंत्रिभुवनश्रेष्ठंत्यागभोगक्षमोद्भवम्। क्षत्तृकंमन्यतेपत्नीक्षंश्रीपुत्रंपद्मराट्रिव। नेत्राभ्यांस्रवहूर्णाभ्यांवीक्षतेमुखपंकजम्। वैशंपायन०

धःकृतीयश्चदंतवक्त्रश्चवीर्यवान्॥शाल्वःसौभपतिश्चैवमहःकूर्मश्चपार्थिवः॥कथंकेशिकसुताश्चनृपाःप्रवरवंशजाः॥वेणुदारिश्चरानीलःकाश्य
पश्चाधिपतिस्तथा॥एतेचान्येचबहवोदक्षिणापथकानृपाः॥श्रोतुकामारहोवासंस्थितावैभीष्मकांतिके॥तेषांसमीक्ष्यसंहृष्टोनंदःप्रणयाद्भीष्मकोबली
॥स्नेहपूर्णेनमनसास्थितंस्नानविनिर्गतम्॥त्रिवर्गसहितंश्लक्ष्णंमधुपर्कलंकृतंशुभं॥उवाचनयसंपन्नंसिष्याभायागिरा॥ ॥भीष्मकउवाच॥
भवतामवनाशानांसमालोकनयान्वितं॥विवर्तेव्याहृतंश्रुत्वाकृतंमेकार्यमीदृशं॥संतंयेभवतांसद्भिर्वेयेनित्यापधिनः॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥
एवंलालप्यमानंतंराजानंराजसंसदिउवाचश्लक्ष्णयावाचाशाल्वराजोमहाद्युतिः॥शाल्वउवाच॥अलंवेदेनराजेंद्रकृतार्थमीदृशंमृदं॥क्षत्रियस्य
राज्ञोराजन्धर्मोनयपरायणे॥नियताप्तिमर्त्यानांएषधर्मःसनातनः॥बलंकेशवयोन्यत्तत्तायःकःप्रमाणिह॥राणेपीधयितुंशक्तस्तवपुत्रंमहाबले
॥क्षत्तिरथवृंदानामेकएवरणाजिरे॥रिपुंवारयितुंशक्तोधनुर्दृष्ट्वामहाध्वजः॥मार्गवास्त्रमहारौद्रंदेवैरपिदुरासदं॥हतंतावद्वीर्येणकःप्रमान्यत्तहि
ष्यति॥अयंतुपुरुषःकृष्णोह्यनादिर्निधनोव्ययः॥तंविजेतारंलोकेस्मिन्नापिशूलधरःस्वयं॥तवपुत्रोमहाजज्ञेसर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित्॥विदित्वादेवपा
दानंतयोध्यतिकेशवं॥अतितस्मरणेजेतायवनाधिपतिर्नृपः॥सकालयवनोनामअवध्यःकेशवस्यह॥नसाक्षदारुणोघोरंतपःपरमदुश्चरं॥ह
रमाणधपामासहूदशान्पुपोषितः॥पुत्रकामेनभृगुनातोष्यदद्वरंतदाहरः॥माथुराणांमवध्योयेविदितोवृष्णिकारतान्॥एवमस्तुतिरुद्रोमेप्रदद्यो
जनयेत्सुतं॥एवंगतेस्मतंश्रीमान्कृष्णोदुरवरोद्भवः॥माथुराणामवध्योसौमथुरायांविशांपतेः॥कृष्णेपिबलवानेवमाधुरेजातवानयं॥तंजेष्यतिरणे
कृष्णंमथुरायांसमागतः॥मन्यध्वंयदिवोकृष्णंरणेपावकमेवहि॥ततस्तेविहधंयवनेंद्रपुंप्रति॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥श्रुत्वासौभपतेर्वाक्यंत

६ ७८ ७० ७१ आहवं रुरुजुस्तुतिरुग्रं कृतवान्कार्तिः कृतवानथा २१३ इमं नीतिपुरंदरश्रीहरः एषः कृतः १४ वरा भा जिन कृ यशोभागीस्थापितास्त्वा पक्ष्यति १५ १६ १७ १८ २० २१ २२ २३ २४ २५ अयोदानः लो ६ द्रुर्णाहार ६
२६ मुनिनागार्जुनः २७ २८ २९ ३० ३१

ब्र० न्यथोदानः पाठः

वानरीं चक्रुर्मन्योन्यमुत्सृज्य निजलं देवीपत्यशरीरकार्ये ३२ पूर्वमिक्ष्वाकुरे ३३ यथाकन्यात्वपतिमपहाय जारमाश्रयते एवमहं त्वक्त्वा मनोऽन्यं पतिं श्रियापतिं परं ३४ ३५ योगविहीन ३७ उपायहीन ३९ हीना अरक्षितं हे ४८
ज्ञानेन अशरीरेणवचनेन ३७-३८ ४० ४१ इतेहतकमीत्यादिवचनेन बकदीनमाचष्टे ४३ तिलपर्व ४४ नोस्माकं ४५ सन्धिग्रहे उपस्थितेसति ४२ राजानमरातिं ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ तुल्यो ऋयकेदिकेदुर्नयेन पुत्रस्यानुचिंतयन् ४८

१६८ तिनृपसत्तमाः॥ ऊर्मिरत्युवाच॥ राजन्सिंधुमहाप्रेतोऽसौवांवचनंश्रुत्वानरसंधोमहीपतिः॥ चभूवविमनास्तत्रब्रह्मणोवचनंस्मरन्॥ जरासंधउवाच॥ नांसमाश्रित्यपूर्वेपित्रन्नृपाःनृपभयार्दिताः॥ प्राद्रवंतिहतेनाद्यंपश्चात्पवलवाहनाः॥ हतस्त्वद्यतेभूपैःपरंश्रयहेतुना॥ कस्मेवपतिविहेसादम्यंतिपरायणाः॥ अहोऋवलंदैवमशक्यमनिवर्तितुं॥ यदयंब्रह्महेतोर्हिसंश्रयामिवलाधिकं॥ नूनंभाग्यविहीनोहंकारयिष्येपराश्रयं॥ श्रेयोहिमरणंमह्यंनचाहंसंश्रयेनृपात्॥ ऊर्मोवाचबलदेवोवासवोवानोयरः॥ हंतारंप्रतियोत्स्यामियद्यत्रब्रह्मचोदितः॥ एवमेनिश्चितावुद्धिर्ज्ञातस्तेनपरंतपः॥ अतोन्यथानशक्तोहंकर्तुंपरमंप्रियं॥ भवतांसाधकानांवाधांनकरोतिमः॥ तेनहंतंप्रदास्यामिनृपाणांरक्षणायवै॥ विप्रमाणेनतावंतंयथाऊर्मोनवाधते॥ ऊर्मेवमनुचिंत्यैवंप्रेषयद्धनराधिपः॥ अयंसोभ्यपतिः श्रीमाननलोर्कइविक्रमः॥ यथेनादित्यवोनित्यंयातुस्वर्गंवलीमुखः॥ यवनेंद्रयथायोनिर्नरेंद्राणांसमागमे॥ वचनंवयथाप्राकैरित्येनऊर्मविग्रहे॥ विशंपायनउवाच॥ पुनरेवाब्रवीद्राजासोभ्यंपतिमूर्जितं॥ ऊर्मेवनेंद्रयथायोनिर्नरेंद्राणांसमागमे॥ यवनेंद्रोयथायातिर्यथाऊर्मेर्विजेष्यति॥ यथावयंवनुष्यामस्तथानीतिर्विधीयतां॥ एवमेंदिश्यमानोसौ॥ नाम्नाकंपूज्यधर्मज्ञः॥ अयंयोसपुराजावेनोनैर्ऋतनंदनः॥ शाल्वोपिनृपतिः श्रेष्ठोऽध्वंपूजयवीर्यवान्॥ जगामाकाशमार्गेणरथेनानिलगामिना॥ तेपिसर्वेमहीपालादक्षिणापथवासिनः॥ अनुव्रज्यजरासंधंगताःस्वनगरेषुवै॥ भीष्मकःसहपुत्रेणातावभोचिंतदर्शयं॥ स्वगृहेविशतुदानोरुक्मेवानुचिंतपन्॥ रुक्मिणीविदितासाध्वीस्वयंवरनिवर्तने॥ रुक्मस्यागमनंहेतोर्नृपाणांदोषदर्शने॥ ज्ञात्वातुसासखीमध्येउवाचत्रीडितानना॥ नंवाम्यवांनरेंद्राणांपत्नीभवतुमत्सदा॥ रुक्मात्कमलपत्राक्षात्सत्यमेतद्ब्रवीमि॥ इतिश्रीविलेखहरिवंशेरुक्मिणीस्वयंवरे॥ १०७॥ विशंपायनउवाच॥ १०८

विदितज्ञानवती ४८ ५० सन्नाधिकज्ञानतनो ध्याय ३९०९

यवनानां पार्थस्थानैतृद्धिश्चत्रिवर्गो नीतिवेदिनीदृक्कत्रिवर्गवेत्ता षड्गुणज्ञान् संधिविग्रह यानासनद्वैधीभावाश्रयात् सप्तव्यसनानिवृत्तौ मौसंसुरावेषाश्रिवर्गे घनभित्तनेत्रकान्तिषेसीमूढ अनभिज्ञ८२३४५६७८

यवनानांवलोदग्रःसकालयवनोनृपः॥वभूवराजाधर्मज्ञःक्षितापरवासिनां॥त्रिवर्गोविदितप्राज्ञःषड्गुणानुपजीविकः॥असक्तव्यसनोमूढोगुणेष्वभिरतःसदा॥धृतिमान्धैर्यशीलश्चसत्यवादीजितेंद्रियः॥सांग्रामिकविधिज्ञश्चदुर्गलाभानुसारणः॥शूरोप्रतिबलश्चैवमंत्रिप्रवरसेवकः॥सकदाचिन्नरःसभांप्रांसचिवैःपरिवारितः॥उपास्यमानोयवनैरात्मविद्भिर्विपश्चितैः॥विविक्तश्चकथादिव्याःकथ्यमानैःपरस्परं॥एतस्मिन्नेवकालेतुदिव्यगंधवहोनिलः॥प्रववौमदनोद्धत्यवेल्लत्खशीतलः॥कस्यादित्येवमनसःसभायांयेसमागताः॥उत्फुल्लनयनाःसर्वेराजोवैवावलोकयन्॥अ
पश्यतांयंदिव्यमायान्तंभास्करोपमं॥शातकुंभमयैःशुभ्रैरथंगैरुपशोभितं॥दिव्यरत्नप्रभाकीर्णंदिव्यध्वजपताकिनं॥वहंतंदिव्यतुरगैर्मनोमारुत
रंहसैः॥चंद्रभास्करविंबानिरूक्षतांबूनदप्रभं॥चित्रैर्विश्वरूपैर्वियाघ्रांवरभूषणं॥रिपूणांत्रासजननंमित्राणांहर्षवर्द्धनं॥दक्षिणाशमपायातं
रथंपरमधारुजं॥तमेवंविधंश्रीमंतंसोमस्यपतिमूर्जितं॥दृष्ट्वापरमसंहृष्टश्चार्घपाद्येतिवाब्रुवन्॥उवाचयवनेंद्रोवैमित्रंप्रवदतांवरः॥तदोत्थायम
हावाहुःस्वयमेवनृपासनात्॥प्रत्युद्गम्यार्घमादायस्वागतेनाभिनंद्य॥शाल्वोविपक्षमहतेनाद्दूराज्जानमागतं॥मुदापरमयायुक्तःशक्रप्रतिमेज
नैः॥अवतीर्यरथात्पार्थ्यश्चक्रेमकएवायोत्तमात्॥विवेशपरमप्रीतोमित्रदर्शनलालसः॥दृष्ट्वार्घ्यमुद्यतंराज्ञासशाल्वोराजसत्तमं॥उवाचश्लक्ष्णया
वाचाराजार्घंहीहिमहामते॥हतोहमनेनेंद्राणांसकाशाद्यतोन्निकं॥प्रेषितोवह्निसादेनराजसंघेनधीमता॥तेनमन्येमहाराजनार्घार्हास्मातिरानद्य॥
॥कालयवनउवाच॥ ॥जान्यामहंमहाबाहोरहोरेत्यनलाग्निहागतं॥प्रहितंनरदेवानांप्रेषितापावकेनतु॥तेननोमर्चयेराजन्विशेषेणमहामते॥अर्घ्यं
पाद्यादिसत्कारैरासनेनयथाविधिः॥भवंतंह्यर्चतेराज्ञांसर्वेषामर्चितंभवेत्॥मानितेतनराजेंद्रसर्वेषांमानितंभवेत्॥आस्यतामासनेशुभ्रेमयासार्द्धंज

रंहसैः वेगेनि८ वैयाघ्रांवरव्याघ्रचर्मवरेतेनभूषितौपरिहृतौ१०सिक्तःसंसिक्तःतः दिग्गः सकाशाद्वायोर्तं११ अर्घ्यंपाद्येइतिवासत्कृत्य उवाचविभक्तिलोपआर्षत्वात्१२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१

१६९

निश्चयः ॥ वैशंपायनउवाच ॥ ॥ हस्तात्तिगनकंकलाकृष्णचक्रशलाम्ययं ॥ रूखेवापविष्टोसहितो भ्रुवेसिंहासनेनृपे ॥ कालयवनउवाच ॥ यदाद्रव
लमाश्रित्यवृथंसर्वेनराधिपाः ॥ वसामोविगतोहिद्यादेवास्वशवापतिं ॥ किमसाध्यंभवेदस्यनाभिप्रपितोमयि ॥ वदसत्यंबलस्यकिमाज्ञाप
यतिप्रभुः ॥ किंब्रूहिवचनंतस्यअपिकर्मतदुष्करम् ॥ वैशंपायनउवाच ॥ यथावदतिरोनंदमागधाधिपतिंतदा ॥ तथाहंसंप्रवक्ष्यामिशृण्वतांयवनाधि
पा ॥ जरासंधउवाचाजातेयंनगदावाक्यंरामःपरमदुर्जयः ॥ विद्दिलानस्पर्द्धतेमहद्दंतंसमुद्यतः ॥ पार्थिवैर्वृष्णिभिःसार्द्धंसमग्रबलवाहनैः ॥ उपह
ध्यमहासैन्येगोमतप्रवलोत्तमैः ॥ विद्दिराजस्यवचनंमहार्थंश्रुतवाहेनंतदातदा ॥ विनाशायद्रुताशनमयोजयं ॥ ज्वालाशतसहस्राढ्यंप्रज्वलंतामि
समप्रभं ॥ दृष्ट्वागोमिरःकुंठादारुतोहमतालदृक् ॥ विनिःपात्यमहासेनांमध्येहागरसन्निभां ॥ आजघानततःपद्मेनिशाधदंतिनां ॥ संपतंमिवर
मर्षद्विरुध्याकुध्यलांगलीनरनामाश्वहरानिमुशलेनवपोथयत् ॥ गजेनगजमास्फाल्यारथेनरथयोधिनं ॥ हयेनवहयारोहान्पादातेनप
दातिनं ॥ सपोरुषमदातेजानृपार्कशतसंकुले ॥ विचारन्विविधान्मार्गान्निदाघेभास्करोयथा ॥ रामादनंतरंरुक्मीप्रगृह्यार्कसमप्रभं ॥ वज्रंवज्रभृतो
ष्टःसिंहःक्षुद्रमृगंयथा ॥ प्रविचाल्यमहावीर्यःपादवेगनतेगिरिं ॥ सचसैन्यंपपातोच्चैर्यउवीरजनापवान् ॥ प्रनृत्यन्निवशैलोगतोयधारामिवे
वितः ॥ घूर्णमानोनिविशेयंनिनिवार्यंद्रुताशनः ॥ आदायमानिरणादवज्रंत्यजनाद्दनः ॥ जघानवाहिनीजनवज्रवेगेनपाणिना ॥ विद्वि
ष्णविपुलेवक्षेगदापातनमद्भुतं ॥ नरनागाश्वदंतानिमुशलेनवचूर्णयत् ॥ कोपानिलसमूहतवक्त्रलांगलवह्निना ॥ निर्दग्धामहतीसेनानेंद्रार्कवि

रामः
१६९

पालिता ॥ नरनागाश्वकलिलंपतिध्वजसमाकुलं ॥ रणानीकंपदातीभीक्षणेनविरलाकृतं ॥ सिनाप्रभन्नाभिलोकवक्त्रानलमयार्दितं ॥ महता

रथंहंदनपरिवार्यसमंततः॥ तत्राहंयुद्धमानस्तुभ्रातासबलवान्बलः॥ स्थितोममायतःशूलोगदापाणिर्हलायुधः॥ द्वादशाक्षौहिणीर्हत्वा प्रमिन्नरव
कैसरी॥ हलंसौनंदमुत्सृज्यगदयाप्रामनाद्यत॥ वज्रपातनिभंघोरंपातयित्वाममोपरि॥ धूयःप्रहर्तुकामोमांवैशारथेनस्थितोमहान्॥ वैशारथंस्था
नमास्थायगृहःकोवंयथापुरा॥ तथामांदीर्घनेत्राभ्यामीक्षतेनिर्दहन्निव॥ तादृशंरूपमालोक्यबलदेवंजगत्पतिं॥ जीवितार्थीनृलोकेस्मिन्कःपुमा
न्स्थातुमर्हति॥ गृहीत्वाशार्ङ्गदीप्तौमौकालदंडमिवापरं॥ हलायुधनिहंतारंस्थितएवायतोममा॥ ततोजलदगंभीरंवरुणंपूरयन्नभः॥ वासुदेवा
शरीरात्स्वयंलोकपितामहः॥ प्रहर्तुवोननोनानवध्योयंतवानघ॥ कल्पितोस्यवधश्चान्यैर्हरिमभ्रहलायुधः॥ श्रुत्वाहंतेनवाक्येनचिंताविष्ट
निवर्तितः॥ सर्वप्राणहरंघोरंब्रह्मणास्त्रंसमीरितं॥ तेनाहंवःप्रवक्ष्यामिनृपाणांहितकाम्यया॥ श्रुत्वाजुमेवराजेंद्रकर्तुमर्हसिमद्वचः॥ तपसोयेणम
हतापत्राथीतोप्यशंकरं॥ प्राप्तवान्स्वदेवात्तामक्षयंमाथुरजनैः॥ महामुनिश्चायमनूपमेश्वरंतुपस्थितोद्वादशवार्षिकंव्रतं॥ कुशाकुरैःसंक्त
तपादपंकजात्मलब्धवानीप्सितकामसंपदं॥ तपोबलाद्धार्ष्यमुनेर्महात्मनोवरप्रदानाच्चकलेंद्रमौलिनः॥ रणोत्तमाद्याघनगदोहिमंविलीयतेभा
स्करस्थिनायया॥ यतस्त्वराज्ञोवचनात्स्वेवादितोव्रजत्वराज्ञोविनयायकेशवं॥ प्रविश्यराष्ट्रंमथुराचसेनयानिहत्यरुक्मप्रथयस्वयंयशः॥ माथुरो
मुदंवोगंबलेवमवोधवः॥ तेविजेष्यसिसंग्रामेगत्वातांमाथुरापुरं॥ शाल्वउवाच॥ इत्येवंनृपतिभास्करप्रगीतंवाक्यंतेकथितमिदंहितंनृपाणां
॥ तत्सर्वंमहसत्त्वेविधृष्यबुद्धायद्यत्तत्करुमनजेंद्रचात्मनेष्टं॥ ॥ इतिश्रीखिलेहरिवंशेकालयवनसमरेशाल्वगमनं॥ ॥ वैशंपायनउवा
च॥ ॥ एवंकथयमानंतंशाल्वराजंनृपात्तया॥ उवाचपरमप्रीतोयवनाधिपतिर्नृपः॥ १ ॥ कालयवनउवाच॥ ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मिफलंजी

इतिकुलीहरतीतदेवीकुरोन्नेनसहनिधृतिंध्रामितोक्तत्वेतिदोषः ४६ वाक्यवर्त्म ४७ अन्यात्-अन्यस्मात् ४८ ४९ ५० देवराजम्-देवराजानंप्राप्तवान् महाप्रभृतिस्त्रीमेणसंवंध ४१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६
अष्टाधिकशततमोध्यायः १०८ एवम् १ २

९७०

नंनुमे॥रुक्मिनियद्यसेतोर्यन्नियत्नोवद्भिर्नृपैः॥इर्जयाद्विपुलोकेषुरागरागेणमेपि॥तस्यनियद्धेतोर्मामवधायजयाशिषं॥प्रहृष्टोराजमि
हेतोरवधायेजियेयम्॥तेषांवागम्बुवेगेणविजयेमेभविष्यति॥कथिंवचनतेभ्रातुस्तंमेकार्यमीदृशं॥पराजयाधिराजेंद्रजयेनसदृशंमम
॥त्यदेवतिथिनसत्रंवृद्धनिकरणंयुधं॥पास्यामिमथुरांराजन्जिनेतुंकेशवंरणे॥९॥वैश०उ॥॥एवमाभाष्यराजानंसोप्रस्थपतिमूर्जितं॥
कृत्यवत्यथान्यार्यमहमहमितिभूतलेः॥त्रासोभ्योददेविप्रंमिहोदेशायवेनपाः॥पुरोहिताग्रराजेंद्रप्रदेशवरुणेधनं॥हुत्वाग्निंविधिवद्ब्रा
ह्मणैकानुकंपालः॥प्रस्थानंकृतवान्भ्यकृजेतुकामोननाहृतं॥शाल्वोपिभ्रातश्रेष्ठकृतार्थोदृष्टमानसः॥यवनेंद्रपतिंव्यजगामस्व
पुरंप्रति॥१०॥इतिश्रीखिलेहरिवंशेकालयवनप्रस्थानं॥१०७॥॥जनमेजयउवाच॥॥विदर्भनगराद्यातेश्रीकृष्णेपरवीरहे॥किमर्थंगा
ज्ञानंतः किंचकर्मचकारसः॥नचाकरोहभगवान्वेनतेयंमहाबलं॥एतन्मेसंशयंब्रह्मन्छ्रोतुमिच्छामहामुने॥१॥वैश०उ॥श्रृणुराजन्कृपोनिकृ
तंकर्मयुमानयं॥विदर्भनगराद्यातेवैनतेयेमहाद्युतौ॥त्रासंप्राप्तेचनगरेमथुराम्मधुसूदने॥मनसाचिंतयामासवैनतेयोमहामतिः॥यउक्त
स्वदेवेननृपाणामयतःप्रभो॥पास्यामिमथुरांरम्यांपोजराजेनपालितां॥एतिंतद्वचनंश्रुत्वागमिष्यतिविचिंतयन्॥ततोजलिपुटःश्रीमान्त्र
णिगत्यत्वत्रवीदिदं॥१॥गरुडउवाच॥॥दिवयास्यामिनगरीवैतस्यकुशस्थलीं॥यत्रतंचगिरिम्पंनंस्तनप्रतिमवनोंगसोहसितांरम्यांशैलाद्
धितटाश्रितां॥दृक्षगुल्मलताकीर्णपुष्पराणुविभूषितां॥गजेंद्रभुजगाकीर्णनृक्षदानरसेवितां॥व्याघ्रमहिषाकीर्तांवृग्यूथैरनेकशः॥तांर
मणांलामालोक्यवासार्थंतेषांक्षमांयदिस्याद्वैतांरम्यांप्रशस्तानारीतिचावंदेकादृणांकृत्वाज्ञामिष्येतवांतिकं॥१०॥वैश०॥॥एवंवि

९१०

११ त्वेरिणोऽनर्घ्य ११२ कृतसंधानं कृताभिसंधिं दूतं विसर्जयेत् १३ कृतेति संबंधः १४ नृपते मंडलिकस्यातस्तत्सदृशं लक्ष्यते मंडलिके राजन्यमनुष्यमात्रे दशसहस्री १५ नरिकाः नअपूर्णाः नांखोभिधिः याद रूपेण धनंदत्तो १६ चत्कारनृपरत्नंतरेणत्वयः ७ तोरणंवितो उभयपार्श्वेस्थितंतोरणोभयपार्श्वेपाचतइतिघमार्थेतसिः १८ तभीसेभार्यो १९ २०२१ दंदनोक्तेनसेवितंसेदेशंयाप्रसेतिसंबंध ४ २२

गाप्यदेवेशंप्रणिपत्यजनार्दनं॥जगामपतगेंद्रोवैपश्चिमाभिमुखोबली॥ हस्तोपियडभिःसार्द्धंविवेशमथुरांशुभां॥सैरिणप्रत्यसेनश्चनागराश्चैव सर्वशः॥प्रत्युद्गम्यार्चयन्कृष्णंप्रहृष्टजनसंकुले॥ ॥जनमेजयउवाच॥ ॥श्रुत्वाभिषिक्तंराजेंद्रंवृष्णिभिर्बलधिषैः॥किंचकारमहावाहुरुग्रसेनोमहापतिः॥वैश०॥श्रुत्वाभिषिक्तंराजेंद्रंवृष्णिभिर्बलधिषैः॥ इ॥कृतसंधानंदूतंविसृज्यागंदस्तु॥एकैकंनृपतेर्भागंशतसाहस्रमित्॥राजेंद्रंचंदनंदत्तंमानवेकवेवरं॥पेतत्रसमनप्रासानरिक्ताहृद्गंगतः॥शेखायादवसूनेणप्रदोचितंतहिः॥एवंनिधिपतिःश्रीमान्रंतेरनुमोदितः॥इ तिश्रुत्वाभिषिक्तंजनार्दनंलोकप्राप्तिकारणं॥चकारमहतापूजांदेवतायतनेषुवै॥वसुदेवस्यभवनंतेराणांभयपार्श्वतः॥नगानांनृत्यगीतानिवेद्या निवसमंततः॥पताकाध्वजमालाढ्याकारयामासवैनृपः॥कंसराजस्यचसभांविचित्रांवरभूषणां॥पताकाविविधाकारदारयामासभोजराट्॥ते राणांगोपुरंचैवसुधायंकचिलेपनं॥कारयामासराजेंद्राजेंद्रस्यासनालयं॥पताकावनमालाढ्यापूर्णकुंभास्ततस्ततः॥राजमार्गंकृराजेंद्रचंदनोद कसेचितं॥वस्त्राभरणकंराजादापयामासभूतले॥भूपमत्रोभयोःपार्श्वेचंदनागरुगुग्गुलैः॥गुरुसर्जरसाश्चैवदद्यूभानाततस्ततः॥दृष्ट्वास्त्रीजनसंघे श्चापद्विःस्तुतिमंगलं॥ अर्घंकृत्वाप्रतीक्षंतेलेषस्थानेषुसोचितः॥एवंकृत्वापुरानंदसुग्रसेनेनधीमता॥वसुदेवगृहंगत्वाप्रियाख्यानंनिवेद्य च॥रामेणसहसंयंत्र्यनिर्गतोरथमंतिकं॥तस्मिंश्चैवातरेराजन्भेरीशब्दोमहान्॥पोवजन्यस्यनिनदंश्रुत्वामथुरावासिनः॥स्त्रियोबालाश्चवृद्धाश्च सूतमागधवंदिनः॥विनिर्ययुर्महासेनागमंकृत्वायतोनृपः॥अर्घंपात्रेपुरस्कृत्यउग्रसेनेनधीमता॥दृष्टिपथानमासाद्यउग्रसेनोमहापतिः॥अवतार्य रथाच्छ्रात्वादमणीणावागतः॥दृष्ट्वासीनंरथेरम्येदिव्यास्त्रविभूषिते॥श्रीवत्सभूषणंचैवदिव्यरत्नप्रभास्फुरं॥घनमालोरसंदिव्यंतपंतमिवभास्करं॥

१३ १४ पुरानंदंपुरस्यआनंदकरंविधिमित्यर्थः २५ २६ मधुरेमधुपुरेतद्वासिनः २७ उग्रसेनेनसहेतिशेषः २८ २९ ३० ३१ अभिभूतंव्याप्तं ३२

† वामरंव्यजनंछत्रंवरंगोवृषचामरं॥धान्यंतथाग्रसंपन्नंमासन्नार्कमितिस्मृतं॥श्रियाभिभूतंदेवेंद्रंपुरीरक्षंतरंहरिं॥

५ नयुक्तमन्यथाकर्तुं मथुराधिपतेरयम्ँ॥ अर्घ्यमावसनीयंवापाद्यंवाथनिवेदितम्ँ। नदातुमर्हसिराजन्नेष्वमेमनसःप्रियम्ँ॥

वलनिसूदनैर्शत्रुसैन्यहारि 33 त्वेदनेनग केसुकाऽवतीर्णोभवदित्यर्थ 34 गत्वाप्राप्यनन्दगोपंवेदेवेदुत्वेदर्शनमितिः ब्रह्मादीनात्मानंपश्चात्प्रदर्शितत्वरूपेअहंलोकमिलोमित्यन्वयः 35 देनपतेत्वयानयुक्तं नयुक्तमित्यर्थ 36 युक्तः निनीतायादर्शनेनदर्शनमात्रेणलक्ष्मीर्जितेवैत्यर्थ 37 वदतांश्रेष्ठ 38 क्लमः 39 ४० ४१ ४२ स्यातभागंधुवंराजन्प्रदेहीराज्यधनांशं 43 ४४ तथाशतसाहस्रिकः लक्षसंमितः वस्त्रादिवस्तुनितः केवलकांचनमयः त्वेदर्थेस्था

॥ दृष्ट्वातराजराजेंद्रहर्षगद्गदयागिरा॥ चमाषेपंडरीकाक्षंरामंबलनिषूदनं॥ 41 अथेननमयागंतुंयुक्तंपूर्वंविचिंत्यवै॥ अवतीर्णोमहाभागोरक्षत्वंसंदनेन
चा॥ विष्णुनाऽऽत्मचरूपेणात्वमाप्तकामोपरः॥ अनुग्रहार्थंतात्मानंदेवदेवंनृपाणिवा॥ 44 तमहंतामुमिच्छामिसर्वभावेनकेशवं॥ प्रत्यक्षंवमहातेजा
जा राजानंरुक्मपूर्वजः॥ 45 नयुक्तंनृपतेस्तातुंत्रजंतंदेवसत्तमं॥ अहोत्वेवंमतुष्टस्तवाजऋजनार्दनः॥ तएवमुक्तस्तिनाकिंतेदर्शनेनतवक्षतिः॥
राजेंद्रत्वमनुप्राप्यआगतस्तवेवेश्मनि॥ 46 नित्यंकिंकृतवानाजनादिष्टस्तत्रिरमानुवैः॥ एवमेवबुवाणोतोसंप्राप्तोकेशवांतिकं॥ अर्घंयित्वाकरेहृत्वा
पयित्वाथोत्तमं॥ उपचारवदत्यर्थंउवासनंनराधिपः॥ यन्मयापाभिषिक्तस्त्वमथकेशोभवन्निति॥ 47 तवाभिप्रायंविज्ञायत्रवीमिनृपतेवचः॥ तस्मेवमाय
राजानाम्यथाकर्तुमर्हसि॥ स्थानेभागंवनृपतेदास्यामितवदक्षिणां॥ यथानृपाणांसर्वेषांतथातेस्यापितोयतः॥ शतसाहस्रिकोभागोवस्त्राभरणा
वर्जितः॥ 48 आहूहत्वरथंशुभ्रंवामाकरविभूषितं॥ वामत्वंजनकंत्रैधुंचमनुंचेश्वरः॥ दिव्याभरणासंयुक्तंमकरंभाकरप्रभं॥ धारयत्वमहाभा
पालयत्वपुरीमिमां॥ पुत्रपौत्रैःप्रमुदितोमथुरांपरिपालयन्॥ 49 जित्वारिणंसुघानिभोजवंशंविवर्धयन्॥ देवदेवाद्यनंतायशेषायोग्रवपुष्मते॥ प्रे
षितंदेवराजेनदिव्याभरणमंवरं॥ मणयोवसनंवेषोभागादिनाकादृशः॥ 50 सूतमागधवंदीनामेकैकस्यसहस्रिकं॥ दृष्ट्वाजनमंधानांगणि
कानांशतशतं॥ दृषेणासहनिष्ठंतिविकद्रुप्रमुखाश्चमे॥ दशसाहस्रिकोभागस्तेषांधात्रप्रकल्पितः॥ 51 वैशं० ॥ एवंसंपूज्यराजेंद्रंमथुरायांच
भूमपे॥ कृत्वाऽऽप्तमहादानंदामोदरंमधुसूदनः॥ दिव्याभरणमाल्यैश्चदिव्यांवाविलेपनैः॥ 52 दीप्यमानःसमंतात्तंदेवोवित्रिविक्षुपैः॥ भेरीपटहना
देनशंखदुंदुभिनिःस्वनैः॥ हृद्दितेनचनागानांहयानांहृषितेनच॥ सिंहनादेनशूराणांरथनेमिस्वनेनच॥ तुमुलःक्रमहानासान्महामेघरवोयमः॥ वि रुक्मः
दिग्भिःस्तवमानंवनमश्चक्रुरपिप्रजाः॥ 53 दत्तादानमनंतंवनयोविस्मयंहरिः॥ क्षमावान्नतभावत्वादृष्टपूर्वान्ततोधिकं॥ 54 अनहंकारमाकाक्षीविमान ६७

पितोत्तीभिपूर्वेणान्वयः ४५ ४६ ४७ देवायकोनायअनंतायशेषायोग्रेशूरपोत्रायःसीरिणइतिपाठे हलिनेवज्रपाणिनेतिशेषः 48 दिव्याभरणमंवरंप्रियंवेकंत्वंजात्यभिप्रायेणसीतारिकाऽत्रस्त्रीसहस्रभारोसीतारइत्यभियुक्तोः
४८ ५० धात्राईश्वरेण 51 मथुरांप्रतिवेशेतिशेषः 52 देवाश्चदेवासीदितिशेषः 53 ४४ ५५ ५६ पूर्वात्पूर्वत्वात् 54

४ + मानुषेणौकसानेहेनप्रभावोत्साहसंभवान्[५३] सहस्रभोगेनागेन्द्रःपातालेपितिर्वहः सहस्रेणमनुजेहेनकथंचित्कथयिष्यति[५४] किमर्जुनमतीतो
मथुरावासिनः मथुरावासिन्य[५५] ५८ ५९ ६० भोजराजायउग्रसेनाय ६१ ६२ ६३ गुणानांप्रभावउत्साहसंभ्रमश्चतान् ६४ जिह्वेन जिह्वास्थेनवागिंद्रियेणाहिसाहस्रस्थानेषु केमानवेद्वै बुधूनले[५६]॥४
मि.प्र.कैनेत्यर्थ[५७] वासुकिरेनशेषएव ६५ कलशो:कर्तरि[५८]

तं[५२]
जगामहर्षं[५०]मुपमानेसवपुषात्रायातंभाक्रूरप्रभं॥दृष्ट्वामधवाभिन्योनमथुनः[५१]पंदपदे॥एयनारायणः श्रीमान्क्षीरार्णवनिकेतनः॥नागपर्यंकमुत्सृज्य
जगामममथुरांपुरीं॥विश्वावलिंमहावीर्यंदुर्जयंत्रिदशैरपि॥शक्रायप्रददेराज्यंत्रैलोक्यंवज्रपाणयेयोहत्वादेत्यागणान्सर्वान्कंसंचबलिनांवरं॥भोजराजा
यमथुरांदत्ताकोशिनिषूदनः॥नाभिषिक्तःस्वयंतेनचासीनोनृपासनं॥राजेंद्रत्वमभोपत्वेमथुरानोविरोधितं॥एवमन्योन्यसंजल्पंकृत्वापुरनि
वासिनः॥हृतमागधवंदीनारदंमूचुर्गणास्तदा॥किंवाशक्तामहेवक्तुंपरानंतगुणोदधेर्नभूतंनभविष्यंचशक्रादितनयागत॥तभावृत्तांतंवेवक
लेशागतंत्वयानश्रुतंनचदृष्टंवातेनमन्यामहेवृत्तं॥धन्यादेवीमहाभागादेवकीयोषितांवरा॥भवंतंत्रिदशश्रेष्ठंत्यागर्भेणकेशवं॥एवंनत्यमा
नानोशृणवंतोपृथग्गिरं॥उग्रसेनंपरंस्तुत्यप्रातरेणमकेशवं॥प्राकाद्वारसंप्राप्तावर्षयामासवेतरा॥अर्घमाचमनंदत्वापाद्यंपाद्यंतिचान्नवीत्॥उ
ग्रसेनस्ततोधीमान्केशवंपरथायतः॥प्रणम्यशिरसाकृष्णंजगन्माहद्भानीर्यदानींघनेनतोयधोणववर्षकनकोघभिः॥घनोघेर्वर्षमाणास्तुसंभा
न्नःपितृवेश्मनि॥मथुराधिपतिःश्रीमानवाचमधुसूदनं॥राजेंद्रत्वमनप्रोप्ययुक्तमेनृपवेश्मनि॥त्यापितंदेवराजेनदत्तंसिंहासनंप्रभो॥नेष्यामिमथु
रेशत्वंपरंभुनबलान्वितं॥प्रसादंकुरुमेभगवन्नकोपंकर्तुमर्हसि॥देवकीवाक्यदेवश्रोहि॥चिंतयाम्पतेनाकिंचित्करोशक्राहर्षविद्रूतमोहितो
ऽकंसमातातनोगानन्नष्टमासायकेशवं॥नानादिग्देशजानीतंकंसेनोपार्जितंधनं॥देशकालप्रलोभपादफलमल्पवेदयत॥उग्रसेनंसमाहूयउवाच
श्लक्ष्णयागिरा॥॥श्रीभगवानुवाचानचाहंमथुराकांक्षीनमयाचित्तकांक्षया॥द्यानिनात्तवपुत्रोयंकालेननिधनंगतः॥यत्नस्त्विविधानयत्नान्नूरस्य
विपलंधनं॥जयश्चिरंपुत्रसैन्यानिममबाहुबलाश्रयात्॥त्यजनस्वमनस्तापंकंसनाशोद्भवंभयं॥नयत्नस्त्वित्तनिचयंमयादत्तंधनत्तवं॥इत्याश्वास्यचरा

६७ भस्मामूर्द्धिशोषः ६८ ६९ ७० ७१ ७२ मथुराधिपंउग्रसेनं ७३ मथुरेशत्वंतव ७४ ७५ ७६ उक्तवक्तृसः ७७ ७८ ७९ ८०

८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ घनाभाक्ष वोदत्यत्रसंधिरार्ष ८७ ८८ विनातौ ज्ञातवंतौ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ अस्तौजरासंधश्च कालयवनो वा ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३

६+ दद्रोतमनुप्राप्तो दिव्यवत्रगनुतेपुनः। प्रणम्यशिरसाताभ्यां सोम्यरूपीकृतानतः॥ ६७॥ तंदृष्ट्वासमनुप्राप्तं सविवेसांपरायिकम्॥ ६

जानंकृष्णक्रतुशिनासह॥ प्रविवेशततः श्रीमान्मातापित्रोरथांतिकं॥ आनंदपरिपूर्णाभ्यांहृदयाभ्यांमहाबलौ॥ पितृभ्यांपूजितोरामोदेवैरमघवक्रतुना
तौ॥ तस्मिन्मुदूनैनगरामथुरानवभूवसः॥ खर्गलोकंपरित्यज्यावतीर्णावामहाबलौ॥ वसुदेवस्यभवनंतमीदृष्टपुरवासिनः॥ मनसाचिंतयामासुर्देवलो
कंनभूतलं॥ विहन्यमथुरेशंतुमहिषासहितंतदा॥ भवनंवसुदेवस्यप्रविष्यबलकेशवौ॥ प्राप्तशब्दावुभौवीक्ष्यतस्थुःखेचराणवः॥ ततःकृता
हिकोभूत्वाकृत्वाहीनोकथांतरे॥ एतस्मिन्नेवकालेतुमर्देत्यानोवभूवह॥ वभ्रमुश्चद्यनाकाशेशैलाश्चनिपतंताः॥ क्षुभुद्रुःक्षोभिताःसर्वेवि
धंताभोगिनांवराः॥ कंपिताधरणीसर्वेन्युब्जाश्चपतिताभुवि॥ तान्विपतितान्दृष्ट्वाभक्षेतुनिश्चलौ॥ महतापक्षवातेनविज्ञातौपतगोत्त
मौ॥ संबुधतिमंतंगरुत्मंतंनगादमधुहदनः॥ खागतंवचश्रेष्ठकरेनाभिमर्दन॥ विनतांहृदयानंदखागतंकेशवप्रियं॥ तमुवाचपुनःकृष्णःस्थितंदेव
मिवापरं॥ तुल्यसामर्थ्ययावाच्याशीनंविनतात्मजं॥ श्रीकृष्णउवाच॥ यावामयतगश्रेष्ठौजगतांपुंमहत्तमौ॥ नागानामरिनाशीनामंत्रया
मोगनोनुगं॥ विशं॥ प्रविष्टोतोमहावीर्यैर्विलदेदजनार्दनौ॥ वेनतेयस्ततोपश्यद्यंमंत्रयथावृत्तं॥ त्रिवधौसोक्रमाकंसगरुडोरिपुरंतवः॥ रत्नतो
ज्ञेनमहतामहद्दृष्ट्वानृपेः॥ प्रवलानिचसैन्यानिहंतुंवज्रेशतेरपि॥ नशक्तामःक्षणंतेतुंजगांसंधयवाहिनी॥ ततोर्थंविनतेयंतंजग्मीमिमथुरांपु
रीं॥ वसतोरामयोःश्रेयोनभवेदितिमेमतिः॥ गरुडउवाच॥ देवदेवनमस्कृत्यगतोहंभवतोंतिकात्॥ वासार्थमीक्षितुंभूमिंतवदेवकृषाबलं॥ ग
त्वाहंखेसमास्थायसमंतादवलोकयं॥ दृष्ट्वाहंविबुधश्रेष्ठपुरीलक्षणसंजितां॥ सागरानूपनिपुलांप्राग्दक्षवशीतलां॥ पर्वतोदधिमध्यस्थामभेद्या
मरिदेशगैः॥ सर्वोत्पातकलत्रांसर्वकामफलद्रुमां॥ सर्वर्तुकसुरम्याकीर्णांसर्वतःक्रमनोहरां॥ दिव्याश्रमाधिवासांचसर्वकामगुणैर्युतां॥ नरनाग

णाकीर्णनित्यामोदविवर्द्धनी॥ प्राकारपरिखोपेतंगोपुराट्टालमालिनी॥ विचित्रचत्वरपथंविपणिहट्टशोभणं॥ यत्रालंविचित्राढ्यंहेमप्राकारशो
तं॥ नरनागाश्वकलिलाथसैन्यसमाकुलां॥ नानादिग्देशजाकीर्णांदिव्यपुष्पफलद्रुमां॥ पताकाध्वजमालाढ्यांमहाभवनशालिनी॥ भीषणंरि
सैन्यानांमित्राणांहर्षवर्द्धनी॥ मुनेजेदूधिवासेप्रोविशिष्टानागरोत्तमं॥ एवंचगिरिश्रेष्ठंकुरुदेवकुरालयं॥ नंदनप्रतिमंदिव्यंपुरद्वारायभूषणं॥
कारयत्लाधिवासंतुतत्रवात्तारुरोत्तमा॥ कुमारणांप्रचारश्चकुरुष्वपिभविष्यति॥ नाम्नाह्यावतीनामत्रिषुलोकेषुविश्रुता॥ भविष्यतिपुराण्य
शक्रस्यवामरा वती॥ यदियंतसंस्तांभूमिंप्रदास्यतिमहोदधिः॥ यथेष्टंविविधंरत्नंविश्वकर्माकरिष्यति॥ मणिमुक्ताप्रवालामिर्वज्रवैदूर्यसप्र
भैः॥ दिव्यैरभिप्रायफलैर्दिव्यान्वितत्रिलोकगैः॥ दिव्यलंभसमताकीर्णान्तोदेवसभोपमान्॥ जांबूनदमयान्शुभ्रान्सर्वरत्नविभूषितान्॥ दिव्यधनपताका
ढ्यान्दिवाकरनरपालितान्॥ चंद्रसूर्यप्रताकाशान्प्राणादान्कामरूपगान्॥ विशं०॥ एवंकृत्वातुसंजल्पंवेनतेयोथकेशवं॥ प्राणम्यशिरसातांपोनिषद
दाथकृतासनः॥ कृष्णोपिरामसहितोविविंत्महितमार्तं॥ प्रकाशंकर्तुकामोतोविहस्यविनतात्मजं॥ सत्कृत्यविधिवद्राजन्महार्हवरभूषणैः॥
मोदेतेकृत्विनातत्राकुरलोकयथागतौ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाभोजराजोमहाप्रभः॥ कृष्णंतेहनविस्रब्धंवभाषेवचनामृतं॥ ॥उग्रसेनउवाच॥ ॥
मकृष्णमहाबाहोपद्मनाभसिवर्द्धन॥ श्रूयतांयदहंत्वद्यवक्ष्यामिपरमंवचः॥ त्वयाविहीनाःसर्वेसनशक्ताःस्मवयंक्षितौ॥ पुरेस्मिन्विषयांतेवापितृत
नारवह्रियः॥ त्वत्सनाथावयंतातत्वद्बाहुबलमाश्रिताः॥ विभोमाननरेंद्राणांसेंद्राणामपिमानद॥ विजयायपदुःश्रेष्ठयत्रयत्रागमिष्यसि॥ तत्रत्रंग
हितोसाभिर्हित्वायास्यसिवर्षभा॥ तस्मात्तावद्वचःश्रुत्वासमितंदेवकृतायथेष्टंभवतामद्यतथाकर्तास्मसंशयं॥ ॥इतिश्रीविष्णुमहापुराणेवंशमंत्रोद्

गवकुलद्विजावनघनंकचित्॥अनृपंविधुरानस्मप्रपेतुर्मुदुपुंगवाः॥[33]तितत्रमणिप्रेषुविषयेषुकृतप्रियाः॥मुमुदुर्यादवाःसर्वेदेवाःस्वर्गगताइव॥[34]पुरा
कृविचिन्वन्तकृष्णानुपरोहतः॥ददर्शविपुलंदेशंसागरानूपभूषितं॥वाहनानाहितंचैवसिकतातामृत्तिकं॥पुलक्षणसंपन्नंकृतास्पदमिवश्रिया
॥सागरानिलसंवातंसागरंचुनिषेवितं॥निधर्युहिंधरानस्यशोभितंपुरलक्षणैः॥तत्रैरेवतको नामपर्वतोनातिदूरतः॥मंदारोदारशिखरःपर्वतोगिरिवि
राजते॥तत्रैकलव्यसंवासोद्विजोनाधुषितश्चिरं॥प्रभूतपरुषोपेतैःसर्वरत्नसमाकुलः॥विहारभूमिस्तत्रैवतस्यराज्ञःकृतोभिता॥नाम्नाद्वारवतीनामस्व
यंताशपदोपमा॥केशवस्यमतिस्तत्रपूर्वमेवविनिवेशिता॥निवासंतत्रसैन्यानांसोचयंसमयादधौ॥तिरस्कृत्यपुरींदिवसेनत्रयादवपुंगवाः॥सेनापाल्याश्रयंच
क्रुःकंधामानिवेशनं॥धनायतत्रनिवसन्केशवःसहयादवैः॥दिशंपुरनिवेशायसपदप्रवरोविभुः॥तांप्रांतुविधिवत्तावद्दृष्ट्वानिवसदाश्रयः॥निर्मि
मेपुरयश्रेष्ठमनसाथादवोत्तमः॥एवंद्वारवतींचैवपुरीप्राप्यमुवाधवः॥कृत्वेनोन्यवसन्राजन्स्वर्गेदेवगणाइव॥कृष्णोपिकालयवनंज्ञात्वाकेशिनि
षूदनः॥जरासंधभयाच्चैवपुरीद्वारवतीययौ॥[35]॥इतिश्रीखिलेहरिवंशेहरिवंशप्रपर्वणि॥॥२०७॥॥जनमेजयउवाच॥॥भगवन्श्रोतुमिच्छामिकृ
ष्णस्यामिततेजसः॥चरितंवासुदेवस्यपरस्यपरमात्मनः॥किमर्थंचपरित्यज्यमथुरांमधुसूदनः॥मध्यदेशस्यकाकुद्मांमलक्ष्म्याश्चकेवलं॥शृंगंपृथिव्याःसाल
क्ष्यंप्रभूतधनधान्यवत्॥आर्याद्यजननभूपैरधिष्ठानवरोत्तमं॥अयुद्धेनैवदाशार्हस्त्यक्तवान्केनहेतुना॥सकालयवनश्चापिकृष्णं[36]किंप्रत्यपद्यत॥द्वार
कांचसमासाद्यवासुदेवंजनार्दनः॥किंचकारमहाबाहुर्भयादेतन्महत्तपः॥किंवीर्यःकालयवनःकेनजातश्चवीर्यवान्॥गर्गस्यद्योतमालक्ष्यव्यपयातोज
नार्दनः॥वैशं॰॥हृष्माणांधकानांदशगुणंर्णिमहात्मनां॥ब्रह्मचारीसदाभूत्वाब्रह्मदायान्तविंदति॥[37]तथाहिवर्तमानंतमृद्दीप्ततेजसमव्ययं॥श्यालोमिशम

[35] एकत्रिंशदधिकशततमोध्यायः॥[36] भगवान्[1] परित्यगतइतिशेषः[2][3][4][5][6] दायान्विद्धमानान्अभिनर्विदितिनाभागइत्[7]

७४

श्लोकः

वानार्घ्यमपुष्पानितिराजन्निरोमिशप्रतदाराजन्त्रगेत्वजितेजये॥ श्रलिप्सन्तह्रियंवेवनपतेपेप्रदातृणांनतोदूदशवर्षाणिसायश्वूर्णाप्रभक्षयत्
॥ श्राराधयन्महादेवमन्विच्छंश्रूलपाणिनं॥ रुद्रस्तस्मैवरंप्रादात्समर्थंकथिनंहेहस्मिनामंधकानांवसर्वतेनामयंपुत्रो॥ तिनःरुश्रावतंराजापवनाधि
पतिर्वरं॥ पुत्रमप्सवजंदेवादपुत्रःपुत्रकायक॥ सनृपस्तमुपानाप्यसातयित्वाहिजोत्तमं॥ तंद्योमध्येयवनोगोपत्रायुप्रमारजनीगोपालीतप्र
तत्रगोपत्नीविषधारिणी॥ धारयामासगर्भंपुत्रंगर्भंदुरमच्युतं॥ मानुष्यांगोपभार्यायांनियोगाच्छूलपाणिना॥ सकालयवनोनामपत्तेश्रेरामहाव
लः॥ श्रपुत्रायाराजाक्रुवहधेतपुरेशिशुं॥ तंलिप्सुनृपतेराजन्सकालयवनोनृपः॥ यदुभिकामोनृपतिःपर्यपृच्छद्विजोत्तमान॥ दृष्ट्वाधकंकुलंतस्य
नारदोवेत्यवेदयत्॥ ज्ञात्वातुवरदानंतन्नारदान्मधुसूदनः॥ उपप्रेक्षतेजसीवद्दुतंयवनेषतं॥ संमृद्नीयदाराजायवनानांमहाबलः॥ ततःएनंनृपा
म्लेछाःसंहत्यानययुस्तदा॥ शकाःरुवाराद्रदाःपारदाःपह्लवाःखशाः॥ पद्मकाश्चतशश्चान्येम्लेछादेवबलात्तथा॥ तेषांपरिवृतोराजानारदस्तुभिःशनैर्भ
गवः॥ र्ननावेषायधेर्भिर्मथुरामभ्यवर्त्तत॥ गजवाजिरथोद्वाणामयंतोर्वदेरपि॥ पृथिवींकंपयामासेसेन्यनमहतातदा॥ रेणुनासूर्यमाछन्नमभवच्छ
द्यपार्थिवः॥ मूत्रेणाशरुतोवेवसेनेनहन्यतेनदा॥ श्रथोशूरुतोराशेनिर्हतावेजनाधिप॥ ततोश्वसन्रुदितेपवनामनद्यावभूवह॥ तंतसैन्यंमहद्दा
यादैश्रुत्वातस्यधकायणी॥ वासुदेवःसमानाप्यज्ञातिनिदमुवाचह॥ इदंसमुद्रिक्तंघोरंवृस्यंधकमयंमहत्॥ श्रवध्यश्चापिनःशत्रुर्वीदानात्पिना
किलः॥ सामादयोप्युपायाश्चविहिनास्तेस्युसर्वशः॥ मन्नोमदबलाप्येतुयद्वमेवविकार्यते॥ एतावानिहवासश्चकथितोनारदेवमे॥ एतावतिचृव
तव्यंहोमेवयमंमतं॥ जाणसंधश्चराजेनिरुपमेवनमृप्यते॥ तथान्येपृथिवीपालाहृस्मिवरुप्रताः॥ केचित्कंसवधात्तापिविरुक्तालरुगतानृपाः॥ ष

जा॰

२६ ३१ राजानोस्मान् २८ २९

ताधि॰

राम:
७५

मा श्रित्य जनान् एवमस्मान् हनिष्यति वा पितृंश्च वहवो ज्ञातयश्चैव यदूनां निहता नृपैः ॥ विवर्द्धितं नः शमाम्पे स्थित्रिति के शवः ॥ अपयाने मतिं कृत्वा दृतं प्रेषय तत्र जहि ॥ ततः कृष्णो महासर्पमित्रोजनवपोपमं ॥ घोरमाशी विषं कृष्णं कृष्णः प्रादेपयत्तदा ॥ ततस्तमइयित्वातु सेनदूतेन हारयत् ॥ निदर्शनार्थं गोविंदो भृत्य यामास तं नृपं ॥ सदृतं कालयवनं दर्शयामास तं घटं ॥ कालसर्पोपमः कृष्णस्तुल्यो भरतर्षभ ॥ तत्कालयवनोनाम ह्यात्मासनं यादवैः कृतं ॥ पिपीलिकानां वंशानां रयामास तं घटं ॥ ससर्पा वदुभिस्तीक्ष्णैः सर्वतस्ते पिपीलिकैः ॥ भक्ष्यमाणः किलांगेषु भस्मीभूतो भवन्नरः ॥ तमुद्धृत्यतु घटं तथैवयवनाधिपः ॥ प्रेषयामास वार्ष्णेयाय पवर्णपनं ॥ वासुदेवस्तु तं दृष्ट्वा योगं विहतमात्मनः ॥ उत्सृज्य मथुरामाशु हृदकामभिजग्मिवान् ॥ विरम्यातं विधित्सन्तु वासुदेवो महायशाः ॥ निवेशयद्द्वारकायां जनन्तुष्यमाना आस्यदेवं हरिं ॥ पितरं तु पुरस्कृत्य यादवा वृष्णयस्तदा ॥ आज्ञामस्मद्धीमान् मथुरां मधुसूदनः ॥ तं दृष्ट्वा निर्य योद्दृष्ट्वा कालयवनो रुषा ॥ प्रेक्षापूर्वं वसुधां योनिश्चक्रामम हाबलः ॥ अथान्वाकृष्टो विदंजिघृक्षुर्पवनेश्वरः ॥ नैवेनमशकद्राजा यद्दातुं योगधर्मिणं ॥ मांधातुस्तुकृतोराजा पुरुकुत्सो रोमहायशाः ॥ पराद्दे वासुरयद्दे कृतकर्मा महाबलः ॥ वरेणाकृदितोदेवैर्निद्रामवृहतवान् ॥ श्रांतस्यतस्यवाग्वांतरात्रा डरभूत किल ॥ प्रकृतंवोधयेद्योमांतंदहेयंमहाक्रुरः ॥ वक्ष्यामोधदीतेनएवमाहपुरस्सरः ॥ एवमुक्त्वातिशक्रुत्तमवाचविदशेश्वरः ॥ नृत्तात आदिराजकृपाणामतः ॥ सपर्वतगुहांकाश्चित्प्रविश्यश्रमकृशितः ॥ सुष्वापकालमतंवेयावलासस्यदर्शनं ॥ ततस्तंवै वासुदेवस्मनारदेननिवे दितं ॥ वरदानंचदेवेभ्यस्तेनलब्धंतुभूपतिः ॥ कृष्णोनुगम्यमानेनम्लेछेनशत्रुणा ॥ तांगुहांप्रविवेशाविनातवत् ॥ शिरःस्थानेतुराजर्षेर्मुचुकुंदकेशवः ॥ संदर्शनपथंप्राप्तास्थावदृढमंतिवरः ॥ अनुप्रविश्ययवनोददर्शपृथिवीपतिं ॥ सतंकृष्णंकृतांतामभमाहसादमडभतिः ॥ वासुदेवतुतंम

मतायहत्यामासपार्थिवः॥ पादेनात्मविनाशायशलभःपावकंयथा॥मुचुकुंदस्तुराजर्षिःपादस्यशरिवोधितः॥निद्राछेदेनदुःखोधपादस्थोनृतं
नवः॥सत्कृत्यप्रस्तवंशकादेवक्षत्तमगतः॥प्रहृष्टमावकुर्वेतसंप्रजज्वालसवेशः॥दिदाहपाकवत्तंतुशुष्कवृक्षमिवाशनिः॥क्षणानकालयु
वनंनेत्रेजोविनिर्गतः॥नवाक्यदेवः श्रीमंतंविस्मृतेनराधिपः॥क्षत्तकाव्रजिवाद्विजोमादंदवनमुत्तमं॥राजेंद्रिप्रश्नोसिकथितानारदेनमे
॥क्षत्तमेकमहत्कार्यंसत्रिधेनकुरुव्रजाम्यहं॥वासुदेवप्रथालक्ष्यराजाद्वंप्रमाणतः॥यहितृतंयुगमेनेकालेनमहतातदा॥उवाचराजांगवि
दंकोभवान्किमिहागतः॥केचकालंप्रकुर्वंतिमयिदिजानासिकथ्यतां॥॥वासुदेवउवाच॥॥श्रेष्ठवंशेहरोराजाययातिनागीनाडकः॥तस्यप
त्रायडःश्रेष्ठचत्तोरुस्ययवीयसः॥यदुवंशमसृजत्पुत्रंयदुदेवात्मजंविभो॥वासुदेवंविजानीहित्वंपुत्रेत्वामिहागतं॥चैतायकोमसुरोसिविनोगे
सिनारदात्॥इदंकलियुगंविद्धिकिमन्यत्कथयामितं॥॥ममशत्रुत्वयंदग्धोदेवदत्तेनभूपतिः॥त्वावध्यायोमहात्मेतिमेहर्षोनेतिपि॥॥वैशंपाय
नउवाच॥॥एवमुक्तःसकृष्णेननिर्जगामगृहात्पुरात्॥अन्वायमानःकृष्णेनकृतकार्येणधीमता॥ततोदद्दशधिष्ण्यंतंमाहतंहव्यवाहनं॥॥खंस्पृ
शंहरत्पवैरत्पवीर्यपराक्रमैः॥यैरणाधिष्ठितंदेवराज्यंकेवलमात्मनः॥॥प्रीत्याविहस्यभगवांविंदप्रविवेशमहावनं॥हिमवन्तमगाद्राजात्पसेधृत
मानसःततःस्नात्वाश्रयाथायविनिर्मुक्तकल्मषः॥आहरोहदिवंराजाकृष्णमिःसेवितैःशुभैः॥वासुदेवोपिधर्मात्माउपायेनमहामनाः॥घातयित्वात्म
नःशत्रुंतत्तेनंप्रत्यपद्यत॥प्रभूतरथहस्त्यश्वमकरव्यूहधृग्मम॥॥आसाद्यापययोधीमांस्तत्सैन्यंनिहतेश्वरं॥निवेदयामासततोनराधिपेतउग्रसेनेप्रति
पूर्णमानसः॥जनार्दनोद्वारवतीवर्तांपरामशोभयत्तनथनेनभूरिणा॥॥इतिश्रीखिलेपुहरिवंशेकालयवनवधः॥११०॥॥वैशंपायनउवाच॥॥

र्मोकवा॥ ॥शक्रेणाप्रेषितःक्षिप्रंतवविघ्नोद्यतव्रता॥किंकरःसमवप्राप्तःशाधिमांकिंकरोमितेा॥३३॥यथासोदेवदेवोमे संवक्त्रयथाप्रभुः॥तथात्वंदेवमो न्योसिविशेषानास्तिवःप्रभो॥३४॥त्रैलोक्यात्तापकंवाचपुत्रहत्यसमंहाभुजा॥एकोसियदिहछाथैः किंकरेणमिप्रशाधिमां॥३५॥श्रुत्वाविनीतंवचनंकेशवो विश्वकर्मणः॥प्रसुवावयडग्रेहः किंतेरतलंवचः॥३६॥श्रुतार्थोदेवगुह्यस्यभवानयत्रवयंस्थिताः॥अवश्यंनिहकर्त्तव्यंतदनंमेरुरोत्तमोत्तदिय पूःप्रकाशार्थनिवेशायमिरुद्भुत॥३७॥मत्प्रभोर्नरूपेश्वर्यदेश्वेवत्तमत्ततः॥उत्तमाचपृथिव्यांवैयथासोमिरावती॥तथेयंहित्वयाकार्य्याशक्रोद्या ष्टिमहामते॥३८॥ममस्थानमिदंकार्य्यंयथावेत्रिदशेतथा॥३९॥मत्र्याःपश्यंतुमेलक्ष्मापुर्यायडकुलस्यवा॥एवमुक्तस्ततःप्राहविश्वकर्मामतांवरः॥४०॥ रुक्ष्मक्षिप्रंकर्मागंदेवामित्रविनाशनं॥सर्वमेतत्करिष्यामियत्त्वयाभिहितंप्रभो॥४१॥पुराक्षियंजनस्यास्यनपयीशभविष्यति॥४२॥भविष्यतिचविप्रेन्द्रा हूर स्याःशुभोभनाः॥४३॥वचनाःसागरद्यस्यावरिष्यंतिरुपिणः॥४४॥यदिहेत्सागरःकंचिदुत्सृष्टमिहतोयदः॥ततःस्यात्तलक्षणापुरीस्यात्पुरुषोत्तम॥ ३५ स्वयंरुक्मेतिततःरुक्मःप्रोवाचकृतनिश्चयः॥सागरंसरितांनाथमुवाचवदतांवरः॥४६॥समुद्रदर्शनंहेचयोजनानिजलाशयः॥प्रतिसंहियतांमायद्वृत्तिम॥ मा.५ पिमान्यतां॥४७॥श्रवकाशेनयादत्तेपरीयंमामकंबलं॥पर्याप्तंविषयाणांमेसमयापिभविष्यति॥४८॥ततःरुक्मस्यतद्वचनंश्रुत्वानदीपतिः॥सभा र्यांनिजनाशयोंविश्वकर्मानंतरंप्रीतःपुरोःसरयवाचकृतं॥४९॥विदर्भेवसमानंसमारुक्मवतीततः॥विश्वकर्मातंतःरुक्ममुवाचयडनंदनं॥ श्रु द्यप्रभृतिनोविदर्भसर्वसमभिरोहतः॥५०॥मनसानिर्मितंदिव्यंमयापूर्वंवरंविभो॥अविरोधेनकालेनगृहसंबाधमालिनी॥५१॥भविष्यतिपुरीरम्याकुंडिनाख्या रामः ७६ ख्यातोरणा॥५२॥वमाद्रात्वकंकेपूर्णापृथिव्यांकुंडपमा॥५३॥अतःपुरंचरुक्मस्यपरिवार्यास्थंमहत्॥चकारतत्सापुर्यांविदर्भेशत्रिदशपूजितेा॥५४॥ततःसानिर्मि

कार्य्यम् ३० सतिश्वरः सतिमतांप्रभुः ३१ उर्वीपृथ्वीपृथिभूमी।३२।३३।३४।३५। २८।३७ मारुतेनयोगीनवायुसंचोदनप्रधानेन ३८।३९।४०।४१ ग्रावयोतरणं ओष्ठवन्दनमालिका ४२ परिवार्यस्थंस्थानादिरुक्मं ४३

४४ गां भूमिम् ४८ ५७ वेश्मोत्तमेषु उच्चवेश्मसु धनाढ्या मेदुरा अन्नुद्धतन्धि ४८ निवयद्गालिनी तमद्रिमति ४९ सुधेत्रा पुराणा चिवस्तानि ५०।५१।५२।५३ उस्रा ग्रेरनुद्धतो धे उपावृत्ता छायया हितः महापथीय

नाकांक्षापूरहारावतीनदा॥ मानसेनप्रयत्नेनवेश्मवा विश्वकर्मणा॥ विधानविहितद्वाराप्राकारवरशोभिता॥ पद्मिवाचयसंयुक्तासाट्टप्राकारशोभिता॥ ४५
कांतनारीनराणांवीथिभिरुपशोभिता॥ नानापण्यसमाकीर्णागगनादिवागता॥ प्रणादापीप्रसन्नोदेरुद्यानैरुपशोभिता॥ समंततःसंवृतांगीवनितेवा
यतेक्षणा॥ समृद्धबलवाहनावेश्मतैर्धनाचिता॥ एथ्याकाटिमहर्म्याढ्यासुधराजपथान्तरा॥ भूषयंतीसमुद्रांतर्गमिंद्रपुरायच॥ पृथिव्यांसवीर्यावा
कानिवयशालिनी॥ क्रमणाममिसंत्रासामंतदोमकारिणी॥ अप्रकाशंतदाकाशंप्रासादैरुपकर्षत॥ पृथिव्यांपृथुराशूरोजनोघप्रतिमादिता
॥ श्रीघश्वराजस्पशिशिरांशुतमारुतौ॥ नृपोपवनैःकांतैःकांताजनमनोरमा॥ सतारकाद्यौरिवाहारकाप्रत्यपद्यत॥ प्रोत्फुल्लपद्मकुवलैर्निशात
कोभनसंवृता॥ हिरण्यप्रतिमैर्भूमिर्गृहैर्गोभानिःसृतैः॥ सुश्रमेधप्रतीकाशैर्हारैःसौधैश्चशोभिता॥ चक्रिवक्रिदद्यांयैरुपावृत्तमहापथा॥ तामावह
त्पुरांरुक्मःसर्वयादवनंदनः॥ अभिप्रतजनाकीर्णांसोमःखमिवभासयन॥ विश्वकर्मकृतांदिव्यांरत्नजालसमाकुलां॥ विश्वकर्मीपितांकृत्वापुरीं शक्र
पुरीमिवा॥ जगामत्रिदिवंदेवोगां विंदेनाभिनंदितः॥ भूयोपिवृष्णिभवत्कृष्णस्यविदितात्मनः॥ जनानिमान्धनोघेश्चतर्पयेयमहंपथा॥ सर्वेश्रवणसंभृत लक्षण पाठ
ंनिधानामंतमंनिधिं॥ शंखमाढ्यमतोपेंद्रोनिशिलभवनेविभुः॥ शंखःकेशवाद्धनंलब्धा हिनिधिराट्स्वयं॥ आजगामसभीपंवैतमहाक्लांतयंतवा॥ ४६
सशंखःप्रांजलिर्भूत्वाविनयादवनीगतः॥ कृष्णंविज्ञापयामासयथावैश्रवणंतथा॥ भगवन्किंमयाकार्यंमुणांवित्तवृद्धिणा॥ नियोजयमहाबाहोय
नायाकार्यमच्युत॥ तमुवाचहृषीकेशश्शंखंगुह्यकमुत्तमं॥ जनायेमिन्नृशंधनाढ्या धनेनाभिपूर्यतां॥ निरुक्ष्मणशिनंद्रष्टुंशंभलिनमेववा॥ दिष्ट्यातिंत्व
वयावंतंनगयोनिर्धनंनरं॥ विशयामनउ॥ ॥ शिरसाजांसमागृह्यनिधाशःकेशवस्यच॥ निधानाज्ञापयामासद्वारवत्यांगृहेगृहे॥ धनोघैरभिवर्धंचक्रुः

सांसा ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ अतीतांअरत्नानं ६३ ६४ ६५

सर्वेयथावत्तेनाधनोविद्यतेतत्रहानभाग्पाविवानरः॥ हावत्सांपरिपूर्णकेशवसमहात्मनः॥ चकारवोयोगाद्धानंभूयश्चपुरुषोत्तमः॥तत्रस्थएवभगवा
नयादवानांप्रियंकरः॥ प्रत्याप्राणःप्राणभृतानामुपतस्थेगदाधरः॥एकमासीनंमकतेदेवगुह्यधरंप्रभुम्॥किमयादेवकर्तव्यंसर्वेनाशुगामिना॥यथै
चहतोदेवानांतथेवास्मित्तनाघ॥तमुवाचततःकृष्णोरहस्यपुरुषोहरिः॥मारुतजातःप्राणोहृषीकेसमुपस्थितम्॥ कुमारतदेवशमनमान्यसदा
मोदः॥सभांसुधर्मामादायदेवैस्तत्प्रहानया॥यादवाधार्मिकाद्येतेविक्रांतंश्वप्रहसशः॥तस्याविशेपुरतेहिनतुयाहत्रिमाभवेत्॥साह्यक्षयात
मारमाकामगावाममूपिणा॥सायरत्नायतेसर्वान्यथैवत्रिदशेश्वरः॥संपद्यवचनंतस्यकृष्णस्याक्लिष्टकर्मणः॥वायुरादायपप्रणतिर्नगामत्रिदि
वालयं॥सोऽमान्यसुरान्सर्वान्कृष्णवाक्यनिवोधत॥सभांसुधर्मामादायपुनरायान्महातलं॥सुधर्मंतांसुधर्मायकृष्णायाक्लिष्टकर्मणे॥ददौदेवसभां
देवावायुरुत्क्रामधीयते॥हावत्पाकृष्णमाम्प्रेक्यशवनिवेशत॥सुधर्मायदमुख्यानोदेवानांत्रिदिवेयथा॥एवंसदिव्यैर्भमिश्चजलजैश्चावयोहरिः॥
इष्वेरलंकरोतिसमपुरीस्तोप्रपदामिव॥मर्यादाश्चैवसंवक्रेश्रेणीश्चप्रकृतातथा॥वलाधाक्षोश्वयुक्तश्चप्रकृतीशक्तथैवच॥उग्रसेननरपतिका॰
र्पवापिपुरोहितं॥सेनापतिमनाधृष्टंदिवकंद्रुमंत्रिपुंगवं॥यादवानांकुलकरांस्थविरान्दशतत्वोमतिमान्स्थापयामाससर्वेकार्येवनंतरान्॥रथे षति
रथोयंतादारुकःकेशवस्यवै॥योधमुख्यश्चयोधानांप्रवरःसात्यकिःस्मृतः॥विधानमेवंहतायकृष्णःपुरुषनिंदितः॥प्रमुदेपडभिःसार्द्धलोकस्त्र
महातलं॥ततस्तथाकन्यावेश्मस्त्रीशतसंवृतः॥प्राप्तवान्वलदेवकृष्णसपानमनेनरः॥ ॥इतिश्रीविलेपुहरिवंशेहरिवंशेनिर्माणे॥२७॥ ॥वैश्च रामः
०॥ ॥ततस्मिंनंतरेप्राप्तालोकप्रार्हतिकाजनाः॥कृतसंज्ञायउग्रेणसंमताःकृष्णसन्निधौ॥तेचात्यर्थिकशंसंतोलोकप्रार्हत्तिकेद्विज॥समागतेषम १२१

स्वरः॥१॥दंतभद्रंपुंड्रश्चैवमत्रेयभक्तानांपदोनिः८०८॥८२८३॥ ॥ ॥६७॥ ॥इतित्रैलोक्यठीयेभावदीपेहरिवंशाधिकारेत्रयोदशाधिकशततमोध्यायः॥ ॥६७॥ नमःपरमात्मने

१ कंसस्यवधसंतापात्कृष्णायामिततेजसे ३॥

२७ बलोपेतःसमेभर्त्रा देवेति॥ तांददौनचरुक्मायरुक्मादेषान्महाबलः॥ पापमानंयकंसस्यप्रेष्योसाविति चिंतयन्॥ चैद्यस्यार्थेसुनीथस्यन्या
संधःसप्तमिपनांवरयामासतांजाभी॥ यकंभीमविक्रमंवेदिराजसुवंशेराजीपुत्रंहृदश्रुः॥ मगधेषुपुरायेननिर्ममेसुमहाबलः॥ तस्यान्ववा
येतंजहेनाराजंभीमहाबलः॥ तंशैवसोवेतथादारमघोभवन्नृपः॥ दमघोघस्यपुत्रास्तुपंचभीमयाक्रमाः॥ भीमांवसुदेवसुक्रत्थर्वसि
नस्तिणीशिश्रुपालोदशग्रीवोभ्योथावेदिशोबली॥ सर्वेविक्रुशलावीरावीर्यवंतोमहाबलाः॥ तांतेःसमानवंशस्यमुनीथंप्रददोसुतां॥ जरासं
धसुतवद्दशैनंजोपहौजरासंधंपरास्तुत्यदृष्टिमशत्रुमहाबलं॥ रुक्मान्यागामिवेद्येनदृष्टमानांतियेषणां॥ जामातान्यभवत्सकंसस्तस्मि
न्हतेयुधिरुक्मार्थेवरमपश्यन्नराजसंधस्यदृष्टिभिः॥ भीमकंवरयामासमुनीथार्थेतुरुक्मिणां॥ तांददौभीष्मकश्चापिशिश्रुपालायवीर्यवान्
॥ ततश्चैद्यमुपादायजरासंधोनराधिपः॥ ययोविदर्भसहितोदंतवक्त्रेणयायिना॥ अनुयातश्चपौंड्रेणवासुदेवेनधीमता॥ अंगवाक्लिंगानामी
श्वरश्चमहाबलः॥ मानयिष्यंश्चतानरुक्मीप्रतुष्टोपनृपाधिपान्॥ परयापूजयोपेतांस्तान्निनायपुरीप्रति॥ पितृष्वसुःप्रियार्थंचरामस्यचभाव
पि॥ प्रययुर्हृष्टमनसश्चान्येपार्थेनबलोन्विताः॥ अथकोशिकभर्तातान्प्रतिगृह्ययथाविधि॥ पूजयामासपूजार्हान्वहिश्चैवन्यवेशयत्॥ श्रीभाविनि
विवाहेतुरुक्मिणा॥ निर्ययौवहिः॥ वतर्युजारथेनैंद्रदेवतायतनेशुभे॥ ददाणीमर्वियिष्यंतोरुक्मकोतकमंगलं॥ दीप्यमानेनवपुषावलेनमहताहता ३३
ततोददर्शतत्रुक्मोलक्ष्मीमाद्यांदिवस्थिताम्॥ रूपेणाप्रतिमेनसंपन्नांदेवतायतनांतिके॥ वह्नेरिवशिखांदीप्तांमायांभूमिगतामिव॥ पृथिवीमिव
गंधाढ्यांमूर्तिमंतंपृथिवीतलात्॥ विभिवसोमप्रभांसोम्यांह्रीवियहमुवि॥ श्रीमिवाप्यविनापद्मंपद्मिन्यांश्रीसहायिनी॥ रुक्मेनमनसादृष्टाउ रुक्मः
र्निरीक्ष्यासुरेषुवि॥ श्यामावदातांह्यासीनांपृथुवालायतेक्षणां॥ ताम्रोष्ठनयनांपाणीनोरुजघनस्तनीं॥ दृष्टतीचारुसर्वांगीं पूर्णचंद्रसमाननां॥ ३८

सुनीथार्थेश्रिशुपालार्थेरुक्मिणाराजसंधसहसंधानेनवा २७ २८ २९ ३० कथकैशिकानांदेशानांभर्तादमघोषः ३१ वसुर्युजारथेनेंद्रेण ऋक्षेज्येष्ठानक्षत्रे ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७

तामग्रतोगनखोसुधूनीलकंवितमूर्द्धजां॥ आत्मार्थेहृसतःकांतोपानश्रोणिपयोधरात्॥ क्षीणमध्यांकृशांगीमेदैतेयःप्रकाशद्विलंकृतां॥ अनन्यप्रतिमांलोकेरूपेणाप्रतिमश्रिया॥ हिरण्मयीपिणीदेवीयाराद्रक्षोमुवाहिनी॥ दृष्ट्वातावद्वधंकामंकृष्णस्यप्रियदर्शिनां॥ हृविवेशाऽनलस्पार्द्धिर्मनसासमादधे॥ एमेणसहसंमंत्र्यकेशवस्तुमहाबलः॥ तंत्रमथिःकरोहुंहिमिःप्राणिधायच॥ कृतेतुदेवकार्येतोनिःक्रामंतोसुरालयात॥ उन्मथ्यसहसाकृष्णःसंनिनायाथोतमं॥ दृक्षत्यद्यरामोपिजघानापततःपरान॥ समनद्यन्तदाशार्हानदाशार्हाश्चसर्वशः॥ तोयैर्विविधाकारैःसमुत्क्षिप्तमहाध्वजैः॥ वाजिभिर्वारणैश्चैवपरिवर्तुर्हलायुधं॥ आदायरुक्मिणीकृष्णोजगामापाश्रुपतिं॥ रामेभारंतमाधायपृथुधानेचवीर्यवान॥ अक्रूरेविपृथोवापिदेवकृतवतीगिरं॥ चक्रेदेवेमुदेवेवसारोचमुमहाबले॥ निर्दहन्शत्रोविक्रांतेभंगकारेविहरथे॥ उग्रसेनात्मनेकंकेशवद्युम्नेचकेशवः॥ राजाधिदेवेमृदंप्रसेनेचित्रकेतथा॥ अतिरात्रेहृहुर्गश्चफल्केसात्यकेरथौ॥ हृद्यंधकेसुवंशेषुपृथुषेणेषुमधुसूदनः॥ गृहमासन्पतंभाग्रयोद्वारवतीप्रतिं॥ दंतवक्त्रोजरासंधःशिशुपालश्चवीर्यवान॥ सत्वहानिर्पयुःकुहाजिघांसंतोजनार्दनं॥ अंगवंगकलिंगोश्चसाह्योरोहश्चवीर्यवान॥ निर्पयुश्चदिराजस्यप्रांतंकृमहारथाः॥ तान्यत्तरहृत्सरान्हृसिंगरामहाबलः॥ संकर्षणपुरस्कृत्यवासवमरुतोयुधा॥ आपतंतंहिवेगेनजरासंधंमहाबलं॥ षड्भिर्विव्याधनाराचैर्युधानोमहारथः॥ अक्रूरोदंतवक्त्रंतुविव्याधनवभिःशरैः॥ तंप्रपविध्यत्कृहृस्रावारोरहशभिरायुधैः॥ विपृथुःशिशुपालंतुशरैर्विव्याधसप्तभिः॥ अष्टभिःप्रतिविध्यंतंशिशुपालःप्रतापवान॥ गवेषणोपिचद्यंतुषड्भिर्विव्याधमार्गणैः॥ अतिदंतस्तथाष्टाभिर्हृहुर्गश्चपंचभिः॥ प्रतिविव्याधतोश्चैवःपंचभिःपंचभिःशरैः॥ जघानश्वाश्वगभिश्चवंद्रोविपृथोःशरैः॥ हृहुर्गस्यभल्लेनशिरश्चिक्रुस्वीर्यवान॥ गवेषणस्यहस्तंतुमाहिष्मोद्यनसात्मजः॥ हत्वाधनुरथंत्पत्कोविपृथुःक्रुमहाबलः॥ आरुरोहाथक्षिप्रंहृहुर्गस्यवी

यैवानी॥विरथोसाथिश्चैवगवेषणापरद्रुतो॥आरुह्यद्रुतमास्थायनिहंतुमुपचक्रमे॥तेऊद्दाःशरवेगास्तुनीथंसमवाकिरन्॥तृत्पंतंरथमागेपुरा
पहस्ताकलायिनः॥विकृदेशदंतवक्त्रविभेदोसिपत्रिणा॥षड्रथंपंचविंशाभिर्विव्याधकृतिमार्गणैः॥तांश्चांसविद्धादशभिर्बाणैर्मर्मातिगैः॥त्रि
भेः॥ततोबलोवक्त्रदेशंविभेददशभिशरैः॥पंचभिश्चापिविव्याधसोविद्धोद्विद्धरथं॥विद्धस्थोपितंषड्भिर्विव्याधाभेशितैःशरैः॥त्रिंशताप्रा
विध्यंतंबलीवाणैर्महाबलः॥क्षतवर्षाविभेदाजोनप्तृत्रिभिःशरैः॥निजघ्नेसारथिंचास्यध्वजंचिक्षेदवोद्धृतं॥प्रतिविव्याधतंऊद्रःपोद्रःस
ङ्गिःशिलीमुखैः॥धनुश्चिक्षेदवाप्यस्यभल्लेनायतपर्वणा॥निहतंशत्रुकर्तारंविभेदनिशितैःशरैः॥तोमरंचास्यदेशंतंनिर्विभेदकलिङ्गजः॥
जेनासाद्यकलिंगाजमास्थायेवान्॥तोमरंतजघानांगविभेदांगत्रतंशरैः॥चित्रकंश्वेतफल्गुंचसत्यकंचमहाबलः॥कलिंगास्तधानीकं
नाशंचेविभिदुःशितैः॥विहृष्टेनद्रुमेणाजौवंगराजस्यकुंजरम्॥जघानरामःसंक्रुद्धोवंगराजंचसंयुगे॥तंहत्वारथमारुह्यधनुरादायवीर्यवान्॥
संकर्षणोजघानोग्रैर्नाराचैःकंकशिकान्वहून्॥षड्भिर्निहत्यकारूंश्चमहेष्वासान्महावीर्यवान्॥ततंजघानांक्रुद्धोमागधानांमहाबलः॥निहत्यतां
महावाहुर्जीमसंधंततोऽव्रवान्॥तमापततंविव्याधनाराचैर्मागधद्विषं॥तंविभेदाशुभिर्क्रुद्धोनाराचैर्मर्मशातनैः॥विच्छेदचास्यभल्लेनध्व
हेमपरिष्कृतं॥तद्बुहूभवद्घोरंतस्यदेवासुरोपमं॥हतंशरवरैर्दृष्ट्वानिघ्नतामित्रसैन्यगं॥जेगीषाःसमरेक्रुद्धाभ्रातरंपरिवव्रुः॥तेषांरथाश्च
संरब्धाःसादिभिश्चापिसादिनः॥पदातीनांशतंत्वेकमीषादंतायुधाः॥किरंतश्चाप्तमार्गानिविवेशुर्यूथपंपृथक्॥आसीनंपातयमानानांकवचेषुमहास्वनः॥शराणांपततां
चाभोपक्षिणामिवचोच्छ्रयः॥भेरीशंखमृदंगानांवीणानांचनृधेस्वनः॥जुगूहघोषःशस्त्राणांज्याघोषश्चमहात्मनाम्॥इतिश्रीविलेपुरविंशेकविकुलोद्भवे॥२२७॥

वैशंपायन उवाच॥ ॥ दृष्ट्वैनद्रियमाणं वै रुक्मी क्रोधात्तरस्विनं। प्रतिज्ञामकरोत्क्रुद्धः समग्रं भीष्मकस्यतः॥ रुक्म्युवाच॥ ॥ अद्यचायुधिगो
र्विदमनानीयचरुक्मिणीम्॥ कृष्णंनप्रवेक्ष्यामिसत्यमेतद्ब्रवीम्यहम्॥ आस्थायरथमर्थवित्स्वमुद्यायुधवत्तमः॥ जवेनप्रययौक्रुद्धोबलेनम
हताहृतः॥ तमन्वयुर्नृपाश्चैवदक्षिणापथवासिनः॥ कथोंशुमान्ऋतवाचवेणुदारिश्चवीर्यवान्॥ भीष्मकश्चसुतास्त्रैनेसंदनेरथिनावरा॥ क्रथ
कैशिकपुरमाश्वसर्वेएवमहारथाः॥ तेगत्वादूरमध्वानंसरितंनर्मदामनु॥ गोविंदंदृष्ट्वाक्रुद्धाःसहेवप्रिययास्थितं॥ अवस्थाप्यततस्तेन्यरुक्मी
मरवलान्वितः॥ चिकीर्षुर्दुष्करंयुद्धमभ्ययान्मधुसूदनं॥ सविव्याधततःषड्भागोविंदंनिशितैःशरैः॥ तंप्रत्यविध्यत्सप्तत्यावासोर्यंधिजनार्दनः
॥ यतमानस्यचिच्छेदध्वजंचातिमहाबलः॥ जघानचश्रिमःकायात्सारथेश्चास्यवीर्यवान्॥ तंरुक्मंशरगतमाज्ञायपरिवव्रुर्जनार्दनं॥ दाक्षिणात्याजि
घांसंतोराजानःसर्वएवते॥ तमशक्नुवन्महाबाहुंविव्याधदशभिःशरैः॥ ततर्वापंचभिःक्रुद्धोवेणुदारिश्चमप्तभिः॥ ततोश्रुमंतं गोविंदोविभेदोर
सिवीर्यवान्॥ निषसादरथोपस्थेव्यथितःसनराधिपः॥ कृतवर्मोजघानाश्वानचतुर्भिश्चतुरःशरैः॥ वेणुदारेर्ध्वजंछित्वाभुजंविव्याधदक्षिणं
॥ तथैवचक्रतवर्माणंशरैर्विव्याधसप्तभिः॥ शिश्रियेसभ्वजंतूर्णंन्यषीदच्चव्यथान्वितः॥ क्रथकैशिकमुत्सार्यरथवंशेनसंवृतः॥ मुचतःशर
वर्षाणिवासुदेवंततोभयुः॥ बाणैर्बाणांश्चचिच्छेदतेषांयुधिजनार्दनः॥ जघानचेषांसप्तेषूंयतमानाश्चतान्यान्॥ पुनरन्यच्चतःक्षाजघा
नतिग्मैःशरैः॥ क्रुद्धानापततोवीरानर्दवासमहाबलः॥ विद्ध्वाभल्लबलद्दारुकीक्रोधवशगतः॥ पंचभिर्निशितैर्बाणैःक्विाधैरसिकेश
वंसारथिंचास्यविव्याधसायकैर्निशितैस्त्रिभिः॥ अजघानध्वजंचास्यशरेणानतपर्वणा॥ केशवश्चापितंषष्ठाक्रुद्धोविव्याधमार्गणैः॥ धनु

श्चिछेदस्याण्यस्ययतमानस्यरुक्मिणः॥ अथान्यद्धनुरादायरुक्मीदीप्तमजिह्मगम्॥ प्राहरत्कारणतश्रेष्ठोदिव्यान्यस्त्राणिवीर्यवान्॥ अस्त्रैरणास्त्रा
णिप्रसंवार्यतस्यरुक्मोमहाबलः॥ पुनश्चिच्छेदस्यापंचरथेषांचत्रिभिःशरैः॥ सछिन्नधन्वाविरथःखड्गमादायचर्मच॥ उत्पपातरथाद्वीरोगरुत्मा
नित्ववीर्यवान्॥ तस्यापियततःखड्गंचिच्छेदयुधिकेशवः॥ नागंचैश्चत्रिभिःक्रुद्धोविभेदैनमथोरसि॥ सपपातमहाबाहुर्वसुधामनुनादय
न्॥ विसंज्ञःपतितोराजन्व्रणैर्बहुभिर्गिरिः॥ तांश्चराजशरैःसर्वान्पुनर्विव्याधकेशवः॥ रुक्मिणंपतितंदृष्वाप्राद्रवंस्तेनराधिपाः॥ विचेष्ट
मानंभूमौतुभ्रातरंवीक्ष्यरुक्मिणम्॥ पादयोर्न्यपतद्रुक्मीभ्रातृवात्सल्यकातरः॥ तामुत्थाप्यपरिष्वज्यसान्त्वयामासकेशवः॥ त्रासभयंरुक्मिणो
दत्वाप्रययौस्वांपुरंततः॥ हृष्टमयोपिजरासन्धंजित्वातांश्चापिपार्थिवान्॥ प्रययुर्हरिकांदृष्टाःपुरस्कृत्यफलायुधम्॥ प्रयातेपुण्डरीकाक्षे
सुतवीर्येत्यसंयुगे॥ रुक्मिणंरथमारोप्यप्रययौस्वपुरंततः॥ अनानीयस्वसारंतुरुक्मीवीर्यमदान्वितः॥ हीनप्रतिज्ञोनेच्छत्प्रवेष्टुंकुंडि
नपुरम्॥ विदर्भेषुचवासार्थंनिर्ममेन्यंमहापुरम्॥ तद्भोजकटमित्येवंबभूवभुविविश्रुतम्॥ तत्रौजसामहातेजाभोन्वंशाद्दक्षिणादिशम्॥ भीष्म
कःकुंडिनंचैवराजोवासमहाद्युतिः॥ हिरण्यांचापिसंप्राप्तेरामेदृष्टिमिवलालिते॥ रुक्मिणंकेशवःपाणिंजग्राहविधिपूर्वकम्॥ ततःसह
तयारेमेप्रिययाप्रियमाणया॥ सीतयेवपुरारामःपौलोम्येवपुरंदरः॥ साहितस्याभवच्छ्रेष्ठानीलाकमलगन्धिनी॥ पतिव्रतागुणोपेता
रूपशीलगुणान्विता॥ तस्यामुत्पादयामासपुत्रानदशमहारथान्॥ चारुदेष्णंसुदेष्णंचप्रद्युम्नंचमहाबलम्॥ सुषेणंचारुगुप्तंचचारुबाहुं च
वीर्यवान्॥ चारुंचबलिनांश्रेष्ठसुतांचारुमतीतथा॥ धर्मार्थकुशलास्तेतुकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः॥ महिषीःसप्तकल्याणीतथान्याःभुवसुदनः॥

शतानिन्दसुचारुसंभद्रयाहृतयेवर्धन्ते

श्रवःसहरुक्मिणापुत्रैःसंकर्षणोनच॥ अन्येश्चराजभिःसार्द्धंविद्रावमवलोक्ययै॥ संयत्तोन्यायतश्चैवरुक्मिणाःसुहृदश्चये॥ आहूतारुक्मि
णातेपितत्राजग्मुर्नराधिपाः॥ श्रुत्वैतियोमहाराजनलत्रैवापिपूजिते॥ विवाहःसोनिरुद्धस्यबभूवपरमोत्सवः॥ पाणौगृह्णातिदेवेभ्यस्त्विनिरु
द्धेनभारत॥ विदर्भयात्रानांचबभूवपरमोत्सवा॥ रेमिरेवृष्णयस्तत्रपूज्यमानायथामराः॥ अथाश्मकानामधियोवेणुदारिरुरारधीः॥ अस्म
ःकृतवैरोरणःक्रोधश्चैवांशुमानपि॥ जयत्सेनकलिंगानामधिपश्चमहाबलः॥ पाराशर्यश्चनृपतिःश्रीमान्नृषिकाधिपतिस्तथा॥ एतेसंभ
ूयराजानोदाक्षिणात्यामहौजसः॥ अभिगम्याब्रुवन्सर्वेरुक्मिणंरहसिप्रभुं॥ भवानक्षेषुकुशलोवयंचापिपरंतपः॥ द्यूतप्रियश्चरामोसौ॥
अनक्षकुशलोपिचेतिभवंतंपुरस्कृत्यजेतुमिच्छामतंवयम्॥ इत्युक्तोरोचयामासरुक्मीद्यूतंमहारथः॥ तेशुभांकांचनमंतर्भांकुसुमेभूषि
ताजिरां॥ समाविविशुर्हृष्टाःसिक्तांचंदनवारिणा॥ तांप्रविश्यततःसर्वेशुभास्वासनुलेपना॥ सोवरेष्वासनेष्वासांचक्रिरेविजिगीषवः॥ आ
हूतोबलदेवस्तुकितवैरक्षकोविदैः॥ वाढमित्यब्रवीद्दृष्टःसहदिव्यामयश्यताम्॥ निकृत्यातंजिगीषंतोदाक्षिणात्यानराधिपाः॥ अमरीमुक्ता
सुवर्णानितत्रानिन्युःसहस्रशः॥ ततःप्रावर्त्ततद्यूतंतेषांतद्धतिनाशनम्॥ कलहस्याग्रदूतोयंदुर्मतीनांक्षयावहः॥ निकृत्याद्यसहस्रामिसुव
र्णस्यदशायुतम्॥ रुक्मिणामहसंपातेबलदेवोभ्यहंदद॥ तंजिगायततोरुक्मीयत्तमानंमहाबलम्॥ तावदेवपरंभूयोबलदेवंजिगायसः
॥ अभ्यहन्यायमानस्तुरुक्मिणाकैशवाग्रजः॥ सुवर्णकोटिंजग्राहसहतस्यमहात्मनः॥ जितमित्येवहोद्यतमाहतिरभाषत॥ म्लाघमा
नश्चबिल्वेपप्रहसन्मुशलायुधम्॥ अविद्योदुर्बलःश्रीमान्निरूपमितमया॥ अजेयोबलदेवोयमक्षद्यूतेपराजितः॥ कलिंगराजस्तच्छ्रुत्वा

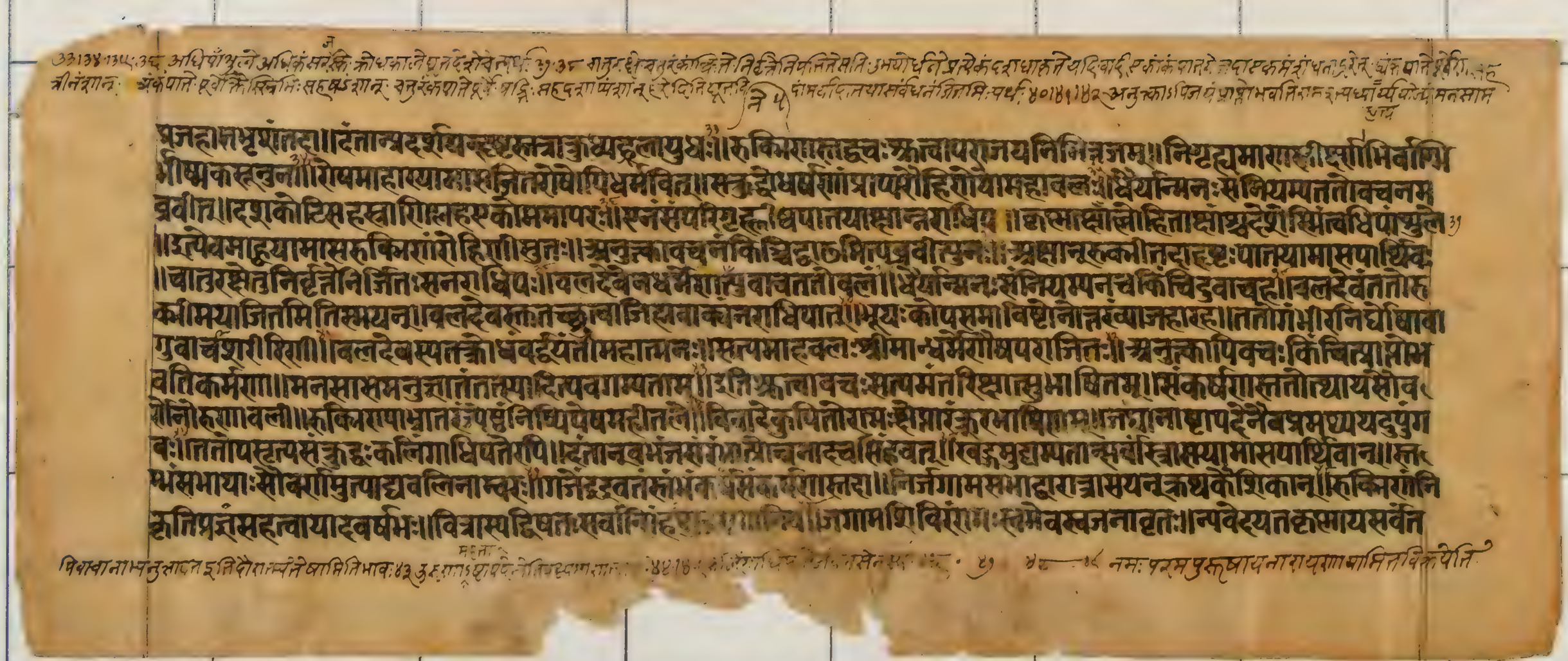

५०।५१। ५२। ५३। ५४ क्षत्रोपसंहितांकुशात्तदेकदेशेनसंबन्धः निगद्यजिन्ते ततवर्तते

तीत्रीम। दीर्घदिर्घाधपूर्वेतीतोयदिर्घोऽस्राः॥ ॥१९६॥ ॥भूयेति १ २ ३ ४ ५ ६
सीत्रीमीसत्तेनः ७ निगद्यानातिहीतः कोरवैरितिशेषः

त्रयथाभवताँनोवाचमतद्राक्षमःकिंचिद्रामंमहामतिः॥ कालिंगीचातःक्रुद्धोनिहत्यभ्रातरंप्रियम्॥ निगृह्यचतदात्मानंक्रोधात्प्राणपव
र्तयत्॥ नहतोवासुदेवेनयःपूर्वंपरवीरहा॥ सरामकरमुत्तेनगोपालेनोद्धतमंडले॥ ब्रह्मदंडेनबलवान्राजावज्रधरोपमः॥ तस्मिन्हतेमहावीर्येनृ
पतौभीष्मकात्मजे॥ द्रुमभार्गवहल्लेवेद्रुमभार्गविशिक्षितौ॥ हतौचयुद्धकुशलेनित्ययाजिनिपातिते॥ दृष्ट्वयद्धांधकाश्चैवसर्वेविमनसोभ
वन्॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंकिमन्यन्निधनंवद॥ वीरस्यचमहत्थानंदृष्णिभिर्भरतर्षभ॥ दृष्ट्वयोपिमहाराजबलनान्या
दायसर्वशः॥ रामकृष्णौसमासाद्ययययुर्द्वारवतीपुरीम्॥ ॥ इतिश्रीखिलेहरिवंशेभविष्यपर्वणिद्विनवधः॥ ॥जनमेजयउवाच॥ ॥भूयएवतुविप्र
र्षेबलधीमतः॥ माहात्म्यंश्रोतुमिच्छामिशेषस्यवरणोभृतः॥ अनंतस्यमहाबाहोरनंतबलतेजसः॥ कथयन्तिमहात्मानंयेपुराणाविदोज
नाः॥ तस्यकर्मोपपन्नंहिविप्रश्रोतुमिच्छामितत्वतः॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥पुराणेनागराजोसौकथ्य
तेवरणाधरः॥ शेषस्तेजोनिधिःश्रीमानकथ्यःपुरुषोत्तमः॥ योगाचार्यैर्महावीर्यैर्वेदमंत्रैश्चवोबलः॥ जगामतंगदापुंड्रंजितवान्योनचाव
धीत्॥ वदतश्चेवराजानःपार्थिवाःपृथिवीपते॥ अन्वयुर्योधमंत्रेवतेचापिविजिताश्चते॥ नागायुतबलप्राणोभीमोभीमपराक्रमः॥ रामस्त
स्यविमोक्षार्थमागतोनालभत्तम॥ ततक्रुद्धोबलवानङ्गत्वाकोन्महत॥ अनिवार्यमभेद्यंवज्रशनिप्रतिमरणं॥ लांगलास्त्रंमुसु
द्यम्यवस्यदंडाभिमंत्रितं॥ प्राकारवप्रेविन्यस्यपुरस्यक्रमताद्भुतः॥ प्रस्तेहलेछत्रंगाग्यानगरंकोरवस्यतत्॥ ततदापूर्णतामालस्यपुरुषैः
धनोन्मुखैः॥ शनैर्निर्मोचयामासमार्गंघातभिःसहा॥ स्तोशिष्यंतस्तात्मानंरामस्यक्रमहात्मनः॥ दृष्ट्वकुरुपतीशिष्यंजाहतंचसः॥

+४ अस्कृतदेवेनबहुयुद्धेमर्दितः पुत्र्यैधनस्यकन्यान्तुहरमाणोत्पगृहतः साम्बोजाम्बवतीपुत्रोनगरेनागसाहूयेराजभिस्सवनीहद्धोहरमाणोवलान्वितः नदुपश्रुत्यसं
कृद्धआजगामहलायुधः॥

राम.
१७२

ततःप्रभृतिराजेंद्रपुरमेतद्विशीर्णितं॥ग्रावजर्जितमिवाभातिगंगागामिभुवंनृप॥ इदमत्रुटंकर्मराममस्यप्रथितंभुवि॥मांडरेकथ्यते
राजन्यत्कृतंसीरिणापुरा॥प्रलंबमुष्टिनेकेनयज्ञानहलायुधः॥धेनुवत्यंमहाकायंचक्षेपनगमूर्द्धनि॥सगतास्कंपयन्तोर्वीदेवो
गृहीत्वरूपधृक्कालिंदजन्यगामामहानदीद्रुततरंवेगतरंगगामिनी॥नगरंभिंदतीयदागताहलविदृतायमुनांयंबसा॥बलदेवस्यमा
हात्म्यमेतत्तेकथितंमया॥ग्रनंतस्याप्रमेयस्यशेषस्यक्रूरमहात्मनः॥इतिपुरुषवरस्यभीरिणावक्रविक्रमुत्तमन्यदेवचायदकथितंमे
हाद्यकर्मतत्तदुपलभस्वपुराणाक्तिरात॥ ॥इतिश्रीखिलेपुहरिवंशेबलदेवमाहात्म्यं॥ ॥जनमेजयउवाच॥ ॥त्वत्प्रयद्वारकोविस्तु
हितंब्रह्मन्भगवतोयदुवंशानुकीर्तनात्॥ग्रकरोद्यन्महाबाहुस्तन्मेवदमहामुने॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥शृणुराजन्महाबाहुर्यन्मेवदमहामुनेः॥द्वारकांभगवान्विसु
:प्रत्यवेक्षतवीर्यवान्॥प्रत्यपद्यतरत्नानिविविधानिवसूनिच॥यथाहपुंडरीकाक्षोनिर्जितान्प्रत्यवारयत्॥तत्रविघ्नंचरतिस्मदेवेयाः
सहदानवैः॥तंजघानमहाबाहुर्वरदान्महासुरान्॥विघ्नंवासाकोत्तत्रनरकोनामदानवः॥त्रासनक्षत्रमंधानोदेवराजरिपुर्महान्॥सर्वभौम्
तिर्निगस्थःसर्वदेवातिवाधिता॥देवतानामृषीणांचप्रतीपमकरोत्तदा॥वरुंदुहितरंभौमःकश्यपस्यमहात्मनः॥गजरूपेराजयाहरुचिरांगीमहाद्युतिं
दृशीम्॥प्रमथ्यतांवरारोहां नरकोवाक्यमब्रवीत्॥नष्टशोकभयोमोहात्प्राप्तोतिसुखमुत्तमं॥यानिदिव्यमनुष्येषुरत्नानिविविधानिच॥विम
तिंचमहीहात्तप्रागरेषुचयद्वसु॥ग्रद्यप्रभृतितानीहसहितासर्वनेत्रता॥ग्रमेभेवोपाहरिष्यन्तिदेवाश्चसहदानवैः॥स्वयुक्तमवस्त्रीरत्ना
निविविधानिचासंजहारततोभौमस्तत्पुनर्विवकाहांगंधर्वान्कन्याश्चहरनरकोबली॥याश्चदेवमनुष्यागांसप्तचाप्सरसांगणाः

प्राग्ज्योतिषपुरस्थोवा वाधिनावाधकः ६ करोर्हस्थानवि शेषं अगमत् ८ नवुद्धीशवर्दा ११ अरदिनाय १२ कोसावंशोनोनयोगेऽसंधियोवंनामितिदैत्याभ उद्दंचदशभोभकिरनवुद्धिवार्धिकीमित्यर्थः
८ ९ १० तश्चरत्नजातं आहृतमविनाधिवकारं नवुभुजे

ः॥चतुर्विंशसहस्राणिस्कविंशशतानिचा॥एवंवेतीधराःसर्वेमतीमार्गमनुक्रमात्॥तासांपुरंदरौमश्चकारमणिपर्वतम्॥अलकायां
मरीनात्मापुरोःस्वविषयंप्रतिगताश्चप्रजोतिषपतिंपुरोधसंवव्रुरुःतमब्रुवन्॥नेत्रक्षेत्रमश्रयाप्रजाःपालयंतउपासते॥सरथनमसःपोरव
रक्षोमहासुरःतेनवासुरगणोःसर्वैःसहितैःकर्मतत्परा॥क्षतश्चैवमहायोसंस्वदकार्षीन्महासुरः॥अदितिंवर्षयामासकुंडलार्थेमहासुरः॥यं
महीसुपुत्रदेवायस्प्राप्नोतिघंपुरोहारपालाश्चचत्वारस्तस्यामन्चद्रुर्मदाःक्षयग्रीवोनिसुंदश्चवीरःपंचनक्षत्राश्चिरुरुःपुत्रमहस्रैश्चर
रक्षोमहासुरः॥आदेवयानग्राहृत्यपंचानस्मसुपस्थितः॥क्षित्रासनःसुद्युतिनाविरुपेणराक्षसेमहौतहधार्थेमहावाहुःशंखचक्रगदासि
भृत्॥जातोवृष्णिषुदेवक्यांवसुदेवाज्जनार्दनः॥तस्माच्चपुरुषेद्रस्यलोकेत्रथितंतेनसः॥निवासोद्वारकादेवैरुपयाडपपादितो॥आतिवाहि
पुरीम्याद्वारकावासवक्षयात्॥महारणिपरिक्षिप्तापंचपर्वतशोभिता॥तस्यांदेवसुराभायांसभाकाञ्चनतोरणा॥सासप्तशाहौतिविख्याता
योजनायामविस्तृता॥तत्रवृष्णयंधकाःसर्वेरामकृष्णपुरोगमाःलोकपात्रामिमांकृत्तांपरिरक्षंतआसते॥तत्रासीनंसुसंपृष्टकदाचिदुर
तर्षभा॥दिव्यगंधोववौवायुःपुण्यवर्षंपपातह॥ततःकिलकिलाशब्दःप्रजाजालाभिसंवृतः॥मुहूर्तमंतरिक्षेभूतोभूमौप्रतिष्ठितः॥मध्य
तोजमत्तस्यारुरुंगजमास्थितश्चतोदेवगोःसर्वैःवासवःसमदृश्यत॥रामश्चकेशवश्चयदुगोःसहाप्रत्युद्ययुर्महात्मानंपूजयन्नः
सुरेश्वरं॥सोवतीर्यगजात्तूर्णंपरिष्वज्यजनार्दनं॥सस्वजेबलदेवंचतंचराजानयादवं॥टसोनन्यान्सस्वजेचयथाकालंयथावयः॥पूजितो
रामकृष्णाभ्यामाविवेशशुभांसभां॥तत्रासनमलंकृत्यसभांतांवज्रुरेश्वरः॥अर्घ्यादिभिरुपाचारंप्रत्यगृह्णद्यथाविधिः॥ ॥इतिश्रीविष्णुप.

३१. ३२. ३३. ३४. ३५. ३६. ३७. ३८. सत्यभामासहायवान् इति अस्याः सत्यभामायाः पथिवंदात्वान् पथिवा॥ तयैवतस्मन्पुरि [illegible] सत्यभामां चैवनं [illegible] निष्पात्पाद्याः ३८. सपुस्कन्यान् आक्ष
प्रवहदीन् वेणुमालिनं ३९. १४०. १४१. १४२. मौरमान् मुरुनिहिनान् क्षुरान्तान् क्षुरान्तवदिति सूक्ष्मान् दृढनखान् अंगावयवसंयोगंचारणादिकंमविप्रविप्रपद्धेन्मर्हीनित्यर्थः ४३

हरिवंशेमंद्रागमनं॥ [illegible] वैशं॥ आत्रेयो वाममहातेजावासवोवासवानुजो॥ मान्यान्पूर्वकेणास्यसंस्पर्यवदनंशुभं॥ दक्षकानंदनवधःशृणुमेम
धुसूदनायिनावाभिगतोस्मद्यकार्येणामित्रकर्षणौ॥ नेदृतोनरकोनामब्रह्मणोवरदर्पितः॥ अदित्याःकुंडलेमोहाज्जहारादितिनंदनैर्देवनां
त्रिंशत्रियेनित्यमृषीणांचैववर्तते॥ तवचैवांतरेक्षीजहितंपापपूरुषं॥ अथैनंगरुडस्तत्रप्रापयिष्यतिकामगः॥ कामवीर्यातिसंस्विनो
यांतमिक्षगणैःसर्वभूतानांभीमःसनरकोमतः॥ नियूदयित्वातंपापंस्वप्रभागंतुमर्हसि॥ इत्युक्तःपुंडरीकाक्षोदिवराजेनकेशवः॥ भगवान्
तिर्यग्जेमहावाहुर्नरकस्यनिवर्हणं॥ प्रतस्थेगरुडेनाथसत्यभामासहायवान्॥ सह शंखंचक्रंगदांखड्गंशार्ङ्गंचक्रादासिभृतौ॥ क्रमेणासन्नसंभा
स्तांनागरोहसवासवः॥ पश्यतांयदुसिंहानामद्भुतंचक्रमेवली॥ वामोद्गतःशकोमरुद्भ्योजनार्दनः॥ विद्रवत्रात्रकाशेतसूर्यचंद्रमसाविवो॥ ये
तरिक्षेचगंधर्वैर्यक्षैरभिश्चकेशवः॥ स्तूयमानोथशक्रश्चक्रमेणांतरथीयतां॥ समाधायेतिकर्तव्यंवासवोविबुधाधिपः॥ एवमेवाभवन्नायात्कामः प्राप्तो
निषंप्रतिंपक्षानिलहतोवायुःप्रतिलोमंववौतदा॥ ततोभीमस्यमेघेवंभ्रम्यागनेचराः॥ क्षणेनसमनुप्राप्तोद्विजेनाकाशगानेव॥ दृशदेवचान्दूष्य
ग्र्योयत्रतेस्थिताः॥ अपश्यद्भूमितत्रस्थंहतपक्षंरथंवाहिनी॥ क्षरान्तान्मोरवाग्यानूषड्महस्रान्दृढसंविदं॥ गरुडस्योपरिश्रीमान्शारङ्ग
क्रगदासिभृत॥ विभ्रन्नीलांबुदाकारंपीतवासाश्चतुर्भुजः॥ दिनत्रालावृत्तोरस्कःश्रीवत्सेनभोरमा॥ किरीटमृद्धंसूर्यभःसविद्युद्दिवचंद्रमाः॥ ज्यावि
कृजमहच्छब्दःश्रूयतेशनिनिःस्वनः॥ ज्ञात्वाचदानवेःसर्वैःस्वयंविष्णुरिहागतः॥ क्रोधाद्विगुणरक्ताक्षोमुरुःकालांतकोपमः॥ अभ्यधावत्तदावेगेनशक्तिंगृ
ह्यमहास्वरः॥ चिक्षेपचमहाशक्तिंशुद्धकांचनभूषितां॥ तामापतंतींसंप्रेक्ष्यसुदर्शनमहोल्काज्वलितामिव॥ तमायंतंशरैश्चैवंरुक्मपुंखैजनार्दनः॥ द्विधाछि

नत्सकरप्रगावाक्रदेवसवीर्यदान॥शक्तिंचिक्षेदतत्राजोविद्धःपुनःवज्रबलः॥पुनश्चक्रोवरक्षोमुरुर्द्युद्यनहागदां॥इंद्राशनिरिवेंद्रेणाविसृष्टा
वनिस्वनः॥आकाशमुल्कांचिक्षेपक्रद्धेवंद्रमरोत्तमः॥मधदेशेतथाचक्रदांतांरुकाभूषितां॥पुनश्चिछेदभल्लेनदानवस्यशिरोरणे॥संछिद्यपा
शान्सर्वास्मुरुहत्वासवांधवं॥सोथाव्रक्षोगणान्हत्वानरकंप्यमहाबलान॥शिलासंघानतिक्रम्यभगवद्देकीरुतः॥अपश्यद्दानवंसैन्यंनिरुं
दंचमहाबलं॥हयग्रीवंचदितिजंतथान्यांश्चित्रयोधिनः॥रोधयामासतंमार्गंस्वसैन्येनमहाबलः॥निमंदोबलिनांश्रेष्ठोरथमारुह्यसत्वरोजग्राह
कार्मुकंदिव्यंहेमपृष्टंदुरासदं॥विव्याधदशभिर्बाणोर्निसुंदोमधुसूदनम्॥केशवस्यापिसन्नत्यविव्याधनिशितैःशरैः॥अप्राप्तांश्चांतरिक्षेतानशरां
श्चिछेदमाधवः॥तमर्वसैनिकाःकृत्संसमंतात्पर्यवारयत्॥शक्त्याजघानहृताळोद्यमानस्करोत्तमः॥दृष्ट्वाताद्यानवान्सर्वान्क्रोधोमधुसूदनः॥र
तोदिव्येनचास्त्रेणापार्जन्येनजनार्दनः॥महताशरवर्षेणावारयामासतद्बलं॥पंचपंचशरैस्तेषुरेकैकंपुचतान्हरन्॥पार्जन्यस्यप्रभावेणासर्वान्मर्म
स्वताडयत्॥इदुर्भयसंत्रस्तामग्नासोदानवाराणा॥स्वसैन्येविद्रुतंदृष्ट्वानिसुंभोदानवाग्रणीः॥विसृजञ्छरवर्षाणिछादयामासकेशवं॥नविभा
तिरोमूर्योनाविद्योमदिशोदश॥शरैःसंछादयामासनिसुंभोगरुडध्वजम्॥सचित्रंनामदिव्यास्त्रंजग्राहपुरुषोत्तमः॥तेनवाणानशान्त्वाणिछि
दसमरेहरिः॥वाणोवाणास्तसंछिद्यातस्यदेहेमहाबलः॥छत्रमेकेनवाणेनध्वजमेकेनचत्रिभिःशरैः॥पुनश्चिच्छेदतान्बाणांश्चतुर्भिश्चतुरःशरैः॥स
प्तभिःपंचभिर्बाणैर्ध्वजमेकेनचिच्छिदे॥शरेकेनपुनश्छत्रंसुतीक्ष्णेनाशितेनवै॥शिरश्चिछेदभल्लेननिसुंभस्यसुरोत्तमः॥यःसहस्रंसमारुंधकःसर्वा
देवानयोधयत्॥निसुंभंपतितंदृष्ट्वाहयग्रीवःसुरोत्तमः॥शिलांप्रगृह्यमहतीतलयामासदानवः॥त्रीविध्यसाहस्रमुच्चच्छिलांशैलमहाप्रभां॥दि

४४ ४५ लोहितगंगस्यसिन्धो प्रदेशविद्रेमधे ४६ औदकायां उदकपरिखायं पुर्य्यां ४७ ४८ ४९ ५० लांगलनिर्भिन्ना नागलेनभूरिविदारितदेहा शंख राक्षि 8 महानादश्चनेनैव याति
निस्तनुविनिर्मुक्तैर्नीलोत्तरौमहाशरैः
ना ५१।५२ ५३ ५४

वंशृहीत्वापार्ष्णिपमत्वमस्त्रचिदान्वस॥दिव्यात्वेषाश्रिलांविष्णुःसनधाःक्षतजेजसा॥नहिदायमहच्चाश्मपातयामासभूतले॥ततस्तेःशाङ्गनिर्मुक्तैर्नानाव
र्णमिहाशरैः॥अथाजनेनादुष्टैःसर्वयादवनंदनः॥प्रयेलोहितगंगायामगच्छद्देवकीसुतः॥औदकायोविरूपाक्षंपापानंपरुषोत्तमः॥हत्वापञ्चजनं
चैवनरकस्यमहासुरं॥ततःप्रायात्तिथंगामदीप्यमानमिवश्रिया॥पुरीमासादयामासयुद्धंतत्राभवन्महत्॥यथादेवासुरंयुद्धमभवद्रततषेभा॥ना
नाप्रहरणाकीर्णंतथाघोरमवर्तत॥गरुडस्यामहावाद्यैर्निजघानमहासुरान्॥महालांगलनिर्भिन्नाःशरवृन्दनिपातिताः॥विनेमुरनिशंसर्वे ३ शंखवृक्षि पा
समासाद्यजनार्दनं॥केचिच्चक्राग्निनिर्दग्धाःदानवापेतचेतसः॥सनिकर्षंगताःकेचिज्जगृहुश्चविकृताननाः॥अस्रजच्छरवर्षाणिदृष्टिमंतइवां
बुदाः॥विहतांगाःसुरःसर्वेहतसंज्ञाप्रपीडिताः॥शोणितोक्षिताश्चदृश्यन्तपुष्पिताइवकिंशुकाः॥विद्रुतेसमचित्रेतामयाताश्चरणैर्विनः॥पु
नश्चक्रोधरक्ताक्षोवायुवेगेनदानवान्॥दृश्यागोचक्रितंसंसमारुरुक्षुवनस्पतिम्॥तंसमुत्पाद्यवेगेनप्रतिगृह्याप्यधावत॥चिक्षेपाशुमहाद्रु
संशिक्षयाद्रुघनाद्भृशं॥वृक्षंवेगान्निलोढ्रुतःशुश्रुवेसुमहास्वनः॥ततःशरसहस्रेणान्वरमाणोजनार्दनः॥नेकधातंप्रविच्छेदचित्रभक्तिनिभा
कृतिम्॥पुनश्चैकेनबाणेनहृद्यग्रीवस्यचोरसि॥विव्याधतंतयोर्मध्येमायाकोन्वेतनप्रभः॥विवेशसोतिवेगेनहृदिभित्वाविनिर्गतः॥तंजघा
नमहाघोरंहयग्रीवंमहाबलं॥अथोशतसहस्राणिदानवानांमहात्मनां॥निहत्यपरुषव्याघ्रःप्राप्यातिष्ठद्रुवंतदा॥ततःपंचजनंनामनर
कस्यमहत्तरम्॥ततःप्रध्माप्यतंशंखंपांचजन्यंमहाबलः॥शुश्रुवेसुमहाशब्दःसंवर्तेनिर्दहेयथा॥श्रयतेविपुलोयोसुमेघगंभीरनिःस्वनः॥
तंश्रुत्वानरकश्चासीद्क्रोधसंरक्तलोचनः॥लोहंचक्रंसंयुक्तंनिर्मलंप्रतिमरुषा॥रत्नकांचनचित्रांवेदिकाभोगविस्तरम्॥वज्रंचक्रेन
महताकांचनेनविराजितम्॥हेमदंडपताकाढ्यंवैदूर्यमणिकूबरं॥युक्तमश्वसहस्रेणरथंरथवरंरुजम्॥लोहजालैश्चसंछन्नंचित्रभक्तिवि

रक्षितम्॥ रथमध्यगतो वीरः सर्वायुधविभूषितः॥ नागाश्वरथसंघानां कर्ता हर्ता भयंकरः॥ नागाश्वरथसंघानां कर्ता हर्ता भयंकरः॥ किरीटमौलिकेयूरहारनूपुरभूषणः॥ कुंडलोज्ज्वलगंडश्च कंबुग्रीवो महाभुजः॥ वृषस्कंधो महाकायो रक्ताक्षस्तिलकाननः॥ नानाकवचिनः सर्वे दैत्यदानवराक्षसाः॥ खड्गचर्मधराः केचित्केचिन्नागधनुर्भृतः॥ शक्तिहस्तास्तथा केचिच्छूलहस्तास्तथापरे॥ गजवाजिरथोघैश्च चालयंतो दिशो दिशम्॥ निर्ययुर्नगराच्छूराः संनद्धाः संप्रहारिणः॥ ततो देत्यगणैः सर्वैर्निर्गतैः कालसंनिभैः॥ भेरीशंखमृदंगानां पटहानां सहस्रशः॥ वाद्यमानेषु सर्वेषु श्रावणी मृतनिर्गरोपमं॥ ततः क्रुद्धस्ततो गत्वा सर्वतो विकृताननाः॥ परिवार्य गजस्कंधं सर्वे युद्धसंगताः॥ महताच्छादयामासुः शरवर्षेण सैनिकाः॥ शक्तिमुद्गरशस्त्राशनीलोमरान्मायकान्चद्रुनाः॥ आकाशं छादयामासुर्विसृजंतः सहस्रशः॥ हस्तैः कर्मावुदाकारैर्गृहीत्वा धनुषस्ततः॥ विस्फार्य चमहच्चापं धनुर्ज्यानिःस्वनम्॥ विसृजच्छरवर्षाणि दानवानां जनार्दनः॥ शरवर्षेणातसैन्यं विव्याधोग्रमहद्बलम्॥ नष्टदृष्टिर्भवद्घोरं घोररूपेणरक्षसा॥ भग्नायुधाश्वरथसर्वे क्षणेनैव गणाः प्रपीडिताः॥ केचिच्छिन्नाः केचिद्भिन्नाः केचिन्निर्भिन्नमस्तकाः॥ केचिद्विद्धाः क्षताः शस्त्रैर्गजाश्वरथवाहनाः॥ केचिच्छिन्नभुजाश्चैव केचिद्विद्धा विशेषतः॥ केचित्तोमरदग्धाश्च भिन्नाः केचिच्छरैर्गिरिनिभाः॥ एवंविधैर्हतास्तत्र सर्वे गजाश्वरथवाहिनीभाः॥ तत्राभीनकवीरौघयुद्धपरमदारुणाः॥ यत्सनाः सनवस्थाभिर्नेनिगदाः शृणु॥ त्रासनः सुरसंघानां नरकः पुरुषोत्तमः॥ योऽयमास्ते जगन्नाथो भगवान्पुरुषोत्तमः॥ कोधकांतनयनो नरकः कालसंनिभः॥ जयाहकाख्यो वीरः पुत्रकायमिवोच्चितम्॥ ततश्चार्कक्रियाप्रख्यैर्बाणैर्जघ्याहकोऽलः॥ दिव्यैनास्त्रैस्तमसोरुद्यप्रास्तैरधम्॥ इत्रासस्य महाणांमुमोचभरकोवली॥ वारयामास

रात्र २८५

५४ मधुः कैटभभ्राता नवतः पञ्चनवुतमः तयोः मुद्गरः पद

तद्युद्धमभवद्घोरं घोररूपेणरक्षसा॥ हस्त्यश्वरथसंघानां नरकेणमहात्मनः॥५४॥

नद्यारत्नानिनिचयस्तादृक्दृष्टपूर्वानिचक्षताःहतोभीमनिसूदेवदत्तश्रीविचदानवे॥उपानिलुप्ततत्त्वानिरत्नान्यंतःपुराणिचा॥दानवाहृतशि
ष्टेकोशसंचयरक्षताः॥केशवस्यमहाहीणायान्हतिजनार्दनः॥ ॥इत्युवुः॥ ॥उमानिमणिपात्रानिविविधानिवहूनिच॥भीमरु
पाश्चमातंगाःप्रवालविलताङ्कुशाःऐरावतकुलोद्भताश्चउद्दंतामहाबलाः॥हेमसत्रमहाकक्षाश्चापतोयप्रशालिनः॥रुचिराभिःपताकाः
शिंशवलाकचिरांकुशाः॥तिचविंशतिसाहस्त्राहिमावत्कुलजावराः॥त्रिंशोत्तरसहस्त्राणिदेवजाश्चोत्तमा.त्र्याः॥शीघ्रचापिभवेद्यावान्का
मगावजनार्दना॥तावतीःप्रेषयिष्यामोवृष्णिपुरंनिवेशने॥स्त्रीकानिचसहस्राणिश यनान्यासनानिच॥कामव्याहरणाश्चैवयशिरा
शुभदर्शनाः॥वंदनायुरुकाष्ठंमित्याकालीयकान्वणि॥वरुत्यत्रिकलोकेषुधर्मणाधिगतंतवा॥श्रेणयियामातसर्वेवृस्पंचकंनिवेशन
॥देवगंधर्वरत्नानियन्नागांश्चयद्रक्षति॥तानिमेनागिनीतानिहनरकस्यनिवेशने॥ ॥वेश्मानितुसवैहस्तीदेशाःपण्यंद्रव्यपरीस्पच॥सर्वेस
दृश्यग्रामरानवैहरिकांपवी॥तत्सहारुक्मछत्रंचयमसिंधमाधवः॥हिरण्यवर्षवर्षंतमारोहदिहगामी॥गरुडंपतगश्रेष्ठंसुतिमानउवा
तुदोततोप्यत्रुक्मिणेस्वमभिलाषितंपर्वते॥तत्रपुराणावर्षतेतद्यभवंश्रमलत्रभाः॥मणीनोहेमवर्णानामभिप्रायदिवाकरः॥तत्रवैदूर्य
वर्णानिदर्शमधुस्तस्नाःमतोरणपताकानिहृषाणिनिदरणिच॥विश्वकर्मनिमेचामःप्रवेशमणियंतनः॥हेमचित्रविमानेश्चत्रस्मा
देरूपशोभिनाः॥तत्रतापरहेमादर्शमक्षसदनः॥धर्वोस्तरुस्वप्नोमियादुस्तिरत्यः॥दृश्यंविपुलश्रोणीसंकड्गिनिकंदरे॥ रम.
नरकोरामनीलरक्ष्यमाणाःसमंतनः॥त्रिंशद्यक्षसमेदेशेतिष्ठतोरपरानिताः॥निवसंतोयथादेवाःस्वर्विन्दःकामवर्जिताःपरिवृतुमः १८६

हावाङ्मेकवेगाविराःस्त्रियश्चसर्वाःकायायवाभिन्यःसर्वाश्चनियंतेंद्रियाः॥ततोपवासतन्वंगपक्षांसंत्यःशमदृशांसंमत्यपद्मांहस्यमं
वाश्वक्राःस्त्रियोजलीन॥नरकंगिरुताहृष्टामुरुचेवमहासुराहयग्रीवंनिमुंदंचताःशमंपर्यवारयन्॥येचासंशक्षिणोरुद्रादानवाश्चदुर्ज
दनाःक्रांजलिपुटाःसर्वेप्रणिपत्यवयंधिकाः॥तामापरमनारीणांदृष्ट्वापद्माक्षनिरक्षतं॥सर्वासामेवसंकल्पःपतित्वेनाभवत्ततः॥तस्य
चंद्रोपमवक्त्रंनिरीक्ष्यनियतेंद्रियाः॥संप्रहृष्टामहावाङ्मिदंवचनमब्रुवन्॥सत्यमेतत्त्वयोक्तंवायुरिद्यस्मान्वाक्यमब्रवीत्॥सर्वभूतमनो
ऋुस्वर्षिरपिनारदः॥विस्मनोयायीदेवःगंधर्ववक्त्रगदासिभृत्॥समोमनरकंहत्वाभर्तावोभवितासुचा॥सुप्रियंतत्वपरणामश्चिरंश्रुतम
दिमं॥दर्शनेनकृतार्थाहिवयमद्यमहात्मनः॥ततस्ताःमान्त्वयामासप्रमदावासवान्जः॥सर्वाःकमलपत्राक्षीर्हृष्टाःप्रोवाचमाधवः॥सा
त्वंयित्वाथद्वेगासमाभाष्यचकेशवः॥योनेःकिंकरमंपुत्रंरुवाहमधुसूदनः॥किंकरागांमहत्स्वाणिरक्षसांवातरहसाम्॥शिविंकांव
हतात्रनिर्घोषःसुमहानभूत्॥ततस्पर्वतराजस्यशृंगंयत्परमार्चितम॥विमलार्कनृसंकाशंमणिकाञ्चनतोरणं॥मयूरशिखराणामातंगंस
मृगव्यालपादपं॥शाखामृगगणाकीर्णंसुप्रस्तरशिलातलं॥पंकुमिश्रवराहैश्चरुरुभिश्चनिषेवितम॥सुभगंतमहासानुविचित्रशिखरद्रु
मं॥अत्यद्भुतमचिन्त्यंचमृगद्वंद्वविलोडितम॥जीवंजीवकसंघैश्चवर्हिभिश्चनिषेवितम॥तदप्यतिबलोविस्मुदीर्भमित्याद्यभास्वरम॥श्रीमां
पयामासबलीगरुडपक्षिराजवे॥मणिपर्वतशृंगंचसमार्यंचजनार्दनम॥उवाहलीलयापक्षीगरुडःपततांवरः॥सपक्षबलविक्षेपैर्महा
द्रिशिखरोपमः॥दिक्षुसर्वासुसंह्रादंजनयामासपक्षिराट्॥आरुजन्पर्वताग्राणिपादपांश्चसमुद्धिपन्॥संजहारमहाभ्राणिविजहारखगो

निचित्॥विषयंसमतिक्रम्यदेवयोःसूर्यसोमयोः॥ययोवातजवःपक्षीजनार्दनवशेस्थितः॥समेरुगिरिमासाद्यदेवगंधर्वसेवितं॥दिवस
द्यानिस्वर्गोददर्शमधुसूदनः॥विश्वेषांमरुतांचैवसाध्यानांचनराधिप॥भ्राजमानान्यतिक्रम्यमनःश्रीश्चेवपरंतपः॥प्रापपुण्यंतथा
लोकान्देवलोकानरिन्दम॥शक्रसद्मसमासाद्यप्रविवेशजनार्दनः॥अवतीर्यततस्तस्मात्सन्निदर्शविबुधाधिपं॥प्रीतश्चैवाभ्यनंदत्तंदेवराजःश
तक्रतुः॥प्रादायकुंडलेदिव्येववंदेततोच्युतः॥सभार्योविबुधश्रेष्ठनरश्रेष्ठोजनार्दनः॥अर्चितोदेवराजेनरत्नैश्चप्रतिपूजितः॥सत्यभामावचो
लोभ्यायद्यावदभिनंदिता॥वासवोवासुदेवश्चजग्मतुःसहितौततः॥अदितिमवनंदित्वंदेवमातरमहद्वितम्॥तत्रादितिसुपार्श्वंतीमप्सरो
भिःसमंततः॥ददृशातेमहात्मानोमहाभागांतपोन्विताम्॥ततस्तेकुंडलेदिव्येप्रदायादितिनंदनः॥ववंदेतांशचीभक्त्यामातरंस्वांपुरंदरः॥
जनार्दनपुरस्कृत्यधर्मज्ञेवशगांसतत॥अदितिस्तोसुतौप्रीत्यापरिष्वज्याभिनंद्यच॥आशीर्भिरनुकूलाभिरुभावप्यवदन्नदा॥पौलोमीस
त्यभामाचप्रीत्यापरमयायुते॥अगृह्णतांवराहोपादेवास्तेचरणोशुभौ॥तेचाप्यभ्यवदत्प्रेमाणदेवमातायशस्विनी॥यथावदत्रवीच्चिवज
नार्दनमिदंवचः॥अवध्यःसर्वभूतानामवध्यश्चभविष्यसि॥यथैवदेवराजोयमजितोलोकपूजितः॥तवचेयंवरोहानित्यंचप्रियदर्शना॥स
र्वलोकेषुविख्याताद्विव्यगंधमनोरमा॥सत्यभामोत्तमंस्त्रीणांसुभगास्थिरयौवना॥नरोनयाप्रतिवध्यर्थवित्तंकृष्णसमानुषः॥एवमभ्यर्चि
तःकृष्णोदेवमात्रामहाबलः॥देवराजाभ्यनुज्ञातोरत्नैश्चप्रतिपूजितः॥विनतेयंसमारुह्यसहितःसत्यभाम्या॥दिवक्रीडंपरिक्रामन्नरूपमान
ःसुरर्षिभिः॥ससदर्शमहावाटंक्रीडावासवस्यह॥दिव्यमभ्यर्चितंदेवैःपारिजातंमहाद्रुमं॥नित्यपुष्पधरंहृद्यंपुण्यगंधमनुत्तमम्॥यमा

द्वितीयस्तरसंगतात् पाठः

सः कृष्णः सत्यभामायाः परयत् ७ ६८ ६४ ७० ७१ स्तोषधेकोनाविंशतितमः ॥ ४ ॥ प्रद्युम्नचरितं १ प्रद्युम्नो ऐश्वर्यस्यसप्तमं पौत्रस्यवरसः क्रियवैराग्यस्यपरमांभागतीगनेत्रिद्विधैश्वर्यर्द्धं यवाक्षुलीषद्गंतानि वत्सवैतात्रं स्त्रिरानि

साद्यजनःसर्वेजातिंस्मरतिपूर्विकाम्॥संरक्ष्यमाणांस्तैर्दैत्यैस्तंप्रसह्याभिविक्रमः॥उत्पाद्यारोप्ययामासविमुक्तंवैमहाद्रुमं॥सोपरुक्षात्य
भामाचदिव्यांयोधामिक्षिता॥प्रयान्तोद्वारवतीवायुजुष्टेनवेतदा॥श्रुत्वादेवराजस्तुकर्मेदंसुमहद्वेतदा॥अब्रुवंनोमहाबाहुःकृ
र्मेतिचात्रवीत्॥संपूज्यमानस्त्रिदशैर्देवर्षिगणसेवितः॥प्रतस्थेद्वारकांहृष्टोरेवतोकादरिंदमः॥सोभिपत्यमहाबाहुर्दीर्घमध्वान
मत्यवत्॥पूजितोरेवराजेनदृष्ट्वेयादवपुरीम्॥तथाकर्ममहत्कृत्वाभगवान्वासवानुजः॥उपायाद्द्वारकांहृष्टः श्रीमान्गरुडवाहन
ः॥ ॥इतिश्रीहरिवंशेनरकवधः॥ ॥जनमेजयउवाच॥ ॥प्रादुर्भावंनिखिलमाथुरंचरितंप्रभम्॥श्रुतवन्तेनाधिगच्छामिहरि
हासस्यधीमतः॥द्वारकायांनिवसतःकृतदारस्यधीमतः॥चरितंहरिवंशस्यसर्वंहिविदितंतवा॥वैशंपायनउवाच॥ ॥जनमेजयतव
कथमस्यकृतदारस्यभारत॥निवोधचरितंचित्रंयथैवसहकृष्णया॥प्रातरेवमहातेजावासुदेवःप्रतापवान्॥रुक्मिणयासहितोदेवाय
योरेवतकन्यया॥उषवासावसानेहिरुक्मिणयाःप्रीतिपूजयन्॥तयेविप्रान्स्वयंविप्राञ्जगामसधुसूदनः॥कुमाराःप्रययुस्तत्रपुत्राभ्रात
रश्चवैविनातावासुदेवेनानारदस्याभ्यचोदयत्॥षोडशस्त्रीसहस्राणिजगमुश्चैवधीमतः॥तत्रद्वापरमथाराजन्विसोरेवानुरूपया
॥ततस्तत्रद्विजातीनांकामान्लाभादवोसजः॥अर्थिनांधर्मनित्यानांदृष्टानामिष्टसिद्धिनाम्॥कल्याणानांमगोत्राणांमहतांपुराणक
र्मतां॥स्मर्तांश्रोतियज्ञीलानांवृष्णयुद्वानांकुरुनंदनाततर्पयित्वाद्विजान्कामैर्दिष्टैरिष्टःसतांहरिः॥यातीनांतर्पयामासयथार्हंधर्मवत्सल
॥उषवासावसानेथभगवान्सर्वदर्शनात्॥वद्धमेनेप्रियांभार्यांरुक्मिणीभीष्मकात्मजां॥वसतस्तस्यहृष्टस्यसदारस्यमितौजसः॥स

सौनैः पाठः

लेखकस्य स्वर्तनस्य प्रियमुद्रणार्थं अतीतरात्रिविभोर्विभूतः यशहरंगतिमतः ... दिवाद्वारालेखनि २ ३ ४ १ पटः ... वत्सानीव्रतधारणीय ६ ७ ८ सौनैः सोनेसंवैधैः सौवैः अध्ययनसंवैधैः
सौवैः आहिंस्य संवैधैः ९ १० ११

हासीनस्यरुक्मिणोनारदोभ्यर्च्ययोगनिः॥ आगतंवात्रमेयात्मायुनिमिंद्रानुरुत्तदा॥एवत्तदेहेनविधिनार्च्चयामासकेशवः॥वो
र्चितोवासुदेवेनमुनिरर्च्यतमःसतां॥पाजितातरोःपुष्पंदेवदत्तमाग्रतोहरेःराजकुक्षंगतंकिलगपाःप्रदोहरिःयाश्चेस्त्रिया
हिक्षमस्यमोन्यात्मकाभवतोत्रनिगृह्यतत्पुष्पंकामारमोगनिहितं॥शिरस्यमल्यत्रासीद्दोलेमेगितालुगो॥त्रैलोक्यरूपस्व
वंनारायणामनोहरा॥युज्यतेनपुष्पेणाहिरंमेयिकीतयोतांनामदत्तयोवाचमुनिर्व्रह्मसुतस्तदा॥तेवैवोपयिकंपुष्पमेतद्दिव
निर्व्रतो॥अलंकृतंपुष्पमेतत्सर्गान्नवसवेष्वा॥ग्रनन्याहमदात्तेपुष्पमेतद्भवतो॥कल्पायायुगासंपन्नेसतंभर्त्तवत्मले॥ग्रह्मान्मेतत्म
तंपुष्पंभवतिकामिनी॥संवत्सरंकालकालेनुरासम्यनि॥पितानपिंवाग्रददातिवदतांवरो॥गीतोसेवेपितेदेविपुष्पमेतत्सयत्न
ति॥स्त्रवत्पपितरमान्दविमनमाकांक्षतान्चरान्॥सेव्यमानंचसोग्रापददातिवरंवणि॥स्त्रवत्पपितरागंधानीपितानीतिवदंतान
॥यानियानित्वपत्यागतदेवमितभिप्यसि॥कुरुमदक्षराज॥तानितानिप्रदास्यतिएतदेवमगवान्यमिश्रेधर्मदेवग्रा॥मतेनगुभा
धनेधर्यमणांसएपुपे॥विद्यादिकुसिवंदितमदेधारयिष्यति॥यत्संभवायदिवास्तुकंदतत्मविष्यति॥निष्टगंधहरणंतमांधवई
नं॥प्रदीपकर्मणित्रेवकरोतिवामलेहरणं॥तंतानकंकमालापुष्पवृक्षाधित्युतो॥पुष्पंपुष्पानिवित्तिनेनप्रदास्यतिपुरुषत्वावपि
पास्तवाहानिवीप्यवानानादेयनद्वारयंपातिसकंदनभविष्यति॥ग्रनुगीतानिगीतानिदाएपिचविन्तिते॥सचादित्रांक्तुमुरुस्तथैव
तवसमितामीप्सोसंवत्सरेदेविपुष्पमेतन्नवनिकात॥निवर्तितंतरुवंशमयेनप्रयास्यतिकुलिषाहिभद्रेपा॥गतस्यरुक्मणोनिहा

सकुंकुमं कुंकुमरंक अलक्तमंचनदेकंच भुक्तमेकं अभुक्तवत्तं इदंदोषविदूरं ॥ कोऽहमूरं अलक्तांभ्यक्त एवं पर्यंतदेशं तलाटप्रांतमूरं ५३ ५४ कुत्रोदर्यंमुदनकमतन्मूरं ५५ ॥
॥ ॥८७॥ ॥इतिनेत्रकटाक्षदेभावदीपेहरिवंशार्थप्रकाशेद्वितीयोध्यायविदूरं ॥ ॥५८॥ ॥८७॥ ॥उपनिषन्निनिव्यपदेशेन व्याजान्तरेणासर्वविदूरं सत्यभामाभावविदूरं १२

१८६

कंजमंजुविनिंदिताऽऽस्यतनेकमंजुकलानिधेनयनाब्जवृंदशिखाश्रीविवर्द्धिनीधनी॥ इंदद्युमानाम्नलोननवर्द्धितारयांसमत्येन
गत्यभेव॥ कोधान्विताकोधरहितविवेशतारवधूंसतोयांबुजलोदहिमंदइ ॥ मुक्तंडकूलपदंप्रियंशविदूरं॥ पर्यंतदेशंसरसे
नस्वीनिषिप्तसलोहितपंदनेन॥ संस्पृप्तसंमृत्यशिरःसरोपंप्रकंपमानासहचेपविधांदोषधानेशयंवेपनीयविश्वाणत्येकनिवद्धे
णी॥ अकामणार्थेनविरुध्यमानाप्रेष्यान्ननासिजनान्विताऽपि॥ विणोमाधासकुतोशयंसानिश्चयंनिश्चयनेनेतभूत॥ ॥इतिश्रीवि
नेयहरिवंशेपजिजातहरणे॥ ॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ उपविष्टंनिशानाथंकिमाप्तमहकेशवः॥ निश्चक्रामगमेयात्मात्मवप्रंदेवीसमृद्ध
वित्॥ जगामस्वस्तिरथंवशत्यमागृहमहत॥ एवंवनेदेवीनिमिनंनिवसतीर्मा॥ अभिमानवतीमिहाकृष्णमिगीयते॥ ज्ञानवृष्ण
जामितोविस्मर्वेशशनकैरिवे॥ रमितामितवतीदेवीसेहानंकुरुयानिवा॥ गीतोतिशनकैर्विवेशयदुनंदनः॥ दारुकंदाददेवोत्तिष्ठत्व
त्कालिनेशह॥ नरदर्शपचारार्थंप्रद्युम्ननिनियुज्यवा॥ संददर्शप्रियांदारुकाधामगतांतदा॥ प्रेष्यामध्यस्थितांकृष्णनिःश्वसंतीमुदंदुः खि
तांवलीदंदुपंकजमुखंपंकजे॥ संक्लेयपित्वानिःश्वसंतविरूदंतीपुनःपुनः॥ किंविदाकंवितायेणत्वाणेनवधुधाम॥ कृतापद्यवदनंनि
दसंतीपुनःपुनः॥ कारुण्येनपुनःशश्वत्पुत्रपद्मनिवेश्यवा॥ विमनाश्चारुसर्वांगी॥ ध्यायंतीकमलेक्षणा॥ तरसंवदनंपद्मप्रेष्याहलादनिदिता॥ ६मः
प्रहृादयित्वाहृदयंक्षिपंतीनिदर्यंपुनः॥ पुनहृत्यायशयनात्पतंतीवपुनःपुनः॥ तांतांश्चेष्टांतथान्याश्चप्रियायादृष्टवाहरिः॥ त्रवंतंचयदाव १८६

×५भी५

उ. ४ विवेश आसमाद्य ५ ६ पंकजं कमलं हसन्तीसपत्नीमनोविसोभाग्याधिक्यंप्राप्तवतीति आश्चर्येणोत्तिभानः ७ वसन्त्यांतिरक्तनीतिदोषः एवं इति तिर्यक्तरंयापतऽ=
ष्टुगागमः ८ ९ प्रहृादयित्वा वन्दनस्तुत्वा प्रेष्यांस्तुत्वाऽविविशुपत्नीनिदन्तीतेनभान्तत्वमस्यावक्रमः १० ११ ॥ ॥ नमः परम पुरुषायाऽदितविक्रमायकमलनाभाय

अवशिष्टवतोप्यत्र ग्याउपधानेउ शीर्षके अंतरं अवकाशं १२ तंताय संकेत्य तां तो न्वगमत् १३ प्रहाय गृहीत्वा १४ १५ १६ १७ १८ गंधाश्रय मदद्ध्रुमेदिन्ये वगंधं प्रवर्त्तीतितर्क यतिकथमिति एकतनोति शब्दितितर १९
विवेशति विवेश मा गाभाग्निमिते माऽकारते २४ अनुदात्तेलक्षणं स्यात्त्वेनेपद स्यागतिस्त्वा त्यारस्मेपदं २० वा वा गुरुम्पीती संपद्यमानास घौत्पादि तेक्षणं भूतः नतु वकुमसकारः २१ अन्यमुखदाह दनवेक्ष्यमाणा २२

कृपयधेनिन्ये शयनागारमंतरमिथे वनदाम त्वा जनार्दनः ॥ प्रेष्यां जनं समारभ्याय अनाख्यपोर्मिसंतया ॥ सशंकितप्रचारस्थ तदितान्यगमत्तता ॥ १२
॥ जयाह व्यजनं देव स्थित्वाच परिपार्श्वतः ॥ शनैरवाहसजाता नहासशनकेरिव ॥ सपारिजातपुष्पस्य सौरभ्यादिनवासितः ॥ विभाभावानां धदिव्यं मे
नु पदुर्लभम् ॥ आपद तं सुगंधं विजिघ्रित्वा विस्मयान्विता ॥ अपारमोन्मुखसत्या किमेतदिति चाब्रवीत् ॥ सोस्थिताएष तो देवमपश्यच्छनैर्विस्मि-
ता ॥ पर्यपृच्छदथो प्रेष्यां गंधस्य प्रभवं तदा ॥ तया पृष्टा अभाषंतपोतातमिथः शंका ॥ ततः ॥ अधोमुखास्ततास्तस्थुः कृतांजलिपुटास्तदा ॥ तदपूर्वमदृष्टपूर्वं
गंधं मुंचति मेदिनी ॥ कथमस्वरंतेतस्यां गोयायमितितत्त्वतः ॥ किंन्विदं स्यादिति च सा विवेशन्तीसमन्ततः ॥ ददर्श केशवं देवी सहसा लोकभावनम् १०
॥ युनर्यतीतितताविचाचासहसा त्रा विलक्षणा ॥ अवतिष्ठितवोपेणावभूवप्रणयान्विता ॥ सा प्रस्फुरितबिंबोष्ठी निःश्वस्याधोमुखी तदा ॥ मुहूर्त्तमासिता
पाणीतस्थावन्यमुखी शुभा ॥ निबध्य भृकुटीं वामा सम्प्रणुन्निक्षिप्य लोचने ॥ निवेश्य वदनं स्तंभे भसीनिप्रवीद्धिरा ॥ तस्याः सुस्रावनेत्राभ्यां बाष्पप्राणाप्रेका (१)
पनं ॥ कुशेशयपलाशाभ्याम वश्यायजलं यथा ॥ सम्प्रेत्यजलं तत्र पतत्तद्दुनोत्पुजातः ॥ प्रतिजग्राह पद्माक्षः कराभ्यामतिसत्वरः ॥ अथोप्सिपतत्तोपं
श्रीवत्सांको वुजेक्षणः ॥ प्रियानयनजं देवः परिमृज्य पदमब्रवीत् ॥ त्वयत्यासितपद्माक्षि किमर्थं तव भामिनि ॥ तोयसुंदरि नेत्राभ्यां प्रवृत्तं ताभ्यामविदः
॥ प्रभातपूर्णचंद्राभमध्याह्नपंकजस्य च ॥ विभर्त्ति तव किं वक्त्रं वपुर्मन्मनोहरम् ॥ किमर्थं कौंकुमं वासो महारंजनमेव च ॥ नानुगृह्णासि सुश्रोणि अत्रुद्धं
वासोनुगृह्यते ॥ वासः सितं तवांगेपे महारजनकौंकुमे ॥ देवि भागमनानूर्द्धुयुक्तं नेष्टं हितं स्त्रियाः ॥ किंचानाभरणं गात्रं सुगात्रि तव कथ्यताम् ॥ चित्रकार
थालभाकान्तं कस्मादसर्वाणि ॥ श्वेतेन तव पद्धेन वाससा प्रियदर्शने ॥ ललाटं सेव्यते कस्माच्चंदनेन सुगंधिना ॥ सरसेनायतापांगि कांतेन हृदयप्रिये
॥ प्रभोपमर्दकेनाथ कर्णोनाननस्य च ॥ वृक्षोपि मनवात्स्यर्थमनोसपयाक्षि प्रिये ॥ प्रसन्नश्चंदनरसः कपोलप्राणापीतवा ॥ पत्रलेखा तपत्रलेखाभासोना

शोभन्ती तु पालं भावं नतरं जनार्थं २३ २४ २५ उरसि प्रतिम् अपोतिसे हातिवायमत्तवने २६ २ वपुः स्वरूपं २७ कुंकुमेन रक्तं कौंकुमं पेताम् लमित्यर्थः महारंजेन रक्तं द्रव्यविशेषेण रक्तं महारंजनं रक्तकौसुंभमित्यर्थः २८
देवि तिदेवि सूमायादेव युक्तं नेष्टं नाम्यादित्यर्थः ३० चित्रकस्थाने पत्रलेखा स्थाने आक्रांतम् सुनुष्ठितिं अवरोधः सप्तोर्णाई देहकांतिलपाते अद्वैतवरदलितिः ३१ ३२ ३३ ३४

३४ रत्नस्य रत्नजातसंबन्धिभिः ३५ मेरेरोर्ध्वकुन्तलेन माध्यं अधः ३६ नीयमधः अंजनेन दृष्टिनेमालेनम् ३७ दिवसमिदंजातं कथमन्यथा तत्त्वात् ३८ ३९ ४० ४१ ४२ मदनोनेव नथा
दिति अरतियोवनंवा तत्त्वमात्मेत्यर्थः ४३ ४४ ४५ १४८ १४७ अमृतायाजीवनमा ममहितीयमस्मिति अपिद्रावा तवाप्यहमेव द्वितीयेति मया स्वजनम ओहि अतः किं यथाहं त्वदर्थं

तिविराजते॥ रत्नस्याभरणेषु कान्तवपुषा नशोभते॥ यहनक्षत्रवरहिता द्योरिवाप्यऋशारदी॥ पूर्णेंदुसदृशेनेत्रेसरोरुहविलोचने॥ किमनोभावसे
नाथमुखेनोत्पलगंधिना॥ ऋद्दृक्षणापिहितावक्त्रांकिमर्थंननिरीक्षसे॥ संवर्त्यवसनिःश्वासैस्तायमंजनडंदिनं॥ अलमिंदीवरश्यामेरुदितेनमन
स्विनि॥ जलमंजनकात्मायंमामेक्षाननहिप्रिये॥ तदीयाहंयथादेविवत्यातोजगतिकिंकरः॥ गात्रात्पयस्विर्मकिंनुपोवक्त्रात्रिणिः॥ किमक
र्णगहदेविविप्रियंतवभामिनी॥ येनातिमात्रमात्मानमायासयसिसुंदरि॥ कर्मणामनसावाचानत्वामप्रियंचेम्यहं॥ सर्वथावाहसर्वांगिसमंमेत
द्वीम्यहं॥ वदुमानोमयाप्युक्तोपसर्वीसुशोभने॥ ह्येहश्ववदुमानश्चनाम्नेत्याहुनाप्तिमे॥ नेवर्त्तामदनोजह्यादृष्टेमयिमामकः॥ इतिमे
निश्चितंनिद्रितःस्फारस्फोतोपमं॥ क्षमार्णवश्चमेदिप्तोशलाघ्योश्रयथागुणः॥ ऋवंपंकजगर्भाभेनयनेहस्तथाममं॥ रुचिरोयथादिव्याप
भंविचदिवाकरो॥ कांतिश्चशश्वतीचंद्रेस्नेहस्तयितथाममं॥ एवंवादिनमात्मेष्टसत्यभामाजनार्दनं॥ शनैरुत्थायनेत्राभ्यांप्रमृज्यस्फुरभागजलं॥ मदा
यत्तमितिनासान्ममनित्यंमनःप्रभो॥ अद्यमाधारणस्नेहस्त्वमित्यवातात्ह्यहं॥ नाज्ञासिषमहंपूर्वमनित्यंकालपर्ययं॥ अद्यलोकातिरस्कारं
वाक्यामिनमर्मगं॥ अमृतायाहितोयेपिजन्मोहिममसर्वथा॥ किमत्रवक्ष्यतेकेनहृदयंवेत्तितेऽच्युत॥ वाद्यात्रमिवपश्यामिमाधर्येसगयुज्यते
मयिस्नेहश्चकृतकृत्यनान्यवत्तत्रिभः॥ ऋजुस्वभावोभक्तोचमर्दयापुरुषोत्तम॥ अवज्ञानासिजानांकेनवांस्नेहमाश्रितः॥ एतावत्वत्वयुप
र्यीप्संदृष्ट्वादृष्ट्वाप्रभाषणं॥ ऋतंवाणयथस्कावंदृष्टःस्नेहफलोदयः॥ यदित्वहमनुद्याद्यामामनुशाधिमहसि॥ तपसेहंयतंकृत्वानिश्चयंपुरुषोत्तम
॥ भर्तुरुंदेननाणांतपोवात्रतकानिच॥ निष्फलंवलुयद्भर्तुरुंदेनाक्रियेतह॥ स्त्रियवमुक्तापुनरेवशोभनाफलवतोयंनयनोद्वंसती॥ यह
यपातेपीनास्तनः शुभायदंतमाधायमुखेकुविस्मिता॥ ५५॥ ॥इतिश्रीखिलेषुहरिवंशेपारिजातहरणेसत्यभामानुनयनेः॥ ॥ १२१॥

नजाने स्वंचमपिमदन्यांनजानासीत्येवमहंनित्यंतकिंतवनीत्यर्थः जन्मेतिपुंस्त्वमार्षं तिरित्रावः ४९ ५० ५१ ५२ १५३ ५४ यतायः आदायः रिवाससः पटान्तं अवनतरे ५५ ॥ ॥
॥ ॥ ॥ इतिश्रीनीलकंठीयेभारतभावदीपे हरिवंशव्याख्यायांद्वितीयोपरिविंशतितमोऽध्यायः॥ ॥ ॥ १२१ ॥ ॥ नमःकमलनाभायपरमपुरुषायनारायणायनमः

नारायणाइति १. २ रणपितासि दायने नाभिपुक्तासि अनन्यः अविनाद्यः ३. ४. ५. द्रिरंप्रेष्ठिम् ६. ७. ८. ९. १०. ११. १२ यदहं स्वप्नेनयोगमथेनदृष्ट्वाऽपिनश्रद्धध्यांतवं अन्यत्र
प्रेमास्तीति तदेवानिष्टनिमत्तौषम् इति १३ मुनेः कामीरुक्मिणीसुतावत्तु परन्तुतयास्त्रीत्रश्चेवंगामपुक्तमितिमानः १४ कुमुदतीगतां चन्द्रकस्परुदिन्तनं अस्यदेंमुकुन्दु

वेशं॥ ॥नारायणः सत्यभामांपुनरेवाथपाह॥ श्रीवाच प्राणप्यङ्गुदामभिमानवतीप्रति॥ ॥श्रीवासुदेवउवाच॥ ॥दहतीचममांगानिशोकःकमल
लोचने॥किंगुतत्कारणंयेनतवेकांतिश्चक्रवा॥ शपितासिममप्राणैरावृष्वानत्ययोयदि॥श्रोतव्यंयदिभक्तेनभक्तीसर्वांगशोभने॥ततःश्रोतव्यम
तीसत्यासत्यव्रतेस्थिता॥वाग्यतादृढयावत्वातथैवाधोमुखास्थिता॥त्वयैवस्थापितंपूर्वंसौभाग्यममानद॥जगत्यमलपत्रा क्षतत्व्यातंकेशि
नाशनाशिरोवहात्रिवेष्टवात्रत्यहंदेवगर्विता॥सर्वेमिमंतिनामधेस्मृणीयाम्यहमसर्वथा॥साहमद्यावहास्यामिसपत्नीनांजनस्यवा॥इतिप्रेष्ठ
मिरात्मातंश्रुत्वातथ्यततस्ततः॥यत्पारिजातकुसुमंदत्तवान्नारदस्तवा॥तत्किलेष्टजनेदत्तंत्वयाहंपरिवर्जिता॥स्वातिशय्यदानेनतस्यामुग्रधिक
किला॥स्नेहश्चवर्द्धमानश्चप्रकाशंगमितस्त्वया॥तामतोपीतमक्षंतेप्रियांसकिलनादरः॥ततश्रोषाश्रद्दृष्टंप्रियायाःसंस्तवंकिलाऽतात
व्यादितावत्मानारदेनतवायतः॥इदंगीयंजनस्तत्रकिमर्थमनशंसितः॥प्राणायस्यसंदत्तापश्चात्तापःप्रभोयदि॥अनुज्ञांमेप्रयच्छस्वतपश्चर्तुप्र
सीदमेसत्रेनापिनदृष्टाहंश्रद्दध्यांपक्षेक्षणाद्यदाद्यदेवनिर्दृतमश्रोयंपश्यतस्तवोकामंकामोक्तस्तेवमनोरतलतेजसः॥अत्रमन्युक्तमेदव
सानिधंतवतत्रयतोमानार्थंनीयतेलोकमद्रिमित्युक्तवानसिातदेवंसतिनेक्षामिजीवितंमानवर्जिता॥पुणभवद्यतारक्षाभयमद्यतनोमम॥स
वतोरक्षतेयोमांसमंनाद्यापिरक्षसि॥हाप्राणेकांतनिष्कामित्युक्तादेवतयाविभो॥॥कुमुदतीगतांदूनंगतियास्यामिसंगताम्॥किमकार्यमहंमोहा
परागंप्रियाप्रियं॥प्रियाभूत्वाऽप्रियाभूतायदहंतवमानद॥वसंतकुसुमेश्चित्रंसदोवतकंगिरिं॥प्रियाभूत्वाऽप्रियाभूताकथंद्रक्ष्याम्यहंपुनः॥
पापुष्टस्तनोन्मिश्रंपुष्पांभवहंशुचिं॥कथंनामानिलेहिष्यासेवयंऽभंगासती॥नीलकांतवांगस्थादेवकृतामहोदधो॥कथंदोर्भाग्यमापन्नाप

भावरूपांगतिम् कुमुदत्याः अभाग्यंयागतिः भर्तुरप्रेमवशांताम् ७. १८. १९ देष्यातवेतिदोषः २०।२१

कः स्म पिष्यमधिमतायामिति भावः २२ २३ २४ नाहमिति हेतत्पक्षमत्तपत्नीपक्षपातिनः पक्षे हेऽहं मत्संसारराजनाथिनः इतः पूर्वं त्वां केतवं धूर्तं इत्यादि तत्पूर्वं तवस्वार्थं ब्रह्मणाब्रह्मणास्व मेमे कितवाऽते त्याद्यागमादिति तात्पर्यं अथतृतीजननन्यादिहीनत्वेन तत्पक्षवंचले इति तातोपितस्याः मत्तपत्न्याः मायायाः पक्षे एववंचलो मायाविशिष्टविद्यूपत्वात्तेव मायोनैवचोरवत्वं वंचकत्वं चनतुविदंतोनेत्यधैवतातपित्यर्थः तत्पक्षेति समासेकदेशोपिर्वचकशब्देनसंबंधं आवर्त्तते २५ वाङ्मनसागोचरोहंकर्तृत्वयाज्ञातस्तत आहः स्मरेति हेदेवत्वंस्मरश्चवर्णश्चेंगितंचआकारश्चेतिलिंगैः कृत्वात्वं अभिगूढोनिष्प्रकरोपि यभतोशठोमध्यस्थउदासीन इतितातोपि अर्थभाव४ वाग

ऽप्यमपिशागरम्॥ सत्राजितिप्रियानाम्नावन्नोमेस्तीतियद्विमा॥ त्वमवोचः कृतघातमथवाकक्षाप्यतिपद्वाद्राक्षीद्विमांश्चपूर्वदृष्टमानेन
दिनी॥ अवज्ञानात्तनयाद्राक्षीत्तंदोभणिकृशितनाम॥ कितवगूढनतेप्रेमणामुत्निग्धेनापिमानद॥ यत्समानाजनेदेवोमानपश्यतिनित्यदा॥ ना
हंत्वांकितवंधूर्तमज्ञासिषमहंविमा॥ अथज्ञातोसिप्रत्यक्षंचलोजनवंचक॥ धूर्तवर्णोकिताकारविगूढोदेवयत्नतः॥ चोरज्ञातोसितत्पक्ष
वाङ्मात्रमधुरःशठः॥ एवंमोघावशंप्राप्तादेवीसाज्ञातिताहरिः॥ अभिमानवतीदेवःसांतपूर्वमथाब्रवीत्॥ मेमंयत्यविशालाक्षिमुनेश्रुति
दर्शिये॥ किमत्रवक्तुनोक्तेनत्वदीयमवगच्छमां॥ ततपारिजातकुसुमंतस्यादेविममायतः॥ नाहोमतिर्यंकर्वन्तुनिरस्तिष्टकर्मकृतोदाक्षि
णपादनुशोधाच्चदत्तवान्नात्रसंशयः॥ प्रसीदेकापराधंमेमर्षयस्वशुचिस्मिते॥ पारिजातसपुष्पाणिपदिदास्यतिकोपनेतदादाताभिस
श्रीरिमत्यमेतद्वचोमितेस्वामिन्यदानयित्वापारिजातंद्रमुश्चरं॥ इहेतस्यापयिष्यामियावत्कालंत्वमिच्छसि॥ एवमुक्तातुहरीणाश्रीवा
चहविस्मया॥ यद्यद्वसद्रुमःशक्रोत्तहानयितमद्यतां॥ मुरेणप्रभृतिभवेद्रुगणोमम॥ सिमंतिनीनांसर्वासामधिकास्यामधोक्षजोत्ति
यात्तत्प्रथमःकल्पइतितांमधुसूदनः॥ प्रोवाचाप्रतिमोदेवोजगतःप्रभवाव्ययः॥ तथेत्युक्त्वथकृष्णेननुतोजनमेनया॥ सत्यभामासतांश्रेष्ठांकं
सनाशनवल्लभां॥ ततःस्नातोजगन्नाथः सर्वज्ञःसर्वभावनः॥ चकारावश्यकंसर्वंसर्वकामप्रदःसतां॥ दद्यौचनादंदेवर्षेतोदेवमुनिंनृप॥ अ
प्याजगामसानंतिमनिशेहामहादधौ॥ तमागतनरपतेस्तोनिधोक्षजः॥ सत्यासहधर्मात्मायथाविधिमपूजयत्॥ पादौप्रक्षालयांचक्रेमु
निःसात्रानितीस्वयं॥ जलंदेवःस्वयंकृष्णोभुंगारेणाददेततः॥ अथोपकल्पयामाससुखासानायकेशवः॥ परमात्मेतमुनयेप्रयतात्मानमादृतः॥

धृष्टोथकृतयासंघातविशिष्टरूपेणवागात्मत्वाच्चित्यं ज्ञातोपिसाक्षिवदसंगत्वेनइदानीमेवज्ञातइत्यर्थः अतएव चोरवत्प्रच्छन्नोचौरइतिसंकोचयति तत्पक्षेतिमायापक्षेक्षत्रोकिकानैश्चर्येविषयेरमाः राजा४ जेतासर्व
मितिः कार्य४ संकल्पमात्रोपनतभोगाइत्यादिवाक्यात्रेणमधुरः मधुभाषी वेदकर्तृत्वात् अभिनत्वर्थतत्तज्जनाधर्यमस्मीतिभावः यतः राठ४उदासीनः अभीकृत्वात् राठेमध्यस्थप्रकरणेधृतधनूरथोरथीति च्छ४ कथपं
क्षेतुरथोरपिश्लोकयोः स्पष्ट एवार्थः २६ २७ त्वदीयमात्मानमितिनोक्तः पक्षे स्पष्टं २८ तस्मादत्रवानित्यग्रिमत्वेनसंबंध४ २९ ३० ३१ ३२ ३३ प्रभृष्टत्पत्तः वक्रगणोसुरइतिशेषः ३४ प्रथमोस्मरन्कालः स्तोत्रनोपा
पः ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ भृंगारेणकनकपात्रेण ४० ४१

तल्लोकपर्त्रासत्कृत्यदत्तंसनिरुदारधीः॥बुभुजेवदतांश्रेष्ठःश्रद्धयापरयान्वितः॥४२॥उपस्पृश्यततत्तत्प्रमः प्रददेऽशिषःप्रभोः॥ताश्चप्रीतिनमनाप्रीतिन
ग्राहकेशवः॥ततःसाध्वीजितादेवीप्रणतानारदोब्रवीत्॥प्रसार्यदक्षिणंहस्तं सजलंनलजेक्षणाः॥पथेदानीतथोवृत्तंभवदेविपतिव्रता॥सविणेधंच
सुभगाभवमत्तपोभावतात॥इतुक्तामनिमुख्येनसत्यभामाहपियाऽब्रवीत्॥तथोमहातायुक्ताहर्षेणातुनरधिपो॥सकृष्णोथमुनिंतुलब्धामुनिवरा
त्तदा॥बुभुजेविधसंधीमान्नप्रमेयपराक्रमः॥ततस्त्वावश्यकंकृत्वासत्यभामापिभारत॥अनुज्ञाप्यतदाभर्तुर्विवेशांतर्गृहंमुदा॥ततोविनिर्जितादेवी
कृष्णस्यैवाभ्यनुज्ञया॥स्थितापार्श्वेचकृष्णस्यनमस्कृत्यमहात्मने॥ततोमुहूर्तमासित्वानारदःकृष्णमब्रवीत्॥आपृच्छेऽहंगमिष्यामिशक्रलोकम
धोक्षज॥तत्राद्यंत्वमीशानंनमस्कृत्यमहेश्वरम्॥गास्यंतिदेवगंधर्वानथैवाप्सरसांवराः॥मासिमासिपुनर्द्योतन्महेंद्रसदनेविभो॥पूजार्थंदेवदेवस्य
गांधर्वेनृत्यमेवच॥एवंतर्हितोदेवदेवःसोमःसभवोविभुः॥पश्यत्यमासुखेनरुक्मिंतमाद्यंद्विजातिना॥निमंत्रितोहपूर्वेद्युःपप्रच्छदानमहाद्युते॥पारिजा
तस्यभद्रंतेतत्रराजोमहात्मन॥यदेतदाहृतंस्वर्गात्तत्तदर्थंमयाविभो॥देवोपभोग्यमेतद्धितरुराजस्मृद्ध्वमो॥एषःसप्तशतंतस्याःपुष्पकालोवर
नासोमाप्यमावहत्येषपूर्णमानोविनिर्गतः॥पारिजातोमहाद्रुमः॥अदित्याधर्मनित्यनकश्यपेनमहात्मना॥पुत्रादित्यामहातेज
जालोद्भितःकिलकश्यपः॥वरेणचक्रेदयामासमारीचस्तपसोनिधिः॥सोवाचमुभगांयेनभवेयंसुनिसत्तम॥सलब्धाकामतश्चसर्वेवविभूषणैः॥हि
तंगात्रनृत्यंचभवेन्नमतवाधना॥कुमाराश्चनित्यदावेवभवेयुंतपसोनिधे॥विजाश्यामाहिताभवेयमितिनित्यदा॥पतिभक्तिप्रतोचवधर्मशीला
तथेवचोपाजितंततोब्राह्मीदत्तादिव्याःप्रियकाम्यया॥सर्वेकामप्रदैःपुष्पैराहृतंदिव्यांधदेशैत्रिशालेसर्वदादृश्यसर्वभूतमनोहरम्॥सर्वपुष्पा

पुष्पाणीति तज्जातीयसुगंधद्रव्यमात्रस्योपलक्षणं वह्निवनानि तूपलिप्तेति विशिष्टरूपसंबंधे सौरभ्ये नालोके पश्चाद्ग्रहणयोरिति मेदिनी पश्चानी तिनिधिमात्रस्योपलक्षणं ६४ अतएवमंगरागात्कल्पवृक्षात्पर्यंतभूतत्वपर्यंतं तंत्रनिबंधोक्तादिनापरकृतिसतृ पार्थकादेन सौभाग्यकामया मूर्त्या सहितस्य दानं कर्तव्यमिति शेषः पुनर्भर्तृविमोक्तव्य इतिविधिरूपेयः ६६ ६७ ६८ विप्रपद्मा गौरगायाः पारिजात इति पारिजातः त्यार्थेणः सेयो गौर्तुमा नसिंहविवेगोदारथिनं वयोग्यानिमंगरागादिवतानिपुष्पाणिवेतेः ध्रुकोविगर इत्यत्यविकारात् ७०१ इतोपरद्वाविंशतमोध्याय ४१२२ ततो जिगमिषुः १ अत्रनारदेनपूर्वं स्वप्रयोजनमुक्तं निमंत्रितोहं पूर्वेषुः पुष्पदंतास

णिदृश्यन्तेतस्मिन्नेवमहाद्रुमो॥ दृश्यान्यस्यपुष्पाणिविभर्त्येकानिरूपिणा॥ वङ्करूपाणिचान्यानिपद्मानिचतथापृथक्॥ मंदारादपिदक्षाच्चसामहृ
त्यकश्यपः॥ तस्मादेवतरुश्रेष्ठःसर्वेषांश्रेष्ठतागतः॥ तन्नस्तत्रनिबंधाथकश्यपंप्रददौशुभा॥ अदितिर्ममपुत्राणार्थसौभाग्यार्थंतथैवच॥ निर्दु
र्योगमयाशुक्रःकश्यपस्तत्तपोधनः॥ इंद्रादत्तस्तथेंद्राणापौलोम्यापार्थंततोममा॥ सोमश्चाप्यथरोहिणाऋद्ध्यावधनदत्तथा॥ एवंसौभाग्यदा
दृक्षःपारिजातोनसंशयः॥ पारिजातोविष्णुपद्मात्पारिजातेतिशब्दितः॥ मंदारपुष्पैर्यद्यक्तोमंदारस्तेनकथ्यते॥ कोप्ययंदारुमित्याहुरजानंतो
यतोजनाः॥ कोविदारस्तिलाख्यातोततःसप्तमहाद्रुमः॥ मंदारकोविदारश्चपारिजातश्चनामभिः॥ सदृक्षाच्चापतद्दिव्यायस्मेतत्कुसुमोत्तमं॥ ७१॥
रतिश्रीखिलेषुरिवंशेपारिजातहरणं॥ ॥ विंशत्या०॥ ततोजिगमिषुंतत्रनारदंमुनिसत्तमं॥ प्रोवाचभगवान्विष्णुःप्रमेयपराक्रमः॥ महर्षेधर्मत
त्तखंगीतात्तपानघात्॥ दृष्ट्वासदर्पोदेवस्त्रिपुरघ्नस्यधीमतः॥ अनात्तयामहूचनाद्विनाप्यपाकृशासनः॥ संचूर्णयिन्नाश्रात्तंपौराणंवेत्ति
यत्मुने॥ यदस्वाक्षीन्मुनिश्रेष्ठभगवान्कृष्णपत्तनं॥ पारिजातंपुरादित्याःप्रियार्थंधर्मवित्तमः॥ सपुराणमतिस्तोभाग्यंददातितरुसत्तमः॥ तवदत्तपु
रारातेर्व्रतंचतरुसत्तमं॥ दिवीमंधर्मीनित्यामिर्धर्मीर्थममोत्तमः॥ दत्तंश्रुतामिकासंतिदातुंपत्न्यामममप्रभो॥ पारुपार्थंदानधर्मार्थंममत्वीत्यर्थंते
वचः॥ थानीयमद्यारवतीपारिजातंमहाद्रुमं॥ दत्तेदानंपुनःस्वांतिंतंप्रापयिष्यसि॥ प्रकाश्यएवंभगवान्वसुभिर्गवल्लयाः॥ तथातथाश्रयत्नश्चक्रे
येमिनिवात्तया॥ यथातद्रवंद्यात्पारिजातंसुरेश्वरः॥ तथावृत्तांतकोविद्यान्नारदोभगवान्मुनिः॥ प्रहसन्वाचकोशिघ्रमिदंवाक्यंतपोधनः॥ वाढमेवंप्रवक्ष्यामियदुक्तंस्थाम॥ ननुदास्यतिदेवेंद्रःपारिजातंकथंच

रामः
१९२

रामनाइतिनकुर्वन्नेवमप्यपिकार्यंकुर्वितिभगवान्भारद्वाजमाह॥ महर्षेइति॥२ अनात्तयाश्रेष्ठस्वभर्तृप्रीत्यद्वेरणारूपंवचनेनदत्तयाविनेत्यर्थः॥ विनापत्नीं उत्तमस्त्रीनिर्दिष्टेनप्रार्थनेतिभेदः पौराणं वामनावतारीयं॥ ३ ४
सत्तमः सत्रियतोयः तत्रइंद्रस्यसंबंधिनंतंदेवभिः पूर्वोक्तामिरदित्याद्यभिः नारदायदत्तं नारदेनपुनस्तुभ्यं दत्तेमितिद्वयस्यसंबंधः ५६ आनाययतेः कर्मस्थक्रियोक्तमर्थंस्थीकरोति दत्तेदानइति॥ अस्माकंदानफलं
भविष्यतितवतुकापिहानिर्नास्तीत्यर्थः ८ ९ १० ११ १२

नोमंदरंपर्वतंयेचंद्रानवेद्विदशैलया॥ निष्पीतायधोपूर्वेणाजितस्तस्माद्धृतः॥ मंदरंपर्वतंयेनयितंप्रेषितःपुरा॥ पाजितंरोगाःपितोक
कजीजनाईनः॥ स्वयंविषायितोगत्वातंतः शक्रेणशक्रः॥ माकीरद्रुमउद्यानेशय्याःस्यादितियाचितः॥ पात्तिवरदोमहादेवेनवानघ॥
नवनीतःपाजितोमंदरंविजकंदरः॥ क्रीडारक्षःसशचीनिष्पेषोऽ मोक्षितः॥ मंदरेणमहाबाहोपाजितस्तस्तःपुरा॥ प्रियार्थमुमयाऽस्वा
क्षीत्पाजितश्चनहरः॥ व्याप्तिमात्रविनोणिमंदरस्यवकंदरः॥ नतत्रसूर्यधाःरुग्मप्रविशंतिनगात्तमा॥ नचचंद्रप्रभाशीतानेवरुग्मसदाग
तिः॥ शीतोह्येकदंतस्तत्रशैलपुत्र्याभवत्तिहि॥ स्वयंप्रभवनंतद्रिमहादेवस्यतेजसा॥ वज्रीपित्तामहादेवोसगोयदवदन्नम॥ गोवाग्मलद्
नंदिस्तेनेवयातिकथंचन॥ मृदंतित्रकाश्मर्यपाजितःवनंतताः॥ सर्वरत्नानिमण्यानिमनसाकांक्षितानिवै॥ गणास्तान्युपभुंजंतिप्रम
णमहात्मनाम॥ श्रीतथादेवदेवस्यलोकनाथस्यकेशवः॥ पारिजाताद्रुमाणांफलंतेघांतथावनम॥ अभिमानप्रभावेवगणाभूरिगणास्तथा
पिनिमंतचंतेहक्षाःसोमंदेवस्यधनम॥ उपतिष्ठंतिमंतंतंवोःसहकेशवाःगेडेणातेजसाऽनुग्राहीनाऽवैःरुग्वान्वितः॥ तस्योमंदरंतेहिदयि
ताः शैलकन्यका॥ प्रविवेशाथकोनामघोरंतत्रमहाबलः॥ देवेयोवरदानेनदर्पितापनिश्चयः॥ सहतोदेवदेवेनहरणामित्रयातिना॥ अव
सर्वेभूतानांहत्राद्दशगुणंबली॥ एवंदुःखंततोदेवपाजितंप्रस्थिता॥ पद्मरागसमहाबाहासत्यमेतद्वोमितो॥ सततंसहितोदेमाःशच्याः
सहवरद्रुमः॥ सर्वकामप्रदःरुग्मतथेहायामितोजसः॥ श्रीवासुदेवउवाच॥ ॥ मनेतद्यज्ञपतेसाक्षमहादेवेनधीमता॥ यत्कृतोकारणंतत्व
नवीतमतहःपुरा॥ मन्येपृथःसर्वेभूतानांलोकरुतप्रभवाव्ययः॥ पारावर्यणसदृशंकृतिवानतिमेमतिः॥ अहंयथावाद्देवस्यसर्वथावतघातिनः॥

२६ वरदानेनसर्वत्रतवगतिरकुंठिताभित्येवंरूपेणाऽ २८ दुःखंदुःखलभ्यं २९ सहितोहितेनेष्टसुखदानेनयुक्तः सहितः ३० ३१ पारावर्यस्यलोकस्यार्थक्रियाः ३२

३३३४३५३६ विप्रलोभवेत्सर्वेप्यनृतकारिणोभविष्यंतीत्यर्थः कारणानुसारित्वात्कार्यस्य ३७३८३९४० दानोपरिजयोविंशोध्याय ४१४२ नारदोपः १२३४५६ नावलेपांधाःगर्वहीनाः ७८ भारिगंधर्वविशेषः ९ अनुसरंति १०

लालनीयश्चभावनजयंतदवसन्नमः॥सर्वयाभागधालावडुपावेदुवित्तैः॥कृतेनुयानंप्रीत्यर्थंशक्रोद्यसिनयाधनाग्रियाप्तेनप्रतिच्यतंपणपार्थं
सत्यभाषया॥स्वर्गादिहानयिष्यामिपारिजातमितिप्रभो॥मयातदनृतंशक्रकथंकर्तुनयोधना॥नानृतंहिक्वचोविप्रोकृपूर्वमयानघा॥मिथि
भग्नप्रतिज्ञेहिताकानांनंद्यवोभवेत्॥यन्मयाहिस्मनिरयेलोकाधर्मेणास्थिताः॥याधार्याःस्थितोसर्वेमकथंह्यनृतंवदेत्॥तदेवगंधर्व
गणानरक्षसानचासुरानिवचपन्नगोत्तमाः॥मयुप्रतिज्ञामपहर्तुमुद्यताःसुरायनीवंतिविरमहामुनो॥तपाजितायदिप्रदास्यतिप्रया
चमानोभवतासुरेश्वराः॥ततःशचीव्यामृदितानुतेपनगरंतिमोदयामिपरंतोरितिप्रवाचोपरिसामपूर्वकंयाच्यमानोनतंमय
कृतं॥मुनिश्चयंमहूचनायतदेवातपापिकार्यःखलुतत्रनिश्चयः॥इतिश्रीविलिंगेमहादेवप्रोक्तज्ञानदीपे॥॥वैशंपायनउवाच॥॥
नारदोथमुनिर्गत्वामहेंद्रसदनंप्रभुः॥तोरत्रिमवसत्रदरेचमहात्मवः॥तत्रादित्यामहात्मानोवसवश्चसुरोत्तमाः॥रुद्रयश्चविद्वांस
स्वर्गताःकर्मभिःशुभैः॥नागायक्षाश्चसिद्धाश्चचारणायुतपोधनाः॥ब्रह्मर्षयश्चशतशोदेवर्षिमनवस्तथा॥कृपणेयमहात्मानोमरुत्व
महाबलाः॥दिवौकसांनिकायाश्चशतशोन्येसमागताः॥उपसेदिरेसर्वेतोमेदेवामहर्षयः॥तस्यावसितवक्रांतःसेनीयःपरिवारि
तः॥देवर्षिभिर्मुनिश्रेष्ठैःसंवृतःसर्वभावनः॥कल्पांतरसदृक्षेषुक्षणेषुपुनरुद्भवे॥यमदंडयतिसत्तंदेवःदेवश्रेष्ठोपमाः॥आत्मज्ञानव नावलेपा॰ पा॰ २
लोपेतापिचधर्मेपयोस्थिताः॥रुद्राश्चकालपाशेनयमयांतभात॥कंदश्चभगवान्देवोगंगायांसंगितंवरा॥श्रद्धिमांतुंवुरुश्चैवभाषिय राम॰ १९३
वदतांवरः॥नेतारोदेवदेवस्यानामेतेहितपस्विनः॥एतानविधायनोसर्वेदक्षाणान्रुपाधर्मनित्यास्तपोनित्याःसत्यमार्गेऽपिस्थिताः॥ १०

तान्मानुषान् अर्चयंति दृष्टप्रज्ञानेन पूजयंति ११ देवानां कृत्येषु वर्तंते तिरश्चां यं आनुश्चिताः अनुश्चितवंतः १२ १३ पशुजानवहिं मिश्रैः मधुरैः लाजैः विभक्तं वेदधारयान् १४ १५ जुजोषप्रीत्या जग्राह उपस्थानं भक्त्या
हिरण्यं परिचर्या १६ १७ १८ १९ २० तस्यैवार्हिरणं कार्यं २१ २२ २३ २४ २५ २६ ३७ २८ २९

॥ येत्विमेमानुषादेवानर्चयंतिश्रुतार्थिनः॥ तानर्चयंतिह्यमरास्तथाराजन्नुमार्थिनः॥ पितृकृत्येषुदेवानांसंन्यासंयेतुमुश्चिताः॥ ब्राह्मध्यायव
नः कोव्यासस्यानियमवारिणः॥ गंधर्वाधिपतिः श्रीमांस्तत्रचित्ररथोनृपः॥ सपुत्रोवादयामासदेवाद्यानिहृष्टवत्॥ पुरा पृथ्वित्रसेनस्यहा
हाहूहूस्तथैवच॥ दुर्वासस्तुवरश्चैवजग्मुश्चैवदृणात्॥ उर्वशीपूर्वचित्तिश्चरंभाचभारत॥ हेमदंताघृताचीचविश्वाचैवतिलोत्तमा॥ उना
यभागवान्देवंतदुपस्थानमात्मवान्॥ दृष्ट्वैनंतुष्टः शक्रस्यनगामनगतोऽतिः॥ तेपूतपसोतेर्वनृपागणुपयागतम्॥ मदृणाचितादेवा
स्तानेवनिलयानगताः॥ ततः सर्वेपुनस्तेषुस्वासीनंपरंतपम्॥ सदृश्यैः स्वैः समासीनंनारदंप्रथयोसनिः॥ तमिंद्रः पूजयामाससमुत्थाय
तपोधनम्॥ दिदेशकुशमंचंचपीठमात्मासनोपमम्॥ नारदोथमहातेजामदृमिदमब्रवीत्॥ दृतोमहामहेंद्रविष्णोस्तेजसः॥ किंचित्क
र्यंपुरस्कृत्यप्रेषितोस्मिमहात्मना॥ श्रान्तोदार्तिहरांतस्यवानघतेजसः॥ प्रीतिवाक्यानिइद्यानिप्रयुज्यमनसेदा॥ ततः प्रहृष्टोभगवा
नब्रवीत्पाकशासनः॥ किं मारुपत्रश्रेष्ठशीघ्रमाचक्ष्वमेसने॥ विस्मापयसुरूपेणसंप्राप्तोस्मिमहात्मना॥ प्रियवाक्यानिइद्यानिब्रूहिधर्म
भृतांवर॥ नारदोवा॥ ॥ मदृदंद्रनंदृणंतोहभ्रातस्तवाकथंचिदूकांतवपादवानाय शक्रस्य॥ ततुरंतकंद्रांतदासानमरिंदम
॥ हविर्गणपासहितंवीरंतुवंतंनृपमभुजा॥ पाप्रिजातंतरोः पुष्पंतस्यदत्तंमयानघ॥ विस्मापनार्थंदेवेशयत्तानामरुतेजसः॥ तदृपुतस्मिंप
त्यक्तविस्मयंपरमंययुः॥ वद्ध कामंमदंपुष्पंदृष्टराजसमुद्यतं॥ गणास्तानमयाख्याताःस्मपुष्पस्यमानदाः॥ हृष्टश्चपाजातंपकृष्यके
नातितेजसा॥ आदित्याःकृष्यपास्तेषुणार्थंचगथामगुप्यदाद्यावेष्टयित्वाकंठेपाणार्थमात्मवान्॥ नंद्रदत्तायथाश्वादेवाश्चान्येषु

रेण्वा॥निष्क्रम्यश्वयथादत्तःकश्यपादेर्महात्मभिः॥तच्छ्रुत्वातत्पत्न्येकसत्यभामेतिविश्रुता॥पप्रच्छकार्यंप्रणम्यैकदाप्रीतातेयवीयसंगोत्रयाचा
म्यर्थितोदेवादेवाणांश्वः॥प्रतिज्ञायमधर्मात्मायवीयान्नवमानदः॥तोषामासकृवान्बाणविसर्वंवृत्तान्वरः॥यथावत्सुखरूपशत्रुवतः॥र
णभारतः॥तालनीयोयवीयांस्तेप्रणिपत्याच्युतोब्रवीत॥जानाम्यस्वसुरश्रेष्ठपाञ्जातंवद्रुमणोनो ० ध्योक्तमपत्नावधाःस्तेःसुरस्
दन॥धर्मेणत्वेविशेषेणवधार्तेऽमरोत्तमाः॥अयंदुःखेभकल्याणोलोकेलोकगणेश्वरः॥पश्यत्वमरकल्याणमत्प्रभावात्वमानुषाः॥वैशंपा
यनउवाच॥॥वासुदेववचःश्रुत्वासहेद्रःकरुनंदन॥नादंवदस्तोश्रेष्ठमिदंवाक्यमथाब्रवीत॥भजासनंहिजश्रेष्ठभुक्तवयाहिजा॥इंदेशम्र
तिदाप्यमिविश्रोत्तलतेजसः॥आसीनेनारदेशक्रोलब्धाऽर्घ्योथनारदात॥समासनंततोमेनेतस्यैवसदृशंविभो॥उपविष्टःकरपतिरथो
घावतंपोधनं॥निरीक्षयत्वंवीर्यंपार्थेदान्त्वनाशनः॥॥शक्रउवाच॥महर्षेकुशलंपृष्टावक्तुमर्हसिजनार्दनः॥वचनान्ममधर्मज्ञसर्वभूत
सुखावहः॥मदनंतरंशक्रत्वंनजगतोनात्रसंशयः॥त्वदीयःपारिजातश्चान्यान्पान्निवाच्युतः॥तंनुभारावतरणेकर्तुंदेवमहीगतः॥मानुषंसर्व
भूतानांस्थितःकार्यंत्वसिद्धये॥तथितीर्णप्रतिज्ञेहिपुनःप्राप्तेत्रिविष्टपं॥पुरंघृष्णामिवधातेरणेकामानथोक्षजा॥वीर्यानिवारणानिनने
तव्यानिकेशव॥सत्यार्थेमानवंलोकमितिपूर्वंकृतास्थितिः॥उक्तंहिस्थितिदेवप्रवृत्तोमिमहाबल॥यद्यहंकिंप्रवक्ष्यंतिप्रजापतिगणाःम
मो॥ब्रह्मणासहपुत्रेणसर्वेचैवमहात्मना॥नियमाःसर्वकृत्यानांस्थापितानातोधरा॥प्रजापतिकृतंमार्गंमिषासृष्टानातोमम॥श्रुत्वाप्रजापति रामः
धीमान्शापमप्रयुक्तंजेत्प्रभुः॥अस्माभिर्भिद्यमानंहिमर्यादास्तत्वंधना॥मेतस्यंत्वंशंकितोस्त्वंदत्यपक्षान्नथापरो॥त्रिनिमित्तमितोनीतिपारिजा १९५

५०५१ त्रिदिवस्थाः सदंतमप्रीतिसंवर्धनत्ववनित्यदत्यर्थ ५२ आमिषभोज्यानांमांसभक्षैः हृष्टः अतएवहृष्टत्वाद्धर्ममतिक्रामतियथाहापत्तीवः हृष्टोहृष्यतिहृष्टोधर्ममतिक्रामतीतिपञ्चपञ्च

तेद्मेत्यो॥स्वर्गोकसोभविष्यंतिविमनस्काश्चयमादाँउपभोग्यामनुष्याणांविहितानेत्यंभुवा॥तेतुकृतुष्वनुमेप्राप्तांपश्यन्कालपर्ययम्॥रहःपितृत्रि
त्रिदिवेममयःप्रापयिष्यहः॥त्रिदिवस्थोपितेकल्पानसर्वान्कल्पहेतून्॥इष्टोह्यामिषभोज्यानामधिमानाजनादेनः॥ततोधर्मसमुत्सृज्यकामंमनानुवर्त
तेतोह्यवश्यताव्याप्यमानाःकल्पस्यहिमहात्मनः॥जगत्पयशसायोगंननयेदितिमतिः॥मानुष्यमानवेप्रोक्तंयदेतत्मधुसूदनः॥कर्मभिर्निर्धनोयेषा
त्राजंघननारदःस्वर्गरत्नविलोपेनधर्षणात्मानमानय॥ज्ञातिनोधर्षणात्रैवविशेषेणेवपितृन्॥धर्ममर्थंचकामंचक्रमेणमधुसूदनः॥सबलेयततां
धर्मान्यापितान्यदायोनिन्॥महांतंपापितृज्ञातंप्रायश्चित्तम्महर्षिदः॥पोलोमाप्रादितःकृतोकृतुमावद्धमन्यते॥पारिजातंमहाएवंहृष्टास्पृष्टचम
नुषाः॥स्वर्गार्थेनोद्यमिष्यंतिपारिजातगुणान्विताः॥पारिजातगुणान्मर्त्यानुषंतियदिनारद॥देवानांमानुषाणांचनिर्विशेषाभविष्यंति॥चयक्रिय
तेकर्मेहतद्भूपतनेनेः॥स्वर्गार्थेनयमिष्यंतिपारिजातगुणान्विताः॥सर्वरत्नवरःस्वर्गेपारिजातेनपोषनः॥भुज्यतेयदिमर्त्यैःसर्ववैमकजाइवेतायंत्ते
र्यज्ञाद्विकश्चवानुपमाणायपयंतिनः॥मानुषाःस्वर्गमिच्छंतःश्रद्दधानास्तपोधनाः॥तत्सर्वंनकरिष्यंतिपारिजातगुणान्विताः॥निस्तेजसोभविष्यंतिन
तेनविवर्जिताः॥इतःसृष्टमातेषेत्तेजोवंतिपुरुषाधवि॥आप्यायंतेतेंपमाद्यानेयज्ञेस्तपोधनाः॥नित्युक्तापिपाणावाबाधतेमानुषानयदि॥रोगो
जरावाधर्मजमृत्युर्वातिरेववा॥दोर्गंध्यंवाथवाघोरंइत्यःकर्मसंभवाः॥किंमद्योगकरिष्यंतिपारिजातगुणान्विताः॥सर्वथानयनंतत्रपारिजातप
नक्षमाःतिवाचात्वयाविप्रविलुप्तक्रियाकर्मकृतापिधायथावमेप्राप्तानुष्यंतहिरण्यायनाः॥तथातथातवाकार्यंयस्माच्चप्रीतिमिकृतां॥ह
राश्वमाणायश्चैवचंदनाग्निगुरूणिवा॥ब्राह्मणाविविधिज्ञाणिवधनोद्यकांनमाँयोपापानिमर्त्येलोकानांयावद्धिकृतिकेशवः॥नस्वर्गपारिजातंवनुक

मानुषेलोकेपपपद पपप पप ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ इत्यर्थः अतिदृष्टहृदयः ६८ नक्षमेनयोगे ६९ कार्यंकर्मकार्यंकर्तव्यं १०१११२

१९५

नुमहीमिकेशवः॥ ददामिरत्नानियथेप्सितान्यहंवद्दूनिकिंत्वरिविभूषितानि॥ नपारिजातंतुकथंचनद्वंमुनेप्रदास्यामिदिवौकसांप्रियम्॥ ॥इति श्री
खिलेहरिवंशेपारिजातहरणं॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ ॥देवराजवचःश्रुत्वानारदःकरुनंदन॥ प्रोवाचवाक्यंवाक्यज्ञोधर्मात्माधर्मवित्तमः॥ अवश्यमे
वमुक्तंवैहितंबलनिसूदन॥ मयातवमहाबाहोवक्ष्यमाणोक्तिमन्यिंउक्तमचावापुरेजानताभवतोमतम्॥ नदत्तःपारिजातोहिहरस्यापिपुरायपु
राहितवत्त्वमयातत्प्रदर्शिताभोःसमासतः॥ नवावागतवान्देवतत्वमेतद्वदोमिते॥ उपेंद्रोहंमहेंद्रेणालालनायःप्रदेहितिमाम्॥ उवाचपृथुरीकाक्ष
तद्दत्तंतमेववो॥ पुनर्पनर्मयायाचास्यहंतवेदंवदर्शिता॥ नेववृद्धिस्त्वयाहृतोवृत्रनाशनतत्त्यवे॥ अपिचाप्युक्तवान्देवावाक्यंतेमधुसूदन॥ प्रहस्य
उरुक्रमोनःस्मोघमिववासवा॥ नदेवा॥ धर्मोगणानरक्षासानचातुरेनवयंचोत्तमाः॥ ममप्रतिज्ञाप्रतिहंतुमुद्यतानेनेसमर्थाःखलुभद्रमस्तुते
॥ सपारिजातंयदिनप्रदास्यतिप्रयाच्यमानोभ्रातामोस्थः॥ ततःशचीवाग्दितानलेपनेगदाविमोस्यामिपरंदमोहि॥ उपेंद्रएवमहेंद्रमभाषतते॥
निश्चयःपरमोयदत्रमन्यतेनाण्वंसंप्रधार्यकुरुतत्तथैतत्वंहितंचदेवशश्रयतांवदतोममा॥ नयत्नपारिजातस्यहरकोममतेवतो॥ नारदेनैवमुक्तस्तु
श्रुव्यक्तंचत्रदद्दमित्तोगोविष्टोदेवराजःमहाबाहोत्रवीदिदमोअनागसिममचित्तेदोषोदेवर्षिकेशवः॥ एवंप्रवृत्तःकिंणयंकर्तेमद्यतपोधन
॥ वद्दनिप्रतिलोमानिपरासक्तवान्मम॥ क्रोधानारदमोदनिश्चेतनितृमयानघा॥ वारंवचार्जुनरथंपुराद्वायतातता॥ मदोयावातिमघाःश
मयंतोगिपुद्दतम्॥ गोवर्द्धनधारयतोविप्रियंचकृतंमम॥ तथाहत्रवधेप्राप्तेसाहाय्यार्थंवतोमया॥ समोहमितिसर्वेषांभूतानामितिवाक्यतः॥ एवमुक्तः

परिभाषितः आकृष्टः ४० केवावेः चेवेतिसंधिः वर्ष ४१ ४२ तच्चं सोढव्वी ४३ रथांगेनचक्केणानंदकेनमुसलेन ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ पलाशपत्राद्भितित्वयाअजितउपाजितस्य पलाशीपत्रमात्रीपत्राद्

१९६

+धिक ४

मुः

८०

नाचार्योविंदेनानीतपरिभाषितःशिष्यःसूदजनन्याःसकेशवविशेषवतः॥वयंहेभ्यानंदेहतत्रतेहानिरिच्यते॥सर्वज्ञोवदतावानकृतः
पापंभोजयितातत्काःकेशवेमेवचध्यानंयत्रहिंयतांगतोगिरुनादवक्त्रःकेशवोवचनंमम॥आहूतोननिवर्तेयंमरेअनिशेत्र
मित्रायशेकृतेदागरुमहंतेयत्रभिक्षसि॥प्रहरत्वपूर्वंत्वंभार्यांजितपथेकृसि॥रथांगेनाग्नेयागादयानंदकेनवाप्राहरत्यग ४३
रुंदेहेभ्रनानंदनागस्तेप्रहरिष्यामियथाशत्रोचकेशवः॥अहोप्रदिमांहिंहोविक्लवंनकरिष्यति॥यावन्नसंयामगतोजिताहवक्
पालिनाःपालितोनंदास्थिताबद्धेनिसन्नमांसमारूयतेज्येष्ठयवीयान्सतपोधनः॥अहंतमर्थंविज्ञामिकिमर्थंतीजिंहसि
॥अहोवगरुभगवन्नाकांतलपालितः॥विवादेसंस्थितःशोजद्रतिवाच्यत्वयाच्युतः॥पलाशपत्राद्भमित्वयाजितोनभारिजातस्य
लवप्रसाप्तिः॥तिग्मोवोयमकरुस्नत्वंवचमेपरमंस्मरतपोधनः॥पुनःप्रवाच्योभागवत्वयाच्युतोगमिष्यायेवलुनिर्विशंकिर
महेंद्रवचनंश्रुत्वानारदोवदतांवरः॥विविक्तेराजानमिदंवचनमब्रवीत्॥कामंप्रियाणिराजानोवक्तुंनानृतेशयः॥गाढकांक्षितवक्तव्येहि
तमप्रियमुच्यते॥अनिष्टकृत्पराभागोनस्यादितिवदंतिहि॥सत्यंकार्यंतत्वज्ञेनयविधानंकोविदाकार्याकार्यंतत्रनेयंपरिरुक्तिमांभवा
नापतंतंतःप्रवक्ष्यामिशृण्वतावधिरोचते॥अनृतेनापिरुदावक्तव्यंजानताहितं॥न्यायंवक्ष्यामकालेवयाभवनिरुक्तं॥वक्तव्यंसवेसत
ड्रियंचाप्रियंहितं॥यानुरक्तेनतेनेहस्तादृशेनादतंवणा॥अनृतेधर्मभंत्रवक्तुअर्थतिवाप्रियं॥प्रियंनहितंवाच्यं॥डुरेवविनिरुक्तानां

वानप्रस्थस्यवृक्षस्यकावार्तेतिपर्व४४ जिह्मतोकुटिलतो ५० शतोपरिपंचविंशतितमोध्याय४१२५ महेंद्रमिति १२ अतिपुरुषोभागः अनादृत४ स्वपुरोवर्तिभवेत्॥ पा. टि. ह. लो. पि
कावार्ताकार्यमाकृष्टमितिअतोऽहंअष्टोत्तिनुभ्यंहितीवक्ष्यामि॥पर्व४३ ४५ अप्रियंश्रुतिकटुकमपिहितंपरिणामसुखंवक्तव्यं६ अनृतेरितिवप्यनृतंवाश्रयभागवतीप्रतिवदामीत्यर्थ४९

विश्व पाठः

सर्वथादेवचक्रंमेयतोऽगवतांवर॥ अन्तं चकुरसर्वज्ञममेयकरंवदः॥ अन्योन्यभेदोधातॄणांरुद्रस्यचलतांकथं॥ मानादस्यदेवस्यहिंस्रमानत्रसंशयः॥ हिंसानुबंधसहितंकार्यंनेयंकरंपरं॥ विपरीतंचनहुद्यानित्यंवह्निमतांवर॥ यत्मात्तापकरंपरमादात्रकार्यमीदृशं॥ आभेन्नेदं तद्हिद्यूनयंवह्निमतांनयः॥ विपाकमस्यकार्यस्यनानुपश्यामिशोभनं॥ यत्नुतत्कारणंदेवमिवेधविधाधिपं॥ एवंविश्वमथात्तत्रधारं जगतोहरिः॥ प्रकृत्यापंपरांवेगेशत्तत्रंवेविद्वंधाः॥ तस्माः व्यक्तस्यगोवक्तृभावः सर्वभवोद्भवः॥ तस्यात्माप्रथमोदेवो विष्णुः सर्वेषधामनः॥ प्रकृतिप्रथमोभागः उमादेवायशस्विनी॥ व्यक्तः सर्वमयोविष्णुः स्त्रीपुंसोलोकभावनः॥ किरणाद्याः स्त्रियस्तस्यव्यक्तेप्रथमगुणाः॥ अव्य याप्रकृतिर्देवीगुणोदेवमहत्वरः॥ निर्विशेषात्मरुद्रस्यविष्णोर्यामसत्तमा॥ गुणिनश्यामयः शास्त्रात्तदव्यंप्रथमेगुणः॥ नारायणोमहातेजाः स कृत्स्नोलोकभावनः॥ भोक्तामहेश्वरोदेवः कर्त्ताविष्णुरधोक्षजः॥ तस्मादेवगणाश्चान्येपशवश्चात्तृसंज्ञकाः॥ महादेवेनदेवेशप्रजापतिगणास्तथा ॥ स्वयंभुवंपुरस्कृत्यविष्णुवंदेपपेदिरे॥ अविंत्यश्चाप्रमेयश्चगोप्तृपश्चपरात्परः॥ अदित्यातपसाविष्णुर्मेरुतस्थौधृतः पुरा॥ वरेणछंदितोदेवैः पयोब्धिनिवासिभिः॥ तयोरुत्पत्तसंपुत्रमिंद्रोमीतिकरोत्तमः॥ प्राणाग्रदेवंविज्ञायनारायणमधोक्षजं॥ तेनोक्तभुवनेनात्तिमतासमः पुरुष परः॥ अंशेनतुभविष्यामिपुत्रःखल्वहमेवतो॥ सज्ञातःसर्वहृदेवोभ्रातातवकरोश्वरः॥ नारायणोमहातेजाःपयसंपेंद्रवसतोरक्षनेवहिरिदेव कोऽपपतमुपागतः॥ तेनेत्तेभोविविकृत्तेभूतभव्यभवाव्ययः॥ प्राहुर्भावंगतोदेवोजगतोहितकाम्यया॥ मायुजगतोनाथः कर्त्तोहर्त्तावकेशव ॥ यथापललपिंडःस्याद्वाप्नःस्नेहसमानदः॥ तथाजगदिदंव्याप्तंविष्णुप्रभवविष्णुना॥ ब्रह्मणादेवःसर्वात्मातेत्तेभोविविर्वर्तेजगत्प्रतिष्ठाणो

वृद्धानीं वृद्धवाक्यानीं ४६ ५० ५१ पुरातनेवामनावतारेकिंनारधींनोगीकृतंमत्वारध्यमेव ५२ ५३ ५४ शतोपरिवद्विंशतितमोध्याय ८१२६ अथेत्थं १२ योजयतिं जयतिं भाद्रिनों सत्यभामों ३ ४ ६ ६ ८ १० ११ १२ अहोएतन्नारधींकृत्वेधिगतिंकृत्वनिंद्यांकृत्यवंतमेवधिकरोतिइयोः संवंधः १३ अनात्मवानः अष्टैवआर्षोत्वभावः ममनोधृतिं १४ १५ लाघवंपराजयं १६

वृद्धानांज्ञानचक्षुषां महात्मनांपुराणेनारदस्यधर्मज्ञतांवा ॥ आत्मेप्सुनाधर्मज्ञोविधेयंकिंतुमर्हति ॥ यथैवमयमात्मानंसर्वंभादाद्धोक्षजं ॥ तथैव
तस्यापुत्राणांजप्यानांप्रभुर्महति ॥ तथेयंद्रौपदीयातःस्वयंहिजनार्दनः ॥ तथैवत्रातुंद्रिष्यसमानंकर्तुमर्हति ॥ येचयमेतंनदेवंनारदंपुराण नं २
नोऽग्रयंदनीमपीक्षंतेप्रेष्ठंमधुसूदनं ॥ सुनिश्चितवतांपुंसांस्वनादोविसर्जनंहिदशवांतधर्मवित् ॥ ययोपरीयउरुक्रमंमिथोविदुः कु
रुस्त्रियोधृतिमतिमंत्रपोधनः ॥ ॥ इतिश्रीविष्णोगीतहरणे ॥ ॥ विष्णुपा० ॥ तथेत्युक्तोकाम्यनारदोमुनिसत्तमः ॥ ददर्शपरमंप्रीत्यानारा
यणाश्रमं ॥ दिव्यमो ॥ स्वेश्मनिसुखासीनंतप्तहेमसमप्रभं ॥ विपुलजटामंडलोपशोभितेजोनिधिमिनो ॥ तमेवार्षिमहात्मानंचिंतयानंदृढव्रतं
॥ विकचंपोजपत्रांतवत्सप्तमाजानभाभिनीं ॥ हरेर्वनारदंदेवःप्रत्युत्थायह्यधोक्षजः ॥ पूजयामासचैतस्मै विधिदृष्टेनकर्मणा ॥ सुखोपविष्टंविश्रा
न्तंमहात्मानंमधुसूदनः ॥ उवाचेदंपरिप्रष्टुंज्ञातुंपांडवकुलंप्रति ॥ अवाप्तकामनिःसंगेवितृष्णेऽनघधीधनः ॥ दद्याज्जायेद्वापुत्रानिखिलंभोजनंवा ॥ कृत्वा
कस्माद्भवतिसर्वनारदंवाक्यमत्रवीत् ॥ पृच्छेद्भवंतमावदवाक्यंतपोधनः ॥ अभिवाद्यमहात्मानंमहाभागमरोत्तमं ॥ निषण्णमासनेशंकाकुलं
हृतिमेमनः ॥ पांडवानांसपत्नेनिश्चितंतत्त्वमेवहि ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचनारदोदिवंगतः ॥ यावदक्षथकालोक्तंदेवदेवमितोनमः ॥ तावद्
हरतेःशक्रःशंखंवलनाशनः ॥ अनादृत्यतिदेवमुवाचकुरुनंदन ॥ अहोधिक्त्वांसदंगमिनांतेशक्रतो ॥ इतिमिदमाख्यंमंत्रभेदोहि
दारुणः ॥ अनाप्तान्वाकथंनामभवतांभुवनेश्वर ॥ मेमेतत्कथमाख्यंदेवकीनंदिहेतुना ॥ अथवानवितथेनकर्मणेनप्रयुज्यते ॥ जगद्गुरुविधि
विधंनरुणागतिर्वांछितमं ॥ सहस्रेवत्तुकायोगानारंभेनप्रशस्यते ॥ तदेतत्तद्रुसाख्यंकार्यंसास्यतिलाघवम् ॥ हरस्यतिंमहात्मानंमहंद्रष्टुंत्रजाद्य

५+ अमरावतीपुरीरम्येसोहंधर्मसुताग्रजः ॥ इत्युक्तोनारदेनैवमहितःसागरंसागरंययौ ॥ सोहिदेशततत्रविधिकोनारदहरिः ॥ ८ ॥ + ५

नं वातरशनत्वं महाबलं धर्मनेतारमार्द्यं ॥ सहस्रनेत्रं शतवर्त्मानं मुग्रं महादेवं विश्वसृजं नमस्ये ॥ ७ ॥ शुचियोगं शोसनं शोतपापं शवं शंभुं शंकरं भूतनाथम् ॥ धुरं धरं गोष्पतिं चंद्रचूडं ऋषीकाणां मयनं यामिशूर्द्रं ॥ ८ ॥ आभुः शिशानं वृषभं शेतबाणं ऋतेधर्मं वितर्यं वाभुशोषं ॥ वसुं धरं सप्तजीकं समत्सु धनुर्धरं शूलधरं प्रपद्ये ॥ ९ ॥ अनंतवीर्यं शतकर्माणमाद्यं यज्ञा रौद्रैर्यजतां वाग्नियोज्यं ॥ हविर्भुजं भुवनानां सदैवं जुष्टं द्विजं धर्मभृतां प्रपद्ये ॥ १० ॥ परं गतेभ्यः परमिंद्रियादिभ्यः परं तुरीयं वृषभं गभस्तिं चरूपं यशसा भ्राजमानं पुरुषं सत्यधामसंमोहनं दुःकृतिनां नमस्ये ॥ ११ ॥ युक्तो कारं स्वशिरसं शतकर्मदृढव्रतं दृढधन्वानमार्जं ॥ शूरं वेतारं धनुषो ह्यतिरेकं पतिं पशूनां शमनं नमस्ये ॥ १२ ॥ एको रातिश्चैवभूतं भविष्यं सर्वान्निधीयो हि जुषत्यरिघ्नः ॥ अरिं नुदो नृत्तमः संविभागी विभाजको भोभगवान्यानुदेवः ॥ १३ ॥ य एको याद्विजगतो विश्वमीशेय एको द्यावपृथिवी ईशते ॥ येनान्नशस्वच्चतं सामजुष्टं समंजुष्वासुकृती श्रेयसेऽधः ॥ १४ ॥

एवमपि यजतां अभियाज्यं इत्यादिविषयं प्रोतो हविर्भुजं भुवनानां जगतीस्थानीजगतो वाजेषु द्विजब्राह्मणरूपं धर्मभृतां मध्ये १० परेभ्य इंद्रियादिभ्यः परं तुरीयं वृष्णिगर्भं विश्वतत्त्वरूपं यशः अभ्रुतेरिति व्याप्तेः शृंगप्रदेशं व्याप्यापि शृंगवत्त्वोक्तिरिति यूहनं मणीयंतयानगत्क्षोभकं सत्यधामा अवाधितचैतन्यस्वरूपं तं नोहनं मायाविनं ११ युक्तानां योगिनां ओंकारं सर्वप्रपंचस्वरूपं स्वशिरसं ओंकारस्यापि शिरोमात्रत्वरूपं शतकर्महिंसाशून्यधर्मस्वरूपं आर्जवेपलक्षितं शूरं धनुषो वेतारं अत्यतिरेकं सर्वेभ्योऽधिकं पशूनां जीवानां शमनं संहर्तारं १२ एकोऽद्वितीयः अरातिरमित्रं सर्वनिधीरयिनिः जुषति हविर्भुक्तेः अरिघ्नः कामोदिदोषघ्नः अरिं नुदः रक्षोघ्नः संविभागी विभागभाक् विभाजकश्च १३ जगतो ईशः एकोपि विश्वं जलबुद्बुदवत् यानिप्रविशति मरुतांप्राणो अतत् प्राणस्प्राणमित्यर्थः आनत्शोभनात् द्यावृत्तात् सामनेत्री जुष्टसेविनी जुष्टात्ननु १४

ब्रह्मास्य तृतीयं चतुर्थं मुखनोत्तमं सत्यलोकं असृजत् यतः ब्राह्मणब्रह्मविद् अतएव चक्षुणस्य द्वितीयः ऐश्वर्यतान्यत्रा॑ वैराग्यधर्मैस्मृतः पूर्णः पूर्णत्वादेव व्याहृत्यैरसौ प्रणवैतदर्थभूतं क्षत्रं प्रपंचस्य द्वारं अरिकामादिदोषघ्नः अंगैः सर्वज्ञता तृप्त्यादिनादिबोधः त्वनेत्रतः नित्यं अलुप्तशक्तिः अनन्तशक्तिश्च विभोर्विभूता षडाहुरंगानि महेश्वरस्येति पुराणलोकैर्वृहरूपः १५ व्यंजनः अतीन्द्रियात्मनां धीन्द्रियादीनां अर्थानां व्यंजकः अजनः अजन्मा समयः समयन्ति दृश्यात्मा स्मृतिः विषयस्मृतेः शंभुः तत्स्मृतिजसुखभोक्ता प्राणदः जीवनकृत् ऋग्वोरसः परमानंदः ध्रुवमानस्य कायोभर्ता प्राणयतिः सपत्नीशः पत्नीशाभ्यां सहितः यज्ञादिकृत् शंकरत्वत्कलकरः सारस्य बोधस्य च धाता जनयिता १६ त्र्यंबकं त्रिनेत्रं वो युष्माकं विप्राणां ज्ञानिनां १७ आस्यं अग्निरूपेण त्रिवृत्सोमं त्रिवृदाद्यः स्तोमा स्तोत्रा यस्मिन् तं सोमया

ब्रह्मास्य जङ्घनोत्तमोत्तमं तत्रा॑विक्षन् ब्राह्मणाः चक्षुणस्य॥ सृष्टारसौ या हृदि स्थं समयं समया दृग्वहरूपिरिहांगैः॥१५॥ व्यंजनोऽजनोथ विधान्समयः स्मृतिः शंभुः प्राणदः कृन्निवासाः॥ रसोऽध्रुवः पवमानस्य भर्तासपत्नीशाः शंकरः सारधाता॥१६॥ त्र्यंबकं पुष्टिदं वो वृकाणं धर्मविप्राणां वरदं यज्ञनांच॥ वराहरं रणजेतारमीशं देवं देवानां शरणं याम्यहं॥१७॥ आस्यं देवानां मंतकं दुःकृतीनां त्रिवृत्सोमं वृक्षहं कर्मसाक्षिम्॥ भूतायनं भूतपतिं गुणज्ञं गुणाकरं शरणं याम्यहं॥१८॥ अजघ्नतं यज्ञकर्तारमेतं मध्वंवयज्जगतां साम्यरूपं॥ वेदव्रतेषु बहुधागीतमीशं त्रिविष्टपं शरणं याम्यहं॥१९॥ महाजिनं व्रतिनं मेखलालं सुतोषणं क्रोधधनं विपापं॥ भूतं क्षेत्रज्ञं गुणिनं वाकपतिं नतोस्मीशं वेदनं वेदनानां॥२०॥ देवं देवानां पावनं पावनानां कृत्तिकृतीनां महतो महांतम्॥ शतात्मानं सैलकृतं गोपतीनां पतिं देवं शरणं याम्यहं देवम्॥२१॥ ॥

ज्ञः वृक्षहं संसारवृक्षघ्नं कर्मसाक्षिं साक्षिणं भूतायनं भूतानांलयस्थानं १८ साम्यं प्रकृत्यवस्था वेदव्रतेषु वेदोक्तयज्ञेषु वेदोक्तयज्ञेषु बहुधा नानादेवतारूपेण अग्निं त्रिविष्टपं स्वर्गमिव्याप्तं त्रीणि यंतारं १९ महाजिनं गजाजिनं मेखलालं मेखलया अलंकृतं सुतोषणं अल्पायासप्रसन्नं भूतं नित्यसिद्धं अतएव क्षेत्रज्ञं देहेंद्रियाद्यवकाशज्ञं वेदनं वेदनीयं वेदनानां वेदनीयानां॥२०॥ कृत्तिकृतीनां यज्ञानां यज्ञेयज्ञियानामपि यष्टव्यमित्यर्थः शतात्मानं अनंतमूर्तिं गोपतीनां इंद्रियाधिष्ठातृदेवतानां संस्कर्तं अधिष्ठातृत्वेनैव क्षुषश्चक्षुरित्यादिश्रुतेः २१

श्रीरामः १४८/१७

येनकार्येण यदर्थं तेनौचित्यानेप्रजापतेहेकश्यपः ६२ प्रकृतिं त्यक्त्वांतत्यधिधर्मज्ञाहरिर्जेष्यतीत्याहः पारिजातंतिति ६३ इदंत्वधर्मविधाहमिभवं आस्थायेत्याशयेनाहः अथध्यानेति ६४ कमलभवान्त
जस्यसारीवेःसुतः सुमनोकसंसुमनसां देवानांओकोसियत्तेदेवलोकंसेविष्यतीति ६५ इतीपारिजातहरणं ६६ इतिश्रीविष्णुपुराणभाषाटीकायांपंचमांशेत्रयोविंशोध्यायः १२३ अथचतुर्थांशस्यद्वाविंशोध्यायः १२२ ग्रहायगृहीत्वा २ प्रतिपालायः

येनसंक्रांतसत्त्वा ॥ येनसंस्तोषितोविष्णोनातत्वंज्ञानेप्रजापतेः इंद्रोपेंद्रोमहात्मानोदेवोयंकृतिमेप्यतः ॥ पारिजातंतुधर्मात्मानयिष्यतिजनार्दनः ॥
अपध्यातोमहेंद्रोहिमुनिनादेवशर्मणा ॥ अस्माकंक्षात्पुराभार्गतिपोदानमुकश्यपा ॥ गच्छंतंतंवधंतदाक्षायण्यासहत्वया ॥ अस्मिन्शक्र
सदनेश्रयंतेपुत्रयोर्विभोरतेहखचनेनिशम्यविहस्यकमलभवान्मजहुनेप्रेषयः ॥ त्रिदशगणाहंभाणप्रहृष्टमुदितमानाः सुमनोकसंजाताम
॥ ॥ इतिश्रीविष्णुहरिवंशेपारिजातहरणोकश्यपकृतास्तुतिः ॥ ॥ वैशंपा० ॥ अथविष्णुर्महातेजायुद्धोभ्युद्यतोबले ॥ गरुणायपदेशंय
यौवातंकंगिरिंप्रतिः अरोप्यकाथेदेवः सात्यकिंरणगंवम ॥ प्रद्युम्नमुग्रधन्वानंसारणंचारुकंबलं ॥ देवोगतादहकमभवान्
मदानंयप्रेतंमहायेहकरारुकं ॥ मतिपालयमोमोम्यदिनाईन्वारयनृपाः ॥ येनैवप्रेषितंहारकास्तासप्तमाः रातिसंदिश्यभागवानरोहज
यंचितः ॥ ततोदर्शनमात्यकाधामानमेयपराक्रमः ॥ पृथग्यथेनकोव्यप्रयुद्धःशत्रुदनः ॥ आकाशमाभिनाशनृपतेःकृष्णमन्वयात् ॥ नेगे
धातमेवितानंदनंकाननेहिः देवोद्यानंपयोधीमान्पारिजातनिगीर्णवान् ॥ ददर्शतत्रभगवान्देवोधाऽशहदानानापुष्पधरान्वीरानंदनस्थानगो
पगः ॥ तेयांसंपश्यतामेवपारिजातंमहातरुं ॥ उन्मूलयामासपारिजातंसनागतिः ॥ महेंद्रपरिणामनमपनेनेवभाताऽपस्थितोगिरि
ष्वाम्पारिजातःसदेवपतिंसोवितोवासुदेवेनपारिजातश्चभारत ॥ ऊर्ध्वमुत्क्षिप्यगरुडंकेशवेनमहात्मना ॥ तंप्रस्थितंतरंदृष्ट्वापारिजातमधोर
क्षजः ॥ अमर्षवशमापन्नोयोद्धातत्रैकमदर्शनम् ॥ तंचनंदनगोसारःपारिजातंहुमोत्तमम् ॥ हीयतीतिमहेंद्रागात्तान्पशशंसिरे ॥ अथेश्वरः

प्रतिसत्त्वहरीन् अथाप्रवेष्टाप्रवेक्ष्यामि ४ ५ ६ ७ ८ पारिजातंपंचमंतंपरपक्षहननाद्दत्वत्यर्थंपारिजातं आरोपयामासेतिपृथग्व्याख्या शचीनमत्सखी ९ १० ११ १२ क्रियतिक्रियते १३

३५ शिनेर्नप्तासात्यकिः ३६ ३७ ३८ [illegible] नप्तोमानयन्त ४० ४१ ४२ कार्ष्णिनाप्तिशिष्येहस्तलघुहस्तने ४३ इतनेतिसंबोधनं गृह्णगृहाण [illegible] ४४ [illegible] ४५ शीघ्र

हानाहोमात्यकिंप्रवीहृशं॥शिनेर्नप्तातततस्यक्षिपतःसायकान्नृपः॥विछेदपृक्त्वाधनुरेवमब्रवीत्॥३६॥ब्राह्मणेनादहतव्यंतिष्ठनमत्व
र्जुना॥अवध्यावादवाक्यंहिस्वपरार्थेपिहिद्विजाः॥मनसाप्रहरेत्यक्तुंवावकाहनंदन॥अलंदात्याहृणांयांयद्वासकीत्यनाशनं॥३७॥गमदम्यप्र
महर्षिब्राह्मणापादवानामतःप्रवक्ष्यामतवाग्रतःकृष्णभीमतः॥३८॥देवाग्रहमिहंतिमंगतेमधुसूदनः॥ब्राह्मणंपसोहृदस्याहमद्यभाविना
वधं॥ततस्तस्यातदोद्रंगमेत्वसयेनृप॥३९॥ब्रह्मदिंडेनसाप्रेशेनयहिनशत्रयेः॥४०॥घोरवालतदाननहस्तलाघवसहस्रशोतस्मिन्यतीत
संयामेतवामतिमहात्मनः॥नातिशिष्योगुरुकल्पेहिमद्वृतांवा॥४१॥इंद्रिकाग्निमहात्मानमापिनशूरसमतेहंतपृक्तुनाक्षितावुभौयः
धमतेभी॥४२॥यत्कहतेनश्रेष्ठपुरुषाजयेविणा॥अयशाद्भायुधसुतंशत्रौपुत्रःप्रतापवान्॥विभाज्याप्राहनद्राजनदिवनाहणासमाः॥४३॥सोत्वं
तदातिरोषंतमापतंतंशितैःशरैःनातलमेवांशतलेनतद्भुतमिवाभवत्॥४४॥तस्द्रव्यमानंतुपपातरणमूर्द्धनि॥४५॥रोक्मिरोषस्यापिघोरंदुःसहंकिमुतान्यस्य॥४६॥
नमोस्तुतेनद्वारवीरश्रेष्ठप्रद्युम्नसमहात्मनः॥नादहत्तनुचोंतरोक्मिणंयंजनाधिपा॥४७॥दग्ध्वाभिनत्वल्पशिरद्रुतोपिविशांपते॥४८॥ध्वजंच्य
वंश्रोक्मिणोपायकंमे॥४९॥अथनाराचसातुतोविरथोरथिनांवरः॥स्थितोधनुष्पानाकाशेनधंतमिदमब्रवीत्॥५०॥महेंद्रपुत्रदिव्यंयदस्त्रंब्रह्मशान
पिनाहमीदृशरूपाणांशक्तोहंजंशतेपि॥५१॥पतंकशिखाशलभायतंपेद्यप्रदर्शय॥नास्तिमेतिशयंकश्चित्संयामेमहतंदृशं॥५२॥आसान्मेसाधुसंदृश्य
संतंहस्तायुधम्॥विशेषितंवेनदानींयुद्धेदृश्यबलाबलम्॥५३॥मनसाप्रयतामेवपाशातस्वयातह॥नशक्तोखलुहंतांस्तेसुरोद्यतयातवो॥५४॥

दीप्यमानं आपतंतं पतमानं पृक्तुमार्षं शरैरुग्रेषुवाणजालं ४६ रोक्मिरोषस्यापिघोरंदुःसहं किमुतान्यस्य ४७ नेनपतिनेनापि ४८ ४९ ५० ५१ ५२ नक्वचनः युद्धेदृष्टीपोर्द्दयेनसः अव
लंअल्पबलं ५३ खलुयस्मात् ५४

योमाप्रमेयोदग्धत्वंपोह्यत्वेनगहा॥इदंशरंतीक्ष्णहत्वाणिवृंशेतासिमाययाः॥एवमुक्तोनपंतभुमोवाद्यमहाबलः॥तपसापरितंतेनहृषभे
कातिनाशा॥ततःप्रद्युम्नमहावांशरजालेवायत॥चत्वार्यद्यो॥णिदिव्यानिगोवाथापाणिसः॥दिक्षुसर्वासुरुरुधुस्तान्पद्मापश्यभारताः॥
किंतोयंमहात्मानमंतरिक्षेचपंचमं॥मतेस्कामहशान्वाणान्पद्मापमरसत्तमः॥मुमोचयानिधाणिप्रद्युम्नप्रतिसर्वतः॥तानिसर्वाणिवोरा
धेःकाशिरत्नापवायत॥ततंतवापोवाणोविव्याधनिशितदा॥ततोनादःसमत्तरूद्युमोःपुरामकर्मिमः॥हृष्टाश्चवेशेचप्रद्युम्नवम
हात्मनः॥प्रचस्यापिवाणानशितेनशिनिपुंगवः॥चिछेदधसनंवीरोहस्तावापंचभारत॥ततोन्यत्सुठजग्राहमहत्हनुरुत्तमं॥महेंद्रस्त्रप्रयोग
हशनिसमत्तनम्॥ततेनवीरोमहतापनुषाविप्रसमः॥पराम्भोचविविधानकरेशिनिपुंगवः॥चकर्तचधनुश्चित्रंसेनियस्यामितोजसः
॥विव्याधसर्वगात्रेषुवाणेपंचसप्तचकिम्॥थमादायसेनेयस्ततोन्यत्कुहनंदनं॥दृढंभारसहंधीमान्विव्याधत्रयरंतदा॥उच्चकर्तततस्तेषाम्
वर्मणातोशितःशरः॥ततेनव्यैवमोक्षतिमर्मभिद्विशरेतमे॥अथाष्टधारसाणानपुनरिवसनंदिधा॥चिछेदप्रवरोवीरोनिशितेनयतात्मवा
॥चन्यद्विधनंतेतुमहीतुमवसद्विजाः॥गदयातांस्यमाहदेव्यबलघ्नस्तवतेजोसिंचर्मवत्तग्राहसात्यकिः॥प्रहसन्निव॥
नजयाहधनुर्धीमान्नादयाणिहतोभृशम्॥ततःशरशतेनैवमोचप्रवरस्तदा॥विहस्तमिवविज्ञायसात्यकिंयदुनंदनं॥प्रद्युम्नस्यरथंक्षिप्रं
लाकाशेनिधनात्मविछेदमलेननिहिशप्रवरस्तदा॥ततदृश्यातयज्ञवरःप्रहसन्निवात्मधमज्ञतथाचर्मशितेवाणैरनिसो॥त्रा

६७ ह्लादिपरोयोवाणस्तेन ६८ तं सात्यकिं ६९ ७० विहस्तमिवेतिविकलहस्तमिवशरशतेननाशिते खड्गेरिक्तहस्तमित्यर्थः ७१ ७२ ७३

अभिमन्जे नृपतिते दीदे ९१ दर्शयित्वा तत्र धर्मांगी कारात् ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ निसर्गोत्त्वभावेन तपोबलात् ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ नाडिका एका घटिका १०५ ज्ञातोपरि अध्यायैशो

२०२ अध्याय: १२८

सतेन च रणेन महाबलः ॥ स महाप्रासं निर्भिन्नो निपपात त्रिविष्टपात् ॥ ९१ ॥ ऐरावणेऽथ गोविन्दे पित्रा नभसि जयार्थिनः पतन्तमपि तं शक्रो न पुमोच महा
बलः ॥ मकाक्रूरपादथ सौहार्दात्स्वीभुजमादरेणापि ॥ ९२ ॥ तं शक्रोऽपि नाम ध्येनं पृष्ठतः प्रभवाव्ययः ॥ पारिजातवनाधीयान्मूर्ध्नि ऋदेन महाबलः ॥ त
त्रस्थैः पर्वतश्रेष्ठपारिषात्रेतु तत्र हा ॥ ऐरावणं तमं स्व... संयामो वृक्षे पुनः ॥ ९३ ॥ शौरेरीशो विष्णुप्रेष्ठैरायुक्तैः स्मृतेर्जितैः ॥ अन्योन्यं कृत्वा हृ
त्शक्रे केशवे योगमहानां ॥ ततः वज्रायुधः कोपात्स्वर्णिनं पुनः ॥ मुमोच गाहदेशाजन्त्रो रावतरिपो नृपाः वज्राशनिनिपातं मन्ये हे शक्रस्य
महात्मा ॥ ९४ ॥ अवध्यो नारिसिंहं श्रेष्ठो निसर्गात्तपोवलात् ॥ मुमोच पक्षोऽदेके कं मानपन्नशर्मान्तदा ॥ चक्रं च देवराजोऽथ भ्रातुः कश्यपनंदनः ॥ ९५ ॥
आक्रम्यमाणं जाद्दैत्यान्निमग्नं नृपते गिरिः ॥ विवेशधरां शीघ्रमतः सर्पं ततः ॥ ९६ ॥ तु कृत्वा द्रुमनेन कृत्स्नस्य तु सर्पं देवतः प्रतमहा
सीततः कृत्स्नः किंचिद्धृष्पमधोसृजः ॥ ९७ ॥ तं पुरुषागस्ते नाथत स्थो देवो विहायसि ॥ प्रद्युम्नं वत दो वासवं देकृ त्रोक भावनः ॥ इतो हरवती
मना रथमानयगा चित्रं ॥ स दाकृकं महावाहो मन्त्रेनो बलमाप्तितः ॥ वक्रे भो वल भद्रस्य नाचक्रु कुरुग्रे पः ॥ श्रो जितं द्रं नामभिषेहा का
मितिमानदो ॥ तयेत्यक्त्वा तु धर्मात्मा प्रद्युम्नः पितरं विभुः ॥ गतास्यथोक्तमुक्त्वा च यादवेंद्रहलायुधौ ॥ नाडिकानन्यमेकेनापुनर्ततेदेश भायसौ ॥ ॥ इति श्री म शंनः
हाभारते शतसाहस्र्यां वैयासिक्यां संहितायां खिलेषु हरिवंशे ऊनत्रिंशाति नवीरितोत्पादिताः तहरणे पुरन्दरपराजयो नाम ॥ ॥ १२८ २०२

दहके रासमायु क्रांश्वयमाश्वाद्यभारत २

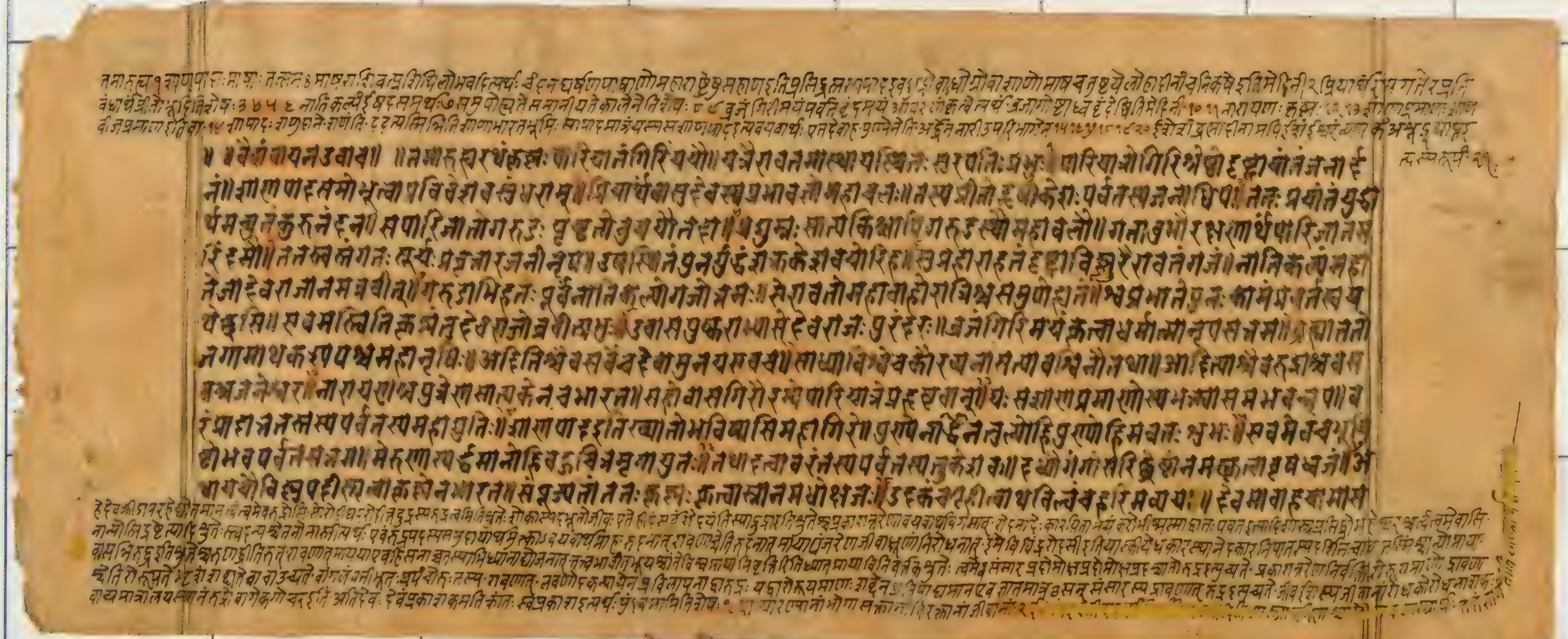

तदसर्वत्रेश्वरमूर्तिनः प्रभोमहादेवः सोमः सप्रवरोविभुः॥तस्मादुपरिविस्तीर्णभागंगोदक्षत्वात्॥तेषांरिजानकुसुमेरर्चयामासकेशवः॥
स्थानवाग्गिरीशोसर्वकर्तारमीश्वरम्॥रुद्रोदेवस्तेरोहन्नाद्रावणाद्वरोरुद्यमाणाद्वरणाद्वाहिदेवः॥भक्तंभक्तानांवत्सलंवत्सलानांकीर्त्यंपुंसां
शाश्वतंभगवन्तरेणाधारणांतंपतिस्तंपशूनांस्थानोदेवः पशुपतिः सर्वकर्ता॥नान्यस्तस्मात्परोदेवदेवजगत्पतिः सुरवीरहिंसनात्॥यस्मा
द्दीशोमहतामीश्वराणांभवानाद्यःप्रीतिदःप्राणदश्च॥तस्मादेनमीश्वराःप्राहुरीशंनोविशंसःसर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञः॥भूतंयस्मादगद्यंतंवीरत्न
नोयऋक्षराक्षरेशः॥तस्मात्तमाहुर्भवद्यंतंवभूतंसर्वेश्वराणांमहतामतुलारूपंयस्मिन्नेरमिविश्वेऽसिसर्वैर्देवासुरैः सर्वभूतैश्चदेव
मंमहेश्वरंविश्वकर्माणमाहुस्तंवैसर्वंतेनदेवानिदेवी॥पूज्योदेवैःपूज्यसेनित्यदावैशंभुकेयःकोसेभिर्वरदामेयवीर्यः॥तस्माद्दिव्यानोभग
वान्देवदेवःसनामिष्टःसर्वभूतात्मभावी॥भूमिरापोनलोदेवयस्मात्तिष्ठन्तिलोकानांभवनोमेयकीर्तिः॥अग्रंकेतिपथमंतेनतामतत्रापमे
यंविदशेशनाथाः॥शर्वःशत्रूणांशातनादप्रमेयतथाभूयःशासनाद्वेश्वरेण॥सर्वाणिचैतानिकृतानिसद्भिःशब्दस्पर्शाःरूपरसौगन्धयोगाः
॥संशब्दानांनित्यदायत्करोविशंमेधातृत्वात्तत्वतोवीक्षसर्वं॥तस्मादेवःशंकरोस्यप्रमेयःसद्भिर्ध्यातेःकथसेसर्वनाथः॥इतःप्रहारःकुलिशो
नपूर्वंनेशानंपुरतस्तानिवीर्यं॥कंठंनैत्यंतेनतेयत्तदग्रंतस्मात्खण्डत्वंनीलकंठेतिकृत्यः॥यद्विंशांकंयत्तदोकेभगांकंसर्वंसोमस्तंत्थाव
रंजंगमंचाप्राहुरिदंप्रोत्तमंगुणिनंतत्त्वविद्यास्वधोयांविकोनोकभाग्यंवेदैगीतासाहतत्वंप्रसूतायतोस्तीतिनांयोगिनांनांतिदृष्टः॥तान

नीयानेनाधिदृष्टेतत्त्वंसमंतात्सर्वव्यापीअंतर्दहिश्चव्यापकत्वात्शंकरः सुखकरः सद्भिः सतोहेतोरित्यर्थः ननुदृष्टानांशंकरः शब्दस्पर्शेत्यादिः कथमेशानः सर्वशब्दप्रपंचदृश्यत्वादतः आह ईक्षः हेश्रीकरः ऋचमाथर्वणंयजुर्मितिश्रीरमतामतमितिएषास्यपरमोमंत्रइतिश्रुतिः
श्रीःश्रीदाद्वीदितापरविद्याप्रदविद्यावतयोः कर्तृ अकारदयंजुंअग्निकैतस्यात्रिप्रकारात्मकंतेजोयस्यसोकाग्निरुच्यतेजास्त्वरमलीतिशेषः८ संसक्तानांभक्तानांरागंसर्वभूतान्यान् असुरान्यनैर्घोरिक्षितानक्षितेर्कोहितावेदैः अतः सदेवा
दकल्याणकारित्वेतरोकरोसि ९ कल्यः समर्थोपिवात्सल्यात्कृतापकारंमपिनवधत्सेइत्याह दनादितिपुराणादैत्यादिरुक्तस्तेनवज्रंवक्रंयोरथमानोमाभूतांदितिहेतुनाकैटैत्यैर्धत्तेप्रयतप्रकृ॥ यशारवृत्तनोदितनुनोनदितिमहाकल्पिकत्वेनस्मोपात्तीत्यर्थः१० गुणितंगुणवत्त्वंअंशिकोवृणुतत्रयंपरंयत्तदोमितिशेषः११ वेदैः अग्नौमेकोतिहितभुक्कामित्यादिनागीतासाहमायातत्वंमहान्प्रकृत्यात्मतत्त्वंतत्सम्यक्प्रकियाशक्तिमानततोधेनरूपेणागतासिलोकप्रसिद्धैः दिव्यादानंदितीयेन
योगिनांपतीजीवपशोः परमात्मात्रीप्रभोपतयेसिहेदेवत्वंसं १३

दिनाधर्मचारिणः॥३५॥रावीनुकूलपंपत्नासहितंधर्मवत्सलं॥उपावरन्महात्मानंसर्वभूतहितेरतं॥३६॥ततस्तस्यांप्रभातायांरजन्यामब्रवीद्धरिः॥अद्यनिर्दहनं
त्वंनासर्वभूतहितेकरः॥उपेंद्रदारकांगच्छपारिजातंनयस्वच॥वध्वासंप्रापयस्वेशपुण्यकंह्रदयेसितं॥३७॥पुण्यकेसत्यभामेपुनरेवत्वयानतः॥नंद
नेपुरुषश्रेष्ठस्थापयःस्थानेयथोचितं॥एवमुक्तिकृतेनदेवमातायशस्विनी॥उक्ताधर्मगुणोर्जुक्तानारदेनमहात्मना॥३८॥ततोभिवादयित्वेमानरंवजनना
र्दनः॥महेंद्रसदनंगत्वाप्रतस्थेदारकांप्रति॥३९॥इहोक्तस्तायपोलोमीनियोगान्कुरुनंदन॥सर्वासामपिकृत्स्नस्यभार्यांणांधर्मचारिणी॥४०॥दिव्यानामेवरत्नानां
शतसंवमनस्विनी॥नानारागविरक्तांसदेवारजसामपि॥४१॥भार्यांणांचसहस्राणियानिवोढ्वामाधवः॥प्रतिपत्समहातेजाःप्रययोदारकांप्रति॥४२॥संपूज्य
मानोपुरिमानुषवरैःपुण्यकर्मभिः॥ससात्यकिःसपुत्रश्चप्रापोरैवतकंगिरिं॥४३॥ततस्त्यक्त्वारथंपारिजातंमहाद्रुमं॥सात्यकिंप्रेषयामासदारकांदारशालि
नीं॥४४॥श्रीकृष्णउवाचपारिजातमिमंनीत्वामहेंद्रसदनान्मया॥निवेदयमहाबाहोभैमानांभैमवर्द्धनीं॥४५॥अथदारवतींवेश्मपारिजातंमहाद्रुमं॥प्रवेशयि
त्वेनगरेशोभार्थंभोजेंद्रसूनुकः॥सात्यकीगत्वानाथोक्त्वापुनरागतः॥४६॥कुमारैर्नागरैःसार्द्धंसात्यःप्रभृतिभिःप्रभोः॥ततोप्रतःपारिजातमारोपागरुहेतदा॥४७॥पद्मो
दारकोरम्योविवेशरथिनांवरः॥३॥ओंकारादिहययुक्तेनरथेनानुययौहरिः॥ततस्तथारथमुख्येनसात्यकिःसोवरश्चयोयेत्वन्येनृपवाजिभिर्यायानैर्बहुविधैस्तदा॥
पद्मुःप्रहृष्टास्तत्कर्मपूजयंतोमहात्मनः॥४८॥सात्यकादित्तरंरुक्मीयादवानागरास्तथा॥विस्मयंपरमंजग्मुरप्रमेयस्यकर्मणा॥४९॥तेदिवकुसुमैरुक्षंहृष्टानर्तनिवा
सिनः॥राजनतत्पुष्पवृष्टाःपश्यमानामहोदयां॥५०॥नेदुर्दुंदुभयोविंशंवमहकेलिकिलोजगुः॥हृष्टोनमंपश्यतोवैद्वानागमन्नरा॥५१॥येत्वंधवक्षुधःसर्वेतेरभव

५२ पद्ममानाःपद्मपत्रः५४ मदेनकेनिर्मुक्ता अरुणायत्रतम् ५५

न्द्रियमक्षयः ॥ विरोगा रोगिणश्चासन् घ्रात्वा गंधं वनस्पतेः ॥ ५ वनः कोकिलान् श्वेतान् दृष्ट्वा नर्तनिवासिनः ॥ बभूवुर्हृष्टमनसो बंधुभिर्जनार्दनम् ॥ ना
विभानि तूर्याणि गेयानि मधुराणि वा ॥ भुक्त्वा तत्स्पृक्षस्य नानिष्टं गतानरः ॥ योयं संकल्पयामास गंधं हृद्यं वनेचरा ॥ सनंदैवनमाजघ्रे पारिजातस
मुद्भवं ततः ब्रह्मपरमं तद्वा कायेनेदनः ॥ वसुदेवं महात्मानं दृष्ट्वा देवकीनथा कुकुराधिपतिं वैव बलंभ्रातरमेव वा ॥ वृद्धांश्चया दवानांयेमाना
हीनमरोपमान् ॥ विसर्ज्यनान्वैभवान ननाद्दिनिधनो गुतः ॥ संपूज्यवथान्यायं स्वयेवभवनंगतः ॥ सिसत्यभामयावासं विवेशमधुसूदनः ॥ पारिजातं
तरुश्रेष्ठं गृहीत्वागरुडध्वजः ॥ सादेवीपूजयामास पूजितावासवानुजं ॥ प्रतिजग्राहतंवापि पारिजातंमहाद्रुमं ॥ मनीषितेनसततं रत्नोभवतिभारत ॥ म
हत्याहास देवस्यतद्भुतमभून्महत् ॥ कदाचिद्वारकांगत्वा प्रक्ष्यतिभारत ॥ कदाचिद्धसहार्यस्य भवत्यद्भुतसंनिभः ॥ ननंदसत्याकीरव्यदेवी प्राप्य
मनोरथं ॥ पुण्यकार्थंवसंभारान्संहर्तुमुपचक्रमे ॥ यानिद्रव्याणिकोरव्यजंबूद्वीपेवकानिवित् ॥ योग्यानितानिकृष्णेनसञ्चितानिमहाध्वना ॥ मुनिंतस
मासनवान्सनारदंजनार्दनः सर्वगुणान्वितेवशी ॥ प्रतिग्रहार्थंव्रतकस्यसत्यायथोपदिष्टंसपुरंदरानुजः ॥ ॥ इतिश्रीविष्णुहरिवंशेपारिजातह
रणे ॥ ॥ वैशंपायन ॥ अथकृष्णस्यकौरव्यश्चातमाप्तस्यधनः ॥ आजगाममुनिःश्रेष्ठोनारदोवरुणोवरः ॥ संपूजयित्वाविधिवद्वासुदेवोविशांपते ॥ प्र
तिग्रहार्थंविधिवद्धीमान्भक्त्यान्यमंत्रयत् ॥ ततः कालेससंप्राप्तेस्नातंदेवंमहामुनिं ॥ संपूज्यमाल्यैर्गंधैश्चभोजयामासभारत ॥ सार्वकामिकमन्नाद्यं सर्वभू
तहृदिस्थयः ॥ सत्यापियत्यासाईं प्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ पुण्यद्रव्यावसन्नाथकंठेकृष्णस्यभाविनी ॥ ववंधकृष्णंसभगापारिजातेवनस्पतौ ॥ अदितेर्देवनार

ग्रीयेभाषाटीकायांहरिवंशार्थप्रकाशेद्वात्रिंशोपरित्रिंशदध्यायः ॥ ॥१३०॥ अथैनि १ · २ कालेदानोचिते ३ · ४ भाविनी सद्भाववती ५ देवीकेशवमनुज्ञाप्य अङ्गनिर्विषयदत्ताविस्त्यन्वयः ६८

६ काञ्चनस्येति विशेषणं पक्षी नानां मणीनां रत्नानां च प्रभाया श्चित्रस्य ७।८।९ प्रथमोमुख्यनीर्यपथोयद्यासनस्वामिकार्यं कर्तव्यमित्यर्थः १० परिहासीपादुकानयनाज्ञापनेः ११ १२ दृषकेतुना

हरिवं २०६

पायनतोनुनाथकेशवम्॥ देवीधेनुसहस्रंचकांचनस्यवपर्वतम्॥ हिरण्यरूप्यमिश्रंचमणिरत्नप्रभास्वरम्॥ तिलाभिश्यवनाभाभैरभैर्युक्तस्यचाँप्रतिरूपतत्सर्वंनारदोमुनिसत्तमः॥ससंपूज्यहृषीकेशमुक्तोधर्मभृतांवरः॥ केशवमब्रवीत्॥ भोकेशवमदीयंत्वमदिष्टोसिसत्यवा॥ सत्यंमामनुगृह्णकुरुवयद्वीपहम्॥ प्रथमःपरत्वेवमब्रवीन्मधुसूदनः॥ व्रजेतनमनुव्रजेनारदंव्रजनार्दनः॥ परिहासंचकृत्विधंकृत्वामुनिवरस्तदा॥ निश्चक्रामाशुत्काप्रीत्वापरिहासविचक्षणः॥ भवनीयततःकंठात्पुष्पदामैनमब्रवीत्॥ कथित्वांसंवन्तोभोनिःक्रयार्थंप्रयच्छमे॥ कृत्वाजिनेतिलैःपूर्णंप्रयच्छत्वंसकांचनम्॥ सयोत्रनिःक्रयःकृष्णतेहितोद्यकेतुनाननेपेतुःकाहृषीकेशतदाकेजनाधिपा॥ सउवाचमुनिश्रेष्ठंहसित्वामधुसूदनः॥ वरंवरयधर्मज्ञयत्तेनारहृदिस्थितम्॥ वरदानात्त्वयिधर्मेनपराप्रीतिर्हिमेतयि॥ ॥नारदउवाच॥ नित्यमेवात्तुमेप्रीतोभवान्त्विच्छेसनातन॥ तत्प्रभावाद्वसान्तोक्तंव्रजेयंनेमहामते॥ अकोनिजोभवेयंवनारायणसनातनो॥ भवेयंवत्वत्प्रसादेवपुनर्जीवंनरेश्वरा॥ एवमस्त्विनिनंदेवोविष्णुःशार्ङ्गधरोनुनिसत्तमः॥ वोऽस्त्रीसहस्राणिविप्रोरत्नतनेजसः॥ निमंत्रितानिकोरव्यसत्यवाहरिकांतया॥ तोसंदेशंनियोगेमेकेकंहरिवत्सभा॥ श्रुत्वायोवासुदेवस्यपुराद्वारिनराधिपा॥ पारिजातोवसंतप्तनतःप्रवृत्तेनहा॥ आनयावासुदेवस्यनारदेनमहात्मना॥ निमंत्रितागणाःसर्वेकेशवेनमहात्मना॥ विभूतिंपारिजातस्यदृष्ट्वाभुःकुरुनंदनः॥ पांडवांश्चानयामाससहदेवपुरोगमान्॥ द्रौपद्यावमहातेनाप्तयेवंवसुभद्रया॥ ऋतध्वजंवसन्तोभीष्मकंसतनंतथा॥ अन्यानपिचकौरव्यमित्रसंबंधिबांधवान्॥ रेवतसहणार्थेनफाल्गुनेननमार्दनः॥ सोनःपुरोमहातेजाःपरमंजीवसन्पुरा॥ संवत्सरेनतोयातेकेकुरुः २०६

रुद्रेणा १३ १४ १५ १६ ७ १८ १९ २० सन्नियोगंदिव्यमन्त्रादिकं इन्द्राणीप्रेषितंविघ्नपदंवो २० प्रवृत्तेस्वगणान्प्रत्यपयामासः २१ गणास्समूहसंबन्धिसमूहः २२ तानाहुः पारिजातानिति २३ अनश्वाश्चपितृश्वसा द्रौपद्यपातमाता २४। २५। २६ ॥ ॥ नमःकात्यायनीमहामायेमहायोगिन्यधीश्वरीनंदगोपसुतंदेविपतिंमेकुरुतेनमः॥ कात्यायनीयज्ञनाथाग्निपत्नीकृष्णभगवतेपरमात्मनेऽनादिदेवायनारायणायेति ॥ रामः रामायनमश्चेतनाद रामः

ज्ञोहामरसंनिभः॥पारिजातंपुनःस्वर्गमनयत्तद्वभावनः॥तन्मादिनिकृष्णपंचदृष्ट्वाजननीप्रभुः॥शक्रेणसाद्वितोधीमानप्रमेयपराक्रमः॥तनुजादिनिर्मा
नाप्रसादंमधुसूदनमुवाचेदंभाग्यमेवमानिनंभवत्तमरसन्नमोमनोरथंमेमनस्विपूरयत्वजनादेनं॥तथेत्युक्त्वाब्रवीत्कृष्णस्ततोमानरमात्मवान्॥ओमंत्रयित्वा
पितरौदेवराजानमब्रवीत्पुण्डरीकेक्षणः॥महादेवेनदेवेशसंदिग्धोसिमहात्मना॥अंतर्धानेतलेवध्यानसुरान्निर्मानरान्
तदिनोदग्राज्ञयाहंतान्हनिष्यामिमानुषान्॥तत्रोपरिष्टात्स्थानंपश्यरेणमहात्मना॥जेष्यतेनवतीरेणदानवानांनिशोसुरान्॥एषोनमानुषोदेवोदेवपुत्रस्तपोधनः
अवध्याकिलतेदेवैर्दैत्यलोकरदर्पिताः॥अस्माभिःकिलहंतव्यामानुषत्वमुपागतैः॥नतंचेतिहृष्टेसहरिःप्रीतरूपतदाब्रवीत्॥सत्यजानेधनोदेवावध्योनंज
नमेजयादेवोकिरीटंकृत्तायशोमृतसमुद्भवंप्रीतात्माकुरुतादैलकुंडलद्वयमेववा॥ॐइतिश्रीविलेपुहरिवंशेपारिजातहरणेपुराणकजनविधा
नेनाम॥ ॥जनमेजयउवाच॥पुराणकानांममोत्पत्तिंकथयसहिजोत्तम॥द्वैपायनप्रसादेनसर्वंहिविदितंतवा॥ ॥वैशंपायनउवाच॥उमयापुराणकविभि
र्देवोत्पादितःपुरा॥भृगुक्षयेनविप्राणेनलोकेधर्मभृतांवरः॥स्वर्गात्रीतेपारिजातेकृष्णेनाक्लिष्टकर्मणा॥ययौद्वारवतीधीमान्नारदोमुनिसत्तमः॥देवा
सुरेनृपश्रेष्ठसंग्रामेसमुपस्थितेतदापुरस्यवधेघोरेमहादेवजयायच॥कृष्णेनसहितंविप्रंनारदंधर्मवित्तमं॥आसीनंपरिपप्रच्छकस्मिंस्तीपेवाकी
नृपातत्रजास्यतीदेवीसत्यभामावभामिनी॥गांधारराजपुत्रीयोगुणानराधिपादेवश्चनृपकुलस्यवोन्नावेसमागताः॥कुलशीलगुणोपेता
धर्मशीलाःपतिव्रताः॥ ॥तत्किमित्युक्तवान्॥मुनेधर्मभृतांश्रेष्ठधर्मज्ञानभृतांवरा॥उत्पत्तिंपुराणकानांवक्तुमर्हस्यशेषतः॥विधिंचफलयोगंचदान

९ १० ११ १२ १३ १४ गंगाद्यानद्यभिमानिन्यो देवताः १५
१५ १६ १७ १८ १९ २० २१ भर्तृदेवताः प्रतिव्रतानामुदायः २२

हरिवं २०१

कातेनथैवच॥ कौतूहलेनः परमंताक्षिवदनांवरा॥ ॥नारदउवाच॥ भृगुवेदर्षिधर्मज्ञेसपत्नीभिः सहानघे॥पुण्यकानांविधिंब्रूहियथादेविपुरोमया॥व
तारोमाब्रवेदेवीपुण्यकानांभुविव्रता॥व्रतावसानेयत्पत्यास्त्वोदेविनिमंत्रिताः॥अदित्याद्याःसुताःसर्वादक्षस्याङ्गिरसःसुताः॥पौलोमीचशची देवीख्या
तालोकेपतिव्रतां॥रोहिणीचमहाभागासोमस्यदयितासती॥फाल्गुनीचतथापूर्वाहस्तेनवविशांपते॥तथाज्ञातिवरावेवमरुद्वत्यनृपेनंदना॥सतीभि
हिंसाहादेवीपूर्वमाराधितासती॥गंगासरस्वतीचैववेलाचैवतरंगदा॥तथावेत्रवतीचैवगंडकीयावभारता॥अन्याश्चसरितोरम्याःसमुद्राश्चभार
ता॥सत्यश्चान्याजगद्धारयंतिहिताः शुभाः॥शुभाश्चगिरिनंदिन्योनद्यःकन्याश्चसुव्रता॥स्वाहावह्निप्रियादेवीसावित्रीचयशस्विनी॥ऋद्धिःकुबेरकन्याचजलेशम
हिषीतथा॥भार्यापितृपतेश्चैवस्वधात्वसतथैवच॥ह्रीःश्रीर्धृतिस्तथाकीर्तिरात्मनोमातरःसुव्रता॥प्रीतिर्मतिश्चख्यातिश्चसंनतिश्चनतोषणाः॥दिवःसप्तसतथैवा
न्याःसर्वेभूतहितेरताः॥तासांपूजावसानेतुपूजांचक्रेविकानथा॥तिलरत्नमयंदत्वापूजांसर्वधनवती॥तासोभिर्वृद्धिभिर्मुख्यैर्नानारागैःसमध्यगैः॥प्रतिद
त्तनमोद्यांदत्तांदेव्यानपोधनाः॥उपविष्टाःकथाश्चिवाःकुर्वन्योभर्तृदेवताः॥पुण्यकार्थंतथातासामासन्देविससंशयाः॥विधिंवपुण्यकस्याथसतीनांभर्तृदैवते
नातासांमतेनसाध्वीनांसर्वासांसोमनंदिनी॥पर्यपृच्छदुमांदेवीपुण्यकानांविधिंवरं॥उमातासांप्रियार्थंचपुण्यकान्यब्रवीन्नता॥समस्तंममवेदर्षिसर्वभूत
हितेरतां॥ममैववोमयादत्तःसनत्सारत्नपर्वतः॥प्रतिरत्नमयावेदकृतोद्वात्रिंशसासुभौ॥उमानंदनीसाध्वीमामंत्रेदमभाषत॥भृगुकल्पाणिवश्रोमि
तनीभिःसहिताशुभां॥पुण्यकानांविधिंकृत्स्नंयथावदनुपूर्वशः॥यथादेविमयादत्तःपुराहेवविधिःशुभो॥ इतिश्रीखिलेहरिवंशेभविष्यपर्वणिनारदोप

हरिवं २०१

२३ सोमनंदिनी अरुंधती २४ २५ २६ २७ २८
॥ इतिभावदीपेद्वात्रिंशोपरिद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ १३२

सर्वज्ञो॥ आदिष्ट॥ उपदिष्टोभवेतिः १ २ ३ अवगच्छेतं ईप्सितंभवेत्॥ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० पुरातनेवेदे ११ १२ १३ असतीभूत्वासतीविधमनाः १४ १५ कौतूहलंआश्च
र्य्यप्रेक्षा १६ १७ १८ १९

रणकविधिः॥ ॥ओमोतावा॥ सर्वज्ञोहंयदाभर्तुःप्रसादेनभविष्यामितदापुरामयाहेशः पुण्यकानांविधिशुभः॥ सनातनः पुण्यविधिरितिबुद्धावग
म्यतां॥ महादेवप्रसादेनमयाहेतत्प्रबुध्यतां॥ पुण्यकानियसर्वाणिवीर्यवत्यस्यनिर्दिशेत्॥ अनुत्तमाभगवतोभर्तुःसर्वज्ञस्यमतेः॥ सतीत्वंधर्मव
रणंयस्यानित्यमत्रोदितम्॥ पुण्यकानांविधिश्चास्याः पुराणेपरिकीर्तितः॥ इहानेनासपुण्यानिसुकृतान्यवतंशतानिनिष्फलान्यसतीनांहिपुण्यकानि
नथाशुभेयावत्यंयतिभर्तारंयोनिदुश्चास्त्रियः॥ योनिदोषात्पुण्यफलंनाश्नंतिनिरयंगताः॥ सा ओजगद्धारयंतिसुशीलाः पतिदेवताः॥ अनन्या
धर्मनित्याश्चसतीपंथानमाश्रिताः॥ भर्तानुशासनेवर्तन्तेशुभव्रताः॥ सततंसाध्वाहिनोधारयंतिजगत्त्रयं॥ व्याधितःपतिनोवापिहीन
नापिकर्मणा॥ अन्यकृत्यःस्त्रियाभर्तीधर्मेत्यक्तसनातनः॥ अकार्यकारिणंवापिपतितंविनिर्गुणं॥ स्त्रीपतिंतारयतेवनथात्मानंशुभाननेः॥ यो
निदुश्चास्त्रियानास्तिप्रायश्चित्तंहतेवसा॥ गणदुश्चाविहितंसद्भिःप्रायश्चित्तंपुरातनैः॥ भर्तुर्द्वेषेनकर्तव्यंतत्कंसर्वज्ञास्त्रिया॥ उपवासोपिवाभर्त्रेकां
शंनाशुकृतोगतिं॥ कल्पोनरसहस्रेषुनस्त्रीसालभतेगतिं॥ तिर्य्योनिसहस्रेषुपच्यतेयोनिविकृतौ॥ यहिस्त्रीग्राममानुष्यंस्त्रीत्वमेहसतीसती
॥ सोऽतयोनौदुर्भगायतेकुकुराशनी॥ भर्तादेवःसदास्त्रीणांसर्वेहलक्षणेशने॥ यस्याहितप्यतेभर्तासासतीव्रतचारिणी॥ कौतूहलहतानांच
स्त्रीणांनोकोनशोभनः॥ भर्तरिर्यवमनोयासांसदावेनचवाचिनां॥ कर्मणामनसावाचापतिंनाभिचरंतियाः॥ तासांपुण्यफलंसोक्तंपुण्यकैःसमुदाहृ
तं॥ पुण्यकानांविधिंकृत्स्नंतन्तंकंप्रतिशोभनं॥ तिलोयसहस्रसर्वाभिर्हेयंतत्पलमयं॥ तत्तत्स्त्रीप्राणतत्त्वायपतिंविज्ञापयेत्सती॥ उपवासाधर्म

हरिवं
२०८

पञ्चव्रतं कार्यं व्रतनेत्रेणं च भूताभ्यां वरस्त्रीसुतनेत्रेण नमस्त्वा॥ दह्रीनोऽवरणं व्रतकुसंसाधनेन पा॥ गोशृंगदधिसंसिद्धप्रतिपद्दूनतन्नवं॥ न
नोभर्तुः सनीदद्यात्तानत्यप्रयतस्त्वा॥ आत्मनोपि निवेद्यकं नतः शिरसि नन्नवं॥ त्रैलोक्यसर्वनीर्घुत्वा नमेनइत्यनेनोपवासेषुकर्तव्यमे
नद्दिव्रतकेषुवा॥ स्नानमेनद्दिनामन्त्रैस्त्रीलुंसांवभाषिनि॥ अर्कंधानिनयाहृदंनपत्राहरनेजसा॥ अश्वत्थविद्दशयनमासनंव्रतधारिणां स्व
यंप्रक्षालनंवापिपद्मैरत्नशाद्दिनां॥ अक्रूरप्रणतोरुभक्तरक्षकनः सनि॥ उपवासाद्दनाद्यासिसोधंत्रायतिस्त्रियः॥ भुक्तभेवसतांवासः प्रशस्तंवंद
संनने॥ अंतर्वासोपरंवेद्यउपवासव्रतेनपा॥ कार्यंतृणैः कार्यसर्वंसाव्रतकेसति॥ उपवासेत्विविधिरेवस्वप्रकीर्तितः॥ अंजनंनेत्रनंत्यापिगंधान्
सुमनसस्तथा॥ व्रतकेवोपवासेवनित्यमेवयवर्जयेत्॥ दंतकाष्ठंशिरस्नानमुद्वर्तनमथापिवा॥ विवर्जितंगृहासर्वेशोकार्येविधीयते॥ त्वित्वासूनद
नेनित्यंश्रीफलेश्वसमाचरेत्॥ प्रक्षालनंवैशिरसः सदाकृत्वाभिनेर्जलैः॥ शिरसोभंजनंसोमेनैवमेनन्त्रयात्यनेन॥ नमोहयोनाव्रतस्यास्यहेतवेनित्य
नित्यंनोगोयानमुद्वानंवस्त्रयानंचवर्जयेत्॥ नन्नस्नानंवसनंनेनव्रतेषुपवासकेषु॥ नेहीजलंप्रवर्जंप्रशस्तंसोमनंदिनि॥ शुभेनउंगेनपाणौ
तिलीलोजलनैर्युतैः॥ नन्नात्मानंप्रशस्तंतुसदैवत्वनुसर्वथा॥ अतोभेत्वव्रतदात्रीघरस्नानंसमाचरेत्॥ नवैकुंभैस्नानंचविधिरेषपुराननः॥ स्नानंच
कार्यंशिरस्नातपः फलमवाप्नुयात्॥ इतिश्रीलिंगेपुराणेहरिवंशेपरिशानहरणेपुष्पकविधिः॥ ॥ॐनमः॥ विधिनेनेनकृत्वेनस्त्रीसप्तभर्तृदेवना॥ हरिः
वरेत्संवत्सरंनारीपरमात्मानमेवच॥ शिवोमाहवेनाधीरेकादशसमाधिना॥ स्वयंवेवेहनिर्दिष्टोव्रतकानांविधिः शुभः॥ अदितेद्यात्सनीः स २०८

हरिनकी आनन्तकीवा अमानिशिनेरितिछेदः ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ इतिश्रीभावदीपेहरिवंशाथप्रकाशेश्रावणोपरित्रयस्त्रिंशदध्यायः ॥ ॥ १३३ विधिनावरेद्व्रतमितिद्वीपः ११२

यानिमन्त्रिनाश्रुत्वाद्यास्त्रियस्ताःसर्वाअहिःमाकंआराध्यंयदधातेसन्निहितत्वात्तिक्रयोदेयःपूर्वभर्तृभ्यःकृत्वाआराध्यविदेयात्ततआराध्यान्तिकुयेरागृहीतास ऊर्ध्वः प्रदद्यादित्यर्थः३ अथवर्जनंसमाप्तनम्र ४
व्रतंकउद्दिश्येतिदेवः५आत्मनश्चकेशव जनियमात्रनिकृन्तनम्र सर्वान्केशान्समुद्दृत्यछित्वेदंयुत्तदयमेवाह नारीणांवपनंसर्वदाशस्तानित्रिस्मृतंकृष्णप्रकारेणावाधुरकर्मद ७ इमंवेधमाणाम्र ८ सर्वा
रांगदेवः तेनाधित्रा यासुजातः कदपद्दतिनिंगात्र मदन्त्यःसेमदन्तीसंज्ञासंकराः सुखकराः यतोधर्म धात्र्यः पोषकाः हिरण्यवर्णीः निर्मलाः पावकाः दोषकाः जुष्यन्तु प्रीणयन्तु ९ पोरागा

वोद्यस्तव्रतिनीभवेन्नासंतुनिःकोदेयःकालदेशानुरूपतः॥ततोमासावस्थानेतुभुक्त्वानवमीतिथौ॥आराधयित्वाकर्तव्यंव्रतकस्यापवर्ज
नोंऽपवासमहोरात्रंव्रतंकंवापिनेच्छिता॥आहोनेवकुर्वीतव्रतकस्यापिसिद्धयेऽक्षरकर्मततोभर्तुरात्मनश्चैवकारयेत्॥उद्वर्तनंस्नानंच
त्रस्मिन्नहनिसंत्यजेत्॥ततोविवाहवत्स्नानंविहितंपुण्यकेभुभोमण्डनंवैवविहितंमाल्यधारणमेवतांकुर्मैत्कृत्वामानेनसाधीमंत्रमुदीर
येत्॥भर्तृणानैनमस्कृत्यमनसावाचयागिरा॥आपोदेव्यमृधीणांहिरण्यधात्रीर्दिव्यामदस्योषाःशंकराधर्मधृहिरण्यवर्णाः पावकाःशिवते ऋ:४
मेनश्चेयसेमोजुषंतांअपामेवस्तोमंऋःसर्वमन्वत्रमेभूरा॥मंत्रंपुराणविहितंस्त्रीणांसर्वगतोभनेभुभावयाणिनीपुरुषधर्मीभर्तासा
कंकामसंस्पर्शेरणा॥माकर्मणामनसावापिवाभर्तुर्भवेयंरुचतीस्त्रीवशगाःसपत्नीनामधिनिंभवेयंसपुत्रास्याभगावारूपाःसं
पन्नहलागुणवाहिनीवसर्वात्मनास्यामहरिद्राभवेयांपतिश्चमेस्यान्मुरवैमन्त्रतीस्त्रीनिंमद्रकःस्यान्ममेतिमंत्रतिश्चाप्रीतिश्चनौ
स्यात्सकाकाक्षुरूपामनोविरागोनभवेत्सावत्स्यान्नौलोकास्त्रीनामुनमानोव्रजेयंयाभिःसर्वधार्यतेविश्वरूपाऽभोकुलेयाःशुभाःपावयंतिपितृ
र्भर्तृश्वपतिभक्तोजिताःस्यांभूमिर्योर्जनेमाकाशमग्निरंतःक्षत्रंतःप्रकृतियोमहांश्चाअहंकारश्चमनसाश्चेनिकृताःस्मरेयुर्मेमनिश्चयंव्रतंच
यैरारोहेहिनोभीतिकोयंविधिःतत्रायैर्भूतयुक्तैःसवीजैःसंत्रेतेमेतासिद्धाःसर्वसंस्थाव्रतेनास्मिन्निश्चयेवास्मिन्व्रतोवंशाहितोपुराणसाक्षीच
मथद्विशःसर्वदशवात्मामेयः॥संत्रेतेमेमासिद्धाःसंस्थाव्रतेनास्मिन्निश्चयेवापिनेतोमंत्रैरेतैःपुराणोक्तैःसर्वदाभिमंत्रणा॥व्रतवीत

संज्ञानाह अभीति अभाकृत्यासाकरीभर्तुर्भवेयमिनिमवत्रि संबधनीयह अव्ययाअक्षीणाधनादिभिःयदाह यास्ववन्त्येः संयतोपस्करादथाहद्वाव्यथपरा कुं स्वीतिवरेणावरहेतोदस्यानुत्पा
तिनीवकमीकिर्तयोगाभवेयंयथोक्तांक्रियेशुद्धासीद्यनेपुरंभाहत्यादि अन्यत्रकृषतीकुंशापिभर्तुर्वत्रास्मान्॥११ अधिउपरिसंपन्नहलाअन्नदानादोमुक्तहलाश्च१२ मनोविरागःअन्योन्यम नुरक्तौ१३
निश्चयस्वरूपंश्चरूपंविश्वमित्यर्थः१४ भूमिरितिभूम्याद्यभिमानिन्योदेवताव्रतंनिश्चयंभक्तिंचस्मरेयुः१५ विधिविधिहेदिहुःवैरारधोभूतयुक्तैजरायुजादिसंबन्धैःसत्वोद्भभिमानिदेवतैःसवीजैस्साक्षाणि
कर्मप्रयोगतैः१६ आत्मानः१७

व्रतवर्णनं उत्तरस्मात्रः प्रभृतिप्रत्यहमेवकार्यमित्यर्थः १८ कर्णनादिनासंपाद्य शुभे हे अरुन्धति १९। २० २१ महान्तपेमहान्तपक्षिति २२ २३ इतिसंभवेस्त्यभ्यादीनां अवयवः समूहोदानव्यः अन्यथा जो रेव देयेवेत्यन्वयः २४ प्रतिमांउमामहेश्वरयोः २५ रोनां शिलानामयीप्रतिमाम् दद्याद्दोमिः पंचामृतस्नानादिनाएतयेदित्यर्थः २६ २७ २८ २९ नदेयमनुच्छिन्नेन

हरिवं २०९

धृतिर्वै पुराणेसमुद्दिष्टोनिर्व्याजाद्यवाससीदद्याद्दर्तुः क्रमेत्वयंशुभे॥ अथात्मकर्मनेनस्वकुमेविघ्नेनकेनचिन्नोवासोनदेवदद्याच्छेनंनुत्वंन वंसविःत्वकर्मनेसूत्रनेनंवाससानेनमिश्रयेन्नोननोहिजेभुविशोनंज्ञानविज्ञानकोविदैः॥ भोजयेद्वयथाशक्त्यासहभर्त्रासुमध्यमैः॥ प्रातस्त्वापिनतोवासोगुरुंमहान्तंपोक्षयेद्वासोदद्यादानंदृढंधान्यैर्हासीहासात्तवैवहि॥ अलंकारःशर्करेतथरत्नपर्वतरत्नवा॥ सर्वधान्यसमुत्थिभ्रतिलेभ्य स्विशेषतः॥ वासोमिश्रंप्रतिकृतोनानावर्णैर्दृढंधनैः॥ दद्यात्भावत्यवैदद्याद्गोरेवबहुवंशीलवतीप्रतिमांदद्यान्नवनीतस्यवापरां॥ दद्यात् मधुनश्चैवसवत्सांस्यवशोभनांघृतेनैवसवैर्गंधानोरसानांदृथगेवतान्तथासुमनसांदद्याद्रूप्यपीठंवरस्यवाफलानांवैवसवैर्वांवासस्यापि नोहेतोर्विप्रप्रतिकृतिंवैवकाष्ठस्यप्रतिमांतथाशिलाप्रतिकृतिंवैवहभोथपयससंस्थां॥ सर्पिषाहवयावैवयांस्तान्मयभीप्सितोंकालहे शानुरूपंवहेयंविभवतः सति॥ अलंवाबहुतेनापिभर्तृदेहेनसर्वदोनित्यंप्रसन्नेनहृदयेनतुशोभनेनोत्तमस्त्रीप्रसन्नाकपिलांस्य ये क्यौंकृत्स्नाजिनंवसुभगेसनित्यंवाससानिनं॥ आदर्शंचैवकुर्वंश्चयथाजिनमानिंहितोंशनहासर्वकामान्प्राप्नोतिवरवर्णिनी॥ पुरोधि कापुत्रवतीसुभगारूपभागिनीं॥ सदुहत्यधनाढ्यावस्त्रीभवत्यमलेक्षणा॥ इक्ष्वालभनेचैवकन्यारूपगुणान्विताँभवंतिसुभगास्तत्रयेवपुरोधिकाः॥ पुत्रवंत्योधनाढ्याश्चशीलवंत्यश्चनित्यशाँअर्कंधनिकृतेहेतुमयैवप्रथमंव्रतंउमाव्रतकमिनेवरत्वानत्तत्रमहीनतो॥ ३५ पुतः २०९

नतदेवव्रतंस्त्रीणांव्रतंतत्मान्नसंचरेत्॥ सर्वीकामानवाप्नोतिस्त्रीदत्तेनहानिर्हितोंशनद्रतकरोहोवदेवदेवीव्रतंभजेत्॥ पुरोधिक

विना ३० मलिनंतंनतयात्रं कूर्वंमयूरपिच्छंमुष्टिःकुशमुष्टिरिपादानमित्यर्थः अनितंआसनार्थंकूर्वसाहव्यर्थाः कृत्स्नाजिनंप्रावरणार्थमि ३१ पुरोधिका अग्रगामा ३२ ३३ ३४ ३५ ३६

स्नद्वाकरः व्रतेनाक्रियतेऽनिवृतप्रभाद्य प्रियार्थयद्यमहिर्ष्यात्यर्थः ३।३० व्रतकं व्रतोपकरणद्रव्यं विभज्य देयमित्यर्थः ३८ । ४० । ४१ करकान् अत्यधान् सुपुत्रेति द्वितीयस्यांतदर्थतामिदेयान्तः ४२ दामकान्
माह स्येष्येति पुरोऽग्नीमृगंसेवनादि ४३ क्षालितम् द्राक्षरीदकपानकाख्यम् ससर्पिष्कृत्यादीनां पृथग्ग्रहणात् ४४ । ४५ । ४६ व्रतान्तदानाह इच्छेतेति करं इक्षुरसकं सुतकामात् कन्यापुत्रहेतोः देवेति

वान्यो प्रियार्थं मम सर्वकर्तृ व्रतकस्यावसाने वैदेयं भोज्यं वनितस्त्रीणां प्रदेयाः कामाश्च सदृशाः कान्तदेशयोः ॥ एकैकस्य प्रदानव्रतं
कंवरवर्णिनि ॥ कंदनो ब्राह्मणानां तु देयमन्नं सदक्षिणं ॥ पायसं तन्नदानव्रतकेनान्नहिष्यते ॥ नात्र प्राणिवधः कार्यः पुराणोक्तिवना
क्रतिः ॥ अथादेनां प्रवक्ष्यामि व्रतकं सोमसंभवं ॥ महादेवप्रसादेन इष्टवनास्त्रियः कुर्यः सर्वाः पुत्रफलानार्थः सादिरेनदुदाहृतं व्रतम
दान्वेष्यतिदद्यात्सुपुत्रकरकान्बुधो ॥ जेष्ठादौ भुधो मासो पुरोक्तविधिमाचरेत् ॥ अथवाज्येष्ठमेकैकमाषाढंवासमाचरेत् ॥ नतो मासद्वयं
पूर्णमासेवावरवर्णिनि ॥ सुपुत्रकरकान्दद्यात्कालिनप्रतिश्रिनान् ॥ सर्पिषः पयसश्चैव दध्नोथमधुनोन्वहं ॥ जलस्यवनसा दद्यात्
रायेत्याशीप्रभोस्त्रैकस्त्रैनानुद्धायसुव्रतायपुत्रान्नेति सुपुत्रकरकान्दद्यात्वंतोमनसप्रियाः ॥ इकेनस्त्रीहितरंस्त्रीणां कामकर
नतः ॥ किंविदुंसुतकामास्तनो प्राप्तोत्तसंज्ञयोः गोवीथकांवनंगविक्षिणावैप्रशस्तनेति विप्रस्यकाद्दनंदेयमवश्यंतुभुविक्षितोंय
नोपवीतंव्रतकेनारीदद्याद्विधिनेति सुपुत्रकरकान्तुविधिवत्क्रोविपश्चिनाभपत्यात्मनयोगेनब्राह्मणेभ्यः क्षुधिव्रतनाः ॥ संवत्सरं
सुसंपूर्णव्रतधर्मानुपालिनी ॥ करकानदिदद्यादपूर्णसंवत्सरेशुभा ॥ अनुज्ञयासद्गमर्तुः सत्रवादेन्नदंधनि ॥ सवर्णसूत्रंविप्रायकौ
शुद्धोदानुमर्हतिपवित्रोपवीतंविप्रस्यव्रतंसंस्थाप्यकामिकं ॥ यज्ञोपवीतंकनकंदक्षिणांवस्त्रशक्तिनाप्रयच्छंतीमनोज्ञीभ्यः सर्वाकाम
समश्नुतेनुनवसंवत्सरोत्तंविनारीधान्यमेकदा ॥ पुष्पाणिनोपभुंजीतयावद्देवंसमाचरेत् ॥ एकभक्तेनधर्मज्ञेपुत्पकंकर्तुमर्हसि

दोषः ४७ व्रतान्तदानाह यज्ञेति ४८ । ४९ अपत्यात्मानयोगेनयत्पूर्वदानमुक्तंतत्पुत्राऽपत्यकामापुंनक्षत्रस्यपुष्यादेर्योगेनदद्यात् स्वैकन्याकामास्त्रीनक्षत्रस्यरोहिण्यादेर्योगेकरकान्दद्यात् ५० । ५१ कोशुद्धो कार्तिकेपौर्णमास्यांसंस्थाप्य समाप्य ५२ । ५३ नारीधान्यंदिदानंतथाफलंवदिदानमेवेत्यर्थः ५४ । ५५ ॥ ॥तत्तन्महेनरहरिंनमदेकवृन्दमिति रामः रामः

ब्राह्मणायघृताद्देयंभक्तंषष्ठनदनंतरं॥एवंसंवत्सरंकृत्वाशुभगाकुलशालिनी॥भवत्यविधवावैवीधनपुत्रपशुप्रिया॥नार्तीज्ञातिनरवाद्यास्त्रीपूर्णां
परिवत्सरांनलभतेपुत्रविनाशोहिपश्यतीत्यवगम्यतां॥शशकंमृगमांसंवानेत्यमेवविदुर्बुधाः॥नाग्नीतिमरणंनारीप्राप्नोतिपतिदेवतां॥अला
बुंवर्जयेन्नारीनयेवोत्पादिकामपि॥अलाबुंकांचनीद्यात्प्राभर्तुःसुखमिच्छतां॥पूर्णेसंवत्सरेद्यादेकैकंयाकमाहताः॥सुरूपाःपुत्रवती
भवत्येवापुरोधिकां॥स्वयंप्रक्षालयानाशोत्पादमेवमाहिनः॥प्रतिगृह्यतमनेनेत्यमृदंगनाभिगछतिं॥द्यात्यूर्यमार्गेणावनयेन्त्रीप
तिव्रता॥एकंसंवत्सरंपूर्णंराजवल्लभविजयेत्॥साजीवपुत्रासुभगाभवत्यमरवर्णिनी॥अतिनिंदतिसर्वीश्चसपत्नीनात्रसंशयः॥पूर्णेसं
वत्सरेद्यान्नीवर्णंसूर्यमुनमः॥ब्राह्मणायाभिरूपायहरिद्रायशास्त्रिनी॥फलानिनाथपुष्पालिभक्ष्याण्यविसृजेत्॥द्यादनस्तमितके
चरितव्रतकानथा॥यानथासप्तमेसूर्येभक्तेस्त्रीनियमस्थिता॥वंदनक्षत्रपूजानिभोज्यानिवरवर्णिनि॥साद्यात्कांचनंवृंदंनेक्षुशालिगृहा
नपि॥अभिरूपायविप्रायवासभूतवस्त्रान्वितां॥वंशीतलगतांसाभवत्यवरवर्णिनी॥सुभगादर्शनीयापुत्रवत्यविभाविनी॥पौर्णमास्यां
तुसतनेप्राप्तेसोमेद्यैगनाः॥अर्घोद्यात्समनस्कासाक्षतेसकुशांतथा॥यावत्कंचवतिंद्याद्धिनासहसंयुतां॥सवंशाकृतनेनित्यंमर्त्यान्कामान
वाप्नुयात्॥अरुंधत्यानुनाश्नातिसूर्येनारीपतिव्रता॥दृष्टिंनेयथावाध्रुवेसेहान्कामानवाप्नुयात्॥कांचनंशक्तितोद्यात्सविप्रायमनस्विनि
॥सुभगादर्शनीयावभवत्यमरवर्णिनी॥१२॥इतिश्रीभविष्येहरिवंशेपरिजातहरणेउत्पत्तिकविधिः॥ ॥भगवत्सकाशानिर्वेशयशरीर

सपत्न्यः सपत्नि अधितिष्ठति आकम्पतिष्ठति हुं ६४ ६५ व्रतान्तरमाह यानथेति ६६ द्यात्याककंसगुडघृतगोधूमान्नं व्रतान्तरमाह अरुंधतीति ७१ ७२ ॐ ॐ इतिश्रीभविष्येउत्तरपर्वणिश्रीधर्मराजाधिष्ठिरसंवादे
६७ ६८ ६९) भाषाटीकेहरिवंशार्थप्रकाशेद्वात्रिंशोपरिशतमोध्यायः ॐ १३८ इतिवैष्णवीपरमसुखदाभविष्योत्तरपुराणभाषाटीकायां

पैर्जनकैः पुत्रकैरपि॥ अहंधानिप्रवक्ष्यामिसहेनाभिर्वरेश्वरि॥ कृत्वाशुनीयाक्षिपतिस्वाद्यमूलफलाशिनी॥ ब्राह्मणायैकभक्तंचदत्वाभर्तुर्व
चनोभुक्तवत्याभुभावाराधकदैवतप्रजिका॥ एवंसंवत्सरंकृत्वाननोदद्याद्विजानये॥ गोवत्सरंतुसंकल्पंवामरंवभुजंतथा॥ दासिस्वापूर्वमि
क्षान्नंशक्त्याविभुविप्रतोषंकुर्यान्मनःस्वरात्मश्रोत्रिदेशावलम्बिनः॥ तस्याभवंतुकेशाश्चभक्तिमत्याहिमर्तरिशिरोरोगिवैधुरा मानगोभय
नशिरःसतीं॥ प्रक्षालयेन्मलंकृत्वापयसाश्रीफलेनवागोमूत्रंससप्राश्येत्शिरःस्नानंचमेभयेत्॥ कृत्वावनुदशीमेनंकर्तव्यंरजनिं
॥ भवत्याविधवावैधुभगाविज्वरातथा॥ शिरोरोगेश्वनैवास्याशरीरमितपत्नीदशमीयंतत्तादंडाकांक्षतीस्त्रीभुक्तिमेतेतिविप्रतिपदंनिय
मात्रिपदेकभोजनां॥ पयसावत्सरंयावत्संवत्सरोगतः॥ ब्राह्मणायतनोदद्यात्पदंरूप्यमयंशुभं॥ तत्तादंडरूपसंपन्नंप्राप्नोतिस्त्रीसुमध्यमे
॥ सतनंस्त्रीहितीयांचकौरिकेत्यरूपतां॥ अनंतरोपवासेनशाकभक्षाशनासती॥ ततःसंवत्सरेपूर्णेब्राह्मणंस्वसिनायेत्फलैः परिपूर्णैः सो
मेमाक्षणादक्षिणान्विनैः॥ तत्वर्णेनवभद्रंतेघृतपात्रेणवानरीं॥ भुंजेविधायसादरान्मृगनाभिमयेशुभां॥ आत्मनःशोभनोकर्णावि कृतीस्त्री
सुमध्यमा॥ नखत्रेभवलोग्रेभ्रुवंभुंजीनयावकं॥ ततःसंवत्सरेपूर्णेकर्णेदद्याद्विरत्नयो॥ घृतेप्रक्षिप्यविप्रायदक्षिणासहितेशुभां॥ नासामि
कैत्वनासांनामवेद्राज्ञाधिवर्जिनां॥ नितगुल्मंससप्तसिंवेशावत्सुवेद्विरक्षितः॥ अनंतरोपवासेनसेकयाःसतिलैःसदा॥ तस्माद्दद्यात्पुष्पाणि
घृतेप्रक्षिप्यद्वापयेत्॥ स्वक्षीभवेयमितिवास्त्रीकांक्षत्यमृतोदवे॥ अनंतरंवैभुंजीतपयसाथघृतेनवा॥ ततःसंवत्सरेपूर्णेपद्मपत्राणिपंडित

१९ २० २१ २२ २३ भक्तहृदयमर्पिताभीष्टायाद्युपवसेदित्यर्थः
२४ २५ २६ २७ २८ सत्तमराजसत्तमाः ३० ३१ ३२

॥ तत्रैवोत्तमपत्नीत्वमेत्यक्षीरेक्षुविक्षितेर्[१९] ॥ स्रवमानानिविप्रायतनोदग्यात्मनीसती॥ कृत्वासारसमानाक्षीनदत्वाभवतिस्त्रियं॥ इकेदोहौयाकुरुतेयाक्षीधर्मपुराणिनी॥ सामृतमयेननापिवेद्दकंसंवत्सरंसती॥ अथाविनेनधेनूनांनवमंधर्मभागिनी॥ ततःसंवत्सरेपूर्णेविद्युल्लतानुमहतीं[२०]नेन विधिवत्कृत्वाभीक्षीभवतेवशोभने॥ सुभगासुखदुःखप्रधनाढ्यागोमतीतथा[२१]॥ याबालरूपाणिकेतदंतानमरवर्णिनि॥ श्रुत्वाहृष्टानसाक्षीनभक्तहृदयमर्पि तोदिनो[२२]ततःसंवत्सरेपूर्णेहयाहोममयान्तती॥ दंतानप्रक्षिपधर्मज्ञेपत्यतिपुरोदितो[२३]नेनसातिसुपुण्याभान्तंनाम्नोनिसासती॥ सोभाग्यमधिकांनि सपुत्रत्वंतथानघे[२४]सर्वमेवमुखंकोनमिकेशतविनने॥ सापेक्षीमास्योस्त्वातानयाणवेद्वेदयेभुभे[२५]यावत्कंपयसाविद्दत्वाविप्रायभाविनि॥ ततः संवत्सरेपूर्णेवंदरूपमयंतती[२६]पत्रपत्रेतविन्यस्यब्राह्मणान्त्वलिनावयेत्॥ पूर्णेवेदमुखीनेनदानेनस्त्रीशुभाभवेत्[२७]॥ तत्राविकृतियानारीतत्रासानप तोपमो॥ अथाविनंदशम्यांतानिन्यमश्नीतभाग्यतो[२८]॥ ततःसंवत्सरेपूर्णेदेवित्वेकांचनेशुभे॥ सरक्षिसेब्राह्मणायप्रयछतथातानेनो[२९]भाग्यंवरमा प्नोतिवरुणुयोत्तमंयंवव॥ सदोत्तमोत्तमोसाध्वीविभर्त्यमरवर्णिनि[३०]॥ तोदरत्वमिकुंतीसपेदेकांचनभोजिनी॥ एवमंतत्रभोक्तव्यमन्नतोयेनतिस्पृ ॥ ततःसंवत्सरेपूर्णेदशाढ्यातीलतोभुभो॥ फुल्लोद्दिक्षिणंधनेब्राह्मणायप्रयछतात्[३१]नेनहत्वाविकृतियाबलीरूपपुत्रोसुभगेभवे॥ दाक्षीसपत्नंवंशाकैः सवैरनिर्दिनो[३२]॥ संवत्सरेततःप्राप्तेरोकोपद्रोदतानिवै॥ ब्राह्मणायाभिरूपायतथापत्रद्वयंशुभे[३३]॥ तोविज्ञानमत्विकृत्वीक्षपेवैसप्तजन्मा॥ त्रयोदशीमेकभ क्तमाश्नातेवत्सयाविनमू[३४]ततःसंवत्सरेपूर्णेवत्सरंसप्रयछता॥ प्रजापतिमुखाकारंकृत्वातत्रवरानने[३५]॥ कांचनंवेदवानंतदाकारंसर्वदा॥ अंजनेन

दानोदरत्वं स्तनोदरत्वम् ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ प्रजापते
श्वतुर्वक्त्रस्यमुखाकारम् चतुर्दिक्मुखाकारंकृत्वेत्यर्थः ३८
तदाकारस्यप्रजापतिमुखाकारस्यसदृशाकारम् ३९

पृष्ठः
२११

वधमेतज्ञानकैरवर्ज्यतेतैरत्नानिचैवदुर्लभानिवसोरकंवदापयेत्तनेनभोगीमभिमतंस्त्रीसौभाग्यंप्रतिपद्यतेमधुरंगवमिक्षुंतीवर्जयेत्स्त्रवसंस
तीसंवत्सरंमासंवादापयेत्स्त्रवणंतनः॥ सदक्षिणंब्राह्मणायपरंमाधुर्यमिक्षुतीशुभवस्त्रज्ञानतुरगंभवत्यमरवर्णिनीदृढपुत्रशिरोपा
दिकंनासोमनंदिनिवक्ष्योवक्ष्यंवरारोहेभोक्तुंसतिनोदकं॥ अग्निंवाब्राह्मणोवापिनप्रदहःसदापदा॥ यदापदास्पृशेत्तंवंदेनंपत्नानिनोपादेन
देवणंदेनप्रशस्तयतमहंनि॥ तनैनित्यव्रतेपुंक्षाधर्मज्ञापतिदेवता॥ क्रमोदकमयोदद्याद्ब्राह्मणायस्थापयित्वातुतेननैव
॥पत्रेनाधोमुखेकृत्वादद्यादिप्रायतेदिनि॥ रक्तेईयोर्मिश्रयित्वाकांचनेनाथलंकृतोसर्वमेतत्पुराणागमिकत्वपिमनोहरं॥ त्रिरात्रंपुष्पकालेसाकरोत
पतिदेवतां॥ उपतेपतेवधर्मतेवत्तिकर्मवमानिनि॥ वापुत्राचैवमासभुभवत्मात्मार्थंपंडिता॥ पर्यश्नातुवमांकिंविदपिमासंयशस्विनी॥ वलिसज
तत्थंवपरित्यजंतभामिनी॥ उलोजवा॥ वंधवानसुखानिक्केदेकभक्तेननित्यशा॥ सप्तमीसप्तमीनित्यंक्षिपेत्स्त्रीपतिदेवता॥ ततः संवत्सरे
पूर्णेवस्त्रंदद्याद्विरण्यवम॥ सदक्षिणंब्राह्मणायशुभवंशुमतीभवेत्॥ करन्नेदीपकंदद्यात्सदायप्रमदावरे॥ पूर्णेसंवत्सरेदद्यात्सोवर्णंदी
पकंततः॥ तत्प्रासादीभवेद्गेहेपुत्रवतीभवेत्॥ सपत्नीनामधिपतेदीपवृद्धंततेशुभा॥ यासेवभोजनीनित्यंनेवस्त्रादृंतदा॥ नवार
सदर्शनासौम्यनित्यंपतिदेवता॥ शोचान्विताचसततंनवदानिभाषिणी॥ वभूवभूरयोर्नित्यंभूवानिरतासती॥ किंतस्याव्रतकैः कार्यंकिं
वास्याउपवासकैः॥ याभर्तृदेवतानित्यंसत्यधर्मगुणान्विता॥ विधवाचीतयाहिस्याद्देवयोगात्सतीसती॥ तस्माद्वक्ष्यामियोधर्मःपुरास्त्रीकृतंसुखधर्मे

३८ ४०।४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ५० मासान्वित्यन्वयः ५१ पर्यश्नातुप्रागवातु अतथ्यर्थंतत्तम् ५२॥

इतिश्रीभावदीपेहरिवंशाधिकारेद्वितीयोपरिभंवानंदेवात्

इतिविवितेपुरुहरिवं
शेउमाब्रह्मनंदसंवि
त्तोपरि

॥पतिसंकल्पयित्वासाविधत्तेनाधृतमयं॥तत्पुत्रोसद्गतुर्यात्तुनीधर्ममनुत्तरं॥तत्तत्वाभ्युत्तरंवक्ष्येतत्तत्रता॥व्रतंकेवोपवासेवभोज
नेवाविशेषतः॥भर्तृलोकंव्रजत्येवनवेदऋमनेपति॥शोहिलोपेतेवज्रातिसतत्तेपतिदेवता॥अद्यप्रभृतिसर्वेषांदेवानांवैवचनात्तः॥इदंपतिपु
रुषविधिंपोत्तोयःसनातनः॥पुनिश्चनारदःकृत्स्नंपोत्तंज्ञात्वेविधिम्॥उपवासस्यधर्मात्मात्रतकालांतरंवैवक्ष्य॥१२॥

नीर्तनीयासनीनोहिभविष्यथपुत्रानिना॥आदितिश्चापिसंक्रान्तीत्वंसोमसतेवरं॥प्रवर्तनेव्रतकालंपुत्रकानांसर्वदा॥उपवासव्र
तविधिंयथावद्दिहकृत्तत्रशः॥प्रादुर्भावेषुसर्वेषुभार्याविस्तोभहान्वनः॥तास्तंपतिपुत्रकविधिंनित्यमेवसनातनं॥सविशेषंवधर्मोक्षीधर्मेषुप्रशस्य
ते॥पतिभक्तिरदुष्टत्वमथवापुत्रत्वमेववा॥नारदउवाचसर्वमुक्तास्कनाःसाध्वीमहादेव्यानरोधनाः॥जगुर्हिमहादेवीप्रतिपत्नहरप्रियां॥अदि
तिव्रतंकथंशक्रयद्धर्मचारिणि॥उमाव्रतविधिःसर्वःपूर्वंदिहृतयाकृतः॥चारिनातेनिवध्यात्ममदत्तस्कंदपः॥अदितिव्रतंकथं[redacted]तद्वेसावि
ध्यधर्मनित्यया॥तैरेवपुत्रैःसंयुक्तमिदंत्वधिकंव्रतं॥सखाकालेवसंप्राप्तेस्थानेस्थानेनधैर्यवान्॥पूजनंवनमस्कारोजपश्चद्विगुणःस्मृतः॥सावित्रा
व्रतंकृत्वानरादित्यव्रतंततः॥भर्तुःकुलेपितृकुलेमात्मानंचैवनारयेत्॥रात्रौव्रतंकथंकृतंधेदंवधविधिः॥रक्तमधधिकंनोतोभोजनंचैवसामिषं॥व
त्तुर्वेदिवनेवापिपुण्यकार्धविधिःपुनः॥अहोरात्रोपवासस्यदेयंकुभ्रातंतथा॥गंगायांव्रतकंदत्तेसहोमंवयशस्करि॥स्नानमर्घधिकंकार्यंप्रसूवस्त्रात्मनोजले २६ पुनः
॥अन्यत्रवाजलेमाघेशुक्लपक्षेहरप्रियेः॥तत्रकृतंव्रतंनाममसर्वकामप्रदंस्मृतं॥सप्तसप्तवसप्ताचकुलानिहरिवल्लभे॥स्त्रीनारयतिधर्मज्ञेगंगाव्रतकचारिणी २८ २१२

रक्तेश्वराधयद्धर्मचारिणि॥उमाव्रतविधिःसर्वःपूर्वंदिहृतयाकृतः॥
॥१८॥कथंदित्यातेनिवध्यात्ममदत्तस्कंदपः॥अदितिव्रतंकथं

देयंकुमलहलंतनंगायाव्रतकेशुभेनारसंपारसंवैवनडुतंसार्वकामिकमृषियमभार्यावकारायव्रतंयामरथंशुभमृहेमेनेनवकर्तव्यमाकाशेहरिवल्ल
भो३० इमानिवैवगाख्यानिब्रूयासाकाशमास्थिताःस्त्रात्वाशुचिसमायानमलंकृत्यवनिंशुभे३१ वेरामहंयामरथंहिमद्रुहेनधारयेन॥ पतिव्रताजीवपुत्राभवेयं
वपुरोधिकां३२ सेपत्नीवाधिनेहेयंपरपेयंवैवमामयांसमर्तेपुत्राजीवेयंविरंतुसुखमेववै३३ पतिलोकंवगछेयंभवेयंनेहिनीतथासवेलामृद्दुहस्त्रावस्त्रन
नेषुपुत्रान्वितां३४ एवंनत्वाननोविप्रंमधुनासर्पिषावयेत्तानिलैरर्पितंपक्वसैःपायसेननुभोजयेत्३५ सवंव्रतानिदेवीभिःकृतानामरवर्षिणि॥ ग्रहाद्दयापुरो
क्तानिदृढपत्नीहरिप्रियो३६ अहंव्रवीमितपसामदीयेनसमन्विताःसर्वंद्दयथपुराणानिव्रतकानितथैवचो३७ पोसाख्यानुमयाद्दयानिदृष्टानिवैपुराणकल्याण
पुण्यानिपावनानिशुभानिवा३८ वैशंपायनउवाचहरिप्रीतीव्रतंवकेदृष्ट्वाव्रतकवित्तरम्॥ उमयावरदानेनदृष्टादियेनवधूडमाव्रतेनसवैपुरु
षस्तानंतथाधिकं॥ रत्नमालापदानेवतथान्नंसर्वकामिकं३९ तथाजववतीवक्त्रेपुरोमाव्रतकंतथा॥ दत्तवम्यधिकंसातुरत्नदृष्टंमनोहरं४० सेनादृष्टेनवैव
पुत्रोमाव्रतकेनवा [illegible] पीतमभ्यधिकंवासत्तयादत्तमुमाव्रतं४१ रोहिणासाधकात्मुन्मादयावपुराननेव्रतानि
रत्नुदत्तानिवदृष्टिकृतनंदनोदृष्टेशतभिषावैवव्रतकंपुण्यलक्षणम्॥ येननक्षत्रमुख्यत्वंजगामकृतनंदन४२॥ ॥इतिश्रीमहाभारतेशत
साहस्र्यांसंहितायांवैयासिक्यामुत्तरेहरिवंशेभविष्यपर्वणिनारसिंहेउमाव्रतकथनंनामपूर्वोदृसमाप्तम्शुभंभूयात्॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

प्राक्तनेपृ ४३ ॥ ॥ इतिश्रीनैनकराठियेभाषादीपेहरिवंशाख्यपूर्वोदृसमाप्तोपरिषदृत्रिंशोध्यायः ॥ १३६ ॥ पूर्वभागकृतंवनसमाप्तम् ॥ शुभम्

अथउत्तरत्रकथामिदमुच्यते वैशंपायनेति १ २ ३ ४ ५ ६ १ स्वर्गात्तो पितृपक्षविशेषः साहचर्यात् ८ ९ १० ते असुराः नेषुः नीतीकृतवंतः ११ अपविनिर्दग्धो हेयो आनर्ण्य १२ १३ अस्त्यर्थगिर्जित्वा १४ नेषुः ब्रह्मेतौ भव्यभावनाः दीर्घदर्शिनः भवनहिमाभिज्ञाद्वा १५ रुद्रकोपेहिद्रकोधर्मत्यंतविनो १६ १७ १८ २०२९

श्रीगणेशायनमः ॥ जनमेजयउवाच ॥ वैशंपायनधर्मज्ञासर्वशास्त्रविशारद ॥ पारिजातस्यहरणेवद्दुर्वाससःकथां ॥ कीर्तितांनिखिलोसुरमुख्यानांसहरणानां
नपोधन ॥ तेषांवधंमुनिश्रेष्ठकीर्तयस्वाधकस्यव ॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच ॥ त्रिपुरेनिहतेवीरेरुद्रेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ तत्रप्रधानावहवोवभूवुरसुरोत्तमाः ॥ श
स्त्रिनानदग्धायेरुद्रेणत्रिपुरालयाः ॥ षष्टिंशतसहस्राणिनन्यूनाधिकानिवै ॥ तेज्ञातिवधसंतप्ताश्चक्रुर्वीरास्तरस्विनः ॥ जन्मूमार्गेसतामिष्टेमहर्षि
गणासेविते ॥ आदित्याभिमुखावीराः सहस्रांशुसमाः ॥ तपोभस्थानृपश्रेष्ठ कश्यपेनःपुत्रसंभवं ॥ तेषामुग्रंरणजनुर्गणकःसमाभिनः ॥ वृक्षंने
त्रावसन्वीरास्तेकुर्वंतोमहत्तपः ॥ कपित्थंवृक्षमाश्रित्यकेचित्तत्रोषिताःपुरा ॥ भृगालवातीत्वपरेवेरुतस्तंतथातपः ॥ वटमूलेतथावेरुत्तदः कोरवने
दन ॥ अश्वत्थंतोपरेत्वन्यवटंगत्वासुरात्मजाः ॥ तेषांतुष्टःप्रजाकर्तानरदेवपितामहः ॥ वरंसतंसुरश्रेष्ठः प्रादोधर्मभृतोवरं ॥ वरंवरयदुत्सृज्यतेरा
नवृक्षयोनिना ॥ तेवै वरंसतंदृष्ट्वेनत्र्यंबकंविभुं ॥ इंद्रंतोपविनिर्गंतुंज्ञातीनांकुरुनंदन ॥ तानुवाचततोब्रह्मासर्वज्ञः कुरुनंदन ॥ विश्वस्यजगतः
कर्तुः संहर्तुश्चमहात्मनः ॥ कःशक्तोपविनिर्गंतुंमाल्यवोवृषभध्वजः ॥ अनादिमध्यनिधनःसोमोदेवोमहेश्वरः ॥ तमस्यसुखंत्वर्गेवस्तुमिच्छंतियेसु
राः ॥ तेनेपुत्रत्वकेविनुदुरात्मानोमहासुराः ॥ अथेपुरपरेराजन् सुरामध्यभावना ॥ नेपुर्वैतदुरात्मानंवद्दुर्वाससंप्रभो ॥ ववंवद्दुरंगत्वावत्स्यो
मश्चसुखंविभो ॥ हिंसात्मनोभयंतस्यघेनोज्ञानयोहनाः ॥ निहतेत्रिपुरेदृष्ट्वाभीताः त्वनयनानिधा ॥ ८ ॥ विनामहदुवाच ॥ असुराभवथावध्यादेवा
नांकरस्यवा ॥ नवोधिष्यथवेदिप्रान्सत्यस्थान्सतोप्रियान् ॥ विप्रोपघातंमोहाद्वेकरिष्यथकथंचन ॥ नाशंयास्यथविप्राहिजगतःपरमागतिः ॥ नारायु

नईयुर्नीतीकृतवंतः ५ अपविनिर्गतवृत्तांत ३+त्मानुवासविनामहः ॥ वरयध्वंवरंवीरारुद्रकोधमनेसुराः ॥ ६ ॥ तेऊचुः सर्वदेवानामवध्यास्यामहेविभो ॥ पुरातिष्ठद्भयोदेवभवंतंनर्ते
हीनतेः ॥ ७ ॥ सर्वेकामसमर्थ +३

भवभावनाइतिचुक्तं तदेवस्पष्टयति येभिक्षाइतिअविशदसाधुपदेवइ २४ २५

[illegible]ष्टिभेनकुर्वद्भिरात्महितं॥सर्वभूतेषुभगवान्हितंधत्तेमनाईनः॥३॥नेगमाअसुराजन्नब्रह्मणाधिसर्जितः॥तेषिभक्तामहादेवमतस्तधर्मकारिणः॥४॥स्वयंहिईशानंतेवादेवैस्त्रिपुरनोगनः॥श्वेतंतेत्र्यंबकंदृष्ट्वासोमस्तत्रवरः प्रभुः॥५॥वावेदंभगवान् सुरान्मतांगतिः॥वैरमुत्सृज्यदंभंचहिंसांसुरमनमः॥६॥मामेवनाश्रितास्तस्माद्दरंसमुद्दामिवः॥येदीक्षिताःसुमुनिभिःसात्त्विकापरमैर्हिजैः॥७॥सहतैर्गम्यतेस्वर्गं प्रीतोहंवःस्वकर्मणा॥इत्येवंवरदंतेनपसाब्रह्मवादिनः॥८॥अविक्षाक्षिपथंकृत्वेतेलोकापथाममा॥इहमासंतेपथोनीयः करिष्यंतिमानवः॥९॥वानप्रस्थेनविधिनाएनयन्तोतमोधनः॥वर्षाणांतुसहस्रांतेपसोग्राच्यंतेफलंकृत्स्नाविरात्रेविधिवद्भ्रष्टेवेषितोगतिं॥१०॥अकीर्तीपेनिवसतोहिगुप्तंतद्विद्यातोनीवदेशेवभद्रंतोवरमेतेदृष्ट्वाम्यहमृषेनवाहनमानंयश्चमांपूजयिष्यति॥११॥सर्वेभयविनोपिगतिंसममवाप्स्यति॥१२॥ओदुंबरान्वाटमूलाद्विजान्कापिलानपि॥तेषांशृगालवारीयान्भक्षोत्मानोहृतव्रतान्॥१३॥मुनीश्वरत्वंवारीयान्सविशेवेलयेनराः॥पूजयिष्यंतिसततंतेयास्यंतीशिनोगतिं॥१४॥इत्युक्तोधर्मदेवोभगवान्कृतवाहनः॥तेरेवसहितःसर्वैरुडुनाकंजगामवै॥जम्बूमार्गंगमिष्यामिनेवृमार्गेवसाम्यहम्॥१५॥सर्वंसंकल्पमानोपिहृदयोकमधीयते॥१६॥इतिश्रीलिंगेपुराणेहरिवंशेषष्ठपूरर्वधे॥ ॥वैशंपायनउवाचागतेस्मिन्नेवकालेतुवर्तेषट्सहस्रविंशतिवर्षेब्राह्मणोयानन्वत्सरीयोदमंगुरानिनःब्रह्मदत्तेतिविख्यातोविप्रोयजनयाजनेपिवान्॥अश्वमेधःक्रतस्तेनवसुदेवस्यधीमतः॥सांवत्सरदीक्षांदीक्षितःबहुरात्रय॥आवंतीयाःभुमेतीरेसुनयासुनिपूजिताः॥सत्कारवसुदेवस्यमहाभागयोहिनोत्रमः॥उपाध्यायश्चतीरस्थरक्षाहेतोर्महात्मनः॥वसुदेवस्यतेयांते

मासनुदर्शःपत्रांकः पूर्णमासः ५

देवक्या सहितः प्रभो॥ यजमानं बृहद्रथं यथा क्रोष्टुर्बृहस्पतिः॥ तत्र वै ब्रह्मदत्तस्य बहूनेव बृहद्रथिनाम्॥ उपास्ते मुनिवेषा मद्रान्नानो हठप्रभाः॥ यो वै हंसान्न लक्ष्यश्च मुनेर्जैमिनिसत्थाः॥ श्रुतिमान्नाजनिश्चैव देवलाश्चाश्वधारणाः॥ स्वानुरूपया पुरुकुत्सेन सधीमनः॥ यत्रेक्षिताद्दहो कामान्देवकीधर्मचारिणी॥ वसुदेवप्रभावेन जगत्सृष्टमहीपतेः॥ तस्मिन्नेवंगते वर्तमाने दैत्याः बृहद्रथवासिनः॥ निकुभाद्याः समागम्य नृपुरे रहसिनाः॥ कंसं तोयत्नभागोनः सोमपास्ता महेश्वरम्॥ कन्याश्च ब्रह्मदत्तो नो यजमानः प्रयछतु॥ बहूनां संतस्य कन्याश्च रूपवंतो महाबलाः॥ आहूयनाः प्रदातव्याः सर्वे वै वाहिनः क्रतम्॥ रत्नानि ब्रह्मदत्तो पि विशिष्टानि ददातु नः॥ अन्यथा तु नयज्ञेयं यजामापयामहे॥ ततः क्रुद्धा ब्रह्मदत्तं नानुवाचमहासुरान्॥ यज्ञभागो न विहितः पुराणेऽसुरसत्तमाः॥ कथं सत्रेमा मयानेशं क्रोष्टा तं मयाहिवः॥ बृहद्रथेहमुनिश्चैव देवभीष्मार्थकोविदान्॥ कन्याहितमयादेया लाभश्चैव कल्पितामया॥ अंतर्वेद्यां प्रदातव्याः सहस्राणामसंशयम्॥ रत्नानि ब्रह्मदत्तस्य दास्यामि सांतेनाहं विचिंत्यनाम्॥ वेलायैव प्रदास्यामि देवकीपुत्रमाश्रिनः॥ निकुभाद्याः क्रुधिताः पापाः बृहद्रथवासिनः॥ यत्नवाहं विलुलुपुर्नृपेंद्रः कन्याश्चतत्तथा॥ तद्दृष्ट्वा संप्रयत्नेन दध्यौ तान्कंडुभिः॥ वासुदेवमहात्मानं बलभद्रगदेनथा॥ विहितार्थस्ततः क्रुद्धः प्रद्युम्नमिदमब्रवीत्॥ गच्छ कन्यापरिक्षीणं कुरुपुत्रौ भुमन्यवौ॥ यावद्दवसेनेन बृहद्रथमहंप्रभो॥ सत्यवो बृहद्रथं वीरः पितुस्तान्कारणं तदा॥ निमेषांतरमात्रेण गत्वा कामो महाबलः॥ कन्यात्ता मायया धीमान्नाजहेस महाबलः॥ मायामयीश्चकृत्वान्यत्तवान् रुक्मिणीसुतः॥ मामैरिनिचयधर्मात्मा देवकीपुत्रवेत्तथा॥ मायामयीत्वन्नाहत्वासुतास्तस्य बृहद्रथं बृहद्रथं विविशुर्दैत्याः परिवृत्यानराधिपाः॥ कर्मंत्ता

तस्यतत्वाद्रुद्रं इत्यः १९ प्रभोइतिसंबोधयन्कन्यागोहत्वेसंभवयति॥ २० २१ २२ सुतावृहद्रथस्तस्य अस्यअपत्यमयीदुहितरः २३

कर्मसरव्यंतत्र आसाध्यंतिः प्रस्थापयंतिः विधियतइत्यर्थः २४ २५ २६ ३७ २८ २९ ३० ३१ विभुस्वामीसरयामित्रंच ३२ आनीतेतिज्ञानन्तम् आनीतानीत्यर्थः प्रियकाम्यया तदाराधनेन

सार्थेनतत्रविधिदृष्टेनकर्मणा॥यदिशिष्टंवदुगुणंतदभूवनराधिपः॥तस्मिन्नंतरेप्राप्तोराजानस्तत्रभारत॥सत्रेनिमंत्रितःपूर्वंब्रह्मदत्तेनधीमता॥तेनसंधोदितवक्रःशिशुपालस्तथैववा॥पांडवानांतराष्ट्राश्चमानवाल्लोगमानयन्॥रुक्मीवैभोजपतिश्चैवनीलोराजाधर्मसुवत्॥विंदानुविंदावंतीशल्यःसृंजयनिरेववा॥राजानश्चावरेवीरामहात्मानोदृढव्रताः॥आवसिताताद्रिरेवद्वुरत्यवभारत॥तान्दृष्ट्वानारदःश्रीमानविनयदृनिंदितः॥सत्यवादीतदानोवधविधानिसमागमः॥अर्हंतरयंपुरुदेनत्यनत्ययनाम्हम्॥सर्वंसंचिंतयित्वासनिकुंभश्चवनेगतः॥पुनिनःसनिकुंभेनदानवैश्चतथापरैः॥उपविष्टस्तथोत्मानिकुंभमिदमब्रवीत्॥कथंविरोधंयदुभिःकृत्वात्त्वंहिसुनेतो॥योब्रह्मदत्तःसकलःसंहितस्यविभुःसखा॥ज्ञानानिपंचभार्योलोब्रह्मदत्तस्यधीमतः॥आनीतावसुदेवस्यसुतस्यप्रियकांक्षया॥ज्ञानदयंत्रात्रणानाराजन्यानोशनेतथा॥वेद्यानांज्ञानमेकंवशूद्राणांज्ञानमेववैनामिःभुक्त्वाविनोधीमान्दुर्वासाधर्मवित्तमः॥तेननासांवरोदत्तोपुनिनापुत्रकर्मणा॥तेकेकसुतयोराजन्नेकैकाऽहिनतथा॥दत्तेनानुपमाःसर्वावरदानेनधीमतः॥कन्याधर्वंतिनतनयास्तासांसरपुनःपुनः॥संगमेसंगमेवीरभर्तृभिःशयनेसह॥सर्वेपुत्रामयंगंधंत्यवंतिवरयोगना॥सर्वेहायोवनेनत्ताःसर्वाश्चेवपतिव्रताः॥सर्वाःपुरोरसरसांगीतनृत्यपुरोदयां॥ज्ञानेतिसर्वाइत्येवदत्तेनधीमतः॥पुत्राश्चतपसंपन्नाःशास्त्रार्थकुशलास्तथा॥तेत्वेत्थिनारीधर्मेयथावदनुपूर्वशः॥ताःकन्याधर्ममुत्सृज्यानीताःप्रेषणाधीमता॥अवशेवंशनेत्वेकंयदानीतंकिलत्वया॥तदेवेयादवावीरायोधयिष्यंतिसर्वदा॥सहायार्थंनराजानोविर्यतोहेतुपूर्वकं॥ब्रह्मदत्तसुतार्थंवैरत्नानिविविधानिवा॥हीयंतोभूमिपालानांसहायार्थंमहात्मनां॥आनिष्यंक्रियतोवैवधे

निमंत्रितभूतेन ३३ ३४ ३५ ३६ कन्याः कमनीयाः तनयाः सुकुमार्यः संगमेसंगमे प्रतिसंगममू ३७।३८ सर्वाअक्षरसांगुरोयुक्ताः अतएवसर्वगीताद्विज्ञाननिर्दिष्टाक्यभेदः ३९ ४० ४१ ४२ ४३

समेष्वनिवैनृपः॥ सवसुक्रेतथासक्रुरसुरालोनिहृद्वतान्॥ लक्ष्मीवंशतंकन्यारत्नानिविविधानिच॥ यथाहैणनरेन्द्रेस्माविभक्ताभक्तिवत्सलः॥ सुनेषां
दशनागूढीरान्नारिनानारहनेतेनानेमेवांतरमात्रेणतत्रगत्वामहात्मनाँतृप्तेरसरासुक्तारानभूमिपसत्तमैः॥ सर्वकामसमृद्धार्थैर्भवद्भिःस्वगमैःस्वयं
॥ अविनाःस्मयथान्यायंसत्रंकेवःप्रयक्षत॥ सत्रंनाविनपूर्वेहिद्विजैर्वीरैर्भवद्भिश्चनिकुंभोथाब्रवीद्दृष्टःशत्रंसररिपुलक्षः॥ संवर्णयित्वाक्षत्रस्य
माहात्म्यंसत्यमेवचपुरुंगोरिपुभिःसार्द्धंभविष्यतिनृपोत्तमाः॥ साहाय्येदनुमिक्षोमेभवद्भिस्तत्रसर्वथा॥ एवमस्त्विनितानूचुःक्षत्रियाःक्षीणाकेत्ति
चा॥ पांडवेयानृतेवीरंकेनार्थान्नारदादिभी॥ क्षत्रियाःसन्निविक्षालेयुद्धार्थंकृतनिश्चय॥ पत्न्यस्तत्रसमुद्दिश्यवयंनवादगताभवि॥ क्रतोपिसेनयासा
र्द्धंमायथोवद्दपुरंविभुः॥ मद्राद्देवस्यवचनमुद्दिश्यनसत्यवतीस्थापयित्वाद्वारवतीमाद्रकंपार्थिवंतथा॥ सनयासेनयासार्द्धंशैरासंहितकामयाचयत
वारस्माविद्वरेद्देवोनिविविक्षोविभुः॥ देवोपवरकन्यांगोवसुदेवप्रजोदितः॥ इनगुल्मंप्रतिसरंकृत्वातंविधिवत्प्रभुः॥ प्रद्युम्नंतनयंश्रीमान्रक्षार्थंविनि
युज्यवाप्त॥ इतिश्रीलिंगेपुराणेहरिवंशेवद्दपुरवर्णनेः॥ वैशंपायनउवाच॥ पुरुतोभुदिनेद्वर्यंजनवक्षविनिर्मले॥ बलःकृष्णःसात्यकिश्चनार्क्षमारु
रुरुर्मुदा॥ वद्दगोधांगुलित्राणाद्देशिनाधूद्धकामुकाः॥ विल्वोदकेश्वरंदेवंनमस्कृत्यसुरोत्तमं॥ आवर्तीयाजलेस्नात्वारुद्रेणवरदत्तया॥ गंगायाकुरुत्रा
ईलरुद्रगान्धेनपुण्यया॥ प्रद्युम्नमग्रेसेनास्थावियतिस्थाप्यमानद्दा॥ रक्षार्थंयत्नवारस्यपांडवान्विनिवृत्तवान्॥ शेषंसेनांगुलाद्रिभगवान्विनिवृत्तवा॥ जयं
तमथसंस्थाप्यवरंवसतांगतिः॥ नागायतनरेवाथस्थंवाप्यतांनथा॥ विप्रतेजनिवृत्तौतौप्रद्युम्नश्चभारत॥ ततः कृष्णस्यवचनाद्दंतोरगद्दंडभिः॥

७ ८ विष्वक्सेनादिवः ९ सनत्कुमारोमिषाद्यः १० मेघानामिवनादोयेषांतान्
११ १२ कुनादेजाविनः १३ १४ १५ १६ भूमिर्द्यांच पूरयित्वाद्वनिर्घोषः १७ १८

उत्तरश्च

जलजासुरजाश्चैव वराहान्यपराश्चये मांकरोरविनोयूहः शार्ङ्गेनवगरेनच॥ सारणश्चोद्धवश्चैवभोजोवैनरथस्तथा॥ अनाधृष्टिश्चधर्मात्मापृथुर्विपृथुरेवच॥ क्रतवर्मीवीरुद्देवोविश्वक्सेनरिमर्दनः॥ सनत्कुमारोधर्मात्मावीरुद्देहस्यभारत॥ अनिरुद्धसहायौनोदृप्तानीकंररक्षतुः॥ शेषाणांदशसेनानुगुप्तमध्येवसन्थिनाः॥ रथैरश्वैर्नरैर्नागैरकुलाकुलवर्द्धनः॥ वद्धपुराद्विनिष्क्रांतादानवाबुद्धुमर्हणाः॥ आरुह्यमेघनादांश्चगंधर्वानविहस्तिनः॥ मकरान्छिशुमारांश्चदृप्तानविवारण॥ महिषानविरुरुंश्चसक्षानविवकक्षपान्॥ सनैरेवरथैर्युक्तैर्विविधायुधपाणयः॥ किरीटीपीडगुरुभिरगैरपिसंहिताः॥ नानादंशनविविधैस्तूर्यैर्नेमिस्वनाकुलैः॥ प्रधावमानैरुत्तैश्चमहासुरसमस्वनैः॥ नासामतुरसेनानासुघनानांजनेश्वर॥ निर्कुभोनिर्ऋतायक्षेहानासवासवः॥ भूमिर्द्यांवपृथिरेहानवासेवलोकदाः॥ नरहोविविधान्नादान्सेवंस्तथापुनःपुनः॥ राजसेनाविसंपन्नावेहिराजपुरोगमा॥ असुराणांसहायार्थंनिश्चिताजनमेजय॥ दुर्योधनभ्रातृशतंवेहिराजानुगाव्रगाः॥ स्थिरैरथैरश्वगंधर्वनगरोपमैः॥ कठिनानाहिनोवीरादुष्परस्पंदनात्तथा॥ तक्षीवैगहनिश्चैवनस्यनुर्निश्चितोरणे॥ तालकेतुध्वजीकाशेधुन्वानोधनुरीश्वरे॥ भीमसेनश्चसंक्रुद्धोभगदत्तश्चपार्थिवः॥ नरासंधश्चिगर्तेश्चविराट्श्चसहोनरैः॥ पुरुषार्थंपुरुषाजीवानिर्कुभाराजयेधिताः॥ युयुत्समानायद्भिर्हैवैरिद्वमहारथाः॥ ततोनिर्कुभःसमरेशत्रूणांविक्षोभयन्॥ सेनांतुतांदृष्ट्वाभीमोदृश्यन्नाशिलाघवम्॥ तत्कर्मदुष्करंदृष्ट्वाममसेनस्यधारणे॥ ततोनिर्घोरमीक्ष्वेडैश्चित्रपुंखैःशिलाशितैः॥ नरर्षभंतरमुख्यंदृष्ट्वानवाजिनः॥ नथनोननिर्कुभस्तंसर्वेबाणाभिसंवृताः॥ सपरीप्सन्ततोवीरोनिर्कुभोमायिनोवरः॥ अस्तंभयद्दनाद्दृष्टिमा

वेहिनाः शिलापातानदनुजोयोधगान् १९ २० २१ निर्कुभः आद्यःप्रधानंयेषांते २२
भीमानांधदृनामित्यर्थः २३ २४ २५

सनत्कुमारेणाद्यविशेषम् आर्ष्टिषेणाच्यवनौ पुत्रं निशठोल्मुकौ वत्सभद्रपुत्रौ ३० ३१ ३२ प्रहर्त्ता प्रथिग्राहवोयेनसः ३३ ३४ समुत्सृजनाः समुद्यमाऽभिगताः ३५

यथाभैमसनत्मांस्तभयेत्यानयद्वीरंगुहांवइपुरसंज्ञितांमा॥रक्षावाभगमद्वीरंमायथावलमाश्रितः॥पुनरेवनिकुंभस्तकृतवर्मीणमाहवो॥अनय
श्चरइत्संवभोजंवैतरणंतथा॥सनत्कुमारंमार्षिंवनपंवैनिशठोल्मुकौ॥वृष्णेश्चैवापरान्भोजान्मायया वलमाश्रितः॥ननस्यइहशेहोमायाकृ
न्मोजनेश्वरा॥नयतोयादवान्घोरांगुहांवइपुरसंज्ञितां॥तेनइद्धाकृतंघोरंभैमानांभीमदर्शनः॥कुकोपभगवान्कृष्णोवलःसत्यकिरेवयौ॥स
विशेवंतथाकामःशाम्बश्चपरवीरहा॥अनिरुद्धश्चउद्धवौभैमाश्चवहवोपरे॥तेनतःशाम्बोमुधःशार्ङ्गंकृत्वासज्यंजनेश्वर॥ततवेमुप्रहृतेभुतलोवि
वृताननः॥तेनइद्धाततवाहेवमभिउडुवरीश्वरा॥शलभाःकालपाशानांप्रदीप्तमिवपावकं॥समुत्सृताततोघोषपरिघांश्चसहस्रशः॥शूलानि
चाशनित्यानिप्रदीप्तांश्चपरश्वधान्॥पर्वताग्राणिवृक्षांश्चघोराश्चविपुलाःशिलाः॥उत्क्षिप्यवेगाज्जगतांरथानपिहयानपि॥नागयक्षाश्चित्यान्त्वा
वैन्द्राहइप्रहसन्निवावाक्यमिदंमधुसूदनं॥जगद्धितकरोहरिः॥शरइंवर्षंगंयइत्सहेद्वीरगवांपतिः॥नइदंउद्यवःसेहेवासववर्षमरिंदमः॥नसेहिरे
ऽसुरावाणाश्चारायवाधनुश्च्युताः॥पर्वपर्जन्यविहितेवात्मकासेनवोयथा॥नशोकःप्रमुखेस्थातुंकृतस्मासुरसत्तमाः॥व्याहितास्त्वसिहस्तेषु
भाइवभारताः॥तेवध्यमानाःकृष्णेनहिवमावंकमुत्तमाः॥जीवितांशंवहंतस्ते नारायणभयार्दिताः॥नानाजातागतानेद्रिर्जयंतःप्रवरास्तदा॥निजघ्नतः
शरैर्वीरैज्वलनार्कसमप्रभैः॥निपेतुरसुराणांतशिरांसिधरणीतले॥तृणराजफलानीवभूमौनिपतितानरैः॥निपेतुर्वृष्णिवह्निघ्नादैत्यानांवस
धातले॥कालेनोपहतावीरपंचवक्त्राइवोरगाः॥सोऽभिलोक्यततःकृष्णोघोरांमायामयींगुहां॥अदर्शयेतिःक्रमद्वीरःशत्रंप्रसेनुपुरुषतः॥गदेनसह

३८ ४० ४१ ४२ द्विषतांप्रातृनरोत्तमगणाजस्य ४३ ४४ ४५

धर्मात्मासारथोनद्धेनवा॥शोवेनवापरेष्वापिपूर्वयेनप्रवेशिनाः॥प्रमथानरसाकंपनंनैरणयुद्धनि॥जनाद्वलवा-कांक्षिःप्रस्फुरंतनतस्तनः॥विन
यशत्रुहावीरोघोरोमायामयीनृपा॥ऽयोधनंवराजानेविराटकुलनंदनं॥विंशतिविंशराजानोजरासंधंवधा
रनं॥विगर्जन्मालवोवेवसामांश्चमहाबलान्॥इष्टपुष्टादिकांश्चैवपांचालानश्वकोविदान्॥तथाहनिमुखंवेमातुलंतंकिमेववाशिभुपालंव
राजानंभगदत्तंवधारनं॥संबंधंबहुतत्वंवमानयामिनराधिपाः॥गुहामिमांघोररूपांयेनप्रक्षेपयामिवः॥विल्वोदकेश्वरंसाहमातंगः॥भूतपालिनां
॥प्रक्षेप्तवानरेंद्राणांगुहायामितिधीमता॥आश्वित्यमासशुक्लायांनिकुंभेनमहात्मना॥प्रविशमान्याहवंश्चैवमोक्षयिष्यामिसर्वथा॥इत्युक्तोजि
भुपालस्तुराज्ञः सेनापतिस्तथा॥शरैस्तानहनन्मोघान्पुप्लवविशेषनः॥विल्वोदकेश्वरंहत्वाशोकिशोयोनमस्यवा॥आरभन्नृपतिंवृष्णिभुपालंम
हाबलं॥ततःपाशसहस्राणिप्रहर्षप्रवरोनमः॥शैलादिरब्रवीद्वीरोशोकिशोयंमहाबलं॥विल्वोदकेश्वरंहत्वाहत्वाचउनेदना॥सर्वेकृतयथास्त्रो
वोक्तेभोवचोनयाकन्यांरत्नंनृपोत्तमवधार्यतां॥पाशोत्तमेवमोक्षंवप्रमाणंचउनेदना॥अस्त्रशस्त्रमहावाहोनिःशोकर्तुमर्हसि
॥ततमेवचवक्तव्यावीरजनार्दनः॥ततःसभगदत्तंवशिशुपालंवभूमिपा॥आहनिंवेवतकिंवशोवाभ्रात्रानराधिपान्॥वंधहरदनौतौपा
शैस्तमवीर्यंकृतामायामयीगुहांवैतानानयत्कुनंदनः॥विंध्यावसुकिलोयोधनिःधसंनद्धोरणान्॥अनिरुद्धंवकाराधरश्मिनारंत्मानजांतिपां
निरवशोवेसाववंधयदनेदनः॥सेनापतिंभविष्यंधकोशाध्यक्षंधारनं॥हत्वाधरथकृद्धवकारवनधानासान॥अथग्लतनोहंतुमत्सरान्

छं॰ दुं॰ निश्चसन्नः कर्मणिप्रथमा छान्दसी दुं॰ ६४

हरिवं २१७

विष्णुपर्व पादः १

यनः प्रभो॥ प्रसन्नइवयोगात्मन्नस्माद्दानोनमोविभुरुवर्तनोकर्ममाभैः पश्यधनेनजयं नेदेवेभ्योनासुरेभ्योनागेभ्योदिजसत्तमा॥ मयंहिविद्यतेनस्यजो मारोयस्यकोटीनवासुरैस्तवसनाः स्मृताः स्तुताःस्तवेनमा॥ यत्नवारेनिरीपेनामाययानिहितामया॥ ॥ इतिश्रीखिलेहरिवंशेबहुपुरवधो॥ वैशंपायनउवाच॥ तदेवभूमिपालेषुमानुगेषुविशांपते॥ आविवेशाथशूरांश्चकस्मलंजनमेजयो॥ दिशःप्रसस्रुर्वीरावध्यमानाःसमंततः॥ क्रमा नेनप्रभूतिभिर्यदुभिर्बहुभर्महैः॥ निकुंभलानधोवक्त्रनोद्दानवोनमः॥ हित्वाप्रतिज्ञांकिंमोहाद्यातोयाःसदिनाः॥ हीनप्रतिज्ञाःकोन्वोकान् प्रयास्यथपत्नीयिनाः॥ अगत्वापरिनिर्वृद्धेज्ञानीनोक्रूरनिश्चयाः॥ फलंजित्वेहभोक्ष्यंतिमरकंकंसान्॥ हतेनचापिशूरेणवसुदेवेदिवंगते॥ पत्नी यिनाद्दंगत्वाकस्यद्रक्ष्यथहेसुखम्॥ दारान्वश्च किंवाधिर्विकंवनलभ्यतेवसुक्षीनिहत्वास्तेलब्धमानान्पलायनाः॥ दिष्ट्यानवत्वेनबुधुर्यइभि सहोढवेवृष्णयोग्नानानाप्रहरणोन्नृपा॥ तेयांतियत्नवंतुनाभिहंतिधनंजयःयमोमीमथराजावधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ यान्नयानाश्वयानेकिं प्रवरश्चद्विजोत्तमः॥ अथासुरासक्रोधाद्यावैशत्वंवशंगताः॥ वक्रकूर्मरथावर्तागजशैलानुशोधिनीं॥ ध्वजकूबरनद्धान्तांनिशोक्रूरशदिनीं॥ विंदशोत्तप्रभवांधीरविन्नप्रमाथिनीं॥ असृग्बुदुद्वेनाढ्यांअसिमत्स्यनरंगिणीं॥ सुस्रावशोणितनदीनदीवजनहागमे॥ नाद्दृष्टेवानिकुंभस्तवर्धमा नांश्चसान्नवान्॥ हतान्सर्वान्सहायांश्चवीर्यादेवोत्पपातह॥ सवारिनोजयंतेनप्रवरंलब्धभारतः॥ शरैःकुलिशसंकाशैर्निकुंभोरत्नकर्कशैः॥ संनिवृत्यवद्दो द्धुःपरिघेणदुरासदः॥ प्रवरंताडयामाससपपातमहीतलं॥ संदिष्टंपतितंभूमौनदृष्ट्वापरिवत्सलः॥ विधित्यक्त्वेस्वशस्त्रंहिनासुरमभिदुतः॥

दुःशनिकुंभंवनिस्त्रिंशेनजघानहा॥परिघेणाभिहत्येतेयोजयंतंसमताडयत्॥तेनक्षवक्षतंगात्रंनिकुंभस्येंद्रिराहवेसविंतयामासतत्रवध
मानोमहासुरः॥कृष्णेनसहयोद्धव्यंवैरिणाज्ञातिघातिना॥अमयाविकिमात्मानमाहवेयःकरिष्यति॥संचिंत्यनिश्चयंकृत्वानत्रैवांतरधीय
तजगामवैवसुदार्यंयत्रकृष्णोमहारथः॥तंदृष्ट्वारावतल्कंधमास्थितोवलनाशनः॥इदमभ्यागतोयोद्धुंजहवेसहदेवनैः॥साधुसाधिनिपुत्रं
वपरिघहस्तंसमत्तजेप्रवरंवाविधर्मात्मासत्यजेमाहवर्जितम्॥हेवडंडभयश्चापिप्रणेडीसवाजयाजिनयमानंरणेहृष्टाजयंतंरणडुर्जयं
॥हृदशीपनिकुंभकेशवंरणडुर्जयीअर्जुनेनस्थितंसाद्ययत्नवाविदूरतः॥सनाइंसमहत्कृत्वापक्षिराजमताडयत्॥परिघेणसतोरेणव
लेनात्किंवैवनारायणोवार्जुनंवभीमवाधनुर्धिरंयमौवत्सहदेवंवशास्वंकामंवरीर्यवान्॥पृथुधेमायथाहैत्यःशीघ्रकारीवभारत॥
नवैनंहृष्टःसर्वप्रभावाहतिनेजसः॥यदातनेनापश्यंतत्सहाविल्वोहकेश्वरः॥हयोहेवोहयीकेशःप्रथमानोगलेश्वरम्॥ननत्सहृष्टःसर्वप्रभाव
हातिनेजसः॥विल्वोहकेश्वरत्वभुनिकुंभमाधिनांवरंकैलासशिखराकारंप्रतंनेमिवधिष्ठितम्॥आरुयेनंरणेकृत्वंवैरिणंज्ञातिनाशिनंसंधायवै
वगतीवंसजंपार्थत्वेषुभिः॥परिघेवैवगात्रेषुविव्याधैनमथासकृत्॥तेनाताडत्स्वगात्रेषुपरिघेवजनाधिप॥भग्नाःशिलाशिलाःसर्वेनिपेतुः कु
क्षितोःभितो॥विकृत्यानत्रमुक्तोत्सानदृष्ट्वाराक्षत्वनंजयः॥पप्रच्छकेशवंवीरःकिमेतद्हिनिभारत॥पर्वतानविभिंदंतिमम्वज्रोपमाःशराः॥किमि
देवकीपुत्रविल्वोत्रमहात्मामाप्रत्युवाचततःकृष्णःप्रहसन्निवभारत॥महदूतंनिकुंभोयंकौंतेयभृत्कविस्तरात्॥उरागत्योत्तरकुरुंतस्मात्केम

अ॰ ३८ बलवापः बाहुसाकुलहितः गतिरक्षयः ३८ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ आनेथः नक्रमनमार्गतिविद्वेषः ४५ सुखदुःखमितिस्त्रीणांसुखंपरेषांदुःखमितिविवेकःकथम् ४६ जनाधिपान्
निकुं भनिगृहीतान् यदून् ४७ ४८ कृष्णेनेतिनत्वनेनाधमर्थः सनिकुम्भः कृष्णेनसह युयुधेयोक्तिरेषसु कृष्णेनैवप्रबोदितः मनसाप्रेरितोऽपिकायवाननयादित्युत्तरेणसंबंधः ४९ ५०

हरिवं २१८

हासुरः॥ अनंतवर्चसहत्वालिदेवशत्रुर्दुरासदः॥ अथैनंछंदयामासवरेणभगवान्हरः॥ सवज्रेत्रीणिरूपाणिनवध्यानिसुरासुरैः॥ मनुष्यवमहाहे
वोभगवान्नृषभध्वजः॥ ममवाजातरूपाणांवित्तोवीर्यप्रियावरः॥ भविष्यतिहरेर्ध्वीनत्वन्यस्यमहासुरः॥ ब्रह्मत्वोहंवविसुश्चविप्राणांप
रमाजनिः॥ सत्यवसर्वलोकानांमवध्यांडुनेदृना॥ त्रिहेहोनिप्रमाथीचवरदृप्तश्चदानवः॥ भानुमत्तापहरणेहेयेकोहनोमया॥ अवध्यंवद्
पुरंदेहमिहमत्युरात्मनः॥ इतिनिश्चयवतिथैकोहेहोस्तनपरान्वितः॥ अन्यत्रदेहोघोरोयंयेनावसनिवद्पुरा॥ तेनतेसर्वमाख्यातंनिकुंभ
रितेनच॥ तरयस्यवधेवीरकथंपश्याइविद्यतां॥ तयोःकथयतोरेवंकृष्णयोरसुरस्तदा॥ गृहीत्वद्पुरसंज्ञांतांविवेशरणाउर्जयः॥ आनिधानस्य
भगवान्विवेशमधुसूदनः॥ तोवद्पुरगृहीत्वोरांउर्वीकृत्वेदृनांवंडसूर्यप्रभाहीनांज्वलंतीसेनतेजसा॥ सुखदुःखोत्सवीतानिप्रयकुंभीयवे
तिनोंतिनतः प्रविश्यभगवानपश्यन्नानाधिपान्॥ युयुधेसहघोरेणनिकुंभेनजनाधिपान्॥ कृष्णस्यानुप्रविष्टाबलाद्दाया इवात्मजा॥ प्रविष्ट
श्चतथासर्वपांडवामहानानाः समेतान्कृष्णस्यानुमतेनवै॥ युयुधेसतुकृष्णेनरोक्मिणेयःप्रबोदितः॥ आनयद्दानमानीत्यानै
र्यंवहवान्पुरा॥ नेमुक्तोरोहिणेयेनप्राप्तायज्ञतनाहनः॥ प्रहृष्टमनसःसर्वेनिकुंभवधकांक्षिणः॥ रानानोवीरमुवेतिपुनःकाममथाब्रवीत्॥ मु
मोचबाधनान्वीरोरौक्मिणेयःप्रतापवान्॥ अथोमुक्तमुखाःसर्वेवद्मोनानरधिपाः॥ तंजघ्नुर्भुजवीर्यात्तुनेष्टंप्रियबलाद्दानिकुंभमपिगो
विंदःप्रयत्नेनयंप्रति॥ योधयामासभगवान्घोरमात्मरिपुंहरिः॥ परिघेणहतःकृष्णेनिकुंभेनभृशंविभोः॥ गदयाबाधिकृष्णेननिकुंभस्ताडितो

गृहः २१८

राजानः राज्ञः प्रद्युम्ननिगृहीतान् ४१ ४२ ४३ ४४

हरिवं. २१९

नंयथौद्वारवतीपुरीम्॥ सविवेशपुरीरम्यांहृष्टपुष्टजनाकुलां॥ पुण्यविनयशीलोवंशमानोनरैर्वृतः॥ इमंयः पठेदुपरवधंविजयंकृष्णिनः॥ भृशंजा
तापठेद्यविसमुद्भेजयमाप्नुयात्॥ अपुत्रोलभतेपुत्रमधनोलभतेधनं॥ व्याधितोमुच्यतेरोगाद्बद्धोमुच्येतबंधनात्॥ इदंपुत्रवधंनित्यंगर्भाधानं
वभारतं॥ श्रद्दधानोपठेन्नित्यंसमग्रश्चाकरणंस्मृतं॥ इदमाख्यानवरंपुण्यंभारतप्रथितंवरं॥ यजयंमहात्मनः॥ सततमिहहियःपठेन्नरः सुगतिमितोव्र
जतेगतज्वरः॥ मणिकनकविचित्रपालिकाहेनिरतिशयार्थगुणोहिहारिनाथः॥ वसतहरिशयथतविधात्मजयतिनगतपुरुषः सहलनं
ना॥ ॥ इतिश्रीखिलेहरिवंशेबहुपरवधःसमाप्तः॥ ॥ ॥ जनमेजयउवाच॥ ऋतोयंबहुपरवधोरम्योमुनिवरोनमा॥ पुरोक्त
मंधकवधंवैशंपायनकीर्तयाभानुमत्याहरणंनिकुंभस्यवधंतथा॥ प्रब्रूहिवदतांश्रेष्ठपरंकौतूहलंहिमे॥ ॥ वैशंपायन॥ हितिहतेपु
त्रेषुविक्रमेणप्रभविष्णुनातपसाधारयामासमारीचंकश्यपंपुरा॥ तपसाकालपुत्रेणतथाभूयश्चयाचितः॥ अनुकूलेनवरेणामर्षयेण
वभारतं॥ परितुष्टःकश्यपस्तुतपोधनः॥ परितोषितेभवेवरंवरयसुव्रते॥ ॥ हितिरुवाच॥ हतपुत्रास्मिभगवन्हतैर्धर्मधृतांवर॥
अवध्यंपुत्रमिच्छामिदेवैरपितविक्रमं॥ ॥ कश्यपउवाच॥ अवध्यस्तेसुतोदेविलक्षयस्वमिभद्रेहि॥ देवानांसंशयोनायकाश्चिच्चकमलेक्षणे॥
देवदेवमृतेदृढंत्वत्तनप्रभवाग्रहं॥ आत्मानंतेतेपुत्रेणरक्षितंवोहितंवचः॥ अन्यांतेभवतांदेवीकश्यपःसत्यवागथ॥ अंगुल्योदरदेशेनु
पुत्रंसपुत्रेवतदा॥ सहस्रवाहुंवीरंचसहस्रशिरसंनरं॥ दिसहस्रेक्षणंदेवंनानायुधधरंप्रभं॥ वरयस्वसुरश्रेष्ठंविष्णुंसर्वजनप्रभवयस्मादनंधोपिहिभारत॥ तमेवकी

पृ. २१९

११. १२. १३ | १४ १५ १६ ब्रवीत् अब्रवीत् अ॰ भावआर्षः १६ सोऽवध्यं दुर्जितामिति शेषः ७ अत्रभवतीत्यादितिः तस्याः ६.८ पुत्रेभयो सातिसाभयिन तं कुर्यादिः १८ १९ छद्म छद्मरागा ऽतिकोरोनः २०
हृते १

यं ता घेति घोकुलत्रनिवासिनः॥ अवरुध्यो त्सौ तिः त्रो का न्तस स वीन्ता धतिमारत॥ हरत्यपि व रत्नानि सर्वी तथा स व ल्ला भ या तो॥ वा स पत्नास्त्व वीर्येत
निरुत्वा भ रसां गत्वा न्यत्व वेरमन्युर्जितोन्त्व सर्वतोकमयंकरः॥ परदारापहरणां परत्नविलोपनं नृप अकारसततं मोहाद्दंधकः पापनिश्च
यः॥ देतोत्वाविज तंकर्तव्य ततः तत्र मारत महा येरत रैः ताईवद्रुभिः सर्वधाविधिः॥ तं प्रत्या भगवान् शाकः प्रणतः पितरं ब्रवीत् अंधकेनेह मारव
मीड् शं मुनिलमयं॥ आत्मा प्रयाविमोकाय मत्याकं सननेतरां॥ यवीयसः कथं नाम मतो ऽजंस्या न्नु नेमयाः॥ हे पुत्रे प्रहते यं कथं नाम मयाविभो॥ इहा
ग्रथवतो कृ यो न्मनुं मविहते स्तुतो॥ देवेडवचनं श्रुत्वा कश्यपो लोक मग्रवीत्वा वारयिष्यामि देवेन्द्र सर्वथा भद्र मस्तु ते॥ अंधकं वारयामास हिंसा
महात्मा कश्यपः॥ स्तैतो नाविजयाद्दीरुत्रा कृ क्रोकुला भारत॥ वारितो पि व दुष्टात्मा वाधते व दिवौकसः॥ ततोऽन्यं पायेद्दुष्टात्मा प्रमय्य वनं तथा परान्॥ २२
वयं सकानने हृष्टा नु या नानि दुमैतिः॥ उवैः श्रवस्त्रमानयान्वता हृष्यानय हिवं॥ नागान्तु हिशागजस्तता न्दि व्याना पि वभारत॥ वलाद्धरति
देवानां परयतां वल दर्पितः॥ देवानामप्यवध्यो यो यस्ते भ्युतपसानया॥ ते वां वकारवधं दुष्टात्मा देवकंटकः॥ नेजु यं ते न्हयोवशां स्तेन्तुनैवं तप
स्वापि॥ अंधकस्यभयाज्जगन्याज तिष्ठानि कुर्वतः॥ तस्य च्छ या वा तिवाच्चु सादित्यश्चतपत्युतः॥ चंद्रमाः सवनक्षत्रो हृष्यते नैव वा युनः॥ नि मर्जोति
विमानानि विहायतितवां प्रभो॥ अंधकस्याति घोरस्य वलदर्प स्य दुर्मतेः॥ निरोंकारवषट्कारं जगद्धीनं तथा भवत्॥ अंधकस्या नुघोरस्य भ
यात्कुरुकुलोद्वह॥ कुरुनन्दन योमरा न्यायो ऽन्वया मास भारत॥ भग्नाय्येन्केतमालं श्वजन्तुरु द्वीपांस्तथैव च॥ मानयंति वनं देवा दानवाश्च पुरा सदा॥ ॥२
२८ २९

२१. २२. २३ | २४ [redacted] नेजुः यस्तं नत्कुः २५ २६ अन्धकस्यभयादितिशेषः २७ २८ २९

३० ३१ ३२ ३३ ३४ अभ्रप्रमाननिभम् शोकाग्निनयनम् ३५ ३६ ३७ नयोधनाः हेतुनिकाक्षयः ३८ इतिक्षमाणिकार्यकर्तव्यम् ३९ ४० ४१ मन्दारस्मुदरस्मनुष्येः ४२ सन्तानोविदे

नानिरुक्तमलानिसमर्थान्यखिलंवर्णाँश्चवयोवधमानान्कृतमेनान्नत्यवादेनः॥अविनयन्नँधकस्यवंधकंमृतोवराः॥तेषांहृदस्यनिर्मोधोमानि
रमथाब्रवीन्॥नात्यद्भुतानृनेमनुविंचनेवकथंवनौतथावरेहीयमानेकृष्णेनेतिसाहितः॥नाहंद्वानारिष्यानंशाक्रुरुत्वेवधीमतांनहवाबंविविंन
धंशवौयेनसनाननः॥जानीयात्सर्वभूतानिपीयमानानिशंकरः॥विहितोंहिभगवानवशंजगनःप्रभुः॥अभ्रप्रमार्जनंहेवः करिष्यतिसतोगतिः
॥त्रनेहिहेवहेवस्यभवस्यजगतोगुरोः॥संनतःसहारशिनच्याशास्यात्कविशेषनः॥तेवयंनारहंसर्वेप्रयामःशरणंहिनः॥उपायंवेत्स्यनेनत्रवयंस्तोषि
भवस्यसः॥हृदस्यनिवचःश्रुत्वासर्वेतेधनपेधनाः॥आत्मार्थेनारहंप्रोवुस्तोत्थेनिसवोऽवानांमृषिश्रेष्ठानुयानेहुनत्काथेनारहोमुनिः॥विज्ञा
र्थमनसाविद्धिनिकार्यंसहृदानां॥सहेवदेवेभगवान्दृष्टेमुनिरथाब्रवीत्॥मंदारवनमध्यस्थोब्रह्मनित्योहृषध्वजः॥सनत्ररजनीमेकामुषित्वामु
निसत्तमः॥मंदारात्तंततेरम्येहर्षितःशूलपाणिनः॥आजग्मामुनःस्थैर्यंतस्यानुग्रहेवृषध्वजात्॥मंदारपुष्पैःसुरुचांमालाभारावनामितां
सविशेषांततोवर्गेधोनमोनमानां॥संतानमत्यमादायतैरेवकुसुमैःशुभैः॥नवकल्पेसमाप्तेमहागेनराधिप॥आयवावंधकोवरुद्रात्मा
नहर्षितः॥अंधकत्वधनोहृष्टोगेधमाघ्रायवैत्रवे॥संतानकानांत्वमालांमहागेधांमहामुनेःकुत्रेयंपुष्पजातिर्वैकमनीयातवोधना॥गंधान्तथा
कुभांत्वादृशोःपुष्पंनिमुरुर्मुरुः॥स्वर्गेसंतानकुसुमान्यविवर्तंतिसर्वथा॥कःप्रभुःसर्वहेवानांधारयितुंगुनेः॥आवस्वयंवनुग्राह्यवयंतेहेव
नानिधेः॥नमुवावमुनिश्रेष्ठःग्रहसन्निवारत्नाग्रहापदक्षिणेहस्तेसमहात्मपसोनिधिः॥मंदारःपर्वतश्रेष्ठोवीरकामगमंवनम्॥तत्रवैवंविधंव

वधुमस्व ४३ ४४ स्त्रमानांपुष्पकृतमा ४५ इयमितिवक्तुंयेऽयमितिउक्तिमनाचारः सन्तानकुसुमानि अतिवर्तन्ति अभिभवन्ति ४६ ४७ ४८ ४९

४ सरवा

पुरु
२३०

ओभोः सृष्टिभूतपालिनेनमोनमोवनेकश्रि छंदेनमहात्मनेः॥ प्रवेहुंलभतेनहिरथंतिप्रवरेत्रमाः॥ नानाप्रहरणा घोरानानावेषाउरासदा॥ अवध्याः
सर्वभूतानांमहादेवाभिरक्षिताः॥ नित्यंप्रकीडनेनत्रसोमः सप्रवरोहरः॥ मंदारकुसुपुष्पेषुसदानासर्वभावनः॥ नमोविशेषेराग्रहरायुधनेश्वरग्रा
शर्वोमंदारपुष्पाणिप्रभुंकरपवेशनः॥ स्त्रीरत्नमणिरत्नानियानिरत्नानिकाषा॥ कांक्षितानिफलेतिस्मनेकुमाहरवत्सभाः॥ ननेत्रसूर्यः सोमेपने
पत्मनलविकृतासयंप्रभुंतदवनेनेदेवः खविवर्जितगा॥ नत्रगंधान्त्वेतत्यरत्नान्नेमहाद्रुमाः॥ वासांसिविविधान्नत्रेसगंधीनिमहाबलाः॥ भक्षंभो
ज्यंचपेयंचलेह्यंनत्रेवसानरुद्रास्त्रवनेनेभोविविधंमनसेप्सितम्॥ पिपासाजुघुक्षाशीतातिक्षिनापिनत्रानमंदारवनेवीरभवतीत्युपमर्य
तम्॥ नतेवर्तोयितंशक्तापुलाचर्यंशतेरपिपुलायेनत्रवनेनेत्वर्णेदेवपुरोनराः॥ अनीवधिजयेत्रोकान्महेशानीवसंगयः॥ एकाहमपियत्रवसते
हितिजोनमः॥ स्वर्गस्यापिहिनत्वर्गेसत्तानामपिनत्सखम्॥ वभूवजगतः सर्वमितिमेधीयतेमतिः॥ ॥ इतिश्रीलिंगेपूर्वभागेशंकरवधे॥
वेशोपायनदानायांधकोनारदवचः॥ श्रुत्वानत्वेनधारतामंदरंपर्वतेगंतुंमनोदधेमहासुरोसप्तसौल्कमहातेजाः समानीयमहाबलः॥ जगाममंद
रंकुशोमहादेवालयंतेनसोनेमहाप्रपतिकृतेमहोदधिसमाकुलम्॥ नानाविहगसंकीर्णंमहर्षिगणसेवितंवंदनागुह्यकाप्सरसंकुलंनेकि
न्नरोद्गीतरम्यंबहुनागकुलाकुलंगानोद्भवैर्वनैः फुल्लैः प्रवृत्तेनभिवकुविनापक्षिसंघनैः समधुरैर्नदनभिवकूजितैर्हंसैः भृविपदैः कीर्णंमृगसंह
निषेवितंमहाबलेभमहिषैर्मदद्विपैर्वनागजैः॥ वेदाश्वविमलैः सिंहैर्भूषितंहिमतंचयैः॥ मेमंदरागिरिंप्राहरुषितोबलदर्पितः॥ नगराजनगाकीर्णं

भारतीयेहरिवंशेशंकरविजयेपूर्वभागेऽध्यायेऽष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥
ध्यायः ॐ १४१ अंधोनि १ २ ३ ४ ५ अभिसंदेः
सदःसभाभद्रसदोभिः ६ ७ ८ नमः श्रीकण्ठाय शम्भवे

हरिवं० २२१

वृगशृंदनिषेवितं॥ वेत्सित्वंहियथावधोवरदानाद्हंपितः॥ममवेववशेसर्वत्रैलोक्यंसचराचरं॥ प्रतियोद्धुंनमेकश्चिद्दिक्षुत्यधिगिरेर्भयात्॥पारिजातवनंवाप्तिनवसानोमहागिरेः॥सर्वकामप्रदैः पुण्यैर्भूषितंरत्नपुत्रगं॥नेदायश्चोपभोक्ष्यामिनदनेनवसानुना॥किंकरिष्यतिकृद्धंमनोहरमनेम
मोजातरंनानुपश्यामिमयात्वल्हितत्वतो॥इत्युक्तोमंदरत्वेननत्रैवांतरधीयतो॥ततोंधकोतिदुःखितोवरदानेनदर्पितः॥पुनर्वनादंसमहद्विदंववनमत्रवीत्॥मयातं वैयाचमानोयन्मानवद्धमन्यसे॥अहंवृणीकरोमेत्वांवनेवनेपशूमेरुवपुत्कागिरेः शृंगमुत्पाद्यवद्धयोजनं॥निक्षिपेषगिरेस्तस्य
शृंगेपाशत्रवीर्यवान्॥सहनैरसुरैःसर्वैर्वरदानेनदर्पितः॥नंप्रकृतंनदीजालंभजमानेमहागिरिम्॥विहिन्सामगवानहृद्धकारानुग्रहंगिरेः॥सविशेषवनरंवीरमत्रदिजगणैर्युतं॥नदीजलैर्वृक्षनरैरनुनंचित्रकाननं॥नभश्चुनैः पुरायद्वनद्रंवविराजितं॥अथदेवप्रभावेणशृंगात्पुत्रादितानित॥क्षिप्तानि
वातरानेवघोरान्निधारनं॥क्षिप्तायेनपुनायंनेशृंगानित्यमहासुराः॥शृंगेणैतेत्यवधंतिपर्वतस्यधनाधिपं॥वसत्स्थात्यसुरान्वनिष्टंनिगिरि
सानुगं॥शृंगेणैतेनत्यवधंतिमंदरस्यमहागिरेः॥ततोंधकलदाद्दृष्टातेनोत्सृष्टोनपा॥दुःखितःसमहानादंनदित्वेवंतदाब्रवीत्॥आद्रयेनवनेयस्मा
द्धार्थंपुपनिष्ठता॥किंत्वयावलमुद्देनहताःस्मःकृपनारणे॥एवमुक्त्वांधकेनत्रयवेशमहेश्वरः॥संभ्रांतःभूतमुख्यमदेवोंधकनिवासकान्॥प्रमथानां
गणेदीप्तानुद्यतोवैवद्धतोवनः॥नपाभूतगणेशश्चवीरभद्रानुभूतगणेश्वरः॥एवंकथेनतः क्रुद्धस्त्रैलोक्यंकुपितेहरे॥सिंधूश्चप्रतिस्रोतमुद्धः प्रवलितोदकां
॥जगुर्दिशोग्निसंदीप्तंसर्वतोहरनेजसा॥ययुश्चग्रहाःसर्वेविपरीताजनाधिपाः॥वेलुश्चगिरयस्तत्रकालेकुरुकुलोद्वह॥प्रववर्षापपर्जन्यःसधूमांगा

वर २ पुरु २२१

क्षोभात्रः १८ वध्यानिवध्यन्ते २० २१ २२ २३ २४ वद्धलोचनश्चिनेत्रः २५ २६ सर्वेनेसर्वसिद्धाः विपरीताः वक्रीभूताः २७ सधूमांगाराः वक्रयोधेषु तेषि रथः २८

१९

रत्नदृष्ट्यः[35] उत्तमाश्चंडमाश्चासीन्सूर्यः शीतप्रभस्तथा॥ नवब्रह्मविदस्तत्रमुनयोब्रह्मवादिनः[36]॥ ववासतत्पुरीवेगाद्योगध्यानविधानतः॥ पेतुर्हयाश्चमेधेन्या
अग्निनाभस्मसात्कृताः[37]॥ यज्ञंनिहत्यभगवांश्चगवश्चहतऊर्ध्वगः॥ राक्षसायातुधानाश्चपिशाचाश्चविसर्जनः[38]॥ विपरीतेजगद्दृष्टामहादेवस्तथागतम्॥
मुमोचभगवान्कृत्तेप्रदीप्तासितमप्रभम्[39]॥ नेत्रपानहरोन्तस्मंधकोरसिदुर्दरं॥ भस्मसात्करोद्दीप्तंधकंसाधुकलकं[40]॥ ततोदेवगणाः सर्वेमुनयश्चतपो
धनाः॥ शंकरंनतुष्टुवुश्चवजगत्क्षेमनिवर्तनं॥ दिवंदुंदुभयोनेदुः पुष्पवृष्टिःपपातह॥ त्रैलोक्यनिर्वृतंत्वासीन्नरेंद्रविगतज्वरं[41]॥ प्रजगुर्देवगंधर्वानृत्यश्च
सरोगणाः॥ नेदुश्चशास्त्रगावेदानीजुश्चक्रतुभिस्तथा[42]॥ ब्रह्माःप्रकृतिमापेदुरुद्रनेत्रोद्भवापुरा॥ ननज्ञाननलेवह्निराज्ञाः सर्वाःप्रसेदिरे[43]॥ मंदरःपर्वतश्रेष्ठः
पुनरेवररानह॥ श्रियापरमयाजुष्टः सर्वतेजःसमुद्भवान्[44]॥ रेमेसोमश्चभगवान्पारिजातवनेहरः॥ सुप्रवारान्सुराकृत्वाशक्रादीन्भगवान्प्रभुः[45]॥
इतिश्रीवह्निपुराणेधंधकवधःसमाप्तः॥ ॥ ॥जनमेजयउवाच॥ मुनेंधकवधःश्राव्यःश्रुतोयंखलुभोमया॥ शोनित्स्रवाणांतोकानांकृतोदेवै
र्नधीमता॥ निकुंभस्यहतेदेहंहितीयंवृत्रपाणिना॥ यदर्थंवधपाशेवनद्धवान्वृत्रुमर्हसि[46]॥ वैशंपायनउवाच॥ श्रद्धानस्यराजर्षेवक्ष्यंभवतोनघ॥
वरिनेत्रोकनाथस्यहरेरमिततेजसैः[47]॥ समुद्रयात्रासंप्राप्तानीथेंविष्टारकेनृपाडंडसेनोनरपतिर्वसुदेवश्चभारत॥ निशिप्रोनगराध्यक्षोजोषः सर्वेविनि
र्गताः॥ पृथक्पृथग्जनौकसांथेजनार्दनः॥ गोप्तापृथक्कुमाराणांनृदेवामरतेजसां॥ गणिकानांसहस्राणिनिःसृतानिनराधिप॥ कुमारैःसहको
टीभैरूपवद्भिःस्वलंकृतैः॥ दैत्याधिवासंसमुद्रंनिर्जित्यययुरिहेष्टविक्रमैः॥ वेश्यानिवेशिनावीरहारवर्णांसहस्रशः॥ सामान्यास्ताःकुमाराणांक्रीडनार्थेमहात्मनां

+ द्वारवत्यांनिवसतोवासुदेवस्यधीमतः ३

भावदीपेहरिवंशार्थप्रकाशेद्वात्रिंशोपरिद्विशततमोऽध्यायः ॥ १४२ ॥ मुनेरित्यादिश्लोकौ निकुंभस्य त्रिदेहस्य २ ३ ४ ५ बलोबलभद्रः ६ ७ दैत्याधिवासंसमुद्रंनिर्जित्यस्वस्थादपसार्यतन्नत्रिवेशिताः

नाम॥ इक्ष्वाकोरनुरोरेवरजन्यावेशयोषितः॥ स्थितिरेवाहिभैमानोकृताकृत्तेनभीमता॥ स्त्रीनिमित्तंभवेद्वैरंमायइत्यनिषेधभोरेवत्यावैकथासाङ्ग
वलोरेमेरनुकृत्तया॥ वक्त्राकानुरागेणायउश्चेक्षुःप्रतापवान्॥ काहचरीपानकृतोभूषितोवनमालया॥ विक्रीडेसागरजलेरेवत्यासहितोवली॥ यो
इशस्त्रीसहत्यक्तिनलेजलजलोचनः॥ रमयामासगोविंदोवैश्वरूपेणसर्वकृत्॥ अहमिंद्रोमयाताईजलेवसतिकेशवः॥ इतिनामनिरेसर्वानारायण
परास्त्रियः॥ सर्वाःसुरतविद्वांसः सर्वाःसुरतहर्षिताः॥ मानमुक्थनाःसर्वागोविंदेवक्ष्मानमन्॥ अहमिंद्राहमिंद्रेतिस्त्रियोवारिजनेत्रताः॥
नारायणास्त्रियःसर्वजगुर्गास्त्राविरेभुवि॥ करजक्षतविद्वांसिकृतायरणतानिताः॥ दृष्ट्वाहृष्टानहरिरेर्ष्यणेकमलेक्षणाः॥ गोत्रमुत्क्षिप्यकृत्स्नस्यज
गिरेकृष्णयोषितः॥ पिबंत्यइवकृत्स्नस्यवनेवेदनोजुजः॥ कृष्णार्पितमनोदृष्टयः कोनानारायणास्त्रियः॥ मनोहरनरारंजनभवनेकानेभयाः॥ सिकार्वे
नमनोदृष्योनेचोनाश्वकिरंकृताः॥ नारायणेनदेवेननयंमानमनोरथाः॥ शिरांसिगर्वितान्कृत्वःसर्वानिरवशेषतः॥ गल्लयंकेशवमयंवहंत्यश्रान्त
दृशनाःनोनाभिपद्मविकीडेसर्वाभिहरिरात्मवान्॥ वैश्वरूपेणविधिनासमुद्रेविमलेजले॥ उवाहसर्वगंधाढ्यंस्वकुंवारिमहोदधिः॥ नायंगलेव
णेवीरनायदेवस्यशासनात्॥ उत्कृष्टंजानुदघ्नंमूरुदघ्नंमध्यदघ्नं॥ नायंस्नानेनदघ्नंजलंसमधिकोसनं॥ सिक्तःकेशवेनोधाराश्चमहो
दधिः॥ तिवेवनाभ्यगोविंदोनेघकृत्वनाद्वै॥ भवंत्यापराःकंठेहरिंहरिणलोचनाः॥ उपग्रहसमाश्लेषनाभीत्युरुवलस्त्रियः॥ काश्चिन्नाहमयेत्यन्याः
पूर्वेतंगतयोमनाः॥ कौरवाहिणनागानोमाकारसहशोस्त्रियः॥ मकराकृतिभिर्भान्तापीनाभेरपिवापराः॥ वक्त्रंपाकृतिभेरुरुजघनाश्चापराःस्त्रियः॥ २२२

निहूनानिरवशेषाणिदीन॥ श्लाघाधिरेआत्मानंप्रशंसांसिरेः कृताःनखाःछिन्नाःनखाश्छिन्नाःयेनतत्कर्तृ गोत्रंनामनागिरेगीतंकृतवत्यः १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८

वासरा अस्मरोवरा तान्र भेमान्र बहून्वातस्कन्धान्र बहुधानत्कल्पेषु आवह प्रवहादिषु उद्वहो धेषु उन्नतोन्नतरमारोपेषु उत्क्षिप्य उत्क्षिप्यनीत्वानन्तरावेग इति इवेगात्क्षयः ततश्चतेभैमास्तो
नादीमनियन्ति ४८ स्तनंधयाक्रीडनकलोऽपिवकारेमात्र बलोपि सर्वेतिने अधोनदन्तोधिकंआत्मन् ५० विस्मयंदिवि क्रीडासक्तमूर्ते ५१ ५२ ५३ इन्द्रयास्थलनवज्रतेषधावन्र इन्द्रयानि
मज्ञश्चेत्यर्थः ५४ ५५ ५६ ५७ स्त्रिकाः रणादिषु नकाकाराः ५८ क्रैनादिवद्र छन्दोयथेदमन्वित्वम्र यथेदकादितंवयेषान्ते ५९ मसारः मरकतः गजमुक्ताश्चन्द्रकान्तः अर्कःसूर्यकान्तः

हरिवं
२२३

भैमानोस्त्रियोजडुर्मनोसिनाःउन्मोषिणवाकोशंवातलंधान्र कुंथनान्नामादिरावशगाभैमामानयंतिवरावराः॥ क्रत्योपिवैवोपीत्यंचिन्हे
जगतःप्रभुः॥सर्वेषोऽयाभिःसाईंसहस्रैर्मुद्रान्वितैःप्रभावत्तात्तेवीराःकृत्स्नमामितनेजसः॥नजगृहिस्मयंभैमामाभीर्यंवरमास्थिताः॥
केचिद्वनेकंगत्वापुनरायांतिभारतीं॥हृत्वान्यत्रेवनान्यत्रेकांशंत्वरिमहेनाअपेयःपेयसन्निधःसागरश्चभवतदा॥आत्तयात्रोकनाथस्यविती
र्णितेजसः॥अभावन्स्थलवत्तापिजलेमत्तमत्तोवनाः॥एतद्दृष्ट्वातथानार्वोपुत्रामज्जेत्तथापिवा॥भैस्यभोजानिपेवानिवोपेक्षेद्वातथैववा॥वृ
क्षकारंमनसाध्यानेनासमुपस्थितं॥अत्तानमात्तधारिणस्तांश्चिपत्तानविंदिनान्॥हत्वासुरमहावृक्षःस्वर्गेश्वरनानुगान्॥नौभिर्दृष्टप्रकाराभिश्चि
क्रीडुरपरानितः॥स्त्रानानुलिप्तामुदिनासाग्रहेन्धकवत्क्षयः॥आपतन्श्चतुरस्रश्चनाथस्त्रिकानना॥प्रासादनौर्ध्वकोरथ्याविहितावित्वकर्मणा॥केला
सगंधरकंदामेरुकंदानलवेववा॥नथानानावरकंदालथेशमगरुद्विपाः॥वेदवेदोरगोश्चिनाश्चिनाभिर्मलिभिरत्नाः॥संसारगत्वर्कमयेश्चिनाभक्तिज्ञानेर
विभाक्रीडगरुडकंदा[illegible]श्चिनाःकनकरीतिभिः॥क्रौंचकंदाःभुक्तकरागनकंदालथापरोकलंधारैर्नृत्तीनातानावकानंत्तरोचना
ःसालिलेशोभयामासुःसागरस्यमहोर्मिभिर्नौसमुद्भितैःसितैःपीतैर्नीलपाटलैश्चवा॥नौभिश्चक्रिक्रियाभिश्चभुभुवेवृत्तान्तयः॥पुरातणकारा
णाभिर्गंधवीरणामितलताः॥वभ्रमुःसागरजलेभैमकानानिभारतीं॥नंदनंकंदकुंकुमपानपात्रेषुभारथा॥नंदनप्रतिमंसर्वंरचितेस्निग्धकर्मणा॥उ
द्यानानिशुभाश्चणाः दीर्घिकाश्चेदनानिवानिवेशितानिकलाकौशलानरेशवसवेश्मा॥सिंगंकंदेषुवानेषुसमामान्त्सर्गसन्निधाः॥नारायणाजयाशी

हरिः
२२३

तेयास्तैःसमस्तैर्यश्चित्रारोदनैर्दिव्यथैः स्त्रिभक्तिदानैः नानारूपप्रस्तरदानैः ६० आक्रीडगरुडः नीलागरुडसदृशाः कनकरीतिभिः कनकधाराभिः योनिर्नालवेदयोगपेः क्षुद्रनौकाकृतैः पानपात्रैः
सर्वरसीभूताभिः सामग्रीनौकाभिः नौभिः आत्मनेगवातीभिः दीर्घनौकाभिः सिल्लिकाभिः प्रासादाकृतिकाभिः नृत्यगीतादिलीलायोग्याभिरायतनाभिनौभिरितिभेदः ६१ तत्रयोगा दिमान
नत्संबरन्ति पौन्नारीनन्दसमद्रिमन्निनागेश्वरथदाधिकाभिर्युक्ताः सिल्लिकाभिर्वेः स्वर्गीयपदार्थैस्तुल्यः ६२ इतिक्रमात्र श्लोकत्रयेनाह पुंनपेत्यादिना ६४ ६५ ६६ नमोस्तुरामाय

रविहिनाथेधकमेणा॥ वनेषु हरहरुद्देशं मधुरंवैवधिलाः॥ मनोहरनरंवैवभेमानामनिनेजसा॥ देवलोकोद्भवाःश्वेताविलेपुः को ऽलासदा॥ म
धुरालिविकीर्णालियद्गोकासितानिवै वेडोभुसमरुवेपुहंसपुष्पेषुवाहिकः॥ ननृतमधुरारागाःशिखिगणासंहृतो॥ पतीकायानपात्राणां
सर्वपक्षिगणेपुनाः॥ भ्रमरैरुपगीताश्चस्वरामासकृवासिभिः॥ नारायणास्त्रयाहृषाःपुष्पाणिपुपुरुधुराणा॥ ऋनवधानुरूपाणिविहायसिगता
त्तदा॥ वेगेमनोहरोवातोरनिवेहहरःसुखः॥ रजोभिःसर्वपुष्पाणांपुरुष्टेनशीतलः॥ शीतोत्तमिङ्गनोनत्वंवृक्षवत्सुखपवनेनासुरेवप्रसादे
नभेमानोक्षीउनोनहा॥ नक्षत्रिपोसानत्यानिर्नविंतोशोकसत्वयाः॥ आविवेशतदाभेमानूप्रधावशकृपाणिनः॥ अप्सरोनमहातूर्यगीतनृत्तोप
शोभिना॥ वभूवसागरक्रीडाभेमानामनिनेजसा॥ वडुयोजनविस्तीर्णसमुद्रसलिलाशयः॥ तस्यविक्रीडुरिंद्राभाभेमाःकृताभिरक्षिताःपरिछ
दस्यानुरूपेयानपात्रेमहात्मनः॥ नारायणास्यदेवस्यविहंगेश्वरकर्मणा॥ रत्नानियानिवैलोक्येविशिष्टानिविशांपते॥ कृत्स्नस्यानिसर्वाणित्व
नपात्रेनिनेजसः॥ पृथक्पृथग्विधाकाश्चस्त्रीणांकृत्स्नस्यभारता॥ मणिवैडूर्यविधातेकानेत्ररविभूषिताः॥ सर्वेतेकृतमाकीर्णाः सर्वगंधाधिवासि
ताः॥ यदुसिंहांशुभिर्जुष्टाः शकुनैःस्वर्गवासिभिः॥ ॥ इतिश्रीविनेवृहरिवंशेधानुमतीहरणंसमुद्रयात्रागाम॥ ॥ वैशंपायनउवाच॥ रेमे
वजश्चंदनपंकदिग्धः कादंबरीपानकलः पृथुश्रीः॥ रक्तेक्षणोरेवतिमाश्रयित्वाप्रलम्बबाहुस्खलितप्रयातः॥ नीलांबुदाभेवसनेवसानश्चंद्रांशु
गौरोमहिरावितायः॥ रराजरामोमुदमाधमेत्यसंपूर्णविंशोभगवानिवेंदुः॥ गमैककर्णीमलकुंडलश्रीःलोरत्नमनोज्ञरूपावनेसः॥ नित्यंक

रविमस्थानाअंशाभेवांतैः शकुनैर्देवैः नुयुसेवितम् ८१॥ ॥इतिश्रीभावदीपहरिवंशाथखिलोत्तरोपर्वनिवत्वारिंशोध्यायः १४३ रेमइतिकादम्बरीपानकलःकदम्बप्रसूतभरिरपानेनमनो
हरःरेवतिमितिहस्वत्वमार्षम् छन्दोनुरोधात् २ २ ७३

वेलानयं
अश्वथा-धि

सागरम् ४ नाअप्सरसः नासुकाश्चनवाचानुकूलंननृतुः अन्याः सम्यक् सर्वभावेननृतुः ५ अभिनयेन हस्तादिवादनेनेत्यर्थः ६ जन
रासं गानम् ७ कंसप्रलम्बादिवधम् तदनुकारिनृत्यंकुरित्यर्थः ८ अरिष्टधेनुकाभ्यां अरिष्टधेनुकमोक्षित्यर्थः ९ शंखवटपातम् शंखादिनिधिपुरुषनाम्नादिवटपातम् १० ११ १२ वत्साह

हरिवं
२२४

कदाचित्प्रियया मोदरामोमुखवाचेविचेष्यमाणः ३॥ अथातमाकंसनिकुंभयोत्तरारूपोत्सरोगणः स॥ इदंमुरारेवनेमाजगाम वेलान्तयं
त्वंसमानम्पुनारेवनीमाथवाविरामंसजनमक्रवरांगवक्त्रः॥ नाजानुरूपंननृतुःसुगात्रः समेननोनाजिरेथसम्यक्कथंकुरु
येनाभिनयेनतत्रेयथावदेवंप्रियमर्थयुक्तम्॥ इत्यानुकूलंवचनंस्मनर्थैर्प्रियारवेनराजपुत्राः॥ विकीडुरत्याश्चनथैवरासं परेणा
नाकृतवेषयुक्तः॥ सहस्रनालंनलिनेसलीलंवरानानांगनसंवृतांगः संकर्षणाधोक्षजनेहनानिसंकीर्तयंतोथसमंगतानि॥ कंसप्र
लंबादिवधंसरंगाणरघानेनचेवरंगोयमोहरत्नंजनार्दनस्य॥ वधंनथारिष्टकधेनुकाभ्यांजनेवधंकेशिनोवधंचोग्रयथाभवोयमल्लार्जुनोवसृष्टिं कालप्रमाणकालयुक्ताम्॥ सकालियोनागपतिर्हदेकस्तेननतेनयथाहृतास्तोयहृदाहृद
रंतवीरयोनलानांमधुसूदनेनागोवर्द्धनोधेनुगणंचतोभूद्यथावत्कस्तेनजनार्दनेनोकुलंयथागोधनकेविकंचकुलस्त्रीनकु
लंचकृष्णः॥ अगाधनंगाधनकेवलंकेकस्तोयथाज्ञानमजोपनिष्ठः॥ तोभप्रमाथवहनाद्यथैवंवधंपुरस्यापथहेवतोश्चगंधारकन्यांवि
हनेनपाणेरथेनयोजनमूर्जितानांनथासमुद्राहरणेनयेवदेवगाहकंजनुमालेरत्नप्रवेकंवसुधार्जितंयत्समाहृतंशंखसम
धमसीतासेनानिवन्यानिवाहृतानगुःस्त्रियःप्रीतिकरास्तिरंजनम्॥ संकर्षणाधोक्षजहर्षणानिविचालिवानेककथाभवालिकारं
वरीजानवस्तोकरुक्मवतःहयश्रीःसजुक्तरामः॥ सहस्रनालंमधुरंसमंयसभार्यवीरेवनराजपुत्रीनेकूईमानंमधुसूदनंहृद्यम

कंजवुमातिभांसहृत्तेयुहेनच्च पाठोप्रसिद्धम् १४ १५ कुर्दधातुरत्रगानार्थः तुकूर्दिजोः १६ ७

रात्मा पुरिनलक्षणभूत्॥ बुक्कदेवमहासहितो महात्मा बलवधीमान्दंडिगणमार्थसौ सपुत्रयाचार्थम् पानभवुक्कदेवार्थो नरलोकवीरः॥ क्रमेण
साईं पुरिनभुक्कदेवसुभद्रयामेववरांगवत्या॥ गृहस्थधीमानथसारणश्च प्रद्युम्नजांबवीनृपसत्यकथ॥ साम्राजिनीसूनुरुत्तरवीर्यः सवादहस्त्र
सुवादलक्षैः॥ वीरैकुमारैर्निजसैन्यकोटेरामात्यजोवीरनमोबुक्कदेवः॥ अक्रूरसेनापतिसंभवश्चनथापरेधर्मकलप्रधानाः॥ नद्यानपात्रंव
वृधेनदानीक्रमप्रभावेणनरेंद्रपुत्रा॥ भारतीमाभूतीमुदारकीर्तिभुक्कदेवभद्रिनृपधैर्यमुरुर्वैः॥ नेरासमक्षैरनिरुद्धमानैर्यदुप्रवीरैरमरप्रकाशैः॥ अ
कीर्त्तिनंवीरजगन्नथाभूत्तमोस्तोत्रवनरेंद्रसूनोर्देवातिपित्रवचनारहोथविप्रप्रियार्थंमधुकेशिराजः॥ बुक्कदेवमहेंद्रपुत्रमानंजनाकलो
पाकुलितेकदेशः॥ तत्रलोकानुग्रहसत्वनाभवरप्रमेयः॥ मधवगतासबुक्कदेवभूपेहेलाविकारैः सविडंबितांगः॥ सेतसभामामथक
रावेवपार्थेसुभद्रांबलदेववंदे॥ देवीनथरेवतनरेंद्रपुत्रीसंदर्शनेसंस्मरजेहासधीमान्॥ लीहासयामासवधैर्यशीलोलोलरूपयेः परिहासशीलः॥ वेलानु
कारैर्हसितानुकारैर्लीलानुकारैर्हसितेश्वधीमान्॥ आभाषितेकिंविहितोपलभ्यनारीतिनाटभगवान्सुभद्रा॥ हसन्विलासांश्चजहासहर्षाद्वासाग
वेक्रमविनोदनार्थाः॥ क्रमानयासातिशयानिनत्यंयथानुरूपाणिदधुर्वनेषः॥ रत्नानिवस्त्राणिवरूपवंतिजगत्यधानानिनृदेवसूनोः॥ सात्यानिवस्त्र
गतमुद्रजानिसंतानलक्ष्मान्यतिमुक्तकानि॥ सर्वर्तुकान्यपुनरंतरालेनीदुर्दुरैरिंगितकालतज्ञाः॥ रासावसानेनथरत्नहस्तेमहामुनिंनारदमप्रमे
यः॥ वेणानकक्षोभगवान्सुदेसात्यजिनीवार्जुनमेववार्थाःउवाचवामेयपराक्रमोयशोनयशीघ्रहस्तृपुत्रीः॥ हिभाक्रतोःस्मापरतासभूतोःकी

नारदः घ

अ॰ सहाई॰ भेमाः अर्द्धभेनेः सहवर्तमानाः पुत्रयोर्थित्यभः समन्वयोतनार्थः॥ ३२ ३३ ३४ ३५ विभ्रक्ष विभ्रहि धारयेत्यर्थः कीलालमत्रस्कम्॥ ३६ मैरेयाद्योः मद्यभेदाः मैरेयमत्रगौडीसुरा पैष्टानि धेषाम्॥ माध्वीकसुरा मधुपुष्पसंभवाः आसवस्तालादिसंभवाः खतोयेक्षनजोपरिस्थापयेत्यत्र हृस्वत्वमार्षम्॥ पपुः विवेशुः॥ व्यलीकमन्यायवत्॥ ३७ ३८

हरिवं २२५

जानतेनोत्कसहागनाभिः॥ सरेवतीकोत्कवतीर्नेनाभुजामहीयाश्वसहाईभैमाः॥ भैमाईमेवापत्यतात्मनाश्वमत्याभ्यगाः संतुसमुद्रतोयोऽ॥ नातपतनः समुद्रकस्यःस्थितेप्रीजनिनंघनीतः॥ सगधितोयोभवमिश्रतोयत्तमाभवद्यद्विवार्जितश्च॥ इक्षवतेरत्नविभूषालत्तावेलिकाभूरयपत्तत्ता यामनोनुकूलेनंजनत्यवनत्यकविन्तास्तिमत्यभावतोऽभवत्यंयोभवविहपेयोजनत्यसर्वत्यमनोनुकूलः॥ वैदूर्यमुक्तामणिहेमविभाभवंत मत्तालवित्तोत्पटपः॥ विभूषवत्तेकमनोत्तलानिसगंधसत्यशीरसमालि॥ वइत्यादनुज्ञानिमनोहरालिकारुणिकीलालसंवितानिमेरे कनाचीकसुरातनानंकुभंधपूर्णान्त्थयत्यतोयेजोऽनइंपानतिमित्तमेवापात्रंपपुर्यंपइत्यभैमाः॥ पुंयोगयेगीतिनतीतनोयोभवात्म मनःवत्तनोयशोः॥ यथायलीकंनभवेदहनोमत्रीजनानांकुरुतेनत्ययत्नोऽइतीदमुक्तामणवान्समुद्रंतनः प्रविकीडसक्तानुनेत्रा॥ सिवेवपूर्वंन्द पनारदंतमत्राजिनीकस्तपुत्रेणिनत्तांतनोमहावलिंतवादहेदःपपातरामः सलितेमलीलपुसाकारमातंवकरेकरेणमनोहरांरेवतरानपु त्रीऽकस्मात्मजायेनभेमसुक्षात्रमस्यपथः पतिनाः समुद्रेणविरागवस्त्राभरणाःप्रस्त्राःकीजाभिरामावदिशविलासाःऽनोवाक्यभैमाहरिमधुपे तनः कीजाभिरामानिशतोमुकाथाः॥ वेसिवस्त्राभरणाश्वमत्राः संतानमात्मानकरुहदेशाःवीर्योपपन्नाः कुनेवाहविद्राविलिनगात्रानत्तयंवइ त्तः॥ तीतानिनदेशमनोहरालिसुरोपपन्नात्पथगायतानाःऽननतः प्रवधुनेलवाहितानिनानात्तरालिप्रियराजयोषाः॥ महासरोभिहिदिगान्त यातिकस्यानपावेशवधूजनानिऽआकाशगंगाजलवाद्यनत्नाःसताऽवतोमहनेकचित्राः॥ अतादयंतानतदईराश्वनाथानुकूपंजगिरेवहस्ताः॥ ४५

साकारं आकारकामेङ्गितम्॥ तेनत्तहृयथा॥ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ जनदर्दुरान्॥ जनवाद्यविशेषान्॥ ४५

कृतंतदमुकुलादिभिर्हृदयमुखमुत्पनायथेत्ते॥ २

पादयोः सुखस्पर्शिः २

कुशेशयकेशरः कमलकर्णिका आपीडो मुकुटं शरणागतेवत्सलदोर्मन्थादरहितानि मुखानि यासांताः ४८ ४७ ४८ पद्मोएकत्र संश्लेषोवर्तीसंश्लेषेत्पन्नयः सत्वदत्तः ४९ नेमाः नोपरेमुः
क्रीडांनृत्यज्ः ५० ५१ ५२ ५३ ५४ त्रिविक्रमगात्राः भुक्तनपपुषा विभक्तगात्राः शेषपाठेः वस्त्राद्यनुलेपावयवाः पाणयसंनियोगाः यत्नाशेषाः प्रतीताः यथानुकूलंतथा हृद्यः पथ्यः कलप्रभवाः

कुशेशयकोशविशालनेत्राः कुशेशयाक्षीः सितभूषिताश्च ॥ कुशेशयानीवविबोधितानीं नकुः प्रियत्वाः सुरवारमुख्याः ४६ स्त्रीवक्त्रवैः शकलेंदुकल्पैः
रराजराजन्कुनशः सनृत्तैः ॥ ४६ इहैवविधानलोकानभोगपथंदृष्टवतीं सपुष्टनेत्रः सरराजराजनेशानदृष्टास्त्रीप्रभयाभिरामः ॥ सो
ऽभिनीभिश्चरुवेषभूषा गीतैरीयमानोनभसीवमेघैर्नागयक्षैर्वसनारदश्चसिद्धैरुपेतैरुपगीयमानः ॥ वस्त्रैरपरांकृतवारविद्रुः सर्वैर
यंमभुक्तदृष्टनपैर्हसद्भिः नेत्रवंत्रकैश्चप्रहृष्टरूपः सिषिचुस्तदानीं रागोद्भवावारविलासनेत्राः संकुचंतोभीषनदेवपत्न्यः ॥ आ
रक्तनेत्रोजनमुत्किसिक्ताः स्त्रीसंसदंपुरुहूतायमाणाः ॥ तेनोपरेमुस्त्रिदशेश्वरेमामानंवहंतोमदनेमदंवा अतिप्रसंगंतुविवर्जयंतस्ता
न्नवारयामासरथांगपाणिः ॥ स्वयंनिवृत्तोजनवारशब्दैः सनारदःपार्थसहायवांश्चक्रेलिलंजलबुद्बुदेमानिवृत्तादृढमानिनो
विनिर्यतश्चानदकरांश्चिरायविधायनेतोननृतुः प्रतीताः ॥ नृत्यावसानेभगवानुपेंद्रस्तत्याजधीमानथनोयसंगान् ॥ ३ तीर्थनोयादनुकूलने
पेवनंगाहदलानुनिसन्नमायोऽपेहमुनीमथाभृद्दाभैमाहितेनत्यजरेवनोवंविविक्रमगात्रस्त्रथानभूमिंकृत्वासुयानेपुरप्रमेयाः ४ य
थानुकूलंवयथावयश्चयत्सन्निवेशाश्चनसेविताः ॥ अन्नानिवीरावुभुजुः प्रतीताः पटुश्चपक्वानियथानुकूलं मांसानिपक्वानिफलानिचा
निषुक्तोन्नरेणाप्यवसादिमेन ॥ निष्टप्तशूलान्नकलानसंश्चतश्रोपनेदुः भुवोपरिष्टात्सविनश्यत्यालद्धोधनात्स्थूलान्सुनिष्टप्तशूलां
स्तिक्तान्नृपालान्तलतोवयंतदुःखप्रदान्पौरोगवोक्तोउपनदुरेवपूर्वं पौरोगवोक्तोविधिनामृगाणांनोलानिमिष्टानिवरीवराणि ॥ नानाम

आस्वाना येसुनानि चुक्रोत्तरेएचुक्रनोधकेन सूदाः पूपकाराः सूपावा इतिवापठेः सुनिष्टशूलान् शूलंसरोप्यनिष्टप्तान् इत्यर्थः ५७ सुस्विन्नशूलान् शूलंआरोप्यास्विन्नान्
इत्यर्थः ५८ आम्लवेतसादिः पोरोगवोक्तो सूदोक्तक्रमेण उपजुः परिवेषणंचक्रुः पश्चीवराणि पुष्टानि ५९

तथा जलक्रीडायामाऽऽगताभिः पंचचूडा कौबेरी काहेंद्रिभिश्चानुचरयोगाः गर्वपुरा आहुताः वयमेताभ्योधिकाइतिस्वयुगाः आर्विकताः इत्यर्थः तदेवाह पंचानीतिश्लोकोवाक्यम् २२ कृत्वेत्यया

वरास्त्रयोभिर्नेहागताभिर्नवराहनात्कृत्वेत्ययामानमयात्तथैवाफलानिगंधोत्तमवंतिवीरुत्कालिकागंधर्वमथाहनंथैकृत्वेत्ययाभि
हिताःनृदेवअनुग्रहार्थंधुविमानुषाणांस्थितेरंयंद्वारिनेजसेवप्रयोजयामाससखीकिलेकृतिकागंधर्वमुदारबुद्धिस्तेनैवनोद्वत
मथप्रयुक्तांप्रयोजितेपंचभिरिंद्रुतंवेस्कालिकामिहसननंतरागाभुभावहंतेडिकरंप्रशस्तंमंगल्यमेवाथनथाप्रशस्तं॥ कृत्वेत्ययुद्
यावहंवनारायणस्यवेश्मदुरंतकीर्तेःजयावहंधर्मधनावहंयेःस्वप्रणामंपरिकीर्तयानंकरोतिपापंवनधानिहंतिभूत्वासुरावासगतोनरेंद्रः
लिंगंधर्वमुदारकीर्तेयेनेकिलैकंदिवसंसहस्रं॥ वतुर्युगानांनृपरेवतोथनंतरेप्रजानांकुमारजातीगंधर्वजातिश्चतुरोवयोधीपशा
तानिराजन्॥ विवेदकश्चप्रथमंनारदश्चप्रमुंचमुत्वेनृपमेमतुत्वेविज्ञातमेनद्विपरेयथावदेशमाजग्मतुलोकजानेतिकालिकमुतोदया
नोतेयंनदीनामथवासमुद्रेंजातेतमर्थेहिमहागिरौफलाप्रतोगुणादेशतोवा॥ मत्वेनकालिकमृतेनवोभिलालेविधानान्यथमूर्छनासुपृ
थगेवचनंचकार्यंनस्वेकदेशावयवेनराजन्॥ तेशाभिधानोसकुमारजातिर्निर्द्योतइःत्वेननरप्रवीरेति॥ कालिकागंधर्वमुतोदयेवुदेवाः
सगंधर्वमहर्षिसंघाः॥ निशाप्रयोगेत्वगकुशाकालिकमेवंमधुवृंदनेनपेमोनमानोनरदेवदत्तोकस्यवानुग्रहकाम्यदेहा॥ मतंप्रतिष्ठा
ममरोपुरोयंबालायुवानश्चनथैवबद्धाः॥ कीर्तिर्भमाःप्रवसंत्सवेषुप्रवेशगालाःसमुदाहरंतिः॥ हृदाश्चपश्चात्समुदाहरंतिस्थानेषुनित्येप्रतिमा
नयंतिमत्वेनुमतोनयहेतिरीशःस्वयंशर्मानमनुत्तरंतः॥ पुरातनेधर्मविधाननज्ञाःप्रीतिप्रमाणंनवयंप्रमाणाः॥ प्रीतिप्रमाणानिहिसो

मानुकारणमऽनुग्रहायनिदिवात्स्वर्गात्कालिकंभुविआहृतम् फलानिदेवयोग्यानिआहृतानितत्तःकिमतआह स्थितमितिप्रधुम्नादौ २४पंचभिःकृत्वेत्यंतैःप्रधुम्नानिर्दुसौम्बेः २५ २६
ऽःस्वप्रणामंवनकृतेनिनथापापंवहिष्यतीत्यन्वयः २७ यच्छ्रालिकागंधर्वम् मुरावासगतःरेवतःश्चरावन्वनुर्युगानांसाहस्रंएकंदिवसंमेतेततःस्वकुमारजातिप्रमुखागंधर्वभिदाःप्रसन्ना
इतिवाक्यार्थः १२८ २९ ३० स्थानेतयुक्तेतालइतिपाठस्यगमः ८१नेशाभिधानोसकुमारजातिगणतोनिर्द्योतासाद्वितरावुत्वेनगदंतिः कालिकास्वकागंधर्वमितिवाक्यार्थः ८१८२८३८४

हरानिशीनिपुरुषसहितेरमार्हाः॥ब्रह्मबंधकाःपुत्रसत्वाबभूवुर्विसर्जिताःकेशिविनाशनेनीलसर्गगनाधारसोसमूहाःकृताप्रणामंमधुकंशशंसुः॥प्रहृष्टरूपस्यसहस्रकृत्वविनीहितंकंसनिपूदनेना॥ इतिश्रीखिलेहरिवंशेभानुमतीहरणंसमुद्याहोनामत्रयोविंशत्यधिकशततमोध्यायः॥ वैशंपायनउवाचानेवक्रीडाप्रसक्तानांयदूनांपुण्यकर्मणाम्॥छिद्रमासादयद्दैवंशत्रुरासद्दैवसंयुतः॥जैत्रात्रत्यवधाकांक्षीनिकुंभोनामदानवः॥अंतर्हितोमोहयित्वायदूनांप्रमदाजनं॥मायावीमाययासर्वंजनंपूर्ववैरमनुस्मरन्॥भानुर्हित्वाकन्यास्वतस्यकन्याप्रभावतीं॥प्रद्युम्नेनहृतांवीरवज्रनाभस्यपाहनः॥भानोरेवात्मजःश्रेष्ठःसत्यवत्सरेसाहिवैअस्याधीनेऽहराजर्षेदिवसोहानशोभनः॥कन्यापुरेमहानादःसहसासमुपस्थितः॥तस्योद्दियंतोकन्यायोदृष्ट्वासमनिजयौवनंवसुदेवाद्भोवीरेदंशिनोनिर्गतोबुभो॥आर्तनादमुपश्रुत्यभानोःकन्यापुरेतदाहरिगोचरेनोत्तरेणानेऽपकारिणाकृतथैवदंशिनोयानोयत्रकृष्णोमहाबलः॥अनाथत्वंरणात्तुस्तद्रोहनाईनः॥पार्थेनसहितस्तस्मिन्नागराजमरिंदमः॥रथीत्वमनुगच्छंतिसंहिष्मकरथव्रजाःवरितोगरुडंवीरःसंहिरेशत्रुकाश्यपोवैनतेयोभुजंगानांतिकुंभंरणउर्जयं॥पार्थंकृष्णोमहात्मानावासेतरारिमौ॥प्रद्युम्नश्चमहातेजामायिनांप्रवरोनृप॥निकुंभभावनंहृष्टाविधात्मानमथाकरोत्तौनान्वीनृणोध्यायासनिकुंभःप्रहसन्निव॥वज्रकल्पकगुर्वीगदाभिरमरोपमैःसर्वेनान्वहत्सनकन्याभानुमतीन्॥दृष्ट्वाविलोनाथहतेनगदयाप्रहरतांपार्थकृष्णौमहात्मानौनागबंधनृपसत्तमाः॥निर्दयंप्रहरंतस्मनिकुंभेबलमहासुरौसमर्थौतेमहात्मानःसंजहंतेंऽ
सतल्पः॥निशाभ्वसंभरणेतेसायासावधीद्दिनाःश्रेष्ठोधनुष्मतांपार्थःसर्वास्त्रकुशलोऽभवत्॥नागास्त्रविधिनाहतंशरपंक्त्याजघानहतेतुतेनाजौकेना

१८·१९ दक्षतो॰ग्रवाहिनावेवानुपदं दित्यर्थः२०·२१·२२ आदित्यदिनो॰दि२२
मैम॰प्रद्युम्नः२३·२४·२५·२६ु·२७·२८·२९ 30 31 32

लोविविधुरीनवेधुषि॥नकन्योकलयाधुक्ताशिखयावमहादनेर्ऽततः सकन्यापालंहतवैवानरधीपतेराजरीमाधितोमायोननोवेनिहिकश्चनोर्ऽनेकत्रोमे
किलोयश्चदृहतोनुपद्युलब्धा॥हारीनःसकुनोभूत्वानत्वाक्षमलसुरःर्ऽनंगलोःपुनरेवाथवीरोभूयोधनेजयः॥वेनत्तिकर्मभिर्भिः कन्योरथंनताडय
न्नीसरमापृथिवींकृत्वासनदीपंमहासुरः॥वश्यामानुगतश्चैवनेवीररिमईनोनोकर्तास्योपरिष्टानुपवेत्यमहासुरः॥पजातवेत्रगंगायाःपुत्रि
नेयहकन्यर्ऽनेदंनानासुराश्चाविलंवयेतिनोपनैः॥गोकर्णेतेनलगुडंमहाहेवस्यभारतार्ऽतदहरमालायप्रद्युम्नः शीघ्रविक्रमः॥कन्योभा
नुमतीमेमोजगाहरणउर्नयः॥ऽभसुरःसोहिनोराजन्कृष्णाभ्यांनिर्जितैःशरैः॥तस्कामोनरगोकर्णेनिकुंभोहरिसोदिशमूर्ऽजगामहृतोजातो
कृत्वोनास्वंगनोनसा॥विवेशवडवापुरंवेवत्तानीनामालयंनसार्ऽनवधीरोगुहाद्वारिकृत्वोराजितंवलं॥सैन्यिलोयोपिकृत्वेनतंहिद्वारंकवाटवी
॥अनयद्वानुनंनोग्रहृष्टोनंतरात्मना॥नयित्वानयवोवीरःवडवापुरंसनगकुर्ऽहृदयंवगुहाद्वारिकृत्वोभीमपराक्रमो॥ऽषनुद्वारमाक्रम्यव
डवापुरंवमहावलो॥ऽकृत्वोप्रद्युम्नसहितोनिकुंभवधकोविदो॥ततोनंतरमेनत्माद्विलादनिवलसत्तमो॥निर्जगामबलीयोऽनिकुंभोभीमविक्रमः
॥तस्यनिर्गकुनत्मात्माद्विलात्पाथिवोपनेर्ऽहरोधसर्वतोमार्गशरैर्गाढंवनिःसृतेः॥सोपिसूतगजंघोरमुद्यम्यवऽकंटकाम्॥ऽशिरस्यताडय
न्मार्वेनिकुंभोबलिनांवरः॥गदयाभिहतेपार्थेरक्तंवमनिमुक्तवति॥हसित्वामोसरोहृदोरोक्मिलोयमनाडवत्तोर्ऽग्राह्यत्वमुत्वंवीरंमायावीमायि
नांवरः॥अहृष्टेनाहतोवीरःशिरस्यथमुमोहसः॥ऽतेपाणतोऽहृष्टोनोमुह्यमानोसुताडितो॥अभिऽद्रावगोविंदोनिकुंभंक्रोधमूर्छितः॥कोमोहकोस

अभिसृत्य॰अभिमुखमागत्य॰33 34·35·36

७ + प्रतिक्षितिवृत्तात्मानमुमाद्रिसुनादनः॥ निकुम्भोप्यतिमाधार्यं युत्पपातदुरासदः॥ वीरंतंपरिरभ्यनन्तुतंवेनेकेरावः ४० ॥ ७

७० ४० इयेक इच्छंचकारः ३८ ४० ४१ इक्षिताकांक्षिताभुक्षवतीतियावत् ४२ ४३ ४४ अवक्षभ्येति उत्कर्षंरक्षापयितुं आतेक्ष्वेतिविक्ष्यमाणत्वात् ४५ ४६ ४७ ४८

हरिवं २२८

बुद्धिश्चनदृश्यौदक्षोनसोनाबन्योवंडुराधर्वीगर्जन्नातभिषेतनुः॥ सेरावतगतःशक्रः सर्वैर्देवगणैःसहा॥ इरज्ञीतन्महाशुंडोरंदेवातुरंतदा॥ इंद्राद्देवा
न्हस्तीकंशाधिनेर्दुरारिरमः॥ इयेवत्तनवंदंतंदेवनोहितकाम्यया॥ समंडलानिविभ्राजिरजोजातसकेशवः॥ कोमोहकीमहानाऊलीतयदृष्टकोवि
दः॥ तथैवासुरमुख्योपिगजोवडुकंटकामृशिक्षयाभ्रमयानोथमंडलानिचतुर्दश॥ वृषभाविवगर्जन्तोदुरुन्नाविवकुञ्जरौ॥ ईक्षितोनरमासाद्यकुंभौ
शतावुद्यताविवौजसाननिकुंभस्कंधयागदयापूर्वजन्मास्मृत्वाहरंदयावीरनादंमुक्तातिदारुणाशैलान्तालमेवरुरुक्षोपिभ्रमयित्वामहागदाशतानि
कुंभदृढनिनदापानयामासभारतः॥ अवक्षभ्यमुरुनंतुहरिःकोमोहकीगदामत्योनगुरुधीमुमोहपतितःक्षितौ॥ हाहाभूतंजगत्सर्वंतत्र
कोलमभवन्नृप॥ तंदृष्ट्वागतेनासुरेवेनरदेवेमहात्मनि॥ आकाशगंगातोयेनशीतेनतुसुगंधिना॥ शिवेनामृतमिश्रेणाकृष्णेदेवेश्वरःस्वयं॥ नू
नमेवाकृतस्नेहस्तथाचक्रेसुरोत्तमः॥ कोहिशक्तोमहात्मानंपुंडरीकायतेक्षणं॥ हरिमाकृतमःप्रत्यागतःप्राणाश्चकुरुसत्तमभारत॥ मुमूर्षतिमृतोवापि
निमग्नोजलदेवतैः॥ रराजसरसांश्रेष्ठोवीरोवीरवरैर्वृतः॥ अथप्रभुंप्रकोपेनयावागतोलङ्घनेनसः॥ स्थितोनारायणाभ्यासेनिकुंभवधनिश्चितः॥
प्रभुरुवाचमाधावीविदितंकृत्यमद्यवै॥ निकुंभत्वानन्यजगतः कोपिसंडमतिंप्रभुः॥ नेनेतुकालेवरयाप्रजेशसाधुभगवा
नजेनेनसनंप्रभुंतथाजुनसहस्रांशिनिकुंभानीजनाधिपः॥ इंद्रभुजेनसंवीरःक्षितोदिवियसर्वतः॥ सहस्राण्येवकुंभेनतेषांवर्मरिपुघ्न
॥ शोक्षितोयेनतथावीरंतेदनुमिकाभवन्॥ एवंवधुःकंसिकंविदस्यमहाजगन्॥ अथोयजगृहंशौरीवनेपालोमहासुरः॥ सवंप्रहायतंवीर

४८ तंशरीरंपरित्यज्यतं ५० वीरंतंददृशुः पतितंनहतवान् ५१ ५२ विदितःकतरित्तः वेत्तेत्यर्थः ५३ ननाशाअदृश्यमभूत् ५४ ५५ ५६ ५७ नमःकालनियमज्ञानाय नम

२८

इतिश्रीखिलेहरिवंशेभानुमनोहरणंसमाप्तम्॥ ॥जनमेजयउवाच॥ भानुमत्याश्चहरणंविजयंकेशवस्यवा॥ ज्ञातिव्यानयनंवैवदेवतोकाशमुनेः॥
श्रीशंखसागरेहेतोर्वृत्तीनामभिनोजसम्॥ अत्रौवंपरमाश्चर्यमृनेधर्मभृतांवरौवज्रनाभवधंशेकंनिकुंभवधूकीर्तने॥ तन्मेकौतूहलंशोतुंप्रसादाद्
वनोमुने॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ इंननेवनेविक्रामिवज्रनाभवधंनृपाविजयंवैवकामस्यशंवसोवधारणौमेरोःलानोनरपतेनपथकेमहासुरः॥
वज्रनाभइतिख्यातोनिर्भितःतनिनिंजयैःतस्यतद्वोमहानेना वृद्धलोकपितामहः॥ वरंवरंइयामासतपसापरितोषितः॥ अवध्यतासदेवेभ्यो
त्रेज्ञानवसनमः॥ पुरंवज्रपुरंवैवसर्वरत्नमयंशुभं॥ अकुंदेनप्रवेशंवनवायोरधिभारत॥ अधिष्ठितेनकामानामुपपत्तिर्नराधिपाः॥ ज्ञातानगरमुख्यानां
संवाहानोज्ञतानिच॥ नगरस्यप्रमेयस्यसमंतज्ञनमेजय॥ तथातद्भवनस्यवरदानेनभारत॥ उवासवज्रनगरेवज्रनाभोमहासुरः॥ कोटिशोवरत्न
तंतमसुराःपरिवार्यतम्॥ ऽपुर्वज्रपुरेराजन्संवाहेनतथैवच॥ ज्ञातानगरमुख्यापुरमोपुवनराधिका॥ हृष्टपुष्टप्रमुदितानृपहेवस्यसानवैः॥ वज्रना
भोथऽज्ञानावरदानेनदर्पितः॥ पुरस्थानात्मनश्चैवनगरधिपतुमुद्यतः॥ महेंद्रमब्रवीत्क्रुद्धोदेवलोकंविशापते॥ अहमीशित्रमिक्रामित्रैलोक्यंकृत्स्न
सनंः॥ अथवामेप्रयच्छत्वंदेवराजेश्वरः॥ तामानंहिजगत्कृत्स्नंकाश्यपानांमहात्मनाम्॥ सत्रंहस्यतिनाशाईमंत्रयित्वासुरेश्वरः॥ वज्रनाभंसुर
श्रेष्ठः प्रोवाचकुरुवंशजः॥ सत्रेवृद्धीसितःसोमपितानःकश्यपोमुनिः॥ तस्मिन्नूनेयथान्याय्यंनथासाहिकरिष्यति॥ ततः सपितरंगत्वाकश्यपं
नवोब्रवीत्॥ यथोक्तंदेवराजेननमुखात्वाथकश्यपः॥ सत्रेवृत्रेकरिष्यामियथान्यायंभविष्यति॥ तेनतज्जपुरंतत्रवसगच्छमहीतलात्॥ सवज्र

पुरः
२२८

नानाम्नः ६।१० वरतन्त्रौ तन्त्रवरम्नः ११ १२. १३ इतिनुपांतयितुंतन्मनुनात्वगस्तिंचंत्यनेतिभावः १४ काश्यपानांपालनानांच १५. १६ न्याय्यंन्याय्यादनपेतम्नः १७ १८ १९
सत्रकारणमुद्यानाम्

१९ २०·२१ शौरेरनुदेवस्य २२ सतांगतेः खलकर्मपर्यायाभंगः
सतांमार्गः अतोऽनुदेवेन प्रवेशोऽतभवतेनबलादित्यर्थः २२

हरिवंश २३०

सर्वत्रापतिविद्धंगमनेहंसमन्मथः॥ गत्वाप्रवेशनंमनेयोवज्रनाभपुरोत्तमं॥ रत्नैःपुरवरंपुण्यंसुविनंहिवरैःशुभैः॥ तत्रवज्रिकन्यारत्नंहिरण्यनाभिशुभं॥ पंचभिःशतकन्यानांवृतंभेवप्रभावतीं॥ वरदानेनलब्धांतांमाताकिंनवरानना॥ हेभवत्यामहादेव्याःसकाशाद्धिनिःसृतं॥ त्वंपुत्रिःत्याविनासतीं॥ आत्मेऽयापतिंहंसावरविष्यतिशोभनां॥ तद्ववचिर्तुलावाचाःप्रद्युम्नस्यमहात्मनः॥ संश्रुतंकुलरूपस्यशीलस्यवयसस्तथा॥ यशसारूपभागेनवज्रनाभसुतासती॥ तस्याःसकाशात्तंदेशंनचिरंयःसमाधिना॥ प्रद्युम्नस्यसुतस्तत्रादानयद्यंनयेवसा॥ स्वयंवरविधानेनभेवेवाहेनमार्गेणयत्नतः॥ सर्वथाविधिनाप्रद्युम्नस्यकर्तव्यंतथाशुभं॥ वाचाःप्रद्युम्नमहात्मनः॥ यथायथाप्रभावंतमनंतंत्रभवोत्तरं॥ तेनानुरिवसंप्रदेयोमयसर्वथा॥ डारवतीवज्रकन्यास्यात्मंमयवीयसः॥ तावद्यत्नंकुरुष्वत्वंयःप्रद्युम्नोयावद्यात्सवान्॥ पर्यंतंनेद्वारोहंवज्रनाभः पुनोविभुः॥ अथ्यालेनदेवानांप्रत्यलोवरहर्षितः॥ देवपुत्रैर्हिहंसत्वाःप्रद्युम्नप्रमुखैर्युधिनिटोहनवरत्नत्वेवमास्थायथादत्वाः॥ प्रद्युम्नाद्याग्र्यावेदनिवेदनाकुविनाशकाः॥ एतत्तवैकंनेयमनवत्सयमेवहि॥ प्राप्तकालंविधानंचमत्वाकंहितकाम्यया॥ प्रवेशात्तत्रदेवानांनालिहंताःकथंचना॥ वज्रनाभेसुतंतत्रप्रवेशःकिलसर्वथा॥ ३२॥ इतिश्रीलिलेऽरिष्टनेमिवंशेप्रद्युम्नोत्तरेश॥ ॥वंशंपवनउवाचा॥ तेनासवज्रनः कन्याहंसावज्रपुरंवजुः॥ पूर्वोक्तविनंहिगमनेनेयोनत्रजनाधिपोनेशर्तिकासुरमानुनिपेनवीरपत्निणाः॥ पद्मोत्तलेरनेतालुकायनेःस्पर्शमेभेःपनेवेनहतोव पुरंतंकृतार्थेयाविताः॥ पूर्वयत्नागतासतंविलयंजनयंतिहिभंनःपुरोपभोगासवरूपीपुनेनृप॥ इत्यालेवज्रनाभेनविविधयनिवासि

उक्तं २३०

❀❀ तेनवज्रवेति १ २ सस्कृतंअपूर्वंचभावनेतथा ३ अन्तःपुरोपभोग्यासु प्रभावत्याःकेलिकरणावसरस्तु ४ नमःप्रतनाप्राणहरायं ❀❀ श्रीमः श्रीमः श्रीमः

२८

४ ५ ६ भोज्यान्नपादाः भोहंसाः ७ ८ ९ काश्यपानाम् धनवानाम् १० ११ १२ १३ १४ १५ रतिसुखम् १६ १७ रूपंचभावेसौंदर्येद्युतिमेधिनी १८ किमर्थमित्यर्थः तस्य

नः॥ आलपंतः समुरं धार्तराष्ट्राजनेश्वरा सत्यानुगवदेनेयोधार्तराष्ट्रानिदंवकः॥ विविधैपोनेत्ररत्नाभवंतथारूपाविशाः॥ यदेवोत्तमवीत्मांकंभवा
रवगच्छनोआगंतव्यंजलपासःत्वमिदंभवतोगृहम्॥ विसृजयप्रवेशयंत्रिविष्टपनिवासिभिः॥ तेनथोक्ताःशकुनयोवचनाभेनभारत॥ नथेसुखाहि
विविधुर्वज्रनाभनिवेशनं॥ वक्तुःपरिचयंतेवदेवकार्यमयेक्षया॥ मानुषात्मापिनलेनुकथाश्चक्रुःपृथग्विधाः॥ वरोहृद्याकरणानांसर्वकल्याणभागि
नी॥ स्त्रियोरत्नंविशेषेणभूषणंभूषणंस्त्रियाः॥ कथंतैविवरंलब्धंहंसाहृद्यगतिप्रभा॥ वरोहांसवचनाभसुतांतहांहंसाःपरिवार्य
कुलांतथाब्रह्मसुतांसर्वेभुवुस्त्रीवेकेहंसीराजसुतांतदा॥ तासांकश्चिन्महद्वचनाभसुतांसर्वा॥ विश्रंभिणींपथकथूकैराचानकशतेवरा
॥ मैत्रोक्तस्तेहंसैर्वित्तामहद्भिःप्रभावतिरूपगुणैर्विकिंचिन्नोवक्तुमर्हसि॥ यदतीनंपुनर्नैतिगतंनो
नरशोभसःकोमोपयोगस्तत्याहिरनिर्देविनविद्यते॥ स्त्रीरत्नंजगतिकन्यालिसत्यमेनद्ब्रवीमितो॥ विद्यंवरंवचनात्तेपिजासर्वांगशोभनोनवकंविद्वय
सेदेवासुरकुलोद्भवोब्रीहितायोनिस्त्रीणिप्रत्याख्यातान्यपभोक्तुरैश्वर्यंयोकुलात्महत्यात्कुलस्यहि॥ आगतान्वेद्विसृष्टान्कुलरूपयोः॥ इहै
वनिकिमर्थंनोप्रभुत्रोक्तिलीसतेः॥ मैत्रोक्तोसुमहद्वेषसदृशेनकुलेनमानुषीवीक्षतस्तोगिरोर्दैलाधवाभुवीदेवदेवः॥ सभोगिदानवेषु
दानवःमानवेषुवधमीत्यमानुषःसमहाबलोयंसतादेविहाहित्वंवनिजघानिहिआपीनानीवधेनूनांतोसित्तरितानितोनकृतीवंहंसुतं
नयनेनाकुशोनयेः॥ इतस्तमोपमांहंतंसगेहंलाथवागतिर्गजगतःसारमुद्धृत्यपुत्रःसविहितःशुभे॥ कृत्वानंगेविलासांगेविलुनाप्यविलुनाहितेन

अजाऽऽगनंप्रसक्तमेवनास्तीत्यर्थः १९ २० २१ २२ २३ २४

३५ २६ तेजसा प्रभावेण ३७ २८ ३९ प्रमुदितप्रदानवेन्द्रेण असुरासंदिदृक्षतेनैवं नवनवतीं प्रतिस्त्रीणां मनीरथः भवत्येव कामम् ३८ वैरिकुलेऽपर्यनुरागो भवतीति भावः ३१ ३२

हरिवं० २३१

शंवरोबालेयेनपापेनविहिंसितः॥मायाश्वसर्वीःसंप्राप्यानवशीलंविनाशितं॥यानुयानुगुणान्पश्यन्मनसाकल्पयिष्यसिरुक्मिणि॥तेकुमारप्रमुखे
सर्वस्वजने॥दत्वावह्निप्रवेशायाःक्षमंपश्चाद्विधास्यसेनेतिसार्थसहस्रेणगंभीर्येणह्रदोपमः॥प्रभावतीसुविमुक्तीमिनिहोराचभाविनीं॥प्रभावत्या
वाविसर्गानुबन्धोक्त्यःऋतःसवक्तुंसमचाष्णिनुःकथयतःसौवेनारहस्यबुधीमतःशुभुःकिलहेत्यागांवर्जनीयःसहानघे॥कृत्यानेकिलहे
त्यानांतेनदृष्यानिमानिनिप्रहीणेनरथांगेनशांर्गेणागदयानघा॥शास्त्रानगरहेमेकुवसेनिकिल्येरतुराहित्येनेहानवैदेसंदिदृक्षेणेहितेप्रिया॥मनो
रथोहिसर्वोस्त्रीणामेवंविधेमिनीभवेद्विमेवनिकुलंभेदपितृकुलादपिवाहिनामपुपायःत्यानस्वेहागमनेप्रतिमहाननुग्रहोमेत्याकुलंत्यात्व
विनेवनोसमर्थनोमेदृष्टान्तेप्रपक्षसविस्तरेणिनिप्रद्युम्नःत्यायथाभर्तामयिव्रजिकुलोदहः॥अतंतनवैरीदेत्यानामुकुलगतकोहरिःअसुरास्त्रियो
ब्रूहिःकथयंतोमयाश्रुतः॥प्रद्युम्नस्त्वनथाजन्मपुरस्कृत्यपिमेश्रुतोयथावतेननिहतोबलवान्कालशंबरःहरिवंशेवर्तनेनिनेप्रद्युम्नः खलुसत्तमोहे
तुःसनालिनस्त्वायथाममसमागमः॥हंसीनवाहंसत्वमिहेत्येवंविसृज्यैवोपेहितासिवरोरायंममनस्त्वंगमानतनोसांत्वयिनासाप्रहसंतीह
मब्रवीन्ना॥॥सुविमुक्तुनावा॥नत्रहृनीगमिष्यामिनवाहंवाहयसिनि॥इमांभक्रिमुक्तोद्वारांप्रवक्ष्यामिसुविमिनोनथावेवकरिष्यामियथैवत्वंनितंगति
कांसाधुकोमेनश्रोतुमिच्छसिसकामिनी॥इतिमेधानिनंसत्यंत्वंरथाःसुविनोचनेकथाकुशलनोपिमेकथयत्वायनेश्रोतुममनंनत्रनेहविहितं
सम्यक्कथयत्वनो॥इत्युक्तासानवाक्यंतयत्नात्मानमथाब्रवीत्॥हानवैहंसीवप्रक्रांतःपुरेतस्मिन्॥प्रभावत्यासमाख्यातकथाकुशलनानरूपंतंसुवि

पृ० २३१

समर्थनं कार्यघटनोपायम् ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३

२९

४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ संस्तवः मदीयान्मुनिर्नीविद्यतेनरनिकरेयेनभुवनगुरोमानसौउपेयादित्यर्थः ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ नरः भट्टारस्यस्य नरस्यवेवम्

पृथिवूहिकथांकोपनयावरोकंत्वाहृदाश्चर्यनगतुन्नमपथिलिंभहृदूर्वमन्येकोन्वाकोन्यमनिंदितोसोनावज्रनाभंतहंसीनरवरोभुना॥
श्रूयतांनिनयामंत्रहानवेंद्रमहामुनिंदृष्टामेशालितीनामसाधीतनवसनमभीआश्चर्यकर्मकुर्वतीमेदृयाश्चर्यशालिनीसिमनाश्चेवकौशल्यासर्वथा
हिनेरनाहिनिधाविद्रेशालित्याःसोत्तमुत्साभुभासचीनदृश्चेवमयाहृदोमुनिहनवरःशुभोकामरूपीवभोन्यश्चमैत्रोनेनृत्यसंमनाःकुंदनवात्मनो
नवीरकंगपदीपमेवत्॥भशाधनंकेनमालांश्चदीपानांतपानघांदेवगंधर्वगेयानिनृत्यानिविविधानिवासवेनिदेवाप्रेनेनविक्षापयनिसर्वथा॥४०
वज्रनाभउवाच॥ऋतमेवमयाप्तंसिनविरादेवचित्तरोवारणानांकथयतोविद्वानांवमहात्मनांकुंदहंसमालाप्तिसर्वथापक्षिनेहिनोनरेंद्रनवरेंद्र
लिनेसंवधनविशतो॥४२॥हंसुकवाचतदीपान्विवरनिनरःसहितोनोनमा॥पुलवंनंजनंऋत्वागुणाहार्यःसतर्वथा॥तवेहकृष्णयादीरमंडुतं
पुलाचित्तरोनरेंद्रहगनेविद्विपुरेनवमहासुरः॥४३॥वज्रनाभउवाच॥उपायःसत्यनोहंसियेनेहसनरः शुभोआगछेन्मधडनेविषयेपक्षिनेदि
नो॥४४॥वेशंपायनउवाचानेहसावज्रनाभेनकार्यहेतोर्विसर्जिताः॥देवेंद्रावाचकृत्वायशोसुःसर्वमेवनत्वंअथोसंजनेनप्रयुनोनिपुरुषत्वनक
मिणिप्रभावत्माश्चसेसमेवज्रनाभवधेनचाहीदेवीमायांसमाश्रित्यसंविधायहरिनेंद्रोनरदेवेशाधैमात्मानंप्रेषयामासभारतीप्रद्युम्नायकंद्र
त्वाशोवेकंत्वाविद्यकं॥पारिणाहंगदंवीरमन्यान्योंस्तथैवचवारणुत्यानदीःकृत्वानतूर्यसदृशात्तदा॥तथैवभद्रंभद्रत्वसदाशंभवथावि
धानांप्रद्युम्नविहितेरम्येविमानेनेमहारथाः॥नन्नुरुरूपकार्यार्थंदेवानामभिनोनतांसकैकस्यसमारूपेपुरुषाःपुरुषवत्तेनाःस्त्रीणांवसह

मैत्रानाम्नेयाद्यवानाम्नेपंचविंशकमुपन्यासकम्ः पारिभाद्रेशात्तनेनभुनिधरंचैत्तनद्युम्नंगदंभुनिधरंकृत्वेत्यर्थः५९ वारमुख्याःवेश्याः तन्नूर्यसदृशाः तदीयतन्नूर्यगीतानिवादित्र
सुदक्षा४६१ ६२ ६३

हरिवं॰ २२१

राजानंवज्ररूपेनैराधिपत्येनैवज्रनगराध्यासेशात्वानगरमुत्तमं॥ जगुर्नवसंपूर्णंवज्रपुरंनामनामतः॥ ६३ ॥इतिश्रीखिलेहरिवंशेभविष्यपर्वणिभावनीहरिवंशेवैशंपायनउवाचततःवज्रपुरवासीनामसुराणांनराधिपः॥ इत्यादात्तोवज्रनाभोदीयतांदृढुनमे॥आनिधंक्रियतामेवातथारत्नसुवायनं॥वासोभिरविचित्रैस्तुतर्पयनरंजनैःभर्तुरातोतमालभ्यनाथवंकुशलंवशः॥पूर्वैःभ्रष्टोनरः प्राप्तः कीनूदृष्टमजीजनन्नरस्यादृढुदैत्यैःसत्कारंपरयानुरागयथेप्सितंदृढुश्चरत्नानिविविधानिवीतनः॥ननृतेनवरदृष्टोनटस्तदा॥खपुरेपुरवासीनांपरंहर्षमनाहर्षोरागायणंमहाकायमुदितानरैःकृतवाजनविलोरमेयसराक्षसेंडवधेसतीलोमणोहरथरूपंमहामुनिःशांतायथानयामासगणिकाभिःसहानघौरामनेश्वरागारुप्राधरतंवेभारतीमत्यंगथशोभनंधारुपेनैदृष्टाःतेनकालजीविनोदृष्टानविस्मयंगताः॥जावत्वदृथनेवांवेदृष्टनत्मत्तमनोसंस्काराधिनयेनेवंप्रलागानांवधारणाद्दृष्टातवैप्रवेशेवदानविस्मयंगताःतेरूकोविस्मयाकेदृरस्तराःपरयानुरा॥अन्योन्यायनाघस्यविशे वेषुनःपुनःदृढुर्वाणितस्याश्चयेवेयवनंचानिवाहारानमनोहरांश्चैवहेमवैदूर्यभूषितानीपृथगधेजरत्नेषुश्लोकैस्तेनदृढुनैताः॥असुराश्चमुनीश्चैवगोत्रैरभिजनैरपि॥प्रेषितंवज्रनाभस्यनगरंनासिभिः॥नरस्त्रिरूपस्यनरैरागमनंतदा॥पुराऋतार्थंदेवेशःप्रेषयामासभारत॥आनीयतांवज्रपुरंनरोत्तमाविनहर्षिनैःदानवेंडवधःऋतासागरवासिभिः॥नीतावज्रपुरंरम्यंनरवेषेणपुरादृढुःभावासश्चनतोदृढुःसुकृतोविश्वकर्मणा॥एवंपवनसंवेरत्नेदृढुतोनरं॥अथकालोत्तवंवज्रंवज्रनाभोमहासुरः॥कारयामासरम्यंवैरंगवा

रम्भदिन्यर्थः॥ २ आवासानामित्यत्रदैर्घ्यमार्षम्॥ ३ ४ पंच अर्जुन हेराजन्॥ ७ संस्कारः वेषधारणं अभिनयः क्रियादर्शनंप्रलापः क्रियारागंप्रसंजन प्रवेशंथात्रागी प्रथमदर्शनम्॥ ८ विस्मयोसाध्वर्यम्॥ ९·१०·११·१२·१३ १४·१५ कालात्

(३) समागमे कालः कृतः इतिसंबंधः ३८ आत्मनानि आत्मभक्तो ३९ ४० ४१ ४२ संविधानम् संकेतम् ४३ कामंप्रद्युम्नम् गतो गत्वाम् ४४ (४) आश्लेषनिर्भेदः ४५ ४६

हरिवं. २३३

पुत्रप्रेमयाद्रोविविनेत्रावलीवने॥ भक्तिभक्तविनतस्यमयानवधुविक्षिते॥ नेनहृष्टेनकान्तस्यकृतः कमललोचने॥ अथप्रद्योतसमयेत्वासहसमागमे॥
नहृष्टस्तिरश्चीनेनवप्रियसमागमः॥ नत्वात्मवतिभावंतिमिथाभैमकुलोद्भवाः॥ तिनःप्रभावतीहृष्टाहंसीनामिहमद्रवीत्॥ उविनासिममावासेच्च
त्रमहींसिसंहरिणीत्वाहंसहिनागसेऽद्युमे॥ कामिकैरिविविः॥ निःसाधसाभविष्यामेत्वयासहविहंगमैः॥ हंसीतथेतिनामाहसरोकमललोचनां॥ आरुरो
हवनहंसैप्रभावत्याविहंगमाः॥ विश्वकर्मकृतेनतस्मिन्हर्म्यहृष्टेप्रभावती॥ संविधानेचकारास्यप्रद्युम्नागमनक्षमं॥ तस्मिन्कृतेविसंज्ञानेकामसमाने
यितेयथो॥ प्रभावतीमनुज्ञाप्यहंसीवाक्यसमागतो॥ सागत्वाभ्यागताहंसीप्रभावतीमथाब्रवीत्॥ अभ्येनिसौम्यिरोयोसावास्यतायतलोचने॥ प्रद्युम्नोनीय
मानेनहृष्टोमात्यमात्मवान्॥ श्रमरैरावृतंवीरस्तुगंधमरिमर्दनः॥ निलिल्येनत्रमाल्येनभूत्वामधुकरस्तदा॥ प्रभावत्यानीयमानेविदिताथैः प्रतापवान्
॥ प्रवेशितंवनन्मात्वस्त्रीगिर्मधुकरात्मिनं॥ उपनीतंप्रभावत्यैस्त्रीमित्रद्रमरावृतं॥ अविदूरेविनिस्तंप्रभावत्याजनाधिप॥ भ्रमरालेयपुःसौम्यंधाकाले
नुपस्थिनं॥ सभैमप्रवरोवीरस्तेःतथाचैविहीनितः॥ कर्णोत्पलेप्रभावत्यानिलिल्येनकैरविणीतनः॥ प्रभावतीहंसीमुखावदनोवरा॥ उपकंठंप्रसीदंसमीक्ष्या
निमनोहरां॥ सविदूरेनिवेशानिमुक्तंवपरिश्रमात्॥ औत्सुक्यंहृदिनातीवकोपंवाधिरनोपधः॥ इधद्विपुलासोत्सुक्यमसोपूर्णोनिशाकरः॥ नवोदितःशीतर
श्मिस्तत्वंहरनिप्रियः॥ नहृष्टपूर्वोहिमयाऽनिमात्रेणकाशिनः॥ अहोधूमायतेगानिस्त्रीस्वभावस्यधिक्कृत्वा॥ कस्यायंमिथ्याबुधायदिनाभेनिमत्प्रियः॥ पुत्रः
॥ कुमुदनीगतंमार्गंसागमिष्यामिकिंवना॥ मदनाग्नीविवेगात्मिहाहंहृतमनस्विनी॥ शीतवीर्याप्रकृत्यैवजगतोह्लादनाःसदा॥ दहंतिप्रमगात्रोणिकिंन २३३

प्रभावत्यानीयमाने प्रभावत्यर्थंनीयमाने मात्ये (५) ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ कुमुदनीगतंमार्गं जीवत्येवभर्तरि योवने मरणम् ५५ ५६

५७ कल्पयं कल्पयामिव आत्मनो मनसः स्थैर्यं कालाभिप्रेतमर्थं कल्पये ननु सिध्यतीत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ० इति श्रीनैलकण्ठीये भावदीपे हरिवंशार्थप्रकाशे दाशोयष्ठीद्वचत्वारिंशा

वृंद्रगमलयः ॥ ५६ ॥ प्रकृत्याशीतलो वायुर्नानापुष्परजोवहः ॥ घ्राणाभिसहद्यो मे घ्राणहृद्य इति शुभांतनु ॥ ५७ ॥ तत्त्वं कल्पय वैदेह्याः स्थैर्यं कार्यमिवात्मनः ॥ नावाति पुतिनिशी-
थे मनः संकल्पधारितं ॥ ५८ ॥ विमनस्काऽस्मि कृत्यामि वेपथुर्मे महान्हृदि ॥ वधूमीति च मे ह्यष्टिहा हा यामि क्षवंसयां ॥ ५९ ॥ इति श्रीहरिवंशे वज्रनाभवधे प्रद्युम्नोत्तरे ॥ ॥
वैशंपायन उवाच ॥ आविष्टेयं मया बाला सर्वं पेखव गम्यताम् ॥ कालिंदीष्टेन मनसा हंसीमिदमुवाच ह ॥ दैत्येंद्रतनया याम मवगाह्य तनामिहा ॥ बद्धपदैः सह बद्धप-
दो भूत्वा मात्ये निलीयवा ॥ विधेयोऽस्मि प्रभावत्याय पे ह्ममयि वर्तनां ॥ इत्युक्त्वा हंसी यामास स्वरूपो रूपमात्मनः ॥ तद्यथा दृष्ट्वा प्र भयायोति तेन तस्य धीमतः ॥ अपि
धृता प्रभावे वराजनं वंशोद्भवा शुभा ॥ प्रभावत्याः कृते दृष्टा वह्वधे कामसागरः ॥ वंदस्पे वोदये प्राप्ते सर्वथा सरितां पतिः ॥ सलज्जा धोमुखप्रद्युम्नो किंचिन्न्यूणवेष्टि-
ता ॥ प्रभावती तदा तस्यो निश्चले वामने सत्त्वा ॥ करेणाधः प्रदेशी तां वा तप्ष्यवरा भूषितां ॥ स्पृष्टो तावव रारोहां सो माचिंत न गुप्ततः ॥ मनो ... रपाप्ता तेले वंकिं
दूर्णेनुत मप्रभां ॥ अधोमुख मुखं कृत्वा न मां किंचित्प्रभाषसे ॥ प्रभोप मईमा कार्षीर्वदनस्य वरानने ॥ साध्वसं त्यजतां भीरु हासः साध्व नु वर्ततां ॥ नकाल
मिह पश्यामि भीरु भीरुत्वमुत्सृज ॥ या यामयो जलिं कृत्वा या मकाले निवेशमेः ॥ गांधर्वेण विवाहेन कुरु स्वानुग्रहं मम ॥ आदेशकालो नुरूपे सारूपेणानुत्त-
मा सती ॥ उपस्थ्यत तो मे मा भविास्व जातवेदसं ॥ जुहाव स मये वीरः पुष्पैर्मंत्रानुदीरयन् ॥ जग्राह पकरं तस्या वराभरणभूषितं ॥ वक्ष प दाक्षिणं वेवमानि-
त्यं जातवेदसं ॥ प्रजज्वाल च तेजस्वी मानयन्के च वाग्मजो ॥ भगवाग्ज्ञगतः साक्षी भु भस्या पाप्नु भस्य वा ॥ उदाहि स्व दक्षिणां धीरो विप्राणां पदुनं दनः ॥ उवाच ह
सीदा रस्यां ति शा वीर भ पाक्षिणो ॥ तस्यां प्रणामयातायो कामतो वा हलो वनां ॥ जग्राह दाक्षिणो हस्ते निनाय शयनोत्तमं ॥ उवीरे वोपवेश्यैनां सांत्वयित्वा पुनः

तमोऽध्यायः ॥ ० ॥ १४८ आविष्टेयमिति १ अवगाह्यस्व आज्ञापयस्व मात्येति नीयप्राप्नमाम् २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ आवाम् दम्पती १५ १६

हरिवं २३४

पुनः॥ पुंवत्सनकैर्गरोवासयत्कुलमातृनैः॥ ननोस्माआवपैवंकंपत्रंमधुकरोयथा॥ आलिलिंगेथभुजोर्णाकमेणारतिकोविदः॥ अरामयद्दृश्यनोन
वेदेजितांस्तदा॥ अप्रकृष्टंवरत्वंरतिकार्यविशारदः॥ उवाससनयात्ताद्दरमत्कुलसुतः प्रभुः॥ अरुणोदयकालेतुयशोयत्रनदानयः॥ अकामयाप्र
भावत्याकर्थंवित्तविसर्जितैः॥ नाभेवमनसाकांतांकांनरूपसमुद्दहन्॥ नदुर्नदेवेषुनाकार्यंधर्मवंशजाः॥ प्रतीक्ष्यंतनतद्भावमिंद्रकेशवयोर्नना॥
प्रयोगंवज्रनाभस्यनैनोवंविजयंप्रति॥ प्रतिष्ठंनोमहात्मानोगुप्तसंरक्षणोरताः॥ कश्यपस्यमुनेःसत्रंयावज्जावज्जराधिपौ॥ देवासुराणांसर्वेषांमविरोधो
महात्मनां॥ त्रैलोक्यरक्षणार्थायतनंधर्मचारिणां॥ एवंकालप्रतीक्षाणांवसतांतत्रधीमतां॥ संप्राप्ताग्राहवोरम्यासर्वभूतमनोहरा॥ अहर्निशंवृ
त्तोनेप्रयच्छतिमनोजवः॥ शक्रकेशवयोर्हिताःकुमाराणांमहात्मनां॥ रिमेसहप्रभावत्याप्रद्युम्नश्चारुरूपया॥ रात्रौरात्रौमहातेजाधनैरादृष्टिभिरक्षितः
॥ तेहिवज्रपुरंहित्वासर्वेवसतिवीसवानया॥ यावंनृपनरोत्तोभनविदुःकालमोहिताः॥ हियापिकिलोयत्कप्रभावत्यानृपात्मजे॥ निश्चयंनहितोवीरोहंस
संघोभिरक्षितः॥ मायवास्यप्रतिष्ठायाहृष्यतेहिनसत्तये॥ देहाद्देनतकोरथसिवेवेत्रप्रभावतीं॥ सज्जानिंविजयंशीलंतीलांस्त्यमचार्जवं॥ स्मृहयंत
सराहृष्टाविद्वांवमहात्मनां॥ रूपंविलासंगंधंवृत्तोभात्मभार्यतां॥ नासांयादवनारीणांस्मृहयंत्यसुरस्त्रियः॥ वज्रनाभस्यनुभ्रातासुनाभोनामवि
श्रुतः॥ उहिनद्दयंवनृपतेनस्यरूपगुणान्वितां॥ एकावेदवतीनाम्नापुण्यतत्यवरातथा॥ प्रभावत्यालयंनेतुवज्रनः स्वजनिप्रियां॥ दृष्ट्वानेतुंनेत्रयति उक्तः
तस्यांप्रभावतीं॥ परिपप्रच्छतन्नत्यविलंभोपगतांसतीं॥ लोकावमप्रविद्यालियाधीनांकांक्षितंपतिं॥ रत्यर्थमानयत्याशुसोभार्यंवप्रयच्छति॥ देवंवाद्यान २३४

वंकविविधेशंसयत्वहि॥ लाहंरनाभिकांतेनदेवपुत्रेणधीमता॥ दृष्टनोमत्यभावेनप्रद्युम्नःतत्प्रियोमम॥ तेहृष्टाविस्मयंयातेरूपयौवनसंपदं॥ पुनरेवाग्र
वीनेत्रभगिनीवाक्यमब्रवीत्॥ प्रभावतीवरारोहाकालसंवरकः॥ इतोधर्मपरानित्यंहंसीत्यहासुराः॥ देवासत्रासिरक्षार्हिसुरेरक्षमहासुराः॥ हे
वीःसत्यरतानित्यमन्तेनुमहासुराः॥ धर्मत्मपरमंसत्यंयत्नत्नयोऽवंवीं देवपुत्रीवरारोहेतपोविघ्नोमत्प्रभावेनसंयत्नोपलप्य
थानिनंतनूवनहंहेभगिनीवाक्यमब्रवीत्॥ परिपप्रच्छमैमंत्रंकार्यंतत्यतिमानिनी॥ सपितुर्वेगहंवीरंशंवंवाथत्रीनेत्रारूपान्विनीतुशीलोप
रक्तकर्णिनिपुरोगा॥ प्रभावत्युवाच॥ परितुष्टेनहृत्तोमेविद्याद्वंसत्तमपुरा॥ परितुष्टेनतोभार्यासहस्रकन्यात्वमेववी॥ देवहानवयक्षाणांयेधास्य
सिसनेपतिः॥ भविनेतिमयावैवंवीरोयमभिकांक्षिनः॥ एह्येनंनहिमोविद्यांसद्योवांप्रियसंगमः॥ ततोजगृहतुर्हस्तौविद्याभगिनीमुखात्॥ दधतु
र्गदशंखौवैविद्यामन्यस्तेनुभे॥ तौप्रद्युम्नेनसहितौप्रविष्टौभैमनेहनौ॥ एकत्नेमायवावीरौकार्ष्णिनामायिनानृप॥ तौधर्मेणविवाहेननाचयपरि
त्यहंतौपाणीजगृहतुर्वीरौमंत्रपूर्वंसतोप्रियौ॥ वंडवत्यागहःशांतोपुत्रावत्यात्मकैशविः॥ रविरेसुरकन्याभिर्वीरासेयडुंगवाः॥ मागंमाणात्वत्नु
त्तानेशकंकेशवोत्तमा॥ ॥ इतिश्रीहरिवंशेत्नत्नानाभवधे॥ ॥ वैशंपायनउवाच॥ नभोनभस्येनिरीक्ष्यमासेकामत्नहानोपदृष्टंकीर्णं॥
प्रभावतीनाटविशालनेत्नासुवाचपूर्णेनुविकाशवक्त्रः॥ तवाननाभोवरगात्रिचंद्रोनदृश्यतेंऽहरिणाक्षविंकः॥ त्वत्केशपाशप्रतिमेनितंबौवलाहकैश्छा
दनिरंतरेस्तोसंदृश्यतेऽद्यनहिचत्यतेहेमकलांबरणानिनेवाभुवनिभाराथघनानदंतत्वद्वक्त्रदृश्यःसदृशावसंगिनि॥ घनप्रदेशैर्बलाकपंक्तात्व

४५ द्विरदान् मयूरान् समदान् नृत्येश्वाऽवरपुक्तान् ७ ८ ओदंकमाना इति शाकटभूयोसाकल्यादननिद्रदृष्टवान् सन्निनमन्तीति दंकमाना इत्यर्थः ९ पंकद्वरीनाः पुष्पेभ्यो भृतमूः १० १२ गता भ्रमन्ः मानसे वासार्थः भाग्यनी हंसाः अत्रहृद्यानिनमानसादयेनतथानस्याधिक्यमुक्तम् १३ ईक्षुः वीक्षुः १५ अथप्राहविहतोऽत्यन्तीद्रोषः १७ भोगैकदेशेन सर्वैकभाः

दंतपंक्तिप्रतिमोविभोतिनिमग्नपद्मानिसरस्सुनभांतिनोवानिरयाकुलानि ॥ अलीघनाद्वयुवशोपयातावलक्रमालामलवारुदंताः ॥ अन्योन्यसम्भाहनि
तंप्रज्ञावनेवुनागरवभूरुदंताः ॥ धनुस्त्रिवर्णेवरगात्रिपक्षकृतंनवायांगमिवाननत्वं ॥ विभूषयंतेगगनेघनांधप्रहर्षणंकामिजनस्यकांतेः ॥ घनान्तरं
तः प्रतिनर्दमानाश्चिरीक्ष्यतुभोगिशरीन्प्रहृष्टान् ॥ समाहितानुक्षुनिपिक्षभारान्निवाभिरामानुपनृत्यमानान् ॥ हंसैर्युक्तानेशशिपांडुरेणराजंतिस
ओणिमपूरसेघाः ॥ मुक्तनेत्रोभामतिशायुतृणहत्यपतेनोवत्सभीदृष्टेषु ॥ वक्त्रेपक्षालत्कमलकेषुकृतेमृगामलिनोविभाया ॥ पयोनिधूमंवनशा ठ
लानामारोक्ष्यमानाधनवादृष्टाः ॥ प्रवानिधारान्तरनिःसृतंधसुखोनिलंधंदनपंकरीतः ॥ कदंबसन्नीर्नवपुष्पधूतंसमावहन्गंधमनंगवेश्मरतिश्र
मस्वेदविनाशहेतुनेगोदमारानयनेवहंतः ॥ नमारुतः स्पाद्दिवातगानिनेघकालोमनवत्तभस्तात् ॥ सवंविधेपुप्रियसंगमेषुरतावसानेषुपतिं
वशुः रतिश्रमस्वेदहरः सुगंधिलतः परंकिंसुखमस्तिलोके ॥ जलासुनानीयमहानदीनांसुगंधिहंसाः पुलिनानिहृष्टाः ॥ गताश्चमंनानसवासतुष्टाः स
तारताः कोंचगणानुविद्धाः नैनभांतिनयोषितरोसिवेहतस्त्रिवर्गायतनंतनेत्रे ॥ ततेवहंसेवधसारसेषुरक्तो ॥ नुमाहवनेषुवेगी ॥ भोगैकदेशेनसुभं
गानंद्रवंजगत्रापयतुपेंद्रभीतो ॥ निद्रांप्रपेनात्रकलानतस्यात्रिवंद्रलक्ष्मीरनवाऽनुरूपा ॥ निद्रामलेभगवतुपेंद्रेमेघोदयाक्रोतनिशाकरोद्या ॥ पद्मोपलाभः
कमलाप्रतापिकृतस्यवक्त्रानुकृतिंकरोति ॥ कदंबनीपार्जुनकेतकीनांसनोध्रवंकृत्स्नमुपानयेति ॥ पुष्पाणिवान्यानृतवः समस्ताः कृत्स्नान्तसासनमिकोस
मानाः ॥ नागाश्वरोविद्रुमवक्त्रास्पशोनिपुष्पारुणपादपानां ॥ वेपीयमानाभ्रमरैर्जनानांकोतूहलंयेनयेतनीवा ॥ नोषाभिभारोवृहदंदनर्दनभः पति

पुरः २३५

श्रेनोपलक्षितं सप्तम्यर्थेवानतीया निद्राश्रियं प्रगाम्य इंद्रोऽपेनाभगवति निद्रानिश्रीजगतीत्यर्थः वरकालनन्नूना प्राढवंहरिवंनानानाः १५ १६ ध्रुवंसर्वपिरुत्रवनिभ्रनवः सर्वे
इतिशेषः १७ नागाइति भ्रमरैः पीयमानान् दक्षादीन् कुमारनान् विभवक्त्राः स्यरागोऽपिद्रानिंननयन्तीत्याश्चर्यमितिभावः १८ तवारुमुखस्यनोरुकर्तनिभः दीक्षा अभिप्रदृष्टं
कालोद्रेकात्विन्ननमूदितिशेषः पतिष्यन्तनिनिपुत्वमार्षम् १९

वनौकानां मानेन आकुलं निविडं भान्त्यकामेवनेन २० प्रवनवक्रः वक्रं आक्रान्तं पृथ्वीनिर्मितं अतस्त्वपवित्रमः शोधकमः २१ सुरगोरुरागमसमर्थः वार्षिकेषु अवस्थ-पथेषु गोवः गोवन सकल
दृश्यन्ते मनः विरोधेन रवेर्ध्यात्तः अरोदिजातिरिति २३ प्रियाणां कामिनिरोषः २५ नोप्रतिभातीति शेषः २४ सुरगमः दोऽरापधूधीवितेतिगोवः सहकामिनीभिः॥
इतरथा नेत्रोत्सवोपि प्रेक्षितकामुकानां दृष्टेवकानेकस्यसुखस्याऽन्तमवसानं भवतीति २७ अरोदिजातिः प्रियसन्धमियथावरिष्ठैः परिवर्धमाना २२

योनमिजाभिरीक्ष्यनिपतनंभीरमभिप्रविष्टमनोहरंवातपुरुषेतनोनु॥वलाकमालाकुलमाल्यशोभानिरीक्ष्यमंघनवृंदमेतत्॥तस्यानिभूमावभिवर्षमाणंजगद्धिनाचैवमतीवयष्टि॥जलावलेवोदृढवृंदकर्षनेर्घनोयोधवतीवभाति॥प्रवनवक्रोनृपतिर्वनस्थान्गजान्गजैःसेरिवयोर्यदृच्छान्॥अ
भीममंभोविसृजंतिमेघाःपूनंपवित्रंपवनैःसुगंधिः॥दृष्टीवहंवानेकगर्हणोवरंडजानांजलदप्रियाणां॥पुरोमहीतोयदकालजोयंप्रवृद्धमेघत्व
नभीक्षितायत्॥परिष्वजेनरःपरिदृश्यनिक्षिनाविशाखासमयंप्रियाणां॥दीर्घोयमेकःतनिलागमस्यमाप्तुंसरान्नयदृष्टीलेान्नहृष्यनेयत्नवव
क्रनत्योघनपृष्ठयत्ननुःशोकः॥प्रहृष्यनेभीरुयदशाशोकोघनोनरस्योजगतःप्रदीपः॥नरानुपश्यंतिजनाःप्रहृष्टावंधुंप्रवासादिवसान्वितृषं
॥विलासलीप्रियहीनितानांसंहृष्यनेभीरुयदशाशोकः॥नेत्रोत्सवःप्रोषितकामुकानांदृष्टेवकांतेभवतीत्यवैमि॥नेत्रोत्सवःकांतसमागतानां
रावनितानांप्रियहीनितानां॥नेनेवहेहनवरांगनानांवंडोपितावनिपतिप्रियश्च॥विनापिवंडेनपुरेपितस्तेयतः प्रधावंडगभक्तिगोरिपुणा
पुरावंडमसोनवेत्तियतस्तनोहंयशांसपृथ्वी॥अतापयोग्रात्रणराजमीयोदुरापमनेःतक्रनेतपोभिः॥यंयंनिविप्राःपवमानसंज्ञेयंसामगाः
पवमानिचापुरा॥पितापुरुस्योत्तमवीर्यकर्मोदूरवायस्यसुतोनृपेंद्रः॥प्राणात्प्रियोविप्रजनोनचंद्रमागर्भभवंमहात्मा॥तथैवपद्मावक
मेमहात्मापुरोवशीमप्सरसांवरिष्ठा॥पीनःपुरायोघृतसर्वहेतोपुनिप्रवीरैर्वरणाप्रियोरैः॥नृपःकुशाग्रैःपुनरेवयश्चधीमांस्तनोत्रिहिविप्रजने
वाआपुरुषवंशेनऋषभत्वयोदेवराजत्वमवापवीरः॥देवानिदेवोभगवान्सतोवंशेहरिर्यस्यजगन्मयोनाः॥भैमःप्रवीरःसुरकार्यहेतोर्यःत

प्रियश्चासौविप्रियश्चेतिसमासः २८ दिनापीत्यनेनवत्सरेगतेइन्द्रपत्नीवासादिनिगम्यतेपुरूरसांसयिष्ये अतिक्रमेनकथियेस्वार्थेणिच् २९ पवणिःयशे ३० यस्यनुषस्यपुरूरवा
सुतस्यस्वपितायश्चन्द्रःसुतत्वःप्राणाग्निःवल्लभोप्राणायुषंनिर्वपामीति मन्त्रलिंगात्ब्राह्मोदकोद्भिःगंधर्वलोकात्पुरूरवसाआनीयमानोमध्येमार्गेनिहितःसन्नयंतमेवनयंतमन्विष्यन्तंतत्स्थोनेत्रोनीगर्भअश्वत्थंअयंपतंतनीश्वत्थादरणीआहुताग्निनयसाध्यंत्रेनाकर्मप्रावर्तयत्पुरूरवाइतिनौषधिवनस्पतीनामीशश्चन्द्रोश्वत्थोत्पादनाधिभजीजनादिपुत्यतेभवात्मादेवगार्हस्थसाधनत्वात्तस्यात्मेवात्माभवात्मा ३१ यश्चन्द्रउर्वशीपोत्रात्मनास्वयंवावकमेकामितवान्अन्तेतिपीतस्यापारदस्यसन्निधौरोरितं

❀ ५ ❀ सजेति १ १२ ३ ४ विहन्यते म्रियते ५

हरिवं. २३६

पुरश्चत्वहनःसुताभिः॥ बभूवुराजावसवश्चयस्यवंशोमहात्माशशिवंशकेतुः॥ यश्चक्रवर्तिनमपतीरलैःकर्मभिःशक्रसमप्रभावः॥ बभूवराजा
शशिवंशसुख्योयोयमस्यामखिराजभावं॥ भोजाःकुलेयस्यनराधिपस्यशूराःप्रसूताःसुरराजतुल्याः॥ नहृनृपोयस्यनृपोस्तिवंशेननास्तिकोनै
ःकृतिकोथवापि॥ अश्रद्दधानोपथवाकदर्यःसोवैलनावारितलाभिहीनः॥ वंशेवधूत्वंकमलायनाभिश्चाप्युलानामपिजन्मभूना॥ कु
रुप्रसामंशिखरंहनिनस्यत्वमीशस्यसतोप्रियस्यो॥ नारायणायात्मभवायनाथलोकायनाथत्रिदशायनाथायखंडकेतोःपुरुषोत्तमायकु
रुप्रसामंबभुरायहेवि॥ ३९॥ ॥इतिश्री॰ प्रथमोंशः॥ ॥वैशंपायनउवाचसत्रवसानेतुनैकरुपस्यानिनेजसः॥ जगुर्देवाःसुराःसा
निध्यानाम्नमितनेजसःवज्रनाभेधिनिर्वृत्तेसत्रैकरुपमथागत्॥ त्रैलोक्यविजयाकांक्षीनकुबेथकरुपपः॥ वज्रनाभनिवोधस्थोनयंय
दिवेन्नम॥ वसवज्रपुरेपुत्रंजनेनसमचिनः॥ तपसाधिकःशक्रःशक्रश्चैवत्वभावनः॥ बलत्पश्चकृतनश्चयेषुः भेदनमोपुरोः॥ तनाकृत्वय
जगतःपत्रभूनःतनांगनिः॥ संग्रामोलोकुरुजंसतंवभूनहितेरतः॥ नैवशक्तास्वयाजेतुंवज्रनाभविहन्यसेंआहियंवाप्युक्रमःनैनविराहिनशिवाति
॥ वज्रनाभश्चनशक्तोनाभिनंदतिभारतीकालपाशपरीतांगोमनुकामदेवधं॥ अभिवायतुतुर्ष्टिःकरुपंलोकभावनोंत्रैलोक्यविजयारंभेमतिं
वक्रेतुरासदः॥ जातियोधान्समानीयमित्रांणिसुहृनिवांपतस्वेस्वंगमेनाप्रेविजिनीवान्विशांपतेनासनाभिनंतरेरेसोक्लेंदेवमहावलोंप्रियायामा
सतुहंतावज्रनाभवधंप्रतिसमागतोक्लांकुलायदुस्यामहावलाः॥ मंत्रयित्वामहात्मानश्चिंतामापेदिरेनदा॥ वज्रनाभोयहंतव्यःप्रभुरेने

गुरुः २३६

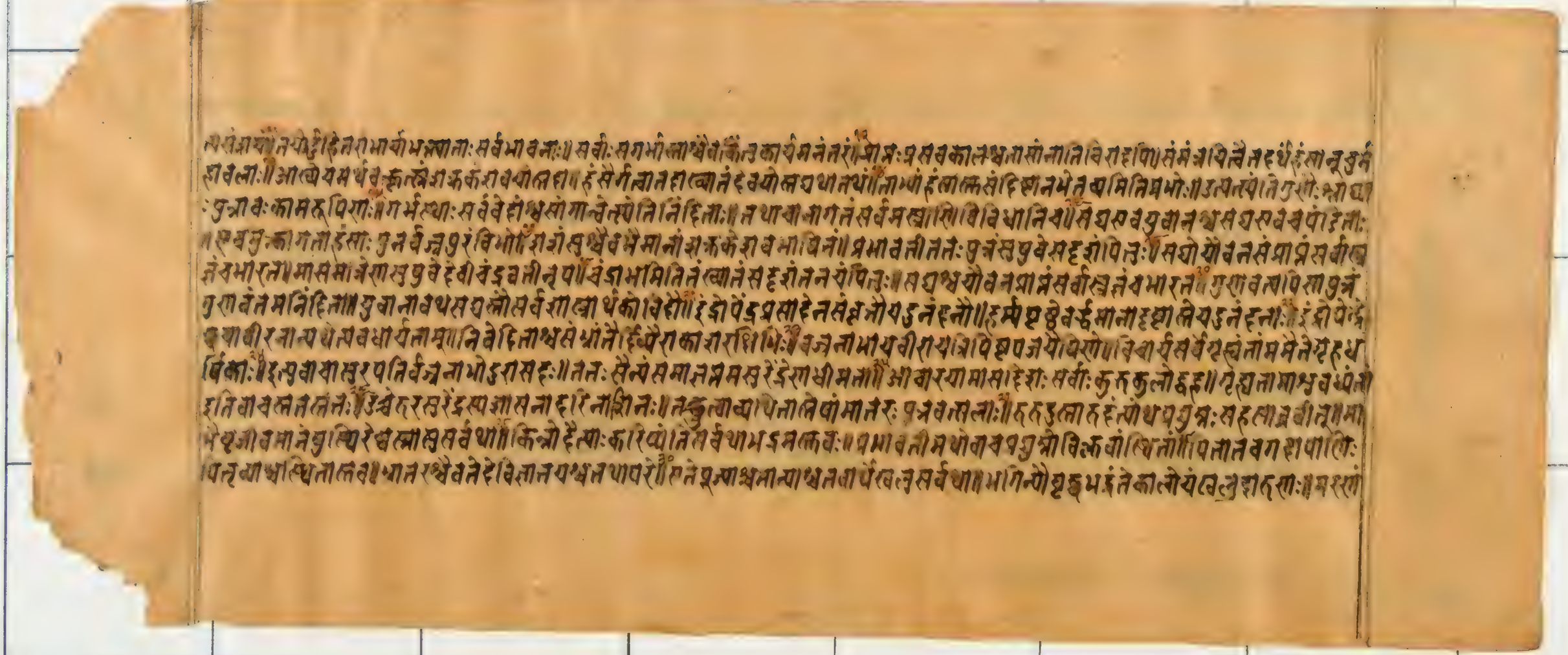

३० चक्रान्तरस्थितैः त्वदासान्तर्वर्त्तिभिः ३१ ३२ ३३ एतद् एतस्मात्

३४
३५
३६

हारवं॰

२३१

सहमानानां युधां विजयोऽक्षयो ज्ञानवैराग्ययोस्तेनोत्पत्तेरसहायेन॥ किमनकार्यमस्माभिः सर्वैश्चक्रान्तरस्थितैः॥ प्रभावतीहृदयेनैतत्प्रभुमप्रियमब्रवीत्
॥ शोरत्वं जातिमाधायजानुभ्यां पतितानतौ॥ पृष्ठलग्नास्त्रमात्मानं रसन्तुविमर्दनात्॥ जीवपुत्रोऽथदासांश्चऽहूयाविवदुनेदृनौ॥ आर्योनृवीरवैदर्भीमनिहतं
रमानहा॥ त्वत्तेन मोक्षयात्मानंयसनादरिमर्दनौ॥ इर्योससावरीदत्तोमुनिनाममथीमनाः॥ वैधव्यरहिताहृद्याजीवपुत्रा भविष्यसि॥ रथमेहृदयात्वा
सोभविताननदन्यथा॥ सूर्यांशितेजसोवाक्यंमुनेरिंशनुजन्मजः॥ इत्युक्त्वासिमादायसूर्यस्यास्थामनास्विनी॥ प्रहृष्टोरोक्षसोयायजयस्वेतिवरंवरः॥ स
तेनग्राहधर्मज्ञाग्रहृष्टेनांतरात्मना॥ प्रणम्यशिरसाहृद्यांप्रिययाभक्तियुक्तया॥ संदत्तपिनिलिंगंहायप्रहृष्टोमुदा॥ तद्गुणावनीवेवसांवायाति
महाज्ञानी॥ हंसकेनुमथोनाचप्रभुग्रः प्रणतेप्रभुः॥ इहैवसांवसहिनोपुथत्वंतद्दानवैः॥ आकाशेदिव्यसर्जीसुयोत्स्यामहमरिंद्रमा॥ इत्युक्त्वाथर
थंचक्रेमाययामायिनांवरः॥ महत्वाशिरसेनागंकृत्वासारथिमात्मवान्॥ अनेनभोगंकोरवत्वंवागोत्रमोत्रमंसमनेनरथमुत्थेनहर्यश्चवैप्रभावनी॥
वचारासुरसैन्येपुनरेवशिवंकृताज्ञानः॥ शरैरशीविषप्रख्यैरर्दयंतोनृकारिभिः॥ भेदनैश्छेदनैश्चैतनईदितिसंभवानां॥ असुरास्थरणेमनाः कार्त्तिशास्त्रैरि
तस्ततः॥ न घृः कमतकाधंपरंनिश्चयमास्थिताः॥ विकेदमकृन्कंवांविन्केसूरक्तयोजनान्॥ सकुंडलानिवान्येवांशिरांस्यापेचविहेदिरे॥ शरास्थिन्नैः
शिरोभिस्तेकायैश्चशकलैरपि॥ अतरालंमहीकीर्णंप्रभुग्नैर्नातिनेजसां॥ देवेन्द्रोदेवगणैः तहितः सोमतिंजय॥ हृदयेमुदितोमुदंभैमानोज्ञानवैः स.

३६

हार्यंगदंवैवशांवंवहेत्याः तमभिदुद्रुवुः॥ तेषपुनिधनतवैयाहांसीवमहोदधौ॥ विषमंतनदासुदंदृष्ट्वादेवपतिर्हरिः॥ गदायप्रेक्ष्यमाससत्वरंधं

सूक्ष्मस्थूला सम्यक् संमार्ज्य ३७ ३८ ३९ ४० चक्रं निर्मिमे ४१ ४२ ४३ भेदनैः सूक्ष्माग्रैः वासोद्वारीरप्रवेशेनाविदारणैः ४४ गाधनैस्थूलाग्रैः तुक्काबीजैरछिद्रप्रहारमात्रैः ततद्दि पीडयामासः ४४ २३१ ४५ ४६ ४७ ४८

३५

हरिवाहनः ॥ दिदेशमातलिसूनुं यंतारं रथसत्तमं ॥ सोऽजयद्रावणं नागं प्रेषयामास वेश्वरः ॥ जयंतरोक्षिणोयस्य सहायमदद्विभुः ॥ सेरावणमधिष्ठाय
वरं सर्वसुरूपवान् ॥ देवपुत्रो दिजोवीरवप्रमेयपराक्रमौ ॥ अनुज्ञापस्तराध्यक्षोब्रह्मलोकभावनं ॥ तं मातलिसुतं वेगजमैरावणगतं ॥ देव
प्रोषितवान्शक्रोविधिनस्सर्वकर्मसु ॥ शीघ्रमस्यनयोवध्योयदुनामेवदुर्मतिः ॥ प्रविशंतिनृभूतानिसर्वेवेदयचक्षिणं ॥ प्रभुमश्वजयंतंचयथाग्रोह
र्षिमहाबलौ ॥ असुराश्चुरजालौघैर्विक्रमंतोननर्दतुः ॥ परिघैरुद्यतैर्घोरैर्मुसलैस्तोमरासिभिः ॥ गदाकार्ष्मिकलोहाद्यैर्यष्टिभिर्दारुणैर्जयैः ॥ उपेंद्रानुजगा
ढेरारथोयंप्रेषितस्तवा ॥ हरिपुत्रानलिसुतोयंतावायंमहाबलः ॥ प्रवराधिष्ठितश्चायंसोवस्यैरावणोगजः ॥ अथोपहारोरुक्मस्यारकायंमहाबलः ॥ च
मपानिदृषीकेशस्तस्मिन्नृपतानुजः ॥ नित्यानयावधिष्यामोवज्रनाभंसबांधवं ॥ अभ्युत्थानकृतेपापेत्रिविष्टपजयंप्रति ॥ करिष्यामिविधानेनतवैव
शत्रुसूदनाच्युत ॥ विजेष्यत्यप्रमादेवैकर्तव्यइतिमेमतिः ॥ कलत्ररक्षणेकार्येसर्वोपायेनरैर्वृतैः ॥ कलत्रधर्षणेलोकेमरणाद्दारुणंस्मृतं ॥ सर्वसंहरणं
सगदस्तोमहाबलः ॥ प्रद्युम्नकोद्यतस्तस्मैमायया दिव्यरूपया ॥ तमध्वनाशयामासदैत्यस्यहृदयासदि ॥ जहारवेदवज्रंचवंशेद्वारिपुमर्दनः ॥ दृष्ट्वा सर्वेध
नानिकाश्चिंतयंतोजुगुप्सुः ॥ अंतरात्मनिवर्तंतेनेत्रेत्रसमिवंतंविदुः ॥ सर्वज्ञोनारजनीरोक्षिणोयस्यपुत्रतः ॥ असुराणांविभागश्चनिहतोनातितेजसां ॥
वह्नियोधयामासकाश्चिदैत्यान्रणाजिरे ॥ संधोपाल्लाजयंतेनतावद्दिव्यैर्महेषुभिः ॥ तावद्गगनगंगायांभेमः संधा
सुपात्तगान् ॥ इतिश्रीविलेहरिवंशे ॥ वैशंपायनउवाच ॥ जगतश्चक्षुषितनस्त्रिभुक्तोदिनेरवौ ॥ प्राउरासीद्धरिर्देवलासंगोरंगशुभानना ॥ ह

दृष्ट्वा उपास्ता उपासिता ६७ ६८ ❀ 卐 ❀ इतिश्रीनीलकंठीयेभारतभावदीपेहरिवंशार्थप्रकाशेशांतीपर्येकपंचाशदध्यायः ❀ १५१ ❀ जगतश्चक्षुः १ नमोस्तुकृष्णाय

सवासुमनोभिश्चसुरैः प्रनरगः खगः॥तस्यौवियानिगकस्यसमीपेकुतनेरनौ॥प्रमेत्ववयथान्यायंकुलोवासवसानोथो॥पांवजनोविभुरंघ्रीहत्वानोभय
वईनोंनेऊत्वाभागनलत्रप्रभुग्रः परवीरहा॥वज्रनाभंजहीशुक्रः केशवेनत्वरेनिवर्तनार्थमात्मगकेनिपुनरेवप्रबोहितः॥वकारसनथावीरः
लिपत्रसुरोनर्नौ॥समनोरंहसावीरत्लाश्चेर्णाभुयथोनृपाअथाशंवज्रनाभस्यमहाद्रुत्यभारनोनिनलार्थगतोवीरसनरैरणमूर्धनिवज्रना
भंस्थिरोभूत्वासवीत्वविहनिहिनः॥तेननार्थगतेनेवगहयाकुलस्तनुना॥डरत्यभिहनोवीरोवज्रनाभोमहान्मनोसंतेनाभिहनोवीरोदैत्योमोहवशं
गनः॥वज्रोमवंभुशेरकंवध्रामवगनासुवर्तीभाश्वसेत्यथतेकार्त्तितवरणाउर्नयः॥तत्रसंतः सवीरत्लप्रभुग्रमिहमत्रवीनर्नैमाधुयाहवीवेणाश्चाशोमम
रिपुर्भगान्नाप्रनिप्रहारकालोयंस्थिरोभवमहावलीत्यवमुक्तामहानादंमुक्तामेघशतोपमांगहांमुमोचवेगेनसघंरंवज्रकंटकांतैयात्लारेभिहनः पशुघो
गहयानृपाऽडमनृतधिरंभूरिमुमोहयऽऽगवांनेरंहृत्वाभगवानक्रूरः पांवजन्येनलोमवांश्चाश्वासनकरंपत्रस्यारिपुनाशनः॥तेपांवजन्यशादेनप
नाश्वत्लमहावलमुग्रंहृत्वाप्रमुदितालोकाविशोवेलोंऽकेशवोंनुस्ववकंकरेजातंक्रूरकंदेनभारत॥क्षुरनेमिसहस्रारंहेत्यसंज्ञकुलोनकोंतेमुमोवासुन
सनः शत्रुनाशयभारत॥नमस्कृत्यासुरेंद्रायक्रूरायवमहात्मनेोवज्रनाभस्यनत्कायाऽब्रवकर्तशिरत्लत्रा॥नारायणस्तनोनुक्रूरंदैत्यानामनुपश्यतां॥गरुः सुना
मवधीयनमानेरणानिरेहर्षपूरितः॥तांसंतेरणदत्तंभयानकोंशंखः समरमध्यस्थानसुरानरिमर्दनः॥तिनायनिशितेबोणैः श्रेनाधिपः परिपहांनिकुंभो
पिहतेवीरेवज्रनाभेमहासुरोजगामवद्रुरंवीरोनारायणभयादितः॥तिवहिनेदेवरिपोवज्रनाभेऽरासदोअवतीर्णोमहात्मानोहरीवज्रपुरंतदा॥तत्रप्र

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ◀ रक्षारः मुखेनऽक्षीरणिवान्ः ९ १०
११ १२ १३ १४ १५ तस्यप्रभुग्रस्य १६ १७ १८ १९ २० २१ २२

तत्पुत्रस्य ऋतुजास्यपुत्रानंदुःखभागनोदनम् २३ २४ विनयस्येन्द्रपौत्रस्य प्रभुप्रस्य प्रभुप्रपुत्रस्य रौक्मिणेयोऽनमाद्यत्तत्सुतस्य वरिष्ठेयाश्चन्द्रप्रभस्यगदपुत्रस्य २५ २६ ३७ २८ २९ ऋषिवंशेसंभ
समीपेऽभिषिक्ताइतिप्रवेशात्त्रयः ३० गतिः विभज्य राज्येऽग्राह्यमित्यर्थः मातृजेनगुणेन असुरकोहितत्वेनमाधवानां पुत्रत्रयं मम च पुत्रइत्येवंचतुर्थीविभागः ३१ ३२ ३३ ३४ प्रभुप्रस्य प्रपुत्रत्व
स्य२

शमनंयैवकृतः सरसन्नयो॥ सोन्वयामासतत्पश्चैववालवृद्धंभयार्दितो॥ इंद्रोवेदोमहात्मानोमंत्रयित्वागुहावसौ॥ आयत्यांवतहान्तेवैवृहत्यतिमनानुगो॥ व
ज्रनाभस्यनप्तारंवनदीवकृतुर्नृपोविन यस्यवैप्रभुत्रैवेतुर्भागंरौक्मिणेयसुतस्यवै॥ इंद्रप्रभस्यदृढनाभंगजनेश्वरा॥को
ग्रामाणामधिकांतांविशांपतेर्ज्ञात्वापुरसहस्रंवत्कीर्तेवज्रपुरोपमा॥ चतुर्दावकृतुस्तत्रसहस्रोशकुकेशवो॥ कंबलाजिनवासांसिरत्नानिवि
विधानिच॥ चतुर्दावकृतुर्गोवीरवासवकेशवो॥ तेनोभिषिक्तास्तेवीराराजानोवासवात्मजा॥ देवदुंदुभिवादेननृपवित्तपदीजलैः॥ स्वयंशकेणदेवेनकेश
वेनवधीमता॥ ऋषिवंशमहात्मानः शक्रमाधवनंदनाः॥ विजयस्यप्रसिद्धेवगतिर्विषयनिधीमतः॥ मातृजेनगुणेनापिमाधवानांमहात्मनां॥ अभिषिंचजयं
तेनभगवान्वासवोववीत्॥ त्वयैनेवीरसंरक्षाराजानःसमितिंजयाः॥ ममवंशकरोत्रैकः केशवस्यवरोनघ॥ अवध्याःसर्वभूतानांभविष्यंतिममात्मजाः॥ गमना
गमनंवैवदिविसिद्धंभविष्यति॥ त्रिविष्टपेद्वारकांवरमांभैमाभिरक्षितां॥ दिव्यागजसुनाशानद्दृश्यांश्चैः श्वेतैर्वाहैरनोन्वयात्॥ इक्ष्वाकांप्रयकुत्वरथांस्तत्कृ
तानविगजावेरावसासनोशत्रुंजयरिपुंजयो॥ प्रयकाकाशगोवीरसांवस्यवगदस्यवै॥ आकाशेनपुरीयांतुद्वारकांभैमरक्षितां॥ आयांतुवसुनोऽद्भुयवै
वृभैमनंदनाः॥ इतिसंदिश्यभगवान्देवराजःपुरंदरः॥ जगामभगवान्स्वर्गंद्वारकांवैवकेशवः॥ वस्मासानुविनस्तत्रगदःप्रभुप्रस्यवीसांवश्चद्वारकांया
नाद्देराजेमहाबलाः॥ भयापितानिराज्यानिमेरोःपार्श्वेनृपोत्तरात्स्थानिवजगद्यावत्स्थास्यतमरसानेभौनिहतेमौसलेषुदेत्यगंयातेषुद्वाल्मिषु॥ गद
प्रभुप्रसांवालेगतावज्रपुरंविभोर्नितनःप्रोषपुनर्योनिस्वर्गंसेःकर्मभिःशुभैः॥ प्रसादेनवकृत्रस्तलोककर्तृजनेश्वरा॥ प्रभुप्रोत्तरमनेनेनृदेवकथितंमया

इतिनयनंप्रतिउक्तिः ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० प्रभुप्रोत्तरं प्रभुप्रस्य उत्कर्षः ४२
४१।४२

धनंयशस्यमायुष्यंप्रजानांचनमेक्षयौपुत्रपौत्रविवर्द्धनेआरोग्यधनसंपदः॥यशोविपुलमाप्नोतिहैयायनवृद्धोयया॥७०॥इतिश्रीहरिवंशेवज्रनाभवधः॥
वेश्मपावनउद्यानेवा॥दृष्ट्वाथपुरीकृत्स्नोद्वारकांगृहउल्बणः॥देवसद्मप्रतीकाशोसमंतात्पनिनाहितां॥विश्वकर्मकृतैर्दिव्यैरभिप्रायैरलंकृतां॥उद्यानवनगुप्तेषुवलभीवनरेषु॥मणिपर्वतयंत्राणिनथाक्रीडागृहाणिवा॥संप्राप्तेननराक्रम्यदेवराजोब्रवीदिदं॥
प्रियमिच्छसिवैकर्तुंमद्योशिन्यवनोवरा॥कृत्स्नाप्रियार्थभूयत्वंप्रकुरुष्वमनोहरां॥उद्यानशतसंवाधांद्वारकांस्वर्गसंनिभां॥कुरुष्वविबुधश्रेष्ठयथाममपुरी
तथा॥यत्किंचित्रिपुलोकेपुरत्नभूतेप्रदृश्यते॥तेनसंयुज्यतांशीघ्रंपुरीद्वारवतीत्वया॥कृत्वोहिसुरकार्येपुसर्वैपुसनतोत्थितः॥संग्रामान्घोररूपांश्चविगा
हतिमहाबलः॥नामिंद्रवनाकृत्वाविश्वकर्मापुरींततः॥अतेवकेसमंतादैर्ययेंद्रस्यामरावतीं॥तांदृष्ट्वादृश्यहीनांमाभ्रःपक्षिगहिनः॥विश्वकर्मकृतैर्दिव्यै
रभिप्रायैरलंकृतां॥तांततोद्वारकांदृष्ट्वाविष्णुर्नारायणोहरिः॥इष्टःसर्वार्थसंपन्नःप्रवेष्टुमुपचक्रमे॥सोपश्यद्दृश्यखंडांश्चरम्यानदृष्टिमनोहरान्॥द्वारका
प्रतिहाराश्चित्रितांविश्वकर्मणा॥पद्मवंशकुलाभिश्चहंससेवितवारिभिः॥संगतांसुप्रकाशाभिःपरिखाभिर्नांपुरीं॥प्राकारेणार्कवर्णेनशातकौंभेननद्धतां
॥चयमूर्ध्निविशेषेणशोभयंतीमिवाभ्रमालया॥कांचनैर्नेदनप्रख्यैस्तथावैत्ररथोपमैः॥वभौवाहपरिक्षिप्तादारकाशोत्रिविष्टपैः॥वभौरैवतकःशैलोरत्नसानुर्म
हाजिरः॥पूर्वस्यांदिशिलक्ष्मीवान्मणिकांचननोरणः॥दक्षिणस्यांननावेष्टःपंचवर्णोविराजितः॥इंद्रकेतुःप्रतीकाशःपश्चिमस्यांतथाभवत्॥उत्तरांदिशमत्यर्थंवि
भूषयतिवेश्मवान्॥मेरुप्रतिनिकाशःपांडुरोभरतर्षभ॥चित्रकंपंचवर्णंचपंचवनंचवनंमहत्॥सर्वर्तुकंवनंचैवभातिरैवतकंप्रति॥तावेष्टितपर्यंतंमेरुः

द्वारकायस्य १४ १५ १६ चित्रकाणिचनुर्दशवनानि ७

जगतिपर्वतेः रुचिमेः क्रीडापर्वतेः ३८ काचनंनामप्रासादेरुक्मिणाः ४० भोगवान्नामपाण्डुरः सत्यभामायाः ४१ ४२ व्यक्तसंजवनंव्यक्तस्यैसंजवनंत्रीतिस्तेनं अभिनवरूपत्वेयस्यसतथाभिधः ४३ ४४ मेरुर्नामप्रा
सादोभाग्नजित्याः सत्यायाः ४५ यमकूटारख्योभीमायाः ४७ सूर्यप्रभोनामलक्ष्मणायाः ४८ ४९ वरिमित्येतन्नामकंरुक्मिणः सभीमायामहाकूटवासमुहविरुभं ॥ विंदायाः ५० ५१ सुवार्तायाःप्रासादःकेतुमान्नाम

गतिपर्वतेः ३७ सप्तकारमहाभागस्तस्यासवनोदितः ॥ ३८ प्रासादैर्वैवहेमाभंसर्वभूतमनोहरं ॥ मेरोरिवगिरेः भृंगमुद्धितंकांचनंमहत् ॥ ३९ दक्षिणाः प्रवरंवासंविहितं
विश्वकर्मणा ॥ सत्यभामापुनर्वेश्मप्रासादसप्तमंपुरं ॥ विविधमणिसोपानंनंदितुर्भोगवानिति ॥ विमलादित्यवर्णाभिः पताकाभिरलंकृतः ॥ ४२ व्यक्तसंजवनो
देशोयश्चतुर्दिग्गजध्वजः ॥ सर्वप्रासादमुख्योथनांववत्याविभूषितः ॥ ४३ प्रभयाप्रभवत्सर्वान्भासयन्भास्करोयथा ॥ उदयाद्भास्करवर्णाभल्लयोरंतरमाश्रितः
विश्वकर्मकृतोदिव्यः कैलासशिखरोपमः ॥ जाम्बूनदइवाद्रीभः प्रदीप्तज्वलनोपमः ॥ सागरप्रतिमोनिर्दुन्दुरित्यभिविश्रुतः ॥ तस्मिन्गांधारराजस्यदुहि
ताकुलशालिनी ॥ ४५ गांधारीभरतश्रेष्ठकेशवेननिवेशिता ॥ पद्मकूटमितिख्यातंपद्मवर्णंमहाप्रभं ॥ सूर्यप्रभस्यप्रासादःसर्वकामगुणैर्युतः ॥ तथरणा
वानृपस्योक्तोदिव्यशार्ङ्गधनुस्तथा ॥ वैदूर्यमणिरत्नाभःप्रासादोहरितप्रभः ४७ यंविदुः सर्वभूतानिपरमित्येवभारत ॥ वासनंमित्रवृंदायाहेवविगणराजते
नः ॥ महिष्यावासुदेवस्यभद्रायानेवेश्मसायत्प्रासादमुख्योत्रविहितोविश्वकर्मणा ॥ अतीवरम्यसोज्ञेयोद्विद्विनःपर्वतोयथा ॥ सुवार्तायानिवास
स्तुप्रशस्तंसर्वदेवतैः ॥ माहेन्द्रावासुदेवस्यकेतुमानितिविश्रुतः ॥ तत्रप्रासादमुख्योवैयंतश्चाविदधेस्वयं ॥ योजनायतविष्कंभः सर्वरत्नमयः शुभः ॥ स
श्रीमानिरजोनामराजतेजसप्रभः ॥ उपस्थानगृहंयत्रकेशवस्यमहात्मनः ॥ तस्मिन्सुविहिताः सर्वरत्नदंडाः पताकिनः ॥ सदनेवासुदेवस्यमार्गसं
यवनधजाः ॥ रत्नजालानिताबंतियावंतस्तेनिवेशिताः ॥ आदित्यपथसंकाशंहेमवेजयंतोबलोमहान् ॥ हंसकूटस्यकूटंयंइंद्रद्युम्नसरःप्रति ॥ वर्धितोत्ते ७९
समुत्सेधमईयोजनमायतं ॥ सकिन्नरमहानागंतद्व्यमितंतेजसा ॥ परपतांसर्वभूतानामानीतंलोकविश्रुतं ॥ आदित्यपथसंयत्नमेरोःशिखरमुत्तरं ॥

यत्रभगवानिंद्रज्ञानदेवान्चकृपीतएतेसविज्ञानामप्रासादः ५६ मार्गस्यसंजवनश्चनाः येर्धुमेःविद्युभेतेःभगवद्दृतमार्गविगम्यतस्यर्थः ५५ वैजयंतःइंद्रध्वजः इंद्रप्रासादोवा ५६ हंसकूटस्य पर्वतविशे
षस्य ५७ आनीतंविश्वकर्मणेत्युत्तरश्लोकात् ५८

१४१ सौनन्दिनी नामषष्ठ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ इभ्राः इन्द्रादयः अनुवायस्यात इभ्रानुचरः १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ संहताः इकसीविना

इरिकं

भकर्मकृतः सौनः प्राकारस्तस्य वेश्मनः॥ यक्षैः किङ्किणिजालोत्थैः परिवारैरलंकृतैः॥ निकृष्टं श्लक्ष्णनिर्मातं विश्वकर्मकृतं महेंद्रवेश्मप्रतिमं समंतादृद्धयो
जनंतंततस्तं पुंडरीकेक्षणं हरिं॥ प्रीतः शंखगुणाभीष्टैर्वचोभिर्मधुरैर्मुहुः॥ स्तवनैश्च
मधवन्नाद्यैः॥ पांचजन्यस्तनिर्घोषैः संस्तुतः कुकुरांधकाः॥ विशोकाः तमपश्यंतं गरुडस्थं ददर्शिनं॥ शंखचक्रगदापाणिं गरुडस्योपरिस्थितं॥ दृष्ट्वा ज
हृषिरे वीराभास्करोपमतेजसं॥ ननृत्तुर्ववृषुश्चाश्वभेरीणां च महास्वनाः॥ जनुरेसिंहनादाश्च सर्वे कुकुरांधकाः॥ प्रीय
माणाः समाजग्मुस्तोरणं मधुसूदनं॥ वैनतेयं पुरस्कृत्य शंखतूर्यरवैः शुभैः॥ उग्रसेनोग्रयोगाभ्यां तत्र देवनिवेशनं॥ आनेदिनीपर्यवरत्सुवेश्मतद्देवकी॥ रोहि
णीवसुदेवश्च भाऽकस्तत्र पार्थिवः॥ ततः क्रमेणोपगतं निवेशनमथाग्रतः॥ ववारवयोद्देशमीश्वरानुचरो हरिः॥ अवतीर्यगरुदाद्रिकृत्वल्कयउनेदनं
॥ यथाहिंप्रनयामास यादवान्यादवर्षभः॥ रामाऽकगदाऽक्रूरप्रद्युम्नादिभिरावृतः॥ प्रविवेशगृहंशौरिर्हरयमाणपवनं॥ तंवशाऽस्यहृयितं परिजातं
महाद्रुमं॥ प्रवेशयामासगृहंप्रद्युम्नोरुक्मिणीसुतः॥ तेनोन्यंदृष्टभुवीरादेहवंधानमानुषान्॥ परिजातप्रभावेनततोमुमुदिरेजनाः॥ तैः स्तूयमानोगो
विंदः प्रहृष्टैर्यादवर्षभैः॥ प्रविवेशगृहंभीमान्विहितंविश्वकर्मणा॥ ततोनंदः पुरमध्येनंसभृंगमालिपवनं॥ न्यवेदयदमेयात्मा रुक्मिणिसहितोमुनेः॥
तंवदिवंदुमश्रेष्ठं पारिजातमभिव्रजितं॥ सर्वमर्थिनमत्यग्निहेदेशेन्यवेशयेत्॥ अनुज्ञाप्यततोनानीनकेशवः परवीरहा॥ नाः स्त्रियः पूजयामास
संहतानरकेसायां वस्त्रैराभरणैर्गौरीसामिर्दनसंचयैः॥ हारैश्चंद्रांशुसंकाशैर्मणिभिश्चमहाप्रभैः॥ पूर्वमप्यर्चिनाश्चैवतस्तदेवततानाः स्त्रियः॥ देवकी

आनीताः २४. २५. २६.

२४१

३९

सहरोहिण्यारेवत्यासाङ्गनेनवासत्यभामोत्तमास्त्रीसांसोभाग्येनाभवत्तदा॥कुटुंबस्येश्वरीत्वासीद्रुक्मिणीभाग्यकात्मजा॥तासांयथार्हंहर्म्यालिप्रासा
दानिवराणिवा॥आदिदेशगृहाकृत्स्नःपरिवर्हांश्चयुक्तवान्॥ ॥इतिश्रीहरिवंशेद्वारकाप्रवेशः॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ततःसंपूज्यगरुडंवा
हेनोत्तमवासविश्वकर्मणामैनतेयंपतिंसोनुज्ञातोहिसत्कृत्यप्रतिपत्यजनार्दनम्॥उद्वमावक्रमेघाभीयथेष्टंगगनेचरः॥सपक्ष
मानसंक्षुब्धंसमुद्रमकरालयं॥कृत्वावेगेनमहतायोपूर्वंमहोदधिं॥कृत्वाकालउपस्थायेदत्तुल्कागरुडगतेः॥कृत्वोहदहरीपितरंहदमानक
दुंदुभिः॥उग्रसेनंवरानानेवसुदेवंवसात्वकीं॥काश्यपंसांदीपनिंदेवव्रतमगार्ग्यंतथैववा॥अन्यांश्चवृद्धान्वृष्णीनांतांश्चभोजांधकांस्तथा॥रत्नप्र
वेकेहीशाहीन्वीर्यतुल्यैस्तथावयसा॥हनाम्रक्षादेवःसर्वेजयंधकवृष्णयः॥रणात्प्रतिनिवृत्तोयमक्षतोमधुसूदनः॥इतिवत्सरथाशुद्धारव
तांसप्रजितः॥वाक्किंकोघोवयामासपुरुषोमृदुकुंडलः॥ततःसांदीपनिंपूर्वमाभिगम्यजनार्दनः॥ववंदेहृषिकृपनिमाकृकंवितयान्वितः॥त
थाऋषेरिपूक्षमानंदृगत्येनसांववंदेसहरामेणपितरंवासवानुजः॥उपगम्यतथाशोचान्मकृत्वयथार्हतः॥सर्वेषांनामजग्राहहाशाहो
त्तमधोक्षजः॥ततःसर्वाण्यहिण्यानिसर्वरत्नमयानिवा॥आसनान्यालिविविधुरुपेंद्रप्रमुखात्तदा॥तेनतत्रउनवंशयंकिंकरैर्यत्समाहृतं॥तत्सर्व
मानयामासुःपुरुषाःकृतशासनात्॥ततःसमानयामासहाशाहीन्वयउत्तमः॥सर्वान्वृंदारकेशत्वेनपूजयित्वाजनार्दनः॥नामसानवतीरम्यां म
लिंदुमतोरणां॥सभांसर्वर्द्धयाहीत्वेविविधुःकृत्स्नशासनात्॥ततःपुरुषसिंहैःसायदुभिःसर्वतोवृताः॥सर्वर्द्धगुणसंपन्नात्तांसभांभरतर्षभाः

१२ विविधुः अभितोविविधुः १३ १३ समानयामास धनानिविभज्यदत्तवन्तित्यर्थः १४ १५ १६

भुभेभ्यधिकं भुभ्राजिं हैगिरिं हृत्वा यथा ॥ रामेणसहगोविंदः कोवनेमहतासनौ उग्रसेनंपुरस्कृत्यभेनेद्वारकुलोदहः ॥ तत्रोपविश्योलाचीनन्यथाशीतियथा
वयः ॥ समाभाषयउश्रेष्ठानुवाचपृथोनमः ॥ ८ ॥ इतिश्रीहरिवंशेसभापर्वणि ॥ ५५ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ भवतोपुत्रकौतीनांनपोवनसमाधिभिः ॥ भय
धानाद्वपात्माभैगः तनरकोहतःमोक्षितंवंधनाद्भयंकन्योनः पुरपुत्रमं ॥ मणिपर्वतमुत्याद्यशिखरंवैनतहतोऽयंधनौघः तमहाद्भिकरैराहतोममाई
शाभवंतोऽवस्थानमुक्ताविरामहौनकुलाद्वातदेवस्यभोजवृष्ण्यंधकावयः ॥ जहृहृष्टरोमाणः पूजयंतोजनार्दनंउग्रश्चैनंनृवीरालोकतोजलिपुरालनः ॥
नेनविप्रेणसाद्वोत्थिदेविकेनंदनौयत्कृतंउकरंकर्मदेवैरपितदुष्करं ॥ तालयत्सजनाओगैरलैश्वत्ययमनिनैः ॥ तनः सर्वेहतीलामाकृत्यवयाः शि
यः ॥ प्रीयमाणाः तभोजपुर्वीसुदेवहिदक्षयो ॥ देवकीसप्रमाहोरोहिणीवभुमाननाः ॥ दृष्टुः कृत्वनासीनेरामंवैवमहाभुजं ॥ तोनुपूर्वमधिकमाशोहिणीमणि
शयना अभ्यवाहयतांहेवी देवकीरामकेशवौ ॥ तताभ्यामृषभाक्ष्याभ्यांपुत्राभ्यांभुभुर्भविकं ॥ अदितिर्देवमातेवमित्रेणावरजेनवै ॥ तनः प्रातनराश्रेष्ठन
स्याः साद्वहिनतदा ॥ स्कानंशोनियामाद्भुनरावैकामरूपिणी ॥ तथाश्रमुद्भुनीभ्योयथाजनेसरेश्वरः ॥ यत्कृतेसगणंकंसंजघानपुरुषोनमः ॥ नाकृत्वदुष्ट
तत्रहत्विसप्रनिपूजिना ॥ पुत्रवत्पालयमाना वैगतदेवानयातदा ॥ स्कानंशोनियामाऽऽरुत्यन्नोमानवाभुविायोगकन्योउराधर्वीरआर्थेकोनवस्यांतावैस
वैसुमनसः पूजयोनेत्यापदवाः ॥ देववद्विश्ववपुषंकृत्वः संरक्षितोयथा ॥ तोवनत्रोवसंगम्यियामिवसतीसः ॥ दक्षिणेनकरांग्रेणपरिगृह्यनाधवः ॥
नवैवतामोतिवलः तंपरिष्वज्यभाविनी ॥ मूर्ध्नुपाघ्रायसंवेनप्रतिनंग्राहपालिना ॥ इहभुक्त्वाक्षियोमधेः रोहिणीरामकृत्वयोः ॥ कृत्वपत्नव्यकरोत्रियंपप्रालं

यामिवर्णितथासतमहास्यपुरोत्थविविधैःभुजैः॥अवकीर्यवस्त्रानेत्राःस्त्रियोजग्मुर्यथालयंननृतेयाहयाःसर्वेहृतयंनोजनार्दनेनडपोपविविशुःप्रीतप्रहृष्टंतंतोऽनंक्रूरोपूज्यमानोमहाबाहुः पोरागांनंदिवर्धनः॥विजहारमहाकीर्तिर्देवैरिवसनैःसहा॥समासीनेषुसर्वेषुयादवेषुनराधिपाःनिषेदुश्चैवतत्रान्येभागमन्तसभां॥सोथसंपूजितःपूज्यःपूरेतैर्यदुपुंगवैः॥करेसंस्पृश्यगोविंदंविवेशपरमासनं॥तत्रोपविष्टस्तान्दृष्ट्वीनृपविष्टानुग्रवहासंप्राहशौरेर्वचनाज्ञानीधर्मोनरर्षभाः॥पृथक्चंरानशाईलाःकृत्वास्वपराक्रमं॥यानिकर्माणिकृतवान्बाल्यात्प्रभृतिकेशवः॥उग्रसेनस्तुतः कंसः सर्वान्निर्मथ्यादवान्राज्यंजग्राहदुर्बुद्धिर्वंशापितरमाहूकोसमाश्रित्यजरासंधंश्वशुरंकुलपांसनः॥भोजहत्येधकान्सर्वान्वयमन्यानुदर्मनिः॥तानिकार्याणिकृत्वातुहेतवःप्रापवानयं॥उग्रसेनस्यरक्षार्थंवैत्वपुत्रंपर्यरक्षतोसंगोपैःसहधर्मात्मप्रपुरोपवनेवसन्॥अत्यद्भुतानिकर्माणिकृतवान्मधुसूदनः॥प्रत्यक्षंसूरसेनानांश्रूयतेमहदद्भुतं॥अधोनेनरथानेनगरुडेनरवारिणा॥राक्षसीनिहतारौद्रीशकुनीवेवधारिणी॥पूतनानामघोरासामहाकायामहाबलां॥विवत्सिधंसनेस्वज्ञप्रयत्नेनजनार्दनः॥दृष्ट्वानिहतांतांतेराक्षसीवनगोचराः॥वलेःसुतांमहाघोरांभीषणांविकृताननां॥पुनर्जीतोयमित्याहुरुक्तस्मादर्भकोजनैः॥अत्यद्भुतमिदंनासीद्यद्धिभुःपुरुषोत्तमः॥यद्योगुप्तेनशकटेक्रीडमानोव्यलोडयत्॥दामोदरेनूखलेवडोविप्रकुर्वन्कुमारकान्॥वभंजार्जुनवृक्षौद्वौख्यातौसामहारुतौ॥कालियश्चमहानागोदुरात्मावीर्यवान्महाबलः॥क्रीडतावासुदेवेननिर्जितोयमुनाह्रदात्॥अक्रूरस्यसमक्षंवयन्नागभवनेप्रभुः॥पूज्यमानस्तदाभोगैर्दिव्यंवपुरधारयत्॥पीतवासाहिनागाग्रदृष्ट्वाकृष्णेनधीमता॥मृतोगोवर्धनःशैलःसप्तरात्रंमहात्मना॥शिभुनावासुदेवेनगवांत्राणार्थमिच्छता॥तथा

सुइशेनिबलोमहाकायोनरांतकृत्॥गोपतिर्वीरुइवेनहतोरिष्टोमहासुरः॥धेनुकःसमहाकायोदानवःसमहाबलः॥निहतोबासुदेवेनगोत्राणायदुभि
निः॥सुनामानमभिन्नघ्नःसर्वसैन्यपुरस्कृतः॥वृकैर्विद्रावयामासयहीतंसमुपस्थितं॥रोहिणेयेनसंगम्यवनेविचरतापुनः॥गोपवेषधरेणैवकंसस्य
भयमोहितं॥तेनथाव्रजगतःशौरिईष्ट्वाधुवलेहयंग्रग्रहंभोजराजस्यजघानपुरुषोत्तमः॥प्रेलंबंबभमहाकायोरोहिणेयेनधीमता॥दानवोमुष्टिनैकेन
कंसमात्मोनिपातितः॥एतौहिवसुदेवस्यदेवस्यैवसुतावुभौ॥वृद्धानेमहाबीर्यौबलरामकेशवसंज्ञितौ॥जन्मप्रभृतिवाप्येतौगर्गेणसंस्कृतौ॥जन्मप्रभृतिवाप्येतौगर्गेणपरमर्षिणा॥यथातथेन
विज्ञायसंस्कारंप्रतिपादितौ॥यदात्विमौनरश्रेष्ठौप्राप्तौयौवनसंयुतौ॥सिंहशार्दूलविक्रीडौमत्तौहैमवतौयथा॥ननोमनांसिगोपीनांहरमाणौमहाबलौ॥भात्तो
नोदृश्यरोषौदेवपुत्रोपमद्युतौ॥एतौजघानऋजुदैत्यौजातुविविधायुधौ॥नंदगोपस्यगोपालानयेकुःप्रसभंश्रियं॥चूडोरत्नोमहाबाहुःशालस्कंधविनिर्गतः॥ऋ
षभोवर्धितःकंसोमंत्रिभिःसहितोभवत्॥नाशकश्चयदाकंसोग्रहीतंबलकेशवौ॥निजग्राहततःक्रोधाद्वसुदेवसुतौबलौ॥तेहोग्रसेनेननयोरवृद्धत्वंधनंकालंम
हान्॥मवसन्तकुकुरान्धकडुंडुभिःकंसःत्वपितरंवृद्धाभूरसेनानृपंमहान्॥राज्यंसमाश्रित्यतथैवाकृतिभीषणो॥कस्यचित्त्वथकालस्यमथुरायांमहोत्सवो॥पि
नाकिनेसमुद्दिश्यवृष्णिकंसोनराधिपः॥तत्रमल्लाःसमानीतानानादेशसमुद्भवाः॥नर्तकानायकाश्चैवकुशलागीतयोषितः॥ततःकंसोमहानेजारंगद्वारंमहाधनं॥
कुशलैःकारयामासशिल्पिभिःसुनिष्ठितैः॥तत्रपंचसहस्राणिवीरैर्जनपदैर्नरैः॥समाकीर्णान्यदृश्यंतनभोनिर्घगणेयथा॥भोजराजाश्रयंजुष्टंरंगद्वारंमहर्द्धि
मत्॥आरुरोहततःकंसोविमानंसुकृतीयथा॥रंगद्वारेगतेमत्तेप्रभूतायुधकल्पिते॥भूरेरधिष्ठितेकंसेसंत्रासयामासवीर्यवान्॥वसुदेवसमहाबलौसमाग

॥ ५६ ॥

नौ॥शुक्र उवाच॥ यौसूर्यवंशसम्भवितौ॥ तदाप्रभृतियत्नोभूद्भोःप्रतिनराधिपा॥ तवशिष्येसुखंराजोरामकृत्वोविवेनयन्॥ ऋतानुरामःकृत्वाकृतेनसमा
जमनुनमो॥ उभौविविशतुर्वीरौसाईतौगोव्रजंयथानिनः॥ प्रवेशेसंस्तवैरभिभिःपुरत्वर्षभो॥ हत्वाकुवलयापीडंसमाहितमरिंमो॥ अवमृद्यडुराधर्षोरं
गंविविशतुस्तदा॥ वरूथीधोविनिष्क्रिष्यकेशवेनबलेनवा॥ मौष्टसेनिःसडुद्धात्मामानुजोविनिपातितः॥ यत्कृतेयडुसिंहेनदेवैरपिसडुरं॥ कंमनत्केश
नादन्यः कर्तमर्हतिकःपुमान्॥ यडिनाधिगतेपूर्वैःप्रह्लादबलिशंवरैः॥ तदिदंप्रापितेविघ्नंशोरिणाभवतांकृते॥ एतेनमुरमाकम्यहैरंबवनतेनथा॥ निक
म्यशैलसंघातान्चिसंहःसगणोहतः॥ नरकश्चहतोभौमःकुंडलेचहृतेशुभे॥ प्राग्ज्योतिषविदेवेशुकेशवेनमहद्यशः॥ वीतशोकभयाबाधाःकृत्वाकृत्वोत्त
मयाः॥ यत्नंविधैर्यतेयोद्यंवीतमत्सराः॥ देवानांसुमहत्कार्यंकृतेकृष्णेनधीमता॥ प्रियमावेद्यमेवभवतोभद्रमस्तुवः॥ यदिवृंदोवडश्रेष्ठाः कर्त
व्यंतदनंदिनः॥ भवतामस्मिभूयंवमयुक्तास्मिन्नः॥ इतिसंराधयन्कृत्नमब्रवीन्नाकशासनः॥ तमोप्रेषीत्सुरश्रेष्ठः प्रीतस्तस्यातथावयं॥ यत्रहीः
श्रीःस्थितातत्रयत्रश्रीस्तत्रसन्नतिः॥ सन्नतिःश्रीस्तथाह्रीश्चनित्यंकृष्णेमहात्मनि॥ ॥ इतेश्रीहरिवंशेनारदवाक्ये ॥ ७ ॥ नारदउवाचसाहितामो
रवाःशास्त्रिसुदनरकोहतो॥ कृतःक्षेमःपुनःपंथाःपुरंप्राग्ज्योतिषंपुनः॥ मौरिणापृथिवीपालास्त्रासिताःस्मद्विनोरणे॥ धनुष्यश्निनाहेनपांचजन्य
स्तनेनस्वनमेघप्रत्यैरथानीकैर्हीक्षिणास्तैःसुरक्षितं॥ तत्क्षिणंपुधिनिर्जित्यमहाबलपराक्रमौ॥ कृष्णौमाजहारासुकेशवोवृष्णिपुंगवः॥ ततःपने
न्द्रोवेगरथेनादित्यवर्चसा॥ उवाहसहिवोभोज्यांशंखचक्रगदासिभृत्॥ जारुथाभाहृतिःक्रौथःशिशुपालश्चनिर्जितः॥ चक्रश्चसहसैन्येनशतधन्वा

वनिर्जितः वैरंदधुम्रोहनः कोपयवनश्चकरोत्वान्॥हनः सौभपतिः श्रीमान्शाल्वश्चदृढधन्वनः॥पर्वतानोसहस्रेणचक्रेणपुरुषोत्तमः॥विक्रीर्यकुंजरी
काधोमुखंसेनमपोथयत्॥महेंद्रशिखरेवैवनिमेघोनरवारिणी॥जघानपुरुषव्याघ्रोरणेत्वभिनदंश्चरौ॥हरावस्यंमहाभोजावग्निसूर्यसमौयुधि
॥गोपतिस्तानकेतुश्चनिहतोशार्ङ्गधन्वना॥अक्षप्रयाणनेवैवतिमिंहेत्वश्चसानवौ॥उभौनावपिकृष्णेनसानुगौविनिपातितौ॥इत्थावाराणसीवै व
केशवेनमहात्मना॥तरासूनुर्वधश्चकाशीनामधिपोहतः॥विजित्यवयंप्रसंख्येशरैःसन्नतपर्वभिः॥अथेंद्रसेनिरानीतःकृष्णेनाद्भुतकर्मणा॥
सहितःसर्वयादोभिःसागरेषुमहाबलः॥प्राप्यलोहितकूटंवैकृष्णेनवरुणोजितः॥महेंद्रभवनेयातोहैवेर्पुत्रोमहात्मभिः॥अविंतयित्वाहैवेंद्रंपरि
जानंदुमोहनः॥पंचपंचेंद्रकालिंगंवत्सभूमौवैवजनार्दनः॥जघानसहितान्सर्वान्वंगराजंतथैवच॥सेनबैकयानेहत्वारणेराजोमहात्मनां॥गांधारी
णांवहद्वीरोमहिषीभिश्चवीर्यवान्॥गोपतेर्वधनेक्रीडंतंमधुसूदनः॥जिगायभरतश्रेष्ठकुंत्याःप्रमुखतोविभुः॥द्रोणंद्रौणिंकृपंकर्णंभीष्मंचैवसु
योधनं॥चक्रानुयानेतान्हत्वाजिगायपुरुषोत्तमः॥वभौचप्रियमाणेहरौरत्नचक्रगदासिभृत्॥सोवीरराजस्यसुतौप्रसह्यहतवान्प्रभुः॥पर्यस्तोधृषि
र्जीसर्वसात्वतैःसरथकुंजरैः॥वेरुकारिकृतेयत्नान्निजिगायपुरुषोत्तमः॥अथाप्यनपसोवीर्यंबलमोजश्चमाधवः॥पूर्वंदेहेजहारायंबलेत्यभुवनेहरिः॥तस्या
ज्ञानिमहारुद्रैस्त्रासयद्भिश्चसानवैः॥यस्यनाधिगतोमृत्युःपुरंप्राप्तोतिवैपुनः॥अभिभूतश्चकृष्णेनसगणःसमहाबलः॥बलेःपुत्रोमहावीर्योबाणोद्द
विजाजरः॥पीढंनथमहाकक्षंकंसमात्रेमहाभुजः॥वेठिकंवासितोमानेनिजघानमहाबलः॥जंभमेरावनेवापिवैरूपंमहायशा॥जघानपुरुषव्या

जिगाय॰जयवन्तंअकरोत्॰अन्तर्भावितण्यर्थोयंशब्दः॥चक्रानुयाने॰रथैःप्रद्रवणेसंग्रामेइत्यर्थः॥जिगाय॰जितवान्॰अर्जुनहारेतिभावः॥ ११ १२ २० २१ २२ २३ २४

२५ २६ ३० २८ २९ ३०देवार्थं दैत्यानां प्रयोजनम् स्वस्थानं वैकुण्ठम् ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ नविद्यते यथागतिर्येषां ३८ ३९ ४० पुराणम् पूर्वकल्पीयवृत्तम् ४१ ४२ ४३

प्रोद्दैत्यमनुपद्मविणौतथानागवतिंतोयेकालियंवमहोजसं॥निर्जित्यपुंडरीकाक्षःप्रेषयामाससागरौसंजीवयामाससुतंपुत्रंसोदीपनेस्तथा॥निर्जित्य
पुरुषव्याघ्रोयमंवैवस्वतंहरिःस्वयमेवमहाबाहुःशास्त्रासवैदुरात्मनां॥देवांश्चब्राह्मणांश्चैवयेहिंसंतिसदानृपान्निहत्यनरकंभौममाहृत्यमणिकुंडले॥दे
वमातुरदितेर्वैवदीप्यंवज्रंपाणिनः॥स्वंस्थंदेवंदेवानांसुराणांवमहायशाः॥भयाभयकरःकृत्स्नःसर्वलोकेश्वरोविभुःसंस्थाप्यधर्मान्धर्मेषुवर्तयेदिह्यनुत्तमः
॥कृत्वादेवार्थमभितंस्वस्थानंप्रतिपत्स्यतेकृत्वोभोगवतीरम्यामहिषीतोमहायशाः॥द्वारकामात्मसात्कृत्वासमुद्रंगमयिष्यति॥विरत्नसमाकीर्णावैवपुण्या
तोकिना॥द्वारकावरुणाज्ञप्तंप्रवेक्ष्यतिसकाननांनोसूर्यसदनप्रख्यांमनोज्ञःशार्ङ्गधन्वनः॥वेलाहीनाततोवेनसागरःस्वांवसिष्यति॥सुरासुरमनुष्येषुना
मीनभविताकविन्॥यदमावसेत्कश्चिदन्योवैमधुसूदनात्॥स्वमेवदेशाहीणांविधायविधिमुत्तमं॥विस्मर्नरायणःसोमःसूर्यश्चभविनास्वयं॥अप्र
मेयस्त्वविन्यश्चयथाकामवरोवशी॥मोदत्येवसदाभूतैर्वीतःक्रीडनकैरिव॥नप्रमातुंमहाबाहुःशक्योयेमधुसूदनः॥परंस्वयंमेनस्यादिश्वरूपान्नविग
तेर्लक्षणोयमेवेशनरास्तथागतसदृशाः॥अनोहिकर्मणामस्यदुष्प्रधर्षोनकेनचित्॥स्वमेनानिकर्माणिशुभेध्यगतसदा॥कृतवान्पुंडरीकाक्षःस
कर्षणसहायवान्॥रत्नुवावपुराणासतपोवीर्येणवेधसा॥महायोगीमहाबुद्धिःसर्वत्रस्यभदर्शिवान्॥॥वैशंपायनउवाच॥इतिसंकर्षणोविंद्म
हेश्वरनाहविः॥यदुभिःपूजितःसर्वैर्नरहस्तिहिंसयोनैनंस्कंदतेगोविंदोहिदेशंधकवृष्णयोयथाहिपुंडरीकास्तोविधिवन्मधुसूदनः॥याहवाचध
नंप्राप्यविधिवद्दूरहरिणीः॥यत्नैरिष्टामहात्मानोद्वारकामावसन्पुरीं॥ ॥इतिश्रीहरिवंशेनारदवाक्ये॥ ॥जनमेजयउवाच॥बहून्मोहीस

इतिश्रीनैलकण्ठीयेभारतभावदीपेहरिवंशव्याख्यायांद्वितीयोपर्व्यपिपन्नाशत्तमोध्यायः ॥ ३५० ॥ बहूनामिति १

हत्याणामग्रजोभार्याःप्रकीर्तिताः॥तासामपत्यान्यहानोभगवान्ब्रवीतुमे॥१॥वैशंपायनउवाच॥अथौमहिष्याःपुत्रप्रवरान्प्राधान्यतःस्मृताः॥सर्वावीरप्रजाश्चैवनात्यपत्यानिमेभृगू॥दक्षिणीसत्यभामायदेवीनाग्नजितीतथा॥सुहोत्रंवनथाशैव्यालक्ष्मणालक्षणान्विताम्॥मित्रविंदाचकालिंदीनाववव्रेपतिंवरा॥सुभीमावनथाभद्रादक्षिणीतनयान्भृगू॥प्रद्युम्नःप्रथमंतेषांवरेणकरःसुतः॥द्वितीयश्चारुदेष्णश्चसुचारुश्चारुगर्भकः॥सुदंष्ट्रोदुर्मदश्चवाभद्रभद्राद्यविंद्यवीर्यवान्॥चारुवाहुःकनीयांश्चकन्याचारुमतीतथा॥जज्ञिरेसत्यभामायांभानुर्भीमरथःक्षुधूः॥रोहिणीप्रमाश्चैवनाग्नजित्यांमहाबलाः॥भानुर्भीमरथिकांवैवनाग्नपत्नीमलंभयत्॥वनस्तोजज्ञिरेतेषांसप्तसारोगदःक्षुधान्॥जांववत्याःसुतोजज्ञेशांवःसमितिशोभनः॥मित्रवान्मित्रविंदायामिभवत्यांवरोगणात्॥मित्रवाहःसुनीथश्चनग्नजित्या प्रजाभृताम्॥भद्रकारोभद्रविंदःकन्याभद्रवतीतथा॥सुहोत्रायांतुशैव्यायांसंग्रामजिदजायत॥सत्याजित्सेनजिच्चैवनथाभूरःसपत्नजित्॥सुभीमायाःसुतोमान्यःकाम्बोजकनिर्हृतिः॥कुमारोवृकदेव्यांचलक्ष्मणायाःसुतान्भृगू॥गात्रवान्गात्रगुप्तश्चगात्रवीर्यवान्॥जज्ञिरेगात्रवत्यांवैभगिन्यांनृपयासह॥असंतश्चसंतोजज्ञेकालिंदायाःसुतान्मनः॥अश्मकश्मकंसेनायेपरेहीमधुस्रवाः॥नंप्रहाद्यंवृकीकेशाःक्षांभायांपुरुषोत्तमौ॥वीरौवसुभयोरक्षतायाःश्वफल्कसमः॥वृहत्यांतुगदंप्राहुःसौवायामगदंसुतं॥उपनेकुमुदंवैवरुणेनरुचेतथा॥गांधारेःसुमित्रश्चभूविश्चित्ररथस्तथा॥वैश्यायांविश्रविश्रवतीतथा॥वनंजयंवधजज्ञेतेवसंवनमश्नहा॥मित्रसेनःपुनर्वसुर्नंदनंवाकन्यासंवतीतथा॥उपसंगम्यतंसुप्तंवज्रोभूःसिप्रसंवर्तीकोशिक्यांश्रुतसोमायांयोधिष्ठिरोगुधिष्ठिरः॥कापाल्यांगदश्चैवयज्ञेविश्वरोधि

गदः
२४५
-४३

नीमेवमादीनिपुत्राणांसहस्राणिनिवोधत॥ इक्षाकुतेसमाख्यातावासुदेवस्यतेतनुः॥ अनुनानितथावाह्लीश्वरस्यविशारदाः॥ जनाईनस्यप्रसवः
कीर्तनीयंयथानथा॥ प्रद्युम्नस्यतनोजन्मवैदर्भीरोजनेतथा॥ अनिरुद्धारणेरुद्दोजन्मतेसमृगेक्षणः॥ रेवतीबलदेवस्यजज्ञातेनिशठोल्मुकौ॥ भा
नवीदेवसेकाशाउभौपुरुषसत्तमौ॥ सुतनुश्चनरावीरशौरेस्तोपरिग्रहः॥ पोड्रकपितथैववसुदेवसुतोत्तमौ॥ नरास्यांकापितोजन्मेपोड्रकसुतनोःसुतः
॥ नपौनृपोभवत्तोऽःकपिलश्चवनेचयौ॥ तेषांतीतमभवद्वीरोवसुदेवान्महाबलः॥ जरानामनिषादोनौप्रभूतबलधनुषौ॥ कारूषसुतावीनवंशेभेत
क्षिनरर्षभौ॥ सूनुर्वक्त्रोनिरुद्धस्यवज्रोतावजायतौ॥ वज्रोजज्ञेप्रतिरथःसुतःतुल्यसवान्मजः॥ अनिमित्रान्नृगिनेजेकनिष्ठाद्क्षिनेदनात्॥ शि
नेस्तसत्यवानृजेसत्यकश्चमहारथः॥ सत्यकस्यात्मजःभूरोयुयुधानस्तुसात्यकिः॥ असंगोयुयुधानस्यतस्मिंतस्यामवत्सुतः॥ तस्मांयुगंधरःपुत्रइ
तिवंशःसमाप्यतेः॥ ॥ इतिश्रीहरिवंशेहरिवंशानुकीर्तनेः॥ ॥ जनमेजयउवाच॥ यदुवंशभवतापूर्वंशंवरप्रेषुदाहृतः॥ प्रद्युम्नःतत्कथंजज्ञे
शंवरंतद्वदीहिमे॥ ॥ वैशंपायनउवाच॥ रुक्मिण्यांवासुदेवस्यलक्ष्म्यांकामोधनव्रतः॥ शंवरंतंकरोजन्तेप्रद्युम्नःकामदर्शनः॥ तंसप्तरात्रेसंप्राप्ते
शीर्षेसूतिकागृहात्॥ जहारकृत्यसंतेशिशुंवैकालशंवरः॥ विदित्वतंचकृत्यसदेवमायानुवर्तिनः॥ तनोजनिगृहीतःसहनवोदशदेहः॥ समुद्र
नापरीतोमीयप्रजहारतं॥ दोर्भ्यांसुतंक्षिपनगरंत्वनिनायमहासुरः॥ अनपत्यातुतत्पत्नीशीर्यीरूपगुणान्विता॥ नाम्नामायावतीनाममायैव
शुभदर्शना॥ दृष्ट्वैतंबालसदेवस्यपुत्रंपुत्रमिवात्मजं॥ तस्यामहिष्यामर्थिन्याहानवःकालबोधिनः॥ मायावतीतुतेदृष्ट्वासंग्रहृष्टनवूरुहा॥ हर्षेणमह

नापुत्रा पुनः पुनरुद्वेक्षते॥ अथ तस्यैनिरीक्षंत्याः स्मृतिमाहवेभूवह॥ अयंसमकोनोभूत्वत्वेवमन्वचिंतयत्॥ अयंसनाथोमेभर्तायस्याथोहिदिवानिशं॥ चिंताशोकार्तिवेमनानचिंतामिरनिंद्यविनी॥ अयंभगवानूर्वदेवदेवेनभूतिना॥ त्वेहितेनक्रतोनेगोहृदोजात्यंतरमयी॥ कथमस्यतनंहास्ये मानृभावेनजानती॥ भर्तुर्भार्यात्वहंभूत्वावक्ष्येपुत्रंतुतंप्रवं॥ संचिंत्यमनसाधात्रीसाममंपयत॥ रसायनप्रयोगेश्रीघ्रमेवंतूवहेयत॥ धात्रीसकाशात्सवनेश्वरकृत्किंचिनेहनः॥ मायावतीमविज्ञानान्मनेत्वामेवमानरं॥ सावतंवईयामासकांचिकमललोचनां॥ मायीधात्रीहरी सवीरनवीकाममोहितां॥ सयत्नायोवनस्थस्यप्रद्युम्नःकामरूपनः॥ विकीर्वितज्ञोनारीणांसर्वास्वविधिपारगः॥ तंवेमायावतीकांतंकामयामासकामिनी॥ इंगितेश्चापिचेष्टंतीप्रलोभयतसंमता॥ प्रतस्थेनीतनोदेवीवधायेवाहभाविणी॥ प्रद्युम्नउवाच॥ मातृभावंपरित्यज्यकिमेवंधर्षसेन्यथा॥ अहोऽहंत्वभागासित्वीत्वेवंवलमानसा॥ यापुत्रभावमुत्सृज्यमयिलोभात्प्रवर्तसे॥ ननुतेऽहंसुतःसौम्येकोयंशीलविपर्ययः॥ तन्त्वमिच्छास्यहंदेविकथितंकोन्वयंविधिः॥ विप्रवलतेपापःस्वभावःस्वल्पयोषितां॥ मानरेवृत्रसंज्ञेनेनागेपुरानहा॥ यहितेऽहंसुतःसौम्येयहितानात्मजःभवे॥ कथितेनत्वमिच्छामिकिमिदंतेविकीर्षितं॥ एवमुक्तासभीरुःकामेनव्यथितेंद्रियां॥ प्रियंप्रोवाववचनंविविक्तेकंशवात्मजं॥ तंममसुतःकांतनापितेशंवरःपिता॥ रूपवानसिवेकांतस्त्रजात्यामृगिनेक्षनः॥ पुत्रत्वंवासदेवस्यरुक्मिण्यांहिवईनः॥ दिवसेसप्तमेवात्रोजानमात्रोविवाहितः॥ सूतिकागारमध्यात्तुशिशुरूपानशायिनः॥ ममभर्तीहतोसित्वंबलवीर्यप्रवर्तिना॥ पितृस्तेवासदेवस्यभर्तेयिनागृहंमहत्॥ पाकशासनकल्प

गुरुः

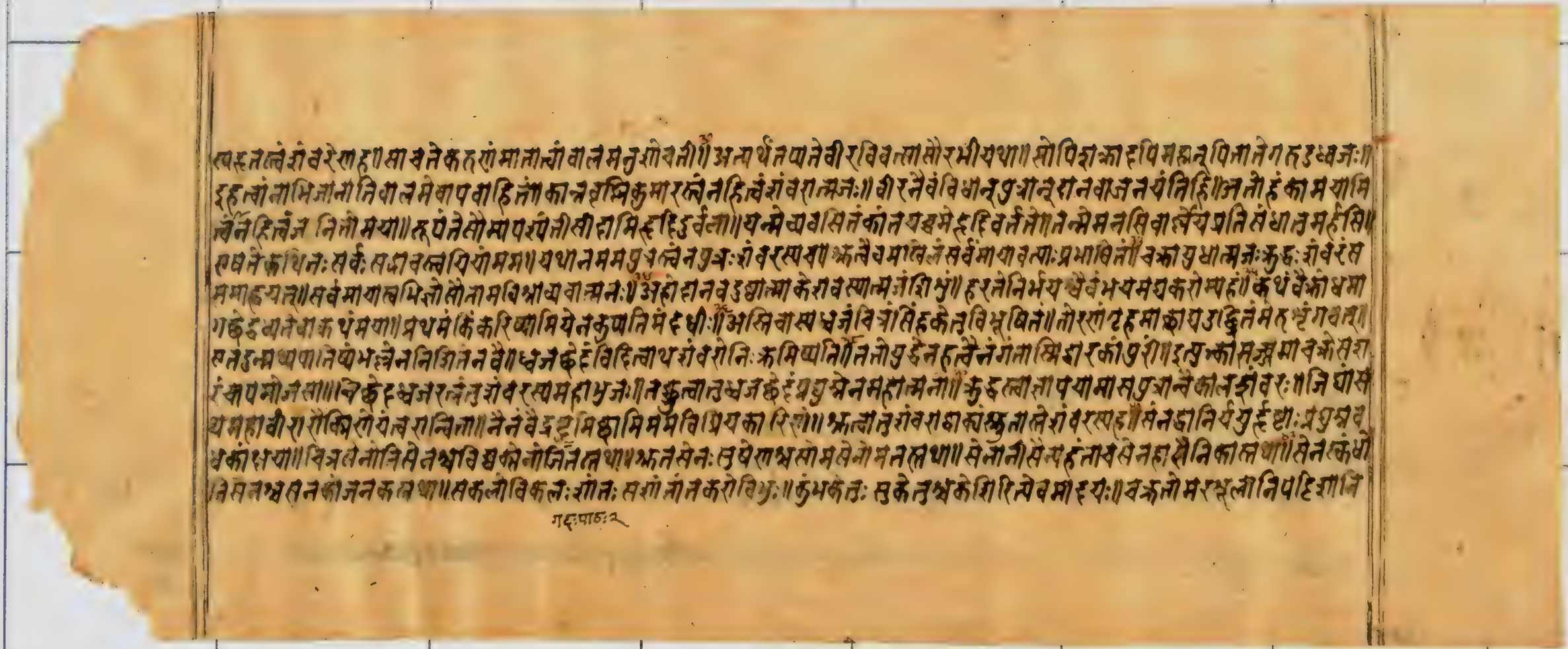

स्वस्तत्तेशंवरेणाहोसावनेकतणंमानान्योवालमनुशोचनीयोंअन्यर्थंतपानेवीरविवत्तासोरभीयथा॥सोपिशक्राद्दपिमहन्पिनाकेनगतद्वज्वजः॥
इहत्वंनाभिजानानिवालमेवापवाहितोकालवृष्णिकुमारत्वेनहिवंशंवरात्मनः॥वीरनेवंविधान्पुत्रान्सानवाजनयंनिहि॥अतोहंकामयामि
त्वेनेहिवंज निनोमया॥तूष्णेनेसोमापश्यनीसीदामिहदिवर्तना॥यन्मेत्वयसितंकोनयद्यमेहृदिवर्तते॥तन्मेमनसिवाक्येयतिसंधातमर्हसि॥
एवनेकविनःसर्वेसदावत्सलियोमम॥यथानममपुत्रत्वेनपुत्रःशंवरस्यवा॥ऋतेत्वमात्मजंसर्वेमायावत्याःप्रभाविनोवक्ष्यामुधात्मनःकुलः॥शंवरंस
ममाहूयतां॥सर्वमायात्वमित्योतामविश्वास्यवाक्यनः॥अहोदानवडुष्टात्मा केशवत्यात्मजंशिशुं॥हरतेनिर्भयश्चैवंभयमद्यकरोम्यहं॥कथंवैकोधमा
गछेद्यतेवाकृपंमया॥प्रथमंकिंकरिष्यामियेनकुप्यतिमेहधीः॥अस्तिवास्यधनंवित्तंहिकेनविभूषितं॥तोरणंदृहमाकाशउद्धृतंमत्पृंगवत्॥
सतद्धन्यथापानेयेभक्त्वेननिशितेनवै॥धनंकेहंविदित्वाथशंवरोनिःक्रमिष्यति॥तेनतुहृत्वेनंतास्मिन्शारकांपुरी॥इतुक्तासत्रमावक्तेसरा
संवपोजनसा॥चिकेहधनरत्नंतुशंवरस्यमहाभुजः॥तंकृत्वातुधनंकेहंप्रद्युम्नेनमहात्मना॥कृतवांस्तापयामासपुत्रान्वैकालशंवरः॥जि घांस
यामहावीरान्रौक्मिणेयंबलान्वितं॥तेनवैदृष्टमिच्छामिममैविप्रियकारिणं॥ऋत्वातुशंवराज्ञप्तंकृतंतेशंवरस्यहि॥सेनाजानिर्युद्देष्टाःप्रद्युम्नव
धकांक्षया॥चित्रंतेनोत्तिसेनश्चविद्धकेनोजितंतथा॥ऋतसेनःतृषेणश्चसोमसेनोमनस्तथा॥सेनानीसेनहंतासेनहासैनिकात्तथा॥तेनरुंधो
नसेनश्चतनकोजनकस्तथा॥सकलोविकलःशांतःसशांतोनकरोविभुः॥कुंभकेतुःसुकेतुश्चकेशिरित्येवमादयः॥वक्तोमरुत्वतिपहिशानि

गद्यपाठः२

हरिवं० २४७

परस्वधान्गृहीत्वानिर्वृद्देशमनुनापरिवोदितः॥ आरुरोहतोत्तमित्रंवैनतेयः संयमनूर्दनि॥ प्रद्युम्नस्तुमहाबाहूरथमास्थायसत्वरंनिर्ययौशत्रुनाशायसंग्रामंविभुरक्षतः॥ ततःप्रहृष्टपुष्टंवैतमुत्तोलोमहर्षणं॥ शंवरस्यपुत्राणांकेशवस्यवसूनुना॥ ननोदेवाः सगंधर्वास्तस्महोरगराक्षसाः॥ देवराजेपुरस्कृत्यविमानाग्रेषुसंस्थिताः॥ नारदस्तुंबुरुश्चैवहाहाहूहूश्चगायनाः॥ अप्सरोभिःपरिवृताः सर्वेनन्दनवासिनः॥ देवराजप्रतीहारोगंधर्वश्चित्रसेनतेशशंसदेवराजायवज्रिणेचित्रमद्भुतं॥ शंवरस्यसुतंप्रद्युम्नःकृष्णस्यात्मजः॥ बद्धोनुध्यतामेषकथंविजयमाप्नुयात॥ तेनुत्तावचनंतस्यप्रहस्यबलसूदनः॥ उवाचवचनंचेदंश्रूयतामस्यपराक्रमः॥ कामोयंपूर्वदेहेतुहरकोधाग्निनिर्जितः॥ रत्याप्रसादितोदेवःकंमपत्याग्निनावनः॥ परितुष्टेनदेवेनवरमस्यप्रदीयते॥ विष्णोर्मुखदेहस्यकारकोयंभविष्यति॥ तस्यपुत्रश्चनेभर्तीभविष्यतिनसंशयः॥ अनंगइतिविख्यातस्त्रिलोकेपुमहायशाः॥ तत्रोत्पन्नोमहातेजाः शंवरंघातयिष्यति॥ सप्ताहेजातमात्रंतुकृष्णस्यक्रोडसंस्थितं॥ आत्मायंशंवरोमायांप्रद्युम्नमपनेष्यति॥ तंहृत्वाशंवरंहंतुं मायीमायावतीभवा॥ मायारूपप्रतिच्छन्नाशंवरंमोहयिष्यसि॥ तत्रत्वंमामनःकांतेबालरूपंविधत्स्व॥ प्राप्तयौवनदेहःसशंवरंनिहनिष्यति॥ ततस्त्वयासहानेतोद्वारकांवेगमिष्यति॥ रमिष्यतित्वयासार्द्धंशतंपुत्रान्हयधा॥ त्वमादित्यदेवोजगत्प्रभुतयोत्तमः॥ कैलासमेरुसंकाशोनिर्दग्धारण्यसंनिभः॥ क्रमपत्नीप्रणम्याशुदेवंदेवमुमापतिं॥ जगामशंवरगृहंकालत्वांतंप्रतीक्षती॥ एवमेवमहाबाहुःशंवरंनिहनिष्यति॥ सहपुत्रेणप्रद्युम्नो हंतातस्यहरात्मनः॥ ६७॥ इतिश्रीहरिवंशेशंवरवधो १६०॥ वैशंपायनउवाचा ततः प्रहृष्टंहृततमुत्तोलोमहर्षणं॥ शंवरस्यतुपुत्राणांहत्वा पुरः

२४७ ४५

१० सर्वतः क्षिप्यतेऽनेनेति सर्वतोभद्रः ३ अनुश्चतस्मात् ४ अनेगः प्रयुग्मः ५ समयुधतः युद्धं कृतवन्तः एकलमार्थं ७ ८ ९ १० ११ ऋक्षाः भगविशेषाः तेषां सङ्घेण १२ पुंक्तिभक्तिभिः स्रग्भिभक्तिभिः उपर्युपरि कोष्ठकैर्विराजितेशोभमानम् १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१

एणानेहनस्यवाननः कुद्धामहाहैत्याः शरशक्तिपरश्वधान्वकृतोमरकुंतानिभुशंडीर्मुसलानिचा॥ पुगपनानयंतिस्मप्रभुग्नोपरिवेगिताः॥ कार्त्तायनि॰
लक्षंकुद्धःसवीर्येधनुषाच्युतेः॥ सकैकंपंचभिःकुद्धश्चिक्षेदरणमूर्द्धनि॥ पुनरेवासृजःकुद्धाःसर्वतेनहतनिश्चयाःवर्षुःशरजालानिप्रभुग्नवधकोक्षवा॥
ननेःप्रकुपितोनेगोधनुरादायसत्वरंशरंस्वजनानाभुद्दश्यपुत्रोन्महौजसः॥ ततोपरेणभल्लेनकुपितः केशवात्मजः॥ विक्षेपासुशिरस्तस्यविचक्रेनस्यवी
र्यवान्॥ ततस्तेहतशेषाक्षसमेत्यसमयुध्यनाःशरवर्षेविमुंचंतोरथध्वजनिषोदयन्॥ ततः संधायवाणांस्तेविमुंचंतोरणोत्कटाः॥ क्रीडन्नेवमहातेजाः
शिरांस्येषांन्यपातयत्॥ निहत्यसमरेसर्वान्शत्रूनमुनमधन्विनोंप्रद्युम्नः समरकांक्षीतत्यौसेनामहर्द्धिनां॥ हतेपुत्रशतेऋत्वाशंबरःक्रोधमादधेसू
तंसेदंहयामासरथमेसप्रयोजय॥ ततोरथंनिशाम्यप्रलयाग्निरसाभुविसैन्येदंहयामासरथंवसुसमाहितोपुरुमृधसहस्रेणसपंयोज्य
तांयोजितोंशाईलयुक्तंसवेदंकिंकिणीजालसंनादंहामृगगणाकीर्णंपक्षिभक्तिविराजितोंनानाविचित्रपिशंगसर्णकूबरभूषितं॥ सवनाकंम
होल्काभंमृगराजनेमीधनोंसुविभक्तंवरध्वजोहेवज्रकूबरं॥ मंदरोदग्रशिखरंवारुहामरभूषितोंनेक्षयमाणापिहितेहेमदंडसमाहितं॥ विराजमा
नंभीमनादंहकंवरंरथंकांचनेविचित्रसन्नाहधनुर्द्वयशरांतथा॥ प्रास्थितःसमरकांक्षीमृधुनापरिवारितः॥ चतुर्भिःसचिवैःसाईंसेनयामहताहृ
तः॥ हरिकेतुमालीचशत्रुहंतापमईनः॥ सतैःपरिवृतोमायीपुरुमृधःप्रस्थितोरणं॥ हयानागसहस्राणिरथानोहयानतथापदातीहयानांवाहसाहस्रैःप्रयु
तैश्चपदातिनाम्॥ एतैःपरिवृतोयोधैःशंवरःप्रययौतदासंग्रामेऽत्यानाम्नुस्थितानितदाप्रवक्ष्याकुलेयोग्निसंधाकालोधनादिनाःगजेति

निघातिः अशनिः पतनः अपतनः संकालयन् गृध्रः ॥ पानवासुजीदानवरक्तौ ॥ वाशंतिपक्षिणः इतेषोः ३५ ३५ सुराणां देवगणोः ३६ ३७ ३८ ३९ ४० असंख्येयाः संख्यातुं अयोग्याः अतिशयिताः

परुषैर्मुक्तानिर्घातशब्दोपरुषतनत्॥शिवाविनेदुरशिवंसैन्येसंकालयन्महत्॥४१॥चक्रुश्चिक्षिपतुस्तद्वधः कोधनुर्वेदनवाहजाः॥रथाग्रेपतितश्चास्यकवंओभुविदृश्यतेजीवीकुर्वीतिवासेनिशेवरस्यरथोपरि॥सर्भानुप्रयत्नआदित्यःपरिवेषैःपरिवेषितः॥तथास्फुरत्ववैनेयंसर्वभयनिवेदने॥४३॥गृध्रःप्रकंपनेसर्वः प्रास्वलद्रथवाजिनः॥चक्षोमूर्द्धनिपतितःशंवरस्यसुरारिणः॥४४॥ववर्षरुधिरंदेवःशक्रोगगनमिश्रितं॥उल्कापातसहस्राणिनिपेतुरणमूर्द्धनि॥४५॥पतोदोनिपतद्भग्नोसारथेर्हयोजिनेः॥४६॥नानाविनृत्यित्वानृत्तानास्मृपक्षिणः॥४७॥प्रययौशंवरःक्रुद्धःप्रद्युम्नवधकांक्षया॥४८॥भेरीशंखमृदंगानांपणवानकडुंडुभेः॥४९॥गंधर्वाप्सरसानांनांदृष्टिवीतमकंपनं॥५०॥तेनशब्देनमहतासंत्रस्तामृगपक्षिणः॥५१॥समंनादुडुडुस्तस्माद्रथविक्रूजतोवनात्॥५२॥रणमध्येस्थितः क्रान्तिश्चिन्तयन्निधनंरिपोः॥५३॥सैन्यैःपरिवृतोमत्तैर्दुद्रावक्रुद्धनोनथः॥५४॥शंवरःशरमुख्येनगत्वोत्तिक्रमयोधयत्॥५५॥क्रुद्धःशरसहस्रेणप्रद्युम्नंसमनाडयत्॥५६॥अग्राह्यांश्चैवनाराचांश्चिक्षेपकनकत्सरुन्॥५७॥प्रद्युम्नोधनुरायम्यशरवर्षंमुमोचह॥५८॥तत्रसैन्येनसहसाप्रियोनविदुःशरैरणे॥५९॥प्रद्युम्नशरघातेननतसैन्यंविमुखीकृतं॥६०॥शंवरस्यतथाप्याशोत्थितेसंहत्यभीतवत्॥६१॥चिक्षेपकुलंविदुतंदृष्ट्वाशंवरःक्रोधमूर्छितः॥६२॥आज्ञापयामासतदासचिवान्दानवेश्वरः॥६३॥गुरुक्रमनियोगेनप्रहरध्वंरिपोःसुतं॥६४॥नोपेक्षणीयःशत्रुर्वैवधानांसिप्रमेषवैःउपेक्षितश्चव्याधिःशरीरंनाशयेद्ध्रुवं॥६५॥नदेवदुर्मतिःपापेवधनांमन्त्रिपेक्षया॥६६॥ततस्तेसचिवाःक्रुद्धाःशिरसाप्रतिशासनं॥६७॥शरवर्षंविमुंचंतस्त्वरिताश्चोद्यनरथानीतानदृष्ट्वाधानैःसंवृतं॥६८॥कामकरंकेतनः॥६९॥चापमुद्यम्यसंधानस्तस्थौप्रमुखतोवनी॥७०॥ईदृरंपंचविंशत्याशरैःसन्ततपर्वभिः॥७१॥विभेदसमहातेजाःकेतुमालिंत्रिषष्टिभिः॥७२॥सप्तत्याशतुरंगान्द्वाभ्यांत्रिभिरथत्रयं॥७३॥विभेदपरमामर्षीदक्षिणांश्चेषुभिर्नवभिः॥७४॥ततस्तेसचिवाःक्रुद्धाःप्रद्युम्नंशरैः

गतः

नामभिरित्यर्थः ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० विभेदः विभिदुः ४१ ४२

रथैर्हयैर्गजैः समरे वीरैर्नरैर्हतैर्विभवत्यासकैः कश्मलविभिद्रे वाहैर्भः पथिभिः शरैः॥ तानप्राप्तान्शरान्त्यक्त्वा शीघ्रं हस्तकरध्वजः॥ तनोर्ऽवेदमाददे
रथवसारथीं नघ्नान्समरे रोषतः परान्॥ मैनाकस्यैवावतस्थिरथनागवैः सु पर्वैः कंकरुचिनैर्जघानवतुरः सोश्वान्हृदैरस्यरथप्रतिः॥ ततः केतयोऽकं
तंवध्वजमेकेनवेधुरं॥ बलावयुगवक्त्रंचविद्धेहमकरध्वजः॥ अथापरंशरंदृष्ट्वा कंकपत्रैसुनेजितं॥ पुमोवहृदयेनाऽहरस्यान्यजीवितः॥ सगतासुर्नत
श्रीकोगनसत्वोगनप्रभः॥ निपपातरथोपस्थान्नीरपुष्पइवद्रुमः॥ ऽहरेनिहतेधुरेतनवेहतनवेश्वरः॥ केतमान्शीरगतेरभिद्रावकुम्भजं॥ प्रद्युम्नमभिसं
रुद्धोभ्रुकुटीभीषणाननः॥ क्रुद्धाभ्यधावतांहसातिष्ठतिष्ठेतिवादिनौ॥ तंकुद्धंक्रुद्धसंनुत्यशरवर्षैरवाकिरन्॥ पर्वतंवारिधारासिः प्रावृषीवयथाघनः॥ सवि
द्धोहतनवामात्यः प्रद्युम्नेनधनुष्मता॥ वकमोक्षयविद्धेपप्रद्युम्नवधकांक्षया॥ तमप्राप्तंसहस्रारंक्रुद्धवकसमद्युतिं॥ निपत्योत्पत्य जघ्नेसवेषामेवपश्यतां॥ ते
नेवनत्वविद्धेकेतमाति ।शीरसत्त॥ तदृष्ट्वाकर्मविपुलंशौक्मिलोयत्यदेवराट्॥ विस्मयंपरमंप्राप्तः सर्वैर्देवगणैः सहा॥ तंधन्यशरसश्चेवपुष्पवर्षैरवाकिरन्॥ कं
नमालिहतंदृष्ट्वाशत्रुहंतारमर्दनः॥ महाबलसमूहेनप्रद्युम्नमथऽद्रवे॥ तेगदाचक्रमुसलजपातोमरसायकान्॥ भिंदिपालान्वृक्षतारांश्चभस्मिरान्कूटमुद्गरा
न्गुडपट्टसंधिपंतिस्त्रंचधार्यंक्रुद्धनेदुनं॥ सोपिनान्यद्धनात्तानिशरजालेरनेकधा॥ विद्धेवऽधारीरदर्शयन्लाघवं॥ गजान्सोश्वहतत्कुंडो
नारोहान्सहत्यशः॥ रथान्सारथिभिः साऽहयोश्चैवमर्दयत्यक्षशरज्ञानैर्नीतिदः काश्चिदीप्सनं॥ एवंसवीरसेन्यानिमंथमकरध्वजः॥ नदीमावर्तय

विरोधना रंजकचन्दनपत्रलेखादिरहितासमवयवहृते संकोचयति ७३ साधसेनिदियकामुकैः रतिमिवसमरंरतिसमरम् पथे रतिसमरमिवेतिविग्रहः ७४ ❀ इतिनेलकाठ(येभाव्यरिहरिवंशार्थ

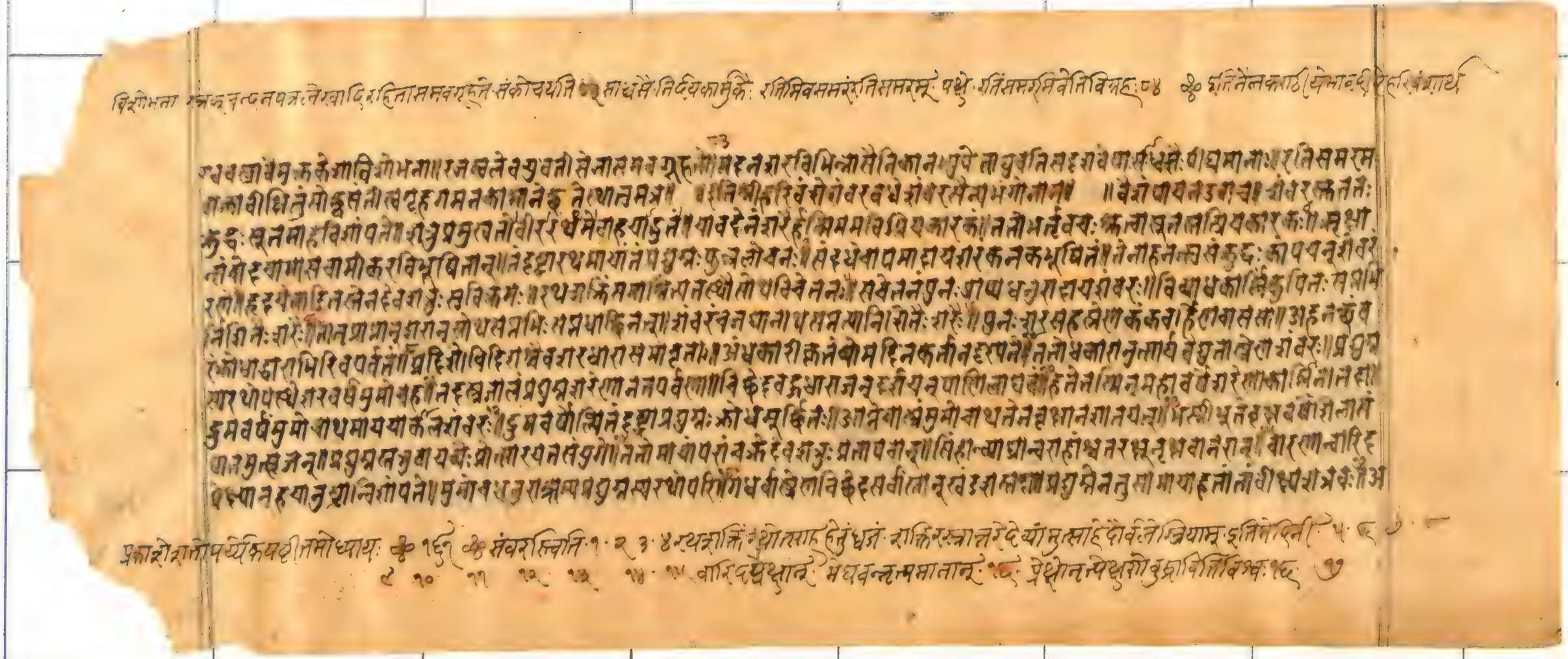

प्रकाशोव्याख्योपर्येकषष्टितमोध्यायः ❀ १६६ ❀ संवरस्त्विति १ २ ३ ४ अन्यत्रास्त्रिंशत्थोत्साहहेतुंधनं शक्तिरस्त्रान्तरे देयोमुत्साहेदोर्बलेनेन्द्रियाम् इतिमेदिनी ५ ६ ७ ८
९ १० ११ १२ १३ १४ १५ वारिदप्रेक्षणात् मेघवन्नत्समानान् १६ प्रेक्षोनत्रेक्षणेबुद्धाविति विश्वः १७

...मायोमुमोवाथशंवरः क्रोधमूर्छितः॥ मनेंद्रनाभिनवदनानवहितायनयौवनानीं महामायीनमादानकुलिनाम्नाकोविदानानामापनेनीमायांतु
कार्तिःकमललोचनः॥ सैंहीमायांसमुत्सृष्टंवक्रेबुद्धिंमहामनाः॥ सासृष्टासिंहमायातुरौक्मिलोयेनधीमता॥ मायानर्गमयीनष्टाआदित्येनेवशर्वरी॥ नि
हनेहतिमायांतनांसप्रीत्यमहासुरः॥ अन्यांसंमोहिनीमायांसोसृजद्दानवोत्तमः॥ तांदृष्ट्वामोहिनीनाममायांमयविनिर्मितांसंग्रामेवेगतप्रद्युम्नोनास
यामासवीर्यवान्॥ शंवरस्तुततःक्रुद्धोहनयामायायतांसतीं॥ सैंहीमायांमहातेजाःसोसृजद्दानवेश्वरः॥ सिंहानापततोदृष्ट्वारौक्मिलोयः प्रतापवान्॥ अस्त्रंगे
धर्वमादायशरभानसृजन्नरान्॥ तेशापदानवोत्पन्नास्त्वदंष्ट्राउधारणाः॥ सिंहान्विदावितान्दृष्ट्वामायायासापदेन
वैशंवरश्चिंतयामासकथमेनंनिहन्यिवै॥ अहोमूर्खस्वभावोयंयन्मयानहतःशिशुः॥ प्रागयोदनदेहस्यकृतास्वश्चापिदुर्मतिः॥ तत्कथंनिहनिष्यामिशूरस
तोरःस्थितांमायामेनिहतेनेतिचापरं॥ नानामेधावलाःस्वामेदेवदेवेनहरेणासुरघातिना॥ तेसृजन्तिमहामायामाशीविषसमाकुलां॥ तयादष्टेनदष्टा
न्मोहयामायामयेनवैसासृष्टाभुग्नमायाविषज्वालासमाकुलां॥ तयापन्नगयाक्रांतस्तथःसहजाजिभिः॥ ससूनुःसहिप्रद्युम्नःसंयनःशरबंधनैः॥ वध्यमानं
नयादृष्ट्वाआत्मानंसहिवंशजः॥ मायांसंचिंतयामाससोपलीतर्पनाशिनीं॥ सास्मिंतिंतामहामायाप्रद्युम्नेनमहात्मना॥ सपलीविवरंनित्यंसर्पीनष्टामहाविषा
॥ भ्रात्रायोतर्पमायायांप्रद्युम्नंसंनिवेशयत्॥ सासुवीरमहाबाहोतत्किमेणेनदर्शना॥ पत्नयाधर्षितामायायांतेनस्त्रीपरिमोहिनीं॥ दृष्ट्वायांसर्पमायायांशंवरोविंन
यत्सुतः॥ अस्मिंमेकालदंष्ट्रीभोमुक्तोहंमधूसितः॥ तिमप्रतिहनंयुद्धेदेवदानवमानुषैः॥ इत्युक्तोममणर्वत्सदनः परमतुष्टयां॥ महालाशंवरेमंत्रेमुक्तरहेमधू

देवगंधर्वप्रियोनारददेवगंधर्वनारदस्तम् ४५. ४६. ४७. ४८. ४९ नवेति. रतिरेवमायामयंदासीतानकरंस्वसदृशंकृत्वामायावतीसंज्ञंकृत्वादैत्यंरमयतीत्यर्थः ५० रतेः प्रीतेः स्नेतनरतेः पति

पितेति मयाकृत्स्वदेहेनतपस्तप्तंतुदुष्करंगौरीमायोनकरणंनामसर्वसुरविनाशने॥ अनेनदानवैरौद्रैर्बलिनोकामरूपिणोभंभ्रमैर्बलिभंभ्रमसमानो
मूर्तिर्मयाप्राप्तंवरमाप्तेनत्वयामोक्षःसंग्रामेवोऽस्तुनान्यथा॥ इत्युक्तापार्वतीदेवीनत्वैवंतरधीयतनारदंमुदूरमेवमुक्त्वाविष्णोमिशत्रोर्बलिनत्वविनाशविनेतुदेव
गुह्योपभावनागत्वानारदोद्वीपंतंप्रयुम्नस्यरथंप्रतिगतंसाधयमहाबाहुंपूर्वजातिंबोधयाँश्चैवसाम्बंप्रयत्नात्सेवधीर्धीशंवरस्त्वंवै॥ अथेदंकृत्वंसाम्बंप्रय
ईश्वरस्यदनोमहत्तपोमयवनानारदःप्रययौत्वरन्॥ आकाशोधिष्ठितोवायमकरध्वजकेतनोकुमारपरमोप्राप्तंदेवगंधर्वनारदंप्रेषितंदेवराजेनत
वसंतोधनायवैत्यैरत्नंपूर्वकंभवंकामदेवोसिमानद॥ हरकोपानलादग्धस्तनानंगोहोत्वनोत्वंवृष्णिवंशेसंजानोरुक्मिण्यांगर्भसंभवः॥ज्ञानोसिकेश
वेनत्वंप्रद्युम्नइतिकीर्त्यसेतुआहूतश्चंबरेण त्वंहिहानीतोसिमानद॥ सप्तरात्रेत्वसंवृद्धोसूतिकागारमध्यतःवधार्थंशंबरस्यत्वंद्विषमाणोपवेक्षितः॥
केशवेनमहाबाहोइदंकार्यार्थसिद्धयेयेवामायावतीनामभार्यावैशंबरस्यतारतिंतोविद्धिकल्याणीनवधार्योपुरानतोनवसारस्वतीयंवरं
त्वयूहेवसत्॥ मायांशरीरजामस्यमोहनार्थंपुरात्मनःरतेरुत्पादनार्थायप्रेषयत्वनिशोनद॥ सवैप्रद्युम्नुस्त्वावैनवधार्योप्रतिष्ठितोहत्वानेशंवरंवी
रंवैरवत्वेनसंयुगे॥ कृत्यमायावतीभार्यादारकोगंतमर्हसिगृहाणवैत्वंवंशाख्यंकवंवंमहाप्रभोशब्देनतवसंज्ञयेषिनेशत्रुसूदनोशूरकमे
त्यपरंबाल्यक्रियोत्साहिशंकया॥ अस्यदेवरिपोस्तानमुद्धरोनित्यमूर्जितः॥ वैरन्तुदुष्यादुनःसर्वेशत्रुनिर्वहणाः॥ अमोघश्चैवसंग्रामेदेवस्तानवमान
नःतानदत्तप्रतिज्ञानार्थेदेवीसत्यभामेमहिसीतथावैवनमस्यचमहादेवीरणोत्तमैःतत्रवैक्रियतोबलसंग्रामेरिपुनाशन॥इत्युक्तानारदोवाक्यंप्रय

अन्यभंगीनास्तीतिदर्शितम् ५२. ५३. ५४. ५५. ५६. ५७

ॐ ॥ ॐ इति श्रीनैलकण्ठीये भारतभावदीपे हरिवंशाख्यप्रकाशे द्रोणपर्वणि विंशतितमोऽध्यायः ॥ ॐ १ दुर्योधनस्तु १ २ ३ ४ ५ ६ गिरिव्रजे गिरिव्रजे देवसभायाम्

योगयुक्तात्मनः ॥ ॥ इति श्रीहरिवंशे द्रोणवधे नारदवाक्ये ॥ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ शंकरस्तनयः कुद्धो भृकुटिं नेत्रमाहरेत् भृकुटेस्तु समानेन ललाटस्थो
ऽसुरान्तकः ॥ यक्षेन्द्रान्तकिनः सर्वे रक्षिणश्चैव सर्वशः नलकूबरमुख्याश्च गणा नानाः सहस्रशः ॥ पिशाचाश्चापि देवस्य ध्रुवकाकुलकोमुखाः
देवः पक्षवपनो वर्णी रक्तवेहो मनोजवः ॥ अवतीर्य रथाद्वीरः कृतोनलिपुटः स्थितः ॥ देवीं संस्मारमनसा पार्वतीं शंकरप्रियां
॥ प्रणम्य शिरसा देवीं स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ ॥ प्रद्युम्न उवाच ॥ ॐ नमः कात्यायनेऽथ नन्दिन्यै नमः ॥ नमस्त्रैलोक्यमायायै कात्यायन्यै नमो नमः ॥ नमः श
ुम्भविनाशिन्यै नमो गौर्यै नगेश्वरि ॥ नमस्ते शुंभमथनी निशुंभहृदयारिणी ॥ कालरात्रीं नमस्तेऽहं कुमारीं चापि ते नमः ॥ कांतारवासिनीं देवीं नमस्या
मि कृतांजलिः ॥ विंध्यवासिनि दुर्गे घोरे रक्तदुर्गे रणप्रिये ॥ नमस्यामि महादेवीं जयां विजयां तथा ॥ अपराजितां नमस्तेऽहं अजितां शत्रुनाशिनीं ॥ पंचहस्तां नमस्या
मि घंटामालाकुलां तथा ॥ विश्वासिनीं नमस्यामि महिषासुरघातिनीं ॥ सिंहवाहां नमस्यामि विंहप्रवरकेतनां ॥ एकानंशां नमस्यामि गायत्रीं यज्ञसाक्षिणीं ॥ सावित्रीं
चापि प्राणां नमस्तेऽहं कृतांजलिः रक्षमां देवि मतनेसंग्रामे विजयं कुरु ॥ इति कामवचः श्रुत्वा गौरी तुष्टा मनस्विनी ॥ उवाच वचनं देवं प्रीतेनोत्तरमानसा ॥ वरं वरय
महाबाहो यत्ते मनसि वर्तते ॥ देव्यास्तु वचनं श्रुत्वा सोमो वाक्यमथाब्रवीत् ॥ प्रणम्य शिरसा देवीं विनयप्रवणक्रमः ॥ यदि
त्वं देवि सुप्रीता मयि नित्यं वरं वर ॥ देवासुरमनुष्येषु सर्वेषामजितो रणे ॥ यत्त्वया भृकुटेर्जातः शंकरस्यात्मसंभवः ॥ एवमेवात्र मातस्त्वं मातापद्मप्रभो भ
वेत् ॥ तथास्त्विति तस्यास्तु कात्यायन्यै वरीयतां प्रद्युम्नस्य महातेजा ग्रहद्रोरथमाहवे ॥ भृकुटिं तु गृहीत्वा वै शंकरः क्रोधमूर्छितः ॥ ग्रामयित्वा सविक्षेप्रभु

वीरसिवीर्यवान्॥ सगत्वामहतभाग्नोमाभूत्वातपोकरी॥ प्रभुश्चस्वतकंठेसमासक्तावराजनानस्त्रीणांनमाताभोंयथापरिवतोदुराद्भीतनतोदे
वाःतगंधर्वासिद्धाश्चरमर्षयः॥ सापुत्रार्थिनिवावीरः पूजयकेशवात्मजं॥ मुदंरंभुवश्चनेनहृद्धाप्रभुंसस्त्रियो॥ वैसवंपरमांस्तेनानारदेनयहृ
तं॥ संदधेवाप्रमानाद्यदवचनमब्रवीन्नाथयाहंदक्षिणीपुत्रः केशवस्यात्मजोह्यहं॥ तेनसत्येनवोमेंजहितंशंवरंरण॥ इत्युक्तावापमाक्रुद्धस्त्र
यवमहा मनाविभेपशंवरस्याथदृष्ट्वोक्तवंयथासस्त्रिनोवृष्णिसिंहेनवलाः॥ ऋ ाद्मोदनः॥ हृदयंशंवरस्याथेत्वाधरणिमागतः॥ नेत्रा
स्त्रमांसंनखास्युनीस्थिनत्वग्रणोलिनो॥ मेदेनवत्वसादनंवैनवास्त्रनेजगा॥ हतेदैत्येमहाकायेदानवेशंवराधमे॥ जहृषुर्देवगंधर्वानृत्यापारो
गणाः॥ उवंशीमेनकारंभाविश्वाचित्रलिनीतथा॥ ननृतुर्हृष्टमनसोजगत्स्थावरजंगमं॥ देवराजस्तुसंप्रीतःसर्वैर्देवगणैःसह॥ प्रभुंप्रभुत्ववंतंतम
र्थंप्रहृष्टवान्॥ अथसमरहनेनदैत्यराजेमधुमथनस्यसूनुनावैरवासिनः॥ विगतरिपुभयाःसुराश्चजग्मुर्मकरविभूषणकेतनेनतेनः॥ समतमर
परिश्रमंवहनेनगरपुरंप्रविवेशरोचिमोयः॥ प्रियतमइवकांतयाप्रहृष्टस्त्वरितपदंरतिदर्शनंवकारा॥ इतिश्रीहरिवंशेशंवरवधः॥ १६३ ॥ वैश
वायनउवाचासमानमायोमायतोविक्रांतः समरेवधः॥ अलक्ष्मीनिहतोदृष्टमायावीकालशंवरः॥ नत्वसंवंतेनगरेनिहत्यासुरसत्तमः॥ प्रद्युम्नायवतीं
देवीमनमन्नगरंपितः॥ सोंतरिक्षगतोविद्वान्मायायाप्तीपविक्रमः॥ आजगामपुरींरम्यांरुक्मिणीनेत्रसोपितः॥ सोंतरिक्षान्निपतितेनः केशवांतःपुरेशुभः॥ मा
यावत्यासहतयारूपज्ञयिवमन्मथः॥ तस्मिंस्तज्जवपतिंतेमहिष्यः केशवस्त्रियः॥ विस्मिताश्चैवहृष्टाश्चधीताश्चैवंभवंतनः॥ तंतंकामसंकासंकांतया

सहसैनमोऽब्रवीत्तोहृष्टवदनाःपिबंत्योनयनामृतैर्नेत्रविनीतमुखंदृष्ट्वा मज्जमानेपरेदृष्टे॥ अभवन्निष्पसंकल्पाःसर्वास्ताःकुलयोषितः॥ रुक्मिण्यैवंवदंदृष्ट्वाशोकार्तीपुत्रदर्शिनी॥ सपत्नीशतमेकोनंतस्याजाम्बवतीवीक्ष्यदृष्ट्वानिशायांयोवनेगतेः॥ कंसारिंसमानीयदत्तंस्वद्वारपालवैः॥ शशिरश्मिप्रतीकाशंपुत्रकांस्त्रावशीभवेः॥ केशवेनैकमात्रेणमकंटेनवधूनाः॥ एणमात्रमहंकेशाक्षीभुक्तोवरविभूषिताः॥ पद्महस्तानिरीक्षंतीप्रविशामिमवेश्मनि॥ नयापुनरहंदृष्ट्वात्वापितृभिरनुज्ञातःकुशेशयमयीमालांक्षीरंदत्वाथपाणिना॥ ममपुत्रानुपाघ्रायदत्तान्वक्षनयाममा॥ स्वंवक्षमानुकीर्त्यैवंरुक्मिणीदृष्टमानसा॥ सपत्नीजनवृत्तांतंदेवीकुमारंव्यजिज्ञपत्॥ धन्यायाःखल्वयंपुत्रोदीर्घायुःप्रियदर्शनः॥ ईदृशःकामसंभोगोवनेप्रथमेस्थितः॥ नीचवृत्तानयापुत्रकासौभाग्यसमन्विता॥ किमर्थंवोदृश्यमसभार्यत्वमिहागतः॥ आस्मिन्वयसिसत्वंप्रभुर्मममपुत्रकः॥ भवेदृष्टिनतीतःत्वात्कृतंतेनवचोयसा॥ एकंह्यत्वकुमारत्वेनमिथ्यामन्यतेकृतं॥ विज्ञातोसिमयाविद्वन्नावंजेनादृतः॥ मुखंनारायणस्यैवकेशाःकोमलपेशलाः॥ दंतवस्त्रौभुजौतुल्यौहस्तिनःशुण्डसंनिभौ॥ कुलंतवैवंयोनयत्वंपुत्रात्मितः॥ अहोनारायणस्यैवरूपंतेपरमानुजः॥ एतस्मिन्नंतरेकृष्णःसहसाविवेशहृष्टनारदस्यवचःश्रुत्वाजांबवत्यवधंप्रति॥ सोपशंतनुतेपेक्षेतिदंमन्यथलक्षणः॥ पुत्रोमायावतीवेदद्वयेस्नानजनादनः॥ सोग्रहीत्सहसादेवीरुक्मिणीदेवतामिव॥ अथैतद्देविसंप्राप्तःतत्रापश्यत्सवैःअनेनजांबवंहत्वामायापुरुविशारदंहत्वामायाश्रुतांःसर्वाभिर्देवतामयीं॥ मणिंवेदंभुजाग्रेचीआयांतेतनयस्तेति॥ मायावतीतिविख्यातांजांबवत्यरुरोधिताः॥ मावतेजांबवत्येयंपत्नीभवतुनान्यथा॥ मन्यतेनुगतेनाजांगतेनांगनांपुरांकामपत्नी

नकोनेत्रांशंवरस्यरतिप्रियाः॥मायाद्रूपेणतंदैत्यंमोहयत्सहरुद्रमाः॥नवेदांतस्यकौमारेवशेनिधृतिशोभना॥आत्ममायामयंरूपंवरमाविशत्॥
पत्न्येकामंमनुष्यस्यसुखानववरांगना॥लोककांतस्यसाध्वीकरिष्यतिमनोमयी॥वेदशास्त्रैर्नोभवनेप्रजाश्चेष्टासुखमाविशत्यनंतस्तंभनस्यपुर
मागतः॥२०॥वैशंपायनउवाच॥ऋत्वांतववनेदेवीकृत्वेनोदहनंतदा॥प्रहर्षमतुलंलेभेदक्षिणीकाकमब्रवीत्॥अहोधन्यतरास्त्रीतिवीरपुत्रसमाग
मे॥अयमेसफलःकामःपूर्णमेऽद्यमनोरथः॥विरहेनहिपुत्रस्यदर्शनेप्रियया सह॥आगच्छभवनंपुत्रप्रविशप्रियया सह॥नतोमिवाधुवरणोगोविंदमा
नरंवनं॥प्रद्युम्नःपूजयामासहलिनंसमहाबलं॥उषापतेपरिष्वज्यमूर्ध्निघ्राय वीर्यवान्॥प्रद्युम्नस्तेनिनोभेजेकेशवःपरवीरहा॥तुवांवोथवनेदेवी
दक्षिणीतत्प्रभुक्षणात्॥पर्यंकेनतसंदृश्यतेहगृहेभाविनीहसमेत्यभवनंपत्यासवेदमादितिर्यथा॥प्रवेशयामासतदादक्षिणीतत्तमागतं॥२०॥
इतिश्रीहरिवंशेशंवरवधःसमाप्तः॥१६४॥वैशंपायनउवाच॥अथश्रीमत्कंतोत्रमहिकंजपतेवरः॥पप्रच्छोदारकांप्राप्तेहत्वानंकालशंवरंवनदे
नेनरक्षार्थंप्रोक्तमिहिकमुचतोपज्ञन्यानृपश्रेष्ठतापंशतमतोव्रजेत्॥कीर्तिनंवनदेवेनविष्णुनावेककीर्तिनंधर्मकामेश्वमुनिभिर्मविमित्थापि
कीर्तिनंवेतरावरपुरुषैस्तुतमांजगतीपतिः॥अथोंकारवषट्कारोसावित्रीविश्वषड्यः॥भाद्योयज्ञेषितामानिछंदांस्यथर्वणानिशा॥वेदास्त्रिविद्या
वेदाःसरहस्याःसविस्तराः॥पुराणमितिहासाश्चविद्यानुपविद्यानिशः॥अंगान्युपांगानितथाज्ञात्वोनामियतोनमा॥पृथिवीवायुराकाशमापोज्योतिश्च
पंचमं॥इंद्रियाणिमनोबुद्धिस्तथसत्वंरजस्तमः॥प्राणोपानश्चपंचमः॥मायावःसप्तयेगानेयेषायत्तामेरंजनात्॥मरीचिरंगिराश्चात्रि

देवताःपश्यंतेयं ८७ सप्तवायवोयथाआवहःप्रवहश्चैवउद्वहःसंवहस्तथा॥विवहःपरिवहश्चैवतथापरिवहोऽनिलः॥इतिअन्यत्रश्लोकाः॥

:पुत्रस्य:पुत्रहःकृतः॥भृगुर्वसिष्ठोभगवान्पांतुनेमोमहर्षयः॥कश्यपोत्र्यङ्गिरामुनयश्चपातु॥ईशादिशोदशा॥नरनारायणौदेवौहरगौरीपांतुमांसदा॥ब्रह्मा
कादशीरुद्राआदित्यादशैवतु॥अश्वौवसवोदेवाभास्करोनीलकीर्तनौ॥ह्रीः श्रीर्लक्ष्मीःप्रभास्वाहामेधाकृतिःस्मृतिर्धृतिः॥अदितिर्हितिरनुश्चैवदिति
र्दनुरेवच॥हिमवान्हेमकूटश्चनिषधःपातुपर्वतः॥श्वेतश्चनीलोवैदूर्यपर्वतः॥सप्तोदधयोवमलयोमेरुमंदरदर्दुराः॥कौवेरकैलास
मैनाकाःपांतुमांधरणीधराः॥शेषश्चवासुकिश्चैवविशालाश्चपनस्कराः॥लक्षपत्रश्चशंखकर्णःकंबलाश्वतरावुभौ॥हस्तिभद्रःपीठकरःकर्कोटकश्च
नेजयौ॥तथापूरकश्चैवनागश्चकरवीरकः॥पुष्पनासोदधिमुखस्तथाभृंगारपिंडकः॥मणिनागश्चभगवांश्चिबुलीकेतुविक्रमः॥नागराट्वृश्चिक
लीश्चतथाहरिकपरः॥एतेचान्येचबहवोयेचान्येनानुकीर्तिताः॥भूधराःसप्तधुर्माणःपांतमांपुनगेश्वराः॥समुद्राःपांतचत्वारोगंगावसरितांवराः
तरत्नवतीबहुभागाशतद्रुरिक्षुकाशिका॥इरावतीविपाशावशरयूर्यमुनातथा॥कुत्सावीवतीआवर्वाकृष्णावाहिरण्वतीः॥वृषावेणुमतीचैवपावनी
बहुदृश्यावित्यानवर्मत्वतीरेवापुलस्त्यचैवतथ्यसरा॥एताश्चान्याश्चसरितोयाश्चान्यानानुकीर्तिताः॥उत्तराःपथगामिन्यःसलिलैःस्वपयंतुमां॥देवा
मोहवरीसीताकावेरीकौकलावती॥कृष्णवेणाभुक्तिमतीतमसापुष्पवाहिनी॥ताम्रपर्णीजोतिरथाउत्पलावतीनदीवेतरणीपुण्यावृद्धा
नर्मदाशुभा॥वितस्तादेवीमरुद्वृधाचैवमहानदी॥कालिंदीगोमतीपुण्यानदःशोणश्चविश्रुतः॥एताश्चान्याश्चवनद्योयाश्चान्यानेवकीर्तिताः॥दधि
क्षीरपथगामिन्यःसलिलैःस्वपयंतुमां॥शिवाधर्मत्वतीपुण्यागंधवतीतथा॥तिमुर्वेश्रवतीचैवमोजोवतीमालिका॥पूर्वमद्रापरामद्रानर्मदाचवर

उर्मिला.

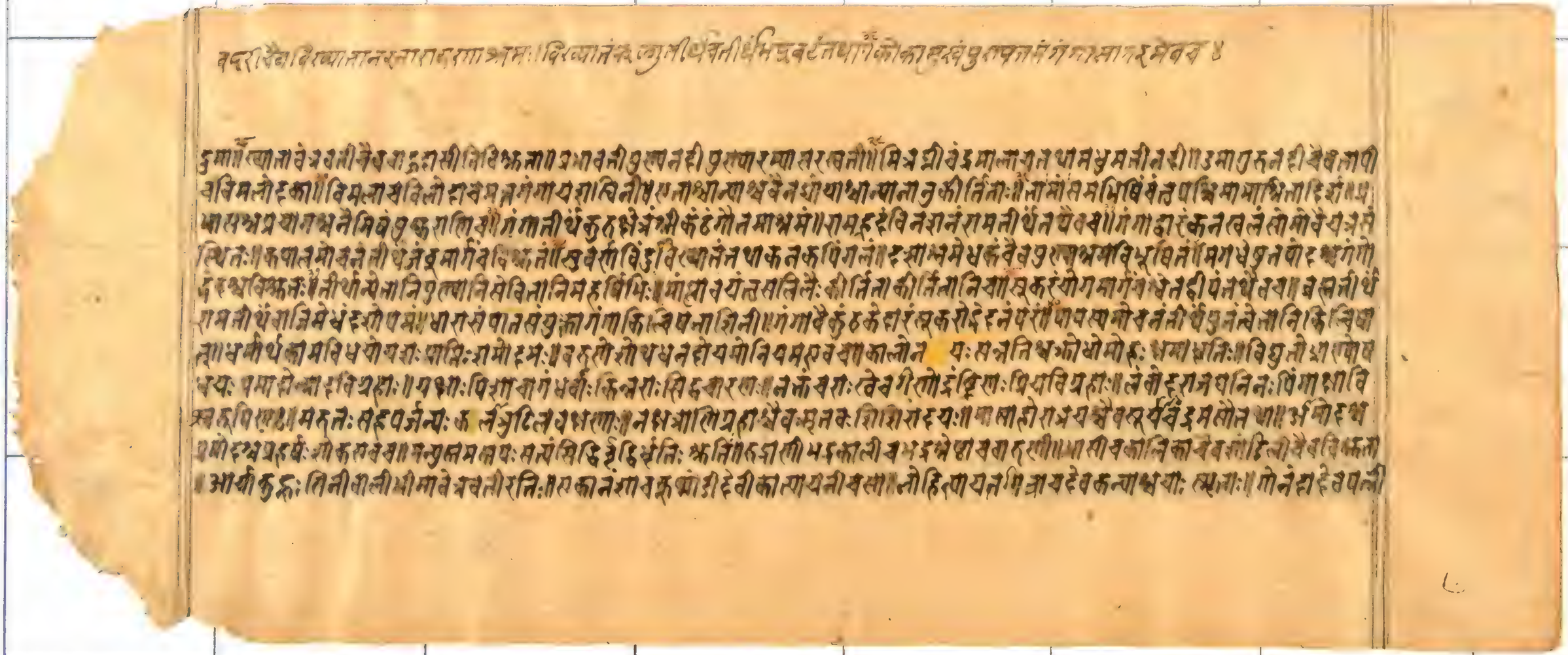

वराहोरगनृसोधवेतालनानाभरणवेषाश्चनानारूपोकिताननाः॥नानादेशविशेषोत्थनानावेषोपशोभिताः॥मेरोर्मन्दरविन्ध्यहेमगिरिकैलासमाल्यवद्रहीविन्ध्यगजसिंहनिभाननाः॥कंकगृध्रवृषाजाखोष्ट्रवृकाननाजलधरा॥आलयस्तोयदीप्तार्कवर्णमाधवरणालयाः॥घनोभिनवकुङ्कुमरोचनासमनना॥मनसः कर्पिनाश्चैवपद्मादहविलोचनाः॥मत्तोन्मत्तप्रमत्ताश्चग्रहसंघविधिताः॥पिंगलाक्षाः पिंगकेशाश्चपिंगास्यानूनमूर्द्धजाः॥दुर्दर्शकर्णाः कृत्तकेशाः कृत्तकेशाश्चवेगवन्तोनतोन्नतकटाकटाश्चपिंगलाननाः॥बहुपुत्रास्त्वपुत्राश्चदुःखिताः प्रियमर्दिताः॥मुखमेदीविनाशीवदूतागर्भदूतास्त्रीनपानोल्बणाश्चीरवतीग्रहसंज्ञिताः॥प्रियहास्याः प्रियक्रीडाः प्रियवासाप्रियंवदाः॥सुखप्रलापाः सुखदा सुखदृष्टिजनप्रियानकंवराः सुखोदर्कास्तपर्वसिद्धाकृताः॥मानरोमावदनुरेरंतमनिलपराः॥पितामहमतोद्भवारौद्रदोगसंभवाः॥कुमारस्कंदजाश्चैवज्वरावैवस्वतादयः॥महाभीमामहावीर्याघोराश्चामहावलाः॥क्रोधनाः क्रोधनाः क्रूराः क्रूरविग्रहकोविदाः॥नकंचराः केशरिणोदंष्ट्रिणः प्रियविग्रहाः॥त्रैलोक्यरावनिनः पिंगाक्षाविस्तृतविक्रमाः॥शक्तिशूलवरिघप्राप्यसंभिपालायुधाः॥पिनाकवज्रमुसलचक्रदंडायुधप्रियाः॥दंडिनः कुंडिनः श्रुवानलमुकुटधारिणः॥वेदवेदांगकुशलानित्योपवीतिनः॥योगाचार्याः कुंडलिनोवीराः केयूरधारिणः॥नानावसनसंवीताश्चित्रस्रगनुलेपनाः॥गजाश्वोष्ट्रर्क्षमार्जारसिंहव्याघ्रनिभाननाः॥वराहोलूककोमायुवृगाजमहिषाननाः॥वामनाविकराः कुब्जाः करालान्नमूर्द्धजाः॥सहस्रबाहवश्चान्येसहस्रचरणधारिणः॥शैलाः कैलाससंकाशाः केचिद्दिनकरप्रभाः॥केचिन्नलदवर्णाभानीलांजनचयोपमाः॥एककपादद्विपादाश्चबहुपादशिरोधराः॥निर्मांसास्त्वस्थिनश्चैवाश्चर्याद्यास्तथाभयंकराः॥पीतनागकृपे

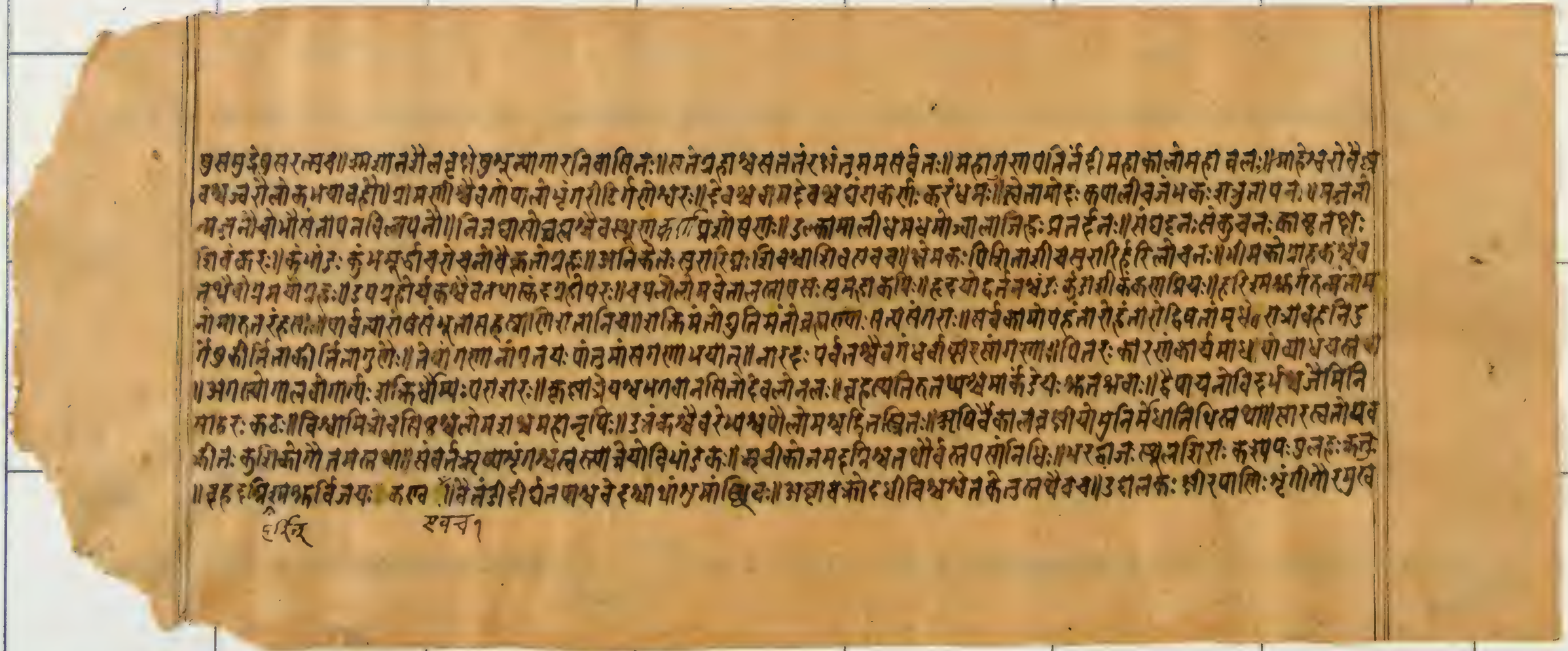

पुलस्त्यदेवसरत्सवः॥ श्मशानशैलवृक्षेषुभूत्यागारनिवासिनः॥ तेजःप्रहाश्चसप्तनेरंतुमसर्वतनः॥ महागणपतिर्नंदी महाकालोमहाबलः॥ माहेश्वरोवैष्णवश्चलोकभयावहौ॥ शमनीचैवगोपालोभृंगरीटिर्गणेश्वरः॥ देवश्चमहादेवश्चपंचकर्णिः करंधमः॥ तेनामोहः कपालीचनेमकः शत्रुनाशनः॥ मत्तनो न्मत्तनोचौभैरवनापनविलापनौ॥ निजघासोत्तरश्चैवस्थूलकर्णप्रियोवणः॥ उल्कामालीशमश्मोल्कानिर्हः प्रतर्दनः॥ संग्रहनःसंकुचनः कालदंतः शिवंकरः॥ कंभोदः कुंभमूर्धीवरेचनोवैकर्तनोग्रहः॥ अनिकेतःसुरारिघ्नःशिवश्चाशिवनाशनः॥ भेमकः पिंगिलाक्षीचसुरारिर्हरिलोचनः॥ भीमकोग्राहकश्चैव नथैवोग्रमनोग्रहः॥ इषग्रहीर्यकश्चैवतथाकंदग्रहीपरः॥ वपनोलोमवेनानलालपसःसमरसाकपिः॥ हृदयोदहनश्चंडः कुंडाशीकंकणप्रियः॥ हरिश्मश्रुर्गतभंगोम नोमारुतरंहसः॥ पार्वत्यारोवसंभूतासहत्वाणिरानिषा॥ राक्षिमंगोशुनिमंगोव्रतघ्नाः सप्तसंगराः॥ सर्वकामोपहंतारोहंतारोदिवनोमृधे॥ राज्ञावहनिड र्गेऽकीर्तिनाकीर्तिनाशुलोः॥ तेषांगणानांपतयः पांतुमांसगणाभयात्॥ नारदः पर्वतश्चैवगंधर्वीप्सरसांगणाः॥ पितरः कोरणाकार्यमाधपोद्याधयत्त था॥ भगत्वोगात्रजोगार्ष्यः शक्रिर्धौम्यः परासरः॥ कृत्साऋषभगौतमिनोदेवलोबलः॥ बृहत्पितृतपश्चमार्कंडेयः ऋतध्वजः॥ इपायनोविदर्भश्चजैमिनि र्याज्ञवल्क्यः कठः॥ विश्वामित्रोवसिष्ठश्चलोमशश्चमहानृषिः॥ उतंकश्चैवरेभ्यश्चपोलोमश्चदिनक्षिनः॥ अधिर्वैकालवृक्षीयोमुनिर्मेधातिथिस्तथा॥ सारस्वतोधव ऋीतः कुशिकोगौतमस्तथा॥ संवर्तश्चमहाशृंगश्चत्रयोविंशोऽकः॥ कवीकोनमहर्षिश्चतौवैतपसांनिधिः॥ भरद्वाजःस्थूलशिराः कश्यपःपुलहःक्रतुः॥ बृहदश्विरमऋर्विजयः कल्पौवैनंदीदीर्घतपश्चवेदशाधौम्योक्षिदः॥ अष्टावक्रोदधीचिश्चश्वेतकेतुश्चवैवश्वः॥ उद्दालकः शीरपालिः भृंगीरोरुरुव

हरिः ॐ

९३ ९४ ९५ ९६ ॐ मंगलाचरणानन्तरं अष्टोत्तरशतनामधेयानि ९७ ९९ १००। १०१। १०२ ॐ ॥ ॐ ॥ इति श्रीनीलकण्ठीये भारतभावदीपे हरिवंशाख्यविकाख्ये राजोपरि

सजदः

तथाऽग्निवेश्यः शीर्षकश्यपमुद्गलाः ॥ शांडिल्यौतथ्यमौद्गल्यवत्सशब्दनभद्राः ॥ भृगुर्भार्गवो वैतथ्यश्चैवौर्वस्तमसः ॥ सनेयानेयवर्षगणाः
संकीर्त्यन्ते ॥ मृनयः शंसितात्मानोयेचान्येनानुकीर्तिताः ॥ ऋषयः श्राद्धिनः सोमाः शांतिकुवैतमेसदा ॥ यएतान्प्रयतोवेद्यात्रिषंकौरुत्तमोभवेत् ॥ ३ ॥ आयुः
प्रजाः श्रीमान्वेदोधनंनरर्हरिः ॥ भिनत्तिमोहसर्वर्णवदधिसोश्वसर्वगः ॥ सेनाः समनसः कन्याःसेनबन्धुजयत्सेनाः ॥ दूर्वाहिरण्यंधान्यंचतत्पजननमेवच ॥ तथा
प्रीतेहतंवर्कमहोभवेदनविके ॥ श्वेतोहयःकरीमत्तःसिंहोव्याघ्रोहयोगिरिः ॥ पृथिवीसोहतात्राजाधात्रीमधुपायसं ॥ तत्सिद्धोवर्द्धमानश्चनंदावर्तनिधिंतवः ॥ श्री
कलशोमयंमत्स्योंऽकुशः पद्महलनः ॥ ऋषिपत्रंधनुःकन्याश्रीमद्दासनेधनुः ॥ सेवनात्सर्वकर्मेवनदीनांसंगमोदकं ॥ सुपर्णाःज्ञानपक्षीश्चवकोराजीवजीवकः ॥
नंदीमुखोमयूरश्चनकुलोमणिधान्यजः ॥ आयुर्धानिप्रयात्यतिकार्यसिद्धिकरानिवा ॥ पुत्रंवेविगतंक्रोशंश्रीमद्देमंगलान्वितं ॥ रामलोहतंपूर्वमायुः श्री
जयकोशिरणंचैवश्रद्धावंविद्यान्वयश्चैनकुलंयशः ॥ मंगलाहयतत्यानोजवेत्सर्वलिपर्वलिं ॥ बंधुबंधमरिक्रोशंश्वाश्रितोकपराभवं ॥ नवयाप्रोनिवेश
संपरंहवनंदनिं ॥ धर्म्यंयशस्यमायुष्यंपवित्रंवेदसंमितं ॥ श्रीमत्सर्वसमृद्धंचपुत्रपशुजननंशिवं ॥ शुभंदेमकरंनृणांमेधाजननमुत्तमं ॥ सर्वरोगप्रश
मनंत्वकीर्तिकुलवर्द्धनं ॥ भेदधानोदयाद्गोयः पठेद्वात्वजनरः ॥ सर्वपापविशुद्धात्मागतिंबलभतेशुभां ॥ १०२ ॥ इति श्रीहरिवंशेबलदेवाहिकं १६५ ॥
वैशंपायनउवाच हतोयदैवपुत्रः शंबरेणात्मजातिना ॥ मातस्मिन्नेवसंवत्सेजोववत्सामनायनं ॥ गत्वात्वभृतिसामेत्य □ तीव्रेणनियोजितः ॥ रामाद्य वैन पुनः
नंनरश्चैवमानितः सर्वसूतिभिः ॥ जानमात्रेननःकृत्वः भुंक्तानामवसत्पुरी ॥ निहतामित्रसामंतः शक्रोणानंयथामरः ॥ गदवीवभिरेहत्वात्रिभिर्वंदेभिरास

पञ्चषष्टितमः ॐ १६५ ॐ हतइति अनन्तरः अन्यूनः योजनाव्याप्तः बहूनांसैनिकानांप्रधानवासोमुकभागेभुक्तदेशेनेतस्थानव्यतिरेकेरूपासुव्यवस्थासुः योजना तदावासः ३ ५१

वः॥ ननाद नभसा वैव नभांसि नेमिरेव नः॥ कस्यचिन्नधकालस्य पुरेवारण्यसाह्वयोऽभूद्यौधनस्यवनेवैसमीपः सर्वपार्थिवः॥ तोऽकृतामाधवीलक्ष्मीसमु
त्रंवनना दिनं॥ पुरीद्वारवतीवैवत्रिविष्टपसागरांतरेणेतेकृतसंधानाः पृथिव्यांसर्वपार्थिवाः॥ प्रियंदृष्ट्वादृढीकेशामानमुः कृत्वामेदिरंयौधनमु
खाः सर्वेधनरक्षणानुगा॥ पांडवप्रमुखाश्चैवधृष्टद्युम्नाद्यानृपाः पंचवीरकलिंगेशावाह्लीकाद्विजाः खसाः॥ अथोहरीः प्रकर्षेणोद्यावाद्यैवभूमिपा
ःआजग्मुर्यादवपुरीगोविंदपुनपालिनं॥ तेरैवतंपर्वतंकंपारिवर्हवनीश्वराः॥ विविशुर्योजनात्त्वात्त्वात्त्वासवभूमिपुनीततः श्रीमान्हृषीकेशःसह या
दवपुंगवैः॥ समीपंमानवेंद्राणांनिर्ययौकमलेक्षणः॥ सतेनांनरदेवानांमध्येमधुरदर्शनः॥ ददर्शनंयदुश्रेष्ठःशरदीवनिशाकरः॥ सनंनमसमुद्धारंयथा
स्थानंयथावयः॥ कृत्वासिंहासनेकृष्णःकांचनेनिषसादह॥ राजानोपियथास्थानंनिषेदुर्विविधेवधासिंहासनेषु विप्रेषु पीठेषुवनराधिपाः॥ तयादृवन
रेंद्राणांसमाजःश्रुभुभेतदा॥ सुराणामसुराणांवसदसिव्रह्मलोकयथातेनांविशः कथास्तत्रप्रहृष्टास्तत्समागमे॥ यदूनांपार्थिवानांवकेशवस्योप
मृष्टनः॥ तेनस्मिन्नेतरेवृत्तेमेघरावोदृनः॥ तमलंडुंदिनंवासीत्सविद्युत्स्तनयित्नुमत्तोनडुंदिननलंभित्वानारदः प्रत्यदृश्यत॥ संवेष्टितजरा
भारोवीणासक्रेनवाद्यनांसपाननरेंद्राणांमध्येपावकसन्निभः॥ नारदोनिशितोदारःश्रीमान्नशकलोमुनिः॥ तांस्मिन्निपतितेभूमौनारदेमुनिपुंगवे॥
नदुंदुनमलमेघंवपाद्यनंडुंदिनंसोवगात्ततः॥ नरेंद्राणांमध्येसागरसन्निभं॥ आसनस्थंयदुश्रेष्ठमुग्रवमुनिरव्रवीत्॥ आश्चर्यः खलुदेवानामेकत्वंपरमोत्त
मं॥ धन्यश्चासिमहाबाहोलोकेनानोत्तिकश्चन॥ एवमुक्तोमुनिश्रेष्ठःस्मितंकृत्वाप्रतुवाचमुनिप्रभुः॥ आश्चर्यश्चैवधन्यश्चदक्षिणाभिःसहेत्यहं॥ एवमुक्तोमुनिश्रेष्ठः प्रा

हमधेमहीक्षितोपकृत्यपर्णीप्रवाच्योस्मिगमिष्यामियथागतंतेत्यस्मितमभिप्रेत्यपार्थिवाःप्राहुरीश्वरंभुक्तंभवताजानतेववनेनारदेरितंआश्चर्यश्चेत्यभिहतोधन्योसीतिवमाधव॥हरिणाभिःसहत्येवंप्रत्युक्तेविवनारदेकिमेतन्नाभिजानामोहियमंत्रपदंमहत्॥यद्विधावाभिहंकृत्यभोक्तुमिच्छामितत्वतः॥तानुवाचततःकृष्णःसर्वान्पार्थिवपुंगवान्॥भोनरेंद्रानारदत्वेवहिजोवाकथंद्विजातिंद्रहिनारदत्वात्पार्थिवाभोःपृथिवीक्षितः॥यत्रवयंभिहितेवाक्यमयावप्रतिभाषितेंसतीहेकोवनेभुक्त्वपविष्टःस्वतंत्रकृते॥प्रभवंत्यवाक्यस्यवक्तुमुपक्रमेक्रियतांभोनृपश्रेष्ठायावंतश्चसमागताः॥अत्यद्भुतस्यमहतोयथापारमहंगतः॥अहंकृष्णविदुंगायास्तारेत्रियवणातिथिः॥वाराम्येकःक्षणापायेहरयमानेहिवाकरे॥अपश्यंगिरिकूटाभंकपालहयहेहिनं॥क्रोशमंडलविस्तारंनावद्विगुणमायतं॥वेत्रभरणसंछन्नंश्वेतवर्णकिनं॥ममवीर्णाकृतिंकृत्वागजवर्मवयीपमां॥सोहंतंपाणिनास्पृश्यक्रोधानलवारिणं॥त्यमाश्चर्यमहीतेसिकृमेधन्योसिमेमतः॥वत्सभेवंमभेयाप्यांकपालाभ्योतमाहतः॥नोवेत्थरसिनिःशंकंविद्वन्यमिनयन्॥तमाहुवाचेश्वरःकृष्णोमानुषवत्त्वयंकिमाश्चर्यमयिमुनेधन्यश्चाहंकथंविभो॥गंगेयंनिम्नगाधन्याकिमाश्चर्यमतःपरं॥यत्राहमिवसन्नित्यंवरंतेपुनरागतं॥सोहंकृतहलाविष्टोनदीगंगामुपस्थितः॥धन्यासित्वंसरिच्छ्रेष्ठेनित्यमाश्चर्यभूषिता॥यात्वमेवंमहाहेहैःश्वापदैरुपशोभिता॥हरिणीलावरंयासिरक्षंतीतापसान्वयान्॥एवमुक्तानदीगंगारूपिणीप्रत्यभाषत॥नारदंदेवगंधर्वैःकृत्वादयितंद्विजं॥मामेवंहेवगंधर्वसंग्रामकृतेहयिताना
हंधन्यादिजश्रेष्ठनाश्चर्योपशोभिता॥तवसत्येनिविष्टस्यवाक्यंमेप्रतिवाधने॥लोकाश्चर्यकरोनोकेधन्यश्चैवार्यवोद्विजः॥यत्राहमिवसिन्नीतः॥

गुरुः

२५६ ५४

नशोयोनिनिप्रगाः॥सोहंविपथगाश्चैवभृत्यानीवमुपस्थितः॥आश्चर्यःखलुलोकानांधन्यश्चासिमहर्षेः॥येनत्वंत्वसियोनिंतामेभसांखानिलेश्वरः॥त्वा
नेत्योषधिवाहिन्यःसरितोलोकपावनाः॥इमाःसमभिगर्हंतिपत्नीलोकनमस्कृताः॥सुदुस्तरेवमुकूलंननोमांमन्यतेदृढः॥स्नेहलोभनलेभिन्नाग्रंथितः
पवनेरितः॥मामेवंदेवगंधर्वनात्याश्चर्यंहिजन्मम॥वसुधेयंमुनेधन्यायस्याहमुपरिस्थितः॥मनेतत्पृथिवीलोकंकिमाश्चर्यमतःपरं॥सोहंसागरतोयं
नाभिनिंक्षितिनलेस्थितः॥कोनूहलसमाविष्टोसमुद्रंजगतोगतिं॥धारिष्येहिनोयोनिर्धन्यासित्वंशोभने॥आश्चर्यंवासिभूतेमहत्याभमयाकृते॥ते
नत्वंत्वसिभूतानांधरणीमनुजोरिणि॥क्षमान्वनेःप्रसूनावकर्मवरगामिनी॥ततोभूतानिवायेनसमयोक्तेनतेनिता॥विज्ञायसहजंधैर्यमथमांप्रत्यभा
षत॥देवगंधर्वमामेवंसंग्रामकलहप्रिया॥नास्मिधन्यानसाश्चर्यापारक्येयंभृतिर्मम॥सनेधन्याहिजन्मेहपर्वतोधारयंतिमां॥सत्वाश्चर्यानिदृश्यंतेत्व
लोकत्वमेनवः॥सोहंपर्वायगत्वेनपर्वतान्तमुपस्थितः॥धन्यामेवंतोदृश्यंतेवत्साश्चर्याश्चभूधराः॥कांचनस्याग्रत्नस्यभानवोविशेषतः॥तेनत्वं
कराःसर्वमेवंतोभुविभास्वराः॥तेममेनहृदयंऋत्वापर्वतात्स्खलांवराः॥इमांसांनपुरानिवेसिवनशोभिनः॥ब्रह्मर्षेनवयंधन्यानाश्चर्यानिसंनि
नः॥ब्रह्मप्रजापतेर्दत्तःसत्वाश्चर्यःसुरेश्वरः॥सोहंप्रजापतेंगत्वासर्वप्रभवमव्ययं॥नत्वांकात्स्न्यपर्यायंपर्यायमिवनश्चयं॥सोहंत्वयंभुवंदेवंलोकयोनि
वनर्तुवं॥पारंपर्यागुणयानःप्रणामावननाननः॥सोहंवाक्यसमाप्तेर्थेभावयेपप्रयोनयं॥आश्चर्यंभगवानेकोधन्यश्चजगतोगुरुः॥नकिंविदपिपरणामि
श्चेयत्वतासमोनतः॥सर्वमिदंजानंजगत्स्थावरजंगमं॥सदेवसनरामर्त्यलोकेभूतेंद्रियात्मकः॥भवंतिसर्वदेवेशदृश्यादृश्यमिदंजगत्॥तेनत्वंत्वसि

३ स्थानमुक्तं दिक्षुरं विमानरत्नाभांसहितं देवैरध्यासितं वेदोदितो यज्ञस्थानसंज्ञितं रूपमास्थितं ३

देवानांदेवदेवः सनातनः॥तेषामेवंप्रियंकृत्वोलोकानामप्रभावनः॥तेनोमोहंमहाबाहुमगवान्नत्रयानोकृपिनामहः॥धन्याश्चर्यान्विनेवीक्ष्यः किंमोनरइवाभवत्॥आश्चर्यंपरमंवेदाधन्यावेदाश्चनारद॥येनोकानधारयंतित्रयोवेदाःसनातनाः॥मृकृत्तामयनुष्मोसत्यमथर्वाणंयज्ञनां॥तन्मयंविद्धिमांविप्रयज्ञोहंतेमयाचने॥पुरामेकृतवानेनसोहिनोहंस्वयंभुवः॥वेदोपत्थानिकांवक्रेमतिंमत्स्थानविस्तरां॥सोहंसर्वंयथावृत्तंदानवेसमुपस्थितः॥उवाचवेदांश्चतुरोमेघवर्णान्वितान्॥धन्याभवंतःपुत्राश्चनित्यमाश्चर्यभूषिताः॥आधाराश्चैवविज्ञानावेदमाहप्रजापतिः॥त्वंपुनोवीहपरंभवत्तप्रथमागमं॥पुत्रत्वरत्नरंनाभिरूपवानपत्तापिवा॥प्रत्यूत्तुलनतोनाकंवेदामामभिसंस्थिताः॥आश्चर्यीश्चैवधन्याश्चयज्ञाआत्मत्वरायणाः॥यज्ञार्थंत्वयंसृष्टाधात्रायेनसनातनः॥तदस्माकंपरापन्नानयंत्वंवशोस्थिताः॥त्वंयंभुवःपरावेदावेदानोनुपरःक्रतुः॥ततोहमब्रुवंयज्ञान्गृहस्थाग्निपुरस्कृतान्॥भोयज्ञाःपरमंतेजोपुरामिहितंवाक्यंयत्तवेदेदक्षिरतेः॥आश्चर्यमनघोकेत्विन्भवद्भोनाभिगम्यते॥धन्याःखलुभवंतोवेदिजानीनोत्ववंशिनः॥तेवत्खल्वन्नयज्ञाग्निपुरामियोनिनर्षिनाः॥भोगैश्चत्रिदशाःसर्वमंत्रैश्चैवमहर्षयः॥अग्निहोमाद्योयज्ञामयज्ञाक्रतुनेतरां॥प्रत्यूत्तुभोततोवाक्यंसर्वेयूयंयजोत्तिनः॥आश्चर्यंपरोनात्मधन्यश्चदोषिणमुने॥आश्चर्यंपरमंविप्रःसत्यमाकंपरागतिः॥यत्तेजंत्वयमश्नीमोऽनमग्निपुरावनो॥तन्सर्वंपुंडरीकाक्षोलोकमूर्तिःप्रयक्तिनो॥सोहंविसोगतिंवेमुरिहसंपातिनोभुवि॥इहाश्चर्यमयाविप्रधर्मविद्भिरिहसंस्तुतः॥यन्मयाग्निहोत्रोहंवत्तमाश्चर्यजनादृतं॥धन्यथासीतिभवतोमध्यत्वोत्तमाथंगः॥प्रत्युक्तोहमनेनावाक्यास्यपुरुषर्षभ॥दक्षिणाग्निसहितेवंपत्नीसंयजनंमम॥यज्ञानांवगतिर्विष्णुःसर्वेषांवसदक्षिणः॥दक्षिणाग्निसहितेवंप्रश्नोममसमाप्तवान्॥कृमेणाग्नि

पुरः

४ नक्षत्रवान्दिक्षुरत्नाकंप्रयस्त्रीपक्षाग्निः यस्मयज्ञादिक्षुरतः प्रभावाद्यथमान्नीतमभेनि ४

सोऽग्निधन्योमहाबाहुदक्षिणाग्निसहितः क्रतुः॥यद्यंपुराहरीकाक्षोदक्षिणाग्नियुतंयजे॥ २५१

५१

८६ ८७ ८८ ८९ ॥ ९० ॥ इतिश्रीनीलकण्ठीयेभावदीपेहरिवंशपर्वणिधन्योपाख्यानेषष्ठोऽध्यायः ॥ १६८ ॥ भूयइतिः पूर्वधन्योपाख्यानेयत्नानामाश्चर्यभूतःकृष्णःद्रव्युक्तम्
इदानीम्यत्नभोक्तुःभोगेदोषंदर्शयन्कृष्णेमुखेननेनःकृष्णसुभगात्वयमित्येतदुपपादितंभवति १ अनुसंधानंमनुक्रमम् २ ३ ४ ५ संबाधानिः संबाधिनः अवलोककः अव

॥ नेनश्रेष्ठंपार्थवंशीदिलगने॥ सदक्षिणोत्रुद्रवेनदत्तांप्रतिग्राहिनेऽयज्ञोभवेनःपुरुषनिवास्यास्यविनिर्णयम्॥ तदेनत्सर्वमाख्यानंसाधुयामियथागतं॥ना
रदेनगनेस्वर्गंसर्वेनेपृथिवीक्षितः॥ विस्मिनाःस्वनिरद्वालिनमुःसबलवाहनाः॥ जनार्दनेपिसहितोयदुभिःपावकोपमैः॥ स्वमेवभवनंवीरोविवेशयदुपुंगवः
॥ ९८ ॥ इतिश्रीहरिवंशेधन्योपाख्यानम्॥ ॥ जनमेजयउवाच॥ भूयएवमहाबाहोःकृष्णस्यानगतीपतेः॥ माहात्म्यंश्रोतुमिच्छामिपरंहिनसनंमनयमेन
निरतीहभूरथवनस्तस्यधीमतः॥ कर्मणोमनुसंधानंपुराणस्यमहात्मनः॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच॥ नोतःश्रेष्ठःप्रभावस्यकृष्णवर्षशतेरपि॥ गोविंदस्यमहाराज
भूयतामिदमद्भुतम्॥ शरत्येवायानेनभीष्मेणपरिनोदितः॥ गांडीवधन्वाबीभत्सुर्माहात्म्यंकेशवस्यवैराजानांमध्येमहारानन्येवंभाषतभारत॥ पुरीक्ष
जितामैत्रमितिनकुलकोरवो५ ॥ अर्जुनउवाच॥ पुराहंद्वारकांयातःसंवीतिनवतीकक्॥ नवत्सपूजितस्तत्रभोजवृष्ण्यंधकोत्तमैः॥ ततः कतिचिदहोभीत्माद्दीक्षि
तोमधुसूदनः॥ सकोहेनमहाबाहुःशार्ङ्गहस्तेनकर्मणा॥ नतोदीक्षितमासीनमधिगम्यद्विजोत्तमः॥ कृष्णंविज्ञापयामासपरिग्राहीतिवाङ्मयी॥ ८ ॥ ब्राह्म
उवाच॥ रक्षाधिकारोभवतः परिरक्षस्वमांविभो॥ वनुर्योगोहिधर्मस्यराजन्नभयफलं॥ ९ ॥ वासुदेवउवाच॥ नभेतव्यंद्विजश्रेष्ठरक्षामित्वांकुतोभयं॥ ब्रूहित
नेतभङ्गेयंपरिष्यान्तउदक्॥ ब्राह्मणउवाच॥ जातोजातोमहाबाहोपुत्रोमेह्रियतेनघाःयत्रोद्दानाधनुर्धरंकृष्णरक्षितमर्हसिब्राह्मण्यःस्वस्तिकालोयंतनो
रक्षाविधीयतां॥ यथाध्रियेदपत्यंमेतथाकुरुजनार्दन॥ १० ॥ अर्जुनउवाच॥ ततोमांब्राह्मणोविद्वान्दीक्षितोहंकृताजिनः॥ रक्षाबलोकार्यसंवीतस्थागतेरणि
रुक्त्वाहयेवंकृष्णस्यवाचोगीर्वेनरोषाद्ब्रजत्वदेवोविरक्षिष्यामिद्विजंयात्तेइत्युक्तःसमिनंकृत्वामुवाचजनार्दनः॥ शक्ष्यसीत्येवमुक्तुंसज्जोऽस्मिन

लोकयितुम् ६ एकाहेनःएकमुत्सवनामोत्सवागेन ७ ८ ९ १० ११ धियेतः जीवेत् १२ १३ १४ ब्राह्मसीतिकाकूक्त्यानब्राह्मणेतिद्रव्यभिप्रायउन्नेयः १५

तत्तदा॥ सहस्रंकुरुनेर्यत्रकुरुसोमहाद्युतिः॥ ततोद्दारवतीगत्वाददामधुनेयानिनं॥ ब्रीडितःशोकसंतप्तोगोविंदोपलक्षितः॥ सतमंब्रीडितंदृष्ट्वासमाश्वा
स्यसमाधवः॥ सांत्वयित्वायनंविप्रमिदंवचनमब्रवीत्॥ सुधीर्वंवैवशैर्वंवमेवपुष्यवत्साहकौ॥ योनयाम्यानिनिनद्दादृकंप्रत्यभावनं॥ आरोप्यत्रात्मनं
रुक्मोत्सवरोप्यचदारुकं॥ मानुषास्तनतःशैरिःसारथ्यंक्रियतामिति॥ ततःसमास्थायरथंरुक्मोहंब्राह्मणःसखा॥ प्रयानात्सहितोत्तमाद्वीपंभरतवंभ॥
॥ २३ ॥ इतिश्रीहरिवंशेवासुदेवमाहात्म्ये॥ अर्जुनउवाच॥ ततःपर्वतजालानिसरितश्चवनानिच॥ अपश्यंसमतिक्रम्यसागरंमकरालयं॥ ततोघमुद्दधिः
साक्षादुपनीयजनार्दनं॥ प्राञ्जलिःसमुपस्थायकिंकरोमीतिचाब्रवीत्॥ प्रतिगृह्यततोपूजांतमुवाचजनार्दनः॥ रथंपंथानमिच्छामित्वादृङ्नदीपतेऽ
थाब्रवीत्समुद्रस्तंप्राञ्जलिर्गतइच्छसि॥ प्रसीदभगवन्मेवमन्योपेक्षंगमिष्यतिनित्यंवत्स्यापितः॥ पूर्वमर्गोमिजनार्दन॥ त्वयाप्रवर्तितेमार्गेयास्यामिग
मनीयतां॥ अन्योपेक्षंगमिष्यंतिराजानोदर्पमोहिताः॥ सवंसंचिन्त्यगोविंदश्चक्रेतत्समवस्थितः॥ वासुदेवउवाच॥ प्रजार्थंमदर्थंचकृतसागरमद्भवः॥ म
द्देनपुमान्कश्चिदन्यत्रोर्ध्वंयिष्यति॥ अथाब्रवीत्समुद्रस्तंपुनरेवजनार्दनं॥ अभिशापभयाद्भीतोवाढमेवंभवत्विति॥ शोषयन्पथेवमार्गंतेयेनत्वंरुक्म
यास्यति॥ रथेनसहसूतेनसध्वजेनसकेशवं॥ ॥ वासुदेवउवाच॥ मयाहत्वोवरःपूर्वंनयोवंयास्यतीतिवै॥ मानुषास्तेनजातीपुविविधारत्नसंचयान्॥ जत्वं
तेभयतोयंतनोयास्यामहंरथी॥ नवकश्चिन्मार्गंतेरत्नानांवेत्स्यतेनरः॥ सागरेणतथेत्युक्तेप्रस्थितःस्यंदनेनवै॥ संपिनेनयथाभूमौमार्गिवर्णो न
भास्वतातेनोर्वीवंसमुद्रीयंकृतंपुनरतन्नयं॥ श्रुत्वेनसमतिक्रांतंगंधमादनमेववै॥ ततस्तुपर्वतःसप्तकेशवंसमुपस्थितः॥ नयंतोवैनयंतश्चनीलोर

जनपर्वतः॥ महामेरुश्च कैलासइंद्रकूटश्च नामतः॥ विशालावर्णकूपाणि विविधान्युत्तानियो॥ उपत्यापत्यगोविंदं किंकुर्मेनमुवंस्तदा॥ तांश्चैवप्रतिजग्राहविधि
वन्मधुसूदनः॥ नानुवाचहृषीकेशः प्रणामावनतान्स्थितान्॥ विवरंगच्छतोमेशुरथमार्गप्रदीयतां॥ तेतुकृत्स्नवनः ऋत्वाप्रतिपत्स्यवपर्वताः॥ प्रहृष्टः कामं
तोमार्गंगच्छतोभरतर्षभ॥ तत्रैवांतर्हितास्तेवनहाश्चर्यंतदंमम॥ असकृच्छ्वरथोयातिमेघजालेषिवांशुमान्॥ तेननः कश्चिदुःखेनरथमूरुत्कटंगमा॥
पंकमध्येहिनिमिरंस्यशीघ्रंतायतेनदा॥ अथपर्वतमूलेतुनिमिरंप्रत्यपद्यत॥ तदासाद्यमहाराजनिःप्रयत्नाहयास्त्विताः॥ तेनतश्चक्रेगतोविंदःपाठयित्वा
नमत्तदा॥ आकाशेदर्शयामासरथंपंथानमुत्तमं॥ निष्क्रमानमसत्तस्मात्काशेदर्शयतेनदा॥ भविष्यामीतिसेनामेभयंवविगतंमम॥ ततस्तेनः प्रज्वलि
तेनमपथेनदारुणे॥ सर्वलोकंसमाविश्यस्थितंपुरुषविग्रहं॥ तंप्रविष्टोहृषीकेशोदीप्तेनेजोनिधिंतदा॥ रथस्थवस्थितश्चाहंसयंत्रासत्यसत्यमः॥ सपु
रुषोनतः कृत्स्नोनिश्चक्रामततःप्रभुः॥ वनेवालकानदृश्यत्रासत्यत्यात्मजांतदा॥ प्रहृष्टोत्रासणाथापुत्रान्दृष्ट्वाजनार्दनः॥ त्रयःपूर्वंस्तालेनसयो
जनाश्चबालकः॥ प्रहृष्टोत्रासणस्तत्रपुत्रान्दृष्ट्वापुनः प्रभो॥ अहंहिपरमप्रीतोविस्मितश्चाभवन्नृप॥ ततोवयंपुनः सर्वेत्रासत्यत्यवनेसुताः॥ यथागता
निहृत्यात्मनयैवभरतर्षभ॥ ततःस्वागारकंप्राप्तः क्षणेननृपसत्तम॥ आसप्राप्तेदिवसेविस्मितोहंततः पुनः॥ सपुत्रंभोजयित्वातंहितंकृत्स्नोमहाय
शाः॥ धनेनतर्पयित्वामहृहंप्रत्यापयत्तदा॥ ३१॥ इतिश्रीहरिवंशेमहापुराणेभविष्यपर्वणि॥ ॥ भगवदुवाच॥ ततः कृत्स्नोभोजयित्वाशतानिवृद्धनिवा॥ वि
प्राणामृषिकल्पानांकृतकृत्योभवत्तदा॥ ततःसहमयाभुक्त्वाऋषिभोजैश्चसर्वशः॥ विविक्तेश्वकथाहृद्याः कथयामासभारत॥ ततः कथांतेनचाहमपि

ततः प्रकृ॰ सुतोहमित्येवमुहिरासीदितिभावः २२ तंप्रसिद्धंदृश्यरूपं २४ २५ २६ ३७ २८ २९ ३० ३१ ॥ इतिनीलकंठीयेभाषाटीकायांहरिवंशपुराणेखिलभागेभविष्यपर्वणि तृतीयोध्यायः १६८

अर्जुनउवाच॥ एवमुक्तोस्मिरूक्षेणप्रीयमाणेनवेधसा॥ नधैवयमनोनित्यमभवन्मेजनार्दनो॥ एतदुत्तंवदृत्तंवमाहात्म्यंकेशवस्यमे॥ यन्नोदृक्षसिराजेंद्रभूयश्चानोजनार्दनो॥१॥ वैशंपायनउवाच॥ एतच्छ्रुत्वाकृतश्रेष्ठोधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ पूजयामासमनसागोविंदंपुरुषोत्तमं॥ विस्मितश्चाभवद्राजासहसर्वैः सहोदरैः॥ राजाभिश्चतहासीनैर्यैनप्राप्तन्मागतः॥२॥ इतिश्रीहरिवंशेवासुदेवमाहात्म्ये॥७॥ जनमेजयउवाच॥ भूयएवद्विजश्रेष्ठयदुसिंहस्यधीमतः॥ कर्माणपरिमेयानिश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः॥ श्रुतानोविविधानित्यमद्भुतानिमहामुनेः॥ असंख्येयानिहिख्यानियाकृतान्यपिसर्वशः॥ यान्यहंविविधान्यस्यश्रुत्वाप्रीयेमहामुने॥ पशूयःसर्वशास्त्रानेनानिमेश्रुतानोनघ॥३॥ वैशंपायनउवाच॥ बहून्याश्चर्यभूतानिकेशवस्यमहात्मनः॥ कर्माणपुरुषाणिवैराजन्भूयश्चेवश्रुतानिते॥ कथितानिमहाबाहोनानांशकोहिकर्मणां॥ गंतुंभरतशार्दूलविस्तरार्थंसमंततः॥ अवश्यंवमयाभाष्यंतेशमात्रेणभारत॥ विस्तरमितवीर्यस्यपृथिव्योद्धारकर्मणः॥ अनुप्रश्नान्यवस्थामिश्रूयतांचैकमनानृप॥ द्वारवत्यांनिवसतायदुसिंहेनधीमता॥ राज्ञोलिनृपमुख्यानांशोभितानिमहीक्षितां॥ यदुनामंतरंप्राप्यविक्रोशनवोहतः॥ पुरंप्राप्योतिवेगात्तापुनस्तेनमहात्मना॥ समुद्रमध्येदुष्टात्मानरकोशनवोहतः॥ वासवंवरलोभित्वापारिजातोहृतोबलात्॥ वरुणश्चैवभगवान्निर्जितोतोहिनेदृढं॥ दंतवक्त्रश्चकारूषोनिहतोदंतिरूपकः॥ शिशुपालश्चसंप्रतीक्किविषैकशत्रुर्नहंतः॥ गत्वावशोलिनपुरंशंकरेणाभिरक्षितः॥ बलेःसुतोमहावीर्योबाणोबाहुसहस्रवान्॥ महाभूधेमहाराजनिर्जित्याजीवन्विसर्जितः॥ निर्जिताःपावकश्चैवगिरिमध्येमहात्मना॥ शान्त्यर्थंविजितःसंख्येसौभश्चविनिपातितः॥ विश्वोभसागरंचैवपीयजन्वशीकृतः॥ हयग्रीवश्च

निहतो नृपाश्चान्ये महाबलाः॥ जरासंधस्य निधने मोक्षिताः सर्वपार्थिवाः॥ रथेन जित्वा नृपतीन् गांधारेन नयाहृताः॥ १५ ॥ अश्वमेधे च राज्ञा श्रीकान्तो पांडवाः परिर
क्षिताः॥ खांडवं वनं घोरं पुरुहूतस्य खांडवे॥ गांडीवं वाग्निना दत्तमर्जुनायोपपादितं॥ द्रोणं बलस्कृतं घोरे विग्रहे जनमेजय॥ अनेन यदुमुख्येन य
दुवंशाश्च वार्द्धितः॥ कुन्त्याश्च प्रमुखे प्रोक्ता प्रतिज्ञा पांडवान्प्रति॥ निहतं भारते युद्धे प्रतिज्ञास्यामि ते सुतान्॥ मोक्षितश्च महातेजा नृगः शापात्सुदारुण
त्॥ यवनश्च हतः संख्ये कालः इत्यभिविश्रुतः॥ वानरो वै महावीर्यो नाम्ना द्विविद एव च॥ विजितो युधिष्ठिरे यो देवैरप्यपराजितः॥ सान्दीपनेस्तथा पुत्रस्त वै
वपितानत था॥ गतो वैवस्वतवशं जीवितो तस्य तेजसा॥ संग्रामा बहवः प्राप्ता घोरा नरवरक्षयाः॥ निहताश्च नृपाः सर्वे कृत्वा तद्रूपमद्भुतं॥ जनमेजय युद्धेषु
यथा ते वर्णितं मया॥ २३ ॥ इति श्रीहरिवंशे वासुदेवमाहात्म्ये॥ ॥ जनमेजय उवाच॥ भूय एव महाबाहो यदुसिंहस्य धीमतः॥ कर्माण्यपरिमेयानि श्रु
तानि द्विजसत्तम॥ लोके श्रुतवतां श्रेष्ठ वासुदेवस्य धीमतः॥ यत्त्वया कथितं पूर्वं बाणं प्रति महासुरं॥ तद्दहं श्रोतुमिच्छामि विस्तरेण तपोधन॥ जो भित्तु प्र
स्वयं प्रसन्नं यां करेण महात्मना॥ सहवासं गतेनेह सगणो नगृहे नया॥ बलेर्बलवतः पुत्रो ज्येष्ठो धाता न श्रान्तस्य यः॥ हतो बाणः सहस्रेण दिव्यास्त्रैर्ज्ञानधारिणा॥
असंख्येयैर्महावीर्यैर्महावीर्यपराक्रमैः॥ मायाशतबलैर्दैत्यैरमरादिभिरर्चितः॥ वासुदेवेन सकपं बाणं संख्येऽपराजितः॥ संरक्षो दंडः तु द्रष्टा पीजी वन्युक्तः
कपं वसतः॥ ॥ वैशंपायन उवाच॥ शृणु चक्षावहितो राजन्कृष्णस्यामिततेजसः॥ मनुष्यलोके वासेन यथा बुद्धिग्रहो महान्॥ वासुदेवेन यत्रासौ तद्दस्त्वं दह
सहायवान्॥ बलिपुत्रो रणश्लाघी जित्वाजीवन्विसर्जितः॥ यथा वासवरोहन्तं कं करेण महात्मना॥ नित्यं सोऽन्विधातांशेव गाणपत्यं तपाक्षयं॥ यथा वाण

देवदेवस्य पुत्रत्वं॰ तद्प्रभृति॰ गणानुग्रत्वं॰ १० ११ कुमारस्य कार्तिकेयस्य क्रौञ्चः क्रौञ्चाराधनात्मिकां क्रीडां दृष्ट्वेति नियोज्यं॰ १२ श्राद्धने॰ अनुमेव॰ महातपस्वीति मन्यते १३ १४ १५ १६ महासेनः कार्तिकेयः १७
श्रीमन्नं वाणं॰ १८ प्रशासते॰ प्रशास्ति॰ २० २१ २२ २३ २४

स्थानमुद्दिश्य मुक्तो यथावत्॥ देवदेवस्य पुत्रत्वे सप्रभृति गतः॥ एतस्मिन्नन्तरे शक्रो दृष्ट्वा पुत्रं कुमारस्य क्रीडितस्य महात्मनः॥ बलेः पुत्रो महावीर्यो विख्यातः परमं गतः॥ तस्य बुद्धिः समुत्पन्ना तपश्चर्तुं सुदुष्करं॥ तस्याराधनार्थाय यथास्वस्य महात्मनः॥ श्राद्धने यत्र हत्वात्मानं तपसा सोत्तरोन्मुखः॥ देवदेवं तपसा तोषयामास वै हरं॥ नीलकण्ठः परां प्रीतिं गत्वा शासुरमब्रवीत्॥ वरं वृणीष्व भद्रं ते यत्ते मनसि वर्तते॥ अथ तस्योत्तरं दातुं देवदेवः सनातनः॥ देवाः पुत्रत्वमिच्छन्ति यादृशं विबुधेश्वरं॥ करिष्यते च तेनुक्ताद्वरमीप्सितमव्रवीत्॥ कनीयान् कार्तिकेयस्य पुत्रो यं प्रतिदृश्यते॥ यो विनीतो महासेनः सो विजेतारि पूरणः॥ तद्देशे पुरं वास्य भविष्यति सनायकं॥ नाम्नाक्षोभ्यमिति पुरं भविष्यति पुरोत्तमं॥ मया भिगुप्तं श्रीमंतं नंदनं क्वचिन्महरिष्यति॥ तेन सनिवसन्नाशु पुरे क्षोभ्ये महात्मनः॥ प्रशासतेहि वै क्षोभयन्त्सर्वदेवताः॥ अथ वीर्यमहोत्साहो बालो बाहुसहस्रवान्॥ अविनय देवगणान् पुरुषमाक्षिपते सदा॥ भुजं वास्य हरेमी नः कुमारोद्यमिनेजसा॥ वाहनं वेदवाणत्वमरं दीप्रतेजसा॥ नवदेवानगंधर्वान् यक्षान् वपन्नगान्॥ तस्य पुरे वसिष्यंति छन्नदेवदेवस्य तेजसा॥ नित्यं केनाभिपूर्णत्वं योनिः क्रौञ्चो महासुरः॥ भूत्वा मृगयते पुरं भूतेनेत्यभिधास्यते॥ तदहं मधिगम्याथ प्रतिपत्स्यामि धाधवं॥ बलिसूनुरिदं वाक्यं पक्षवभञ्जनं॥ अयं क्रुद्धो निर्जिता देवाः सर्षाः समरुद्गणाः॥ मया बलमहोत्सेकात्ससैन्येन तवाभ्यगात्॥ इमं देशं समागम्य वसतात्पुरे सुरान्॥ ते पराजयसंत्रस्ता निराशा मम राजयोनाकपृष्ठमुपागम्य निवसंति यथासुखं॥ सोहं निराशो पुरुषस्त्रीवितेनाधिकामयी॥ अपुत्रतो वृथा शेषं वनं राज्यं मम॥ तद्गृहिष्यामि पुरुषं कविज्ञानमनेविभो॥ नमेपुत्रं विना देवरतिरस्ति प्रसीदमे॥ ततः प्रहस्य भगवान् ब्रवीद्वधभृतः॥ भविता वाणपुत्रस्ते यथातुल्यो धनस्या

स्यदनभंगलवनानभविष्यतिं स्वस्थानेस्थापितस्यास्यनलगुडमवाप्स्यसि इत्येवमुक्तः प्रहसन्बालः सवडुशलला प्रसन्नवदनोभूत्वापदयोः पती
नोवाच हित्वावडुसहस्रस्यनृपाधारणममा हित्वासदृत्वाश्रमहंविनेतापुनराहवेणु आनंदजाश्रुपूर्णाभ्यांनेत्राभ्यामरिमर्दनः पंजलिरानै
र्देवंपूजयन्पतिनोभुवि ३३ महेश्वरउवाच डुण्डिस्तोत्रेडुनामात्मनश्चकुलस्यवा सदृशोप्यस्यसेवीरयुडमतिनमंमहत्ता ३४ वैशंपायनउवाच
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वाबालकेनमहात्मना हर्षेणमहतायुक्तःस्तोत्रंपूजयन्नृषभध्वजं शितिकंठविरूपाक्षबालाः परपुरंजयः यथोक्तमेवभवनेयत्र
धनदहंमहत्तपोविष्टः प्रहसन्कुंभोडमिदमब्रवीत् प्रियमावेदयिष्यामिभवतोयन्मनोगतं इत्येवमुक्तः प्रहसन्बालस्तमप्रतिमंरणे प्रोवाच
बालंकिंतेनडुकाशोसिमेप्रियोविनायोकुलनयनः प्रहर्षादिभावसेत्वंतत्कोनुमिकामिवरंकिंतवबालसिद्धेवदेवप्रसादेनकंदस्यवम
हात्मनः इत्युक्तंकिंतयाप्राप्तंतन्मेब्रूहिमहेश्वर शितिकंठप्रसादेनस्कंदगोपायनेनवा कविर्वेतोक्तराजतेजादिष्टभूतपालिनाकविदिदृक्ष
वथोक्तानातमुपयास्यति कविद्विप्रपरित्रासंविमोक्ष्यतिदितेःसुतान् यस्यवक्त्रमयात्रस्तानिवर्तंतिजगत्रयं ब्रह्मवान्वेदवेदांगविद्वांसो
महासुराः शतिविंशुवलाक्षोवडुलवापनासुरः सप्तलोकाधिपत्यंतस्यकविर्दास्यतिवापनं दिव्यमाल्यांबरधरंदिव्यस्रगनुलेपनं कविर्हरोवनी
तानदृश्यामः पितरंतवा कविभिर्मेः पूर्वेहतोलोकानिमेप्रभो पुनःप्रत्यानयिष्यामोजित्वासर्वादितेःसुतान् स्निग्धगंभीरनिर्घोषंशंखस्वन
पुरोजवं कविन्नारायणोदेवंजेष्यामःसमनिंजयं कविर्वधनलाभप्रतारस्तुलवोयथा तेहयोकंपःसाश्रुविंडः प्रवर्तते कविर्धीश्वरनो

शत्रोः कविर्बालगदापाणेः स्थितस्यपरलान्तवा ४२ नविद्मोभयसंत्रस्ताः प्रयास्यंतिदितेःसुताः पातालंवासमुत्सृज्यकविर्बलवलात्

हरिवं

असंसक्तां असम्बन्धितां ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ वृषदंशो विडालः जागर्ज्मन्यमंगलशब्दकरणात् लक्षते ६० स्वपक्षेवेति देवनक्षत्रेषु उदितः क्रूरिकां प्रदिष्टइत्यर्थः तेन नरोहिणीवा
णास्य जन्मनक्षत्रं तस्मात् षष्ठे शभगणेवि तत्राभियेवनिकं नक्षत्रं विद्धं तेन देहस्पीडापदात् अतश्चेति दिनिमं ६१ राक्षसीति तंदवनिस्य समग्रनिरपि राक्षसीविमगत्या सूर्यक्षं नक्षत्रं आक्रां

वेलाकार्निकेयमनेनसा॥ प्रान्नानसिसर्वेषामत्याकंपार्थिवंपदं॥ इतिकुंभांडवचनेश्वोदितःसोसुरोत्तमः॥ बालोबालीप्रसंसक्तां प्रोवाववदतांवरः॥ ५१ ॥ब
लउवाच॥ विरात्रधृतिकुंभांडनगुह्यंमापनेयरा॥ ननोमुखमयादृष्टः शितिकंठःपतापवान्॥ मुक्तामितायः समहान्देवसंजायतेममा॥ अपिश्राप्यामय
हंगुह्यंगनसत्कक्षिवर्द्धनो॥ ननोहंदेवदेवेनहरसोमेजपातिना॥ ग्रहत्यसविरंकालमुक्तोस्मिवचनंप्रिया॥ प्राप्यसेमुविरंगुह्यंवाप्रतिमंमहत्॥ मयू
रध्वजभंगस्तेभविष्यतिपदासुरा॥ तदातंप्राप्यसेगुह्यंसुमहद्दिनिनंदना॥ ननोहंपरमप्रीतोभगवंतंवृषध्वजा॥ प्रणम्यशिरसादेवंतंवोस्मिकृपागतः॥
इत्येवमुक्तःकुंभांडःप्रोवाचनृपतिंतदा॥ अहोनशोभनंराजन्यदेवंभावसेवसे॥ सवंकथयतोतनतनोरन्योन्यमुक्तिनः॥ ध्वजःपपातवेगेनशक्रा
निसमाहतः॥ तंनृपापतितंदृष्ट्वासोसुरोधनमुत्तमं॥ ग्रहर्षमतुलंलेभेतेनचाहवमागतं॥ ततश्चकंपेवसुधाशक्रास्यनिसमाहता॥ ननादतहिनोभूमो
वृषदंशोजगर्जसो देवानामपियोदेवः सोभ्यवर्धतवासवः॥ शोणितंशोणितपुरेसर्वतः पुरमंतिकात्॥ स्रष्टुंचित्तामहोल्काववृषानधरणीतलं॥ तेष
भेदोदितःसूर्योधरणीसमपीड्यत॥ वेतवृक्षेषुसहसाधाराःशतसहस्रशः॥ शोणितस्यास्रवन्घोरानिपेतुस्तारकाभृशं॥ राक्षस्यस्तदादित्यमपर्व
णिविशंपते॥ लोकक्षयकरेकालेनिर्घातश्चापतन्महान्॥ दक्षिणांदिशमास्थायसूर्यकेतुस्थितोभवत्॥ अनिशंवाववक्किन्नावसुधीनाः सहस्रशः॥ ६४
श्वेतलोहितपर्यंतः क्रूरग्रहोवक्रमुपैति॥ त्रिवर्णपरिवेषोनुसंध्यारागमपाङ्मुखः॥ वक्रमंगारकश्चक्रेक्रूरिकासुभयंकरः॥ बालस्यजन्मनक्षत्रंसूर्य ६५ वृकः
त्रिवसवैशः॥ अनेकशास्त्रवक्त्रश्चपपातधरणीतले॥ अर्दितः सर्वकल्पाभिर्नवानामहान्नणां॥ एवंविधरुधालिंगिनिशामयन्॥ बालोनि

नयानित्यर्थः आदित्यंअयसदितिनक्षत्रेवर्द्धयोगोपिगम्यते ततश्चजन्मतः समविरोधनक्षत्रेग्रहणंचेत् बाणवत्कलेप्रख्यं ६२ ६३ ६४ ६५ परिघः परिवेषः ६६ वक्रमितितत्रैवयोगांतर
मादुः जन्मनक्षत्रेराहुणं ६८ चेत्पश्चात्त्वरावान्नगरस्यूत्कोहभूः ६७

२६२

निश्चयं ममपरानवोभविष्यतीत्येवंरूपं ह ६२ ७१ बाक्रस्यधूमतरोरयन्नबाक्रध्वज आसप्तेनेसततः पूर्वोक्तेनेन्द्रहः नस्यथापतनंज्ञानंतथानवपतनंभविष्यतीत्यर्थः ७२

नक्तोनक्तोनिश्चयंना ध्रुगछतिविवेतात्मभवत्यानः कुंभांडस्तत्वदर्शिवान्॥ वासस्यसविवस्तत्र कीर्तयत्वऊकीत्विवां उत्तानात्तत्रदृष्टंते कथयं
तोनशोभनंतवराज्यविनाशायभविष्यतिनसंशयः॥ वैयंवान्येवसविताभूत्वा येवनवानुगाः॥ भयंवात्यंतिनविरात्सर्वेपार्थिवउनेयात्॥ यथा
बाक्रध्वजनरोःस्वर्गात्पतनंभवेत्तारमाकांक्षतोमोहात्तथावासस्यनष्टनः॥ देवदेवप्रसादानुत्रैलोक्यविजयंगतः॥ उत्सेकोदृष्टपतेनाशोपुंडाकांक्षी
ननष्टह॥ वासःप्रीतमनाश्चैवपपौपानमनुत्तमं॥ दैत्यस्तानवनारीभिःसार्द्धमुन्मत्तविक्रमः॥ कुंभांडश्चिंतयामासविरोचनवधंप्रति॥ अविनय्य
नत्वार्थंनैसेत्यानदर्शनेः॥ राज्ञाप्रमादीदुर्बुद्धिर्निर्नकाशीमदोत्कटः॥ पुंड्रमेवाभिलषनेनरोवापश्यतेवद्रून्॥ महोत्पातभयंवैवनेनाभिख्याभविष्य
ति॥ अविहतोभवेन्मिथ्यासर्वमुत्पातदर्शनं॥ दृष्ट्वातेत्रिनयनः कार्तिकेयश्चवीर्यवान्॥ तेनोत्पन्नोविहोवेणकश्चिद्धंत्वराभवेत्॥ उत्पन्नोदेवप्रभुक
भवोयंभविताहतः॥ तेषांज्ञानभवेन्नाशस्तिमेधीयतेमतिः॥ नियतंदेवरत्वयंभविष्यतिनसंशयः॥ सेरात्मानूपतेरस्यदेवभूताहिदानवाः॥ दे
वदानवसंघानांयः कर्तीभुवनप्रभुः॥ सभवः कार्तिकेयश्चजनानांमोहिनः पुरा॥ प्रीतोः प्रियनरोनित्यंभवस्यनुगृहः सदा॥ नहिशिष्टेषुतेनंप्रियोवा
लोभवस्यहि॥ दर्पोन्मेकोनुनाशायवरंयाचितवान्भवं॥ पुंड्रहेतोः सत्पुत्रकस्तवेवानभविष्यति॥ यदिवित्तपुरोगास्तिंतदानोदिवौकसां॥ भविता
स्तत्रसंप्राप्तिर्भवद्भस्तत्रनंभवेत्॥ तनयोश्वहिकोपुंड्रकुमारभवयोरिह॥ ज्ञानोज्ञानंसमागम्यज्ञानंसाक्षात्पुरारिणोः॥ नवदेववधोमिथ्याभविष्यति
कथंवना॥ भविष्यतिमहद्युद्धंसर्वदैत्यविनाशनं॥ सत्यवंवेनयाविद्धः कुंभांडस्तत्वदर्शिवान्॥ स्वस्तिप्रलिहितांपुंड्रवकारसमहासुरः॥ योहि देवैर्वि

देवैर्नः ईश्वरानुग्रहीतोयिदर्पान्निश्चतीतिभावः७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ तत्रस्मन्मोदोद्योदर्पख्यातःततःप्रभावोयस्यसतथाः७२ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५

संतानकस्य सुरतरुविशेषस्य ५ प्रासाद्यामास्युक्तैरिदेसूच्यते मद्यार्थ
रुक्मवतीनामप्सरसि सर्वान्तर्यामिणं इयंमोहयितुं प्रवृत्तेतिमहादेवस्यतस्याऽपरि कियानपि कोपोजात आसीदिति तत्रैवाऽपराधात् चित्रलेखास्त्रीत्वंभाऽऽप्तवाणामात्यस्य
कन्याजातेति अग्रिमग्रंथाऽसम्पते ६ अत्रसाद्यंतीतां अप्सरोगणाः अत्रसंनिः ईशेपिकापद्यं इयंकरोतीत्याशयेन ७ क्रीडंतेमहादेवस्यरूपेणेति ह्यर्थः संबंधः तत्रिरूढंध्यभद्रजादिनि. इतरत्र ८

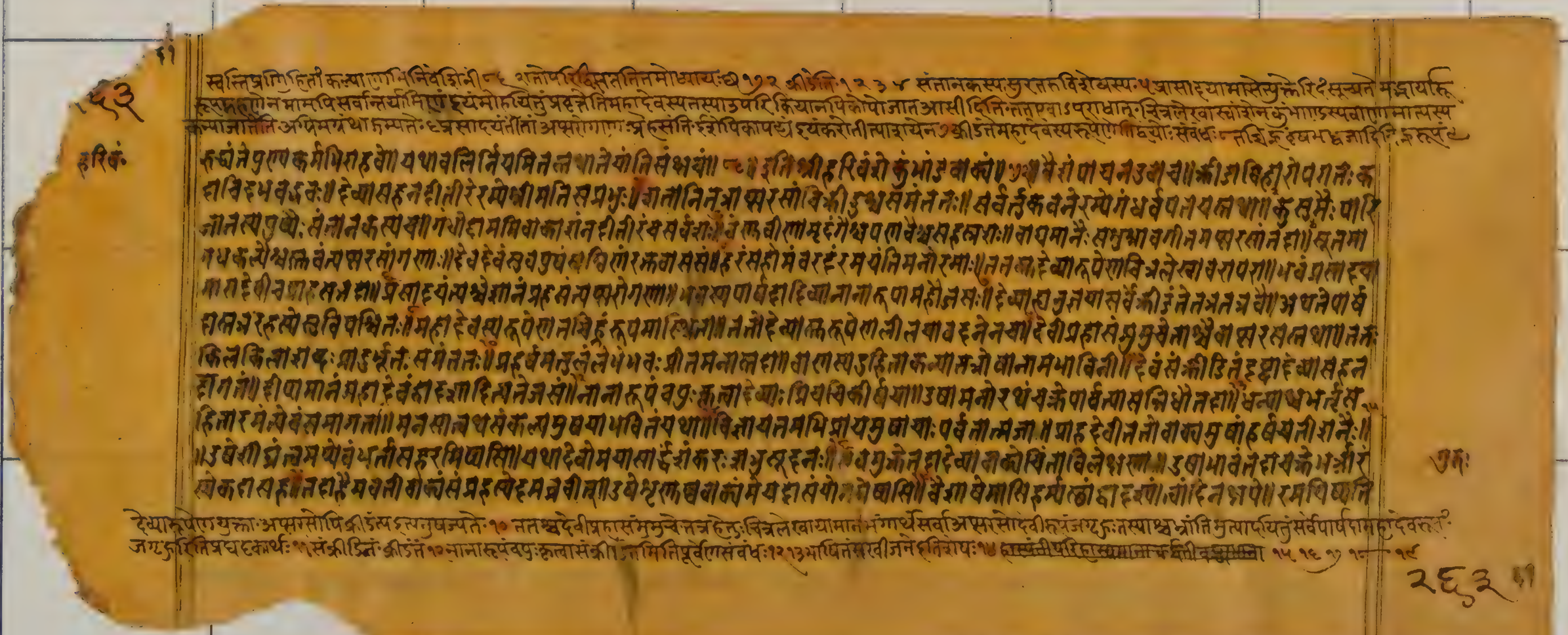

रुद्धंनेपुष्पकमधिरूढोयथावल्लिनियमितलोचनेनसंभवो ॥ ९ ॥ इतिश्रीहरिवंशेकुंभोद्भवाख्यो १०० अथवैशंपायनउवाच ॥ क्रीडाविहारोपगतैः क
दाचिदथवऽकैः ॥ देव्यासहनदीतीरेरम्येऽस्मिन्मनिसप्रभुः ॥ गतानिनत्रापरसोविक्रीडुंसमंतनैः ॥ सर्वर्तुकवनेरम्येगंधर्वपतनेवने ॥ कुसुमैः पारि
जातस्यपुष्पैः संतानकस्यवाऽपीदामभिवाकांतनदीतीरंसर्वतः ॥ तत्रक्रीडामहंश्चक्रुश्चैत्ररथसहत्वराः ॥ तत्रमानैः समुद्भावगीतमप्सरोगणैः ॥ सुतमा
गधकल्पेश्चलंवत्यप्सरोगणाः ॥ देवदेवंसुरपतिंरुद्रमप्सरसांहरंसहोमेवरदंरमयंतिमनोरमाः ॥ ततस्तादेव्यारूपेणाचित्रलेखावरांगना ॥ भर्तुःप्रत्या
ज्ञातदेवीवाहतत्रता ॥ प्रेक्षाहर्षंतथाश्चेक्षानेहसंत्यक्तरोगणा ॥ तत्रस्त्रीपार्षदाहिव्यानानारूपामहौजसः ॥ देव्यानुनयासर्वेक्रीडंतेतत्रतत्रवै ॥ अथतेपार्ष
दास्तत्रभद्रस्योद्विग्नचेतसः ॥ महादेवस्यरूपेणनाविद्रूपमास्थिताः ॥ ततोदेव्याःरूपेणलीलयावदनेनवा देवीप्रहासंमुमुचेनाश्चैवाप्सरसस्तथा ॥ ततः
किलकिलाशब्दःप्रादुर्भूतःसमंततः ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेभवःप्रीतमनास्तदा ॥ बालस्याऽहिनाकन्यामभोवानामभाविनीं ॥ देवंसंक्रीडितंदृष्ट्वादेव्यासहन
ष्टानतां ॥ हीपामानंमहादेवंदेवादेव्यादित्यतेजसां ॥ नानारूपंवपुःकृत्वादेव्याःप्रियचिकीर्षया ॥ उमामनोरथंचक्रेपार्वत्यासन्निधौतदा ॥ धन्याश्चभर्तृस
हितारंस्यंतेवंतमागताः ॥ मनसाचपसंकल्पमुमयाभवितंयथा ॥ विज्ञायतमभिप्रायमुमायाःपर्वतात्मजा ॥ प्राहदेवीनतोवाक्यमुमांहर्षयतीशनैः ॥
॥ ऽवेशीघ्रंत्वमपोवंथतीसहरमिष्यसि ॥ यथादेवीमयासार्द्धंशंकरःप्रभुरव्ययः ॥ एवमुक्तेनतादेवीवाक्यंचित्रलेखया ॥ ऽवाभावंतदाचक्रेमंत्रीरं
योकतासहनतादेवीवनीवाक्यंसंप्रहृत्येदमब्रवीत् ॥ ऽवेभृत्यवाक्यंमेयदासंपोनोवासि वैशावेमासिइत्यंत्वांदाहशांनांदेनभपो ॥ रमपिष्यति

देव्यारूपेणयुक्ताअप्सरोपिक्रीडंत्यनुघज्यते १० ततश्चदेवीप्रहासंमुमुचेतत्रहेतुःचित्रलेखायामानभंगार्थंसर्वाअप्सरोदेवीरूपंजग्मुःतस्याश्चभ्रांतिमुत्पादयितुंसर्वेपार्षदामहादेवरूपं
जगदुरितिप्रघट्टकार्थः ११ संक्रीडिनं क्रीडंतं १२ नानारूपंवपुःकृत्वासंक्रीडंतमितिपूर्वेणसंबंधः १२ १३ भविनंमत्वीजनेतिशेषः १४ ~~तासांतीपरितुस्थानाचतीवसुप्ता~~ १५ १६ १७ १८ १९

२६३ ॥

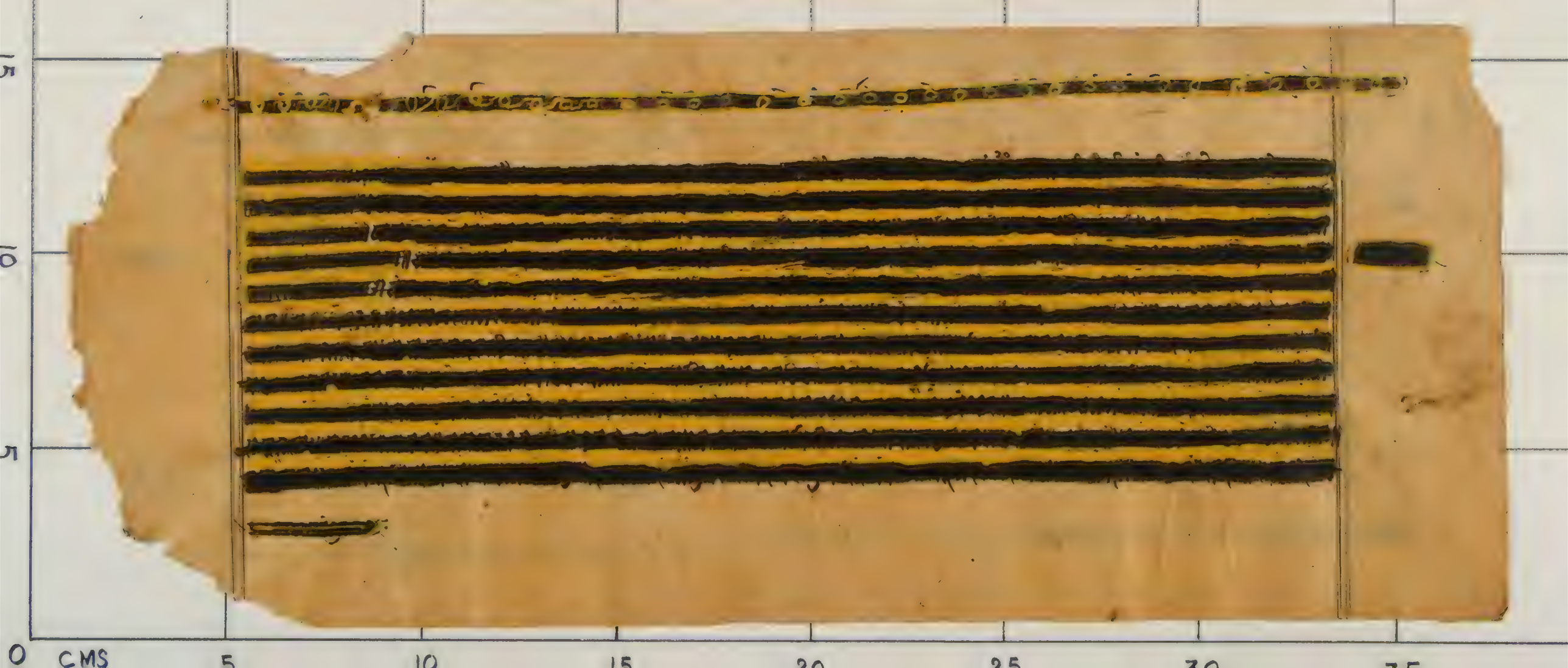
0
CMS
5
10
15
20
25
30

३० १२८

मनोवोघडीविनोईक्षितोवादथाकोपिपुरुषोधिगनोहिमोनिशायांजातीवाहंनीनाकेनदर्शामिमां॥ कथमेवंक्रूतानामकन्यानीविनमुत्सहेकुलोपजीवनकरीकु
लोगतानिराश्रयाजीविनंत्यहयेनारीलाचीनामप्रनःस्थितानाइतेवंनावपूर्णाकीसत्वीजननेतानेसाविलत्यावविरंकालेगुणाकगतयोवना अनाथवनोदह
नीसर्वीःसत्वोविचेतनःउडुरक्षपरीनाक्षीमुखांसर्वीसमागनाःदुःहेनमनेनाहेवीभुंजंवायदिवाभुंजाक्रियतेनवनेभुक्तविहृंमनःभुंजाप्रसभंदेविसं
योगायदिभुक्तासिभाविनिःस्वप्नयोगेनकल्पासिग्रनलोपनवियतेयधिवारेणतेदेविनास्तिकश्चिद्धातिक्रमःमनस्वमक्तोदोषोमर्त्यलोकेकस्तंहरिःसर्वंवि
धयोदेविधर्मज्ञाःकथयंतिवेदामनसावैवचावाचकर्मणाविशेषतेःउक्तायास्तिथिरेतेक्तपापासाप्रोच्यतेभुविनवतेउक्तायतेभीतमनःप्रजविनंसतांकथं
तेदोषसंउक्तानियतात्रस्यवारिणीयदिहप्रासतीतावीभुंक्तभोगमनस्विनीइमामवस्थांनीतातेनवैधर्मोविनुप्यतेयत्याहृमनःपूर्वंकर्मलोपपा
हितेनामाऊरुसतीनामसतीत्वमसिभामिनिनकुलजातूवसंपन्नानियतात्रस्यवारिणीइमामवस्थांनीतासिकालोहिदुरतिक्रमःइत्येवमुक्तादृतीवाबो
धयतीवंनांकुंभोदरेतिनाम्नोपरमंविदमब्रवीत्॥ यजशोकंविधातासिअपापानेवरानने॥ त्यतेमेवदिदेवांयथातथेनतकृतंडवेपडुक्तोदेवासिभ
तीरंथायतीतदासतीपेदेवदेवस्यतारधामिनिनदृष्टनाहरणंभुक्तपत्यावैशाखेमासियोनिशीहर्योशयांनोदृतीवीभावमुक्तेवाचाभविनासहितेमनी
भूरःशुनिवहणाःइत्युक्तवतोहरणोदेवीनवमनोनुगा॥ नहितदृष्टनेमिथ्यापार्वत्यायदुदाहृतंनत्वंकिमिदमत्यर्थंरोदिषीडनिभाननेत्यवमुक्तातववचनंत्व
त्तोदेवीवचनंशुभंयवनेशोक्तामालपुरीभुवेसगा॥ उक्तोनगाग्यसमितिभाविनिवोदेवाःक्रीडागतेभवेयंयोकृतवैमतिलंजासंहर्म्यतलेगयाःपती

कृतम् २२ कथंत्वंदोषसंउक्तानकथमपीत्यर्थः २३ २४ २५ २६ ३७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४

२६७ ४२

नममयवेषान्तोकनाथस्यभार्ययाँ३४ आहिष्टःसकथंतेयनत्रकार्येविधीयतेइत्येवमुक्तेववनंकुंभोऽब्रवीत्पुनः॥ ३५ ज्ञानहारयथान्यायमर्थतत्त्वविशारदा॥ नहि
तस्यकुलेहेविनकीर्तिनाविपोद्भवा॥ कश्चिज्ज्ञानामितत्तेनकिमिदंत्वंहिमन्यसेँ अद्यश्वाश्रुतथैवद्दष्टःस्वप्नेत्वयाप्रभोः॥ कथंतेयोभूकेदीद्दशोत्मा भीरतितत्क
रुँ॥ येनत्वमसिनापोमिमनकाशिनिविक्रमात्॥ इदंनीप्रसभंभुक्त्वा प्रविशंतःपुरंत्विति॥ नद्यसोप्राकृतःकश्चिद्यः प्रविष्टःप्रसह्यनः॥ नगरंतोकविख्यातमेकः॥ शं
भुनिवर्हणः॥ आहित्वावसमोदृष्टाअश्विनोरूपहोजसौँ नशक्राःशोणितपुरंप्रविशुंभनिशुंभकाः॥ तोयमेनेःशानगुप्तोविशिष्टश्चारिसूदनः॥ प्रविष्टःशोणित
पुरंतमाक्रम्यसूदनि॥ यस्यानेवंविधोभर्तापवेदविशारदः॥ कस्त्वाजीवितेनार्थीभोगैर्वापिभुभेसखी॥ धन्यास्त्वंदृहीतासियस्यातेपतिरीदृशः॥ प्राप्तोदे
वाप्रसादेनकंदर्पसमविक्रमः॥ इदंनयत्कार्यतमेभूकुलेनमयेरितं॥ विज्ञोयोयस्यपुत्रोवैयन्नामापकुलध्वजः॥ इत्येवमुक्तेववनेनत्रोवाक्यमोहिता॥ उवाचकु
भोऽसौकथंत्वास्यात्सहंसति॥ त्वमेवविनयसत्विनोत्तरंप्रतिभातिमे॥ स्वकार्यमुद्यतेसर्वोयथाजीवेल्लभात्महा॥ उवाववनंऋतारामावाक्यमिदंपुनः॥ उवा
चदूतीवेवकुंभोऽतनयासती॥ कुशलातेविज्ञालास्तिसर्वथासंधिविग्रहौ॥ अप्सरश्चित्रलेखावैस्थितंविज्ञापनेसति॥ यस्याःसर्वमशेषेणत्रैलोक्यंविदितंस
दा॥ सवमुक्तादेवीहर्षेणात्मविस्मया॥ तामप्सरसमानाप्यचित्रलेखासतीप्रियां॥ कुंभजिगदारीनाउषाववनमब्रवीत्॥ चित्रलेखामप्सरंप्रणयांत
सतीमिदं॥ परमेश्वरुमेवाक्यंयत्नोवक्ष्यामिभाविनि॥ भर्तारंयदिमेपत्नंनानयिष्यसिमत्प्रियां॥ कांतंपद्मपलाशाक्षंमत्तमातंगविक्रमां॥ चित्रलेखाब्रवीद्वाक्यमु
वोहर्षयतीशनैः॥ नेदोर्धःशक्तनेस्माभिर्वैनुभाभिनिसुव्रतां॥ नकुलेननवर्णेननशीलेननरूपतः॥ नदेशतश्चविज्ञातःसहिसौरमयासखि॥ किंतुशक्यं

चित्रलेखावचनानियोगादन्वर्थसिद्धाम्ः अप्सरसम्ः ५१ ५२ ५३ ५४ ५५

त्यक्ष्यामहंप्रियान्प्राणानविरात्तनुमध्यमे॥ ५३

५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ सज्जनः उत्तमाभिजनः ७२ योगदं पत्न्योः संबंधं कर्तुमर्हसि योग्या ७३ ७४

ललितं

पाकर्तं बुद्धिपूर्वं मया सखि॥ प्राप्तं स्वप्नफलमेवाद्यं यथाकाममवाप्स्यसि॥५६॥ देवदानवयक्षाणां किन्नरोरगरक्षसां॥ ये विशिष्टाः प्रभावेण रूपेणाभिजनेन वा॥५७॥ यथाप्रधान
तः सर्वाना लिखिष्याम्यहं सखि॥ मनुष्यलोके ये चापि प्रवरा लोकविश्रुताः॥ सप्तरात्रेण ते भीरु दर्शयिष्याम्यहं प्रिये॥५८॥ ततो विज्ञाय पद्दृत्वं भर्तारमुपलप्स्यसे॥५९॥ स चित्रले
खया प्रोक्ता उषा हितचिकीर्षया॥ क्रियतामेव मत्याह चित्रलेखां सखीं प्रियां॥६०॥ ततः कुशलहस्तत्वाद्यथालेख्यं समंततः॥ इत्युक्ता सप्तरात्रेण कृत्वा लेख्यगतांस्तता
न्॥६१॥ चित्रपट्टगतान्मुख्यानानयामास शोभना॥ ततः प्रसार्य वट्टं सा चित्रलेखा स्वयं कृतं॥६२॥ उषायै दर्शयामास सखीनां च विशेषतः॥ एते देवेषु ये मुख्या लब्धा दानवं
राजाः॥६३॥ किन्नरोरगयक्षाणां राक्षसानां सगर्वशः॥ गंधर्वासुरदैत्यानां ये च नागवरात्मजाः॥६४॥ मनुष्याणां च सर्वेषां ये विशिष्टतमा नराः॥ न देवानां च सर्वांस्त्वं यथाभिलिखि
तं मया॥६५॥ यस्ते भर्ता यथारूपो मयापि लिखितः सखि॥ तं त्वं प्रत्यभिजानीहि स्वप्ने यं दृष्टवानसि॥६६॥ ततः क्रमेण सर्वांस्तान् दृष्ट्वा सा मत्तकाशिनी॥ अतीत्य च यदून्सर्वान् दद
र्श यदुपुंगवं॥६७॥ तत्रानिरुद्धं दृष्ट्वा सा विस्मयोत्फुल्ललोचना॥ अब्रवीच्चित्रलेखां तां चोरः स वै सखि॥६८॥ येनाहं दूषिता पूर्वं स्वप्ने हर्षितासती॥ सोयं विज्ञातरूपो मे कृतो यं रति
तस्करः॥६९॥ चित्रलेखे वद [illegible] तो मम शोभने॥ उषा लीलाभिजनतो नाम किं वास्य भाविनि॥७०॥ ततः प्रत्याह धीरस्वामि कार्यस्यास्य विनिश्चयं॥ [illegible] चित्रलेखा [illegible] उषा अयं वै
लोकनाथस्य नग्नाकृष्णस्य धीमतः॥ भर्तात व विशालाक्षि प्रद्युम्नि भीमविक्रमः॥७१॥ नहस्त्याच्चिभुलोकेषु सदृशोस्ति पराक्रमे॥ उत्पाद्य पर्वतानेष पवनेनेव गतमये
त्॥७२॥ धन्यासानुगृहीतासि यस्यास्ते यदुपुंगवः॥ प्रद्युम्नपत्नीस्समादिष्टः सदृशः सज्जनः पतिः॥७३॥ [illegible] वाम्यमेवात्र विशालाक्षि प्रियो यो भवतान्नेतो॥ अशक्याहिन पुरु
गरी [illegible] गता [illegible] अंतरिक्षचरां च त्वं योगिनी कामरूपिणी॥ उपायशिल्पकुशला क्षिप्रमानय मे प्रियं॥७४॥ उपायविंत्सवा भीरु अप्रतवीप्रियेश्चलोत्ति

अ॰ ५८ ७१ ७८ ९८ अयस्मयैः कपाटैः प्रतिच्छन्नाः अयस्मयप्रतिच्छन्नाः ८० प्रान्तेसलिलसंयुक्ताः समुद्रपरिखावतीः ८१ ८२ रक्षुस्वनिर्घोषकरणैः अन्यथा

दार्यासंनिवर्तस्वयेनोपायेनसेदृशंभवेदात्मन्यस्मिन्नेतान्यस्मिन्वंशस्यनेतृभिः॥ कामान्कामयमानोसिभवमेप्राणधारिणं॥ ८५
यथेनंमेविशालाक्षिमनोरमरूपधृक्॥ अथनानयसिप्रेयांतांत्वंप्राप्यहंसुखीभवा॥ यावत्तेनैकनाविज्ञेलेखावदीदृशः॥ ओत्तमर्हसिकल्याणिवचनंमेसुविस्मितौ॥ यथावात्
स्यनगरीरक्षणेदेविसर्वतः॥ द्वारकापिनयाभीरुदुराधर्षाविशेषतः॥ अयस्मायप्रतिकुणद्वारावलपुरी॥ ८८ प्राज्ञालिकुमारैश्चयथाद्वाराभिरक्षिभिः
पांनेसलिलसंपूर्णाविहितावित्रकर्मणा॥ रक्षनेपुरुषव्याघ्रैःपन्नगाभस्यशासनात्॥ शैलप्राकारपरिखाउर्गाउर्गप्रवेशिनी॥ ८९ तत्तमोंकाररचितापर्वतेदीप्तमंडितैः
पनशक्यासाधयितुंप्रवेष्टुंद्वारकांपुरीं॥ आत्मानंमोचयस्वास्मिन्नरंवविशेषतः॥ ९० ॥ उक्तोवाच॥ नवयोगप्रभावेणशक्यंनत्रप्रवेशनं॥ बहुनाकिंप्रलापेनप्रति
नाशयनोममोंअनिरुद्धस्यवहनेपूर्णचंद्रनिभंतव॥ यद्यहंतत्रपश्यामियास्यामियमसादनं॥ इतमासाद्यकार्याणांसिद्धिर्भवतिभाविनि॥ ९५ तस्माद्योयेन
गच्छत्वेजीवंतिमांयदीक्षसि॥ यदिमेत्वंविनानासितंत्रेक्ष्यावभाविनं॥ शिप्रमानयमेकांतेनवास्मिशरणागतां॥ जीवितस्यहिसंदेहंक्षयंवत्सजनस्यवा॥
कामान्कामयमानोहिनपश्यंतिदुरंतंवैकृतस्यवा॥ यद्यहिपुत्रनेकामेतत्तदिष्टंहिकामिनां॥ प्रयत्नोपुत्रनेकार्येषितिशास्त्रनिदर्शनं॥ १०० तेवशक्राविशालाक्षिद्वारा व
त्याप्रवेशनेसंकल्पनासिमयाभीरुकृतमेप्रियदर्शनं॥ ॥ विश्वतेत्वांवशास्वर्थासंकल्पनातेहंवाक्यैरमृतकल्पितैः॥ कारितायसमुद्योगंप्रियैः कांतेषभावि
तैः॥ १०५ एवागच्छात्महंभीरुसिप्रंतोद्वारकापुरीं॥ भर्तारंमोनयात्मानंवज्रसिकृतोदृढं॥ अनिरुद्धंमहाबाहुंप्रविशद्वारकांपुरीं॥ तावच्चलश्चमश्रिवंतनवानां
भयावहं॥ इत्युक्तोनहितासिप्रंविज्ञेलेखामनोजवां॥ सत्रिभिःसहितापूर्वाविवेशेत्थंतांपुरि॥ तत्तीर्थेतमुद्देशेसाहृष्टाकाशपुरानशा॥ १११ तरंतीसिरं

जयाशाममपिकेशवः प्रसन्नमनइत्यर्थः ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४

नारायणेति कृष्णनागर-प्रभया एकीभावउक्तः ॥ ॐ ॥ वज्रोपरि निमग्नेति नमः ॐ ॥ ७२ ॥ ॐ ॥ अथ द्वारकापुरप्राप्तिः वाराणपुरे निरुद्धोनिरुद्धवार्त्तां

प्रजयन्ती-

कीर्त्तयंतीं नोधनं ॥ भगवन्नमनुप्राप्तद्वारकांकृष्णपालितां ॥ केलासशिखराकारैः प्रासादैरुपशोभितां ॥ दृष्ट्वाद्वारकांवैरिविनाशमिवचिंतां ॥ ६ ॥ इति श्रीहरिवंशेकालपुरुहेय ॥ वैशंपायनउवाच ॥ अथद्वारवतीं प्राप्यचिंतयन्तीं अथविनयतीं सानुबुद्धिपूर्वं धनिश्चयं ॥ अपश्यन्नारदंतत्रध्यायंतमुत्कंठितंतत्रचित्तेस्थानहर्षेणोत्फुल्लनेत्रेणोपसृत्याभिवाद्याथतत्रैनांपप्रच्छस्थितां ॥ नारदउवाच ॥ किमर्थमिहसेप्राप्तोभवतीमिहागतं ॥ देवर्षेमथनंहित्वेनारदंलोकपूजितं ॥ कृतांजलिपुटाभूत्वाचित्तेस्थानहरोदत ॥ भगवन्श्रूयतांनाथदोषेणाहमिहागता ॥ अनिरुद्धंसुनेनेतुंयदर्थंवभ्रुरुक्मिनंगरेशोणितपुरेबाणोनाममहासुरः ॥ तस्यकन्यावरारोहानाम्नीषोषेतिविश्रुता ॥ भगवन्श्रूयतांनाथदोषेणाहमिहागता ॥ अनिरुद्धंसुनेनेतुंयदर्थंवभ्रुरुक्मिनंगरेशोणितपुरेबाणोनाममहासुरः ॥ तस्यकन्यावरारोहानाम्नीषोषेतिविश्रुता ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

प्रयोजनिः युङ्कारयितुमिति हेतोः ॥ ८ ॥ स्तनस्तन्य विधानिषयेयत्स्तन्यपुरश्चरणादित्यर्थः ९ २० २१ २२ २३ बहिष्करणनिमित्तीवमित्युक्तं
प्रदेशस्थं कंठभागेनेह इतिग्रहणेन्द्रियस्थानम् ग्रासः देरेकसंवेदैः एकस्वसंवेद्यदीर्घकालंमाषाणांगवा येषुमध्यकंभरहितेदित्यर्थः मणिभिः प्रदानेश्चित्तीणीविद्रोपेरागाभरणक्तपेरा

निःप्रहनिश्चइदाभवेत्॥ दृष्ट्वानोनामसीविधासवेलोकप्रमोहिनी॥ कृतकृत्यत्वनेदेविरुवविधोदृश्यहीरुवमुकेनवचनेनारदेनमहर्षिणा॥ नथेनिय
वनेप्राहविश्वलेखामनोज्ञवाँअभिवाद्यमहात्मानमृषीणांनारदंचनिशंचनिहृदस्थदृष्टेवानरिक्षगानोदारवतीमध्येकामस्यभवनंभुभ्रुग्
नत्समीपेनिहृदस्यभवनंसाप्रपश्यनि॥ सोवर्णवेदिकांतेभक्तवैदूर्यतोरणां॥ मालाद्यमावसक्तंवरकुंभोपशोभितांवहिष्कृतनिभशीवंशासादेरेक
सं दृश्यैः॥ मणिमयवालविस्तीर्णद्विगंधर्वनादितांननोदारवतीमध्येशासादेरुपशोभितम्॥ इदंश्रीभवनंयत्रपुष्पिरेवन्तत्वांनेनः प्रवेश्यसहस्राभवनं
त्वंतन्मोहनांनशानिहृदंसापश्यविश्वलेखावराप्सराः॥ ननः प्रविश्यनहेस्मअनिहृदंसतेजसांमध्येपरमनारीणांनारूपंतिमिरोदितांक्रीडाविहारेनारीणि
सेव्यमानमितस्ततः॥ विवेशमधुमाधीकंप्रियापरमयायुतं॥ वरासनगतंतत्रयथावैलविलंतथा॥ वादयंतेस्मनालंवगीयंतेमधुरंतथा॥ नवनस्यमन
स्तत्रनमेगर्धमचिंतयत्॥ स्त्रियःसर्वगुणोपेतानृत्यंतेतत्रतत्रवै॥ प्रियासुगीयमानासुनृत्यमानासुसर्वशः॥ नवास्यमनस्तुष्टिंचित्रलेखाप्रपश्यति॥
नवाविरमतेभोगैर्नवापिमधुसेवनैः॥ यऊमत्याहिसत्त्वोहृदयेपरिवर्तते॥ इतितत्रैवदृश्यावनिश्चितागतसाध्वसांसादृष्ट्वापरमस्त्रीणांगणेशक्र
जोपमां॥ चिंतयाविश्वदृश्यावित्रलेखामनस्विनीं॥ कथंकार्यमिदंकार्यंकथंवक्ष्यतिभवेदिति॥ सोनहिनाचिंतयित्वाचित्रलेखायशस्विनीं॥ नामस्वा
दृश्यामासविश्वाभुभलोचना॥ हर्म्यस्त्रीगणमध्यंदृष्ट्वावांनहिंतंनसा॥ ननोंतरिक्षादेवाभुप्रासादोपरिधिष्ठिनां॥ प्राप्तुमिंवचनंग्राह्यंश्लक्ष्णंमधुरयो
गिरा॥ वक्तुदृनातत्समनोकृत्वावाक्यमिदमब्रवीत्॥ अपिनेकुशलंवीरसर्वत्रयइनंहनो॥ अहल्लावन्नहोवाकश्चि

रविनाम् २४ २५ २६ ३० ऐतचित्तंकुवेरम् २८ नमनमनरेमेइतिद्रोषः स्यं यतोऽसौनमेवउपासभोगमेवाऽचिन्तयत् एतेनयथाउपासप्रेऽनिरुद्धमपश्यदेवमितरोऽपिनामपश्यदितिज्ञेयम् २९ ३०
श्चिन्ताः निश्चयवति जनसाध्वसाः निभयाः ३१ ३२ ३३ खादयामासाः अनिरुद्धयतिरिक्तान् ३४ ३५ ३६

हरिः ॐ

दृक्छनिनेत्तत्वो॥भृणुष्वमेमहावाहोविनांतेरतीस्तवं॥३७॥उषामसत्यालक्ष्मणेवस्थामितवतनः॥स्वप्नेतयात्वयादृष्टास्त्रीभावेवापिलंभितां॥३८॥विभर्तिहृद
येयात्तेनयासंप्रेषितास्महां॥हृद्दतीनेभनीचैवनित्यसेतीमुरुंमुरुं॥३९॥तदर्शनपरासोमकामिनीपरितप्यतेयदित्वंयात्यसेवीरधारयिष्यतिजीवितं॥अर
शंतेनमरणंतस्यानात्यन्तसंशयो॥यदिनारीसहस्रंतेहृदिस्थंयदुनंदनं॥४०॥स्त्रियाः कामयमानायाः कर्तव्याहस्तधारणा॥त्वंवनस्थावरोरुक्षेदृष्टाहृदीम
नोरथः॥४१॥विन्यस्तहस्तमयादृष्टंत्वांवीक्ष्यस्त्रीजनिष्यति॥सानुक्रोशोपहासेनभवन्तमनोरथो॥४२॥उषानेवनतेबुद्धिर्वेयंवयदुनंदना॥भूयतोवीरवत्स्याः कुलस्त्री
त्वंयादृशीं॥४३॥सस्थानप्रकृतिंवास्याःपितरंत्रक्ष्यसीमतेः॥वीरोबभ्रुसुतोवीरोबाणोनाममहासुरः॥४४॥सराजाशोणितपुरेतस्यात्मजकृतेसुता॥तयावगतविज्ञा
तस्त्वन्मयंवापिजीवनंमेमनोरथकृतोभवेदेवारहोत्सवंशंसतित्वंगमान्मासुशोणीप्राणान्धारयतेशुभा॥४५॥वैशंपायनउवाच॥विचलेत्वावकःकृत्वासो
निरहोग्रवीद्दा॥हृद्यात्वप्रेमयासापितन्मनःभृणुशोभनेंहृदंभूतिंगतिंवैवसंयोगंहृदितेनयात्॥४६॥वंसवंसमहोरात्रंगुह्यामिपरिवित्तयन्॥यंयंहंसमनुप्रा
शोयदिसतेत्वमिकसि॥नयत्वविचलेत्तेमांदृष्टिमिक्षामाहुंप्रियांकामसंतापसंतप्तःप्रियासंगमकांक्षया॥४७॥ओंजलिर्मयाबद्धःसत्यंत्वंकुरुषेनस्यानद
वनेभ्रुत्वाविचलेत्वावरारोहाःसकलोयममङ्गेशःसत्यमेयत्प्रयाचिते॥४८॥वैशंपायनउवाच॥ईप्सितेनस्यविज्ञायअनिरुद्धस्यभामिनी॥विचलेत्वाननंकृ
ष्णातचेतिवनमध्रजीत्॥४९॥ओंत्वीणगमध्यंकृत्वाबोनाईतेनस्याऽत्मपानंरहोत्वासार्द्धमिंदुऽऽमंसोमानमभानमागम्यसिद्धारण्येविते॥सहस्रशो
णितपुरंप्रविवेशमनोजगौ॥अदर्शनेतमानीयमायवाकामहर्षिणी॥अनिरुद्धंमहाभागायज्ञोपानत्रगकृतिं॥उवाचेदंयदेनंविज्ञाभरण्यभिते॥विज्ञो

५५ अदर्शनात् अन्तैरदर्शनमित्यर्थः पा॰ दर्शयित्वा अदर्शयित्वा ५७

कथंकेनोपायेनगृह्णंतीयनीयंतंवदेतिभावः गुह्ये गुप्ते ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

धर्षितोयं वनाक्रान्तायांस्वयंग्रहणमेवतस्याःनतुसान्त्वानांदानंप्रभुरितिभावः ८१

वरधरवीरकंदर्पसमरूपिणाऽनेनोद्वाविप्रियाहृद्यहर्म्यस्थासतिसत्रीभौ॥प्रवेशयामासवनेहासाहंत्वद्दृष्टमदनाप्रहर्षोत्फुल्लनयनाप्रियंदृष्ट्वार्थकोविद्यंसा
हर्म्यस्थिनप्रवेशयादवप्रत्यक्षनयनौविप्रलेतांपरिचन्यप्रियास्थानेरजोनयनान्तरिताकामिनीग्राहविप्रलेतोभयादिनाःसखीदंपरमंगुह्यंकार्यकार्यवि
चारेणगुह्येकृतेधर्वेत्वत्प्रकाशेजीवितभयःविप्रलेतात्रवीदाकंपृक्तेनिधर्यंतस्यांकृतंपुरुषकारेणदैवेनाशयतेसत्यांयेदृष्टयाःप्रसादस्तेअ
निकृतोभविष्यति॥अप्रमादात्कृतंपुरुषंनकश्चिन्नाशयतेनरः॥सात्वांवेवृक्षान्तर्पयस्थितंवेतनाभिरुद्यमेदितिवाहत्वानिरुद्यमिदंवयः॥दिष्ट्यासत्व ८१
गतश्चीरोदृष्टपतेसुभगेजनेऽवकृतेनवयंविप्रकुलेधर्षियष्कामयाकश्चिन्नवमहावाहोकृतेसर्वेनोगतोदृश्यहिमृदुस्त्रीणांनेनदृष्ट्वाम्यहंनवानस्तन
दर्शनंऋत्वाउषाकःश्लक्ष्णमर्थवतीसोषाहयदुशतेःशुभाक्षरतरंवयःहर्षविप्लुतनेत्रापःपाणिनाऋक्षमृज्यवीग्रहस्यसत्रिनप्राहहृदयाहृक
वयःकुशलंमेवराहेसर्वत्रमित्रभाविणीतित्वत्प्रसादेनमेदेविप्रियमावेदयामितेअहंपूर्वंथमयादेशेयंशुभदर्शनीतिसितत्रोमयादृष्टंतत्क
न्यापुरंमहत्॥सर्वमेवमहंभीरुत्वन्यसालद्विगतनःनेनवनदुदयत्यावेविप्रियाशंकाभविष्यति॥इत्यात्मप्रीतिमानायत्नियार्थंवभाभिर्मिभनुम
तोत्रियोयेवप्रयोदशरणंगतःहरत्नकान्तरमानासाकुरुदेशेचलेकृतोंकोनेनसहसंयुक्तादिव्यस्त्रगनुलेपनःउषयासहसंयुक्तोविहारतोवाराणसि
भिः॥ततस्तेथारुदत्वैवंप्रत्यक्षंवेदितंवुतोयथाहंमयोवेणकन्यायात्वद्यनिरूपोततःकिंकरसेसंतव्यादिदंभीमकर्मणोबलेःपुत्रेणावारोन
वीरेणामित्रघातिनाग्रहत्वंसहिनाःसर्वेहन्यतामेवदुर्मतिःयेननःकुलवारित्रंदूषितंदूषितात्मनाउषायोधर्षितायांतत्कुलेनोधर्षितंमहत्

+ २ कांनेनसहसंयुक्तास्थितावेभीतभीतत्वत्ततश्चोद्दहर्षेणगंधर्वेणसमोपतुः अन्योन्यरेमतुस्तोतुचक्रवाकोयथादिवापतिनासानिरुद्धमुपेतवरांगना
कांनेनसहसंयुक्तादिव्यस्त्रगनुलेपनाहरमाणाऽनिरुद्धेनप्रविक्षतानुसानदाऽहंतस्मिन्वेश्मन्यागतेप्राप्तेयदूनामवभोहिंसः दिव्यमाल्याम्बरधरी

अथैवमुक्तो रामेण सर्वं प्रहस्य वेधसा ॥ अहो वीर्यमहो धैर्यं महोत्साहो बलं महत् ॥ एकेन वनमासाद्य किं करोषि बहूनिह ॥ इमांस्तिष्ठ
क्षणं तावन्मया पूर्वं सुसन्नद्धा विनिर्जिताः ॥ यत्रानिहतदोषाश्च संत्यक्तभयसाध्वसाः ॥ नानाशस्त्रोद्यतकरा नानारूपभयंकराः ॥ हनुमतः समभिक्रुद्धाः
प्रमुखे वधकांक्षिणः ॥ तैस्त्यक्तैस्तत्र निनदैरुक्तास्ते भागवनन्दनः ॥ सहसैवोत्थितः श्रीमान् प्रमुखैः किमिति ब्रुवन् ॥ अथाभ्यपतन वेगेनानाप्रहरणोद्यताः ॥
तेषामेनन्तत्र परिघार्यं दृष्ट्वा महान्तं दृढं नदीं तद्दृष्ट्वा वेगमहनीवनाम् ॥ प्रमुखे वधकांक्षीणां वारणपुङ्गवानां तेनोत्तरदृढं दृष्ट्वा तान्मुखे वारणोवनो
॥ हाहाकारेति वेगेनी मनिहतोभ्यपतना ॥ अभयंतेत्तत्सुखोणि भैत्वहि मिति ते ना मोहर्षकालत्तेनेति भयकारणं कृत्वोपयदिवालत्वधम
र्गोपशान्विनां ॥ अगकृतिनमेवितां भीदृशणाविक्रमोत्तनोभगवत्परितोषनादिहितेवतो कुद्धः सवनमास्थाय संदृश्यदृशनकृतिनो मुद
यो वानोवाणेवानोनिशम्यता ॥ मावियत्तेत्वाकारतुनारदंदेवदृशेनोतिनोनिमेवमात्रेणसेनाभीमुनिपुंगवः ॥ स्तोपविप्रतेत्वाप्योपुरंशोणितसाहयं
॥ अंतरिक्षेस्थितस्तत्रसोनिरुद्धमथाब्रवीत् ॥ मा भैत्तंत्वंमितेवीरप्राप्तोत्यपुरस्त्वयोतेनचनारदंदृष्ट्वासोभितायमहाबलः ॥ ग्रहृष्टः सुमनाभूत्वापू
र्णमभिवतेनोतिनतेवांसतेनकृतासर्वेवामेवगर्जतो ॥ सहसैवोत्थितोवीरस्तोत्रादिनदृवदेवः ॥ नमापतेनसेवेषसंदृश्यैहंमहाभुजो ॥ तावत्तावद्वरोहंते
भवतेविप्रदुद्रुवुः ॥ तेनः पुरद्वारगतेपरिघंदृश्यवानतो ॥ वधायतेषांविक्षेपनानायुद्धविशारदः ॥ तेसर्वेवारणवर्यैश्च गजाभिः परिवेरिणा ॥ शक्तिभिर्मुशलैः शू
लैर्निर्मुरस्तोमरैः सहत्यमानोनारावैः परिवेष्टसमंततः ॥ ततवैः समभिक्रुद्धैः प्रमुखैश्चवकोविदैः ॥ नोक्षभ्यतसर्वभूतात्मानदनेशइवोत्तमैः ॥ आवि

युद्धः

१०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ कुलावदेशिनः प्रख्यातकुलाः १२ भवद्भिर्मेसहाय्यं नकार्यं इतिधंसनेनिसवाद्यर्तादिनिसंबंधः १३ १४ प्रथमभागगाः प्रथम
गागाः १५ १६ १७ १८ १९ २० २१

अपरिवंशोरंतेवोमध्येजनिष्यतासूर्यो दिविवरन्मध्येमेघानामिवसर्वगः॥ इंद्रकुलानिनधरेनारसोहृष्टचेतनः॥ साधुसाधुनितज्ञातावनिरुद्धमभा
षतोनेहन्यमानारोइणपरिघेणामितौजसा॥ प्राहवंशभवान्सर्वमेघानूतेरितोयथा॥ विज्ञायदानवान्वीरः परिघेणसविक्रमः॥ अनिरुद्धोरणेहृष्टः
सिंहनादेननादयन्॥ दानवांश्चमहाबाहुर्मेघानांप्रयुगेहनत्॥ निरुध्यमानिकुक्षीशदानवान्वृद्धबालकान्॥ नेतनेसम
रेसर्वेहन्यमानामहात्मनाः॥ घनोघासत्तनोभीतायवृद्धपराङ्मुखाः॥ ततोघासमीपस्थाःसंतोदुधिरोक्षिताः॥ नरामलेभिरेत्राभयविक्रमवानसाः॥ मा
भैष्टमाभैष्टइतिराजानेनेवचोदिताः॥ सासमुत्पत्यवेकक्षाद्युधंसनवोनमाः॥ तानुवावपुनर्वीरोभवद्भिस्तत्रवानरैः॥ किमिदंलोकविख्यातंपरपड
लंजघ्नुरंजसा॥ भवंतोयांतिवैकक्षंक्षीणाश्चविवे - तसः॥ कोयंयस्यभय० मुक्तोभवंतोयांतनेकशः॥ कुलावदेशिनःसर्वेनानारूपविशारदाः॥ भवद्भि
र्नैवमेकार्यंदुरंसाहस्यमद्यवै॥ भवद्भीधंसनेनेवंमत्तमीषानसूनवः॥ अथनानाप्रहरणैरादित्यामित्रसत्तमाः॥ आदित्यारोहणाभूमानन्यानपुन
राःपुनः॥ प्रमाथगणभूयिष्ठंआदित्यंनत्यनिग्रहे॥ तमनीकंमहारोढंनानाप्रहरणोद्यतैः॥ अथांतरिक्षंवृक्षाभंविद्युद्गिरिवोद्गतैः॥ वानानीकैःसमभवद्वा
नःसंसंदीप्तलोचनैः॥ केचिन्निशितास्त्राःप्राक्षोभयंतोवानराइवसंयुगे॥ अन्येनरिक्षेवनदन्घर्मानेदुर्वनोद्यानेननर्तेसमहासैवंसमेतमभवत्पुनः॥ निरु
द्धेनिवनद्वारोभूयेनसर्वगः॥ अनिरुद्धोरणेवीरःसवनानभवत्तदा॥ तत्रश्चर्यंसमभवद्यदेकस्यसमागतः॥ अयुध्यतमहावीर्यैरानवैःसहसंयुगे
॥ तेषांतेवचनंश्रुत्वापरिघालोमरानघिः॥ तैरेवचनसंदृष्टैनानानघानमहाबलैः॥ पुनःपरिघमुत्क्षिप्यप्रहृत्यरणमूर्धनि॥ तैरेनसंघान्समरेनिजघा

नमस्तवनानाविधिविशेषयमेवोत्सृष्टपृष्ठरसमूर्जितौजसेनेनविषरनागीनेकः शतानिवहेणाः॥ धीमतुद्धोनमोविद्मानुनेविभुनेनथाहिनिशकारानहाधि
ज्ञादिवरनेभ्यहरणतो॥ एकंसहस्रशतत्रुटद्दृष्टरसमूर्जितौजसेनेनकीर्तितंवदुधानुदेवादिनस्त्रिगतनकोननतेनाभिसनमात्तशिरोधरपरिभ्रमा
णाइवेनयत्रनागोधवात्मनः॥ मजवानिरधोघेतेउद्यमानाःतमेननेनःकृत्वावानेत्वरंघोरंहिशोजनमुहूर्तोजनः॥ एकैकस्योपरिनरातेनोनमभिपी
डयन्तीवमेनःशोणितेनजगुर्विषादहिमुत्सरणानवेधकुशलादेवैर्युधानोनादशंधर्यापादशंपुधमानानामनितरेनसंयुगेकविदमेनोत्तिरंतप
नन्त्रधानलेनोहनवगिरिश्रृंगाभागद्यश्लाघिषाणायः॥ तैर्वारणमुत्सृजरणेजगुर्भयसमाकुलाविशालमाकाशतलंहनवानिर्जिताल्हा॥ निःशेषभ
क्षोमहतीदृष्टातोवाहिनीनहावाणःकोधान्नजन्मालसमिहोपिरिवाघरेणाअंतरीक्षचरेभूवासुनादीसमेननेनःनारहोनृत्तनिर्तोत्तनिरुद्यसंयुगेगत
नस्मिनेनरेवेवाणःपरमकोपनःकुंभोऽसंग्रहीनेतरघनात्थयोयेनाक्षयोयत्रनिरुद्धोवेउद्यतानीरघोत्यनेनःवहिशासिगदाश्लानुशस्यवरत्वधानो
वधोनाकुसहस्रेलाशक्रोधजशनेरिवाविरुगोधगुत्तिश्रेष्ठवाहुगिःसमहाभुजः॥ नानाप्रहरणोपेतःभुशुभेदानवोत्तमः॥ सिंहनादैनदन्कुद्धोविक्रारिनमहद्ध
लः॥ अत्रवीन्निशुनिशुनिक्रोधसंरक्तलोचनः॥ वचनेनत्यसंरक्तप्रभुपिरपरानिनः॥ वालाववचनंसत्वेसमुद्दीप्तनतोमहत्॥ किंकरणेनानिर्योसंरक्षधजपनो
किंनाकरोषेवमपिनदोगंदशानत्वेमहारथोनित्यजासिसहस्वेतरथेषुकर्मसामनः॥ एवंदेवासुरेयुद्धेहिरण्यकशिपोरिवानमापतनेहदशोनवंयडुंगकः॥
संग्रहेषुनोयुद्धेनलाघवंप्रथनोअसिवर्मधनेवीरःस्वस्थःसंग्रामलालसः॥ नरसिंहोयथापूर्वमादित्यवधोयनः॥ आपतनेहदशीवत्वद्वर्मधरस्तदा॥ त्वद्

४२ ४३ ४४ ४६ शुद्धकाण्डम् वाणादिशोणताग्रं वक्षीनतीवार्थे भ० ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ अंगेनाऽऽस्वासंबन्धस्याऽविवक्षितत्वात्तेनेत्यनुहिनाविधवाभविष्यन्तीत्यपि अविशाय्येत्यर्थः ६० ६१ ६२ ६३

वर्मधरंनेतरज्ञावाणक्षतानिनेत्रहर्षमतुलंलेभेप्रभुश्चिरवधकांक्षया॥ननुवेणविहीनश्चसकृपाणिश्चयारथः॥अजेयमितिनंमन्वानुदायामिमुखेस्थितः॥अभिदुद्रावतंवीरोनिनदन्भीमविक्रमः॥वावंवावसकृद्वोदृश्यतोहन्यतामिति॥वावंवंब्रुवतस्तस्यश्रुत्वाप्रभुश्चिरहवैरिणस्यवचनंक्रोधाद्रक्तमानोभृशंदधमन्॥दृष्ट्वाभयपरिक्लान्तंदहनेनत्रभामिनी॥अभिदुद्रुवःप्रहस्याथसमाक्षास्यवनोत्थितः॥अथवाणशरौघाणिशङ्काणांसमंततः॥विभेदसमरेकुद्धोत्यनिदुद्रुवेद्रुवा॥अभिदुद्रुत्यविद्वेदृढंक्षत्तस्यपराजयोविवर्धशरवर्षाणिशङ्काणांसमंततः॥वाणैर्निदुद्रुवुरसिंकांक्षन्तस्यपराजयोविवर्धशरवर्षाणिनिवाणसहस्रा णिवर्मणावबभूवसः॥वभौप्रभुश्चनतस्थित्यःसूर्यश्चोदयेयथा॥तोभभूवरणेवाणामास्थितोयद्वनेद्रुमः॥सिंहःप्रगृह्यतोद्वागजमेकंयथावने॥ततोवा णसहस्रोघैर्मर्मभेदिभिरासृगैः॥वेधाधनिधिनेतीशःप्रासृजद्विरपत्तिनं॥समाहतस्ततोवाणैःखड्गवर्मधरोपतत्॥तेनाघातंनिशितैरभ्यघ्नतोपसायकैः॥सोनिविद्धोमहावीरोःसन्नतपर्वभिःक्रोधेनापिप्रजज्वालविकीर्णैःकर्मदुःकरम्॥रुधिरौघप्लुतेगात्रेबीलवर्षैःसमाहतः॥आप्लुत्यसहसाक्रुद्धो रथेवांतस्थोहिनत्॥नघानवाश्वान्नत्रेणवाणत्यरणमूर्द्धनि॥तेऽपतःशरवर्षेणपट्टिशैस्तोमरैस्तथा॥वाकारांतहिंतंवाणोघृढमार्गविशारदः॥हतो यमितिविज्ञायप्राणरक्षनवारणे॥ततोवसुत्यसहसारथपार्श्वेव्यवस्थितः॥शक्तिंवाणततःक्रुद्धोघोररूपोभयंनकां॥जग्रहज्वलितांघोरांघंटामालाकुलां रणे॥ज्वलनादित्यसंकाशांयमदंडोपमद्युतीं॥प्राहिणोन्नमशोगेनमहोल्कांज्वलितामिवां॥तमापतंतींसंप्रेक्ष्यजीवितंनकरीनदा॥तामिद्रुतनदाराक्षिंजघ्राहद्रुतयोनमः॥निर्विभेदततोवक्षंतयाशक्त्यामहाबलः॥सामित्वातत्यदेहंतप्राविशद्धरणीतलं॥सगाढविद्धोव्यथितोभृजयाहिंसमाश्रितः॥

अभिभूतंयुसंक्रुद्धंयथोवाणारथंप्रति। असिभिर्मुसलैश्चक्रैःपट्टिशैस्तोमरैस्तथा ५५ तमापतन्तंनिशितैरभ्यघ्नन्सायकैस्तथा।
सोनिविद्धःशरीरेभ्यश्चाप्राच्छिनभिकंपनः।५५

ततोऽब्रवीद्विभीषणकुंभीनसौ नाऽत्र संशयः कर्तव्यः किमेवं राजपुत्रौ ततस्तौ महाबलौ महावीर्यौ निर्विकारौ दृश्येते मायामाश्रित्य पुरुषतनायेवं यथा भवेत् आत्मानं संवरं शस्त्रप्रहारात् किमुपेक्षसे यदि तावेवं भवेत्परसाध्यो भवेदयं सर्वासुराणां संक्षयो भविष्यत्येतन्नात्र संशयः सर्वपुरुषमायौ नो भवेद्वीर्याधिक्यतश्च बधानामयमपेक्षनः सर्वान्निनायेत् कुंभीनसवचनैरेवं ततो वैदेहः प्रोवाच दृष्टौ वरः स्थो हनस्व विदेहपुत्रं प्राहरंश्च आत्मानं महमेनैवं हत्वा निवर्तयन्नगरीं त्वमुक्तास्त्रथः सभ्रजः साश्वसारथिः गंधर्वनगराकारं तत्रैवांतरधीयत मुमोचानिशितान्बाणान्कुंभो मायाधरो बली विज्ञायोन्नहितं बाणैः प्राग्रुद्विरपराजितः पोदवेणसमायुक्तैः संपूर्णनहिभोदृशा आत्मायतामसौ विधोनदाकुंभो बलेः सुतः मुमोचविशितीक्ष्णान्कुंभो मायाधरो बली प्रगुणैर्विशिखैर्विद्धः सर्पभूतैः समंततः वेष्टितोवृक्षजातस्तदेहपन्नगराशिभिः ततवेष्टितसर्वांगो वृक्षः प्राग्रुद्विरहवत् निःप्रयत्नः कृतस्तस्मै नाकरवपर्वतः ज्वालावलीढवदनैः सर्पभोगैर्विवेष्टितः अधोनःपर्वताकारः प्राग्रुद्विरभवद्रणे निःप्रयत्नगतिश्चापि सर्वैवक्रमयैः शरैः नविध्वंसभूतान्मासर्वतः परिवेष्टितः ततस्तं वाग्भिरुग्राभिः तेलक्षः समतर्जयत् वीरोध्वंसमाश्रित्य प्रोवाचेदं वचः कुंभीनसवधार्थी प्रेम मेवकुलपांसनः वारिवेगेनमेलोके दूषितेदूषितानना इत्येवमुक्तेवचनेकुंभीनो वाक्यमब्रवीत् राजन्वक्ष्यामहंकिंचित्तन्मेशृणुयदीच्छसि अयंविज्ञायतोकस्यकुतोवायमिहागतः केनवायमिहानीतः शक्रतुल्यपराक्रमः मयायंबहुशोराजन्दृष्टोयुध्यन्महारणे क्रीडन्निवचपुर्दुष्टदृष्टपेदेवसन्नवत् कुलशीलवयोवीर्यैः सर्वैरेवसमन्वितः सर्वपुरुषसंहारो भवेद्वीर्याधिक्यतश्च बलवान्स

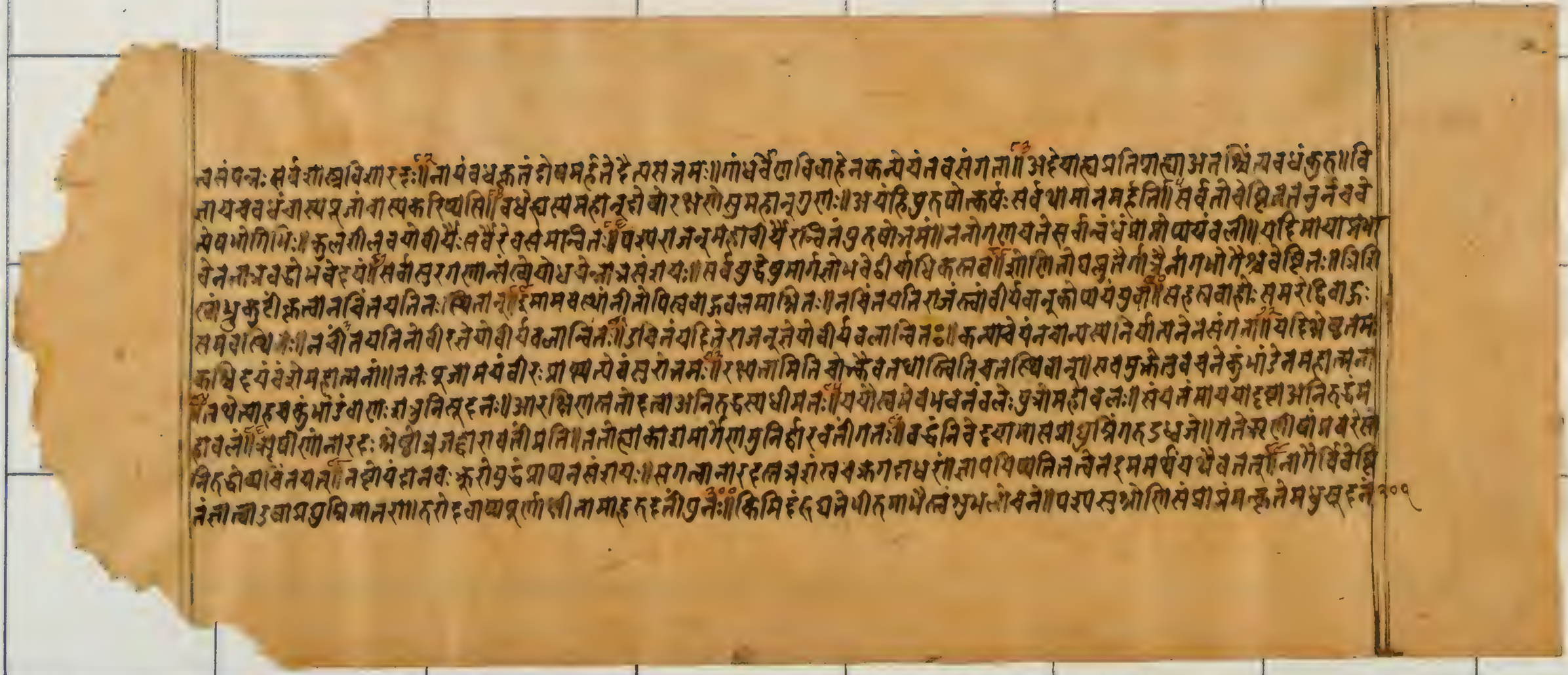

हरिवं॰ ३७१

॥ यस्याजोत्वचनिर्मुक्तायाऽजाकंचनसन्निभा॥ हानयानात्रमेयंनिगर्भाश्चास्रवयोषितां॥[२०२] ॥ वैशंपायनउवाच॥ स्वप्नमुक्तानिरुद्धेनउषाःवेभावमागता॥ नृपंसंपितरंवैशंपतिमुपमन्युमा[२०३] ॥ इतिश्रीहरिवंशेप्रथमेपर्वबंधः॥ ॥ वैशंपायनउवाच॥ बाणोनामपुरेवीरःसोनिरुद्धःसहोषया॥ सान्निरुद्धोसुरेंद्रेणबाणोनबलेस्तुनाशोनरादेवीसकौमारीरक्षार्थंशरणंगतः॥ पक्षीनमनिरुद्धेनदेव्यालोनमिहंशृणु॥ अनेनमंत्रयंदिव्यमाहिदेवेसनातनी॥ नारायणंनमस्कृत्यप्रवरंपुरुषंविभुं॥ वंदीकात्यायनीदेवीमायीलोकनमस्कृतां॥ वरदांकीर्तनियांसिद्धांनमामिहरिसंस्तुतैः॥ ॥ ऋषिभिर्देवनेत्रेश्चयक्षसैरवंदितांशुभां॥ तांदेवींसर्वदेहस्थांसर्वदेवनमस्कृतां॥ ॥ अनिरुद्धउवाच॥ मरेंद्रविष्णुभगिनींनमस्यामिहिताय वै॥ मनसाभावभूतेनशिवांलोकहितांजनैः॥ गोनंदीकंसभयदांयशोदानेदकर्दनीं॥ मेघांगोकुलसंभूतांनंदगोपस्यनंदिनीं॥ प्रजांरक्षांशुभांसौम्यांदनुपुत्रप्रमर्दिनीं॥ तांदेवींसर्वभूतस्थांसर्वलोकनमस्कृतां॥ दुर्गांदुरंतांपुरुषैर्मायांवृष्णिवरप्रभां॥ शांतिंक्रांतिंजननींलोकधात्रीमोहनीनघां॥ सेव्यांदेवैःसर्वगतैःसर्वलोकनमस्कृतां॥ कालिकांकालिनींदेवींभयदांभयनाशिनीं॥ कन्यांकपालिनींदेवींवरदांवरदर्शिनीं॥ कालरात्रींकालगमांविनेत्रांचतुरानिनीं॥ सोदामिनींमेघरवांवेलांलोकविभूषणां॥ पृथग्यात्रांमहाभागांशकुनीरेवतीनघां॥ तिथीनांदेवमातरंषष्ठीषोडशमातरं॥ सप्तविंशतिनक्षत्राणिनयःसर्वदिशोदृशा॥ नगरोपवनोद्यानद्वाराट्टालकधारिणीं॥ होमांगांसर्वसिद्धांधरणीयोगिनीयोगतत्परां॥ कीर्तिमांशांदिवस्थांनमस्यामिसरस्वतीं॥ वेदानांमातरंवेदविद्याविद्याभक्तवत्सलां॥ तपस्विनींज्ञानिकरीमेकानेशोदशाननां॥ कोटरींबीमहिरांवेदीमितांमलयवासिनीं॥ भूतधात्रीभयकरींकृष्णांशीकुसुमप्रियां॥ हरलीमंदरावासांविंध्यकै

१कोटवीं पा॰

श्लोकाः

वसंततिलकं १

जासवासिनीमसिहरधरंधरुकुलोद्वहनीं॥ कुलभांडनैवोडुगीनिशुंभभयदायिनीं॥ पुरविपक्षपुरोहेवीवनपालनुजोशिवांकीरानीवीरवसनोवीर
सेनानमस्कृतां॥ आजपोसोमपोसोमासर्वपर्वतवासिनीं तिशुंभशुंभमथनीगजकुंभोपमस्तनीं॥ जननीसिद्धसेनस्यासिद्धचारणसेवितां वैरोकु
मारप्रभोपावनीपर्वतान्नजोपेंद्राणीदेवकन्यानांपत्नीदेवगणस्यवा कैडुपुत्रसहस्रस्यपुत्रपौत्रवरस्त्रियः॥ मातापितानगन्यवीविदेवीरोगो
शोकविपत्तीगणानांक्षयश्चगंधर्वयोषितां॥ विद्याधरीणांनारीपुत्रान्वीपुमनुजास्त्रवीरवमेनासनारीपुत्रवंधनाभयात्त्रासिं॥ नमस्कृतांसिद्धे
नोकिन्नरोकीर्तनसेवितां॥ अविनाशप्रमेयाशिवाशिवाशिवनोत्कृतां॥ सविनीमधिरन्येश्चकीर्तितांत्रासिगोनमिनिवनवासादविघ्ननक्षिप्रंभुवेप
वंधनात्॥ अवेक्षत्वविशालाक्षिपद्मोनेशरणंत्रनेसिवैपामेववंधनोमोक्षंकर्तुमर्हसि॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चवेदसूर्यान्निमातृनां॥ भार्यिनोवस
वश्चैवविश्वेसाध्यात्थैवसामहेंद्रःसहपर्वतोधानाभूमिर्दिशोदशांगावोनक्षत्रंवसाश्चग्रहनागोरगास्तथा॥ सरितःसागराश्चैवनानाविद्याधरोरगाः
नैरथानागाःसपर्णीश्चगंधर्वाप्सरसोगणाः॥ कृत्स्नेजगद्दिदेवीकंदेव्यानामानुकीर्तनात्॥ देव्यास्तवमिदंपुण्यंयःपठेत्सुसमाहितः॥ नतस्यासाध्यमेमा
सिवरमग्र्यंप्रयच्छति॥ अष्टादशभुजादेवीदिव्याभरणभूषितादिव्यहारभूषितसर्वांगीमुकुटोज्ज्वलभूषणां॥ कात्यायनिस्तवसेत्वंवरदेवामतीवनोनमो
स्तुतेमहादेविसुखीनासिभनत्वमांप्रयच्छत्ववरंशुभं॥ पुत्रिंदेवशांधनिं॥ वंधनस्थोविभुर्योयंसत्यमेनउशनिना॥ वेशोपावनडवाशा॥ स्तवंस्तुतो
महादेवीदुर्गादुर्गपराक्रमा॥ सान्विधंकल्पयामासभनिरुद्धस्यवंधने॥ अनिरुद्धहिताधीयदेवीशरणवत्सला॥ वद्धवाणपुरेवीरमनिरुद्धंममोक्षय

देव्यानामानुकीर्तनात्॥ ब्रह्मादिकंसर्वनामकीर्तनमितिवदनादेव्यास्तवस्यपठनात्सर्वपंजनगत्कारणत्वमुक्तंभवति॥ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४

नाथसंनयामासनंवीरमनिरुद्धममर्षणं॥३४॥प्रसादंदर्शयामासअनिरुद्धस्यबंधने॥पूजयामासतंवीरःसोनिरुद्धःप्रतापवान्॥३५॥नागपाशेनबद्धस्यतस्यो
त्तमतेजसः॥क्रोधविस्फारितारक्तैर्लोचनैरवलोकयत्॥३६॥सानिरुद्धमथावन्॥३७॥सान्त्वयित्वानतादेवीपत्नीसाभिमुखीस्थिता॥ ॥देवु
वाच॥वक्राऽऽयुधोमोक्षयित्वानिरुद्धंत्वंबंधनात्॥३८॥क्षिप्तानुवासाम्यसहस्रबाहुंपुरीनिजांनेतुमिहेच्छसित्वं॥३९॥यदानिरुद्धंसहवासपुत्रंनेतुं वेदा० ७
नुत्वंगरुडेसहरिः॥४०॥महाप्रलयेवालउदीर्णचक्रेनक्रारयासचराचरंनिशाम्॥४१॥ननोनिरुद्धःप्रनरेवदेवीनद्वाक्षदुःखाशिकोनवक्रः॥ ॥अनिरुद्धउवा
चनमोक्ष्यतेदेविवरप्रदेनभवेनमोक्ष्यतेदेविसुरारिनाशिनि॥नमोक्ष्यतेकामवरेसदाशिवेनमोक्ष्यतेसर्वहितोविधिप्रिये॥नमोक्ष्यतेमहिषमहासुरादिनिनमोक्ष्
तेभयकारिविदिशोदशाप्रलोकालिदलालिभूतभयप्रशासिनी॥४२॥हिमोसर्वदुःखेभ्योनारायणिनमोक्ष्यतेनमोक्ष्यतेजगन्नाथप्रियेदेवेतेमहाव्रते॥प्रिय
भक्तेमगन्नाथःशौनकपुत्रिनमोक्ष्यतेनमोऽस्तुसर्वदुःखेभ्योहानवनोभयंकरि॥४३॥दुःखप्रियेमहाभागेभक्तानांसर्वदानारायणिनमोक्ष्यतेमहादेविशौनकपुत्रिवरंव
रे॥४४॥यत्वंमोक्षितास्मान्नारायणिनमोक्ष्यतेनमामिशिरसादेवीवेदनत्वंविभीषयसर्वदुःखभयप्रशासाद्रिमांपरमेश्वरि॥४५॥रक्षमांसर्वगावेभ्योनारायण
िनमोक्ष्यते॥ ॥वैशंपायनउवाच॥अथोत्तरंगिरेपुत्रंपप्रच्छजनमेजयः॥पठेत्तुसमाहितः॥सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकंसगच्छति॥वेदनत्वोविमुच्येतसत्यमेनदु
वेदिनि॥४७॥इतिश्रीहरिवंशेमहापुराणेवेदमोक्षनामाध्यायः॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ननोनिरुद्धसदृहृदुःसर्वयोषितः॥प्रियंनाथमपश्यंताःकिंन
येदनर्ववैशो॥अहोधिक्किमिहलोकेनाथेत्वत्वत्थिते॥अनाथाइवसंत्रस्तादहिनोभयपीडिताःवत्सेऽप्रभुत्वादेवाःसाहित्याःसमरुद्गणाः॥४८॥

हरिवं.

तयो गताः ॥३३॥ तान्मज्जमानानेकत्वं समुद्रमहाघु जा विमेतंसंभ्यातेषु नाकिंचि दपि मानसेः ॥३४॥ विंतां कर्तुं पाडे वनतव मईतिमा यवा इत्येवमुक्तः कृ
ष्णेन निश्वस्य सुचिरं वृक्षा ॥३५॥ शाह वाक्यं सवाक्यतो भृस्यातिरिवस्यया ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ विह्व योचिंतया चिंतयामनो कार्यमविंतयं ॥३६॥ विचिंतयंस्त्वहं वा
स्यकार्यस्य नलपेमतिः ॥ तच्चाहं भवता पृष्टो नोत्तरं विद्ध्येकचित् ॥३७॥ इदानीं मह्यं गिरसम ध्येहं वरमप्यं वनीगिरिसंन्मुरुच्छं याइवाः सर्वे य पाविंतात्मनि तां
दृढां ॥३८॥ अनिरुध्ये हते वीरे इष्टियां सर्वपार्थिवाः ॥ असमा इति मन्यन्ते सर्वे नस्मात्सर्वा य जान्ता ॥ आरुकश्चैव नोराजा हन्तः शाल्वेन वै ॥३९॥ राजन्ना नीतः
स्तावस्यापि पुण्ड्रकं न्वास्मु हा हतं ॥ यद्ग्र न्वच्यापि नो जानते यो वरेण हतो स्वभूतः ॥४०॥ स तेनाभि हत्स समरे आतो न दविलाले ईनः ॥ इदं तु सुमहत्कार्यं प्राप्त्रमि
कृष्ण वा श्रितः ॥ नैवं विधमहं देवन स्मरे पुनर्धभः ॥ मया व पृष्ठितः पापो येन मे मूर्ध्नि पातितः ॥४१॥ तस्याहं सानु बंधस्य हरिष्ये जीवितं रणे ॥ इत्येवमुक्ते वचने स
त्यकेशीं कामवीति ॥४२॥ वराः कृष्ण मपुजंतां मनिरुद्धस्य मार्गतो ॥ सप वंत वनो इह रां मार्गंत वस्तुधाविं मां ॥४३॥ आरुकं प्राह कृष्णः सात्विते. कृत्वा वचन हाणा
न्वेव मेनिरुद्धस्य वारान्वा हिरामा विरं ॥४४॥ आप्यंतराच्च गाहाश्च वा हिंसंतो वरानृपा ॥ वैशं पायन उवाच ॥ केशवस्य वचः श्रुत्वा आरुक त्वरितो यवौ
॥ अन्वेषमेनिरुद्धस्य वारान्वा हिंस वान्नृपः ॥४५॥ तन्धारात्क वा दिशाः पार्थिवेन यशा विता ॥ अभ्यंतरं च मार्गं च बाह्यं तक्षसं तेनतः ॥४६॥ पाहदा अन्वा
द्दा ते नैव वमहात्मना ॥ वेरमं तं लता देशं तथारैवतकं गिरिं ॥ ऋक्षवंतं गिरिं चैव मार्गं यं त्वरितं हये ॥४७॥ कैकं तंत्र वो वा तं मार्गं स्वं का ननाति वा
यात यं वापिनिः शंक मुद्यानानि ततस्ततः ॥४८॥ पानां वसहस्त्राणि हयानां वा पानेकशः ॥ आह त्वरिताः सर्वे मार्गं यं यदुनंदनं ॥ सत्ता वरिरनास्पि

३१२

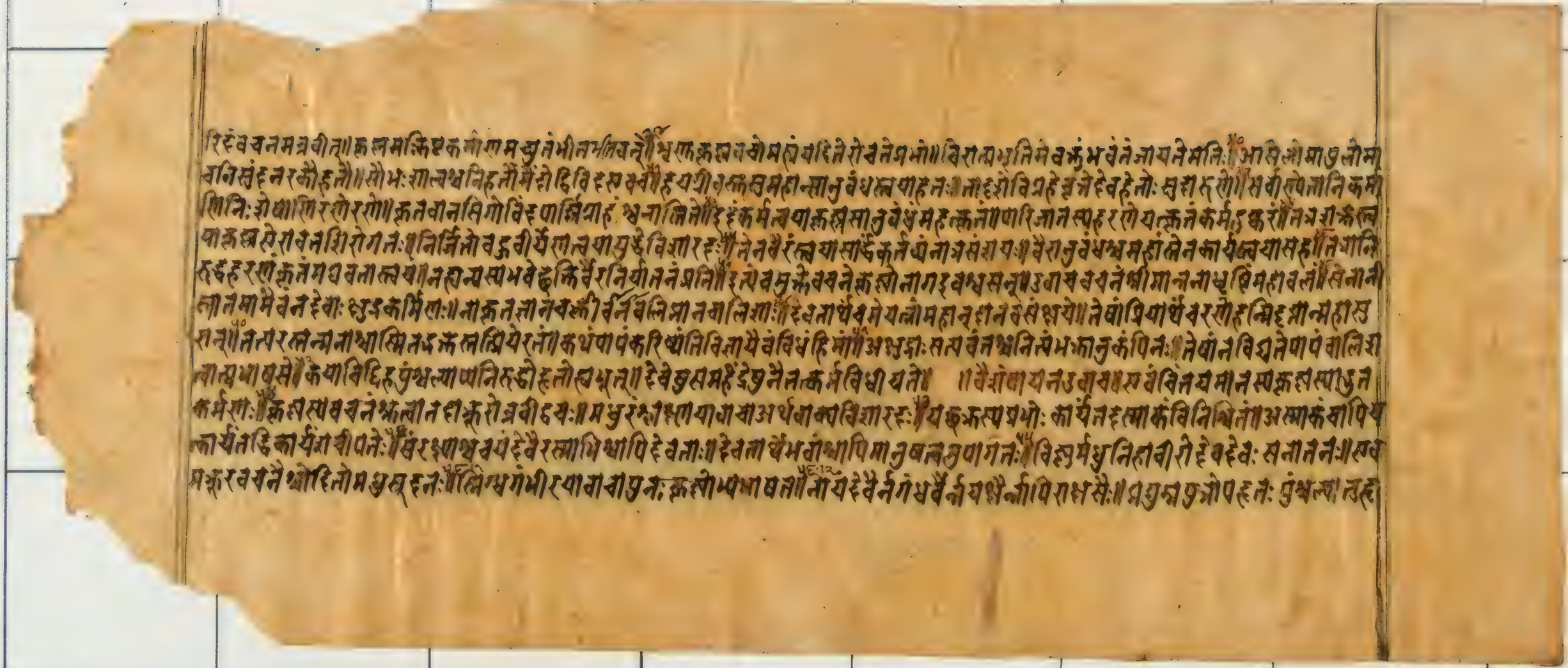

नश्चियाँ मायाविदग्धाः पुत्रस्नेहानवयोधिनः ॥ नाभिहीनसंदेहीनान्मनोविघ्नेभयं ॥ वैशंपायनउवाच ॥ इत्येवमुक्तेवचनेकृष्णेनतुमहात्मना ॥ अथाव
गम्यतत्तेनयदूनांयदुमंडलोहर्षंचैवसर्वेलोत्तमागधवंदिनो ॥ मुदूरःभुक्तवेद्योगीमाधवस्यनिवेशनेनैनेयाः सर्वतः सर्वेसभाद्वारमुपागताः ॥ शनैर्
कृष्णायावादेवचनमब्रवीत् ॥ उग्रसेनानिसभाःशैलाःपुष्पानदयः सरांसिच ॥ सकेकंशनशौरिजन्मार्गिनंवनहस्पतेर्भन्येकृष्णंवरार्हंपुरुषागमनहासुवन् ॥
सर्वेसंविदिताद्देशाःपुण्यिनंवहस्पतेर्यदन्यत्संविधानंयंविधानेयदनेदनानहाज्ञापयनःसिप्रमनिरुद्धस्यमार्गणोंतत्तेहीनमनसःसर्वेवाप्याकुले
क्षणाः ॥ अन्योन्यमथभाषंतेनःकिमनःकार्यमुत्तरं ॥ संदेहोपुतःकेचित्केचिद्वाप्याकुलेभनाः ॥ केचिदुकृतिमास्थायचिंतयंत्यर्थसिद्धयेसंवंचिंतयतो
तेवोवहूर्थमभिभाषिणो ॥ अन्योन्यमभिवीक्षंतेयादवाजानमन्यवः ॥ अनिरुद्धेहनश्चेनिपुनःपुनरारिंदमाःनिरोविमनस्कावेगमयेपुः कथंवनोसंवृ
वनोनेवोप्रधानारजनीनशानतत्सूर्यनिनादेभशंत्वानोवमहात्मनेः ॥ प्रबोधनेमहाबाहोः कृत्स्नस्याक्रियतालयोत्तितः प्रधानेविमलेनाऽर्भनेदिवाकरेःप्रवि
वेशसभामेकोनारदः प्रहसन्निवोद्धूतमाद्यान्सर्वान्कृष्णेनसहसंगतान् ॥ ततः सजयशब्देनमाधवंप्रत्यपूजयत् ॥ उग्रसेनादयश्चान्येनमृषिंप्रत्यपूजय
न् ॥ अथाभ्युत्थायविमनाः कृष्णः समिनिडत्तमः ॥ वधूपकेसगंवैवनारदायहोप्रभुः ॥ सोपविश्यासनेमुख्येपरार्घ्यांस्तरत्नभूषितान् ॥ सत्कारान्प्रतिपद्यान्यान्मुनीवेदं
वयोर्थवत् ॥ नारदउवाच ॥ किमेवंचिंतयाविष्टनिःसंगगतमानसः ॥ ६० ॥ साहहीनाःसर्वेवैकोवारवसमासतेसर्वमुक्तेनवचनेनारदेनमहात्मना ॥ बाल्य
देवोब्रवीद्धोकांश्चयतोभगवन्निहो ॥ अनिरुद्धोहतोब्रह्मन्केनाविनेशिसव्रत ॥ तस्मात्सर्वेवयंयास्यचिंतयाविष्टमानसः ॥ एवमेवयदिद्योतः ऋतोहोधनुनाभ

ऊरु

गवक्ष्यनोसाधुप्रियमेतन्मानद्यु॥[१]इत्येवमुक्त्वावचनेकेशवेनमहात्मना॥ग्रहीत्वैनंहवःप्राहश्रूयतांमधुसूदना॥निर्हेतंसुमहाघुद्धेगासुरसमेमहत्॥अनि
रुद्धस्यैवकस्यवालस्यापिमहाधृधीःउषानामसुतानस्यवालस्यप्रतिमोनसः॥नहत्यैविघ्नेखावैजहारकेनमसाधीःउभयोरपितस्यासीन्महद्युद्धंसुदारुणं॥प्रा
द्युम्निवाणयोःसंख्येवलिनांसर्वयोरिवाअस्माभिश्चापिनयुद्धंदृष्टंपुरुषसत्तमं॥अनिरुद्धोभयाज्ञेनसंयुगेषुनिवर्तिनां॥बाणेनमायामास्थित्यवद्धोनागैर्महाव
लः॥याहिदृष्ट्वाबद्धवत्तस्यवाणेनगरुडध्वजोनेनिवर्तितवान्मेत्रीकुंभोजेनामनस्यहं॥कुमारस्यानिरुद्धस्यनेनाशक्तेनसंयुगे॥बाणेनमायामास्थायसर्वैर्नि
यमनैरुतैः॥उन्निद्धभगवन्नद्यीघ्रंयज्ञसेविजयायवा॥नोचेत्संरक्षितुंकालःप्राणांस्तानजयैषिणां॥प्राणैःकिंविप्रकृतैवीरोधैर्यमालंबतिष्ठति॥[२]॥वैशं
पायनउवाच॥इत्येवमुक्त्वावचनेवासुदेवःप्रतापवान्॥प्रायात्रिकाश्चैसंभाराःसर्वेतत्पवनवीर्यवान्॥ततश्चैनंरथंश्वेतैश्चैवसमेततः॥निर्ययौसमहाबाहुः
र्यथाशीघ्रंजनार्दनः॥[३]॥नारदउवाच॥श्रूयतांवैननेयस्यकर्तुमर्हसिमाधवानसत्येनतदाचैवशक्रोगंतुंमहाप्रभो॥श्रूयतांवतदाचैनंगतवानपिदुर्ज
योगत्वाशक्रसहस्रालियोजनानांजनार्दनः॥तद्दिनःशोणितपुरंप्राप्तुमित्यैत्रसांप्रतं॥मनोजवोमहावीर्योवैननेयःप्रतापवान्॥तमाहयत्नतोविद्ध
महिनांतत्रनेष्यति॥एकेनसमुरूतेनगणेसेश्वरिष्यति॥[४]॥वैशंपायनउवाचतस्यतद्वचनंश्रुत्वाप्रायाद्गरुडंहरिः॥सकृत्यार्थंमागम्यप्रोत्
सिर्गरुडः॥स्थितःप्रत्यात्थवचःप्राहवैननेयोमहाबलः॥गच्छदेवमहाभागनेश्चैत्यंमधुरयागिरा॥[५]॥पन्नगोत्तमसत्वाढ्योकिमर्थंविनिवोत्सहं॥ऊर्ध्वंने
यद्हिशालिंश्रोत्रियंक्षत्रियंनृपं॥किंपक्षपरिक्षेपैर्नीयमिपुरंप्रभो॥प्रभावान्नवगोविंदकीनविद्यतेसमा॥गच्छदेवंगवनेवीरवज्रांगिवम

हरिवं

हो भुजा॥ नावबुध्यति मूढात्मा कोदर्पान्नाशमेष्यति॥ हलेसिंहमुखंकस्य वनमालीनियोक्ष्यति॥ कस्यदेहलतिर्दीर्घो मेदिनीयास्यतिप्रभो॥ कस्यशंखरवंप्राप्ता नोहरिष्यसिमाधव॥ कोयंसपरिहासोद्यास्यतेयमसादनं॥ स्वयुक्तंतववचनेवैननेयेनधीमता॥ वासुदेवोवचः प्राहभृकुंडवदनोवरी॥ वलेःपुत्रेणधी मतेनप्राप्तुमिरपराजितः॥ इ वायःकारलेब्दोनगरेशोणिताह्वये॥ अनिरुद्धस्यकामातीवद्दीनोगोविंदोत्तमः॥ तस्यमोक्षार्थमाकृतोमयात्वेषतनेश्वर॥ अज्ञात्वंवतदज्ञानंनुमन्येनवेप्रभो॥ तत्रप्रापयमांशीघ्रंप्राप्तुमिच्छतिवैदर्भीतेस्कंधावीरहृदतेपुत्रवद्दिना॥ तत्रसाहंवत्वेवाप्तुत्रेणसहभा गिनी॥ अमृतंवहतेवीरत्वयापन्नगनाशना॥ मयासहसमागम्यतस्मिन्काले महाभुजे॥ आत्मामेबंधनंचैवतत्रकाःसर्वकृत्यः॥ सविवेंमोनय त्वाशुभक्षिंवपतगेश्वरो॥ तववेगसमोनास्तिपक्षिणोवनतेसमः॥ सुपर्णस्तक्षतेनत्वांशापेपन्नगनाशनी॥ हासीत्वंतयामातामोक्षितेकाकिनापु त्रेणविक्षेपमात्रेणहतोभ्रातापुरामवान्सुरगणान्सर्वान्मृधेमारोवक्रिमान्॥ गरुत्मान्मेदशावेनयत्वंतत्रमयानुगुरुत्वान्मेहतंभ रंतेनपुत्रान्वनोपमः॥ भूतयत्वभविष्येवननेतुल्योस्तिविक्रमे॥ सत्यसंधमहाभागवैनतेयमहाद्युते॥ अनिरुद्धेक्षलेनाद्यसाहाय्यमुपकल्पतां॥ एतदुक्तवचा॥ अब्रुतामिदंकंतवक्त्रंमहाभुजा॥ तत्रसाहंवविजयः सर्वतोमेमहाबलः॥ धन्योत्पन्नुपरीतोस्मिसंस्तवान्मधुसूदनात्॥ तोत्र यंतेमयाकृतोसिगत्वंमहाभुजो॥ दशाश्वः सुरश्वः सर्वकामप्रदोभवान्॥ अमोघस्त्रीनस्तेहिवरार्थिभ्यवरप्रदः॥ वनभुजश्चनभूर्निश्चनदी प्रवनैकः॥ वानरश्चमहोनोवसनेनामहाकविः॥ धनुर्दरश्चकपरोभवान्नोरक्षधरोमहान्॥ भवान्पूर्वंदेहेपुत्वातोभूमिधरः प्रभुः॥ लोगलीमुशा

१०० वनुर्मुनिर्वासुदेवः संकर्षणःप्रद्युम्नोऽनिरुद्धोऽपरुक्ष्यश्चतस्रोमूर्तयोयस्यसतथा॥ वानुहोत्रं यस्मियंकर्तृ वानुराभस्म होता होमकर्ता त्रयाणामग्नीनांहोमः स्यक्स्रु सन्यास्मिन्नोविषयमात्मनिजीवस्यहोतोस्मीतिसोदिहोतेत्यर्थः वनुराणि पुरुषार्थानांनेता प्रेरकः १११

अग्नी

२१५ ७२

१२ १३ १४ १६ ७ समुद्रोदरसंज्ञो धन्वन्तरिः सुरेंद्रजेमेरुः १८ १९ २० २१ समुद्रगुप्तवसु की धादिरूपेणात्रैलोक्यमथनः संवर्तः संवरणानः प्रलयः वर्तनिः
आदिकृद्गिरिः निलयः स्थितिः कालश्चक्रवर्तिनः २२ २३ २४ २५ उभावपि नौ प्राप्ते सन्धिं त्यागिनः सुखभाजः २६ जयस्थानम् प्रस्थान

लोकः देवकीतनयो भगवान् गोवर्धनधरश्चैव गोपियः कंसहा भगवान् वासुरमथनश्चैव नारिमंत्रभावनः॥ मल्लप्रियो महामल्लो महापुरुषसंज्ञितः॥
विप्रप्रियो विप्रहितो विप्रो विप्रभावनः॥ व्रात्यलक्ष्मीधरश्चैव भगवान् हरिरात्मनः॥ प्रलंबमथनश्चैव केशिहा दानवांतकः॥ अरिष्टो मुष्टिहंता च
तथारावणनाशनः॥ विभीषणस्य भगवान् राज्यदो वालिनाशनः॥ सुग्रीवराज्यदाता च वालिराज्यापहारकः॥ रत्नहस्ती महारत्नः समुद्रोदरसंभवः॥
वृत्रलक्ष्मभगवान् रक्षानो भवंश्चरिपुंजवः॥ धन्वान्तरधरो धन्वी धनुर्धरवरो महान्॥ दाशार्हइति विख्यातो मुक्तधन्वी धनुःप्रियः॥ गोविंद इति विख्यात
उदधित्वं वसुप्रेतः॥ आकाशभवनश्चैव समुद्रमथनो भगवान्॥ भवान्कृष्णो वसुकालो भवान्कृष्णो धरो महान्॥ त्रिमेघवसुमेघो वीजनिधात्रेवसः॥ त्रैलो
क्यमथनश्चक्रो धनो भगवापहः॥ भवान्कामप्रदश्चैव कामः सर्वधनुर्धरः॥ संवर्तो वर्तनश्चैव प्रलयो निलयो महान्॥ हिरण्यगर्भो रुक्मनाभो रुक्मवान्म
धुसूदनः॥ ईशत्वं वसुहा देव असंख्येयगुणान्वितः॥ लोकत्रयमिदं सर्वं त्वत्तो जातं यदुत्तम॥ वसुधायेत्वया घोराः प्राणिनश्चानिरीक्षिताः॥ह
तास्तेयमहं तेन निर्घृणेन निरयगामिनः॥ येत्वया परया प्रीत्या प्राणिनो वीक्षिताः॥ हरयेत्रैव वोभौतौ सर्वथात्वं गमिनः॥ सखेहं महाबाहो वरागः
शासनेस्थितः॥ नयैरंचनतः कृत्वा गरुडः प्राहकेशवं॥ अयमारोहतां वीर आरुह्यतां महाबलः॥ सकुक्षयाभ्येमागम्यहरिदेवस्थितो भवत्॥ प्रा
हकंठेपरिष्वज्य माधवोगरुडेनतः॥ सर्वंशुभविनाशायअरीयं प्रतिपूरितं॥ इत्युक्त्वा परया प्रीत्या शंखचक्रगदाधरी॥ आरुरोह महाबाहुः सप
क्षीपुर्वोत्तमः॥ कृतकेशः कृतश्मश्रुः कृतश्चवर्णितः॥ वनमालाकृतश्चैव वनमालाकृतश्चैवः वज्रांगदिन्॥ श्रीवत्सकौस्तुभधरो मार्गवः॥३१

प्रस्थानमुद्राम् ३० २८ २९ कृष्णोगमनायमतिंचक्रे इतिसप्रस्थेनान्वयः स्वपार्श्वस्थीमस्मगरुडस्यपार्श्वं पृष्ठदेशं आगत्य आरुह्य कृष्णस्येति
शेषः कृष्णकेशोवत्सराम; प्रवत्सय इत्यादिस्मृतिस्मृतस्यैव ३० ३१

१+ कृष्णस्यपार्श्वमागम्यहरिदेवस्थितोभवत् कृष्णकेशः प्रवत्सयो १+

समांगुलिःसुमनसोरक्तोत्पलिनखान्तरः॥स्निग्धगंभीरनिर्घोषोवृत्तबाहुर्महाभुजः॥३२ आजानुबाहुर्ललामास्यःसिंहविस्पष्टविक्रमः॥सहस्रमिवसूर्याणांदीप्यमानः
स्वकाश्यतेयः प्रभुर्भातिभूतानांभूतनोभवनःप्रभुः॥यस्याहुतेभैश्वर्यदृप्तोप्रीतःप्रजापतिः॥३३ प्रजापतीनांसाध्यानांविदुषांब्रह्मवादिनः॥स्तूयमानस्तवैर्दिव्यैःसूनमागधवंदिभिः॥अधिमिश्रैमहाभागैर्वेदवेदांगपारगैः॥संनिधानमभूतानांद्वारकायांमहाबलैः॥३४ गमनायमतिंचक्रेवासुदेवःप्रतापवान्॥आत्मिनो
गतइंद्रत्वमनुहत्वासुरेश्वरान्॥३५ प्रद्युम्नोविजयस्तस्यपशुपःशंभुकश्चनः॥जयवाराहमहावाहोयेवास्यानुचरारणे॥३६ नहिनेप्रभुरेवात्रकश्चिदन्योमहामृधे
॥प्रलयानेऽर्कवान्दीप्तोविजयश्चपराक्रमोविश्वेमिरोशमुदेमेइंसहसेनिकः॥सिद्धचारणसंघानांमहर्षीणांचसर्वशः॥३७ भूत्वनत्वौन्नरिष्यस्याःप्रयतो
केशवोरणे॥३८॥इतिश्रीविष्णुहरिवंशेकल्पपर्वणि॥ ॥वैशंपायनउवाचातनस्तूयमानोदेवैश्चारणानांमहात्मनेः॥वंदिमागधसूतानांस्तवैश्चा
पिसहस्रशः॥सनन्तुरेजेनयाशीर्भिःकूयमानोहिमानवैः॥यमारुद्यवैवस्वतंकालंप्रतिमनद्यौ॥अतीतभुभुवेरूपंयोमनस्योसनिष्यतः॥वैनतेयस्य
भद्रंतेइतिनंहरिनेजसा॥अथाहुनाऽऽकाशगतःकबंधपर्वताकारसंनिभः॥विवर्णोदुंदुराकाशेविकीर्णान्तरसंभवः॥असिचर्मगदाशक्तिशूलपाशधनुर्धरः॥
चर्मशार्ङ्गनखबज्रेशंखेचैवास्यबाहवः॥३९ कीर्तिमंतंसुवीरंचसहस्रंतुवहिनंशाऽऽहवनना॥सहस्रंवैरकायानांवहन्त्येकंरणात्तदा॥तेनप्रहरणेश्रेष्ठाः केनाशं
इंशृंगवान्॥आत्थिनोगरुडस्यास्यान्विनिशाकरः॥४० सनत्कुमारस्यवपुःप्रादुरासीन्महात्मनः॥प्रद्युम्नस्यमहाबाहोसंग्रामेविक्रमिष्यतः॥सपक्ष
वातविक्षेपैर्विधुन्वन्वैनतेयवत्॥३९ जगामसमरंवीरोबलवान्ज्ञानसंयुतः॥अथतावोरतिगतिमास्थायगरुडत्वतः॥सहस्रारणसंघानांशुभंमार्गं

[illegible]नरतीं अथ रामो ब्रवीद्वाक्यं कृत्स्नमप्रतिमं रणे॥ त्वाभिः प्रभाभिर्हीनास्यं कृत्स्नं कल्माषदर्शनं॥ सैवैकनकवर्णाभाः संहताः स्मनसंशयः॥ किमिदं दृ
हनस्तत्रे किमेरोः पार्श्वतोऽथवा॥ १२॥ श्रीकृष्ण उवाच॥ मन्येऽयमस्यनगरप्राभासमरिमर्दनः॥ रथाग्नेस्तनियतोवह्निरेवास्त्रिनोऽत्यनन्॥ अयंराहवनीय
स्यप्रभयास्यसमाहतान्ननेननोवशीवैरूप्यमिदंजानेहलायुधा॥ १३॥ रामउवाच॥ यदिस्मसन्निकर्षस्थोयहनिःप्रभनांगतः॥ तदियंस्वस्त्ययंबुध्यायदयं
नेनरंहिनेति॥ १४॥ श्रीभगवानुवाच॥ कृतश्चैवेननेयत्नयज्ञकार्यमनेनरं॥ त्वयाविधानेविहितेकरिष्यामहमुत्तरं॥ १५॥ वैशंपायनउवाच॥ एतच्छ्रुत्वातु
गरुडोवासुदेवस्यधीमतः॥ एकेमुखेसहस्रंहिकामरूपीमहाबलः॥ गंगामुपागमन्नूर्ध्वंवैननेयोमहाबलः॥ आप्लुत्याकाशगंगायांनिषीदसलिलेतदा
हृदंप्रदक्षिणंकृत्वावैनतेयःप्रतापवान्॥ तेनाग्निंशमयामासबुद्धिमान्विननात्मजः॥ अग्निराहवनीयस्तुततः शांतिमुपागतः॥ तंदृष्ट्वाहवनीयंतु
शांतमाकाशगंगया॥ परमंविस्मयंगत्वासुपर्णेनोक्तमब्रवीत्॥ अहोवीर्यमथाग्नेस्तयोर्दहनुगसंश्रयेयथेहवनीयेवैरूप्यस्यैकेमुखस्यधीमतः॥
त्रयस्त्रयास्तोलोकानांपक्षेप्रतिमेमतिः॥ कृत्स्नःसंकर्षणश्चैवप्रद्युम्नश्चमहाबलः॥ ततःप्रशान्तेदहनेसंवर्तस्थेसपक्षिराट्॥ स्वपक्षबलविक्षेपैः
कुर्वन्घोरंमहत्वनांतंदृष्ट्वाविस्मयंजगुरुत्तमानुवराप्ययः॥ आस्थितागरुडंहोनेनानादृप्तभयावहा॥ किमर्थमिहसंप्राप्ताः केवापीमेजनास्त्र
यः॥ निश्चयेनाधिगंतुंनेगिरिव्रजवहयः॥ प्रावतेवंश्यसंग्रामेनोक्तिभिःसहयादवैः॥ तेषांबुद्धिप्रसन्नानांसत्यादःसुमहानभूत्॥ तंवभक्त्यामह
त्यानाहंसिंहानामिवगर्जतां॥ अथांगिरात्वपुरुवंद्रवयामासबुद्धिमान्॥ यत्नतहर्तनेबुद्धंतत्रगरुत्मावरं॥ अथासप्तस्वरोनपुरुषोनिम

२८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ अंगिरासुरयोनिः ३४ ३५ ३६ अपमानकनिभोपमैः यमनिभैः क्रूरैः अन्तकोपमैः प्राणहरैः ३७ स्थूणानृत्योक्तौनिर्यक्फूत्कृते

नोजवः॥ दृष्ट्वानन्तर्वणागकृष्टकुक्षिः प्रयोत्सरन्नैनथेसुक्कासतपुर्दवर्तमानमवेक्षना॥ अग्निनासहदेवेनसंसक्तोमहामुनेर्जानवेदसःसर्वं क
त्मानः कुसुमत्तथाहनः॥ वसाश्चैवनपनश्चमहावनः॥ हाहाकारश्चविपयेप्रत्यातः पंचवृहः॥ अथापरेमहाभागाःसेरुतीकैर्वातत्यतोः॥ पिठ
रःपनमःसतीर्थागोप्राजत्यवा॥ स्वधाकाराश्चयाःपंचअपुर्धेतोपितामयः॥ योनिरोमविभागोवववहाराश्चयोपुनः॥ हावतीसंप्रपुर्धेतेमहा
त्मानोमहापुनोर्भात्रेयेरथमात्थायभूतपुत्रमभास्वरान्॥ तयोमेधांगिराश्चेवमहर्षिर्विवभोरणोत्तिनमंगिरसंदृष्ट्वाविमुंचंतंशिनान्शरान्॥ कु
त्सः शोवासंकुद्धोत्यक्ष्यन्निवपुनःनिदृश्यमत्रयःसर्वेसपत्नोविदधेभयं॥ ममात्रतेजसाहन्याद्दिशोवात्थविदुनाः॥ अथांगिरास्त्रिभूतेन
दीप्तेनसमभावना॥ आदत्तावैदवीधान्कुसप्राणान्महामुनीन्त्रिभूतेनत्यतेनविद्धेदरमेपुनिः॥ अहंवैदेत्तथानीश्चैर्यमांतकनिभोपमैः ३७
अत्यूक्तोनवाक्येनदीप्तेनसमहामना॥ विध्यांतकनत्वेनवध्यत्यंगिरसंतदाहिशिरोपमुनेर्गोत्रेरंगिरसंविद्धत्रिवाविश्वगात्रः सहस्रा
पमानधरतीतसेनिरोवासनोत्रयः सर्वेधनारोवस्वसः सुताः॥ अवाहयत्तथाशीघ्रंवासत्यपुरमंतिकात्॥ अथागमनतः कृष्णोयमवासपुरंत
नः॥ ॥इतिश्रीहरिवंशेवासपुर्वेत्रिपत्रजयः॥ ॥वैशंपायनउवाच॥ अथवासपुरंदृष्ट्वाकृष्णोवासवनारदः॥ सनत्कौमारिनपुरंकृत्तपश्च
महाभुजो॥ अवतरोमहातेजात्तत्रासहितोवसन्॥ गुहश्चवासपुत्रश्चसनत्सेमकारणात्नारदत्यवरः॥ ऋत्वाकृष्णःसपुरुषुनवीत्तांश्च
मंतत्रिनत्नामत्रभूतोवमहामुनोयदिवातनरकुरोवासमरधूलंपनि॥ शक्तिनोवयमत्रवरोत्यामतेनतोहवेविवदतोत्रकृष्णनारद

यस्मतेनरथगाकर्णनि ३९ ४० ४१ ४२ ब्रवीत् अब्रवीत् ४३ ४४

स ७

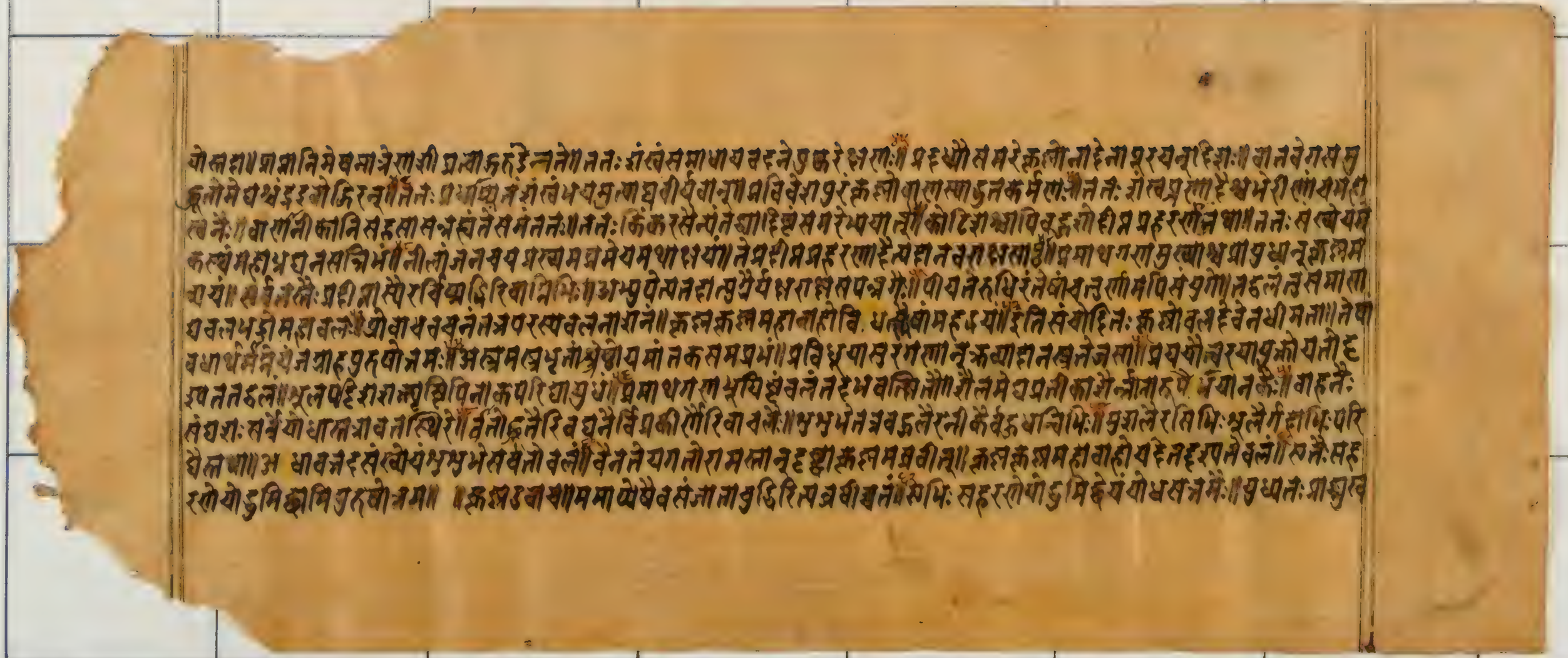

स्यास्त्रसपर्लोवैमनायनः॥ गमेनपार्श्वेप्रयुम्नस्यापमेहसितोभगान्नारायिनयमथान्योन्यमभिनदोरेमतमृधे॥ वेशंपायनउवाचा
न्योन्यंभिरुदःखगोत्रमंगिरिशृंगनिभैर्युद्धगदामुशलत्सोगुलैः॥ पुत्रनोरोहिणेयस्यरौद्रंरूपमभूत्तदा॥ पुत्रानेसर्वभूतानांकालस्येवदृश्यतः॥ आरुद्य
लोगलाथेलमुशलेनाथोद्यतं॥ वरत्रनिवलोरामोयुद्धमार्गविशारदः॥ प्रद्युम्नःशरजालैस्तान्संनान्सर्वशरयत्॥ दानवानपुरुषाद्यान्प्रयुध्यमानान्महाव
लः॥ क्षिप्तांजनचयप्रख्यःशंबरश्चगदाधरः॥ प्रद्युम्नंप्रबलःशंबरमुध्यनेजनार्दनः॥ पक्षग्रहाभिहतानखलेंद्रायविधनाः॥ नीनावेवस्वतमुखंवैनते
येनधीमतानैर्हतमानंदेत्यानामनीकंभीमविक्रमं॥ अथद्युतनसासंबोबालवर्षैःसमाहतं॥ धन्यमानेचनीकेप्रद्युम्नकामःसमध्यगात्॥ ज्वरशिरःपादक्षि
शिरःषड्जोनवत्रोत्रनः॥ भल्लप्रहरणोरौद्रःकालांतकयमोपमः॥ नहन्येसहस्रस्यानुल्बणंनिर्दहन्निव॥ निःश्वसन्नंभसाभ्रनिद्राविनतनुर्यु
नेत्रैःसमाकुलंवक्त्रंकुर्वन्भ्रुकुटिसंहतरोमाणंनक्षःक्षिप्तविनद्धवस्त्रसन्नाहंतमुधमभिकुद्धःसाधेपमिदमब्रवीत्॥ किमेवंवत्समन्यसि
नमोवश्यतिसंयुगे॥ निष्ठुनिष्ठनमेनीवन्मोक्षसेरणमूर्द्धनि॥ इत्येवमुक्त्वाप्रहसन्हलायुधमुपाद्रवत्॥ पुत्रानाग्निनिधैर्वीरैर्युद्धिभिर्जनयंधयोधरन
लत्रसंज्ञानेमंदलानिसहस्रशः॥ रौहिणेयस्यरौद्रेणरूपेणाभवत्तदा॥ नत्वभस्मनदाग्निनंज्वरेणप्रमितौजसा॥ रौद्रोहिणेयस्यशरीरधर्वतो
यमो॥ नदत्यवभस्मसत्तस्यमेरोःशिखरमागतं॥ प्रदीप्तंपतितंनभगिरिशृंगंवदाहरत्॥ रोवेलयाप्रिजज्वालभस्मनाकृत्स्नपर्वतः॥ निःश्वसन्नंधमाण
श्चनिद्राविनतनुर्घृणी॥ नेत्रयोस्तकुलंवक्त्रंकुर्वन्भ्रमंलहा॥ संहृष्टरोमाणानाक्षःक्षिप्तविनद्धवस्त्रसन्नाहंतमोहलधरोवाक्यंक्रुद्धमाहविवेतनः॥

रथिवं

छनेजगाहतनोहरिःतनतंपरमकृद्धोवासुदेवोमहावलः॥स्वमात्मज्वरंरौद्रंविनिष्क्राम यनवीर्यजातो[113]भाविधभूतलेवैनंज्ञानधाकर्तुमुद्यतः॥ध्यायो
पयुक्तरत्नयोः परित्रातुमर्हसि[114]आविधमानेनत्रिलोक्यक्षयेनामिततेजसा॥अशरीरतनोर्वाणी अंतरीक्षादभावत्तो[115]क्रुद्धक्रुद्धमहादेवोयद्वतो
नंदिवर्द्धना॥मावधीर्ज्वरमेनंत्वंरक्षतीयत्नयानघ॥इत्येवमुक्तेवचनेनंमुनेवहरित्वयाभूतमवाभविष्यत्तोजगतः परंशुभं॥॥वैशंपायनउवा
चाऽथवमुक्तोहरीकेशोज्वरोवाक्यमथाब्रवीत्॥क्रुद्धस्त्वपहरोभूद्वैशारंतंतनोज्वरः॥भृकुटीसमसंविंदत्रिशाखंमधुसूदन॥योमेमनोरथेहंतनं
कृतमहोभुजा॥अहमेकोज्वरस्तानन्योन्योकेज्वरोथवेत्यत्रस्तादृहंवेशवरमेनंहनिष्यामि[116]॥भगवानुवाच॥एवंभवतुभद्रंतेयथात्वंज्वरकं
शसेवरार्थिनंवरंहेयोभवंश्चरागतोसिकस्यज्वरोनोकेभवानत्रयथागतः॥योमेमयाज्वरस्तद्वोमयोवैवप्रतीयतां[117]॥वैशंपायनउवाचा
एवमुक्तेनुवचनेज्वरंप्रतिमहायशाः॥क्रुद्धःप्रहरतांश्रेष्ठःपुनर्वीक्ष्यमुवाचह[118]॥क्रुद्धउवाच॥भृकुटीज्वरसंदेशंयथात्वंकरिष्यसि॥सर्वजातिवृति
व्यक्तमथात्मावरुणंगमोत्रिधात्मिभव्यवात्मानंगच्छिष्यंयदिकोपसे॥वनपर्वाग्रजेकेनदितीयेनतथावरान्तृतीयेभागेमानुषेवृषपत्व
नेत्रिधाभूतंवपुः कृत्वाक्षिप्तुंत्वंवज्ज्वरंवनुषीयत्नीयत्मथिष्यसिवनेऽकोंत्रकोंतरोग्राहिकंश्वग्राहिकंश्वनुर्पकंमानुषेवपत्वेहायव
तत्वंप्रविष्यन्वैजातिवधावशेवासुनिवसत्वंशृकुघमोहंसेवृकीरूपेणतथासंकोपपत्रकः॥पांडुपत्रश्चावित्यात्मःकलेशोनर्मवेवचोअपांतनी
लिकोविशाखोशोकेहंचबर्हिणो॥पक्षिनीवृहिमोभूत्वाहविष्यामविवोवरंगोकर्णवनेषेवगत्वासाहविष्यसिनोषपस्मारकोभूत्वाखोरकश्च

भविष्यसि[21] त्वंविविधरूपेनेभविष्यतिमहीतले॥ इत्युक्तान्त्वयीनाथापिपालितोवधमेष्यसि[22] ॥तेहंतमनुयोत्स्यन्तान्त्वोविसहिष्यति॥ ॥वैशंपायनउवा
च॥कृत्वास्ववनेऋत्वाज्ञरोहृष्टमनास्वयम्॥प्रोवाचकिंविदत्तेप्रणतान्मेकृतोजलिः॥[23]॥नरउवाच॥सर्वज्ञातेप्रभुत्वेनकृतोधन्योस्मिमाधव॥भूय
श्चतेवचःकर्तुमिच्छामिप्रुरुषर्षभ[24]॥तनसाचपयोविहकिंकरोमिमहाभुज॥अहमसुरकुलप्रमाथिनाविप्रहरेणनिर्मितः॥रणशिरासिविनिर्जितत्व
यापुरसिमेयनवाक्यिकिंकरः[25]धन्योस्मनुगृहीतोस्मियत्त्वयामन्त्रियेकृते॥आज्ञापयप्रियंकिंतेकरोम्यहंत्रिदशस्यवचनेऋत्वाचतुर्दे
शीदिवः॥अभिसंधिंमृषाकृत्वाशयथावःप्रतिनिश्चयान्त[26] ॥श्रीभगवानुवाच॥महाहवेनवमेवर्षेदोरिसंपराकृंभुजवलकेनलालयोः॥प्रणम्य
मामेकमनाःपठेमुयःसवैभकेश्वरविमानजरोनरः[27] ॥वैशंपायनउवाच॥स्तवमुकृत्वाकृष्णेनजरःसाक्षान्महात्मना॥प्रोवाचवदुत्तमंदृष्ट्वामेवमेन
मविष्यतिवरंतेजरोहृष्टःकृत्वावसमयंपुनः॥प्रणम्यशिरसाकृष्णमपक्रान्तोरणान्[28] ॥इतिश्रीहरिवंशेजरासंधानं ॥वैशंपायनउ नः५
वाच॥ननक्तन्त्वरिताःसर्वेप्रयत्नपरमाप्रयः॥वेननेयमथाहत्वापृथंतेरणमूर्द्धनि॥ततःसर्वाणनीकानिवणवैरवाकिरन्॥आदयन्वेननेयस्त्वा
नदोनिवत्तारणेविकत्थनंतत्पानेधवणवैभवीडिनं॥संवुकोपमहानीकंहनवानोदरासदौकसेशिरिविर्वृहः॥भुजैधनसमीरितः॥कृष्णवा
णाग्निरुद्धोविवृद्धिंपरमांगतः॥हनवानोसहस्रालिनम्निसमरमूर्द्धनि॥भुजोनाग्निरिवार्चिमानरहमानेविरानननौतीर्णमालोमहतीनाप्र
हरणादिनां॥तेनोवाचःसमालाघ्यवारयन्वाक्यमब्रवीन्नाघवंसमुपागम्यकिमर्थंधवविक्लवाः॥दैत्यवंशेसमुत्पन्नाःप लंयशमहाहवात्[29]

संत्र

नन्अऽभावआर्षः २ ३ ४ पहमानष्ठ पहन्नः ५ ६ ७

कवचासिगदाशक्तचर्मपरश्वधान्युत्तमोत्तमायुधकुंतिकिंवदंतोऽरिसैन्यानि[5]व्रजानिवेगवत्संवहरत्संगमेववाभानयद्भिर्नेतृभिर्नेतृमद्भिर्व
नःशस्त्रमुद्धरितेवाकंभृत्यैर्नतदचिंत्यंयमशक्तमंतनंतवेदानवाभयमोहिताः[10]प्रमाथगणशोभेनुतत्रानीकमतिष्ठताभ्यावहोवेगुडायुत
थकेमनस्तीकुंभोदरनामवाणत्यसत्वाप्यथवीर्यवान्॥भद्रंस्वबलमालोक्यरथंवनमयीर्मयवनाराः स्थितोपुरैसंकरोवेगुहत्वाकिमर्थं
वनमुन्मथ्यभवंतोयांतेमोहिताः[15]प्राणात्मकापनायेनिसर्वेतनवुगणाः॥सर्वेकुंभोदराकुंतेभृत्यैनोविभयार्दिताः॥वक्त्राभिभयसंवत्ताः सर्वेयांतिरिरीद
शीभद्रंबलेतनोदृष्ट्वाक्रुद्धेनामितनेजसासंरक्तनयनःस्थाकर्दायपरिवर्तनैर्वेगसंरक्षंकर्तंरथमास्थायवसुप्रभोदेवकुमारश्चनचौनाभिनिर्भेद रथे ५
वेनंदीप्तरथमास्थायवीर्यवान्संदशोष्ठपुरोहरोषप्रधावत्रनोहरिर्विवत्रिवनदाकारसिंहयुक्तोमहास्वनः॥रथोभातिघनोमुक्तःपे
र्णमास्थायधारणीतलोगतसहस्रैस्तुनानादैर्भयावहैः॥नदंतोविविधान्नादान्रथहेवस्यतेःप्रभुः[20]केचित्सिंहमुखात्तत्रकेचिद्व्याघ्रमुखास्तथा॥नागा
श्वोष्ट्रमुखास्तेवैप्रावेपन्नभिपीडिताः[25]प्रालंबनोपवीनाथकेचित्रमहास्वनाः॥खरोष्ट्रगजवक्त्राश्चअन्यशीर्षाश्चसंघिताः[30]छागमार्जारवक्त्राश्चमेष
वक्त्रास्तथापरेवीरिलःशिखिनश्चान्येजटिलोर्ध्वशिरोरुहाः[35]लंबनाःपरिघप्रख्यास्तथासंखदुंदुभिनिःस्वनैः॥केचित्सोष्मसुखात्तत्रदिवौःशस्त्रेरलंकृताः[40]नानाप्र
ज्वलत्कृतापीडानानाप्रहरणोद्यताः॥वामनाविकृताश्चैवसिंहव्याघ्रपरिच्छदाःकपिशाईमहादंष्ट्राहस्तोलूखलिखिनः॥देवेसेपरिवार्यथमहाशस्त्रविनाश गुरुः
नोत्रीलयमानातिष्ठंतिसंग्रामाभिमुखोन्मुखाः॥ततोदिव्यरथंदृष्ट्वातंदृष्ट्वाद्रिशिखाकृतिं॥क्रव्योगरुडमास्थायययौरुद्रावसंयुगे॥वैनतेयस्थमंतंत

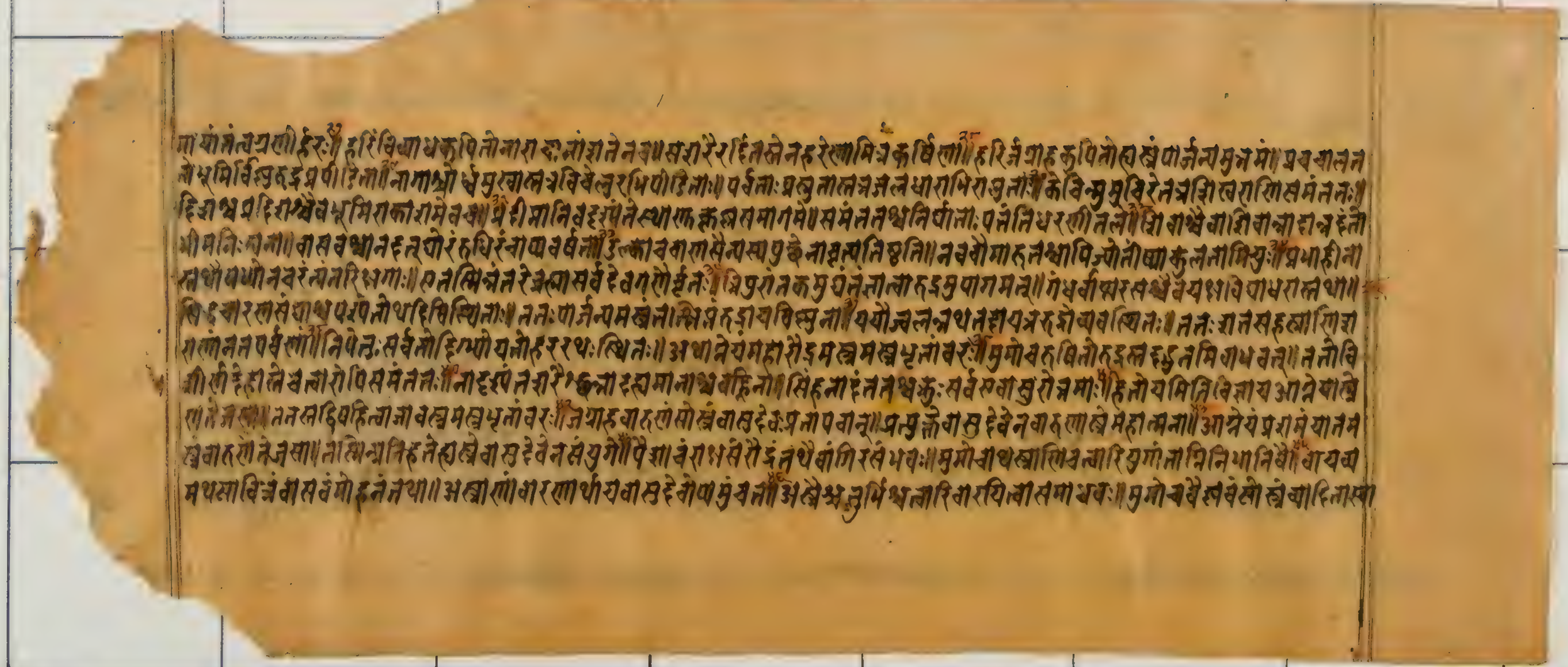

नकोपमौ वेत्रवतीतटे प्रभुर्नृपेनुतवेत्रवतीसुतेनमाः॥ धृतयशगणाश्चैत्रवतीर्नीकंवसवर्गाः दिशः सर्वाः प्राङ्गेनभयमोहनविक्रमः॥ [redacted] प्र
माथगणसैन्येनविदीर्णेतमहासुरः निर्जगामननोवालोकुड्वापिमुखत्वरन्॥ भीमप्रहरणोरुद्रैर्दैत्यैः समहाबलैः धृतोमहारथैर्वीरैर्वज्रीवसुरसन्नि
भैः॥ नाथोधनंवेश्वनथोपधीपिर्महात्मनः स्वत्वपनेप्रवक्ष्यामि॥ सनाभवत्कालिभुभाश्वगासैकृत्तानिपुत्रालिनथैवनिक्षानृवलेः सुतोग्रालसतनमेभो
दरोधनात्वापुरथाधनेशः॥ सहस्रबाहोवृद्धकिंकिलीकः परार्द्धजोधूनदहेमविग्रः॥ सहस्रबाहुर्धनतारकाश्वरथोमहानग्निरिवप्रधानि॥ तमाखिनोदान
वसंहतीनेमहाद्यजेकार्मुकबाणपाणिः॥ दृप्तोनिषण्णयदुपुंगवानामनीवरोदंसविभर्तिहृष्टः॥ सवेगवज्रीरथघोषसंकुलोविनिर्ययौतापनेदैत्यसागरः॥ ५७
वातप्रतिघातनतरंगसंकुलोयथार्णवोनोकविनाशनायधीमानिसंक्रमसकरैर्बुधिस्मान्यत्नोधनिवलानितस्थौमहारथानुद्धिनकार्मुकालिसपर्वतानीववं
नमिरानन्दविनिःसृतैःसागरतोयगम्भीरनिनादहृद्यैः॥ ५८ ॥इतिश्रीहरिवंशेमहापुराणेभविष्यपर्वणिअष्टसप्ततितमः॥ ॥वैशंपायनउवाचः॥ गं
धर्वाणीकृतेलोकेप्रीतेप्रेयंवकेनदा॥ ननंदीनापिवरोनदंदः प्रनदन्प्रतापवान्॥ हिमगौरीमुद्देहल्लरोवेलवलेनवा॥ विपुलंनकरंवालेनग्राहसवतमुरंगमैःसं
वन्मार्गकैवसेनन्नागविलोवनः॥ विनतोवासुदेवेनविनतेनमहात्मना॥ नृमलेनामतोषेणजनग्राहप्रभुसूदनः॥ हरंतेजोयमामसिप्रकारीनहवज्रीवशा
दसधनुर्धरहरिनाभिजंभिनःसंजनतेपेरुवनविजेतासुररत्नसंवलोनलोवालोलमंबोहवनेसकृता॥ शक्तिमोक्षनजनेदनादहर्षविवृद्धवेगसरांस
धनुष्कवद्धूणिनातेविजृंभितोननोननाद्यनात्मासिषणेभीरानिस्वनैःप्रभाषयामासनदाकृतःशंखमहाबलः॥ योवजनत्सघोषेणशक्रविस्फूर्जितेने

एतद् हरिहरभेदं आचक्ष्व लोकप्रकाशाय २८ दिव्यानां दिव्यानाम् २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ अग्नीषोमात्मकौ भोक्तृभोज्यात्मकम् ३४ कनकरिरप्रगर्भः

रिवं. नवरत्नसूत्राणामन्तरमुनेऽनन्तादेवश्चमगवत्स्वयमनन्तेनसूत्रेण ३६ नामकेनेडुकाधिष्ठायविष्णुरूपायविश्वरेणिवरूपिणे॥ अथांतरंनपरमाणमितेन
नोद्दिशतःशिवौ ३७ अनादिमध्यनिधनमेतदक्षरमव्ययंनदेवेनप्रवक्ष्यामिरुद्रंहरिहरात्मकं ३८ योवैविष्णुःसवैरुद्रोयोरुद्रःसविष्णुर्महः॥ एकमूर्तिस्त्रयोदेवा
रुद्रविष्णुपितामहाः ३९ वरदालोककर्तारोलोकनाथाःस्वयंप्रभाः ४० अर्द्धनारीश्वरतोनत्वेनंतीव्रंसमास्थिताः ४१ यथाजलेनलेखिप्रंजलमेवनतद्वेत्॥ तद्वदेवि
मुः प्रविशत्तथारुद्रमयोभवेत्॥ अग्निरग्निंप्रविशन्अग्निरेवयथाभवेत् ४२ तेथाविष्णुंविशल्लक्तरुद्रोविष्णुमयोभवेत्॥ रुद्रमग्निमयोवेशाद्विष्णुःसोमा
त्मकःस्मृतः ४३ अतोसोमात्मकंवेदंजगत्स्थावरजंगमं॥ कर्तारौयावहर्तारौस्थावरस्यचरस्यच ४४ जगतःप्रभुकर्तारौप्रभूविष्णुमहेश्वरौ॥ कर्तृकारणकर्तारौ
कर्तृकारणकारकौ ४५ भूतभव्यभवोद्भवौनारायणमहेश्वरौ॥ स्रष्टौस्रष्टव्यकारौस्रष्टौस्रष्टव्यप्रभवौ ४६ जगतःपालकावेतौस्रष्टिकर्तौस्मृतौ॥ एतेवैप्रव
र्तंतिभांतिवांतिस्रजंतिवर्तंतेरंतेकंपंतेपिबंतिगच्छंतिपश्यंतेभक्षयंतिनमंतिप्रीयंतेकुप्यंतेतुष्यंतेभुंक्तेजानंतिप्रीयंतिपरमेस्थानंविष्णुरुद्रप्रसादजाः ४७ एवंहरिहरौ
लोकेब्रह्मणासहसंगतौ ४८ स्तोत्रंपरमंदेवंजगतःप्रभवाव्ययौरुद्रस्यप्रथमंविष्णुर्विष्णोश्चप्रथमःशिवः ४९ एकरूपद्विधाभूत्वालोकेवरनिनित्यशः॥ नविनो
श्लोकरंविष्णुर्नविनाकेशवंविना ५० नमोरुद्रायशुद्धायशुद्धज्ञानायतेनमः॥ नमोरुद्रायरुद्रायमहादेवायतेनमः॥ नमः संहरतेचारिरोद्रेनमः ५१ वरदेनमोनमः
नमःपिंगलनेत्रायपद्मनेत्रायतेनमः॥ नमःकुमारगुरवेप्रभुगुरवेनमः ५२ नमोधरणीधारायगंगाधरायतेनमः॥ नमोमयूरपिच्छायनमःकेयूरधारिणे ५३ नमः
कपालमालायवनमालायतेनमः॥ नमस्त्रिशूलहस्तायवज्रहस्तायतेनमः ५४ नमः कनकदंडायनगलेव्रतदंडिने॥ नमश्चर्मनिवासायनमस्तेपीतवाससे ५५ नमो

कारणानि महाभूतानि तेजोंकारकोकनारीश्वरः ३५ एतेविष्णुविष्णुसृष्टाः प्रवर्द्धन्तियन्तियत्रूपेणा वायुरूपेणा भान्तिसूर्यरूपेणा एतद्देवतात्रयात्मकम् ३६ २८ २९
३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५

लक्षश्रीवनयेपावनीवनयेनमः॥नमःखट्वांगधारायनमोमुंडशूलधारिणे॥नमोभस्मरागायनमः कृत्तिवासधारिणे॥नमःस्मशानवासायनमोत्ताश्रमवासिने॥नमोवृषभवाहायनमोगतरवाहिनेनमोलम्बेकरूपायबहुरूपायवेनमः॥नमःप्रलयकर्त्रेनमःसागरवासिने॥नमोकालीमुखरूपायनमोघोररूपिणे॥विरूपाक्षायदेवायनमःसोमेश्वरायचा॥दक्षयज्ञविनाशायबलेर्नियमनायचा॥नमःपर्वतवासायनमःसागरवासिने॥नमःसुरारिघ्नायविपुरघ्नायवैनमः॥नमोलम्बनरकघ्नायनमःकालाग्निनाशिने॥नमोलंबकर्णनाशायनमःकैटभनाशिने॥नमःसहस्रहस्तायनमोसंख्येयबाहवेनमःसहस्रशीर्षायबहुशीर्षायवैनमः॥दामोदरायदेवायपुंनमेत्वांनिनेनमः॥नमस्तेभगवन्विष्णोनमस्तेभगवन्शिवा॥नमस्तेभगवन्देवनमस्तेदेवपूजिता॥नमस्तेसामगीतनमस्तेयजुषांनिधेः॥कल्पनांनमस्तेसुरश्रेष्ठनमस्तेसुरपूजिते॥नमस्तेकर्मिणांकर्मनमोत्स्मिन्विकर्मा॥हयीकेशनमस्तेकृष्णहयीकेशनमोस्तुते॥इमंस्तवंतुतइस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः॥समेत्यऋषिभिःसर्वैस्तौतुमहात्मभिः॥व्यासेनवेदविदुषानारदेनदेवर्षीमतां॥भारद्वाजेनगार्ग्येणविश्वामित्रेणवैनता॥भार्गवेणपुलस्त्येनपौलस्त्येनचमहात्मना॥यश्चेदंपठतेनित्यंनरोवेहरिहरात्मकौ॥अरोगीबलवांश्चैवनायतेनात्रसंशयः॥श्रियंवलमतेनित्यंनवलंनिवर्तते॥आयुश्चोत्तमतेपुत्रंकन्याविंदतिसत्पतिं॥पुत्रिणीभूक्तपेवातवरंपुत्रेप्रसूयतेराक्षसाश्चपिशाचाश्चभूतानिविविधानिच॥नयंतेतंनकुर्वंतिनियमायेपठंतेस्तवं॥७॥इतिश्रीहरिवंशेहरिहरात्मकस्तवः॥॥जनमेजयउवाच॥संपूजानेनतोदेवकृतेवैवमहात्मनिपुनश्चासीत्कथंपुंडरेतोमहाबलो॥वैशंपायनउवाच॥कुंभोद्भवेगृहीतेतुरथेनिर्धूतहस्तगे॥जगिडाद्वारकांयत

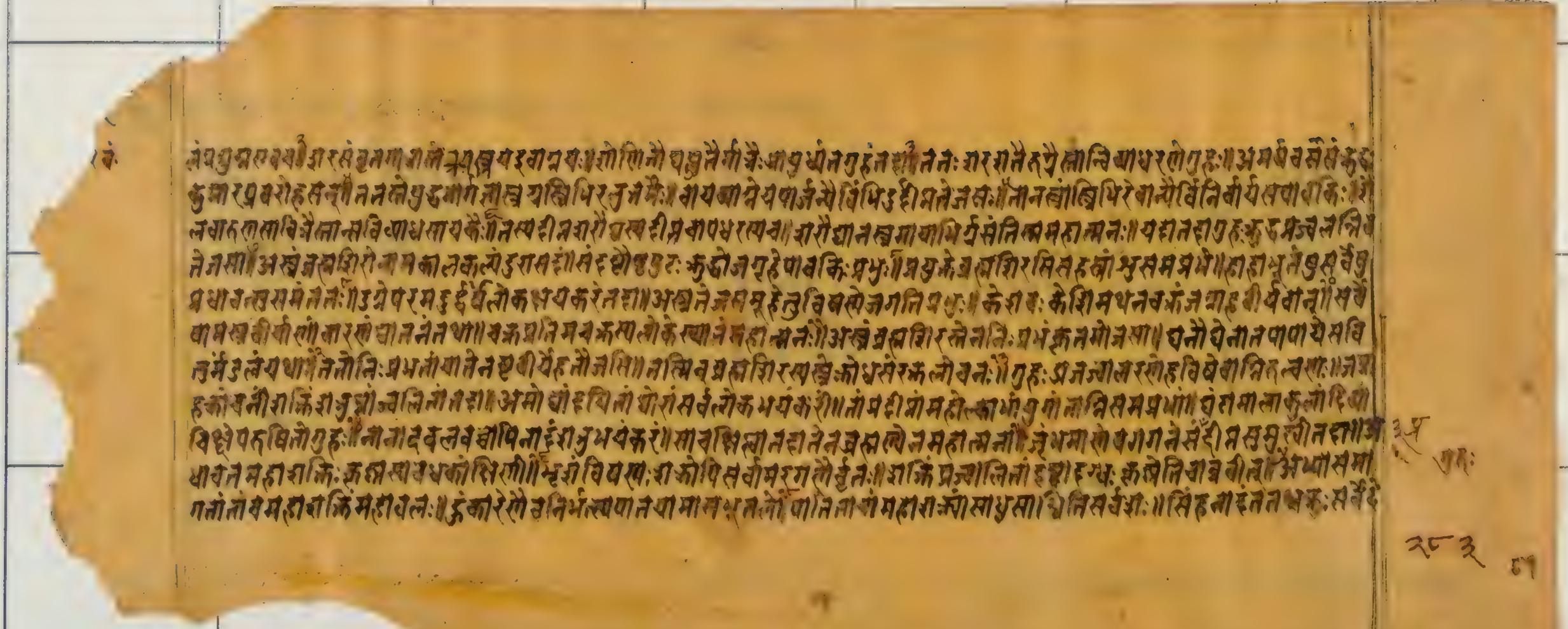

३७ ३८ ४० ४१ ४२ कोटिभूर्तम्ः कोटिसंख्यात्वंप्राप्तम्ः ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ असुरैः सहेतिशेषः ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६

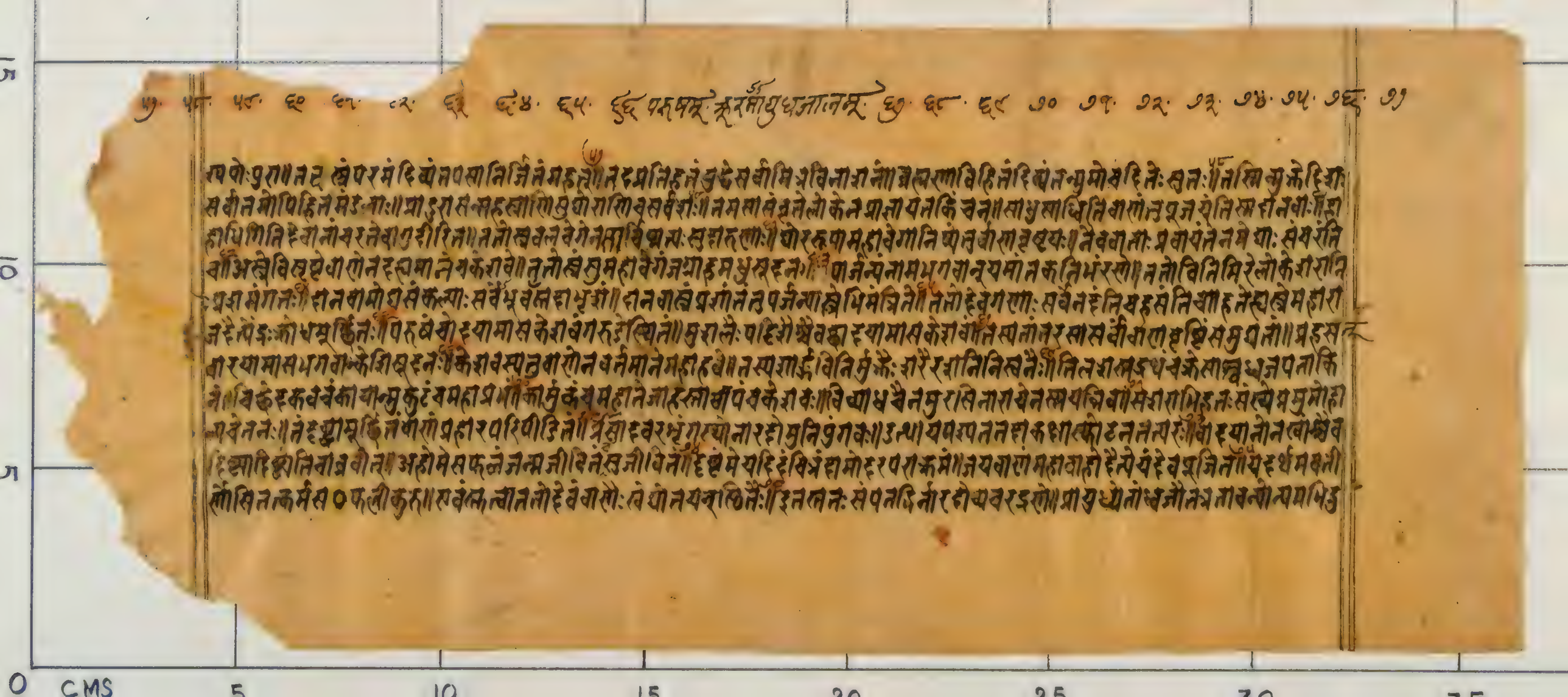

नौ पुङ्खौ पूर्वहिनयोरभयोर्देवदैत्ययोः॥ गतहस्यवसंघातमेघपूरत्वबधीमनः॥ घुक्षतेऽपहारैश्चवरणायनत्वेत्तथा॥ अन्योन्येन घ्नतः कुद्धौ मयूरगरुडावुभौ॥ ४९
वेननेयत्तनः कुद्धो मयूरंद्वीननेजसं॥ जघाहशिरसिप्रेतुंदेनापिवनेत्तदाहिदः॥ लोनवपक्षेणनिजेनबमहाबलः॥ पक्षोवाभ्यांविधातंवकृत्वाघातानने
कशः॥ आक्रम्यवेनंनरसाविक्रम्यबमहाबलः॥ वितेनेजनयामासगगनादिवभास्करः॥ मयूरेपतितेनत्रिनृपणानिबलोभुवि॥ वाणः समरसंविग्नश्चिनयन्क्रा
र्यमात्मनः॥ मयानिवलमत्तेनननक्तंतेऽहर्दिवःप्रभो॥ पक्षपतोदेवदैत्यानोग्रासोत्पादमुनमोचितेदीनमनसंत्रासंवासाद्भुविकृतं॥ विनयन्भगवान्रुद्रो
वाणरक्षणतत्परः॥ ततोनेहिमहादेवःग्राहगंभीरयागिरा॥ नेहिकेश्वरसंयाहियतोवाणोरथेस्थितः॥ रथेनातेनरिपोनासंहृक्तेनभालना॥ वाणसंयो
जयामासतेपुङ्खायवानघ॥ प्रमाथगणमध्येहंस्यामिनहिमेमनः॥ योद्धुंप्रथमतेस्थावाणोरथगणान्ततः॥ रथेनातेनरिपोनासंहृक्तेनभालना॥ वाणसंयो
यतोवाणस्ततोगत्वावाणमाहवनेरिहं॥ देहिमेरथमाशीघ्रमेहिमहाबला॥ मयासारथिनावीरस्त्रिपुरघ्नत्वमाविश॥ आरुरोहरथंवाणोमहादेवस्यधी
मतः॥ आरूढस्यतवाणस्यरथंब्रह्मनिर्मितं॥ तेसंदनमधिष्ठायभवस्यामिततेजसः॥ प्राडुश्चक्रेमहोरुद्रंसंवर्तघातनोदितं॥ शिरोनामवाणः कु
द्धोनिर्ययौनृ॥ प्रदीप्तेनत्रिशिरसिलोकाःक्षोभमुपागमन्॥ लोकसंहरणार्थायतत्रतूर्णपशुयोनिना॥ नबक्रेतानिहत्वात्वंग्राहकुम्भरथिनं॥ लोकेप्रख्या
तयशसंवाणमप्रतिमंरणे॥ कथितानिकृतेनानिवाणाकेनापराण्यसौ॥ जयमित्यत्तोऽहंपुत्रत्वंभवाकार्तवीर्यजेनोनामपूर्वंगरुडसहस्रवा
न्॥ महाबलेनरामेणाहवेऽक्षयसमरेकृतं॥ धनमनापिरकोयेवाहनोवीर्यसंभवः॥ एवतेदर्पसमनंकरोम्यस्यबाहुनाः॥ पावनेदर्पजननान्नाशायाप्यवे

उत्तः

२८५ ८१

भुजानः॥ निष्ठेतनीनमेवत्वंमोभसेरत्नमईसि॥ अथनउलेभंदृष्ट्वापुरंपरमदारुणांनेनोदेवासुरसंहर्षान्नत्वानिनादः॥ नेनिर्जिताश्चगणाःसर्वेपशुघ्नेनमहात्मनोनिधिप्रवाहापुरुस्यदेवदेवंगनाःपुनः॥ ननश्चकंसहस्रारंनेदमेवइतस्ततः॥ कैलोजनाहत्वरिनोगणानकरणरणे॥ नेजोयद्योनिधोवैवनेनोवज्रानेत्रधाणांसुरेशस्वयंनेनस्तकंपर्यवस्थितंनैतानेश्वेवयंनेजायमानेत्रैलोक्यारिणः॥ मृषीलोचनपोज्ञानेनवकंपर्यवस्थितंनापतिव्रतानायनेजोविप्राणांपुनपश्चिमाणांवज्रवक्त्रधरेप्यस्तिनवकंविनिवेजितंनागराक्षसयक्षाणांगंधर्वाप्सरसामपिनैत्रैलोक्यस्वयंप्राणंसर्वेकंवावस्थितंनातेनसातेनसंपुकंप्रजेनचिरभास्करः॥ वपुजनेनआदत्तेनगणप्रमुखेस्थितंनावकोपनकरंदृष्ट्वाभगवंनेरणाजिरेनीत्वानितेनसंवकंकृत्ते० नाभुघनेरणे॥ अप्रमेयमनार्यवरदाणीमब्रवीद्विजः॥ अजेयमेनत्रैलोक्येवकंकृत्तेनधार्यतेनावा णांत्रायस्वदेवित्वंयावत्वंकंनपुनिनतेनत्वाक्षवयःकृत्वादेवीलंवामथाब्रवीत्॥ नडेनिलंवेत्तेनूनीवालतेरक्षणंप्रति॥ तेनोयोगतमाधायदृश्यहिमवतःसुता॥ कृत्तस्येकस्यनडपंदर्शयित्वागनानिकांअनद्रीनपुणागम्यत्तन्कासावतस्तीपुनःपरिश्रांतायनात्यविजयाधिष्ठितावसांप्रपुत्रेवासुदेवस्यहिंसाकोरवीत्थिता॥ नंदृष्ट्वापुनःप्राणांइवीदृशस्यसम्मतांलक्ष्मांहितीयांनिष्ठतीकृत्योवचनमब्रवीत्॥ भूयःसामवेनाप्राणोविवस्त्रावस्थितंरणेवालसंरक्षणपरंहत्विमाणेनसंगरः॥ स्वपुकांतकृत्तेनभूयोदेवब्रवीदिदंजानेत्वांसवंभूतानांत्वंशरंपुरुषोनमं॥ महादेवंमहात्मानमनंतंनीलमव्ययं॥ पद्मनाभंहृषीकेशंलोकानामाहिसंधवं॥ नाहंतेदेवहंतंवैनाममप्रतिमंरणे॥ प्रयत्नपरंमणेजीवपुत्रीत्तमेवमे॥ मयादत्तवरोत्रवभूयश्चपरिरक्ष्यसे॥ नमेमिथ्यासमुद्योगकर्तुमर्हसिमाधव॥ स्वपुकांतवचनेकृत्वःपरपुरंजयः॥ कृष्णः

प्रभावतेवाक्यभूतसंबन्धामिनि॥वाणीवाऽसदृक्षत्वेनाऽनेनेदंबाधितं॥[२०]नेनोक्तेऽनेनयकर्तव्येनात्रसंशयः॥हिवाऽनावाणेनजीवपुत्रीभावेव्यति॥
संनयवाचुरंदयेनवासोसंभ्रयिष्यति॥एवमुक्तेनवचनेकृष्णेनाक्लिष्टकर्मणा[२१]प्रोवाचदेवीवाणीवंदेवस्यउभवेदिति॥अथनांकार्तिकेयस्यमातरंसो
मप्रभाष्यवैनितः कुलेमहावाऽकः कृपःप्रहरनांवरः॥प्रोवाचवाणंतमरेवहनांप्रवरःप्रभुः[२२]पुत्रनांपुत्रनांसंत्वेभवनांकोदरीत्यिना॥अतऽकीनामिवर
णेविवासानवकेदवीरवमुक्तानतः कृतंतवकंपरमात्मवान्॥निमीलिनाक्षेवसुनासणेप्रतिमहातनः[२३]क्षेपरणायस्यमुखेतिलोकाःसत्यणा
नेगमाःकवाहानिवधूनानिनप्रियंतिमहामृधेतिमप्रतिमकर्मणेसमानेसूर्यवर्चसेवक्रमुद्यमसमरेकोवंदीनागतधरः[२४]संमुखेनतवतेजःस
मरेचिनतंजसा॥विकेहवाईक्षकेणाधरःपरमोजनः[२५]अत्यनवकवनरीभ्रममाणरक्तालिरेक्षिप्तेनुवासुदेवेनबालत्वरणदईनि[२६]कृत्वाहि
वाऽनेवाक्षिनगात्रमिवद्रुमे॥पुनःकरायेकृतत्यवकंपानंसदर्शने॥[२७]॥वेगावनउवावाकृतकृत्येनसद्मनेवकेदैत्यमिवानने॥प्रसवनाशरीरे
लतश्रियोद्यपरिप्लुताः[२८]॥अभवन्यवंतकारश्चिनगुहमहासरः॥अतृप्तनथविविधानानमुखवपवनैनत्यतारेनमहनाकेशवोरिपुरहनः॥व
क्रयूवःसेपुकामोवालनाशंमधुनः॥तमुपेत्यनलादेककुमारसहितोद्रवीत्[२९]॥महेश्वरत्वाकृतकृत्यनतानाहोजानेनोपृत्योत्र॥प्रभुकेट
भहंतारंदेवंदेवसनाननं॥लोकानोत्वंगतिरेवतत्प्रसूतमिरंजगत्॥अजेयत्वोवेधिनीकैःसमुरासुरपन्नगैः[३०]तत्मात्संहरवकत्वंदिव्येनत्समुपनं॥
अनिनायैमसंतावरोगशुभयंकरं॥वालग्रहाद्यभयदंमयाकोशिनिसूदनः॥तन्मेनत्यानुपावाक्यमनत्तोषमयाग्रह॥[३१]॥कृत्वउवाचाजीवनोदेव

पुरः

२८६ ४

वालोचनेन चक्रे निवर्तनं ॥ मा त्वत्ते देवदेवानां मनुष्याणां वसर्वशः ॥ ३५ नमस्ते रुद्र गामित्यामियत्कार्यं तन्महेश्वरानतावक्रियतेऽत्यत्ययः मागनुज्ञातुमर्हसि
॥ ३६ इतीक्षीहरिवंशेऽनुषङ्गे ॥ वैशंपायन उवाच ॥ एवमुक्तो महादेवं कृष्णस्तूष्णीं गतो नृप ॥ नगामनत्रयं वाले प्राप्तुमिः सायकैश्चिरः ॥ ३७ गतेकृष्णेत
तोनंदीवाक्यमाहेशुभंवचः ॥ गच्छवासुदेवदेवेशस्वयंप्रभुः ॥ ३८ तंकृत्वानोदिवाकंतुवासोगच्छतिशीघ्रगः ॥ किंवाद्यनोवासंदृष्ट्वानंदीप्रनाप
वान् ॥ ३९ अथवाक्यंतदानंदयतोदेवस्ततोयथौ ॥ ततोनंदीपुनर्वीरांप्रोवाचनृवरंवचः ॥ ४० वासवासप्रनृत्तश्चेयत्वभविष्यति ॥ सवदेवोमहादेवः प्र
साद्यपुत्रत्ववाँ ४१ शोभितोयदुनैर्नृहिवाक्यमयोदितः ॥ जीवितार्थीततोवासःप्रुवेशकरत्वरं ॥ ४२ अनृत्यद्भयसंविग्नोसानवः सविचेतनः ॥ अ
वस्थांकृपणांप्राप्तोभयविक्लवलोचनः ॥ ४३ तंदृष्ट्वासवृत्तंतेभयोद्विग्नंपुनःपुनः ॥ ४४ तंहिवाक्यमनविंतेभक्तानुग्रहकारकः ॥ ४५ कृत्वावसमापन्नोमहादेवो
नृवीश्वरः ॥ ४६ महादेवउवाच ॥ वरंवृणीष्वभद्रंतेयत्तेमनसिवर्तते ॥ ४७ प्रसादसुमुखोहंतेवाक्यालोयमागतः ॥ ४८ वासउवाच ॥ अजरश्चामरश्चैवभवे
यंसुतंतवविभो ॥ ४९ एषमेप्रथमोदेववरोक्तयहिमत्तसे ॥ ५० ॥ देवदेवउवाच ॥ तत्प्रीतिदेवतेवीरानवृत्तंत्वविचेतनं ॥ ५१ अथावरंवृणीष्वाद्यअनुग्राह्योसि
सर्वदा ॥ ५२ ॥ वासउवाच ॥ यदिप्रीतिर्मयिदेवेभक्तानुग्रहकारिणि ॥ भक्तानीनृपतामेवंपुत्रजन्मभवेभवा ॥ ५३ ॥ महादेवउवाच ॥ निराहाराःक्षमावंतःसत्या
जवसमन्विताः ॥ ५४ अजाश्चापिनृवरंतेवामेवंभविष्यति ॥ ५५ ॥ महादेवउवाच ॥ तृतीयंतमथोवासवरंवरमनोगतं ॥ ५६ तद्दास्यामितेपुत्रसफलोरुकभवा
निहा ॥ ५७ ॥ वासउवाच ॥ एकोनाडनुजोरायथानीग्राहिमेनघ ॥ ५८ वरेणात्मतृतीयेनशोनिंगच्छंतुमेभवा ॥ ५९ ॥ स्थाल्युवाच ॥ एवंभवतभद्रंतेनतु

स्वंधरानिति १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८

२८१ ८५

कृष्णउवाच कुंभांडमंत्रिणंश्रेष्ठप्रीतोस्मिनवसुव्रत॥सुकृतेनेविजानामिराष्ट्रिकोत्कभवानिह॥सत्यानिपश्यः सुस्त्रीनेदृग्नोत्कभवानिहि॥रोमंचने
यथादृनंविरंजीवमनाथयात्॥स्वंदत्वाभयंवसेकुंभांडयमहात्मनेविवाहमकरोत्तनूजोनिरुद्धस्यबुद्धिमान्॥ततत्कभगवान्बद्धिः स्वपंतजउपास्वि
जौविवाहेत्यानिरुद्धस्यनृक्षत्रंवभुभंवत्॥ततोप्सरोगणास्तत्रकोतुकंकर्तुमुद्यतः॥तांतः स्वेकृतत्कत्रतोनिरुद्धः स्वभार्यया॥ततः क्षिप्रेः शुभेदी
क्षोगंधर्वाश्चनृत्तधा॥नृत्यंतेस्मरतश्चैवविवाहमुपशोभयन्॥ततोनारदनिःचिंतातुविवाहंमधुसूदनः॥अनिरुद्धस्यसुप्रतः सर्वैदेवगणेर्वृतः॥आ
मंत्यवरंतत्रतंदेवनमस्कृतोविकारगमनेबुद्धिंकृत्वः परपुरंजयः॥द्वारकामिपुरंकृत्स्नेनात्राशंनिसूदनं॥कुंभांडेवदनेप्राहप्रोजनिर्मधुसू
दनः॥श्रुत्वामेपुंडरीकाक्षविज्ञाप्यंमधुसूदनं॥बालस्यगतिरुक्तिहस्तनुवत्कृत्स्नस्यवायासामेमृतकल्पंहिक्षीरंभरतिमाधवः॥यत्नीत्वानिवत्तश्चैव
नरोभवतिदुर्मयः॥कुंभांडेनतमाख्यातोहरिःप्रीतमनात्तदा॥गमनायमतीवकेगंतव्यमितिनिश्चितः॥ततत्कभगवान्बलावद्दीपसत्तकेशवोजगा
मबलत्लोकंसहृतः स्वभवनालयेः॥इंद्रोमरुद्गणश्चैवद्वारकामिपुरोययौ॥यतः कृत्स्नतनः सर्वेगकुंतिजयकांक्षिणः॥वाहनेनमयूरणसत्वीभिः य
रवारितोद्वारकामिपुरीरुद्यादेवापत्यापितायथा॥ततोवनेधकृत्स्नश्चप्रद्युम्नश्चमहाबलः॥आरुढवंतोगरुडमनिरुद्धश्चवीर्यवान्॥प्रस्थितश्च
तनेजन्यीगरुडःपक्षिणांवरः॥उंक्षनयंत्तरुणान्कंवयंश्चापिमेदिनीं॥आकुलाश्चाहिनःसर्वारेणुश्चत्तमिवांवरीगरुडेसंप्रयातेनुमंदरस्त्रिदिवा
करः॥ततस्तेदूरमध्वानंप्रययुःपुरुषर्षभाः॥आरुत्यगरुडंसर्वेजित्वाकालंमहोजसं॥ततोवरततस्त्वात्तेगरुडोदिशिमास्थितः॥अपश्यतमहात्मा

अथ रूपस्थः दक्षवक्त्रः गादः गाः वेलासमुद्रतीरशान्तसत्त्ववनंपशादिरूपं ४५. ४६. ४७. नजीर्यन्तिनजरांप्राप्नुवन्ति ४८ ४९ ५० ५१. ५२. ५३. ५४. ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१

नेमाजोदिव्यपयःप्रदाः॥वेलावनविहारिणोनानावर्णाःसहस्रशः॥अग्निनायनहारूपंकुर्भोऽवचनाश्रयात्॥क्रूरःप्रहरतांश्रेष्ठस्तत्ववेतोर्थविशारदः॥निशम्यवाक्यंगरुडंवक्त्रनासुवकेमनसाहा॥आत्मिनोगरुडंप्राहसर्वलोकादिरच्युतः॥गरुडत्वंयाहितत्रपन्नगास्त्वंधनंयासांपीत्वाक्षिलक्षीरमसृतत्वमवाप्नुयात्॥आहमंसत्रभामावणागावीमयानया॥यासांपीत्वाक्षिलक्षीरंनजीर्यन्तिमहासुराः॥विज्वराश्चनरस्तत्रकल्पंतिकिलजैनकः॥तास्त्वानयपडंतेयदिधर्मोनलुप्यतेऽथवाधर्मलोपेवैमेवंनासुमनःक्षुधाः॥इतिमामब्रवीत्सत्यातांश्चैवविद्धिनागमा॥

इत्थंतेनावसत्तात्रहृष्टामांवरुणालयं॥विशंतिसहस्रासर्वाःकार्यमत्रविधीयतां॥तंथेत्युक्त्वागरुडपक्षवातेनसागरंविक्षोभयित्वासहस्रावेशावरुणालयं॥हृष्टानवेनगरुडंप्राप्यैवंवरुणालयं॥वीरुणश्चगणाःसर्वेविधांताःप्रोचलंस्तदाननंतत्रवरुणंसैन्यमधिपातेतुडुर्नयं॥प्रभुत्वेवासुदेवस्यनानाप्रहरणोद्यताः॥ननंतत्रनत्यप्रभुत्वेवासुदेवस्यधीमतः॥नमुद्गरभवद्घोरंवरुणोःपन्नगारिणा॥तेषामापततांतत्रवरुणांसैन्यनायकाः॥भग्नंवज्रमनाधृष्यंकेशवेनमहात्मना॥ततस्तेप्रद्रुतायांतिनमेवंवरुणालयं॥वशिरथसहस्राणिवशिरथशतानिच॥वीरुणानिहतान्याशुसंयुगेतदतेक्रूरवाणोघैर्दह्यमानेसमंततः॥भग्नंतद्वारुणंसैन्यंनेत्राणामविंदत॥ततस्तंवलिभिःशूरैर्वलदेवजनार्दनैः॥प्रद्युम्नेनानिरुद्धेनगरुडेनचसर्वशः॥शरैश्चैवविविधैस्तीक्ष्णैर्वध्यमानेसमंततः॥ततोभग्नंबलंदृष्ट्वाक्रुद्धेनाहतकर्मणा॥वरुणात्मजसंघोनिर्यद्योयत्रकेशवः॥ऋषिभिर्देवगंधर्वैस्तथैवाप्सरसांगणैः॥संस्तूयमानोवदनावरुणःप्रत्यदृश्यत॥कुंदेंदुशुक्लेनपांडुरेणवपुष्मता

सतिस्मावेणाभेदंवापुरुषस्यधिष्ठितः॥ अथोपनिरनिरुद्धः पुनर्पौत्रबलाच्चितः॥ आहूयामासपुत्राद्यान्विस्मारितमहद्गुणः॥ सतुप्रभ्राप्यशंखंवैवरुणः स
मरावतः॥ हरिंहरइवक्रीधंधारणाजनैः समाहतोनिर्ननःप्रभ्राजनंपवजन्येनेनादनः॥ बालजालाकुलाः सर्वादिशश्चक्रमहाबलः॥ ततः शरीरै
र्विमलैर्वृतणः पीडितोरणे॥ स्मयन्निवनराक्रन्दंवरुणः समुपागतः॥ ततोत्रैलवंघोरमुपिमंप्राहवोत्थितः॥ गतुहेगोत्रवीद्वाक्यंप्रभुत्वेनस्य
धीमतः॥ इदमत्यंमहाघोरंवैरंवैरानुबन्धनं॥ मयोद्यनंवधार्थंतेनिर्हतानीस्थिरोभवान्॥ ततस्तंवरुणोहोत्वात्वैरंवमुनमं॥ वारुणात्वेलसंवो
ऽयविनानाहमहाबलः॥ तस्यात्वविननाशोपवरुणात्यविनिःसृताः॥ वेलगात्रत्यसमनेवर्तेनेसमितिंजयं॥ आपत्यवारुणात्रासिन्नाजलंनेवैत्र
वोदत्येनेवारुणात्रतनोत्वंज्वलितेपुनः॥ वेत्रवेनमहावीर्यंहिंसोभीताविद्युतः॥ ततोत्वंज्वलितेदृष्ट्वावरुणः क्रूलमब्रवीत्॥ स्मरत्वंप्रकृतिंप्रवी
मत्रकोपकलेक्षणं॥ ततोजहिमहाभागतमसापुरुषंतेकथं॥ सत्त्वस्योनित्यमाहीत्वंयोगेश्वरमहामते॥ पंचभूताश्रयाद्देहान्नहंकारंत्वजेत्यु॥ येय
मेवेहपरीमूर्तिस्तस्याजेयोस्यहेविभो॥ जेयभावेनमांतुकिंत्वंमोहयसिदुर्मिद्धसि॥ नाग्निर्विक्रमतेस्तोयंनकोपंपृथिवीवरः॥ त्वयिनप्रभविष्णोतिजग
तः प्रभवोसिस॥ इत्वंहियात्वयासृष्टाप्रकृतिर्विक्रमात्मिका॥ धर्मिणीनीजभावेनप्रवैधर्मसमाश्रिता॥ आत्मेयंवैत्वमेवेसोमंप्रकृत्येवेदमादिनः॥ त्वया
त्वंहन्यतादंसकंपमिपुरुषे॥ अजेयःसत्वतोदेकःस्वयंभूर्धनभावनः॥ अभयंभाययाथैवभगवन्नेकमहागुने॥ रजसोरजसीयोहंत्वयानघनमोस्तु ततः
तेनाहिकर्तासिलोकानांत्वयैनहृतलीकृते॥ किंकीदृसिमहादेवबालःक्रीडनकैरिवानेनाहंप्रकृतिहेयीनाहंप्रकृतिदृशकः॥ प्रकृतिर्यावैकारेषु

कृतहेयीअहंनः ८० विकारेषुः अहंकारादिषुयाप्रकृतिरूपिकामनातोभेदाविरूपातस्याः हेयःहिंसादिरूपंतत्स्वामनार्थत्वंवनसिः दुष्टनिग्रहार्थंतिशक्तावतारइत्यर्थः ज्ञ २८६ ए

नेनव विकारः क्रोधादिः विकाराणां बुद्धानां विकाराय विनाशाय नानुमन्तानवेक्षभवान् विकुरुतेसर्वात्मनः यद्यपि कश्चिन् अपि क्रोधि नस्वस्तस्योपान्तं क्रोधवन्तंपदपत्ती
थः ८२ इत्यजगत् नमसा देहात्मबुध्या मोहो वेद्यः गत्वं भूयादिदंमे मा भूयादितिवंरूपम् ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ समयोयंनावन्तद्मन्यस्मेतवगाः नःप्रकाश्यामीति

वनेनेमधुसूदन॥नस्याविकारसमनेवनैसेवंनहापुनेः॥वक्तारोवेकारणंविकारायवनैनच॥नानधर्मविदोमेसानुभन्तिविकुरुतेसदा॥ईटोहपङ्कनि
र्दोवेत्तमसामुनेसदारजसावापिसंसृष्टानहामोहःप्रवर्तते॥परावरनःसर्वज्ञस्यैवविधिमास्थितः॥किमोहयसिनःसर्वान्प्रजापतिरिवत्वयी॥वैरु
लोनेवमुक्तस्तुकुलोलोकपरायणः॥भावतःसर्वविद्रत्नःप्रीतमनाश्चभूत्वा॥इत्येवमुक्तःप्रहसन्कृष्णोवचनमब्रवीत्॥गात्वंप्रयहमेवीरशान्यंभीम
विक्रमा॥इत्येवमुक्तःकृष्णेनवाक्यंवाक्यविशारदः॥वरुणोऽब्रवीद्दृष्टःभृगुमेमधुसूदनः॥॥वरुणउवाच॥गोलोकनाईसमयोमयादेवः कृतः पुरा॥कथं
वसमयंकृत्वाकुर्योविनयमन्यथा॥नमेवद्देवःसर्वस्वयथासमयभेदकः॥वारितेदृष्टतेनानेनवसद्भिःप्रशस्यते॥धर्मयागेनरैर्नित्यंवर्ज्यतेमधुसूदन
॥नवनोकानगश्रोतिपापःसमयभेदकः॥प्रसीदधर्मभेदश्चमाभून्मेमधुसूदन॥नमोसमयभेदेनयोकुर्महसिमाधवजीवुंकथंप्रहास्यामिगास्तना
दृषभेश्वराणांहत्वानवस्वमांगलक्षयमेसमयः कृतः॥विष्णुमेतवाख्यातःसमयोमधुसूदन॥समयेवमहाबाहोनमिथ्यानुसुरेश्वरा॥यदिनेहमनुष्याश्चरक्षमां
मधुसूदन॥अथवागोवृनिवेशोहत्वानयमहाभुजं॥वेदनावनउत्सन्नावरुणेनेवमुक्तस्तदावंशवर्द्धनः॥अभयेसमयेमत्तान्नलगोगोवृनिव
संप्रहस्यनतोवाक्यंप्रजहारार्थकोविदः॥तत्मामुक्तोसियद्येवंगोलोकेसमयः कृतः॥प्रसन्नेमधुरेवाक्येतत्तथार्थमनुभाविनेः॥कथंपापंकरिष्यामिवरुण
त्वयाहंप्रभोगङ्गुक्तोसिवरुणैःकेशवंप्रसृजयत॥केशवोपिनहागृह्यवरुणंमधुसूदनः॥वैलेपूजयतेदेवःकुशलीवसमाहितः॥वरुणायाभयं
दत्वागतदेवःप्रतापवान्॥द्वारकांप्रस्थितःशौरिःशचीपतिसहायवान्॥तेनदेवाःसमरुतःससाध्याःसिद्धचारणाः॥गंधर्वाप्सरसश्चैवकिन्नराश्चोन

सत्यसंधोमुनोभवान्॥८८॥नास्त्रियार्थमयाभुक्तावागागावोनसंशयः॥
नस्तूयतेनादैश्चभेरीणांचमहास्वनैः॥८९॥अधर्मोनायवरुणा ८०

वंरूपोनिश्चयः८८ भेदकःनप्रहास्यतेःवादित्रंवास्यदूषतइत्यन्वयः८९·९० ९१
९२ मांहत्वागावःगानयस्व ९३ ९४· ९५ मुक्तसगदः मेसप्रतिज्ञः ९६ नोःमांकंस ९७
वंधीभवान्ः ९८ ९९ १००· १०१· १०२ नमोनुश्रीकृष्णाय

[102]रिक्षगणाः [102]अनुगर्कनिभूतेशसर्वभूतादिमध्ययोः आदित्यवसवोरुद्राभाश्विनौयक्षराक्षसाः [103]विद्याधरगणाश्चैव वेदान्यासिद्धचारणाः॥ गर्कनमनुगर्कनियश
स्विनयेनवा[104]नारदस्तुमहाभागः प्रश्निनोद्वारकांप्रति॥ तृतीयागनयेद्दृष्ट्वा वृत्तंवक्तुंप्रियांकैलाशशिखरप्रस्थेःप्रासादैर्नीलकैर्धरैः॥ इरानिरीक्षमम
धुहाद्वारकोद्वारमालिनी[105]पंचजन्यस्यनिर्घोषंवक्रेवक्रगतधरः॥ संज्ञांप्रयच्छतेद्वोद्वारकापुरवासिनां[106]देवानुयाननिर्घोषंपांचजन्यस्यनिःस्वनं॥ श्रुत्वा
द्वारवतीसर्वाप्रहर्षमतुलंगताः[107]पूर्णकुंभैश्चलाजैश्चपुष्पोश्चबद्धवेत्तरैः॥ द्वारोपशोभितांकृत्वासर्वांद्वारवतीपुरीं[108]संवृद्धरथ्यांसुश्रीकांवद्धरत्नोपशोभितां॥
विप्राश्चार्घंसमादायतथैवकुलनेगमाः॥ [109]जयशब्दैश्चविविधैःपूजयंतेस्मकेशवं॥ वेदनेयसमासीनंनीलांजनचयोपमं[110]वंदित्वेनंदाशार्हेभियापरमयाभु
क्त्यायनुपूर्व्यावर्णाश्चपूजयंतिमहाबलं॥ आगतंकेशिहंतारंश्रीपतिंपूर्वनिवासिनः॥ सविभिर्देवगंधर्वैर्धारणोभसमेतनः[111]स्तूयतेपुंडरीकाक्षोद्वारकोपवने
स्थितः॥ तदाश्चर्यमपश्यंतेसमाहृष्टतनूरुहाः[112]प्रहर्षमतुलंप्राप्ताःदृष्ट्वाकृष्णंमहाभुजंनागलोकनिलयामहादेवमायानंपुरुषोत्तमं[113]द्वारकावासिनोवाक्यंरविरुधा
नदा॥ प्राप्तेकृष्णेमहाभागेयादवानांमहारथेगत्वावरमधानंतुपरीतागतोऽनीधनाः॥ नुगृहीताःस्मोयेषांनोजगतीपतिः॥ रक्षितावैवयंसर्वेवृष्णयोवैवाऽमहा
बलैः[114]वेदनेयंसमासीनंनित्यागतिंसुदर्शनं॥ प्राप्तोयंपुंडरीकाक्षोमनोस्मृद्दृष्ट्वानिर्वा[115]एवंकथयतामेवद्वारकावासिनांतदा॥ वासुदेवगृहेदेवाविविधुस्तेमहार
थाः॥ अवतीर्यतुपर्णीस्तुवासुदेवोबलस्तथा॥ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्चगृहान्प्रविविशुस्तदा[116]तेनोदेवविमानानिसंवरंतिदिवंतदा॥ अवस्थिताग्रहस्थेनानारूपाणिस
र्वशः॥ हंसचंद्रमृगेनीलैर्वानिसारसबर्हिणैः॥ भास्वंतिनान्यदृश्यंतविमानानिसहस्रशः॥ अथकृष्णोग्रजंद्वारंकुमारांस्तान्सहस्रशः॥ प्रद्युम्नादीन्समस्तांस्तु

[114]गत्वाचदूरमित्यादिनवाक्यम्॥ [115]एवंकथयतामित्यादिमिर्युक्तानिरुद्ध॥ [116]तेनोदेवविमानानिसंवरंतिदिवंतदा॥ अवस्थिताग्रहस्थेनानारूपाणिस

२३ २४ २५ ३७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ प्राप्यतेदेवानामविदत्तनिमितिद्वीपः३४ १३५ १३६ १३७ १३८ सात्वतां सात्वतानामेवमुख्यः वाचत

शूरोमधुरयागिरासुतेहृद्वान्तथाहित्वावसुदेवोऽभिनावपासाआदेवाताभ्येवंदध्वंवयथाऋमंसहस्राक्षंमहाभागेहानवानोभयंकरोवंदध्वंसहिताःशक्रं
सगणोनागवाहनोसप्तर्षयोमहाभागामतियार्थंसमागताः॥भवयश्चमहात्मानोवंदध्वंवयथाऋमंएतेवऋधराश्चैवएतान्वेहनसर्वशः॥सागराश्चहृदाश्चै
वमतियार्थंमिहागताः॥दिशश्चविदिशश्चैववंदध्वंवयथाऋमोवासुकीप्रमुखाश्चैवनागावैमुमहाबलाःगावश्चमतियार्थंवेवंदध्वंवयथाऋमंज्योनीविस
हनश्चजेयेसराक्षसकिन्नरैः॥आगतामतियार्थंवेवंदध्वंवयथाऋमोवासुदेववःऋत्वाकुमाराःप्रमाणाःस्थिताःयेयथाऋमेणसर्वेदेवानांमहात्मनां
सर्वान्हिलोकसोदृष्ट्वाघोरविस्मयमागताः॥पूजार्थमर्घसंभारान्प्रगृह्यतुनमागताः॥अहोसुमहदाश्चर्यंवासुदेवस्यसंश्रयात्॥प्राप्तेयंहिताख्यिरिति
वावेवरंतुनाननःश्रेहनवृष्णिश्चपुष्यगंधैश्चसर्वशः॥किरंतिघोराःसर्वेलान्पूजयेनोहिलोकसः॥लानेःप्रणामेदुपेश्चवाबुद्धिनियतास्तेद्वारकावासिनः
सर्वेपूजयंतिहिलोकसः॥आऽकंवसुदेवंवशोवंवयहनेहनोसात्यकिर्वोल्मुकंवैयविप्रपुंवमहाबलोअक्रूरंवमेहाभागेनथानिशठमेवसौएतान्परिवज्य
नथामूर्ध्वाप्रायशसवः॥अथश्रीमहाभागःसमश्चंयहमेहनोलवनेकेशिहंतारंनेत्रोवाचोत्तरंवाचास्वेनेनःसात्वतामेवसर्वेवोयहनेहनोयोजयित्वाश्च
लेनेवयशातापोरथेलवाःमहादेवस्यमिवनोगुहस्यवमहात्मनः॥एवंवाणंरलोजित्वाद्वारकांउनरागतः॥सहस्रवाहोवाऽनोऽकृताद्यमनुत्तमोंस्थाप
यित्वाहिवाऽकुलेप्राप्तोवंतपुरीहरिः॥यदर्थंजन्मऋक्षस्यमानुषेषुमहात्मनः॥तदप्यवसितंकार्यंनष्टशोकावयंकृताः॥विवनोमधुमाधीकंपवनोप्रीति
पूर्वकंकालोयास्यतिरूपेविषयेषेवसन्नतो॥वाऽनोसंश्रयात्सर्ववयमस्यमहात्मनः॥प्रणष्टशोकारंस्यामःसर्वएवामरासुरा॥तवंऋत्वासहस्रा

नन्दनमूः आनंदकुमूः ३९ ४० ४१ ४२ ४३ अविदमूः सम्मुखंयथास्यातथा ४४ ४५

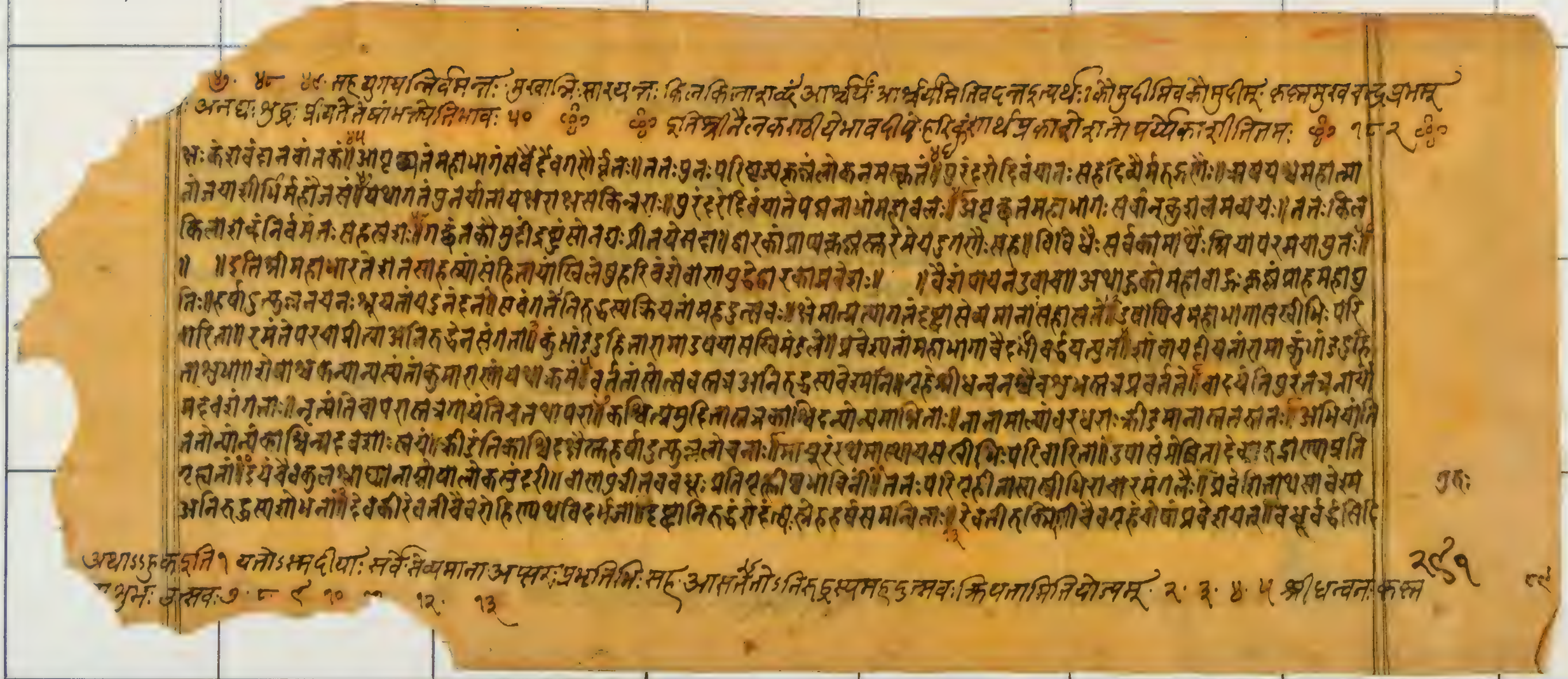

पत्नाद्विश्वकौशिकः॥ इहाकृपान्तिनौ गृहतौप्रशान्तयतांजनेनिवृशौनस्तनोपार्श्वौशिलायोदधिरक्षवैः॥ अजस्यानौतुपार्श्वौनाभावसिमाहितौ॥ तथैव
वसमारूढावजपार्श्वतनोभवत्॥ ननौनेपार्श्वहतिनौवक्त्रेनामनस्यहा॥ सतवेमकशालायांहिजाभ्यांपरिवर्द्धितः॥ वेमकस्यतुभार्यानमुद्दालस्यसुताकार
णात्॥ वेमन्याःसतुपुत्रोभूद्वालस्यौसविलोचनौ॥ तेषांपुत्रोभ्रयोनाश्चगणपञ्चत्वनीविनः॥ सतयापौरवेवंशःपांडवानांप्रतिष्ठितः॥ श्रीकौशिकउवा
चाऽऽकोवेहरिवंशास्तपर्वोलिनिविस्तरात्॥ यथापुरोक्तानितथावासहिषोगेधीमता॥ तत्कथ्यमानमनिनमितिहासंसमन्विते॥ श्रीसूतस्यात्मनूतवत्त
र्वेणपरमाणतांसुखश्रवणयावीरमनोहारयतीवनः॥ ननमेजयस्तूपतिः श्रुत्वाख्यानमनुत्तमं॥ सोनेकिमकरोत्स्थात्सर्पसत्राद्नेनरं॥ सौतिरु
वाच॥ जनमेजयस्तूपतिः श्रुत्वाख्यानमनुत्तमं॥ यत्तरभनदाख्यातंसर्पसत्राद्नेनरं॥ तांसिनाजेसमाजेवरानार्षिशितव्रतः॥ वृष्टसवाजिमेधेन
संभारानुपवक्रमे॥ मत्तिकपुरोहितावार्यानाऽऽयेदमुवाचहा॥ यथेहवाजिमेधेनहयउत्सृजनामिनि॥ तोत्विजायविधीधिनेनहाक्रतौमहा
त्मासहस्रानगमाःपरीक्षितंऽऽदृमहीनसत्रेहैणायनः सर्वपरावरज्ञः॥ पारिक्षितस्तूपतिरिज्यातमृषिमागतं॥ अर्घपाद्यासनेदत्वाऽनयोमा
सशास्त्रतः॥ तौवोपविष्टावधिनः सदस्यास्त्वशौनक॥ कथावऽविधाश्चित्राश्चक्रिरेवेदसंमिताः॥ ततः कथांनेनृपतिश्रोदयामासनंमुनिं॥ पि
तामहंपांडवानांमातमनः प्रपितामहं॥ महाभारतमाख्यानंबहूर्थंश्रुतिविस्तरं॥ निमेषमात्रमपिमेसुखभक्षनयागतौ॥ विभूतिविस्तरकरंसर्वेषां

१३ १४ १५ तेषाम् अजपार्श्वविप्लवादकौशिकानाम् १६ अत्रपुरुवंशाविषये १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ वेदसंमिताः वेद
२८ मेममनिमेषमात्रमपिसम्वत्सरोऽपिनिमेषमात्रमिवगतः अपिरिवार्थे ७०

३३ ऽः महतामः अनेयानामः ३४ ३५ ३६ आडीजत्तवरःपथिविरोधः तदुपेक्षावत्सिकः वकस्यपेक्षाविश्वामित्रश्चत्रःपित्वात्तत्रज्ञायाःकथेनयुद्धकर्तृनिशाकौ
मौडिवकंनामःतन्निमित्तंमुभयपक्षपातिनांक्षत्रियाणांनाद्रीवृत्रइत्यर्थः ३७ महाभारतेमहाभारतयुद्धनिमित्तमारंभइत्यारंभः ३८ ३९ असंहार्यःसर्वैरपीयेतः

वेयशत्करं॥तयासुविहितेयज्ञेतंशेषोरमिवाहितो॥३७अमृतेननतृप्तिःस्याद्यथास्वर्गसुखेनसा॥तथात्रेनगदाभिक्षुत्वेमोभारनीकथां॥३८अनुमान्यतु
सर्वंतेपृच्छामिभगवन्नहं॥देतुःकुरूणांनाशस्यराजसूयोमतोममो॥३९सहनोयथाधंसोराजन्यानामुपप्लवे॥राजसूयेनथामन्येयुद्धार्थमुपकल्पितं॥४०
राजसूयबलसोमेनभूयतेपूर्वमाहृतः॥तस्यान्नेसुमहद्युद्धमभवत्कामयाभारुतोवृत्रेणापितस्यान्तेनमहाक्रतोः॥४१तदुरंमहद्युद्धसर्वभूतक्षय
वहं॥४२हरिश्चंद्रश्चराजर्षिःकृतमेनमुपाहरत्॥तत्रापाक्षीवकंनामयुद्धंक्षत्रविनाशनं॥४३तत्तोनेनरमार्येणपांडवेनातितेजसा॥४४महाभारतआरब्धः स
पृतोग्निरिवकक्षतः॥४५तदस्यभूतेपृच्छत्वंलोकक्षयकरंमहत्॥राजसूयोमहायज्ञःकिमर्थंनातिवारितः॥४६राजसूयोहिसम्राजोयज्ञोगेष्वनुत्तमः॥मिथा
प्रवीतेयज्ञेगैःप्रजानांसंक्षयोध्रुवः॥४७भवानपिसर्ववेदपूर्वेषांनःपितामहः॥अतीतानागतज्ञश्चनाथश्चोद्विजस्यहि॥४८तेकथंभवतानेत्रायुद्धिमं
तथुनानयात्॥अनाथाक्षत्रधर्मेतेकुतेनारब्धपार्थिवाः॥४९॥व्यासउवाचकालेनविपरीतेतसर्वेरुवनसंशयः॥नसोभविष्यद्दृष्टंनिनशद्यु
क्षोत्रवीमहं॥५०सामर्थेनवपश्यामिभविष्यत्तिवर्तनेनं॥परिहर्तेनशक्योहिकालेनविहितागतिः॥५१यावद्दृष्टोवभाष्यांगेतुभावियत्तावत्
तत्कुरुतेवान्कालःऋत्वापिनकरिष्यसिनसंरंभान्नवारंभान्नवैत्थात्मिपौरुषात्॥५२तत्कालतिरिक्तानवैथाऽरनिक्रमाद्भ्रंभमेधः कृतश्चे
दुक्षत्रियाणांपरिक्षतः॥५३तेनभावेनतेयत्नेवासवोभवेष्यन्तियदितेशक्तेराजन्परिहर्तुंकथंवन॥५४एवंदुरत्वकारेलामायज्ञेथाश्चतेक्रतोंन
आवेराधःशक्रस्यनोपाध्यायगलस्यथा॥५५तत्रवायत्नमानस्यकालोत्रऽरनिक्रमः॥५६नित्यसंस्थाक्रतमिदंकालस्यपरमेष्ठिनः॥यथाऽहंप्रजासर्गंगमि

१२

क्षुमिश्वाक्ष्वः ४० ४१ तेनाक्षुण्णा ४२ ४३ विहितागतिः विहितां गतिम् ४४ ४५ संरंभाद्व्यात्तः आरंभात् उत्साहात्तोत्सेकः पुरुषवंद्वी ४६ तेनभावेनमहत्कारणेन
३ पूर्वकृतेनादित्यर्थः ४७ तस्यक्रतोः संस्था समाप्तिस्तदर्थंकृतमिदंभविकालुष्यंकालस्यऽऋत्वेतिशेषः ४९ ५०

न्यस्यंयंकालाधीनम् ५१ ५२ ५३ ५४ दिनः पक्षी ५५ ५६ उपायान्तः उपसंहतोपशोऽश्वमेधः देवादिषु स्नानस्तेपरागावस्थास्यति ५८ उद्भिनादजायतइत्योद्भिज्जाः
पूर्वेनस्थेयोगीवर्तमानायांभविष्यकटिभविष्यतीत्यर्थः ५९ अचेतनहपुत्यानविशेषं अन्तकः ६० वर्तेश्रद्धादिक्तेपंपूरतेदास्यतेऋतुरिनिशेषः संहृतंगोपितं विवरिष्या

यानिपुराभवेत्तेनयानफलानांवविक्रेतारोहिनानयः॥ तत्रलोपेनिवोधत्वंमैलोक्यंसचराचरं॥ ४१ ॥जनमेजयउवाच॥निहृतावश्वमेधस्यकिं
निमित्तंभविष्यति॥ श्रुत्वापरिहरिष्यामिभगवन्यदिमन्यसे॥ ४२ ॥वासउवाच॥निमित्तंभविनातत्रनैलोक्यपक्षतेप्रभो॥यतेथःपरिहर्तेनादे
वेनहृदमल्पतोऽतयाक्षतेक्रतुरैववाजिमेधंपरंतप॥भविष्यतिहरिष्यतियावद्भूमिर्हरिष्यति॥ ४४ ॥जनमेजयउवाच॥निहृतावश्वमेधस्य
ब्रह्मशापान्निनेजसा॥अहंनिमित्तंमिनिमेभयंत्रीजवनायतोऽकंपंकजीतुनेतुक्षतीमहियोजनः॥लोकानुत्सहतेगंतुंविषाशरवहिनः॥ ४५
यथाक्षुनागनमिदंदहेम नप्रणाशनं॥यशस्तिपुनरावृत्तिर्यतस्तांप्रीप्सयत्वया॥ ४७ ॥वासउवाच॥उपायतोदेवब्राह्मणाश्रूयतांनेतेनजमा
ह्याहतंनेजसातेजस्वावनिपुत्रेणओजिजोभविनाकश्चित्तेनानीःकारणंहिनः॥अश्वमेधंकलियुगेपुनःप्रत्याहरिष्यतिनचयुगेनेक्ष्वाकुनरेश्वरान्
यमविक्रतं॥आहरिष्यतिराजेंद्रतेनग्रहमिशंनकः॥यथावत्तेमनुष्याणांकर्तृणांदस्युनेफलंयुगानेशरीरंवृषिभिःसंहृतंविस्तरिष्यतिनितनःप्रभुनिहो कालप
स्यंतिवृणोप्राणाःपराङ्मुखीः॥ननिवर्तिष्यतेलोकोवृत्तांतोवर्तनेषिहातेसत्रभोमहाकौऽत्तरोहानमूलवाग्वतराश्रमाशिथिलोधर्मःप्रविशति
यतिर्नेतासत्येनतपसासिद्धियास्यंतिमानवाः॥धन्याधर्मंहरिष्यंतियुगांतेजनमेजय॥ ४८ ॥इतिश्रीहरिवंशेभविष्ये॥ ॥जनमेजयउवाच॥आसन्ने
विघ्नकृत्संवादिकालेनविग्रहेनतस्मात्तदापरविघ्नंसंयुगांतेत्सहयाम्यहं॥प्राप्तावयंतयत्कालमनयाधर्मसंस्थया॥आत्मात्मनःपरंधर्मंसुखमन्यो
नकर्मणा॥ ? ॥ज्ञानकउवाच॥प्रजासमुद्वेगकरंयुगांतेसमुपस्थितं॥यतस्तधर्मंधर्मज्ञनिमित्तंवैक्रुमर्हसि॥ ? ॥तोनितरुवाच॥शृणुतंभविष्यद्ग

नदाप्रभृतियुगांतमारभ्यप्राणाःइंद्रियाणिपुराकल्पीःशिष्यासान्॥वर्तनेषुआचारेषुवर्तमानाःपूर्वशृंखलेनानंतरंवर्तिष्यंते ६२ सूक्ष्मोऽन्योविधर्मः महोदर्कोमहा
नेवाकुत्स्यात् ६३ ६४ इतिभावदीपेहरिवंशार्थप्रकाशेद्वितीयोपरिपर्वशीतिमः ८० ३ आसन्नंयदियस्मात्कालंमोक्षस्यनविघ्नहेतस्मात्तदापरः धर्माधर्मसं
न्यासाधिक्यात् ६ इतिनोयेनतेयुगानामंतेकर्तव्यंश्रोतुमस्यहयामि ? तत्रसूक्ष्महेतुमाह प्राप्ताइति अन्यथासेनमहत्कृत्यंभवतीतिलोभादस्माभिःकृतोप्रार्थनेमित्यर्थः ? ॥

[illegible]तिनत्वेनविनयज्ञागुणंनेसर्वभूतानांभगवानब्रवीन्नरा॥४॥ ब्राह्मउवाच॥अरक्षिताराहतोरेवलिभागस्यपार्थिवाः॥गुणंनेगुभविष्यंतिस्तरक्षणपरायणाः॥अरक्षित्रियाश्चरक्षणाद्वैश्याधर्मविष्यंतिगुणक्षयोंकांडकृताःस्त्रियाश्चनिःक्रियालिहंसीव्यथा॥एकपत्न्यामसिष्यंतिगुणंनेजनमेनयोंशिल्पवंतोनृपरक्षणपरायणाः॥भार्यामित्राभविष्यंतिगुणंनेजनमेनयोंरानवृत्तेस्थिताश्चोरारानवेरक्षीलिनः॥धनानिभाजनीयानिसतोवृनमशक्तिनोंभृत्यास्तानिहिंसुनोभविष्यंतिकलौयुगेअकृतज्ञाभविष्यंतिगुणक्षयोंप्रनष्टवेननामत्योपुरुकेशाविवृद्धिनः॥डुनवोरावर्षीश्चप्रयास्यंतिनरानरा॥अहश्चलाजनपदाःशिवश्चलाश्चतथा॥प्रजाःकेशश्मश्रुलिनोभविष्यंतिगुणक्षयोंमृवंप्रत्यवरिष्यंतिसर्वेजनजनेपिनः॥भूताभोक्तारिश्चैवभविष्यंतिगुणक्षयोंनेणेवजनकलानोवरिकेतारोदिजानयः॥अनवश्चभविष्यंतिविपरीतागुणक्षयोंपुरुकृतंजिनाश्चपुंसःकावायवाससः॥भूताधर्मंकरिष्यंतिशाक्यवृद्धोपनीविनः॥ब्राह्मणाःक्षत्रवंवंशवरिभवः॥स्त्रीनोविनृतिश्चनात्यानगनेगुणोमंत्रामष्येनिवत्स्यंतिमध्याभाननिवासिनः॥यूनानिम्नेप्रजाःसर्वागमिष्यंतिगुणक्षयोंतेषादिशयनाद्यास्तथापल्वलकर्वा॥वित्रवर्षीचपर्जन्योकुनेशीलोभविष्यति॥तर्वेवोरकुलेजानाश्चोरयंनेःपरस्परं॥स्वल्पेनाद्याभविष्यंतियास्यंतिचाल्पदुर्गनाः॥ननेधर्मंकरिष्यंतिमानवानिर्गनेगुणाःखरावरुलेभूमिःपंथानस्तस्करावृताः॥तर्वेवालिजकाश्चैवभविष्यंतिकलौयुगे॥पितृद्रव्यानिदेयानिविभजंनेतुनात्मनाहरण्यप्रवस्त्रेनिलोधेनानृतवादिनः॥लोकुमार्यंनथारूपेरत्नेवोपयंगनोभविष्यंतियुगांतेवनार्यः केशेरत्नेकृतानिविहारस्त्रीनस्यहत्यस्यभवि

चतुराश्रमगमित्वाद्यतुष्मथाब्राह्मणाएवसन्यासीनाचतुर्थाश्रमेऽनधिकारत्वात्

उषाकिपाठः

ष्यंतिलोकेनरानृतवादिनः॥१॥ अदृश्वन्याअन्नविक्रयिणःशिवश्चलाःवेदविक्रयिणाःकशश्मश्रुलाःभगविक्रयिणाः॥२॥सर्वेछलवादछलेनकर्मभ्रष्टाःभविष्यंतीत्यर्थः॥सर्ववाजसनेयिनःशारवान्नरलोपात्तेनवेदत्रयंवाधीयंतेविप्रनीतिभावः॥इदानीम्लपश्चिमदेशेतथादर्शनात्भोक्तिपृच्छवादायतेभोवादिनः॥३॥भुक्तदत्ताःमांसाशनत्वात्॥अन्यथारूक्षदत्तत्वम्यात्॥अजिताताःसूक्ष्मदृश्यःशाकमनंचूक्ष्मतंचोपनीविनंवद्वाजसनेयिकाइत्यर्थः॥४॥श्वापदाःहिंस्राःदृक्व्याघ्राद्यःस्वाईनाउत्तमरसादीनां॥५॥अंत्याम्लेछाःमध्येकुरुपांचालानःतस्याश्चनेऽदृश्वासंकरिष्यंतीत्यर्थः॥६॥यथेतिनीचमार्गानुसारिणएवस्यर्थः॥७॥दस्याः

८ ७ होत्रागांसवाधना धक्कान्तयसेदीक्षिरिसमू ९ १० ११ संसन्नमूः मारिणं संविवेशा तत्समीपे उपविशा १२ मञ्जीविभूव मिथुनीविभूव १३ असंसन्नः मरणासन्नः

ईक्षामदत्तकौजगामभगवान्विः॥ अर्जुनमुत्तनःसर्वेप्रोनमाविसन्नमं॥लोकेप्रवदंतीश्वेतेविशिष्टाःपोधनाः॥यानेभगवतिव्यासेनद्वैपायनेऋषिभिःस
हाऋत्विजःपार्थिवाश्चैवप्रतिजग्मुर्यथागतं॥पन्नगानांसुघोराणांकृत्वावैरस्यपातनं॥जगामरोषमुत्सृज्यराजाविषमिवोरगः॥होत्राग्निहीप्रशिरसं
परिस्रायवनेशुकं॥आत्मीकोव्याश्रमपदंजगामवमहामुनिः॥राजाविहाल्लिनपुरंजगामसजनावृतः॥अन्वशासत्सुमहितंहीप्रमुदिताःप्रजाः॥
कस्यचित्त्वथकालस्यसराजाजनमेजयः॥दीक्षितोवाजिमेधेनविधिवद्भूरिदक्षिणः॥संसन्नमश्वमेधेनशास्त्रदेवीकाश्यवदुहमा॥संविवेशोपगम्या
थविधिदृष्टेनकर्मणा॥तोतुसर्वानवद्यांगींवर्कमेवासवत्सरा॥संसन्नमश्वमाविश्यतयामिश्रोबभूवसः॥नास्मिन्क्रियारजनिनेविद्यतेतत्तनथ
तत्॥असंसन्नोयमश्वस्तेधंसतेधर्युमब्रवीत्॥अध्वर्युर्तानसंपन्नस्तद्विद्वस्त्विवेष्टितं॥कथयामासराजर्षेःशशापसगुरंहरा॥जनमेनयउ
वाच॥अथास्मिमेयज्ञफलंतपोवारक्षनःप्रजाः॥फलेनतेनसर्वेणब्रवीमिश्रुयतामिदं॥अतःप्रभृतिदेवेंद्रमजितेंद्रियमास्थिरं॥धर्मिया
धनमेधेनयक्ष्यंतीतिशौनकः॥ऋत्विजश्चाब्रवीत्कृद्धःसराजाजनमेजयः॥दोर्बलंधवतामेतत्यद्दयंधर्षितःक्रतुः॥विषयेमेनवत्स्यंगच्छंसहयं
धवैः॥इत्युक्त्वात्त्वयुर्वेदात्तंनृपंजानमन्यवः॥अमर्षीदन्वशात्सत्पत्नीशालागनाद्विजः॥राजापरमधर्मज्ञतथासोजनमेजयः॥असंतोवदुहमां
तांतनिर्वासयनमेहान्॥यथामेवरतोभूर्यंपतिनोरेलुठंतिनो॥औदीर्यमेघ्रियाभंग्यंयशोमानथदूषितः॥नैनांदृष्टमपीक्षामिपरिक्षिज्ञामिव
सजं॥नैलाइलोक्षानिनरःसुखंत्वपितिवारहः॥अन्वाक्षेयःप्रियोभार्यांपरेणसदिनामिह॥नमैवोपभुंजतिश्वावलीढंहविर्यथा॥तवमुखैःप्रभा

जाः १४ १५ १६ ७ १८ १९ अन्वशासत्तत् आत्मप्रधान् २० आत्मामेवाह असतीमित्यत २१ क्रोडीर्यं माहात्म्यम् २२ २३

वनेऽकुंपारिक्षिनेनृपोगंधर्वराजः प्रोवाचविस्पष्टवसुरिहवः॥२४॥ स्त्रियस्तथातयज्ञानेवासवत्तोनमृष्यते॥नऽष्वातीयंपत्नीतेविहिनेयंवपुष्मान्॥२५॥ रंभानामास्तरादेवीकाशिराजसुतासती॥सेषावोविदुषाराजन्नरत्नभूतानुधूयतां॥२६॥ यत्तेविवरमासाद्यविभ्रमिंडेतानेकृतं॥यज्ञोहासिकृतश्रेष्ठसमृद्धावासवोपमः॥२७॥ विभेत्यधिधवाद्धक्रतवःक्रतुफलैर्नृप॥तस्मादावर्तितश्चैवक्रतुरिंडेतानेविभो॥२८॥ मायैषावासवेनेहप्रयुक्ताविप्रमिक्रता॥यत्तेविवरमासाद्यसंजनंदुरुपवाजिनां॥२९॥ रैनमिंडेतरंभायोमन्यसेयंवपुष्मतीं॥अथतेगुरवःराज्ञास्त्रियस्तातयाजिनः॥३०॥ भ्रंशितस्त्वंचविप्राश्चकृताऽरिष्टसमाधिहानत्वंयथैवदुर्धर्षस्त्रियस्तातयाजिनः॥३१॥ विभेत्यधिधवान्नेहनुशासतोब्राह्मणोभृशं॥एकेनतपदुग्धेनस्त्रीकरेणमायया॥३२॥ सेतवसुमहातेजाविजिगीषुःपुरंहरः॥कथमन्यैरनाचीर्णंनसुरैरानविक्रमैः॥३३॥ यथैवहिपरावृद्धिःपरोधर्मःपरोदमः॥यथैवपरमैश्वर्यंकीर्तिश्चहरिवाहने॥३४॥ तथैवनवदुर्धर्षस्त्रियस्तातयाजिनः॥मानसंवर्मवपुरंमात्मानंमावपुष्मतां॥३५॥ गच्छहोवसराजेंद्रकालोहिदुरतिक्रमः॥ऐश्वर्यैर्लोभमोहैश्चदेवेंद्रोसिसेवितः॥३६॥ आनृशंस्येनदेवस्यवर्तितव्यंसदार्थिना॥इत्यंरंभानिरूप्यैहिप्रतिस्वोनहवोपसः॥स्त्रीरत्नमपिभुंजेमामयापांविगतज्वरः॥अथापास्यजमानावैश्रवणंपुरविश्रुतं॥३७॥ अदुष्टाःस्त्रियोराजन्दिव्यास्तासविशेषतः॥मानोःप्रधर्षिताबह्वैर्हीहोत्रेतथाऽऽनिः॥परामृष्टाप्यसंस्कारात्॥३८॥ वदुष्यंतियोषितः॥३९॥ प्राप्तालातेयिनश्चापाल्याश्चसनेनेवुधैः॥शीलवत्योनमस्कार्याःप्रज्ञाभिरवलास्त्रियः॥४०॥ सोनिरुवाचमंवंसविधावसुनाऽनु

नीतःप्रसादमागम्यवपुष्मायाः॥४१॥ सकारमिथ्याचानिशंकिनात्मानिमित्तदूषितांचेतः॥४२॥ ४३

अदुष्टाः अल्पदोषाद्दुष्टाः ३९ परामृष्टाप्यसंसर्गादूषिताप्यदूषितेत्यर्थः ४० ४१ मिथ्याध्यानिशंकिनात्मानिमित्तदूषितांचेतः ४२ ४३

हरिवं

शस्त्रं विषयमनुशास्ति सधर्मबुद्धिमुद्दिश्य मनारभ्यं वेदमानो नेहिवि रमतिविप्रजनान्न विनिवर्तयतीत्यतो नविषयपरिरक्षणायुनोसौ नवपरिग्रहनिमित्तं वदुष्टमांवा विधिविहितमशक्यमन्यथाहकर्तुं यदृषिरविनयात्पुराप्रवीत्तः॥ इतिनरपतिरात्मौत्सुक्यतोनृपविनयमभूव कीनमनुः॥ इदंमहाकाव्यंवेमहात्मनः पठन्शृण्वन्नरोमोक्षवेन्नरः॥ प्रकृष्टमायुःसमवाप्यदुर्लभंलभेत्सकैवल्यफलंसकेवलं॥ इतिकुलः कल्यवपुर्मोक्षमार्गपठन्निदंस्यात्किलयात्रानरः [redacted] नचैवकामानुविधानमश्नुतेसमाप्तकामाश्चविरायनेहनि॥ यथाहिपुष्पंप्रभवंफलंतुमानेःप्रजायेतिपुनश्चपादपः॥ नथामहर्षिप्रभवाद्वागिरःप्रवर्द्धयेत्तेनमहर्षिपूजिताः॥ पुनातुपुत्रोलभतेसुतंवंसश्चनःपुनर्विदतिवात्मनस्थितिं॥ अथिनवाप्तोतिविरंतवंधनेक्रियांवपुष्पंलभतेपुष्पिनः॥ पतिमभिलषतेसत्सुकन्याश्चवरयुपेत्यभुंक्तेचवाचा॥ जनयतिवपुतंगुणैरुपेतंखजनहितंदितनौप्रमर्दनंवा॥ विजयतिवसुधांवराजसूयिधनमतुलंलभतेहिवज्रवंवा॥ विपुलमधिधनंलभतेवैश्यःसुतमपिविद्याकुशलाच्चभूद्यथोनिः॥ पुराणमेतन्नरसिंहसंज्ञितंमहात्मनामधीत्यबुद्धिंलभतेनरोधिकां॥ विलयदुःखानिविपुलसंचय
:सचीनरागोविरहेसुखंरतिः॥ इत्येतेहरयोनुताहतेवःप्रतिसंरंतोहिजमंदुतेजुः॥ स्तोर्यलाभैर्यलाभुनःस्मरंतःसुखंभवंतोविरंतुनोकैः॥ इतिच रितंविरंमहात्मनामधिकृतमद्भुतवीर्यकर्मणां॥ कथितमिहसमासविस्तरैः किमपरमिच्छसियद्ब्रवीमितं॥ ॥इतिश्रीहरिवंशेभविष्यसमाप्ते॥ ॥ ७८:
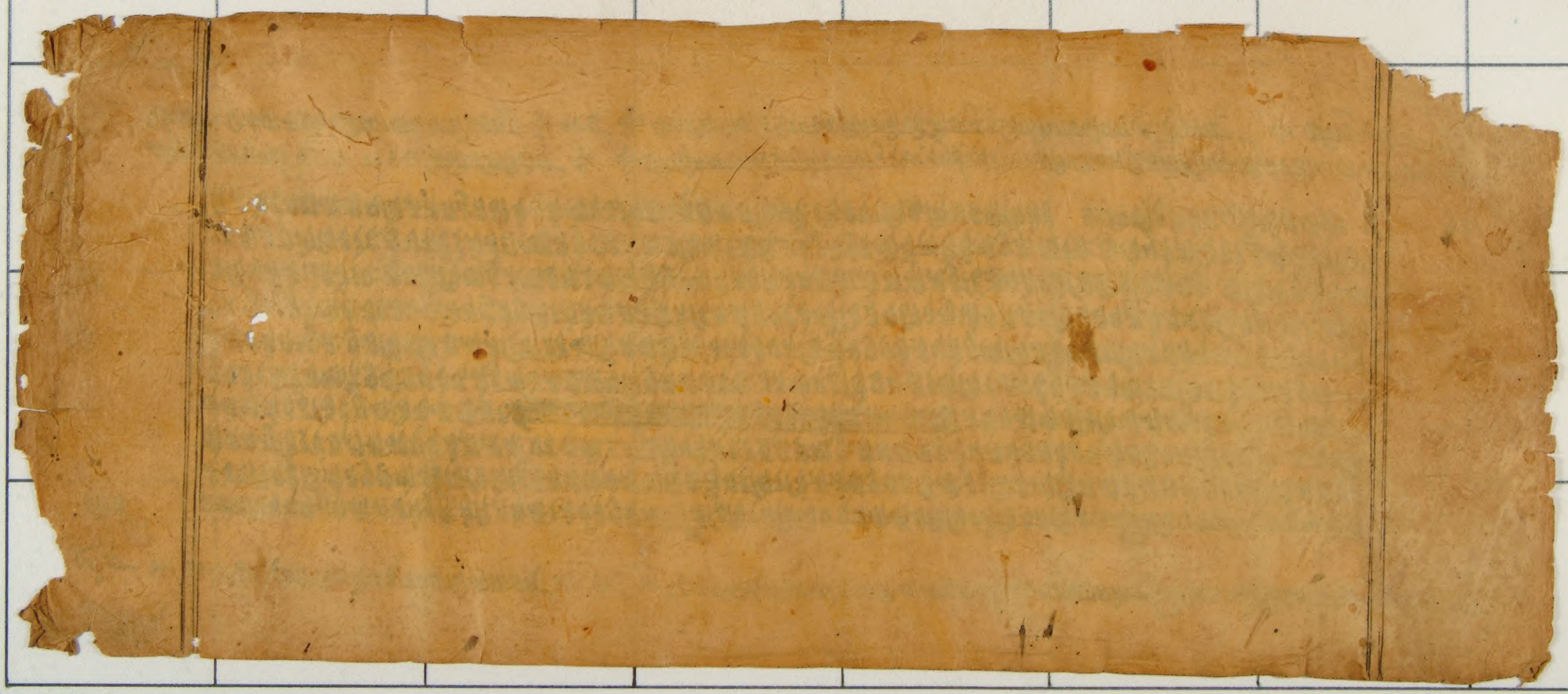
ऋमेरागमनंतद्वयर्थः ४९ ५० ५१ इच्छसिश्रोतुमितिदोषः ॥ ॥ इतिश्रीमत्पदनाक्यप्रमाणमयीटीकायांहरिवंशावतंसगोविन्दसूरिसूनोर्नीलकंठस्यकृतौभारतभावदीपेहरिवंशा थप्रिकायांहरिवंशागतिभविष्यान्तग्रंथार्थप्रिकायाः ॥ १८६ ॥ विक्रमीयेगतेकद्विरदक्ष्मानेत्रांके हेलोकक्रुहनिगतेभावदीपमनीलिखत् ॥ नमोस्तुकृष्णायरवि